Uwumbər aagbaŋ

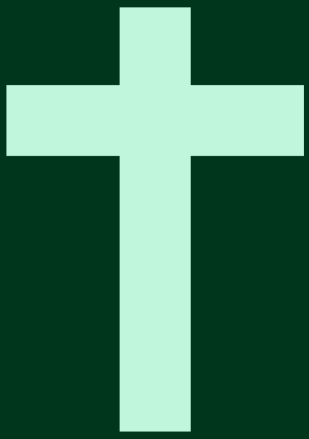

Bible without Deuterocanon in Konkomba

Uwumbɔr aagbaŋ
Bible without Deuterocanon in Konkomba

copyright © 2014 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Konkomba

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.
You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

- You must give Attribution to the work.
- You do not sell this work for a profit.
- You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The Bible without Deuterocanon

in Konkomba

© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- You do not sell this work for a profit.
- You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-03-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
c7765cba-ce13-51c8-80b3-68facb5fdf4a

Contents

MATIU 1
MAK 51
LUK 82
ƆNN 133
LITULN 169
ROM YAAB 216
1 KORINT YAAB 236
2 KORINT YAAB 255
GALASIA YAAB 267
EFESUS YAAB 274
FILIPI YAAB 281
KOLOSE YAAB 286
1 TESALONIKA YAAB 291
2 TESALONIKA YAAB 295
1 TIMOTI 298
2 TIMOTI 304
TAITUS 308
FILEMONN 311
HIIBRU YAAB 313
JEMS 329
1 PIITA 334
2 PIITA 340
1 ƆNN 344
2 ƆNN 349
3 ƆNN 350
JUUD 351
TIBƆKPIIRKAAN 353

Tibɔnyaan ti
MATIU
ŋmee ti na

Yesu Kristo aayaajatiib ponn ni aayimbil
(Luk 3.23-38)

1 Yesu Kristo aamaal ponn ni aayimbil le bi kigbaŋ kee ponn ni. U nan ye
Ubɔr David aayaabil la. David mu nan ye Abraham aayaabil.
2 Abraham le nan ma Aisak, Aisak mu ma Jakob,
Jakob mu ma Juda ni unaabitiib.
3 Juda mu ma Peres ni Sera. Bina aayimbil le nan ye Tamar.
Peres mu ma Hesronn, Hesronn mu ma Ram,
4 Ram mu ma Aminadab, Aminadab mu ma Nasonn,
Nasonn mu ma Salmonn,
5 Salmonn mu ma Boas. Una aayimbil nan ye Rahab la.
Boas mu ma Obed. Una aayimbil nan ye Ruf la.
Obed mu ma Jese, 6 Jese mu ma Ubɔr David.
David mu ma Solomonn. Una nan ye Yuraya aapuu la, le David kpan u.
7 Solomonn mu ma Rehoboam, Rehoboam mu ma Abija,
Abija mu ma Asa,
8 Asa mu ma Jehosafat, Jehosafat mu ma Joram,
Joram mu ma Usia,
9 Usia mu ma Jotam, Jotam mu ma Ahas,
Ahas mu ma Hesekia,
10 Hesekia mu ma Manase, Manase mu ma Amonn,
Amonn mu ma Josia,
11 Josia mu ma Jekonia ni unaabitiib buyoonn baadim nan faa bi butɔb ki
chuu bi buen Babiloŋ na.
12 Baah chuu bi ki di buen Babiloŋ ni na, nee aapuwɔb le
Jekonia ma Sealtiel, Sealtiel mu ma Serubabel,
13 Serubabel mu ma Abiud, Abiud mu ma Eliakim,
Eliakim mu ma Asor,
14 Asor mu ma Sadok, Sadok mu ma Akim,
Akim mu ma Eliud,
15 Eliud mu ma Eleasar, Eleasar mu ma Matann,
Matann mu ma Jakob,
16 Jakob mu ma Josef, u ye Mari aachal na.
Mari mu ma Yesu u bi yin u ke Kristo u ga gaa binib lii na.
17 Abraham yoonn ki yoor kina ki ti saa Ubɔr David yoonn na nan ye
yaajatiib kipiik ni binaa la. David yoonn ki yoor ki ti saa buyoonn baadim
chuu bi ki di buen Babiloŋ aatiŋ ni na nan ye yaajatiib kipiik ni binaa la.
Buyoonn baadim chuu bi ki di buen Babiloŋ ni na ki yoor ki ti saa Kristo
yoonn na nan ye yaajatiib kipiik ni binaa la.

Baah ma Yesu Kristo pu na
(Luk 2.1-7)

18 Baah ga nan ma Yesu Kristo na, le bi nan puu ke bi ga di una Mari ki
di tii Josef. Baa nan kee kunn u, le bi kan ke u kpa lipuul Uwumbɔr Aafuur
Nyaan pu. 19 Uchal Josef aah ye uninyaan na, le waa ban ke u jinn u inimɔɔn.
U ŋa nlandak ke u loon ki yii u. 20 Waah dakl tibɔr ngbaan kina na, le u kan

Uwumbər aatuun ubaa tidaŋ ponn ni. Le Uwumbər aatuun ngbaan bui u,
“Josef, Ubər David aayaabil, taa yii ke saan joo Mari u li ye aapuu; ba pu?
Uwumbər Aafuur Nyaan le tii u lipuul ngbaan. 21 U ga maa ubijabo, le aa ga
yin u ke Yesu;* ba pu? uma le ga nyan waanib baatunwanbir ni.”
22 Nimina məmək nan ŋa ke ni gbiin Uwumbər aah nan cha waabənabr len
pu na ke, 23 “Usapəən u kaa nyi uja na ga nan dek lipuul ki maa ubijabo, bi ga
li yin u ke Imanuel.”† (Imanuel aatataa le ye ke “Uwumbər bi ti chee”.)
24 Le Josef finn ki fii le ki nan ŋa Uwumbər aatuun aah tuk u ke u ŋa pu
na, le ki yoor Mari di ŋa upuu. 25 Waa nan doon u chee le u nin ma waajan
aabijabo. Le Josef yin u ke Yesu.

2

Bilankpalb bi nyan ni liwipuul wəb na

1 Bi nan ma Yesu, Betlehem aatiŋ ponn ni la, ki bi Judea aatiŋ ni na, n-yoonn
mu Herod ye ubər na. Baah ma Yesu na, le bilankpalb bibaa nyan ni liwipuul
wəb ki dan Jerusalem, 2 ki nan baa ke, “Baah ma ubo u ye Juu yaab* aabər na,
u bi la chee? Ti kan waaŋmabil liwipuul wəb, le ti dan ke ti nan doon u.”
3 Ubər Herod, ni Jerusalem aatiŋ aanib məmək aah ŋun tibər ngbaan na,
le ti muk bi. 4 Le u yin Uwumbər aatotoorninkpiib ni Uwumbər aakaal
aaməməkb məmək, le ki nan baa bi, “Bi ga maa Kristo u ga gaa binib lii na
la chee?”
5 Le bi tuk u, “Betlehem aatiŋ, ki bi Judea aatiŋ ni na; ba pu? Uwumbər
aabənabr aah nan ŋmee pu na sə:
6 ‘Sin Betlehem aatiŋ, ki bi Judea aatiŋ ni na,
saa ye kitiwaatiir Judea aatim ponn ni;
ba pu? uyidaan ga nyan aa ponn ni,
ki ga li ye Uwumbər aanib Israel yaab aayidaan.’ ”†
7 Le Herod yin bilankpalb ngbaan libəəl ni, le ki baa bi, “Liŋmabil ngbaan
nan nyan ni bayoonn?” Le bi tuk u. 8 Le u tun bi ke bi buen Betlehem, ki tuk
bi, “Li cha man ki ti bee ubo ngbaan aabər mbaməm. Ni yaa ti kan u kan, ni
gir ni man ki nan tuk mi, aan m mu buen ti doon u.”
9 Waah len kina doo na, le bi siir ki cha. Baah siir ki cha na, le bi kan
liŋmabil li bi nan kan liwipuul wəb na loln bi pu nsan, ki ti fuu ubo ngbaan
aah bi nin chee na, le ki sil nima chee paacham. 10 Baah kan liŋmabil ngbaan
na, le bi kpa mpopiin sakpen ki məəni. 11 Le bi koo lidichal ngbaan ni, ki ti
kan ubo ngbaan ni una Mari. Bi nan gbaan kitiŋ ki doon ubo ngbaan, le ki
chuu piir baataakər ki tii u ipiin. Bi nan tii u salmaa, ni tulalee u bi yin u ke
frankinsense, ni tulalee u bi yin u ke mir na.
12 Le Uwumbər nan tuk bi tidaŋ ponn ni ke bi taa ki gir buen ubər Herod
chee. Nima pu na, bi nan dii nsan yayan le ki kun.

Josef aah yoor Yesu ki di san buen Ijipt aatiŋ ni pu na

13 Baah nan chaa kun na, Josef nan kan Uwumbər aatuun tidaŋ ponn ni.
Le Uwumbər aatuun ngbaan bui u, “Fiin ki yoor ubo ngbaan ni una ki san
buen Ijipt aatiŋ ni, ki ti li bi nima ki kiir bundaln m ga nan tuk si ke aa nya
nima na. Ubər Herod ga li ban ubo ngbaan ke u ku u.”
14 N-yaayoonn ngbaan le Josef fii le ki yoor ubo ngbaan ni una kinyeek, ki
nyan nima ki buen Ijipt, 15 ki ti bi nima le Herod ti kpo.

---

* **1:21** : Yesu aatataa le ye ke “Uwumbər gaa timi lii”. † **1:23** : Lik Aisaya 7.14. * **2:2** : Bi nan ki yin Israel yaab ke Juu yaab la. † **2:6** : Lik Maika 5.2.

Nimina nan ŋa kina ke ni gbiin Uwumbər aah nan cha waabənabr len pu na, ke Uwumbər bui ke, “M yin Maabo ke u nyan ni Ijipt aatiŋ ni.”‡

Ubər Herod aah ku mbim pu na

16 Le Herod bee ke bilankpalb ngbaan ŋmann u la. Le u gee liŋuul sakpen, ki cha waajab ku mbijabim bi məmək ye ŋibin ŋilee aabim, ni bi mu kaa fuu kina na, ki bi Betlehem, ni Betlehem aatingbaan ni na. U nan baa bilankpalb ngbaan ke bi kan liŋmabil ngbaan bayoonn. Nima le cha u bee Yesu aabin aah saa pu na.
17 Waah ku mbim ngbaan pu na, le ni gbiin Uwumbər aabənabr Jeremia aah nan len pu na ke,
18 “Bi ŋun kifuuk Rama aatiŋ ni,
ki ye ikpowiil aafuuk la.
Rachel le wii waabim pu,
bi məmək kpo a,
le ubaa aan ŋmaa səŋ usui.”§

Josef aah di Yesu nyan ni Ijipt aatiŋ ni pu na

19 Ni bi cha le Herod ti kpo. Waah kpo na, le Josef, u nan bi Ijipt aatiŋ ni na, kan Uwumbər aatuun tidaŋ ni. 20 Le Uwumbər aatuun ngbaan bui u, “Fii ki yoor ubo ngbaan ni una ki gir buen Juu yaab aatiŋ ni. Binib bi nan ban bi ku ubo ngbaan na kpo a.”
21 Le u fii ki yoor ubo ngbaan ni una, ki ti fuu Juu yaab aatiŋ ni.
22 Le u ŋun ke Ubər Herod aabo Akelaus jin ute aanaan Judea aatiŋ ni. Nima pu na, Josef nan san ijawaan, kaa ban u buen nima. Le Uwumbər tuk u tidaŋ ni waah ga li cha nin chee na. 23 Le u buen kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Nasaref, ki bi Galilee aatiŋ ni na. Waah ŋa kina na, le ni gbiin Uwumbər aabənabr aah nan len pu na, ke bi ga yin Yesu ke Nasaref aatiŋ aanii la.

3

Jənn u muini binib nnyun ni na aah moon Uwumbər aabər pu na (Mak 1.1-8; Luk 3.1-18; Jənn 1.19-28)

1 N-yoonn ngbaan le Jənn u muini binib nnyun ni na bi nteersakpiin ni, Judea aatiŋ ni, 2 le ki mooni, “Kpeln nimi aabimbin man. Uwumbər aanaan peen ni a.” 3 Uwumbər aabənabr Aisaya nan len Jənn aabər ke,
“Unii ubaa bi nteersakpiin ni ki tar ke:
‘Toor Uwumbər aasan man,
ki ŋa waasan mu li tok ki tii u.’ ”*
4 Jənn nan pee kikpalk ki bi nan di laakumii aakor luu ki na, ki di ligbapapaln buu uchaŋ ni. Waajikaar nan ye itoon ni tisiir la. 5 Le binib nyan ni Jerusalem, ni Judea aatim məmək ni, ni Jəədann aaməəl aatingbaan ni, ki dan u chee, 6 le ki nan kpiir baatunwanbir tuk Uwumbər. Le Jənn muin bi nnyun ni, Jəədann aaməəl ni.
7 Le Jənn kan Farisii yaab ni Sajusii yaab† pam dan u chee ke u muin bi nnyun ni. Le u baa bi, “Nimi ijagen aabim, ŋma sur nimi ke ni nya ntafadaan mu choo na ni? 8 Ni li tun lituln li ga mək ke ni sil kpeln nimi aabimbin na, 9 ki taa bui ke niyaaja aah ye Abraham na, nima le ga cha ni nyan ntafadaan

‡ **2:15** : Lik Hosea 11.1. § **2:18** : Lik Jeremia 31.15. * **3:3** : Lik Aisaya 40.3. † **3:7** : Farisii yaab ni Sajusii yaab nan ye Juu yaab bibaa bi aanimbil man ke binib li dii Moses aakaal na. Bi mu aa nan dii nkaal ngbaan mbamom. Bi nan kpa kigaak la, kaa nan kpa linimbaasaln.

ni. M tuk nimi la, Uwumbər ga ŋmaa di ŋitakpal ŋimina kpaln Abraham
aayaabitiib, 10 hali dandana wee Uwumbər toor kichək ke u ti gaa isui. Isui
iməkkaa lu ŋisubil ŋi ŋan na, u ga gaa i, ki di ŋa mmii ni. 11 Mma muini
nimi nnyun ni la, ki mək ke ni kpeln nimi aabimbin. Unii u paa ni m pu na
jer mi. Maa ŋeer m chuu takl waanaatak tii u. Uma le ga nan muin nimi
Uwumbər Aafuur Nyaan, ni mmii ni. 12 U joo waayikpimbik unaal ni, u ti
chaar waajikaar, ki ga di njikaabim ŋa lipil ni, ki di tigbengbir see mmii mu
kaan junn na ni.”

Waah muin Yesu nnyun ni pu na
(Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)

13 N-yoonn ngbaan le Yesu nyan ni Galilee, ki dan Jənn chee, Jəədann
aaməəl ni, ki ban ke Jənn muin u nnyun ni. 14 Le Jənn aa kii, le ki len ke, “Ni
ŋan si le muin mi nnyun ni, le aa ban ke m muin si.”
15 Le Yesu bui u ke, “Kii kina n-yoonn mue. Ni ŋan ke ti ŋa Uwumbər aah
ban pu na məmək.”
Le Jənn kii ki muin u nnyun ni. 16 Waah muin u doo na, libuul ngbaan
ni le Yesu nyan ni nnyun ni. Le kitaapaak chuu piir. Le u kan Uwumbər
Aafuur Nyaan sunn ni ki naahn linanjel, ki nan təŋ u pu. 17 Le u ŋun nneel
len paacham ke, “Njapəən u m gee u na sə. Nnimbil gbiin u.”‡

4

Kinimbəŋ aah təŋ Yesu pu na
(Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)

1 N-yoonn ngbaan le Uwumbər Aafuur Nyaan cha Yesu buen nteersakpiin
ni ke kinimbəŋ ti təŋ u. 2 Yesu nan lul buməb nwiin pu ni kinyeek iwiin
imonko ilee. Iwiin imonko ilee ngbaan aah jer na, le nkon chuu u. 3 Le
kinimbəŋ u təŋni binib na dan u chee, le ki nan bui u, “Aa yaa ye Uwumbər
Aajapəən kan, bui ŋitakpal ŋimina aan ŋi kpaln tijikaar.”
4 Le Yesu bui ki ke, “Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, ‘Tijikaar baanja aan
ŋmaa tii unii limofal. Limoboln limək nyan ni Uwumbər aaməb ni na le ga tii
unii limofal.’ ”*
5 Le kinimbəŋ di Yesu buen Jerusalem, le ki ti di u təŋ Uwumbər Aadichal
paab, 6 le ki bui u, “Aa yaa ye Uwumbər Aajapəən kan, lir ni kitiŋ. Ni ŋmee
Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
‘U ga tuk waatuuntiib ke bi li lik si,
le bi ga li joo si biŋaal ni, aataal taa gbeer litakpal.’ ”†
7 Le Yesu bui ki ke, “Ni ki ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, ‘Taa təŋ Aadindaan
Uwumbər.’ ”‡
8 Le kinimbəŋ ki yoor u buen lijool li fək sakpen na paab, le ki ti mək u
dulnyaa aanaan məmək, ni mu aanyaan, 9 le ki bui u, “Aa yaa gbaan kitiŋ ki
pak mi kan, m ga di nimina məmək di tii si.”
10 Le Yesu bui ki ke, “Kinimbəŋ, li cha. Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, ‘Li
pak Aadindaan Uwumbər ki dii uma baanja.’ ”§
11 Le kinimbəŋ siir cha u. Le Uwumbər aatuuntiib dan nan ter u.

Yesu aah piin waatuln Galilee aatiŋ ni pu na
(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)

‡ **3:17** : Lik Aisaya 42.1. * **4:4** : Lik Ikaal 8.3. † **4:6** : Lik Ilahn 91.11-12. ‡ **4:7** : Lik Ikaal 6.16. § **4:10** : Lik Ikaal 6.13.

12 Yesu nan ŋun ke bi chuu Jənn ki di ŋa kiyondiik ni. Nima le u nan nyan
nima ki gir buen Galilee. 13 U nan cha Nasaref le ki buen ti kal Kapenaum,
kitiŋ ki bi nnyusakpem chee na ni. Ki ye Sebulunn aanib ni Naftali aanib
aatiŋ la. 14 Waah kal nima na, le ni gbiin Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan
len pu na ke,
15 “Sebulunn aanib ni Naftali aanib aatiŋ
ki bi Jəədann aaməədapuul, nnyusakpem wəb,
aan bi yin ki ke Galilee aatiŋ,
ŋinibol məmək aabəŋ aah ŋmal təb ponn ni nin chee na,
16 nima aanib bi bi mbəmbəən ni na kan nwiihn sakpiin.
Binib bi bi mbəmbəən ni, ki san nkun ijawaan na,
nwiihn woln bi pu.”*
17 N-yoonn ngbaan ki joo cha le Yesu piin ki mooni binib ke, “Kpeln nimi
aabimbin man. Uwumbər aanaan peen ni a.”

Yesu aah yin bijanbam binaa pu na
(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

18 Yesu nan chuun kpak Galilee Aanyusakpem aagbaan le ki ti kan
naabitiib bilee, bi yin ubaa ke Simonn ki dulni u ke Piita, le ki yin unaal ke
Andru. Bi nan bi mae kipəək nnyun ni. Bi nan ye bijanbam la. 19 Le Yesu bui
bi, “Dii mi man, aan m cha ni ban binib ki nan tii Uwumbər.” 20 Waah len
kina na, libuul ngbaan ni le bi siir cha baapər le ki dii u.
21 Le u foor siib kpee, le ki ki kan naabitiib bilee, Jems ni unaal Jənn, bi ye
Sebedee aajapətiib na. Bi ni bite Sebedee nan bi buŋəb ni, ki bi leŋni baapər.
Le Yesu yin bi. 22 Libuul ngbaan ni le bi siir cha buŋəb ngbaan ni bite le ki dii
u.

Yesu aah mooni Uwumbər aabər ki cha bibum pəək pu na
(Luk 6.17-19)

23 Le Yesu bə dii Galilee aatim məmək ni, ki koo mmeen aadir ni, ki tuk
binib Uwumbər aabər ki mooni Uwumbər aanaan aabənyaan tee, le ki cha
bibum bi kpa iween aabəŋ məmək na, ni binib bimək kaa pəə na pəək. 24 Le
waayimbil moon Siria aatim məmək ni. Le bi joo ni bibum məmək u chee,
binib bi iween aabəŋ joo bi na, ni binib bi tiyayaar joo bi na, ni binib bi
ŋibimbik joo bi na, ni binib bi aawon faan na. Le u cha bi məmək pəək. 25 Le
kinipaak nyan ni Galilee aatingbaan ni, ni kitiŋ ki bi yin ki ke Ntim Kipiik na
ni, ni Jerusalem aatiŋ ni, ni Judea aatingbaan ni, ni Jəədann aaməədapuul, ki
dii u.

5

Binib aah ga ŋa pu ki kan Uwumbər aanyoor na
(Luk 6.20-23)

1 Yesu aah kan kinipaak ngbaan na, le u jon ligongoln paab, le ki kal. Le
waadidiliib kuun u chee. 2 Le u waar uməb ki bui bi ke:
3 Binib bi nyi ke bi ye bigiim Uwumbər wəb na,
waanyoor bi bi pu. Bima le yeh Uwumbər aanaan.
4 Binib bi kpa mpombiin baatunwanbir pu na,
Uwumbər aanyoor bi bi pu; u ga səŋ bisui.
5 Binib bi sunn bibaa taab na, Uwumbər aanyoor bi bi pu.
Bima le ga li yeh dulnyaa wee.
6 Binib bi aanimbil man ke bi li ye bininyaam na,
Uwumbər aanyoor bi bi pu. Binimbil ga gbiin.

* **4:16** : Lik Aisaya 9.1-2.

7 Binib bi kpa linimbaasaln na, Uwumbɔr aanyoor bi bi pu.
U mu ga san bi kinimbaak.
8 Binib bi dii Uwumbɔr ni bisui mɔmɔk na, waanyoor bi bi pu.
Bima le ga kan uma Uwumbɔr.
9 Binib bi par kijaak na, Uwumbɔr aanyoor bi bi pu.
U ga len ke bi ye waabim.
10 Binib bi ji falaa Uwumbɔr aasan aadiim pu na,
waanyoor bi bi pu.
Bima le yeh uma Uwumbɔr aanaan.
11 “Binib yaa sii nimi ki ŋa nimi falaa ki mɔln inyamɔn mɔmɔk aabɔŋ ki paan nimi, ki bii nimi, min Yesu pu kan, Uwumbɔr aanyoor bi ni pu. 12 Ni li kpa mpopiin sakpen, ba pu? ni ga nan kan tinyoor sakpen paacham. Kina le bi nan ŋa Uwumbɔr aabɔnabtiib bi nan bi n-yaayoonn na falaa.”

Uwumbɔr aanib aah naahn n-yaan ni nwiihn pu na (Mak 9.50; Luk 14.34-35)

13 “Nimi maadidiliib le ye dulnyaa wee ni aayaan. N-yaan yaa bii, ki yaa kaa ki mɔ kan, nibaa aa bi ki ga ki ŋmaa ŋa mu aan mu mɔɔk. Mu aa ki bi tibɔr tibaa ni. Bi ga di mu kpir la. Le binib ga taa mu pu ki jer.
14 “Nimi le ye dulnyaa wee ni aawiihn, ni woln binib aanimbil. Kitisakpeŋ ki bi ligongoln paab na aan ŋmaa bɔr. 15 Unii yaa see karyaa kan, waan di lisambil chiŋ u pu. U ga di u tɔŋ tiwan paab la, le u woln kidiik mɔmɔk ponn ni nwiihn. 16 Ni li bi kina man. Cha binib mɔmɔk kan nimi aawiihn aah wiin pu na, aan bi kan nimi aatunyaan aan ki pak Nite Uwumbɔr u bi paacham na.”

Uwumbɔr aakaal aamɔkm

17 “Ni taa dak ke m dan m nan kuln Uwumbɔr aakaal ni Waabɔnabr aabɔr. Maa dan ke m nan kuln ti. M dan ke m nan ŋa taah len pu na mɔmɔk chub la. 18 M tuk nimi mbamɔn la, nkaal ngbaan mubaa aan jer, see mu aah len pu na mɔmɔk ŋa. Buyoonn paacham ni dulnyaa ga li bi na, nkaal ngbaan mɔmɔk ga li beenin bi. 19 Nima pu na, unii umɔk yii nkaal ngbaan ponn ni siib na, ki mɔk binib kina na, u ga li ye uwaatiir Uwumbɔr aanaan ni. Unii umɔk kii nkaal ngbaan, ki mɔk binib kina na, u ga li ye unikpaan Uwumbɔr aanaan ni. 20 M tuk nimi la, nimi aabimbin yaa kaa ŋan ki jer Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ni Farisii yaab* aabimbin kan, naan koo ni Uwumbɔr aanaan ni.”

Binib taa li gee liŋuul

21 “Ni ŋun ke bi nan tuk n-yaayoonn na aanib, ‘Taa ku unii, ke unii ubaa yaa ku uken kan, bi ga ji u tibɔr.’† 22 Min le tuk nimi ke unii umɔk gee liŋuul una aabo pu na, bi ga ji u tibɔr. Unii umɔk tuk una aabo, ‘Saa bi tibɔr tibaa ni,’ bibɔjirb aaninkpiib ga ji u tibɔr. Unii umɔk tuk una aabo ke, ‘Si ujɔr’ na, u ŋeer u koo mmii mu kaan junn na ni. 23 Aa yaa bi Uwumbɔr Aadichal ni ki ban aa tii Uwumbɔr ipiin, ki teer ke aa koo aana aabo ubaa aataani ni kan, 24 di saapiin di bil nima, ki buen ti chuu utaal waahr, aan ki nin gir ni ki nan tii Uwumbɔr ipiin ngbaan.
25 “Aa ni unii yaa kpa tibɔr, u ban u di ti buen kooti ni kan, chuu utaal mala aan ni taa kee fuu nima, u taa di si ŋa ubɔjir aaŋaal ni, ubɔjir mu taa di si ŋa kiyondiik aaninkpel aaŋaal ni, ke u di si ŋa kiyondiik ni. 26 M tuk si mbamɔn

* **5:20** : Farisii yaab nan ye Juu yaab bibaa bi aanimbil man ke binib li dii Moses aakaal na. Bi mu aa nan dii nkaal ngbaan mbamɔm. Bi nan kpa kigaak la, kaa nan kpa linimbaasaln. † **5:21** : Lik Nnyam 20.13; Ikaal 5.17.

la, saan nyan nima ki nan saa buyoonn aa ga pa kooti ni aamombil məmək doo na.”

Kidagook aabər

27 “Ni ŋun ke bi nan tuk n-yaayoonn na aanib, ‘Taa gər kidagook.’‡ 28 Min le
tuk nimi ke unii umək kan upii aan usui koo u ni kan, u kpaan gər kidagook
usui ni la. 29 Aa yaa gee tiwan ke saah gee aanimbigiil pu na kan, tiwan
ngbaan yaa təŋ si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Saawan nibaa yaa bee
yəli kan, ni soor ni tiwon məmək koo mmii mu kaan junn na ni. 30 Aa yaa
gee tiwan ke saah gee aaŋangii pu na kan, tiwan ngbaan yaa təŋ si ke aa tun
titunwanbir kan, di ni lii. Saawan nibaa yaa bee yəli kan, ni soor ni tiwon
məmək koo mmii mu kaan junn na ni.”

Uja taa jenn upuu
(Matiu 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18)

31 “N-yaayoonn na aanib nan ki len ke ‘Uja yaa jenn upuu lii kan, u ŋmee
kigbaŋ, ki di tii u ki mək ke u jenn u.’§ 32 Min le tuk nimi ke upii yaa kaa gər
kidagook kan, uchal yaa jenn u lii kan, u ŋa u upiidagoor le na. Uja u yoor
baah jenn upii u lii na mu ye udagoor la.”

Naah ga puu tipuur pu na

33 “Ni ŋun ke bi nan tuk n-yaayoonn na aanib ke, ‘Taa puu Uwumbər
nnyaməŋ pu, ke aa yaa puu Uwumbər kan, ŋa saah len pu na.’ 34 Min le
tuk nimi: ni taa puu Uwumbər. Ni taa puu paacham mu; ba pu? paacham
ye Uwumbər aabərjal la. 35 Ni taa puu kitiŋ mu; ba pu? kitiŋ ye Uwumbər
aataa aajal la. Ni taa puu Jerusalem mu; ba pu? Jerusalem ye Uwumbər u ye
Ubərkpaan na aatiŋ la. 36 Taa puu aayil; ba pu? saan ŋmaa kpeln kiyikpirk
kibaa, ki li ye kiyikpipiin, kaan ŋmaa kpeln kibaa ki li ye kiyikpibəŋ. 37 Ni po
len ke ‘Een’, bee ‘Aayii’. Ni yaa ki kpee nibaa kan, naa ŋan.”

Naah ga ŋa binib bi ŋa nimi bakaa na pu na
(Luk 6.29-30)

38 “Ni ŋun ke bi nan tuk n-yaayoonn na aanib, ‘Unii yaa chuu lokr aanimbil
kan, bi chuu lokr u mu yaal. Unii yaa gbaa fenn aanyin kan, bi chuu fenn u
mu yaan.’* 39 Min le tuk nimi: unii yaa ŋa si bakaa kan, taa giin u waah ŋa si
pu na. Unii yaa faa si aaŋangii aataapak kan, aa cha u faa aaŋangan aataapak
mu. 40 Unii yaa ban u di si buen bibəjirb chee ke u ti gaa saabəkul kan, tiin
u saakekeln mu. 41 Uja yaa muk si ke aa cheen u mal ubaa kan, cheen u mal
bilee. 42 Unii yaa mee si tiwan kan, tiin u. Unii yaa ban ke aa pinn u tiwan
kan, taa yii.”

Naah ga ŋa nimi aadim pu na
(Luk 6.27-28, 32-36)

43 “Ni ŋun ke bi nan tuk n-yaayoonn na aanib, ‘Li gee aana aabo ki nan
saadin.’† 44 Min le tuk nimi: ni li gee nimi aadim man, [ki bui binib bi seei
nimi na ke, ‘Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ni pu;’ ki ŋa binib bi nan nimi na tiŋann,]
ki mee Uwumbər ki tii binib bi ŋani nimi falaa ki muk nimi na. 45 Ni yaa
ŋani kina kan, ni ga li ye Nite Uwumbər u bi paacham na aabim; uma le cha
waawiin puur ki woln tiniwanbir ni bininyaam pu, ki cha utaal nu ki tii binib
bi ŋan na, ni binib bi kaa ŋan na. 46 Ni yaa gee binib bi gee nimi na baanja kan,
ni kpa tinyoor Uwumbər chee ee? Bilampoogaab mu gee binib bi gee bi na la.

‡ **5:27** : Lik Nnyam 20.14; Ikaal 5.18. § **5:31** : Lik Ikaal 24.1-4. * **5:38** : Lik Nnyam 21.24; Liifai Yaab 24.20; Ikaal 19.21. † **5:43** : Lik Liifai Yaab 19.18.

47 Ni yaa dooni ninaabitiib baanja kan, ni ŋan ki jer biken aa? Aayii. Binib bi
kaa dii Uwumbər aasan na mu ŋani kina la. 48 Nima pu na, ni li bi mbaməm,
ke Nite Uwumbər u bi paacham na aah bi pu na.”

6

Naah ga tii bigiim ipiin pu na

1 “Ni li nyi man, ki taa tun nimi aatunyaan binib aanimbil ni, ke bi kan
aan ki pak nimi. Ni yaa ŋani kina kan, naan kan tinyoor Nite Uwumbər u bi
paacham na chee.
2 “Aa yaa tii ugiin tiwan kan, taa joo kiloŋ gbaa ke biŋmaŋmannim aah ŋani
pu mmeen aadir ni, ni kitiŋ ponn ni, ke binib pak bi na. M tuk nimi mbaməŋ
la, bi kan baapal le na. 3 Aa yaa tii ugiin tiwan kan, taa cha aaŋangan li nyi
aaŋangii aah ŋa pu na. 4 Tii u libəəl ni. Le Aate Uwumbər u kan saah ŋa pu
libəəl ni na ga pa si binib aanimbil ni.”

Naah ga mee Uwumbər pu na
(Luk 11.2-4)

5 “Ni yaa mee Uwumbər kan, ni taa mee u ke biŋmaŋmannim na aah mee u
pu na. Bi gee ke bi sil mmeen aadir ni, ni kitiŋ ponn ni ki mee Uwumbər, aan
binib kan bi. M tuk nimi mbaməŋ la, bi kan baapal le na. 6 Sin ma kan, aa yaa
mee Uwumbər kan, koo saadiik ni, ki di jaaleŋ piin, ki mee Aate Uwumbər
u bi libəəl ni na. Le Aate Uwumbər u kan saah ŋani pu libəəl ni na ga tii si
tinyoor.
7 “Ni yaa mee Uwumbər kan, ni taa len yəl yəl aabər ke binib bi kaa dii
Uwumbər aasan na aah len pu na. Bi dak ke bi yaa len sakpen kan, nima
le ga cha Uwumbər ŋun. 8 Ni taa ŋani ke baah ŋani pu na; Nite Uwumbər nyi
naah ban tiwan ni na, naa kee mee u. 9 Ni yaa mee Uwumbər kan, bui ke,
‘Tite Uwumbər u bi paacham na,
cha binib li san saayimbil.
10 Saanaan dan.
Bi li ŋani saageehn dulnyaa wee ni
ke baah ŋani paacham pu na.
11 Tiin timi din aawiin aajikaar.
12 Cha timi aataani ki pinn timi,
ke ti mu aah di cha pinn binib
bi koo timi aataani ni pu na.
13 Taa cha ti kan ntəŋ.
Nyan timi kinimbəŋ aaŋaal ni.
[Si le yeh nnaan, ni mpəən,
ni mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.’]
14 “Ni yaa di cha pinn binib baataani kan, Nite Uwumbər u bi paacham na
mu ga di cha pinn nimi. 15 Ni yaa kaa di cha pinn binib baataani kan, Nite
Uwumbər mu aan di cha pinn nimi aatunwanbir.”

Naah ga lul buməb pu na

16 “Ni yaa lul buməb kan, ni taa bii ninimbil wəb ke biŋmaŋmannim aah ŋani
pu na; bi bii binimbil wəb ke binib bee ke bi lul buməb. M tuk nimi mbaməŋ
la, bi kan baapal la. 17 Sin ma kan, aa yaa lul buməb kan, finn aanimbil wəb,
ki di nkpan ŋmir aayil, 18 aan binib taa bee ke aa lul buməb. Aate Uwumbər
u bi libəəl ni na le ga bee. Le Aate Uwumbər u kan saah ŋa pu libəəl ni na ga
tii si tinyoor.”

Paacham aawankpal
(Luk 12.33-34)

19 “Ni taa kuun liwankpal bil dulnyaa wee ni. Idundur ni ŋipulaaleen ga
bii ni. Binaayukb mu ga loon koo ni ki nan sun ni. 20 Ni di liwankpal bil
Uwumbɔr do. Idundur ni ŋipulaaleen aan bii li nima. Binaayukb mu aan koo
ni nima ki nan sun li. 21 Saawankpal aah bi nin chee na, aasui mu bi nima
la.”

Tiwon aawiihn
(Luk 11.34-36)

22 “Linimbil ye tiwon aakaryaa la. Aanimbil yaa wiin kan, saabimbin
mɔmɔk ga li gbii nwiihn la. 23 Aanimbil yaa jɔb kan, saabimbin mɔmɔk ga li
gbii mbɔmbɔɔn la. Aanimbil li tii si nwiihn na yaa bɔɔn kan, aa bi mbɔmbɔɔn
sakpiin ni la.”

Uwumbɔr ni liwangol
(Luk 16.13; 12.22-31)

24 “Unii ubaa aan ŋmaa li ye dindatiib bilee aanaagbiija; u ga li nan ubaa,
le ki gee uken; u ga li si ubaa aachaŋ ni, le ki lik uken fam. Naan ŋmaa dii
Uwumbɔr ni liwankpal mu.

25 “Nima le m tuk nimi ke ni taa cha nimi aalandak muk nimi tiwon aawan
pu, ki taa li dak: ‘Ti ga ji ba? Ti ga nyu ba? Ti ga peen ba?’ Limɔfal bi tijikaar
baanja pu la aa? Tiwon bi tiwanpeenkaan baanja pu la aa? 26 Lik inyoon i
laani paacham na aah bi pu na. Yaa ko tijikaar ki mu aa chee, ki mu aa faa
njikaabim fuu ŋipil ni. Nite Uwumbɔr u bi paacham na le kpiini i. Naa jer i
ii? 27 Ni ponn ni ubaa ga ŋmaa muk waalandak aan ki yunn jer Uwumbɔr aah
siin pu na aa?*

28 “Ba pu ni cha ilandak muk nimi tiwanpeenkaan pu? Dakl lik mmopuun
aah bi pu na man. Mu aa tun lituln, ki mu aa fik tikokonn. 29 M tuk nimi la,
Ubɔr Solomonn u nan peeni tiwanpeenkaan nyaan na aawanpeenkaan aa
nan ŋan ke mmopuun aah ŋan pu na. 30 Timoor bi din ki ga fe wu mmii fen,
le Uwumbɔr ŋa ti mmopuun mu ŋan na. Waan tii nimi tiwanpeenkaan aa?
Naa gaa Uwumbɔr ki kii mbamɔm la. U ga tii nimi.

31 “Nima pu na, ni taa cha ilandak muk nimi, ki taa li dak: ‘Ti ga ji ba? Ti
ga nyu ba? Ti ga peen ba?’ 32 Tiwan ngbaan mɔmɔk pu le binib bi kaa dii
Uwumbɔr aasan na aanimbil man. Nite Uwumbɔr u bi paacham na nyi ke ni
ban tiwan ngbaan mɔmɔk. 33 Ni li ban Uwumbɔr aanaan, ni waasanyaan le
waahr; le u ga di tiwan ngbaan mɔmɔk kpee nimi. 34 Nima pu na, ni taa cha
fen u choo na aabɔr muk nimi. Fen le ni ga fe dak fen aabɔr. Ni yaa dakl din
aabɔr din kan, ni ŋeer kina la.”

7

Ni taa galni binib
(Luk 6.37-38, 41-42)

1 “Ni taa galn binib, aan Uwumbɔr mu taa galn nimi. 2 Naah galni binib pu
na, Uwumbɔr mu ga galn nimi kina la. Naah tii binib pu na, Uwumbɔr mu ga
giin kina le ki tii nimi. 3 Ba ŋa aa lik ki waa lidɔchɔl li bi aana aabo aanimbil
ni na, kaa tee waa jaatɔlk u bi aayaan ni na? 4 Aa tee ŋa kinye ki bui aana
aabo, ‘Cha m nyan lidɔchɔl li bi aanimbil ni na,’ ka jaatɔlk bi aayaan ni? 5 Sin

* **6:27** : Bee “…aan ki di lisaŋ libaa kpee waafɔfɔk pu uu?”

uŋmaŋmann umina, chuu nyan jaatɔlk ngbaan aanimbil ni waahr, aan ki li waa mbamɔm, aan ki nan nyan aana aabo yaan ni lidɔchɔl.
6 “Ni taa di tiwan ni bi chain na di tii ibɔ. I ga gir nan junn nimi. Ni taa di nleenyaan di tii igbeer. I ga taa taa mu pu.”

Naah ga li mee Uwumbɔr pu na
(Luk 11.9-13)

7 “Ni li mee Uwumbɔr man, le u ga tii nimi. Ni li ban Uwumbɔr chee man, le ni ga kan. Ni li kpaar jaaleŋ man, le u ga piir tii nimi. 8 Unii umɔk mee Uwumbɔr na, u ga tii u. Unii umɔk ban na, u ga kan. Unii umɔk kpaar jaaleŋ na, u ga piir tii u. 9 Tɔ, ubo ubaa yaa mee ute maab kan, u ga di litakpal tii u uu? 10 U yaa mee u ujan kan, u ga di ukuub tii u uu? 11 Nimi titunwanbirdam yaa tee nyi ipiin i ŋan na ki tii nimi aabim kan, ŋmaninkabaa Nite Uwumbɔr u bi paacham na le aan di tiwan ni ŋan na ki di tii binib bi mee u na aa?
12 “Nima pu na, naah ban ke binib li ŋani nimi pu na mɔmɔk, ni mu li ŋani bi kina. Uwumbɔr aakaal ni waabɔnabr aabɔr le mɔk kina.”

Naah ga dii pu na
(Luk 13.24)

13 “Ni li dii mbisamɔb mu kaa waa na. Nsan mu cha mmii mu kaan junn na ni na waa la. Nsan ngbaan aabisamɔb mu waa la. Binib bi dii mu na, bi wiir la. 14 Nsan mu cha limɔfal li kaa kpa ndoon na ni na aa waa. Nsan ngbaan aabisamɔb mu aa waa. Binib bi dii mu na aa wiir.”

Naah ga ŋa pu ki bee binib aabimbin na
(Luk 6.43-44)

15 “Ni li nyi binyamɔndam bi ŋmanni ke bi ye Uwumbɔr aabɔnabr na. Bi ŋmanni ke bi ye ipiih, le ki tee ye ŋisapol ŋi ga bii nimi na. 16 Baatuln pu le ga cha ni bee bi. Bukokom ga ŋmaa lu nkakan aa? Ichakpeejagar ga ŋmaa lu saasaa aa? 17 Isui imɔk ŋan na ga lu ŋisubil ŋi ŋan na la. Isui i kaa ŋan na ga lu ŋisubil ŋi kaa ŋan na la. 18 Busub bu ŋan na aan ŋmaa lu ŋisubil ŋi kaa ŋan na. Busub bu kaa ŋan na mu aan ŋmaa lu ŋisubil ŋi ŋan na. 19 Busub bumɔk kaa lu ŋisubil ŋi ŋan na kan, bi ga gaa bu, ki di ŋa mmii ni. 20 Nima pu na, baah ŋa pu na le ga cha ni bee biŋmaŋmannim bi ŋmanni ke bi ye Uwumbɔr aabɔnabtiib na.”

Binib bi ga koo Uwumbɔr aanaan ni na
(Luk 13.25-27)

21 “Naa ye binib bimɔk yin mi ke ‘Dindaan, Dindaan’ na le ga koo Uwumbɔr aanaan ni. Binib bi ŋani Nte Uwumbɔr u bi paacham na aah gee pu na le ga koo waanaan ni. 22 Liyaadaal ngbaan le binib pam ga bui mi, ‘Tidindaan, Tidindaan, ti nan nabr Uwumbɔr aabɔr saayimbil pu, ki nyan tiyayaar binib ni, saayimbil pu, ki tun lijinjiir aatun saayimbil pu.’ 23 Le m ga tuk bi, ‘Nimi titunwanbirdam, maa nyi nimi. Siir m chee man.’ ”

Bidimaab bilee aabɔr
(Luk 6.47-49)

24 “Nima pu na, unii umɔk ŋun maabɔr ngbaan ki ŋani kina na, naahn unii u kpa nlan, ki maa waadiik litakpal pu na. 25 Utaal nun, le nwam nyan, le libuln daar, le ki pee kidiik ngbaan. Kaah si litakpal pu na, le kaa lir.
26 “Unii umɔk ŋun maabɔr ngbaan, kaa ŋani kina na, naahn unii u kaa kpa nlan ki maa waadiik litambol pu na la. 27 Utaal nun, le nwam nyan, le libuln daar ki pee kidiik ngbaan; le ki lir. Ki lir kookoo la.”

Yesu aapɔɔn

28 Yesu nan len doo. Waah tuk bi tibɔr ti na, le ni gar kinipaak ngbaan. 29 U
tuk bi ke unii u kpa Uwumbɔr aapɔɔn na la, kaa tuk bi ke Uwumbɔr aakaal
aamɔmɔkb aah tuk bi pu na.

8

Yesu aah cha ukɔndaan pɔɔk pu na
(Mak 1.40-45; Luk 5.12-16)

1 Yesu nan sunn ni ligongoln na taab. Le kinipaak sakpeŋ dii u. 2 Le
ukɔndaan ubaa dan u chee ki nan gbaan unimbiin ni, le ki doon u ki bui u,
“Ndindaan, aa yaa gee kan, aa ga ŋmaa cha m pɔɔk.”
3 Le Yesu taln uŋaal, ki meeh u, le ki bui u, “M gee. Aa pɔɔk a.” Libuul
ngbaan ni le u pɔɔk. 4 Le Yesu bui u, “Li nyi, ki taa tuk unii ubaa. Li cha
Uwumbɔr aatotoor chee ki ti di aabaa mɔk u, ki toor kitork tii Uwumbɔr,
Moses aakaal aah len pu na. Nima le ga mɔk binib ke aa pɔɔk a.”

Yesu aah cha butɔb aajab aaninkpel aatutunn pɔɔk pu na
(Luk 7.1-10)

5 Yesu nan koo Kapenaum aatiŋ ni. Le butɔb aajab nkub aaninkpel ubaa
dan u chee ki nan gaŋ u ki bui u, 6 “Ndindaan, maatutunn dɔ linampal. Uwon
faan ki wu sakpen a.”
7 Le Yesu bui u, “M ga dan ki nan cha waaween sɔŋ.”
8 Le u bui u, “Ndindaan, maa ŋeer aa dan ndo ki nan koo maadichal ni.
Aa yaa po len ke ‘Pɔɔk’ kan, maatutunn ngbaan ga pɔɔk. 9 Min mbaa kii
maaninkpel aamɔb, ki mu ye butɔb aajab aaninkpel la, le ki bui ubaa, ‘Li cha,’
le u buen; ki bui ubaa mu, ‘Dan,’ le u dan; ki bui maanaagbiija, ‘Ŋa kina,’ le
u ŋa.”
10 Yesu aah ŋun waah len pu na, le ni gar u pam. Le u bui binib bi dii u na
ke, “M tuk nimi mbamɔn la, maa kee kan unii ubaa bi Israel yaab ponn ni ki
gaa mi ki kii mbamɔm kina. 11 M tuk nimi la, binib pam ga nya ni liwipuul
wɔb, ni liwilir wɔb, ki nan kal, ki ji Abraham, ni Aisak, ni Jakob chee tijikaar
Uwumbɔr aanaan ni. 12 Le Juu yaab bi ba ga koo ni na, Uwumbɔr ga chuu
nyan bi lipaal mbɔmbɔɔn aah bi nin chee na. Bi ga wii ki ŋmɔ ŋinyin nima
chee.” 13 Tɔ, le u bui butɔb aajab aaninkpel ngbaan, “Li dii saasan. Saah gaa
mi ki kii mbamɔm pu na, ni ŋa kina ki tii si.”
Yesu aah len kina na, libuul ngbaan ni le uninkpel ngbaan aatutunn pɔɔk.

Yesu aah cha bibum pam pɔɔk pu na
(Mak 1.29-34; Luk 4.38-41)

14 Yesu nan buen Piita aadichal ni, le ki ti kan Piita aapuu aana bun ki dɔ
kidiik ni. Le uwon ton. 15 Le Yesu meeh uŋaal. Le uwon sɔŋ. Le u fii, ki chann
u tichann.
16 Kijook aah joor na, le binib dan Yesu chee, ki joo ni binib bi tiyayaar joo
bi na pam. Yesu nan po len tibɔr baanja la, le tiyayaar ngbaan nyan bi ni. Le
u cha bibum mɔmɔk mu pɔɔk. 17 U ŋa kina ke ni gbiin Uwumbɔr aabɔnabr
Aisaya aah nan len pu na ke, “Uma ubaa le nyan ni iween, ni tibunbunn timi
aawon ni.”*

Binib bi nan ban ke bi dii Yesu na
(Luk 9.57-62)

18 Yesu nan kan ke kinipaak ki dii u na wiir sakpen a. Nima pu le u nan
tuk waadidiliib ke u ban u puur nnyusakpem la. 19 Le Uwumbɔr aakaal

* **8:17** : Lik Aisaya 53.4.

aaməməkr ubaa nan dan u chee ki nan bui u, “Uməməkr, m ga dii si, saah cha nin chee na mək.”
20 Le Yesu bui u, “Iŋək kpa yaah koo ibuu i ponn ni na. Inyoon i laani paacham na mu kpa yaadil. Min Unibən Aabo ma aa kpa maah ga doon nin chee na.”
21 Le waadidiir ubaa mu bui u, “Ndindaan, m mee si nsan, cha m buen ti sub nte waahr, aan ki nan dii si.”
22 Le Yesu bui u, “Dii mi dandana wee, ki cha bitekpiib sub təb.”

Yesu aah ŋa pu ki cha kibuŋ ŋmin na (Mak 4.35-41; Luk 8.22-25)

23 Le Yesu koo buŋəb ni. Le waadidiliib mu dii u. 24 Baah chuun nnyun ni cha na le kibuŋ ti fii ki bi daar, le tinyunkpenn fii ti ti biin buŋəb pu. Yesu nan də geen. 25 Le waadidiliib dan ki nan gbaa finn u ki bui u, “Tidindaan, ter timi. Ti ga bee nnyun ni.”
26 Le u bui bi, “Ba ŋa ni san ijawaan? Naa gaa mi ki kii mbaməm.” Le u fii ki kae kibuŋ ni nnyun. Le kibuŋ ni nnyun mək ŋmin chii.
27 Ni nan gar bi pam. Le bi baa təb, “Ba aanibol le na? Hali kibuŋ ni nnyun kii waaməb.”

Yesu aah cha biwaab bilee pəək pu na (Mak 5.1-20; Luk 8.26-39)

28 Le bi fuu nnyusakpem aadapuul, Gadarene yaab aatiŋ ni. Baah fuu nima na le biwaab bilee nyan ni baah sui binib titakpalunn ti ponn ni na, ki tooh u nsan ni. Biwaab ngbaan yaa nan kan unii kan, bi ga gbaa u la. Nima pu na, ubaa aa nan ŋmaa jer nima chee. 29 Baah kan Yesu na, le bi teen ke, “Sin, Uwumbər Aajapəən, aa ban ba ti chee? Aa dan do ke aa nan ŋa timi falaa n-yoonn aah kaa kee ŋeer buyoonn aa?”
30 Le igbeer i wiir na bi dandar ki chuun ji. 31 Le tiyayaar ti bi bijab ngbaan ni na gaŋ Yesu, “Aa yaa nyan timi binib ngbaan ponn ni kan, cha ti ti koo igbeer ngbaan ni.”
32 Le Yesu bui ti, “Li cha man.” Le ti nyan binib ngbaan ni, le ki ti koo igbeer na ni. Libuul ngbaan ni, le igbeer ngbaan məmək san sunn liməəgongoln taab, le ki ti koo nnyun ni ki kpo.
33 Le bijab bi kiir igbeer ngbaan na san buen kitiŋ ni, ki ti tuk binib Yesu aah cha biwaab ngbaan pəək pu na, ni tibər ngbaan məmək. 34 Kitiŋ ngbaan aanib aah ŋun kina na, le bi məmək dan ki nan tooh Yesu nsan ni. Baah kan u na, le bi gaŋ u ke u nyan baatiŋ ni.

9

Yesu aah cha uja u aawon faan na pəək pu na (Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)

1 Le u gir koo buŋəb ni, ki ki puur nnyusakpem ki kun udo aatiŋ ni. 2 Le bijab bibaa luln ni uja u aawon faan na likekeln ni Yesu chee. Le Yesu kan baah gaa u ki kii mbaməm pu na, le ki bui uja u aawon faan na, “Maabo, chuu aabaa, m di cha saatunwanbir pinn si.”
3 Waah len kina na, le Uwumbər aakaal aaməməkb bibaa dakl bisui ni ke, “Uja wee sii Uwumbər la.”
4 Le Yesu bee baalandak, le ki baa bi, “Ba ŋa ni dak ilandak i kaa ŋan na nisui ni? 5 Maah len ke m di cha waatunwanbir pinn u na le pəə aan m yaa len ke ‘Fii ki li chuun’ le pəə? 6 M ga mək nimi ke min Unibən Aabo kpa mpəən dulnyaa wee ni ke m di cha pinn titunwanbir.” Waah len kina na, le u bui uja u aawon faan na ke, “Fiin ki yoor saawandookaan ki li chaa kun.”

7 Libuul ngbaan ni le uja ngbaan fii ki chaa kun. 8 Kinipaak ngbaan aah
kan kina na, le bi san ijawaan, ki nyuŋ Uwumbɔr u tii unibɔn mpɔɔn kina na.

Yesu aah yin Matiu pu na
(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)

9 Le Yesu siir nima ki buen. Waah cha na, le u kan ulampoogaar ubaa bi
yin u ke Matiu. U ka baah gaal lampoo nin chee na. Le Yesu bui u, “Li dii mi.”
Le u fii ki dii u.
10 Le Yesu ni waadidiliib nan kal Matiu do ki jin tijikaar. Le bilampoogaab
ni titunwanbirdam bi wiir na dan nan jin bi chee tijikaar. 11 Farisii yaab aah
kan kina na, le bi baa waadidiliib, “Ba ŋa nimi aamɔmɔkr ji bilampoogaab ni
titunwanbirdam chee tijikaar?”
12 Le Yesu ŋun baah len pu na, le ki bui ke, “Binib bi kpa laafee na aa ban
dɔkta, see binib bi bun na le ban dɔkta. 13 Uwumbɔr Aagbaŋ len ke waa ban
ke binib toor kitork baanja ki tii u. U ban ke bi li san tɔb kinimbaak la.* Li
cha ki ti bae tibɔr ngbaan aatataa. Maa dan ke m nan yin bininyaam. M dan
ke m nan yin titunwanbirdam [ke bi nan kpeln baabimbin.”]

Kimɔlul aabɔr
(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)

14 Le Jɔnn aadidiliib dan Yesu chee, le ki nan bui u, “Ti ni Farisii yaab lul
bumɔb kpakpaayuk la. Ba pu saadidiliib ma aa lulni bumɔb?”
15 Le u baa bi, “Bicham bi dan bi nan ji ubɔndinn aajim na ga ŋmaa li kpa
mpombiin buyoonn upiidinn bi bi chee na aa? Aayii. N-yoonn choo, le bi
ga nan chuu nyan upiidinn na bi chee mpɔɔn. N-yoonn ngbaan le bi ga lul
bumɔb.”
16 Yesu nan ki len ke, “Ubaa aan di likekepɔln aageln leŋ libɔkukpokl. U yaa
ŋa kina kan, likekepɔln aageln na ga kar libɔkukpokl na. Liboln ngbaan ga
jer njan yaan. 17 Ubaa mu aan di ndawiin ki di ŋa kilookpok ponn ni. U yaa
ŋa kina kan, kilook ngbaan ga puu, ki bii. Ndaan mu ga kpir. Bi ga di ndawiin
ki di ŋa kiloopɔŋ ni la. Le ndaan aan kpir. Kilook ngbaan mu aan bii.”

Yesu aah cha upii ubaa pɔɔk aan ki fikr upiibo nkun ni pu na
(Mak 5.21-43; Luk 8.40-56)

18 Yesu aah bi len kina na, le uninkpel ubaa dan nan gbaan unimbiin ni ki
doon u, le ki bui u, “Mbisal kpo a. Dan nan di aaŋaal paan u pu, le u ga fikr.”
19 Le Yesu fii ki dii u. Waadidiliib mu dii u.
20 Le upii u fu tipiir ŋibin kipiik ni ŋilee taa door na nan bi nima, ki dan Yesu
aapuwɔb, le ki nan meeh waabɔkul aamɔjuul; 21 ba pu? u nan dak usui ni ke
u yaa po meeh Yesu aabɔkul kan, u ga pɔɔk.
22 Le Yesu fenn ki kan u, le ki bui u, “Mbisal, chuu aabaa. Saah gaa mi ki kii
mbamɔm pu na, nima le cha aa pɔɔk.” Libuul ngbaan ni le u pɔɔk.
23 Le Yesu fuu uninkpel ngbaan aadichal ni, ki ti koo li ponn ni, ki kan
kinipaak nima. Bi nan wii ikpowiil, ki pii ŋiwul, ki faa kifuuk. 24 Le u bui
bi, “Nyan lipaal man. Upiibo ngbaan aa kpo. U geen la.”
Le bi laa u sakpen. 25 Baah nyan kinipaak ngbaan lipaal na, le u koo ni
upiibo ngbaan aah bi kidiik ki ponn ni na, le ki ti chuu uŋaal, le u fii. 26 Le bi
mooni tibɔr ngbaan itingbaan mɔmɔk ni.

Yesu aah likr bijoom bilee aanimbil pu na

27 Yesu nan siir nima. Waah cha na le bijoom bilee dii u, ki tar ke, “David
Aayaabil, san timi kinimbaak.”

---

* **9:13** : Lik Hosea 6.6.

28 Le u ti koo kidiik ni. Le bijoom ngbaan mu koo ni u chee. Le u baa bi, “Ni
pak ke m ga ŋmaa likr ninimbil aa?”
Le bi kii, “Tidindaan, een.”
29 Baah len kina na, le u meeh binimbil, le ki bui bi, “Naah gaa mi ki kii pu
na, ni ŋa kina ki tii nimi.” 30 Le binimbil likr. Le u sur bi mbaməm ke bi taa
tuk unii ubaa.
31 Le bi buen ki ti joo waayimbil mooni itingbaan məmək ni.

Yesu aah cha ubir pəək pu na

32 Bijoom ngbaan aah nyan ni Yesu chee na, le binib bibaa nan joo ni ubir
u tiyayaar joo u na. 33 Le Yesu nyan tiyayaar u ni. Le u len, kaa ki ye ubir. Le
ni gar kinipaak ngbaan pam. Le bi len ke, “Taa kee kan kina timi Israel yaab
aatiŋ ni.”
34 Le Farisii yaab bui ke tiyayaar aayidaan le tii u mpəən ke u nyan tiyayaar
binib ni.

Yesu aah san kinipaak ngbaan kinimbaak pu na

35 Yesu nan bə dii ntisakpem, ni ntiwaatiir ni, le ki koo mmeen aadir ni, ki
tuk binib Uwumbər aabər, ki mooni Uwumbər aanaan aabənyaan tee, le ki
cha bibum bi kpa iween aabəŋ məmək na, ni binib bimək kaa pəə na pəək.
36 Waah kan kinipaak ngbaan na, le u san bi kinimbaak sakpen; ba pu? bi
naahn ipiih i yəl ki də kitiŋ, kaa kpa upihkpaal na la. 37 Le u bui waadidiliib,
“Idi biir a, ki wiir. Bidicheeliib ma aa wiir. 38 Nima pu na, ni li mee kisaak
Aadindaan man ke u tun ni bidicheeliib bi nan chee waajikaar.”

10

Yesu aakpambalb kipiik ni bilee
(Mak 3.13-19; Luk 6.12-16)

1 Yesu nan yin waakpambalb kipiik ni bilee ke bi dan u chee, le ki nan tii
bi mpəən ke bi ti nyan tiyayaar binib ni, ki cha bibum bi kpa iween aabəŋ
məmək na, ni binib bimək kaa pəə na pəək.
2 Waakpambalb kipiik ni bilee ngbaan aayimbil sə: njan, Simonn u bi yin
u ke Piita na, ni Andru u ye Simonn aanaal na; Jems u ye Sebedee aajapəən
na, ni Jənn u ye Jems aanaal na; 3 Filip, ni Batolomiu; Tomas, ni Matiu u nan
gaal lampoo na; Jems u ye Alfeus aajapəən na, ni Tadeus; 4 ni Simonn u nan
ban u kuln waatiŋ aadim na, ni Judas Iskariot u ga nan kooh Yesu na.

Yesu aakpambalb kipiik ni bilee aatuln
(Mak 6.7-13; Luk 9.1-6)

5 Yesu nan tun waakpambalb kipiik ni bilee ngbaan bi ti moon Uwumbər
aabər ki bui bi, “Ni taa buen binib bi kaa ye Juu yaab na aatiŋ ni, ki taa buen
Samaria yaab aatiŋ kibaa ni. 6 Li cha man Israel yaab bi yenn Uwumbər
aasan ni na aatim ni, 7 ki ti li mooni Uwumbər aabər ke waanaan peen ni a,
8 ki cha bibum pəək, ki li fikr binib bi kpo na, ki cha bikəndam pəək, ki nyan
tiyayaar ni bipənib binib ni. Ni kan mpəən, kaa pan nibaa. Ni mu li tii bibum
laafee, ki taa li ban tipar. 9 Ni taa li joo ŋimombil tikpalənn ni, 10 ki taa li tu
lituln, ki taa li joo libəkul ki kpee naah pee li na pu, ki taa li joo ŋinaatak, ki taa
li joo tijaangbar; ba pu? ni ŋan ke ututunn məmək ji waatuln pu la.
11 “Ni yaa fuu kitiŋ kibaa ni kan, ni li ban uninyaan u ga gaa nimi waadiik
ni na, ki li bi nima ki ti saa buyoonn ni ga nan nya nima na. 12 Ni yaa koo
lidichal libaa ni kan, ni doon bi ki bui bi ke Uwumbər aanyoor bi bi pu.
13 Lidichal ngbaan aanib yaa gaa nimi kan, Uwumbər aanyoor ga li bi bi pu.
Bi yaa kaa gaa nimi kan, waanyoor aan li bi bi pu. 14 Lidichal libaa aanib,

bee kitiŋ kibaa aanib yaa kaa gaa nimi, ki yaa kaa kii nimi aabər kan, ni nyan nima ki kpaar nitaa aatatan ki lii nima. 15 M tuk nimi mbamən la, bundaln Uwumbər ga nan ji binib tibər na, binib ngbaan aatafadaan ga jer Sodom ni Gomora aatim aanib aatafadaan."

Binib aah ga ŋa Yesu aanib falaa pu na (Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)

16 "M ga tun nimi, ni ti moon Uwumbər aabər. Ni ga li bi ke ipiih i bi ŋisapol aakaasisik ni na la. Ni li kpa nlan ke iwaa aah kpa nlan pu na, ki li bi suuna ke ŋinanjel aah bi pu na. 17 Ni li nyi man. Bi ga nan chuu nimi ki ji nimi tibər, ki gbaa nimi ŋinaalab mmeen aadir ni. 18 M pu, le ntim aaninkpiib ni bibərb ga ji nimi tibər. Le ni ga tuk Juu yaab, ni bi kaa ye Juu yaab na tibənyaan tee. 19 Bi yaa chuu nimi kan, ni taa baa nisui ni ke ni ga len kinye; n-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni kan, Uwumbər Aafuur Nyaan le ga tuk nimi naah ga len pu na; 20 naa ye nimi le ga len, Nite Uwumbər Aafuur Nyaan le ga cha ni len.

21 "Binib ga di binaabitiib ŋa binib aaŋaal ni, ke bi ti ku bi. Tetiib mu ga di baabim ŋa binib aaŋaal ni, ke bi ti ku bi. Binib mu ga yii bitetiib ni binatiib, ki cha binib ku bi. 22 Le binib məmək ga li nan nimi m pu. Unii umək jin limər ki dii mi ki ti saa liməfal aadoon na, uma le ga ŋmar. 23 Bi yaa ŋa nimi falaa kitiŋ kibaa ni kan, ni san buen kitiŋ kiken ni. M tuk nimi mbamən la, buyoonn min Unibən Aabo ga nan gir ni na, naan kee bɔ dii Israel yaab aatim məmək ni, ki doo.

24 "Unii u bae mbaem na aa jer waaməməkr. Unaagbiija ubaa mu aa jer udindaan. 25 Unii u bae mbaem na yaa bi ke waaməməkr aah bi pu na kan, cha unimbil gbiin kina. Unaagbiija yaa bi ke udindaan na kan, cha unimbil gbiin kina. Bi yaa yin udichadaan kinimbəŋdaan kan, baan yin waachiln ni aanib mu kinimbəŋdam aa?"

Ni li san Uwumbər baanja (Luk 12.2-7)

26 "Ni taa san binib ijawaan man. Tibəbərkaan məmək ga kpiir. Tibər timək bəɔ na, ti ga nyan mpaan pu. 27 Maah tuk nimi tibər ti libəəl ni na, ni li mooni ti binib ni. Maah loon tibər ti nitafal ni na, ni li mooni ti lipaal. 28 Ni taa san binib ijawaan man. Bi ga ŋmaa ku nimi aawon baanja la. Baan ŋmaa ku nimi aawiin. Ni li san Uwumbər u ga ŋmaa bii tiwon ni nwiin məmək mmii mu kaan junn na ponn ni na. 29 Bi kooh iyaar ilee janjan ubaa la. Nite Uwumbər yaa kaa kii kan, uyaar ubaa aan lir ni kitiŋ. 30 Uwumbər nyi nimi aayikpir aakahm. 31 Nima pu na, ni taa san ijawaan man. Ni jer iyaar pam."

Len binib aanimbil ni ke aa ye Yesu yoo la (Luk 12.8-9)

32 "Unii umək len binib aanimbil ni ke u ye miyoo na, m mu ga len Nte Uwumbər u bi paacham na aanimbil ni ke udaan ngbaan le ye miyoo. 33 Unii umək len binib aanimbil ni ke waa ye miyoo na, m mu ga len Nte Uwumbər u bi paacham na aanimbil ni ke udaan ngbaan aa ye miyoo."

Binib bi dii Yesu na, ni bi kaa dii u na aa kpaa kiməbaan (Luk 12.51-53; 14.26-27)

34 "Maah dan dulnyaa wee ni na, ni taa dak ke nima le ga cha binib məmək li kpaa kiməbaan. M pu, le butəb ga li bi. 35 M pu, uja ga kpak ute

kinikpakpak, usapɔɔn mu ga kpak una, upii mu ga kpak uchapii. 36 Unii
aadim ga li ye waachiln ni aanib la.*
37 "Unii umɔk gee ute, bee una ki jer mi na, waa ŋeer u le ye maadidiir. Unii
umɔk gee ujapɔɔn, bee ubisal ki jer mi na, u mu aa ŋeer u le ye maadidiir.
38 Unii umɔk kaan yoor waadɔpuinkoo ki dii mi na kan, waa ŋeer u le ye
maadidiir.
39 "Unii yaa kaa kii ke u kpo m pu kan, waamɔfal ga bee yɔli la. Unii yaa
kpo m pu kan, u ga kan limɔfal li kaa kpa ndoon na."

Uwumbɔr aah ga pa binib pu na
(Mak 9.41)

40 "Unii yaa gaa nimi maanib kan, u gaa mi le na. Unii yaa gaa mi kan,
u gaa Uwumbɔr u tun ni mi na le na. 41 Unii yaa gaa Uwumbɔr aabɔnabr
kan, waah ye Uwumbɔr aabɔnabr na pu le cha u gaa u, nima na, u ga kan
Uwumbɔr aabɔnabr aapal. Unii yaa gaa uninyaan kan, waah ye uninyaan na
pu le cha u gaa u, nima na, u ga kan uninyaan aapal. 42 M tuk nimi mbamɔn
la, unii umɔk tii maadidiir waatiir ubaa nnyunyunkoo baanja na kan, waah
ye maadidiir pu na le cha u tii u, nima na, u ga kan tiyaapar."

11

Jɔnn aah tun ni waadidiliib Yesu chee pu na
(Luk 7.18-35)

1 Yesu aah tuk waadidiliib kina ki ti doo na, le u siir nima, ki buen ti moon
Uwumbɔr aabɔr itingbaan ni.
2 Le Jɔnn u muini binib nnyun ni na bi kiyondiik ponn ni ki ŋun Yesu Kristo
aah tun pu na. Le u tun ni waadidiliib u chee 3 ke bi ti baa u ke u ye unii u
Uwumbɔr aabɔnabtiib nan len ke u ga dan na aan waa ye? Bi li ban uken aa?
4 Le Yesu bui bi, "Gir buen Jɔnn chee ki ti tuk u naah ŋun pu na, ni naah kan
pu na: 5 ke m likr bijoom aanimbil, ki cha biwɔb, ni bikɔndam, ni bitafakpaab
pɔɔk, ki fikr binib bi kpo na nkun ni, ki tuk bigiim Uwumbɔr aabɔnyaan tee.
6 Unii u kaa joo mi beeni na, Uwumbɔr aanyoor bi u pu."
7 Le Jɔnn aadidiliib ki gir buen u chee. Baah cha na, le Yesu len kinipaak
ngbaan chee Jɔnn aabɔr ke, "Naah nan buen Jɔnn chee nteersakpiin ni na,
ni nan buen ni ti kan ba? Lipul li libuln fiini li na aa? Aayii. 8 Ni nan buen
ni ti kan ba? Uja u pee tiwanyaan na aa? Aayii. Binib bi pee tiwanyaan na
bi bibɔrb aadichal ni la. 9 Ni nan buen ni ti kan ba? Uwumbɔr aabɔnabr aa?
Mbamɔn, m tuk nimi la, ni nan kan unii u jer Uwumbɔr aabɔnabr na. 10 Ni
ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke Uwumbɔr bui ke, 'Maatutunn sɔ. M tun ni u ke
u loln ni nsan ki nan toor nsan ki siin si.'* Jɔnn le ye ututunn ngbaan. 11 M
tuk nimi mbamɔn la, baa kee ma unii ubaa u jer Jɔnn u muini binib nnyun
ni na. Le unii u ye uwaatiir Uwumbɔr aanaan ni na jer Jɔnn. 12 Buyoonn
Jɔnn nan fuu ni ki nan saa dandana na, le binib aanimbil man ke bi ti koo
Uwumbɔr aanaan ni, le ki koo mpɔɔn pu. 13 Uwumbɔr aakaal ni waabɔnabr
aaliin nan len Uwumbɔr aanaan aah ga li bi pu na, ki nan saa Jɔnn aayoonn.
14 Ni yaa ban ke ni pak baah nan len pu na kan, ni ga bee ke Jɔnn ye Uwumbɔr
aabɔnabr Elaija u bi nan len ke u ga fuu ni na la. 15 U kpa litafal u ŋun na kan,
u ŋun.
16 "M ga di ba ŋaŋ dandana aanib ngbaan? Bi bi ke mbim mu ka kinyaŋ ni
ki bui biŋeen aatɔtiib, 17 'Ti pii ŋiwul tii nimi, le naa saar. Ti wii ikpowiil, le naa

* **10:36** : Lik Maika 7.6. * **11:10** : Lik Malakai 3.1.

kaani.’ 18 Dandana aanib ngbaan mu bi kina la; Jənn dan ki nan lulni buməb,
kaa nyu ndaan, le bi len ke u kpa kinimbəŋ. 19 Min Unibən Aabo dan le ki ji ki
nyu, le bi len ke m ye upusakpiindaan ki ye udanyur, ki jənni bilampoogaab
ni titunwanbirdam. Tə, nlan aah tun pu na le mək ke mu ŋan.”

Binib bi kaa kpeln baabimbin na aabər
(Luk 10.13-15)

20 N-yoonn ngbaan le Yesu piin ki bi len ki kae ntim mubaa aanib. U nan
tun lijinjiir aatun pam ntim ngbaan ponn ni, le baa kpeln baabimbin. Nima
le cha u kae bi. 21 U nan len ke, “Korasinn aatiŋ aanib, tibəbir bi ni pu.
Betseda aatiŋ aanib, tibəbir bi ni mu pu; ba pu? m yaa ba nan tun lijinjiir
aatun Taya aatiŋ ponn ni, ni Saidonn aatiŋ ponn ni ke maah tun ni ponn ni
pu na kan, bi ba ga kpeln baabimbin ni yunn a, ki li pee tiwanpeenkaan ni
saak kuub na, ki di nfatan puk biyil, aan ki mək ke bisui bii baatunwanbir pu.
22 M tuk nimi la, bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na, nimi aatafadaan ga
jer Taya ni Saidonn aatim aanib aatafadaan. 23 Nimi Kapenaum aatiŋ aanib,
bi ga yoor nimi paacham aa? Aayii. Bi ga sunn nimi kitekpiitiŋ ni; ba pu? m
yaa ba nan tun lijinjiir aatun Sodom aatiŋ ponn ni ke maah tun ni ponn ni
pu na kan, kitiŋ ngbaan ba ga li bi ki nan saa dandana wee. 24 M tuk nimi la,
bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na, nimi aatafadaan ga jer Sodom aatiŋ
aanib aatafadaan.”

Dan Yesu chee man ki kan lifuur
(Luk 10.21-22)

25 N-yoonn ngbaan le Yesu bui ke, “Nte Uwumbər, u ye paacham ni taab
Aadindaan na, aa bər tibər timina bilankpalb ni binimbiwolm, le ki di mək
chapəntiib, nima pu le m pak si. 26 Nte, saageehn le na, nima le cha aa ŋa
kina.
27 “Tə, Nte Uwumbər le tii mi tiwan məmək. Ubaa aa nyi min Uwumbər
Aajapəən, see Nte Uwumbər. Ubaa mu aa nyi Nte Uwumbər, see min Ujapəən.
Binib bi m ban ke m di Uwumbər mək bi na, bi mu nyi u.
28 “Nimi bimək tun lituln ki ti bak na, dan m chee man, le m ga tii nimi
lifuur. 29 Gaa maatuln man, ki bae mbaem m chee; m bi suuna, ki sunn mbaa
taab. Ni ga kan lifuur; 30 ba pu? maaməkm aa pəə. Maatuln mu aa nyuun.”

12

Juu yaab aakpaakool daal aabər
(Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)

1 N-yoonn ngbaan le Yesu ni waadidiliib bə dii kisaak kibaa ponn ni, Juu
yaab aakpaakool daal. Nkon nan joo waadidiliib, le bi piin ki bi chur tijikaar
ki geei ki per ki ŋmə. 2 Le Farisii yaab kan baah ŋani pu na, le ki bui Yesu, “Lik
saadidiliib aah ŋani pu na. Timi aakaal aa kii ke bi ŋa kina likpaakool daal.”
3 Le u baa bi, “Naa karn Ubər David aah nan ŋa pu na aa? Nkon nan joo
u ni waanib. 4 Le u koo Uwumbər Aadichal ni. Le u ni bi ŋman Uwumbər
aaboroboro. Baah ŋman boroboro ngbaan na, le bi bii Moses aakaal mu
len ke Uwumbər aatotoorb baanja le ga ŋmə boroboro ngbaan na. 5 Tə,
likpaakool daal məmək Uwumbər aatotoorb bi bi waadichal ni na mu bii
likpaakool daal aakaal, le ubaa aa galni bi. Naah kee karn kina Nkaal aagbaŋ
ni ii? 6 M tuk nimi la, unii u jer Uwumbər Aadichal na bi do. 7 Uwumbər
Aagbaŋ len ke waa ban ke binib toor kitork baanja ki tii u. U ban ke bi li
san təb kinimbaak.* Ni yaa ba nyi iliin ngbaan aatataa kan, naa ba ga galn

* **12:7** : Lik Hosea 6.6.

binib bi kaa kpa taani na. 8 Tɔ, min Unibɔn Aabo le ye likpaakool daal mu Aadindaan."

Yesu aah cha uja u aaŋaal faan na pɔɔk pu na
(Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)

9 Le u siir nima, ki koo baameen aadiik ni. 10 Le uja u aaŋaal faan na bi nima. Le bi ban ke bi galn Yesu, le ki baa u, "Timi aakaal kii ke unii li tei bibum likpaakool daal aa?"

11 Le u baa bi, "Ni ponn ni ubaa yaa kpa upiih ubaa aan u yaa lir liboln ni likpaakool daal kan, saan nyan u uu? 12 Unibɔn aa jer upiih ii? Nima le mɔk ke timi aakaal kii ke ti ŋani ni ŋan na likpaakool daal." 13 Waah len kina na, le u bui uja u aaŋaal faan na, "Taln aaŋaal."

Le u taln uŋaal. Le mu naar, ki pɔɔk ke muken na. 14 Le Farisii yaab nyan lipaal, le ki kpokl baah ga ŋa pu ki ku Yesu na.

Ututunn u Uwumbɔr lee u na aah bi pu na

15 Yesu nan bee baah kpokl pu na, le ki siir nima. Kinipaak nan dii u, le u cha bibum mɔmɔk pɔɔk, 16 le ki bui bi ke bi taa li joo u mooni. 17 Waah ŋa kina na, le ni gbiin Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya aah nan len pu na, ke Uwumbɔr len ke,

18 "Maatutunn u m lee u na sɔ.
M gee u, le u gbiin nnimbil.
M ga di Maafuur Nyaan gbiin u.
Le u ga tuk ŋinibol mɔmɔk
maah ga ji binib tibɔr pu na.
19 Waan li kpak kinikpakpak,
kaan li tar,
kaan li kpa kifuuk ntim ni,
20 kaan koo lidabil li boon na,
kaan junn karyaa u kaa wiin mbamɔm na.
U ga kan linyaŋ, ki tii binib mɔmɔk baabamɔn.
21 U pu, le ŋinibol aanib mɔmɔk ga li kpa limakl."†

Binib bibaa aah sii Uwumbɔr Aafuur Nyaan pu na
(Mak 3.20-30; Luk 11.14-23)

22 Le binib bibaa joo ni unii u tiyayaar ŋa u ujoon ni ubir na Yesu chee. Le Yesu cha u pɔɔk, le u len, unimbil mu likr. 23 Le ni gar kinipaak ngbaan mɔmɔk pam. Le bi bi baa tɔb, "Uja ngbaan sil ye Ubɔr David Aayaabil aa?"

24 Farisii yaab aah ŋun kina na, le bi len ke Beelsebul, u ye tiyayaar aayidaan na, le tii u mpɔɔn ke u nyan tiyayaar binib ni.

25 Le Yesu bee baalandakbir ngbaan, le ki bui bi, "Nnaan mubaa ni aanib yaa jaa tɔb kijaak kan, nnaan ngbaan ga bee yɔli la. Kitiŋ kibaa ni aanib mu yaa jaa tɔb kijaak kan, kitiŋ ngbaan ga bee yɔli. Lidichal libaa ni aanib mu yaa jaa tɔb kijaak kan, lidichal ngbaan ga bee yɔli. 26 Tiyayaar aayidaan yaa nyan tiyayaar binib ni kan, u jan ubaa kijaak la. Waanaan ga ŋa kinye aan ki sil? 27 Ni yaa len ke tiyayaar aayidaan Beelsebul le tii mi mpɔɔn ke m nyan tiyayaar binib ni kan, ke ŋma tii nimi aanib mu mpɔɔn ke bi nyan tiyayaar binib ni? Nimi aanib aah ŋani pu na le ga mɔk ke ni kpa mbamɔn bee naa kpa. 28 Tɔ, Uwumbɔr Aafuur Nyaan le tii mi mpɔɔn le m nyani tiyayaar binib ni. Nima le mɔk ke Uwumbɔr aanaan fuu ni ni chee."

Yesu aah nyaŋ mpɔɔndaan kinimbɔŋ ki bii kaawan pu na

† **12:21** : Lik Aisaya 42.1-4.

29 “Ubaa aan ŋmaa koo mpəəndaan aadichal ni ki bii waawan, see u puen
buu u le waahr, le ki nin bii waadichal.
30 “Unii uməkkaa dii mi na, u ye maadin la. Unii uməkkaa kuuni binib
tii mi na, u yaal bi la. 31 M tuk nimi la, Uwumbər ga di cha pinn binib
aatunwanbir ni baasiibil məmək. Tə, unii yaa sii Uwumbər Aafuur Nyaan
ma kan, Uwumbər aan di cha pinn udaan ngbaan. 32 Unii yaa bii min
Unibən Aabo kan, Uwumbər ga di cha pinn u. Unii yaa bii Uwumbər Aafuur
Nyaan kan, Uwumbər aan di cha pinn u dulnyaa wee ni, kaan di cha pinn u
paacham mu.”

Naah ga ŋa pu ki bee unii aabimbin aah bi pu na (Luk 6.43-45)

33 “Busub yaa ŋan kan, bu aasubil ga li ŋan. Bu yaa kaa ŋan kan, bu aasubil
mu aan li ŋan. Bu aasubil pu le aa ga bee bu aah ye busub bu na. Kina le unii
aatuln pu le ga cha aa bee ke u ŋan aan waa ŋan. 34 Nimi ikuub aabim, ni ye
titunwanbirdam la. Ni ga ŋa kinye ki len iliin i ŋan na? Ilandak i gbii unii
aasui ni na, ima le u ga len. 35 Ilandak nyaan bi uninyaan aasui ni, nima le u
ga len iliin i ŋan na. Ilandak i kaa ŋan na bi unii u kaa ŋan na aasui ni, nima
le u ga len iliin i kaa ŋan na.
36 “M tuk nimi la, bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na, liyaadaal ngbaan
le bi ga kpiir baah nan len tibər yəl yəl ti na məmək ki tuk Uwumbər.
37 Saaməliin le ga nyan si. Saaməliin mu le ga bii si.”

Baah ban ke Yesu tun lijinjiir aatuln pu na (Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)

38 N-yoonn ngbaan le Uwumbər aakaal aaməməkb bibaa ni Farisii yaab
bibaa bui Yesu, “Uməmakr, ti ban ke aa tun lijinjiir aatuln, aan tinimbil kan,
aan ti gaa si ki kii.”
39 Le u bui bi, “Nimi dandana aanib, ni ye titunwanbirdam la, kaa dii
Uwumbər, nima le ni ban lijinjiir aatuln. Uwumbər aabənabr Jona aah nan
bi ujan sakpiin aaponn ni iwiin itaa ni tinyer titaa pu na, 40 kina le min
Unibən Aabo mu ga li bi kitiŋ ponn ni iwiin itaa ni tinyer titaa. Lijinjiir aatuln
limina baanja le ni ga kan. 41 Jona nan tuk Ninefa aatiŋ aanib Uwumbər
aabər. Le bi kpeln baabimbin. Min, u jer Jona na, le tuk nimi Uwumbər
aabər, le naa kpeln nimi aabimbin. Bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na,
Ninefa aatiŋ aanib aah nan kpeln baabimbin pu na, nima le ga mək ke nimi
aabər bii. 42 Seba aapiibər nan nyan ni dandar ke u nan ŋun Ubər Solomonn
aalan aaliin. Min u jer Solomonn na bi do la, le naa ŋun maaliin. Bundaln
Uwumbər ga ji binib tibər na, upiibər ngbaan aah nan ŋa pu na, nima le ga
mək ke nimi aabər bii.”

Tiyayaar aah ga gir ni pu na (Luk 11.24-26)

43 “Tiyayaar yaa nyan unii ni kan, ti ga li chuun gər nnyun aah kaa bi kipəək
ki ponn ni na, ki ban taah ga kal nin chee ki fuur na, kaan kan. 44 Le ti ga len
ke ti ga gir kun taah nyan unii u ponn ni na la. Le ti ga gir ni, le ki nan kan
ke bi toor taakookoo yaan ki ŋa mu mbaməm, nibaa aa bi ni ni. 45 Le ti ga
buen ki ti joo ni tiyayaar tilole ti bir ki jer ti na. Le ti məmək ga nan koo unii
ngbaan ponn ni, ki ga li bi u ponn ni, le ki bii u ki jer waah nan bi njan pu na.
Kina le ni ga li bi dandana aanib bi kaa ŋan na chee.”

Binib bi ye Yesu aana ni unaatiib na (Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)

46 Yesu aah bi len kinipaak ngbaan chee na, le una ni unaatiib dan nan
sil lipaal ki ban ke bi len u chee. 47 Le kinipaak ngbaan ponn ni ubaa tuk u,
“Aana ni aanaatiib si lipaal ki ban bi len aa chee.”
48 Le u baa bi, “Ŋma ye nna? Bilabi ye nnaatiib?” 49 le ki taln uŋaal mək
waadidiliib, le ki bui ke, “Lik, nna ni nnaatiib sɔ. 50 Ba pu? unii umək ŋani
Nte Uwumbər u bi paacham na aah gee pu na, uma le ye nnaal, ni nninkpan,
ni nna.”

13

Unii u yaa njikaabim na aayataŋakl
(Mak 4.1-9; Luk 8.4-8)

1 Liyaadaal ngbaan le Yesu nyan lipaal, le ki buen ki ti kal nnyusakpem
aagbaan. 2 Le kinipaak sakpeŋ dan u chee, ki wiir. Nima le u koo buŋɔb ni,
nnyun ni, le ki kal bu ponn ni. Kinipaak ngbaan məmək mu si lipaal.
3 Le u tuk bi tibər pam ŋiyataŋak ponn ni, le ki bui ke, “Ukpaal ubaa le nan
buen u ti yaa njikaabim. 4 Waah yaa na, le mubaa lir nsan ponn ni. Le inyoon
dan nan peei jin. 5 Le mubaa mu lir ntakpateer paab, titan aah kaa wiir nin
chee na. Titan aah kaa wiir na, le mu guu puln mala. 6 Le nwiin puu, ki ton,
ki see mu. Mu aah kaa kpa inyaan mbaməm na, le mu yəl. 7 Le mubaa mu
lir ikokon ponn ni. Le ikokon muun le ki ku mu. 8 Le mubaa mu lir kitiŋ ki
ŋan na ponn ni le ki mar. Ngem lun nkub nkub, ngem mu lun imonko itata,
ngem mu lun piitaa piitaa.
9 “U kpa litafal na kan, u ŋun.”

Ŋitaa ŋi pu u ŋak bi ŋiyataŋak na
(Mak 4.10-12; Luk 8.9-10)

10 Le waadidiliib dan nan baa u, “Ba pu aa ŋak bi ŋiyataŋak?”
11 Le u bui bi, “Nimi le Uwumbər cha ni bee waanaan aabəbərkaan, kaa cha
bima bee. 12 Unii u kpa nlan ki bee Uwumbər aanaan aabər na, Uwumbər ga
kpee u, le u li kpa sakpen. Unii u kaa kpa na, Uwumbər ga chuu gaa waah
kpa mu pəkaa na. 13 Kinipaak ngbaan lik, kaa waa, ki pel kaa ŋun, kaa bee
maaliin aatataa. Nima le cha m ŋak bi ŋiyataŋak. 14 Baah bi pu na, le ni gbiin
Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len pu na ke,
‘Bi ga pel ki pel,
kaan bee Uwumbər aaliin aatataa.
Bi ga lik ki lik kaan li waa.
15 Ba pu? binib ngbaan aasui aa bi nibaa ni.
Bitafal kpaa la.
Bi ŋub binimbil,
kaa ban ke binimbil woln,
kaa ban ke bitafal ŋun,
kaa ban ke bisui bee Uwumbər aaliin aatataa,
kaa ban ke bi kpeln baabimbin ki dii Uwumbər aasan ke u tii bi laafee.’*
16 “Nimi maadidiliib, Uwumbər aanyoor bi ni pu; ba pu? ninimbil woln,
nitafal mu ŋun. 17 M tuk nimi mbaməŋ la, Uwumbər aabənabtiib pam ni
bininyaam pam nan ban bi kan naah kan tiwan ni na, kaa kan. Bi nan ban
bi ŋun naah ŋun tibər ti na, kaa ŋun ti.”

Liyataŋakl ngbaan aatataa aah cha pu na
(Mak 4.13-20; Luk 8.11-15)

* **13:15** : Lik Aisaya 6.9-10.

18 “Li pel man aan m tuk nimi unii u yaa njikaabim na aayataŋakl aatataa.
19 Binib yaa ŋun Uwumbər aanaan aabər kaa bee taatataa kan, le kinimbəŋ
ga dan nan nyan tibər ti bi bisui ni na. Njikaabim mu lir nsan ponn ni na le
na. 20 Njikaabim mu lir ntakpateer pu na mu ye binib bi ŋun tibər ngbaan,
ki gaa ti mala ni mpopiin na. 21 Bi mu aa gaa ti mbaməm bisui ni. Bi ga li joo
ti ni yunn siib. Bi yaa kan limukl ti pu kan, bee binib yaa ŋa bi falaa ti pu
kan, libuul ngbaan ni, le bi ga di ti lii. 22 Binib ngem mu bi ke njikaabim mu
lir ikokon ponn ni na la. Bi ŋun tibər ngbaan la. Le bitafal bi baabimbin ni,
ni liwankpal ni. Nima le ku tibər ngbaan bisui ni, le taa mar. 23 Binib bi ŋun
tibər ngbaan ki bee taatataa, ki kii ti na, bima le bi ke njikaabim mu lir kitiŋ
ki ŋan na ponn ni, ki mar na. Ngem lun nkub nkub, ngem mu lun imonko
itata, ngem mu lun piitaa piitaa.”

Timoor ti bi ipui ponn ni na aayataŋakl

24 Yesu nan ki ŋakl bi liyataŋakl liken ke, “Uwumbər aanaan naahn ukpaal u
yaa ipui i ŋan na waakpaab ni na la. 25 Kinyeek kibaa daal, binib aah də geen
na, le waadin dan nan di timoor yaa ŋmal ipui ngbaan ponn ni, le ki buen.
26 Ipui aah muun ki mar na le bi kan ke timoor mu bi i ponn ni. 27 Le ukpaal
ngbaan aatutum dan nan baa u, ‘Timi aaninkpel, saa nan di ipui i ŋan na le
di yaa saakpaab ni ii? Timoor ngbaan mu nyan ni la?’ 28 Le u bui bi, ‘Maadin
ubaa le ŋa kina.’ Le bi baa u, ‘Aa ban ke ti buen ti ŋəi nyan timoor ngbaan
aa?’ 29 Le u bui bi, ‘Aayii. Di cha ti man. Ni yaa ŋəi nyan timoor ngbaan kan,
nibaakan, ipui ibaa mu ga li kpaan ŋəi ki dii ti. 30 Cha man ipui ngbaan ni
timoor ngbaan kpaan muun, aan ki nan biir. Ni yaa nan ŋeer lipuicheel kan,
m ga tuk bipuicheeb: Puen ŋəi nyan man timoor ngbaan waahr, aan ki buu
ti, ki di see mmii, aan ki nin chee ipui ki di fu maapil ponn ni.’ ”

Tisufar aabil aayataŋakl
(Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)

31 Yesu nan ki ŋakl bi liyataŋakl liken ke, “Uwumbər aanaan naahn
linaanyiimbil li uja ubaa nan di bun waakpaab ni na la. 32 Tisufar ngbaan
aabil le ye liwaatiir, ŋibil məmək filk jer lima la. Bi yaa di libil ngbaan bun
kan, li ga puln ki muun, ki jer tisufar məmək, ki ga ŋa busub la. Le inyoon i
laani paacham na dan nan ter yaadil bu aabon pu.”

Boroboro aanyək aayataŋakl
(Luk 13.20-21)

33 Yesu nan ki ŋakl bi liyataŋakl liken ke, “Uwumbər aanaan naahn
boroboro aanyək mu upii nan di ŋa boroboro aayon ponn ni, aan boroboro
ngbaan mək duun na la.”

Yesu di ŋiyataŋak ŋmeen ki tuk bi
(Mak 4.33-34)

34 Kina le Yesu ŋakl ŋiyataŋak ki tuk kinipaak ngbaan, kaa len tibaa bi chee
see ŋiyataŋak ŋmeen. 35 Waah ŋa kina na, le ni gbiin Uwumbər aabənabr aah
nan len pu na ke,
“M ga waar mməb ki ŋakl ŋiyataŋak,
ki len tibəbərkaan ti nan bər
buyoonn Uwumbər nan naan dulnyaa wee
ki nan saa dandana wee na.”†

Timoor ti nan bi ipui ponn ni na aayataŋakl aatataa

† **13:35** : Lik Ilahn 78.2.

36 Yesu nan siir cha kinipaak ngbaan, ki gir buen kidiik ni. Le waadidiliib
dan u chee, ke u tuk bi timoor ti bi ipui ponn ni na aayataŋakl aatataa.
37 Le u bui bi, “Ukpaal u yaa ipui i ŋan na le ye min Unibən Aabo. 38 Bukpaab
ngbaan le ye dulnyaa wee. Ipui i ŋan na le ye Uwumbər aanaan ni aanib.
Timoor ngbaan le ye kinimbəŋ aanib. 39 Ukpaal aadin u yaa timoor ngbaan
na le ye kinimbəŋ. Lipuicheel le ye dulnyaa aadoon. Bipuicheeb ngbaan
le ye Uwumbər aatuuntiib. 40 Baah nan ŋəi timoor ti ki di see mmii ponn
ni na, dulnyaa aadoon ga nan li bi kina la. 41 Min Unibən Aabo ga tun
ni maatuuntiib dulnyaa wee ni, bi nan chuu titunwanbirdam, ni bitətəŋ
məmək, aan ki nyan bi maanaan ni, 42 ki di ti ŋa mmii sakpiin ni. Bi ga wii ki
ŋmə ŋinyin nima chee. 43 N-yoonn ngbaan le bininyaam ga li bi Bite Uwumbər
aanaan ni, ki wiin ke nwiin aah wiin pu na. U kpa litafal na kan, u ŋun.”

Liwankpal li bər na aayataŋakl

44 “Uwumbər aanaan naahn liwankpal li bəə bukpaab ni, kitiŋ ponn ni na
la. Le uja ti kan liwankpal ngbaan, le ki ki di biin li pu. Le ni mə u ki ti nyaŋ.
Le u buen ke u ti kooh waawan məmək, ki gir ti daa bukpaab ngbaan.”

Nleenyaan aayataŋakl

45 “Uwumbər aanaan naahn uwankooh u chuun ban nleen mam mu ŋan
na ke u daa na la, 46 le ki ti kan nleenyaan mu kpa kidaak sakpen na, le ki
buen ti kooh waawan məmək, ki ti daa nleenyaan ngbaan.”

Kipəək aayataŋakl

47 “Uwumbər aanaan naahn kipəək ki bijanbam di mee nnyun ni ki chuu
ijan mək aabəŋ na la. 48 Kaah gbiin ijan na, le bi dar ki nyan lipaal, le ki kal ki
gann ijan i ŋan na ki di ŋa tibəəkur ni, ki cha i kaa ŋan na, ki di mee. 49 Dulnyaa
aadoon mu ga nan li bi kina la. Uwumbər aatuuntiib ga nan dan dulnyaa ni,
ki nan gann titunwanbirdam bininyaam ponn ni, 50 ki ti di ŋa mmii sakpiin
ni, binib aah wii ki ŋmə ŋinyin nin chee na.”

Tibəkpokr ni tibəpənn

51 Le Yesu baa bi, “Ni bee tibər timina məmək aatataa aa?”
Le bi kii, “Een.”
52 Le u bui bi, “Unii u tuk binib Uwumbər aakaal na yaa dii mi kan, u naahn
udichadaan u nyan ni waawankpal ponn ni tiwankpokr ni tiwapənn.”‡

Nasaref aatiŋ aanib aah yii Yesu pu na (Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)

53 Waah nan ŋakl ŋiyataŋak ngbaan ti doo na, le u siir nima, 54 le ki gir kun
udo aatiŋ Nasaref ni, le ki ti koo mmeen aadiik ni, ki tuk binib Uwumbər
aabər. Waah tuk bi pu na, le ni gar bi. Le bi baa təb, “Uja wee kan nlan mue
la chee? U kan mpəən mue la chee ki tun lijinjiir aatun ngbaan? 55 Waa ye
kapenta na aabo la aa? Una aa ye Mari la aa? Unaatiib aa ye Jems, ni Josef,
ni Simonn, ni Judas la aa? 56 Uninkpatiib məmək aa bi do chee na la aa? U
kan nlan mue, ni mpəən mue la chee?” 57 Bi nan len kina le ki yii u.
Le Yesu bui bi, “Binib pak Uwumbər aabənabtiib see bido aatiŋ ni aanib,
ni baachiln ni aanib baanja le aa pak bi.” 58 Baah kaa gaa u ki kii na, waa nan
tun lijinjiir aatun pam nima chee.

‡ **13:52** : Nibaakan tiwankpokr ye Uwumbər aagbakpok, tiwapənn mu ye Yesu aaməkm.

14

Jənn u nan muin binib nnyun ni na aakun
(Mak 6.14-29; Luk 9.7-9)

1 N-yoonn ngbaan le Ubər Herod ŋun Yesu bər, 2 le ki bui waatutum ke,
“Jənn u nan muini binib nnyun ni na le na. U fikr nkun ni la. Nima le cha
u kpa mpəən, ki tun lijinjiir aatun.”
3 Budabu pu Herod len kina na le ye ke u nan chuu Jənn ki buu u tikululn
ki di u ŋa kiyondiik ni. Taani u cha u nan chuu u na le ye ke Jənn nan bui u
4 ke waah joo unaal aapuu Herodias na, naa ŋan, ke u bii Uwumbər aakaal la.
5 Jənn aah nan len kina na, le Herod ban ke u ku u, le ki san Juu yaab ijawaan.
Bi nan len ke Jənn ye Uwumbər aabənabr la.
6 Le Herod aamaaldaal aawiin fuu ni. Le u ŋa tijiir ke bi ji. Le Herodias
aabisal dan nan waa liwaal, Ubər Herod ni waanib aanimbiin ni. Le ni məər
Herod sakpen. 7 Le u puu tipuur ke u ga tii u waah ban pu na.
8 Le una bui u ke u bui Ubər Herod ke u tii u Jənn aayil likusambil ponn ni.
9 Usapəən ngbaan aah bui u kina na, le Ubər Herod aasui bii. Waah puu
tipuur ti bicham aanimbil ni na pu, waa ban ke ti bee. 10 Nima le u tun unii ke
u li cha kiyondiik ponn ni ki ti gii ni Jənn aayil. 11 Le u ti joo ni uyil likusambil
ponn ni ki nan di tii usapəən ngbaan. Le u mu di ti tii una. 12 Le Jənn aadidiliib
dan nan yoor linikpol ngbaan ki ti sub, le ki buen ti tuk Yesu.

Yesu aah kpiin binib ŋichur ŋiŋmu pu na
(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jənn 6.1-14)

13 Yesu aah ŋun kina na, le u koo buŋəb ni, le ki buen kipəək ni, binib aah
kaa bi nin chee na. Le kinipaak ngbaan ŋun ke u buen, le ki nyan baatim ni,
ki chuun kitiŋ ki buen u chee. 14 Waah nyan buŋəb ni na, le u kan kinipaak
sakpeŋ, le ki san bi kinimbaak, le ki cha bi ponn ni bi ye bibum na pəək.
15 Naah joor na, le waadidiliib dan nan bui u, “Ti bi kipəək ni la. Ni jer
tijikaar aajim yoonn a. Cha kinipaak ngbaan buen itingbaan ni ki ti daa
tijikaar ji.”
16 Le u bui bi, “Taa cha bi buen man. Nimi nibaa tii bi tijikaar bi ji man.”
17 Le bi bui u, “Ŋiboroboro kpin ŋiŋmu ni ijan ilee baanja le bi.”
18 Le u bui bi, “Li joo ni tii ni mi man,” 19 le ki bui kinipaak ngbaan, “Kal
kitiŋ timosənn pu man,” le ki yoor ŋiboroboro kpin ŋiŋmu ni ijan ilee ngbaan,
ki waan lik paacham, ki doon Uwumbər, le ki gii boroboro ni ijan ngbaan,
ki di tii waadidiliib. Le bi yakr siin kinipaak ngbaan mək aanimbiin ni. 20 Bi
məmək nan ŋman ki bab. Baah ŋman ki bab ki gur ni na, le Yesu aadidiliib nan
yoor tijikaar ti gur na ki gbiin tibəəkur kipiik ni tilee. 21 Bijab bi jin tijikaar
ngbaan na ga nan li fuu ŋichur ŋiŋmu. Baa nan kahn bipiib ni mbim kpee.

Yesu aah chuun nnyun pu pu na
(Mak 6.45-52; Jənn 6.15-21)

22 Libuul ngbaan ni le Yesu muk waadidiliib ke bi koo buŋəb ni ki loln u pu
nsan ki puur nnyusakpem na. Le u tuk kinipaak ngbaan ke bi li chaa kun.
23 Waah tuk bi kina na, le u jon lijool paab ubaa, u ti mee Uwumbər. Le ni
mue. Le u bi nima chee ubaa. 24 Waadidiliib mu bi buŋəb ni nnyusakpem
aakaasisik ni. Libuln nan daar sakpen ki tok bi, tinyunkpenn mu yeŋni
baaŋəb.
25 Ikooja aah wii buyoonn na, le u chuun nnyun paab, ki buen bi chee, ki
ti ŋaŋ bi. 26 Waadidiliib aah kan u chuun nnyun pu na, le ijawaan chuu bi
sakpen, le bi len ke ni ye utekpiir aawiin la, le ki faa ikuun tən tən.

27 Libuul ngbaan ni le Yesu bui bi, “Chuu nibaa man. Min ye. Ni taa san
ijawaan man.”
28 Le Piita bui u, “Ndindaan, ni yaa sil ye si kan, bui mi ke m chuun nnyun
pu ki dan aa chee.”
29 Le Yesu bui u, “Li chuun choo.” Le Piita nyan buŋəb ni, ki chuun nnyun
paab ki cha Yesu chee. 30 Le u kan libuln aah daar ki feeni tinyunkpenn pu
na, le ki san ijawaan, le ki piin ki bi muini cha, le ki teen ke, “Ndindaan, nyan
mi.”
31 Libuul ngbaan ni le Yesu taln uŋaal ki chuu u, le ki bui u, “Saa gaa mi ki
kii mbaməm. Ba ŋa aa joo mi beeni?”
32 Le bi məmək bilee koo buŋəb ni. Libuul ngbaan ni le libuln ŋmin. 33 Le
binib bi bi buŋəb ponn ni na gbaan Yesu aanimbiin ni, ki dooni u, le ki len
ke, “Mbaməŋ, aa sil ye Uwumbər Aajapəən la.”

Yesu aah tii bibum laafee Genesaret aatiŋ ni pu na (Mak 6.53-56)

34 Le bi fuu nnyusakpem aadapuul, Genesaret aatiŋ chee, le ki nyan buŋəb
ni. 35 Le kitiŋ ngbaan aanib bee u, le ki buen itingbaan məmək ni, ki ti yoor
bibum məmək, ki joo ni bi Yesu chee, 36 ki nan mee u ke u cha bibum ngbaan
meeh waabəkul aaməjuul. Binib bimək meeh li na pəək libuul ngbaan ni.

15

Biyaajatiib aakaal (Mak 7.1-13)

1 N-yoonn ngbaan le Farisii yaab, ni Uwumbər aakaal aaməməkb nyan
ni Jerusalem ni ki dan Yesu chee, le ki nan baa u, 2 “Ba ŋa saadidiliib bii
tiyaajatiib aakaal, kaa ŋir biŋaal aan ki nin ji tijikaar?”
3 Le Yesu baa bi, “Ba ŋa ni mu bii Uwumbər aakaal, nimi aakaal pu?
4 Uwumbər len ke, ‘Aa li pak aate ni aana,’* ki ki len ke, ‘Unii yaa len tibəbir
lii ute bee una pu kan, ni ku u.’† 5 Tə, nimi le len ke unii yaa bui ute, bee una,
‘Maah ba ga tii si ni na, maan ki ŋmaa tii si. M di tii Uwumbər a,’ 6 ki yaa kaa
pak ute kan, ni len ke naa kpa taani. Naah len kina na, le ni yii Uwumbər
aabər nimi aakaal pu. 7 Ni ye biŋmaŋmannim la. Uwumbər aabənabr Aisaya
aah nan len nimi aabər pu na, u nan len mbaməŋ la, ke,

8 ‘Binib ngbaan pak Uwumbər bumab ni la.
Bisui daa u chee.
9 Bi dooni u yəli la,
ki mək binib biyaajatiib aakaal
ke ni ye waakaal la.’ ”‡

Tiwan ni ŋani unii titunwanbirdaan na (Mak 7.14-23)

10 Le Yesu yin kinipaak ngbaan, ki nan bui bi, “Li pel man, aan ki bee
man maah ga tuk nimi pu na aatataa. 11 Tijikaar ti koo unii aamab ni na
aan ŋmaa ŋa u titunwanbirdaan. Tiwan ni nyan umab ni na, nima le ŋani
u titunwanbirdaan.”
12 Le Yesu aadidiliib dan nan baa u, “Saa nyi ke saah len pu na le cha Farisii
yaab gee liŋuul aa?”

---

* **15:4** : Lik Nnyam 20.12; Ikaal 5.16. † **15:4** : Lik Nnyam 21.17; Liifai Yaab 20.9. ‡ **15:9** : Lik Aisaya 29.13.

13 Le u bui bi, “Tisufar timək Nte Uwumbər aa bun ti na, u ga chuu ŋəi ti la.
14 Taa gar bi man. Bi ye bisanməkb bi jəb na la. Ujoon yaa mək ujoon nsan
kan, bi məmək bilee ga lir libuul ponn ni la.”
15 Le Piita bui Yesu, “Tuk timi liyataŋakl ngbaan aatataa.”
16 Le Yesu baa bi, “Ni mu aa kee bee maaliin aatataa aa? 17 Tiwan ni koo
unii aaməb ni na koo lipuul ni, le u ti sənn. Naa nyi kina aa? 18 Tiwan
ni nyan unii aaməb ni na, ni nyan usui ni, ki ŋani u titunwanbirdaan la.
19 Tiwan ni nyan binib aasui ni na le ye ilandak i kaa ŋan na, ni linikul, ni
kidagook aatuln, ni kinaayuk, ni linyaməngee, ni ŋisiibil. 20 Nimina le ŋani
unii titunwanbirdaan. U yaa kaa ŋir uŋaal ki ji tijikaar kan, nima le aan ŋa u
titunwanbirdaan.”

Upii aah gaa Yesu ki kii mbaməm pu na (Mak 7.24-30)

21 Le Yesu nyan nima, ki buen Taya ni Saidonn aatingbaan ni. 22 Le upii
u ye Kanaann aabo na bi nima, le ki dan nan teen ke, “Ndindaan, si u ye
Ubər David Aayaabil na, san mi kinimbaak. Tiyayaar le joo mbisal ki muk
u sakpen a.”
23 Le Yesu aa len tibaa. Le waadidiliib dan nan gaŋ Yesu ke u jenn u, u paa
bi pu ki kpa kifuuk sakpen a.
24 Le Yesu bui bi, “Uwumbər tun ni mi ke m nan ter Israel yaab bi yenn
Uwumbər aasan ni na baanja la.”
25 Waah len kina na, le upii ngbaan dan ki nan gbaan unimbiin ni ki doon
u, le ki bui u, “Ndindaan, ter mi.”
26 Le Yesu bui u, “Ti yaa di mbim aajikaar ki di tii ibə kan, naa ŋan.”
27 Le u bui u, “Ndindaan, ni ye mbaməŋ la; ibə mu tee ji ŋijikaabol ŋi nyan
ni idindaan aateebul pu ki lir ni kitiŋ na.”
28 Le Yesu bui u, “Upii, aa gaa mi ki kii mbaməm la. Saah ban pu na, ni ŋa
kina ki tii si.” Libuul ngbaan ni le ubisal pəək, kaa ki bun.

Yesu aah tii bibum pam laafee pu na

29 Yesu nan siir nima ki bə dii Galilee Aanyusakpem ni, le ki ti jon lijool
paab, le ki kal kitiŋ. 30 Le kinipaak sakpeŋ joo ni biwəb, ni bijoom, ni bibirb,
ni bitaageeb, ni bibum aabəŋ, ki nan di bil Yesu aanimbiin ni. Le u tii bi
məmək laafee. 31 Le ni gar kinipaak ngbaan pam; bi kan bibirb len tibər, ni
bitaagendam pəək ki chuun, ni biwəb mu fii chuun, ni bijoom aanimbil likr.
Le bi pak Israel yaab Aawumbər.

Yesu aah kpiin binib ŋichur ŋinaa pu na (Mak 8.1-10)

32 Yesu nan yin waadidiliib ke bi dan u chee, le ki bui bi, “M san kinipaak
ngbaan kinimbaak la; bi bi m chee iwiin itaa, kaa kpa nibaa bi ji. Maa ban m
tuk bi ke bi li chaa kun, kaa puen tii bi tijikaar ke bi ji. Nibaakan, bi ga ti fik
nsan ponn ni.”
33 Le waadidiliib bui u, “Ti bi kipəək ni la. Ti ga kan tijikaar la chee aan ki
tii kinipaak ngbaan aan bi ji bab?”
34 Le u baa bi, “Ni kpa ŋiboroboro kpin ŋiŋa?”
Le bi bui u, “Ti kpa ŋiboroboro kpin ŋilole, ni njanbim siib.”
35 Le u bui kinipaak ngbaan, “Kal kitiŋ man,” 36 le ki yoor ŋiboroboro kpin
ŋilole ni njanbim ngbaan, le ki doon Uwumbər, ki gii gii, ki di tii waadidiliib,
le bi yakr siin kinipaak ngbaan məmək aanimbiin ni. 37 Le bi məmək ŋman
ki bab. Baah ŋman ki bab na, le waadidiliib yoor tijikaar ti gur na, ki gbiin

tibɔɔkur tilole. 38 Bijab bi nan jin tijikaar ngbaan na nan ye bijab ŋichur ŋinaa
la. Baa nan kahn bipiib ni mbim kpee.
39 Le u bui kinipaak ngbaan, “Li chaa kun man,” le ki koo buŋɔb ni, ki buen
Magadann aatiŋ ni.

16

Baah ban ke Yesu tun lijinjiir aatuln pu na
(Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)

1 Farisii yaab ni Sajusii yaab bibaa nan dan Yesu chee, ki ban bi tɔŋ u, le
ki bui u, “Tun lijinjiir aatuln Uwumbɔr aapɔɔn pu, aan ti kan.” 2 Le u bui bi,
“Paacham yaa maln kijook kan, le ni bui ke utaal aan nu. 3 Paacham yaa maln
ki bɔln kichakpiik ni kan, le ni bui ke utaal ga nu din. Paacham pu, le ni beer
ke utaal ga nu aan waan nu. Le naa bee Uwumbɔr aah ŋani pu dandana na.
4 Nimi dandana aanib, ni ye titunwanbirdam la, kaa dii Uwumbɔr, nima le
ni ban lijinjiir aatuln. Uwumbɔr aah nan ŋa lijinjiir aatuln ki ŋa waabɔnabr
Jona pu na, lituln limina aaboln le ni ga kan. Maan mɔk nimi lijinjiir aawan
niken kpee.”
Waah len kina na, le u siir nima ki cha bi.

Bi li nyi Farisii yaab ni Sajusii yaab aamɔkm
(Mak 8.14-21)

5 Le u ni waadidiliib puur nnyusakpem. Le waadidiliib suln, kaa joo
boroboro. 6 Le Yesu bui bi, “Ni li nyi man Farisii yaab ni Sajusii yaab
aaboroboro aanyɔk bɔr.”
7 Le bi bui tɔb, “Taah kaa joo boroboro na, nima le cha u len kina.”
8 Le Yesu bee baah len tɔb chee pu na, le ki baa bi, “Ba pu ni len tɔb chee
ke naa joo boroboro? Naa gaa mi ki kii mbamɔm. 9 Naa kee bee maabimbin
aa? Naa teer maah nan di ŋiboroboro kpin ŋiŋmu kpiin bijab ŋichur ŋiŋmu pu
na aa? Ni nan yoor tijikaar ti gur na tibɔɔkur tiŋa? 10 Naa teer maah nan di
ŋiboroboro kpin ŋilole kpiin bijab ŋichur ŋinaa pu na aa? Ni nan yoor tijikaar
ti gur na tibɔɔkur tiŋa? 11 Ba pu naa bee ke maa len boroboro aabɔr? M len
ke ni li nyi Farisii yaab ni Sajusii yaab aaboroboro aanyɔk aabɔr la.”
12 Waah len kina na, le bi bee ke waa len boroboro aabɔr. U len ke bi li nyi
ki taa dii Farisii yaab ni Sajusii yaab aamɔkm la.

Piita aah len Yesu aabɔr pu na
(Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)

13 Le Yesu buen Siisarea Filipi aatingbaan ni. Waah bi nima na, le u baa
waadidiliib, “Binib bui ke min Unibɔn Aabo ye ŋma?”
14 Le bi bui u, “Bibaa len ke aa ye Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na la, le
biken mu len ke aa ye Uwumbɔr aabɔnabr Elaija u nan bi n-yaayoonn na la, le
biken mu len ke aa ye Uwumbɔr aabɔnabr Jeremia, bee Uwumbɔr aabɔnabr
ubaa la.”
15 Le u baa bi ke, “Nimi, ni len ke m ye ŋma?”
16 Le Simonn Piita bui u, “Aa ye Kristo u ga gaa binib lii na. Aa ye Uwumbɔr
u fu na Aajapɔɔn la.”
17 Le Yesu bui u, “Simonn, Jɔnn aajapɔɔn, Uwumbɔr aanyoor bi aa pu la.
Naa ye unibɔn le kpiir kina mɔk si. Nte Uwumbɔr u bi paacham na le kpiir
kina mɔk si. 18 Piita, m tuk si la, aa ye litakpal* la. Litakpal limina pu le m ga
di maanib siin. Le nkun aapɔɔn aan nyaŋ bi. 19 M ga tii si mpɔɔn Uwumbɔr

* **16:18** : Piita aatataa le ye ke “litakpal”.

aanaan ni. Tiwan ni aa ga buu dulnyaa wee ni na, nima le buu paacham mu.
Tiwan ni aa ga buur lii dulnyaa wee ni na, nima le buur lii paacham mu."
20 Le Yesu sur waadidiliib ke bi taa tuk unii ubaa ke u ye Kristo ngbaan.

Yesu tuk waadidiliib waah ga ji falaa pu na
(Mak 8.31–9.1; Luk 9.22-27)

21 N-yoonn ngbaan le Yesu piin ki bi kpiir tuk waadidiliib, "See m buen
Jerusalem ki ji falaa sakpen. Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbɔr aato-
toorninkpiib, ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ga ŋa mi falaa sakpen, le ki ku
mi. Iwiin itaadaal le Uwumbɔr ga fikr mi nkun ni."
22 Le Piita di u nyan n-gbaan, le ki ti sur u ke, "Ndindaan, Uwumbɔr cha ni
ŋa libuln ki daa jer. U taa cha ni pii si."
23 Le Yesu fenn lik Piita le ki bui u, "Kinimbɔŋ, siir foor m chee. Aa ye
lisugeln la, le ki lek mi nsan. Aa dak ke unibɔn aah dak pu na la, kaa dak
ke Uwumbɔr aah dak pu na."
24 Yesu nan bui waadidiliib, "Unii yaa ban u dii mi kan, cha u yii ubaa, ki
yoor waadɔpuinkoo aan ki li dii mi. 25 Unii umɔk kaan ŋmaa kpo m pu na
kan, waamɔfal ga bee yɔli la. Unii umɔk ga ŋmaa kpo m pu na kan, u ga kan
limɔfal li kaa kpa ndoon na. 26 Unii yaa kan dulnyaa wee ni aawan mɔmɔk ki
lann waamɔfal kan, ba aanyoor le u kan? Unii tee ga di ba ki daa waamɔfal?
27 Min Unibɔn Aabo ga fuu ni ki ga li kpa Nte Uwumbɔr aapɔɔn. Le Uwumbɔr
aatuuntiib ga li dii mi. N-yoonn ngbaan le m ga tii binib mɔmɔk lipal, baatuln
aah ŋeer pu na. 28 M tuk nimi mbamɔn la, binib bi si do na ponn ni bibaa aan
kpo see bi puen kan min Unibɔn Aabo jin maanaan waahr."

17

Yesu aawon aah kpeln pu na
(Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)

1 Iwiin iloob aah jer na, le u di Piita, ni Jems, ni unaal Jɔnn, ki jon lijool fɔfɔk
libaa paab, bibaa. 2 Le uwon kpeln binimbil ni. Unimbil wɔb wiin ke nwiin
aah wiin pu na. Le waawanpeenkaan kpaln tiwanpipinn ke nwiihn aah piin
pu na. 3 Le bi kan n-yaayoonn na aabɔnabtiib Moses ni Elaija bi len u chee
tibɔr. 4 Le Piita bui u, "Ndindaan, taah bi do na, ni ŋan. Aa yaa gee kan, cha m
ŋa ŋiboo ŋitaa, ki di libaa tii si, ki di liken tii Moses, ki di liken tii Elaija."
5 Waah beenin bi len kina na, libuul ngbaan ni le ntaalangbapiin dan nan
biin bi pu. Le nneel len ntaalangbapiin na ponn ni ke, "Njapɔɔn u m gee u na
sɔ. Nnimbil gbiin u. Li ŋun waah len pu na man."*
6 Waadidiliib aah ŋun nneel ngbaan pu na, le bi san ijawaan sakpen, le ki
lir kitiŋ lichichikr. 7 Le Yesu dan nan meeh bi, ki bui bi, "Fii man. Taa san
ijawaan man." 8 Le bi waan lik paacham, kaa ki kan ubaa see Yesu baanja.
9 Le bi gir sunn ni lijool ngbaan taab. Baah bi sunni na, le Yesu bui bi, "Ni
taa tuk ubaa naah kan pu na, ki nan saa buyoonn min Unibɔn Aabo ga fikr
nkun ni na."
10 Le bi baa u, "Ba pu Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb len ke Elaija le ga puen
dan le Kristo† nin fuu ni?"‡
11 Le u bui bi, "Mbamɔn, see Elaija fuu ni, ki nan toor tiwan mɔmɔk. 12 M
tuk nimi la, Elaija puun fuu ni a. Le baa nyi u, ki ŋa u baah ban pu na. Baah
ŋa u falaa pu na, kina le bi ga ŋa min Unibɔn Aabo mu falaa."

---

* **17:5** : Lik Aisaya 42.1. † **17:10** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke unii u ga gaa binib lii na. ‡ **17:10** : Lik Malakai 4.5.

13 Yesu aah len Elaija aabər kina na, le waadidiliib bee ke u len Jənn u nan
muini binib nnyun ni na aabər la.

Yesu aah nyan libimbikl ubo ni pu na
(Mak 9.14-29; Luk 9.37-43a)

14 Le bi fuu kinipaak ngbaan aah bi nin chee na. Baah fuu ni na, le uja ubaa
dan nan gbaan unimbiin ni, 15 le ki bui u, “Ndindaan, san maabo kinimbaak.
Libimbikl le joo u, ki ŋani u falaa sakpen, ki cha u lir mmii ni, ni nnyun ni
kpala kpala. 16 M joo ni u saadidiliib chee, le baa ŋmaa nyan libimbikl na u
ni.”
17 Le Yesu bui ke, “Nimi dandana aanib, naa gaa Uwumbər ki kii, ki mu aa
dii u mbaməm. Ni ban ke m yunn ni chee kinye pu, aan ki li kpa limər ni pu,
aan ni gaa mi ki kii? Li joo ni ubo ngbaan m chee.” 18 Baah joo ni u na, le
Yesu kae libimbikl li joo u na. Le li nyan u ni. Libuul ngbaan ni le u pəək, kaa
ki bun.
19 Le Yesu aadidiliib dan u chee bibaa, le ki nan baa u, “Ba pu taa ŋmaa nyan
libimbikl ngbaan u ni?”
20 Le u bui bi, “Naa gaa Uwumbər ki kii mbaməm. Nima le naa ŋmaa nyan
li. M tuk nimi mbaməm la, ni yaa gaa Uwumbər ki kii siib kina kan, ni ga
bui lijool limina ke, ‘Fii nima chee,’ le li ga fii. Nibaa aan li pəə ni chee. [
21 Libimbikl limina aaboln ma kan, ni yaa kaa lul buməb ki mee Uwumbər
kan, naan ŋmaa nyan li.”]

Yesu aah ki tuk bi waakun aabər pu na
(Mak 9.30-32; Luk 9.43-45)

22 Waadidiliib məmək aah nan bi Galilee aatiŋ ni na, le u bui bi, “Bi ga di
min Unibən Aabo ŋa binib aaŋaal ni, 23 le bi ku mi. Le iwiin itaadaal Uwumbər
ga fikr mi nkun ni.”
Le biponn bii sakpen.

Uwumbər Aadichal aamombil

24 Yesu ni waadidiliib aah fuu Kapenaum aatiŋ ni na, le binib bi gaal
Uwumbər Aadichal aamombil na dan nan baa Piita, “Saaməməkr aa pa
Uwumbər Aadichal aamombil aa?”
25 Le u bui bi ke, “U pa la.”
Piita aah fuu linampal na, le Yesu puen len u chee ke, “Simonn, dulnyaa
wee ni aabərb gaal baatiŋ aanib chee lampoo aan bicham chee? Aa dak
kinye?”
26 Le u bui u, “Bicham chee.”
Le Yesu bui u, “Kina kan, baatiŋ aanib aa pa. 27 Tə, taa ban ti koo baataani
ni. Li cha nnyusakpem ni ki ti di njapiin lii nnyun ni. Saah ga chuu njan
aajan u na, yoor u ki chuu waar uməb. Aa ga kan limombil uməb ponn ni.
Nyan li ki ti pa tii bi, m ni si pu.”

18

Ulau ye uninyuun?
(Mak 9.33-37; Luk 9.46-48)

1 N-yoonn ngbaan le Yesu aadidiliib dan nan baa u, “Uwumbər aanaan ni,
ulau tee ye uninyuun?”
2 Le u yin ubo ke u dan u chee, ki di u siin bikaasisik ni, 3 le ki bui bi, “M
tuk nimi mbaməm la, ni yaa kaa kpeln ki bi ke bibilb waatiir aah bi pu na
kan, naan koo Uwumbər aanaan ni. 4 Unii umək sunn ubaa taab ki bi ke ubo
waatiir umina aah bi pu na kan, udaan ngbaan le ye uninyuun Uwumbər

aanaan ni. 5 Unii umək gaa ubo umina aaboln maayimbil pu na, u gaa mi le
na.”

Taa təŋ ubo ubaa ke u tun titunwanbir (Mak 9.42-48; Luk 17.1-2)

6 “Unii yaa təŋ mbim bi gaa mi ki kii na ponn ni ubaa ke u tun titunwanbir
kan, tibəbir ga li bi u pu. Bi yaa ba tee di kinaak sakpeŋ ki di tul leen uneen
ni, ki tur u lii nnyusakpem ni, nin chee nyoo na kan, ni ba soor ki tii u, ni u
təŋ ubo ubaa. 7 Ntəŋ pu, tibəbir bi dulnyaa wee ni aanib pu. Tə, ntəŋ ga li bi.
Tibəbir mu bi unii u təŋ binib ke bi tun titunwanbir na pu.
8 “Aa yaa gee tiwan ke saah gee aaŋaal, bee aataal pu na kan, tiwan ngbaan
yaa təŋ si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Aa yaa lann ŋŋaal mubaa, bee
litaal libaa, ki kan liməfal li kaa kpa ndoon na kan, ni soor ni aa li kpa iŋaal
ilee ni ŋitaa ŋilee ki ti li bi mmii mu kaan junn na ni. 9 Aa yaa gee tiwan ke
saah gee aanimbil pu na kan, tiwan ngbaan yaa təŋ si ke aa tun titunwanbir
kan, di ni lii. Aa yaa lann linimbil libaa, ki kan liməfal li kaa kpa ndoon na
kan, ni soor ni aa li kpa ŋinimbil ŋilee, ki ti li bi mmii mu kaan junn na ni.”

Kiwakork ki wəŋ na aayataŋakl (Luk 15.3-7)

10 “Li nyi man ki taa lik bibilb ponn ni ubaa fam. M tuk nimi la, baatuuntiib
bi paacham Nte Uwumbər aanimbiin ni n-yoonn məmək. [11 Min Unibən
Aabo dan dulnyaa wee ni ke binib bi wəŋ na ŋmar la.]
12 “Unii yaa kpa ipiih nkub, i ponn ni ubaa yaa wəŋ kan, ni dak ke u ga ŋa
kinye? U ga di cha ipiih imonko inaa ni kipiik ni iwae na ligongoln paab, ki
buen ti ban upiih u wəŋ na la. 13 M tuk nimi mbaməŋ la, u yaa ti kan u kan,
u ga li məəni upiih ngbaan pu, ki jer waah ga li məəni ipiih imonko inaa ni
kipiik ni iwae i kaa wəŋ na pu na. 14 Kina le Nite Uwumbər u bi paacham na
aa ban ke bibilb waatiib ngbaan ponn ni ubaa wəŋ.”

Saah ga ŋa aana aabo u ŋa si bakaa na pu na

15 “Aana aabo yaa ŋa si bakaa kan, pəən aabaa ki buen ti kan u n-gbaan
suuna ki tuk u waataani. U yaa ŋun tii si kan, aa giin u ki siin waabuul ni la.
16 U yaa yii, kaa kii tii si kan, pəən aabaa ki ban unii ubaa, bee bilee, ki ki buen
u chee ki ti kan u, aan binib bilee, bee bitaa ngbaan ŋun tibər ngbaan məmək
ki li ye saaseeraadam.* 17 U yaa yii, kaa kii tii bi mu kan, nyan ti mpaan pu ki
tuk Uwumbər aanib. U yaa yii, kaa kii tii bi mu kan, ni lik u ke ulampoogaar,
bee unii u kaa dii Uwumbər aasan na.
18 “M tuk nimi mbaməŋ la, tiwan ni, ni ga buu dulnyaa wee ni na, nima le
buu paacham. Tiwan ni, ni ga buur lii dulnyaa wee ni na, nima le buur lii
paacham mu.
19 “Cha m moo tuk nimi man, ni ponn ni bilee yaa kpaan kiməbaan dulnyaa
wee ni, ki mee Nte Uwumbər u bi paacham na kan, u ga ŋa naah ban pu na
ki tii nimi. 20 Binib bilee, bee bitaa, yaa kuun təb chee maayimbil pu kan, m
ga li bi bikaasisik ni.”

Unii u kaa di cha pinn waatutuŋeer na

21 Le Piita dan nan baa Yesu, “Ndindaan, nna aabo yaa ŋani mi bakaa kan,
m ga di cha pinn u nfum muŋa? Nfum mulole ee?”
22 Le Yesu bui u, “Maa tuk si ke nfum mulole. Cha pinn u imonko itaa ni
kipiik nfum mulole. 23 Ba pu? Uwumbər aanaan naahn ubərkpaan u nan
ban u bee waatutum aah joo waapəln pu na la. 24 Waah piin ki bi lik kina na,

* **18:16** : Lik Ikaal 19.15.

le bi joo ni waatutunn ubaa u joo waapəln tikunabr aamombil ŋichur ŋichur kipiik.† 25 Waah kaa kpa ŋimombil ŋibaa ki ga pa lipəln ngbaan na, le udindaan bui ke bi di u ni upuu, ni waabim, ni waah kpa tiwan ni na məmək, ki di kooh, aan ki di ŋimombil ngbaan pa lipəln ngbaan. 26 Le ututunn ngbaan gbaan udindaan aanimbiin ni, ki ganŋ u ke, 'Ndindaan, pəən aabaa ki ji limər. M ga pa si maah jin saapəln li mək na.' 27 Le udindaan san u kinimbaak, ki di cha pinn u lipəln ngbaan, le ki di u lii.

28 "Le ututunn ngbaan nyan lipaal, ki ti kan waatutuŋeer u joo waapəln kpakpaln nkub na, le ki chuu u, le ki chuu uneen ni, ki bui u ke, 'Pa mi saah joo maapəln li na.' 29 Le waatutuŋeer ngbaan gbaan unimbiin ni, ki ganŋ u ke, 'Pəən aabaa ki ji limər. M ga pa si.' 30 Le waa kii, le ki chuu u ti ŋa kiyondiik ni, u li bi nima ki ti saa buyoonn u ga pa lipəln ngbaan na. 31 Waatutuŋeertiib aah kan kina na, le ni bii bisui sakpen. Le bi dan nan tuk bidindaan waah ŋa pu na məmək. 32 Le bidindaan yin u, ki nan bui u, 'Aa ye bakadaan la. Saah ganŋ mi na, le m di cha pinn si saapəln məmək. 33 Aa mu ba ga san saatutuŋeer kinimbaak ke maah san si pu na la.' 34 Udindaan aah gee liŋuul u pu sakpen pu na, le u cha bi ti ŋani u falaa kiyondiik ni, ki ti saa buyoonn u ga pa lipəln ngbaan məmək doo na.

35 "Tə, unii umək kaa di cha pinn una aabo usui ponn ni na kan, Nte Uwumbər u bi paacham na mu ga daa utafal kina la."

19

Uja taa jenn upuu
(Mak 10.1-12)

1 Yesu aah len kina ti doo na, le u nyan Galilee aatiŋ ni, ki buen Judea aatiŋ ki bi Jəədann aaməədapuul na ni. 2 Le kinipaak sakpeŋ dii u. Le u cha bi ponn ni bi ye bibum na pəək.

3 Le Farisii yaab bibaa nan dan u chee, ki ban bi təŋ u, le ki baa u, "Uja yaa jenn upuu lii waageehn pu kan, timi aakaal kii kina aa?"

4 Le Yesu baa bi, "Naa karn Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na aa? Ni ŋmee ke Uwumbər u naan bi na, u nan naan uja ni upii,* 5 le ki len ke waah naan uja ni upii na, uja yaa yoor upii kan, bi ga nya cha bitetiib ni binatiib, ki kpaan təb chee, ki ŋa unibaan.† 6 Nima pu na, baa ki ye binib bilee, bi ye unibaan la. Uwumbər aah kpaan bi na, unibən taa yakr bi."

7 Le Farisii yaab ngbaan baa u, "Ni yaa ye kina kan, ba pu Moses nan len ke uja yaa ban u jenn upuu kan, u ŋmee kigbaŋ ponn ni ke u jenn u, ki di tii u, ki nin jenn u?"

8 Le Yesu bui bi, "Nitafal aah pəə pu na, nima le cha Moses tii nimi nsan ke ni jenn nipuutiib. N-yoonn mu Uwumbər nan naan tiwan məmək ki nan saa dandana wee na, waa tii bi nsan kina. 9 M tuk nimi la, upii yaa kaa gər kidagook, aan uchal jenn u lii ki ki yoor upii uken kan, uja ngbaan kpaln udagoor la. [Upii aachal yaa jenn u lii, uja uken yaa yoor upii ngbaan kan, uja ngbaan kpaln udagoor la."]

10 Le Yesu aadidiliib bui u, "Uja ni upuu aabər yaa ye kina kan, uja yaa kaa yoor upii kan, ni soor."

11 Le Yesu bui bi, "Bijab məmək aan ŋmaa gaa naah len pu na ki yii bipiib məmək. Bijab bi Uwumbər tii bi mpəən ke bi yii bipiib na, bima le ga ŋmaa yii

† **18:24** : Griik aaliin ni, bi ŋmee ke "talenti ŋichur kipiik." Ni ga fuu unii aapal ki ti saa ŋibin kipiik ni ŋiŋmu la. * **19:4** : Lik Mpiin 1.27; 5.2. † **19:5** : Lik Mpiin 2.24.

bi. 12 Bibaa bi, baah ma bi na, baa ye bijab. Bibaa mu bi, bi kpaa bi la. Bibaa
mu bi, ki yii bipiib məmək Uwumbər aanaan aatuln pu. Uja umək ga ŋmaa
gaa tibər ngbaan ki yii bipiib məmək na, u gaa ti."

Yesu aah ŋa Uwumbər aanyoor ki ŋa mbim pu pu na
(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)

13 Le binib joo ni mbim ki di dan Yesu chee ke u nan di uŋaal paan bi pu,
ki mee Uwumbər tii bi. Le waadidiliib kae bi. 14 Le Yesu bui bi, "Cha mbim
ngbaan dan m chee man. Taa ki jenn bi man. Binib bi aabimbin bi ke mbim
aah bi pu na, bima le yeh Uwumbər aanaan."
15 Le u di uŋaal paan bi pu, le ki siir nima.

Yesu aah tuk uwankpadaan ubaa pu na
(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)

16 Unachipəən ubaa nan dan Yesu chee le ki nan baa u, "Uməməkr, m ga tun
litunyaan bayaar aan ki kan liməfal li kaa kpa ndoon na?"
17 Le Yesu baa u, "Ba pu aa baa mi litunyaan pu? Uwumbər baanja le ŋan.
Aa yaa ban liməfal li kaa kpa ndoon na kan, kii waakaal."
18 Le u ki baa u, "Mulakaal?"
Le Yesu bui u, "Taa ku binib; taa gər kidagook; taa su kinaayuk; taa li ye
nnyaməŋ aaseeraadaan; 19 li pak aate ni aana;‡ li gee aana aabo ke saah gee
aabaa pu na."§
20 Le unachipəən ngbaan bui u, "M joo ikaal imina məmək tibir ni la. Ba
gur?"
21 Le Yesu bui u, "Aa yaa ban ke aa li bi mbaməm kan, buen ti kooh saah
kpa tiwan nimək na, ki di ŋimombil ngbaan di tii bigiim, aan ki li kpa liwangol
paacham, aan ki dan nan dii mi."
22 Unachipəən ngbaan aah ŋun kina na, le ni ŋa u mpombiin; ba pu? u nan
kpa liwankpal sakpen a. Le u siir nima.
23 Le Yesu bui waadidiliib, "M tuk nimi mbaməŋ la, ni pəə uwankpadaan
koo Uwumbər aanaan ni. 24 Cha m moo tuk nimi man, uwankpadaan aah
ga koo Uwumbər aanaan ni pu na, ni pəə jer laakumii aah ga koo seerkaa
aaboln ni pu na."
25 Waadidiliib aah ŋun kina na, le ni gar bi pam. Le bi baa u, "Ni yaa ye kina
kan, ŋma ga tee ŋmar?"
26 Le Yesu lik bi le ki bui bi, "Ni pəə binib le chee. Nibaa aa pəə Uwumbər
chee."
27 Le Piita bui u, "Lik, ti nan di timi aawan məmək di lii ki dii si. Ti ga kan
ba aanyoor?"
28 Le Yesu bui bi, "M tuk nimi mbaməŋ la, min Unibən Aabo ga kal libərjal
pu, ki kan mpakm sakpen dulnyaapəən ponn ni. N-yoonn ngbaan, nimi bi dii
mi na mu ga kal ŋibərjal kipiik ni ŋilee pu, ki ga ji Israel yaab aanibol kipiik
ni ŋilee tibər. 29 Unii umək di cha waadichal, bee ukpetiib, bee unaatiib, bee
uninkpatiib, bee ute, bee una, bee waabim, bee tisar, maayimbil pu na kan,
u ga kan kina nfum nkub, ki ga li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. 30 Tɔ, binib
bi ye bisalolm na pam ga nan ŋa puwəb yaab. Binib bi ye puwəb yaab na pam
ga nan ŋa bisalolm."

20

Ukpaal aah pa paatiib pu na

‡ **19:19** : Lik Nnyam 20.12-16; Ikaal 5.16-20. § **19:19** : Lik Liifai Yaab 19.18.

1 “Uwumbɔr aanaan naahn ukpaal u nan pue kichakpinaanyeek ni u ti ban
paatiib bi nan tun waasaak ni aatuln na la. 2 Waah kan njan yaab bi na, u nan
tuk bi, ‘M ga pa nimi tikunabr aamombil libaa nwiin ni mu aalirn.’* Bi nan
kii tii waah siin bi pu na. Le u mɔk bi waasaak ponn ni. 3 Le ni saa tikur
tiwae yoonn, le u ki buen kinyaŋ ni ki ti mui bijab bibaa si nima, kaa kpa
lituln libaa. 4 Le u bui bi, ‘Buen maasaak ponn ni ki ti tun man. Naah tun pu
na, m ga pa nimi kina la.’ 5 Le bi buen. Nwiin aah ti saa sisik ni na, le u ki gir
buen kinyaŋ ni, le ki ti ki mui bijab bibaa mu si nima. Le u tuk bi mu kina.
Nwiin aah ti kpar na, le u ki gir buen kinyaŋ ni, le ki ki ŋa kina. 6 Nwiin aah
ti taln ŋitaa ki ban mu lir na, le u ki gir buen kinyaŋ ni, le ki ti ki mui bijab
bibaa mu si nima. Le u baa bi, ‘Ba pu ni si kina nwimɔn, kaa tun nibaa?’ 7 Le
bi bui u, ‘Taa kan unii u ga tii timi lituln aan ti tun na.’ Le u bui bi, ‘Ni mu li
cha maasaak ponn ni, ki ti tun man.’

8 “Nwiin aah lir kijoobɔŋ na, le ukpaal ngbaan tuk bitutum aaninkpel, ‘Yin
ni paatiib ngbaan ki nan pa bi baapal. Piin ki pa bijab bi gbiln puwɔb na, aan
ki ti pii bisalolm.’ 9 Le bijab bi gbiln puwɔb na aah dan bi nan gaa baapal
na, u pan bi tikunabr aamombil libaabaa. 10 Bisalolm aah dan bi nan gaa
baapal na, bi dak ke bi ga kan ki jer puwɔb yaab na, le u pan bi mu tikunabr
aamombil libaabaa. 11 Baah gaa baapal na, le bi ŋul ukpaal ngbaan pu, 12 ki
len ke, ‘Bijab bi gbiln puwɔb na tun kikurk kibaa baanja la. Timi le boo ko
nwimɔn. Ntoton ŋun timi la. Le ti ni baapal ki ŋak.’

13 “Le ukpadaan bui bi ponn ni ubaa, ‘Njɔ, maa jin si pem pem. Aa ba kii ke
aa ga gaa tikunabr aamombil libaa la. Naa ye kina aa? 14 Yoor saamombil ki
li chaa kun linampal. M ban m tii puwɔb yaab ke maah tii si pu na la. 15 Maa
kpa nsan ke m di maamombil ŋa maah gee pu na aa? Maah kpa tibulchinn
pu na le cha aa kpa lipiipoln aa?’

16 “Liyataŋakl limina aatataa le ye ke puwɔb yaab ga nan ŋa bisalolm.
Bisalolm mu ga nan ŋa puwɔb yaab.”

Yesu aah ki len waakun aabɔr taataa pu na (Mak 10.32-34; Luk 18.31-34)

17 Yesu ni waadidiliib ni kinipaak nan cha Jerusalem. Waah cha na le u di
waadidiliib kipiik ni bilee na nyan n-gbaan, le ki bui bi, 18 “Li pel man, ti yaa ti
fuu Jerusalem kan, bi ga di min Unibɔn Aabo ŋa Uwumbɔr aatotoornink piib
ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb aaŋaal ni, le bi ji mi tibɔr, ki ga len ke ni ŋeer
bi ku mi, 19 le ki ga di mi ŋa binib bi kaa ye Juu yaab na aaŋaal ni ke bi yook
mi, ki lue mi ŋinaalab, ki kpaa mi ndɔpuinkoo pu. Le iwiin itaadaal Uwumbɔr
ga fikr mi nkun ni.”

Waadidiliib ponn ni bilee aana aah mee u pu na (Mak 10.35-45)

20 N-yoonn ngbaan le Sebedee aajapɔtiib bilee na, ni bina, nan dan Yesu
chee, le bina nan gbaan unimbiin ni, ki doon u, ki mee u ke u ter u.

21 Le u baa u, “Aa ban ba?”

Le u bui u, “Aa yaa jin saanaan kan, cha njapɔtiib bilee ngbaan li ka aa
chee, ubaa li ka aaŋangii wɔb, uken mu li ka aaŋangan wɔb.”

22 Le Yesu bui binachipɔm ngbaan, “Naa nyi naah mee mi pu na aatataa.
Ni ga ŋmaa ji falaa ke maah ga ji pu na aa?”

Le bi bui u, “Ti ga ŋman.”

---

* **20:2** : Griik aaliin ni, bi ŋmee ke “denarius ubaa.” Ni nan ye nwiin mubaa aapal la.

23 Le u bui bi, “Ni mu ga sil ji falaa ke maah ga ji pu na. Binib bi ga kal
ŋŋangii ni ŋŋangan wɔb na ma kan, naa ye min le ga lee bi. Nte Uwumbɔr le
leer binib bi ga kal nima chee na.”
24 Le waadidiliib kipiik bi gur na aah ŋun Sebedee aajapɔtiib aah bui Yesu
pu na, bi gee liŋuul bi pu. 25 Le Yesu yin bi mɔmɔk ke bi dan u chee, le ki nan
bui bi, “Ni nyi ke dulnyaa ni aanib aayidam yoor bibaa paacham la. Binib bi
kpa tininkpir na mu joo baanib mpɔɔn pu la. 26 Nima taa li bi kina man. Ni
ponn ni ubaa yaa ban ke u li ye uninyuun kan, u ŋa ubaa ni mɔmɔk aatutunn.
27 Ubaa yaa ban ke u li ye usaloln kan, u ŋa ubaa ni mɔmɔk aanaagbiija, 28 ki
li bi ke min Unibɔn Aabo aah bi pu na; maa dan dulnyaa wee ni ke bi nan tun
lituln tii mi, m dan ke m nan tun lituln tii binib, ki kpo ke m gaa binib pam lii
la.”

Yesu aah likr bijoom bilee aanimbil pu na
(Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)

29 Yesu ni waadidiliib nan nyan Jeriko aatiŋ ponn ni. Le kinipaak sakpeŋ
dii bi. 30 Baah cha na, le bijoom bilee ka nsan aamɔgbeln, le ki ŋun ke Yesu
ban u jer. Le bi tar ke, “Tidindaan u ye Ubɔr David Aayaabil na, san timi
kinimbaak.”
31 Le kinipaak ngbaan kae bi ke bi ŋmin. Le bi moo tar ke, “Tidindaan u ye
Ubɔr David Aayaabil na, san timi kinimbaak.”
32 Le Yesu sil nsan ni, ki yin bi ke bi dan, le ki nan baa bi, “Ni ban ba?”
33 Le bi bui u, “Tidindaan, ti ban ke aa likr tinimbil tii timi la.”
34 Le kinimbaak chuu Yesu. Le u meeh binimbil. Libuul ngbaan ni le
binimbil likr, le bi dii u.

21

Jerusalem aanib aah nyuŋ Yesu pu na
(Mak 11.1-11; Luk 19.28-40; Jɔnn 12.12-19)

1 Bi nan peen Jerusalem, ki fuu Befej aatiŋ, ki bi lijool li bi yin li ke Olif aasui
aajool na paab. Baah ti fuu nima chee na, 2 le Yesu bui waadidiliib ponn ni
bilee, “Li cha man naah si gbɔk kitiŋ ki na ni. Ni yaa koo ki ponn ni kan, libuul
ngbaan ni, ni ga kan ubon si gbin, waabo si u chee. Chuu gbiln ubon ngbaan,
ki li joo ni u ni waabo m chee man. 3 Unii ubaa yaa len tibaa kan, ni bui u,
‘Tidindaan le ban i,’ le u ga cha ni li joo ni i libuul ngbaan ni.”
4 Nimina le gbiin Uwumbɔr aabɔnabr aah nan len pu na ke,
5 “Tuk Sionn aatiŋ aanib,
Lik, nimi aabɔrkpaan choo ni chee la.
U sunn ubaa taab le ki dik ubon pu,
u dik ubon u laa diin na pu la.”*
6 Le Yesu aadidiliib buen ki ti ŋa waah len pu na, 7 ki joo ni ubon ngbaan
ni waabo, le ki di baakeken paan u pu. Le Yesu diŋ u pu. 8 Kinipaak ngbaan
nan di baakeken ter nsan ponn ni. Bibaa mu bar tisufar ki di ter nsan ponn
ni. 9 Le binib bi loln u pu nsan na, ni binib bi paa puwɔb na nan bi tar ke,
“Hosiana,† pakn Ubɔr David Aayaabil man. Uwumbɔr ŋa tinyoor ŋa unii u
choo waayimbil ni na pu. Hosiana bi paacham.”‡
10 Yesu aah fuu Jerusalem ni na, le kitiŋ ngbaan aanib mɔmɔk fii ki bi baa
tɔb, “Ŋma ye umina?”

---

* **21:5** : Lik Sekaria 9.9. † **21:9** : Hosiana aatataa le ye ke “gaa timi lii.” ‡ **21:9** : Lik Ilahn 118.25, 26.

11 Le kinipaak ngbaan bui bi, “U ye Uwumbər aabənabr Yesu u nyan ni
Nasaref aatiŋ ki bi Galilee aatiŋ ponn ni na la.”

Yesu aah toor Uwumbər Aadichal pu na
(Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jənn 2.13-22)

12 Yesu nan ti koo Uwumbər Aadichal ni, le ki jenn nyan binib bimək kooh
tiwan ki daa tiwan li ponn ni na, ki labr bilikpelm aateebul mam chiŋ, le
ki labr binib bi kooh ŋinanjel na mu aajal ki di chiŋ, 13 le ki bui bi, “Ni ŋmee
Uwumbər Aagbaŋ ni ke Uwumbər len ke, ‘Bi ga yin Maadichal ke Mmeen
Aadichal la;’ nimi le ŋani li bififiirb aakakaa chee.”§

14 Bijoom ni biwəb nan dan Yesu chee Uwumbər Aadichal ni, le u cha bi
pəək. Le mbim mu bi Uwumbər Aadichal ni na tar ke, “Hosiana, pakn Ubər
David Aayaabil man.” 15 Uwumbər aatotoorninkpiib ni Uwumbər aakaal
aaməmək aah ŋun kina, ki kan Yesu aah tun lijinjiir aatun pu na, le bi gee
liŋuul, 16 le ki baa Yesu ke, “Saa ŋun mbim ngbaan aah len pu na aa?”

Le Yesu bui bi ke, “M ŋun. Naa kee karn Uwumbər Aagbaŋ ni ii? ke, ‘Mbim
ni mbipəm ga pak Uwumbər mbaməm.’ ”*

17 Yesu aah len kina na, le u siir cha bi, le ki nyan Jerusalem, ki buen Betani
aatiŋ ni, u ti doon nima.

Yesu aah len tibəbir busub bubaa pu na
(Mak 11.12-14, 20-24)

18 Naah ki woln kitaak na, le u gir buen Jerusalem. Waah cha na, le nkon
joo u. 19 Le u kan likakaln si nsan aaməgbeln, le ki buen bu taab, kaa kan
lisubil libaa bu pu, see tifar ŋmeen. Le u bui busub ngbaan, “Saan ki lu ŋisubil
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.” Libuul ngbaan ni le busub ngbaan məmək
kuur.

20 Waadidiliib aah kan kina na, le ni gar bi pam. Le bi baa ke, “Ba pu busub
ngbaan kuur mala kina?”

21 Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamən la, ni yaa gaa Uwumbər ki kii, kaa
joo beeni kan, ni mu ga ŋmaa ŋa kina. Naa ye nimina baanja le ni ga ŋa. Ni
yaa po bui lijool limina ke li fii ki ti lir nnyusakpem ni kan, ni ga ŋa kina. 22 Ni
yaa mee Uwumbər ki yaa pak ke u ga ŋa naah mee u pu na kan, u ga ŋa kina
tii nimi.”

Baah baa Yesu waatuln pu pu na
(Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)

23 Yesu nan koo Uwumbər Aadichal ni, le ki tuk binib Uwumbər aabər.
Waah ŋani kina na, le Uwumbər aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib dan
u chee ki nan baa u, “Aa kpa nsan ke aa ŋa saah ŋani pu na aa? Ŋma tii si nsan
ngbaan?”

24 Le u bui bi, “M mu ga baa nimi mbaan. Ni yaa ŋmaa gar kan, m mu ga
tuk nimi maah kpa nsan pu ki ŋani maah ŋani pu na. 25 Jənn aah nan muin
binib nnyun ni na, ŋma nan tii u nsan? Uwumbər aan binib?”

Le bi kpokl təb ke, “Ti yaa bui ke Uwumbər le tii u nsan kan, u ga baa timi
ke ba ŋa taa nan gaa u ki kii. 26 Ti yaa ki len ke binib le tii u nsan kan, ti san
kinipaak ngbaan ijawaan baah ga ŋa timi pu na la; ba pu? bi məmək len ke
Jənn nan ye Uwumbər aabənabr la.” 27 Nima le bi bui Yesu, “Taa nyi.”

Le Yesu bui bi, “M mu aan tuk nimi maah kpa nsan pu ki ŋani maah ŋani
pu na.”

Binachipəm bilee aayataŋakl

§ **21:13** : Lik Aisaya 56.7; Jeremia 7.11. * **21:16** : Lik Ilahn 8.2.

28 “Dakl lik man maah ga tuk nimi pu na aatataa. Uja ubaa nan kpa japɔtiib
bilee, le ki dan nan bui u ye upol na, ‘Maabo, buen kisaak ponn ni din ki ti
tun.’ Le u bui u, 29 ‘Maan buen.’ Naah kpee siib na, le u jer waalandak ki
buen kisaak. 30 Le uja ngbaan buen uwaatiir mu chee le ki bui u, ‘Maabo,
buen kisaak ponn ni din ki ti tun.’ Le u bui u, ‘Maaninkpel, m ga buen,’ ki
mu aa buen. 31 Mbim bilee ngbaan ponn ni, ulau ŋa bite aageehn?”

Le bi bui u, “Njan yoo.”

Le u bui bi, “M tuk nimi mbamən la, bilampoogaab ni bipiidagoob koo
Uwumbər aanaan ni, ki cha nimi. 32 Ba pu? Jənn nan dan ni chee ki nan tuk
nimi nsan mu ŋan na. Le naa gaa u ki kii. Bilampoogaab ni bipiidagoob le
gaa u ki kii. Ni nan kan baah gaa u ki kii pu na, le naa kpeln nimi aabimbin,
kaa gaa u ki kii.”

Bikpaab bi kaa ŋan na aayataŋakl (Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)

33 “Li pel man liyataŋakl liken. Udichadaan ubaa le nan bi le ki naan kisaak,
le ki ŋum isui i lu ŋisubil na ki ponn ni, le ki di idə gob kisaak ngbaan, le ki gbii
libuul li bi ga di ŋisubil ŋa li ponn ni na aan ki mueni nyani ŋaanyun na, le ki
maa libimbifəfəŋ ke unii li ka li paab ki kiir kisaak ngbaan, le ki yin bikpaab
bibaa, le ki di kisaak ngbaan ŋa biŋaal ni, ke bi li lik ki. Isui ngbaan yaa nan
lun ŋisubil kan, bi ker ki tii u, aan ki ker bibaa mu. Waah ŋa kina na, le u siir ki
buen kitiŋ ki daa na ni. 34 Buyoonn ŋisubil nan puir na, le u di waatutum tun
bikpaab ngbaan chee, bi ti gaa ni waasubil kisaak ngbaan ponn ni, ki li joo
ni. 35 Le bikpaab ngbaan ti chuu waatutum ngbaan, ki gbaa ubaa, ki ku ubaa
mu, ki yur ubaa mu ŋitakpal u ti kpo. 36 Le usadaan ngbaan ki tun bitutum bi
wiir ki jer njan yaab na. Le bikpaab ngbaan ŋa bi mu kina. 37 Kookoo yaan le
u di ujapɔən tun ni bi chee, le ki bui ke ‘Bi ga pak uma la.’ 38 Bikpaab ngbaan
aah kan waabo ngbaan na, le bi bui tɔb, ‘Uma le ye waafaajil. Cha ti ku u man
aan ki ji waafaal.’ 39 Le bi chuu u, ki di nyan n-gbaan, le ki ti ku u.

40 “Kina pu na, usadaan yaa nan fuu ni kan, u ga ŋa bikpaab ngbaan
kinye?”

41 Le bitotoorninkpiib ni Juu yaab ngbaan bui ke, “U ga sil ku titunwanbir-
dam ngbaan, ki di kisaak ngbaan tii bikpaab bi ga li bilni u waasubil ŋibin
məmək na.”

42 Le Yesu baa bi, “Naah kee karn Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na aa? ke,
‘Litakpal li bidimaab yii li na, lima le ye litakpajal.
Uwumbər le ŋa kina, le ni gar timi pam.’†

43 “M tuk nimi la, Uwumbər ga nyan ni chee waanaan, ki di tii linibol li ga
dii waah ban pu na. [44 Unii u lir litakpal ngbaan pu na, u ga kool. Unii u
litakpal ngbaan lir u pu na, li ga nan u ke ntayon na.”]

45 Uwumbər aatotoorninkpiib ni Farisii yaab aah ŋun kina na, le bi bee ke
Yesu di liyataŋakl ngbaan ŋaŋ bima la. 46 Le bi ban ke bi chuu u, ki mu san
kinipaak ngbaan ijawaan; ba pu? kinipaak ngbaan len ke Yesu ye Uwumbər
aabənabr la.

22

Unii u ŋa ubəndinn aajikaar na aayataŋakl (Luk 14.15-24)

1 Le Yesu ki ŋakl bi liyataŋakl ke, 2 “Uwumbər aanaan naahn ubərkpaan u
ŋa ubəndinn aajikaar ki tii ujapɔən, 3 ki tun waatutum ke bi yin binib bi u ban

† **21:42** : Lik Ilahn 118.22-23.

ke bi dan nan ji na. Baah yin bi na, le bi yii, kaa dan. 4 Le u ki tun bitutum
biken ke bi ti yin bi ki tuk bi, ‘Ubɔrkpaan len ke u gor tijikaar mɔmɔk doo a.
U kɔr inaaja ni tiwakor ti filk na, ki gor tiwan mɔmɔk doo a,’ ke bi dan. 5 Le
baa gar waatutum. Bi nan beenin tun baatuln; ubaa nan buen kisaak, uken
mu buen u ti tiir kitiir. 6 Bi gur na chuu bitutum ngbaan, ki gbaa bi ki ku bi.
7 Le ubɔrkpaan ngbaan gee liŋuul sakpen, le ki tun waajab le bi ti ku binikurb
ngbaan, le ki see baatiŋ mmii. 8 Le u bui waatutum, ‘Ubɔndinn aajikaar gor a.
Binib bi m yin bi na aa ŋeer bi ji tijikaar ngbaan. 9 Li cha kitiŋ ponn ni aasan
ni man, ki ti yin ni naah ga kan binib bimɔk na, bi dan ki nan ji ubɔndinn
aajikaar ngbaan.’ 10 Le waatutum buen kitiŋ ponn ni aasan ni, ki ti yin ni
baah kan bi na mɔmɔk, binib bi ŋan na ni bi kaa ŋan na mɔmɔk. Le bi nan
gbiin kidiik ki bi ji tijikaar ki ponn ni na.

11 “Le ubɔrkpaan ngbaan koo ni u nan lik binib bi dan bi nan ji tijikaar
ngbaan na, le ki kan uja u kaa pee tibɔndinn aawanpeenkaan na. 12 Le
ubɔrkpaan ngbaan baa u, ‘Njɔ, aa ŋa kinye ki koo ni do, kaa pee tibɔndinn
aawanpeenkaan?’ Le u si ŋmin. 13 Le ubɔrkpaan ngbaan bui waatutum ke bi
chuu u, ki buu unaal ni utaa, ki nyan u, ki ti di mee lii lipaal mbɔmbɔɔn ni. U
ga wii ki ŋmɔ ŋinyin nima chee.

14 “Liyataŋakl ngbaan aatataa le ye ke baah yin bi na wiir, le baa nyan bi
na aa wiir.”

Baah pen Yesu nlan pu na
(Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)

15 Le Farisii yaab buen bi ti kpokl baah ga peei Yesu nlan pu aan ki chuu
u na. 16 Le bi tun baadidiliib ni Ubɔr Herod aanib bibaa Yesu chee, le bi ti
bui u, “Umɔmɔkr, ti bee ke aa len mbamɔn la, ki mɔk timi Uwumbɔr aasan
mbamɔm, kaa san unii ubaa ijawaan, kaa pak ubaa ki jer uken. 17 Tuk timi
saah dak pu na. Ni ŋan ti pa lampoo ki tii Ubɔrkpaan Siisa aan naa ŋan?”

18 Le Yesu bee baah bir pu na, le ki baa bi, “Nimi biŋmaŋmannim, ba ŋa ni
tɔŋ mi? 19 Mɔk mi lampoo aamombil.”

Le bi joo ni limombil nan mɔk u. 20 Le u baa bi, “Ŋma aanaŋ ni liyimbil bi
li pu?”

21 Le bi bui u, “Siisa yaan.”

Le u bui bi, “Nima pu na, di ni ye Siisa yaan na, ki di tii u man, ki di ni ye
Uwumbɔr yaan na, ki di tii Uwumbɔr.”

22 Baah ŋun kina na, le ni gar bi pam. Le bi di cha u ki buen.

Binib bi ga fikr nkun ni na aah ga li bi pu na
(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)

23 Liyaadaal ngbaan le Sajusii yaab dan u chee. Bima le len ke binib aan
fikr nkun ni. 24 Le bi bui u, “Umɔmɔkr, Moses nan len ke uja yaa kpo, kaa
kpa mbim kan, unaal di ukpopii ngbaan kpan, ki maa mbim tii ukpel.*
25 Naabitiib bilole nan bi ti ponn ni. Le upol din upii, ki kpo, kaa kpa ubo. Le
unaal di ukpopii ngbaan kpan, 26 ki mu kpo, kaa kpa ubo. Le u paa u pu na mu
ŋa kina. Le bimɔk bilole kpan upiibaan, ki kpo doo, kaa kpa ubo. 27 Kookoo
yoo, le ukpopii ngbaan mu kpo. 28 Kina pu na, binib yaa nan fikr nkun ni
kan, upii ngbaan ga li ye ŋma aapuu? Bi mɔmɔk bilole nan joo u la.”

29 Le Yesu bui bi, “Naa bee Uwumbɔr Aagbaŋ aah len pu na, kaa bee
Uwumbɔr aah kpa mpɔɔn pu na. Nima le cha ni yenn nimi aaliin ni. 30 Binib
yaa nan fikr nkun ni kan, baan yoor bipiib, bipiib mu aan mɔn bijab. Bi ga li
bi ke Uwumbɔr aatuuntiib bi bi paacham na aah bi pu na la. 31 Joo cha binib

* **22:24** : Lik Ikaal 25.5.

aah ga fikr nkun ni pu na aabər kan, naa karn Uwumbər aah nan len pu na
aa? 32 ke uma le ye Abraham, ni Aisak, ni Jakob Aawumbər.† Uwumbər yaa
len ke u ye binib bi kpo na Aawumbər kan, nima le mək ke bi kpa liməfal."
33 Kinipaak ngbaan aah ŋun Yesu aah tuk bi pu na, le ni gar bi pam.

Mulakaal ye nkaalkpaan?
(Mak 12.28-34; Luk 10.25-28)

34 Le Farisii yaab ŋun ke Yesu len tibər ki jin Sajusii yaab. Le bi kuun ki
dan Yesu chee. 35 Le bi ponn ni ubaa, u nyi Uwumbər aakaal mbaməm na,
ban ke u pen Yesu nlan, le ki baa u, 36 "Uməmək, Uwumbər aakaal ponn ni,
mulakaal jer ikaal məmək?"
37 Le Yesu bui u, " 'Aa li gee Aadindaan Uwumbər aasui məmək ni, ni
saawiin məmək, ni saalandak məmək.'‡ 38 Nkaal mumina le ye nkaalkpaan
ki jer ikaal məmək. 39 Leler aakaal naahn nkaal ngbaan la, 'Aa li gee aana
aabo ke saah gee aabaa pu na.'§ 40 Moses aakaal məmək, ni Uwumbər
aabənabr aabər məmək si ikaal ilee yee le pu."

Kristo u ga gaa binib lii na aabər
(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)

41 Farisii yaab aah kuun təb chee pu na, le Yesu baa bi mbaan mubaa ke,
42 "Kristo u ga gaa binib lii na aabər pu, ni dak kinye? Ŋma aayaabil ye u?"
Le bi bui u, "David aayaabil ye."
43 Le u baa bi, "Kristo ngbaan yaa ye David aayaabil kan, ba pu Uwumbər
Aafuur Nyaan nan cha David yin u ke Udindaan? David nan len ke,
44 'Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal ŋŋangii wəb,
ki ti saa buyoonn m ga nyaŋ saadim məmək na.'*
45 Tɔ, David aah nan yin Kristo ngbaan ke Udindaan kina na, Kristo ga li ŋmaa
ye uyaabil aa?"
46 Yesu aah baa bi kina na, le ubaa aa ŋmaa gar mbaan ngbaan, ki mu aa ki
kaa bi baa u mbaan muken daalbaadaal.

23

Bi li nyi Uwumbər aakaal aaməmakb ni Farisii yaab aabər
(Mak 12.38-39; Luk 11.43, 46; 20.45-46)

1 Yesu nan bui kinipaak ngbaan ni waadidiliib, 2 "Uwumbər aakaal
aaməmakb ni Farisii yaab tuk nimi Moses aakaal aatataa. 3 Nima pu na, baah
tuk nimi pu na məmək, ni kii kina man, ki li ŋani kina. Ni mu taa ŋakni baah
tun pu na. 4 Bi mək nimi ni ŋan na la, kaa dii ni. Bi di nkaal mu pəə sakpen na,
le ki di kpee Uwumbər aakaal pu, ki tuk binib ke bi li dii kina. Bima bibaa aa
ter bi ke bi dii kina. 5 Baah tun pu na məmək, bi ban ke binib kan aan ki pak
bi. Bi di Uwumbər aabər tam biyigbeer pu, ki ŋa baabəkur aaməgbeln ni fək,
ke binib kan aan ki pak bi. 6 Bi gee ke bi kal bininyuum aakakaa yaan njim
chee, ni mmeen aadir ni, 7 ki gee ke binib doon bi mbaməm kinyaŋ ni, ki yin
bi ke 'Uməmakr.' 8 Nimi, ni taa li ban ke binib yin nimi ke 'Uməmakr;' ba pu?
ni kpa Uməmakr ubaa baanja la. Ni məmək ye naabitiib la. 9 Ni taa yin ubaa
ke 'Nite' dulnyaa wee ni; ba pu? ni kpa te ubaa la, le u bi paacham. 10 Ni taa
li ban ke ubaa yin nimi ke Dindaan; ba pu? ni kpa dindaan ubaa la. Uma le
ye Kristo u gaa binib lii na. 11 Ni ponn ni ubaa yaa ban ke u li ye usaloln kan,

† **22:32** : Lik Nnyam 3.6. ‡ **22:37** : Lik Ikaal 6.5. § **22:39** : Lik Liifai Yaab 19.18. * **22:44** : Lik Ilahn 110.1.

u li ye nimi aatutunn. 12 Unii umək nyuŋ ubaa na, Uwumbər ga sunn u taab.
Unii umək sunn ubaa taab na, Uwumbər ga nyuŋ u.”

Tibəbir ga li bi biŋmaŋmannim pu (Mak 12.40; Luk 11.39-42, 44, 52; 20.47)

13 “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkb ni Farisii yaab, bi ye biŋmaŋmannim
na, tibəbir bi ni pu; ni kiir binib ke bi taa koo Uwumbər aanaan ni. Nimi
nibaa aa koo ni, ki mu aa kii ke binib bi ban bi koo ni na koo ni.
[14 “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkb ni Farisii yaab, bi ye biŋmaŋmannim
na, tibəbir bi ni pu; ni ji bikpopiib pem pem, le ki mee Uwumbər ni yunni, ni
ŋmanni ke ni ye bininyaam. Nima pu na, Uwumbər ga daa nitafal ki jer waah
ga daa biken aatafal pu na.]
15 “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkb ni Farisii yaab, bi ye biŋmaŋmannim
na, tibəbir bi ni pu; ni puur nnyusakpem ki chuun ntim məmək ni ke ni kan
unii ubaa ki ŋa u nimi aadidiir. Ni yaa ti kan u kan, le ni ŋa u titunwanbirdaan
ki jer nimi nibaa aah ye pu na.
16 “Nimi bisanməkb bi jəb na, tibəbir bi ni pu; ni len ke ‘Unii yaa puu
Uwumbər aadiik pu kan, naa ye nibaa, ke u yaa puu ilik i bi ki ni na pu
kan, see u gbiin tipuur ngbaan.’ 17 Nimi bijərb bi jəb na, nilani jer niken,
ilik ngbaan le aan Uwumbər aadiik ki ŋa ilik ngbaan chain na? 18 Ni ki len ke
‘Unii yaa puu Uwumbər aatork aabimbiln pu kan, naa ye nibaa, ke u yaa puu
ipiin i bi li paab na pu kan, see u gbiin tipuur ngbaan.’ 19 Nimi bijoom, nilani
jer niken, ipiin ngbaan le aan Uwumbər aatork aabimbiln li ŋa ipiin ngbaan
chain na? 20 Nima pu na, unii yaa puu Uwumbər aatork aabimbiln pu kan, u
puu tiwan nimək bi li pu na mu la. 21 Unii yaa puu Uwumbər aadiik pu kan,
u puu Uwumbər u bi ki ni na mu la. 22 Unii yaa puu paacham pu kan, u puu
Uwumbər aabərjal, ni Uwumbər u ka li pu na mu la.
23 “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkb ni Farisii yaab, tibəbir bi ni pu; ni
yakr tikpifar nfum kipiik ki nyan nibaa na ki di tii Uwumbər, ki muk nibaa
ke ni joo Uwumbər aakaal mumina, ki yii nkaal mu ye nkaalkpaan na. Ni yii,
kaa ŋani ni ŋan na, kaa san binib kinimbaak, kaa dii Uwumbər mbaməm. Ni
ŋan ke ni li joo nkaal ngbaan, ki yakr nimi aawan mu ki di tii Uwumbər. 24 Ni
ye bisanməkb bi jəb na la. Kisibirk waatiir yaa bi tiwanyukaan ni kan, ni yak
nyani ki. Laakumii ma yaa bi kan, ni kpaan nyu laakumii ni tiwanyukaan
mək la.
25 “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkb ni Farisii yaab, bi ye biŋmaŋmannim
na, tibəbir bi ni pu; ni ŋir tiyir ni ŋisambil aapuwəb mbaməm, kaa ŋir ni ponn
ni. Kina le ni ban ke binib bui ke ni ye bininyaam. Le nisui ponn ni gbii
kinaayuk aatuln, ni iniman aatuln. 26 Nimi Farisii yaab bi jəb na, puen nyan
kinaayuk aatuln, ni iniman nisui ni waahr, aan lipaal yaan li ŋan.
27 “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkb ni Farisii yaab, bi ye biŋmaŋmannim
na, tibəbir bi ni pu. Ni naahn ŋikaakul ŋi bi di ikukuun aayon ki piir ŋi na
la, le lipaal ŋan, ponn ni mu gbii inikpab, ni tiwan ni bur na, ni tijəŋ mək
aabəŋ. 28 Ni mu bi kina la. Ni ŋmanni ke ni ye bininyaam la, le ni ponn ni gbii
inyamən, ni titunwanbir.”

Uwumbər aah ga daa biŋmaŋmannim aatafal pu na (Luk 11.47-51)

29 “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkb ni Farisii yaab, bi ye biŋmaŋmannim
na, tibəbir bi ni pu; ni maa ŋikaakul ki tii Uwumbər aabənabtiib bi nan bi
n-yaayoonn na, ki di ikukuun aayon ki piir bininyaam aakaakul, 30 le ki len
ke ni yaa ba nan bi niyaajatiib yoonn ngbaan kan, naa ba ga ŋa baah nan
ŋa pu ki ku Uwumbər aabənabtiib ngbaan na. 31 Naah len pu na le mək ke

ni ye binib bi nan ku Uwumbɔr aabɔnabtiib ngbaan na aayaabitiib la. Nima
le nimi aabɔr bii. 32 Niyaajatiib aah nan tun titunwanbir ti na, ni mu ga tun
tima la, le ki ti doo. 33 Nimi iwaa, bi ye ijagen aabim na, ni ga ŋa kinye ki
nya ntafadaan mu ga pii nimi, mmii mu kaan junn na ponn ni. 34 Nima pu
le m ga tun ni Uwumbɔr aabɔnabtiib ni bilankpalb ni bimɔmɔkb ni chee. Le
ni ga ku bibaa, ki kpaa bibaa mu idɔpuinkee pu, ki gbaa bibaa mu ŋinaalab
nimi aameen aadir ni, ki ŋa bi falaa ntim mɔmɔk ni. 35 N-yoonn mɔmɔk binib
nan ku bininyaam la. Njan bi nan ku Abel u nan ye uninyaan na, le ki ku
bininyaam ki joo cha, ki ti pii Barakia aabo Sakaria, u bi nan ku u Uwumbɔr
aadiik ni na. Bininyaam ngbaan mɔmɔk aakun pu, le ntafadaan ga pii nimi.
36 M tuk nimi mbamɔn la, ntafadaan ngbaan ga pii nimi dandana aanib la."

Yesu aah gee Jerusalem aanib pu na
(Luk 13.34-35)

37 "Jerusalem aanib, nsui bii ni pu la. Ni ku Uwumbɔr aabɔnabtiib, ki yur
waatutum ŋitakpal ki ku bi. N-yoonn mɔmɔk le m nan ban m kuun nimi ki di
kpaan mbaa chee ke ukɔla aah kuuni waakoobi pu ki ŋani ufeen ni na, le naa
kii. 38 Lik, Uwumbɔr siir cha nimi. 39 M tuk nimi la, naan ki kan mi ki nan
saa bundaln ni ga bui ke 'Uwumbɔr ŋa tinyoor ŋa unii u choo waayimbil ni
na pu.' "*

24

Baah ga gbaa wii Uwumbɔr Aadichal pu na
(Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)

1 Yesu nan nyan Uwumbɔr Aadichal ni. Waah nyan ki cha na, le waa-
didiliib dan ki nan mɔk u, "Lik Uwumbɔr Aadichal aah wiir pu na." 2 Le u
bui bi, "Ni kan tiwan nimina mɔmɔk aa? M tuk nimi la, bi ga nan gbaa wii
lidichal limina mɔmɔk. Litakpal libaa aan ki li paa liken pu."

Falaa aayoonn aah ga li bi pu na
(Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)

3 Le u buen ti kal Olif aasui aajool paab. Le waadidiliib dan u chee bibaa,
ki nan bui u, "Tuk timi, bi ga ŋa kina bayoonn? Ba ga li ye limɔkl ki mɔk timi
ke ni ŋeer aa fuu ni, ki ŋeer dulnyaa aadoon?"

4 Le u bui bi, "Ni li nyi man, ubaa taa ŋmann nimi. 5 Binib pam ga nan dan ki
nan pur maayimbil ke bima le ye Kristo u ga gaa binib lii na, ki ŋmann binib
pam. 6 Ni ga ŋun ke binib to butɔb kɔnkɔni do, ni dandar mu. Ni taa cha ni li
muk nimi man. Uwumbɔr le siin ke nimina mɔmɔk ga ŋa. Nima le aan mɔk
ke dulnyaa wee ga doo libuul ngbaan ni. 7 Linibol libaa ga to linibol liken
butɔb. Nnaan mubaa aanib ni nnaan muken aanib ga to tɔb butɔb. Nkon ga
lir ntim pam ponn ni. Kitiŋ ga deŋ ŋipepel pam. 8 Nimina mɔmɔk le ga li ye
njan aafalaa.

9 "N-yoonn ngbaan bi ga chuu nimi, ki ŋa nimi falaa, ki ga ku nimi. M pu, le
ŋinibol mɔmɔk ga li nan nimi. 10 N-yoonn ngbaan le binib pam ga di maasan
lii, ki ga kooh tɔb, ki ga li nan tɔb. 11 Le binib bi ŋmanni ke bi ye Uwumbɔr
aabɔnabtiib na ga li wiir ki ŋmanni binib pam. 12 Le titunwanbir ga li wiir.
Nima le binib pam aan ki li gee mi ke baah nan gee mi njan pu na. 13 Unii
umɔk ji limɔr ki dii mi ki ti saa limɔfal aadoon na, uma le ga ŋmar. 14 Bi
ga moon Uwumbɔr aanaan aabɔnyaan tee itingbaan kookoo ni waahr, aan
ŋinibol mɔmɔk ŋun, le dulnyaa ga nin doo."

* **23:39** : Lik Ilahn 118.26.

Tiwan ni kaa ŋan na aabɔr
(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24; Daniel 9.27)

15 “Ni ga kan tiwanbir ni bii tiwan nimɔk bi chain na si Uwumbɔr Aadichal
ni, ke Uwumbɔr aabɔnabr Daniel aah nan len pu na.”* Tɔ, nimi bi karni na,
ni li beer nimina aatataa. 16 “N-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni kan, binib bi bi
Judea aatiŋ ponn ni na, bi san buen ŋijoo paab. 17 Unii yaa bi kidiik paab† kan,
u taa ki koo waadiik ni u ti yoor waawan, u san mala. 18 Unii yaa bi kisaak
kan, u taa gir kun linampal ke u ti yoor waakekeln. 19 N-yoonn ngbaan, bipiib
bi kpa ŋipuu na, ni bipiib bi kpa mbim bi laa ŋaa libiil na ga li kpa kinimbaak.
20 Mee Uwumbɔr man, aan u taa cha ni san kakab aayoonn, bee likpaakool
daal. 21 N-yoonn ngbaan binib ga ji falaa pam. Buyoonn Uwumbɔr nan naan
dulnyaa wee ki nan saa dandana wee na, baa kee jin falaa ngbaan aaboln,
ki mu aan ki ji falaa kina. 22 Uwumbɔr yaa kaa bar falaa ngbaan aayoonn
aawiin kan, ubaa aan ŋmar. Le waanib aanimbaasaln pu u ga bar falaa
ngbaan aayoonn aawiin.
23 “N-yoonn ngbaan, unii yaa bui nimi ke ‘Lik, Kristo u gaa binib li na sɔ,’
ki yaa ki bui ke ‘U bi nima chee’ kan, ni taa gaa waah len pu na man. 24 Ba
pu? biŋmaŋmannim ga li bi. Bibaa ga bui ke bi ye Kristo ngbaan la. Biken mu
ga bui ke bi ye Uwumbɔr aabɔnabtiib la. Le bi ga tun lijinjiir aatun pam, ki
ŋmann binib. Hali, bi ga pɔɔn bibaa ke bi ti ŋmann binib bi Uwumbɔr nyan bi
na. 25 Li pel man, m puen tuk nimi la.
26 “Nima pu na, bi yaa tuk nimi ke Kristo ngbaan bi nteersakpiin ni kan,
taa buen ti lik man. Bi yaa ti ki tuk nimi ke u bi kidiik ni kan, taa gaa man.
27 Min Unibɔn Aabo yaa gir ni kan, ni ga li bi ke utaal aah moor liwipuul ki
cha liwilir pu na, unii mɔmɔk ga kan.
28 “Liwankpol aah bi nin chee na, nangba mam mu kuuni nima chee la.”

Yesu aah ga gir ni pu na
(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)

29 “N-yoonn ngbaan aafalaa aapuwɔb, le paacham aawan aan ki li bi
mbamɔm. Nwiin ga bɔln. Uŋmal mu aan ki li wiin. Iŋmabi mu ga lir.‡
30 N-yoonn ngbaan le binib ga kan limɔkl li ga li bi paacham ki mɔk bi ke min
Unibɔn Aabo choo na. N-yoonn ngbaan le ŋinibol ŋimɔk bi dulnyaa wee ni na
ga wii. Bi ga kan min Unibɔn Aabo bi ntaalangbam ni ki choo, ki wiin chain,
ki joo mpɔɔn. 31 Le kakaan ga wii mpɔɔn pu. Le m ga tun ni maatuuntiib ke bi
buen liwipuul, ni liwilir, ni ŋŋangan, ni ŋŋangii, ki ti kuun ni maanib mɔmɔk,
ki di dan m chee.”

Bukpasɔm aayataŋakl
(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)

32 “Bukpasɔm le ye liyataŋakl ki tii nimi. Bu aabon yaa bi ŋani tifar kan, ni
bee ke ni yaa kpee siib kan, kiseek ga seer. 33 Kina na, ni yaa kan nimina
mɔmɔk bi ŋani kan, ni bee ke ni yaa kpee siib kan, m ga gir ni. 34 M tuk
nimi mbamɔn la, dandana aanib aan jer le tiwan nimina mɔmɔk puen ŋa.
35 Paacham ni taab ga jer. Maamɔbon ma aan jer.”

Ubaa aa nyi bundaln Yesu ga gir ni na
(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30, 34-36)

---

* **24:15** : Lik Daniel 9.27; 11.31; 12.11. † **24:17** : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir paab, le ki di titan pɔr biin. Bi nan maa ŋibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham. ‡ **24:29** : Lik Aisaya 13.10, 34.4; Esekiel 32.7-8; Joel 2.10, 31; 3.15; Tibɔkpiirkaan 6.12-13.

36 “Ubaa aa nyi buyoonn m ga gir ni na. Uwumbɔr aatuuntiib bi bi
paacham na aa nyi. Min Uwumbɔr Aajapɔɔn mu aa nyi. Nte Uwumbɔr
baanja le nyi. 37 Min Unibɔn Aabo aah ga nan gir ni buyoonn na, ga li bi ke
naah nan bi Nowa aayoonn pu na la. 38 Nowa aayoonn ngbaan, buyoonn
nnyusakpem aa nan kee jin kitiŋ na, binib nan bi, ki ji, ki nyu, bijab yoor
bipiib, bipiib mu mɔn bijab, ki ti saa bundaln Nowa nan koo buŋɔb ni na.
39 Baa nan nyi ke nibaa ga ŋa bi, ki ti saa buyoonn nnyusakpem nan jin kitiŋ
mɔmɔk na. Le bi mɔmɔk nan bee nnyun ni. Buyoonn min Unibɔn Aabo ga
nan gir ni na, ni ga li bi kina la. 40 N-yoonn ngbaan bijab bilee ga li boo kisaak
ko. M ga nan yoor ubaa ki di buen, ki cha uken. 41 Bipiib bilee ga li boo nan
idi. M ga nan yoor ubaa ki di buen, ki cha uken.

42 “Ni li nyi man. Naa nyi bundaln min Nidindaan ga gir ni na. 43 Ni li nyi ke
udichadaan yaa ba nyi buyoonn unaayuk ga fuu ni na kan, waa ba ga doon
geen. U ba ga li ka lik, unaayuk ngbaan taa koo waadichal ni. 44 Nima pu na,
ni mu li gor man; ba pu? buyoonn naan li dak ke m ga gir ni na, n-yoonn
ngbaan le m ga gir ni.”

Ututunn u ŋan na, ni u kaa ŋan na
(Luk 12.41-48)

45 “Uyidaan ubaa yaa tii waatutunn ubaa tininkpir ke u li lik waachiln ni
aanib ki tii bi tijikaar naah ŋeer buyoonn na kan, ututunn ngbaan ga ŋa kinye
ki li kpa nlan, ki li tun waatuln mbamɔm? 46 Udindaan yaa nan fuu ni ki
mui waatutunn ŋani uma udindaan aah ban pu na kan, Uwumbɔr aanyoor
ga li bi ututunn ngbaan pu. 47 M tuk nimi mbamɔn la, u ga tii u tininkpir u
li lik waawan mɔmɔk. 48 Tɔ, ututunn yaa ye titunwanbirdaan kan, u ga dakl
usui ni ke udindaan ga yunn, 49 ki ga piin ki gbaa ututuŋeen aatɔtiib, ki ga
dii bidagbiib, ki ji, ki nyu ndaan ki gbii. 50 Le udindaan ga gir ni buyoonn
waan li dak ke u ga gir ni na, 51 ki ga gbaa u ŋinaalab mbamɔm, ki ga di u ŋa
biŋmaŋmannim aah bi nin chee na. U ga wii ki ŋmɔ ŋinyin nima chee.”

25

Bisapɔm kipiik aayataŋakl

1 “Uwumbɔr aanaan naahn bisapɔm kipiik bi nan joo baakaryaa mam, bi
ti tooh upiidinn nsan ponn ni na la. 2 Bi ponn ni biŋmu nan ye bijɔrb, biŋmu
mu nan ye bilankpalb. 3 Bijɔrb na nan joo baakaryaa mam, kaa joo nkpan.
4 Bilankpalb na joo baakaryaa mam, ki joo nkpan mu. 5 Le upiidinn ngbaan
yunn. Le bi mɔmɔk dɔ geen.

6 “Kinyetaasiik le bi ŋun bi teen mpɔɔn pu ke, ‘Upiidinn choo. Nya ki
tooh u nsan ni man.’ 7 Le bisapɔm kipiik ngbaan mɔmɔk fii ke bi toor
baakaryaa mam. 8 Le bijɔrb biŋmu na bui bilankpalb biŋmu na, ‘Tii timi
nkpan man. Timi aakaryaa mam ban bi junn la.’ 9 Le bilankpalb ngbaan
bui bi, ‘Nibaakan, timi aakpan ngbaan aan ŋeer ti ni nimi. Li cha man binib
bi kooh nkpan na chee ki ti daa ŋa man.’ 10 Baah buen bi ti daa na, le upiidinn
fuu ni. Le bilankpalb biŋmu bi gor na dii upiidinn ngbaan, ki koo waadiik ni,
bi ti ji upiidinn aajikaar. Le bi laŋ kidiik ngbaan.

11 “Le bijɔrb ngbaan mu nan fuu ni, le ki bui ke, ‘Tidindaan, Tidindaan,
chuu piir tii timi.’ 12 Le u bui bi, ‘M tuk nimi mbamɔn la, maa nyi nimi.’ ”

13 Tɔ, Yesu aah ŋakl bi liyataŋakl ngbaan doo na, le u bui ke, “Nima pu na,
ni li nyi man. Naa nyi bundaln m ga gir ni na.”

Bitutum bitaa aayataŋakl (Luk 19.11-27)

14 “Uwumbɔr aanaan naahn uja u nan cha nsan, ki yin waatutum ki nan
di waawan mɔmɔk ŋa biŋaal ni na la. 15 U nan di salmaa aakur aamombil
ŋichur ŋiŋmu ki di tii ubaa, ki di ŋichur ŋilee ki di tii uken, ki di lichur libaa ki
di tii uken mu. U nan tii bi mɔmɔk baah ga ŋmaa tun pu na, le ki nyan buen.
16 Ututunn u nan joo ŋichur ŋiŋmu na, libuul ngbaan ni le u tiir kitiir, ki kan
tinyoor ŋichur ŋiŋmu ki di kpee. 17 Ututunn u joo ŋichur ŋilee na mu tiir kitiir
ki kan tinyoor ŋichur ŋilee ki kpee. 18 Ututunn u nan joo lichur libaa na ma
nan buen ti gbii libuul, le ki di udindaan aamombil sub nima.

19 “Ni joo cha ki ti yunn, le bitutum ngbaan aadindaan fuu ni, ki ban u lik
bimɔk aah tun pu na. 20 Le ututunn u nan gaa salmaa aakur aamombil ŋichur
ŋiŋmu na nan joo ŋi, ni ŋichur ŋiŋmu ki kpee, ki nan bui u, ‘Ndindaan, aa nan
tii mi ŋichur ŋiŋmu la. M mu tiir kitiir ki kan tinyoor ŋichur ŋiŋmu kpee.’ 21 Le
udindaan bui u, ‘Nfaan, aa ye ututunn la, ki tun lituln mbamɔm. Maah nan
tii si tiwan ni siib na, aa joo ni mbamɔm. M ga ŋa si tiwan sakpenn aaninkpel.
Ji maamɔɔn.’

22 “Le ututunn u nan joo ŋichur ŋilee na mu yoor ŋi, le ki nan bui u,
‘Ndindaan, aa nan tii mi ŋichur ŋilee la. M tiir kitiir ki kan tinyoor ŋichur
ŋilee ki kpee.’ 23 Le udindaan bui u, ‘Nfaan, aa ye ututunn la, ki tun lituln
mbamɔm. Maah nan tii si tiwan ni siib na, aa joo ni mbamɔm. M ga ŋa si
tiwan sakpenn aaninkpel. Ji maamɔɔn.’

24 “Le ututunn u nan joo lichur libaa na yoor li, ki nan bui u, ‘Ndindaan, m
nyi aabɔr, ke aa chur binib mpɔɔn la. Saah kaa bun ni na, aa chee nima la.
Saah kaa poo tijikaar ti na, aa faa tima la. 25 Nima le m san ijawaan, ki gbii
libuul, ki di saamombil sub. Lik, saamombil sɔ.’

26 “Le udindaan bui u, ‘Utunwanbirdaan umina, ugbanyakdaan umina, aa
bui ke aa nyi mbɔr ke maah kaa bun ni na, m chee nima la, maah kaa poo ti
na, m faa tima la. 27 Saah nyi kina na, ba ŋa saa di maamombil ti bil banki
ponn ni? Maah fuu ni na, m ba ga kan maamombil ni tinyoor ki kpee,’ le ki
bui biken, 28 ‘Chuu gaa lichur libaa li u kpa na man, ki di kpee ututunn u joo
ŋichur kipiik na. 29 Unii umɔk kpa na, bi ga kpee u, le u li kpa sakpen. Unii u
kaa kpa na, bi ga chuu gaa waah kpa ni pɔkaa na. 30 Chuu ututunn u kaa kpa
tinyoor ngbaan na, ki nyan u ki ti di u lii lipaal, mbɔmbɔɔn ni. U ga wii ki ŋmɔ
ŋinyin nima chee.’ ”

Yesu Kristo aah ga ji binib tibɔr pu na

31 “Min Unibɔn Aabo ni maatuuntiib ga fuu ni. Le m ga li kpa mpɔɔn sakpen
ki kal maabɔrjal pu ke ubɔrkpaan na. 32 Le bi ga kuun ni dulnyaa wee ni
aanib mɔmɔk nnimbiin ni. Le m ga yakr bi ke upihkpaal aah yakr ipiih
ni iŋoob pu na, 33 ki ga di bininyaam siin ŋŋangii wɔb, ki di tiniwanbir siin
ŋŋangan wɔb. 34 Le min, u ye Ubɔrkpaan ngbaan na, ga bui binib bi si ŋŋangii
wɔb na, ‘Nimi bi Nte Uwumbɔr ŋa tinyoor ŋa ni pu na, dan nan ji nnaan mu
u nan toor siin nimi, buyoonn u nan naan dulnyaa wee na. 35 Ba pu? nkon
nan joo mi, le ni nan tii mi tijikaar m ji. Nnyunyuu nan joo mi, ni nan tii mi
nnyun m nyun. M nan ye uchaan la, le ni nan gaa mi. 36 M nan chuun ŋŋmeen
la, le ni nan tii mi tiwanpeenkaan m peen. M nan bun la, le ni dan nan mann
mi. M nan bi kiyondiik ni, le ni dan nan lik mi.’

37 “Le bininyaam ngbaan ga baa mi, ‘Tidindaan, bayoonn ti nan kan si
nkon joo si, ti tii si, aa jin? Bayoonn ti nan kan si, nnyunyuu joo si, ti tii si,
aa nyun? 38 Bayoonn ti nan kan si, aa ye uchaan, ti gaa si? Bayoonn ti nan

kan si, aa chuun aaŋmeen, ti peen si? 39 Bayoonn ti nan kan si, aa bun, ti dan
nan mann si? Bayoonn ti nan kan si, aa bi kiyondiik ni, ti dan nan lik si?'
40 Le min Ubɔrkpaan ngbaan ga bui bi, 'M tuk nimi mbamɔn la, naah nan ŋa
kina ki tii nnaabitiib, biwaatiib bimina na, ni nan ŋa tii mi le na.'
41 "Le m ga bui binib bi si ŋŋangan wɔb na, 'Nimi bi Uwumbɔr puun lii ni pu
na, nya m chee man, ki ti koo mmii mu kaan junn, aan Uwumbɔr nan tuur
siin kinimbɔŋ ni kaawanbir mɔmɔk na. 42 Ba pu? nkon nan joo mi, naa nan
tii mi tijikaar m ji. Nnyunyuu nan joo mi, naa nan tii mi nnyun, m nyun. 43 M
nan ye uchaan, naa nan gaa mi. M nan chuun ŋŋmeen, naa nan peen mi. M
nan bun, naa nan dan nan mann mi. M nan bi kiyondiik ni, naa nan dan nan
lik mi.'
44 "Le bi mu ga baa mi, 'Tidindaan, bayoonn ti nan kan si, nkon joo si, bee
nnyunyuu joo si, bee aa ye uchaan, bee aa chuun aaŋmeen, bee aa ye ubun,
bee aa bi kiyondiik ni, kaa ter si?' 45 Le m ga bui bi, 'M tuk nimi mbamɔn la,
naah kaa nan ter nnaabitiib, biwaatiib bimina na, naa nan ter mi le na.' 46 Le
bi ga kan ntafadaan n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Le bininyaam ngbaan
ga kan limɔfal li kaa kpa ndoon na."

26

Bi kpokl baah ga ku Yesu pu na
(Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jɔnn 11.45-53)

1 Yesu aah len kina ki ti doo na, le u bui waadidiliib, 2 "Ni nyi ke ni gur iwiin
ilee le bi ga ji Lakr-jer aajim.* N-yoonn ngbaan le bi ga di min Unibɔn Aabo
ŋa binib aaŋaal ni, le bi ti kpaa mi ndɔpuinkoo pu."
3 Tɔ, n-yoonn ngbaan le Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Juu yaab
aaninkpiib nan kuun Uwumbɔr aatotoorninkpel Kayafas aachiln ni, 4 le
ki kpokl ke bi ga loon chuu Yesu ki ku u, 5 le ki bui tɔb, "Ti taa chuu u njim
ngbaan aayoonn man. Ti yaa chuu u n-yoonn ngbaan kan, kinipaak ngbaan
ga ŋma tijar."

Upii ubaa aah nyuŋ Yesu pu na
(Mak 14.3-9; Jɔnn 12.1-8)

6 Tɔ, Yesu nan bi Betani aatiŋ ni, ki bi Simonn u nan ye ukɔndaan na do,
ki bi ji tijikaar. 7 Waah bi ji tijikaar kina na, le upii ubaa joo ni tulalee u
kpa kidaak sakpen na ki nan di kpir Yesu aayil paab. Tulalee ngbaan nan
bi kpalba nyaan u bi yin u ke alabasta na ponn ni la. 8 Waadidiliib aah kan
kina na, le bi gee linuul, ki len ke, "Ba ŋa u bii tulalee ngbaan kina? 9 Ti ba ga
ŋmaa di u kooh ki kan ilik sakpen ki di tii bigiim."
10 Yesu nan bee baah len pu na, le ki baa bi, "Ba ŋa ni muk upii ngbaan
kina? U tun lituln li ŋan na le ki tii mi. 11 Bigiim ga li bi ni chee n-yoonn
mɔmɔk. Mma aan li bi ni chee n-yoonn mɔmɔk. 12 Waah di tulalee ngbaan
kpir nwon pu na, u toor mi ke bi ti sub mi la. 13 M tuk nimi mbamɔn la, baah
ga moon tibɔnyaan tee nin chee itingbaan mɔmɔk ni na, bi ga len waah ŋa pu
na ke binib li teer waabɔr."

Judas aah ban ke u kooh Yesu pu na
(Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)

14 Le Yesu aadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa, bi yin u ke Judas Iskariot,
buen Uwumbɔr aatotoorninkpiib chee, 15 le ki ti baa bi, "M yaa di Yesu ŋa

* **26:2** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbɔr nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

niŋaal ni kan, ni ga tii mi ba?" Le bi kahn tikur aamombil piitaa ki di tii u.
16 Liyaadaal ngbaan le u piin ki bi ban nsan mu u ga di Yesu ŋa biŋaal ni na.

Yesu ni waadidiliib aah jin njim ngbaan pu na
(Mak 14.12-21; Luk 22.7-13, 21-23; Jənn 13.21-30)

17 Lakr-jer aajim, buyoonn bi ga ŋmə boroboro u kaa kpa nnyək na aajan aawiindaal, le Yesu aadidiliib dan nan baa u, "Aa ban ke ti gor njim ngbaan aajikaar la chee ki tii si?"
18 Le u bui bi, "Ni li cha kitiŋ ngbaan ni, uja ubaa chee man, ki ti bui u, 'Umənəkr bui ke waayoonn fuu a. U ni waadidiliib ga dan nan ji Lakr-jer aajim aado.' "
19 Le Yesu aadidiliib ŋa waah tuk bi pu na, le ki gor njim ngbaan aajikaar.
20 Kijook aah joor na, le Yesu ni waadidiliib kipiik ni bilee nan kal ke bi ji tijikaar ngbaan. 21 Baah bi ji na, le u bui bi, "M tuk nimi mbaməŋ la, ni ponn ni ubaa ga kooh mi."
22 Waah len kina na, le bisui bii sakpen. Le bi məmək baa u ubaabaa ubaabaa, "Ndindaan, ni ye min la aa?"
23 Le u bui bi, "M ni unii u kpaani ji lisambil libaa ni na le ga kooh mi. 24 Min Unibən Aabo ga kpo ke naah ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ponn ni ke m ga kpo pu na. Uja u ga kooh mi na ma kan, tibəbir ga li bi u pu; bi yaa kaa ba ma u kan, ni ba soor ki tii u."
25 Le Judas, u ga kooh u na, baa u, "Umənəkr, ni ye min la aa?"
Le Yesu bui u, "Ni ye saah len pu na."

Tidindaan aajim
(Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1 Korint Yaab 11.23-25)

26 Baah bi ji tijikaar na, le Yesu yoor boroboro, le ki doon Uwumbər, ki gii, ki di tii waadidiliib, ki bui bi, "Gaa ki li ŋmə man. Nwon le na."
27 U nan yoor kiyinyook mu, le ki doon Uwumbər, ki di tii bi, le ki bui bi, "Ni məmək nyu man. 28 Maasin le na. Maasin pu, le Uwumbər puu tipuupəln ki tii nimi. Maasin ga nya binib pam aatunwanbir pu, aan Uwumbər di cha pinn bi. 29 M tuk nimi la, maan ki nyu ŋisubil aanyun ngbaan, ki ti saa bundaln m ni nimi ga kpaan nyu mu nsanpəən ni, Nte Uwumbər aanaan ni na."
30 Le bi gaa Uwumbər aalahn, ki buen Olif aasui aajool paab.

Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na
(Mak 14.27-31; Luk 22.31-34; Jənn 13.36-38)

31 Yesu nan bui bi, "Kinyeek kee, ni məmək ga san ki cha mi. Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke 'Uwumbər ga ku upihdaan, le ipiih yaa.'† 32 Buyoonn Uwumbər ga fikr mi nkun ni na, le m ga loln ni pu nsan ki buen Galilee aatiŋ ni."
33 Le Piita bui u, "Bi məmək yaa san ki cha si kan, mma aan san cha si."
34 Le Yesu bui u, "M tuk si mbaməŋ la, kinyeek kimina, aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi le ukooja nin wii."
35 Le Piita bui u, "Bi yaa po ban bi ku m ni si kan, maan len ke maa nyi si."
Le waadidiliib məmək mu len kina.

Yesu aah mee Uwumbər pu na
(Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)

36 U ni waadidiliib nan ti fuu nibaa chee, le bi yin nima chee ke Getsemane. Le u bui bi, "Kal do man, aan m buen nibaa chee ki ti mee Uwumbər." 37 Le u di Piita ni Sebedee aajapətiib bilee na buen. Le usui bii sakpen ki ti nyaŋ.

† **26:31** : Lik Sekaria 13.7.

38 Le u bui bi, “Nsui bii ki ti nyaŋ. Ni wu ke nkun aah wu pu na. Kaln do man,
ki li lik man.”
39 Le u foor siib, ki doon lichichikr, le ki mee Uwumbɔr, “Nte, aa yaa kii kina
kan, nyan mi falaa u choo na ni. Tɔ, ŋa saageehn, ki taa ŋa maageehn.”
40 Le u gir buen waadidiliib bitaa ngbaan chee, ki ti mui bi dɔ geen; le u
baa Piita, “Naa ŋmaa li ka lik kikurk kibaa aa? 41 Ni li ka lik man, aan ki li
mee Uwumbɔr, aan ki taa koo ntɔŋ ni. Nisui ban ke ni li lik, le tiwon aa pɔɔ.”
42 Le u ki foor siib, ki ki mee Uwumbɔr, le ki bui ke, “Nte, ni yaa kaa ye m
nyan falaa u choo na ni kan, cha saageehn ŋa.” 43 Le u ki gir buen waadidiliib
chee, ki ti mui bi ki dɔ geen; ngeen nan joo bi sakpen a.
44 Le u siir cha bi, le ki ki foor siib, ki ki mee Uwumbɔr taataa, ki ki bui u
tibɔr tichachaan ngbaan. 45 Le u ki gir buen waadidiliib chee, ki ti baa bi, “Ni
beenin fuur, ki dɔ geen la aa? Lik man, n-yoonn fuu a. U kooh min Unibɔn
Aabo ki di ŋa titunwanbirdam aaŋaal ni la. 46 Fii, ti li cha man. Lik, uja u kooh
mi na peeni a.”

Baah chuu Yesu pu na
(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jɔnn 18.3-12)

47 Waah laa bi len kina na, le Judas u ye waadidiliib kipiik ni bilee ponn ni
ubaa na fuu ni. Le kinipaak dii u. Bi nan joo kijaak aajum ni jagbaali mam.
Bi nan nyan ni Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib chee la.
48 Judas u kooh Yesu na nan bui kinipaak ngbaan ke bi yaa ti kan u moor unii
u aatakpiln‡ na kan, uma le na, bi chuu u.
49 Baah fuu ni Yesu ni waadidiliib aah bi nin chee na, le Judas kpaan buen
Yesu chee, le ki ti bui u, “Umɔmɔkr, aa pɔɔ ɔɔ?” le ki moor utakpiln.
50 Le Yesu bui u, “Njɔ, aa chuun kinye?”
Le bi dan nan chuu Yesu mpɔɔn. 51 Le Yesu aadidiliib ponn ni ubaa yoor
waajaak aajuk ki gaa per Uwumbɔr aatotoorninkpel aanaagbiija aatafal.
52 Le Yesu bui u, “Di saajuk ngbaan ki di fu kijuchook ni. Binib bimɔk yoor
kijaak aajuk na, kijaak aajuk le ga ku bi. 53 Saa nyi ke m yaa mee Nte
Uwumbɔr kan, u ga tun ni bituuntiib bi jer ŋichur kipiik ni ŋilee na m chee
dandana aa? 54 M mu yaa ŋa kina kan, maan gbiin Uwumbɔr Aagbaŋ aah
len pu na ke m ga ji falaa u choo na.”
55 N-yoonn ngbaan le u baa kinipaak ngbaan, “Ni joo kijaak aajum, ni
ŋichakukul ni nan chuu mi ke maah ye ufifiir le na aa? M nan bi Uwumbɔr
Aadichal ni iwiin mɔmɔk, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr, le naa chuu mi. 56 Tɔ,
nimina mɔmɔk ŋa ke ni gbiin Uwumbɔr aabɔnabtiib aah nan ŋmee pu na.”
Le waadidiliib mɔmɔk san cha u.

Juu yaab aaninkpiib aah jin Yesu tibɔr pu na
(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jɔnn 18.13-14, 19-24)

57 Binib bi nan chuu Yesu na nan di u buen Uwumbɔr aatotoorninkpel
Kayafas aadichal ni, Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ni Juu yaab aaninkpiib aah
kuun nin chee na. 58 Le Piita paa Yesu pu, ki bi dandar, le ki ti fuu Uwumbɔr
aatotoorninkpel aachiln ni, le ki koo ni, ki ti kal butɔb aajab chee ke u lik
naah ga ti doo pu na. 59 Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni bibɔjirb aaninkpiib
mɔmɔk ban binib bi ga mɔln inyamɔn ki paan Yesu na, aan bi kan waataani
ki ti ku u na. Le biseeraadam pam dan nan mɔln inyamɔn paan u. 60 Bi mu
aa kan waataani. Kookoo yaan le binyamɔndam bilee dan nan bui bi 61 ke

‡ **26:48** : Israel yaab nan doon binaabitiib kina le ki mɔk ngeehn.

uja ngbaan bui ke u ga ŋmaa gbaa wii Uwumbər Aadichal, ki ki maa ki iwiin itaa daal.
62 Le Uwumbər aatotoorninkpel fii sil, ki baa Yesu, “Saan len tibaa aa? Binib ngbaan aah bii si pu na, ti gbii aan taa gbii?” 63 Le Yesu si ŋmin. Le Uwumbər aatotoorninkpel bui u, “Puu Uwumbər u fu na pu, aa ye Uwumbər Aajapɔɔn Kristo u Uwumbər lee u na aan saa ye?”
64 Le Yesu bui u, “Ni ye saah len pu na. M tuk nimi la, n-yoonn mu choo na, ni ga kan min Unibən Aabo ka Uwumbər aaŋangii wəb, ki ga kan mi ntaalangbam ni paacham ki choo.”
65 Waah len kina na, le Uwumbər aatotoorninkpel chuu kar ubaa aawan-peenkaan, le ki bui ke, “U di ubaa ŋaŋ Uwumbər la. Taa ki ban seeraadam. Ni ŋun waah sii Uwumbər pu na. 66 Ni dak kinye?”
Le bi bui ke, “U ŋeer ti ku u la.”
67 Le bi teei timɔɔtan ŋa unimbil wəb, le ki gbaa u. Bibaa mu gbaa u ntapam, 68 ki bui u, “Kristo ngbaan, lem Uwumbər aabənabr aaliin ki tuk timi, ulau faa si.”

Piita aah nee Yesu pu na
(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62; Jənn 18.15-18, 25-27)

69 Piita nan ka lichiln ni. Le usapɔɔn u ye ututunn na dan nan bui u, “Aa mu nan bi Yesu u ye Galilee aatiŋ aanii na chee.”
70 Le u nee bi məmək aanimbil ni ki bui u, “Maa nyi saah len pu na aatataa,” le ki buen kikaakpaak ni. 71 Le usapɔɔn uken mu ti kan u, le ki bui binib bi bi nima chee na, “Uja wee mu nan bi Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na chee.”
72 Le u ki nee ki puu Uwumbər ke waa nyi u.
73 Le ni kpee siib, le binib bi si nima chee na dan nan bui u, “Ni ye mbaməŋ, aa ye waadidiliib ponn ni ubaa la; saaliin ni baaliin kpaan la.”
74 Le u ki puu Uwumbər, le ki bui ke, “Maa nyi uja ngbaan. M yaa mən nnyaməŋ kan, Uwumbər daa ntafal.”
Libuul ngbaan ni le ukooja wii. 75 Le Piita teer Yesu aah ba tuk u pu na ke, “Aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi, le ukooja nin wii.” Piita nan nyan lipaal, ki ti wii sakpen.

27

Baah nan di Yesu di buen Pailat aanimbiin ni pu na
(Mak 15.1; Luk 23.1-2; Jənn 18.28-32)

1 Ki woln kitaak le Uwumbər aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib məmək kpokl baah ga ŋa pu ki ku Yesu na. 2 Le bi buu u tikululn, ki di u buen kitiŋ ngbaan aaninkpel chee, bi yin u ke Pailat, ki ti di ŋa unaal ni.

Judas aah ku ubaa pu na
(Lituln 1.18-19)

3 Tɔ, Judas u kooh Yesu na aah kan ke bi ga ku Yesu na, le u jer waalandak, le ki ki giin ni tikur aamombil piitaa ngbaan ke u ti di tii Uwumbər aato-toorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib, 4 le ki bui bi, “M tun titunwanbir la. M kooh unii u kaa kpa taani na ke bi ti ku u.”
Le bi bui u, “Naa ye timi aabər. Ni ye saabər la.”
5 Le u di ŋimombil ngbaan di lii Uwumbər Aadichal ni, ki siir cha bi, le ki buen ti leen ubaa ŋŋmin le ki kpo.
6 Le Uwumbər aatotoorninkpiib pii ŋimombil ngbaan ki bui ke, “Ni ye nsin aamombil la. Timi aakaal aa kii ke ti di kina aamombil ŋa Uwumbər aamombil ni.” 7 Le bi kpokl baah ga ŋa ŋi pu na, le ki di ŋi daa Kiyakmaabuuk

aapepel ke bi ti li sui bicham nima. 8 Nima pu, le bi yin nima chee ke “Nsin
aatiŋ” ki nan saa dandana wee.
9-10 Le ni gbiin Uwumbɔr aabɔnabr Jeremia aah nan len pu na ke, “Bi di
tikur aamombil piitaa le daa kiyakmaabuuk aapepel, Uwumbɔr aah tuk bi
pu na. Ŋimombil ngbaan ye unii aadaak, Israel yaab ngem aah len ke bi ga
daa u pu na.”*

Pailat aah jin Yesu tibɔr pu na
(Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; Jɔnn 18.33-38)

11 Bi nan di Yesu ti siin kitiŋ ngbaan aaninkpel Pailat aanimbiin ni. Le
Pailat baa u, “Aa ye Juu yaab aabɔr la aa?”
Le u bui u, “Saah len pu na, ni ye kina.” 12 Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib
ni Juu yaab aaninkpiib bii Yesu. Le waa len tibaa.
13 Le Pailat baa u, “Saa ŋun baah bii si sakpen pu na aa?”
14 Le Yesu si ŋmin, kaa len tibaa. Le ni gar Pailat pam.

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na
(Mak 15.6-15; Luk 23.13-25; Jɔnn 18.39–19.16)

15 Njim ngbaan aayoonn yaa nan saa kan, Pailat ga nyan unaagbiija u
kinipaak ban u na ki lii. 16 N-yoonn ngbaan unaagbiija u kpa liyimbil na nan
bi kiyondiik ni. Bi nan yin u ke Barabas. 17 Kinipaak aah kuun na, le Pailat
baa bi, “Ni ban m nyan ŋma kiyondiik ni? Barabas le aan Yesu u bi yin u ke
Kristo ngbaan na?” 18 Pailat nan bee ke bi kpa lipiipoln Yesu pu, nima le cha
bi di u ŋa uŋaal ni.
19 Buyoonn u bi ji Yesu tibɔr na, Pailat aapuu nan di unii tun ni, ke u li nyi
ki taa ŋa uja nyaan ngbaan nibaa; ke uja ngbaan pu, u daŋ tidaŋ ti muk u
sakpen na kinyeek na.
20 Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib bui kinipaak
ngbaan ke bi tuk Pailat ke u di Barabas lii, ki ku Yesu. 21 Tɔ, le Pailat ki baa bi,
“Bijab bilee ngbaan ponn ni, m ga di ulau lii?”
Le bi bui u, “Di Barabas lii.”
22 Le Pailat baa bi, “Yesu u bi yin u ke Kristo ngbaan na, m ga ŋa u kinye?”
Le bi mɔmɔk bui u, “Kpaa u ndɔpuinkoo pu.”
23 Le u ki baa bi, “Ba ŋa? U tun bakaa bayoo?”
Le bi moo tar mpɔɔn pu ke, “Kpaa u ndɔpuinkoo pu,” le ki ban bi ŋma tijar.
24 Pailat mu kan ke waan ŋmaa ŋa nibaa, le ki ban nnyun, ki ŋir uŋaal
binimbil ni, ki len ke, “Uja nyaan ngbaan aasin aa bi ŋŋaal ni. Ni ye nimi
aabɔr la.”
25 Le bi mɔmɔk bui u, “Cha waasin li bi timi, ni timi aabim aaŋaal ni.”
26 Le Pailat nyan Barabas lii, ki cha waajab lue Yesu ŋinaalab, le ki di u ŋa
biŋaal ni, bi ti kpaa u ndɔpuinkoo pu.

Butɔb aajab aah yook Yesu pu na
(Mak 15.16-20; Jɔnn 19.2-3)

27 Butɔb aajab ngbaan nan di Yesu koo Pailat aadichal ni, le ki kuun ni
bijab bi gur na ki nan gob u. 28 Le bi chuu peer waawanpeenkaan, ki di
libɔkumaln peen u, 29 le ki di ikokon luu kiyikpupuk, ki di chiŋ u, ki di lidabil
ŋum uŋangii ni ke ubɔr na, le ki gbaan unimbiin ni, ki ŋa u mbɔnyun, ki bui
u, “Juu yaab Aabɔr, aa pɔɔ ɔɔ?” 30 le ki teei timɔɔtan lɔe u, le ki gaa lidabil
ngbaan ki di faa uyil paab. 31 Baah ŋa u mbɔɔnyun ki ti doo na, le bi chuu

* **27:9-10** : Lik Sekaria 11.12-13.

peer libəkumaln ngbaan, le ki di waawanpeenkaan peen u, le ki joo u cha, bi ti kpaa u ndəpuinkoo pu.

Baah kpaa u ndəpuinkoo pu pu na
(Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; Jənn 19.17-27)

32 Baah cha na, le bi kan uja ubaa, u ye Sairene aatiŋ aanii, aan bi yin u ke
Simonn na. Le bi chuu u mpəən ke u tun Yesu aadəpuinkoo. 33 Le bi ti fuu
nibaa chee. Bi yin nima chee ke Golgota. Golgota aatataa le ye ke “Kiyikpaŋ
aapepel.” Baah fuu nima chee na, 34 le binib bibaa di ndaan ni nnyək ki di
ŋmal təb ponn ni, ki di tii Yesu ke u nyun. Waah lak lik na, le u yii, kaa nyun.
35 Le butəb aajab ngbaan kpaa u ndəpuinkoo pu, ki di waawanpeenkaan
ti yakr təb, le ki too inaan ke bi lik bimək aah ga kan ni na,† 36 le ki ka lik u.
37 Bi nan ŋmee kigbaŋ budabu cha bi ku u na, ki di tam waadəpuinkoo pu,
uyil paab. Kigbaŋ ngbaan len ke, “Yesu u ye Juu yaab Aabər na le na.” 38 Le
bi di bififiirb bilee mu kpaa idəpuinkee pu. Bi nan di ubaa kpaa uŋangii wəb,
ki di uken kpaa uŋangan wəb.
39 Le binib bi jer nima chee na sii u, ki gbakr biyil, 40 le ki bui u, “Si u len
ke aa ga gbaa wii Uwumbər Aadichal ki ki maa li iwiin itaa na, aa yaa ye
Uwumbər Aajapəən kan, sunn ni ndəpuinkoo pu, ki ŋmar.”
41 Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkb, ni Juu
yaab aaninkpiib mu ŋa u mbəənyun, ki bui ke, 42 “U nan gaal biken lir, kaan
ŋmaa gaa ubaa lii ki ŋmar. U yaa ye Juu yaab Aabər kan, u sunn ni ndəpuinkoo
pu, aan ti gaa u ki kii. 43 U gaa Uwumbər ki kii, ki bui ke u ye Uwumbər
Aajapəən. Uwumbər yaa ban u kan, cha u gaa u lii dandana.”
44 Le bififiirb bi bi di kpaa u chee idəpuinkee pu na mu sii u kina.

Yesu aah kpo pu na
(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; Jənn 19.28-30)

45 Nwiin kaasisik ni le itingbaan məmək bəln, ki ti saa nwiin aah kpar pu
na. 46 Nwiin aah kpar na, le Yesu teen mpəən pu, “Eli, Eli, lama sabaktani.”
Naatataa le ye ke, “Maawumbər, Maawumbər, ba pu aa siir cha mi?”‡
47 Binib bi si nima chee na aah ŋun waah teen pu na, le bibaa bui ke, “Uja
ngbaan yin Elaija la.” 48 Libuul ngbaan ni le bi ponn ni ubaa san buen ki ti
yoor nkiisuk, ki nan di bən ndaan mu məən na ni, le ki di ŋa lidabil pu ki di
ŋa uməb chee ke u moor.
49 Le binib bi gur na bui ke, “Di cha. Cha ti lik ke Elaija ga dan nan gaa u lii
aan waan dan.”
50 Le Yesu ki teen mpəən pu, le ki cha waawiin nyan, le ki kpo.
51 N-yoonn ngbaan, le likekeln li yakr Uwumbər aadiik ni nfum mulee na
chuu kar paacham ki ti saa kitiŋ. Le kitiŋ deŋ, le ŋitakpasakpiin chuu war.
52 Ŋikaakul ngem mu chuu piir, le Uwumbər aanib bi nan kpo na pam fikr
nkun ni, ki nyan ŋikaakul ngbaan ponn ni. 53 Buyoonn Yesu fikr nkun ni na,
le bi koo Jerusalem aatiŋ ni, ki di bibaa mək binib pam.
54 Butəb aajab aaninkpel, ni binib bi bi u chee ki si kii Yesu na aah kan kitiŋ
aah deŋ pu na, ki kan tiwan nimək ŋa na, le ijawaan chuu bi sakpen. Le bi
bui ke, “Mbaməŋ, u sil ye Uwumbər Aajapəən la.”
55 Bipiib pam mu nan bi nima, ki si dandar, ki si lik. Bi nan ye bipiib bi nyan
ni Galilee aatiŋ ni ki dii Yesu, ki tun lituln ki ter u na. 56 Bi ponn ni ubaa ye
Mari Magdalene; uken mu ye Mari, u ye Jems ni Josef aana na; uken mu ye
Sebedee aajapətiib aana.

† **27:35** : Lik Ilahn 22.18. ‡ **27:46** : Lik Ilahn 22.1.

Baah sub Yesu pu na
(Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jənn 19.38-42)

57 Kijook aah joor na, le uwankpadaan ubaa, u ye Arimatea aatiŋ aanii na
fuu ni. Bi yin u ke Josef. U mu nan dii Yesu. 58 Le uja ngbaan buen Pailat chee
ki ti bui u, “Tiin mi Yesu aawon.” Le Pailat bui waajab ke bi di ti tii u. 59 Le
Josef yoor Yesu aawon, ki di poo likekenyaan ni, 60 ki di ti sub kitakpaluŋ ni.
Kitakpaluŋ ngbaan le Josef nan cha bi gbii ki, uma ubaa pu. Baa nan kee sub
unii ubaa ki ponn ni. Waah di Yesu sub na, le u di litakpasakpeln li pee na, ki
di leŋ mbisaməb, le ki buen. 61 Le Mari Magdalene ni Mari uken mu bi nima
chee, ki ka gbək kitakpaluŋ ngbaan.

Bikikiirb aah kii Yesu aakaakul pu na

62 Le ki woln Juu yaab aakpaakool daal, le Uwumbər aatotoorninkpiib
ni Farisii yaab kuun Pailat chee, 63 le ki bui u, “Timi aaninkpel, ti teer ke
unyaməndaan ngbaan aah nan bi na, u nan bui ke u yaa kpo kan, iwiin
itaadaal u ga fikr nkun ni. 64 Nima pu na, cha bijab li kii waakaakul, ki ti
saa iwiin itaa daal, waadidiliib taa dan nan kur u, ki bui binib ke u fikr nkun
ni la. Bi yaa ŋa kina kan, kookoo aanyaməŋ mue ga jer njan yoo.”

65 Le Pailat bui bi, “Tə, yoor bikikiirb, ki li cha man, ki ti cha bi li kii
waakaakul naah ban pu na.”

66 Le bi buen ki ti dab litakpal li leŋ likaakul aaməb na, ki cha bikikiirb ka
kii li.

28

Yesu aah fikr nkun ni pu na
(Mak 16.1-10; Luk 24.1-12; Jənn 20.1-10)

1 Juu yaab aakpaakool aah jin ki woln kitaak na, le Mari Magdalene ni
Mari uken na buen ti lik likaakul ngbaan kichakpinaanyeek ni. 2 Le kitiŋ
deŋ sakpen; ba pu? Uwumbər aatuun ubaa nan nyan ni paacham, le ki nan
chuu lekr litakpal ngbaan, le ki kal li pu. 3 U nan moor lak lak ke utaal aah
moor pu na. Waawanpeenkaan piin chain ke nkokoyon na. 4 Bikikiirb aah
kan u na, le ijawaan chuu bi sakpen, le biwon gbaa, le bi lir ki fik.

5 Le Uwumbər aatuun ngbaan bui bipiib ngbaan, “Ni taa san ijawaan man.
M nyi ke ni ban Yesu u bi nan kpaa u ndəpuinkoo pu na la. 6 Waa bi do. U fikr
nkun ni, waah nan len pu na. Dan man ki nan lik waah ba də nin chee na,
7 aan ki buen mala ki ti tuk waadidiliib ke u fikr nkun ni a, ki loln bi pu nsan
ki cha Galilee aatiŋ ni. Bi ga ti kan u nima. Nimina le m ban m tuk nimi.”

8 Bipiib ngbaan nan san ijawaan, ki mu tee kpa mpopiin pam. Le bi siir
likaakul chee mala, ki san buen ke bi ti tuk Yesu aadidiliib Uwumbər aatuun
ngbaan aah tuk bi pu na.

9 Baah cha na, le Yesu ton bi nsan ni, le ki doon bi. Le bi gbaan unimbiin
ni, ki joo u, le ki dooni u. 10 Le u bui bi, “Taa san ijawaan man. Li cha ki ti tuk
maadidiliib ke bi li cha Galilee. Bi ga ti kan mi nima chee.”

Bikikiirb aah məln inyaməŋ pu na

11 Bipiib ngbaan aah cha na, le bikikiirb bi nan kii Yesu aakaakul na buen
Jerusalem, ki ti tuk Uwumbər aatotoorninkpiib tiwan nimək ŋa na. 12 Le
Uwumbər aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib kuun təb chee, le ki kal
ki kpokl, le ki nyan ŋimombil pam, ki di tii bikikiirb ngbaan, 13 le ki bui bi, “Li
cha man ki ti ŋmann binib ke naah də geen kinyeek na, le waadidiliib dan ki

nan nyan u likaakul ni. 14 Kitiŋ aaninkpel yaa ŋun ke ni len ke ni dɔ geen, ki
yaa jin nimi tibɔr kan, ti ga nyan nimi.”
15 Le bikikiirb ngbaan gaa ŋimombil ngbaan, le ki buen ti tuk binib ke Yesu
aadidiliib dan nan nyan waawon likaakul ni a. Nima pu le Juu yaab beenin
len kina ki nan saa din.

Yesu aah di ubaa mɔk waadidiliib pu na
(Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; Jɔnn 20.19-23; Lituln 1.6-8)

16 Yesu aadidiliib kipiik ni ubaa na nan buen lijool libaa paab, Galilee aatiŋ
ni, Yesu aah nan mɔk bi nin chee na. 17 Le Yesu fuu ni bi chee. Baah kan u
na, le bi gbaan unimbiin ni ki doon u. Le bibaa mu joo beeni. 18 Le Yesu bui
bi, “Uwumbɔr tii mi mpɔɔn mɔmɔk, paacham ni taab. 19 Li cha man ŋinibol
mɔmɔk chee, ki ti ŋa bi maadidiliib, ki muin bi nnyun ni, Nte Uwumbɔr, ni
min Ujapɔɔn, ni Nfuur Nyaan aayimbil pu, 20 ki tuk bi ke bi li keei maah tuk
nimi pu na mɔmɔk. Teer man ke m bi ni chee n-yoonn mɔmɔk, ki nan saa
dulnyaa aadoon.”

Tibɔnyaan ti MAK ŋmee ti na

Jɔnn u nan muin binib nnyun ni na aabɔr
(Matiu 3.1-12; Luk 3.1-18; Jɔnn 1.19-28)

1 Tibɔr timina le ye Uwumbɔr Aajapɔɔn Yesu Kristo aabɔnyaan. 2 Uwumbɔr
aabɔnabr Aisaya nan ŋmee waabɔr ngbaan aah ga piin pu na. U nan ŋmee ke
Uwumbɔr bui Waabo ke,
" 'Maatutunn sɔ. M tun ni u ke u loln ni nsan,
ki nan toor nsan ki siin si.'*
3 Unii ubaa bi nteersakpiin ni ki tar ke,
'Toor Uwumbɔr aasan man,
ki ŋa waasan mu li tok ki tii u.' "†
4 Kina le uja ubaa nyan sil nteersakpiin ni, bi yin u ke Jɔnn. U nan muini
binib nnyun ni, le ki mooni ke, "Kpeln nimi aabimbin man aan Uwumbɔr di
cha nimi aatunwanbir pinn nimi, le m ga muin nimi nnyun ni." 5 Le kinipaak
nyan Judea aatim mɔmɔk ni, ni Jerusalem aatiŋ ni, ki dan u chee, ki nan kpiir
baatunwanbir tuk Uwumbɔr. Le Jɔnn muin bi nnyun ni, Jɔɔdann aamɔɔl ni.
6 Jɔnn nan pee kikpalk ki bi nan di laakumii aakor luu ki na. U nan di
ligbapapaln buu uchaŋ ni. Waajikaar nan ye itoon ni tisiir la. 7 U nan mooni
kinipaak ngbaan ke, "Unii u jer mi na paan ni m pu la. Maa ŋeer ke m gbiln
waanaatak aaŋmin ki tii u. 8 Mma muin nimi nnyun ni la. Uma le ga nan di
Uwumbɔr Aafuur Nyaan gbiin nimi."

Waah muin Yesu nnyun ni pu na
(Matiu 3.13–4.11; Luk 3.21-22; 4.1-13)

9 N-yoonn ngbaan le Yesu nyan Nasaref, kitiŋ ki bi Galilee ni na, ki dan Jɔnn
chee. Le Jɔnn muin u nnyun ni, Jɔɔdann aamɔɔl ni. 10 Yesu aah nyan nnyun
ni na, le u kan kitaapaak chuu piir, le ki kan Uwumbɔr Aafuur Nyaan sunn
ni ki nan tɔŋ u pu, ki naahn linanjel. 11 Le nneel nyan ni paacham ki len ke,
"Aa ye Njapɔɔn u m gee si na la. Nnimbil gbiin si."‡
12 N-yoonn ngbaan le Uwumbɔr Aafuur Nyaan di Yesu buen nteersakpiin
ni. U nan ti bi nima iwiin imonko ilee la. Le kinimbɔŋ tɔŋni u nima. 13 Timoor
ni aapeel mu nan bi nima. Le Uwumbɔr aatuuntiib nyan ni paacham ki dan
nan ŋa u tiŋann.
14 Le binib nan chuu Jɔnn ki di u ŋa kiyondiik ni. Nee aapuwɔb, le Yesu
buen Galilee aatiŋ ni, ki ti mooni Uwumbɔr aabɔnyaan, 15 le ki bui ke,
"N-yoonn fuu a. Uwumbɔr aanaan peen ni a. Kpeln nimi aabimbin man,
ki gaa tibɔnyaan tee ki kii man."

Yesu aah yin bijanbam binaa pu na
(Matiu 4.12-22; Luk 4.14-15; 5.1-11)

16 Yesu nan chuun kpak Galilee Aanyusakpem aagbaan, le ki ti kan Simonn
ni unaal Andru bi mae kipɔɔk nnyun ni; bi ye bijanbam la. 17 Le Yesu bui bi,
"Dii mi man, aan m cha ni ban binib ki nan tii Uwumbɔr." 18 Waah len kina
na, libuul ngbaan ni le bi siir cha baapɔr, ki dii u.

---

* **1:2** : Lik Malakai 3.1. † **1:3** : Lik Aisaya 40.3. ‡ **1:11** : Lik Aisaya 42.1.

19 Le u foor siib ki kpee, le ki kan Jems ni unaal Jənn, bi ye Sebedee
aajapətiib na. Bi nan bi baaŋəb ponn ni, ki bi leŋni baapər. 20 Libuul ngbaan
ni le Yesu yin bi. Le bi siir cha bite Sebedee ni waatutum buŋəb ngbaan ponn
ni, le ki dii Yesu.

Yesu aah nyan tiyayaar uja ni pu na
(Luk 4.31-37)

21 Le bi ti fuu Kapenaum aatiŋ ni. Juu yaab aakpaakool daal, le Yesu koo
mmeen aadiik ni, ki tuk binib Uwumbər aabər. 22 Waah tuk bi tibər ti na, le
ni gar bi pam. U tuk bi ke unii u kpa Uwumbər aapəən na la, kaa tuk bi ke
Uwumbər aakaal aaməməkb aah tuk bi pu na.

23 Le uja u tiyayaar joo u na bi mmeen aadiik ngbaan ni, 24 le ki teen ke,
“Sin Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na, aa ban ba ti chee? Aa dan aa nan ŋa
timi fam la aa? M nyi si. Aa ye Uwumbər aanii u ye chain na la.”

25 Le Yesu kae tiyayaar ngbaan, ki len ke, “Ŋmim. Di uja ngbaan lii.”

26 Le tiyayaar ngbaan cha uja ngbaan aawon gbaa, le ki teen mpəən pu, ki
di u lii. 27 Le ni gar bi məmək pam. Le bi baa təb, “Ba sə? Ni ye mməkm pəən
la aa? U kpa mpəən, le ki tuk tiyayaar ke ti di binib lii, le ti kii waaməb.”

28 Nima pu na, Yesu aayimbil nan moon Galilee aatingbaan məmək ni.

Yesu aah tii bibum pam laafee pu na
(Matiu 8.14-17; Luk 4.38-41)

29 Yesu ni binib bi dii u na nan nyan mmeen aadiik ngbaan ni, le ki buen
Simonn ni Andru aadichal ni. Jems ni Jənn mu nan dii bi. 30 Le Simonn aapuu
aana bun, ki də kidiik ni. Le uwon ton. Le bi tuk Yesu ke u bun la. 31 Le Yesu
buen u chee, ki ti chuu uŋaal, ki fiin u kaan. Le uwon səŋ. Le u chann bi
tichann.

32 Liyaadaal aajook, buyoonn nwiin lir na, binib nan dan Yesu chee, le ki
joo ni bibum məmək, ni tiyayaar aah joo binib bi na məmək. 33 Kitiŋ ngbaan
aanib məmək nan kuun nima, Simonn ni Andru do linampal. 34 Bibum
ngbaan nan wiir pam ki nan kpa iween aabəŋ aabəŋ na, le Yesu cha bi pəək,
ki nyan tiyayaar aah joo binib bi na mu. Tiyayaar ngbaan aah nan nyi waah
ye unii u na, waa nan tii ti nsan ke ti len tibaa.

Yesu aah tuk binib Uwumbər aabər Galilee aatim ni pu na
(Luk 4.42-44)

35 Njan aakooja aah wii na, le Yesu fii ki nyan lipaal, ki buen nibaa chee, le
ki ti bi nima ubaa ki mee Uwumbər. 36 Naah woln kichakpiik ni na, le Simonn
ni ujətiib mu fii ki nyan, ki bi ban u, 37 le ki ti kan u, le ki bui u ke, “Binib
məmək bi ban si la.”

38 Le u bui bi, “Cha ti buen ntim muken ni, aan m ti tuk bi mu Uwumbər
aabər. Nima le cha m nyan ni Uwumbər do.”

39 Le u buen Galilee aatim məmək ni, ki koo mmeen aadir ni, ki tuk binib
Uwumbər aabər, le ki nyan tiyayaar binib ponn ni.

Yesu aah cha ukəndaan pəək pu na
(Matiu 8.1-4; Luk 5.12-16)

40 Ukəndaan ubaa nan dan Yesu chee, le ki nan gbaan unimbiin ni, ki gaŋ
u ke u ter u, le ki bui u ke, “Aa yaa gee kan, aa ga ŋmaa cha m pəək.”

41 Le kinimbaak chuu Yesu. Le u taln uŋaal, ki meeh u, ki bui u, “M gee.
Aa pəək.” 42 Libuul ngbaan ni le u pəək, kaa ki ye ukəndaan. 43 Le Yesu bui
u ke u li cha, ki sur u mbaməm ke, 44 “Li nyi ki taa tuk unii ubaa. Li cha
Uwumbər aatotoor chee, ki ti di aabaa mək u, ki toor kitork tii Uwumbər ke
Moses aakaal aah len pu na. Nima le ga mək binib ke aa pəək a.”

45 Le uja ngbaan buen, ki joo tibɔr ngbaan tuk binib mɔmɔk. Waah ŋa kina
na, le Yesu aa ki ŋmaa koo kitiŋ kibaa ni, binib aanimbil ni. U nan gur bi
kipɔɔk ni la. Le binib nya itingbaan mɔmɔk ni, ki chaa u chee.

2

Yesu aah cha uja u aawon faan na pɔɔk pu na
(Matiu 9.1-8; Luk 5.17-26)

1 Iwiin ilee aah jer na, le Yesu ki gir buen Kapenaum aatiŋ ni. Le binib ŋun
ke u bi linampal. 2 Le kinipaak kuun ni nima chee. Baah wiir pu na, mpaan
aa nan ki gur mbisamɔb chee, ubaa ki sil. Le u tuk bi Uwumbɔr aabɔr. 3 Waah
bi tuk bi Uwumbɔr aabɔr na, le binib bibaa fuu ni, ki luln ni unii u aawon faan
na likekeln ni. Binib binaa le nan luln ni u. 4 Kinipaak ngbaan pu, baa nan
ŋmaa koo ni Yesu chee. Le bi jon kidiik paab,* ki chee liboln ki tuur waah si
nin chee kidiik ponn ni na, le ki di baah luln ni unii u likekeln ni na ŋa liboln
ngbaan ponn ni, ki di u bil Yesu aanimbiin ni. 5 Le Yesu kan baah gaa u ki
kii mbamɔm pu na, le ki bui uja u aawon faan na ke, “Maabo, m di cha pinn
saatunwanbir.”

6 Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb bibaa nan ka nima, le ki bi dak bisui ni ke,
7 “Ba ŋa uja wee len kina? U sii Uwumbɔr la. Ubaa aan ŋmaa di cha pinn
titunwanbir, see Uwumbɔr baanja.”

8 Le Yesu bee baah dak pu na, le ki baa bi, “Ba ŋa ni dak kina nisui ni?
9 Maah bui uja u aawon faan na ke m di cha waatunwanbir pinn u na le pɔɔ,
aan m yaa bui u ke u fiin ki yoor waawandookaan ki li chuun, le pɔɔ? 10 M ga
mɔk nimi ke min, Unibɔn Aabo kpa mpɔɔn dulnyaa wee ni ke m di cha pinn
titunwanbir.” Waah len kina na, le u bui uja u aawon faan na ke, 11 “M bui si
la, fiin, ki yoor saawandookaan, ki li chaa kun.”

12 Libuul ngbaan ni le u fii sil, ki yoor waawandookaan, ki nyan lipaal bi
mɔmɔk aanimbil ni. Le ni gar bi mɔmɔk pam. Le bi nyuŋ Uwumbɔr ki bui ke,
“Taa kee kan kina.”

Yesu aah yin Liifai pu na
(Matiu 9.9-13; Luk 5.27-32)

13 Yesu nan ki gir buen nnyusakpem ni. Le kinipaak dan u chee. Le u tuk
bi Uwumbɔr aabɔr. 14 Waah cha na, le u kan ulampoogaar ubaa u ka baah
gaal lampoo nin chee na. Bi yin u ke Liifai, le ute ye Alfeus. Le Yesu bui u, “Li
dii mi.” Le u fii, ki dii u.

15 Nee aapuwɔb, le Yesu bi Liifai do, ki bi ji tijikaar. Le bilampoogaab
ni titunwanbirdam nan wiir, ki dii Yesu. Le bi ponn ni pam mu ka u ni
waadidiliib chee, ki bi ji tijikaar. 16 Le Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb bibaa,
bi ye Farisii yaab na aah kan ke Yesu bi ji bilampoogaab ni titunwanbirdam
chee tijikaar na, le bi baa waadidiliib, “Ba ŋa u ji bilampoogaab ni titunwan-
birdam chee tijikaar?”

17 Le Yesu ŋun baah len pu na, le ki bui bi, “Binib bi kpa laafee na aa ban
dɔkta, see bi bun na le ban dɔkta. Maa dan ke m nan yin bininyaam. M dan
ke m nan yin titunwanbirdam bi nan kpeln baabimbin la.”

Kimɔlul aabɔr
(Matiu 9.14-17; Luk 5.33-39)

---

* **2:4** : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir paab, le ki di titan pɔr biin. Bi nan maa ŋibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham.

18 Le Jɔnn aadidiliib ni Farisii yaab nan bi lulni bumɔb. Le binib bibaa dan
nan bui Yesu ke, “Jɔnn aadidiliib ni Farisii yaab aadidiliib lulni bumɔb la. Ba
pu saadidiliib ma aa lulni?”
19 Le u baa bi, “Bicham bi dan bi nan ji ubɔndinn aajim na ga ŋmaa lul
bumɔb buyoonn upiidinn bi bi chee na aa? Aayii. Buyoonn upiidinn bi
bi chee na, baan ŋmaa lul bumɔb. 20 N-yoonn mu choo, le bi ga chuu nyan
upiidinn na bi chee mpɔɔn. N-yoonn ngbaan le bi ga lul bumɔb.
21 “Ubaa aan di likekepɔln aageln, ki di leŋ libɔkukpokl. U yaa ŋa kina kan,
likekepɔln aageln na ga kar libɔkukpokl na. Liboln ngbaan ga waar ki jer
njan yaan. 22 Ubaa mu aan di ndawiin, ki di ŋa kilookpok ponn ni. U yaa ŋa
kina kan, kilookpok na ga puu, ki bii. Ndaan na mu ga kpir. Bi ga di ndawiin
ki di ŋa kiloopɔŋ ni la.”

Juu yaab aakpaakool daal aabɔr (Matiu 12.1-8; Luk 6.1-5)

23 Juu yaab aakpaakool libaa daal, le Yesu ni waadidiliib bɔ dii kisaak kibaa
ponn ni. Baah chuun ki cha na, le waadidiliib joo tijikaar na geei, bi ti ŋmɔ.
24 Le Farisii yaab nan baa Yesu ke, “Ba ŋa saadidiliib ŋani kina? Timi aakaal
aa kii ke bi ŋa kina likpaakool daal.”
25 Le u baa bi, “Naa karn Ubɔr David aah nan ŋa pu na aa? Nkon nan joo u
ni waanib. Baa nan kpa tijikaar. 26 Le u koo Uwumbɔr Aadichal ni, buyoonn
Abiatar nan ye Uwumbɔr aatotoorninkpel na, le ki di Uwumbɔr aaboroboro
ŋman, ki joo ti tii waanib mu, bi ŋman. Baah ŋa kina na, le bi bii Moses aakaal
mu len ke Uwumbɔr aatotoorb baanja le ga ŋmɔ boroboro ngbaan na.
27 “M tuk nimi la, unibɔn pu le likpaakool daal bi, naa ye likpaakool daal
pu le unibɔn bi. 28 Min Unibɔn Aabo le ye likpaakool daal mu Aadindaan.”

3

Yesu aah cha uja u aaŋaal faan na pɔɔk pu na (Matiu 12.9-14; Luk 6.6-11)

1 Le u ki gir buen mmeen aadiik ni. Le uja u aaŋaal faan na bi nima. 2 Le bi
lik Yesu, ke u ga cha uja ngbaan pɔɔk likpaakool daal aan waan cha u pɔɔk.
Ba pu? bi ban bi kan nsan aan ki galn u ke u bii likpaakool daal. 3 Le Yesu bui
uja u aaŋaal faan na ke, “Nan sil tikaasisik ni,” 4 le ki baa bi, “Likpaakool daal
kan, ti ga ŋa ni ŋan na aan ni kaa ŋan na? Ti ga tii unii limɔfal aan ti ga ku u?
Timi aakaal mɔk timi kinye?”
Le baa len tibaa. 5 Le u lik bi mɔmɔk, le ki gee liŋuul bi pu. Bitafal aah pɔɔ
pu na, le ni bii usui. Le u bui uja u aaŋaal faan na ke, “Taln aaŋaal.” Le u
taln uŋaal. Le mu pɔɔk. 6 Le Farisii yaab ngbaan nyan lipaal, le ki buen Ubɔr
Herod aanib chee, le ki kpokl baah ga ŋa pu ki ku Yesu na.

Kinipaak aah nan kuun nnyusakpem chee pu na

7 Yesu ni waadidiliib nan buen Galilee Aanyusakpem ni. Le kinipaak
dii u. Bi nyan ni Galilee aatim ni la, ni Judea aatim ni, 8 ni Jerusalem, ni
Idumea aatim ni, ni ntim mu bi Jɔɔdann aamɔɔdapuul na, ni Taya ni Saidonn
aatingbaan ni. Bi nan wiir sakpen a. Bi ŋun Yesu aah tun lijinjiir aatun pu na.
Nima le cha bi dan u chee. 9 Le u bui waadidiliib ke bi di buŋɔb deen nnyun
pu, nnyusakpem aagbaan chee, aan u koo ni, kinipaak ngbaan taa muen u.
10 U nan tii binib pam laafee. Nima le bibum mɔmɔk tur tɔb, bi ti fuu u chee
aan ki di biŋaal meeh u. 11 Tiyayaar ti joo binib na aah kan u na, le ti cha bi
gbaan unimbiin ni, le ki teen ke, “Aa ye Uwumbɔr Aajapɔɔn la.”
12 Le Yesu kae tiyayaar ngbaan ke, “Taa li joo mi mooni man.”

Yesu aah nyan waakpambalb kipiik ni bilee pu na
(Matiu 10.1-4; Luk 6.12-16)

13 Yesu nan jon lijool paab, le ki yin waah ban binib bi na ke bi dan u chee.
Le bi dan u chee. 14 Le u nyan bijab kipiik ni bilee, bi ti li bi u chee. Le u yin bi
ke waakpambalb. U nyan bi ke u tun bi, aan bi ti tuk binib Uwumbɔr aabɔr,
15 ki li kpa mpɔɔn ki nyan tiyayaar binib ni.
16 Waah nyan bijab kipiik ni bilee bi na aayimbil sɔ: Simonn, le Yesu duln
u ke Piita; 17 Jems ni unaal Jɔnn bi ye Sebedee aajapɔtiib na, le Yesu duln bi
ke Boanejes. Boanejes aatataa le ye ke “Binib bi tar ke utaal na”; 18 ni Andru,
ni Filip, ni Batolomiu, ni Matiu, ni Tomas, ni Jems u ye Alfeus aajapɔɔn na; ni
Tadeus; ni Simonn u nan ban u kuln waatiŋ aadim na; 19 ni Judas Iskariot, u
ga nan kooh uma Yesu na.

Binib bibaa aah sii Uwumbɔr Aafuur Nyaan pu na
(Matiu 12.22-32; Luk 11.14-23; 12.10)

20 Le Yesu chaa kun. Le kinipaak ki kuun ni u chee. Nima pu na, u ni
waadidiliib aa nan kpa nsan bi ji tijikaar. 21 Udoyaab aah ŋun kina na, le
bi dan bi nan chuu u; ba pu? bi ŋun binib len ke u waar la.
22 Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb bi nyan ni Jerusalem na le bui ke kinimbɔŋ,
ki bi yin ki ke Beelsebul, u ye tiyayaar aayidaan na, le joo u ki tii u mpɔɔn ke
u nyan tiyayaar binib ni.
23 Baah len kina na, le Yesu yin bi ke bi dan u chee, le ki ŋak bi ŋiyataŋak
ke, “Kinimbɔŋ ga ŋa kinye ki nyan kima kinimbɔŋ binib ni? 24 Kitiŋ kibaa ni
aanib yaa yakr ki yaa jaa kijaak kan, kitiŋ ngbaan ga bee yɔli. 25 Lidichal
libaa ni aanib yaa yakr ki jaa kijaak kan, lidichal ngbaan ga bee yɔli.
26 Kinimbɔŋ aanaan yaab yaa yakr ki jaa kijaak kan, kaan ki ŋmaa sil.
Kaanaan ga doo.”

Yesu aah nyaŋ mpɔɔndaan kinimbɔŋ ki bii kaawan pu na
(Matiu 12.29; Luk 11.21-22)

27 “Ubaa aan ŋmaa koo mpɔɔndaan* aadichal ni, ki bii waawan, see u puen
buu u le waahr, le ki nin bii waadichal.
28 “M tuk nimi mbamɔn la, Uwumbɔr ga di cha binib aatunwanbir mɔmɔk
ki pinn bi. Bi yaa sii u kan, u ga di cha pinn bi. 29 Uwumbɔr Aafuur Nyaan
ma kan, unii yaa sii muma kan, Uwumbɔr aan di cha pinn u. U ga li kpa
taani n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.” 30 Binib bibaa nan bui ke tiyayaar le
joo Yesu. Nima le cha u len kina.

Binib bi ye Yesu aana ni unaatiib na
(Matiu 12.46-50; Luk 8.19-21)

31 Le Yesu aana ni unaatiib fuu ni ki si lipaal, le ki tun unii ke u ti yin Yesu.
32 Le kinipaak ka gob Yesu. Le bi tuk u, “Lik, aana ni aanaatiib si lipaal ki ban
si la.”
33 Le u baa bi ke, “Ŋma ye nna? Bilabi ye nnaatiib?” 34 le ki fenn toŋ
waadidiliib bi ka gob u na, le ki bui ke, “Lik, nna ni nnaatiib sɔ. 35 Ba pu?
unii umɔk ŋani Uwumbɔr aah gee pu na, uma le ye nnaal, ni nninkpan, ni
nna.”

4

Unii u yaa njikaabim na aayataŋakl
(Matiu 13.1-9; Luk 8.4-8)

* **3:27** : Mpɔɔndaan na ye kinimbɔŋ la. Le Yesu kpa mpɔɔn jer u ki buu u.

1 Yesu nan ki gir buen Galilee aanyusakpem aagbaan, ki ti tuk binib
Uwumbɔr aabɔr. Le kinipaak sakpeŋ ki kuun ni u chee. Baah wiir pu na,
le u koo kal buŋɔb ni, nnyun ni. Kinipaak ngbaan mu nan si nnyusakpem
aagbaan. 2 Le u tuk bi tibɔr pam ŋiyataŋak ponn ni.
3 U nan bui bi ke, “Li pel man, ukpaal ubaa le nan buen u ti yaa njikaabim.
4 Waah yaa njikaabim ngbaan na, le mubaa lir nsan ni. Le inyoon dan, ki nan
peei jin. 5 Le mubaa mu lir ntakpateer paab, titan aah kaa wiir nin chee na.
Titan aah kaa wiir na, le mu guu punn mala. 6 Le nwiin puu, ki ton, ki see
mu. Mu aah kaa kpa inyaan mbamɔm na, le mu yɔl, ki kpo. 7 Le mubaa mu
lir ikokon ponn ni. Le ikokon muun, le ki ku mu, le mu aa mar. 8 Le mubaa
mu lir kitiŋ ki ŋan na ponn ni, ki punn, le ki muun, ki mar. Ngem lun piitaa
piitaa, ngem mu lun imonko itata, ngem mu lun nkub nkub.
9 “U kpa litafal na kan, u ŋun.”

Ŋitaa ŋi pu u ŋak bi ŋiyataŋak na (Matiu 13.10-17; Luk 8.9-10)

10 Yesu aah bi ubaa na, le waadidiliib kipiik ni bilee na, ni binib bi nan bi u
chee na nan dan ki nan baa u waayataŋak ngbaan aatataa. 11 Le u bui bi ke,
“Uwumbɔr le cha ni bee waanaan aabɔbɔrkaan. Binib bi kaa bi waanaan ni
na, u ŋak bima le ŋiyataŋak,
12 ‘Aan bi lik ki lik, kaa waa,
ki pel ki pel, kaa beer naatataa.
Bi yaa ŋun ki bee naatataa kan,
nibaakan bi ga kpeln baabimbin,
aan Uwumbɔr di cha baatunwanbir ki pinn bi.’ ”*

Unii u yaa njikaabim na aayataŋakl aatataa (Matiu 13.18-23; Luk 8.11-15)

13 Le Yesu baa bi ke, “Naa bee liyataŋakl ngbaan aatataa aa? Ni ga ŋa kinye
ki bee ŋiyataŋak ŋiken aatataa? 14 Liyataŋakl ngbaan aatataa le ye ke ukpaal
ngbaan le ŋaŋ unii u tuk binib Uwumbɔr aabɔr na. 15 Ndibim mu lir nsan ni
na le ŋaŋ binib bi ŋun Uwumbɔr aabɔr na. Libuul ngbaan ni le kinimbɔŋ dan
ki nan nyan ti bisui ni. 16 Mu lir ntakpateer pu na le ŋaŋ binib bi ŋun tibɔr
ngbaan, ki gaa ti mala ni mpopiin na. 17 Bi mu aa gaa ti bisui ni mbamɔm,
kaa joo ti ni yunn. Bi yaa kan limukl ti pu kan, bee binib yaa ŋa bi falaa ti pu
kan, libuul ngbaan ni le bi ga di ti lii. 18 Binib bibaa mu bi ke njikaabim mu
lir ikokon ponn ni na la. 19 Bi ŋun tibɔr ngbaan la. Le dulnyaa wee ni aabɔr,
ni liwankpal aakɔrk, ni tiwan aabɔŋ aakɔrk mu koo bisui ni, le ki ku tibɔr
ngbaan bisui ni, le taa mar. 20 Mu lir kitiŋ ki ŋan na ponn ni na le ŋaŋ binib bi
ŋun tibɔr ngbaan, ki gaa ti, le ki mar. Ngem mar piitaa piitaa, ngem mu mar
imonko itata, ngem mu mar nkub nkub.”

Karyaa aayataŋakl (Luk 8.16-18)

21 Le u baa bi ke, “Unii yaa see karyaa kan, u ga di lisambil chiŋ u pu uu?
U ga di siin tiwandookaan aataab la aa? Waan di tɔŋ tiwan nibaa pu la aa?
22 Tibɔr timɔk bɔɔ na, ti ga kpiir. Tibɔbɔrkaan mɔmɔk mu ga nyan mpaan pu.
23 U kpa litafal na kan, u ŋun.
24 “Cha nitafal li bi naah ŋun ti na ni man. Naah tii pu na, Uwumbɔr mu ga
giin kina le ki tii nimi. U ga tii nimi ki jer naah tii pu na. 25 Unii umɔk kpa na,

* **4:12** : Lik Aisaya 6.9-10.

Uwumbɔr ga kpee u. Unii u kaa kpa na, Uwumbɔr ga chuu gaa waah kpa ni pɔkaa na.†

Tijikaar aah ŋa pu na aayataŋakl

26 “Uwumbɔr aanaan naahn njikaabim mu uja bun waasaak ni na la. 27 U
geeni kinyeek, kitaak yaa woln kan, u fii. Le njikaabim ngbaan ga punn, ki
muun. Waa nyi mu aah ŋa pu ki punn, aan ki muuni na. 28 Kitiŋ ngbaan le
cha tijikaar ŋa. Njan le mu punn, le ki nin muun ki poo, le ki mar. 29 Ti yaa
nan biir kan, ni ŋeer lijikaacheel la. Nima pu na, u ga di gɔrk, ki buen ti chee
ti.”

Tisufar aabil aayataŋakl
(Matiu 13.31-32, 34; Luk 13.18-19)

30 Yesu nan baa bi ke, “M ga di ba ki di ŋaŋ Uwumbɔr aanaan? M ga di
liyataŋakl bayaar ki di ŋaŋ mu? 31 Mu naahn linaanyiimbil la. Libil ngbaan
le ye libil waatiir, ŋibil mɔmɔk filk jer lima la. 32 Bi yaa di li bun kan, li ga punn
ki muun ki jer tisufar mɔmɔk, ki ŋa ibon i filk na. Le inyoon i laani paacham
na ga ŋmaa ter yaadil ibon ngbaan pu.”

33 Kina le Yesu di ŋiyataŋak ŋimina aaboln pam tuk bi Uwumbɔr aabɔr. U ŋak
bi ŋiyataŋak ki ti ŋeer baah ga ŋmaa pel pu na la. 34 Waa len tibaa bi chee, see
ŋiyataŋak ŋmeen. U ni waadidiliib aah bi bibaa na, le u ŋeer ŋiyataŋak ngbaan
aatataa tuk bi.

Yesu aah ŋa pu ki cha kibuŋ ŋmin na
(Matiu 8.23-27; Luk 8.22-25)

35 Nwiin ngbaan daal aajook, le u bui waadidiliib ke, “Cha ti puur
nnyusakpem man.” 36 Le bi siir kinipaak ngbaan chee, ki koo u chee buŋɔb
ni. Iŋɔi iken mu nan bi nima chee. 37 Baah cha na, le kibuŋ ti fii ki bi daar.
Le tinyunkpenn fii yeŋni, ki koo buŋɔb ngbaan ponn ni, le bu ban bu liin.
38 Yesu mu dɔ liyikukur pu geen, liŋɔjuul wɔb. Le bi dan nan finn u, le ki bui
u ke, “Umɔmɔkr, ti yaa bee nnyun ni kan, aatafal aa bi ti ni ii?”

39 Le u fii ki kae kibuŋ ngbaan, le ki bui nnyun ngbaan ke, “Doon suuna.”
Libuul ngbaan ni, le kibuŋ ngbaan ŋmin, nnyun mu doon suuna, ni mɔmɔk
ŋmin chii. 40 Le u baa bi, “Ba ŋa ni san ijawaan? Naa kee gaa mi ki kii
mbamɔm aa?”

41 Tɔ, ijawaan nan chuu bi sakpen, le bi baa tɔb ke, “Ba aanibol bi na? Kibuŋ
ni nnyun mu kpaan kii waamɔb.”

5

Yesu aah cha uwaar pɔɔk pu na
(Matiu 8.28-34; Luk 8.26-39)

1 Le bi fuu nnyusakpem aadapuul, Gerasiin yaab aatiŋ ni. 2 Le uwaar ubaa
nan bi nima. 3 Waakookoo yaan nan ye baah sui binib titakpalunn ti ponn
ni na la. Ubaa aa ŋmaa baa u kaan. Bi yaa buu u tikululn kan, u keei ti la.
4 Bi nan joo idɔribi ni tikululn buu u kpala kpala. Le u keei tikululn ngbaan,
ki gbaa wiir idɔribi mu. Ubaa aa ŋmaa tiŋ u. 5 Nwiin pu ni kinyeek, u po bi
ŋikaakul ngbaan ni, ni ŋigongon paab, ki tar, ki joo ŋitakpal geei ubaa.

6 Yesu aah nyan buŋɔb ni na, le uwaar ngbaan bi dandar, ki kan u, ki san
nan tooh u nsan ni, le ki nan gbaan unimbiin ni, ki doon u. 7-8 Le Yesu bui ke,

† **4:25** : Naatataa le ye ke unii u pel Uwumbɔr aabɔr na, Uwumbɔr ga cha u moo ŋun. Unii u kaa pel na, Uwumbɔr aan ki cha u ŋun.

“Tiyayaar, nyan uja ngbaan ni.” Le u teen ki len mpɔɔn pu ke, “Yesu, si u ye
Uwumbɔr u kaa kpa ŋeen aatɔ na Aajapɔɔn na, aa ban ba m chee? M gaŋ si
Uwumbɔr pu, taa ŋa mi falaa.”
9 Le Yesu baa u, “Bi yin si ke ba?”
Le u bui u, “Ti ye tiyayaar ti wiir na la, nima le bi yin mi ke Kipaak,” 10 le ki
gaŋ u sakpen ke u taa jenn nyan ti kitiŋ kee ni.
11 Igbeer ibaa mu nan bi nima chee, ki wiir, ki chuun ji limɔɔgongoln paab.
12 Le tiyayaar ngbaan gaŋ Yesu ke, “Cha ti ti koo igbeer ngbaan ni.” 13 Le u
kii. Le ti nyan uja ngbaan ni, ki ti koo igbeer na ni. Le igbeer mɔmɔk san sunn
limɔɔgongoln taab, ki ti koo nnyun ni, ki bee nnyun ni. I ga nan li fuu ŋichur
ŋilee.
14 Le bijab bi kii igbeer ngbaan na san buen kitiŋ ni, ni itingbaan ni, ki ti
tuk binib tibɔr ngbaan. Binib aah ŋun kina na, le bi dan bi nan lik budabu
ŋa na, 15 le ki fuu ni Yesu chee, ki kan uja u tiyayaar ti wiir na nan joo u na
ka nima. U cheer, ki pee tiwanpeenkaan, kaa ki chuun unmeen. Le ijawaan
chuu bi. 16 Binib bi kan Yesu aah nyan tiyayaar uja ngbaan ni pu na nan tuk
bi Yesu aah ŋa pu na, ki tuk bi naah ŋa igbeer ngbaan mu pu na. 17 Le bi gaŋ
Yesu ke u nya baatiŋ ni.
18 Le u gir ti koo buŋɔb na ni. Waah gir u ti koo buŋɔb ni na, le uja u tiyayaar
nan joo u na gaŋ u ke u cha u dii u. 19 Le u yii, le ki bui u, “Gir kun, ki ti tuk
aadoyaab Uwumbɔr aah san si kinimbaak ki tun litukpaan tii si pu na.”
20 Le u buen, ki di bɔ dii kitiŋ ki bi yin ki ke Ntim Kipiik na ni, le ki tuk binib
Yesu aah tun litukpaan pu ki tii u na. Le ni gar bi mɔmɔk pam.

Yesu aah cha upii ubaa pɔɔk aan ki fikr upiibo nkun ni pu na (Matiu 9.18-26; Luk 8.40-56)

21 Yesu nan ki gir puur nnyusakpem aadapuul, buŋɔb na ni. Waah ti fuu
nima na, le kinipaak sakpeŋ kuun ni u chee. Le u si nnyun aagbaan. 22 Le
uja ubaa dan u chee. U ye mmeen aadiik ni aaninkpel ubaa la. Le bi yin u ke
Jairus. Waah kan Yesu na, le u nan gbaan unimbiin ni, 23 ki gaŋ u sakpen le
ki bui u ke, “Ni yaa ki kpee siib na kan, mbisal ga kpo. M gaŋ si la, dan nan di
aaŋaal ki di paan u pu, aan u pɔɔk ki taa kpo.”
24 Le Yesu dii u buen. Le kinipaak ngbaan mu dii Yesu, ki mueni u.
25 Le upii u fu tipiir ŋibin kipiik ni ŋilee taa door na, mu bi nima chee. 26 U
nan chaa biteteeb chee, ki kan falaa aabɔŋ mɔmɔk, ki jin waamombil mɔmɔk
doo, le naa soor. U nan moo buŋni la. 27-28 Le u ŋun Yesu aabɔr, le ki len usui ni
ke u yaa po meeh waawanpeenkaan kan, u ga pɔɔk. Le u bɔ kinipaak ngbaan
ponn ni, ki paan Yesu aapuwɔb, ki taln unaal, ki meeh waawanpeenkaan.
29 Libuul ngbaan ni, le u pɔɔk, ki bee uwon ponn ni ke iween ngbaan doo a.
30 Le Yesu bee usui ni ke mpɔɔn ngem nyan u ni a. Le u fenn kinipaak ngbaan
ni, ki baa ke, “Ŋma meeh maawanpeenkaan?”
31 Le waadidiliib bui u, “Aa kan kinipaak ngbaan aah kpei si pu na, le aa
baa ke ŋma meeh si?”
32 Le u fenn, ki lik ŋipepel mɔmɔk ke u kan udaan u meeh u na. 33 Le upii
ngbaan bee tiwan ni ŋa u na. Ijawaan mu chuu u, le uwon gbaa. Le u dan nan
gbaan Yesu aanimbiin ni, ki tuk u waabɔr mɔmɔk. 34 Le Yesu bui u, “Mbisal,
saah gaa mi ki kii mbamɔm pu na, nima le cha aa pɔɔk. Li cha ni mpopiin.
Saaween ngbaan aan ki fii.”
35 Yesu aah len kina na, le binib bibaa nyan ni Jairus do, ki tooh ni bi nsan
ni, ki nan bui Jairus ke, “Aabisal kpo a. Taa ki cha Umɔmɔkr ngbaan ŋani falaa
ki cha aado.”

36 Yesu nan ŋun baah len pu na, le ki bui Jairus, “Tii mi naadii, ki taa san
ijawaan.” 37 Yesu aa nan cha ubaa ki dii u ki kpee Piita ni Jems, ni Jems aanaal
Jɔnn pu. 38 Yesu nan fuu Jairus do le ki ŋun kifuuk pu. Binib bi nima ki wiir,
ki wii ikpowiil, ki kaani. 39 Le u koo lidichal ngbaan ni. Waah koo ni na, le u
baa bi, “Ba ŋa ni kpa kifuuk kina, ki wii? Ubo ngbaan aa kpo. U geen la.”
40 Le bi laa u sakpen. Le u jenn nyan bi məmək lipaal, 41 ki di ubo ngbaan
aate ni una, ni waadidiliib bitaa na, ki di koo waah bi kidiik ki ponn ni na, le
ki ti chuu uŋaal, ki bui u ke, “Upiibo, m bui si la, fiin.”
42 Libuul ngbaan ni, le u fii sil, ki chuun gonni. U nan ye ŋibin kipiik ni ŋilee
aabo la. Le ni gar bi ki ti nyaŋ. 43 Le Yesu bui bi ke bi taa tuk unii ubaa, le ki
bui bi ke bi tii upiibo ngbaan tijikaar u ji.

6

Nasaref aatiŋ aanib aah yii Yesu pu na
(Matiu 13.53-58; Luk 4.16-30)

1 Yesu nan siir nima chee, ki gir buen udo aatiŋ ni. Le waadidiliib dii u.
2 Likpaakool daal, le u buen mmeen aadiik ni, ki ti tuk binib Uwumbər aabər.
Kinipaak ki bi nima na aah ŋun waaliin na, ni gar bi pam. Le bi baa təb ke,
“Uja wee kan nimina məmək la chee? U tee kpa ba aalanboln na? Waah tun
lijinjiir aatun pu na, u ŋani kinye ki tun ŋi? 3 Waa ye kapenta na aa? Waa ye
Mari aajapɔɔn la aa? Waa ye Jems, ni Joses, ni Judas, ni Simonn aakpel la aa?
Uninkpatiib aa bi do chee na la aa?” Binib ngbaan nan len kina ki yii u.
4 Le u bui bi, “Binib pak Uwumbər aabənabtiib la, see bido aatiŋ ni aanib,
ni baamaal, ni baachiln ni aanib baanja le aan pak bi.”
5 Le u di uŋaal paan bibum siib pu, ki cha bi pɔɔk, kaa ki ŋmaa tun lijinjiir
aatuln liken nima chee; ba pu? baa nan gaa u ki kii. 6 Baah kaa gaa u ki kii
na, le ni gar u pam.

Yesu aah tun waadidiliib kipiik ni bilee pu na
(Matiu 10.5-15; Luk 9.1-6)

U nan bɔ dii itingbaan ni, le ki tuk binib Uwumbər aabər. 7 Le u yin
waadidiliib kipiik ni bilee na ke u tun bi nibaa chee, bilelee, bilelee. U tii
bi mpɔɔn ke bi ti nyan tiyayaar binib ni, 8 le ki bui bi, “Ni taa tun lisachuln
aatuln libaa. Ni taa li joo nibaa see kijaangbeek baanja. Ni taa li joo tijikaar,
ki taa li joo litaakər, ki taa li joo ŋimombil tikpalənn ni, ki taa li joo libəkul ki
kpee naah pee li na pu. 9 Ni li tak ŋinaatak man. 10 Naah ti koo lidichal li ponn
ni na, ni li bi li ponn ni ki ti saa bundaln ni ga nyan kitiŋ ngbaan ponn ni na,
ki taa ki kpeln lidichal. 11 Kitiŋ kibaa aanib yaa kaa gaa nimi, ki yaa yii nimi
aabər kan, ni nya nima, ki kpaar nitaa aatatan lii nima. Nimina le ga li ye
nsurm ki tii bi.”
12 Waadidiliib ngbaan nan buen, le ki ti bui binib, “Kpeln nimi aabimbin
man.” 13 Bi nan nyan tiyayaar binib pam ponn ni, ki di nkpan nuk binib pam
aayil, le bi pɔɔk.
14 Yesu aayimbil nan moon ŋipepel məmək ni. Le Ubər Herod mu ti ŋun u
pu, le ki bui ke Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na le fikr nkun ni, nima le
cha u kpa mpɔɔn ki tun lijinjiir aatun ngbaan.
15 Le biken mu bui ke u ye Uwumbər aabənabr Elaija u nan bi n-yaayoonn
na la. Le biken mu bui ke u ye Uwumbər aabənabr ke bibənabtiib bi nan bi
n-yaayoonn na la.

Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na aakun
(Matiu 14.1-12; Luk 9.7-9)

16 Tɔ, Ubɔr Herod aah ŋun Yesu aabɔr na, le u bui ke, “U ye Jɔnn, u m nan
chuu gii uyil na la. U fikr nkun ni la.” 17 Budabu pu Ubɔr Herod len kina na le
ye ke u nan tun waajab bi ti chuu Jɔnn, ki buu u tikululn, ki di u ŋa kiyondiik
ni. Taani u cha u chuu u na, le ye ke Jɔnn nan bui u ke waah ŋa pu na, naa
ŋan. Ba pu? Ubɔr Herod nan kpa naal ubaa, bi yin u ke Filip, le u nan gaa
unaal ngbaan aapuu u chee. Bi yin upii ngbaan ke Herodias. 18 Le Jɔnn bui
Ubɔr Herod ke waah gaa unaal aapuu na, u bii Uwumbɔr aakaal.
19 Nima pu le Herodias nan nann Jɔnn, ki ban u ku u, kaa ŋman; 20 ba pu?
Ubɔr Herod aa nan cha u ŋa u nibaa. Herod san Jɔnn ki bee ke u ye uninyaan
u bi chain na la. Nima pu na, Herod nan gee u li pel waabɔr. Waah nan ŋun
waabɔr ti na nan ŋa u ilandak sakpen a.
21 Le Ubɔr Herod aamaal aawiin daal nan fuu. Le u ŋa tijikaar pam, ki yin
bininyuum, ni waajab aaninkpiib, ni Galilee aatiŋ aaninkpiib ke bi dan nan
ji. 22 Baah bi ji tijikaar ngbaan na, le Herodias aabisal dan nan waa liwaal bi
mɔmɔk aanimbiin ni. Le ni mɔɔr Ubɔr Herod, ni binib bimɔk nan bi ji u chee
tijikaar na. Le Ubɔr Herod bui u ke u ga tii u ipiin. U yaa len waah ban pu na
kan, nima le u ga tii u. 23 U nan puu Uwumbɔr ke u ga tii u waah ban pu na;
ni yaa po ye waanaan ligeln kan, u ga tii u.
24 Le usapɔɔn ngbaan buen ti baa una ke, “M ga bui u ke u tii mi ba?”
Le una Herodias kan nsan mu u ga di ku Jɔnn na, le ki bui waabo ke, “Li
cha ti bui u ke aa ban Jɔnn u muini binib nnyun ni na aayil la.”
25 Le u gir buen Ubɔr Herod chee mala, ki ti bui u ke, “M ban ke aa di Jɔnn
u muini binib nnyun ni na aayil, ki di ŋa likusambil ponn ni, ki di tii ni mi
dandana wee.”
26 Waah len kina na, le ni bii Ubɔr Herod aasui sakpen. Waah puu tipuur
ti bicham aanimbil ni na, nima le waa ban ke ti bee. 27 Libuul ngbaan ni le
u tun waajab ponn ni ubaa ke u ti li joo ni Jɔnn aayil. Le uja ngbaan buen
kiyondiik ni, ki ti chuu gii ni Jɔnn aayil, 28 ki di ŋa likusambil ponn ni, ki joo
ni nan di tii usapɔɔn ngbaan. Le u mu di ti tii una. 29 Jɔnn aadidiliib aah ŋun
kina na, bi dan nan yoor linikpol ngbaan, ki ti di sub.

Yesu aah kpiin bijab ŋichur ŋiŋmu pu na
(Matiu 14.13-21; Luk 9.10-17; Jɔnn 6.1-14)

30 Yesu aakpambalb nan ki gir ni u chee, ki nan tuk u baah tuk binib
Uwumbɔr aabɔr, ki tun lituln mɔmɔk pu na. 31 Binib mu nan bi nima chee
ki wiir, bibaa choo, biken mu gir. Nima pu na, u ni waadidiliib aa nan kpa
mpaan bi ji tijikaar. Le u bui bi, “Cha ti buen kipɔɔk ni, binib aah kaa bi
nin chee na, ki ti li bi tibaa, ki kal ki fuur.” 32 Le bi koo buŋɔb ni, ki kpak
nnyusakpem aagbaan, ki ti bi kipɔɔk ni bibaa.
33 Binib nan kan baah cha pu na. Le bi ponn ni pam bee bi, le ki nyan
itingbaan mɔmɔk ni, ki san kpak nnyusakpem aagbaan, ki ti puen bi fuu
nima. 34 Yesu aah nan ti fuu nima ki nyan buŋɔb ni na, u kan kinipaak
sakpeŋ. Bi nan bi ke ipiih i chuun kaa kpa upihkpaal na. Nima le u san
bi kinimbaak, ki tuk bi Uwumbɔr aabɔr pam. 35 Kijook aah joor na, le
waadidiliib dan nan bui u ke, “Ti bi kipɔɔk ni la. Kijook mu joor a. 36 Cha
binib ngbaan buen itingbaan ni ki ti daa tijikaar ki ji.”
37 Le u bui bi, “Nimi nibaa tii bi tijikaar bi ji man.”
Le bi baa u, “Ti ga di iwiin ikui ilee aapal ki daa tijikaar ki nan tii bi, bi ji
ii?”
38 Le u baa bi, “Ni kpa ŋiboroboro kpin ŋiŋa? Li cha ti lik man.”
Le bi buen ti lik, ki gir ni nan tuk u ke, “Ti kpa ŋiboroboro kpin ŋiŋmu ni ijan
ilee.”

39 Le u bui kinipaak ngbaan məmək ke, “Kaln kitiŋ timosənn pu man,
ŋikpuk ŋikpuk.” 40 Le bi kal nkub nkub, ikuul piiŋmu pu. 41 Le u yoor ŋiboroboro
kpin ŋiŋmu, ni ijan ilee ngbaan, ki waan lik paacham, ki doon Uwumbər, le
ki gii gii boroboro ngbaan, ki di tii waadidiliib ke bi yakr siin binib ngbaan
aanimbiin ni. Le u yakr ijan ilee ngbaan mu, ki di tii bi məmək. 42 Le bi
məmək ŋman ki bab. 43 Baah ŋman ki bab na, le waadidiliib kuun boroboro
ni ijan i gur na, ki gbiin tibəəkur kipiik ni tilee. 44 Bijab bi jin tijikaar ngbaan
na nan ye ŋichur ŋiŋmu la.

Yesu aah chuun nnyun pu pu na
(Matiu 14.22-33; Jənn 6.15-21)

45 Libuul ngbaan ni, le Yesu muk waadidiliib ke bi gir koo buŋəb na ni, ki
loln u pu nsan, ki puur nnyusakpem aadapuul, ki buen Betseda aatiŋ ni. Le
u tuk kinipaak ngbaan ke bi li cha kun. 46 Waah chəi bi na, le u jon lijool paab,
u ti mee Uwumbər. 47 Le ni mue. Le u bi nima, ubaa. Waadidiliib mu nan bi
buŋəb ni, nnyusakpem aakaasisik ni. 48 Libuln mu daar ki tok bi sakpen ki
muk bi. Le Yesu kan ke ni pəə sakpen baah ga ŋaal buŋəb pu aan bu chuun
na. Ikooja aah wii buyoonn na, le u chuun nnyun paab, ki buen bi chee, ki ti
ŋaŋ bi. U ba ga nan jer bi pu. 49-50 Le bi məmək kan u chuun nnyun pu. Baah
kan u na, le bi dak ke ni ye utekpiir aawiin la. Le ijawaan chuu bi sakpen. Le
bi faa ikuun.

Libuul ngbaan ni le u bui bi, “Chuu nibaa man. Min ye. Ni taa san ijawaan
man,” 51 le ki koo buŋəb ni bi chee. Waah koo buŋəb ni na, le libuln ŋmin. Le
ni gar bi ki ti nyaŋ; 52 ba pu? bitafal aah pəə pu na, nima le baa bee waah fe
di boroboro tun lijinjiir aatuln pu na aatataa.

Yesu aah cha bibum pəək Genesaret aatiŋ ni pu na
(Matiu 14.34-36)

53 Le bi fuu nnyusakpem aadapuul, Genesaret aatiŋ chee, le ki nyan buŋəb
ni, ki di bu gbin. 54 Baah ti nyan buŋəb ni na, libuul ngbaan ni le binib bee
Yesu, 55 ki san buen itingbaan məmək ni, ki luln ni bibum ŋikeken ni, ki joo
ni bi u chee. Bi yaa ŋun waah bi nin chee na kan, le bi joo ni bibum u chee.
56 U yaa buen ntisakpem ni, bee itingbaan ni kan, bi joo ni bibum, ki nan bilni
kinyaŋ ni, le ki mee u ke u cha bibum meeh waabəkul aaməjuul. Bimək meeh
li na, libuul ngbaan ni le bi pəək.

7

Biyaajatiib aakaal
(Matiu 15.1-9)

1 Le Farisii yaab ni Uwumbər aakaal aaməməkb bibaa nyan Jerusalem, ki
dan nan kuun Yesu chee. 2 Bi nan kan ke waadidiliib bibaa aah ji tijikaar pu
na, bi bii baakaal; ba pu? baa ŋir biŋaal.

3 Farisii yaab ni Juu yaab biken dii biyaajatiib aakaal la. Bi yaa kaa ŋir
biŋaal mbaməm kan, baan ji tijikaar. 4 Bi yaa nyan kinyaŋ ni kan, baan ji
nibaa see bi puen fu nnyun waahr, le ki dii ikaal aabəŋ aabəŋ ke nimina na,
ki ŋir ŋisambil, ni ŋibuu, ni tiyir, ni tiwandookaan, baakaal aah dii pu na.

5 Le Farisii yaab, ni Uwumbər aakaal aaməməkb ngbaan baa Yesu ke, “Ba
ŋa saadidiliib aa dii tiyaajatiib aakaal? Bi ji tijikaar kaa ŋir biŋaal.”

6 Le u bui bi, “Nimi biŋmaŋmannim, Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len
nimi aabər na, u nan len mbamən la ke,
‘Binib ngbaan pak Uwumbər bumab ni la.
Bisui daa u chee.

7 Bi dooni u yəli la,
ki mək binib biyaajatiib aakaal, ke ni ye waakaal la.' "*
8 Yesu nan ki tuk bi ke, "Ni di Uwumbər aakaal lii, le ki joo binib yaan.
9 "Ni tee yii Uwumbər aakaal, le ki dii niyaajatiib aakaal. 10 Moses nan len
ke, 'Aa li pak aate ni aana,'† ki ki len ke, 'Unii yaa len tibəbir lii ute, bee una
pu kan, ni ku u.'‡ 11 Le nima len ke unii yaa bui ute, bee una ke, 'Maah ba
ga tii si ni na, maan ki ŋmaa tii si. M di tii Uwumbər a,' 12 ki yaa kaa tii ute ni
una nibaa kan, ni kii kina la. 13 Nimina ponn ni, ni yii Uwumbər aabər, le ki
dii niyaajatiib aakaal, ki tuk binib ke bi mu li dii kina. Ni ŋani tiwan nimina
məmək aabəŋ pam."

Tiwan ni ŋani unii titunwanbirdaan na
(Matiu 15.10-20)

14 U nan ki yin kinipaak ngbaan, le ki bui bi, "Ni məmək li pel man, aan ki
bee maah ga tuk nimi pu na aatataa. 15 Tiwan ni unii di ŋa uməb ni u di nab
na nibaa aan ŋmaa ŋa u titunwanbirdaan. Tiwan ni nyani uməb ni na, nima
le ŋani u titunwanbirdaan. [16 U kpa litafal na kan, u ŋun."]
17 Le u siir kinipaak ngbaan chee, ki kun. Waah koo kidiik ni na, le
waadidiliib baa u waayataŋakl ngbaan aatataa. 18 Le u baa bi, "Ni mu aa kee
bee maaliin aatataa aa? Naa nyi ke unii aah ji tiwan ni na aan ŋmaa ŋa u
titunwanbirdaan aa? 19 Waah ji ni na aa koo usui ni. Ni koo lipuul ni la, le u
ti sənn." Yesu aah len kina na, ni mək ke tijikaar tibaa aa kə.
20 Le u nan ki tuk bi, "Tiwan ni nyan unii aaməb ni na, nima le ŋani u
titunwanbirdaan. 21 Tiwan ni nyani binib aasui ni na le ye ilandak i kaa
ŋan na, ni kidagook aatuln, ni kinaayuk, ni linikul, 22 ni iniman, ni mbiin,
ni linyaməngee, ni inimpoo, ni lipiipoln, ni ŋisiibil, ni kalmbaani, ni kijərk
aatuln. 23 Tiwanbir nimina məmək nyan ni unii aasui ni la, le ki ŋani u
titunwanbirdaan."

Upii aah gaa Yesu ki kii mbaməm pu na
(Matiu 15.21-28)

24 Le Yesu siir nima, ki buen Taya ni Saidonn aatingbaan ni, ki ti koo
lidichal libaa ni, kaa gee ke unii ubaa li nyi ke u bi nima. U mu aa ŋmaa bər.
25-26 Upii ubaa nan bi nima chee. Waa ye Juu yaab aanii ponn ni ubaa. Bi
nan ma u Fonisia aatiŋ ni, Siria aatingbaan ni la. Le tiyayaar joo ubisal. Le
upii ngbaan ŋun Yesu pu, ki dan nan gbaan unimbiin ni, ki gaŋ u ke u nyan
tiyayaar ti joo waabo na. 27 Le Yesu bui u, "Cha ti kpiin mbim waahr. Ti yaa
di mbim aajikaar ki di tii ibə kan, naa ŋan."
28 Le u bui u, "Ndindaan, ni ye mbaməŋ la; ibə mu tee də teebul taab ki ji
mbim aajikaabol ŋi lir kitiŋ na."
29 Le Yesu bui u, "Saah len mbaməŋ pu na, nima le cha m nyan tiyayaar
ngbaan saabo ni. Aa ga ŋmaa gir kun."
30 Le u gir kun linampal, ki ti kan ke tiyayaar ngbaan sil nyan waabo ni. U
nan də kidiik ni la.

Yesu aah cha ubir pəək pu na

31 Le Yesu ki nyan Taya aatingbaan ni, ki di bən dii Saidonn aatiŋ ni, ki ti
bən dii kitiŋ ki bi yin ki ke Ntim Kipiik na ni, ki ti fuu Galilee Aanyusakpem
ni. 32 Le binib bibaa joo ni ubir u chee. Utafal mu kpaa. Le bi gaŋ Yesu
ke u di uŋaal paan u pu. 33 Le Yesu di u nyan kinipaak ngbaan ponn ni,

* **7:7** : Lik Aisaya 29.13. † **7:10** : Lik Nnyam 20.12; Ikaal 5.16. ‡ **7:10** : Lik Nnyam 21.17; Liifai Yaab 20.9.

ki di buen n-gbaan, ki ti di uŋanbim meeh utafakpaa ngbaan aatafal, ki tii timɔɔtan meeh utafakpaa ngbaan aalambil, 34 le ki waan lik paacham, ki fuur lii uponn ni, le ki bui u ke, “Efata.” Efata aatataa le ye ke “Kpaar.”

35 Libuul ngbaan ni, le u ŋun. Ulambil mu lɔkr, le u piin ki bi len tibɔr mbaməm. 36 Yesu nan bui bi ke bi taa tuk ubaa. U yaa bui bi ke bi taa tuk ubaa kan, le bi moo mooni ti. 37 Ni nan gar binib ki ti nyaŋ, le bi len ke, “Waah ŋani nimɔk na, ni ŋan. U cha bitafakpaab ŋun, ki cha bibirb mu len.”

8

Yesu aah kpiin binib ŋichur ŋinaa pu na (Matiu 15.32-39)

1 N-yoonn ngbaan le kinipaak ngbaan ki kuun ni Yesu chee. Baa nan kpa nibaa bi ji. Le u yin waadidiliib ke bi dan u chee, le ki bui bi ke, 2 “M san kinipaak ngbaan kinimbaak la; bi bi m chee iwiin itaa, kaa kpa nibaa bi ji. 3 Bibaa nyan ni dandar la. M yaa kaa tii bi tijikaar, ki bui bi ke bi li chaa kun kan, bi ga ti fik nsan ponn ni.”

4 Le waadidiliib bui u, “Ti bi kipɔɔk ni la. Ti ga kan tijiir la chee aan ki di tii binib ngbaan mɔmɔk aan bi ji bab?”

5 Le u baa bi, “Ni kpa ŋiboroboro kpin ŋiŋa?”

Le bi bui u ke, “Ŋilole.”

6 Le u bui kinipaak ngbaan, “Kaln kitiŋ man.” Le u yoor ŋiboroboro kpin ŋilole ngbaan, ki doon Uwumbɔr, ki gii gii, ki di tii waadidiliib ke bi yakr siin kinipaak ngbaan aanimbiin ni. Le bi yakr siin binimbiin ni. 7 Bi nan kpa njanbim siib mu. Le u yoor ijan ngbaan mu, ki doon Uwumbɔr, le ki bui bi ke bi di i mu ki di yakr siin binimbiin ni. 8 Le bi mɔmɔk ŋman ki bab. 9 Bi ga nan li fuu ŋichur ŋinaa. Baah ŋman ki gur na, le waadidiliib peei ki gbiin tibɔɔkur tilole. Le u bui kinipaak ngbaan ke bi li chaa kun. 10 Libuul ngbaan ni, le u ni waadidiliib koo buŋɔb ni, ki buen Dalmanuta aatiŋ ni.

Baah ban ke Yesu tun lijinjiir aatuln pu na (Matiu 12.38-42; 16.1-4)

11 Le Farisii yaab dan, ki nan kpak Yesu kinikpakpak. Bi nan ban bi tɔŋ u la, le ki bui u ke u tun lijinjiir aatuln Uwumbɔr aapɔɔn pu, aan bi kan. 12 Le Yesu fuur lii uponn ni, ki baa bi, “Nimi dandana aanib, ba ŋa ni ban ke m tun lijinjiir aatuln aan ni kan? M tuk nimi mbamɔn la, maan tun lijinjiir aatuln aan ni kan.”

13 Le u siir nima ki cha bi. Le u ni waadidiliib ki gir koo buŋɔb ngbaan ni ke bi puur nnyusakpem.

Bi li nyi Farisii yaab aamɔkm (Matiu 16.5-12)

14 Waadidiliib nan suln kaa joo boroboro. Boroboro kpiln libaa baanja le nan bi baaŋɔb ni. 15 Le u bui bi, “Ni li nyi man Farisii yaab, ni Ubɔr Herod aaboroboro aanyɔk.”

16 Le bi bui tɔb, “Taah kaa joo boroboro na, nima le cha u len kina.”

17 Le Yesu bee baah len tɔb chee pu na, le ki baa bi, “Ba ŋa ni len tɔb chee ke naa joo boroboro? Naa kee bee maabimbin aa? Naa bee maah len pu na aatataa aa? Nitafal pɔɔ la aa? 18 Ni kpa ŋinimbil, kaa waa aa? ki kpa ŋitafal, kaa ŋun aa? 19 Maah nan di ŋiboroboro kpin ŋiŋmu ki gii yakr binib ŋichur ŋiŋmu na, ni nan peei ni gur na tibɔɔkur tiŋa? Naa teer la aa?”

Le bi bui u, “Kipiik ni tilee.”

20 Le u ki gir baa bi, “Maah nan di ŋiboroboro kpin ŋilole ki gii yakr tii binib
ŋichur ŋinaa na, ni nan peei ni gur na tibɔɔkur tiŋa?”
Le bi bui u, “Tilole.”
21 Le u ki baa bi, “Naa kee nin bee maah len pu na aatataa aa?”

Yesu aah likr ujoon aanimbil pu na

22 Le bi fuu Betseda aatiŋ ni. Le binib bibaa joo ni ujoon Yesu chee, ki nan
gaŋ u ke u di uŋaal meeh u. 23 Le Yesu chuu uŋaal, ki dar u ki di nyan kitiŋ
ngbaan ni, le ki ti tii timɔɔtan ŋa ujoon ngbaan aanimbil ni, ki di uŋaal paan
u pu, ki baa u, “Aa waa aa?”
24 Le u lik, le ki bui ke, “M waa binib chuun ki naahn isui la.”
25 Le Yesu ki gir di uŋaal paan unimbil pu. Le u lik mbaməm, ki pɔɔk, ki waa
tiwan məmək chain. 26 Le Yesu bui u ke u li tak nsan chaa kun. U taa bɔ dii
kitiŋ ngbaan ni.

Piita aah len Yesu aabər pu na
(Matiu 16.13-20; Luk 9.18-21)

27 Yesu ni waadidiliib nan siir nima ki di buen Siisarea Filipi aatingbaan
ni. Baah cha na, le u baa bi, “Binib bui ke m ye ŋma?”
28 Le bi bui u, “Bibaa len ke aa ye Jənn u nan muini binib nnyun ni na. Biken
mu len ke aa ye Uwumbər aabənabr Elaija u nan bi n-yaayoonn na la. Biken
mu len ke aa ye n-yaayoonn na aabənabtiib ponn ni ubaa la.”
29 Le u ki baa bi, “Nima len ke m ye ŋma?”
Le Piita bui u, “Aa ye Kristo u Uwumbər lee u na la.”
30 Le Yesu sur bi ke bi taa tuk unii ubaa.

Yesu aah tuk waadidiliib waah ga ji falaa pu na
(Matiu 16.21-28; Luk 9.22-27)

31 Le u piin ki tuk waadidiliib ke, “Min Unibən Aabo ga ji falaa sakpen.
Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal
aaməməkb ga yii mi, ki ku mi. Iwiin itaa daal le m ga fikr nkun ni.” 32 U
tuk bi tibər ngbaan chain la. Le Piita di u nyan n-gbaan, ki ti sur u mbaməm
ke u taa len kina. 33 Le Yesu fenn ki toŋ waadidiliib biken, le ki kae Piita, ki
bui ke, “Kinimbəŋ, siir foor m chee. Saa dak ke Uwumbər aah dak pu na. Aa
dak ke binib aah dak pu na la.”
34 Le Yesu yin kinipaak ngbaan ni waadidiliib, le ki bui bi, “Unii yaa ban
u dii mi kan, cha u yii ubaa, ki yoor waadəpuinkoo, aan ki li dii mi. 35 Unii
umək kaan ŋmaa kpo m pu na kan, waaməfal ga bee yəli la. Unii umək ga
ŋmaa kpo m pu, ni tibənyaan tee pu na kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon
na. 36 Unii yaa kan dulnyaa wee ni aawan məmək, ki lann waaməfal kan, ba
aanyoor le u kan? 37 Unii tee ga di ba ki daa waaməfal? 38 Dandana aanib
ye titunwanbirdam la, kaa dii Uwumbər. Unii yaa san inimɔɔn m ni maabər
chee ke u di tuk biken kan, min Unibən Aabo ga nan yii udaan ngbaan. M ga
gir ni, ki li kpa Nte Uwumbər aapɔɔn. Uwumbər aatuuntiib bi ye chain na,
mu ga dii mi. N-yoonn ngbaan le m ga yii udaan ngbaan.”

9

1 U nan ki tuk bi, “M tuk nimi mbaməm la, binib bi si do na ponn ni bibaa
aan kpo see bi puen kan Uwumbər aanaan fuu ni ni mpɔɔn.”

Yesu aawon aah kpeln pu na
(Matiu 17.1-13; Luk 9.28-36)

2 Iwiin iloob nan jer, le Yesu di Piita, ni Jems, ni Jənn, ki jon lijool fəfək
paab, bibaa. Le uwon kpeln binimbil ni. 3 Waawanpeenkaan nan kpaln

tiwanpipiln, ki wiin chain. Ubaa aa bi dulnyaa wee ni, ki ga ŋmaa ŋa likekeln
li li piin kina. 4 Le bi kan n-yaayoonn na aabənabtiib Elaija ni Moses bi len
Yesu chee tibər. 5-6 Le ijawaan chuu waadidiliib sakpen. Piita aa nan nyi
waah ga len pu na, le ki bui Yesu ke, “Umməkr, taah bi do na, ni ŋan. Cha
ti ŋa ŋiboo ŋitaa, ki di libaa tii si, ki di liken tii Moses, ki di liken tii Elaija.”
7 Le ntaalangbam dan nan biin bi pu. Le nneel len ntaalangbam ngbaan
ni ke, “Njapɔɔn u m gee u na sɔ. Li ŋun waah len pu na man.” 8 Le bi fenn lik
mala, kaa kan unii ubaa, see Yesu baanja.
9 Le bi gir sunn ni lijool ngbaan taab. Baah bi sunni na, le Yesu bui bi, “Ni
taa tuk ubaa naah kan pu na, ki nan saa buyoonn min Unibən Aabo ga fikr
nkun ni na.”
10 Le bi kii kina. Bi mu nan baa təb ke, “Waah len ke u ga fikr nkun ni na,
naatataa ye kinye?” 11 Le bi baa u, “Ba pu Uwumbər aakaal aaməməkb len
ke Elaija le ga puen dan, le Kristo nin fuu ni?”
12 Le u bui bi, “Mbaməŋ, see Elaija puen fuu ni ki nan toor tiwan məmək. Ni
mu ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke min Unibən Aabo ga ji falaa sakpen. Binib
mu ga yook mi. 13 M tuk nimi la, Elaija puun fuu ni a. Le binib ŋa u bakaa,
baah gee pu na. Bi ŋa u naah ŋmee pu Uwumbər Aagbaŋ ni ke bi ga ŋa u pu
na.”

Yesu aah nyan libimbikl ubo ni na
(Matiu 17.14-21; Luk 9.37-43a)

14 Le bi fuu waadidiliib biken aah bi nin chee na, ki kan kinipaak sakpeŋ si
gob bi. Uwumbər aakaal aaməməkb bibaa mu bi kpak bi kinikpakpak. 15 Le
kinipaak ngbaan kan Yesu. Baah kan u na, le ni gar bi məmək pam. Le bi san
buen u chee, ki ti doon u. 16 Le u baa waadidiliib, “Ni ni bi kpak ba pu?”
17 Le kinipaak ngbaan ponn ni, uja ubaa bui u ke, “Umməkr, m joo ni
maabo le aa chee. Libimbikl le joo u, ki ŋa u ubir. 18 Li yaa ti chuu u nin
chee na kan, li di u lii kitiŋ la. Le uməb ponn ni puk tipupukr, le u ŋmə ŋinyin.
Le uwon chaar ki pɔɔk. Le m gaŋ saadidiliib ke bi nyan libimbikl ngbaan. Bi
mu aa ŋmaa nyan li.”
19 Le Yesu bui bi, “Nimi dandana aanib, naa gaa Uwumbər ki kii. Ni ban ke
m yunn ni chee kinye pu, aan ki li kpa limər ni pu, aan ni gaa Uwumbər ki
kii. Li joo ni ubo ngbaan m chee.” 20 Le bi joo ni u Yesu chee.
Libimbikl ngbaan aah kan Yesu na, le li cha ubo ngbaan aawon gbaa
sakpen. Le u lir kitiŋ, ki binni. Le uməb puk tipupukr. 21 Le Yesu baa ute
ke, “Libimbikl ngbaan aah chuu saabo ngbaan na, ni yunn kinye?”
Le ute bui u ke, “Li chuu u tibir ni la. 22 Li lir u mmii ni, ni nnyun ni kpala
kpala, ki ban li ku u. Aa yaa ga ŋman kan, san timi kinimbaak ki ter timi.”
23 Le Yesu bui u ke, “Aa len ke m yaa ga ŋman kan. Nibaa aa pɔɔ unii u gaa
mi ki kii na chee.”
24 Libuul ngbaan ni le uja ngbaan teen ke, “M gaa si ki kii la. Ter mi aan m
gaa si ki kii mbaməm.”
25 Le Yesu kan ke kinipaak ngbaan san choo, ki kuuni, ki goi bi. Le u kae
libimbikl ngbaan, le ki bui li ke, “Libimbikl li ŋa u ubir ni utafakpaa na, m
bui si la, nyan u ni, ki taa ki chuu u daalbaadaal.”
26 Le libimbikl ngbaan teen, ki cha ubo ngbaan aawon gbaa sakpen, ki
nyan u ni. Le u gur dɔ ki naahn linikpol. Bi ponn ni pam nan bui ke u kpo a.
27 Le Yesu chuu uŋaal, ki fiin u. Le u fii sil.
28 Le Yesu koo lidichal ni. Waah koo ni na, le waadidiliib nan dan u chee
bibaa, ki nan baa u, “Ba pu taa ŋmaa nyan libimbikl ngbaan u ni?”

29 Le u bui bi, “Naan ŋmaa nyan libimbikl limina aaboln, see ni mee
Uwumbɔr [ki lul bumɔb.”]

Yesu aah ki tuk bi waakun aabɔr pu na
(Matiu 17.22-23; Luk 9.43-45)

30 Le bi siir nima, ki bɔ dii Galilee aatingbaan ni. Waa ban ke ubaa li nyi
waah bi nin chee na; u ban ke u ni waadidiliib li bi bibaa, aan u tuk bi tibɔr
tibaa. 31 U bui bi ke, “Bi ga di min Unibɔn Aabo, ki di ŋa binib aaŋaal ni, le bi
ku mi. Bi yaa ku mi kan, iwiin itaa daal le m ga fikr nkun ni.”
32 Waadidiliib aa nan bee waah len pu na aatataa, kaa kaa bi baa u.

Ulau ye uninyuun?
(Matiu 18.1-5; Luk 9.46-48)

33-34 Baah chuun nsan ni na, le waadidiliib kpak tɔb ke, “Ti ponn ni, ulau
tee ye uninyuun?” Le bi fuu Kapenaum aatiŋ ni, ki koo lidichal libaa ni. Baah
bi kidiik ni na, le u baa bi, “Naah ba chuun nsan ni na, ni ba kpak ba pu?”
Le bi si ŋmin. 35 Le u kal, ki yin waadidiliib kipiik ni bilee ngbaan mɔmɔk,
ki bui bi ke, “Unii yaa ban ke u li ye usaloln kan, u ŋa puwɔb yoo, ki li ye ni
mɔmɔk aatutunn.” 36 Le u di ubo siin bikaasisik ni, ki yoor u unaal ni, ki bui
bi, 37 “Unii umɔk gaa ubo umina aaboln maayimbil pu na, u gaa mi le na. Unii
umɔk gaa mi na, naa ye mi baanja le u gaa, u gaa Uwumbɔr u tun ni mi na
la.”

Taa kiir unii u tun Uwumbɔr aatuln na
(Luk 9.49-50)

38 Le Jɔnn bui u ke, “Umɔmɔkr, ti kan unii ubaa nyan tiyayaar binib ponn
ni saayimbil pu. U mu aa dii timi, nima le ti bui u ke u di cha.”
39 Le Yesu bui bi, “Ni taa ki tuk u ke u di cha. Unii yaa tun lijinjiir aatuln
maayimbil pu kan, waan ŋmaa len tibɔbir m pu mala. 40 Ba pu? unii u kaa
ye timi aadin na si tichaŋ ni la. 41 M tuk nimi mbamɔn la, unii yaa tii nimi
nnyunyunkoo kan, naah ye maanib pu na le cha u tii nimi, u ga sil kan
tiyaapar.”

Taa tɔŋ ubo ubaa ke u tun titunwanbir
(Matiu 18.6-9; Luk 17.1-2)

42 “Unii yaa tɔŋ mbim bi gaa mi ki kii na ponn ni ubaa ke u tun titunwanbir
kan, tibɔbir ga li bi u pu. Bi yaa ba tee di kinaak sakpeŋ, ki di tul leen uneen
ni, ki tur u lii nnyusakpem aabuul li nyoo na ni kan, ni ba soor ki tii u, ni u
tɔŋ ubo ubaa. 43 Aa yaa gee tiwan ke saah gee aaŋaal pu na aan tiwan ngbaan
yaa tɔŋ si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Aa yaa lann ŋŋaal mbaa, ki kan
limɔfal li kaa kpa ndoon na kan, ni soor ni aa li kpa inaal ilee, ki koo mmii
mu kaan junn na ni. [44 Nima chee, ‘ŋikpaambil ŋi ŋmɔ biwon na aan kpo
daalbaadaal, le mmii mu wu bi na mu aan junn.’] 45 Aa yaa gee tiwan ke saah
gee aataal pu na aan tiwan ngbaan yaa tɔŋ si ke aa tun titunwanbir kan, di
ni lii. Aa yaa lann litaal libaa, ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na kan, ni soor
ni aa li kpa ŋitaa ŋilee, ki ti li bi mmii mu kaan junn na ni. [46 Nima chee,
‘ŋikpaambil ŋi ŋmɔ biwon na aan kpo daalbaadaal, le mmii mu wu bi na mu
aan junn’.] 47 Aa yaa gee tiwan ke saah gee aanimbil pu na aan tiwan ngbaan
yaa tɔŋ si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Aa yaa lann linimbil libaa ki koo
Uwumbɔr do kan, ni soor ni aa li kpa ŋinimbil ŋilee, ki ti li bi mmii mu kaan
junn na ni. 48 Nima chee, ‘ŋikpaambil ŋi ŋmɔ biwon na aan kpo daalbaadaal,
le mmii mu wu bi na mu aan junn.’*

* **9:48** : Lik Aisaya 66.24.

49 “Mmii ga ŋa unii məmək chain ke n-yaan aah ŋani kitork aanann chain
pu na. 50 N-yaan ŋan la. Tə, mu yaa bii ki yaa kaa ki mə kan, nibaa aa bi ki ga
ki ŋmaa ŋa mu aan mu məək. Ni li bi ke n-yaan aah mə pu na, ki li bi suuna
təb chee man.”

10

Uja taa jenn upuu
(Matiu 19.1-12; Luk 16.18)

1 Yesu nan siir nima, ki di buen Judea aapepel, le ki puur Jəədann
aaməədapuul. Le kinipaak ki kuun ni u chee. Le u tuk bi Uwumbər aabər,
waah ŋani pu n-yoonn məmək na.
2 Le Farisii yaab bibaa dan u chee, ki ban bi təŋ u, le ki baa u ke, “Uja yaa
jenn upuu lii kan, timi aakaal kii kina aa?”
3 Le u baa bi, “Moses nan len kinye?”
4 Le bi bui ke, “Moses nan len ke uja yaa ban u jenn upuu kan, u ga ŋmaa
ŋmee kigbaŋ pu ke u jenn u a, ki di tii u, le ki nin jenn u.”
5 Le Yesu bui bi, “Nitafal aah pəə pu na, nima le Moses nan ŋmee nkaal mue
tii nimi. 6 Uwumbər le aa len kina. Buyoonn u nan naan dulnyaa wee na,
u nan naan uja ni upii.* 7 Nima pu na, uja yaa yoor upii kan, bi ga nya cha
bitetiib ni binatiib, ki kpaan təb chee, 8 ki ŋa unibaan. Nima pu na, baa ki
ye binib bilee, bi ye unibaan la.† 9 Uwumbər aah di bi kpaan na, unibən taa
yakr bi.”
10 Le Yesu ni waadidiliib koo lidichal libaa ni. Baah bi kidiik ni na, le
waadidiliib ki baa u tibər ngbaan. 11 Le u bui bi, “Uja umək jenn upuu lii,
ki ki yoor upii uken na, uja ngbaan ye udagoor la. 12 Upii mu yaa yii uchal,
ki ki mən uja uken kan, upii ngbaan ye udagoor la.”

Yesu aah ŋa Uwumbər aanyoor ŋa mbim pu pu na
(Matiu 19.13-15; Luk 18.15-17)

13 N-yoonn ngbaan le binib bibaa joo ni mbim Yesu chee, ki ban ke u di
unaal paan bi pu. Le waadidiliib kae bi. 14 Waah kan ke bi kae bi na, le u gee
linuul, ki bui waadidiliib ke, “Cha mbim ngbaan dan m chee man. Taa ki jenn
bi man. Binib bi aabimbin bi ke mbim aah bi pu na, bima le yeh Uwumbər
aanaan. 15 M tuk nimi mbamən la, unii umək kaa gaa Uwumbər aanaan ke
ubo aah gaal tiwan pu na, waan koo mu ni.” 16 Le u yoor mbim ngbaan ŋmam,
ki di unaal paan bi pu, ki ŋa Uwumbər aanyoor ŋa bi pu.

Yesu aah tuk uwankpadaan ubaa pu na
(Matiu 19.16-30; Luk 18.18-30)

17 Yesu aah nyan nima chee na, le uja ubaa san choo u chee, le ki nan gbaan
unimbiin ni, ki baa u ke, “Umaməkr nyaan, m ga ŋa kinye ki kan limafal li kaa
kpa ndoon na?”
18 Le Yesu baa u ke, “Ba pu aa yin mi ke Umaməkr nyaan? Ubaa aa ŋan,
see Uwumbər baanja. 19 Aa nyi Uwumbər aakaal: ‘Taa ku binib; taa gər
kidagook; taa su kinaayuk; taa li ye nnyamən aaseeraadaan; taa ji binib pem
pem; li pak aate ni aana.’ ”‡
20 Le uja ngbaan bui u ke, “Umaməkr, m joo ikaal imina məmək tibir ni la.”
21 Le Yesu lik u, ki gee u, le ki bui u ke, “Tiwan nibaa le gur. Buen ti kooh
saah kpa tiwan nimək na, ki di ŋimombil ngbaan tii bigiim, aan ki li kpa

* **10:6** : Lik Mpiin 1.27, 5.2. † **10:8** : Lik Mpiin 2.24. ‡ **10:19** : Lik Nnyam 20.12-16; Ikaal 5.16-20.

liwangol paacham, aan ki dan nan li dii mi.” 22 Yesu aah len kina na, le
uja ngbaan aanimbil wɔb ŋa gbilngbiln. Ni ŋa u mpombiin; ba pu? u kpa
liwankpal sakpen a. Le u siir nima.
23 Le Yesu fenn lik waadidiliib, ki bui bi ke, “Ni pɔɔ sakpen ke binib bi kpa
liwankpal na koo Uwumbɔr aanaan ni.”
24 Waah len kina na, le ni gar waadidiliib pam. Le u ki bui bi, “Maabim,
ni pɔɔ sakpen ke binib [bi tii liwankpal naadii na] koo Uwumbɔr aanaan ni.
25 Uwankpadaan aah ga koo Uwumbɔr aanaan ni pu na, ni pɔɔ ki jer laakumii
aah ga koo seerkaa aaboln ni pu na.”
26 Le ni gar bi ki ti nyaŋ. Le bi baa tɔb ke, “Ni yaa ye kina kan, ŋma ga tee
ŋmar?”
27 Le Yesu lik bi, ki bui bi ke, “Ni pɔɔ binib le chee. Naa pɔɔ Uwumbɔr chee;
nibaa aa pɔɔ Uwumbɔr chee.”
28 Le Piita bui u ke, “Tima kan, ti nan di tiwan mɔmɔk di lii, ki dii si la.”
29 Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, unii umɔk di cha waadichal,
bee ukpetiib, bee unaatiib, bee uninkpatiib, bee una, bee ute, bee waabim,
bee waasaak, m pu, ni tibɔnyaan tee pu na, 30 u ga kan ŋidichal, ni kpetiib,
ni naatiib, ni ninkpatiib, ni natiib, ni mbim, ni tisar, ni mɔmɔk nfum nkub
dandana aayoonn. Binib mu ga ŋa u falaa, le n-yoonn mu choo na, u ga nan
kan limɔfal li kaa kpa ndoon na. 31 Tɔ, binib bi ye bisalolm na pam le ga nan
ŋa puwɔb yaab. Binib bi ye puwɔb yaab na pam le ga nan ŋa bisalolm.”

Yesu aah ki len waakun aabɔr taataa pu na (Matiu 20.17-19; Luk 18.31-34)

32 Yesu ni waadidiliib nan dii nsan ki cha Jerusalem. Le Yesu loln bi pu
nsan. Le ni gar waadidiliib. Binib bi dii bi na mu san ijawaan. Le u di
waadidiliib kipiik ni bilee na nyan n-gbaan, ki tuk bi binib aah ga ŋa u pu na.
33 U nan bui bi, “Li pel man, ti yaa fuu Jerusalem kan, bi ga di min Unibɔn
Aabo ki di ŋa Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb
aaŋaal ni, le bi ji mi tibɔr, ki ga len ke ni ŋeer bi ku mi, ki ga di mi ŋa binib
bi kaa ye Juu yaab na aaŋaal ni. 34 Le bi ga yook mi, ki teei timɔɔtan ŋa m pu,
ki lue mi ŋinaalab, le ki nin ku mi. Iwiin itaa daal le m ga fikr nkun ni.”

Jems ni Jɔnn aah ban pu na (Matiu 20.20-28)

35 N-yoonn ngbaan le Sebedee aajapɔtiib Jems ni Jɔnn nan dan Yesu chee,
ki nan bui u ke, “Umɔmɔkr, ti ban ke aa ŋa taah ga mee si pu na le ki tii timi.”
36 Le u baa bi ke, “Ni ban ke m ŋa ba ki tii nimi?”
37 Le bi bui u, “Aa yaa ji saanaan ki kan mpɔɔn kan, cha ti ponn ni ubaa li
ka aaŋangii wɔb, uken mu li ka aaŋangan wɔb.”
38 Le u bui bi ke, “Naa nyi naah mee mi pu na aatataa. Ni ga ŋmaa ji falaa
ke maah ga ji falaa pu na aa?”
39 Le bi bui u, “Ti ga ŋman.”
Le u bui bi, “Ni ga sil ji falaa ke maah ga ji pu na. 40 Tɔ, binib bi ga kal
ŋŋangii, ni ŋŋangan wɔb na ma kan, Uwumbɔr le ga lee bi; naa ye min le ga
lee bi.”
41 Le waadidiliib kipiik bi gur na ŋun Jems ni Jɔnn aah tuk u pu na. Baah
ŋun kina na, le bi gee liŋuul bi pu. 42 Le u yin bi mɔmɔk ke bi dan u chee, le
ki nan bui bi, “Ni nyi ke dulnyaa wee ni aanib aayidam yoor bibaa paacham
la. Binib bi kpa tininkpir na mu joo baanib mpɔɔn pu la. 43 Nima taa li bi
kina man. Ni ponn ni ubaa yaa ban ke u li ye uninyuun kan, u ŋa ubaa ni
mɔmɔk aatutunn. 44 Ubaa yaa ban ke u li ye usaloln kan, u ŋa ubaa ni mɔmɔk

aanaagbiija. 45 Min Unibɔn Aabo aa dan dulnyaa wee ni ke bi nan tun lituln tii mi. M dan ke m nan tun lituln tii binib, ki kpo ke m gaa binib pam lii.”

Yesu aah likr ujoon ubaa aanimbil pu na
(Matiu 20.29-34; Luk 18.35-43)

46 Le Yesu ni waadidiliib fuu Jeriko aatiŋ ni, ki jer cha. Le kinipaak sakpeŋ dii bi. Baah cha na, le ujoon u ye uwanmeer na, ka nsan aamɔgbeln, bi yin u ke Batimeus, u ye Timeus aajapɔɔn na. 47 Le u ŋun ke Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na ban u jer. Le u tar ke, “Yesu, u ye Ubɔr David aayaabil na, san mi kinimbaak.”

48 Le binib pam kae u ke u ŋmin. Le u moo tar ke, “Ubɔr David aayaabil, san mi kinimbaak.”

49 Le Yesu sil nsan ni, ki bui bi, “Yin ni u.”

Le bi yin u ke u dan, le ki bui u, “Li kpa mpopiin, ki fii sil. U yin si la.”

50 Le u chuu peer waakekeln, ki fii mala, ki dan Yesu chee.

51 Le Yesu baa u ke, “Aa ban ba?”

Le u bui u ke, “Umɔmɔkr, m ban ke aa likr nnimbil le tii mi.”

52 Le Yesu bui u ke, “Saah tii mi naadii na le cha aa likr. Li dii saasan.”

Libuul ngbaan ni le unimbil likr, le u dii Yesu nsan ni nima.

11

Jerusalem aanib aah nyuŋ Yesu pu na
(Matiu 21.1-11; Luk 19.28-40; Jɔnn 12.12-19)

1 Le bi peen Jerusalem, ki fuu Befej ni Betani aatim, mu bi lijool li bi yin li ke Olif aasui aajool na paab. 2 Baah ti fuu nima chee na, le u bui waadidiliib ponn ni bilee ke, “Li cha man naah si gbɔk kitiŋ ki na ni. Ni yaa koo ki ponn ni kan, libuul ngbaan ni, ni ga kan ubon u laa diin na si gbin. Ubaa aa kee diŋ u pu. Chuu gbiln u, ki li joo ni u m chee man. 3 Unii ubaa yaa baa nimi, ‘Ba ŋa ni chuu gbiln u?’ kan, ni bui u, ‘Tidindaan le ban u. U ga giin ni u dandana wee.’ ”

4 Le bi buen ki ti kan ubon u laa diin na gbin lipaal, mbisamɔb chee, ki mal nsan. Le bi chuu gbiln u. 5 Le binib bi si nima chee na bibaa baa bi ke, “Ba ŋa ni chuu gbiln ubon ngbaan?”

6 Le bi tuk bi Yesu aah tuk bi baah ga bui bi pu na. Le binib ngbaan cha bi buen. 7 Le bi joo ni ubon ngbaan Yesu chee, ki di baakeken biin u pu. Le Yesu diŋ u pu. 8 Le binib pam di baakeken ter nsan ponn ni. Bibaa mu koo timoor ni, ki bar tisufar ki di ter nsan ponn ni. 9 Le binib bi loln nsan na, ni bi paan puwɔb na nan tar ke, “Hosiana,* Uwumbɔr ŋa tinyoor ŋa unii u choo waayimbil ni na pu.† 10 Uwumbɔr aanyoor bi tiyaaja David aanaan mu choo na pu. Hosiana bi paacham.”

11 Le Yesu fuu Jerusalem, ki koo Uwumbɔr Aadichal ni, ki lik tiwan mɔmɔk. Le nwiin ban mu lir. Nima pu na, u nan nyan, le u ni waadidiliib buen Betani aatiŋ ni.

Yesu aah bui busub bubaa pu na
(Matiu 21.18-19)

12 Naah woln kitaak na, le bi nyan Betani aatiŋ ni. Baah cha na, le nkon joo u. 13 Le u kan likakaln li kpa tifar na si dandar. Le u buen u ti lik ke ŋisubil bi aan ŋaa bi. Waah ti fuu bu taab na, waa kan nibaa see tifar ŋmeen. Naa nan

* **11:9** : Hosiana aatataa le ye ke “Gaa timi lii.” † **11:9** : Lik Ilahn 118.25-26.

kee ŋeer ŋikakan lu. 14 Le u bui busub ngbaan ke, “Ubaa aan ki kan lisubil
libaa aa pu ki ŋmə n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”
Le waadidiliib ŋun waah len pu na.

Yesu aah toor Uwumbər Aadichal pu na (Matiu 21.12-17; Luk 19.45-48; Jənn 2.13-22)

15 Le bi fuu Jerusalem. Le u koo Uwumbər Aadichal ni, ki jenn nyan binib
bi kooh tiwan ki daa tiwan na li ponn ni, ki labr bilikpelm aateebul mam
chiŋ, ki labr binib bi kooh ŋinanjel na mu aajal chiŋ. 16 Waa nan kii ke unii
ubaa ki li tu lituln ki dii Uwumbər Aadichal ponn ni jer. 17 Le u bui bi ke, “Ni
ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke Uwumbər len ke, ‘Maadichal ga li ye mmeen
aadichal, nin chee ŋinibol məmək mee mi na la;’ le nimi di li ŋa bififiirb
aakakaa chee.”‡
18 Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkb ŋun Yesu
aah ŋa pu na. Nima le bi kpokl baah ga ŋa pu ki ku u na. Bi nan san u ijawaan,
ba pu? waah tuk kinipaak ngbaan Uwumbər aabər pu na, ni gar bi məmək
pam.
19 Nwiin aah ban mu lir na, le Yesu ni waadidiliib ki nyan Jerusalem aatiŋ
ni.

Likakaln ngbaan aaməkm (Matiu 21.20-22)

20 Naah woln kitaak kichakpinaanyeek ni, aan bi chuun nsan ni ki ti jer
likakaln ngbaan aah bi nin chee na, le bi mui busub ngbaan kuur ki nan saa
taab. 21 Le Piita teer Yesu aah fe ŋa pu na, le ki bui u ke, “Uməməkr, lik, saah
fe puun lii busub bu pu na, bu kuur a.”
22 Le Yesu bui bi, “Tii Uwumbər naadii man. 23 M tuk nimi mbaməŋ la, unii
uməkga bui lijool limina ke li fii ki ti lir nnyusakpem ni na, u yaa pak ke ni ga
ŋa waah len pu na, ki yaa kaa joo beeni usui ni kan, ni ga ŋa kina ki tii u. 24 M
tuk nimi la, naah ga mee Uwumbər tiwan nimək na, ni tii u naadii ke ni kan
ni, le ni ga sil kan. 25 Ni yaa bi mee Uwumbər kan, di cha pinn binib bimək
tun nimi taani na. Ni yaa di cha pinn bi kan, Nite Uwumbər u bi paacham na
mu ga di cha pinn nimi aatunwanbir. [26 Ni yaa kaa di cha pinn biken kan,
Nite Uwumbər u bi paacham na mu aan di cha pinn nimi aatunwanbir.”]

Baah baa Yesu waatuln pu pu na (Matiu 21.23-27; Luk 20.1-8)

27 Le bi ki fuu Jerusalem. Waah chuun Uwumbər Aadichal ni na, le
Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkb, ni Juu yaab
aaninkpiib dan u chee, 28 le ki nan baa u ke, “Aa kpa nsan ke aa ŋa saah ŋani
pu na aa? Ŋma tii si nsan ngbaan ke aa ŋa kina?”
29 Le u bui bi, “M mu ga baa nimi mbaan. Ni yaa ŋmaa gar kan, m mu ga tuk
nimi maah kpa nsan pu ki ŋa maah ŋani pu na. 30 Jənn aah nan muin binib
nnyun ni na, ŋma nan tii u nsan? Uwumbər aan binib? Tuk mi man.”
31 Le bi kpokl təb ke, “Ti yaa bui ke Uwumbər le tii u nsan kan, u ga baa
timi ke ba ŋa taa nan gaa u ki kii. 32 Taah san kinipaak ngbaan ijawaan pu
na, taan ŋmaa len ke binib le tii u nsan, ba pu? bi məmək len ke Jənn nan ye
Uwumbər aabənabaməŋnn la.” 33 Nima le bi bui Yesu ke, “Taa nyi.”
Le Yesu bui bi ke, “M mu aan tuk nimi maah kpa nsan pu ki ŋani maah ŋani
pu na.”

‡ **11:17** : Lik Aisaya 56.7; Jeremia 7.11.

12

Bikpaab bi kaa ŋan na aayataŋakl
(Matiu 21.33-46; Luk 20.9-19)

1 Le Yesu ki ŋakl bi ŋiyataŋak ke, “Uja ubaa le nan naan kisaak, le ki ŋum isui
i lu ŋisubil na ki ponn ni, le ki di idə gob kisaak ngbaan, le ki gbii libuul li bi ga
di ŋisubil ŋa li ponn ni aan ki muen nyan ŋaanyun na, le ki maa libimbifəfəŋ
ke unii li ka li paab ki kiir kisaak ngbaan, le ki yin bikpaab bibaa, ki di kisaak
ngbaan ŋa biŋaal ni ke bi li lik ki. Isui ngbaan yaa nan lun ŋisubil kan, bi ker
tii u, aan ki ker bibaa mu. Waah ŋa kina na, le u siir ki buen kitiŋ ki daa na ni.
2 Buyoonn ŋisubil ngbaan nan puir na, le u di unaagbiija tun bikpaab ngbaan
chee, u ti gaa ni waasubil kisaak ngbaan ponn ni, ki li joo ni. 3 Le bi ti chuu
u, ki gbaa u, ki giin ni u, kaa tii u nibaa. 4 Le usadaan ngbaan ki di unaagbiija
uken tun bi chee. Le bi ti gbaa u mu aayil wəb, ki yook u. 5 Le usadaan na ki
di unaagbiija uken tun bi chee. Le bi ti ku u. Le u ki di binaagbiib pam tun bi
chee; le bi gbaa bibaa, ki ku bibaa mu. 6 Unii ubaa le ti gur u chee. Ujapənbaal
u, u gee u na le gur. Kookoo yaan le u di ujapəən ngbaan tun bikpaab ngbaan
chee, le ki bui ke, ‘Bi ga pak njapəən ma.’ 7 Le bikpaab ngbaan kpokl təb, ‘Uma
le ye waafaajil. Cha ti ku u man, aan ki ji waafaal.’ 8 Le bi chuu u, ki ku u, le
ki di linikpol ngbaan nyan n-gbaan.

9 “Tə, usadaan ngbaan ga ŋa kinye? U ga dan nan ku bikpaab ngbaan, ki di
kisaak na tii bikpaab biken. 10 Naa karn Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na aa?
ke,

‘Litakpal li bidimaab yii li na, lima le ye litakpajal.

11 Uwumbər le ŋa kina, le ni gar timi pam.’ ”*

12 Le Juu yaab aaninkpiib bee ke Yesu di liyataŋakl ngbaan ŋaŋ bima la.
Nima pu le bi nan ban bi chuu u, ki mu san kinipaak ngbaan ijawaan, ki di
cha u, ki siir.

Baah pen Yesu nlan pu na
(Matiu 22.15-22; Luk 20.20-26)

13 Le bi di Farisii yaab bibaa, ni Ubər Herod aanib bibaa tun Yesu chee bi
ti pen u nlan. 14 Baah fuu ni u chee na, le bi bui u ke, “Umə mə kr, ti bee ke aa
len mbamən la, kaa san ubaa ijawaan, kaa pak ubaa ki jer uken. Aa mək timi
Uwumbər aasan mbamə m la. Ni ŋan ti pa lampoo tii Ubərkpaan Siisa aan naa
ŋan? Ti pa aan ti taa pa?”

15 Le u bee ke bi ban bi pen u nlan la, le ki baa bi, “Ba ŋa ni təŋ mi? Li joo ni
limombil m lik man.”

16 Le bi joo ni li. Le u baa bi, “Ŋma aanaŋ ni liyimbil bi li pu?”

Le bi bui u ke, “Siisa yaan.”

17 Le u bui bi ke, “Di ni ye Siisa yaan na, ki di tii u man, ki di ni ye Uwumbər
yaan na tii Uwumbər.”

Waah len kina na, le ni gar bi pam.

Binib bi ga fikr nkun ni na aah ga li bi pu na
(Matiu 22.23-33; Luk 20.27-40)

18 Le Sajusii yaab bibaa dan u chee. Bima le len ke binib aan fikr nkun ni
na. 19 Le bi bui u ke, “Umə mə kr, Moses nan ŋmee nkaal ki di tii timi ke, ‘Uja
yaa kpo, ki cha upuu, kaa kpa ubo kan, unaal di ukpopii ngbaan kpan, ki ma
mbim ki tii ukpel.’† 20 Tə, naabitiib bilole nan bi. Upol nan yoor upii, le ki
kpo, kaa kpa ubo. 21 Le unaal di ukpopii ngbaan kpan, ki mu kpo, kaa kpa

* **12:11** : Lik Ilahn 118.22-23. † **12:19** : Lik Ikaal 25.5.

ubo. Le utatar mu di ukpopii ngbaan kpan ki mu kpo, kaa kpa ubo. 22 Bijab
ngbaan məmək bilole mu ŋa kina, ki kpo doo, kaa nan kpa ubo. Kookoo yoo
le upii ngbaan mu kpo. 23 Binib yaa nan fikr nkun ni kan, upii ngbaan ga li
ye ŋma aapuu? Bi məmək bilole nan joo u la."
24 Le Yesu bui bi, "Naa bee Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na, kaa bee
Uwumbər aah kpa mpəən pu na. Nima le cha ni yenn nimi aaliin ni. 25 Binib
yaa nan fikr nkun ni kan, baan yoor bipiib, bipiib mu aan mən bijab. Bi ga li
bi ke Uwumbər aatuuntiib bi bi paacham na aah bi pu na la. 26 Joo cha binib
aah ga fikr nkun ni pu na aabər, naa karn Moses aah nan ŋmee busub bu nan
gaal mmii na aabər nin chee na aa? Nima chee le ni ŋmee ke Uwumbər nan
bui Moses, 'Min le ye Abraham, ni Aisak, ni Jakob Aawumbər.'‡ 27 Uwumbər
yaa len ke u ye binib bi kpo na Aawumbər kan, nima le mək ke bi kpa liməfal.
Nimi, naah len ke binib aan fikr nkun ni na, ni yenn sakpen a."

Mulakaal ye nkaal kpaan?
(Matiu 22.34-40; Luk 10.25-28)

28 Le Uwumbər aakaal aaməməkb ponn ni ubaa nan bi nima, le ki ŋun baah
gbaa təb chee tibər pu na, ki bee ke Yesu aah len pu na, u gar bi mbaməm la.
Le u dan Yesu chee, ki nan baa u ke, "Mulakaal ye nkaal kpaan?"
29 Le Yesu bui u ke, "Nkaal kpaan le ye ke, 'Israel yaab, li ŋun man, Tidin-
daan Uwumbər ye Dindaan baan la. 30 Aa li gee Aadindaan Uwumbər aasui
məmək ni, ni saawiin məmək, ni saalandak məmək, ni saapəən məmək.'§
31 Nkaal mu paa na le ye ke, 'Aa li gee aana aabo ke saah gee aabaa pu na.'*
Nkaal mubaa aa jer ikaal ilee yee."
32 Le u bui Yesu ke, "Uməməkr, aa len mbaməŋ la. Saah bui ke Uwumbər
ye Uwumbər baan na, ti gbii la. Ubaa aa bi ki kpee u pu. 33 Unii yaa gee
Uwumbər usui məmək ni, ni waalandak məmək, ni waapəən məmək, ki gee
una aabo ke waah gee ubaa pu na kan, nima le ŋan ki jer u di tiwakor toor
kitork ki see mmii ni tii Uwumbər."
34 Le Yesu bee ke u len nlan aabər la. Le u bui u, "Saa daa Uwumbər aanaan
ni."
Baah len tibər ngbaan doo na, ubaa aa ki kaa u baa Yesu mbaan kpee.

Kristo aabər
(Matiu 22.41-46; Luk 20.41-44)

35 Yesu nan bi Uwumbər Aadichal ni, ki tuk binib Uwumbər aabər, ki baa
bi, "Uwumbər aakaal aaməməkb ŋa kinye pu ki bui ke Kristo u ga gaa binib
lii na ga li ye Ubər David aayaabil? 36 Uwumbər Aafuur Nyaan nan cha Ubər
David ubaa len ke,
'Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal ŋŋangii wəb
ki ti saa buyoonn m ga nyaŋ saadim məmək na.'†
37 "Ubər David ubaa aah nan yin Kristo ngbaan ke Udindaan kina na,
Kristo ga li ŋmaa ye uyaabil aa?"

Bi li nyi Uwumbər aakaal aaməməkb aabər
(Matiu 23.1-36; Luk 20.45-47)

Le kinipaak ngbaan pel Yesu aah len pu na, ki nan kpa mpopiin. 38 Waah
tuk bi Uwumbər aabər na, le u bui bi, "Ni li nyi man Uwumbər aakaal
aaməməkb aabər. Baageehn le ye ke bi li pee ŋibəkul fəfək, ki gee ke binib
doon bi mbaməm kinyaŋ ni, 39 ki ban ke bi kal bininyuum aakakaa chee

‡ **12:26** : Lik Nnyam 3.6. § **12:30** : Lik Ikaal 6.4-5. * **12:31** : Lik Liifai Yaab 19.18. † **12:36** : Lik Ilahn 110.1.

mmeen aadir ni, ni njim chee. 40 Bi ji bikpopiib durm la, le ki mee Uwumbɔr
ni yunni ke bi ŋmann ke bi ye bininyaam la. Uwumbɔr ga daa bitafal ki jer
waah ga daa binib biken aatafal pu na."

Ukpopii ubaa aah tii sakpen pu na
(Luk 21.1-4)

41 Yesu nan ka mal Uwumbɔr aapiin aadakaa, ki lik kinipaak ngbaan aah
joo ŋimombil ŋani dakaa ngbaan ponn ni pu na. Le biwankpadam pam nan
di ŋimombil pam ŋa u ponn ni. 42 Le ukpopiigiin ubaa mu dan nan di janjan
mam bilee, ni ye kpakpaln na, ki di ŋa u ponn ni. 43 Le Yesu yin waadidiliib, ki
bui bi, "M tuk nimi mbamɔn la, ukpopiigiin wee tii ŋimombil ki jer bi mɔmɔk
aah tii pu na. 44 Bi mɔmɔk tii, ki gur ŋimombil sakpen a. U ye ugiin la, le ki di
waamombil mɔmɔk tii, kaa ki gur nibaa."

13

Baah ga gbaa wii Uwumbɔr Aadichal pu na
(Matiu 24.1-2; Luk 21.5-6)

1 Yesu nan nyan Uwumbɔr Aadichal ngbaan ni. Waah nyan ni na le
waadidiliib ponn ni ubaa bui u ke, "Umɔmɔkr, lik ŋitakpal ŋi bi di maa lidichal
lee na aah ŋan pu na, lik tidir tee aah wiir pu na."
2 Le Yesu bui u, "Aa kan tidir sakpiin tee ee? Bi ga nan gbaa wii lidichal
limina mɔmɔk. Litakpal libaa aan ki li paa liken pu."

Falaa aayoonn aah ga li bi pu na
(Matiu 24.3-14; Luk 21.7-19)

3 Le u buen ki ti kal Olif aasui aajool li bi tok Uwumbɔr Aadichal na paab.
Le Piita, ni Jems, ni Jɔnn, ni Andru dan u chee bibaa, ki nan bui u ke, 4 "Tuk
timi, bi ga ŋa kina bayoonn? Ba ga li ye limɔkl ki mɔk timi ke ni ŋeer bi ŋa
kina?"
5 Le u bui bi ke, "Ni li nyi man, ubaa taa ŋmann nimi. 6 Binib pam le ga nan
dan, ki pur maayimbil, ke bima le ye min Yesu, ki ŋmann binib pam. 7 Ni ga
ŋun ke binib to butɔb kɔnkɔni do, ni dandar mu. Ni taa cha ni li muk nimi
man. Uwumbɔr le siin ke nimina mɔmɔk ga ŋa. Nima le aan mɔk ke dulnyaa
wee ga doo libuul ngbaan ni. 8 Linibol libaa ga to linibol liken butɔb. Nnaan
mubaa aanib ni nnaan muken aanib ga to tɔb butɔb. Kitiŋ ga deŋ ŋipepel,
ŋipepel. Nkon ga lir ntim pam ponn ni. Nimina mɔmɔk le ga li ye njan aafalaa.
9 "Nimi nibaa, li nyi man. Bi ga nan chuu nimi, ki di buen bibɔjirb chee.
Bi ga gbaa nimi mmeen aadir ni. M pu, le ntim aaninkpiib ni bibɔrb ga ji
nimi tibɔr. Le ni ga tuk bi tibɔnyaan tee. 10 Binib ga di tibɔnyaan tee tuk
ŋinibol mɔmɔk waahr, aan dulnyaa wee nin doo. 11 Bi yaa chuu nimi, ki di
buen bibɔjirb chee kan, ni taa puen dak nisui ni ke ni ga len kinye. N-yoonn
ngbaan yaa nan fuu ni kan, ni len Uwumbɔr aah ga tuk nimi pu na. Naa ye
nimi le ga len. Uwumbɔr Aafuur Nyaan le ga len. 12 N-yoonn ngbaan le unii
ga di una aabo ŋa binib aaŋaal ni ke bi ti ku u. Tetiib mu ga di baabim ŋa binib
aaŋaal ni ke bi ti ku bi. Binib mu ga yii bitetiib ni binatiib, ki cha binib ku bi.
13 M pu, le binib mɔmɔk ga li nan nimi. Unii umɔk jin limɔr ki dii mi ki ti saa
limɔfal aadoon na, uma le ga ŋmar."

Tiwan ni kaa ŋan na aabɔr
(Matiu 24.15-28; Luk 21.20-24; Daniel 9.27)

14 "Ni ga kan tiwanbir ni bii tiwan nimɔk bi chain na si naah kaa ba ga li si
nin chee na." (Tɔ, nimi bi karni na, ni li beer nimina aatataa.) "N-yoonn
ngbaan yaa nan fuu ni kan, binib bi bi Judea aatiŋ ponn ni na san buen

ŋijoo paab. 15 Unii yaa bi kidiik paab* kan, u taa ki koo waadiik ni ke u ti
yoor nibaa, u san mala. 16 Unii yaa bi kisaak kan, u taa ki gir kun linampal
ke u ti yoor waakekeln. 17 N-yoonn ngbaan kan, bipiib bi kpa ŋipuu na, ni
bipiib bi kpa mbim bi laa ŋaa libiil na ga li kpa kinimbaak. 18 Mee Uwumbər
man ke u taa cha tibər tee ŋa kakab aayoonn. 19 N-yoonn ngbaan, binib
ga ji falaa sakpen a. Buyoonn Uwumbər nan naan dulnyaa na, ki nan saa
dandana wee na, baa kee jin falaa ngbaan aaboln, ki mu aan ki ji falaa kina.
20 Uwumbər yaa kaa bar falaa ngbaan aayoonn aawiin pu kan, ubaa aan
ŋmar. Le waanigeekaab aanimbaasaln pu na, u ga bar falaa ngbaan aayoonn
aawiin pu.

21 “N-yoonn ngbaan unii ubaa yaa bui nimi ke, ‘Lik, Kristo u ga gaa binib lii
na sɔ,’ ki yaa ki bui ke, ‘U bi nima chee’ kan, ni taa gaa waah len pu na man.
22 Ba pu? biŋmaŋmannim ga li bi. Bibaa ga bui ke bi ye Kristo la. Biken ga bui
ke bi ye Uwumbər aabənabtiib la. Bi ga tun lijinjiir aatun ki ŋmann binib; bi
ga pəən bibaa ke bi ŋmann Uwumbər aanib mu. 23 Ni li nyi man. M puun tuk
nimi tibər timina məmək.”

Yesu aah ga gir ni pu na
(Matiu 24.29-31; Luk 21.25-28)

24-25 “N-yoonn ngbaan aafalaa aapuwəb, le paacham aawan aan ki li bi
mbaməm. Nwiin ga bəln. Uŋmal mu aan ki li wiin. Iŋmabi mu ga lir.
26 N-yoonn ngbaan le ni ga kan min Unibən Aabo bi ntaalangbam ni ki
choo, ki wiin chain, ki joo mpəən. 27 N-yoonn ngbaan le m ga tun Uwumbər
aatuuntiib dulnyaa wee ponn ni məmək, liwipuul, ni liwilir, ni ŋŋangan, ni
ŋŋangii wəb, bi ti kuuni maanib məmək, ki di dan m chee.”

Bukpasəm aayataŋakl
(Matiu 24.32-35; Luk 21.29-33)

28 “Bukpasəm le ye liyataŋakl ki tii nimi. Bu aabon yaa bi ŋani tifar kan, ni
bee ke ni yaa kpee siib na kan, kiseek ga seer. 29 Kina na, ni yaa kan nimina bi
ŋani kan, ni bee ke ni yaa kpee siib na kan, m ga gir ni. 30 M tuk nimi mbaməm
la, dandana aanib aan jer le tiwan nimina məmək puen ŋa. 31 Paacham ni
taab ga jer. Maaməbon ma aan jer.”

Ubaa aa nyi bundaln Yesu ga gir ni na
(Matiu 24.36-44)

32 “Ubaa aa nyi buyoonn m ga gir ni na. Uwumbər aatuuntiib bi bi
paacham na aa nyi. Min Uwumbər Aajapəən mu aa nyi. Nte Uwumbər
baanja le nyi. 33 Ni li nyi man, ki li ka lik man, aan ki li mee Uwumbər; ba
pu? naa nyi buyoonn m ga gir ni na. 34 Ni naahn uja u nan ban u chuun
nsan, ki tuk waatutum ke bi li joo waadichal mbaməm, ki mək bi məmək
baah ga tun lituln li na, ki tuk ukikiir na ke u li kii, le ki nin buen. 35 Ni mu
li nyi man. Naa nyi bundaln min Nidindaan ga gir ni na, nibaakan kijoobəŋ,
nibaakan kinyetaasiik, nibaakan ikooja aah wii buyoonn na, nibaakan
lichakpitaawoln. 36 Ni li nyi man, aan m yaa lir nimi ki fuu ni kan, maan
nan muin ni də geen. 37 Maah tuk nimi pu na, m tuk binib məmək la, li nyi
man.”

---

* **13:15** : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idə paan puln tidir paab, le ki di titan pər biin. Bi nan maa ŋibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham.

14

Baah kpokl ke bi ga ku Yesu pu na
(Matiu 26.1-5; Luk 22.1-2; Jənn 11.45-53)

1 N-yoonn ngbaan, ni nan gur iwiin ilee, bi kuun ki ti ji njim mu bi yin mu
ke Lakr-jer aajim na.* N-yoonn ngbaan, le bi ŋmə boroboro u kaa kpa nnyək
na. Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkb nan kal
ki kpokl baah ga ŋa pu ki loon chuu Yesu ki ku u na, 2 le ki bui təb ke, "Ti
taa chuu u njim ngbaan aayoonn man. Ti yaa chuu u n-yoonn ngbaan kan,
kinipaak na ga ŋmə tijar."

Upii ubaa aah nyuŋ Yesu pu na
(Matiu 26.6-13; Jənn 12.1-8)

3 Tə, Yesu nan bi Betani aatiŋ ni, ki bi Simonn u nan ye ukəndaan na do, ki
ka ji tijikaar. Waah ka ji tijikaar kina na, le upii ubaa koo ni ki joo ni tulalee
u kpa kidaak sakpen na, bi yin mu ke naad, ki bi kpalba nyaan u bi yin u ke
alabasta na ponn ni. Upii ngbaan nan chuu gii kpalba ngbaan aaneen ni, ki
di tulalee na məmək kpir Yesu aayil pu. 4 Waah ŋa kina na, le bi ponn ni bibaa
gee liŋuul, ki baa təb ke, "Ba ŋa u bii tulalee ngbaan kina? 5 Ti ba ga ŋmaa di
u kooh ki kan ilik ni jer iwiin ikui itaa aapal na, ki di tii bigiim." Le bi ŋulni u
pu.

6 Le Yesu bui bi, "Di cha u man. Ba ŋa ni muk u kina? U tun lituln li ŋan na
le ki tii mi. 7 Bigiim ga li bi ni chee n-yoonn məmək. Naah ga li ban ni ter bi
buyoonn na kan, ni ga ŋmaa ter bi. Mma aan li bi ni chee n-yoonn məmək.
8 U ŋa waah ga ŋmaa ŋa pu na la. U di tulalee ngbaan kpir m pu ki puen toor
nwon ke bi ti sub mi la. 9 M tuk nimi mbamən la, baah ga moon tibənyaan
tee nin chee itingbaan məmək ni na, bi ga len waah ŋa pu na ke binib li teer
waabər."

Judas aah ban ke u kooh Yesu pu na
(Matiu 26.14-16; Luk 22.3-6)

10 Le Yesu aadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa, bi yin u ke Judas Iskariot,
buen Uwumbər aatotoorninkpiib chee, ki ti tuk bi ke u ban u di Yesu ŋa biŋaal
ni la. 11 Baah ŋun kina na, le ni ŋa bi mpopiin. Le bi puu tipuur ke bi ga tii u
ŋimombil. Le u ban nsan mu u ga di Yesu ŋa biŋaal ni na.

Yesu ni waadidiliib aah jin njim ngbaan pu na
(Matiu 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jənn 13.21-30)

12 Lakr-jer aajim, buyoonn bi ga ŋmə boroboro u kaa kpa nnyək na aajan
aawiindaal, bundaln bi ga kər upihbo na, le Yesu aadidiliib dan nan baa u
ke, "Aa ban ke ti gor njim ngbaan aajikaar la chee ki tii si?"

13 Le u bui waadidiliib ponn ni bilee ke, "Ni li cha kitiŋ ngbaan ponn ni
man. Ni yaa koo ki ponn ni kan, uja u tu nnyun na ga ton nimi nsan ponn
ni. 14 Ni li dii u man, ki ti koo waah ga koo lidichal li ponn ni na, ki bui
udichadaan ngbaan, 'Uməməkr bui ke u ni waadidiliib ga ji njim ngbaan
aajikaar kiladiik ni?' 15 Le u ga mək nimi paacham aadisakpeŋ ki bi puun
toor ki na. Ni gor njim ngbaan aajikaar nima chee ki tii timi."

16 Le bi siir, ki buen kitiŋ ngbaan ni, ki ti kan Yesu aah tuk bi ke bi ga kan
pu na. Le bi gor njim ngbaan aajikaar.

17 Kijook aah joor na, le Yesu ni waadidiliib kipiik ni bilee na koo kidiik
ngbaan ponn ni, ki kal ke bi ji. 18 Baah bi ji na, le u bui bi, "M tuk nimi

* **14:1** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

mbaməŋ la, ni ponn ni ubaa ga kooh mi. Nimi bi bi ji m chee na ponn ni ubaa le ga ŋa kina."
19 Bisui nan bii. Le bi baa u ubaabaa ubaabaa, "Ni ye min la aa?"
20 Le u bui bi, "Nimi kipiik ni bilee bimina ponn ni ubaa le ga ŋa kina. Ni ye m ni unii u kpaan bi ji lisambil libaa ponn ni na la. 21 Min Unibən Aabo ga kpo ke naah ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ponn ni ke m ga kpo pu na. Tibəbir mu ga li bi uja u ga kooh mi na pu. Bi yaa kaa ba ma u kan, ni ba soor ki tii u."

Tidindaan aajim
(Matiu 26.26-30; Luk 22.14-20; 1 Korint Yaab 11.23-25)

22 Baah bi ji tijikaar na, le Yesu yoor boroboro, le ki doon Uwumbər, ki gii, ki di tii waadidiliib, le ki bui ke, "Gaa man. Maawon le na."
23 Le u yoor kiyinyook, ki doon Uwumbər, ki di tii bi. Le bi məmək nyun.
24 Le u bui bi, "Maasin le na. Maasin pu, le Uwumbər puu tipuupəln tii nimi. Binib pam aatunwanbir pu le maasin ngbaan ga nya. 25 M tuk nimi mbaməŋ la, maan ki nyu ŋisubil aanyun ngbaan ki ti saa bundaln m ga ti nyu ŋisubil aanyunpəm Uwumbər aanaan ni na."
26 Le bi gaa Uwumbər aalahn, ki buen Olif aasui aajool paab.

Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na
(Matiu 26.31-35; Luk 22.31-34; Jənn 13.36-38)

27 Le Yesu ti bui bi, "Ni məmək ga san cha mi. Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, 'Uwumbər ga ku upihdaan, le ipiih yaa.'† 28 Buyoonn Uwumbər ga fikr mi nkun ni na, le m ga loln ni pu nsan, ki buen Galilee."
29 Le Piita bui u, "Bi məmək yaa san ki cha si kan, mma aan san cha si."
30 Le Yesu bui u, "M tuk si mbaməŋ la, kinyeek kimina, aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi le lelee aakooja nin wii."
31 Le Piita po beenin len ke, "Bi yaa po ban bi ku m ni si kan, maan len ke maa nyi si."
Le waadidiliib məmək mu len kina.

Yesu aah mee Uwumbər pu na
(Matiu 26.36-46; Luk 22.39-46)

32 Le bi ti fuu nibaa chee, bi yin nima chee ke Getsemane. Le u bui waadidiliib, "Kal do man, m buen ti mee Uwumbər."
33 Le u di Piita, ni Jems, ni Jənn buen. Le usui bii pam. Mpombiin ni nsuugar nan muk u sakpen. 34 Le u bui bi, "Nsui bii sakpen, ki ti nyaŋ. Ni wu ke nkun aah wu pu na. Kal do ki li lik man."
35 Le u foor siib, ki doon kitiŋ lichichikr, ki mee Uwumbər ke ni yaa ga ŋmaa ŋa aan u taa ji falaa u choo na kan, u taa cha u ji falaa ngbaan, 36 ki bui ke, "Nte, aa ga ŋmaa ŋa tiwan məmək. Nyan mi falaa u choo na ni. Aa mu tee ŋa saageehn, ki taa ŋa maageehn."
37 Le u gir buen waadidiliib bitaa ngbaan chee, ki ti muin bi də geen; le u bui Simonn Piita ke, "Simonn, aa də geen la aa? Saa ŋmaa li ka lik kikurk kibaa aa? 38 Ni li ka lik man, aan ki li mee Uwumbər, aan ki taa koo ntəŋ ni. Nisui ban ni li lik, le tiwon aa pəə."
39 Le u ki foor siib ki ti mee Uwumbər, ki ki bui u tibər tichachaan ngbaan,
40 le ki ki gir buen waadidiliib chee, ki ti muin bi ki də geen la; ngeen nan joo bi sakpen. Le baa nyi baah ga len pu na.
41 Le u ki buen ti mee Uwumbər, ki ki gir ni taataa, ki ki muin bi də geen; le u baa bi, "Ni beenin fuur ki də geen la aa? Ni ŋeer a. N-yoonn fuu a. U kooh

† **14:27** : Lik Sekaria 13.7.

min Unibən Aabo, ki di ŋa titunwanbirdam aaŋaal ni la. 42 Fii, ti li cha man.
Lik, unii u kooh mi na peen ni a."

Baah chuu Yesu pu na
(Matiu 26.47-56; Luk 22.47-53; Jənn 18.3-12)

43 Waah laa bi len kina na, le Judas u ye waadidiliib kipiik ni bilee ponn ni
ubaa na fuu ni. Le kinipaak dii u. Bi nan joo kijaak aajum ni jagbaali mam.
Bi nan nyan ni Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkb,
ni Juu yaab aaninkpiib chee la. 44 Judas u kooh Yesu na, nan bui kinipaak
ngbaan ke bi yaa ti kan u moor unii u aatakpiln‡ na kan, uma le na. Bi chuu
u mpəən, ki di u buen.

45 Judas aah fuu ni na, le u kpaan buen Yesu chee, ki ti bui ke, "Uməməkr," le
ki moor utakpiln. 46 Le bi chuu Yesu mpəən pu. 47 Waadidiliib ponn ni ubaa
nan yoor waajaak aajuk ki gaa per Uwumbər aatotoorninkpel aanaagbiija
aatafal. 48 Le Yesu baa binib bi dan bi nan chuu u na ke, "Ni joo kijaak aajum
ni jagbaali mam ke ni nan chuu mi ke maah ye ufifiir le na aa? 49 Iwiin məmək
m nan bi ni chee Uwumbər Aadichal ni, ki tuk binib Uwumbər aabər, le naa
chuu mi. Tə, nimina ŋa ke ni gbiin Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na la."

50 Le waadidiliib məmək san cha u.

51 Unachipəən ubaa nan bi nima chee, ki pee likekepiln, ki paani Yesu pu.
Le bi laan chuu unachipəən ngbaan aakekeln. 52 Le u san cha waakekeln, ki
san cha uŋmeen.

Juu yaab aaninkpiib aah jin Yesu tibər pu na
(Matiu 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jənn 18.13-14, 19-24)

53 Le bi di Yesu buen Uwumbər aatotoorninkpel aadichal ni. Uwumbər
aatotoorninkpiib, ni Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkb
mu kuun ni nima chee. 54 Le Piita paa Yesu pu, ki bi dandar, le ki ti fuu
Uwumbər aatotoorninkpel aachiln ni, ki koo, ki ti kal bikikiirb chee wol
mmii. 55 Le Uwumbər aatotoorninkpiib ni bibəjirb aaninkpiib məmək ban
biseeraadam bi ga bii Yesu aan bi ku u na. 56 Le biseeraadam pam məln
inyaməŋ paan u, ki bii u. Baah len pu na, naa kpaan. Nima pu na, baa kan
waataani.

57 Le bijab bibaa fii sil, ki məln inyaməŋ paan u, le ki bui ke, 58 "Ti ŋun u len
ke u ga gbaa wii Uwumbər Aadichal li binib maa li na, ki ki maa liken li binib
aa maa li na, iwiin itaa." 59 Le bijab bimina mu aah len pu na, naa kpaan.

60 Le Uwumbər aatotoorninkpel ngbaan fii sil bi məmək aanimbiin ni, le ki
baa Yesu, "Saan len tibaa aa? Binib ngbaan aah bii si pu na, ti gbii aan taa
gbii?"

61 Le Yesu si ŋmin, kaa len tibaa. Le Uwumbər aatotoorninkpel ki baa u,
"Aa ye Kristo u ga gaa binib lii na aan saa ye? Aa ye Uwumbər u ti pak u na
Aajapəən aa?"

62 Le Yesu bui ke, "M ye. Ni ga kan min Unibən Aabo ka Uwumbər aaŋangii
wəb. Ni ga kan m bi ntaalangbam ni paacham ki choo."

63 Waah len kina na, le Uwumbər aatotoorninkpel chuu kar ubaa aawan-
peenkaan, le ki bui ke, "Taa ki ban seeraadam. U di ubaa ŋaŋ Uwumbər la.
64 Ni ŋun waah sii Uwumbər pu na. Ni dak kinye?"

Le bi məmək bui ke u ŋeer bi ku u la.

‡ **14:44** : ...moor utakpiln: Israel yaab nan doon təb kina le ki mək ngeehn.

65 Le bi ponn ni bibaa piin ki bi teei timɔɔtan ŋani u pu, le ki di likekeln poo
unimbil, ki gbaa u, ki baa u ke, “Ulau faa si?” Bikikiirb ngbaan mu nan gaa
u ki gbaa u.

Piita aah nee Yesu pu na
(Matiu 26.69-75; Luk 22.56-62; Jɔnn 18.15-18, 25-27)

66 Piita aah nan bi lichiln ngbaan ni na, le Uwumbɔr aatotoorninkpel
aanaagbiipii ubaa dan 67 ki nan kan Piita bi wol mmii. Le u lik u mbamɔm,
le ki bui u, “Aa mu nan bi Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na chee.”
68 Le Piita nee, ki bui u, “Maa bee saah len pu na aatataa,” le ki nyan lipaal
kikaakpaak ponn ni. N-yoonn ngbaan le ukooja wii.
69 Le unaagbiipii ngbaan ki kan u, le ki bui binib bi si nima chee na ke,
“Umina ye Yesu aadidiliib ponn ni ubaa la.” 70 Le Piita ki nee lelee.
Le ni ki kpee siib, le binib bi si u chee na bui u ke, “Ni ye mbamɔn, aa ye
Yesu aadidiliib ponn ni ubaa la; aa mu ye Galilee aatiŋ aanii la.”
71 Le Piita puu Uwumbɔr, ki bui ke, “Maa nyi naah len unii u na. M yaa mɔn
nnyamɔn kan, Uwumbɔr daa ntafal.”
72 Libuul ngbaan ni, le lelee aakooja wii. Le Piita teer ke Yesu ba bui u ke,
“Aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi le lelee aakooja nin wii.” Piita aah teer
kina na, le u wii pam.

15

Pailat aah jin Yesu tibɔr pu na
(Matiu 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jɔnn 18.28-38)

1 Kichakpinaanyeek ni le Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni Juu yaab
aaninkpiib, ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb, ni bibɔjirb aaninkpiib mɔmɔk
kal ki kpokl baah ga ŋa pu na. Le bi buu Yesu tikululn, ki di u buen kitiŋ
ngbaan aaninkpel u bi yin u ke Pailat na chee, ki di u ŋa uŋaal ni. 2 Le Pailat
baa u, “Aa ye Juu yaab aabɔr la aa?”
Le u bui u, “Saah len pu na, ni ye kina.”
3 Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib ngbaan bii u sakpen. 4 Le Pailat ki baa u,
“Saan len tibaa aa? Li pel baah bii si sakpen pu na.”
5 Le Yesu aa ki len tibaa. Waah kaa len tibaa na, le ni gar Pailat pam.

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na
(Matiu 27.15-26; Luk 23.13-25; Jɔnn 18.39–19.16)

6 Njim ngbaan aayoonn nan saa kan, Pailat ga nyan unaagbiija u kinipaak
ban u na lii. 7 N-yoonn ngbaan, unaagbiija ubaa nan bi kiyondiik ni, bi yin u
ke Barabas. U ni bakadam bi nan dii u na nan tukni kitiŋ ngbaan aaninkpiib,
ki ku binib. Nima pu le bi nan di bi ŋa kiyondiik ni. 8 Le kinipaak ngbaan dan
Pailat chee, ki bui u ke u ŋa waah ti ŋani pu njim ngbaan yoonn mɔmɔk na, ki
nyan unaagbiija ubaa lii. 9 Le u baa bi, “Ni ban m nyan ni Juu yaab aabɔr la
aa?” 10 Pailat bee ke Uwumbɔr aatotoorninkpiib kpa lipiipoln Yesu pu, nima
le cha bi di u ŋa uŋaal ni.
11 Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib bui kinipaak ngbaan ke bi tuk Pailat ke u
nyan Barabas lii, naa ye Yesu. 12 Kinipaak ngbaan aah tuk Pailat kina na, le
u ki baa bi, “Kina kan, uja u ni yin u ke Juu yaab aabɔr na, m ga ŋa u kinye?”
13 Le bi teen ke, “Kpaa u ndɔpuinkoo pu.”
14 Le Pailat baa bi, “Ba ŋa? U tun bakaa bayoo?”
Le bi moo tar sakpen ke, “Kpaa u ndɔpuinkoo pu.”

15 Le Pailat ban ke u sɔŋ bisui. Kina pu na, u nan nyan Barabas lii, le ki cha
waajab lue Yesu ŋinaalab, ki di u ŋa biŋaal ni, bi ti kpaa u ndɔpuinkoo pu.

Butɔb aajab aah yook Yesu pu na
(Matiu 27.27-31; Jɔnn 19.2-3)

16 Le butɔb aajab ngbaan di u buen Pailat aachiln ni, ki yin bijab biken ke
bi kuun ni. 17 Le bi chuu peer waawanpeenkaan, le ki di libɔkumaln peen u,
ki di ikokon luu kiyikpupuk ki di chiŋ u, 18 le ki doon u ke, “Juu yaab aabɔr,
aa pɔɔ ɔɔ?” 19 ki joo lidabil gbaa uyil paab, le ki teei timɔɔtan lɔe u, ki gbaan
unimbiin ni ki doon u. 20 Baah ŋa u mbɔnyun ki ti doo na, le bi chuu peer
libɔkumaln ngbaan, ki di waawanpeenkaan peen u, ki di u nyan, bi ti kpaa
u ndɔpuinkoo pu.

Baah kpaa u ndɔpuinkoo pu pu na
(Matiu 27.32-44; Luk 23.26-43; Jɔnn 19.17-27)

21 Baah cha na, le bi ton uja ubaa nsan ni, bi yin u ke Simonn, u ye Sairene
aatiŋ aanii la. U nyan ni ntingbaan ni, le ki choo Jerusalem. U nan ye
Aleksanda ni Rufus aate la. Le bi chuu u mpɔɔn ke u tun Yesu aadɔpuinkoo.
22 Le bi di Yesu buen nibaa chee, bi yin nima chee ke Golgota. Golgota aatataa
le ye ke “Kiyikpaŋ aapepel.” 23 Baah ti fuu nima chee na, le binib bibaa ban
bi tii Yesu ndaan mu nnyɔk ŋmal mu ponn ni na ke u nyun. Le u yii, kaa nyun.
24 Le butɔb aajab ngbaan kpaa u ndɔpuinkoo pu, ki di waawanpeenkaan
yakr tɔb. Bi nan too inaan ke bi lik bimɔk aah ga kan ni na. 25 Ni nan ye
kichakpiik ni, tikur tiwae yoonn la, le bi kpaa u ndɔpuinkoo pu. 26 Le bi ŋmee
kigbaŋ budabu cha bi ku u na, ki di tam waadɔpuinkoo pu, uyil paab. Bi nan
ŋmee ke, “Juu yaab aabɔr.” 27 Bi nan di bififiirb bilee kpaa idɔpuinkee pu.
Bi di ubaa kpaa unangii wɔb, ki di uken kpaa unangan wɔb. [28 Le ni gbiin
Uwumbɔr Aagbaŋ aah len pu na ke, “Bi ŋa u ke baah ŋani titunwanbirdam
pu na.”*]

29 Waah lee ndɔpuinkoo pu na, le binib bi jer nima chee na seei u, ki gbakr
biyil, le ki bui u, “Aa mu. Si u len ke aa ga gbaa wii Uwumbɔr Aadichal ki ki
maa li iwiin itaa na, 30 sunn ni ndɔpuinkoo ngbaan pu ki ŋmar.”

31 Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb mu ŋa
u mbɔnyun, ki bui tɔb ke, “U gaal biken le bi ŋmar, kaan ŋmaa gaa ubaa lii.
32 Kristo u ga gaa binib lii ki ye Juu yaab aabɔr na, u sunn ni ndɔpuinkoo pu
dandana wee, aan ti kan ki gaa u ki kii.”

Le baah di bififiirb bilee bi kpaa u chee idɔpuinkee pu na, bi mu sii u.

Yesu aah kpo pu na
(Matiu 27.45-56; Luk 23.44-49; Jɔnn 19.28-30)

33 Nwiin kaasisik ni, le itingbaan mɔmɔk bɔln, ki ti saa nwiin aah kpar
pu na. 34 Nwiin aah kpar na, le Yesu teen mpɔɔn pu ke, “Eloi, eloi, lama
sabaktani.” Naatataa le ye ke “Maawumbɔr, Maawumbɔr, ba pu aa siir cha
mi?”†

35 Binib bi nan si nima chee na ŋun waah teen pu na, le bibaa bui ke, “Li pel
man, u yin Elaija la.” 36 Le bi ponn ni ubaa san buen ki ti yoor nkiisuk, ki nan
di bɔn ndaan mu mɔɔn na ni, le ki di ŋa lidabil pu, ki di ŋa Yesu aamɔb chee
ke u moor, le ki bui ke, “Di cha man, aan ti lik ke Elaija ga dan ki nan sunn ni
u aan waan dan.”

37 Le Yesu ki teen mpɔɔn pu, le ki kpo.

* **15:28** : Lik Aisaya 53.12. † **15:34** : Lik Ilahn 22.1.

38 Le likekeln li yakr Uwumbɔr aadiik ni nfum mulee na, chuu kar
paacham ki ti saa kitiŋ. 39 Le butɔb aajab aaninkpel u si ndɔpuinkoo ngbaan
taab na kan Yesu aah kpo pu na, le ki bui ke, “Mbamɔn, uja ngbaan sil ye
Uwumbɔr Aajapɔɔn la.”
40 Bipiib bibaa mu nan bi nima chee, ki si dandar, ki si lik. Bi ponn ni ubaa
ye Mari Magdalene, uken mu ye Salome, uken mu ye Mari u ye Jems waatiir
ni Joses aana na. 41 Yesu aah nan bi Galilee na, le bipiib ngbaan nan dii u, ki
tun lituln ter u. Bipiib bi wiir ki nan dii u dan Jerusalem na mu nan bi nima
chee.

Baah sub Yesu pu na
(Matiu 27.57-61; Luk 23.50-56; Jɔnn 19.38-42)

42 Kijook aah joor na, le uja ubaa fuu ni, bi yin u ke Josef. U nan ye Arimatea
aatiŋ aanii la, ki ye bibɔjirb aaninkpiib ponn ni ubaa, ki kpa liyimbil. 43 U
mu nan bi kii Uwumbɔr aanaan aah ga fuu ni buyoonn na. Ni nan ye kitaak
ki ga woln Juu yaab aakpaakool daal na, buyoonn bi gor ke bi ji likpaakool
daal na. Le Josef buen Pailat chee ni lipobil, ki ti bui u, “Tii mi Yesu aawon.”
44 Pailat aah ŋun ke u kpo na, le ni gar u. Le u yin ni bijab aaninkpel na,
ki nan baa u ke, “Yesu aah kpo na, ni yunn aa?” 45 Le u tuk u waah kpo
buyoonn na. Pailat aah ŋun ke u kpo na, le u tii Josef nsan ke u yoor waawon.
46 Josef nan daa likekenyaan, ki nyan Yesu aawon ndɔpuinkoo pu, ki di u poo
likekeln ngbaan ni, ki di u ti sub kitakpaluŋ ni. Bi nan gbii kitakpaluŋ ngbaan
litakpasakpeln libaa aasikakl ni la. Le u di litakpapapaln leŋ mbisamɔb. 47 Le
Mari Magdalene, ni Mari u ye Joses aana na, kan baah di Yesu aawon sub nin
chee na.

16

Yesu aah fikr nkun ni pu na
(Matiu 28.1-8; Luk 24.1-12; Jɔnn 20.1-10)

1 Juu yaab aakpaakool daal aajook, le Mari Magdalene ni Salome, ni Mari
u ye Jems aana na, buen ti daa tulalee, bi ti di ŋa Yesu aawon pu. 2 Le ki
woln kitaak kichakpinaanyeek ni, nwiin aah laa puu na, le bi buen likaakul
ngbaan chee. 3 Tɔ, litakpal li lek kitakpaluŋ ngbaan aamɔb na ye lisakpeln
la. Nima pu na, baah cha na, le bi baa tɔb ke, “Ŋma ga ti biln litakpal na tii
timi?” 4 Le bi lik, ki kan ke litakpal na aa ki lek. 5 Le bi koo likaakul na ponn
ni ki kan unachipɔɔn ubaa ka ŋŋangii wɔb ki pee libɔkupiln fɔfɔk. Le ni gar bi
pam.
6 Le u bui bi, “Ni taa cha ni gar nimi man. Ni ban Yesu u ye Nasaref aatiŋ
aanii u bi nan kpaa u ndɔpuinkoo pu na la. U fikr nkun ni a. Waa bi do. Lik
man baah nan di u bil nin chee na. 7 Ni li cha ki ti tuk Piita ni waadidiliib
biken ke u loln bi pu nsan, ki cha Galilee aatiŋ ni. Bi ga ti kan u nima, waah
nan tuk bi pu na.”
8 Le ni gar bipiib na pam, le biwon gbaa. Le bi nyan likaakul na ni, ki san.
Ijawaan aah chuu bi na, le baa tuk unii ubaa.

Yesu aah di ubaa mɔk binib pu na
(Matiu 28.9-10; Jɔnn 20.11-18; Luk 24.13-35)

[9 Juu yaab aakpaakool daal aah jin ki woln kitaak na aachakpitaawoln,
Yesu aah fikr nkun ni na, le u puen di ubaa mɔk Mari Magdalene. Mari le ye
upii u Yesu nan nyan tiyayaar tilole u ni na. 10 Le Mari buen binib bi nan dii
Yesu na chee. Bi nan kpa mpombiin ki ka wii. Le Mari tuk bi ke u kan Yesu,
u fikr nkun ni a. 11 Baah ŋun kina na, le baa pak ti.

12 Nimina aapuwəb, le bi ponn ni bilee nan chuun cha ntingbaan ni. Baah
cha na, le Yesu nan di ubaa mək bi. Waa nan bi ke waah nan bi pu buyoonn
Mari Magdalene kan u na. 13 Le bi gir buen biken chee, ki ti tuk bi ke bi kan
Yesu. Le baa pak baah len pu na.

Yesu aah di ubaa mək waadidiliib pu na
(Matiu 28.16-20; Luk 24.36-49; Jənn 20.19-23; Lituln 1.6-8)

14 Nimina aapuwəb, le waadidiliib kipiik ni ubaa ka ji tijikaar. Baah bi ji
na, le Yesu di ubaa mək bi, le ki kae bi, ke ba ŋa baa pak binib bi kan u, waah
fikr nkun ni aapuwəb na aah len pu na, ke bitafal le pəə. Baa gaa u ki kii
mbaməm. 15 Le u ki tuk bi, “Ni li cha dulnyaa məmək ni, ki di tibənyaan tee
tuk binib məmək. 16 Unii u gaa mi ki kii, ki cha bi muin u nnyun ni na, u ga
ŋmar. Unii u kaa gaa mi ki kii na, Uwumbər ga bui ke waabər bii. 17 Binib bi
gaa mi ki kii na ga tun lijinjiir aatun. Maayimbil pu le bi ga nyan tiyayaar
binib ni; bi ga len iliin yayan; 18 bi ga chuu iwaa, le yaan ŋa bi nibaa. Bi yaa
nyu liluul kan, laan ŋa bi nibaa. Bi ga di biŋaal paan bibum pu, le bi ga pəək.”

Uwumbər aah di Yesu buen paacham pu na
(Luk 24.50-53; Lituln 1.9-11)

19 Tidindaan Yesu aah len bi chee tibər doo na, le Uwumbər di u buen
paacham, le u ti kal uŋangii wəb. 20 Le waadidiliib buen ŋipepel məmək ni,
ki ti tuk binib tibənyaan tee. Le Tidindaan ter bi, ki cha bi tun lijinjiir aatun.
Baah tun lijinjiir aatun na, nima le mək binib ke baah len tibənyaan ti na, ti
gbii. Amii.]

Tibɔnyaan ti
LUK
ŋmee ti na

1 Maaninkpel Teofilus, binib pam nan pɔɔn bibaa ki ŋmee kigbaŋ ponn ni
tibɔr ti nan ŋa tikaasisik ni na. 2 Binib bi kan tibɔr ngbaan aah piin ki ti doo
pu na mooni ti, ki tuk timi. Le bi ŋmee baah tuk timi pu na. 3 Min Luk, m mu
bee mbamɔm tibɔr ngbaan aah piin pu ki ti doo pu na. Nima le m dak ke ni
ŋan m mu ŋmee ti, taah piin ki ti saa pu na, ki tii si, 4 aan aa mu bee baah tuk
si tibɔr ti na aabamɔn.

Uwumbɔr aatuun aah len ke bi ga maa Jɔnn pu na

5 Buyoonn Herod nan ye Judea aatiŋ aabɔr na, le Uwumbɔr aatotoor ubaa
nan bi, bi nan yin u ke Sekaria. U nan ye Abija aamaal ponn ni aanii la. Upuu
aayimbil nan ye Elisabef. U mu nan ye Uwumbɔr aatotoor Aaronn aamaal
ponn ni aanii ubaa la. 6 Sekaria ni upuu mɔmɔk nan ye bininyaam Uwumbɔr
chee, ki dii waakaal mɔmɔk, ki ŋani waah ban pu na, kaa kpa taani ubaa.
7 Baa nan kpa ubo. Elisabef nan ye upiiŋoob la. Bi mɔmɔk mu nan por la.

8-9 Uwumbɔr aatotoorb aakaal aah dii pu na, le bi lee Sekaria, u ti koo
Uwumbɔr Aadichal ni ki see tulalee aayon. Waayoonn aah fuu ni na, le
u koo Uwumbɔr Aadichal ni, u ti tun lituln limina. 10 Buyoonn u bi seer
tulalee aayon ngbaan tii Uwumbɔr na, le kinipaak sakpeŋ bi lipaal, ki mee
Uwumbɔr. 11 Le u kan Uwumbɔr aatuun, baah seer tulalee aayon libimbiln li
paab na aaŋangii wɔb. 12 Sekaria aah kan u na, le ni muk u, le ijawaan chuu u.
13 Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui u, “Sekaria, taa san ijawaan. Uwumbɔr
ŋun saameen a. Aapuu Elisabef ga maa ubijabo, ki tii si. Le aa ga yin u ke
Jɔnn. 14 U yaa ma u kan, le aa ga li kpa mpopiin pam. Binib pam mu ga li
mɔɔni. 15 U ga li ye uninyuun Uwumbɔr chee. Waan nyu ŋisubil aadaan, ki
mu aan nyu ndaan mubaa. U ga li gbii Uwumbɔr Aafuur Nyaan buyoonn bi
ga maa u na, ki li joo cha. 16 U ga cha nimi Israel yaab pam gir ti dii Bidindaan
Uwumbɔr. 17 U ga li kpa Uwumbɔr Aafuur Nyaan, ni mpɔɔn, ke Uwumbɔr
aabɔnabr Elaija aah nan kpa pu na, ki ga loln ni Tidindaan pu nsan. U ga cha
tetiib ni baabim ki kpaan.* U ga cha binib bi kaa kii Uwumbɔr aamɔb na li
kpa nlan, aan bi kpeln, ki li dii bininyaam aah dii pu na. U ga toor binib, bi li
ye binib bi gor ki kii Uwumbɔr na.”

18 Le Sekaria bui Uwumbɔr aatuun ngbaan, “M por a, mpuu mu por a; m
ga ŋa kinye ki bee ke saah len pu na ga sil ŋa.”

19 Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui u, “M ye Gabriel u si Uwumbɔr aanim-
biin ni na la. U tun ni mi ke m nan tuk si tibɔnyaan tee. 20 Ni yaa nan ŋeer
kan, maah len pu na ga gbiin. Saah kaa pak maah len pu na, le aa ga ŋa ubir,
kaan ki ŋmaa len tibɔr ki ti saa buyoonn tiwan nimina ga ŋa na.”

21 Le kinipaak ngbaan si lipaal, ki si kii buyoonn Sekaria ga nya ni
Uwumbɔr Aadichal ni na. U nan yunn kaa nyan ni, le ni gar bi pam. 22 Waah
nan nyan ni na, waa ŋmaa len bi chee tibɔr. Nima le cha bi bee ke u kan lijinjiir
aawan Uwumbɔr Aadichal ni. Le u beenin len libir, kaa ŋmaa len tibɔr.

23 Waawiin aah ye pu u tun lituln Uwumbɔr Aadichal ni na aah doo na, le
u kun. 24 Ni bi ki cha, le upuu Elisabef dek lipuul, ki di ubaa bɔr iŋmal iŋmu,

* **1:17** : Lik Malakai 4.5-6.

25 le ki bui ke, “Uwumbər lik maah bi pu na la, le ki ŋa mi tibulchinn kina ki
tii mi, ki nyan mi inimɔɔn ni.”

Uwumbər aatuun aah bui Mari ke u ga maa Yesu pu na

26 Lipuul aah ŋa iŋmal iloob aapuul na, le Uwumbər tun waatuun Gabriel
ke u buen Galilee aatiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Nasaref, 27 ke u buen usapɔɔn
ubaa chee, bi yin u ke Mari. Waa nyi uja. Bi nan puu ke bi ga tii u tichar.
Bi yin uchal Josef, u ye Ubər David aamaal ponn ni aanii ubaa la. 28 Le
Uwumbər aatuun ngbaan fuu ni Mari chee ki doon u, le ki bui u, “Uwumbər
ŋa si tibulchinn sakpen a, ki bi aa chee, ki ŋa tinyoor ŋa aa pu ki jer waah ŋa
bipiib məmək pu na.”
29 Waah len kina na, le ni gar Mari sakpen. Le u dakl lik waah len pu na
aatataa. 30 Le u ki bui u, “Mari, taa san ijawaan. Uwumbər ŋa si tibulchinn la.
31 Aa ga dek lipuul, ki maa ubijabo ki yin u ke Yesu. 32 U ga li ye uninyuun la.
Bi ga yin u Uwumbər u kaa kpa ŋeen aatɔ na Aajapɔɔn. Tidindaan Uwumbər
ga tii u uyaaja Ubər David aanaan. 33 U ga li ye uyaaja Jakob aayaabitiib†
aabər n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Waanaan aan doo.”
34 Le Mari baa Uwumbər aatuun ngbaan ke, “Maah kaa nyi uja na, m ga ŋa
kinye ki maa ubo?”
35 Le u bui u, “Uwumbər Aafuur Nyaan ga sunn ni aa pu. Uwumbər u kaa
kpa ŋeen aatɔ na aapɔɔn ga cha aa dek lipuul. Nima pu na, saah ga maa ubo
u na ga li ye chain. Bi ga yin u ke Uwumbər Aajapɔɔn la. 36 Lik, aana aabo
Elisabef, u por na, u mu pil ubijabo aapuul. Baah nan yin u ke upiiŋoob na
kpa iŋmal iloob aapuul la; 37 nibaa aa pɔɔ Uwumbər chee.”
38 Le Mari bui Uwumbər aatuun ngbaan, “M ye Uwumbər aanaagbiipii la.
Saah len pu na, u cha ni ŋa kina.” Le Uwumbər aatuun ngbaan buen.

Mari aah mann Elisabef pu na

39 N-yoonn ngbaan le Mari gor mala ki buen ŋijoo ponn ni, le ki ti buen kitiŋ
kibaa ni, ki bi Juda aatiŋ ponn ni,‡ 40 le ki koo Sekaria do, ki doon Sekaria
aapuu Elisabef. 41 Elisabef aah ŋun idoon pu na, le waabo fii uponn ni. Le
Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin Elisabef. 42 Le u len mpɔɔn pu ki bui Mari,
“Uwumbər ŋa tinyoor ŋa aa pu ki jer waah ŋa bipiib məmək pu na, ki ŋa
tinyoor ŋa ubo u bi aaponn ni na mu la. 43 Ba ŋa Uwumbər nyuŋ mi kina
ki cha Ndindaan aana dan nan mann mi? 44 Ntafal aah ŋun saadoon na, le
maabo fii mponn ni, waah kpa mpopiin pu na. 45 Si u gaa Uwumbər ki kii na,
u ŋa tinyoor ŋa aa pu la, ki ga ŋa waah nan tuk si ke u ga ŋa pu na.”

Mari aah gaa nlahn ki pak Uwumbər pu na

46 Le Mari bui ke,
“M nyuŋni Uwumbər nsui ni la.
47 M kpa mpopiin sakpen, Uwumbər u gaa mi lii na pu.
48 U teer mi u ye waanaagbiipiigiin na bər.
Dandana ki joo cha, binib məmək ga len
ke Uwumbər ŋa tinyoor ŋa m pu la,
49 ba pu? Uwumbər u kpa mpɔɔn na tun litukpaan ki tii mi.
Waayimbil ye chain la.
50 Binib bi san u na, u san bi kinimbaak,
ni biyaabitiib, ni biyaabisɔsɔk ponn ni ki joo cha.
51 U mək binib waapɔɔn,

† **1:33** : Jakob aayaabitiib ye Israel yaab la. ‡ **1:39** : Ni nan ye iwiin inaa bee iŋmu aasachuln la.

ki jenn kalmbaanidam bi dak ke bi ye bininyuum na.
52 U nyan bibərkpaam baanaan ni,
ki nyuŋ bigiim.
53 Binib bi nkon joo bi na,
u tii bi tijikaar nyaan, bi ji bab.
U cha biwankpadam chuun ni iŋaalpeen.
54 Waah nan puu tipuur ti tii tiyaajatiib na,
u ŋa kina la, ki ter waatutum Israel yaab.
55 U teer ki san Abraham ni uyaabitiib kinimbaak
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na la.”
56 Tɔ, Mari nan bi Elisabef do iŋmal itaa, le ki nin gir kun.

Baah ma Jənn u muini binib nnyun ni na pu na

57 Le ni ŋeer Elisabef maa ubo. Le u ma ubijabo. 58 Le udoyaab ŋun ke Uwumbər san u kinimbaak sakpen. Le u ni bi kpaan ki məəni.
59 Waabo aawiin iniin daal, le bi dan bi nan gii uchakpaln, le ki ban bi yin u ke Sekaria ke baah yin ute pu na. 60 Le una aa kii, ki bui ke bi ga yin u ke Jənn la.
61 Le bi bui u, “Unii ubaa aa kpa liyimbil limina nimi aamaal ponn ni.” 62 Le bi di biŋaal len ute chee, ki baa u ke u ban ke bi yi waabo kinye.
63 Le u bui bi ke bi tii u kigbaŋ. Baah tii u na, le u ŋmee ke, “Waayimbil le ye Jənn.” Le ni gar bi məmək pam. 64 Libuul ngbaan ni le Sekaria aalambil ləkr. Le u piin ki bi len ki pak Uwumbər. 65 Le ijawaan chuu bidoyaab məmək. Le Judea aatim mumək bi ŋijoo ponn ni na aanib ŋun tibər ngbaan. 66 Ni nan ŋa binib bimək ŋun ti na ilandak. Le bi baa ke, “Ubo ngbaan ga li ye ba aanibol?” Ba pu? Uwumbər aaŋaal nan bi u pu.

Sekaria aah pak Uwumbər pu na

67 Le Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin Sekaria, u ye Jənn aate na, le ki cha u len Uwumbər aabər:
68 “Cha ti pak Tidindaan u ye timi Israel yaab Aawumbər na.
U dan nan ter waanib, ki nyan bi tinaagbiir ni,
69 ki tii timi unii u ga gaa timi lii, ki kpa mpəən,
ki ye waatutunn Ubər David
aamaal ponn ni aanii ubaa na.
70 U nan cha waabənabtiib chain len kina n-yaayoonn na
ki joo cha.
71 U nan puu tipuur ke u ga nyan timi, timi aadim aaŋaal ni,
ni bimək nan timi na aaŋaal ni, aan ti ŋmar.
72 U nan len ke u ga san tiyaajatiib kinimbaak,
ki teer waah puu tipuur ti ye chain na bər.
73 U nan puu tipuur tii tiyaaja Abraham,
74 ke u ga nyan timi, timi aadim aaŋaal ni,
aan ti dii u ki taa li san ijawaan,
75 ki li bi chain,
ki li kpa mbimbinyaan u chee n-yoonn məmək.
76 Si, maabo, bi ga yin si ke Uwumbər u kaa kpa
ŋeen aatɔ na aabənabr.
Aa ga loln ni Tidindaan pu nsan,
ki toor nsan tii u,
77 ki tuk waanib ke u ga di cha baatunwanbir pinn bi,
ki gaa bi lii;

78 ba pu? timi Aawumbɔr kpa tibulchinn,
ki san timi kinimbaak.
U yaa gaa timi lii kan,
ni ga li bi ke nwiin aah puu ni pu na.
79 Ni ga woln binib bi bi mbɔmbɔɔn
ni ki san nkun ijawaan na pu,
ni ga mɔk timi nsan mu ga tii timi nsuudoon na."
80 Le ubo ngbaan muun, ki dii Uwumbɔr ni usui mɔmɔk, le ki nan bi nteersakpiin ni, ki ti saa buyoonn u piin ki bi tuk Israel yaab Uwumbɔr aabɔr na.

2

Baah ma Yesu pu na
(Matiu 1.18-25)

1 N-yoonn ngbaan le Ubɔrkpaan Siisa Agustus len ke binib mɔmɔk kuun ni ki nan ŋmee baayimbil, u lik baah wiir pu na. 2 Baah kahn binib kina njan pu na, Kirinius le nan ye Siria aatiŋ aaninkpel. 3 Le binib mɔmɔk buen bido aatiŋ ni, bi ti ŋmee baayimbil.
4 Josef nan ye Ubɔr David aamaal ponn ni aanii ubaa la. Nima pu na, u nan nyan Nasaref, kitiŋ ki bi Galilee aatiŋ ni na, le ki buen Ubɔr David aatiŋ, ki bi yin ki ke Betlehem, ki bi Judea aatiŋ ni na. 5 Le u ni upuu Mari, u kpa lipuul na, buen bi ti ŋmee baayimbil. 6 Baah bi Betlehem aatiŋ ni na, le ni ŋeer u maa ubo. 7 Le u ma waajan aabijabo, ki di u poo likekeln ni, ki di u di ŋa tiwakor aah ŋmɔ timoor dakaa u ponn ni na; mpaan aa nan ki bi bicham aadiik ponn ni ke bi koo.

Uwumbɔr aatuuntiib aah fuu ni bipihdam chee pu na

8 Bipihdam bibaa nan bi nima chee timoor ni, ki kpaa baapiih ki lik i kinyeek. 9 Le Uwumbɔr aatuun dan bi chee. Le Uwumbɔr aawiihn woln bi pu. Le ijawaan chuu bi sakpen. 10 Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui bi, "Taa san ijawaan man. M joo ni tibɔnyaan ti ga tii binib mɔmɔk mpopiin sakpen na la. 11 Kinyeek kee bi ma unii u ga gaa nimi lii na, Ubɔr David aatiŋ ni. Uma le ye Tidindaan Kristo.* 12 Ni ga kan ubo ngbaan aah poo ŋikeken ni, ki dɔ tiwakor aah ŋmɔ timoor dakaa u ponn ni na. Nima le ga li ye limɔkl ki tii nimi."
13 Libuul ngbaan ni le Uwumbɔr aatuuntiib bi wiir sakpen na fuu ni ntuun ngbaan chee, le ki pak Uwumbɔr, ki len ke,
14 "Cha ti nyuŋ Uwumbɔr u bi paacham na.
Lifuur ga li bi dulnyaa wee ni.
Uwumbɔr san binib kinimbaak la."
15 Le Uwumbɔr aatuuntiib ngbaan gir buen paacham. Le bipihdam ngbaan bui tɔb, "Cha ti buen Betlehem aatiŋ ni dandana, ki ti lik Uwumbɔr aah tuk timi ke tiwan ni ŋa nima na."
16 Le bi buen mala, ki ti kan Mari, ni Josef, ni ubo ngbaan. Ubo ngbaan dɔ tiwakor aah ŋmɔ timoor dakaa u ponn ni na. 17 Bipihdam ngbaan aah kan u na, le bi tuk binib Uwumbɔr aatuun ngbaan aah tuk bi ubo ngbaan aabɔr pu na. 18 Binib bimɔk ŋun bipihdam ngbaan aah len pu na, le ni gar bi. 19 Mari le teer tibɔr timina mɔmɔk, ki dakl lik taatataa usui ni. 20 Le bipihdam ngbaan gir buen baapiih chee timoor ni. Baah cha na, le bi nyuŋni Uwumbɔr ki pak

* **2:11** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Masiya aatataa le ye ke bi di olif aakpan kpir unii aayil pu ki mɔk ke u ye Uwumbɔr yoo.

u, baah kan ki ŋun pu na məmək pu; bi kan ki ŋun Uwumbər aatuun ngbaan aah tuk bi pu na.

Baah yin Yesu liyimbil pu na

21 Ubo ngbaan aawiin iniin daal le ni ŋeer bi gii uchakpaln. Le bi yin u ke Yesu. Buyoonn Mari aa nan kee dek lipuul na, le Uwumbər aatuun ngbaan nan bui u ke bi yin u kina.

Baah di Yesu ki di tii Uwumbər pu na

22 Buyoonn ni ŋeer bi ŋa Mari chain, Moses aakaal aah mək pu na, le bi di ubo ngbaan buen Jerusalem, bi ti di u tii Uwumbər. 23 Ni ŋmee Uwumbər aakaal aagbaŋ ni ke bi di njan aabijabo mək ki di tii Uwumbər. 24 Le Josef ni Mari toor kitork ki tii Uwumbər, waakaal aah len pu na. Nkaal ngbaan len ke bi di ŋinanjel ŋilee, bee mbərnanjibim mulee ki di toor kitork ngbaan.

25 Uja ubaa nan bi Jerusalem aatiŋ ni. Bi nan yin u ke Simeonn. U nan ye uninyaan la, ki dii Uwumbər aakaal məmək mbaməm, ki lik bundaln Uwumbər ga nyan Israel yaab baafalaa ni na. Uwumbər Aafuur Nyaan nan bi u chee, 26 ki nan mək u ke waan kpo, see u kan Uwumbər aanii Kristo u ga gaa binib lii na waahr. 27 Uwumbər Aafuur Nyaan nan cha u koo Uwumbər Aadichal ni, le Yesu aate ni una joo ni Yesu ki di koo ni Uwumbər Aadichal ni, bi ti di u tii Uwumbər. Buyoonn bi di u koo ni na 28 le Simeonn gaa u unaal ni, le ki pak Uwumbər, ki bui ke,

29 “Uwumbər, aa ga ŋmaa cha saatutunn nya dulnyaa wee ni, nsuudoon ni;
ba pu? dandana aa ŋa saah nan len pu na,
30 ki cha nnimbil kan Saabo u ga gaa timi lii na.
31 Aa nan len ke aa ga tun ni u dulnyaa wee ni.
Dandana wee u ga nya, aan binib məmək bee waabər.
32 U ye nwiihn ki ga woln binib bi
kaa ye Israel yaab na aanimbil.
U pu, le binib ga nyuŋ saanib Israel yaab.”

33 Simeonn aah len ubo ngbaan aabər kina na, le ni gar ute ni una. 34 Le Simeonn ŋa Uwumbər aanyoor ŋa bi pu, le ki bui ubo ngbaan aana Mari, “Uwumbər nyan ubo ngbaan ke u sunn timi Israel yaab ponn ni pam taab, ki nyuŋ ti ponn ni pam mu. U ye limək li binib pam ga yii li na. 35 Nima le ga kpiir baah dak pu bisui ni na. Aasui mu ga bii sakpen a, ki ga li wu ke unyoohn na.”

36 Le upininkpel ubaa, u ye Uwumbər aabənabpii, aan bi yin u ke Ana na, mu nan bi. U nan ye Fanuel aabisal, ki ye Aser aanibol ponn ni aanii ubaa la. U nan por sakpen a. U nan bi uchal chee ŋibin ŋilole, le uchal kpo cha u, le u ye ukpopii. 37 U nan ye ŋibin imonko inaa ni ŋinaa aanii la. U nan bi Uwumbər Aadichal ni n-yoonn məmək, ki dooni u nwiin pu ni kinyeek, ki lulni buməb, ki mee u. 38 N-yoonn ngbaan le u mu fuu ni, ki dooni Uwumbər ubo ngbaan pu, le ki di waabər tuk Jerusalem aanib bimək lik buyoonn Uwumbər ga gaa bi lii na.

Baah gir ni Nasaref aatiŋ ni pu na

39 Yesu aate ni una nan ŋa Uwumbər aakaal aah len pu na məmək, le ki gir kun bido aatiŋ Nasaref ki bi Galilee aatiŋ ni na. 40 Le ubo ngbaan muun, ki moo kan mpəən, ki kpa nlan sakpen. Le Uwumbər aanyoor nan bi u pu.

Yesu aah bi Uwumbər Aadichal ni pu na

41 Libiln mək, ute ni una nan chaa Jerusalem, buyoonn Juu yaab ji Lakr-jer
aajim† 42 Yesu aah nan ti saa ŋjibin kipiik ni ŋjilee na, le bi buen Jerusalem bi
ti ji njim ngbaan, baah ŋani pu ŋjibin məmək na. 43 Bi nan bi nima ki ti saa
buyoonn njim ngbaan aawiin doo na, le ki gir chaa kun. Le Yesu u nan laa ye
ubo na gaar Jerusalem ni. Ute ni una mu aa nyi. 44 Bi dak ke u bi usachun ŋjeen
aatətiib ponn ni. Le bi chuun nwiməŋ aasachuln, le ki nin ban u bidoyaab
ponn ni, kaa kan u. 45 Baah kaa kan u na, le bi gir buen Jerusalem ponn ni,
ki ti chuun ban u. 46 Iwiin itaa daal le bi ti kan u Uwumbər Aadichal ni. U ka
bimməkninkpiib aakaasisik ni, ki pel baah len pu na, ki mu baa bi mbaan,
47 ki kpa nlan ki bee baah len pu na aatataa, ki giin kii bi mbaməm. Nima le
ni gar binib bimək ŋun na. 48 Ute ni una aah kan u na, le ni gar bi pam. Le
una baa u, “Maabo, ba ŋa aa ŋa timi kina? M ni aate ban si ni mpombiin.”
49 Le u baa bi, “Ba pu ni ban mi? Naa nyi ke ni ye ke m li bi Nte Uwumbər
aatuln ni ii?” 50 Le baa bee waah len pu na aatataa.
51 Le u dii bi ki gir Nasaref aatiŋ ni, le ki kii bimәi. Le una joo tibər timina
məmək usui ni. 52 Yesu nan muun ki moo kan nlan, le ki kan kipak binib ni
Uwumbər mu chee.

3

Jənn u muini binib nnyun ni na aah moon Uwumbər aabər pu na
(Matiu 3.1-12; Mak 1.1-8; Jənn 1.19-28)

1 Buyoonn Ubərkpaan Tiberius Siisa nan jin waanaan ŋjibin kipiik ni
ŋiŋmu ni, aan Pontius Pailat mu ye Judea aatiŋ aaninkpel, Herod mu ye
Galilee aabər, aan unaal Filip mu ye Iturea aatiŋ, ni Trakonitis aatiŋ aabər,
Lisanius mu ye Abilene aatiŋ aabər, 2 aan Anas ni Kayafas mu ye Uwumbər
aatotoorninkpiib na, n-yoonn ngbaan le Jənn u ye Sekaria aajapəən na nan
bi nteersakpiin ni. Le Uwumbər len u chee tibər nima. 3 Le u bɔ dii Jəədann
aaməəl aatingbaan ni, ki mooni ke, “Kpeln nimi aabimbin man, aan m muin
nimi nnyun ni, le Uwumbər ga di cha nimi aatunwanbir pinn nimi.” 4 Waah
ŋa kina na, le ni gbiin Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan ŋmee pu Uwumbər
Aagbaŋ ni na ke,

“Unii ubaa bi nteersakpiin ni ki tar,
‘Toor Uwumbər aasan man
ki ŋa waasan mu li tok ki tii u.
5 Bi ga di titan gbiin tifatann məmək,
ki ber ŋijoo ni ŋigongon məmək lii taab,
ki naar isan imək gər na,
ki ŋa isan imək kaa joon na, i li joon tii u.
6 Binib məmək ga kan Uwumbər aah ga gaa bi lii pu na.’ ”*

7 Le kinipaak nan dan Jənn chee, ki ban ke u muin bi nnyun ni. Le u baa bi,
“Nimi ijagen aabim, ŋma sur nimi ke ni nya ntafadaan mu choo na ni? 8 Ni
li tun lituln li ga mək ke ni sil kpeln nimi aabimbin na, ki taa bui ke niyaaja
aah ye Abraham na, nima le ga cha ni nyan ntafadaan ni. M tuk nimi la,
Uwumbər ga ŋmaa di ŋitakpal ŋimina kpaln Abraham aayaabitiib. 9 Dandana
wee Uwumbər toor kichək ke u ti gaa isui imək kaa lu ŋisubil ŋi ŋan na, ki di
ŋa mmii ni.”
10 Le kinipaak ngbaan baa u, “Kina kan, ti ga ŋa kinye?”

† **2:41** : Bi nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer bundaln Uwumbər aatuun u ku binib na nan lakr bi pu jer na. Lik Nnyam 12.1-27; Ikaal 16.1-8. * **3:6** : Lik Aisaya 40.3-5.

11 Le u bui bi, “Unii u kpa ŋibəkul ŋilee na, u tii unii u kaa kpa libaa na. Unii
u mu kpa tijikaar na, u yakr tii unii u kaa kpa na.”
12 Bilampoogaab mu nan dan u chee, ki ban ke u muin bi nnyun ni, le ki
baa u, “Umɔmɔkr, ti mu ga ŋa kinye?”
13 Le u bui bi, “Ni taa gaa ŋimombil ki jer baah siin nimi pu na.”
14 Le butɔb aajab mu baa u, “Ti mu ga ŋa kinye?”
Le u bui bi, “Ni taa gaa unii ubaa aamombil mpɔɔn man, ki taa galn unii u
kaa kpa taani na. Cha ninimbil gbiin nimi aapal.”
15 Jɔnn pu, le binib aalandak fii. Bi mɔmɔk baa bisui ni ke, “U ye Kristo u
ga gaa timi lii na aan waa ye?” 16 Le Jɔnn bui bi mɔmɔk, “Mma muin nimi
nnyun ni la. Tɔ, unii u jer mi na mu choo. Maa ŋeer ke m gbiln waanaatak
aaŋmin ki tii u. Uma le ga muin nimi Uwumbɔr Aafuur Nyaan, ni mmii ni.
17 U joo waayikpimbik uŋaal ni, u ti chaar waajikaar, ki di njikaabim ŋa lipil
ni, ki di tigbengbir see mmii mu kaan junn na ni.”
18 Kina le Jɔnn nan sur binib ngbaan, ki di ŋimɔbon aabɔŋ kpee ki sur bi,
ki mooni tibɔnyaan ngbaan. 19 U nan sur Ubɔr Herod mu. Herod nan gaa
unaal aapuu Herodias, ki ki tun titunwanbir sakpen ki kpee. Nima le cha
Jɔnn nan sur u. 20 Le Herod ki tun titunwanbir tiken ki kpee, ki chuu Jɔnn
laŋ kiyondiik ni.

Jɔnn aah muin Yesu nnyun ni pu na (Matiu 3.13-17; Mak 1.9-11)

21 Jɔnn aah nan muin binib nnyun ni na, le u muin Yesu mu nnyun ni. Le
Yesu mee Uwumbɔr. Waah bi mee Uwumbɔr na, le kitaapaak chuu piir. 22 Le
Uwumbɔr Aafuur Nyaan sunn ni, ki nan tɔŋ u pu, ki naahn linanjel. Le nneel
nyan ni paacham ki len, “Aa ye Njapɔɔn u m gee si na la. Nnimbil gbiin si.”†

Yesu aayaajatiib ponn ni aayimbil (Matiu 1.1-17)

23 Buyoonn Yesu naahn ke waah ŋa ŋibin piitaa aanii na, le u piin ki tuk
binib Uwumbɔr aabɔr. Binib nan dak ke u ye Josef aajapɔɔn la.
Josef nan ye Heli aajapɔɔn,
24 Heli mu nan ye Matat aajapɔɔn, Matat mu nan ye Liifai aajapɔɔn,
Liifai mu nan ye Melki aajapɔɔn, Melki mu nan ye Janai aajapɔɔn,
Janai mu nan ye Josef aajapɔɔn,
25 Josef mu nan ye Matatias aajapɔɔn, Matatias mu nan ye Amos aajapɔɔn,
Amos mu nan ye Nahum aajapɔɔn, Nahum mu nan ye Esli aajapɔɔn,
Esli mu nan ye Nagai aajapɔɔn,
26 Nagai mu nan ye Maaf aajapɔɔn, Maaf mu nan ye Matatias aajapɔɔn,
Matatias mu nan ye Semeinn aajapɔɔn, Semeinn mu nan ye Josek aa-
japɔɔn,
Josek mu nan ye Joda aajapɔɔn,
27 Joda mu nan ye Joanann aajapɔɔn, Joanann mu nan ye Resa aajapɔɔn,
Resa mu nan ye Serubabel aajapɔɔn, Serubabel mu nan ye Sealtiel aa-
japɔɔn,
Sealtiel mu nan ye Neri aajapɔɔn,
28 Neri mu nan ye Melki aajapɔɔn, Melki mu nan ye Adi aajapɔɔn,
Adi mu nan ye Kosam aajapɔɔn, Kosam mu nan ye Elmadam aajapɔɔn,
Elmadam mu nan ye Er aajapɔɔn,
29 Er mu nan ye Josua aajapɔɔn, Josua mu nan ye Elieser aajapɔɔn,
Elieser mu nan ye Jorim aajapɔɔn, Jorim mu nan ye Matat aajapɔɔn,

† **3:22** : Lik Aisaya 42.1.

Matat mu nan ye Liifai aajapɔɔn,
30 Liifai mu nan ye Simeonn aajapɔɔn, Simeonn mu nan ye Juda aajapɔɔn,
Juda mu nan ye Josef aajapɔɔn, Josef mu nan ye Jonam aajapɔɔn,
Jonam mu nan ye Eliakim aajapɔɔn,
31 Eliakim mu nan ye Melea aajapɔɔn, Melea mu nan ye Mena aajapɔɔn,
Mena mu nan ye Matata aajapɔɔn, Matata mu nan ye Natann aajapɔɔn,
Natann mu nan ye Ubɔr David aajapɔɔn,
32 Ubɔr David mu nan ye Jese aajapɔɔn, Jese mu nan ye Obed aajapɔɔn,
Obed mu nan ye Boas aajapɔɔn, Boas mu nan ye Salmonn aajapɔɔn,
Salmonn mu nan ye Nasonn aajapɔɔn,
33 Nasonn mu nan ye Aminadab aajapɔɔn, Aminadab mu nan ye Adminn aajapɔɔn,
Adminn mu nan ye Arni aajapɔɔn, Arni mu nan ye Hesronn aajapɔɔn,
Hesronn mu nan ye Peres aajapɔɔn, Peres mu nan ye Juda aajapɔɔn,
34 Juda mu nan ye Jakob aajapɔɔn, Jakob mu nan ye Aisak aajapɔɔn,
Aisak mu nan ye Abraham aajapɔɔn, Abraham mu nan ye Tera aajapɔɔn,
Tera mu nan ye Nahor aajapɔɔn,
35 Nahor mu nan ye Serug aajapɔɔn, Serug mu nan ye Reu aajapɔɔn,
Reu mu nan ye Peleg aajapɔɔn, Peleg mu nan ye Eber aajapɔɔn,
Eber mu nan ye Sela aajapɔɔn,
36 Sela mu nan ye Kainann aajapɔɔn, Kainann mu nan ye Afaksad aajapɔɔn,
Afaksad mu nan ye Sem aajapɔɔn, Sem mu nan ye Nowa aajapɔɔn,
Nowa mu nan ye Lamek aajapɔɔn,
37 Lamek mu nan ye Metusela aajapɔɔn, Metusela mu nan ye Enok aajapɔɔn,
Enok mu nan ye Jared aajapɔɔn, Jared mu nan ye Mahalaleel aajapɔɔn,
Mahalaleel mu nan ye Kenann aajapɔɔn,
38 Kenann mu nan ye Enos aajapɔɔn, Enos mu nan ye Sef aajapɔɔn,
Sef mu nan ye Adam aajapɔɔn, Uwumbɔr le nan naan Adam.

4

Kinimbɔŋ aah tɔŋ Yesu pu na
(Matiu 4.1-11; Mak 1.12-13)

1 Yesu, u nan gbii Uwumbɔr Aafuur Nyaan na nan nyan Jɔɔdann aamɔɔl chee. Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan cha u buen nteersakpiin ni, 2 le kinimbɔŋ ti tɔŋ u nima, iwiin imonko ilee. Iwiin imonko ilee ngbaan Yesu aa jin nibaa. Le iwiin ngbaan aah jer na, nkon chuu u.

3 Le kinimbɔŋ bui u, “Aa yaa ye Uwumbɔr Aajapɔɔn kan, bui litakpal limina aan li kpaln tijikaar.”

4 Le Yesu bui ki ke, “Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, ‘Tijikaar baanja aan ŋmaa tii unii limɔfal.’ ”

5 Le kinimbɔŋ di u buen lijool li fɔk na paab, ki ti mɔk u dulnyaa wee ni aanaan mɔmɔk libuul ngbaan ni, 6 le ki bui u, “M ga di mpɔɔn mumina mɔmɔk, ni mu aawangol tii si. Bi nan di ni mɔmɔk tii mi la. M mu ga ŋmaa di ni tii unii u m ban na. 7 Aa yaa gbaan nnimbiin ni ki pak mi kan, sin le ga li yeh ni mɔmɔk.”

8 Le Yesu bui ki ke, “Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, ‘Li pak Aadindaan Uwumbɔr ki dii uma baanja.’ ”

9 Le kinimbəŋ di u buen Jerusalem, ki ti di u təŋ Uwumbər Aadichal paab, le
ki bui u, “Aa yaa ye Uwumbər Aajapəən kan, lir ni kitiŋ; 10 ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ni ke,
‘U ga tuk waatuuntiib ke bi li lik si.
11 Le bi ga li joo si biŋaal ni,
aataal taa gbeer litakpal.’ ”
12 Le Yesu bui ki ke, “Uwumbər Aagbaŋ len ke, ‘Taa təŋ Aadindaan
Uwumbər.’ ”
13 Kinimbəŋ aah təŋ Yesu ntəŋ məmək ki ti doo na, le ki laa siir cha u.

Yesu aah piin waatuln Galilee aatiŋ ni pu na (Matiu 4.12-17; Mak 1.14-15)

14 N-yoonn ngbaan le Yesu gir kun Galilee aatiŋ ni. Uwumbər Aafuur
Nyaan aapəən mu bi u ni. Le waayimbil moon Galilee aatingbaan məmək
ni. 15 Le u koo mmeen aadir ni, ki tuk binib Uwumbər aabənyaan. Le binib
məmək nyuŋ u.

Nasaref aatiŋ aanib aah yii Yesu pu na (Matiu 13.53-58; Mak 6.1-6)

16 Yesu nan ti fuu Nasaref aatiŋ, baah nan kpiin u nin chee na. Juu yaab
aakpaakool daal, le u koo mmeen aadiik ni, waah ŋani pu n-yoonn məmək na.
Le u fii sil ke u karn Uwumbər Aagbaŋ ni. 17 Le bi nan di Uwumbər aabənabr
Aisaya aagbaŋ di tii u. Le u kpar kigbaŋ ngbaan, ki kan nin chee ŋmee ke,
18 “Uwumbər Aafuur Nyaan bi m ni;
u nyan mi ke m tuk bigiim tibənyaan tee.
U tun ni mi ke m nan səŋ binib bi kpa mpombiin na aasui,
ki tuk binaagbiib ke m gaa bi lîi la,
ki tuk bijoom ke m likr binimbil,
ki nyan bifalaadam baafalaa ni,
19 ki tuk binib ke buyoonn Uwumbər ga gaa waanib lii na fuu ni.”*
20 Le Yesu ki kpab kigbaŋ ngbaan, ki ki giin ki tii mmeen aadiik ni aatotoor
ngbaan, le ki kal. Le binib bimək bi mmeen aadiik ni na aanimbil kal u pu.
21 Le u bui bi, “Naah ŋun Uwumbər Aagbaŋ ni aabər ti din wee na gbiin la.”
22 Le bi məmək pak u. Waah len iliinyaan pu na, le ni gar bi pam. Le bi baa
təb, “Waa ye Josef aajapəən la aa?”
23 Le u bui bi, “M bee ke ni ga bui mi liyataŋakl limina, ‘Dəkta, tii aabaa
laafee.’ Ni ga ki bui mi, ‘Ti ŋun saah tun lijinjiir aatun Kapenaum aatiŋ ni pu
na. Tun kina do chee na, saatiŋ ponn ni.’ 24 M tuk nimi mbamən la, binib aan
nyuŋ Uwumbər aabənabr ubaa udo aatiŋ ni.
25 “Li pel man, Elaija aayoonn na, utaal aa nan nun ŋibin ŋitaa ni iŋmal iloob.
Le nkon sakpem lir kitiŋ ngbaan ni. N-yoonn ngbaan Israel yaab ponn ni
bikpopiib nan bi ki wiir. 26 Uwumbər mu aa nan tun Elaija u ti ter bi ponn ni
ubaa. U nan tun u Sarefaf aatiŋ, ki bi Saidonn aatiŋ ni na, ke u ti ter ukpopii u
bi nima na. 27 Uwumbər aabənabr Elaisa aayoonn na, bikəndam nan bi Israel
yaab ponn ni ki wiir; le Uwumbər aa cha bi ponn ni ubaa pəək. Naamann, u
nan ye Siria aatiŋ aanii na baanja le u nan cha u pəək.”
28 Yesu aah len kina na, le binib bimək bi mmeen aadiik ni na gee liŋuul
sakpen, 29 le ki fii, ki chuu nyan u kitiŋ ngbaan ni, ki di u buen baatiŋ aah bi
lijool li paab na, bi ti di u lii lijool ngbaan aataab. 30 Le u bə dii bikaasisik ni
ki buen.

---

* **4:19** : Lik Aisaya 61.1-2.

Yesu aah nyan tiyayaar uja ni pu na
(Mak 1.21-28)

31 U nan fuu Kapenaum, kitiŋ ki bi Galilee aatiŋ ni na. Le Juu yaab
aakpaakool daal u koo mmeen aadiik ni, ki ti tuk binib Uwumbər aabər.
32 Waah tuk bi tibər ti na, le ni gar bi pam. Ba pu? waabər nan kpa mpəən.
33 Le uja u tiyayaar joo u na bi mmeen aadiik ngbaan ni, le ki teen mpəən pu
ke, 34 “Sin Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na, aa ban ba ti chee? Aa dan aa nan
ŋa timi yəli la aa? M nyi si. Aa ye Uwumbər aanii u ye chain na la.”
35 Le Yesu kae tiyayaar ngbaan, ki len ke, “Ŋmim. Di uja ngbaan lii.” Le
tiyayaar ngbaan di u lii kitiŋ, ki nyan cha u. Taah lii u kitiŋ na, naa ŋa u
nibaa.
36 Le ni gar bi məmək pam. Le bi baa təb, “Ba aabəboln sə? U kpa yiko
ni mpəən le ki tuk tiyayaar ke ti di binib lii. Le ti kii waaməb.” 37 Le Yesu
aayimbil moon ŋipepel məmək, nima chee.

Yesu aah tii bibum pam laafee pu na
(Matiu 8.14-17; Mak 1.29-34)

38 Yesu nan nyan mmeen aadiik ni, ki buen Simonn aadichal ni. Le Simonn
aapuu aana aawon toŋ sakpen. Le bi mee Yesu ke u ter u. 39 Le Yesu dan nan
sil jonn u pu, le ki kae iween i joo u na. Le uwon səŋ. Libuul ngbaan ni le u
fii, ki chann bi tichann.
40 Tə, nwiin aah bi lir na, le binib bimək kpa bibum bido na joo ni bi Yesu
chee. Le iween aabəŋ aabəŋ joo bi. Le u di uŋaal paan bi məmək pu, ki cha bi
pəək. 41 Le tiyayaar mu di binib pam lii, ki teen ke, “Aa ye Uwumbər Aajapəən
la.”
Tiyayaar ngbaan bee ke u ye Kristo u gaa binib lii na. Nima pu le u kae ti,
kaa cha ti len tibaa.

Yesu aah tuk binib Uwumbər aabər Judea aatiŋ ni pu na
(Mak 1.35-39)

42 Naah woln kichakpinaanyeek ni na, le u nyan nima, ki buen nibaa chee,
ki ti bi ubaa. Le kinipaak ngbaan bi ban u. Baah ti kan u na, le bi gaŋ u ke u
taa buen cha bi. 43 Le u bui bi, “See m buen ntim muken ponn ni, ki ti tuk bi
mu Uwumbər aanaan aabənyaan. Nima le cha Uwumbər tun ni mi.”
44 U nan bə dii Juu yaab aatim ni, le ki koo mmeen aadir ni, ki tuk binib
Uwumbər aabər.

5

Yesu aah yin njan aadidiliib pu na
(Matiu 4.18-22; Mak 1.16-20)

1 Daalbaadaal le Yesu nan si Genesaret Aanyusakpem aagbaan,* le kini-
paak gob u, ki mueni u, bi ŋun Uwumbər aabər. 2 Le u kan iŋəi ilee
nnyusakpem aagbaan. Bijanbam aa bi i ponn ni. Bi nan bi nibaa chee, ki
bi finni baapər. 3 Le Yesu koo buŋəb bubaa ponn ni, bu ye Simonn yaab na,
le ki bui u ke u foor buen nnyun ponn ni siib. Baah foor siib na, le u kal nima
chee buŋəb na ponn ni, le ki tuk kinipaak ngbaan Uwumbər aabər.
4 Waah tuk bi ti doo na, le u bui Simonn, “Buen nnyun aah nyoo nin chee
na, aan ni ti mee tipər ngbaan ki chuu ijan.”
5 Le Simonn bui u, “Ndindaan, ti ban ijan kinyeek na mək linimaln, kaa
kan nibaa. Tə, saah len pu na, m ga mee tipər na nnyun ni.” 6 Le bi mee tipər,
ki chuu ijan pam. Le tipər ngbaan ban ti kar. 7 Le bi kab biŋaal ki yin biŋeen

* **5:1** : Genesaret Aanyusakpem: Bi ki yin mu ke Galilee Aanyusakpem la.

aatɔtiib bi bi buŋɔb buken ponn ni na ke bi dan nan ter bi. Le bi dan, ki nan
nyan ijan ki gbiin iŋɔi ilee ngbaan mɔmɔk. Nima le cha iŋɔi ngbaan ban i
muin. 8 Simonn Piita aah kan kina na, le u gbaan Yesu aanimbiin ni, ki bui u,
“Ndindaan, siir m chee. M ye titunwanbirdaan la.”
9 Baah chuu ijan sakpen pu na, le ni gar Simonn ni binib bimɔk bi u chee
na, 10 ni Sebedee aajapɔtiib Jems ni Jɔnn bi nan ye Simonn aatutuŋeertiib na.
Le Yesu bui Simonn, “Taa san ijawaan. Dandana ki joo cha, aa ga li ban binib
tii Uwumbɔr la.”
11 Le bi dar baaŋɔi cha n-gbaan, ki di cha ni mɔmɔk, ki dii Yesu.

Yesu aah cha ukɔndaan pɔɔk pu na
(Matiu 8.1-4; Mak 1.40-45)

12 Yesu nan bi kitiŋ kibaa ni. Ukɔndaan ubaa mu bi nima. Waah kan Yesu
na, le u dan nan gbaan unimbiin ni, ki di unimbil chiŋ kitiŋ, ki gaŋ u, le ki
bui u, “Ndindaan, aa yaa gee kan, aa ga ŋmaa cha m pɔɔk.”
13 Le Yesu taln uŋaal ki meeh u, ki bui u, “M gee. Aa pɔɔk.” Libuul ngbaan
ni, le u pɔɔk. 14 Le Yesu bui u, “Taa tuk unii ubaa. Li cha Uwumbɔr aatotoor
chee, ki ti di aabaa mɔk u, ki toor kitork tii Uwumbɔr ke Moses aakaal aah
siin pu na. Nima le ga mɔk binib ke aa pɔɔk a.”
15 Le Yesu aayimbil moo moon ŋipepel mɔmɔk. Le kinipaak sakpeŋ kuun
u chee ke bi ŋun waah len pu na, ki ban ke u cha bi ponn ni bi ye bibum na
pɔɔk. 16 N-yoonn, n-yoonn kan, le u ti nya bi chee, ki buen kipɔɔk ni, u ti mee
Uwumbɔr.

Yesu aah cha uja u aawon faan na pɔɔk pu na
(Matiu 9.1-8; Mak 2.1-12)

17 N-yoonn ngbaan le Yesu nan bi tuk binib Uwumbɔr aabɔr. Le Farisii yaab
ni ikaal aamɔmɔkb bi nyan ni Galilee aatingbaan ni, ni Judea aatingbaan ni,
ni Jerusalem na, nan ka u chee. Uwumbɔr aapɔɔn nan bi u chee, le u cha
bibum pɔɔk. 18 Le bijab bibaa luln ni uja u aawon faan na likekeln ni, ki ban
bi di u koo ni kidiik ni, ki di u bil Yesu aanimbiin ni. 19 Binib aah nan wiir
pu na, baa kan mpaan bi koo ni. Le bi jon kidiik ngbaan paab,† le ki chee
liboln, ki di u di luln ni, ki di u bil kidiik ponn ni, Yesu aanimbiin ni. 20 Le
Yesu kan baah gaa u ki kii pu na, le ki bui uja u aawon faan na, “Njɔ, m di cha
saatunwanbir pinn si.”
21 Waah len kina na, le Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ni Farisii yaab dak
bisui ni ke, “U ye ŋma ki sii Uwumbɔr? Ubaa aan ŋmaa di cha pinn
titunwanbir see Uwumbɔr baanja.”
22 Yesu nan bee baah dak pu na, le ki baa bi, “Ba pu ni dak kina nisui ni?
23 Maah len ke m di cha waatunwanbir pinn u na le pɔɔ aan m yaa len ke ‘Fiin
ki li chuun’ le pɔɔ? 24 M ga mɔk nimi ke min Unibɔn Aabo kpa mpɔɔn dulnyaa
wee ni ke m di cha pinn titunwanbir.” Waah len kina na, le u bui uja u aawon
faan na, “M bui si la, fii ki yoor saawandookaan ki li chaa kun.”
25 Libuul ngbaan ni le u fii binimbil ni, ki yoor waawandookaan, ki chaa
kun, le ki chuun nyuŋni Uwumbɔr. 26 Le ni gar bi mɔmɔk pam. Le bi nyuŋ
Uwumbɔr, ki san ijawaan, ki bui ke, “Din, le ti kan lijinjiir aawan.”

Yesu aah yin Liifai pu na
(Matiu 9.9-13; Mak 2.13-17)

† **5:19** : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir
paab, le ki di titan pɔr biin. Bi nan maa ŋibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham.

27 Nee aapuwəb, le Yesu nyan nima. Waah cha na le u kan ulampoogaar
ubaa, bi nan yin u ke Liifai. U ka baah gaal lampoo nin chee na. Le Yesu bui
u, “Li dii mi.” 28 Le u di cha waawan məmək ki fii, ki dii u.
29 Le Liifai ŋa tijikaar sakpen waadichal ni ki tii Yesu. Le bilampoogaab
pam ni binib biken dan nan ka ji bi chee tijikaar. 30 Le Farisii yaab ni
Uwumbər aakaal aaməməkb bi mu ye Farisii yaab na bi ŋulni, le ki baa Yesu
aadidiliib, “Ba ŋa ni ni bilampoogaab ni titunwanbirdam kpaan ki ji tijikaar
ki nyu?”
31 Le Yesu bui bi, “Binib bi kpa laafee na aa ban dəkta, see bi bun na
le ban dəkta. 32 Maa dan ke m nan yin bininyaam. M dan ke m nan yin
titunwanbirdam ke bi nan kpeln baabimbin la.”

Kiməlul aabər
(Matiu 9.14-17; Mak 2.18-22)

33 Binib bibaa nan dan ki nan tuk Yesu, “Jənn aadidiliib ni Farisii yaab
aadidiliib lulni buməb kpala kpala, ki mee Uwumbər. Le saadidiliib ma ji
ki nyu.”
34 Le u baa bi, “Ni ga ŋmaa cha bicham bi dan bi nan ji ubəndinn aajim na
lul buməb buyoonn upiidinn bi bi chee na aa? Aayii. 35 N-yoonn choo, le bi ga
chuu nyan upiidinn na bi chee mpəən. N-yoonn ngbaan le bi ga lul buməb.”
36 Le u ki ŋakl bi liyataŋakl ke, “Ubaa aan chuu gii lekr libəkupəln aakeken-
geln ki ti di leŋ libəkukpokl. U yaa ŋa kina kan, u ga bii lipəln na. Libəkupəln
aageln ni libəkukpokl ngbaan aa ŋak. 37 Ubaa mu aan di ndawiin ki di ŋa
kilookpok ponn ni. U yaa ŋa kina kan, kilookpok ngbaan ga puu ki bii. Ndaan
na mu ga kpir. 38 See bi di ndawiin ŋa kiloopəŋ ni. 39 Unii mu yaa nyu
ndakpaan kan, waan ki ban ndapəm. U ga len ke mu kpok na le mə.”

6

Juu yaab aakpaakool daal aabər
(Matiu 12.1-8; Mak 2.23-28)

1 Juu yaab aakpaakool libaa daal, le Yesu ni waadidiliib bɔ dii kisaak kibaa
ponn ni. Le waadidiliib geei tijikaar ki per ki ŋmə. 2 Le Farisii yaab bibaa nan
baa bi, “Ba ŋa ni ŋani kina? Timi aakaal aa kii ke ni ŋa kina likpaakool daal.”
3 Le Yesu baa bi, “Naa karn Ubər David aah nan ŋa pu na aa? Nkon nan joo
u ni waanib. 4 Le u koo Uwumbər Aadichal ni, ki di Uwumbər aaboroboro
ŋman, ki joo tii waanib mu, bi ŋman. Baah ŋa kina na, le bi bii Moses aakaal
mu len ke Uwumbər aatotoorb baanja le ga ŋmə boroboro ngbaan na.
5 “Tə, min Unibən Aabo le ye likpaakool daal mu Aadindaan.”

Yesu aah cha uja u aaŋaal faan na pəək pu na
(Matiu 12.9-14; Mak 3.1-6)

6 Juu yaab aakpaakool liken daal, le Yesu ki koo mmeen aadiik ni, ki tuk
binib Uwumbər aabər. Le uja u aaŋangii faan na bi nima. 7 Le Uwumbər
aakaal aaməməkb ni Farisii yaab lik Yesu, ke u ga cha u pəək likpaakool daal
aan waan cha u pəək. Bi ban bi kan nsan aan ki galn u, ke u bii likpaakool
daal. 8 Le Yesu bee baalandak, le ki bui uja u aaŋaal faan na, “Dan nan sil do
binib aanimbiin ni.” Le u fii ti sil nima. 9 Le Yesu baa bi, “Likpaakool daal
kan, ti ŋa ni ŋan na aan ni kaa ŋan na? Ti tii unii liməfal aan ti ku u? Timi
aakaal mək timi kinye?” 10 Le u lik bi məmək, le ki bui uja u aaŋaal faan na,
“Taln aaŋaal.” Le u taln uŋaal. Le mu pəək.
11 Le bi gee liŋuul Yesu pu pam, le ki kpokl baah ga ŋa u pu na.

Yesu aah nyan waakpambalb kipiik ni bilee pu na (Matiu 10.1-4; Mak 3.13-19)

12 N-yoonn ngbaan le Yesu jon lijool paab, u ti mee Uwumbɔr, le ki mee u
kinyeek ngbaan ki ti woln kitaak. 13 Naah woln kichakpinaanyeek ni na, le u
yin waadidiliib ke bi dan u chee, le ki nyan bi ponn ni bijab kipiik ni bilee, ki
yin bi ke waakpambalb. 14 Baayimbil sɔ; Simonn u Yesu duln u ke Piita na, ni
unaal Andru; ni Jems, ni Jɔnn, ni Filip, ni Batolomiu, 15 ni Matiu, ni Tomas, ni
Jems u ye Alfeus aajapɔɔn na; ni Simonn u nan ban u kuln waatiŋ aadim na;
16 ni Judas u ye Jems aajapɔɔn na; ni Judas Iskariot u ga nan kooh Yesu na.

Yesu aah moon Uwumbɔr aabɔr ki cha bibum pɔɔk pu na (Matiu 4.23-25)

17 Le Yesu sunn ni lijool ngbaan paab, ki nan sil nin chee ŋak na. Waakpam-
balb ngbaan mu bi u chee. Binib bi dii u na mu bi u chee ki wiir. Kinipaak
ki nyan ni Judea aatingbaan mɔmɔk ni, ni Jerusalem, ni nnyusakpem aatim
Taya ni Saidonn aatingbaan ni na, mu bi nima. 18 Bi dan ke bi nan ŋun
waaliin, ki ban ke u tii bi ponn ni bi ye bibum na laafee. Le u cha bi pɔɔk,
ki cha binib bi tiyayaar joo bi na mu pɔɔk. 19 Le kinipaak ngbaan mɔmɔk ban
ke bi di biŋaal meeh u; ba pu? mpɔɔn nyan u ni, ki cha bi mɔmɔk pɔɔk.

Uwumbɔr aanyoor ni tibɔbir aabɔr (Matiu 5.1-12)

20 Yesu nan lik waadidiliib le ki bui ke:
“Nimi bi ye bigiim na,
Uwumbɔr aanyoor bi ni pu;
nimi le yeh Uwumbɔr aanaan.
21 Nimi bi nkon joo nimi dandana na,
Uwumbɔr aanyoor bi ni pu;
ni ga nan ji ki bab.
Nimi bi wii dandana na,
Uwumbɔr aanyoor bi ni pu;
ni ga nan laa.
22 “Binib yaa nan nimi, ki yakr ni chee, ki sii nimi, ki yin nimi mbiindam,
min Unibɔn Aabo pu kan, Uwumbɔr aanyoor bi ni pu. 23 Bi yaa ŋa nimi kina
kan, ni li kpa mpopiin sakpen ki li mɔɔni; ba pu? ni ga nan kan tinyoor
sakpen paacham. Kina le biyaajatiib nan ŋa Uwumbɔr aabɔnabtiib falaa.
24 Nimi biwankpadam, tibɔbir ga li bi ni pu;
ba pu? ni puen kan ni mɔ na la.
25 Nimi bi ji babr dandana na, tibɔbir ga li bi ni pu.
Nkon ga nan chuu nimi.
Nimi bi laa dandana na, tibɔbir ga li bi ni pu.
Ni ga nan li kpa mpombiin ki li wii.
26 “Binib mɔmɔk yaa pak nimi kan, tibɔbir ga li bi ni pu. Kina le biyaajatiib
nan pak biŋmaŋmannim bi nan ŋmanni ke bi ye Uwumbɔr aabɔnabtiib na.”

Naah ga ŋa nimi aadim pu na (Matiu 5.38-48; 7.12a)

27 “M tuk nimi bi pel na, ni li gee nimi aadim man, ki ŋa binib bi nan nimi
na tiŋann, 28 ki ŋa Uwumbɔr aanyoor ŋa binib bi seei nimi na pu, ki mee
Uwumbɔr tii binib bi ŋa nimi bakaa na. 29 Unii yaa faa si kitapak kibaa kan,
cha u faa kiken mu. Unii yaa gaa saakekeln aa chee kan, di saabɔkul mu ki
kpee u. 30 Unii umɔk mee si tiwan na kan, tiin u. Unii yaa yoor saawan kan,

taa bui u ke u giini ni. 31 Naah ban ke binib li ŋani nimi pu na, ni mu li ŋani bi kina.

32 “Ni yaa gee binib bi gee nimi na baanja kan, ni kpa tinyoor Uwumbɔr chee ee? Titunwanbirdam mu gee binib bi gee bi na la. 33 Ni yaa ter binib bi ter nimi na baanja kan, ni kpa tinyoor Uwumbɔr chee ee? Titunwanbirdam mu ŋani kina la. 34 Ni yaa pinn binib bi ga giin tii nimi na baanja kan, ni kpa tinyoor Uwumbɔr chee ee? Titunwanbirdam mu pinni titunwanbirdam ke bi ki giin baah pinn bi pu na tii bi. 35 Ni ma kan, ni li gee nimi aadim, ki ŋa bi tiŋann, ki pinn binib tiwan, ki taa ki li ban ni. Le Uwumbɔr ga tii nimi tinyoor sakpen. Ni ga li ye Uwumbɔr u kaa kpa ŋeen aatɔ na aabim. Uma le ŋani titunwanbirdam ni binib bi kaa dooni u na tibulchinn. 36 Ni li kpa linimbaasaln ke Nite Uwumbɔr aah kpa pu na.”

Ni taa galni binib
(Matiu 7.1-5)

37 “Ni taa ji binib tibɔr, le Uwumbɔr mu aan ji nimi tibɔr. Ni taa galni binib, le Uwumbɔr mu aan galn nimi. Ni di cha pinn binib man, le Uwumbɔr mu ga di cha pinn nimi. 38 Tiin binib man, le Uwumbɔr mu ga tii nimi. U ga tii nimi sakpen. Mbamɔn, u ga lee gbiin nimi lisambil, le ki yek yek, ki ki lee kpee, le ki nyii nyii ki moo lee kpee aan li ti bar kpir, aan ki di tii nimi. Naah tii binib pu na, Uwumbɔr mu ga giin kina le ki tii nimi.”

39 Le Yesu ŋakl bi liyataŋakl ke, “Ujoon ga ŋmaa mɔk ujoon nsan aa? Bi mɔmɔk bilee aan lir libuul ponn ni ii? 40 Unii u bae mbaem na aa jer waamɔmɔkr. Unii umɔk bae mbaem ki chikr na ga li bi ke waamɔmɔkr aah bi pu na la.

41 “Ba ŋa aa lik ki waa lidɔchɔl li bi aana aabo aanimbil ni na, kaa tee waa jaatɔlk u bi aayaan ni na? 42 Aa yaa kaa waa jaatɔlk u bi aabaa aanimbil ni na kan, aa ga tee ŋa kinye ki bui aana aabo ke, ‘Nna aabo, cha m nyan lidɔchɔl li bi aanimbil ni na?’ Sin uŋmaŋmann, chuu nyan jaatɔlk u bi aanimbil ni na waahr, aan ki li waa mbamɔm, aan ki nan nyan aana aabo yaan ni lidɔchɔl.”

Naah ga ŋa pu ki bee unii aabimbin na
(Matiu 7.16-20; 12.33-35)

43 “Busub bu ŋan na aan lu ŋisubil ŋi kaa ŋan na. Busub bu kaa ŋan na mu aan lu ŋisubil ŋi ŋan na. 44 Busub aasubil pu, le aa ga bee bu aah ye busub bu na. Binib aa ker saasaa bukokom pu, kaa ker nkakan ichakpeejagar pu. 45 Ilandak nyaan bi uninyaan aasui ni, le ki cha u len ni ŋan na. Ilandakbir bi mbiindaan aasui ni, le ki cha u len ni bir na. Ba pu? ilandak i gbii unii aasui ni na, ima le u ga len.”

Bidimaab bilee aabɔr
(Matiu 7.24-27)

46 “Ba pu ni yin mi ke ‘Dindaan, Dindaan,’ kaa ŋani maah tuk nimi ke ni ŋa pu na? 47 Unii umɔk dan m chee, ki ŋun maaliin, ki ŋani kina na, m ga mɔk nimi waah naahn udaan u na. 48 U naahn uja u ban u maa kidiik, ki gbii ni nyoo, ki maa lidinyikl ŋitakpal pu na la. Le nwam nyan, ki puu ki yur kidiik ngbaan, le kaa deŋni; ba pu? u maa ki mbamɔm. 49 Unii u ŋun maaliin, kaa ŋani kina na naahn uja u maa kidiik kitiŋ pu, kaa puen gbii mbuu ki maa lidinyikl na la. Le nwam nyan ki puu yur ki. Libuul ngbaan ni le ki lir kookoo.”

7

Yesu aah cha butəb aajab aaninkpel aanaagbiija pəək pu na (Matiu 8.5-13)

1 Waah len tibər timina binib aatafal ni ki ti doo na, le u buen Kapenaum
aatiŋ ni. 2 Le butəb aajab nkub aaninkpel ubaa nan kpa unaagbiija ubaa
ki gee u sakpen. Le unaagbiija ngbaan bun, ki ban u kpo. 3 Le butəb aajab
aaninkpel ngbaan ŋun Yesu aabər, le ki tun ni Juu yaab aaninkpiib u chee, bi
nan bui u ke u dan nan cha waanaagbiija pəək. 4 Juu yaab aaninkpiib ngbaan
aah fuu ni Yesu chee na, le bi gaŋ u ki bui ke, “Butəb aajab aaninkpel ŋeer ke
aa ter u. 5 U gee timi aanib, ki maa mmeen aadiik tii timi.”
6 Le Yesu dii bi buen. Waah ti peen butəb aajab aaninkpel ngbaan aadichal
na, le uninkpel ngbaan tun ni ujətiib ke bi tooh u nsan ni, ki ti bui u,
“Tidindaan, butəb aajab aaninkpel ke: Taa ki ŋani falaa, ke waa ŋeer aa dan
udo ki koo waadiik ni. 7 U mu aa dak ke u ŋeer u dan aa chee. Aa yaa po sil
nsan ni ki len kan, waanaagbiija ga pəək. 8 Uma ubaa kii uninkpel aaməb, ki
mu ye butəb aajab aaninkpel la, le ki bui ubaa, ‘Li cha,’ le u buen; ki bui ubaa
mu, ‘Dan,’ le u dan; le ki bui waanaagbiija, ‘Ŋa kina,’ le u ŋa.”
9 Yesu aah ŋun waah len pu na, le ni gar u pam. Le u fenn ki toŋ kinipaak
ki dii u na, le ki bui bi, “M tuk nimi la, maa kee kan unii u bi Israel yaab ponn
ni ki gaa mi ki kii mbaməm kina na.”
10 Le binib bi tooh Yesu nsan ponn ni na gir kun butəb aajab aaninkpel do,
le ki ti mui waanaagbiija ngbaan pəək a.

Yesu aah fikr ukpopii aajapəən nkun ni pu na

11 Naa yunn le Yesu buen kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Neenn. Le waadidiliib
ni kinipaak pam dii u. 12 Waah peen kitiŋ ngbaan aagoln aabisaməb na, le u
kan uja ubaa kpo, bi tu ni u. Una nan ye ukpopii la. U mu ye ujapənbaal la. Le
waatiŋ aanib pam mu dii u ki wiir. 13 Tidindaan aah kan ukpopii ngbaan na,
le kinimbaak chuu u. Le u bui u, “Taa ki wii,” 14 le ki too foor duun linikpol
na aawandookaan chee, ki meeh ni. Le binib bi tu ni u na sil. Le Yesu bui ke,
“Unachipəən, m bui si, fiin.” 15 Le uja u kpo na fii kal, ki piin ki bi len. Le Yesu
di u tii una.
16 Le ijawaan chuu bi məmək. Le bi nyuŋni Uwumbər, ki bui ke, “Uwumbər
aabənabr kpaan bi tikaasisik ni. Uwumbər dan u nan ter waanib la.”
17 Le bi mooni tibər timina itingbaan i bi nima chee na ni, ni Judea
aatingbaan məmək ni, ki mooni Yesu aayimbil.

Jənn aah tun ni waadidiliib Yesu chee pu na (Matiu 11.2-19)

18 Jənn aadidiliib nan tuk u Yesu aah ŋani pu na məmək. 19 Le u yin bi ponn
ni bilee, le ki tun bi ke bi buen Tidindaan chee, ki ti baa u ke u ye unii u
Uwumbər aabənabtiib nan len ke u ga dan na aan waa ye? Bi ga li ban uken
aa?
20 Le Jənn aadidiliib ngbaan fuu ni Yesu chee ki nan bui u ke, “Jənn u muini
binib nnyun ni na tun ni timi aa chee ti nan baa si ke, ‘Aa ye unii u Uwumbər
aabənabtiib nan len ke u ga dan na aan saa ye, bee ti ga li ban uken la aa?’ ”
21 N-yoonn ngbaan le Yesu cha bibum pam pəək, ki nyan tiyayaar binib ni,
ki likr bijoom bi wiir na aanimbil; 22 le ki bui Jənn aadidiliib, “Gir buen Jənn
chee, ki ti tuk u naah ŋun pu ki kan pu na, ke m likr bijoom aanimbil, ki cha
biwəb, ni bikəndam, ni bitafakpaab pəək, ki fikr binib bi kpo na nkun ni, ki
tuk bigiim Uwumbər aabənyaan tee. 23 Unii u kaa joo mi beeni na, Uwumbər
aanyoor bi u pu.”

24 Le Jɔnn aadidiliib aah buen na, Yesu len kinipaak ngbaan chee Jɔnn
aabɔr ke, “Naah nan buen Jɔnn chee nteersakpiin ni na, ni nan dak ke ni
ga kan kinye? Ni nan dak ke ni ga kan lipul li libuln fiini li na la aa? 25 Ni
nan buen ni ti kan uja u pee tiwanyaan na la aa? Binib bi pee tiwanyaan
ki ji mmɔɔn na bi bibɔrb aadichal ni la. 26 Ni nan buen ni ti kan Uwumbɔr
aabɔnabr la aa? Mbamɔn, m tuk nimi la, u jer Uwumbɔr aabɔnabr. 27 Ni ŋmee
Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke Uwumbɔr bui ke, ‘Maatutunn sɔ. M tun ni u ke u loln
ni nsan, ki nan toor nsan siin si.’* Jɔnn le ye ututunn ngbaan. 28 M tuk nimi
la, baa kee ma unii ubaa u jer Jɔnn. Le unii u ye uwaatiir Uwumbɔr aanaan
ni na jer Jɔnn.”

29 Binib mɔmɔk ni bilampoogaab nan ŋun Jɔnn aaliin, ki cha u muin bi
nnyun ni. Nima le mɔk ke bi kii ki tii Uwumbɔr aabamɔn. 30 Farisii yaab
ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb aa nan cha u muin bi nnyun ni. Nima le mɔk
ke bi yii Uwumbɔr aamɔboln.

31 Tɔ, Yesu nan ki bui kinipaak ngbaan ke, “M ga di ba ki di ŋaŋ dandana
aanib ngbaan? Bi bi ke ba na? 32 Bi bi ke mbim mu ka kinyaŋ ni ki tuk biŋeen
aatɔtiib, ‘Ti pii ŋiwul le ki tii nimi, le naa saar. Ti wii ikpowiil, le naa kaani.’
33 Dandana aanib ngbaan mu bi kina la; Jɔnn nan dan ki nan lul bumɔb, kaa
nyu ndaan, le bi bui ke u kpa kinimbɔŋ. 34 Min Unibɔn Aabo dan le ki ji ki
nyu, le bi bui ke m ye upusakpiindaan ki ye udanyur, ki jɔnni bilampoogaab
ni titunwanbirdam la. 35 Tɔ, binib bimɔk kpa nlan mbamɔm na, bi bee ke
Uwumbɔr aah ŋani pu na, ni ŋan.”

Upii ubaa aah nyuŋ Yesu pu na

36 Farisii aanii ubaa nan bui Yesu ke u dan nan ji u chee tijikaar. Le u koo
waadichal ni, ki kal ki bi ji. 37 Le upii u ye titunwanbirdaan na bi kitiŋ ngbaan
ni, ki ŋun ke Yesu ka ji tijikaar Farisii aanii ngbaan do. Le u joo ni nkpan mu
nun mɔ na, kpalba nyaan u bi yin u ke alabasta na ponn ni, 38 le ki dan nan
sil Yesu aapuwɔb, utaa chee, le ki wii, ki cha tinyunyunn lir Yesu aataa pu, ki
finn utaa, le ki joo waayikpir per utaa, ki moor utaa, ki di tulalee ngbaan ŋmir
utaa. 39 Farisii aanii ngbaan aah kan kina na, le u dak usui ni ke, “Uja wee
yaa sil ye Uwumbɔr aabɔnabr kan, u ba ga bee upii u meeh u na aabimbin
aah bi pu na, ke u ye titunwanbirdaan la.”

40 Le Yesu tuk Farisii aanii ngbaan ke, “Simonn, m ban m bui si tibɔr tibaa
la.”

Le u bui u, “Umɔmɔkr, lem.”

41 Le Yesu bui u, “Bijab bilee le nan bi, le ki joo uwankpadaan aapɔln. Ubaa
joo waapɔln ŋimombil ŋi ŋeer iwiin ikui inŋmu aapal na, ubaa mu joo waapɔln
ŋimombil ŋi ŋeer iwiin piinŋmu aapal na. 42 Bi mɔmɔk bilee aah kaa kpa nibaa
bi giin tii u na, le u di cha pinn bi mɔmɔk. Bijab bilee ngbaan ponn ni, ulau
ga li gee u ki jer uken?”

43 Le Simonn bui u, “Waah di cha pinn unii u aapɔln wiir na le ga li gee u
ki jer u aapɔln kaa wiir na.”

Le Yesu bui u, “Aa len mbamɔn la,” 44 le ki fenn toŋ upii ngbaan, ki bui
Simonn, “Aa kan upii wee ee? M koo ni saadichal ni, le saa tii mi nnyun ke
m finn ntaa. Upii wee ma kan, u di tinyunyunn le finn ntaa, ki di waayikpir
per ntaa. 45 Saa moor ntakpiln.† Uma le moor ntaa buyoonn m koo ni na ki
nan saa dandana. 46 Saa di nkpan ŋmir n-yil. Uma le di tulalee ŋmir ntaa. 47 M
tuk si la, m di cha waatunwanbir ti wiir na ki pinn u. Nima le cha u gee mi

* **7:27** : Lik Malakai 3.1. † **7:45** : ...moor ntakpiln: Israel yaab nan doon tɔb kina le ki mɔk ngeehn.

sakpen. M yaa di cha pinn unii titunwanbir siib na kan, udaan ga li gee mi siib la."
48 Yesu nan bui Simonn kina, le ki tuk upii ngbaan, "M di cha pinn si saatunwanbir la."
49 Le binib bi bi ji u chee tijikaar na baa bibaa bisui ni, "U ye ŋma ki di cha pinn titunwanbir?"
50 Le Yesu bui upii ngbaan, "Saah gaa mi ki kii pu na, nima le cha aa ŋmar. Li cha ki li kpa nsuudoon."

8

Bipiib bi dii Yesu na

1 Naa yunn le Yesu bɔ dii ntisakpem ni ntiwaatiir ni, ki mooni Uwumbɔr aanaan aabɔnyaan tee. Waakpambalb kipiik ni bilee mu dii u. 2 Bipiib bi u nan cha bi pɔɔk na mu dii u. Iween le nan joo bibaa. Tiyayaar mu nan joo biken. Bi ponn ni ubaa nan ye Mari, u bi yin u ke Magdalene na. Tiyayaar tilole le nan joo u, le Yesu nan jenn nyan ti u ni. 3 Bi ponn ni ubaa mu ye Joana, u ye Ubɔrkpaan Herod aatutunn Chusa aapuu na. Ubaa mu ye Susana. Bipiib biken mu nan bi ki dii u ki wiir. Le bi mɔmɔk di baawan ter u ni waakpambalb.

Unii u yaa njikaabim na aayataŋakl
(Matiu 13.1-9; Mak 4.1-9)

4 Le binib nyan itingbaan mɔmɔk ni, ki dan Yesu chee, ki ŋa kinipaak sakpeŋ. Le u ŋakl bi liyataŋakl:
5 "Ukpaal ubaa nan buen u ti yaa njikaabim. Waah yaa na, le mubaa lir nsan ponn ni. Le binib taa taa mu pu. Le inyoon i laani paacham na dan nan peei jin. 6 Le mubaa mu lir ntakpateer pu. Le mu guu punn mala, ki mu ki yɔl mala; ba pu? nima chee aa soon. 7 Le mubaa mu lir ikokon ponn ni. Le mu ni ikokon kpaan muun. Le ikokon ku mu. 8 Le mubaa mu lir kitiŋ ki ŋan na ponn ni, ki muun, ki mar, ki lu nkub nkub."
Yesu aah len kina ti doo na, le u teen ke, "U kpa litafal na kan, u ŋun."

Ŋitaa ŋi pu u ŋakl bi ŋiyataŋak na
(Matiu 13.10-17; Mak 4.10-12)

9 Le waadidiliib dan ki nan baa u liyataŋakl ngbaan aatataa. 10 Le u bui bi, "Uwumbɔr le cha ni bee waanaan aabɔbɔrkaan. Biken ma kan, u ŋak bi ŋiyataŋak, aan bi lik, kaan li waa, ki pel, kaan bee naatataa."*

Unii u yaa njikaabim na aayataŋakl aatataa
(Matiu 13.18-23; Mak 4.13-20)

11 "Liyataŋakl ngbaan aatataa le ye ke njikaabim ngbaan le ye Uwumbɔr aabɔr. 12 Mu lir nsan ponn ni na le ye binib bi ŋun Uwumbɔr aabɔr na. Le kinimbɔŋ dan nan nyan ti bisui ni, bi taa gaa Uwumbɔr ki kii, ki ŋmar. 13 Mu lir ntakpateer pu na le ye binib bi ŋun Uwumbɔr aabɔr ki gaa ti ni mpopiin na. Bi mu aa gaa ti bisui ni mbamɔm. Bi gaa Uwumbɔr ki kii ni yunn siib; tɔ, ntɔŋ yaa pii bi kan, le bi ga di u lii. 14 Mu lir ikokon ponn ni na le ye binib bi ŋun Uwumbɔr aabɔr aan ki cha bitafal bi liwankpal ni, ni dulnyaa ni aawan ni mɔ na ni, ni baabimbin aabɔr ni na. Nima le ku tibɔr ngbaan bisui ni. Le taa mar. 15 Mu lir kitiŋ ki ŋan na ponn ni na le ye binib bi aasui ŋan ki ye mbamɔn na, ki ŋun Uwumbɔr aabɔr, ki joo ti mbamɔm, ki kpa limɔr, ki dii Uwumbɔr kaa di cha na."

* **8:10** : Lik Aisaya 6.9-10.

Karyaa aayataŋakl
(Mak 4.21-25)

16 “Unii yaa see karyaa kan, waan di lisambil ki di chiŋ u pu, kaan di siin
tiwandookaan aataab. U ga di u tɔŋ tiwan paab la, le u li wiin aan binib bimɔk
koo ni na li waa.
17 “Tibɔr timɔk bɔɔ na, ti ga kpiir. Tibɔbɔrkaan mɔmɔk mu ga nyan mpaan
pu.
18 “Cha nitafal li bi naah ŋun pu na ni man. Unii u kpa na, Uwumbɔr ga
kpee u. Unii u kaa kpa na, Uwumbɔr ga chuu gaa waah dak ke u kpa ti na.”

Binib bi ye Yesu aana ni unaatiib na
(Matiu 12.46-50; Mak 3.31-35)

19 Yesu aana ni unaatiib nan fuu ni ki ban u. Kinipaak ngbaan pu le baa
ŋmaa koo ni u chee. 20 Le bibaa tuk u, “Aana ni aanaatiib si lipaal ki ban si
la.”
21 Le u bui bi, “Nna ni nnaatiib le ye binib bi ŋun Uwumbɔr aabɔr ki ŋani
taah len pu na.”

Yesu aah ŋa pu ki cha kibuŋ ŋmin na
(Matiu 8.23-27; Mak 4.35-41)

22 N-yoonn ngbaan le Yesu ni waadidiliib koo buŋɔb ni. Le u bui bi, “Cha
ti puur nnyusakpem man.” Le bi buen. 23 Buŋɔb na aah cha na, le u dɔ bu
ponn ni geen. Le kibuŋ piin ki daar. Le nnyun feei ki koo buŋɔb na ni, le bu
ban bu gbii. Ni nan ye linimaln la. 24 Le bi dan ki nan finn Yesu ki bui ke,
“Tidindaan, Tidindaan, ti ga bee nnyun ni.”
Le u finn, ki kae kibuŋ ni tinyunkpenn. Le kibuŋ ni tinyunkpenn ŋmin chii.
25 Le u baa bi, “Ba pu naa gaa mi ki kii?”
Yesu aah ŋa pu na, le ni gar bi pam. Le ijawaan chuu bi. Le bi baa tɔb, “Ba
aanibol bi na, ki kae kibuŋ ni nnyun mu, aan ni kii waamɔb.”

Yesu aah cha uwaar pɔɔk pu na
(Matiu 8.28-34; Mak 5.1-20)

26 Bi nan fuu Gerasiin yaab aatiŋ ki bi Galilee Aanyusakpem aadapuul na.
27-29 Le uwaar ubaa nan bi nima, ki chuun uŋmeen ni yunn, ki koo baah sui
binib titakpalunn ti ponn ni na, kaa kii u li bi linampal. Tiyayaar chur u kpala
kpala. Le udoyaab nan di idɔribi ni tikululn buu u ke bi kiir u. Le u nan keei
tikululn ni idɔribi ngbaan. Tiyayaar ngbaan le di u buen nteersakpiin ni. Le
Yesu aah nyan buŋɔb ni na, uja ngbaan dan nan tooh u nsan pu. Le Yesu tuk
tiyayaar ngbaan, “Nyan u ni.” Nima pu na, waah kan Yesu na, le u teen, ki
gbaan kitiŋ, unimbiin ni, le ki len mpɔɔn pu ke, “Yesu, sin u ye Uwumbɔr u
kaa kpa ŋeen aatɔ na Aajapɔɔn na, aa ban ba m chee? M gaŋ si, taa ŋa mi
falaa.”
30 Le Yesu baa u, “Bi yin si ke ba?”
Tiyayaar pam aah bi u ni na, nima le u bui ke bi yin u ke Kipaak. 31 Le
tiyayaar ngbaan gaŋ Yesu ke u taa bui ti ke ti buen libuul li nyoo na ni.
32 Igbeer nan bi nima chee ki wiir, ki chuun ji limɔɔgongoln paab. Le
tiyayaar ngbaan gaŋ Yesu ke u cha ti koo igbeer ngbaan ni. Le u kii. 33 Le
ti nyan uja ngbaan ni, ki ti koo igbeer na ni. Le igbeer ngbaan mɔmɔk san
sunn ni limɔɔgongoln taab, ki ti koo nnyun ni, ki bee nnyun ni.
34 Tɔ, bijab bi kii igbeer ngbaan na aah kan kina na, le bi san buen kitiŋ ni,
ni itingbaan ni, le ki ti tuk binib tibɔr ngbaan. 35 Binib aah ŋun kina na, le bi
dan bi nan lik budabu ŋa na, le ki fuu ni Yesu chee, ki kan uja u tiyayaar nyan
u ni na ka Yesu chee ki cheer ki pee tiwanpeenkaan, kaa ki chuun uŋmeen.
Le ijawaan chuu bi. 36 Le binib bi kan Yesu aah cha uja ngbaan pɔɔk pu na,

tuk bi waah ŋa pu na. 37 Le Gerasiin aatiŋ aanib, ni itingbaan məmək aanib
san ijawaan pam. Nima le bi gaŋ Yesu ke u nya baatiŋ ni. Le u koo buŋəb ni
ke u gir buen nnyusakpem aadapuul. 38 Le uja u tiyayaar nyan u ni na gaŋ
Yesu ke u cha u dii u.
Le Yesu aa kii, ki bui u, 39 “Gir kun ki ti tuk binib Uwumbər aah tun
litukpaan tii si pu na.”
Le u siir, ki bɔ dii waatiŋ ngbaan ni, ŋipepel məmək, ki tuk binib Yesu aah
tun litukpaan pu tii u na.

Yesu aah cha upii ubaa pəək aan ki fikr upiibo nkun ni pu na (Matiu 9.18-26; Mak 5.21-43)

40 Yesu aah puur nnyusakpem na, kinipaak nan si kii u nima, ki kpa
mpopiin ki gaa u. 41 Le uja ubaa, u ye mmeen aadiik ni aaninkpel, aan bi
yin u ke Jairus na, dan nan gbaan kitiŋ Yesu aanimbiin ni, ki gaŋ u ke u dan
udo, 42 ke ubisabaan, u ye ŋibin kipiik ni ŋilee na bun, ki ban u kpo. Le Yesu
dii u ki buen.
Waah cha na, le kinipaak dii u ki mueni u. 43 Le upii u fu tipiir ŋibin kipiik ni
ŋilee taa door na bi nima. U nan chaa biteteeb chee, ki jin waamombil məmək
doo. Bi ponn ni ubaa mu aa ŋmaa cha u pəək. 44 Le u dan Yesu aapuwəb, le ki
nan meeh waabəkul aaməjuul. Libuul ngbaan ni le u pəək. 45 Le Yesu baa ke,
“Ŋma meeh mi?”
Le bi məmək nee ke baa meeh u. Le Piita ni binib bi bi u chee na bui u,
“Ndindaan, kinipaak ngbaan məmək bi aa chee ki mueni si kina, le aa baa ke
ŋma meeh si?”
46 Le Yesu bui ke, “Unii ubaa le meeh mi. M bee ke mpəən nyan m ni.” 47 Le
upii ngbaan nan bee ke waa bər. Ijawaan nan chuu u, le uwon gbaa. Le u dan
nan gbaan Yesu aanimbiin ni, ki tuk u binib məmək aanimbil ni, budabu cha
u meeh u na, ni waah pəək libuul ngbaan ni pu na. 48 Le Yesu bui u, “Mbisal,
saah gaa mi ki kii na, nima le cha aa pəək. Li cha ni mpopiin.”
49 Yesu aah len kina na, le unii ubaa nyan ni Jairus do ki tooh Jairus nsan
pu, ki nan tuk u ke, “Aabisal kpo a. Taa ki cha Uməməkr ngbaan ŋani falaa ki
cha aado.”
50 Le Yesu ŋun waah len pu na, ki bui Jairus, “Taa san ijawaan. Aa yaa ŋa
naadii baanja kan, u ga pəək.”
51 Yesu aah fuu Jairus do na, le waa cha unii ubaa dii u ki koo ni, see Piita,
ni Jənn, ni Jems, ni upiibo ngbaan aate ni una. 52 Le binib bi məmək bi lichiln
ni na bi wii ikpowiil ki kaani. Le Yesu bui bi, “Taa wii man. Waa kpo. U geen
la.”
53 Le bi laa u pam. Bi bee ke u kpo la. 54 Le Yesu chuu uŋaal ki bui u, “Upiibo,
fiin.” 55-56 Libuul ngbaan ni le waawiin ki gir koo u ni, le u fii. Le ni gar ute
ni una pam. Le Yesu bui bi ke bi taa tuk unii ubaa waah ŋa pu na, le ki bui bi
ke bi tii ubo ngbaan tijikaar u ji.

9

Yesu aah tun waadidiliib kipiik ni bilee pu na (Matiu 10.5-15; Mak 6.7-13)

1 Yesu nan yin ni waadidiliib kipiik ni bilee ke bi kuun ni u chee, le ki tii bi
mpəən bi ti nyan tiyayaar aabəŋ məmək binib ni, ki mu cha bibum pəək; 2 le
ki tun bi, bi ti li tuk binib Uwumbər aanaan aabər, ki cha bibum pəək, le ki
bui bi, 3 “Ni taa li tu lisachuln aatuln libaa. Ni taa li joo kijaangbeek, ki taa li
joo litaakər, ki taa li joo tijikaar, ki taa li joo ŋimombil, ki taa li joo ŋibəkul ŋilee.
4 Naah ti koo lidichal li ponn ni na, ni li bi li ponn ni ki ti saa bundaln ni ga

nyan kitiŋ ngbaan ponn ni na. 5 Kitiŋ kibaa aanib yaa kaa gaa nimi kan, ni
nyan nima ki kpaar nitaa aatatan ki lii nima. Nimina le ga li ye nsurm ki tii
bi.”
6 Yesu aah tuk waadidiliib kina ki doo na, le bi siir ki bɔ dii ntim ni, ki mooni
tibɔnyaan tee. Baah buen nimɔk na, le bi cha bibum pɔɔk.

Ubɔr Herod aah len pu joo cha Yesu wɔb na (Matiu 14.1-2; Mak 6.14-29)

7 Ubɔr Herod nan ŋun Yesu aah ŋa pu na, kaa nyi waah ye udaan u na.
Bibaa len ke Jɔnn le fikr nkun ni, 8 bibaa mu len ke Elaija, bibaa mu len ke
n-yaayoonn na aabɔnabr ubaa le fikr. 9 Le Herod bui ke, “M nan chuu gii
Jɔnn aayil. Maah ŋun u aabɔr na, u ye ŋma?” le ki ban ke u kan u.

Yesu aah kpiin binib ŋichur ŋiŋmu pu na (Matiu 14.13-21; Mak 6.30-44; Jɔnn 6.1-14)

10 Le Yesu aakpambalb ki gir ni, ki nan tuk u baah ŋa pu na. Le u di bi buen
Betseda aatiŋ ni, bima bibaa. 11 Le kinipaak ngbaan ŋun ke u buen nima. Le
bi mu paan u pu. Le u gaa bi, ki tuk bi Uwumbɔr aanaan aabɔr, le ki cha bi
ponn ni bi ye bibum na pɔɔk.
12 Nwiin aah ban mu lir na, le waakpambalb kipiik ni bilee na dan nan bui
u, “Ti bi kipɔɔk ni la; cha kinipaak ngbaan buen itingbaan ni, ki ti ban tijikaar
ni nkookoo yaan.”
13 Le u bui bi, “Nimi nibaa tii bi tijikaar man, bi ji.”
Le bi bui u, “Ŋiboroboro kpin ŋiŋmu ni ijan ilee baanja le bi. Aa ban ke ti
buen ti daa tijikaar ti ga ŋeer binib ngbaan mɔmɔk na aa?” 14 Bijab ngbaan
ga nan li fuu ŋichur ŋiŋmu.
Le u bui waakpambalb ke bi cha kinipaak ngbaan kal kitiŋ ŋikpuk ŋikpuk,
piiŋmu piiŋmu.
15 Le waakpambalb ŋa kina, ki cha bi mɔmɔk kal. 16 Le u yoor ŋiboroboro
kpin ŋiŋmu, ni ijan ilee ngbaan, le ki waan lik paacham, ki doon Uwumbɔr,
ki gii, le ki di tii waakpambalb ke bi yakr siin kinipaak ngbaan mɔmɔk
aanimbiin ni. 17 Le bi mɔmɔk ŋman ki bab. Baah ŋman ki bab ki gur ni na,
le waakpambalb yoor tijikaar ti gur na, ki gbiin tibɔɔkur kipiik ni tilee.

Piita aah len Yesu aabɔr pu na (Matiu 16.13-19; Mak 8.27-29)

18 Kitaak kibaa daal, le Yesu nan bi mee Uwumbɔr ubaa. Waadidiliib mu
bi u chee. Le u baa bi, “Kinipaak ngbaan bui ke m ye ŋma?”
19 Le bi bui u, “Bibaa len ke aa ye Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na, le
biken mu len ke aa ye Uwumbɔr aabɔnabr Elaija u nan bi n-yaayoonn na la;
biken mu len ke n-yaayoonn na aabɔnabr ubaa le fikr nkun ni.”
20 Le u baa bi, “Nimi nibaa len ke m ye ŋma?”
Le Piita bui u, “Aa ye Uwumbɔr Aanii Kristo u ga gaa timi lii na la.”

Yesu aah tuk bi waah ga ji falaa pu na (Matiu 16.20-28; Mak 8.30–9.1)

21 Le u sur bi mbamɔm ke bi taa tuk unii ubaa, 22 le ki bui bi, “Min Unibɔn
Aabo ga ji falaa sakpen. Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbɔr aatotoorninkpiib,
ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ga yii mi, ki ku mi. Iwiin itaa daal le
Uwumbɔr ga fikr mi nkun ni.”
23 Tɔ, u nan bui waadidiliib ni kinipaak ngbaan, “Unii yaa ban u dii mi
kan, u yii ubaa, ki yoor waadɔpuinkoo iwiin mɔmɔk aan ki li dii mi. 24 Unii
umɔk kaan ŋmaa kpo m pu na kan, waamɔfal ga bee yɔli la. Unii umɔk ga

ŋmaa kpo m pu na kan, u ga kan limɔfal li kaa kpa ndoon na. 25 Unii yaa kan
dulnyaa wee ni aawan mɔmɔk, ki lann waamɔfal, ki wɔŋ kan, ba aanyoor
le u kan? 26 Unii yaa san inimɔɔn m ni maaliin chee u tuk binib biken kan,
min Unibɔn Aabo ga nan yii udaan ngbaan. M ga gir ni, ki li kpa m ni
Nte Uwumbɔr aapɔɔn. Uwumbɔr aatuuntiib bi ye chain na mu ga nyuŋ mi.
N-yoonn ngbaan le m ga yii udaan ngbaan. 27 M tuk nimi mbamɔn la, binib
bi si do na ponn ni bibaa aan kpo see bi puen kan Uwumbɔr aanaan waahr."

Yesu aawon aah kpeln pu na
(Matiu 17.1-8; Mak 9.2-8)

28 Waah len kina na, ni naahn iwiin iniin aapuwɔb le u di Piita, ni Jɔnn, ni
Jems, ki di jon lijool paab, u ti mee Uwumbɔr. 29 Waah bi mee Uwumbɔr na, le
unimbil wɔb kpeln. Le waawanpeenkaan mu kpaln tiwanpipiln ni ga li deer
aanimbil na. 30-31 Le bi kan bijab bilee bi wiin chain na bi len u chee tibɔr.
Bi nan ye n-yaayoonn na aabɔnabtiib Moses ni Elaija la. Bi nan len waah ga
ŋa Uwumbɔr aageehn ki kpo Jerusalem ponn ni pu na. 32 Le ngeen joo Piita
mam. Baah finn na, le bi kan Yesu aah wiin chain pu na, ki kan bijab bilee bi
si u chee na. 33 Bijab bilee ngbaan aah siir cha u na, le Piita bui u, "Ndindaan,
taah bi do na, ni ŋan. Cha ti ŋa ŋiboo ŋitaa, ki di libaa tii si, ki di liken tii Moses,
ki di liken tii Elaija." Piita aah len kina na, waa nyi waah len ti cha ni wɔb na.
34 Waah laa bi len kina na, le ntaalangbam dan nan biin bi pu. Mu aah
biin bi pu na, le ijawaan chuu Yesu aadidiliib ngbaan. 35 Le nneel len
ntaalangbam na ni ke, "Maabo u m lee u na sɔ. Li ŋun waah len pu na man."*
36 Nneel ngbaan aah len ki ti doo na, bi nan kan Yesu baanja le si. Le bi joo
tibɔr ngbaan bima baanja, kaa tuk unii ubaa n-yoonn ngbaan baah kan pu
na.

Yesu aah nyan libimbikl ubo ni pu na
(Matiu 17.14-18; Mak 9.14-27)

37 Kitaak aah woln na, le bi sunn ni lijool ngbaan taab. Le kinipaak sakpeŋ
tooh u nsan ni. 38 Le kinipaak ngbaan ponn ni uja ubaa teen ke, "Umɔmɔkr,
m gaŋ si, san njapɔɔn kinimbaak. U ye maabobaal la. 39 Libimbikl le lir u
ki cha u tar, ki cha uwon gbaa, le umɔb ponn ni puk tipupukr, ki liin u nsin
sakpen, kaa ban li di u lii. 40 M gaŋ saadidiliib ke bi nyan u libimbikl ngbaan.
Bi mu aa ŋmaa nyan u."
41 Le Yesu bui ke, "Nimi dandana aanib, naa gaa Uwumbɔr ki kii, ki mu aa
dii u mbamɔm. Ni ban ke m yunn ni chee kinye pu, aan ki li kpa limɔr ni pu?"
le ki tuk ubo ngbaan aate, "Li joo ni aajapɔɔn ngbaan m chee."
42 Le ubo ngbaan aah choo na, libimbikl lii u kitiŋ, le ki cha uwon gbaa
sakpen. Le Yesu kae libimbikl ngbaan, ki cha ubijabo ngbaan pɔɔk, le ki di
u giin tii ute. 43 Baah kan Uwumbɔr aah kpa mpɔɔn sakpen pu na, le ni gar
kinipaak ngbaan mɔmɔk pam.

Yesu aah ki tuk waadidiliib waakun aabɔr pu na
(Matiu 17.22-23; Mak 9.30-32)

Naah gar binib ngbaan mɔmɔk kina na, le Yesu bui waadidiliib, 44 "Bi ga di
min Unibɔn Aabo ŋa binib aaŋaal ni la. Cha tibɔr timina koo nitafal ni man."
45 Le baa bee taatataa. Uwumbɔr le bɔr taatataa ke bi taa bee. Le baa kaa ke
bi baa Yesu taatataa.

Ulau ye uninyuun?
(Matiu 18.1-5; Mak 9.33-37)

* **9:35** : Lik Aisaya 42.1.

46 Le waadidiliib kpak tɔb kinikpakpak ke ulau ye uninyuun bi ponn ni.
47 Le Yesu bee baah dak pu na, le ki di ubo siin ubaa chee, 48 le ki tuk bi, “Unii
umɔk gaa ubo wee maayimbil pu na kan, u gaa mi le na. Unii umɔk gaa mi
na kan, u gaa Uwumbɔr u tun ni mi na le na. Unii u ye uwaatiir ni ponn ni
na, uma le ye uninyuun.”

Taa kiir unii u tun Uwumbɔr aatuln na
(Mak 9.38-40)

49 Le Jɔnn tuk Yesu, “Ndindaan, ti kan unii ubaa nyan tiyayaar binib ponn
ni, saayimbil pu. U mu aa dii timi, nima le ti bui u ke u di cha.”
50 Le Yesu bui u, “Taa ki tuk u ke u di cha. Unii u kaa ye nimi aadin na si
nichaŋ ni la.”

Samaria yaab bibaa aah yii Yesu pu na

51 Bundaln Yesu ga gir buen paacham na peen ni. Le u pɔɔk ubaa ke u buen
Jerusalem, 52 le ki tun bitutum ke bi loln u pu nsan. Le bi buen, le ki ti fuu
Samaria yaab† aatiŋ kibaa ponn ni, bi ti gor kiir u. 53 Le kitiŋ ngbaan ni aanib
kan ke u ban u buen Jerusalem. Nima le bi yii u. 54 Waadidiliib Jems ni Jɔnn
aah kan ke bi yii u na, le bi baa u, “Tidindaan, aa ban ke ti mee Uwumbɔr aan
mmii nyan paacham ki gaa bi [ke Elaija aah nan ŋa pu na aa]?”
55 Yesu nan fenn toŋ Jems ni Jɔnn le ki kae bi, [ki bui bi, “Naa nyi Mfuur
Nyaan mu yeh nimi na aah bi pu na. 56 Min Unibɔn Aabo aa dan m nan ku
binib. M dan ke m nan gaa bi lii la.”]
Le bi buen kitiŋ kiken ni.

Binib bi ban ke bi dii Yesu na
(Matiu 8.19-22)

57 Baah cha na, le uja ubaa dan nan bui Yesu, “M ga dii si saah cha nin chee
na mɔk.”
58 Le Yesu bui u, “Iŋɔk kpa yaah koo ibuu i ponn ni na. Inyoon i laani
paacham na mu kpa yaadil. Min Unibɔn Aabo aa kpa maah ga doon nin chee
na.”
59 Le Yesu tuk uja uken, “Li dii mi.”
Le u bui u, “Ndindaan, m mee si nsan, cha m buen ti sub nte waahr, aan ki
nan dii si.”
60 Le Yesu bui u, “Cha bitekpiib sub tɔb. Si ma kan, aa li cha ti moon
Uwumbɔr aanaan aabɔr.”
61 Le uja uken mu tuk Yesu, “Ndindaan, m ga dii si la. M mu mee si nsan,
cha m buen ti chɔi maachiln ni aanib waahr, aan ki nan dii si.”
62 Le Yesu bui u, “Unii yaa joo unaaja ko kisaak ki lik puwɔb kan, waa ŋeer
Uwumbɔr aanaan ni aatuln.”‡

10

Yesu aah tun waadidiliib imonko itaa ni kipiik pu na

1 Nee aapuwɔb le Tidindaan nyan bijab imonko itaa ni kipiik ki kpee, le ki
tun bi bilelee ke bi loln u pu nsan, ki ti koo waah ga buen ntim mu mɔmɔk
ni na. 2 U bui bi, “Idi biir le ki wiir. Bidicheeb aa wiir. Nima pu na, ni li mee
kisaak aadindaan man ke u tun bidicheeb bi ti chee waajikaar. 3 Li cha man.
Maah tun nimi na, ni ga li bi ke ipihbi i bi ŋisapol aakaasisik ni na la. 4 Ni taa
li joo ŋimombil aataakɔr, ki taa tun ŋitun, ki taa li joo ŋinaatak, ki taa sil nsan
ni ki doon unii ubaa. 5 Ni yaa koo lidichal ni kan, njan aawan le ye ke ni bui

† **9:52** : Samaria yaab ni Juu yaab aakaasisik ni aa nan mɔ. ‡ **9:62** : Naatataa le ye ke unii yaa kaa gaa Uwumbɔr aatuln iŋaal ilee kan, waa ŋeer u tun li.

bi, ‘Uwumbɔr aanyoor bi lidichal lee aanib pu.’ 6 Uninyaan yaa bi nima chee
kan, Uwumbɔr aanyoor ga li bi u pu. Uninyaan yaa kaa bi kan, Uwumbɔr
aanyoor ga gir ni ni pu. 7 Lidichal libaa aanib yaa gaa nimi kan, ni li bi nima
ki ti saa buyoonn ni ga nan nya na, ki taa jir lidichal. Ni li ji ki li nyu baah ga
tii nimi ni na; ututunn mɔmɔk ŋeer waapar. 8 Ni yaa koo kitiŋ kibaa ni aan bi
gaa nimi kan, ni li ji baah ga tii nimi ni na, 9 ki bui bi ke, ‘Uwumbɔr aanaan
peen ni nimi la,’ ki cha bibum bi bi nima na pɔɔk. 10 Ni yaa koo kitiŋ kibaa
ni, aan baa gaa nimi kan, ni bɔ dii ki ponn ni ki bui ke, 11 ‘Nimi aatiŋ aatatan
ti bi titaapɔtan ni na, tima le ti kpaar lii do chee na, ni li ye nsurm ki tii nimi.
Ni li nyi ke Uwumbɔr aanaan peen ni, le ni yii.’ 12 M tuk nimi la, bundaln
Uwumbɔr ga ji binib tibɔr na, binib ngbaan aatafadaan ga jer Sodom aatiŋ
aanib aatafadaan.”

Binib bi kaa kpeln baabimbin na aabɔr (Matiu 11.20-24)

13 “Korasinn aatiŋ aanib, tibɔbir bi ni pu. Betseda aatiŋ aanib, tibɔbir bi
ni mu pu; ba pu? m yaa ba nan tun lijinjiir aatun Taya ni Saidonn aatim
aanib aakaasisik ni ke maah tun lijinjiir aatun nikaasisik ni pu na kan, bi
ba ga kpeln baabimbin ni yunn, ki li pee tiwanpeenkaan ni saak kuub na, ki
di nfatan puŋ biyil, aan ki mɔk ke bisui bii baatunwanbir pu. 14 Bundaln
Uwumbɔr ga ji binib tibɔr na, nimi aatafadaan ga jer Taya aatiŋ aanib ni
Saidonn aatiŋ aanib aatafadaan. 15 Nimi Kapenaum aatiŋ aanib ma kan, bi
ga yoor nimi paacham aa? Aayii. Bi ga sunn nimi tataab tataab la.”

16 Yesu nan tuk waadidiliib, “Unii u ŋun nimi aabɔr na kan, u ŋun maabɔr le
na. Unii u yii nimi na kan, u yii mi le na. Unii u yii mi na kan, u yii Uwumbɔr
u tun ni mi na le na.”

Waadidiliib imonko itaa ni kipiik na aah gir ni pu na

17 Le bijab imonko itaa ni kipiik ngbaan gir ni Yesu chee ni mpopiin, ki nan
bui u, “Tidindaan, tiyayaar mu kii timi aamɔb, saayimbil pu.”

18 Le u bui bi, “M kan kinimbɔŋ nyan ni paacham ki ŋa yɔli ke utaal aah
moor ki lir pu na. 19 Lik man, m tii nimi mpɔɔn, ni ti taa ikuub ni inyoohn
pu, ki tii nimi mpɔɔn, ni nyaŋ timi aadin kinimbɔŋ aapɔɔn mɔmɔk, le tiwan
nibaa aan ŋmaa ŋa nimi nibaa. 20 Tɔ, tiyayaar aah kii nimi aamɔb na, ni taa
cha nima baanja le li ye nimi aapopiin. Nimi aayimbil aah ŋmee paacham na
le ye mpopiin mbamɔm.”

Yesu aah kpa mpopiin sakpen pu na (Matiu 11.25-27; 13.16-17)

21 N-yoonn ngbaan le Uwumbɔr Aafuur Nyaan cha Yesu kpa mpopiin pam,
ki bui ke, “Nte Uwumbɔr u ye paacham ni taab Aadindaan na, aa bɔr tibɔr
timina bilankpalb ni binimbiwolm, le ki di mɔk chapɔntiib, nima le m pak si.
Nte, saageehn le na, nima le cha aa ŋa kina.

22 “Nte Uwumbɔr le tii mi tiwan mɔmɔk. Ubaa aa nyi min Uwumbɔr
Aajapɔɔn aah ye udaan u na, see Nte Uwumbɔr. Ubaa mu aa nyi Nte
Uwumbɔr aah ye udaan u na, see min Ujapɔɔn. Binib bi m ban ke m di
Uwumbɔr mɔk bi na, bi mu nyi u.”

23 Le u fenn ki toŋ waadidiliib, ki bui bi libɔɔl ni, “Uwumbɔr aanyoor bi ni
pu, ninimbil aah kan tiwan ni na pu. 24 M tuk nimi la, Uwumbɔr aabɔnabtiib
ni bibɔrb bi wiir na nan ban bi kan naah kan tiwan ni na, kaa kan. Bi nan
ban bi ŋun naah ŋun tibɔr ti na, kaa ŋun ti.”

Samaria aatiŋ aaninyaan aah ŋa pu na

25 Le uja u nyi Uwumbɔr aakaal mbamɔm na ubaa fii sil ki pen Yesu nlan,
ki baa u, “Umɔmɔkr, m ga ŋa kinye ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na?”
26 Le Yesu baa u, “Ni ŋmee kinye Uwumbɔr aakaal ponn ni? Aa karn kinye?”
27 Le u bui u, “Ni ŋmee ke, ‘Aa li gee Aadindaan Uwumbɔr aasui mɔmɔk ni,
ni saawiin mɔmɔk, ni saapɔɔn mɔmɔk, ni saalandak mɔmɔk, ki li gee aana
aabo ke saah gee aabaa pu na.’ ”
28 Le Yesu bui u, “Aa len mbamɔn la. Li ŋani kina, le aa ga kan limɔfal.”
29 Le u ban ke u li kpa mbamɔn, le ki baa Yesu, “Ŋma ye nna aabo?”
30 Le Yesu bui u, “Uja ubaa nan nyan Jerusalem ki cha Jeriko. Waah cha na,
le u ti lir bififiirb aaŋaal ni. Le bi chuu peer waawanpeenkaan ki gbaa u, le
u ti ban u kpo. Le bi siir cha u. 31 Naah kpee siib na, le Uwumbɔr aatotoor
ubaa mu jer nima, ki kan u. Waah kan u na, le u gɔln u ki jer. 32 Le Liifai*
aanii ubaa mu paan ni, ki nan jer nima, le ki kan u, le ki mu gɔln u ki jer. 33 Le
Samaria† aatiŋ aanii ubaa mu cha waasachuln, ki nan fuu nima chee. Waah
kan u na, le kinimbaak chuu u. 34 Le u buen u chee, ki di nnyɔk ni nkpan
meen ibuun ngbaan, ki di ŋitan poo u, le ki di u diŋ uma ubaa aabon pu, ki
di u buen tichaandir ponn ni, ki ti lik u nima. 35 Le ni woln kitaak le u di
ŋimombil tii tichaandirdaan, le ki bui u, ‘Lik u tii mi. Aa yaa jin ŋimombil ŋi jer
ŋimina kan, m nan gir ni kan, m ga nan pa si.’ ”
36 Le Yesu baa nkaal aamɔmɔkr ngbaan, “Uja u lir bififiirb aaŋaal ni na,
bijab bitaa ngbaan ponn ni, ulau tee ye una aabo? Aa dak kinye?”
37 Le u bui u, “Unii u san u kinimbaak na le ye una aabo.”
Le Yesu bui u, “Li cha ki mu li ŋani kina.”

Yesu aah mann Mata ni Mari pu na

38 Tɔ, Yesu ni waadidiliib aah chuun lisachuln pu na, le bi ti fuu kitiŋ kibaa
ponn ni. Le upii u bi yin u ke Mata na gaa u waadichal ni. 39 Mata nan kpa
naal ubaa, bi yin u ke Mari. Le Mari ka Yesu chee, ki pel waah len pu na.
40 Mata le tun tichann aatuln ki bi gonni ki ti bak. Nima le u dan nan bui Yesu,
“Ndindaan, nnaal cha mi baanja le channi nimi tichann kaa ter mi. Aatafal
aa bi ni ni ii? Bui u ke u ter mi.”
41 Le Tidindaan bui u, “Mata, Mata, aa cha tiwan sakpen le muk si ki ŋa si
ilandak. 42 Tiwan nibaa baanja le aa lann. Mari aah lee ni na le ŋan. Ubaa
aan nyan waah lee ni na u chee.”

11

Yesu tuk bi baah ga mee Uwumbɔr pu na (Matiu 6.9-13; 7.7-11)

1 Kitaak kibaa daal, le Yesu nan bi nibaa chee ki bi mee Uwumbɔr. Waah
mee u ti doo na, le waadidiliib ponn ni ubaa bui u, “Ndindaan, mɔk timi taah
ga mee Uwumbɔr pu na, ke Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na aah nan mɔk
waadidiliib pu na.”
2 Le Yesu bui bi, “Ni yaa mee Uwumbɔr kan, ni bui ke,
‘Tite Uwumbɔr [u bi paacham na,]
cha binib li san saayimbil;
cha saanaan dan.
[Bi li ŋani saageehn dulnyaa wee ni,
ke baah ŋani paacham pu na.]
3 Tiin timi din aawiin aajikaar.

---

* **10:32** : Liifai yaab nan tun lituln Uwumbɔr Aadichal ni la. † **10:33** : Samaria yaab ni Juu yaab aakaasisik ni aa nan mɔ.

4 Cha timi aatunwanbir pinn timi; ba pu?
ti mu di cha pinn binib bimək koo timi aataani ni na.
Taa cha ti kan ntəŋ.
[Nyan timi tibəbir ni.]' "
5 Le Yesu ki bui bi, "Ni ponn ni ubaa yaa buen aajɔ do kinyetaasiik ki ti sil lipaal ki bui u, 'Njɔ, pinn mi ŋiboroboro kpin ŋitaa; 6 njɔ ubaa chuun fuu ni ndo; m mu aa kpa tijiir tibaa m tii u' kan, 7 le aajɔ u bi kidiik ni na ga bui si, 'Taa muk mi. M ni maabilb doon ki laŋ kidiik a. Maan ŋmaa fii ki tii si.' 8 Naa ye kijətiik pu le u ga fii ki tii si. Aa yaa ganŋni u ki ganŋni u ki muk u kan, nima le ga cha u fii ki tii si saah ban pu na məmək. 9 Nima pu na, m tuk nimi la, ni li mee Uwumbər man, le u ga tii nimi. Ni li ban Uwumbər chee man, le ni ga kan. Ni li kpaar jaaleŋ man, le u ga piir tii nimi. 10 Unii umək mee Uwumbər na, u ga tii u. Unii umək ban na, u ga kan. Unii umək kpaar jaaleŋ na, u ga piir tii u. 11 Ni ponn ni ubaa aabo yaa mee si maab kan, aa ga di litakpal tii u uu? U yaa mee si ujan kan, aa ga di uwaa tii u uu? 12 U yaa mee si likoojiln kan, aa ga di unyoohn tii u uu? 13 Nimi titunwanbirdam yaa tee nyi ipiin i ŋan na ki tii nimi aabim kan, ŋmaninkabaa Nite Uwumbər u bi paacham na le aan di Waafuur Nyaan tii binib bi mee u ki ban mu na aa?"

Binib bibaa aah sii Uwumbər Aafuur Nyaan pu na (Matiu 12.22-30; Mak 3.20-27)

14 Uja u tiyayaar cha u ŋa ubir na nan bi nima chee. Le Yesu nyan tiyayaar ngbaan u ni, le u len, kaa ki ye ubir. Le ni gar kinipaak ngbaan pam. 15 Bi ponn ni bibaa mu bui ke kinimbəŋ ki bi yin ki ke Beelsebul, u ye tiyayaar aayidaan na, le tii u mpəən ke u nyan tiyayaar binib ni.
16 Bibaa mu təŋ u ki ban ke u tun lijinjiir aatuln ki mək bi ke u ye Uwumbər Aanii. 17 Le u bee baah dak pu na, le ki bui bi, "Nnaan mubaa ni aanib yaa jaa təb kijaak kan, nnaan ngbaan ga bee yəli la. Lidichal libaa ni aanib mu yaa jaa təb kijaak kan, bi ga lir la. 18 Ni len ke Beelsebul u ye tiyayaar aayidaan na le tii mi mpəən ke m nyan tiyayaar binib ni. Tiyayaar aayidaan kinimbəŋ yaa ŋa kina kan, ki jan kibaa kijaak la. Kaanaan ga ŋa kinye aan ki sil? 19 Ni yaa len ke tiyayaar aayidaan Beelsebul le tii mi mpəən ke m nyan tiyayaar binib ni kan, ŋma tii nimi aanib mu mpəən ke bi nyan tiyayaar binib ni? Nimi aanib aah ŋani pu na le ga mək ke ni kpa mbaməŋ aan naa kpa. 20 Mma kan, Uwumbər aapəən pu le m nyani tiyayaar binib ni. Nima le mək ke Uwumbər aanaan fuu ni ni chee.

Yesu aah nyaŋ kinimbəŋ ki bii kaawan pu na (Matiu 12.29; Mak 3.27)

21 "Liwəkl li kpa tijawan sakpen na yaa lik waadichal kan, ubaa aan bii waawan. 22 Le unii u kpa mpəən jer u na yaa lir u pu ki nyaŋ u kan, u ga gaa waajawan ti ter u na məmək, ki ji waawan.
23 "Unii u kaa dii mi na kan, u ye maadin la. Unii u mu kaa kuuni binib tii mi na kan, u yaani bi la."

Tiyayaar aah ga gir ni pu na (Matiu 12.43-45)

24 "Tiyayaar yaa nyan unii ni kan, ti ga li chuun gər nnyun aah kaa bi kipəək ki ponn ni na, ki ban taah ga kal nin chee ki fuur na, kaan kan. Le ti ga len ke, 'M ga gir kun maah nan nyan unii u ponn ni na la.' 25 Le ti ga gir ni ki nan kan ke bi toor taakookoo yaan, le ni ŋan. 26 Le ti ga buen ki ti joo ni tiyayaar tilole ti bir ki jer ti na. Le ti məmək ga koo unii ngbaan ponn ni, ki ga li bi u ponn ni, le ki ŋa u yəli ki jer waah nan bi njan na pu na."

Binib bi kpa Uwumbər aanyoor mbaməm na

27 Yesu aah len kina na, le kinipaak ngbaan ponn ni upii ubaa len mpəən
pu, “Uwumbər aanyoor bi upii u ma si ki tii si libiil na pu.”
28 Le Yesu bui ke, “Binib bi ŋun Uwumbər aabər ki kii ti na, Uwumbər
aanyoor bi bima le pu.”

Baah ban ke Yesu tun lijinjiir aatuln pu na
(Matiu 12.38-42)

29 Kinipaak aah kuun ni Yesu chee na, le u bui ke, “Dandana aanib ye
binib bi bir na la. Bi ban ke m mək bi lijinjiir aawan, aan bi nin gaa mi ki
kii. Uwumbər aah nan ŋa lijinjiir aatuln ki ŋa waabənabr Jona pu na, lituln
limina aaboln le bi ga kan. Maan mək bi lijinjiir aawan niken. 30 Uwumbər
aah nan ŋa Jona pu na, ni nan ye liməkl le ki tii Ninefa aatiŋ aanib. Kina
le waah ga ŋa min Unibən Aabo pu na ga li ye liməkl ki tii dandana aanib
ngbaan. 31 Seba aatiŋ aapiibər nan nyan ni dandar ke u nan ŋun Ubər
Solomonn aalan aaliin. Min u jer Solomonn na bi do la, le naa ŋun maaliin.
Bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na, upiibər ngbaan aah nan ŋa pu na,
nima le ga mək ke dandana aanib aabər bii. 32 Jona nan tuk Ninefa aatiŋ
aanib Uwumbər aabər, le bi kpeln baabimbin. Min, u jer Jona na le tuk
dandana aanib Uwumbər aabər, le baa kpeln baabimbin. Bundaln Uwumbər
ga ji binib tibər na, Ninefa aatiŋ aanib aah nan kpeln baabimbin pu na, nima
le ga mək ke dandana aanib aabər bii.”

Tiwon aawiihn
(Matiu 5.15; 6.22-23)

33 “Unii yaa see karyaa kan, waan di u di bər, kaan di lisambil chiŋ u pu. U
ga di u təŋ tiwan paab la, le u li wiin binib bimək koo ni na chee, bi li waa.
34 Aanimbil ye saawon aakaryaa la. Aanimbil yaa woln ke aa dii Uwumbər
aasan kan, saabimbin məmək gbii nwiihn la. Aanimbil yaa kaa woln kan,
saabimbin gbii mbəmbəən la. 35 Li nyi ki taa cha nwiihn mu bi aa ni na li ye
mbəmbəən. 36 Saabimbin məmək yaa gbii nwiihn, kaa bəən nibaa chee kan,
aa ga li bi nwiihn ni mbaməm. Ni ga li bi ke karyaa u wiin chain na aah ga
woln saah bi nin chee na pu na la.”

Yesu aah galn Farisii yaab ni ikaal aaməmək pu na
(Matiu 23.1-36; Mak 12.38-40)

37 Yesu aah len kina ki ti doo na, le Farisii aanii ubaa bui u ke u dan udo ki
nan ji tijikaar. Le u koo waadichal ni, ki kal ki bi ji. 38 Le Farisii aanii ngbaan
kan ke Yesu ji kaa ŋir uŋaal. Le ni gar u. 39 Le Tidindaan bui u, “Nimi Farisii
yaab, ni ŋir tiyir ni ŋisambil aapuwəb mbaməm, kaa ŋir ni ponn ni. Kina le ni
ban ke binib bui ke ni ye bininyaam; nisui ponn ni mu gbii kinaayuk aatuln
ni titunwanbir. 40 Nimi bijərb bimina, Uwumbər u nan naan tiwon na, uma
le naan nisui mu. 41 Di naah kpa tiwan ni na tii bigiim, ki di nibaa mu tii bi.
Ni yaa ŋa kina kan, tijəŋ tibaa aan ki li bi ni chee.

42 “Nimi Farisii* yaab, tibəbir bi ni pu; ba pu? ni yakr tikpifar nfum kipiik
le ki nyan nibaa le di tii Uwumbər, kaa ŋani ni ŋan na, kaa gee Uwumbər. Ni
ŋan ke ni li ŋani ni ŋan na, ki li gee Uwumbər, ki yakr nimi aawan mu ki di tii
u.

43 “Nimi Farisii yaab, tibəbir bi ni pu; ba pu? ni gee ke ni kal bininyuum
aakakaa chee mmeen aadir ni, ki gee ke binib doon nimi mbaməm kinyaŋ
ni. 44 Tibəbir bi ni pu. Ni naahn ŋikaakul ŋi bəə na, ŋi binib chuun taar ŋi pu,
kaa nyi na.”

* **11:42** : Farisii yaab nan ye Juu yaab bibaa bi aanimbil man ke binib li dii Moses aakaal na.

45 Le Uwumbɔr aakaal aaməməkr ubaa bui u, “Uməməkr, saah len kina na,
aa sii ti mu la.”
46 Le Yesu bui ke, “Nimi Uwumbɔr aakaal aaməməkb, tibəbir bi ni mu pu.
Ni di nkaal mu pɔɔ sakpen na, le ki di kpee Uwumbɔr aakaal pu, ki tuk binib
ke bi li dii kina. Ni mu aa ter bi ke bi dii kina. 47 Tibəbir bi ni pu; ba pu? ni maa
ŋikaakul ki tii Uwumbɔr aabɔnabtiib bi nan bi n-yaayoonn na. Niyaajatiib le
nan ku bi. 48 Ni mu nyi baah nan ku bi pu na, ki mu kii baah nan ŋa pu na.
Niyaajatiib le nan ku bi. Ni mu maa ŋikaakul tii bi. 49 Nima pu le Uwumbɔr
aah kpa nlan pu na, u bui ke, ‘M ga tun bibɔnabr ni bitutum bi chee. Le bi
ga ku ngem ki ŋa biken mu falaa.’ 50 Buyoonn dulnyaa wee nan piin ki joo
cha na, binib nan ku Uwumbɔr aabɔnabtiib. Linikul ngbaan məmək pu le
Uwumbɔr ga daa dandana aanib aatafal. 51 Njan, bi nan ku Abel, le ki ku
bininyaam ki joo cha, ki ti pii Uwumbɔr aabɔnabr Sekaria, u bi nan ku u,
kitork aabimbiln ni Uwumbɔr Aadichal aakaasisik ni na. Mbaməɔn, m tuk
nimi la, linikul ngbaan məmək pu le Uwumbɔr ga daa dandana aanib aatafal.
52 “Nimi Uwumbɔr aakaal aaməməkb, tibəbir bi ni pu. Naa mək binib
Uwumbɔr aakaal mbaməɔm. Nimi nibaa aa dii mu, le ki tee leŋ binib bi ban
bi dii mu na nsan.”
53 Yesu aah nyan nima chee na, le Uwumbɔr aakaal aaməməkb, ni Farisii
yaab kpak u kinikpakpak pam, ki baa u mbaan tibɔr ti wiir na pu, 54 ki ban
bi pen u nlan ki kan waataani aan ki galn u.

12

Yesu tuk waadidiliib ke bi li nyi binib bi ŋmann bi na (Matiu 10.26-27)

1 Binib churbaka aah nan kuun Yesu chee ki ti taar tɔb pu pu na, le u bui
waadidiliib, “Ni li nyi Farisii yaab aabimbin aah bi pu na, ki taa li bi kina
man. Bi ŋmanni ke bi ye bininyaam, kaa ye. 2 Tibəbɔrkaan məmək ga kpiir.
Tibɔr timək bɔɔ na, ti ga nyan mpaan pu. 3 Naah loon len tibɔr ti mbəmbɔɔn
ni na, binib ga ŋun ti nwiihn pu. Naah loon tibɔr ti binib aatafal ni kidiik
ponn ni na, bi ga di ti moon lipaal.”

Ni li san Uwumbɔr baanja (Matiu 10.28-31)

4 “Nimi bi ye njətiib na, m tuk nimi la, ni taa san binib ijawaan man. Bi
ga ŋmaa ku nimi aawon baanja la. Baan ki ŋmaa ŋa nimi nibaa. 5 M sur nimi
naah ga li san u ijawaan na. Ni li san Uwumbɔr. U yaa ku binib kan, u kpa
mpɔɔn ke u di bi ŋa mmii mu kaan junn na ni. Mbaməɔn, m tuk nimi la, ni li
san uma.
6 “Bi kooh iyaar iŋmu janjan bilee la. Le Uwumbɔr aa suln i ponn ni ubaa
aabɔr. 7 Ni taa san ijawaan man. Ni jer iyaar pam. Uwumbɔr nyi nimi
aayikpir aakahm.”

Lem binib aanimbil ni ke aa ye Kristo yoo la (Matiu 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

8 “M tuk nimi la, unii umək len binib aanimbil ni ke min le ye Udindaan
na, min Unibɔn Aabo mu ga len Uwumbɔr aatuuntiib aanimbil ni ke udaan
ngbaan le ye miyoo. 9 Unii umək yii mi binib aanimbil ni na, m mu ga yii
udaan ngbaan Uwumbɔr aatuuntiib aanimbil ni.
10 “Unii yaa bii min Unibɔn Aabo kan, Uwumbɔr ga ŋmaa di cha pinn u. Unii
yaa sii Uwumbɔr Aafuur Nyaan kan, Uwumbɔr aan di cha pinn u.

11 “Bi yaa chuu nimi, ki di ŋa mmeen aadir ni, bee ntim aaninkpiib
aanimbiin ni, bi ti ji nimi tibər kan, ni taa baa nisui ni ke ni ga len kinye aan
ki nyan nibaa tibər ni. 12 N-yoonn ngbaan yaa fuu ni kan, Uwumbər Aafuur
Nyaan le ga mək nimi naah ga len pu na.”

Uwankpadaan u ye ujər na

13 Kinipaak ngbaan ponn ni le uja ubaa tuk Yesu, “Uməmək, bui nkpel ke
u yakr tite aafaal ki di min yaan tii mi.”
14 Le Yesu bui u, “Uja, ŋma tii mi nsan ke m ji nimi tibər ki yakr lifaal tii
nimi?” 15 le ki tuk kinipaak ngbaan, “Ni li nyi man ki taa li kpa iniman. Unii
yaa kpa liwangol li wiir na kan, nima le aan tii u liməfal.”
16 Yesu nan ŋakl bi liyataŋakl ke, “Uwankpadaan ubaa aasaak nan ŋa
tijikaar ti wiir na. 17 Le u dak usui ni, ‘Maa ki kpa maah ga di maajikaar ŋa
tiwan ni ponn ni na. M ga ŋa kinye? 18 M ga ŋa kina la; m ga gbaa wii maapil
məmək, ki ki maa ŋipil ŋi filk ki jer ŋimina na. M ga di maajikaar məmək ŋa ŋi
ponn ni. 19 Le m ga bui mbaa, M kpa tijikaar ti ga fuu mi ŋibin sakpen na. M
ga fuur, ki ji, ki nyu, ki li məəni.’ 20 Tə, le Uwumbər bui u, ‘Si ujər wee, kinyeek
kee le aa ga kpo. Saah kuun liwangol limək siin na, ŋma ga li yeh li?’
21 “Kina le unii umək di liwangol bil kiir ubaa, kaa kpa liwangol Uwumbər
chee na, u mu ye ujər.”

Gaa Uwumbər ki kii mbaməm man
(Matiu 6.25-34)

22 Le Yesu bui waadidiliib, “Nima le m tuk nimi, ni taa cha nimi aalandak
li muk nimi tiwon aawan pu, ki taa li dak ke, ‘Ti ga ji ba? Ti ga peen ba?’
23 Liməfal bi tijikaar baanja pu la aa? Tiwon bi tiwanpeenkaan baanja pu la
aa? 24 Dakl lik ŋikakaa aah bi pu na. Ŋaa ko tijikaar, ki mu aa chee ti, kaa kpa
ŋipil, kaa kpa ŋiboo. Uwumbər le kpiini ŋi. Naa jer ŋi sakpen aa? 25 Ni ponn
ni ubaa ga ŋmaa muk waalandak aan ki yunn ki jer Uwumbər aah siin pu
na aa?* 26 Naah kaa ŋmaa ŋa tiwan ni kaa pəə na, ba pu ni cha ilandak muk
nimi ni gur na pu? 27 Dakl lik mmopuun aah bi pu na. Mu aa tun lituln, ki
mu aa fik tikokonn. M tuk nimi la, Ubər Solomonn u nan pee tiwanpeenkaan
nyaan na aawanpeenkaan aa nan ŋan ke mmopuun aah ŋan pu na. 28 Timoor
bi din, ki ga fe wu mmii fen, le Uwumbər ŋa ti mmopuun mu ŋan na. Waan
tii nimi tiwanpeenkaan aa? Naa gaa Uwumbər ki kii mbaməm. U ga tii nimi.
29 Ni taa cha ninimbil li man tijikaar ni tiwanyukaan pu, ki taa cha ilandak
li muk nimi. 30 Tiwan ngbaan məmək pu le dulnyaa wee ni aanib bi kaa
dii Uwumbər aasan na aanimbil man. Nite Uwumbər nyi ke ni ban tiwan
ngbaan. 31 Ni cha ninimbil li man Uwumbər aanaan pu, le u ga di tiwan
ngbaan məmək kpee nimi.”

Paacham aawankpal
(Matiu 6.19-21)

32 “Maanib bi bi siib na, ni taa san ijawaan man. Nite Uwumbər le ban ke
u tii nimi nnaan. Waageehn le na. 33 Ni kooh naah kpa tiwan ni na man, ki
di ŋimombil ngbaan tii bigiim, aan ki li kpa ŋimombil ŋi kaan doo na. Ni ga
li kpa liwankpal li kaan doo na paacham. Unaayuk ubaa aan buen nima.
Ŋikpaambil aan li bi nima ki bii ni. 34 Saawankpal aah bi nin chee na, aasui
mu bi nima chee la.”

Bitutum bi si kii na aayataŋakl

* **12:25** : Bee “...aan ki di lisaŋ libaa kpee waafəfək pu uu?”

35 “Ni gor nibaa pu man, ki see nimi aakaryaa mam, 36 ki li bi ke bitutum
bi si kii buyoonn bidindaan ga nya tibɔndinn aajikaar aajim ni, ki fuu ni na.
U yaa nan fuu ni ki kpaar jaaleŋ kan, libuul ngbaan ni le bi ga chuu piir tii
u. 37 Bitutum bi lik bidindaan aah ga fuu ni pu na, Uwumbɔr aanyoor bi bi
pu. M tuk nimi mbamɔn la, u ga cha bi kal, ki ga di tijikaar siin binimbiin ni.
38 U yaa fuu ni kinyetaasiik, bee u yaa fuu ni likoojawiil yoonn, ki kan ke bi
gor kan, Uwumbɔr aanyoor bi bi pu la. 39 Ni nyi ke udichadaan yaa ba nyi
buyoonn unaayuk ga fuu ni na kan, waa ba ga doon ki geen, u ba ga li ka lik,
unaayuk ngbaan taa koo ni waadichal ni. 40 Ni mu gor man; ba pu? buyoonn
naan li dak ke m ga gir ni na, n-yoonn ngbaan le m ga gir ni.”

Ututunn u ŋan na, ni u kaa ŋan na (Matiu 24.45-51)

41 Le Piita baa Yesu, “Ndindaan, aa ŋakl liyataŋakl ngbaan ki tii timi baanja
le aan aa ŋakl ki tii binib mɔmɔk la?”

42 Le Tidindaan bui u, “Uyidaan ubaa yaa tii waatutunn ubaa tininkpir ke
u li lik waachiln ni aanib ki tii bi tijikaar naah ŋeer buyoonn na kan, ututunn
ngbaan ga ŋa kinye ki li kpa nlan, ki li tun waatuln mbamɔm? 43 Udindaan
yaa nan fuu ni ki mui waatutunn ŋani uma udindaan aah ban pu na kan,
Uwumbɔr aanyoor bi ututunn ngbaan pu. 44 M tuk nimi mbamɔn la, u ga tii
u tininkpir u li lik waawan mɔmɔk. 45 Tɔ, ututunn ngbaan mu yaa dak usui ni
ke udindaan ga yunn, ki yaa piin ki gbaa ututuŋeen aatɔtiib, bijab ni bipiib
mɔmɔk, ki ji ki nyu ndaan gbii kan, 46 udindaan ga gir ni buyoonn waan li
dak ke u ga gir ni na, ki ga gbaa u ŋinaalab mbamɔm, ki ga di u ŋa binib bi yii
waamɔb na aah bi nin chee na.

47 “Ututunn u nyi udindaan aah ban pu na, kaa gor, kaa ŋani kina na, bi ga
gbaa u sakpen. 48 Ututunn u kaa nyi udindaan aah ban pu na, ki tun lituln
li ŋeer ŋinaalab aagbaan na kan, bi ga gbaa u siib la. Uwumbɔr yaa tii unii
nlan sakpen kan, u ga li ban ke u di nlan ngbaan tun litunyaan jer biken.
Uwumbɔr yaa tii unii tininkpir kan, u ga li ban ke udaan ngbaan tun ki jer
biken aah tun pu na.”

Binib aah ga yakr tɔb chee Yesu pu pu na (Matiu 10.34-36)

49 “M dan m nan tuur mmii dulnyaa wee ni. Mu yaa puun gaal kan, m ba
gee. 50 M ga ji falaa ki ti nyaŋ. Nsui aan doon see m jin falaa ngbaan ki ti
doo. 51 Maah dan dulnyaa wee ni na, ni dak ke nima le ga cha binib mɔmɔk
li kpaan kimɔbaan aa? Aayii. M tuk nimi la, m pu le bi ga yakr tɔb chee.
52 Dandana ki joo cha, binib biŋmu yaa bi lidichal libaa ni kan, bi ga yakr
tɔb chee la. Bitaa ga kpak bilee bi gur na. Bilee ngbaan mu ga kpak bitaa
na. 53 Uja ga yakr ujapɔɔn chee; japɔɔn mu ga yakr ute chee; upii mu ga yakr
ubisal chee; bisal mu ga yakr una chee; upii mu ga yakr ubipuu chee; bipuu
mu ga yakr uchapii chee.”

Baa bee Uwumbɔr aah ŋani pu na (Matiu 16.2-3)

54 Le Yesu bui kinipaak ngbaan, “Ni yaa kan utaal yun ki bɔln liwilir wɔb
kan, libuul ngbaan ni le ni ga bui ke, ‘Utaal ga nu la,’ le u nu. 55 Libuln yaa
nyan ni ŋŋangii aasikakl wɔb kan, le ni ga bui ke, ‘Kitotoŋ koo a,’ le ki koo.
56 Nimi biŋmaŋmannim, kitiŋ ni paacham pu le cha ni beer naah ga li bi pu
na. Ba ŋa naa bee Uwumbɔr aah ŋani pu dandana na?”

Aa yaa koo unii aataani ni kan, chuu utaal mala
(Matiu 5.25-26)

57 “Ba ŋa naa ŋmaa dakl lik ki bee ni ŋan na? 58 Aa ni unii yaa kpa tibər, u
ban u di ti buen bibəjirb chee kan, chuu utaal mala, u taa kee fuu bi chee, ki
taa di si ŋa biŋaal ni, bi di si ŋa kiyondiik ni. 59 M tuk si la, saan nya nima ki
nan saa buyoonn aa ga pa kooti ni aamombil məmək doo na.”

13

Kpeln nimi aabimbin man

1 N-yoonn ngbaan le binib bibaa dan nan bui Yesu ke Galilee aatiŋ aanib
aah nan bi toor kitork tii Uwumbər na, Pailat nan ku bi. 2 Le Yesu baa bi,
“Ni dak ke Galilee aatiŋ aanib ngbaan nan ye titunwanbirdam ki jer Galilee
yaab biken aa? Nima le cha u ku bi ii? 3 Aayii. M tuk nimi la, ni yaa kaa kpeln
nimi aabimbin kan, ni məmək ga kpo kina la. 4 Tɔ, libimbifəfəŋ aah nan lir
ki ku bijab kipiik ni biniin Siloam aatiŋ ni na, ni dak ke bi nan kpa taani ki
jer Jerusalem aanib məmək aa? 5 Aayii. M tuk nimi la, ni yaa kaa kpeln nimi
aabimbin kan, ni məmək ga kpo kina la.”

Busub bu kaa lu ŋisubil na

6 Le u ŋakl bi liyataŋakl ke, “Uja ubaa nan bun busub bubaa waasaak ponn
ni; ki joo cha, le u dan nan lik ke ŋisubil bi aa ŋaa bi, le kaa kan nibaa. 7 Le u
bui waatutunn, ‘Ŋibin ŋitaa le na, le m choo m nan lik busub bue. Maa kan
lisubil libaa. Gaa bu lii. Taa cha bu li si ki gaa kitiŋ yəli.’ 8 Le ututunn ngbaan
bui u, ‘Ndindaan, di cha bu libiln lee, m gbii bu taab, ki ban tinaabin ki bil
bu. 9 Libiln li choo na, bu yaa lun kan, ni ŋan. Bu yaa kaa lun kan, aa gaa bu
lii.’ ”

Yesu aah cha upii u boo gui na pəək pu na

10 Juu yaab aakpaakool daal le Yesu bi mmeen aadiik ni, ki bi tuk binib
Uwumbər aabər. 11 Le upii ubaa bi nima. Tiyayaar le joo u ki ŋa u ubun ŋibin
kipiik ni ŋiniin. U boo gui, kaa ŋmaa yaar. 12 Yesu aah kan u na, le u yin u ke
u dan u chee, le ki bui u, “Upii, aa kan aabaa saaween chee,” 13 le ki di uŋaal
paan u pu. Libuul ngbaan ni le u yaar, le ki nyuŋ Uwumbər.

14 Yesu aah cha upii ngbaan pəək likpaakool daal na, nima le cha mmeen
aadiik ni aaninkpel gee liŋuul Yesu pu, le ki bui kinipaak ngbaan, “Iwiin iloob
le bi likpaakool aakaasisik ni, ti li tun lituln, ki cha likpaakool daal. Nima pu
na, ni dan iwiin iloob ngbaan aakaasisik ni aan u cha ni pəək. Ni taa ki dan
nan ban laafee likpaakool daal.”

15 Le Tidindaan bui u, “Nimi biŋmaŋmannim, likpaakool daal kan, ni ga
chuu gbiln nimi aanaaja, bee nimi aabon, ki di u buen nkpen ni ke u ti nyu
nnyun. 16 Upii wee ye Abraham aayaabil la, le kinimbəŋ buu u ŋibin kipiik
ni ŋiniin le ki ŋa u u boo gui na. Maah chuu buur u likpaakool daal na,
naa ŋan aa?” 17 Yesu aah len kina na, le inimɔɔn chuu binib bimək kpak u
kinikpakpak na. Waah tun lijinjiir aatun pam pu na, le kinipaak ngbaan
məmək nan kpa mpopiin pam.

Tisufar aabil aayataŋakl
(Matiu 13.31-32; Mak 4.30-32)

18 Le Yesu baa bi, “Uwumbər aanaan naahn ba? M ga di ba ki di ŋaŋ mu?
19 Mu naahn linaanyiimbil li uja ubaa nan di bun waakpaab ni na la. Le li
muun ki ŋa busub. Le inyoon i laani paacham na dan nan ter yaadil bu aabon
pu.”

Boroboro aanyɔk aayataŋakl
(Matiu 13.33)

20 Yesu nan ki baa bi, “M ga di ba ki di ŋaŋ Uwumbɔr aanaan? 21 Mu naahn
nnyɔk mu bi joo ŋani boroboro ni aan upii ubaa nan di ŋa boroboro aayon
ponn ni na, le boroboro ngbaan mɔk duun.”

Naah ga dii pu na
(Matiu 7.13-14, 21-23)

22 Le Yesu cha Jerusalem. Waah cha na, le u bɔ dii ntisakpem ni ntiwaatiir
ni, le ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr. 23 Le unii ubaa baa u, “Ndindaan, binib bi
ŋmar na le bi siib aa?”

24-25 Le Yesu bui bi, “Cha ninimbil li man ni li dii mbisamɔb mu kaa waa
na. M tuk nimi la, buyoonn udichadaan na ga nan fii ki laŋ kidiik na, nee
aapuwɔb le binib pam ga li ban bi koo ni, kaan ŋmaa koo ni. Ni ga li si
lipaal, ki kpaar jaaleŋ, ki bui ke, ‘Tidindaan, chuu piir tii timi.’ Le u ga bui
nimi, ‘Maa nyi nimi. Ni nyan ni la chee?’ 26 Le ni ga bui ke, ‘Ti ni si le nan
kpaan ji ki nyun. Aa nan tuk binib Uwumbɔr aabɔr timi aatiŋ ni la.’ 27 Le
u ga ki bui nimi, ‘M tuk nimi la, maa nyi nimi. Ni nyan ni la chee? Nimi
titunwanbirdam, ni mɔmɔk siir m chee man.’ 28 Le u ga jenn nimi. Le ni ga li
waa Abraham, ni Aisak, ni Jakob, ni Uwumbɔr aabɔnabtiib mɔmɔk Uwumbɔr
aanaan ni. Ni ga li bi lipaal, ki wii ki ŋman ŋinyin nima chee. 29 Binib ga nya
liwipuul wɔb, ni liwilir wɔb, ni isikakl mɔk, ki ga li ka ki ji tijikaar Uwumbɔr
aanaan ni. 30 Li pel man, puwɔb yaab bibaa ga nan ŋa bisalolm. Bisalolm
bibaa mu ga nan ŋa puwɔb yaab.”

Yesu aah gee Jerusalem aanib pu na
(Matiu 23.37-39)

31 N-yoonn ngbaan le Farisii yaab bibaa dan Yesu chee, ki nan bui u, “Nya
do chee, ki li cha. Ubɔr Herod ban u ku si la.”

32 Le Yesu bui bi, “Ni li cha ti tuk unŋɔk ngbaan, ‘Din ni fen le m ga nyan
tiyayaar binib ni, ki cha bibum pɔɔk. Iwiin itaa daal le maatuln ga doo.’
33 Nima le m cha Jerusalem din, ni fen, ni daalpu. Baan ku Uwumbɔr
aabɔnabr ubaa nibaa chee, see Jerusalem ponn ni.

34 “Jerusalem aanib, nsui bii ni pu la. Ni ku Uwumbɔr aabɔnabtiib, ki yur
waatutum ŋitakpal ki ku bi. N-yoonn mɔmɔk le m nan ban m kuun nimi ŋa
mbaa chee ke ukɔla aah kuuni waakoobi pu ki ŋani ufeen ni na, le naa kii.
35 Lik, Uwumbɔr siir cha nimi. M tuk nimi la, naan ki kan mi ki nan saa
bundaln ni ga nan bui ke, ‘Uwumbɔr aanyoor bi unii u choo uma Uwumbɔr
aayimbil ni na pu.’ ”*

14

Yesu aah cha ubun pɔɔk pu na

1 Juu yaab aakpaakool daal le Yesu nan buen Farisii yaab aaninkpel ubaa
do, u ti ji tijikaar. Le bi lik waah ga ŋa pu na mɔmɔk. 2 Le uja u taakpachoo
fuukoo nan chuu u na mu bi nima, le ki dan Yesu chee. 3 Le Yesu baa
Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ni Farisii yaab, “Timi aakaal kii ke unii cha
bibum pɔɔk likpaakool daal aa?”

4 Le baa len tibaa. Le Yesu chuu uja ngbaan ki ti cha waaween doo, ki cha
u buen. 5 Le u baa bi, “Unii ubaa aabon, bee waanaaja yaa lir nnyunbun ni
likpaakool daal kan, waan nyan u likpaakool daal ngbaan aa?”

6 Le baa ki ŋmaa len tibaa.

* **13:35** : Lik Ilahn 118.26.

Binib bi Uwumbər ga nyuŋ bi na

7 Le Yesu kan ke binib bi dan bi nan ji tijikaar na buen ti kal bininyuum
aakakaa chee. Nima le u ŋak bi liyataŋakl: 8 “Unii ubaa yaa yin si ke aa dan
nan ji u chee tijikaar kan, taa kal bininyuum aakakaa chee. Nibaakan, unii u
jer si na ga fuu ni. 9 Le udichadaan ngbaan ga dan nan bui si, ‘Cha uja wee kal
do chee.’ Le inimɔɔn ga chuu si. Le aa ga fii ki ti kal uwaatiir aakakaa chee.
10 Unii yaa yin si ke aa dan nan ji u chee tijikaar kan, ti puen kal unii waatiir
aakakaa chee. Le udichadaan ngbaan ga dan nan bui si, ‘Njɔ, nan kal nkakaa
mu ŋan na chee.’ Le binib bimək ji aa chee tijikaar na ga nyuŋ si. 11 Naatataa
le ye ke unii umək nyuŋ ubaa na, Uwumbər ga sunn u taab. Unii umək sunn
ubaa taab na, Uwumbər ga nyuŋ u.”

12 Le Yesu bui Farisii yaab aaninkpel u yin u ke u dan nan ji tijikaar na, “Aa
yaa ŋa njim kan, taa yin aajətiib, bee saamaal aanib, bee aanaabitiib, bee
aaŋeen aatətiib bi ye biwankpadam na, ke bi dan nan ji; ba pu? bi mu ga ki
yin si ke aa nan ji bi chee tijikaar ki teen. 13 Aa yaa ŋa njim kan, yin bigiim,
ni bitaageeb, ni biwəb, ni bijoom, ke bi dan nan ji. 14 Bima le aa kpa nibaa ke
bi ki giin tii si. Uwumbər le ga ŋa tinyoor ŋa aa pu. Buyoonn bininyaam ga
fikr nkun ni na, le Uwumbər ga tii si saapal.”

Njim sakpem aayataŋakl
(Matiu 22.1-10)

15 Binib bi ji u chee tijikaar na ponn ni ubaa ŋun waah len pu na, le ki bui
u, “Binib bi ga ji tijikaar Uwumbər aanaan ni na, waanyoor bi bi pu la.”

16 Le Yesu bui u, “Uja ubaa nan bui binib pam ke u ga ŋa tijikaar bi dan nan
ji. Le u ŋa tijikaar pam. 17 Tijikaar aajim yoonn, le u tun waatutunn u ti bui
bi, ‘Ni ŋeer a. Dan man.’ 18 Waah bui bi kina na, le bi məmək kpaan yii. Njan
yoo na bui u, ‘M daa bukpaab la, ki ban ke m buen ti lik bu aah bi pu na. M
ŋa si gafara la.’ 19 Le ubaa mu bui u, ‘M daa inaaja i ko kisaak na kipiik la. M
cha m ti lik yaah bi pu na la. M ŋa si gafara.’ 20 Le ubaa mu bui u, ‘M laa kunn
upii la, le kaan ŋmaa dan.’

21 “Le ututunn ngbaan gir kun udindaan chee, ki ti tuk u bi məmək aah len
pu na. Le liŋuul chuu u. Le u bui waatutunn ngbaan, ‘Li cha kinyaŋ ni mala,
ki ti yin ni bigiim, ni bitaageeb, ni bijoom, ni biwəb, ke bi dan nan ji.’ 22 Le
waatutunn ŋa kina, ki dan nan bui u, ‘Ndindaan, m ŋa saah len pu na. Mpaan
gur bi.’ 23 Le udindaan bui u, ‘Li cha isan ni, ki ti gaŋ binib ke bi dan nan ji,
aan maadichal gbiin. 24 M tuk nimi la, binib bi m nan puen bui bi ke bi dan
nan ji na, bi ponn ni ubaa aan lak maajikaar.’ ”

Unii u kaa ŋmaa yii tiwan məmək na aan ŋmaa dii Yesu
(Matiu 10.37-38)

25 Le kinipaak pam dii Yesu. Le u fenn toŋ bi, ki bui bi, 26 “Unii yaa dan u
nan dii mi, ki yaa kaa gee mi ki jer waah gee ute ni una, ni upuu, ni waabim,
ni unaatiib, ni ukpetiib, ni uninkpatiib, ni waaməfal pu na kan, waan ŋmaa
dii mi. 27 Unii umək kaan yoor waadəpuinkoo ki dii mi na kan, waan ŋmaa li
ye maadidiir.

28 “Ni ponn ni ubaa yaa ban ke u maa kidifəfəŋ kan, u ga puen dakl lik ke
waamombil ga fuu aan ŋaan fuu. 29 U yaa piin ki bi maa kidiik, kaa puen dakl
lik waamombil aah bi pu na kan, nibaakan, waamombil aan fuu. Le waan
ŋmaa maa kidiik ngbaan doo. Binib bimək kan na ga laa u, ki bui ke, 30 ‘Uja
wee nan piin ki bi maa kidiik, kaan ŋmaa doo.’

31 “Tɔ, ubər u kpa butəb aajab ŋichur kipiik na yaa ban u buen ti to ubər u
kpa butəb aajab ŋichur moninko na butəb kan, u ga puen dakl lik ke u ga ŋman

aan waan ŋman. 32 U yaa nyi ke waan ŋmaa nyaŋ u kan, waah laa bi ni daa na,
u ga tun bitutum bi ti tooh u nsan ni, ki bui u ke u pəək ubaa aan bi ti kpokl ki
kuln kijaak ngbaan. 33 Ŋiyataŋak ngbaan aatataa le ye ke aa yaa kaa yii saah
kpa nimək na kan, saan ŋmaa dii mi."

N-yaan aayataŋakl
(Matiu 5.13; Mak 9.50)

34 "Tɔ, n-yaan ŋan la. Mu yaa bii, ki yaa kaa ki mə kan, nibaa aa bi ki ga
ki ŋmaa ŋa mu aan mu məək. 35 Mu ŋa yəli le na. Mu aan ki li kpa nterm tii
nibaa. Bi ga di kpir la. U kpa litafal na kan, u ŋun."

15

Kiwakork ki wəŋ na aayataŋakl
(Matiu 18.12-14)

1 Bilampoogaab ni titunwanbirdam pam nan bi kuuni Yesu chee ke bi ti pel
waah len tibər ti na. 2 Le Farisii yaab ni Uwumbər aakaal aaməmakb ŋulni u
pu ke, "Uja wee gaal titunwanbirdam ki ji bi chee tijikaar."

3 Nima pu le Yesu ŋakl bi liyataŋakl, 4 "Ni ponn ni ubaa yaa kpa ipiih nkub,
ubaa yaa wəŋ kan, u ga di cha ipiih imonko inaa ni kipiik ni iwae i gur na
timoor ni, ki buen ti ban upiih u wəŋ na, ki ti saa buyoonn u ga kan u na.
5 U yaa ti kan u kan, u ga li məəni, ki di u buŋ usil, ki chaa kun. 6 U yaa ti
fuu linampal kan, le u ga yin ni ujətiib ni udoyaab, ki nan bui bi, 'Maapiih
u wəŋ na, m kan u. Cha ti li məəni man.' 7 Liyataŋakl lee aatataa le ye ke
titunwanbirdaan ubaa yaa kpeln waabimbin kan, paacham yaab ga li məəni
unii u kpeln waabimbin na pu, ki jer baah ga li məəni bininyaam imonko
inaa ni kipiik ni biwae bi kaa ban bi kpeln baabimbin na pu."

Ŋimombil ŋi wəŋ na aayataŋakl

8 "Upii ubaa yaa kpa tikunabr aamombil kipiik, libaa yaa wəŋ kan, u ga see
karyaa, le ki ŋal lidichal ni, ki lik mbaməm ki ti kan li. 9 Tɔ, u yaa ti kan li kan,
u ga yi ni unaakoontiib ni udoyaab, ki nan bui bi, 'Maamombil li wəŋ na, m
kan li. Cha ti li məəni man.' 10 Liyataŋakl lee aatataa le ye ke titunwanbirdaan
ubaa yaa kpeln waabimbin kan, u pu le Uwumbər aatuuntiib ga li məəni
paacham."

Japəən u wəŋ na aayataŋakl

11 Yesu nan ki bui bi, "Uja ubaa nan bi ki nan kpa japətiib bilee. 12 Le
uwaatiir na bui u ke, 'Nte, yakr maafaal ki di tii mi dandana.' Le ute yakr
bimək aafaal ki di tii bi. 13 Iwiin ilee aah jer na, le uwaatiir na kuun waafaal
məmək, ki di buen kitiŋ ki daa na ni. Waah ti bi nima na, le u jin waafaal
məmək yəl yəl, le li ti doo. 14 Waah jin ni məmək ti doo na, le nkon sakpem
lir nima chee. Igiin le nan gur joo u. 15 Le u di ubaa ti kpaan kitiŋ ngbaan
ni aanii ubaa chee. Le u tun u igbeer chee timoor ni ke u ti li ŋani i tijikaar.
16 Nkon aah joo u sakpen pu na, u ga ŋmaa ŋmə igbeer ngbaan aajikaar. Unii
ubaa mu aa tii u nibaa. 17 Le u ŋa nlan le ki bui ke, 'Nte aatutum məmək ji
ki gur. Le nkon ban mu ku mi do chee na. 18 M ga gir kun nte do, ki ti bui
u ke, Nte, m koo aa ni Uwumbər mək aataani ni. 19 Naa ki ŋan ke aa yin mi
aajapəən. Ŋa mi saah ŋani saatutum pu na.' 20 Le u fii ki cha ute do.

"Waah laa bi ni daa na, le ute waa u, ki san u kinimbaak, le ki san tooh u
nsan ni, ki ti di uŋaal kpal u, le ki moor utakpiln.* 21 Le ujapəən bui u, 'Nte, m

* **15:20** : ...moor utakpiln: Israel yaab nan doon təb kina le ki mək ngeehn.

koo aa ni Uwumbɔr mɔk aataani ni. Naa ki ŋan ke aa yin mi aajapɔɔn.’ 22 Le
ute bui waatutum, ‘Li cha mala ki ti yoor ni lininkpebɔkul nyaan na, ki nan
di peen u, ki di kibɔmbik ŋmaan u, ki di ŋinaatak taŋ u, 23 ki li joo ni unaabo u
filk na, ki nan kɔr u, aan ti ji ki li mɔɔni. 24 M nan nyi ke njapɔɔn umina kpo
a, le u bi. U nan wɔŋ a, le m ki kan u.’ Le bi piin ki bi mɔɔni.
25 “Tɔ, ujapɔpol na nan bi kisaak. Waah nyan ni kisaak ki peen ni linampal
na, le u ŋun bi gbaa tibar ki gaa ilahn. 26 Le u yin bitutum ponn ni ubaa, le
ki nan baa u, ‘Ni ye kinye?’ 27 Le u bui u, ‘Aanaal na fuu ni a. Waah fuu ni ni
laafee na, le aate cha bi kɔr unaabo u filk na.’ 28 Ukpel aah ŋun kina na, le u
gee liŋuul, kaa ban u koo ni. Le ute nyan ni lipaal, ki nan gaŋ u ke u koo ni.
29 Le u bui ute, ‘Lik, m tun lituln ŋibin sakpen le ki tii si, kaa kee yii saamɔb. Le
saa po tii mi uŋobo ke m ni njɔtiib ji ki li mɔɔni. 30 Aajapɔɔn umina le nan dii
bipiidagoob ki ti bii saawangol mɔmɔk doo, le waah fuu ni na, aa kɔr unaabo
u filk na ki tii u.’ 31 Le ute bui u, ‘Maabo, aa bi m chee n-yoonn mɔmɔk la. Sin
le yeh maah kpa tiwan ni na mɔmɔk. 32 Aanaal umina, m nan nyi ke u kpo
a, le u bi. U nan wɔŋ a, le m ki kan u. Nima le ni ŋan ke ti li mɔɔni ki li kpa
mpopiin.’ ”

16

Ututunn u kpa nlan na

1 Tɔ, Yesu nan bui waadidiliib, “Uwankpadaan ubaa le nan bi ki kpa
ututunn u lik waawan mɔmɔk na. Le bibaa dan nan bii u udindaan
aanimbiin ni ke u joo waawan ji la. 2 Le udindaan yin u ki nan baa u, ‘Maah
ŋun saabɔr ti na, ti ye kinye? Mɔk mi saah ŋa maawan pu na mɔmɔk. Saan
ki li ye maatutunn.’ 3 Le ututunn ngbaan dak usui ni, ‘Ndindaan ga nyan
mi waatuln ni. M ga ŋa kinye? Maan ŋmaa ko kisaak. M mu yaa kpaln
uwanmeer kan, inimɔɔn ga li joo mi. 4 M nyi maah ga ŋa pu na, aan ndindaan
yaa nyan mi waatuln ni kan, bibaa gaa mi baadichal ni.’ 5 Le u buen ti yin
ni binib bi joo udindaan aapɔln na ke bi dan u chee ubaabaa ubaabaa, le ki
baa njan yoo na, ‘Aa joo ndindaan aapɔln iŋa?’ 6 Le u bui u, ‘Nkpan ankɔra
nkub.’ Le u bui u, ‘Yoor saapɔln aagbaŋ ki kal mala ki ŋmee ankora piiŋmu.’
7 Le u baa uken, ‘Si, aa mu joo waapɔln iŋa?’ Le u bui u, ‘Idi bɔtɔ nkub.’ Le
u bui u, ‘Yoor saapɔln aagbaŋ ki ŋmee bɔtɔ imonko inaa.’ 8 Tɔ, ututunn u kaa
ŋan na aadindaan aah ŋun ni pu na, le u pak u, ke waah ŋa pu na, u kpa nlan
la. Naatataa le ye ke dulnyaa wee aanib kpa nlan baabɔr ni ki jer Uwumbɔr
aanib aah kpa pu na.
9 “M tuk nimi la, ni di dulnyaa wee ni aawankpal ter bigiim, aan ni yaa
doo kan, ni ga koo nkookoo yaan mu ga li bi ki cha n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na ni. 10 Unii u tun lituwaatiir mbamɔm na, u ga tun litusakpeln mu
mbamɔm. Unii u kaa tun lituwaatiir mbamɔm na, waan tun litusakpeln mu
mbamɔm. 11 Ni yaa kaa joo dulnyaa wee ni aawankpal mbamɔm kan, ŋma
ga di Uwumbɔr aatuln ŋa aaŋaal ni? 12 Ni yaa kaa ŋa dulnyaa wee ni aawan
mbamɔm kan, Uwumbɔr aan tii nimi paacham aawan.
13 “Unaagbiija ubaa aan ŋmaa tun lituln ki tii dindatiib bilee. U ga li nan
ubaa, le ki li gee uken. U ga li si ubaa aachaŋ ni, le ki lik uken fam. Naan
ŋmaa li dii Uwumbɔr ni liwankpal mu.”

Yesu aah ki len pu na
(Matiu 11.12-13; 5.31-32; Mak 10.11-12)

14 Le Farisii yaab, bi gee ŋimombil sakpen na, ŋun Yesu aah len tibɔr timina
mɔmɔk pu na, le ki laa u. 15 Le u bui bi, “Nimi le ban ke binib li dak ke ni ye

bininyaam. Uwumbɔr le nyi nisui ni aah bi pu na. Binib aah nyuŋni tiwan ni
na ye fam le Uwumbɔr chee.
16 “Uwumbɔr aakaal ni waabɔnabtiib aaliin nan joo binib ki nan saa Jɔnn
u nan muini binib nnyun ni na aayoonn. Waayoonn ngbaan ki joo cha, le bi
mooni Uwumbɔr aanaan aabɔnyaan tee. Le binib mɔk aabɔŋ koo Uwumbɔr
aanaan ni mpɔɔn. 17 Uwumbɔr aakaal mubaa aah ga ŋa yɔli pu na, ni pɔɔ ki
jer paacham ni taab aah ga jer pu na.
18 “Uja umɔk jenn upuu lii ki ki yoor upii uken na, uja ngbaan kpaln
udagoor la. Upii aachal yaa jenn u lii aan uja uken ki yoor u kan, uja ngbaan
mu kpaln udagoor la.”

Uwankpadaan ni uwanmeer Lasarus aabɔr

19 “Tɔ, uwankpadaan ubaa nan bi, ki peeni tiwanpeenkaan nyaan, ki ji
tijikaar ti mɔ na iwiin mɔmɔk. 20 Le uwanmeer ubaa mu nan bi, bi nan yin
u ke Lasarus. Le ibusoon joo u. Le bi joo u ti bilni uwankpadaan ngbaan
aabisamɔb chee. 21 Le u ban ke u li peei ŋisaabol ŋi nyan uwankpadaan
ngbaan aateebul paab ki lir kitiŋ na ji. Le ibɔ mu choo nan lakr waabuun
ngbaan. 22 Naah joo cha na, le uwanmeer ngbaan nan kpo. Le Uwumbɔr
aatuuntiib dan nan yoor u ki di buen paacham, Abraham chee. 23 Le
uwankpadaan ngbaan mu nan kpo. Le binib di u ti sub. Waah kpo na, le
u ti bi mmii mu kaan junn na ni, ki ji falaa sakpen, le ki waan lik paacham,
ki waa Abraham dandar, ki waa Lasarus mu bi u chee nima. 24 Le u teen,
‘Nte Abraham, m ji falaa sakpen mmii mue ponn ni; san mi kinimbaak, ki
tun Lasarus u ti di uŋanbik tu nnyun ki nan di meeh nlambil aan li sɔŋ.’
25 “Le Abraham bui u, ‘Maabo, teer ke saah nan bi limɔfal ni na, aa nan bi
ji saamɔɔn la. Lasarus mu nan bi ji falaa la. Dandana wee Lasarus aasui sɔŋ
do chee na. Aa mu bi ji falaa la. 26 Libuusakpeln mu bi ti ni saakaasisik ni,
aan binib bi ban bi nyan do ki puur buen aa chee na taa ŋmaa puur, ubaa mu
taa nyan aa chee ki dan do chee na.’ 27 Le uwankpadaan ngbaan bui u, ‘Nte,
ni yaa ye kina kan, m gaŋ si, tun Lasarus u buen nte do 28 ki ti sur nnaatiib
biŋmu bi gur na, bi taa dan do chee na, ki mu nan ji falaa wee.’
29 “Le Abraham bui u, ‘Bi kpa Uwumbɔr Aagbaŋ. Bi li ŋun kigbaŋ ngbaan
aah len pu na.’ 30 Le u bui ke, ‘Nte Abraham, aayii, baan ŋun; unii yaa fikr
nkun ni ki buen bi chee kan, nima le bi ga kpeln baabimbin.’ 31 Le Abraham
bui u, ‘Bi yaa kaa ŋun Uwumbɔr Aagbaŋ aah len pu na kan, unii yaa fikr nkun
ni kan, nima le aan cha bi kpeln baabimbin.’ ”

17

Taa tɔŋ unii ke u tun titunwanbir
(Matiu 18.6-7, 21-22; Mak 9.42)

1 Yesu nan bui waadidiliib, “Ntɔŋ ga sil li bi; tibɔbir mu bi unii u tɔŋni binib
ke bi tun titunwanbir na pu. 2 Bi yaa ba tee di kinaasakpeŋ ki di tul leen
uneen ni, ki tur u lii nnyusakpem nin chee nyoo na ni kan, ni ba soor ki tii u,
ni u tɔŋ maadidiliib ponn ni uwaatiir ubaa u tun titunwanbir. 3 Ni li nyi man.
“Aana aabo yaa ŋa si bakaa kan, sur u. U yaa kpeln waabimbin kan, di cha
pinn u. 4 U yaa ŋa si bakaa nfum mulole nwiin mbaa ponn ni, ki yaa dan aa
chee nfum mulole ki nan bui si, ‘M ŋa si gafara la,’ kan, aa di cha pinn u.”

Gaa Uwumbɔr ki kii

5 Le waakpambalb bui u, “Tidindaan, too kpee timi aanaadii pu.”

6 Le u bui bi, “Ni yaa gaa Uwumbɔr ki kii siib na kan, ni ga ŋmaa bui busub
ngbaan ke bu ŋɔb libuul ngbaan ni ki ti ŋum nnyusakpem ponn ni, le bu ga
kii nimi aamɔb.”

Unaagbiija aatuln aah ye pu na

7 “Tɔ, ni ponn ni ubaa yaa kpa unaagbiija u ko kisaak, bee u kpaa ipiih na
kan, u yaa nyan ni kisaak kan, saan bui u libuul ngbaan ni, ‘Nan ji tijikaar.’
8 Aa ga bui u, ‘Ŋa tijikaar ki siin mi aan m ji ki nyu. M yaa jin doo kan, aa mu
ga ji ki nyu.’ 9 Saanaagbiija yaa ŋa saah ban pu na kan, aa ga doon u ke u ni
lituln aa? Aayii. 10 Ni mu bi ke unaagbiija ngbaan aah bi pu na la. Ni yaa ŋa
Uwumbɔr aah tuk nimi ke ni ŋa pu na mɔmɔk kan, ni bui ke, ‘Taa ŋeer ubaa
pak timi. Ti po ŋa taah ba ga ŋa pu na la.’ ”

Yesu aah cha bikɔndam kipiik pɔɔk pu na

11 Yesu aah cha Jerusalem na, le u dii Samaria ni Galilee aatiŋ aanaanmɔk.
12 Waah bi koo kitiŋ kibaa ni na, le bikɔndam kipiik ton u nsan ni, ki si ni daa
siib, 13 le ki teen ke, “Tidindaan Yesu, san timi kinimbaak.”
14 Yesu aah waa bi na, le u bui bi, “Li cha Uwumbɔr aatotoortiib chee, aan
bi ti ŋaŋ nimi.”

Baah cha na, le bi pɔɔk. 15 Le bi ponn ni ubaa aah kan ke u pɔɔk na, u gir ni,
ki nyuŋni Uwumbɔr mpɔɔn pu, 16 le ki nan gbaan Yesu aanimbiin ni, ki doon
u. 17 Uja ngbaan nan ye Samaria* aatiŋ aanii la. Le Yesu baa ke, “Maa cha
bikɔndam kipiik pɔɔk la aa? ke biwae na bi la chee? 18 Ubaa aa gir ni u nan
nyuŋ Uwumbɔr see uwɔwɔnja ngbaan baanja aa?” 19 le ki bui u, “Saah gaa
mi ki kii na, nima le cha aa pɔɔk. Fiin ki li dii saasan.”

Uwumbɔr aanaan aah ga fuu ni pu na
(Matiu 24.23-28, 37-41)

20 Le Farisii yaab nan baa u, “Uwumbɔr aanaan ga fuu ni bayoonn?” Le
u bui bi, “Uwumbɔr aanaan aah ga fuu ni pu na, binib aanimbil aan li waa
mu. 21 Baan ŋmaa bui ke, ‘Lik, mu bi do,’ kaan ŋmaa bui ke, ‘Mu bi nima la.’
Uwumbɔr aanaan bi ni ni.”
22 Le u tuk waadidiliib, “N-yoonn choo, le ninimbil ga li man min Unibɔn
Aabo aah ga gir ni bundaln na, kaan kan. 23 Le bi ga bui nimi, ‘Lik, u bi nima,’
ki ga ki bui ke, ‘Lik, u bi do.’ Ni taa buen ti lik, ki taa dii bi man. 24 Bundaln
min Unibɔn Aabo ga nan gir ni na, ni ga li bi ke utaal aah moor ki wolni
paacham mɔmɔk pu na, aan binib mɔmɔk ga li waa pu na la. 25 Dandana
aanib ga yii mi, le m ga ji falaa sakpen waahr, aan ki nin buen paacham
aan ki gir ni. 26 Min Unibɔn Aabo aah ga gir ni buyoonn na ga li bi ke Nowa
aayoonn aah nan bi pu na la.† 27 Bi nan ji ki nyu, bijab nan yoor bipiib,
bipiib mu nan mɔn bijab, ki ti saa bundaln Nowa nan koo buŋɔb ni na, le
nnyusakpem fuu ni ki nan jin bi mɔmɔk.‡ 28 Tɔ, maah ga gir ni bundaln na
mu ga li bi ke Lot aayoonn aah nan bi pu na la. Bi nan ji ki nyu, ki daa tiwan
ki kooh, ki bu tijikaar, ki maa tidir. 29 Bundaln Lot nyan Sodom aatiŋ ni na,
le mmii ni chirbil nyan ni paacham ki lir ni, ki ku bi mɔmɔk.§ 30 Kina le ni ga
li bi bundaln min Unibɔn Aabo ga nan nya ni mpaan pu na.

---

* **17:17** : Samaria yaab ni Juu yaab aakaasisik ni aa nan mɔ. † **17:26** : Lik Mpiin 6.5-8. ‡ **17:27** : Lik Mpiin 7.6-24. § **17:29** : Lik Mpiin 18.20–19.25.

31 “N-yoonn ngbaan, unii yaa bi kidiik paab* kan, u taa koo waadiik ponn
ni u ti yoor waawan ni bi ki ponn ni na. Unii u bi kisaak na mu taa gir
kun. 32 Teer man tibər ti nan ŋa Lot aapuu na.† 33 Unii umək kaa di ubaa tii
Uwumbər na kan, waaməfal ga bee yəli la. Unii umək di ubaa tii Uwumbər
na kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na. 34 M tuk nimi la, buyoonn m
ga gir ni na, binib bilee ga li də kidiik kibaa ponn ni kinyeek. M ga nan yoor
ubaa ki di buen, ki cha uken. 35 Bipiib bilee ga li boo nan idi. M ga nan yoor
ubaa ki di buen, ki cha uken. [36 Bijab bilee ga li bi kisaak. M ga nan yoor
ubaa ki di buen, ki cha uken.”]
37 Le waadidiliib baa u, “Tidindaan, la chee?”
Le u bui bi, “Liwankpol aah bi nin chee na, nangba mam mu kuuni nima
chee la.”

18

Ukpopii ni ubəjir aabər

1 Le Yesu ŋakl bi liyataŋakl, u di mək bi ke ni ŋan bi li mee Uwumbər n-yoonn
məmək, ki taa cha bitaakpab yəl. 2 “Ubəjir ubaa nan bi kitiŋ kibaa ni, kaa san
Uwumbər, ki mu aa pak binib. 3 Ukpopii ubaa mu nan bi kitiŋ ngbaan ponn
ni, le ki choo u chee n-yoonn məmək, ki nan bui u ke u nyan u waadin aaŋaal
ni. 4 N-yoonn məmək le u yiil ni ti yunn. Naah joo cha kina na, le u ti len usui
ni, ‘Maa san Uwumbər, ki mu aa pak binib. 5 Tə, ukpopii wee mu aah choo m
chee n-yoonn məmək ki nan muk mi sakpen pu na, m ga tii u waabaməŋ, u
taa ki beenin choo nan muk mi kina aan nsui ti nyan mbaa ponn ni.’ ”
6 Le Yesu ki bui waadidiliib, “Li ŋun man ubəjir u kaa ŋan na aah len pu na.
7 Waah len ke u ga tii u waabaməŋ pu na, Uwumbər aan tii waanib bi mee u
n-yoonn məmək nwiin pu ni kinyeek na baabaməŋ aa? U ga taan aa? 8 M tuk
nimi la, u ga tii bi baabaməŋ mala. Min Unibən Aabo mu yaa nan gir ni kan,
m ga kan binib beenin tii mi naadii dulnyaa wee ni ii?”

Farisii aanii ni ulampoogaar aabər

9 Le Yesu ŋakl liyataŋakl tii binib bi dak ke bima le ŋan ki jer unibən məmək,
kaa lik pak ubaa na ke, 10 “Bijab bilee nan koo Uwumbər Aadichal ni ke bi ti
mee Uwumbər. Ubaa nan ye Farisii aanii la, uken mu nan ye ulampoogaar.
11 Farisii aanii na nan sil ubaa ki mee Uwumbər ki bui ke, ‘Uwumbər, m doon
si ke maa bi ke binib məmək aah bi pu na. Maa kpa iniman, kaa tun lituln
li kaa ŋan na, kaa gər kidagook, kaa bi ke ulampoogaar umina aah bi pu na.
12 Likpaakool məmək ponn ni, m lulni buməb iwiin ilee la. Maah kan tinyoor
timək na, m yakr nfum kipiik ki nyan tibaa tii si.’
13 “Ulampoogaar ngbaan nan sil dandar, kaa kaa u waan lik paacham.
U nan po si jik uyil, le ki bui ke, ‘Uwumbər, san mi titunwanbirdaan
kinimbaak,’ le ki siir kun. 14 M tuk nimi la, Uwumbər len ke ulampoogaar
ngbaan aabər le ŋan, waa len ke Farisii aanii ngbaan aabər ŋan; ba pu? unii
umək nyuŋ ubaa na, Uwumbər ga sunn u taab. Unii umək sunn ubaa taab
na, Uwumbər ga nyuŋ u.”

Yesu aah ŋa Uwumbər aanyoor ŋa mbim pu pu na
(Matiu 19.13-15; Mak 10.13-16)

---

* **17:31** : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idə paan puln tidir paab, le ki di titan pər biin. Bi nan maa ŋibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham. † **17:32** : Lot aapuu nan fenn lik upuwəb le ki kpaln n-yaan aatakpal. Lik Mpiin 19.26.

15 Le binib bibaa joo ni mbipɔm, ki di dan Yesu chee, ki ban ke u di uŋaal
paan bi pu. Waadidiliib aah kan kina na, le bi kae bi. 16 Le Yesu yin mbim
ngbaan ke bi dan u chee, le ki bui waadidiliib, “Cha mbim ngbaan dan m
chee man. Taa ki jenn bi man. Binib bi aabimbin bi ke mbim aah bi pu na,
bima le yeh Uwumbɔr aanaan. 17 M tuk nimi mbamɔn la, unii umɔk kaa gaa
Uwumbɔr aanaan ke ubo aah gaal tiwan pu na aan koo mu ni.”

Yesu aah tuk uwankpadaan ubaa pu na (Matiu 19.16-30; Mak 10.17-31)

18 Uyidaan ubaa nan baa Yesu, “Umɔmɔkr nyaan, m ga ŋa kinye ki kan
limɔfal li kaa kpa ndoon na?”
19 Le Yesu baa u, “Ba pu aa yin mi ke Umɔmɔkr nyaan? Ubaa aa ŋan,
see Uwumbɔr baanja. 20 Aa nyi Uwumbɔr aakaal: ‘Taa gɔr kidagook; taa
ku binib; taa su kinaayuk; taa li ye nnyamɔn aaseeraadaan; li pak aate ni
aana.’ ”
21 Le u bui u, “M joo nkaal mumina mɔmɔk tibir ni la.”
22 Yesu aah ŋun kina na, le u bui u, “Tiwan nibaa le gur. Kooh saah kpa
tiwan ni na mɔmɔk, ki di ŋimombil ngbaan tii bigiim, aan ki li kpa liwangol
paacham, aan ki dan nan dii mi.” 23 Waah ŋun kina na, le ni ŋa u mpombiin
sakpen; ba pu? u nan kpa liwankpal pam.
24 Yesu aah kan kina na, le u bui ke, “Ni pɔɔ sakpen binib bi kpa liwankpal
na koo Uwumbɔr aanaan ni. 25 Uwankpadaan aah ga koo Uwumbɔr aanaan
ni pu na, ni pɔɔ ki jer laakumii aah ga koo seerkaa aaboln ni pu na.”
26 Le binib bi ŋun kina na bui ke, “Ni yaa ye kina kan, ŋma ga tee ŋmar?”
27 Le Yesu bui ke, “Tiwan ni pɔɔ binib chee na aa pɔɔ Uwumbɔr chee.”
28 Le Piita bui u, “Tima kan, ti nan di taah kpa nimɔk na ki di lii, ki dii si la.”
29 Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, unii umɔk di cha waadichal, bee
upuu, bee unaabitiib, bee ute, bee una, bee waabim, Uwumbɔr aanaan pu
na kan, 30 u ga kan ki jer waah di cha tiwan nimɔk na sakpen dandana wee.
N-yoonn mu choo na, u ga nan kan limɔfal li kaa kpa ndoon na.”

Yesu aah ki len waakun aabɔr taataa pu na (Matiu 20.17-19; Mak 10.32-34)

31 Yesu nan di waadidiliib kipiik ni bilee na nyan n-gbaan, le ki ti bui bi, “Li
pel man, ti yaa fuu Jerusalem kan, bi ga ŋa min Unibɔn Aabo ke Uwumbɔr
aabɔnabtiib aah nan ŋmee ke bi ga nan ŋa mi pu na mɔmɔk. 32 Bi ga di mi ŋa
binib bi kaa ye Juu yaab na aanŋaal ni, bi ti ŋa mi mbɔnyun, ki yook mi, ki teei
timɔɔtan ŋani m pu, 33 ki lue mi ŋinaalab, ki ga ku mi. Iwiin itaa daal le m ga
fikr nkun ni.”
34 Le baa bee iliin imina aatataa. Uwumbɔr le bɔr yaatataa. Nima le baa
bee waah len pu na aatataa.

Yesu aah likr ujoon aanimbil pu na (Matiu 20.29-34; Mak 10.46-52)

35 Le Yesu aah peen Jeriko aatiŋ ni na, ujoon ubaa ka nsan aamɔgbeln, ki
mee binib tiwan. 36 Le u ŋun kinipaak aah choo pu na, ki baa ke, “Ba ŋa?”
37 Le bi bui u, “Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na le choo.”
38 Le u teen ke, “Yesu, u ye Ubɔr David aayaabil na, san mi kinimbaak.”
39 Le binib bi loln Yesu pu nsan na kae u ke u ŋmin. Le u moo tar, “Ubɔr
David aayaabil, san mi kinimbaak.”
40 Le Yesu sil nsan ni, le ki bui bi, “Li joo ni u man.” Waah duun ni u na, le
Yesu baa u, 41 “Aa ban ba?”

Le u bui u, “Ndindaan, m ban ke aa likr nnimbil le tii mi.”
42 Le u bui u, “Aa likr a. Saah gaa mi ki kii na, nima le cha aanimbil likr.”
43 Libuul ngbaan ni le unimbil likr, le u dii u, le ki nyuŋni Uwumbər. Binib
ngbaan məmək aah kan kina na, le bi pak Uwumbər.

19

Yesu aah tuk bilampoogaab aaninkpel pu na

1 Yesu nan koo Jeriko aatiŋ ni, ki bə dii ki ponn ni. 2 Uja ubaa nan bi nima, bi
nan yin u ke Sakeus, u ye bilampoogaab aaninkpel, ki mu ye uwankpadaan
la. 3 Le u ban ke u kan Yesu aah bi pu na, ki mu ye kinigengeŋ. Kinipaak
ngbaan pu, waa ŋmaa kan Yesu. 4 Le u san ki loln kinipaak ngbaan pu nsan,
le ki ti jon likakaln aasub pu ke u li waa Yesu aah ga jer nima chee pu na.
5 Yesu aah nan fuu ni nima chee na, le u waan lik, ki bui u, “Sakeus, sunn ni
mala. Din, m ga doon aado.”
6 Le u sunn ni mala, ki gaa u, ki kpa mpopiin pam. 7 Kinipaak ngbaan aah
kan ke u koo Sakeus do na, le bi məmək ŋul u pu, ke u buen titunwanbirdaan
do la.
8 Tə, Sakeus nan fii sil, ki bui u, “Ndindaan, lik, m ga di maawankpal ligeln
tii bigiim la. Maah nan jin binib bi aawan na, m ga giin kina nfum munaa le
ki di tii bi.”
9 Le Yesu bui u, “Din le lidichal limina aanib ŋmar; ba pu? aa mu ye
Abraham aayaabil la. 10 Min Unibən Aabo dan m nan ban binib bi wəŋ na
ke bi ŋmar la.”

Bitutum aah joo bidindaan aapiin pu na
(Matiu 25.14-30)

11 Yesu nan ŋakl binib bi ŋun tibər timina na liyataŋakl, bi taa li dak ke waah
peen Jerusalem na Uwumbər aanaan ga fuu ni libuul ngbaan ni. 12 U nan bui
bi, “Uyidaan ubaa nan ban u buen kitiŋ ki daa na ni, u ti ji nnaan ki gir ni.
13 Le u yin waatutum kipiik, le ki di salmaa aamombil kipiik, ki di yakr bi
ubaabaa, le ki bui bi, ‘Li joo tiir kitiir man, ki ti saa buyoonn m ga nan gir ni
na,’ le ki buen. 14 Le waatiŋ ni aanib nan nan u, ki tun binib ke bi paan u pu
ki ti bui ubərkpaan na, ‘Taa ban ke uja ngbaan le ye timi aabər.’
15 “Le u jin nnaan ngbaan, le ki gir kun, ki yin waatutum bi u nan tii bi
ŋimombil ngbaan na, ke bi dan u chee, aan u lik bimək aah tiir kitiir ki kan
tinyoor pu na. 16 Le njan yoo dan nan bui u, ‘Ndindaan, saah nan tii mi
limombil libaa li na, m kan tinyoor ŋimombil kipiik ki kpee.’ 17 Le u bui u,
‘Nfaan. Aa ye ututunn nyaan la. Saah joo tiwan waatiir mbaməm na, m ga
ŋa si ntisakpem kipiik ni aaninkpel la.’ 18 Le lelee yoo mu dan nan bui u,
‘Ndindaan, aa nan tii mi limombil libaa la. M kan tinyoor ŋimombil ŋiŋmu le
ki kpee.’ 19 Le u bui u mu, ‘M ga ŋa si ntisakpem muŋmu ni aaninkpel la.’
20 “Le uken na mu dan nan bui u, ‘Ndindaan, lik, saamombil le na. M nan
di likekegeln le poo li, ki di bil. 21 Aa ye unii u chur binib mpəən na la. Aa gaal
saah kaa yeh tiwan ni na, ki chee saah kaa nan bun tijikaar ti na. Nima le m
san si ijawaan.’ 22 Le u bui u, ‘Si ututunn u kaa ŋan na, saah len pu na, nima
le bii si. Aa bui ke aa nyi ke m ye unii u chur binib mpəən na ki gaal maah kaa
yeh tiwan ni na, ki chee maah kaa nan bun tijikaar ti na. 23 Saah nyi kina na,
ba ŋa saa nan di maamombil ti bil banki ponn ni? Maah fuu ni na, m ba ga
kan maamombil ni tinyoor ki kpee,’ 24 le ki bui binib bi si u chee na, ‘Chuu
gaa waamombil libaa ngbaan man, ki di kpee ututunn u joo ŋimombil kipiik
na.’ 25 Le bi bui u, ‘Tidindaan, u kpa ŋimombil kipiik la.’ 26 Le u bui bi, ‘M tuk

nimi la, unii umɔk kpa na, bi ga kpee u. U kaa kpa na, bi ga chuu gaa waah
kpa ni pɔkaa na. 27 Tɔ, maadim bi kaa nan ban ke m li ye baabɔr na, li joo ni
bi do chee na, ki nan ku bi nnimbiin ni.' "

Jerusalem aanib aah nyuŋ Yesu pu na
(Matiu 21.1-11; Mak 11.1-11; Jɔnn 12.12-19)

28 Yesu aah ŋakl bi liyataŋakl ngbaan ti doo na, le u loln bi pu nsan ki cha
Jerusalem. 29 Waah nan peen ni Befej ni Betani aatim mu bi lijool li bi yin
li ke Olif aasui aajool paab na, 30 le u tuk waadidiliib ponn ni bilee, "Li cha
man naah si gbɔk kitiŋ ki na. Ni yaa koo ki ponn ni kan, ni ga kan ubon u laa
diin na si gbin. Ubaa aa kee diŋ u pu. Chuu gbiln u, ki li joo ni u m chee man.
31 Unii ubaa yaa baa nimi, 'Ba ŋa ni chuu gbiln u?' kan, ni bui u, 'Tidindaan
le ban u.' "
32 Yesu aah tun bi pu na, le bi buen, ki ti kan ubon u laa diin na waah tuk
bi ke bi ga kan pu na. 33 Baah bi gbilni u na, le binib bi yeh u na baa bi, "Ba
ŋa ni bi gbilni ubon ngbaan?"
34 Le bi bui bi, "Tidindaan le ban u," 35 le ki joo ni u Yesu chee, ki di
baakeken paan u pu, ki di Yesu diŋ u pu. 36 Le waah cha na, kinipaak ngbaan
di baakeken ter nsan ponn ni.
37 Le u peen Jerusalem, ki fuu baah sunni Olif aasui aajool nin chee na.
Baah fuu nima chee na, le kinipaak kimɔk dii u na piin ki bi mɔɔni. Baah
kan u tun lijinjiir aatun mɔmɔk pu na, le bi pak Uwumbɔr mpɔɔn pu, 38 ki bui
ke, "Uwumbɔr aanyoor bi Ubɔrkpaan u choo waayimbil ni na pu. Lifuur bi
paacham. Ni li nyuŋni Uwumbɔr paacham man."
39 Le Farisii yaab bi bi kinipaak ngbaan ponn ni na bibaa bui Yesu,
"Umɔmɔkr, tuk saadidiliib ngbaan ke bi kpa kifuuk."
40 Le Yesu bui bi, "M tuk nimi la, bi yaa ŋmin kan, ŋitakpal ŋimina ga li tar
la."

Yesu aah wii Jerusalem aanib aafalaa u choo na pu na

41 Yesu aah peen Jerusalem aatiŋ na, le u waa ki, ki wii sakpen ki pu, 42 ki
bui ke, "Jerusalem aatiŋ aanib, ni yaa ba nyi nsuudoon aasan din kan, ni
ba ga li ŋan ki tii nimi. Dandana wee, mu bɔr ke ninimbil taa li waa mu.
43 Buyoonn Uwumbɔr ban u ter nimi na, ni yii a. Nima le nimi aadim ga nan
gob nimi aatiŋ, ki yuu lakr kaagoln pu, 44 ki kuln ni mɔmɔk, ki gbaa wii nimi
aadir mɔmɔk. Tidir ngbaan aatakpal ŋilee aan ki li bi ki tok tɔb pu."

Yesu aah toor Uwumbɔr Aadichal pu na
(Matiu 21.12-17; Mak 11.15-19; Jɔnn 2.13-22)

45 Yesu nan koo Uwumbɔr Aadichal ponn ni, le ki jenn nyan binib bi kooh
tiwakor na, 46 le ki tuk bi, "Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke Uwumbɔr len ke,
'Bi ga yin maadichal ke Mmeen Aadichal;' tɔ, nimi le ŋa li bififiirb aakakaa
chee."*
47 Iwiin mɔmɔk Yesu nan bi Uwumbɔr Aadichal ponn ni, ki tuk binib
Uwumbɔr aabɔr. Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni Uwumbɔr aakaal
aamɔmɔkb, ni Juu yaab aaninkpiib ka ki kpokl baah ga ŋa pu ki ku Yesu na,
48 kaa ŋmaa kan baah ga ku u pu na; ba pu? binib ngbaan mɔmɔk aanimbil
man ke bi ŋun waah len pu na.

* **19:46** : Lik Aisaya 56.7; Jeremia 7.11.

20

Baah baa Yesu waatuln pu pu na (Matiu 21.23-27; Mak 11.27-33)

1 Kitaak kibaa daal, le waah bi Uwumbɔr Aadichal ni ki tuk binib
Uwumbɔr aaliin, ki mooni tibɔnyaan tee na, le Uwumbɔr aatotoorninkpiib,
ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb, ni Juu yaab aaninkpiib dan u chee, 2 le ki nan
baa u, “Aa kpa nsan ke aa ŋa saah ŋani pu na aa? Ŋma tii si nsan ngbaan? Tuk
timi.”
3 Le u bui bi, “M mu ga baa nimi mbaan. 4 Jɔnn aah nan muini binib nnyun
ni na, ŋma nan tii u nsan? Uwumbɔr aan binib? Tuk mi man.”
5 Le bi kpokl tɔb, “Ti yaa bui ke Uwumbɔr le nan tii u nsan kan, u ga baa timi
ke ba ŋa taa nan gaa u ki kii. 6 Ti yaa ki len ke binib le tii u nsan kan, binib
ngbaan mɔmɔk ga mae timi ŋitakpal; bi mɔmɔk len ke Jɔnn nan ye Uwumbɔr
aabɔnabr la.” 7 Nima le bi bui Yesu ke baa nyi udaan u tii Jɔnn nsan na.
8 Le Yesu bui bi, “M mu aan tuk nimi maah kpa nsan pu ki ŋani maah ŋani
pu na.”

Bikpaab bi kaa ŋan na aayataŋakl (Matiu 21.33-46; Mak 12.1-12)

9 Le u ŋakl binib ngbaan liyataŋakl, “Uja ubaa nan naan kisaak, ki ŋum isui
i lu ŋisubil na ki ponn ni, le ki yin bikpaab bibaa, ki di kisaak ngbaan ŋa biŋaal
ni ke bi li lik ki. Isui ngbaan yaa nan lun ŋisubil kan, bi ker tii u, aan ki ker
bibaa mu. Waah ŋa kina na, le u siir ki buen kitiŋ ki daa na ni, ki ti yunn
nima. 10 Buyoonn ŋisubil ngbaan nan puir na, le u di unaagbiija ubaa tun
bikpaab ngbaan chee ke bi tii ni u kisaak ngbaan ponn ni aasubil. Le bi gbaa
u, ki giin ni u, kaa tii u nibaa. 11 Le u ki di unaagbiija uken tun bi chee. Le bi
ti gbaa u mu, ki yook u, le ki giin ni u, kaa tii u nibaa. 12 Le u ki tun unaagbiija
tatar bi chee. Le bi ti gbaa u mu, ni ti ŋa u iween, le ki jenn nyan u nima.
13 Le usadaan ngbaan bui ke, ‘M ga ŋa kinye? M ga di maabogeehn le tun
bi chee. Nibaakan, bi ga pak uma.’ 14 Le bikpaab ngbaan aah kan waabo
ngbaan choo na, le bi kpokl tɔb, ‘Uma le ye waafaajil. Cha ti ku u man, aan ki
ji waafaal.’ 15 Le bi chuu u, ki di nyan n-gbaan, le ki ti ku u.
“Kina pu na, usadaan ngbaan ga ŋa bi kinye? 16 U ga dan nan ku bikpaab
ngbaan, ki di kisaak ngbaan tii bikpaab biken.”
Kinipaak ngbaan aah ŋun kina na, le bi bui ke, “Uwumbɔr taa cha ni pii bi.”
17 Le Yesu lik bi, ki bui bi, “U yaa kaa ŋa bi kina kan, Uwumbɔr Aagbaŋ aah
len pu na aatataa ye kinye? ke,
‘Litakpal li bidimaab yii li na,
lima le ye litakpajal.’*
18 Unii umɔk lir litakpal ngbaan pu na, u ga kool. Unii u litakpal ngbaan lir u
pu na, li ga nan u, u ŋa ke ntayon na.”

Baah pen Yesu nlan pu na (Matiu 22.15-22; Mak 12.13-17)

19 Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb, ni Uwumbɔr aatotoorninkpiib nan bee ke
Yesu di liyataŋakl ngbaan ŋaŋ bima la. Nima pu, le bi nan ban bi chuu u libuul
ngbaan ni, ki mu san kinipaak ngbaan ijawaan. 20 Le bi ban nsan mu pu bi
ga chuu u na, ki di bipepekb tun u chee, bi ti ŋmann ke bi ye bininyaam la, aan
ki pen u nlan, aan ki chuu u, ki di ŋa kitiŋ ngbaan aayidaan aaŋaal ni. 21 Le
bi dan nan bui u, “Umɔmɔkr, ti nyi ke aa len mbamɔn, ki tuk binib Uwumbɔr
aabɔr mbamɔm, kaa pak ubaa ki jer uken. Aa po mɔk bi Uwumbɔr aasan

* **20:17** : Lik Ilahn 118.22.

mbaməm la. 22 Tuk timi, ni ŋan ti pa lampoo ki di tii Ubərkpaan Siisa aan naa
ŋan?”
23 Le Yesu bee ke bi pen u nlan la, le ki bui bi, 24 “Mək mi limombil man.”
Baah mək u na le u baa bi, “Ŋma aanaŋ ni liyimbil bi li pu?”
Le bi bui u, “Siisa yaan.”
25 Le u bui bi, “Nima pu na, ni di ni ye Siisa yaan na tii u man, ki di ni ye
Uwumbər yaan na tii Uwumbər.”
26 Yesu aah len kina na, le ni gar bi pam. Baa ŋmaa chuu u taani waabəlen
pu, binib aanimbil ni. Le bi ŋmin.

Binib bi ga fikr nkun ni na aah ga li bi pu na (Matiu 22.23-33; Mak 12.18-27)

27 Le Sajusii yaab bibaa dan u chee. Bima le len ke binib aan fikr nkun
ni na. 28 Le bi bui u, “Uməməkr, Moses nan ŋmee nkaal tii timi ke, ‘Uja yaa
kpa puu ki yaa kpo, kaa kpa ubo kan, unaal di ukpopii ngbaan kpan, ki maa
mbim tii ukpel.’† 29 Tɔ, naabitiib bilole nan bi. Upol na nan yoor upii, le ki
kpo, kaa kpa ubo. 30 Le unaal di ukpopii ngbaan kpan, ki mu kpo, kaa kpa
ubo. 31 Le u paa u pu na mu ŋa kina. Le bijab bilole ngbaan məmək ŋa kina,
ki kpo doo, kaa kpa ubo. 32 Kookoo yoo le upii ngbaan mu kpo. 33 Kina pu na,
binib yaa nan fikr nkun ni kan, upii ngbaan ga li ye ŋma aapuu? Bi məmək
bilole nan joo u la.”
34 Le Yesu bui bi, “Dulnyaa wee ponn ni, bijab yoor bipiib la. Bipiib mu mən
bijab la. 35 Binib bi ŋeer ke bi fikr nkun ni ki li bi dulnyaa u choo na ni na aan
yoor bipiib. Bipiib mu aan mən bijab. 36 Bi ga li bi ke Uwumbər aatuuntiib
aah bi pu na, kaan ki kpo. Baah ga fikr nkun ni na, bi ga li ye Uwumbər aabim
la. 37 Tɔ, Moses mu nan mək timi ke binib bi kpo na ga fikr nkun ni. Buyoonn
u nan bi busub bu gaal mmii na chee na, u nan yin Uwumbər ke Abraham,
ni Aisak, ni Jakob Aawumbər la.‡ 38 Uwumbər yaa len ke u ye binib bi kpo
na Aawumbər kan, nima le mək ke bi kpa limɔfal. Bi məmək ye binifuub
Uwumbər chee la.”
39 Le Uwumbər aakaal aaməməkb bibaa bui Yesu, “Uməməkr, saah len pu
na, ni ŋan la.” 40 Le baa kaa bi ki baa u mbaan.

Kristo u ga gaa binib lii na aabər (Matiu 22.41-46; Mak 12.35-37)

41 Le Yesu baa bi, “Binib ŋa kinye pu ki bui ke Kristo u ga gaa binib lii na ye
Ubər David aayaabil? 42 David ubaa nan len Uwumbər aalahn aagbaŋ ponn
ni ke,
‘Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal ŋŋangii wəb,
43 ki ti saa buyoonn m ga nyaŋ saadim məmək na.’§
44 David aah nan yin Kristo ngbaan ke Udindaan kina na, Kristo ga li ŋmaa ye
uyaabil aa?”

Bi li nyi Uwumbər aakaal aaməməkb aabər (Matiu 23.1-36; Mak 12.38-40)

45 Kinipaak ngbaan aah pel Yesu aah len pu na, le u bui waadidiliib, 46 “Ni
li nyi man Uwumbər aakaal aaməməkb aabər. Baageehn le ye ke bi li pee
ŋibəkul fəfək, ki gee ke binib li dooni bi kinyaŋ ni, ki gee ke bi kal bininyuum
aakakaa chee mmeen aadir ni, ni njim chee. 47 Bi ji bikpopiib durm la, le ki

† **20:28** : Lik Ikaal 25.5. ‡ **20:37** : Lik Nnyam 3.6. § **20:43** : Lik Ilahn 110.1.

mee Uwumbər ni yunni ke bi ŋmann ke bi ye bininyaam la. Uwumbər ga daa bitafal ki jer waah ga daa binib biken aatafal pu na.”

21

Ukpopii ubaa aah tii sakpen pu na
(Mak 12.41-44)

1 Yesu nan yaar lik, ki kan biwankpadam joo ŋimombil pam ŋani Uwumbər
aapiin aadakaa ni, 2 ki kan ukpopiigiin ubaa mu di janjan bilee ki di ŋa
u ponn ni. 3 Le Yesu bui ke, “M tuk nimi mbaməŋ la, ukpopiigiin wee tii
ŋimombil ki jer bi məmək aah tii pu na. 4 Bi məmək tii ki gur ŋimombil sakpen.
U ye ugiin la, le ki di waamombil məmək tii, kaa ki gur nibaa.”

Baah ga gbaa wii Uwumbər Aadichal pu na
(Matiu 24.1-2; Mak 13.1-2)

5 Tɔ, binib bibaa nan bi len Uwumbər Aadichal aah ŋan pu na, ki kpa
ŋitakpanyaan, ni ipiin i binib tii Uwumbər na. 6 Le Yesu bui bi, “N-yoonn choo,
bi ga nan gbaa wii lidichal limina məmək. Litakpal libaa aan ki li paa liken
pu.”

Falaa aayoonn aah ga li bi pu na
(Matiu 24.3-14; Mak 13.3-13)

7 Le Yesu aadidiliib baa u, “Umə́mə́kr, bi ga ŋa kina bayoonn? Ba ga li ye
liməkl ki mək timi ke ni ŋeer bi ŋa kina?”
8 Le u bui bi, “Ni li nyi man, aan ubaa taa ŋmann nimi. Binib pam ga nan dan
ki pur maayimbil ke bima le ye min Yesu, ki ga bui ke ni ŋeer a. Ni taa dii bi
man. 9 Ni yaa ŋun ke ntim mubaa aanib to təb butəb, aan ntim muken aanib
kpa tibər kan, ni taa san ijawaan man. Uwumbər le siin ke nimina məmək ga
ŋa. Nima le aan mək ke dulnyaa wee ga doo libuul ngbaan ni.
10 “Linibol libaa ga to linibol liken butəb. Nnaan mubaa aanib ni nnaan
muken aanib ga to təb butəb. 11 Kitiŋ ga deŋ sakpen ŋipepel ŋipepel. Nkon mu
ga lir. Iween mu ga lir, ki ku binib pam ntim ntim ponn ni. Lijinjiir aawan,
ni tiwan ni faani binib na mu ga li bi paacham.
12 “Nimina məmək aa kaa kee ŋa buyoonn na, le bi ga chuu nimi, ki ŋa nimi
falaa, ki di nimi ŋa mmeen aadir ni ki ji nimi tibər, ki di nimi ŋa kiyondiik
ponn ni. M pu, le bi ga di nimi siin bibərb ni ntim aaninkpiib aanimbiin ni
ke bi ji nimi tibər. 13 Nima le ga tii nimi nsan le ni tuk bi tibənyaan tee. 14 Ni
di ŋa nisui ni man ke naan puen baa nisui ni ke ni ga len kinye? 15 M ga tuk
nimi naah ga len pu na, aan nimi aadim ubaa taa ki ŋmaa kpak nimi, kaan ki
ŋmaa len tibaa. 16 Nitetiib, ni ninatiib, ni ninaabitiib, ni nidoyaab, ni nijətiib,
ga kooh nimi. Le binib ga ku ni ponn ni bibaa. 17 Binib məmək ga li nan nimi
m pu. 18 Ni mu aan bee yəli; nimi aayikpirk kibaa le aan bee yəli. 19 Ni yaa ji
limər falaa məmək ponn ni kan, ni ga kan limə́fal li kaa kpa ndoon na.”

Baah ga bii Jerusalem aatiŋ pu na
(Matiu 24.15-21; Mak 13.14-19)

20 “Ni yaa kan butəb aajab si gob Jerusalem aatiŋ kan, ni li nyi man, naan
yunn, le bi ga bii kitiŋ ngbaan doo. 21 N-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni
kan, binib bi bi Judea aatiŋ ponn ni na san buen ŋijoo paab. Binib bi bi
Jerusalem ponn ni na mu li nya ki ni. Binib bi bi itingbaan ni na, bi taa
koo ni Jerusalem aatiŋ ni. 22 N-yoonn ngbaan le Uwumbər ga daa Jerusalem
aatiŋ aanib aatafal, aan ni gbiin waagbaŋ aah ŋmee pu na məmək. 23 N-yoonn
ngbaan, bipiib bi kpa ŋipuu na, ni bipiib bi kpa mbim bi laa ŋaa libiil na ga

li kpa kinimbaak; ba pu? Uwumbɔr ga gee liŋuul sakpen kitiŋ ngbaan aanib pu. Bi ga ji falaa pam. 24 Bi ga di kijaak aajum ku bibaa, ki ga chuu bibaa mu tinaagbiir ki di buen ŋinibol məmək aakaasisik ni. Le binib bi kaa ye Juu yaab na ga bii Jerusalem ki ti saa baayoonn aah ga doo pu na.”

Yesu aah ga gir ni pu na
(Matiu 24.29-31; Mak 13.24-27)

25 “Lijinjiir aawan ga li bi nwiin, ni uŋmal, ni ŋiŋmabil ponn ni. Nnyusakpem ga ŋa tinyunkpenn sakpiin, ki faa kifuuk sakpen, ki ŋa binib ilandak. Baan ki li nyi baah ga ŋa pu na. 26 Paacham aawan aan ki li bi mbaməm. Nima le binib ga lik naah ga li bi pu dulnyaa wee ni na, ki ga san ijawaan ki ti fik. 27 N-yoonn ngbaan le bi ga kan min Unibɔn Aabo bi ntaalangbam ni ki choo, ki wiin chain, ki joo mpɔɔn. 28 Ni yaa kan tiwan nimina məmək bi ŋani kan, chuu nibaa man, ki pɔɔk nitaakpab. Naan yunn le ni ga ŋmar.”

Isui aayataŋakl
(Matiu 24.32-35; Mak 13.28-31)

29 Yesu nan ŋakl bi liyataŋakl ke, “Ni li lik bukpasəm ni isui məmək man. 30 Ni yaa nan kan yaabon bi ŋani tifar kan, ni bee ke ni yaa kpee siib kan, kiseek ga seer. 31 Kina na, ni yaa kan nimina bi ŋani kan, ni bee ke ni yaa kpee siib kan, Uwumbɔr aanaan ga fuu ni.

32 “M tuk nimi mbaməŋ la, dandana aanib aan jer le tiwan nimina məmək puen ŋa. 33 Paacham ni taab ga jer. Maaməbon ma aan jer.”

Yesu aagirndaal aabɔr

34 “Ni li nyi man, ki taa nyu ndaan gbii ki li kpa ndaan aaween, ki taa cha nimi aabimbin aabɔr gbiin nimi aalandak məmək, aan maagirndaal taa yuk nipobil. 35 Maagirndaal kan, dulnyaa wee ni aanib məmək aapobil ga yuk ke gaawəb aah chuu upeel kan, upobil yukr pu na. 36 Li nyi man n-yoonn məmək, ki mee Uwumbɔr u tii nimi mpɔɔn ke ni nya falaa umək choo na ni, ki nan sil min Unibɔn Aabo aanimbiin ni.”

37 Iwiin məmək le Yesu nan bi Uwumbɔr Aadichal ni, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr. Tinyer məmək le u buen Olif aasui aajool paab ki ti dɔ geen. 38 Kichakpinaanyeek ni məmək le binib chaa u chee Uwumbɔr Aadichal ni, bi ti ŋun waah len pu na.

22

Baah kpokl ke bi ga ku Yesu pu na
(Matiu 26.1-5; Mak 14.1-2; Jɔnn 11.45-53)

1 N-yoonn ngbaan, naa nan ki daa ke bi ji Lakr-jer aajim,* ki ŋmə boroboro u kaa kpa nnyɔk na. 2 Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni Uwumbɔr aakaal aaməməkb nan kpokl baah ga ŋa pu ki ku Yesu na. Bi mu nan san binib na ijawaan.

Judas aah nan ban ke u kooh Yesu pu na
(Matiu 26.14-16; Mak 14.10-11)

3 Le kinimbəŋ koo Judas Iskariot aasui ni. Judas nan ye Yesu aadidiliib kipiik ni bilee na ponn ni ubaa. 4 Kinimbəŋ aah koo Judas aasui ni na, le u buen Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni Uwumbɔr Aadichal aakikiirb

* **22:1** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbɔr nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

aaninkpiib chee, u ti kpokl bi waah ga ŋa pu ki di Yesu ŋa biŋaal ni na. 5 Le bi
nan kpa mpopiin, ki puu tipuur ke bi ga tii u ŋimombil. 6 Le u kii, ki ban nsan
mu u ga di Yesu ŋa biŋaal ni, buyoonn kinipaak ngbaan aa bi u chee na.

Baah toor njim ngbaan pu na
(Matiu 26.17-25; Mak 14.12-21; Jənn 13.21-30)

7 Lakr-jer aajim, buyoonn bi ga ŋmə boroboro u kaa kpa nnyək na aawiin
mu daal bi ga kər upihbo na, 8 le Yesu bui Piita ni Jənn, “Li cha ti gor njim
ngbaan aajikaar aan ti ji.”

9 Le bi baa u, “Aa ban ke ti gor ti la chee?”

10 Le u bui bi, “Ni yaa koo kitiŋ ngbaan ni kan, uja u tu nnyun na ga ton
nimi nsan ponn ni. Ni li dii u man, ki ti koo waah ga koo lidichal li ponn
ni na, 11 ki bui udichadaan na, ‘Uməməkr bui ke u ni waadidiliib ga ji njim
ngbaan aajikaar kiladiik ni?’ 12 Le u ga mək nimi paacham aadisakpeŋ ki bi
puen toor ki na. Ni gor njim ngbaan aajikaar nima chee.”

13 Le bi buen, ki ti kan Yesu aah tuk bi ke bi ga kan pu na. Le bi gor njim
ngbaan aajikaar.

Tidindaan aajim
(Matiu 26.26-30; Mak 14.22-26; 1 Korint Yaab 11.23-25)

14 Tijikaar aajim yoonn aah fuu ni na, le Yesu ni waadidiliib dan nan kal.
15 Le u bui bi, “Nnimbil nan man ke m ni nimi kpaan ji njim mue waahr aan
m nin ji maafalaa ngbaan. 16 M tuk nimi la, maan ki ji njim mue ki ti saa
buyoonn Uwumbər ga nan ŋa mu aah mək pu na waanaan ni.”

17 Yesu nan yoor kiyinyook, le ki doon Uwumbər, le ki bui bi, “Gaa man
ki yakr təb. 18 M tuk nimi la, maan ki nyu ŋisubil aanyun ngbaan ki ti saa
buyoonn Uwumbər aanaan ga fuu ni na.”

19 Le u yoor boroboro, le ki doon Uwumbər, ki gii, ki di tii waadidiliib ki
bui bi, “Maawon le na. Nimi aatunwanbir pu le m tii tiwon tee. Ni li ŋmə kina
aan ki li teer mbər.” 20 Baah jin tijikaar ngbaan ti doo na, le u yoor kiyinyook,
ki doon Uwumbər, ki di tii bi, le ki bui bi, “Tiwanyukaan ngbaan ye maasin
aaməkl la. Maasin ga nya nimi aatunwanbir pu la. Maasin pu, le Uwumbər
puu tipuupəln tii nimi.

21 “Lik, unii u ga kooh mi na, m ni uma le aaŋaal kpaan bi lisambil ni na.
22 Min Unibən Aabo ga sil kpo, Uwumbər aah nan len ke m ga kpo pu na.
Tibəbir mu ga li bi uja u ga kooh mi na pu.”

23 Le waadidiliib baa təb, “Ti ponn ni, ulau ga tee ŋa kina?”

Ulau ye uninyuun?

24 Tə, Yesu aadidiliib nan kpak təb kinikpakpak ke ulau tee ye uninyuun bi
ponn ni. 25 Le u bui bi, “Dulnyaa wee ni aanibol aabərb yoor bibaa paacham
la. Binib bi kpa tininkpir na, baanib yin bi baateterb la. 26 Nimi, ni taa li bi
kina man. Unii u ye uninyuun ni ponn ni na kan, u ŋa ubaa ke uwaatiir na.
Unii u ye usaloln na kan, u ŋa ubaa ke nimək aatutunn na. 27 Unii u ŋa tijikaar
na, ni unii u ji na, ŋma jer uken? Naa ye unii u ji na aa? Mma kan, m bi ke
ututunn na le ni ponn ni.

28 “Tə, maah bi ntəŋ ni na, nimi le sil nchaŋ ni. 29 M ga ŋa nimi bibərb ke Nte
Uwumbər aah ŋa mi ubər pu na. 30 Le ni ga ji tijikaar ki nyu nnyun m chee
maanaan ni, ki kal ŋibərjal pu, ki ji Israel yaab aanibol kipiik ni ŋilee tibər.”

Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na
(Matiu 26.31-35; Mak 14.27-31; Jənn 13.36-38)

31 Le Yesu bui Simonn Piita, “Simonn, Simonn, lik, kinimbəŋ kan nsan ke
ki təŋ nimi, aan ni lir. 32 Le m mee Uwumbər tii si, aa taa di cha maasan. Aa
yaa ki gir ni ki nan dii mi kan, pəən aanaabitiib aataakpab.”
33 Le Piita bui u, “Ndindaan, m ga ŋmaa kpaan aa chee kiyondiik ni. M ni si
ga ŋmaa kpaan ki kpo.”
34 Le Yesu bui u, “Piita, m tuk si la, din, aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi,
le ukooja nin wii.”

Litaakər ni kijaak aajuk aabər

35 Tə, Yesu nan baa bi, “Maah nan tun nimi ki nan bui nimi ke ni taa li joo
ŋimombil aataakər, ki taa li joo litaakər mu, ki taa li joo ŋinaatak na, ni nan lann
nibaa aa?”
Le bi bui u, “Taa nan lann nibaa.”
36 Le u bui bi, “Dandana wee, naa ki bi ke naah nan bi pu na. Unii u kpa
ŋimombil aataakər na kan, u li joo li. Unii u kpa litaakər mu na kan, u li joo li.
Unii u kaa kpa kijaak aajuk na kan, u di waabəkul kooh, ki daa kibaa. 37 M
tuk nimi la, ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ponn ni ke bi ga ŋa mi ke baah ŋani
titunwanbirdam pu na. Le bi ga sil ŋa mi kina. Baah nan ŋmee maabər pu
na, ni məmək bi gbiini la.”
38 Le bi bui u, “Ndindaan, lik, ti kpa kijaak aajum mulee la.”
Le u bui bi, “Ni ŋeer a.”

Yesu aah mee Uwumbər pu na
(Matiu 26.36-46; Mak 14.32-42)

39 Le u nyan nima, le ki buen Olif aasui aajool paab, waah chaa nima
n-yoonn məmək pu na. Waadidiliib mu dii u. 40 Waah ti fuu nima chee na, le
u bui bi, “Ni li mee Uwumbər man, aan ki taa koo ntəŋ ni.”
41 Le u siir cha bi, ki foor siib, le ki gbaan kitiŋ ki mee Uwumbər ke, 42 “Nte,
ni yaa ye saageehn kan, nyan mi falaa u choo na ni. Tə, ŋa saageehn, ki taa ŋa
maageehn.” 43 Le Uwumbər aatuun nyan ni paacham ki dan u chee ki nan
pəək utaakpab. 44 Le Yesu aasui ponn ni wu ki ti nyaŋ. Le u ki mee Uwumbər
linimaln. Le kitotoŋ naa u, ki ye nsin ki tuu lir kitiŋ.
45 Le u mee Uwumbər ti doo, le ki fii, ki gir buen waadidiliib chee, ki ti mui
bi də geen, mpombiin pu. 46 Le u baa bi, “Ba ŋa ni də geen? Fiin, ki li mee
Uwumbər man, aan ki taa koo ntəŋ ni.”

Baah chuu Yesu pu na
(Matiu 26.47-56; Mak 14.43-50; Jənn 18.3-11)

47 Waah laa bi len kina na, le kinipaak fuu ni bi chee. Judas u ye waadidiliib
kipiik ni bilee ponn ni ubaa na, loln kinipaak ngbaan pu nsan, le ki buen Yesu
chee ke u moor utakpiln.† 48 Le Yesu baa u, “Judas, aa moor ntakpiln ke aa
kooh min Unibən Aabo oo?”
49 Yesu aadidiliib aah kan ke binib ngbaan ban bi chuu u na, le bi baa u,
“Tidindaan, ti di kijaak aajum jan bi ii?” 50 Le waadidiliib ponn ni ubaa di
kijaak aajuk ki gaa per Uwumbər aatotoorninkpel aatutunn aatafagiir.
51 Le Yesu bui bi, “Di cha kina man,” le ki di uŋaal meeh utafal le ki cha li
pəək.
52 Le Yesu baa Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər Aadichal ni
aakikiirb, ni Juu yaab aaninkpiib bi dan bi nan chuu u na, “Ni joo kijaak
aajum ni jagbaali mam ke ni nan chuu mi, ke maah ye ufifiir le na aa? 53 M
nan bi ni chee Uwumbər Aadichal ni iwiin məmək, le naa nan chuu mi. Tə,

† **22:47** : ...moor utakpiln: Israel yaab nan doon binaabitiib kina le ki mək ngeehn.

dandana wee le ye n-yoonn mu Uwumbər siin ki tii nimi ni kinimbəŋ ki tun mbəmbəən aatuln na.”

Piita aah nee Yesu pu na
(Matiu 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jənn 18.12-18, 25-27)

54 Le bi chuu Yesu ki di u buen Uwumbər aatotoorninkpel aadichal ni. Le Piita paa u pu ki bi dandar. 55 Le bi tuur mmii lichiln ngbaan ni, ki ka gob mu. Piita mu nan ti kal bi chee ki ka bikaasisik ni. 56 Mmii aah woln unimbil wəb na, le usapəən u ye ututunn na kan u, ki ka lik u sulm, le ki ti bui ke, “Uja umina mu nan bi Yesu chee.”

57 Le u nee, ki bui u, “Upii, maa nyi u.”

58 Le ni kpee siib, le unii uken mu kan u, ki mu bui u, “Aa mu ye bi ponn ni ubaa la.”

Le Piita bui u, “Uja, maa ye.”

59 Le ni ki kpee siib, le uja uken bui ke, “Ni ye mbaməŋ, uja wee mu nan bi u chee. U mu ye Galilee aatiŋ aanii la.”

60 Le Piita bui u, “Uja, maa nyi saah len pu na aatataa.”

Waah laa bi len kina na, libuul ngbaan ni, le ukooja wii. 61 Tidindaan nan fenn ki lik Piita. Le Piita teer Tidindaan aah ba tuk u pu na ke, “Din, aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi le ukooja nin wii.” 62 Le Piita nyan lipaal, ki ti wii pam.

Baah yook Yesu ki gbaa u pu na
(Matiu 26.67-68; Mak 14.65)

63 Le bijab bi joo Yesu na ŋa u mbənyun, le ki gbaa u, 64 ki di likekeln poo unimbil, le ki baa u, “Uwumbər aabənabr, ulau faa si?” 65 le ki seei u ŋisiibil pam.

Juu yaab aaninkpiib aah jin Yesu tibər pu na
(Matiu 26.59-66; Mak 14.55-64; Jənn 18.19-24)

66 Ki woln kitaak kichakpiik ni, le Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkb kuun ni təb chee, le ki di Yesu siin binimbiin ni, 67 le ki baa u, “Aa ye Kristo u ga gaa timi lii na aa? Tuk timi.”

Le u bui bi, “M yaa tuk nimi kan, naan li pak maah len pu na. 68 M mu yaa baa nimi mbaan kan, naan giin tii mi, [kaan di mi lii.] 69 Dandana ki joo cha, min Unibən Aabo ga kal Uwumbər u yeh mpəən məmək na aaŋangii wəb.”

70 Le bi məmək baa u, “Aa ye Uwumbər Aajapəən la aa?”

Le u bui bi, “Ni ye naah len pu na la.”

71 Le bi bui ke, “Taa ki ban seeraadam. Timi tibaa ŋun waah len uməb ni pu na.”

23

Pailat aah jin Yesu tibər pu na
(Matiu 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jənn 18.28-38)

1 Bi məmək nan fii, le ki di Yesu buen kitiŋ ngbaan aaninkpel chee, bi nan yin u ke Pailat, 2 le ki piin ki bi galni u, ki bui ke, “Ti kan uja wee ŋmanni timi aanibol la. U tuk bi ke bi taa ki pa lampoo tii Ubərkpaan Siisa, ke uma ubaa le ye Kristo u ga gaa binib lii na, ki ye Ubər.”

3 Le Pailat baa u, “Aa ye Juu yaab aabər la aa?”

Le u bui u, “Saah len pu na, ni ye kina.”

4 Le Pailat bui Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni kinipaak ngbaan, “Maa kan
uja wee aataani ubaa.”
5 Le bi moo galni u, ki bui ke, “U tuk binib waaliin la, le bi ŋma tijar. U nan
piin Galilee aatiŋ ni, le ki bɔ dii Judea aatim mɔmɔk ni, ki nan fuu ni kitiŋ kee
ni.”

Ubɔr Herod aah jin Yesu tibɔr pu na

6 Pailat aah ŋun kina na, le u baa bi, “U ye Galilee aatiŋ aanii la aa?” 7 Tɔ,
Ubɔr Herod le nan joo Galilee aatiŋ aanib. Pailat aah ŋun ke Yesu nyan nima
na, le u di u tun Herod chee. U mu nan bi Jerusalem aatiŋ ni n-yoonn ngbaan.
8 Ubɔr Herod aah kan Yesu na, le u kpa mpopiin sakpen. U nan ŋun waabɔr, ki
ban u kan u ni yunn, ki mak ke u ga tun lijinjiir aatuln aan u kan. 9 Le u baa
Yesu mbaan pam. Yesu ma aa len tibaa. 10 Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib,
ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb mu si nima ki galni u mpɔɔn pu. 11 Le Ubɔr
Herod ni waatɔb aajab lik u fam, ki ŋa u mbɔnyun, ki di kikpalk nyaan peen
u, ki di u giin Pailat chee. 12 Liyaadaal ngbaan le Herod ni Pailat ki ŋa kijɔtiik.
Bi nan ye tɔb aadim la.

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na
(Matiu 27.15-26; Mak 15.6-15; Jɔnn 18.39–19.16)

13 Pailat nan yin Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni Juu yaab aaninkpiib, ni
kinipaak ngbaan, 14 le ki bui bi, “Ni joo ni uja wee m chee, ki bui ke u ŋmanni
binib la. Le m jin u tibɔr ninimbil ni. Nimi aagalm ngbaan ponn ni, maa kan
u ŋa tibaa. 15 Ubɔr Herod mu aa kan waataani, le u di u giin ni ti chee. Waa
ŋa nibaa ni ŋeer u nkun. 16 M ga cha bi lue u ŋinaalab, le ki di u lii.”
[17 Njim ngbaan mɔmɔk yoonn kan, see Pailat nyan unaagbiija ubaa lii.]
18 Le bi mɔmɔk kpaan ki teen ke, “Ku uja wee. Di Barabas di lii.” 19 Barabas
nan tukni kitiŋ ngbaan aaninkpiib, ki ku binib, le bi laŋ u kiyondiik ni.
20 Pailat nan ban u di Yesu lii, nima pu le u ki len kinipaak ngbaan chee.
21 Le bi ki teen ke, “Kpaa u ndɔpuinkoo pu. Kpaa u ndɔpuinkoo pu.”
22 Le Pailat baa bi, “Ba ŋa? U tun bakaa bayoo? Maa kan u ŋa nibaa ni ŋeer
u nkun. M ga cha bi lue u ŋinaalab, le ki di u lii.”
23 Le bi beenin tar mpɔɔn pu, “Kpaa u ndɔpuinkoo pu.” Baah tar kina na,
le bi nyaŋ Pailat. 24 Le u kii ke u ga ŋa baah ban pu na, 25 le ki di Barabas u
nan tukni kitiŋ ngbaan aaninkpiib ki ku binib, ki bi kiyondiik ni na lii, baah
ban pu na, le ki di Yesu ŋa biŋaal ni, bi ti ŋa u baah ban pu na.

Baah kpaa Yesu ndɔpuinkoo pu pu na
(Matiu 27.32-44; Mak 15.21-32; Jɔnn 19.17-27)

26 Le butɔb aajab di Yesu buen. Baah cha na, le bi ton uja u nyan ni
ntingbaan ni na nsan ni. Bi nan yin u ke Simonn, u ye Sairene aatiŋ aanii
na. Le bi chuu u ke u tun Yesu aadɔpuinkoo ki li paan u pu.
27 Le kinipaak sakpeŋ paa Yesu pu. Bi ponn ni bibaa ye bipiib bi wii ki
kaani u pu na. 28 Le Yesu fenn ki toŋ bi, le ki bui bi, “Jerusalem aatiŋ aapiib,
ni taa wii m pu. Ni li wii nimi nibaa ni nimi aabim pu; 29 ba pu? falaa aayoonn
choo. N-yoonn ngbaan le bi ga len ke, ‘Bipiiŋoob bi kaa ma mbim kaa tii
bi libiil na, bima le kpa mpopiin.’ 30 N-yoonn ngbaan le bi ga bui ŋijoo ni
ŋigongon, ‘Lir ti pu, ki biin ti pu.’* 31 Bi yaa di ndɔsoon ŋa mmii ni aan mu gaa
kan, ndɔkuun ga li bi kinye?”†

* **23:30** : Lik Hosea 10.8. † **23:31** : Naatataa le ye ke, uninyaan yaa ji falaa kina kan, bibiindam ga li bi kinye?

32 Le bi di bakadam bilee kpee Yesu pu, ki di buen ke bi ti ku bi mu. 33 Le
bi ti fuu nibaa chee, bi yin nima chee “Kiyikpaŋ.” Baah ti fuu nima na, le bi
di u kpaa ndəpuinkoo pu, le ki di bakadam bilee na mu kpaa idəpuinkee pu.
Bi kpaa ubaa uŋangii wəb, ki kpaa uken uŋangan wəb. 34 Baah bi kpaa Yesu
ndəpuinkoo pu na, le u bui ke, “Nte Uwumbər, di cha pinn bi. Baa nyi baah
ŋani pu na.”
Le butəb aajab ngbaan yoor waawanpeenkaan bi ti yakr təb, le ki too inaan
ke bi lik bimək aah ga kan ni na. 35 Le kinipaak ngbaan si ki lik u. Le Juu yaab
aaninkpiib sii u, ki bui ke, “U gaal biken le bi ŋmar; u yaa ye Kristo u ga gaa
timi lii, aan Uwumbər nyan u na kan, u gaa ubaa mu lii.”
36 Butəb aajab ngbaan mu nan ŋa u mbənyun, ki di ndaan mu məən na
nyunn u, 37 le ki bui u, “Aa yaa ye Juu yaab aabər kan, gaa aabaa lii.”
38 Bi nan ŋmee kigbaŋ tam waadəpuinkoo pu, uyil paab. Ni ŋmee ke, “Juu
yaab Aabər le na.”
39 Le baah nan kpaa bakadam bilee bi idəpuinkee pu na ponn ni ubaa mu
sii u, ki baa u, “Saa ye Kristo u ga gaa binib lii na aa? Gaa aabaa lii aan ki gaa
ti mu lii.”
40 Le bakadaan uken na kae u, le ki bui u, “Saa san Uwumbər aa? Aa ni u
kpaan kan ntafadaan mubaa la. 41 Timi le ŋeer ntafadaan ngbaan. Bi ŋa timi,
timi aatuln aah ŋeer pu na la. Uma le aa ŋa bakaa ubaa,” 42 le ki bui Yesu,
“Ndindaan, aa yaa jin saanaan kan, aa teer mbər.”

43 Le Yesu bui u, “M tuk si mbaməŋ la, din aa ga li bi m chee Paradais ni.”‡

Yesu aah kpo pu na
(Matiu 27.45-56; Mak 15.33-41; Jənn 19.28-30)

44 Ni nan ye nwiin kaasisik ni. Le dulnyaa mək bəln, ki ti saa nwiin aah
kpar pu na. 45 Nwiin aa ki wiin. Le likekeln li yakr Uwumbər aadiik ni nfum
mulee na chuu kar paacham, ki ti saa kitiŋ. 46 Le Yesu teen mpəən pu, le ki
bui ke, “Nte Uwumbər, m di maawiin ŋa aaŋaal ni la.” Waah len kina na, le u
kpo.
47 Tə, butəb aajab aaninkpel aah kan naah ŋa pu na, le u nyuŋ Uwumbər, le
ki bui ke, “Uja ngbaan sil ye uninyaan la.”
48 Le kinipaak kimək kuun nima chee ke bi lik na aah kan tiwan ni məmək
ŋa na, bi nan kpa mpombiin ki labr kun. 49 Le ujətiib məmək, ni bipiib bi nyan
ni Galilee aatiŋ ni ki dii u na si dandar, ki waa ni məmək.

Baah sub Yesu pu na
(Matiu 27.57-61; Mak 15.42-47; Jənn 19.38-42)

50-51 Uja ubaa nan bi, bi nan yin u ke Josef, u nyan ni Juu yaab aatiŋ ki bi yin
ki ke Arimatea na ni. U nan ye uninyaan la, ki kii Uwumbər aanaan aah ga
fuu ni buyoonn na. U nan ye bibəjirb aaninkpiib ponn ni ubaa la. Le waa
kii baah kpokl pu ki ku Yesu na. 52 Le u buen Pailat chee, ki ti bui u, “Di
Yesu aawon tii mi.” 53 Le Pailat kii. Le u nyan waawon ndəpuinkoo pu, le
ki di u poo likekenyaan ni, ki di u ti sub kitakpaluŋ ni. Bi nan gbii kitakpaluŋ
ngbaan litakpasakpeln aasikakl ni la. Baa nan kee sub unii ubaa ki ponn ni.
54 Ni nan ye kitaak ki ga woln Juu yaab aakpaakool daal na la.
55 Le bipiib bi nan nyan Galilee aatiŋ ni ki dii Yesu na paan Josef pu, le ki ti
kan kitakpaluŋ ngbaan, ki kan baah di Yesu aawon ki di ŋa ki ponn ni pu na.
56 Le bipiib ngbaan gir kun, ki ti ban tulalee ni nkpan mu nun mə na.
Juu yaab aakpaakool daal, le bi fuur, baakaal aah len pu na.

‡ **23:43** : Paradais ye Uwumbər do paacham la.

24

Yesu aah fikr nkun ni pu na
(Matiu 28.1-10; Mak 16.1-8; Jənn 20.1-10)

1 Juu yaab aakpaakool aah jin ki woln kitaak na, le bipiib ngbaan yoor
tulalee ni nkpan ngbaan bi ti toor Yesu aawon, ki di buen likaakul ngbaan
chee kichakpinaanyeek ni. 2 Baah ti fuu nima na, le bi kan ke litakpal li bi
nan di leŋ kitakpaluŋ aaməb na, aa ki bi. 3 Le bi koo, le kaa kan Tidindaan
Yesu aawon. 4 Baa nyi baah ga li dak pu na. Libuul ngbaan ni le bijab bilee bi
aawanpeenkaan wiin chain na sil bi chee. 5 Le ijawaan chuu bipiib ngbaan,
le bi gbaan kitiŋ binimbiin ni. Le bijab ngbaan baa bi, “Ba pu ni ban unifuub
bitekpiib ponn ni? 6 Waa bi do. U fikr nkun ni a. Teer man waah nan tuk
nimi pu buyoonn u nan laa bi Galilee ni na, 7 ke Uwumbər siin ke bi ga di uma
Unibən Aabo, ki di ŋa titunwanbirdam aaŋaal ni, bi ti kpaa u ndəpuinkoo pu,
ke iwiin itaa daal u ga fikr nkun ni.”

8 Le bipiib ngbaan teer waabər timina. 9 Le bi nyan kitakpaluŋ ngbaan
chee, ki gir kun, le ki di tibər timina tuk waakpambalb kipiik ni ubaa na,
ni waadidiliib bi gur na məmək. 10 Bipiib ngbaan aayimbil le nan ye Mari
Magdalene, ni Joana, ni Mari u ye Jems aana na. Bi ni bipiib bi nan dii bi na
nan di tibər timina tuk waakpambalb. 11 Le waakpambalb aa pak baah len
pu na. Bi dak ke ni ye kijərk aaliin la. 12 Le Piita fii ki san buen kitakpaluŋ
ngbaan chee, ki ti boon ki gbuun lik, le ki muin ŋikeken ngbaan baanja le dɔ.
Ni nan gar u pam. Le u gir kun.

Yesu aadidiliib ponn ni bilee aah kan u pu na
(Mak 16.12-13)

13 Liyaadaal ngbaan le bi ponn ni bilee cha kitiŋ ki bi yin ki ke Emaus na
ni. Kitiŋ ngbaan ni Jerusalem aah daa təb chee pu na ye mal bilole la. 14 Baah
cha na, le bi gbaa təb chee tibər, le ki len tiwan nimək ŋa na. 15 Baah gbaa təb
chee tibər kina na, le Yesu ubaa pii bi nsan ni, ki dii bi. 16 Le Uwumbər doŋ
binimbil ke bi taa bee u. 17 Le u baa bi, “Naah chuun gbaa təb chee tibər ti na,
ti ye bər bayaar, aan ninimbil wəb bi gbilngbiln kina?”

18 Le bi ponn ni ubaa, bi nan yin u ke Kleopas, baa u, “Bicham bi bi
Jerusalem ponn ni na, si baanja le aa nyi tibər ti ŋa nima chee dandana na
aa?”

19 Le u baa bi, “Tilabər?”

Le bi bui u, “Yesu u nan ye Nasaref aatiŋ aanii na aabər. U nan ye
Uwumbər aabənabr la. U nan kpa mpəən ki tun lijinjiir aatun; waaliin mu
nan kpa mpəən. U piir Uwumbər ni binib məmək aasui. 20 Le Uwumbər
aatotoorninkpiib ni timi Israel yaab aaninkpiib di u ŋa binib aaŋaal ni, ke
u ŋeer nkun. Le bi kpaa u ndəpuinkoo pu. 21 Ti nan kpa limakl ke uma le ga
gaa timi Israel yaab lii. Baah nan ŋa u kina na, din le ye iwiin itaa. 22 Ti ponn
ni bipiib bibaa mu tuk timi tibər ti gar timi sakpen na. Bi buen kitakpaluŋ
ngbaan chee kichakpinaanyeek ni, 23 kaa ti kan waawon, le ki gir ni ki nan
tuk timi ke bi kan Uwumbər aatuuntiib bi tuk bi ke u fikr na. 24 Le ti ponn ni
bibaa buen kitakpaluŋ ngbaan chee, ki ti kan ni bi ke bipiib ngbaan aah len
pu na. Uma le baa kan.”

25 Le Yesu bui bi, “Nimi aalan par la. Naa gaa Uwumbər aabənabtiib aah
nan len pu na məmək mala. 26 Uwumbər le nan siin ke Kristo u ga gaa binib
lii na ga ji falaa kina, le ki nin kan mpəən.” 27 Le Yesu ŋeer waabər ti ŋmee
Uwumbər Aagbaŋ ni na məmək tuk bi. Njan u tuk bi Moses aah nan ŋmee ti
pu na, le ki nin tuk bi Uwumbər aabənabtiib məmək aah nan ŋmee ti pu na.

28 Le bi duun baah cha kitiŋ ki na ni. Le Yesu ŋa ke waah ga piln jer le na.
29 Le bi ganj u, “Doon ti chee. Kijook joor a. Naan yunn le ni ga mue.” Le u
koo ni bi chee. 30 Le bi ti kal ke bi ji tijikaar. Waah kal bi chee ke u ji tijikaar
na, le u yoor boroboro, ki doon Uwumbər, ki gii, ki di tii bi. 31 Le Uwumbər
likr binimbil ke bi bee u. Libuul ngbaan ni le baa ki kan u. 32 Le bi bui təb,
“Waah dii timi nsan ni ki len ti chee ki ŋeer Uwumbər Aagbaŋ aaliin aatataa
tuk timi na, tisui aa ba piin u pu sakpen aa?”
33 Libuul ngbaan ni, le bi fii, ki gir buen Jerusalem, ki ti kan Yesu aakpam-
balb kipiik ni ubaa na, ni waadidiliib biken kuun təb chee, 34 ki bi len ke,
“Tidindaan sil fikr nkun ni. Simonn le kan u.”
35 Le waadidiliib bilee ngbaan mu tuk bi Yesu aah pii bi nsan ni pu na, ni
baah bee u buyoonn u gii boroboro na.

Yesu aah di ubaa mək waadidiliib pu na
(Matiu 28.16-20; Mak 16.14-18; Jənn 20.19-23; Lituln 1.6-8)

36 Baah len təb chee tibər kina na, libuul ngbaan ni le Yesu ubaa sil
bikaasisik ni, le ki bui bi, “Ni li kpa nsuudoon man.”
37 Le bipobil yuk; ijawaan chuu bi sakpen a. Bi nan dak ke bi kan utekpiir
aawiin la. 38 Le u baa bi, “Ba ŋa ni san ijawaan? Ba ŋa ni beeni nisui ni? 39 Lik
ŋŋaal ni ntaa, ki bee ke m sil ye. Taln niŋaal ki di meeh mi ki lik man. Utekpiir
aawiin aa kpa tinann ni ŋikpab ke naah kan m kpa pu na.”
40 Waah len kina na, le u mək bi baah nan kpaa unaal ni utaa ponn ni ipiin
pu na. 41 Bi nan kpa mpopiin sakpen, ki mu aa kee gaa kii mbaməm. Ni nan
gar bi pam. Le u baa bi, “Tijikaar tibaa bi do oo?” 42 Le bi tii u lijangeln li bi
pul li mmii ni na. 43 Le u gaa, ki ŋman li binimbil ni.
44 U nan bui bi, “Maabər timək ŋmee Moses aakaal ponn ni, ni Uwumbər
aabənabtiib aagbann ni, ni Uwumbər aalahn aagbaŋ ni na, Uwumbər le siin
ke ni məmək ga gbiin. Maah nan laa bi ni chee na, m nan tuk nimi kina la.”
45 Le u woln binimbil ke bi bee Uwumbər Aagbaŋ aaliin aatataa, 46 le ki
bui bi, “Ni ŋmee ke Kristo u ga gaa binib lii na ga ji falaa, ki fikr nkun ni,
iwiin itaa daal. 47 Ni li mooni binib maayimbil pu, ke bi yaa kpeln baabimbin
kan, Uwumbər ga di cha baatunwanbir pinn bi. Ni piin ki li mooni Jerusalem
aatiŋ aanib ni, aan ki nin moon ŋinibol məmək mu ni. 48 Nimi le ye maabər
məmək aaseeraadam. 49 Nte Uwumbər aah puu tipuur ti ke u ga tii nimi
Waafuur Nyaan na, m ga tun ni Nfuur Nyaan ngbaan ni chee. Ni li bi
Jerusalem ni ki ti saa bundaln ni ga kan mpəən mu ga nyan ni paacham na.”

Uwumbər aah di Yesu buen paacham pu na
(Mak 16.19-20; Lituln 1.9-11)

50 Le Yesu di bi buen Betani aatiŋ chee. Baah ti fuu nima na, le u yoor unaal
paacham, ki ŋa Uwumbər aanyoor ŋa bi pu. 51 Waah laa bi ŋani kina na, le
u nyan bi chee, Uwumbər di u buen paacham. 52 Le bi gbaan kitiŋ ki doon
u, ki nin gir buen Jerusalem ni, ki kpa mpopiin sakpen, 53 ki pak Uwumbər,
waadichal ponn ni, n-yoonn məmək.

Tibɔnyaan ti JƆNN ŋmee ti na

Unii u bi yin u ke Limɔboln na aabɔr

1 Uwumbɔr aah kaa nan kee naan dulnyaa na, ubaa nan bi, bi yin u ke
Limɔboln. U nan bi Uwumbɔr chee, ki bi ke Uwumbɔr aah bi pu na. 2 U nan bi
Uwumbɔr chee ki nyan ni mpiin la. 3 Uwumbɔr nan cha u naan tiwan mɔmɔk.
Tiwan nibaa aa gur waa naan ni. 4 Uma le ye umɔfadaan. Limɔfal ngbaan tii
binib nwiihn mu woln binimbil na. 5 Nwiihn ngbaan wolni mbɔmbɔɔn ni.
Mbɔmbɔɔn aa junn nwiihn ngbaan.

6 Uwumbɔr nan tun ni uja ubaa, bi nan yin u ke Jɔnn. 7 U dan ke u nan tuk
binib nwiihn ngbaan aabɔr, aan binib mɔmɔk ŋun waah len pu na, aan ki gaa
nwiihn ngbaan. 8 Jɔnn aa nan ye nwiihn ngbaan. U dan ke u nan tuk binib
nwiihn ngbaan aabɔr la. 9 Nwiihn ngbaan le ye nwiihn bamɔnn, le ki dan
dulnyaa wee ni ki nan woln binib mɔmɔk aanimbil.

10 Baah yin u ke Limɔboln na nan naan dulnyaa, ki dan nan bi dulnyaa ni,
le dulnyaa aanib aa bee u. 11 U dan udo aatiŋ ni, le udo aatiŋ ni yaab yii u.
12 Binib bimɔk gaa u na, u tii bi nsan ke bi kpaln Uwumbɔr aabim. Bima le ye
binib bi gaa u ki kii na. 13 Baah kpaln Uwumbɔr aabim na, naa ye ke binibɔm
le ma bi Uwumbɔr aamaal ni, kaa ye binibɔm aageehn pu. Uwumbɔr le ma
bi waamaal ponn ni.

14 Baah yin u ke Limɔboln na nan kpaln unibɔn, ki nan bi tikaasisik ni. U
gee binib chob, ki len ibamɔn baanja la. Le ti kan waah kpa mpɔɔn pu na.
Waah ye Uwumbɔr Aajapɔnbaal na, u kpa mpɔɔn ke Ute Uwumbɔr aah kpa
pu na.

15 Jɔnn nan tuk binib waabɔr, ki len ke, “M nan tuk nimi ke unii u ga paan
ni mpuwɔb na jer mi; baah kaa nan kee ma mi na, u nan bi. Uma le na.”

16 Uwumbɔr aah bi pu na, u mu bi kina le chob. Le ti mɔmɔk gaa
waabimbin. U ŋa Uwumbɔr aanyoor ŋa ti pu, ki beenin ŋani timi tinyoor
n-yoonn mɔmɔk. 17 Uwumbɔr nan tuk Moses waakaal ke u di tuk timi. Yesu
Kristo dan nan tuk timi Uwumbɔr aah gee timi pu na, ki tuk timi tibɔr ti ye
mbamɔn na. 18 Ubaa aa kee kan Uwumbɔr. Ujapɔnbaal Yesu Kristo, u bi ke
Ute Uwumbɔr aah bi pu na, ki bi u chee na, uma le tuk timi Uwumbɔr aah bi
pu na.

Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na aah len pu na
(Matiu 3.1-12; Mak 1.1-8; Luk 3.1-18)

19 Juu yaab bi nan bi Jerusalem aatiŋ ni na nan tun ni Uwumbɔr aatotoorb
ni Liifai yaab Jɔnn chee ke bi ti baa u, “Aa ye ŋma?”

20 Le Jɔnn tuk bi mbamɔn, kaa gur tibaa. U nan tuk bi mbamɔn, ki len ke,
“Maa ye Kristo u ga gaa binib lii na.”

21 Le bi ki baa u ke, “Aa ye ŋma? Aa ye Elaija aa?”
Le u bui bi, “Maa ye.”
Bi nan ki baa u ke, “Aa ye Uwumbɔr aabɔnabr u bi bui ke u ga dan aa?”
Le u bui bi, “Aayii.”

22 Nima pu na, bi nan ki baa u ke, “Aa ye ŋma? Tuk timi, aan ti ti tuk binib
bi tun ni timi na. Aa ga len saabɔr ngbaan kinye?”

23 U nan bui ke,
“M ye nneel mu tar nteersakpiin ni na ke:
‘Toor Uwumbɔr aasan man.’ ”*
Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya nan len kina la.
24 Binib bi nan baa Jɔnn mbaan ngbaan na nyan ni Farisii yaab chee la.
25 Le bi ki baa u ke, “Saah kaa ye Kristo u ga gaa timi lii na, kaa ye Elaija, kaa
ye Uwumbɔr aabɔnabr ngbaan mu na, ba pu aa muini binib nnyun ni?”
26 Le u bui bi, “Mma muini binib nnyun ni la. Ubaa mu bi nikaasisik ni.
Nimi le aa nyi u. 27 U ye unii u paan ni mpuwɔb na. Maa ŋeer ke m chuu gbiln
waanaatak aaŋmin tii u.”
28 Bi nan len tɔb chee tibɔr ngbaan Betani aatiŋ, ki bi Jɔɔdann aamɔɔdapuul,
Jɔnn aah muini binib nnyun ni nin chee na ni.

Unii u ye Uwumbɔr Aapihbo na

29 Ki woln kitaak le Jɔnn kan Yesu choo u chee, le u bui ke, “Lik, Uwumbɔr
Aapihbo u nyani dulnyaa ni aanib aatunwanbir na. 30 M nan len ke uja ubaa
paan ni mpuwɔb ki mu tee jer mi; baah kaa nan kee ma mi na, u nan bi. Uma
le na. 31 Min mbaa aa nan nyi u; m muini binib nnyun ni ke nimi Israel yaab
bee u la.”
32 Le Jɔnn jin seeraa ki tuk binib, “M kan Uwumbɔr Aafuur Nyaan nyan
ni paacham ki naahn linanjel, ki nan tɔŋ u pu. 33 Min mbaa aa nan nyi u;
Uwumbɔr u tun ni mi ke m nan muin binib nnyun ni na, uma le bui mi ke m
ga kan Waafuur Nyaan sunn ni ki nan tɔŋ uja ubaa pu, ke uma le ye unii u ga
gbiin binib Uwumbɔr Aafuur Nyaan na. 34 Le m kan kina, ki ji seeraa ki tuk
binib ke uma le ye Uwumbɔr Aajapɔɔn.”

Binib bi puen ŋa Yesu aadidiliib na

35 Ki woln kitaak le Jɔnn ni waadidiliib bilee nan ki bi nima, 36 ki kan Yesu
bi chuun nima. Jɔnn nan lik u, le ki len ke, “Lik, Uwumbɔr Aapihbo.”
37 Jɔnn aadidiliib bilee ngbaan ŋun waah len pu na, le ki di paan Yesu pu.
38 Le Yesu fenn, ki kan bi paan ni u pu. Le u baa bi, “Ni ban ba?”
Le bi baa u, “Umɔmɔkr, aa koo la chee?”
39 Le u bui bi, “Dan ki nan ti lik man.” Le bi dii u ki ti kan waah koo nin chee
na. Ni nan ye tikur tinaa aayoonn la, le bi nan doon udo liyaadaal ngbaan.
40 Bijab bilee bi nan ŋun Jɔnn aah len pu aan ki dii Yesu na, bi yin bi ponn
ni ubaa ke Andru, u nan ye Simonn Piita aanaal na. 41 Libuul ngbaan ni le
u buen ti kan ukpel Simonn, ki tuk u, “Ti kan Masiya u ga gaa timi lii na.”
Masiya ni Kristo ye liyimbibaan la. 42 Le u di u dan Yesu chee.
Le Yesu lik Piita, ki bui u, “Bi yin si le ke Simonn, Jɔnn aajapɔɔn. Bi ga li
gur yin si ke Siifas la.” Siifas aatataa le ye ke “litakpal.” Siifas ni Piita ye
liyimbibaan la.

Yesu aah yin Filip ni Natanael pu na

43 Ki woln kitaak le Yesu ban u buen Galilee aatiŋ ni, ki kan Filip, le ki bui
u, “Li dii mi.” 44 Filip do le ye Betseda aatiŋ ni. U ni Andru ni Piita nyan
ni kitinbaan ni la. 45 Filip mu nan ti kan Natanael le ki tuk u, “Ti kan unii
u Moses ni Uwumbɔr aabɔnabtiib mu nan ŋmee waabɔr Uwumbɔr aakaal
aagbaŋ ni na. Uma le ye Josef aajapɔɔn Yesu, u ye Nasaref aatiŋ aanii na.”
46 Le Natanael baa u, “Tiwanyaan nibaa ga ŋmaa nyan ni Nasaref aatiŋ ni
ii?”
Le Filip bui u, “Dan nan lik.”

* **1:23** : Lik Aisaya 40.3.

47 Yesu nan waa Natanael choo u chee, le ki bui ke, “Lik, Israel
aabobamənn. Nnyamən aa bi u ni.”
48 Le Natanael baa u, “Aa ŋa kinye ki ti nyi mi?”
Le Yesu bui u, “Saah ba bi likakaln taab na, m puen kan si, Filip aa kee yin
si.”
49 Le Natanael bui u, “Uməməkr, aa sil ye Uwumbər Aajapəən. Aa ye Israel
yaab Aabərkpaan la.”
50 Le Yesu baa u, “Maah bui ke m kan si likakaln taab na, nima le cha aa gaa
mi ki kii ii? Aa ga kan lijinjiir aawan ki jer nimina. 51 M tuk nimi mbaməna,
ni ga kan kitaapaak chuu piir, ki ga kan Uwumbər aatuuntiib cha paacham
ki ki sunni, min Unibən Aabo pu.”

2

Yesu aah tun lijinjiir aatuln Kana aatiŋ ni pu na

1 Iwiin itaa daal le bi nan ji ubəndinn aajim Kana aatiŋ ki bi Galilee ni na.
Yesu aana mu nan bi nima. 2 Bi nan yin Yesu ni waadidiliib ke bi mu dan nan
ji. 3 Ni nan bi cha, le ŋisubil aadaan na ti doo. Le Yesu aana bui u, “Baa ki kpa
ndaan.”
4 Le Yesu bui u, “Nna, ni ye maabər aa? Maayoonn aa kee fuu.”
5 Le una bui bitutum na, “U yaa tuk nimi pu na kan, ni ŋa kina.”
6 Ikin sakpiin iloob nan si nima. Galoŋ piitaa, bee moninko ga ŋmaa koo
mubaa ponn ni. Juu yaab joo ikin ngbaan aanyun le finni bibaa, baakaal
aah dii pu na. 7 Le Yesu tuk bitutum ngbaan, “Ban nnyun gbiin ikin ngbaan
man.” Le bi ban nnyun gbiin i məmək paapaa. 8 Le u tuk bi ke bi kab ti tii
njim aaninkpel. Le bi kab ti tii u. 9 Baah kab nnyun ngbaan ti tii u na, le mu
kpaln ndaan. Le u wub lik, kaa nyi mu aah nyan nin chee na. Bitutum bi kab
tii u na le nyi. Le u yin uja u din upii na, 10 ki nan bui u, “Binib məmək yaa
ban bi tii ndaan kan, bi puen tii mu mə na la. Binib yaa nyun ti bab kan, le bi
nin tii bi ndaan mu kaa mə na. Si ma kan, saah tii bi mu puwəb na le mə ki
jer saah puen tii bi mu na.”
11 Nima le ye njan aajinjiir aatuln li Yesu tun na. U nan tun lituln ngbaan
Kana aatiŋ ki bi Galilee ni na ni la. Le binib kan waah kpa Uwumbər aapəən
pu na. Le waadidiliib gaa u ki kii.
12 Ubəndinn aajim ngbaan aah doo na, le u ni una ni unaatiib ni waa-
didiliib buen Kapenaum aatiŋ ni, ki ti ŋa iwiin ilee nima.

Yesu aah toor Uwumbər Aadichal pu na
(Matiu 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46)

13 Ni nan gur siib ke Juu yaab ji Lakr-jer aajim.* Le Yesu buen Jerusalem
aatiŋ ni 14 ki ti koo Uwumbər Aadichal ni, le ki kan binib ka nima ki kooh
inaaja, ni ipiih, ni ŋinanjel. Binib bi kpelni ŋimombil na mu ka nima. 15 Le u di
iŋmin ŋa linaalab, ki di jenn nyan inaaja, ni ipiih ngbaan məmək lipaal, le ki
labr binib bi kpelni ŋimombil na aateebul tiib chiŋ, le ŋimombil yaa təb chee.
16 U nan tuk binib bi kooh ŋinanjel na, “Di ŋinanjel ngbaan nyan lipaal man.
Ni taa ki di Nte Uwumbər Aadichal ŋa kinyaŋ.” 17 Le waadidiliib teer ke ni
ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, “Uwumbər, maah neen saadichal pu na bi ke
mmii le aah wu mponn ni na.” Le bi bee ke ni ye Yesu aabər la.
18 Le Juu yaab baa u, “Aa ga ŋa ba aajinjiir aawan ki mək timi ke aa kpa
nsan ke aa ŋa saah ŋani pu na?”

* **2:13** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

19 Le u bui bi, “Gbaa wii Uwumbər Aadichal limina, aan m di iwiin itaa ki
fiin li.”
20 Le bi bui ke, “Ŋibin imonko ilee ni ŋiloob le bi nan di maa Uwumbər
Aadichal ngbaan. Le aa bui ke aa ga di iwiin itaa fiin li ii?”
21 Tɔ, u mu aa nan len Uwumbər Aadichal aabər la. Uma ubaa aawon le u
nan len. 22 N-yoonn mu u fikr nkun ni na, le waadidiliib teer ke u nan len
kina. Le bi pak waah len pu na, ni Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na.

Yesu nyi binib məmək aabimbin

23 Yesu aah bi Jerusalem aatiŋ ni, njim ngbaan aayoonn na, le kinipaak kan
waah tun lijinjiir aatun pu na, le ki gaa u ki kii. 24 Uma aa tee gaa bi ki kii;
25 ba pu? u nyi binib məmək aabimbin. Waa ban ke ubaa nyaa u binib aabər.
Uma ubaa nyi binib aasui ni aabər.

3

Yesu aah tuk Nikodemus pu na

1 Uja ubaa mu nan bi nima, bi nan yin u ke Nikodemus, u nan ye Farisii
aanii la, ki ye Juu yaab aaninkpel ubaa. 2 Le u buen Yesu chee kinyeek ki nan
bui u ke, “Uməməkr, ti nyi ke aa ye Uməməkr u nyan ni Uwumbər chee na la;
ba pu? ubaa aan ŋmaa tun lijinjiir aatun ke saah tun pu na, see Uwumbər bi
u chee.”
3 Le Yesu bui u, “M tuk si mbaməŋ la, bi yaa kaa ma unii lelee kan, waan
ŋmaa koo Uwumbər aanaan ni.”
4 Nikodemus nan baa u, “Unii yaa por kan, bi ga ŋa kinye ki ki ma u lelee?
U ga ŋmaa gir koo una aaponn ni aan bi ki ma u uu?”
5 Le Yesu bui u, “M tuk si mbaməŋ la, Uwumbər Aafuur Nyaan yaa kaa ma
unii lelee aan bi muin u nnyun ni kan, waan ŋmaa koo Uwumbər aanaan ni.
6 Unibən aah ma u na ye unibən la. Uwumbər Aafuur Nyaan aah ma u na ye
Uwumbər Aafuur Nyaan yoo la. 7 M tuk si la, see bi ki ma nimi lelee. Maah
tuk si pu na, taa cha ni gar nimi. 8 Libuln daar cha laah ban nin chee na, le
aa ŋun laah kpa kifuuk pu na, kaa nyi laah nyan ni nin chee na, ki mu aa nyi
laah cha nin chee na. Ni bi kina le ki tii unii uməkUwumbər Aafuur Nyaan
ma u na.”
9 Le Nikodemus baa u, “Ni ga ŋa kinye aan ki ŋa kina?”
10 Le Yesu baa u, “Aa ye unii u mək Israel yaab Uwumbər aakaal na, le kaa
bee maah len pu na aatataa aa? 11 M tuk si mbaməŋ la, ti len taah nyi pu na
la, ki tuk binib tinimbil aah kan pu na, le naa gaa taah len pu na. 12 M tuk
nimi dulnyaa wee ni aabər, le naa pak ti, ka m yaa tuk nimi paacham aabər
kan, ni ga ŋa kinye ki pak ti? 13 Ubaa aa kee buen paacham see min Unibən
Aabo u [bi paacham ki] nyan ni paacham na.
14 “Moses aah nan di uwaa fin ndɔ pu ki di chɔɔn paacham nteersakpiin ni
pu na, see bi di min Unibən Aabo mu chɔɔn paacham kina, 15 aan unii uməkgaa mi ki kii na li kpa limɔfal li kaa kpa ndoon na.”
16 Uwumbər aah gee dulnyaa aanib sakpen pu na, nima le u di Ujapənbaal
tii ni ke unii uməkgaa u ki kii na taa kpo, u li kpa limɔfal li kaa kpa ndoon
na. 17 Uwumbər tun ni Ujapɔɔn dulnyaa ni. Waa tun ni u ke u nan ji dulnyaa
wee ni aanib tibər, u tun ni u ke u gaa bi lii la.
18 Unii uməkgaa u ki kii na, Uwumbər aa len ke waabər bii. Unii uməkkaa gaa u ki kii na, Uwumbər len ke waabər bii a. Waah kaa gaa Uwumbər
Aajapənbaal ki kii na, nima le cha Uwumbər len ke waabər bii. 19 Uwumbər
aah ga ji bi tibər pu na le ye ke nwiihn dan dulnyaa ni, le binib yii mu, le ki

gee mbəmbəən ni; ba pu? baatuln aa ŋan. 20 Unii umək tun lituln li kaa ŋan
na, u nan nwiihn la, kaan dan nwiihn ponn ni, binib taa kan waah tun pu na.
21 Unii umək tun lituln li ŋan na kan, u choo nwiihn ponn ni ke unii məmək
nan kan waah tun pu na, ke u tun Uwumbər aah gee pu na la.

Jənn aah len Yesu aabər pu na

22 Yesu aah len tibər timina ki ti doo na, le u ni waadidiliib buen Judea aatiŋ
ni, ki ti bi nima ki muini binib nnyun ni. 23 Jənn mu nan bi muini binib nnyun
ni. U nan bi Enonn aatiŋ ni, Salim aatiŋ chee, nnyun aah wiir nima chee pu
na. Le binib choo u chee, le u muini bi nnyun ni. 24 Baa nan kee chuu u ŋa
kiyondiik ni n-yoonn ngbaan.

25 Le Jənn aadidiliib ni Juu aanii ubaa nan kpak təb kinikpakpak, baah
muini binib nnyun ni pu na pu. 26 Le bi dan Jənn chee ki nan tuk u,
“Uməməkr, lik, unii u nan bi aa chee Jəədann aaməədapuul na, aan aa nan
tuk binib waabər na, u mu gur bi muini binib nnyun ni, le binib məmək gur
chaa u chee.”

27 Le Jənn bui bi, “Ubaa aan ŋmaa ŋa nibaa see Uwumbər le tii u. 28 Nimi
nibaa ŋun m len ke maa ye Kristo u ga gaa binib lii na; Uwumbər tun ni mi
ke m li ye Kristo aasaloln ki toor nsan tii u. 29 Usapəən yaa kun uchal do kan,
uchal le yeh u. Le uchal aajə u si u chee ki ŋun waaneel na kpa mpopiin pam.
Nima le cha m mu kpa mpopiin mbaməm.* 30 Ni ŋan ke uma Kristo li moo
kani mpəən, le m ma gur.”

Unii u nyan ni paacham na aabər

31 Uma u nyan ni paacham na le jer binib məmək. Unii u nyan ni dulnyaa ni
na ye dulnyaa ni aanii la, ki len dulnyaa ni aabər la. Yesu u nyan ni paacham
na le jer binib məmək. 32 U tuk binib waah kan pu na, ni waah ŋun pu na.
Ubaa mu aa gaa waah len pu na. 33 Unii umək gaa waah len pu na, u kii ke
Uwumbər ye mbaməndaan la. 34 Yesu u Uwumbər tun ni u na le len uma
Uwumbər aabər; ba pu? Uwumbər di Waafuur Nyaan mu kaa kpa ŋŋaŋ na
gbiin u. 35 Uwumbər gee Ujapəən Yesu ki di mpəən məmək ŋa uŋaal ni. 36 Unii
umək gaa Uwumbər Aajapəən ki kii na le kpa liməfal li kaa kpa ndoon na.
Unii umək kaa kii Uwumbər Aajapəən aaməb na, waan kan liməfal li kaa kpa
ndoon na. Uwumbər gee liŋuul u pu n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

4

Yesu aah tuk Samaria aatiŋ aapii pu na

1 Le Farisii yaab ŋun ke Yesu ŋa binib waadidiliib ki muin bi nnyun ni ki jer
Jənn aah ŋa pu na. 2 Yesu ubaa mu aa muin binib nnyun ni. Waadidiliib na
le muini bi. 3 Tə, waah bee ke Farisii yaab ŋun kina na, le u nyan Judea aatiŋ
ni, ki ki gir buen Galilee aatiŋ ni. 4 Waah cha na, le u neen ke u dii Samaria*
aatiŋ ni.

5 Le u ti fuu Samaria aatiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Saika. Bukpaab bu Jakob
nan di tii ujapəən Josef na aa daa nima chee. 6 Jakob aanyunbun mu bi nima
chee. Le Yesu aah chuun na, u bak a. Nima le u kal nnyunbun ngbaan
aaməgbeln pu. Nwiin nan bi kaasisik ni.

7 Le Samaria aapii ubaa dan u nan lu nnyun. Le Yesu bui u, “Pu mi nnyun
m nyu.” 8 Waadidiliib na puun buen kitiŋ ponn ni bi ti daa tijikaar.

---

* **3:29** : Uja ni usapəən ngbaan si Yesu ni waanib aasisii la, Jənn le ye ujə.
* **4:4** : Samaria yaab ni Juu yaab aakaasisik ni aa nan mə.

9 Le upii ngbaan bui u, “Aa ye Juu aanii la, m mu ye Samaria aapii la. Ba pu
aa bui mi ke m tii si nnyun?” Juu yaab ni Samaria yaab aa kpaani tɔb chee,
nima le cha u len kina.
10 Le Yesu bui u, “Aa yaa ba nyi Uwumbɔr aah tii binib pu na, ki yaa ba nyi
unii u mee si nnyun na kan, aa ba ga bui u ke u tii si nnyun mu ye limɔfal
aanyun na, le u ba ga tii si.”
11 Le upii ngbaan bui u, “Maaninkpel, saa kpa goomaa, nnyunbun ngbaan
nyoo, aa ga kan limɔfal aanyun ngbaan la chee? 12 Tiyaaja Jakob, ni ujapɔtiib,
ni waawakor nan nyu nnyunbun ngbaan ni la. Uma le nan tii timi nnyunbun
ngbaan. Aa jer uma la aa?”
13 Le Yesu bui u, “Unii umɔk nyu nnyun mue na, nnyunyuu ga ki chuu u.
14 Unii umɔk nyun maah ga tii u nnyun mu na, nnyunyuu aan ki chuu u.
Maah ga tii u nnyun mu na, mu ga li ye nnyunbun mu bu u ponn ni kaan
foor na, mu ga tii u limɔfal li kaa kpa ndoon na.”
15 Le upii ngbaan bui u, “Maaninkpel, tii mi nnyun ngbaan aan nnyunyuu
taa ki chuu mi, aan m taa ki dan do nan lu nnyun.”
16 Le Yesu bui u, “Li cha ki ti yin ni aachal, aan ki gir ni.”
17 Le u bui u, “Maa kpa chal.”
Le Yesu bui u, “Saah len ke saa kpa chal na, ni ye mbamɔn la. 18 Aa nan kpa
chatiib biŋmu la. Saah bi uja u chee dandana na aachal aa ye u. Saah len pu
na, aa len mbamɔn la.”
19 Le upii ngbaan bui u, “Maaninkpel, m bee ke aa ye Uwumbɔr aabɔnabr
la. 20 Timi Samaria yaab aayaajatiib nan dooni Uwumbɔr lijool limina paab
la, le nimi Juu yaab ma bui ke ni ŋan ke binib li dooni Uwumbɔr Jerusalem
aatiŋ ni.”
21 Le Yesu bui u, “Upii, pakn maah ga len pu na, n-yoonn choo, binib aan
nan ki doon Tite Uwumbɔr lijool limina paab, ki mu aan ki doon u Jerusalem
aatiŋ ni. 22 Nimi Samaria yaab dooni Uwumbɔr u naa nyi u na. Timi Juu yaab
ma dooni Uwumbɔr u ti nyi u na la. Unii u ga gaa dulnyaa ni aanib lii na nyan
ni Juu yaab aakaasisik ni la. 23 N-yoonn choo, ki mu fuu ni a, le binib bi dooni
Tite Uwumbɔr mbamɔm na ga li dooni u bisui ni, Waafuur Nyaan aapɔɔn pu.
Uwumbɔr ban binib kina aaboln le bi li dooni u. 24 Uwumbɔr ye kifuurk la.
Le binib bimɔk dooni u na li dooni u bisui ni, Waafuur Nyaan aapɔɔn pu.”
25 Le upii ngbaan bui u, “M nyi ke Masiya† u bi yin u ke Kristo na ga dan. U
yaa fuu ni kan, u ga nan tuk timi tiwan mɔmɔk aah bi pu na.”
26 Le Yesu bui u, “Min u bi len aa chee na, m ye uma.”
27 Libuul ngbaan ni le waadidiliib fuu ni. Baah nan mui u ni upii bi len tɔb
chee tibɔr na,‡ le ni gar bi pam; ubaa mu aa baa upii ngbaan, “Aa ban ba?”
kaa baa Yesu mu, “Ba pu aa len u chee tibɔr?”
28 Le upii ngbaan di waanyunbuul siin, ki buen kitiŋ ni, ki ti bui binib ke,
29 “Dan nan lik man uja u tuk mi maah nan tun pu na mɔmɔk na. Uja ngbaan
ga li ye Kristo u ga gaa timi lii na la aa?” 30 Le bi nyan kitiŋ ni ki cha u chee.
31 Upii ngbaan aah gir buen kitiŋ ni na, le Yesu aadidiliib nan bi gaŋni u ke,
“Umɔmɔkr, ji tijikaar.”
32 Le u bui bi, “M kpa tijikaar ti naa nyi tibɔr na m ji.”
33 Waah len kina na le waadidiliib baa tɔb, “Ubaa le taanin joo ni tijikaar
nan tii u uu?”

† **4:25** : Hiibru aaliin ni, bi yin u ke Masiya, le ki yin u ke Kristo, Griik aaliin ni. Naatataa le ye ke “Unii u ga gaa binib lii na.” ‡ **4:27** : Juu yaab aabimbin aah nan bi pu na, uja ni upii u kaa ye upuu na aan gbaa tɔb chee tibɔr.

34 Le u bui bi, “Maajikaar le ye ke m ŋa Uwumbɔr u tun ni mi na aah gee pu
na, ki tun waatuln doo. 35 Ni ŋakl liyataŋakl ke, ‘Ni gur iŋmal inaa le ni ŋeer
lijikaacheel.’ Tɔ, m tuk nimi la, yaar lik man, tijikaar ŋeer licheel a. 36 Unii
u chee na ga kan tipar, ki ga di binib koon Uwumbɔr aanaan ni, aan bi kan
limɔfal li kaa kpa ndoon na. Nima le ga cha unii u bun na, ni unii u chee na
mɔmɔk li kpa mpopiin. 37 Bi len ke ‘Ubaa bun, le uken chee,’ le ti gbii; 38 ba
pu? m tun nimi, ni ti chee tijikaar ti naa tun taatuln na. Biken aatuln pu, le
ni jin tinyoor.”

39 Le upii ngbaan tuk Samaria yaab bi bi kitiŋ ngbaan ni na ke Yesu tuk u
waah nan tun pu na mɔmɔk, nima le cha bi ponn ni pam gaa Yesu ki kii. 40 Le
bi dan u chee, ki gaŋ u ke u li bi bi chee. Le u ŋa bi chee iwiin ilee.

41 Le binib bi gaa u ki kii waaliin pu na wiir ki jer binib bi gaa u ki kii upii
ngbaan aaliin pu na. 42 Le bi tuk upii ngbaan, “Ti gaa u ki kii la; naa ki ye
saaliin pu le ti gaa u ki kii. Timi tibaa ŋun waah len pu na, ki bee ke u sil ye
Kristo u ga gaa dulnyaa ni aanib lii na.”

Yesu aah cha uninkpel ubaa aabo pɔɔk pu na

43 Yesu aah bi bi chee iwiin ilee na, le u nyan nima ki buen Galilee aatiŋ
ni. 44 Uma ubaa le len ke Uwumbɔr aabɔnabr ma kan, udo aatiŋ ni aanib aan
nyuŋ u. 45 Waah ti fuu Galilee aatiŋ ni na le bi gaa u; ba pu? bi mu nan buen
Jerusalem bi ti ji njim ngbaan, ki kan waah tun lijinjiir aatun ŋimɔk na, njim
ngbaan yoonn.

46 Le u ki dan Galilee aatiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Kana, waah nan cha
nnyun kpaln ndaan nin chee na. Le ubɔrkpaan aakpambalb ponn ni ubaa
bi Kapenaum aatiŋ ni. Le ujapɔɔn bun. 47 Uninkpel ngbaan nan ŋun ke Yesu
nyan ni Judea aatiŋ ni ki bi Galilee aatiŋ ni. Le u buen Yesu chee, le ki ti gaŋ
u ke u dan udo, ki nan cha ujapɔɔn u ban u kpo na aaween sɔŋ. 48 Le Yesu bui
u, “Ni yaa kaa kan lijinjiir aatun kan, naan gaa mi ki kii.”

49 Le uninkpel ngbaan bui u, “Ndindaan, dan mala. Aa yaa taan kan, aa ga
nan mui maabo kpo a.”

50 Le Yesu bui u, “Li dii saasan. Aajapɔɔn kan limɔfal la.”

Le uja ngbaan pak Yesu aah len pu na, ki labr kun. 51 Waah paan ni nsan
pu na le waatutum tooh ni u nsan ni ki nan bui u ke waabo na kan limɔfal a.

52 Le u baa bi, “Bayoonn ni sɔŋ?” Le bi bui u, “Fen na, nwiin aah kpar
buyoonn na, le uwon sɔŋ.” 53 Le uja ngbaan mu bee ke n-yoonn mu Yesu fe
bui u ke ujapɔɔn kan limɔfal na le na. Kina pu le cha u ni waachiln ni aanib
mɔmɔk gaa Yesu ki kii.

54 Nimina le nan ŋa lijinjiir aatuln leler le u tun waah nyan ni Judea aatiŋ
ni ki bi Galilee ni na.

5

Yesu aah cha uja pɔɔk nnyunbun chee pu na

1 Nee aapuwɔb le Juu yaab aajim mubaa nan bi. Le Yesu buen Jerusalem.
2 Jerusalem ponn ni le nnyunbun mu waa na bi ipiih aabisamɔb chee. Juu
yaab aaliin ponn ni bi yin nnyunbun ngbaan ke Betsata. Tinaamboln tiŋmu
nan si gob nnyunbun ngbaan. 3 Le bibum wiir ki dɔ tinaamboln ngbaan ponn
ni. Bi nan ye bijoom, ni biwɔb, ni binib bi aawon faan na, [ki dɔ kii buyoonn
nnyun ga fii yeŋ na; 4 ba pu? nwiin nwiin le Uwumbɔr aatuun ubaa sunn
ni ki nan koo nnyunbun ni, ki ti kur nnyun. Bundaln u yaa ti dan nan kur
nnyun na kan, ubun u puen koo nnyun ni na kan, le u pɔɔk.] 5 Le uja ubaa

bi nima ki bun ŋibin piitaa ni ŋiniin. 6 Le Yesu kan u, u dɔ nima, le ki bee ke u
bun ni yunn. Le u baa u, “Aa ban aa pɔɔk aa?”
7 Le u bui u, “Ndindaan, nnyun yaa fii yeŋ kan, maa kpa unii u ga di mi
koon nnyun ni na. M yaa ban m koo nnyun ni kan, le ubaa puen mi ki koo.”
8 Le Yesu bui u, “Fiin ki yoor saawandookaan ki li chuun.” 9 Libuul ngbaan
ni le u pɔɔk, le ki yoor waawandookaan, ki bi chuun.
Liyaadaal ngbaan nan ye Juu yaab aakpaakool daal la. 10 Nima pu le Juu
yaab bui uja u pɔɔk na, “Din ye likpaakool la. Saah yoor saawandookaan na,
aa bii timi aakaal.”
11 Le u bui bi, “Uja u tii mi laafee na, uma le bui mi ke m yoor maawan-
dookaan ki li chuun.”
12 Le bi baa u, “Ŋma ye u bui si ke aa yoor saawandookaan ki li joo chuun
na?”
13 Le uja u pɔɔk na aa nyi unii u ye na; ni ba ye kinipaak ni la, le Yesu nyan
nima ki buen.
14 Nee aapuwɔb le Yesu kan u Uwumbɔr Aadichal ni le ki bui u, “Lik, aa
pɔɔk a. Aa taa ki tun titunwanbir aan ki taa ki kan falaa u jer saah kan u na.”
15 Le uja ngbaan buen ti tuk Juu yaab ke Yesu le ye uja u cha u pɔɔk na.
16 Nima pu le Juu yaab nan muk Yesu, ke ba ŋa u tii ubun laafee likpaakool
daal. 17 Le Yesu bui bi, “Nte Uwumbɔr beenin tun lituln le ki nan saa dandana
wee, le m mu bi tun.”
18 Waah len kina na, le Juu yaab moo ban bi ku u; ba pu? naa ye waah bii
likpaakool daal aakoobil na baanja, u yin Uwumbɔr ke Ute. Waah yin u ke
Ute na, u di ubaa ŋaŋ Uwumbɔr la.

Yesu aah kpa tininkpir pu na

19 Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, min Uwumbɔr Aajapɔɔn aa ŋmaa
ŋa nibaa mbaa pu. Maah kan Nte Uwumbɔr aah ŋani pu na, le m ŋani; waah
ŋani pu na, le min Ujapɔɔn mu ŋani kina; 20 ba pu? Nte Uwumbɔr gee mi
Ujapɔɔn, ki mɔk mi waah tun pu na mɔmɔk. U ga mɔk mi lituln li jer limina na
ke m tun, aan ni moo gar nimi. 21 Nte Uwumbɔr aah fikr binib bi kpo na nkun
ni, ki tii bi limɔfal pu na, kina le min Ujapɔɔn mu tii maah lee bi na limɔfal.
22 Nte Uwumbɔr aa ji unii ubaa tibɔr, u cha min Ujapɔɔn le ji binib mɔmɔk
aabɔr, 23 aan binib mɔmɔk nyuŋ min Ujapɔɔn ke baah nyuŋ Nte Uwumbɔr pu
na. Unii umɔk kaa nyuŋ min Uwumbɔr Aajapɔɔn na, waa nyuŋ Uwumbɔr u
tun ni mi na le na.
24 “M tuk nimi mbamɔn la, unii umɔk ŋun maaliin ki gaa Uwumbɔr u tun ni
mi na ki kii na, u kpa limɔfal li kaa kpa ndoon na. Uwumbɔr aan ji u tibɔr. U
nyan nkun ni, ki kan limɔfal a. 25 M tuk nimi mbamɔn la, n-yoonn choo, ki mu
fuu ni a, le binib bi kpo na ga ŋun min Uwumbɔr Aajapɔɔn aaneel pu, le bi ŋun
na ga kan limɔfal. 26 Nte Uwumbɔr ye Umɔfadaan la, le ki ŋa min Ujapɔɔn mu
Umɔfadaan, 27 ki tii mi mpɔɔn ke m ji binib tibɔr; ba pu? m ye Unibɔn Aabo la.
28 Ni taa cha nimina gar nimi man. N-yoonn choo, le binib bimɔk bi ŋikaakul
ni na ga ŋun maaneel pu, 29 ki nyan ni. Binib bi nan tun lituln li ŋan dulnyaa
wee ni na ga fikr ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na. Binib bi nan tun lituln li
kaa ŋan na ga fikr ki kan ntafadaan.”

Tiwan ni mɔk ke Yesu sil nyan ni Uwumbɔr chee na

30 “Maa ŋmaa ŋa nibaa mbaa pu. M ji binib tibɔr, Uwumbɔr aah tuk mi pu na
la. Maah ji bi tibɔr pu na, ni ŋan; ba pu? maa ban maageehn, m ban Uwumbɔr
u tun ni mi na aageehn la.

31 “M yaa tuk nimi maah ye pu na kan, ni ga len ke taa gbii. 32 Ubaa mu
bi ki len maah ye pu na. Uma le ye Uwumbər. M nyi ke waah len pu na, ti
gbii. 33 Ni nan tun binib Jənn chee. U mu nan tuk nimi maah ye pu na, ki
tuk nimi mbaməŋ. 34 Naa ye ke m ban unibən aaseeraa la. M ban ke ni ŋmar,
nima le cha m teer nimi Jənn aah len pu na. 35 Jənn nan bi ke karyaa u gaal
mmii ki wiin na la. Ni nan gee ke ni lì bi waawiihn ni, ni yunn siib, ki nan
kpa mpopiin. 36 Jənn nan tuk nimi maah ye pu na. Tiwan nibaa mu bi ki ji
seeraa ki tii mi, ki jer Jənn aaseeraa. Nte Uwumbər tii mi lituln ke m tun li ki
doo. Lima le m tun. Lituln ngbaan le ji seeraa ki tii mi ke Nte Uwumbər tun
ni mi dulnyaa wee ni. 37 Nte Uwumbər u tun ni mi na, uma ubaa le ji seeraa
ki tii mi. Naa kee ŋun waaneel, ki mu aa kee kan unimbil wəb. 38 Waaliin aa
bi nisui ni; u tun ni mi ni chee, le naa pak maah len pu na; nima le mək ke
waaliin aa bi nisui ni. 39 Ni karni Uwumbər Aagbaŋ ke ni bee kaah len pu na;
ba pu? ni dak ke ni ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na ki ponn ni. Kigbaŋ
ngbaan len maabər le na. 40 Le naa kii ke ni dan m chee, aan ki kan liməfal.
41 “U nyuŋni mi na aa ye unibən. 42 M nyi nimi ke naa gee Uwumbər. 43 M
dan ni chee Nte Uwumbər aayimbil pu, le naa gaa mi. Ubaa mu yaa dan ni
chee uma ubaa aayimbil pu kan, ni ga gaa uma. 44 Ni nyuŋni təb la, kaa ban
ke Uwumbər, u ye Uwumbər baan na, lì nyuŋni nimi. Ni ga ŋa kinye aan ki
gaa mi ki kii? 45 Ni taa dak ke m ga bii nimi Nte Uwumbər chee. Ubaa le bi
ki ga bii nimi. Uma le ye Moses. Ni mak ke ni ga ŋmar waaməbon pu. 46 Tɔ,
ni yaa ba pak waaməbon kan, ni ba ga pak m mu aaliin; ba pu? maabər le u
ŋmee. 47 Ni yaa kaa pak waah ŋmee pu na kan, ni ga ŋa kinye ki pak maah len
pu na?”

6

Yesu aah kpiin binib ŋichur ŋiŋmu pu na
(Matiu 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17)

1 Yesu aah len kina ki ti doo na, le u puur Galilee Aanyusakpem. Bi yin mu
ke Galilee, le ki ki yin mu ke Tiberias. 2 Kinipaak nan dii u. Bi kan waah tun
lijinjiir aatun ki tii bibum laafee pu na, nima le cha bi dii u. 3 Le u jon lijool
paab, le u ni waadidiliib kal kitiŋ nima. 4 Ni nan gur siib Juu yaab ji njim mu
bi yin mu ke Lakr-jer aajim na.* 5 Le Yesu yaar lik, le ki kan kinipaak choo u
chee. Le u baa Filip, “Ti ga daa tijikaar la chee aan binib ngbaan ji?” 6 Uma
ubaa nyi waah ga ŋa pu na, le ki baa Filip kina ke u lik ke u ga len kinye.
7 Le Filip bui u, “Ti yaa di iwiin ikui ilee aapal daa tijikaar kan, taan fuu bi
məmək kan siisii ki ji.”
8 Le waadidiliib ponn ni ubaa, bi yin u ke Andru aan u ye Simonn Piita
aanaal na, bui u ke, 9 “Unachipənbo ubaa bi do ki joo ŋiboroboro kpin ŋiŋmu
ni njanbim mulee; binib ngbaan mu aah wiir pu na, nimina ga ŋa bi ba?”
10 Le Yesu bui bi, “Cha binib ngbaan kal kitiŋ.” Timosənn nan wiir nima
chee. Le bi kal kitiŋ. Bijab ga nan li fuu ŋichur ŋiŋmu. 11 U nan yoor ŋiboroboro
kpin ŋiŋmu ngbaan, le ki doon Uwumbər, ki geei geei ki tii binib bi ka kitiŋ na,
le ki geei geei njanbim mulee na mu, ki tii bi, bimək aah ban pu na. 12 Le bi
məmək ŋman ki ti bab. Baah ŋman ki ti bab na, le u bui waadidiliib, “Kuun ni
baah ŋman gur ni na man, nibaa taa bii.” 13 Baah ŋman ŋiboroboro kpin ŋiŋmu
ki ti bab ki gur ni na, bi nan kuun ni gbiin tibəəkur kipiik ni tilee la.

* **6:4** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

14 Binib ngbaan aah kan Yesu aah tun lijinjiir aatuln ngbaan pu na, le bi
bui ke, “Uja wee sil ye Uwumbɔr aabɔnabr u bi nan len ke u ga dan dulnyaa
wee ni na la.” 15 Yesu nan bee ke bi ban bi chuu u mpɔɔn ki di ŋa baabɔr. Nima
pu le u nyan bi chee, ki ki buen lijool ngbaan paab ubaa.

Yesu aah chuun nnyun pu pu na
(Matiu 14.22-33; Mak 6.45-52)

16 Kijook aah joor na, le waadidiliib buen nnyusakpem ni, 17 ki ti koo buŋɔb
ni, ki cha nnyusakpem aadapuul, Kapenaum aatiŋ ni. Waa nan kee fuu bi
chee, le ni mue. 18 Le libuln daar ki pɔɔ sakpen, le tinyunkpenn feeni. 19 Baah
ŋaal buŋɔb ki pii mal bitaa, bee binaa na, le bi kan u chuun nnyun pu ki choo,
ki duun ni baaŋɔb chee. Le ijawaan chuu bi. 20 Le u bui bi, “Min ye. Taa san
ijawaan man.” 21 Waah len kina na, le bi nan kpa mpopiin ki yoor u ŋa buŋɔb
na ni. Libuul ngbaan ni le bi fuu baah cha kitiŋ ki ni na.

Kinipaak ngbaan aah ban Yesu pu na

22 Ki woln kitaak le kinipaak ki gur nnyusakpem aadapuul na kan ke buŋɔb
bubaa aa ki bi bi chee nima, ki nyi ke buŋɔb bubaa baanja le fe bi nima, ki nyi
ke Yesu aa fe koo buŋɔb ngbaan ni, waadidiliib chee, bi fe buen bibaa la. 23 Le
iŋɔi nyan ni Tiberias aatiŋ ni, ki duun ni nin chee Yesu fe doon Uwumbɔr ki
tii bi tijikaar bi ji na. 24 Kinipaak ngbaan kan ke Yesu ni waadidiliib aa ki bi.
Nima pu le bi koo iŋɔi ni, ki cha nnyusakpem aadapuul, Kapenaum aatiŋ ni,
bi ti ban Yesu.

Yesu le ye limɔfal aajikaar

25 Le bi ti kan u nnyusakpem aadapuul, le ki baa u ke, “Umɔmɔkr, aa fuu ni
do bayoonn?”

26 Le u bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, naah fe jin tijikaar bab na, nima
le ni ban mi, naa ye ke ni bee lijinjiir aatun ngbaan aatataa la. 27 Ni taa
cha ninimbil li man tijikaar ti ga bii na pu. Ninimbil li man tijikaar ti ga tii
nimi limɔfal li kaa kpa ndoon na pu. Min Unibɔn Aabo le ga tii nimi tijikaar
ngbaan; ba pu? min Unibɔn Aabo le Nte Uwumbɔr mɔk ke m ye Waanii.”

28 Le bi baa u, “Ti ga ŋa kinye aan ki tun Uwumbɔr aatuln waah ban pu na?”

29 Le Yesu bui bi, “Ni gaa mi, u Uwumbɔr tun ni na, ki kii man. Uwumbɔr
aatuln le na.”

30 Le bi baa u, “Aa ga tun lijinjiir aatuln bayaar, aan ti kan ki pak saah len
pu na? Aa ga tun bayaar? 31 Tiyaajatiib nan ji tijikaar ti bi yin ti ke mana na,
nteersakpiin ni; ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, ‘U tii bi tijikaar ti nyan ni
paacham na ke bi ji.’ ”†

32 Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, naa ye Moses le nan tii bi tijikaar
ti nyan ni paacham na. Nte Uwumbɔr le tii nimi tijikaar bamɔnn ti nyan
ni paacham na. 33 Tijikaar ti Uwumbɔr tii nimi na le ye tijikaar ti nyan ni
paacham ki tii dulnyaa ni aanib limɔfal li kaa kpa ndoon na.”

34 Le bi bui u, “Tidindaan, li tii timi tijikaar ngbaan n-yoonn mɔmɔk.”

35 Le u bui bi, “Min le ye limɔfal aajikaar. Unii umɔk dan m chee na kan,
nkon aan ki chuu u. Unii umɔk gaa mi ki kii na, nnyunyuu aan ki chuu u. 36 M
nan tuk nimi ke ni kan mi, ki mu aa gaa mi ki kii. 37 Binib bimɔk Uwumbɔr
di bi tii mi na, bi ga dan m chee. Unii umɔk dan m chee na, maan yii u, m ga
gaa u. 38 M nyan ni paacham ke m nan ŋa Uwumbɔr u tun ni mi na aageehn
la. Maa dan m nan ŋa mbaa aageehn. 39 Uwumbɔr aah tii mi binib bimɔk

† **6:31** : Lik Nnyam 16.4, 15; Ilahn 78.24.

na, u ban ke m taa cha bi ponn ni ubaa wəŋ. U ban ke m fikr bi məmək nkun ni, kookoo aataadaal. Waageehn le na. 40 U ban ke unii umək bee ke m ye Ujapəən, ki gaa mi ki kii na, u li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. Le m ga fikr u nkun ni, kookoo aataadaal. Nte Uwumbər aageehn le na."

41 Le Juu yaab ŋul u pu, ke ba ŋa u bui ke u ye tijikaar ti nyan ni paacham na. 42 Le bi baa təb ke, "Uja wee aa ye Josef aajapəən Yesu uu? Ti nyi ute ni una. Ba ŋa u len ke u nyan ni paacham?"

43 Le Yesu bui bi, "Ni taa ŋulni təb chee man. 44 Unii ubaa aan ŋmaa dan m chee see Nte Uwumbər u tun ni mi na daa foor ni u m chee. Unii umək dan m chee na le m ga fikr u nkun ni, kookoo aataadaal. 45 Uwumbər aabənabtiib nan ŋmee ke Uwumbər ga mək bi məmək waasan.‡ Unii umək ŋun Nte Uwumbər aah len pu na, ki bae waakaal na, u ga dan m chee. 46 Ubaa aa kee kan Nte Uwumbər. Min u nyan ni u chee na baanja le kan u. 47 M tuk nimi mbaməŋ la, unii umək gaa mi ki kii na kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. 48 Min le ye liməfal aajikaar. 49 Niyaajatiib bi nan jin mana ngbaan nteersakpiin ni na, bi kpo a. 50 Unii umək ji tijikaar ti nyan ni paacham na aan kpo. 51 Min le ye tijikaar ti nyan ni paacham ki tii binib liməfal na. Unii yaa ji tijikaar ngbaan kan, u ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Tijikaar ti m ga tii u na, tima le ye maawon. M ga di maawon tii dulnyaa ni aanib, aan bi kan liməfal."

52 Waah len kina na, le Juu yaab kpak təb kinikpakpak, "Uja ngbaan ga ŋa kinye ki tii timi waawon, aan ti ji?"

53 Le u bui bi, "M tuk nimi mbaməŋ la, ni yaa kaa ji min Unibən Aabo aawon, kaa nyu maasin kan, naa kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. 54 Unii umək ji maawon ki nyu maasin na, u kpa liməfal li kaa kpa ndoon na, le m ga nan fikr u nkun ni, kookoo aataadaal. 55 Maawon ye tijikaar bamənn la. Maasin ye tiwanyukaan bamənn la. 56 Unii umək ji maawon ki nyu maasin na, u bi m ni, le m mu bi u ni. 57 Nte Uwumbər u ye liməfal daan ki tun ni mi na, u pu le m kpa liməfal. Unii umək ji mi na, m pu le u mu ga li kpa liməfal. 58 Timina le ye tijikaar ti nyan ni paacham na. Unii umək ji ti na ga li bi, ki nan saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Tijikaar timina aa bi ke tijikaar ti niyaajatiib nan jin ti na; tijikaar ngbaan aa nan tii bi liməfal li kaa kpa ndoon na."

59 Yesu nan bi mmeen aadiik ni, Kapenaum aatiŋ ni, le ki len kina.

Liməfal li kaa kpa ndoon na aabər

60 Binib bi dii u na aah ŋun kina na, le bi ponn ni pam bui ke, "Ti ye tibər ti pəə na la. Ubaa aa ŋmaa pel ti."

61 Le u bee usui ni ke bi ŋulni tibər ngbaan pu, le ki baa bi, "Timina le kiir nimi maasan ni ii? 62 Ni yaa ti kan min Unibən Aabo gir buen paacham maah nan bi nin chee na kan, ni ga len kinye? 63 Uwumbər Aafuur Nyaan le tii binib liməfal. Tiwon aa kpa tinyoor tibaa. Tibər ti m len ni chee na le tii nimi Nfuur Nyaan ni liməfal. 64 Ni ponn ni bibaa mu aa gaa mi ki kii." Yesu aah nan piin waatuln buyoonn na, u nan nyi binib bi kaa gaa u ki kii na, ki nyi udaan u ga nan di u kooh waadim pu na. 65 Le u ki bui bi, "Nima le cha m tuk nimi ke ubaa aa ŋmaa dan m chee, see Nte Uwumbər cha u dan."

66 Nee aapuwəb le binib bi dii u na ponn ni pam gir puwəb kaa ki dii u. 67 Le u baa waadidiliib kipiik ni bilee na, "Ni mu ga buen cha mi ii?"

‡ **6:45** : Lik Aisaya 54.13.

68 Le Simonn Piita bui u, “Ndindaan, ti ga buen ŋma chee? Sin le kpa limɔfal
li kaa kpa ndoon na aaliin. 69 Ti pak saah len pu na, ki bee ke aa ye Uwumbɔr
Aanii u ye Chain na la.”
70 Le u bui bi, “M nyan nimi binib kipiik ni bilee, le ni ponn ni ubaa ye
kinimbɔŋ aanii.” 71 U len Judas u ye Simonn Iskariot aajapɔɔn na aabɔr la;
uma Judas mu nan ye waadidiliib kipiik ni bilee na ponn ni ubaa, u ga nan
di Yesu kooh waadim pu na.

7

Yesu ni unaatiib aah len tɔb chee tibɔr pu na

1 Nee aapuwɔb le Yesu bɔ dii Galilee aatingbaan ni. Waa gee u bɔ dii Judea
aatingbaan ni; ba pu? Juu yaab bi bi nima na ban ke bi ku u la. 2 Ni nan gur
siib, Juu yaab ji njim mu bi yin mu ke Tikakar Aajim na.* 3 Le unaatiib bui
u, “Siir do, ki li cha Judea aatiŋ ni, aan binib bi dii si na mu ti kan saah tun
lijinjiir aatun pu na. 4 Unii u ban u li kpa liyimbil na, waan bɔr waah tun
pu na. Aa yaa tun lijinjiir aatun kan, cha binib mɔmɔk kan saah tun pu na.”
5 Unaatiib mu aa nan gaa u ki kii.
6 Le u bui bi, “Maayoonn aa kee fuu. Nimi aayoonn bi n-yoonn mɔmɔk la.
7 Dulnyaa aanib aa ŋmaa li nan nimi. Bi nan mi la; ba pu? m tuk bi ke baatuln
aa ŋan. 8 Ni li cha ti ji njim ngbaan. Maan kee buen; maayoonn aa kee fuu.”
9 U nan len bi chee kina, ki gaar Galilee aatiŋ ni.

Yesu aah jin njim ngbaan pu na

10 Unaatiib aah buen bi ti ji njim ngbaan na, le u mu paan. Waa dii nsan
binib aanimbil ni, ubaa aa nyi ubɔr. 11 Le Juu yaab aaninkpiib ban u binib bi
ji njim na ponn ni, ki baa ke u bi la.
12 Le kinipaak na looni len waabɔr tɔb chee. Bibaa len ke u ye unibamɔnn
la. Biken len ke waa ye, u ŋmanni binib la. 13 Ubaa mu aa len waabɔr lipaal;
bi san Juu yaab aaninkpiib ijawaan la.
14 Njim ngbaan aakpaakool aakaasisik ni le Yesu koo Uwumbɔr Aadichal
ni, le ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr. 15 Le ni gar Juu yaab aaninkpiib, ke uja
ngbaan aa bae mbaem; u ŋa kinye ki nyi kigbaŋ?
16 Le u bui bi, “Maah mɔk binib na, naa ye min mbaa aamɔkm, ni ye
Uwumbɔr u tun ni mi na aamɔkm la. 17 Unii ubaa yaa ban ke u ŋa Uwumbɔr
aageehn kan, u ga bee ke maah mɔk binib pu na, ni ye Uwumbɔr aamɔkm
la, naa ye min mbaa aamɔkm. 18 Unii u len ubaa pu na, u ban ke binib nyuŋ
u la. Unii u ban ke binib nyuŋ unii u tun ni u na, uma le ye mbamɔndaan,
kaa ŋmanni binib. 19 Moses nan tii nimi nkaal. Ni ponn ni ubaa aa dii nkaal
ngbaan. Ba ŋa ni ban ni ku mi?”
20 Le kinipaak ngbaan bui u, “Aa kpa kinimbɔŋ la. Ŋma ban u ku si?”
21 Le u bui bi, “Maah tun lijinjiir aatuln libaa likpaakool daal na, le ni gar
ni mɔmɔk. 22 Moses nan tii nimi nkaal ke ni li geei ŋichakpan. Tɔ, naa ye Moses
le puen tii nimi nkaal ngbaan, niyaajatiib le nan puen tii nimi. Likpaakool
daal, ubo u ŋeer ni gii uchakpaln na kan, ni geei la. 23 Ni geei ubo aachakpaln
likpaakool daal ke ni taa bii Moses aakaal. Le maah cha ubun aawon mɔmɔk
pɔɔk likpaakool daal na, ni gee liŋuul m pu uu? 24 Ni taa bii unii, kaa nyi
tibɔr ti bi usui ni na. Puen bee tiwan ni bi usui ni na, aan ki nin len waabɔr
mbamɔm.”

Baah len Yesu aabɔr tɔb chee pu na

* **7:2** : Lik Liifai Yaab 23.34; Ikaal 16.13.

25 Yesu aah len kina na, le Jerusalem yaab bibaa baa ke, “Uja wee le bi ban
bi ku u na aa? 26 Lik waah len binib aanimbil ni pu na, le ubaa aa len tibaa.
Ni ye ke timi aaninkpiib sil nyi ke u ye Kristo u ga gaa timi lii na aa? 27 Kristo
na yaa fuu ni kan, ubaa aan bee waah nyan nin chee na. Uja wee ma kan, ti
məmək nyi waah nyan nin chee na.”
28 Yesu nan bi Uwumbər Aadichal ni, ki bi tuk binib waaliin, le ki len mpəən
pu, “Ni sil nyi mi ii? Ni nyi maah nyan nin chee na aa? Maa dan mbaa pu. U
tun ni mi na ye mbaməndaan la. Le naa nyi u. 29 Min le nyi u; uma le tun ni
mi. M nyan ni u chee la.”
30 Waah len kina na, le bi ban bi chuu u. Ubaa mu aa ŋa u nibaa; ba pu?
waayoonn aa nan kee fuu. 31 Kinipaak ngbaan ponn ni binib pam le gaa u
ki kii, le ki bui ke, “Kristo yaa fuu ni kan, waan tun lijinjiir aatun ki jer uja
ngbaan aah tun pu na.”

Baah ban ke bi chuu Yesu pu na

32 Farisii yaab nan ŋun kinipaak ngbaan looni len Yesu aabər kina. Le bi
ni Uwumbər aatotoorninkpiib tun baatutum ke bi ti chuu ni u. 33 U nan bui
kinipaak ngbaan, “M ga li bi ni chee ni yunn siib, le ki nin gir buen u tun ni
mi na chee. 34 Ni ga nan ban mi, kaan kan mi. Maah ga ti li bi nin chee na,
naan ŋmaa buen nima chee.”
35 Juu yaab nan baa təb ke, “Uja ngbaan ga buen la chee, aan taan kan u?
U ga buen Juu yaab aah yaa nin chee Griik yaab aatingbaan ni na, ki ti tuk
Griik yaab Uwumbər aabər aa? 36 U len ke ti ga ban u, kaan kan u, kaan ŋmaa
buen waah ga li bi nin chee na. Waah len pu na aatataa ye kinye?”

Limɔfal aanyun aabɔr

37 Bundaln njim ga doo na, liyaadaal le nan ye njim sakpem. Liyaadaal
ngbaan le Yesu sil ki len mpəən pu, “Nnyunyuu yaa chuu u na kan, udaan
dan m chee ki nan nyu. 38 Uwumbər Aagbaŋ len ke, ‘Unii umək gaa mi ki kii
na, limɔfal aanyun ga puu nyan ni usui ni.’ ” 39 Waah len pu na aatataa le
ye ke binib bi gaa u ki kii na, bi ga gaa Uwumbər Aafuur Nyaan. N-yoonn
ngbaan Uwumbər aa nan kee tii binib Waafuur Nyaan; ba pu? waa nan kee
yoor Yesu paacham.

Kinipaak ngbaan aah len Yesu aabər təb chee pu na

40 Kinipaak ngbaan aah ŋun Yesu aah len pu na, le bibaa bui ke, “Uja
ngbaan sil ye Uwumbər Aabənabr na la.”
41 Bibaa mu bui ke u ye Kristo u ga gaa binib lii na la.
Biken mu bui ke, “Waa ye, ke Kristo aan nyan ni Galilee aatiŋ ni.
42 Uwumbər Aagbaŋ len ke u ga li ye tiyaaja David aayaabil, ki ga nyan ni
Betlehem aatiŋ ni, kitiŋ ki ye David do na.” 43 Kinipaak ngbaan mək aaməi
nan bi ibaabaa la le Yesu aabər pu. 44 Bibaa mu nan ban bi chuu u mpəən.
Ubaa mu aa ŋa u nibaa.

Juu yaab aaninkpiib aah kaa gaa Yesu ki kii pu na

45 Uwumbər aatotoorninkpiib ni Farisii yaab aah tun bitutum ke bi ti chuu
ni Yesu na, le bitutum ngbaan gir ni bi chee. Le bi baa bi, “Ba ŋa naa chuu ni
u?”
46 Le bi bui bi, “Unii ubaa aa kee len ke waah len pu na.”
47 Le Farisii yaab na baa bi, “U ŋmann ni mu la aa? 48 Timi Farisii yaab ni
nimi aaninkpiib ponn ni ubaa gaa u ki kii ii? 49 Kinipaak bi kaa nyi Uwumbər
aakaal na ma kan, tibəbir bi bi pu la.”

50 Nikodemus u nan buen Yesu chee kinyeek na, u mu nan ye Farisii yaab
ponn ni ubaa, le ki baa bi, 51 “Timi aakaal aah dii pu na, ti ga ŋmaa bii unii
kaa puen jin u tibɔr ki bee waah tun pu na aa?”
52 Le Farisii yaab na baa u, “Aa mu nyan ni Galilee aatiŋ ni la aa? Aa yaa
karn Uwumbɔr Aagbaŋ ni kan, aa ga bee ke Uwumbɔr aabɔnabr ubaa aa
nyan ni nima.”
[53 Le bi mɔmɔk kun.

8

Upii u ŋa kidagook na

1 Yesu nan buen lijool libaa paab, bi yin li ke Olif aasui aajool. 2 Le ki
woln kitaak kichakpinaanyeek ni, le u gir buen Uwumbɔr Aadichal ni. Le
kinipaak kuun u chee, le u kal ki tuk bi Uwumbɔr aabɔr. 3 Le Uwumbɔr aakaal
aamɔmɔkb ni Farisii yaab joo ni upii u bi pii u, u bi ŋani kidagook na, le ki di
u siin kinipaak ngbaan aanimbiin ni, 4 ki bui Yesu, “Umɔmɔkr, upii wee bi
ŋani kidagook, le bi pii u. 5 Moses aakaal len ke unii yaa ŋa kina kan, bi yur u
ŋitakpal ki ku u, tɔ, aa len waabɔr kinye?” 6 Baah baa Yesu kina na, bi nan bi
tɔŋni u ke bi kan waataani aan ki galn u. Le u boon ki joo uŋanbil ŋmee kitiŋ.
7 Bi nan beenin baa u, le u yaar ki bui bi, “Ni ponn ni u kaa kpa taani na
kan, u puen mee upii wee litakpal,” 8 ki ki boon ki joo uŋanbil ki ŋmee kitiŋ.
9 Baah ŋun u len kina na, le bi mɔmɔk bolni ubaabaa; [ba pu? baalandak galn
bi]. U ye uninkpel na puen boln siir, le bi mɔmɔk bolni ubaabaa, ki ti cha upii
ngbaan si Yesu aanimbiin ni. 10 Le Yesu yaar ki baa u, “Upii, bi bi la chee?
Ubaa aa galn si ii?”
11 Le u bui u, “Ndindaan, ubaa aa galn mi.”
Le Yesu bui u, “M mu aan galn si. Li cha, ki taa ki tun titunwanbir.”]

Yesu le ye dulnyaa ni aawiihn

12 Yesu nan ki len kinipaak ngbaan chee ki bui bi, “Min le ye dulnyaa ni
aawiihn ki wolni binib aanimbil. Unii umɔk dii mi na aan li bi mbɔmbɔɔn ni.
U ga li kpa limɔfal, ki ga li bi nwiihn ni.”
13 Waah len kina na, le Farisii yaab bui u, “Aa ji seeraa ki tii aabaa la.
Saaseeraa aa ye mbamɔn.”
14 Le u bui bi, “M yaa ji seeraa ki tii mbaa kan, maaseeraa ye mbamɔn; ba
pu? m nyi maah nyan ni nin chee na, ki nyi maah cha nin chee na mu. Nimi
le aa nyi maah nyan ni nin chee na, kaa nyi maah cha nin chee na mu. 15 Ni
len maabɔr binibɔm aah len tibɔr pu na la. Maa len unii ubaa aabɔr. 16 M
yaa len binib aabɔr kan, m len mbamɔn la; ba pu? naa ye min baanja le len
baabɔr, m ni Uwumbɔr u tun ni mi na le len. 17 Nimi aakaal ponn ni, ni ŋmee
ke binib bilee yaa ji seeraa ki len tibɔbaan kan, baaseeraa ye mbamɔn la. 18 M
ji seeraa ki tii mbaa la. Nte u tun ni mi na mu ji seeraa ki tii mi.”
19 Le bi baa u, “Aate bi la?”
Le u bui bi, “Naa nyi mi, kaa nyi Nte mu. Ni yaa ba nyi mi kan, ni ba ga li
nyi Nte mu.”
20 Waah len kina na, u nan bi Uwumbɔr Aadichal ni, baah tii Uwumbɔr
ŋimombil nin chee na. Le ubaa aa chuu u; ba pu? waayoonn aa kee fuu.

Yesu aah sur Juu yaab pu na

21 Le u ki tuk bi, “M ga buen nibaa chee. Ni ga ban mi, kaan kan mi, ki
ga nan kpo; le Uwumbɔr aan di cha pinn nimi. Maah cha nin chee na, naan
ŋmaa buen nima chee.”

22 Le Juu yaab baa tɔb, “U ga ku ubaa la aa? U len ke waah cha nin chee na,
taan ŋmaa buen nima chee.”
23 Le u bui bi, “Ni nyan ni taab, le m ma nyan ni paacham. Ni ye kitiŋ pu
yaab la. Maa ye kitiŋ pu yoo. 24 Nima le cha m tuk nimi ke ni ga kpo, le
Uwumbɔr aan di cha pinn nimi; ba pu? ni yaa kaa gaa mi ki kii ke m ye maah
tuk nimi pu na kan, ni ga kpo, le Uwumbɔr aan di cha pinn nimi.”
25 Le bi baa u, “Aa ye ŋma?”
Le u bui bi, “Maah tuk nimi n-yoonn mɔmɔk pu na, m ye kina la. 26 M ga
ŋmaa len tibɔr sakpenn ti ga bii nimi na. U tun ni mi na ye ubamɔndaan la.
Le m ŋun waah len pu na, ki tuk dulnyaa ni aanib.”
27 Yesu aah len kina na, baa bee ke u len Ute Uwumbɔr aabɔr la. 28 Nima
pu le u bui bi, “Ni yaa nan yoor min Unibɔn Aabo kitiŋ paacham kan, ni ga
bee ke m ye maah ye u na. Ni ga bee ke maa tun nibaa mbaa pu. M len Nte
Uwumbɔr aah tuk mi pu na la. 29 U tun ni mi na bi m chee la. Waa cha m bi
mbaa; ba pu? n-yoonn mɔmɔk m tun lituln li piir usui na la.”
30 Yesu aah len kina na, le binib pam gaa u ki kii.

Titunwanbir aah chuu binib tinaagbiir pu na

31 Le u tuk Juu yaab bi gaa u ki kii na, “Ni yaa beenin joo maamɔbon kan,
ni sil ye maadidiliib la. 32 Le ni ga li beer tibɔbamɔnn. Tibɔbamɔnn tee le ga
nya nimi tinaagbiir ni.”
33 Le bi bui u, “Ti ye Abraham aayaabitiib la. Ubaa aa kee chuu timi
tinaagbiir. Ba ŋa aa bui ke ti ga nya tinaagbiir ni?”
34 Le u bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, unii umɔk tun titunwanbir na kan,
u ye titunwanbir aanaagbiija la. 35 Unaagbiija aan li bi udindaan do n-yoonn
mɔmɔk. Udindaan aajapɔɔn ma ga li bi n-yoonn mɔmɔk. 36 Nima pu na, min
Uwumbɔr Aajapɔɔn yaa nyan nimi tinaagbiir ni kan, ni ga sil nya tinaagbiir
ni. 37 M nyi ke ni ye Abraham aayaabitiib, le ki tee ban ni ku mi. Ni yii maaliin
la. Nima le cha ni ban ni ku mi. 38 M tuk nimi maah kan Nte Uwumbɔr chee
pu na la. Ni mu ŋani naah ŋun nite chee pu na la.”
39 Le bi bui u, “Tite le ye Abraham.”
Le u bui bi, “Ni yaa ba ye Abraham aabibamɔm kan, ni ba ga tun waah nan
tun pu na. 40 M ŋun tibɔbamɔnn Uwumbɔr chee, le ki tuk nimi. Le ni ban ni
ku mi. Abraham aa nan ŋani kina. 41 Ni ŋani ke nite aah ŋani pu na la.”
Le bi bui u, “Taa ye mbɔnbim. Tite ye ubaa la. Uma le ye Uwumbɔr.”
42 Le u bui bi, “Nite yaa ba sil ye Uwumbɔr kan, ni ba ga li gee mi; ba pu?
m nyan ni u chee le ki dan do. Maa dan mbaa pu. Uma le tun ni mi. 43 Ba
ŋa naa bee maah len pu na aatataa? Ni ye ke naa gee ke ni ŋun maaliin la.
44 Kinimbɔŋ aabim le ye nimi, kima le ye nite. Le ni ban ni li ŋani kaah gee
pu na. Dulnyaa aah nan piin buyoonn ki nan saa dandana na, ki ye unikur
la. Kaa len ibamɔn. Mbamɔn aa bi ki ni. Ki yaa len inyamɔn kan, ki len tibɔr
ti bi ki ni na la. Ki ye unyamɔndaan la. Kima le naan inyamɔn. 45 M ma len
ibamɔn la. Nima le cha naa pak maaliin. 46 Ni ponn ni, ŋma ga ŋmaa mɔk
maatunwanbir? M len ibamɔn la. Ba ŋa naa pak maah len pu na? 47 Unii
umɔk ye Uwumbɔr yoo na kan, uma le ŋun waaliin. Nimi le aa ŋun waaliin.
Ba pu? Naa ye waanib. Nima le cha naa ŋun waaliin.”

Unii umɔk kii Yesu aabɔr na aan kpo

48 Le bi bui u, “Taah len ke aa ye Samaria aatiŋ aanii ki kpa kinimbɔŋ na,
ti len mbamɔn la.”

49 Le u bui bi, “Maa kpa kinimbəŋ. M nyuŋ Nte Uwumbər la. Le ni sii mi.
50 Min le aa nyuŋni mbaa; Uwumbər le nyuŋni mi. Uma le ga ji binib tibər.
51 M tuk nimi mbamən la, unii yaa joo maaliin kan, waan kpo.”
52 Le bi bui u, “Dandana wee ti bee ke aa kpa kinimbəŋ la. Tiyaaja Abraham nan kpo. Uwumbər aabənabtiib mu nan kpo, le aa len ke unii yaa joo saaliin kan, waan kpo. 53 Aa jer tiyaaja Abraham la aa? U nan kpo. Uwumbər aabənabtiib mu nan kpo. Aa len ke aa ye ŋma?”
54 Le u bui bi, “M yaa nyuŋni mbaa kan, ni ye fam la; Nte le nyuŋni mi. Uma le ni len ke u ye nimi Aawumbər. 55 Le naa nyi u. Min le nyi u. M yaa len ke maa nyi u kan, m ga li ye unyaməndaan la, ke naah ye binyaməndam pu na. M sil nyi u, ki joo waaliin. 56 Niyaaja Abraham nan məəni; ba pu? u ga nan kan buyoonn m ga dan na. Waah sil kan n-yoonn mue na, nima le u nan kpa mpopiin.”
57 Le bi baa u, “Saa ye ŋibin piiŋmu aanii, ki bui ke aa nyi Abraham aa?”
58 Le u bui bi, “M tuk nimi mbamən la, baah kaa nan kee ma Abraham buyoonn na, m nan bi.”
59 Le bi yoor ŋitakpal bi ti mae u. Le u miln ki nyan Uwumbər Aadichal ni.

9

Yesu aah likr ujoon aanimbil pu na

1 Waah chuun cha na, le u kan ujoon ubaa. Baah ma u na, u nan ye ujoon la. 2 Le Yesu aadidiliib baa u, “Umə́mə́kr, uja ngbaan le tun titunwanbir, aan ute ni una le tun, aan bi ma u ujoon.”
3 Le Yesu bui bi, “Naa ye uja ngbaan aatunwanbir pu, ki mu aa ye ute, bee una aatunwanbir pu. U ye ujoon aan binib kan Uwumbər aah ga tun lijinjiir aatuln pu ki tii u na. 4 Ni ŋan ke ti tun Uwumbər u tun ni mi na aatuln nwiihn aah laa bi pu na; mbəmbəən choo, le ubaa aan ki ŋmaa tun. 5 Maah laa bi dulnyaa ni na, m ye dulnyaa ni aawiihn ki wolni binib aanimbil la.”
6 Waah len kina ki ti doo na, le u tii timəətan lii kitiŋ, ki di unaal lee, le ni ŋa titan, le ki di pəl ujoon ngbaan aanimbil, 7 ki bui u, “Li cha ki ti finn aanimbil nnyunbun mu bi yin mu ke Siloam na ni.” Siloam aatataa le ye ke “Bi tun u.” Le ujoon ngbaan buen ti finn unimbil, le unimbil likr, le u gir ni.
8 Le udoyaab, ni binib bi nyi ke u ye uwanmeer na baa təb, “Naa ye uja wee le nan ka ki mee na aa?”
9 Bibaa bui ke u ye. Biken mu bui ke bi naahn la, waa ye.
Le uma ubaa bui ke u ye.
10 Le bi baa u, “Aa ŋa kinye aan ki likr?”
11 Le u bui bi, “Uja u bi yin u ke Yesu na, uma le nan di titan pəl nnimbil, le ki bui mi ke m li cha Siloam aanyunbun ni ki ti finn nnimbil. Le m buen ti finn, le nnimbil likr.”
12 Le bi baa u, “U bi la chee?”
Le u bui bi, “Maa nyi.”

Farisii yaab baa u waah ŋa pu aan ki likr na

13 Le bi di u buen Farisii yaab chee. 14 Bundaln Yesu ŋa titan ki likr unimbil na nan ye Juu yaab aakpaakool daal la. 15 Le Farisii yaab baa uja u nan ye ujoon na, “Aa ŋa kinye aan ki ti likr?” Le u bui bi, “U di titan le pəl nnimbil, le m finn, le nnimbil likr.”
16 Le Farisii yaab bibaa bui ke, “Uja ngbaan aa joo likpaakool daal aakaal, nima le mək ke waa nyan ni Uwumbər chee.”

Le biken mu bui ke, “Unii yaa ye utunwanbirdaan kan, u ga ŋa kinye ki tun
lijinjiir aatuln ke waah tun pu na?” Le bi məmək aaməi nan bi ibaabaa.
17 Le bi ki baa uja u nan ye ujoon na, “Waah likr aanimbil na, aa len waabər
kinye?”
Le u bui bi, “U ye Uwumbər aabənabr la.”
18 Le baa pak ke u nan ye ujoon le ki likr. Le bi yin ni ute ni una, 19 ki nan
baa bi, “Nijapɔɔn le na aa? Naah ma u na, u ye ujoon la aa? tɔ, u ŋa kinye ki
likr dandana wee?”
20 Le ute ni una bui bi, “Ti nyi ke tijapɔɔn ye. Taah nan ma u na, u ye ujoon
la. 21 Ti mu aa nyi waah ŋa pu ki likr dandana wee na, ki mu aa nyi udaan
u likr unimbil na. U mu aa ki ye ubo. Baa u man. U ga tuk nimi waabər.”
22 Budabu cha bi len kina na le ye ke bi san Juu yaab aaninkpiib ijawaan; ba
pu? Juu yaab aaninkpiib nan puun len ke unii yaa bui ke Yesu le ye Kristo u
ga gaa binib lii na kan, bi ga nyan udaan mmeen aadiik ni. 23 Nima le ute ni
una bui ke, “Waa ki ye ubo. Baa u man.”
24 Le Farisii yaab ki yin uja u nan ye ujoon na, le ki nan bui u, “Nyuŋ
Uwumbər. Ti nyi ke uja ngbaan le ye titunwanbirdaan.”
25 Le u bui bi, “Maan ŋmaa bee ke u ye titunwanbirdaan, bee waa ye. Maah
nyi ni na le ye ke m nan ye ujoon la. Dandana wee nnimbil likr a.”
26 Le bi baa u, “U ŋa kinye aan ki likr aanimbil?”
27 Le u bui bi, “Dandana wee le m tuk nimi. Le naa gee ke ni ŋun. Ba pu ni
ban ke m ki gir tuk nimi? Ni mu ban ke ni ŋa waadidiliib la aa?”
28 Waah len kina na, le bi sii u, ki bui u, “Aa ye waadidiir la. Tima kan, ti
ye Moses aadidiliib la. 29 Ti nyi ke Uwumbər nan len Moses chee tibər. Uja
ngbaan ma kan, taa nyi waah nyan nin chee na.”
30 Le u bui bi, “U likr nnimbil la. Le naa nyi waah nyan nin chee na. Ni gar
mi pam. 31 Ti nyi ke Uwumbər aan ŋun titunwanbirdam aameen. Unii yaa dii
Uwumbər ki ŋa Uwumbər aageehn kan, uma le Uwumbər ga ŋun waameen.
32 Dulnyaa aah piin ki nan saa din na, baa kee ŋun ke unii likr unii u bi ma u
ijoon ni na aanimbil. 33 Uja ngbaan yaa kaa nyan ni Uwumbər chee kan, waa
ba ga ŋmaa ŋa nibaa.”
34 Le bi bui u, “Bi ma si aa ye titunwanbirdaan la. Aa ye ŋma ki mək timi?”
le ki jenn nyan u mmeen aadiik ni.

Yesu aah wolni binib aanimbil pu na

35 Yesu nan ŋun ke bi nyan u. Le u ti kan u, le ki baa u, “Aa gaa Uwumbər
Aajapɔɔn ki kii ii?”
36 Le u baa u, “Ndindaan, ŋma ye Uwumbər Aajapɔɔn? Tuk mi aan m gaa u
ki kii.”
37 Le Yesu bui u, “Aa waa u. Uma le len aa chee tibər na.”
38 Le u bui u, “Ndindaan, m gaa si ki kii,” le ki gbaan unimbiin ni, ki pak u.
39 Le Yesu bui ke, “M dan dulnyaa wee ni, m nan ji binib tibər, ki woln binib
bi aanimbil aa woln na aanimbil, ki jəb binib bi aanimbil woln na aanimbil.”
40 Le Farisii yaab bi bi u chee na ŋun waah len pu na, le ki baa u, “Ti mu
aanimbil aa woln aa?”
41 Le u bui bi, “Ninimbil yaa kaa ba woln kan, naa ba ga li kpa ngalm. Le
ni len ke ninimbil woln, nima pu le ni kpa ngalm.”

10

Ipiih aabəkpuŋ aayataŋakl

1 “M tuk nimi mbamən la, unii u loon ki koo ipiih aabəkpuŋ ni, kaa dii
mbisaməb na, u ye unaayuk la, ki ga peel ipiih mpəən. 2 Unii u dii mbisaməb
koo ni na, uma le ye upihdaan. 3 Unii u kii mbisaməb na ga piir tii u. Le ipiih
ŋun waaneel. U yin uma ubaa aapiih aayimbil, le i nyan ni. 4 U yaa nyan
waapiih məmək kan, le u loln nsan, le i paa u pu; ba pu? i nyi waaneel. 5 Yaan
dii uniyayan. I ga san u chee; ba pu? yaa nyi waaneel.”

6 Yesu ŋak bi liyataŋakl ngbaan, le baa bee laatataa.

Yesu aah ye upihdaanyaan pu na

7 Baah kaa bee liyataŋakl ngbaan aatataa na, le u ki bui bi, “M tuk nimi
mbamən la, min le ye ipiih aabəkpuŋ aabisaməb. 8 Binib bimək puen mi
ki dan na, bi nan ye binaayukb la, ki nan ban bi peel ipiih mpəən. Ipiih aa
nan pel baaneel. 9 Min le ye Uwumbər aanaan ni aabisaməb. Unii yaa dii mi
ki koo ni kan, u ga ŋmar, ki ga koo ki nya ki gir koo, ki ga kan timosoon la.*
10 Unaayuk yaa dan kan, u ban ke u su ipiih, ki ku i, ki bii i la. M dan m nan
tii binib liməfal li kaa kpa ndoon na la.

11 “Min le ye upihdaanyaan na. Upihdaanyaan ga ŋmaa kpo waapiih pu.
12 Unii u kpaa ipiih ŋimombil pu, kaa ye upihdaan na, u yaa kan lisapol choo
kan, u ga san cha i. Lisapol ga chur i, ki cha i yaa. 13 U kpaa ipiih ŋimombil pu
la. Utafal aa bi i ni. Nima le cha u san cha i. 14 Min le ye upihdaanyaan na,
ki nyi maapiih. Le maapiih mu nyi mi, 15 ke Nte Uwumbər aah nyi mi pu na,
kina le m mu nyi u. Le m ga kpo maapiih pu; ba pu? m ye upihdaanyaan na
la. 16 M kpa ipiih iken i kaa ye kibəkpuŋ kee ponn ni aapiih na. M ga li joo ni
i mu. Le i ga ŋun maaneel. I məmək ga ŋa ipihbaan la, ki ga li kpa upihdaan
ubaa la.

17 “M ga di maaməfal bil maanib pu, ki ga fikr nkun ni. Nima le cha
Nte Uwumbər gee mi. 18 Ubaa aan nyan maaməfal m chee. M ga di li bil
maageehn pu la. M kpa mpəən ke m di li bil, ki kpa mpəən ke m ki yoor li.
Nte Uwumbər le tuk mi ke m ŋa kina.”

19 Yesu aah len kina ki ti doo na, le Juu yaab aaməi bi ibaabaa. 20 Bi ponn ni
pam nan bui ke, “Tiyayaar le joo u. U waar la. Ba ŋa ni pel waah len pu na?”

21 Le biken mu len ke waah len pu na, naa ye unii u tiyayaar joo u na aaliin,
ke unii u tiyayaar joo u na aan ŋmaa likr bijoom aanimbil.

Juu yaab aah yii Yesu pu na

22 N-yoonn ngbaan le Juu yaab ji njim Jerusalem ponn ni, ki teer baah nan
toor Uwumbər Aadichal buyoonn na. Ni nan ye kakab aayoonn la. 23 Le Yesu
nan bi chuun Solomonn aakaakpaak ki bi Uwumbər Aadichal ni na ni. 24 Le
Juu yaab kuun ki si gob u, le ki baa u, “Aa ga cha ti li joo beeni ni yunn aa? Aa
yaa ye Kristo u ga gaa timi lii na kan, tuk timi mbamən.”

25 Le u bui bi, “M nan tuk nimi, le naa pak maah len pu na. M tun lituln Nte
Uwumbər aayimbil pu. Lituln ngbaan le mək maah ye udaan u na. 26 Nimi,
naa ye maanib. Nima le cha naa pak maah len pu na. 27 Maanib ŋun maaneel,
le m nyi bi, le bi dii mi. 28 M tii maanib liməfal li kaa kpa ndoon na. Baan kpo,
ubaa mu aan ŋmaa nyan bi ŋŋaal ni. 29 Nte Uwumbər u di bi tii mi na aapəən
jer mpəən məmək. Ubaa aan ŋmaa nyan bi uma Uwumbər aaŋaal ni. 30 M ni
Nte Uwumbər ye unibaan la.”

---

* **10:9** : Naatataa le ye ke binib bi dii Yesu na kan lifuur ni liməfal aajikaar.

31 Waah len kina na, le Juu yaab ki yoor ŋitakpal bi ti mae u. 32 Le u bui bi,
“M tun litunyaan pam Nte Uwumbɔr aapɔɔn pu ninimbil ni. Lilatuln pu ni
ban ni mae mi ŋitakpal?”
33 Le Juu yaab bui u, “Naa ye litunyaan pu le cha ti ban ti mae si ŋitakpal.
Aa sii Uwumbɔr la. Aa po ye unibɔn, le ki len ke aa ye Uwumbɔr la.”
34 Le u bui bi, “Ni ŋmee nimi aakaal ponn ni ke Uwumbɔr len ke, ‘Ni ye
maabim la.’ Ubaa aan ŋmaa ŋa Uwumbɔr aaliin yɔli. 35 Waah di waaliin ŋa
binib bi aaŋaal ni na, u bui ke bi ye waabim. 36 M ma kan, Uwumbɔr nyan mi
ki tun ni mi dulnyaa wee ni, le maah len ke m ye Ujapɔɔn na, ni bui ke m sii
u uu? 37 M yaa kaa tun Nte Uwumbɔr aatuln kan, ni taa pak maah len pu na.
38 Ni yaa kaa pak maah len pu na kan, ni gaa mi ki kii Uwumbɔr aatuln li m
tun na pu, aan ki bee mbamɔm ke Nte Uwumbɔr bi m ni, m mu bi u ni.”
39 Waah len kina na, le bi ki ban bi chuu u mpɔɔn, le u miln bi chee.
40 Le u ki puur Jɔɔdann aamɔɔdapuul, le ki ti fuu nin chee Jɔnn nan muin
binib nnyun ni njan na, ki nan bi nima. 41 Le kinipaak dan u chee, ki nan
bui ke, “Jɔnn aa nan tun lijinjiir aatuln; tɔ, u mu aah len uja wee aabɔr ti na
mɔmɔk gbii.” 42 Le binib gaa u ki kii nima chee, ki wiir.

11

Lasarus aah nan kpo pu na

1 Tɔ, uja ubaa nan bi, le ki bun, bi nan yin u ke Lasarus. U ni uninkpatiib
Mari ni Mata nan bi kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Betani. 2 Mari ngbaan le ye
upii u nan di tulalee kpir Tidindaan aataa pu, ki di waayikpir per na. Uma
le aaninja Lasarus nan bun. 3 Waah bun na, le uninkpatiib tun unii u ti tuk
Yesu, “Tidindaan, unii u aa gee u na bun.”
4 Yesu aah ŋun kina na, le u bui ke, “Iween ngbaan aadoon aan li ye nkun.
Yaadoon le ga cha binib nyuŋ Uwumbɔr aan ki nyuŋ min Ujapɔɔn mu.”
5 Tɔ, Yesu nan gee Mata, ni unaal, ni Lasarus. 6 Waah ŋun ke u bun na, le u
gaar waah bi nin chee na iwiin ilee. 7 Iwiin ilee ngbaan aah jer na, le u bui
waadidiliib, “Cha ti ki gir buen Judea aatiŋ ni man.”
8 Le waadidiliib baa u, “Umɔmɔkr, naa ye dandana le Juu yaab ban bi mae
si ŋitakpal nima aa? Le aa ki ban aa gir buen nima aa?”
9 Le u baa bi, “Nwiin mubaa aa ye tikur kipiik ni tilee ee? Unii yaa chuun
nwiin pu kan, waan gbeer ki lir; ba pu? dulnyaa ni aawiihn le cha u waa.
10 Unii mu yaa chuun kinyeek kan, u ga gbeer ki lir; ba pu? nwiihn aa ki bi u
chee.” 11 Yesu aah len kina ki ti doo na, le u ki len ke, “Tijɔ Lasarus dɔ geen.
M cha m ti finn u la.”
12 Le waadidiliib bui u, “Tidindaan, u yaa geen le kan, u ga pɔɔk.”
13 Yesu mu aah len pu na le ye ke u kpo a. Waadidiliib ma nyi ke waah len
pu na le ye ke u dɔ geen ngeenbamɔm la. 14 Nima le Yesu nin tuk bi chob chob,
“Lasarus kpo a. 15 Ni ŋa mi mpopiin maah kaa nan bi u chee aan u kpo na;
ba pu? nima le ga cha ni moo gaa mi ki kii. Cha ti li cha u chee man.”
16 Le waadidiliib ponn ni ubaa, u bi yin u ke Tomas ki ki yin u ke Kijaan*
na le bui biken, “Cha ti mu dii u man, bi yaa ti ku u kan, ti mu kpo u chee.”

U fikr binib nkun ni na le ye Yesu

17 Le bi buen. Yesu aah ti fuu Betani aatiŋ ni na, le bi bui u, “Taah sub
Lasarus na, iwiin inaa le na.” 18 Jerusalem ni Betani aa daa tɔb, naa pii mal

* **11:16** : Kijaan: Baaliin ni, bi yin u ke Didimus la.

bilee. 19 Juu yaab pam le nan nyan nima, ki dan Mata ni Mari chee, bi nan sɔŋ bisui, bininja aah kpo pu na.
20 Le Mata ŋun ke Yesu choo, le u tooh u nsan ni. Mari ma beenin ka kidiik ni. 21 Le Mata ti bui Yesu, “Ndindaan, aa yaa ba bi do kan, nninja aa ba ga kpo. 22 Dandana wee mu, m nyi ke aa yaa mee Uwumbɔr tiwan nimɔk pu na kan, u ga tii si.”
23 Le Yesu bui u, “Aaninja ga fikr nkun ni.”
24 Le Mata bui u, “M nyi ke u ga nan fikr nkun ni, kookoo aataadaal, bundaln binib mɔmɔk ga fikr nkun ni na.”
25 Le Yesu bui u, “U fikr binib nkun ni, ki tii bi limɔfal na le ye min. Unii umɔk gaa mi ki kii na, u yaa kpo kan, u ga li kpa limɔfal. 26 Unii umɔk bi ki gaa mi ki kii na, waan kpo. Aa pak maah len pu na aa?”
27 Le u kii ke, “Een, Ndindaan, m pak ke aa ye Uwumbɔr Aajapɔɔn. Aa ye Kristo† u bi nan len ke u ga dan dulnyaa ni na.”

Yesu aah wii pu na

28 Mata aah len kina na, le u buen ti loon yin unaal Mari, le ki bui u, “Umɔmɔkr fuu ni, ki yin si.”
29 Mari aah ŋun kina na, le u kpaan fii mala, ki buen u chee; 30 Yesu aa nan kee fuu ni kitiŋ ni, u nan laa bi nsan ni, Mata aah tooh u nin chee na. 31 Juu yaab bi nan bi lidichal ni Mari chee ke bi sɔŋ usui na aah kan ke u kpaan fii nyan lipaal na, le bi mu fii paan u pu. Bi nan nyi ke u cha likaakul chee le u ti wii.
32 Le u ti fuu Yesu aah bi nin chee na. Waah kan u na, le u gbaan unimbiin ni, ki bui u, “Ndindaan, aa yaa ba bi do kan, nninja aa ba ga kpo.”
33 Le Yesu kan ke u bi wii. Juu yaab bi mu dii u na, mu bi wii. Le usui bii. Le u fuur kaa lii u ponn ni, 34 le ki baa bi, “Ni sub u la chee?”
Le bi bui u, “Ndindaan, dan nan lik.”
35 Le Yesu wii. 36 Le Juu yaab bui ke, “Lik waah gee u sakpen pu na.”
37 Le bibaa mu bui ke, “Uja u likr ujoon aanimbil na, waa ba ga ŋmaa cha Lasarus taa kpo oo?”

Yesu aah fikr Lasarus nkun ni pu na

38 Le Yesu ki fuur kaa lii u ponn ni, le ki ti fuu likaakul na chee. Ni nan ye kitakpadandaŋ aakaakul la. Le litakpal lek mbisamɔb. 39 Le u bui bi, “Chuu lekr litakpal na man.”
Mata, u ye uja u kpo na aaninkpan na nan bui u, “Ndindaan, waah kpo na, iwiin inaa din. Naah saa pu na, u ga li nuŋ a.”
40 Le Yesu baa u, “Maa tuk si ke aa yaa gaa mi ki kii kan, aa ga kan Uwumbɔr aah kpa mpɔɔn pu na aa?” 41 Waah len kina na, le bi chuu lekr litakpal na. Le u waan lik paacham ki bui ke, “Nte Uwumbɔr, maah len aa chee pu na, aa ŋun la. Nima le m dooni si. 42 M nyi ke n-yoonn mɔmɔk aa ŋun maah len aa chee pu na. Kinipaak ki si do na pu, le m len kina, ke bi pak ke sin le tun ni mi.” 43 Waah len kina na, le u teen mpɔɔn pu, “Lasarus, nya ni.” 44 Le utekpiir ngbaan fikr, ki nyan ni likaakul ni. Likekeln beenin poo uŋaal, ni utaa, ni unimbil wɔb. Le Yesu bui bi, “Chuu poor likekeln ngbaan man, ki cha u li cha.”

Baah kpokl ke bi ga ku Yesu pu na
(Matiu 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)

† **11:27** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke unii u ga gaa binib lii na.

45 Tɔ, Juu yaab bi dii Mari ki kan Yesu aah tun lijinjiir aatuln ngbaan pu na,
bi ponn ni pam le nan gaa u ki kii. 46 Bi ponn ni bibaa mu nan buen Farisii
yaab chee ki ti tuk bi waah ŋa pu na. 47 Farisii yaab aah ŋun kina na, le bi ni
Uwumbɔr aatotoorninkpiib yin bibɔjirb aaninkpiib, le bi kuun ni bi chee. Le
bi baa bi, “Ti ga ŋa kinye? Uja ngbaan tun lijinjiir aatun pam. 48 Ti yaa cha
u beenin ŋani kina kan, binib mɔmɔk ga gaa u ki kii, le Rom yaab ga dan nan
bii timi aatiŋ, ki kuln timi aatimbol aanib mɔmɔk.”
49 Bi yin bi ponn ni ubaa ke Kayafas; uma le nan ye Uwumbɔr aato-
toorninkpel libiln ngbaan; le u bui biken, “Naa nyi nibaa, 50 kaa nyi ke
ni ŋan ke uja ubaa kpo binib mɔmɔk pu, aan litimbol ngbaan mɔmɔk taa
kuln.” 51 Waah len pu na, naa ye ubaa pu le u len. U nan ye Uwumbɔr
aatotoorninkpel le libiln ngbaan. Nima pu na, Uwumbɔr Aafuur Nyaan nan
cha u len ke Yesu ga kpo litimbol ngbaan aanib mɔmɔk pu. 52 Naa ye litimbol
ngbaan baanja pu le u ga kpo. U ga kpo ki kuun Uwumbɔr aanib bi yaa ki bi
ŋipepel mɔmɔk ni na, ki kpaan bi ke bi ŋa unibaan.
53 Uwumbɔr aatotoorninkpel ngbaan aah len kina na, liyaadaal ngbaan ki
joo cha, bi nan kpokl baah ga ŋa pu ki ku Yesu na. 54 Nima pu le Yesu aa nan
ki chuun mpaan pu Juu yaab aatiŋ ni. U nan nyan nima ki buen kitiŋ kibaa
ni, bi yin ki ke Efraim, le u ni waadidiliib ti bi nima. Kaa daa nteersakpiin
chee.
55 Tɔ, ni nan gur siib le Juu yaab ji njim mu bi yin mu ke Lakr-jer aajim na.‡
Njim aawiin aa nan kee fuu, le kinipaak nyan itingbaan ni ki buen Jerusalem,
bi ti ŋa bibaa chain. 56 Le bi ban Yesu. Baah si Uwumbɔr Aadichal ni na, le
bi baa tɔb, “Ni dak kinye? U ga tee dan njim mue ni aan waan dan?” 57 Le
Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Farisii yaab nan bui bi ke unii ubaa yaa nyi
waah bi nin chee na kan, u mɔk bi, aan bi buen ti chuu u.

12

Upii ubaa aah nyuŋ Yesu pu na
(Matiu 26.6-13; Mak 14.3-9)

1 Tɔ, ni nan gur iwiin iloob le Juu yaab ji Lakr-jer aajim ngbaan, le Yesu
buen Betani aatiŋ ni. Lasarus, u Yesu nan fikr u nkun ni na, mu nan bi nima.
2 Le bi ŋa tijikaar ti ŋan na nima tii Yesu. Mata nan yoor tijikaar ngbaan siin
bi. Lasarus nan ye binib bi nan ji Yesu chee tijikaar na ponn ni ubaa. 3 Le
Mari yoor tulalee u kpa kidaak sakpen na kpalba ubaa, ki di ŋmir Yesu aataa,
ki di uyikpir per utaa. Tulalee ngbaan aah nu mɔ na, waabaam gaa kidiik
ni. Bi yin tulalee ngbaan ke naad. 4 Le Yesu aadidiliib ponn ni ubaa, bi yin
u ke Judas Iskariot, u ga nan kooh Yesu na, baa ke, 5 “Ba ŋa baa di tulalee
ngbaan kooh ki kan ŋimombil ŋi ŋeer iwiin ikui itaa aapal ki di tii bigiim?”
6 Judas aatafal aa nan bi bigiim ni. U nan ye unaayuk la, ki nan ye unii u joo
ŋimombil aataakɔr na, ki su baah di ŋimombil ŋi ŋa li ponn ni na. Nima le cha
u len kina.
7 Le Yesu bui Judas, “Di cha Mari. U joo tulalee wee u toor mi kiir maasub
daal la. 8 Bigiim ga li bi ni chee n-yoonn mɔmɔk. Mma aan li bi ni chee
n-yoonn mɔmɔk.”

Baah kpokl ke bi ga ku Lasarus pu na

9 Tɔ, Juu yaab pam nan ŋun ke Yesu bi Betani aatiŋ ni, le ki choo u chee.
Naa ye Yesu baanja pu le bi dan. Bi nan ban bi kan Lasarus, u Yesu nan fikr

‡ **11:55** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbɔr nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

u nkun ni na mu. 10 Nima pu le Uwumbɔr aatotoorninkpiib kpokl ke bi ga ku
Lasarus mu; 11 ba pu? u pu le Juu yaab pam gaa Yesu ki kii, kaa ki dii bima
Uwumbɔr aatotoorninkpiib.

Jerusalem aanib aah nyuŋ Yesu pu na (Matiu 21.1-11; Mak 11.1-11; Luk 19.28-40)

12 Ki woln kitaak le kinipaak ki bi Jerusalem ke bi ti ji njim na ŋun ke
Yesu choo. 13 Le bi yoor tibɔkpafar ki ti tooh u nsan ni, le ki tar, “Hosiana,*
Uwumbɔr ŋa tinyoor ŋa unii u choo waayimbil ni na pu. Uwumbɔr ŋa tinyoor
ŋa Israel yaab Aabɔrkpaan pu.”†

14 Le Yesu kan ubonsal ki diŋ u pu ke Uwumbɔr Aagbaŋ aah len pu na ke,
15 “Sionn aatiŋ aanib, taa san ijawaan man.
Lik man, nimi Aabɔrkpaan choo
ki dik ubon u laa diin na pu.”

16 Kinipaak ngbaan aah tooh Yesu nsan pu kina na, n-yoonn ngbaan le
waadidiliib aa bee naatataa. Uwumbɔr aah yoor Yesu paacham na, n-yoonn
ngbaan le bi teer ke ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke bi ga ŋa u kina, le ki teer
kinipaak ngbaan aah nan ŋa u pu na.

17 Kinipaak ki nan bi Yesu chee bundaln u yin Lasarus ke u nyan likaakul ni
ki fikr u nkun ni na le nan mooni tibɔr ngbaan. 18 Le binib pam ŋun waah tun
lijinjiir aatuln ngbaan pu na. Nima le cha bi tooh u nsan ni. 19 Farisii yaab
aah kan kina na, le bi bui tɔb, “Ni kan aa? Taa ki kpa tinyoor tibaa. Dulnyaa
ni aanib mɔmɔk dii uma la.”

Griik yaab bibaa aah ban Yesu pu na

20 Binib bi dan Jerusalem bi nan ji njim ngbaan ki doon Uwumbɔr na, bi
ponn ni bibaa nan ye Griik yaab. 21 Le bi dan Filip chee. Filip nan ye Betseda
aatiŋ ki bi Galilee aatiŋ ni na aanii la. Le bi bui u, “Uninkpel, ti ban ti kan
Yesu.”

22 Le Filip buen ti tuk Andru. Le bi mɔmɔk bilee buen ti tuk Yesu. 23 Le u
bui bi, “Buyoonn Uwumbɔr ga yoor min Unibɔn Aabo paacham na fuu ni a.
24 M tuk nimi mbamɔn la, bi yaa di lidibil libaa bun kan, li ga kpo le ki nin ŋa
tijikaar sakpen; bi yaa kaa di li bun kan, laan kpo, ki mu aan ŋa tijikaar, li ga
li ye libil libaa la. 25 Unii umɔk gee waamɔfal ki jer min Yesu na, waamɔfal ga
bee yɔli la. Unii umɔk gee min ki jer waamɔfal dulnyaa wee ni na, u ga li kpa
limɔfal li kaa kpa ndoon na, kaan bee yɔli. 26 Unii yaa ban ke u tun lituln tii
mi kan, udaan li dii mi. Maah bi nin chee na, maatutunn mu ga li bi nima.
Unii yaa tun lituln tii mi kan, Nte Uwumbɔr ga nyuŋ udaan.”

Yesu aah len waakun aabɔr pu na

27 “Dandana, nsui bii sakpen a. M ga len kinye? M ga len ke, ‘Nte, nyan mi
falaa u choo na ni ii?’ Maan len kina; ba pu? ŋitaa ŋi pu m dan dulnyaa wee
ni na le ye ke m ji falaa ngbaan. 28 Nte, cha binib nyuŋ si.”

Waah len kina na, le nneel nyan ni paacham ki len ke, “M cha bi nyuŋ mi,
ki ga ki cha bi nyuŋ mi.”

29 Kinipaak ki si u chee ki ŋun nneel ngbaan pu na, bi ponn ni bibaa nan
bui ke utaal le gbenni, biken mu bui ke Uwumbɔr aatuun le len u chee.

30 Le u bui bi, “Nneel ngbaan aa len m chee min baanja pu la. Mu len ni mu
pu la. 31 Dandana wee, Uwumbɔr ga ji dulnyaa wee ni aanib tibɔr, ki ga jenn
nyan kinimbɔŋ ki ye dulnyaa aanib aayidaan na, ki ŋa ki yɔli. 32 Bi yaa yoor

* **12:13** : Hosiana aatataa le ye ke “Gaa timi lii.” † **12:13** : Lik Ilahn 118.25, 26.

mi kitiŋ paacham kan, m ga daa foor binib məmək dan mbaa chee.” 33 U nan
len kina ke bi bee waah ga kpo pu na.
34 Le kinipaak ngbaan bui u, “Ti ŋun Uwumbər Aagbaŋ len ke Kristo u ga
gaa timi lii na ga li bi n-yoonn məmək. Aa ŋa kinye ki len ke bi ga yoor Unibən
Aabo kitiŋ paacham? Ŋma ye Unibən Aabo ngbaan?”
35 Le u bui bi, “Min u ye nwiihn na, maan ki li bi nikaasisik ni, ni yunn.
Dii nwiihn mu aah laa bi pu na man, aan mbəmbəən taa pii nimi. Unii umək
chuun mbəmbəən ni na kan, waa nyi waah cha niwəb na. 36 Buyoonn min u
ye nwiihn na laa bi ni chee na, gaa mi ki kii man, aan ki ŋa nwiihn ni aabim.”

Juu yaab aah kaa gaa Yesu ki kii pu na

Yesu aah len kina na, le u nyan nima ki bər ke bi taa ki kan u. 37 U nan tun
lijinjiir aatun pam binimbil ni. Bi mu aa nan gaa u ki kii. 38 Baa gaa u ki kii,
aan ni gbiin Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len pu na ke,
“Uwumbər, ŋma pak taah len pu na?
Ŋma bee saah kpa mpəən pu na?”‡
39 Aisaya aah len kina na, le baa ŋmaa gaa Yesu ki kii; Aisaya mu ki len ke,
40 “Uwumbər jəb binimbil ke bi taa li waa;
ki cha bitafal pəə, bi taa bee waaliin aatataa,
ki taa fenn dan uwəb ke u tii bi laafee.”§
41 Aisaya nan len kina; ba pu? u nan kan Yesu aah nyuun sakpen pu na, le
ki len waabər.
42 Tə, Juu yaab aaninkpiib pam nan gaa Yesu ki kii; Farisii yaab pu, le baa
len lipaal ke bi gaa u ki kii. Bi yaa len ke bi gaa u ki kii kan, Farisii yaab
ngbaan ga nyan bi mmeen aadiik ni. 43 Nima le mək ke Juu yaab aaninkpiib
ngbaan gee binib aapak ki jer Uwumbər yaan.

Tibər aajim aah ga li bi pu na

44 Le Yesu teen ke, “Unii umək gaa mi ki kii na kan, naa ye min baanja le
u gaa ki kii, u gaa u tun ni mi na mu ki kii. 45 Unii umək kan mi na kan, u
kan Uwumbər u tun ni mi na mu. 46 M ye nwiihn le ki dan dulnyaa ni ke m
nan woln binib aanimbil, aan unii umək gaa mi ki kii na kan, waan ki li bi
mbəmbəən ni. 47 Unii yaa ŋun maaliin, ki yaa kaa kii i kan, maan ji u tibər;
maa dan ke m nan ji dulnyaa ni aanib tibər, m dan ke m gaa bi lii la. 48 Unii
umək yii mi, kaa gaa maaliin na kan, tiwan nibaa bi ki ga mək ke waabər bii
a. Kookoo aataadaal kan, maaliin le ga mək ke waabər bii, 49 ba pu? maa len
mbaa pu. Nte Uwumbər u tun ni mi na, uma le tuk mi maah ga len pu na.
50 M bee ke unii umək kii waaliin na ga li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na.
Nima pu na, waah tuk mi pu na, m len kina la.”

13

Yesu aah finn waadidiliib aataa pu na

1 Ni nan ye kitaak ki ga nan ji aan ki woln Lakr-jer aajim* daal na. Le Yesu
nyi ke ni ŋeer u nya dulnyaa wee ni, ki buen Ute Uwumbər chee. N-yoonn
məmək u nan gee waanib bi bi dulnyaa ni na. U gee bi mbaməm ki ti saa
ndoon.
2 Le ni ŋeer bi ji kijook aajikaar. Le kinimbəŋ dan nan koo Judas Iskariot u
ye Simonn aajapəən na aasui ni ke u kooh Yesu. 3 Yesu nyi ke Ute Uwumbər
tii u mpəən məmək, ki nyi ke u nyan ni Uwumbər chee, ki ga ki gir buen

‡ **12:38** : Lik Aisaya 53.1. § **12:40** : Lik Aisaya 6.10. * **13:1** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

u chee la. 4 U ni waadidiliib nan kal ke bi ji tijikaar, le u fii sil, ki chuu
peer waawanpeenkaan, ki di linaapuul buu uchaŋ ni, 5 le ki ban nnyun ŋa
lisambil ni, ki piin ki bi finni waadidiliib aataa, ki joo linaapuul li bi uchaŋ
ni na per bitaa. 6 Waah ti fuu Simonn Piita chee na le Simonn Piita bui u,
“Ndindaan, sin le tee labr finn ntaa aa?”
7 Le Yesu bui u, “Dandana, saa bee maah ŋani pu na aatataa. N-yoonn choo
le aa ga nan bee.”
8 Le Piita bui u, “Saan finn ntaa daalbaadaal.”
Le Yesu bui u, “M yaa kaa finn aataa kan, saan ki li ye maanii.”
9 Le Simonn Piita bui u, “Ndindaan, kina kan, taa finn ntaa baanja. Finn
ŋŋaal ni n-yil mu.”
10 Le Yesu bui u, “Unii yaa fu nnyun kan, waan ki li ban u finn uwon, see
utaa baanja le u ga finn; ba pu? uwon mɔmɔk bi chain. Tɔ, nimi le bi chain;
ni mu aa ye ni mɔmɔk.” 11 Yesu nyi ke udaan u ga kooh u na bi bi ponn ni,
nima le cha u len ke naa ye bi mɔmɔk le bi chain.
12 Waah finn bitaa ti doo, ki ki peen waawanpeenkaan, ki gir kal waakakaa
chee na, le u baa bi, “Ni bee maah ŋa pu na aatataa aa? 13 Ni yin mi ke
Umɔmɔkr, ki ki yin mi ke Nidindaan. Ni len mbamɔn la; ba pu? m ye kina
la. 14 Tɔ, min u ye Nidindaan ni nimi Aamɔmɔkr na aah finn nitaa pu na, ni
ŋan ke ni mu li finni tɔb aataa kina. 15 M mɔk nimi limɔkl la, ke ni mu li ŋani
tɔb ke maah ŋa nimi pu na. 16 M tuk nimi mbamɔn la, unaagbiija ubaa aa
jer udindaan. Unii u bi tun ni u na ubaa aa jer unii u tun u na. 17 Ni yaa bee
maah len pu na aatataa, ki yaa ŋani kina kan, ni ga li kpa mpopiin.
18 “Maa len ni mɔmɔk pu. M nyi maah nyan bi na aasui ni aah bi pu na, ki
nyan nimi ke ni gbiin Uwumbɔr Aagbaŋ aah len pu na ke, ‘M ni unii u kpaan
ni ji lisambil ni na, uma le fii sil m pu.’† 19 M tuk nimi tiwan ni kaa kee ŋa na
aabɔr dandana, ke ni yaa nan ŋa kan, ni ga pak ke m ye maah ye u na. 20 M
tuk nimi mbamɔn la, unii yaa gaa maah ga tun unii u na, u gaa mi le na. Unii
yaa gaa mi kan, u gaa Uwumbɔr u tun ni mi na le na.”

Yesu aah tuk bi ke bi ponn ni ubaa ga kooh u pu na
(Matiu 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23)

21 Yesu aah len kina na, le usui bii sakpen. Le u bui bi, “M tuk nimi mbamɔn
la, ni ponn ni ubaa ga kooh mi.”
22 Le waadidiliib lik tɔb, kaa bee waah len u na. 23 Waadidiliib ponn ni
ubaa, u Yesu gee u na nan ka gbɔk u ki ji tijikaar. 24 Le Simonn Piita di unaal
mɔk u ke u baa Yesu ke u len ŋma.
25 Le udidiir ngbaan foor duun Yesu ki baa u, “Ndindaan, ŋma ye?”
26 Le Yesu bui u, “M yaa war bisaa, ki di ŋa tikpin ni, ki di tii u na kan, uma
le na.” Waah len kina na, le u war bisaa ki di ŋa tikpin ni, ki di tii Judas, u ye
Simonn Iskariot aajapɔɔn na. 27 Judas aah gaa bisaa ngbaan na, le kinimbɔŋ
koo usui ni. Le Yesu bui u, “Saah ga ŋa pu na kan, ŋa mala.” 28 Binib bi nan
bi ji tijikaar na ponn ni ubaa aa nyi ŋitaa ŋi pu Yesu tuk u kina na. 29 Judas le
joo ŋimombil aataakɔr. Nima pu le bibaa dak ke Yesu tuk u ke u buen ti daa
baah ban njim aajikaar ti na la. Le biken mu dak ke Yesu tuk u ke u buen ti
tii bigiim le ŋimombil.
30 Judas aah gaa bisaa ngbaan na, libuul ngbaan ni le u nyan kidiik ni. Ni
nan ye kinyeek la.

Yesu aah tii bi nkaal pɔɔn pu na

† **13:18** : Lik Ilahn 41.9.

31 Judas aah nyan na, le Yesu bui bi, “Dandana, Uwumbɔr ga nyuŋ min
Unibɔn Aabo. M pu, le binib ga nyuŋ Uwumbɔr. 32 Bi yaa nyuŋ Uwumbɔr
m pu kan, Uwumbɔr mu ga nyuŋ mi ubaa chee. U ga nyuŋ mi dandana wee
la. 33 Maabim, m ga li bi ni chee ni yunn siib la. Ni ga li ban mi. Maah nan tuk
Juu yaab pu na, kina le m ki tuk ni mu dandana, ke naan ŋmaa buen maah
cha nin chee na. 34 M tii nimi nkaal pɔɔn la, ke ni li gee tɔb. Maah gee nimi pu
na, ni mu li gee tɔb kina. 35 Ni yaa gee tɔb kan, nima le ga cha binib mɔmɔk
bee ke ni ye maadidiliib.”

Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na
(Matiu 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34)

36 Le Simonn Piita baa u, “Ndindaan, aa ga buen la chee?”
Le Yesu bui u, “Maah cha nin chee na, saan ŋmaa dii mi dandana. N-yoonn
choo, le aa ga nan buen.”
37 Le Piita baa u, “Ndindaan, ba pu maan ŋmaa dii si dandana? M ga ŋmaa
kpo aa pu.”
38 Le Yesu baa u, “Aa ga sil ŋmaa kpo m pu uu? M tuk si mbamɔn la, aa ga
len nfum mutaa ke saa nyi mi, le ukooja nin wii.”

14

Yesu le ye nsan mu cha Uwumbɔr chee na

1 “Ni taa cha ilandak li muk nimi. Ni gaa Uwumbɔr ki kii man, ki gaa m
mu ki kii man. 2 Tidir wiir Nte Uwumbɔr do. Ti yaa kaa ba wiir kan, m ba ga
tuk nimi. M cha m ti toor nkookoo yaan ki kiir nimi la. 3 M yaa buen ti toor
nkookoo yaan ki kiir nimi kan, m ga gir ni, ki nan yoor nimi buen mbaa chee,
ni ti li bi maah ga li bi nin chee na. 4 Ni nyi maah cha nin chee na aasan.”
5 Le Tomas bui u, “Ndindaan, taa nyi saah cha nin chee na. Ti ga ŋa kinye
ki li nyi nsan mu cha nima na?”
6 Le Yesu bui u, “Min le ye nsan ngbaan, ni mbamɔn, ni limɔfal. Ubaa aan
dan Nte Uwumbɔr chee, see u dii mi. 7 Ni yaa ba nyi mi kan, ni ba ga li nyi
Nte Uwumbɔr mu. Dandana ni nyi u, ki kan u.”
8 Le Filip bui u, “Ndindaan, mɔk timi Aate. Nima le tinimbil ga gbiin.”
9 Le Yesu baa u, “Filip, m bi ni chee ni yunn kina, le saa bee mi ii? Unii umɔk
kan mi na, u kan Nte Uwumbɔr mu le na. Ba pu aa bui mi ke m mɔk nimi Nte?
10 M bi Nte Uwumbɔr ni, Nte Uwumbɔr mu bi m ni. Saa pak kina aa? Maah
tuk nimi iliin i na, maa len mbaa pu. Nte Uwumbɔr u bi m ni na le cha m tun
waatuln.
11 “Ni li pak ke m bi Nte Uwumbɔr ni, Nte Uwumbɔr mu bi m ni. Ni yaa kaa
pak maah len pu na kan, gaa mi ki kii lituln ngbaan pu man. 12 M tuk nimi
mbamɔn la, unii umɔk gaa mi ki kii na kan, u ga tun lituln ke maah tun pu na.
U mu ga tun lituln li jer lituln ngbaan na; ba pu? m cha Nte Uwumbɔr chee
la. 13 Ni yaa mee Uwumbɔr tiwan nimɔk maayimbil pu na kan, m ga ŋa naah
ban pu na tii nimi, aan binib nyuŋ Uwumbɔr, min Ujapɔɔn pu. 14 Ni yaa mee
mi tiwan maayimbil pu kan, m ga ŋa naah ban pu na tii nimi.”

Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah ga fuu ni pu na

15 “Ni yaa gee mi kan, ni ga kii maamɔb, 16 le m ga mee Nte Uwumbɔr, le u ga
tii nimi Uteter uken, u li bi ni chee n-yoonn mɔmɔk. 17 Uma le ye Uwumbɔr
Aafuur Nyaan mu ye mbamɔn na. Dulnyaa aanib aa ŋmaa gaa mu; ba pu?
baa waa mu, ki mu aa nyi mu. Nimi le nyi mu; ba pu? mu bi ni chee, ki ga li
bi ni ni.

18 “Maan di nimi lii nibaa. M ga gir ni ni chee. 19 Ni gur siib le dulnyaa
aanib aan ki kan mi. Nimi le ga kan mi. Maah kpa limɔfal na, nima pu le ni
mu ga li kpa limɔfal. 20 Liyaadaal ngbaan le ni ga bee ke m bi Nte Uwumbɔr
ni, le ni mu bi m ni, le m mu bi ni ni.
21 “Unii umɔk nyi maakaal ki kii mu na, uma le gee mi. Unii yaa gee mi kan,
Nte Uwumbɔr ga li gee udaan ngbaan. M mu ga li gee u, ki ga di mbaa mɔk
u.”
22 Le Judas uken na, naa ye Judas Iskariot, baa u, “Ndindaan, ba pu aa ga
di aabaa mɔk timi, kaan di mɔk dulnyaa ni aanib?”
23 Le Yesu bui u, “Unii yaa gee mi kan, u ga kii maaliin, le Nte Uwumbɔr ga
li gee u, le ti ga dan u chee, ki ga li bi u chee. 24 Unii yaa kaa gee mi kan, waan
kii maaliin. Maah tuk nimi iliin i na aa ye maaliin, i ye Uwumbɔr u tun ni mi
na aaliin la.
25 “Maah laa bi ni chee na, le m tuk nimi tibɔr timina. 26 Nte Uwumbɔr ga
tun ni Uteter, maayimbil pu. Uteter ngbaan ye Waafuur Nyaan la. Uma le ga
mɔk nimi tibɔr mɔmɔk aatataa, ki ga teer nimi maah tuk nimi tibɔr timɔk na.
27 “M tii nimi nsuudoon la. Maah kpa nsuudoon pu na, kina le m tii nimi.
Dulnyaa aawan aa ŋmaa tii nimi nsuudoon ke maah tii nimi pu na. Ni taa cha
ilandak li muk nimi, ki taa san ijawaan man. 28 Ni ŋun m len ke m ga buen ki
ga ki gir ni, ni chee. Ni yaa gee mi kan, ni ba ga li kpa mpopiin ke m buen Nte
Uwumbɔr chee; ba pu? Nte jer mi. 29 M tuk nimi tiwan ni kaa kee ŋa na aabɔr
dandana, ke ni yaa nan ŋa kan, ni gaa mi ki kii. 30 Maan ki len ni chee tibɔr
ni yunn; ba pu? dulnyaa wee aayidaan kinimbɔŋ le choo. Ki mu aan ŋmaa ŋa
mi nibaa. 31 M ban ke dulnyaa ni aanib bee ke m gee Nte Uwumbɔr, nima le
m ŋani waah tuk mi pu na mɔmɔk.
“Fiin, ti li cha man.”

15

Yesu aah ye lisupuul bamɔnn pu na

1 “Min le ye ndaan aasubil aasupuul bamɔnn na. Nte Uwumbɔr le ye
ukpaal u lik busub ngbaan na. 2 Ibon imɔk bi m pu kaa lu ŋisubil na, u ga per i
lii. Ibon imɔk lu ŋisubil na, u ga toor i, i moo lu ŋisubil. 3 Maah tuk nimi maaliin
na, ima le toor nimi aabimbin. 4 Ni li kpaan m chee man, m mu kpaan ni chee.
Mbon yaa bi mubaa, kaa tuu busub pu kan, mu aan ŋmaa lu ŋisubil. Kina le
ni mu yaa kaa kpaan m chee kan, naan ŋmaa li ŋani tinyoor tii Uwumbɔr.
5 “Min le ye lisupuul ngbaan. Le ni ye ibon. Unii umɔk kpaan m chee, m
mu kpaan u chee na, udaan ngbaan ŋani tinyoor sakpen tii mi; ni mu yaa kaa
kpaan m chee kan, naan ŋmaa ŋa nibaa. 6 Unii yaa kaa kpaan m chee kan, u
ga ŋa yɔli ke mbon mu kaa tuu busub pu na aah kuur pu na la. Le Uwumbɔr
ga mee u lii ke binib aah peei ibokuun pu ki joo tuur mmii na. 7 Ni yaa kpaan
m chee, ki yaa joo maaliin nisui ni kan, mee Uwumbɔr naah ban pu na man,
le u ga ŋa kina tii nimi. 8 Ni yaa ŋani tinyoor sakpen tii Nte Uwumbɔr kan,
nima le ga nyuŋ u, ki ga mɔk ke ni sil ye maadidiliib. 9 Nte Uwumbɔr aah gee
mi pu na, kina le m mu gee nimi. Ni li beenin ye maah gee bi na. 10 M ŋani
Nte Uwumbɔr aah tuk mi pu na, le u beenin gee mi. Ni mu yaa ŋani maah tuk
nimi pu na kan, m mu ga li beenin gee nimi.
11 “M tuk nimi tibɔr timina ke ni li kpa mpopiin ke maah kpa pu na. M ban
ke ni li kpa mpopiin mbamɔm. 12 Maakaal le ye ke ni li gee tɔb ke maah gee
nimi pu na. 13 Unii yaa kpo ujɔtiib pu kan, ubaa aa ki bi, ki kpa ngeehm ki
ti jer kina. 14 Ni yaa ŋani maah tuk nimi pu na kan, ni ye njɔtiib la. 15 Maan
ki yin nimi ke bitutum; m yin nimi ke njɔtiib la. Ututunn aa nyi udindaan

aabər məmək; m tuk nimi tibər timək m ŋun Nte Uwumbər chee na. 16 Nimi
le aa nyan mi. Min le nyan nimi, ki siin ke ni li ŋani tinyoor ti ga li bi n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na, ke ni yaa mee Nte Uwumbər tiwan maayimbil pu kan,
u ga tii nimi. 17 Ni li gee təb. Maah tii nimi nkaal mu na le na."

Dulnyaa aanib aah ga li nan Yesu aanib pu na

18 "Dulnyaa aanib yaa nan nimi kan, ni li nyi ke bi puen nan mi la, le ki nin
nan ni mu. 19 Ni yaa ba ye dulnyaa yaab kan, dulnyaa yaab ba ga li gee nimi
ke baah gee təb pu na; ni mu aa ye dulnyaa yaab. M nyan nimi dulnyaa ni
aanib aakaasisik ni, nima le cha dulnyaa yaab nan nimi. 20 Teer man maah
nan tuk nimi pu na ke, 'Unaagbiija ubaa aa jer udindaan.' Bi yaa nan ŋa mi
falaa kan, bi ga ŋa ni mu falaa. Bi yaa nan kii maaliin kan, bi ga kii nimi aaliin
mu. 21 Baa nyi Uwumbər u tun ni mi na. Nima le bi ga ŋa nimi falaa m pu.
22 M yaa kaa ba dan dulnyaa ni ki nan tuk bi maabər kan, baa ba ga li kpa
taani; naah bi pu na, bi kpa taani; ba pu? maah tuk bi maabər na, baan ki
ŋmaa len ke baa nyi ti. 23 Unii yaa nan mi kan, naa ye min baanja le u nan, u
nan Nte Uwumbər mu la. 24 M tun lijinjiir aatun binimbil ni. Ubaa aa ki bi,
ki ga ŋmaa tun lijinjiir aatun kina. M yaa kaa ba tun lijinjiir aatun ngbaan
binimbil ni kan, baa ba ga li kpa taani; naah bi pu na, bi kpa taani; ba pu? bi
kan maah tun pu na, ki nan m ni Nte Uwumbər mək. 25 Bi nan timi kina ke ni
gbiin Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na ke, 'Bi po nan mi fam la, naa ye ke m
ŋa bi nibaa.'*

26 "Tə, Uteter na ga fuu ni. Uma le ye Nte Uwumbər Aafuur Nyaan mu ye
mbaməŋ, ki nyan ni Uwumbər chee na. Min le ga tun ni mu ni chee. Muma
le ga nan tuk nimi maabər. 27 Ni mu ga tuk binib maabər; ba pu? ni nan bi m
chee, maah piin maatuln buyoonn ki nan saa dandana na.

16

1 "M tuk nimi binib aah ga nan ŋa nimi falaa pu na, ke ni yaa nan ŋa kan,
ni taa gir puwəb. 2 Bi ga nyan nimi mmeen aadir ni; n-yoonn mbaa mu choo,
unii yaa ku nimi kan, u ga li dak ke u tun Uwumbər aatuln le na. 3 Baa nyi Nte
Uwumbər, kaa nyi m mu. Nima le ga cha bi ŋa nimi kina. 4 M tuk nimi baah
ga ŋa nimi pu na, ke n-yaayoonn yaa nan fuu ni kan, ni ga teer ke m nan tuk
nimi kina."

Uwumbər Aafuur Nyaan aatuln

"Maah nan bi ni chee na, nima le cha maa nan puen tuk nimi tibər tee.
5 Dandana, m ga ki gir buen u tun ni mi na chee, le ni ponn ni ubaa aa baa mi
ke m cha la chee. 6 Maah bui ke m ga buen cha nimi na, nima pu le nisui bii
sakpen. 7 M tuk nimi mbaməŋ la, m yaa buen kan, ni ŋan ki tii nimi; ba pu? m
yaa kaa buen kan, Uteter ngbaan aan dan. M yaa buen kan, m ga tun ni u ni
chee. 8 U yaa fuu ni kan, u ga mək dulnyaa ni aanib ke bi ye titunwanbirdam,
ki ga mək bi ke m ye uninyaan la, ki ga mək bi ke Uwumbər ga ji bi tibər. 9 U ga
mək bi ke bi ye titunwanbirdam; ba pu? baa gaa mi ki kii. 10 U ga mək bi ke
m ye uninyaan la; ba pu? m ga buen Nte Uwumbər chee, le naan ki kan mi.
11 U ga mək bi ke Uwumbər ga ji bi tibər; ba pu? u jin kinimbəŋ ki ye dulnyaa
wee ni aayidaan na tibər.

12 "M kpa tibər pam ki ga tuk nimi; ti mu ye nnan aabər la, naan ŋmaa gaa
ti dandana. 13 Uwumbər Aafuur Nyaan mu ye mbaməŋ na yaa nan fuu ni
kan, mu ga tuk nimi mbaməŋ məmək; mu aan len mubaa pu; mu aah ŋun

* **15:25** : Lik Ilahn 35.19; 69.4.

Uwumbɔr chee ti na, tima le mu ga len, ki ga tuk nimi budabu ga nan ŋa
n-yoonn mu choo na na. 14 Mu ga nyuŋ mi; mu ga di maabɔr tuk nimi. 15 Nte
Uwumbɔr aabɔr mɔmɔk ye maabɔr la. Nima le cha m bui nimi ke mu ga di
maabɔr tuk nimi."

Mpombiin ni mpopiin pu

16 "Ni yaa kpee siib kan, naan ki kan mi. Le ni ki kpee siib kan, ni ga ki kan
mi."
17 Le waadidiliib bibaa baa tɔb, "Waah len pu na aatataa ye kinye? U bui
ke ni yaa kpee siib kan, taan ki kan u, ni ki kpee siib kan, ti ga ki kan u, ki bui
ke u ga buen Ute Uwumbɔr chee. 18 'Ni kpee siib' aatataa ye kinye? Taa nyi
waah len pu na aatataa."
19 Le u bee ke bi ban bi baa u tibɔr ngbaan aatataa. Le u bui bi, "M len ke
ni yaa kpee siib kan, naan ki kan mi, ni ki kpee siib kan, ni ga ki kan mi. Ni
baa tɔb maah len pu na aatataa la aa? 20 M tuk nimi mbamɔn la, nimi le ga
li kaani ki wii; dulnyaa aanib ma ga li kpa mpopiin. Ni ga li kpa mpombiin;
nimi aapombiin ngbaan mu ga nan kpaln mpopiin. 21 Upii yaa ban u maa
ubo kan, u ga li kpa mpombiin waafalaa pu. U ti ma ubo doo kan, waan ki
teer falaa ngbaan aabɔr, u ga li kpa mpopiin la; ba pu? unipɔɔn koo ni udo.
22 Ni bi kina le ni mu chee. Dandana, ni kpa mpombiin la. M ni nimi ga nan ki
kan tɔb, le ni ga li kpa mpopiin. Ubaa aan ŋmaa nyan mpopiin ngbaan nisui
ni.
23 "Liyaadaal ngbaan, naan ki baa mi tiwan nibaa pu. M tuk nimi mbamɔn
la, ni yaa mee Nte Uwumbɔr tiwan nimɔk maayimbil pu na kan, u ga tii nimi.
24 Naa kee mee Uwumbɔr tiwan nibaa maayimbil pu, ki nan saa din. Ni li mee
u, le ni ga kan, ki li kpa mpopiin mbamɔm."

Yesu aah nyaŋ dulnyaa pu na

25 "M ŋakl ŋiyataŋak le ki tuk nimi tibɔr timina. N-yoonn choo, maan ki ŋakl
ŋiyataŋak tuk nimi. M ga di iliin i diin na le tuk nimi Nte Uwumbɔr aabɔr.
26 Liyaadaal ngbaan le ni ga mee Uwumbɔr maayimbil pu. Maa len ke m ga
mee Nte Uwumbɔr ki tii nimi; 27 uma ubaa le gee nimi; ba pu? ni gee mi,
ki pak ke m nyan ni u chee. 28 Tɔ, m nyan ni Nte Uwumbɔr chee, le ki dan
dulnyaa ni. Dandana, m ga nya dulnyaa ni, ki gir buen Nte Uwumbɔr chee."
29 Le waadidiliib bui u, "Dandana, aa len iliin i diin na. Saa ki ŋakl ŋiyataŋak.
30 Dandana ti bee ke aa nyi tiwan mɔmɔk. Binib aa kee baa si, le aa bee baah
ban bi baa si pu na. Nima le cha ti pak ke aa nyan ni Uwumbɔr chee."
31 Le u baa bi, "Ni sil gaa mi ki kii dandana wee la aa? 32 N-yoonn mbaa
choo, ki mu fuu ni a, le ni mɔmɔk ga yaa, ki kun, ki cha mi mbaa; m mu aa
bi mbaa, Nte Uwumbɔr bi m chee. 33 M tuk nimi tibɔr timina ke ni li kpa
nsuudoon m pu. Ni ga kan falaa dulnyaa ni. Ni li kpa lipobil man; ba pu? m
nyaŋ dulnyaa a."

17

Yesu aah mee Uwumbɔr tii waadidiliib pu na

1 Yesu aah len kina na, le u waan lik paacham, ki bui ke, "Nte Uwumbɔr,
n-yoonn fuu ni a. Nyuŋ min Aajapɔɔn, le m mu nyuŋ si Nte; 2 ba pu? aa ŋa mi
binib mɔmɔk Aadindaan ke m di limɔfal li kaa kpa ndoon na, ki di tii saah tii
mi binib bi na mɔmɔk. 3 Sin baanja le ye Uwumbɔr bamɔnn. Binib bi nyi si,
ki nyi mi Yesu Kristo u aa tun ni u na, bima le kpa limɔfal li kaa kpa ndoon
na. 4 M nyuŋ si dulnyaa wee ni; m tun saah tii mi lituln li na ki doo. 5 Nte

Uwumbɔr, dulnyaa aah kaa nan kee bi buyoonn na, m nan bi aa chee, le aa nyuŋ mi. Nte, ki nyuŋ mi kina aa chee.

6 “M mɔk bijab bimina saah bi pu na. Aa nyan bi dulnyaa ni aanib ponn ni
ki di tii mi la. Bi nan ye saanib la, le aa di bi tii mi, le bi joo saaliin. 7 Dandana
bi bee ke saah tii mi tiwan nimɔk na, ni nyan ni aa chee la; 8 ba pu? m tuk bi
saah tuk mi tibɔr ti na, le bi gaa ti, ki nyi ke ni ye mbamɔn ke m nyan ni aa
chee, ki pak ke si le tun ni mi.

9 “M mee si tii bi. Maa mee si tii dulnyaa aanib. M mee si tii binib bi aa tii
mi na la; ba pu? bi ye saanib la. 10 Maanib mɔmɔk ye saanib la. Le saanib
mu ye maanib. Le bi nyuŋ mi. 11 Dandana, m choo aa chee la. Maan ki
li bi dulnyaa ni; bima le ga li bi dulnyaa ni. Nte Uwumbɔr u ye chain na,
aa tii mi saayimbil. Cha liyimbil ngbaan aapɔɔn li lik bi, bi li ye unibaan
ke m ni si aah ye unibaan pu na. 12 Maah bi bi chee buyoonn na, m lik bi
saayimbil li aa tii mi na aapɔɔn pu la. M lik bi, le bi ponn ni ubaa aa bee yɔli,
see nifam na baanja. Waah bee fam na, ni gbiin Uwumbɔr Aagbaŋ aah len
pu na. 13 Dandana m choo aa chee la. Maah laa bi dulnyaa ni na, nima le m
len aa chee tibɔr timina ke bi li kpa mpopiin ke maah kpa pu na. 14 M tuk bi
saaliin. Maah kaa ye dulnyaa yoo na, kina le bi mu aa ye dulnyaa yaab. Nima
le cha dulnyaa aanib nan bi. 15 Maa mee si ke aa nyan bi dulnyaa ni. M mee
si ke aa taa cha kinimbɔŋ ŋa bi nibaa. 16 Maah kaa ye dulnyaa yoo na, kina le
bi mu aa ye dulnyaa yaab. 17 Ŋa bi chain. Cha saaliin i ye mbamɔn na ŋa bi
chain. 18 Saah tun ni mi dulnyaa wee ni pu na, kina le m mu tun bi dulnyaa
ni. 19 Bi pu le m di mbaa tii si ke bi mu li ye saanib bi bi chain mbamɔm na.

20 “Maa mee si tii bijab bimina baanja. M mee si tii binib bi ga gaa mi ki kii
baaliin pu na la. 21 M mee si ke bi mɔmɔk li ye unibaan. Nte Uwumbɔr, aa bi
m ni, le m mu bi aa ni. Cha bi mu li bi ti ni, aan dulnyaa ni aanib pak ke aa
sil tun ni mi. 22 Saah tii mi saabimbinyaan pu na, kina le m mu tii bi, aan bi
li ye unibaan ke m ni si aah ye unibaan pu na. 23 M bi bi ni, le aa mu bi m ni,
ke bi kpaan unibaan mbamɔm, aan dulnyaa ni aanib bee ke aa tun ni mi, ki
bee ke aa gee saanib ke saah gee mi pu na.

24 “Nte Uwumbɔr, saah tii mi binib bi na, m ban bi mu li bi maah bi nin chee
na, ki kan saah nyuŋ mi pu na; saah kaa nan kee naan dulnyaa buyoonn na,
aa nan gee mi. 25 Nte Uwumbɔr u ŋani ni ŋan na, dulnyaa aanib aa nyi si. Min
le nyi si. Binib bimina mu bee ke aa tun ni mi la. 26 M mɔk bi saah bi pu na,
ki ga li beenin mɔk bi, ke bi mu li gee tɔb ke saah gee mi pu na, aan m mu li
bi bi ni.”

18

Baah chuu Yesu pu na
(Matiu 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53)

1 Yesu aah len kina ki ti doo na, le u ni waadidiliib puur nkpen mu bi yin mu
ke Kidronn na. Isui i lu ŋisubil jikee na aasaak kibaa bi nima chee. Le bi koo
kisaak ngbaan ni. 2 Le Judas, u ga kooh Yesu na, mu nyi nima chee; Yesu ni
waadidiliib nan kuuni nima chee kpala kpala. 3 Le Judas nan di butɔb aajab
ni bitutum bi nyan ni Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Farisii yaab chee na, ki
buen kisaak ngbaan ni bi ti chuu Yesu. Bi nan joo ni karyaa mam, ni tijawan.
4 Le Yesu nyi budabu ga ŋa u na. Le u tooh bi nsan ni, le ki ti baa bi, “Ni ban
ŋma?”

5 Le bi bui u, “Ti ban Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na la.”
Le u bui bi, “Min ye.”

Judas u kooh u na mu nan si butəb aajab ngbaan chee. 6 Yesu aah len ke
uma ye na, le bi sur puwəb, ki lir kitiŋ. 7 Nima le u ki baa bi, “Ni ban ŋma?”
Le bi bui ke, “Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na.”
8 Le u bui bi, “M tuk nimi ke min ye. Ni yaa ban mi kan, ni cha maadidiliib
na li cha.” 9 U len kina ke ni gbiin waah len pu na, ke Uwumbər aah tii u binib
bi na, waa cha bi ponn ni ubaa bee fam.
10 Le Simonn Piita joo kijaak aajuk, le ki di gaa per Uwumbər aato-
toorninkpel aanaagbiija aatafagiir. Bi yin unaagbiija ngbaan ke Malkus.
11 Le Yesu bui Piita, “Di saajuk ngbaan fu kijuchook ni. M taa ji falaa u Nte
Uwumbər siin mi na aa?”

Baah di Yesu buen uninkpel Anas chee pu na

12 Le butəb aajab, ni baaninkpel, ni bitutum ngbaan chuu Yesu ki buu
unaal, 13 le ki pue di u buen Anas chee. Anas nan ye Kayafas aachool la.
Kayafas nan ye Uwumbər aatotoorninkpel le libiln ngbaan, 14 ki ye uja u nan
tuk Juu yaab ke ni ŋan ke unibaan kpo binib məmək pu na.

Piita aah nee Yesu pu na
(Matiu 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57)

15 Baah di Yesu buen na, le Simonn Piita ni Yesu aadidiir ubaa paan u pu.
Uwumbər aatotoorninkpel nyi Yesu aadidiir ngbaan. Nima le u dii Yesu ki
koo ni Uwumbər aatotoorninkpel aachiln ni. 16 Le Piita nan sil mbisaməb
chee lipaal. Le Yesu aadidiir u Uwumbər aatotoorninkpel nyi u na buen ti
len usapɔɔn u si kii mbisaməb na chee, le ki di Piita koo ni. 17 Le usapɔɔn
ngbaan baa Piita, “Aa mu ye uja ngbaan aadidiir ubaa la aa?”
Le u bui u, “Maa ye.”
18 Tiwoor nan bi. Le Uwumbər aatotoorninkpel aatutum, ni Juu yaab
aatutum nan di nkoon tuur mmii, ki si wol. Le Piita mu si bi chee, ki si wol
mmii.

Uwumbər aatotoorninkpel aah jin Yesu tibər pu na
(Matiu 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71)

19 Le Uwumbər aatotoorninkpel baa Yesu waadidiliib aabər, ki baa u waah
mək binib pu na aabər. 20 Le Yesu bui u, “N-yoonn məmək, le m len binib
məmək aanimbil ni, ki tuk bi Uwumbər aaliin, mmeen aadir ni, ni Uwumbər
Aadichal ni, Juu yaab məmək aah kuuni nin chee na. Maa len tibər tibaa libəəl
ni. 21 Ba ŋa aa baa mi? Baa binib bi ŋun maah len pu na ke m tuk bi kinye. Bi
nyi maah len pu na.”
22 Yesu aah len kina na, le ututunn u si u chee na di unaal faa u, le ki baa u,
“Uwumbər aatotoorninkpel chee le aa len kina aa?”
23 Le Yesu bui u, “M yaa len tibəbir kan, mək binib ngbaan taah bir pu na.
Maah len pu na yaa ŋan kan, ba ŋa aa faa mi?”
24 Le Anas di Yesu tun Kayafas u ye Uwumbər aatotoorninkpel na chee.
Tikululn beenin buu unaal.

Piita aah ki nee Yesu pu na
(Matiu 26.71-75; Mak 14.69-72; Luk 22.58-62)

25 Simonn Piita aah si wol mmii pu na, le bi baa u, “Aa mu ye waadidiliib
ponn ni ubaa la aa?”
Le u nee ki bui ke waa ye.
26 Le Uwumbər aatotoorninkpel aanaagbiib ponn ni ubaa, u ye uja u Piita
gaa per utafal na aana aabo ubaa na, baa u, “Maa ba kan si Yesu chee kisaak
ngbaan ni ii?”

27 Le Piita ki nee. Libuul ngbaan ni le ukooja wii.

Pailat aah jin Yesu tibɔr pu na
(Matiu 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Luk 23.1-5)

28 Le bi di Yesu nyan Kayafas aadichal ni, ki di u buen kitiŋ ngbaan aaninkpel aadichal ni, bi yin u ke Pailat. Ni nan ye lichakpitaawoln la. Juu yaab aaninkpiib nan ban ke bi li bi chain ki ji Lakr-jer aajim,* nima le baa nan koo ni lidichal ngbaan ni. 29 Nima pu le Pailat nyan lipaal bi chee, ki ti baa bi, “Ni galn uja ngbaan kinye?”

30 Le bi bui u, “Uja ngbaan yaa kaa ba ye bakadaan kan, taa ba ga chuu u ŋa aaŋaal ni.”

31 Le Pailat bui bi, “Nimi nibaa gaa u ki ti ji u tibɔr, nimi aakaal aah dii pu na.”

Le bi bui u, “Taa kpa nsan ti ku unii.” 32 Baah len kina na, ni gbiin Yesu aah nan len pu ki mɔk binib waah ga nan kpo pu na.

33 Le Pailat ki labr koo lidichal na ni, le ki yin Yesu, ki nan baa u, “Sin le ye Juu yaab aabɔr aa?”

34 Le Yesu baa u, “Saah len pu na, aa len aabaa pu le aan binib le tuk si ke m ye Juu yaab aabɔr.”

35 Le Pailat baa u, “M ye Juu yaab aanii la aa? Sin aabaa aanib ni Uwumbɔr aatotoorninkpiib le di si ŋa ŋŋaal ni. Aa ŋa ba?”

36 Le Yesu bui u, “Maanaan aa ye dulnyaa wee ni aanaan. Maanaan yaa ba ye dulnyaa wee ni aanaan kan, maadidiliib ba ga jan kijaak, Juu yaab taa ŋmaa chuu mi. Maanaan aa ye dulnyaa wee ni aanaan.”

37 Le Pailat baa u, “Aa sil ye ubɔr la aa?”

Le Yesu bui u, “Ni ye saah len pu na. M dan dulnyaa wee ni ke m nan tuk binib mbamɔn la. Nima le cha bi ma mi. Unii umɔk ban mbamɔn na kan, u ga kii maah len pu na.”

38 Le Pailat baa u, “Mbamɔn ye kinye?”

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na
(Matiu 27.15-31; Mak 15.6-20; Luk 23.13-25)

Pailat aah len kina na, le u ki nyan lipaal Juu yaab chee, ki ti bui bi, “Maa kan waataani ubaa. 39 Nimi aakaal le ye ke m nyan unaagbiija ubaa lii Lakr-jer aajim yoonn. Ni ban ke m di Yesu, u ye Juu yaab Aabɔr na lii ii?”

40 Le bi teen, “Taa di uja ngbaan lii. Di Barabas lii.” Barabas nan ye ufifiir la.

19

1 Le Pailat di Yesu ŋa waatɔb aajab aaŋaal ni ke bi lue u ŋinaalab. 2 Le bi luu ikokon aayikpupuk ki di chiŋ u, ki di libɔkumaln peen u, 3 le ki choo ki nan dooni u, ki bui u, “Juu yaab Aabɔr, aa doon aa?” le ki joo biŋaal gbaa u.

4 Le Pailat ki nyan lipaal, ki ti bui Juu yaab, “M ga di u nyan ni lipaal ni chee, aan ni bee ke maa kan waataani ubaa.” 5 Le Yesu nyan ni lipaal, ki beenin chik ikokon aayikpupuk ki pee libɔkumaln ngbaan. Le Pailat bui bi, “Lik man, uja ngbaan sɔ.”

6 Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni baatutum aah kan u na, le bi teen ke, “Kpaa u ndɔpuinkoo pu, kpaa u ndɔpuinkoo pu.”

Le Pailat bui bi, “Nimi nibaa kpaa u ndɔpuinkoo pu man. Maa kan waataani ubaa.”

---

* **18:28** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbɔr nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

7 Le bi bui u, “Ti kpa nkaal la. Nkaal ngbaan aah dii pu na, u ŋeer nkun; ba
pu? u len ke u ye Uwumbɔr Aajapɔɔn la.”
8 Pailat aah ŋun ke Yesu bui ke u ye Uwumbɔr Aajapɔɔn na, le ijawaan moo
chuu u. 9 Le u ki gir koo lidichal ngbaan ni, ki ti baa Yesu, “Aa nyan ni la
chee?”
Le Yesu aa len tibaa. 10 Le Pailat baa u, “Saan gar mi tibaa aa? Li nyi. M
kpa mpɔɔn, ki ga ŋmaa di si lii, ki kpa mpɔɔn ki ga ŋmaa kpaa si ndɔpuinkoo
pu.”
11 Le Yesu bui u, “Uwumbɔr yaa kaa tii si mpɔɔn kan, saan ŋmaa li
kpa mpɔɔn ki ŋa mi nibaa. Nima pu na, unii u di mi ŋa aaŋaal ni na,
waatunwanbir jer siyaan.”
12 Waah len kina na, nima le Pailat ban ke u di u lii; le Juu yaab teen ke, “Aa
yaa di uja ngbaan lii kan, saa ye Ubɔrkpaan Siisa aajɔ; unii umɔk len ke u ye
ubɔr na, u ye Siisa aadin la.”
13 Pailat aah ŋun kina na, le u ki nyan Yesu lipaal ki ti kal ubɔjir aajal pu,
bi yin nima chee ke “Ntakpateer paab.” Juu yaab aaliin ponn ni, bi yin nima
chee ke “Gabata.” 14 Ni nan ye Lakr-jer aajim yoonn la. Liyaadaal ngbaan
nan ye kitaak ki ga ji ki woln Juu yaab aakpaakool daal na la. Ni nan ye
kichakpiik ni, ki naahn tikur tiloob yoonn. Le Pailat bui Juu yaab, “Lik man,
nimi aabɔr sɔ.”
15 Le bi teen, “Nyan u nima, nyan u nima, kpaa u ndɔpuinkoo pu.”
Le Pailat baa bi, “M di nimi aabɔr kpaa ndɔpuinkoo pu uu?”
Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib bui u, “Taa ki kpa ubɔr ubaa ki kpee Siisa
pu.”
16 Baah len kina na, le u di Yesu ŋa biŋaal ni, bi ti kpaa u ndɔpuinkoo pu.

Baah kpaa Yesu ndɔpuinkoo pu pu na (Matiu 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43)

Le bi gaa u, 17 ki cha u yoor waadɔpuinkoo, le bi di u nyan kitiŋ ponn ni,
ki buen nibaa chee, bi yin nima chee ke “Kiyikpaŋ aapepel.” Juu yaab aaliin
ponn ni, bi yin nima chee ke “Golgota.” 18 Le butɔb aajab ngbaan kpaa u
ndɔpuinkoo pu nima chee, le ki kpaa bijab bilee mu idɔpuinkee pu. Bi kpaa
ubaa unangan wɔb, ki kpaa uken unangii wɔb. Le Yesu nan bi bikaasisik ni.
19 Pailat nan ŋmee ŋŋmeen ke, “Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii, ki ye Juu yaab
Aabɔr na,” le ki di ŋŋmeen ngbaan tam waadɔpuinkoo pu. 20 Ni ŋmee Juu yaab
aaliin ponn ni, ni Rom yaab aaliin ponn ni, ni Griik yaab aaliin ponn ni. Baah
nan kpaa Yesu ndɔpuinkoo pu nin chee na aa daa kitiŋ ni, nima pu na, Juu
yaab pam le nan karn ŋŋmeen ngbaan. 21 Le Juu yaab aatotoorninkpiib bui
Pailat, “Taa ŋmee ke u ye Juu yaab Aabɔr. Ŋmeen ke uma le len ke u ye Juu
yaab Aabɔr.”
22 Le Pailat bui bi, “Maah ŋmee pu na, ni ŋmee a.”
23 Le butɔb aajab bi kpaa u ndɔpuinkoo pu na yakr waawanpeenkaan
nfum munaa, bima binib binaa; le ki yoor waakpalk mu. Kikpalk ngbaan
nan ye litamuln, kaa kpa baah ŋal nin chee na. 24 Nima pu le bi bui tɔb, “Taa
cha ti kar kikpalk ngbaan. Cha ti too inaan, ki lik ke ulau ga ji ki.” Baah ŋa
pu na, ni gbiin Uwumbɔr Aagbaŋ aah len pu na ke:
“Bi di maawanpeenkaan yakr tii tɔb,
ki too inaan maakpalk pu.”*
Nima le cha butɔb aajab ngbaan ŋa kina.
25 Le Yesu aana, ni unawaa, ni Mari u ye Klopas aapuu na, ni Mari
Magdalene, nan si gbɔk Yesu aadɔpuinkoo. 26 Le Yesu kan una ni waadidiir u

* **19:24** : Lik Ilahn 22.18.

u gee u na si gbɔk u. Le u bui una, “Nna, lik, aajapɔɔn sɔ,” 27 le ki bui waadidiir
ngbaan mu, “Lik, aana sɔ.” Liyaadaal ngbaan, le udidiir ngbaan di Yesu aana
koon waachiln ni.

Yesu aah kpo pu na
(Matiu 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49)

28 Le Yesu bee ke u tun waatuln doo a. Le u bui ke, “Nnyunyuu chuu mi.”
Waah len kina na, ni gbiin Uwumbɔr Aagbaŋ aah len pu na.
29 Le tiwanyukaan ni mɔɔn na gbii lisambil ki si nima chee. Le bi di nkiisuk
bɔn ni ni, ki di ŋa ndɔ pu, ki di ŋa umɔb ni ke u moor. 30 Waah moor ni na, le
u bui ke, “Maatuln doo a,” le ki gaa tiin, ki cha waawiin nyan, le u kpo.

Baah saa Yesu aasikakl pu na

31 Ni nan ye kitaak ki ga woln Juu yaab aafuur daal na la. Likpaakool daal
ngbaan nan ye nwiin sakpiin daal la. Nima le Juu yaab aa ban ke ŋinikpol
li beenin bi idɔpuinkee pu likpaakool daal. Nima le bi bui Pailat ke u cha
waajab ti gbaa kool bitaa, aan bi kpo mala, aan bi chuu nyan bi idɔpuinkee
pu. 32 Le waajab dan nan gbaa kool bijab bi lee idɔpuinkee pu Yesu chee na
aataa. Bi gbaa kool ubaa aataa, ki ti gbaa koo uken mu aataa. 33 Baah ti fuu
Yesu chee na, bi mui u kpo a, nima le baa gbaa kool utaa. 34 Le butɔb aaja ubaa
di kigbalk saa Yesu aasikakl. Libuul ngbaan ni, le nsin ni nnyun nyan. 35 Uja
u kan kina na tuk binib waah kan pu na, aan ni mu tii naadii. Waah len pu
na, ti gbii. U nyi ke u len mbamɔn la. 36 Bi ŋa Yesu kina ke ni gbiin Uwumbɔr
Aagbaŋ aah len pu na ke, “Waakpab ponn ni libaa aan koo.”† 37 Uwumbɔr
Aagbaŋ ki len ke, “Bi ga lik uja u bi saa u na.”‡

Baah sub Yesu pu na
(Matiu 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56)

38 Tɔ, Josef, u nan ye Arimatea aatiŋ aanii na, mu nan bi nima. U nan
ye unii u dii Yesu na, ki mu san Juu yaab ijawaan, kaa cha binib nyi. Uja
ngbaan nan buen ti mee Pailat ke u cha u nyan Yesu aawon ndɔpuinkoo pu.
Le Pailat kii. Le u buen ti nyan u ndɔpuinkoo pu. 39 Nikodemus, u nan dan
Yesu chee njan kinyeek na, mu nan fuu ni, ki joo ni tulalee. Ni nan ye tulalee
u bi yin u ke mir na, ni tulalee u bi yin u ke alos na, aan bi di ŋmal tɔb ni la.
Tulalee ngbaan aanyunyuun ga pii bɔtɔmɔn. 40 Le bi di likekenyaan ni tulalee
ngbaan poo Yesu aawon. Juu yaab yaa ban bi sub linikpol kan, bi ŋani kina
la. 41 Baah kpaa Yesu nin chee na, ŋisubil aasui aasaak kibaa nan bi nima. Bi
nan gbii kitakpaluŋ kibaa nima chee. Baa nan kee sub unii ubaa ki ponn ni.
42 Kitakpaluŋ ngbaan aah kaa daa nima chee na, le bi di Yesu aawon ti sub ki
ponn ni. Ni nan ye kitaak ki ga woln Juu yaab aakpaakool daal na la.

20

Yesu aa ki bi likaakul na ni
(Matiu 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12)

1 Juu yaab aakpaakool daal aah jin ki woln kitaak na, le Mari Magdalene
buen likaakul ngbaan chee. Ni nan ye lichakpitaawoln, ki laa bɔɔn. Waah ti
fuu likaakul chee na, le u kan ke litakpal li bi nan di leŋ likaakul aamɔb na,
aa ki bi. 2 Le u san buen Simonn Piita ni Yesu aadidiir uken u Yesu gee u na
chee, le ki ti bui bi, “Bi nyan Tidindaan aawon likaakul ni a. Taa nyi baah di
ti ŋa nin chee na.”

† **19:36** : Lik Nnyam 12.46; Nkahm 9.12; Ilahn 34.20. ‡ **19:37** : Lik Sekaria 12.10.

3 Le Piita ni Yesu aadidiir uken ngbaan fii san buen likaakul ngbaan chee.
4 Le Yesu aadidiir uken ngbaan san jer Piita ki puen fuu li chee, 5 le ki ti boon
ki gbuun lik, ki mui ŋikeken ngbaan le dɔ. Waa koo likaakul na ni. 6 Le Simonn
Piita, u paan ni puwɔb na mu fuu ni, le ki koo likaakul na ni, ki mui ŋikeken
ngbaan dɔ. 7 U mui likekeln li bi nan di poo uyil na kpab, ki dɔ libaa. 8 Le Yesu
aadidiir u puen fuu ni likaakul chee na mu koo, ki kan, le ki tii naadii. 9 Baa
nan kee bee Uwumbɔr Aagbaŋ aah len pu na aatataa, ke Yesu ga fikr nkun
ni. 10 Le bi gir kun.

Yesu aah di ubaa mɔk Mari Magdalene pu na (Matiu 28.9-10; Mak 16.9-11)

11 Tɔ, Mari nan beenin si likaakul na chee ki wii. Waah si wii na, le u boon
ki gbuun lik li ponn ni, 12 le ki kan Uwumbɔr aatuuntiib bilee bi pee tiwanpiln
na ka Yesu aawon aah ba dɔ nin chee na. Ubaa nan ka uyil aah ba bi ni wɔb
na, le uken mu ka utaa aah ba bi ni wɔb na. 13 Le bi baa u, “Upii, ba ŋa si aa
wii?”

Le u bui bi, “Bi nyan Ndindaan aawon la. Maa nyi baah di ti ŋa nin chee
na.”

14 Waah len kina na, le u fenn lik upuwɔb, ki mui Yesu si, kaa nyi ke Yesu
ye. 15 Le Yesu baa u, “Upii, ba ŋa si aa wii? Aa ban ŋma?”

Mari nan nyi ke uja u kii kisaak na ye. Le u bui u, “Maaninkpel, aa yaa di
waawon ŋa nin chee na kan, mɔk mi, m ti yoor.”

16 Le Yesu bui u ke, “Mari.”

Le u fenn, ki bui u Juu yaab aaliin ni ke, “Raboni.” Naatataa le ye ke
“Umɔmɔkr.”

17 Le Yesu bui u, “Taa meeh mi. Maa kee buen paacham, Nte Uwumbɔr
chee. Li cha ki ti tuk nnaabitiib ke m cha paacham, Nte u ye Maawumbɔr na
chee la, u ye ni mu Aate, ki ye ni mu Aawumbɔr na.”

18 Le Mari Magdalene buen ti tuk bi, “M kan Tidindaan a,” le ki tuk bi Yesu
aah tuk u tibɔr ti na.

Yesu aah di ubaa mɔk waadidiliib pu na (Matiu 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49)

19 Tɔ, Juu yaab aakpaakool daal aah jin ki woln kitaak na aajook le Yesu
aadidiliib bi kidiik ni, ki laŋ; ba pu? bi nan san Juu yaab ijawaan. Le Yesu
dan nan sil bikaasisik ni, le ki bui bi, “Ni li kpa nsuudoon man.” 20 Waah len
kina na, le u taln uŋaal ki mɔk bi baah nan kpaa uŋaal ponn ni ipiin pu na, le
ki mɔk bi baah nan saa usikakl kigbalk pu na. Waadidiliib aah kan u na, le bi
kpa mpopiin pam. 21 Le u ki bui bi, “Ni li kpa nsuudoon man. Nte Uwumbɔr
aah tun ni mi pu na, kina le m mu tun nimi.” 22 Waah len kina na, le u fuur lii
bi pu, le ki bui bi, “Gaa Uwumbɔr Aafuur Nyaan man. 23 Ni yaa di cha pinn
binib baatunwanbir kan, bi ga kan chapinn. Ni yaa kaa di cha pinn bi kan,
baan kan chapinn.”

Yesu aah tuk Tomas pu na

24 Tomas, u bi yin u ke Kijaan, aan u ye Yesu aadidiliib kipiik ni bilee ponn
ni ubaa na, aa nan bi bikaasisik ni buyoonn Yesu dan na. 25 Le Yesu aadidiliib
biken tuk u, “Ti kan Tidindaan a.”

Le u bui bi, “M yaa kaa kan baah nan kpaa uŋaal ponn ni ipiin pu na
aabue, ki di ŋŋanbik baan ŋibue ngbaan ponn ni, ki di ŋŋaal baan baah nan
saa usikakl kigbalk pu na aabuer ponn ni kan, maan pak naah len pu na.”

26 Tɔ, le iwiin iniin jer. Le Yesu aadidiliib nan ki bi kidiik ni. Tomas mu nan
bi bi chee. Bi nan laŋ kidiik a. Le Yesu dan nan sil bikaasisik ni, le ki bui ke,

“Ni li kpa nsuudoon man,” 27 le ki bui Tomas, “Di aaŋanbik baan ŋŋaal aabue ponn ni, ki di aaŋaal baan nsikakl aabuer mu ponn ni, aan ki gaa mi ki kii, aan ki taa ki beeni.”

28 Tomas nan bui u, “Aa ye Ndindaan ni Maawumbər la.”

29 Le Yesu bui u, “Saah kan mi na le aa gaa mi ki kii. Uwumbər aanyoor bi binib bi kaa kan mi aan ki gaa mi ki kii na pu.”

Ŋitaa ŋi pu bi ŋmee kigbaŋ kee na

30 Tə, Yesu nan tun lijinjiir aatun ŋiken pam waadidiliib aanimbil ni. Ni məmək mu aa bi kigbaŋ kee ni. 31 Bi ŋmee nimina ke ni pak ke Yesu le ye Kristo u gaa timi lii na, ki ye Uwumbər Aajapəən. Ni yaa gaa u ki kii kan, u pu le ni ga li kpa liməfal.

21

Yesu aah ki di ubaa mək waadidiliib pu na

1 Nee aapuwəb le Yesu di ubaa mək waadidiliib nnyusakpem chee, bi yin mu ke Tiberias (ki ki yin mu ke Galilee). Kina le u nan di ubaa mək bi. 2 Simonn Piita ni Tomas u bi yin u ke Kijaan na, ni Natanael u nyan ni Kana aatiŋ ki bi Galilee aatiŋ ni na, ni Sebedee aajapətiib bilee na, ni Yesu aadidiliib bilee biken nan bi təb chee. 3 N-yoonn ngbaan le Simonn Piita bui bi, “M cha m ti chur ijan la.”

Le bi bui u, “Ti mu ga dii si.” Le bi buen ti koo buŋəb ni, ni di ti woln, baa kan nibaa.

4 Nwiin aah laa puu ni na, le Yesu sil nnyun aagbaan. Bididiliib ngbaan aa nan nyi ke Yesu ye. 5 Le u baa bi, “Binachipəm, naa kan ijan aa?”

Le bi bui u, “Taa kan.”

6 Le u bui bi, “Di kipəək ngbaan di mee buŋəb aaŋangii wəb man, le ni ga kan.” Le bi mee ki chuu ijan pam, le kaa ŋmaa yoor.

7 Le Yesu aadidiir u Yesu gee u na bui Piita, “Tidindaan ye.” Baah nan bi ban ijan na, bi nan yii ŋikpatambinn baanja la. Simonn Piita aah ŋun ke Tidindaan ye na, le u yoor waabəkul ki di peen, le ki lir nnyun ni ki cha u chee. 8 Waadidiliib bi gur na nan bi buŋəb ngbaan ni ki dar kipəək ki gbii ijan na, ki choo nnyun aagbaan. Nnyun aagbaan aa nan daa. Ni naahn ŋisaŋ ikui ilee la. 9 Baah ti fuu nnyun aagbaan ki nyan buŋəb ni na, bi mui nkoon aamii bi, ujan pu mu ni, le boroboro mu bi. 10 Le Yesu bui bi, “Li joo ni naah chuu ijan i na ngem.”

11 Le Simonn Piita ki koo buŋəb na ni ki ti gbiln kipəək na, ki joo dar cha n-gbaan. Kipəək ngbaan nan gbii ijan sakpiin. Ijan ngbaan nan ye nkub ni piiŋmu ni itaa. Yaah po wiir kina na, kipəək ngbaan aa nan kar. 12 Le Yesu bui bi, “Dan nan ji man.” Waadidiir ubaa aa nan kaa u baa u, “Si ŋma ye?” ba pu? bi nyi ke Tidindaan ye. 13 Le Yesu dan nan yoor boroboro ni ijan ki di tii bi.

14 Yesu aah nan fikr nkun ni ki joo ubaa mək waadidiliib na, nimina le nan ŋa taataa.

Yesu aah tuk Piita pu na

15 Baah jin tijikaar ngbaan doo na, le Yesu baa Simonn Piita, “Simonn, Jənn aajapəən, aa gee mi ki jer tiwan nimina aa?”

Le u bui u, “Ndindaan, een, aa nyi ke m gee si.”

Le Yesu bui u, “Kpiin maapihbi,” 16 le ki ki baa u lelee, “Simonn, Jənn aajapəən, aa gee mi ii?”

Le u ki bui u, “Ndindaan, een, aa nyi ke m gee si la.”

Le Yesu bui u, “Li kii maapiih,” 17 le ki ki baa u taataa, “Simonn, Jɔnn
aajapɔɔn, aa gee mi ii?”
Le Simonn Piita aasui bii; ba pu? u nan baa u nfum mutaa mɔk, “Aa gee mi
ii?” Le u bui u, “Ndindaan, aa nyi tiwan mɔmɔk. Aa nyi ke m gee si.”
Le Yesu bui u, “Kpiin maapiih. 18 M tuk si mbamɔn la, saah nan ye
unachipɔɔn na, aa nan peeni saawanpeenkaan, ki chaa saah gee nin chee
na. Aa yaa ti por kan, aa ga taln aaŋaal, unii ubaa le ga peen si, ki yoor si
buen saah kaa gee nin chee na.” 19 U nan bui Piita kina ke u mɔk u, uma Piita
aah ga kpo ki nyuŋ Uwumbɔr pu na. Waah len kina na, le u bui u, “Li dii mi.”
20 Le Piita fenn upuwɔb, ki kan Yesu aah gee waadidiir u na paa ni bi pu.
Waadidiir ngbaan ye unii u nan foor duun Yesu, baah nan bi ji tijiir buyoonn
na, ki nan baa u ke, “Ndindaan, ŋma ga kooh si?” na. 21 Piita aah kan u paani
bipuwɔb na, le u baa Yesu, “Ndindaan, ba ga ŋa uja wee?”
22 Le Yesu bui u, “M yaa gee ke u li bi ki nan saa buyoonn m ga nan gir ni
na kan, ti ye saabɔr aa? Li dii mi.”
23 Nima le Yesu aanib bui ke waadidiir ngbaan aan kpo. Yesu ma aa bui ke
waan kpo, u po bui le ke, “M yaa gee ke u li bi ki nan saa buyoonn m ga nan
gir ni na kan, ti ye saabɔr aa?”
24 Waadidiir ngbaan le ye unii u tuk binib tibɔr tee, ki ŋmee ti kigbaŋ kee
ni na. Ti bee ke waah len pu na gbii.
25 Tiwan pam aabɔŋ le Yesu ŋa, bi mu aa ŋmee ni mɔmɔk. Bi yaa ba ŋmee
ni mɔmɔk kan, maa dak ke bi ba ga kan mpaan dulnyaa ni ki bil baah ŋmee
tigbann ti na.

Yesu Aakpambalb aah tun LITULN pu na

1 Njɔ Teofilus, min Luk nan ŋmee njan aagbaŋ ke m tuk si Yesu aah nan
ŋa pu na məmək, ni waah mək binib pu na məmək, n-yoonn mu u nan piin
waatuln 2 ki ti saa n-yoonn mu Uwumbər di u buen paacham na. Waah nan bi
dulnyaa wee ni na, le u lee waakpambalb. Uwumbər Aafuur Nyaan aapɔɔn
pu le u nan tuk waakpambalb ngbaan baah ga ŋa pu na, le Uwumbər nin di
u buen paacham. 3 Waah kpo ki fikr nkun ni na, le u di ubaa mək bi n-yoonn
n-yoonn, le ki ti saa iwiin imonko ilee, ki mək bi chain ke u sil kpa liməfal.
Binimbil nan kan u. Le u len bi chee, ki tuk bi Uwumbər aanaan aah bi pu
na. 4 Waah nan laa bi bi chee na, le u bui bi, “Ni taa nya Jerusalem ni. Ni li bi
nima, ki ti saa bundaln Nte Uwumbər ga tii nimi Waafuur Nyaan, waah nan
puu tipuur ti na. Ni nan ŋun tipuur ngbaan pu m chee la. 5 Mbaməŋ, Jənn
nan muin binib nnyun ni. Naan ki yunn, le m ga di Uwumbər Aafuur Nyaan
gbiin nimi.”

Uwumbər aah di Yesu buen paacham pu na

6 Yesu aakpambalb aah kuun u chee na, le bi baa u, “Tidindaan, dandana
wee, aa ga nyan timi Israel yaab timi aadim aaŋaal ni, ki ki giin timi aanaan
tii timi ii?”
7 Le Yesu tuk bi, “Bundaln Nte Uwumbər ga ŋa waah ban pu na, aa ye nimi
aabər. Ti bi u chee la. 8 Waafuur Nyaan yaa nan gbiin nimi kan, ni ga li
kpa waapɔɔn, ki ga li ye maaseeraadam Jerusalem ponn ni, ni Judea aatim
məmək ni, ni Samaria aatim ni, ni dulnyaa aanaan məmək ni.” 9 Waah len
kina na, le Uwumbər di u buen paacham, binimbil ni. Le ntaalangbam biin
u pu. Baa ki waa u.
10 Le bi beenin si lik waah cha paacham pu na. Libuul ngbaan ni, le bijab
bilee nan sil bi chee,* ki pee ŋikekepipiin, 11 ki baa bi, “Galilee aanib, ba pu ni
si lik paacham kina? Yesu, u Uwumbər nyan u ni chee buen paacham na, u
ga gir ni. Ni kan waah buen pu na. Kina, le u ga nan ki gir ni.”

Baah nyan unii ke u leŋ Judas aaleleŋ pu na

12 N-yoonn ngbaan, Yesu aakpambalb nan bi lijool libaa paab, bi yin li ke
Olif aasui aajool. Naa daa Jerusalem. Ni naahn limalgeln la. Le bi nyan nima,
ki gir buen Jerusalem. 13 Baah ti fuu Jerusalem na, le bi koo baah koo kidiik
ki ponn ni na. Kidiik ngbaan nan ye paacham aadiik la. Le Piita, ni Jənn,
ni Jems, ni Andru, ni Filip, ni Tomas, ni Batolomiu, ni Matiu, ni Jems u ye
Alfeus aajapɔɔn na, ni Simonn u nan ban u kuln waatiŋ aadim na, ni Judas
u ye Jems aajapɔɔn na, məmək nan bi kidiik ngbaan ni. 14 Le bi ni Mari u ye
Yesu aana na, ni bipiib bibaa, ni Yesu aanaatiib, məmək kuuni tɔb chee, ki
kpaani kimɔbaan, ki mee Uwumbər n-yoonn məmək.
15 N-yoonn ngbaan, le binib bi dii Yesu na nan kuun tɔb chee. Bi ga
nan li fuu binib nkub ni moninko. Le Piita fii sil bikaasisik ni, ki bui bi,
16 “Nnaabitiib, n-yaayoonn na, Uwumbər Aafuur Nyaan nan cha Ubər David
len Judas aabər. Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ponn ni. Naah ŋmee pu Uwumbər
Aagbaŋ ponn ni na, see ni ŋa kina. Judas le nan mək binib Yesu aah bi nin

* **1:10** : Bijab bilee ngbaan nan ye Uwumbər aatuuntiib la.

chee na, le bi ti chuu u. 17 Judas nan ye timi Yesu aakpambalb ponn ni ubaa
la. Yesu nan nyan u, ke u tun Uwumbɔr aatuln ti chee.”
18 U ŋa tiwan ni kaa ŋan na, le ki kan ŋimombil, ki daa bukpaab. Le u lir
kitiŋ bukpaab ngbaan ponn ni, ki kpo. Upuul nan puu, le tineer mɔmɔk nyan.
19 Binib bimɔk bi Jerusalem na nan ŋun waabɔr. Nima pu na, baaliin ponn
ni, bi yin bukpaab ngbaan ke Akeldama aakpaab. Naatataa le ye ke “Nsin
aakpaab.”
20 “N-yaayoonn na, Ubɔr David nan ŋmee Judas aabɔr, Uwumbɔr aalahn
aagbaŋ ponn ni ke,
‘Taa cha tiwan nibaa ki li bi waadichal ni.
Taa cha unii ubaa ki li bi li ponn ni.’†
U nan ki ŋmee Judas aabɔr ke,
‘Cha unii uken leŋ waaleleŋ.’ ”‡
21-22 Piita nan ki len ke, “Nima pu na, ni ŋeer ke unii ubaa ki kpee ti pu, ki
li ye seeraadaan, ki tuk binib ke Tidindaan Yesu fikr nkun ni. Ti ban unii u
nan chuun ŋisachun ti ni Tidindaan Yesu chee, n-yoonn mu Jɔnn nan muin
Yesu nnyun ni na, ki ti saa bundaln Uwumbɔr nyan Yesu ti chee ki di u buen
paacham na.”
23 Piita aah len kina na, le bi nyan bijab bilee. Bi yin ubaa ke Josef Basabas
Justus ki yin uken ke Matias. 24-25 Le bi mee Uwumbɔr ke, “Tidindaan, aa nyi
binib mɔmɔk aasui ni aah bi pu na. Mɔk timi unii u aa lee u na bijab bilee
ngbaan ponn ni aan u li ye saakpambal ki gaa lituln li Judas nan di cha ki
buen nin chee ŋeer u na.” 26 Baah mee Uwumbɔr doo na, le bi di ŋitakpabil tii
bi, ke bi lik baah ga lee uja u na. Nimina nan mɔk bi ke bi ga lee Matias la. Le
bi di u kpee Yesu aakpambalb kipiik ni ubaa na pu.

2

Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah nan fuu ni pu na

1 Juu yaab aawinyaan mubaa nan saa. Bi yin mu ke Pentekost daal. Le
binib bi dii Yesu na mɔmɔk bi kidiik kibaa ni. 2 Libuul ngbaan ni, le bi ŋun
kifuuk nyan ni kitaapaak. Ni nan bi ke libuln pɔpɔɔl aah kpa kifuuk pu na,
ki nan gbiin lidichal li bi ka li ponn ni na. 3 Le bi kan tiwan nibaa, ni bi ke
imiigaal na, ki nan tɔŋ bi mɔmɔk aayil paab. 4 Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan
gbiin bi mɔmɔk. Le bi len iliin yayan, Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah cha bi len
pu na.
5 N-yoonn ngbaan le Juu yaab nan bi Jerusalem ni. Bi nan ye binib bi pak
Uwumbɔr na, ki nyan ni ŋinibol mɔmɔk ponn ni dulnyaa wee ponn ni. 6 Le
bi ŋun Yesu aanib len iliin yayan. Le bi kuun ni nima, ki wiir. Le bi mɔmɔk
ŋun bi len baaliin ibaabaa. Le ni muk bi nima chee, ki gar bi pam. 7 Le bi
bui ke, “Bijab bi len kina na mɔmɔk ye Galilee aatiŋ aanib la. 8 Bi ŋa kinye
aan ki len timi aaliin aabɔŋ kina? Ti ŋun bi len ti mɔmɔk aaliin ibaabaa la.
9 Timi bibaa nyan ni Patia aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Media aatiŋ ni, bibaa
mu nyan ni Elam aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Mesopotamia aatiŋ ni, bibaa mu
nyan ni Judea aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Kapadosia aatiŋ ni, bibaa mu nyan
ni Pontus aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Asia aatiŋ ni, 10 bibaa mu nyan ni Frijia
aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Pamfilia aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Ijipt aatiŋ ni,
bibaa mu nyan ni Libia aatim mu bi Sairene aatiŋ chee na, bibaa nan ye Juu
yaab, ni Biniyayam bi kpeln bibaa ki dii Juu yaab aasan na, ki nyan ni Rom
aatiŋ ni na, 11 bibaa mu nyan ni Krete aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Arabia aatiŋ

† **1:20** : Lik Ilahn 69.25. ‡ **1:20** : Lik Ilahn 109.8.

ni. Ti məmək ŋun bi len timi aaliin ki mooni Uwumbər aah tun lijinjiir aatun
pu na.” 12 Le ni gar bi məmək, ki cha bilan ŋmal. Le bi baa təb, “Naatataa ye
kinye?”
13 Le bibaa mu ŋani bi mbənyun ki bui ke bi nyun ndaan le ki gbii.

Piita aah tuk bi Uwumbər aaliin pu na

14 Le Piita ni Yesu aakpambalb kipiik ni ubaa na fii sil. Le Piita len
mpəən pu, ki tuk kinipaak ngbaan, “Nnaabitiib, Juu yaab, ni nimi bimək bi
Jerusalem ni na, ni li pel mbaməm, ki ŋun maah ga len pu na. 15 Ni dak ke
binib ngbaan nyun ndaan gbii la. Baa nyun. Dandana, ni ye tikur tiwae
kichakpiik ni la. Nima pu na, baa nyun ndaan. 16 Baah len iliin yayan pu na,
ni ye Uwumbər aabənabr Joel aah nan len pu na la. Joel nan len ke Uwumbər
len ke:
17 ‘N-yoonn mu choo na,
m ga di Maafuur Nyaan ŋa binib məmək pu.
Nijapətiib ni nibisatiib ga nabr min Uwumbər aah len pu na.
Nimi aanachipəm ga kan lijinjiir aawan.
Nimi aaninkpiib ga daŋ tidaŋ.
18 N-yoonn ngbaan, m ga nan di Maafuur Nyaan
ŋa maanaagbiijab ni maanaagbiipiib mu pu,
le bi ga nabr maah len pu na.
19 M ga ŋa lijinjiir aatun kitaapaak ni, ni kitiŋ pu;
nsin, ni mmii, ni iŋmanyuu ga li bi;
20 nwiin ga bəln, le uŋmal mann ke nsin na,
waahr aan Uwumbər aawiin daal nin fuu ni.
Mu ga li ye nwiin sakpiin mu kpa liyimbil na.
21 Liyaadaal ngbaan, unii umək mee Uwumbər na le ga ŋmar.’ ”*
22 Tə, Piita ki len ke, “Israel yaab, li pel man. Uwumbər ban ke u mək binib
ke uma le tun ni Yesu, u ye Nasaref aatiŋ aanii na. Nima pu le u cha u ŋani
lijinjiir aatun, ni lituln li kpa liyimbil na, nimi ponn ni. Nimi nibaa nyi kina.
23 Uwumbər aageehn pu le bi nan di Yesu ŋa niŋaal ni. Uwumbər nan nyi ke
bi ga ŋa kina. Le ni di u ŋa mbiindam aaŋaal ni ke bi ti kpaa u ndəpuinkoo pu,
ki ku u. Nima pu na, nimi le ku u. 24 Uwumbər le fikr u nkun ni ki bii nkun
aapəən, kaa cha nkun joo u. 25 Ubər David nan len Yesu aabər ke,
‘M nan kani Tidindaan m chee n-yoonn məmək.
U bi ŋŋangii wəb, ki biin m pu,
ke tiwan nibaa taa muk mi.
26 Nima pu na, m kpa mpopiin, ki len mpopiin aaliin,
27 le ki kpa limakl ke saan cha maawiin bee kitekpiitiŋ ni.
M ye saabo u ye chain na, le saan cha maawon bur.
Nima le m bi dulnyaa wee ni ki kpa nsuudoon.
28 Aa nan mək mi liməfal aasan.
Saah bi m chee pu na, le m kpa mpopiin pam.’ ”†
29 Le Piita ki len ke, “Nnaabitiib, m ban m tuk nimi tiyaaja David aabər
chain la. U nan kpo, le bi sub u. Din pu na, waakaakul bi do. 30 U nan ye
Uwumbər aabənabr ubaa la, ki nyi ke Uwumbər puu tipuur ke u ga ŋa uma
David uyaabil ubaa ubər, ke uma David aah ye ubər pu na. 31 David nan nyi
Uwumbər aah ga ŋa pu na. Nima pu na, u nan len ke Uwumbər ga nan fikr
Kristo u gaa timi lii na nkun ni, kaan cha u bee kitekpiitiŋ ni. Waawon aa bur.
32 Uwumbər fikr Yesu nkun ni. Tinimbil kan u, le ti tuk binib. 33 Uwumbər

* **2:21** : Lik Joel 2.28-32. † **2:28** : Lik Ilahn 16.8-11.

nyuŋ Yesu, ki di u kaan uŋangii wəb. U gaa Nfuur Nyaan Ute Uwumbər chee,
uma Uwumbər aah nan puu tipuur ti ke u ga tii u na. Naah kan pu na, ni naah
ŋun pu dandana wee na, ye Uwumbər Aafuur Nyaan le u di ŋa ti ni. 34 David
aa nan buen paacham. U mu nan len ke,
'Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal ŋŋangii wəb,
35 ki ti saa buyoonn m ga nyaŋ saadim məmək na.' "‡
36 Le Piita ki len ke, "Israel yaab məmək, m ban ke ni sil bee ke ni ye Yesu
aabər le m len. Nimi le kpaa u ndəpuinkoo pu. Uwumbər le mək ke uma Yesu
le ye Kristo u gaa timi lii na, ki ye Tidindaan."
37 Kinipaak ngbaan aah ŋun Piita aah len pu na, le ni muk bi sakpen. Le bi
baa Piita ni Yesu aakpambalb biken na, "Tinaabitiib, ti ga ŋa kinye?"
38 Le Piita bui bi, "Ni məmək kpeln nimi aabimbin, ki cha ti muin nimi
nnyun ni, Yesu Kristo aayimbil pu. Le Uwumbər ga di cha nimi aatunwanbir
pinn nimi, ki tii nimi ipiin i ye Waafuur Nyaan na. 39 Tidindaan Uwumbər
nan puu tipuur ke u ga di Waafuur Nyaan tii nimi, ni nimi aabim, ni binib bi
bi ni daa na: u ga tii binib bi u ga yin bi na məmək."
40 Le Piita di tibər ti wiir na tuk bi Yesu aabər, le ki sur bi ki bui bi, "Pəən
nibaa man ki ŋmar, ki nya ntafadaan mu ga pii titunwanbirdam ngbaan na
ni." 41 Le bi muin binib bi gaa Piita aah len pu na nnyun ni. Liyaadaal ngbaan
le binib ŋichur ŋitaa ŋmar, ki kpee bi pu. 42 Binimbil nan man ke bi bae Yesu
aabər, waakpambalb chee. Bi məmək nan kpaan kiməbaan, ki ji təb chee
tijikaar, ki kpaani təb chee ki mee Uwumbər.

Yesu aanib aabimbin aah nan bi pu na

43 Uwumbər nan cha Yesu aakpambalb tun lijinjiir aatun pam. Nima pu na,
binib məmək nan san Uwumbər. 44 Le binib bimək gaa Yesu ki kii na kpaan
təb chee, ki di baawan yakr təb. 45 Binib nan kooh baah kpa tiwan ni na, ki
di ŋimombil ngbaan yakr təb, baah ban pu na. 46-47 Idaa məmək bi nan kuuni
Uwumbər Aadichal ni, ki kpaani bido ki ji tijikaar, ki pak Uwumbər, ki kpa
mpopiin, ni tibulchinn. Le binib məmək pak bi. Tidindaan nan joo binib bi
ŋmar na kpae waanib pu idaa məmək la.

3

Baah cha uwəb pəək pu na

1 Daalbaadaal, tikur titaa yoonn, Piita ni Jənn nan buen Uwumbər Aadichal
ni. Ni nan ye limeel yoonn la. 2 Uja ubaa nan bi nima ki ye uwəb. Baah
nan ma u na, u nan ye uwəb la. Bi nan yoor u kaani Uwumbər Aadichal
aabisaməb chee idaa məmək. Bi yin mbisaməb ngbaan ke "Mbisaməb
Nyaan." Bi nan joo u kaani nima chee ke u li mee binib bi koo ni Uwumbər
Aadichal ni na, ke bi tii u ŋimombil. 3 Le u kan Piita ni Jənn bi koo Uwumbər
Aadichal ni. Waah kan bi na, le u mee bi ke bi tii u tiwan. 4 Le Piita ni Jənn
lik u. Le Piita bui u, "Lik timi." 5 Le u lik bi, ki dak ke bi ga tii u tiwan la. 6 Le
Piita bui u, "Maa kpa ŋimombil. M ga tii si maah kpa ni na la. Yesu Kristo u
ye Nasaref aatiŋ aanii na aayimbil pu, m tuk si la, fii chuun." 7 Le Piita chuu
uŋangii, ki fiin u. Le u fii sil. Libuul ngbaan ni, le utaagben pəək. 8 Le u fii yuk,
ki sil utaa pu, ki piin ki chuun gonni, le ki dii bi, ki koo Uwumbər Aadichal ni,
ki bi chuun, ki yukr, ki pak Uwumbər. 9 Le kinipaak məmək kan u bi chuun
ki pak Uwumbər. 10 Le bi bee ke u ye uwanmeer u nan ka Uwumbər Aadichal
aabisaməb nyaan chee na. Waah pəək na, le ni gar bi pam.

‡ **2:35** : Lik Ilahn 110.1.

Piita aah tuk binib Uwumbər Aadichal ni pu na

11 Uja ŋbaan aah laa joo Piita ni Jənn na, le binib ŋbaan məmək san buen
bi chee kikaakpaak kibaa ni, bi yin ki ke “Solomonn aakaakpaak.” Ni nan
gar bi pam. 12 Tə, Piita aah kan bi na, le u baa bi, “Israel yaab, ba pu ni gar
nimi? Ba pu ni lik timi kina? Ni dak ke ni ye tibaa aapəən le cha uja wee
pəək aa? Ni dak ke ni ye timi aabimbin mu bi chain na pu uu? Ni mu aa ye
kina. 13 Uwumbər le cha u pəək. Abraham, ni Aisak, ni Jakob Aawumbər, u
ye tiyaajatiib Aawumbər na, nyuŋ Waabo Yesu la. Nimi le nan di Yesu kooh,
le ki yii u Pailat chee. Pailat nan ban u di u lii, le naa kii. 14 Yesu le ye unii
u Uwumbər nyan u aan u ye uninyaan na. Le ni yii u, ki bui Pailat ke u di
unikur lii. 15 Ni ku Yesu u tii timi liməfal na. Le Uwumbər fikr u nkun ni.
Timi le ye waaseeraadam ke u fikr nkun ni a. 16 Ni kan uja wee, ki bee u.
Yesu aayimbil le kpa mpəən, le ki cha u pəək. Waah ŋa Yesu aayimbil naadii
pu na, nima le cha u pəək. U gaa Yesu ki kii, le uma Yesu tii u laafee ninimbil
ni.
17 “Nnaabitiib, m nyi ke ni ni nimi aaninkpiib aah ku Yesu pu na, naa nyi
naah tun lituln li na. 18 N-yaayoonn na, Uwumbər nan cha waabənabtiib
məmək len ke Waanii Kristo* ga nan ji falaa. Baah len pu na, le Uwumbər
cha ni ŋa kina. 19 Nima pu na, kpeln nimi aabimbin man, ki dii Uwumbər
aasan. Ni yaa ŋa kina kan, Uwumbər ga di cha pinn nimi aatunwanbir, ki
tii nimi lifuur, 20 ki ki tun ni Yesu ni chee, aan ni ŋmar. Uma le ye Kristo, u
Uwumbər nan puu tipuur ke u ga tii nimi na. 21 Uma Yesu le ga li bi Uwumbər
do ki ti saa n-yoonn mu Uwumbər ga toor tiwan məmək na. N-yaayoonn
na, Uwumbər aabənabtiib bi bi chain na nan len tibər timina. 22 Uwumbər
aabənabr Moses nan len ke, ‘Nidindaan Uwumbər ga tun ni ubənabr ubaa
ni chee, ke waah tun ni mi pu na. U mu ga li ye ninaabitiib ponn ni ubaa
la. Li keei waah ga len tibər ti na məmək man. 23 Unii umək kaa kii ubənabr
ngbaan aah ga len pu na, Uwumbər ga yakr u, ki nyan ni u waanib ponn ni, ki
ku u.’† 24 Uwumbər aabənabtiib bimək nan len tibər na, Samuel ni bibənabr
bi mu nan paan ni u pu na, mu nan len tibər timina. 25 Nimi le ye bibənabtiib
ngbaan aayaabitiib. Uwumbər nan puu tipuur tii niyaajatiib. Nimi le yeh
tipuur ngbaan. Uwumbər nan tuk Abraham ke u ga ŋa tinyoor ŋa ŋinibol
ŋimək bi dulnyaa wee ni na pu, uma Abraham aayaabil pu.‡ 26 Nima pu na,
Uwumbər nan nyan Waabo, ki nan tun ni u ni chee njan, ke u nan ŋa nimi
tinyoor; u cha ni di cha nimi aatunwanbir; tinyoor ngbaan le na.”

4

Juu yaab aaninkpiib aah jin Piita ni Jənn tibər pu na

1-2 Piita ni Jənn nan laa beenin len tibər kinipaak ngbaan chee, ki tuk bi
ke Yesu fikr nkun ni a, ke waah fikr nkun ni na, binib bi kpo na mu ga
nan fikr nkun ni. Le Uwumbər aatotoortiib, ni Uwumbər Aadichal aakikiirb
aaninkpel, ni Sajusii yaab mu fuu ni nima, kaa gee Piita ni Jənn aah tuk
kinipaak ngbaan pu na, 3 le ki gee liŋuul bi pu, ki chuu bi, ki di ŋa kiyondiik
ni. Naah ye kijook na, le bi cha bi bi kiyondiik ni, ki ti woln kitaak. 4 Binib bi
ŋun Piita ni Jənn aah len pu na, bi ponn ni pam nan gaa Yesu ki kii. Bijab bi
gaa u ki kii na ga nan li fuu ŋichur ŋiŋmu.
5 Naah woln kitaak na, le Juu yaab aayidam, ni bibəjirb aaninkpiib, ni
Uwumbər aakaal aaməməkb nan kuun Jerusalem ponn ni. 6 Bi ni Uwumbər

* **3:18** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke unii u ga gaa binib lii na. † **3:23** : Lik Ikaal 18.15, 18, 19. ‡ **3:25** : Lik Mpiin 22.18; 26.4.

aatotoorninkpel u bi yin u ke Anas na, ni Kayafas, ni Jɔnn, ni Aleksanda, ni
utotoorninkpel do yaab biken, nan kuun tɔb chee. 7 Le bi cha Piita ni Jɔnn sil
binimbiin ni, le ki baa bi, “Ni ŋa kinye aan ki cha uwɔb ngbaan pɔɔk? Ni kpa
ba aapɔɔn? Ni di ŋma aayimbil ki tii u laafee?”
8 Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan fir Piita pu. Le u bui bi, “Juu yaab aayidam,
ni bibɔjirb aaninkpiib, 9 taah ter uwɔb ngbaan na, le ni ji timi tibɔr din, ki baa
timi ke ti ŋa kinye ki cha u pɔɔk. 10 M ban ke nimi ni Juu yaab biken mɔmɔk
bee ke Yesu Kristo, u ye Nasaref aatiŋ aanii na, waayimbil aapɔɔn le cha uja
wee pɔɔk. Uma Yesu pu, le u kpa laafee mbamɔm, ki si ninimbiin ni. Nimi
le kpaa Yesu ndɔpuinkoo pu, le Uwumbɔr fikr u nkun ni. 11 Yesu aabɔr ŋmee
Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke,
‘Litakpal li bidimaab yii li na,
lima le ye litakpajal.’*
12 Uma Yesu pu, le ti ga ŋmar. Uwumbɔr di Yesu aayimbil tii timi, ke ti ŋmar.
Ubaa aa bi dulnyaa wee ni ki ga ŋmaa gaa timi lii, see Yesu baanja. Uma
baanja pu, le ti ga ŋmar.”
13 Bininkpiib ngbaan nan bee ke Piita ni Jɔnn aa ye binib bi nyuun na,
kaa bae mbaem, le ki kpa lipobil ki len. Baah kpa lipobil pu na, le ni gar
bininkpiib ngbaan. Bi bee ke bi nan ye Yesu aajɔtiib la. 14 Bi kan uja u Piita ni
Jɔnn cha u pɔɔk na si bi chee. Nima pu na, baa nan ki ŋmaa kpak bi. 15 Le bi tuk
bi ke bi nya kidiik ngbaan ni. Baah nyan kidiik ngbaan ni na, le bininkpiib
ngbaan kpokl tɔb baah ga ŋa pu na, 16 ki baa tɔb, “Ti ga ŋa bijab ngbaan kinye?
Binib bimɔk bi Jerusalem ni na nyi ke bi tun lijinjiir aatuln li kpa liyimbil na.
Taan ŋmaa nee. 17 Ti mu aa ban ke tibɔr ngbaan ki moon. Nima pu na, cha ti
faan bijab ngbaan aan bi taa ki tuk binib Yesu aabɔr, ki taa ki pur waayimbil.”
18 Le bi yin bi ke bi gir koo ni, le ki nan kpaa bi pu ke bi taa ki tuk binib
Yesu aabɔr, ki taa ki pur waayimbil. 19 Le Piita ni Jɔnn bui bi, “Ti yaa kii nimi
aamɔb, bee ti yaa kii Uwumbɔr aamɔb le kan, nilani ŋan Uwumbɔr chee? Ni
dakl ki lik. 20 Ti ga li beenin tuk binib taah kan pu na, ni taah ŋun pu na. Taan
ŋmaa yii.” 21 Baah len kina na, le bininkpiib ngbaan ki faan bi, le ki di bi lii.
Kinipaak ngbaan pu le baa ŋmaa daa bitafal. Kinipaak ngbaan mɔmɔk nan
bi nyuŋni Uwumbɔr, lijinjiir aatuln ngbaan pu. 22 Uja u bi cha u pɔɔk na nan
jer ŋibin imonko ilee aanii. Nima pu le ni gar kinipaak ngbaan mɔmɔk.

Yesu aanib aah mee Uwumbɔr ke u tii bi lipobil pu na

23 Baah di Piita ni Jɔnn lii na, le bi gir buen bijɔtiib chee, ki ti tuk bi
Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib aah tuk bi pu na mɔmɔk.
24 Baah ŋun kina na, le bi mɔmɔk kpaan kimɔbaan, ki mee Uwumbɔr, ki len
ke, “Mpɔɔnsakpiindaan, sin le nan naan paacham, ni kitiŋ, ni nnyusakpem,
ni tiwan nimɔk bi ni mɔmɔk ponn ni na. 25 N-yaayoonn na, aa nan cha tiyaaja
Ubɔr David len saabɔr. U nan ye saatutunn la. Saafuur Nyaan aapɔɔn pu le u
nan len ke,
‘Binib bi kaa ye Juu yaab na gee liŋuul fam la.
Ŋinibol mu dakl ilandak i kaa kpa tinyoor na.
26 Dulnyaa wee ni aabɔrb gor bibaa,
binib aayidam kuun tɔb chee,
bi ti jan Uwumbɔr ni Waanii Kristo kijaak.’†
27 Tɔ, David aah nan len pu na, ni ye mbamɔn la. Ubɔr Herod, ni Pontius
Pailat, ni Juu yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na nan kuun kitiŋ kee ponn

* **4:11** : Lik Ilahn 118.22. † **4:26** : Lik Ilahn 2.1-2.

ni, ke bi nan ku Saatutunn Yesu u ye chain na. Uma le aa nyan ke u gaa timi lii.
28 Bi nan kuun bi ti ŋa saah nan len ke bi ga ŋa pu na. Saapɔɔn, ni saageehn pu,
le aa nan siin ke bi ga ŋa kina. 29 Uwumbər, lik baah faani timi nfaan pu na.
Ter timi saatutum, ki tii timi lipobil, aan ti di tuk binib saabər. 30 Di saapɔɔn
tii bibum laafee. Cha ti tun lijinjiir aatun, ki mək binib ke Saabo Yesu u ye
chain na aayimbil kpa mpɔɔn."

31 Baah mee Uwumbər doo na, le baah bi kidiik ki ponn ni na deŋ. Le
Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin bi məmək. Le bi kan lipobil, le ki tuk binib
Uwumbər aabər.

Yesu aanib aah di baawan yakr təb pu na

32 Binib bimək nan gaa Yesu ki kii na nan kpaan kiməbaan, ni nlandak-
baan. Ubaa aa len ke waawan nibaa le ye uyaan. Le bi məmək yakr baawan
məmək, ki di tii təb. 33 Le Yesu aakpambalb kpa mpɔɔn ki jin seeraa ke
Tidindaan Yesu sil fikr nkun ni. Le Uwumbər ter bi məmək sakpen. 34-35 Binib
nan kooh baah kpa tisar ni ŋidichal ŋi na, ki joo ni ŋimombil ŋi bi kan na, ki nan
di tii Yesu aakpambalb. Le bi yakr tii bimək aah ban pu na. Ubaa aa ki bi bi
ponn ni ki lann nibaa.

36 Uja ubaa nan bi bi ponn ni, bi yin u ke Josef, le Yesu aakpambalb duln u
ke Banabas. Naatataa le ye ke, "U sɔŋni binib aasui na". U nan ye Liifai yaab
aanii ubaa la. Bi nan ma u Saiprus aatiŋ ni la. 37 U nan kpa kisaak, ki kooh,
ki di ŋimombil ŋi u kan na, ki nan tii Yesu aakpambalb.

5

Ananias ni upuu Safaira aah ŋa pu na

1 Uja uken nan bi nima, bi nan yin u ke Ananias, ki yin upuu ke Safaira.
U nan kpa kisaak, ki kooh ki, ki kan ŋimombil, 2 ki di ngem nan tii Yesu
aakpambalb, ki gur ubaa mu ngem. Upuu mu nan nyi waah ŋa pu na.
3 Le Piita baa u, "Ananias, ba ŋa aa cha kinimbəŋ koo aasui ni, ki cha aa
ban ke aa ŋmann Uwumbər Aafuur Nyaan, ki gur aabaa ŋimombil ngem?
4 Kisaak ngbaan aah nan bi aa chee na, ki nan ye siyaan la. Saah kooh ki
na, ŋimombil ngbaan mu ye siyee la. Ba ŋa aa dak aasui ni ke aa ga ŋa kina?
Saa mən nnyaməŋ ki tuk binib baanja. Uwumbər le aa mən nnyaməŋ tuk u."
5 Ananias aah ŋun waah len pu na, le u kpo ki lir kitiŋ. Le ijawaan chuu binib
bimək ŋun tibər ngbaan na. 6 Le binachipəm nan di likekeln poo u, ki yoor u
nyan lipaal, ki ti di sub.

7 Ni nan kpee siib, le upuu mu koo ni, kaa nyi tibər ngbaan. 8 Le Piita baa
u, "Naah kooh kisaak ngbaan na, ŋimombil ngbaan məmək le na aa?"

Le u kii ke, "Een, ŋima le na."

9 Le Piita baa u, "Ba ŋa aa ni aachal məmək kpaan kiməbaan ke ni ga
təŋ Uwumbər Aafuur Nyaan? Lik, binachipəm bi sub aachal na fuu ni
mbisaməb. Le bi ga yoor aa mu ki nya lipaal." 10 Libuul ngbaan ni, le u mu
kpo, ki lir kitiŋ, unimbiin ni. Le binachipəm ngbaan koo ni ki kan u kpo a. Le
bi yoor u mu, ki ti di sub uchal chee. 11 Le Yesu aanib məmək, ni binib bimək
ŋun tibər ngbaan na san ijawaan sakpen.

Yesu aakpambalb aah tun lijinjiir aatun pu na

12 Yesu aakpambalb nan tun lijinjiir aatun pam. Lijinjiir aatun ngbaan le
mək binib ke Uwumbər bi bi chee. Le binib bimək gaa Yesu ki kii na kuun təb
chee, Solomonn aakaakpaak ni, Uwumbər Aadichal ni. 13 Binib bi kaa gaa
Yesu ki kii na aa nan kaar ke bi li kpaani bi chee. Binib məmək mu nan pak

bi. 14 Binib pam nan gaa Tidindaan ki kii, ki kpae n-yoonn məmək, ki kpaani
bi chee. Bi nan ye bijab ni bipiib mu, ki wiir. 15 Yesu aakpambalb aah tun
lijinjiir aatun pu na, le binib yoor bibum paan ikan pu, ni tiwandookaan pu,
ki di kaan nsan ni, ki ban ke Piita yaa chuun jer kan, waajunjuŋ pinn jer bi
pu, ki cha bi pəək. 16 Le kinipaak mu nyan ni Jerusalem aatingbaan ni, ki joo
ni bibum, ni binib bi tiyayaar joo bi na. Le Yesu aakpambalb cha bi məmək
pəək.

Baah ŋa Yesu aakpambalb falaa pu na

17 Le Uwumbər aatotoorninkpel, ni binib bimək dii u ki nan ye Sajusii yaab
na, nan kpa lipiipoln Yesu aakpambalb pu, 18 le ki dan nan chuu bi, ki di
laŋ kiyondiik ni. 19 Kinyeek ngbaan le Uwumbər aatuun dan nan chuu piir
kiyondiik aajaaleŋ, le ki nyan bi, ki bui bi, 20 “Li cha ti sil Uwumbər Aadichal
ni, ki tuk binib liməfal ngbaan aabər məmək.” 21 Le bi kii Uwumbər aatuun
ngbaan aaməb. Kichakpinaanyeek ni, le bi koo ni Uwumbər Aadichal ni, ki
nan tuk binib liməfal aabər na.

Le Uwumbər aatotoorninkpel, ni binib bi dii u na dan nan yin bibəjirb
aaninkpiib, ni Juu yaab aaninkpiib məmək, le ki tun bikikiirb, ke bi buen
kiyondiik ni ki ti li joo ni Yesu aakpambalb. 22 Baah ti fuu nima kaa kan bi
na, le bi labr ki nan tuk bibəjirb aaninkpiib, 23 “Ti fuu kiyondiik ni, ki kan ni
lak mbaməm. Bikikiirb mu si kii jaaleŋ mam chee. Le ti chuu piir kidiik, kaa
kan unii ubaa ni ni.” 24 Uwumbər Aadichal aakikiirb aaninkpel, ni Uwumbər
aatotoorninkpiib aah ŋun kina na, le ni muk bi pam. Baa ki nyi baah ga ŋa pu
na. 25 N-yoonn ngbaan le unii ubaa koo ni, ki nan bui bi, “Lik, bijab bi ni di
ŋa kiyondiik ni na bi Uwumbər Aadichal ni, ki bi tuk binib Yesu aabər.” 26 Le
Uwumbər Aadichal aakikiirb ni baaninkpel buen ti joo ni Yesu aakpambalb
ngbaan. Bi nan joo ni bi suuna, kaa chuu bi mpəən; ba pu? bi san ijawaan ke
kinipaak na ga mae bi ŋitakpal.

27 Baah joo ni Yesu aakpambalb kidiik ponn ni na, le bi di bi siin bibəjirb
aaninkpiib aanimbiin ni. Le Uwumbər aatotoorninkpel bui bi, 28 “Ti tuk nimi
ke ni taa ki tuk binib Yesu aabər, ki taa ki pur waayimbil. Le ni beenin mooni
waabər Jerusalem məmək ni, ki len ke waasin bi tiŋaal ni la.”

29 Le Piita ni Yesu aakpambalb biken na bui bi, “Ni ye ke ti kii Uwumbər
aaməb la, naa ye binib aaməb. 30 Nimi le kpaa Yesu ndəpuinkoo pu, ki ku u.
Le tiyaajatiib Aawumbər fikr u nkun ni, 31 ki nyuŋ u, ki di u kaan uŋangii wəb,
u li ye timi Aayidaan u gaal timi lir, ki tii timi Israel yaab nsan ke ti kpeln timi
aabimbin na, aan Uwumbər di cha timi aatunwanbir pinn timi. 32 Timi ni
Uwumbər Aafuur Nyaan le ye Yesu aaseeraadam ki tuk binib tibər ngbaan.
U di Waafuur Nyaan tii binib bi kii waaməb na.”

33 Bibəjirb aaninkpiib aah ŋun baah len pu na, le bi gee liŋuul sakpen, ki ban
bi ku bi. 34 Le bibəjirb aaninkpiib ponn ni ubaa fii sil binimbiin ni. Bi nan yin
u ke Gamaliel. U nan ye Farisii yaab aanii ubaa la, ki mu ye Uwumbər aakaal
aaməməkb aaninkpel, ki kpa liyimbil Juu yaab məmək chee. Le u tuk bi ke bi
di Yesu aakpambalb ngbaan nyan lipaal siib. 35 Baah nyan lipaal na, le u bui
bi, “Israel yaab, ni li nyi naah ga ŋa bijab ngbaan pu na. 36 N-yaayoonn na,
uja ubaa nan bi, bi yin u ke Tudas. U nan yoor ubaa ke uma le ye uninyuun,
le bijab ikui inaa nan dii u. Binib nan ku u, le bijab bimək dii u na nan yaa,
ki bee fam. 37 Uja umina aayoonn aah jer na, le Galilee aatiŋ aanii ubaa nan
yoor ubaa paacham, bi yin u ke Judas. U nan bi buyoonn bi nan chuun kahn
binib na. Kinipaak nan dii u. Le bijab ku u mu. Waadidiliib bimək dii u na
mu yaa. 38 Nima le m tuk nimi, nyan niŋaal bijab ngbaan aabər ni, ki taa ŋa

bi nibaa. Baah kpokl pu na, ni baah tun lituln pu na, yaa ye binibəm aatuln kan, li ga bee yəli. 39 Ni yaa ye Uwumbər aatuln kan, naan ŋmaa nyaŋ bi. Ni yaa jan bi kijaak kan, ni li nyi man, nibaakan, ni ga kan ke ni jan Uwumbər le kijaak."

Bi nan kii Gamaliel aah len pu na. 40 Le bi yin Yesu aakpambalb ngbaan, ke bi gir koo ni, le ki gbaa bi, ki tuk bi ke bi taa ki tuk binib Yesu aabər daalbaadaal, ki taa ki pur waayimbil, le ki di bi lii. 41 Le Yesu aakpambalb ngbaan siir bi chee, ki nan kpa mpopiin; ba pu? Uwumbər pak bi ke bi ye binib bi ga ŋmaa ji inimɔɔn Yesu aayimbil pu na. 42 Idaa məmək le bi chaa Uwumbər Aadichal ni, ni binib do, ki ti tuk binib Uwumbər aabər ki mooni tibənyaan tee, ke Yesu le ye Kristo u gaa binib lir na.

6

Baah nyan biteterb bilole pu na

1 Binib nan gaal Yesu ki keei idaa məmək ki kpae waadidiliib pu. N-yoonn ngbaan le Juu yaab bi len Griik aaliin na ŋulni Juu yaab bi len Juu aaliin na pu, le ki bui ke baah yakr tijikaar idaa məmək na, bi sulni baakpopiib bər. 2 Le Yesu aakpambalb kipiik ni bilee na yin Yesu aadidiliib məmək, ki nan bui bi, "Naa ŋan ti li yakr tijikaar ki di cha Uwumbər aaliin. 3 Nnaabitiib, nima pu na, ni nyan ni ponn ni bijab bilole bi gbiin Uwumbər Aafuur Nyaan, ki kpa nlan mbaməm, ki kpa liyimbil na, ki cha bi li ye lituln ngbaan aaninkpiib. 4 Tima aanimbil ga li man limeel, ni Uwumbər aabər aamoon pu la."

5 Yesu aakpambalb aah len pu na, le ni piir bi məmək aasui. Le bi nyan uja ubaa, bi yin u ke Stiifen, u gaa Yesu ki kii mbaməm ki gbii Uwumbər Aafuur Nyaan na. Bi nan nyan Filip, ni Prokorus, ni Nikanor, ni Timonn, ni Pamenas, ni Nikolas, u nan ye Antiok aatiŋ aanii na mu. Nikolas aa nan ye Juu aanii. U nan kpeln le ki dii Juu yaab aasan. 6 Le bi nyan bijab bilole bimina, ki cha bi sil Yesu aakpambalb aanimbiin ni. Le bi mee Uwumbər tii bi, ki di biŋaal paan bi pu.

7 Le Uwumbər aabər nan mooni ŋipepel məmək. Le binib moo gaal Yesu ki keei, ki kpae waadidiliib pu ki wiir, Jerusalem ponn ni. Uwumbər aatotoorb pam mu nan gaa Yesu aabənyaan tee ki kii.

Baah chuu Stiifen mpɔɔn pu na

8 Uwumbər nan ter Stiifen mbaməm, ki tii u mpɔɔn sakpen, ki cha u tun lijinjiir aatun Juu yaab aakaasisik ni. 9 Le Juu yaab bibaa fii ki kpak u. N-yoonn mubaa, Juu yaab ngbaan nan ye binaagbiib, ki nan gaa bibaa. Bi nyan ni Sairene aatiŋ ni, ni Aleksandria aatiŋ ni, ni Silisia aatiŋ ni, ni Asia aatiŋ ni. Bijab ngbaan le kpak Stiifen kinikpakpak. 10 Uwumbər Aafuur Nyaan aah tii Stiifen nlan sakpen pu na, baa ŋmaa len ki nyaŋ u. 11 Nima pu le bi tii bijab bibaa ŋimombil ke bi məln inyaməŋ paan u. Le bijab ngbaan len ke bi ŋun u sii Moses ni Uwumbər. 12 Baah len pu na, le Juu yaab, ni baaninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkb gee liŋuul Stiifen pu. Bi dan nan chuu u mpɔɔn, ki di u siin bibəjirb aaninkpiib aanimbiin ni, 13 le ki joo ni binib bi ga məln inyaməŋ paan u na. Le bi len ke, "N-yoonn məmək uja wee bii Moses aakaal, ki seei Uwumbər Aadichal. 14 Ti ŋun u len ke Yesu, u ye Nasaref aatiŋ aanii na, ga gbaa wii Uwumbər Aadichal ngbaan, ki kpeln Moses aah nan tii timi ikaal i məmək na." 15 Le bibəjirb aaninkpiib məmək lik Stiifen ki kan ke unimbil wəb wiin chain ke Uwumbər aatuun aanimbil wəb na.

7

Stiifen aah len pu na

1 Uwumbɔr aatotoorninkpel nan baa Stiifen, “Baah len pu na, ti gbii ii?”

2 Le Stiifen bui ke, “Ntetiib ni nnaabitiib, ni li pel man. Uwumbɔr u nyuun
na nan dan tiyaaja Abraham chee. Waah nan dan u chee na, u nan laa bi
Mesopotamia aatiŋ ni, kaa kee buen Harann aatiŋ ni, ke u ti kal nima. 3 Le
Uwumbɔr bui u, ‘Nya aado yaab aatiŋ ni, ni saanib chee, ki li cha maah ga
mɔk si kitiŋ ki na ponn ni.’* 4 Nima pu le u fii Kaldii yaab aatiŋ ni, ki buen
Harann aatiŋ ni, ki nan ti bi nima. Waah bi nima na, le ute kpo. Ute aah
kpo na, le Uwumbɔr nyan u nima chee, ki di u dan taah bi kitiŋ ki ponn
ni dandana wee na. 5 N-yoonn ngbaan, Uwumbɔr aa nan tii u kitiŋ kibaa
do chee na. Waa nan po tii u lisaŋ libaa. U nan puu tipuur tii u ke u ga di
kitiŋ kee tii u ni uyaabitiib. N-yoonn mu Uwumbɔr nan puu tipuur tee tii u
na, Abraham aa nan kee kpa ubo. 6 Le Uwumbɔr bui u, ‘Aayaabitiib ga li ye
bicham kitiyayaŋ ponn ni. Kitiŋ ngbaan aanib ga di bi ŋa binaagbiib, ki ŋa bi
bakaa ŋibin ikui inaa. 7 Kitiŋ ngbaan aanib aah ga di bi ŋa binaagbiib na, le m
ga daa bitafal. N-yoonn ngbaan le aayaabitiib ga nya kitiŋ ngbaan ni, ki dan
kitiŋ kee ponn ni, ki nan li dooni mi do chee na.’† 8 Le Uwumbɔr puu tipuur
tii Abraham, ki tii u nkaal, ke u ni uyaabitiib mɔmɔk gii ŋichakpan, aan ni mɔk
ke bi kii uma Uwumbɔr aah puu tipuur ti na. Le Abraham ma ubijabo, ki yin
u ke Aisak, le ki gii uchakpaln, u nan laa ye iwiin iniin aabo la. Le Aisak ma
waabo Jakob. Jakob mu ma japɔtiib kipiik ni bilee bi ye tiyaajaninkpiib na.
Le bi mɔmɔk gii ŋichakpan.

9 “Le Jakob aajapɔtiib nan kpa lipiipoln binaal Josef pu, ki di u kooh binib
pu, u li ye unaagbiija kitiŋ kibaa ponn ni, bi yin ki ke Ijipt. Le Uwumbɔr
mu nan bi u chee, 10 ki ter u, ki nyan u waafalaa mɔmɔk ponn ni. N-yoonn
ngbaan Faro nan ye Ijipt aatiŋ aabɔr. Le Uwumbɔr tii Josef nlan, ki cha Faro
gee waabɔr. Le Faro di u ŋa kitiŋ ngbaan aayidaan, ni waachiln aayidaan.
11 N-yoonn ngbaan le nkon lir Ijipt aatiŋ ni, ni Kanaann aatiŋ ni. Binib
nan kan falaa sakpen. Tiyaajatiib nan bi Kanaann aatiŋ ni. Baa nan kan
tijikaar. 12 Le bite Jakob ŋun ke tijikaar bi Ijipt aatiŋ ni. Nima pu na, u nan
cha ujapɔtiib buen nima chee bi ti daa tijikaar. Le bi buen ti daa, ki gir ni, ki
ki buen lelee. 13 Baah buen lelee na, le Josef ti di ubaa mɔk bi, le ki di waamaal
mu mɔk Ubɔr Faro, 14 le ki tun bi ute Jakob chee, ke bi ti yin ni u ni waamaal
mɔmɔk, bi dan u chee Ijipt aatiŋ ni. Bi nan ye binib imonko itaa ni kipiik ni
biŋmu la. 15 Le bi mɔmɔk buen u chee Ijipt aatiŋ ni, ki nan bi nima kina ki ti
kpo. 16 Baah kpo na, le bi yoor bi ki di dan Sekem aatiŋ ki bi do chee na ni, ki
ti di bi sub. Bi nan sub bi nfal mu Abraham nan di ŋimombil daa Hamor yaab
chee na ponn ni la.

17 “Tɔ, Uwumbɔr nan puu tipuur tii Abraham. Le n-yoonn mu u ga ŋa waah
puu tipuur ti na peen ni. N-yoonn ngbaan le Israel yaab too pɔr kpee Ijipt
aatiŋ ni. 18 Ni nan yunn pam, le ubɔrkpaan u kaa nan nyi Josef aabɔr na
jin nnaan Ijipt aatiŋ ni. 19 Le u nan ŋmanni tiyaajatiib ki ŋani bi bakaa, le ki
tuk waanib ke bi di tiyaajatiib aabim mee timoor ni aan bi kpo. 20 N-yoonn
ngbaan le bi ma Moses, u nan ye ubo u ŋan sakpen na la. Le bi kpiin u ute
do iŋmal itaa. 21 Waah ŋa iŋmal itaa aabo na, le bi di u bil timoor ni. Le Faro
aabisal ti kan u, ki yoor u, ki kpiin u, ki di u ŋa waabo. 22 Le bi mɔk u Ijipt
yaab aalan aabɔŋ aabɔŋ. Le u kpaln unii u nyi tibɔr na, ki tun lituln li kpa
liyimbil na.

---

* **7:3** : Lik Mpiin 12.1. † **7:7** : Lik Mpiin 12.7; 15.13-14; 17.8; Nnyam 3.12.

23 “Waah ŋa ŋibin imonko ilee aaja na, u nan ban ke u mann unaabitiib
Israel yaab. 24 Le u mann bi, ki kan Ijipt aanii ubaa ŋa Israel aanii ubaa
bakaa. Le u buen ti ter Israel yaab aanii ngbaan, ki gbaa Ijipt aanii ngbaan
teen ki ku u. 25 U nan dakl ke unaabitiib ga bee ke Uwumbɔr ga cha u nyan
bi baadim aaŋaal ni. Le baa bee. 26 Le ni woln le u ti kan Israel yaab bilee bi
jaa. U nan ban ke u par bi, le ki bui bi, ‘Njɔtiib, ni ye naabitiib la. Ba ŋa ni
ŋani tɔb bakaa?’ 27 Le unii u ŋa uŋeen aatɔ bakaa na nan tur Moses foor bibaa
chee, ki bui u, ‘Ŋma ŋa si timi aayidaan ni ubɔjir? 28 Aa ban ke aa ku mi ke
saah fe ku Ijipt aaja na pu na la aa?’‡ 29 Waah len kina na, le Moses san nyan
Ijipt aatiŋ ni, ki buen Midiann aatiŋ ni, ki nan ti ye uchaan nima. Le upuu
ma mbijabim bilee nima.
30 “Ŋibin imonko ilee aah jer na, le Uwumbɔr aatuun di ubaa mɔk Moses.
N-yoonn ngbaan le Moses nan bi nteersakpiin ni, lijool li bi yin li ke Sainai
na chee. Uwumbɔr aatuun ngbaan nan bi mmii ponn ni, busub bu bi ke bu
aah gaal mmii le na pu. 31 Moses aah kan ni na, le ni gar u pam. Le u foor mal
mmii ngbaan u ti lik. Waah foor mal mu na, le u ŋun Uwumbɔr aaneel len ke,
32 ‘Min le ye aayaajatiib Abraham, ni Aisak, ni Jakob Aawumbɔr.’ Ijawaan
chuu Moses, le uwon gbaa. Waa ki kaa u ki lik.§ 33 Le Uwumbɔr bui u, ‘Saah
si nin chee na ye kitiŋ ki bi chain na la. Chuu takl saanaatak ngbaan. 34 M
kan maanib Israel yaab aah bi ji falaa sakpen Ijipt aatiŋ yaab aaŋaal ponn ni
pu na, ki ŋun baah wii pu na, le m sunn ni ke m nan gaa bi lii. Li pel, m ga tun
si Ijipt aatiŋ ni, aa ti nyan bi nima chee.’*
35 “Tɔ, Moses le ye unii u Israel yaab nan yii u, ki bui u ke, ‘Ŋma ŋa si timi
aayidaan ni ubɔjir?’ Uma le Uwumbɔr nan tun waatuun u chee, busub bu
bi ke bu aah gaal mmii le na pu, u ti tuk u ke u buen ti nyan ni waanib
tinaagbiir ni, ki li joo ni bi. 36 Uma Moses le nyan bi Ijipt aatiŋ ni, ki tun
lijinjiir aatun nima chee, ni Limɔɔkal Aanyusakpem† ni, le ki ti nin tun
lijinjiir aatun timoor ni, ŋibin imonko ilee. 37 Uma Moses le tuk Israel yaab,‡
‘Uwumbɔr ga tun ni ubɔnabr ubaa ni chee, ke waah tun ni mi pu na. U mu ga
li ye ninaabitiib ponn ni ubaa la.’ 38 Uma Moses, ni tiyaajatiib, ni Uwumbɔr
aatuun nan bi nteersakpiin ni, Sainai aajool chee, le Uwumbɔr aatuun len u
chee tibɔr lijool ngbaan paab, ki tuk u limɔfal aabɔr ke u nan tuk timi.
39 “Le tiyaajatiib aa gee ke bi kii waamɔb. Bi yii u, ki ban ke bi ki labr
buen Ijipt aatiŋ ni, 40 le ki bui Moses aanaal Aaronn, ‘Maa ŋiwaa tii timi, ti
li dii ŋi. Moses u nyan ni timi Ijipt aatiŋ ni na, taa ki nyi waah bi niwɔb na.’§
41 N-yoonn ngbaan le bi di salmaa mɔɔ unaabo, le ki toor kitork tii u. Baah
mɔɔ unaabo ngbaan na, le bi jin njim ki mɔɔni sakpen. 42 Le Uwumbɔr daak
bi chee, le ki siir cha bi, le bi dooni ŋiŋmabil ŋi bi kitaapaak na. Uwumbɔr
aabɔnabr nan ŋmee tibɔr ngbaan Uwumbɔr Aagbaŋ ponn ni, ke Uwumbɔr
len ke,

‘Israel yaab, ni nan kɔr tiwakor
ki toor kitork ŋibin imonko ilee timoor ni.
Naah toor kitork na, ni toor tii min aa? Aayii.
43 Ni nan yoor liwaal li bi yin li ke Molek na aabool,
ni liwaal Refann* li ye liŋmabil aanaŋ na.

‡ **7:28** : Lik Nnyam 2.14. § **7:32** : Lik Nnyam 3.6. * **7:34** : Lik Nnyam 3.1-10. † **7:36** : Limɔɔkaal Aanyusakpem—bi ki yin mu ke Nnyusakpem Mamam la. ‡ **7:37** : Lik Ikaal 18.15, 18. § **7:40** : Lik Nnyam 32.1. * **7:43** : Refann nan ye n-yaayoonn na aawaal li bi nan len ke lima le joo liŋmabil li bi yin li ke Saturin na. Binib bi kaa dii Uwumbɔr na nan dooni liwaal ngbaan.

Ni nan məə ŋiwaa ŋimina, ke ni li dooni ŋi.
Nima pu na, m ga di nimi buen tinaagbiir ni,
kitiŋ ki bi Babiloŋ aatiŋ aapuwəb na ni.’†
44 “Tə, tiyaajatiib nan joo ngban aabool timoor ni. Uwumbər nan joo ubaa
məkbi libool ngbaan ponn ni la. U nan tuk Moses waah ga ŋa pu ki ŋa libool
ngbaan na. Le Moses ŋa li Uwumbər aah mək u pu na. 45 Tiyaajatiib nan di
libool ngbaan tii baabim. Baabim ni baayidaan Josua mu nan yoor libool
ngbaan, le ki buen bi ti gaa kitiŋ ki Uwumbər jenn binib nima na. Le libool
ngbaan nan bi nima, ki ti saa Ubər David aayoonn. 46 Uwumbər nan gee Ubər
David. Le David nan ban ke u maa lidichal tii Uwumbər, u nan ye uyaaja
Jakob Aawumbər na. David mu aa nan maa lidichal tii Uwumbər. 47 Ujapəən
Solomonn le nan maa lidichal tii Uwumbər.
48 “Tə, Uwumbər u kaa kpa ŋeen aatə na aa bi binib aah maa ŋidichal ŋi na
ponn ni baanja. Uwumbər aabənabr nan len ke Uwumbər len ke,
49 ‘Kitaapaak le ye maabərjal,
le kitiŋ ye ntaa aah taa ni pu na:
ni ga maa ba aadichal aaboln ki tii mi?
Ba aapaan ni ga kan tii mi aan m li koo nima?
50 Min mbaa le nan naan tiwan nimina məmək.’ ”‡
51 Tə, Stiifen nan ki len ke, “Nitafal pəə, naa dii Uwumbər aasan nisui ni,
kaa pel waaliin. N-yoonn məmək ni ban ni yii Uwumbər Aafuur Nyaan,
ke niyaajatiib aah nan yii mu pu na. 52 Niyaajatiib nan muk Uwumbər
aabənabtiib məmək, le ki ku binib bi tuk bi ke Uwumbər Aatutunyaan ga dan
na. U fuu ni, le ni kooh u, ki ku u. 53 Uwumbər nan tun ni waatuuntiib bi nan
tii nimi waakaal. Le ni yii, kaa kii nkaal ngbaan.”

Baah mae Stiifen ŋitakpal ki ku u pu na

54 Stiifen aah len kina na, le liŋuul chuu binib ngbaan, le bi ŋmə ŋinyin.
55 Le Stiifen u Uwumbər Aafuur Nyaan gbii u na, waan lik paacham, le ki
kan Uwumbər aah wiin chain pu na, le ki kan Yesu si unangii wəb. 56 Le u
bui ke, “Lik, m kan kitaapaak chuu piir, ki kan Unibən Aabo na si Uwumbər
aaŋangii wəb.”
57 Waah len kina na, le bi teen mpəən pu, ki di biŋaal ŋeeb bitafal, le ki kpaan
ber bi ti chuu u, 58 ki nyan u kitiŋ ponn ni, ki di buen n-gbaan, ki ti mae u
ŋitakpal. Le biseeraadam ngbaan chuu peer baabəkul, ki di bil unachipəən
ubaa chee, bi yin u ke Səəl. 59 Le bi mae Stiifen ŋitakpal u ti kpo. Baah bi mae
u ŋitakpal na, le u mee Tidindaan ke, “Tidindaan Yesu, gaa maawiin,” 60 le
ki gbaan utaaŋaayil pu, le ki teen mpəən pu, “Tidindaan, taa teen bi baah ŋa
bakaa u na.” Waah len kina na, le u kpo.

8

Səəl aah ŋa Yesu aanib falaa pu na

1 Baah ku u pu na, le Səəl kii. Liyaadaal ngbaan le bi piin ki bi muk Yesu
aanib bi bi Jerusalem ni na, ki ŋa bi falaa sakpen. Nima pu na, bi məmək
nan yaa, ki buen Judea ni Samaria aatim məmək ponn ni. Yesu aakpambalb
baanja le nan gur Jerusalem ponn ni, kaa yaa. 2 Le bijab bi san Uwumbər na
sub Stiifen ki wii mpəpəən pu.

† **7:43** : Lik Amos 5.25-27. ‡ **7:50** : Lik Aisaya 66.1-2.

3 Le Sɔɔl pɔɔn ubaa, u ti bii Yesu aanib ki ŋa bi fam. U nan koo ŋidichal
ŋidichal ponn ni ki ban bi, ki chuu nyan bijab ni bipiib mpɔɔn, ki ti di ŋa
kiyondiik ni.

Filip aah buen Samaria aatiŋ ni pu na

4 Tɔ, binib bi dii Yesu na nan yaa koo ntim mɔmɔk ni, le ki tuk binib
waabɔnyaan. 5 Le Filip buen Samaria aatiŋ ni ki ti tuk binib Kristo u gaa
binib lii na aabɔr, 6 ki tun lijinjiir aatun. Baah kan lijinjiir aatun ngbaan ki
ŋun waah len pu na, le kinipaak pel waabɔr ngbaan mbamɔm. 7 U nan nyan
tiyayaar binib pam ponn ni, le ti teen mpɔɔn pu, ki nyan biwon ni. Le binib
bi aawon faan na, ni biwɔb mu pam kan laafee. 8 Nima pu le Samaria aatiŋ
aanib nan kpa mpopiin sakpen.

9 Le uja ubaa nan bi nima bi nan yin u ke Simonn; u nan ye ubɔɔ la, ki tun
lijinjiir aatun ŋi gar Samaria aatiŋ aanib na pam, le ki yoor ubaa ke uma le
ye uninyuun. 10 Le binib mɔmɔk, bigiim ni bipɔɔndam kii tii u, ki len ke u kpa
Uwumbɔr aapɔɔn, ki yin u ke Mpɔɔn Sakpiindaan. 11 U nan tun inyɔk aatun ni
yunn, ki cha ni gar binib pam. Nima pu na, bi nan kii tii u. 12 Le Filip dan nan
tuk bi Uwumbɔr aanaan aabɔnyaan, ni Yesu Kristo aabɔnyaan ngbaan. Le bi
kii waah len pu na. Baah kii waah len pu na, le u muin bi nnyun ni, bijab ni
bipiib mɔk. 13 Le Simonn, u ye ubɔɔ ngbaan na, mu kii Filip aah len pu na. Le
Filip muin u nnyun ni. Le u dii Filip idaa mɔmɔk, ki kan u tun lijinjiir aatun
pam. Le ni gar u ki ti nyaŋ.

14 Le Yesu aakpambalb bi bi Jerusalem ni na ŋun ke Samaria aatiŋ aanib
gaa Uwumbɔr aaliin. Baah ŋun kina na, le bi cha Piita ni Jɔnn buen bi chee.
15 Le Piita ni Jɔnn ti fuu nima, ki mee Uwumbɔr tii binib bi gaa Uwumbɔr
aaliin na, ke u tii bi Waafuur Nyaan. 16 Waafuur Nyaan aa nan kee sunn
ni bi ponn ni ubaa pu. Filip nan muin bi nnyun ni baanja, Tidindaan Yesu
aayimbil pu la. 17 Nima pu na, Piita ni Jɔnn nan mee Uwumbɔr tii bi, le ki di
biŋaal paan bi pu. Baah ŋa kina na, le Uwumbɔr Aafuur Nyaan gbiin binib
ngbaan.

18 Le Simonn kan ke Yesu aakpambalb aah di biŋaal paan binib pu na,
Uwumbɔr tii binib ngbaan Waafuur Nyaan. Waah kan kina na, le u ban ke u
pa bi ŋimombil, 19 bi tii u mpɔɔn mumina, ke u yaa di uŋaal paan binib pu kan,
bi ga kan Uwumbɔr Aafuur Nyaan.

20 Le Piita baa u, “Aa dak ke aa ga ŋmaa di ŋimombil daa Uwumbɔr aapiin aa?
Saah dak pu na, naa ŋan. Aa ni saamombil bee fam. 21 Aasui aa ŋan Uwumbɔr
chee. Aaŋaal aa bi waabɔnyaan ni. 22 Kpeln aapobil, ki di cha saatunwanbir
ngbaan, ki mee Uwumbɔr ke u di cha saalandakbir pinn si. 23 M kan ke aasui
to sakpen a. Titunwanbir le joo si.”

24 Le Simonn bui Piita ni Jɔnn, “Mee Uwumbɔr tii mi, aan saah len tibɔr ti
na, ti taa pii mi.”

25 Tɔ, Piita ni Jɔnn nan tuk Samaria aatiŋ aanib Tidindaan aabɔr, ki sur bi
mbamɔm, le ki nin gir buen Jerusalem. Baah chuun ki cha na, le bi bɔ dii
Samaria aatim pam ponn ni, ki tuk binib Yesu aabɔnyaan.

Itiopia aatiŋ aaninkpel aah gaa Yesu ki kii pu na

26 N-yoonn ngbaan le Uwumbɔr aatuun tuk Filip ke u gor ki dii ŋŋangii wɔb,
ki dii timoor ni aasan mu nyan Jerusalem ki cha Gasa aatiŋ ni na. Dandana
wee, nsan ngbaan ŋa nsankpok a. 27-28 Le Filip fii ki cha. Uja ubaa nan ka
itaan aah dar tɔroku sakpiin u na ponn ni, nsan ni. U nan ye Itiopia aatiŋ
aanii la, ki mu ye unii u bi lee nyan ŋikookpimbil na, ki mu ye uninyuun
la. Uma le nan lik Itiopia aatiŋ aamombil mɔmɔk, ki kpa mpɔɔn sakpen,

ki tun lituln tii Itiopia aabərpii, u bi yin u ke Kandake na. Uja ngbaan nan
dan Jerusalem u nan doon Uwumbər, ki labr cha, ki laa beenin bi nsan ni.
Filip aah kan u na, u nan bi waatəroku sakpiin ponn ni, ki karni kigbaŋ ki
Uwumbər aabənabr Aisaya nan ŋmee ki na. 29 Le Uwumbər Aafuur Nyaan
tuk Filip ke u li cha təroku ngbaan chee. 30 Le Filip san buen u chee ki ti ŋun
u bi karni kigbaŋ ki Uwumbər aabənabr Aisaya nan ŋmee ki na. Le Filip baa
u, “Saah bi karni kigbaŋ ki na, aa bee naatataa aa?”
31 Le u bui ke, “Unii yaa kaa mək mi kan, m ga ŋa kinye ki bee?” le ki tuk
Filip ke u koo ni u chee ki nan kal təroku na ponn ni. 32 Tə, waah bi karni
Uwumbər Aagbaŋ ponn ni nin chee na ŋmee ke,
“Bi yaa chuu upiih bi ti kər u kan, waa wii.
Bi yaa chee upihbo aakokor pu kan, u mu aa wii.
U mu bi kina la.
Baah chuu u mpəən pu na,
waa len tibaa ke u nyan ubaa tibər ngbaan ni.
33 Bi nan di u ŋa bibəjirb chee, ki məln inyaməŋ paan u,
ki jinn u inimməən.
Bi nan ku u, le unii ubaa aan ŋmaa len uyaabitiib pu.”*
34 Tə, le uja ngbaan baa Filip, “Uwumbər aabənabr aah nan len pu na, u
len ŋma aabər? U len ubaa aabər le aan u len uken aabər la?” 35 Le Filip tuk
u ŋŋmeen ngbaan aatataa, ke ni ye Yesu aabər la, le ki tuk u tibənyaan na.
36 Baah bi təroku na ponn ni ki cha na, le bi ti fuu nkpen mubaa ni, le ki kan
nnyun də. Le uja ngbaan bui Filip, “Lik, nnyun sə. Aa ga ŋmaa muin mi nnyun
ni dandana wee ee?”
[37 Le Filip bui u, “Aa yaa gaa Yesu ki kii mbaməm kan, m ga ŋmaa muin si
nnyun ni.”
Le u bui u, “M pak ke Yesu Kristo ye Uwumbər Aajapəən la.”]
38 Le u cha waatəroku sil. Le u ni Filip məmək bilee sunn sil ni kitiŋ, ki
koo nnyun ni. Le Filip muin u nnyun ngbaan ni. 39 Le bi nyan ni nnyun ni.
Baah nyan ni nnyun ni na, le Uwumbər Aafuur Nyaan yoor Filip, ki di u buen.
Uja ngbaan aa ki kan u. Le u ki koo waatəroku ponn ni, ki cha, ki nan kpa
mpopiin pam. 40 Binib nan kan Filip kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Asotus. Le
u bə dii ntim məmək ni, nima chee, ki tuk binib Yesu aabənyaan, le ki ti fuu
Siisarea aatiŋ ni.

9

Səəl aah gaa Yesu ki kii pu na (Lituln 22.6-16; 26.12-18)

1-2 Səəl ma nan beenin kpa liŋuul Tidindaan aadidiliib pu, ki ban ke u chuu
bi ki ku bi. U nan ban ke u buen Damaskus aatiŋ ni, ki ti ban bi, bijab ni bipiib
məmək, ki chuu bi mpəən, ki di tikululn buu bi, ki di gir dan Jerusalem. Le
u buen Uwumbər aatotoorninkpel chee, ke u ŋmee kigbaŋ tii u. U yaa ti fuu
Damaskus aatiŋ ni kan, u ga di kigbaŋ ngbaan mək mmeen aadir aaninkpiib,
ke bi cha u chuu binib bi dii Yesu aasan na.
3 Tə, le u siir ki cha. Waah laa bi nsan ni ki ti peen Damaskus aatiŋ ni na,
libuul ngbaan ni le nwiihn nyan ni paacham, ki woln ki mann gonn u. 4 Le u
lir kitiŋ, ki ŋun nneel len ke, “Səəl, Səəl, ba ŋa aa ŋani mi falaa?”
5 Le Səəl baa u, “Ndindaan, ŋma ye?”
Le u bui u, “Min le ye Yesu, u aa ŋa u falaa na. 6 Fii sil, ki li cha kitiŋ ngbaan
ni. Aa yaa ti fuu kan, bi ga tuk si saah ga ŋa pu na.”

---

* **8:33** : Lik Aisaya 53.7-8.

7 Binib bi nan dii Sɔɔl na si ŋmin, kaa ŋmaa len tibaa. Bi ŋun nneel len, kaa
waa unii. 8 Le Sɔɔl fii sil, ki likr unimbil, kaa ki waa. Le bi chuu unaal, ki dar
u cha Damaskus aatiŋ ni. 9 Waa nan waa ki ti saa iwiin itaa, kaa ki ji, kaa ki
nyu mu.
10 Le Yesu aadidiir ubaa nan bi Damaskus aatiŋ ni, bi nan yin u ke Ananias.
Le Tidindaan len u chee tidaŋ ponn ni, ki bui u, “Ananias.”
Le u bui ke, “Ndindaan, m sɔ.”
11 Le Tidindaan bui u, “Fiin, ki li cha nsan mu bi yin mu ke Nsan Mu Tok na
ni, ki li cha Judas do, ki li ban uja u bi yin u ke Sɔɔl, aan u ye Tasus aatiŋ aanii
na. U bi mee Uwumbɔr, 12 le ki daŋ tidaŋ ki kan uja u bi yin u ke Ananias na
koo ni u chee, ki nan di unaal paan u pu, ke unimbil ki likr.”
13 Le Ananias bui ke, “Ndindaan, binib pam tuk mi uja ngbaan aabɔr, ke u
ŋani saanib bakaa sakpen Jerusalem ponn ni. 14 U fuu ni do, ki kpa nsan mu
Uwumbɔr aatotoorninkpiib tii u ke u chuu saanib mɔmɔk, ki buu bi tikululn
na.”
15 Le Tidindaan bui u, “Li cha u chee. M nyan u la, u ti li joo maabɔr tuk
bibɔrb, ni Juu yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na, ki cha bi bee mbɔr. 16 Min
mbaa ga mɔk u waah ga ji falaa u mɔmɔk maayimbil pu na.”*
17 Le Ananias fii ki buen Judas do, ki ti koo Sɔɔl chee, ki di unaal paan u pu,
le ki bui u, “Nna aabo Sɔɔl, Tidindaan le tun ni mi aa chee. Yesu u di ubaa
mɔk si, saah bi nsan ponn ni ki choo na, uma le tun ni mi, ke m cha aa ki likr,
ki gbiin Uwumbɔr Aafuur Nyaan.” 18 Waah len kina na, libuul ngbaan ni le
tiwan ni naahn tijanpɔkr na nyan Sɔɔl aanimbil ni. Le unimbil ki likr, le u fii
sil. Le bi muin u nnyun ni. 19 Le u jin tijikaar, ki ki kan mpɔɔn.

Sɔɔl aah moon Uwumbɔr aabɔr Damaskus aatiŋ ni pu na

Sɔɔl nan laa bi Yesu aadidiliib chee iwiin ilee, Damaskus aatiŋ ni. 20 Libuul
ngbaan ni le u koo mmeen aadir ni, ki ti tuk binib Yesu aabɔr, ke u ye
Uwumbɔr Aajapɔɔn la.
21 Le ni gar binib bimɔk ŋun waah len pu na. Le bi baa tɔb, “Naa ye uja
ngbaan le nan ŋa Yesu aanib falaa Jerusalem ponn ni ii? U dan do, ke u nan
chuu bi, ki di tikululn buu bi, ki di bi buen Jerusalem, ki ti di bi ŋa Uwumbɔr
aatotoorninkpiib aanaal ni.”
22 Sɔɔl nan moo kani mpɔɔn u di tuk binib Yesu aabɔr, le ki len ki nyaŋ Juu
yaab bi bi Damaskus aatiŋ ni na, ki mɔk bi ke Yesu sil ye Kristo u gaa binib lii
na.
23 Ni nan ŋa iwiin ilee, le Juu yaab kuun tɔb, ki kpokl baah ga ŋa pu ki ku
Sɔɔl na. 24 Idaa mɔmɔk, kinyeek ni nwiin pu, le bi ka kii kitiŋ ngbaan aagoln
aabisamɔb chee, ke Sɔɔl yaa nan nyan ni kan, bi chuu u ki ti ku u. Le Sɔɔl
ŋun baah kpokl pu na. 25 Kitiŋ ngbaan aagoln nan kpa takolu mam. Le Sɔɔl
aadidiliib yoor u ŋa kibɔɔkuuk sakpeŋ ponn ni, ki di u dii takolu nyan.

Baah nan muk Sɔɔl Jerusalem ni pu na

26 Le Sɔɔl buen Jerusalem. Waah ti fuu nima na, le u ban u kpaan Yesu
aadidiliib chee. Le bi san u ijawaan, kaa pak ke u ye Yesu aadidiir ubaa. 27 Le
Banabas dan nan di u buen Yesu aakpambalb chee, ki ti tuk bi ke Sɔɔl nan kan
Tidindaan nsan ni, ke Tidindaan nan len u chee, ke Sɔɔl nan kpa lipobil ki di
Yesu aabɔr tuk binib bi bi Damaskus aatiŋ ni na. 28 Banabas aah tuk bi kina
na, le bi cha Sɔɔl kpaan bi chee. Le u dii bi baah cha nin chee na Jerusalem
ponn ni, ki kpa lipobil u tuk binib Tidindaan aabɔr. 29 N-yoonn, n-yoonn le
u ni Juu yaab bi len Griik aaliin na kpak tɔb kinikpakpak, le bi ban bi ku u.

* **9:16** : Lik Kolose Yaab 1.24.

30 Le Yesu aanib ŋun ke bi ban bi ku u. Baah ŋun kina na, le bi yoor u buen
Siisarea aatiŋ ni, ki cha u kun Tasus aatiŋ ni.
31 Nima pu na, Yesu aanib bi nan bi Judea aatim ni, ni Galilee aatim ni, ni
Samaria aatim ni na nan gaa bibaa. Unii ubaa aa ki muk bi. Le bi moo bae
Tidindaan aaliin n-yoonn məmək, ki pak u. Le Uwumbər Aafuur Nyaan ter
bi, ki cha binib moo kpee bi pu.

Piita aah tun lijinjiir aatun pu na

32 Tə, Piita nan bə dii ntim məmək ponn ni nima chee. U nan buen Lida
aatiŋ mu ni, ki mann Uwumbər aanib bi bi nima na. 33 Waah bi nima na, le u
kan uja ubaa, bi yin u ke Eneas, u nan ye uja u aawon faan na la. Ŋibin ŋiniin
u po də kidiik ni la, kaa ŋmaa fii. 34 Le Piita bui u, “Eneas, Yesu Kristo tii si
laafee dandana wee. Fii sil, ki kpab saawandookaan.” Libuul ngbaan ni, le
u kpaan fii sil. 35 Le binib bimək bi Lida aatiŋ ni, ni Saronn aatiŋ ni na kan u,
ki kpeln baabimbin, ki dii Tidindaan aasan.
36 Kitiŋ kibaa mu bi, ki bi gbək nima chee, bi yin ki ke Jəpa. Upii u dii Yesu
aasan na nan bi nima, bi yin u ke Tabita. Griik aaliin ponn ni, bi yin u ke
Dokas. Waayimbil aatataa le ye ke upeeyun. U nan ye litunyaandaan la.
37 N-yoonn ngbaan le u buŋ, ki kpo. Le bi fu linikpol ngbaan nnyun, ki di
u ti bil paacham aadiik ni. 38 Jəpa aatiŋ, ni Lida aatiŋ aa daa təb. Le Yesu
aadililiib bi bi Jəpa aatiŋ ni na ŋun ke Piita bi Lida aatiŋ ni. Le bi tun bijab
bilee, ke bi ti yin ni Piita, ke u pəən ubaa ki dan mala. 39 Le Piita fii dii bi. Waah
ti fuu ni nima na, le bi di u buen paacham aadiik ngbaan ni. Le bikpopiib
kuun nima, ki si Piita chee, ki wii, le ki mək u ŋibəkul ŋi Dokas nan ŋa tii bi,
waah nan bi na. 40 Le Piita jenn nyan bi məmək kidiik ngbaan ni, le ki gbaan
utaaŋaayil pu, ki mee Uwumbər, le ki lik linikpol ngbaan ki len ke, “Tabita, fii
sil.” Le u likr unimbil. Waah kan Piita na, le u fii kal. 41 Le Piita chuu unaal,
ki ter u, u fii sil, le ki yin Uwumbər aanib ni bikpopiib ngbaan, ki di u mək bi,
ke u fikr a. 42 Le binib bimək bi Jəpa aatiŋ ni na ŋun tibər ngbaan. Nima pu
na, binib pam nan gaa Tidindaan ki kii. 43 Piita nan bi Jəpa aatiŋ ni, ki yunn.
U nan koo uja u bi yin u ke Simonn, aan u ye ugbanjab na do la.

10

Uninkpel Konelius aah yin Piita pu na

1 Tə, uja ubaa nan bi Siisarea aatiŋ ni, bi nan yin u ke Konelius. U nan
ye butəb aajab nkub aaninkpel la. Bi yin butəb aajab ngbaan ke “Itali aatiŋ
aajab.” 2 Konelius nan ye uninyaan la. U ni waachiln ni aanib məmək pak
Uwumbər. U nan ŋani Juu yaab aagiim tiŋann sakpen, ki mee Uwumbər idaa
məmək la. 3 Le kijook wəb, tikur titaa aayoonn, u daŋ tidaŋ ki kan Uwumbər
aatuun koo ni u chee ki nan bui ke, “Konelius.”
4 Waah kan Uwumbər aatuun ngbaan na, le u san ijawaan, ki baa u,
“Maaninkpel, aa ban ba?”
Le Uwumbər aatuun ngbaan bui u, “Uwumbər ŋun saameen, ki nyi saah ter
bigiim pu na, ki teer aa bər. 5 U ban ke aa cha bijab bibaa buen Jəpa aatiŋ ni, ki
ti yin ni uja ubaa, bi yin u ke Simonn Piita. 6 U koo ugbanjab ubaa aadichal ni,
bi yin u ke Simonn. Waadichal bi nnyusakpem na aagbaan.” 7 Le Uwumbər
aatuun ngbaan ki gir buen. Waah buen na, le Konelius yin waatutum ponn
ni bilee, ni butəb aaja u ye uninyaan ki bi u chee idaa məmək ki tun lituln tii
u na. 8 Konelius nan tuk bi waah kan pu na məmək, le ki tun bi, ke bi buen
Jəpa aatiŋ ni.

9 Naah woln kitaak na, le bi bi nsan ni, ki peen Jɔpa aatiŋ ni. Nwiin kaasisik
ni, le Piita jon kidiik paab* u ti mee Uwumbɔr. 10 Le nkon chuu u, le u ban u
ji tijikaar. Baah bi mɔn bisaa ke bi tii u na, 11 le u daŋ tidaŋ ki kan kitaapaak
chuu piir, ki kan tiwan nibaa sunn ni kitiŋ. Ni nan naahn likekeln ki pee. Le
bi joo ikekefeen inaa pu, ki sunn ni kitiŋ. 12 Ipeel, ni iwaa, ni tiwan nimɔk
baar kitiŋ na, ni inyoon mɔmɔk aabɔŋ nan bi likekeln ngbaan pu. 13 Le nneel
len ke, “Piita, fii, ki ku ki ŋmɔ.”
14 Le Piita bui ke, “Ndindaan, aayii. Maa kee ŋman tiwan ni kɔ ke nee na.”
15 Le nneel ngbaan ki len ke, “Uwumbɔr yaa len ke aa ga ŋmaa ji tiwan ni
na kan, aa taa bui ke ni kɔ.” 16 Le ni ŋa kina nfum mutaa. Le tiwan ngbaan
gir buen paacham.
17 Le Piita dakl lik ke u bee lijinjiir aawan ngbaan aatataa. Ni nan ŋa u
ilandak. N-yoonn ngbaan binib bi nyan ni Konelius do na baa binib, ki bee
Simonn do, ki si mbisamɔb chee, 18 le ki teen ke, “Simonn Piita bi do oo?”
19 Le Piita laa beenin bi kidiik paab, ki bi dak lijinjiir aawan ngbaan
aatataa. Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan bui u, “Lik, bijab bitaa fuu ni do, ki ban
si. Min le tun ni bi. 20 Fii ki sunn ni, ki dii bi, ki taa joo beeni.” 21 Le Piita sunn
ni kitiŋ, ki bui bijab ngbaan, “Min le ye unii u ni ban na. Ni chuun kinye?”
22 Le bi bui u, “Konelius, u ye butɔb aajab nkub aaninkpel na le tun ni timi.
U ye unibamɔnn u pak Uwumbɔr na. Juu yaab mɔmɔk pak u sakpen. Le
Uwumbɔr aatuun mubaa tuk u ke u yin si, ke aa dan udo, u nan pel saah
ga len pu na.” 23 Le Piita bui bi ke bi koo ni, le ki chann bi tichann. Le bi doon
udo.
Naah woln kitaak na, le u gor ki dii bi. Le Yesu aanib bi nan bi Jɔpa aatiŋ ni
na bibaa mu dii u. 24 Ki woln kitaak, le bi fuu Siisarea aatiŋ ni. Le Konelius
nan yin waamaal, ni ujɔtiib dan udo, ki nan ka kii Piita. Le Piita ti fuu ki koo
bi chee. 25 Waah koo ni na, le Konelius dan nan gbaan unimbiin ni, ki doon
u. 26 Le Piita fiin u, ki bui u, “Fii sil. M po ye unibɔn la.” 27 Piita nan beenin bi
len u chee le ki ti koo kidiik ni, ki kan binib pam kuun nima chee. 28 Le Piita
bui bi, “Ni nyi ke timi Juu yaab aakaal aa kii ke ti mann binib bi kaa ye Juu
yaab na, kaa kii ke ti kpaan bi chee. Le Uwumbɔr mu mɔk mi ke m taa li dak
ke unii ubaa kɔ. 29 Nima pu na, naah yin mi pu na, le m dan, kaa yii. Ni yin
mi ba pu?”
30 Le Konelius bui u, “Daanab na, tikur titaa kijook wɔb, kinakokoona, le
m nan bi maadiik ni, ki bi mee Uwumbɔr. Maah bi mee Uwumbɔr na, le m
kan uja u pee likekeln li wiin chain na si nnimbiin ni 31 ki bui ke, ‘Konelius,
Uwumbɔr ŋun saameel, ki teer saah ter bigiim pu na. 32 U ban ke aa cha binib
buen Jɔpa aatiŋ ni, bi ti yin ni uja u bi nima aan bi yin u ke Simonn Piita na, ke
u koo ugbanjab ubaa do, bi yin u ke Simonn na. Waadichal bi nnyusakpem
na aagbaan.’ 33 Waah tuk mi kina na, libuul ngbaan ni le m tun binib bi
ti yin si. Saah dan pu na, ni ŋan. Dandana wee, ti mɔmɔk bi do, Uwumbɔr
aanimbiin ni. Ti ban ti ŋun tibɔr ti Tidindaan tuk si ke aa tuk timi na.”

Piita aah tuk Konelius mam Uwumbɔr aabɔr pu na

34 Le Piita bui bi, “M bee ke ni ye mbamɔn ke Uwumbɔr aa pak ubaa ki
jer uken. U po pak ti mɔmɔk la. 35 Ŋjinibol mɔmɔk ponn ni, unii yaa bi, ki
pak Uwumbɔr ki tun lituln li ŋan na kan, u piir Uwumbɔr aasui. 36 Ni nyi
ke Uwumbɔr tuk Israel yaab tibɔnyaan. Tibɔnyaan tee le ye ke Uwumbɔr ga

* **10:9** : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir paab, le ki di titan pɔr biin. Bi nan maa ŋibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham.

tii bi nsuudoon Yesu Kristo pu. Uma le ye ti məmək Aadindaan. 37 Jənn nan
tuk binib ke bi yaa kpeln baabimbin kan, u ga muin bi nnyun ni. N-yoonn
ngbaan aah jer na, le Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na piin ki bi tun waatuln
Galilee aatim ni, ki bɔ dii Judea aatim məmək ni. 38 Ni nyi waabər. Uwumbər
nan nyan u, ki di Waafuur Nyaan gbiin u ki tii u mpɔɔn, ki nan bi u chee.
Uwumbər aah bi u chee na, le u buen ŋipepel məmək, ki tun lituln li ŋan na,
ki cha binib bimək nan bi kinimbəŋ aaŋaal ni na pɔɔk. 39 Ti kan waah ŋani
tiwan nimək Jerusalem ni Juu yaab aatim məmək ponn ni na. Le bi kpaa u
ndəpuinkoo pu, ki ku u. 40 Iwiin itaa daal, le Uwumbər fikr u nkun ni, ki cha
binib kan u. 41 Naa ye binib məmək le kan u. Uwumbər nyan timi le ke ti kan
u, ki li ye waaseeraadam. Waah fikr nkun ni na, ti ni u kpaan jin tijikaar, ki
kpaan ki nyu nnyun. 42 U tuk timi ke ti buen ŋipepel məmək, ki ti tuk binib
waabər, ki ji seeraa ke Uwumbər nyan u, u ti ji binifuub ni bitekpiib tibər.
43 N-yaayoonn na, Uwumbər aabənabtiib məmək nan len Yesu aabər, ke unii
umək gaa u ki kii na, Uwumbər ga di cha pinn u, uma Yesu aayimbil pu.”

44 Tɔ, Piita aah laa bi len kina na, le Uwumbər Aafuur Nyaan sunn ni ki
nan gbiin binib bimək ŋun waah len pu na. 45 Yesu aanib bi nyan Jopa ki
dii Piita na nan ye Juu yaab, le ni gar bi pam, ba pu? Uwumbər di Waafuur
Nyaan tii binib bi kaa ye Juu yaab na mu, 46 le bi ŋun bi len iliin yayan ki
nyuŋni Uwumbər. 47 Tɔ, Piita bui ke, “Uwumbər di Waafuur Nyaan tii binib
bimina, ke waah tii timi pu na. Ubaa ga ŋmaa len ke ti taa muin bi nnyun
ni ii?” 48 Waah len kina na, le u bui bi ke bi muin bi nnyun ni, Yesu Kristo
aayimbil pu. Tɔ, Konelius mam nan gaŋ Piita ke u ŋa bi chee iwiin ilee.

11

Piita aah tuk Yesu aanib tibər ngbaan pu na

1 Yesu aakpambalb ni Judea aatiŋ aanib bi nan gaa Yesu ki kii na, nan ŋun
ke binib bi kaa ye Juu yaab na mu gaa Uwumbər aabər. 2 Le Juu yaab bibaa
len ke binib bi kaa ye Juu yaab na yaa gaa Uwumbər aabər kan, ni ŋan ke bi
gii ŋichakpan. Le Piita ki gir buen Jerusalem. Waah ti fuu nima na, le Juu yaab
ngbaan kpak u kinikpakpak, 3 ke ba ŋa u mann binib bi kaa ye Juu yaab na,
ki jin bi chee tijiir, Juu yaab aah kɔ pu na.

4 Le Piita ŋeer tibər məmək aah piin ki ti saa pu na, ki tuk bi:

5 “M nan bi Jəpa aatiŋ ni, ki bi mee Uwumbər, le ni ŋa mi ke tidaŋ pu na,
le m kan tiwan nibaa nyan ni paacham. Ni naahn likekeln, ki pee. Le bi joo
ikekefeen inaa pu, ki sunn ni kitiŋ m chee. 6 Le m lik ni mbaməm, ki kan
tiwakor, ni ipeel, ni iwaa, ni tiwan nimək baar kitiŋ na, ni inyoon, ni pu. 7 Le
m ŋun nneel len ke, ‘Piita, fii, ki ku ki ŋmɔ.’ 8 Le m len ke, ‘Ndindaan, aayii.
Maa kee ŋman tiwan ni kɔ ke nee na.’ 9 Le nneel ngbaan ki len paacham ke,
‘Uwumbər yaa len ke aa ga ŋmaa ji tiwan ni na kan, aa taa bui ke ni kɔ.’ 10 Le
ni ŋa kina nfum mutaa. Le tiwan ngbaan ki gir buen paacham. 11 Libuul
ngbaan ni le bijab bitaa fuu ni maah bi lidichal li ni na aabisaməb chee. Bi
nan nyan ni Siisarea aatiŋ ni la. Konelius le tun ni bi, ke bi nan yin mi. 12 Le
Uwumbər Aafuur Nyaan bui mi, ‘Dii bi, ki taa joo beeni.’ Le m dii bi. Le Yesu
aanib biloob bimina mu dii mi, le ti buen Siisarea aatiŋ ni, ki ti fuu ki koo
Konelius do. 13 Le Konelius tuk timi ke u nan kan Uwumbər aatuun si udo ki
tuk u ke u cha binib buen Jəpa aatiŋ ni, ki ti yin uja ubaa, bi yin u ke Simonn
Piita, 14 u ga tuk u tibər ti ga cha u ni waachiln ponn ni aanib məmək ŋmar
na. 15 Le m piin ki bi tuk bi Yesu aabər. Maah laa bi tuk bi na, le Uwumbər

Aafuur Nyaan sunn ni bi pu, ke mu aah nan sunn ni ti pu njan pu na. 16 Le m
teer ke Tidindaan nan tuk timi ke, ‘Jənn nan muin binib nnyun ni. Mma ga
gbiin nimi Uwumbər Aafuur Nyaan.’ 17 Tə, Uwumbər di Waafuur Nyaan tii
timi bi gaa Tidindaan Yesu Kristo ki kii na, le ki tii binib bi kaa ye Juu yaab
na mu, ke waah tii timi pu na. M mu ye ŋma ki ga ŋmaa yii Uwumbər?”
18 Juu yaab ngbaan aah ŋun Piita aah len pu na, le baa ki kpak u. Bi nan
nyuŋ Uwumbər, le ki bui ke, “Kina pu na, Uwumbər cha binib bi kaa ye Juu
yaab na mu kpeln baabimbin ki kan liməfal.”

Binib aah gaa Yesu ki kii Antiok aatiŋ ni pu na

19 Tə, binib bi ku Stiifen na nan muk Yesu aanib ki ŋani bi falaa. Le bi yaa, ki
buen ntim məmək ni, ki ti saa Fonisia aatiŋ ni, ni Saiprus aatiŋ ni, ni Antiok
aatiŋ ni, ki joo Yesu aabər tuk Juu yaab baanja. 20 Le Yesu aanib bibaa, bi
nyan ni Saiprus aatiŋ ni, ni Sairene aatiŋ ni na mu buen Antiok aatiŋ ni, ki ti
tuk binib bi kaa ye Juu yaab na mu Tidindaan Yesu aabənyaan. 21 Tidindaan
aapəən nan bi bi chee, le binib pam gaa Tidindaan ki kii, ki kpeln baabimbin,
ki dii waasan.
22 Yesu aanib bi nan bi Jerusalem na ŋun bi pu. Nima pu le bi tun Banabas
ke u buen Antiok aatiŋ ni. 23-24 U nan ye unibaməNn, ki gaa Yesu ki kii
mbaməm, ki gbii Uwumbər Aafuur Nyaan. Le u di ti fuu nima. Waah ti fuu
nima, ki kan Uwumbər aah san binib ngbaan kinimbaak pu pu na, le ni ŋa u
mpopiin. Le u sur bi məmək ke bi cha binimbil li man bi dii Tidindaan aasan
mbaməm. Le binib pam gaa Tidindaan ki kii ki kpee waanib pu.
25 Le Banabas buen Tasus aatiŋ ni, u ti ban Səəl, 26 le ki ti kan u, ki di u dan
Antiok aatiŋ ni. Libiməln le Banabas, ni Səəl, ni Yesu aanib nan kuuni nima
chee; le bi tuk binib pam Uwumbər aabər, Antiok aatiŋ ni, le bi naan Yesu
aadidiliib liyimbil lee, ke Kristo Yaab.
27 N-yoonn ngbaan le Uwumbər aabənabtiib bibaa nyan ni Jerusalem, ki
dan Antiok aatiŋ ni. 28 Bi yin ubaa ke Agabus. Le Uwumbər Aafuur Nyaan
cha u len ke nkon sakpem ga lir dulnyaa wee ponn ni. Ubərkpaan Klədius
aayoonn le mu nan lir. 29 Agabus aah len kina na, le Yesu aadidiliib len ke bi
məmək ga tii ŋimombil, baah ga ŋmaa tii pu na, ki di tii Yesu aanib bi bi Judea
aatiŋ ni na. 30 Le bi məmək tii kina. Le Banabas ni Səəl di ŋimombil ngbaan
buen Judea, ti di tii Yesu aanib aaninkpiib.

12

Ubər Herod aah ŋa Yesu aanib falaa pu na

1 N-yoonn ngbaan le Ubər Herod piin ki bi ŋani Yesu aanib bibaa falaa. 2 U
cha binib di kijaak aajuk ku Jems u ye Jənn aakpel na. 3 Waah ŋa kina na, le ni
piir Juu yaab aasui. Nima pu le u cha binib chuu Piita mu. Ni nan ye n-yoonn
mu Juu yaab ji Lakr-jer aajim* ki ŋmə boroboro u kaa kpa nnyək na. 4 Baah
chuu Piita na, le bi di u ŋa kiyondiik ni. Le butəb aajab kipiik ni biloob si kii u.
Binaa yaa kiir ki ti saa tikur titaa kan, le binaa mu nan gaa. Ubər Herod nan
len ke Lakr-jer aajim ngbaan yoonn yaa jer kan, u ga nyan Piita kiyondiik ni,
ki di u siin Juu yaab aanimbiin ni, ki ji u tibər. 5 Piita aah laa bi kiyondiik ni
na, le Yesu aanib mu nan bi mee Uwumbər linimaln, ki tii u.

Uwumbər aatuun aah nyan Piita kiyondiik ni pu na

6 Kinyeek ngbaan yaa woln kan, Ubər Herod ga nyan Piita ki ji u tibər.
Le Piita də geen bikikiirb bilee aakaasisik ni. Bi nan di tikululn buu uŋaal

* **12:3** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

məmək ilee, ki di tibaa gbin dar ukikiir wee, ki di tiken gbin dar uken. Le
bikikiirb biken si kii mbisaməb chee. 7 Kinyeek ngbaan, le Tidindaan aatuun
dan ki nan sil u chee. Le nwiihn woln kidiik ponn ni. Le u gbaa finn Piita, ki
bui u ke, “Fii sil mala mala.” Waah len kina na, le tikululn ngbaan chuu leer
lir. 8 Le Tidindaan aatuun ngbaan bui u, “Di saagbapapaln buu aachaŋ, ki
di saanaatak taŋ.” Le Piita ŋa kina. Le u ki bui u, “Di saakekeln peen, ki dii
mi.” 9 Le Piita dii u ki buen, ki dak ke ni ye tidaŋ la. Waa dak ke ni sil ye
ibaməŋ. 10 Baah cha na, le bi jer ukikiir ubaa, ki ki foor, le ki ki jer uken, ki
ti fuu tikur aajaaleŋ u lek lipaal aabisaməb na. Le jaaleŋ ngbaan piir ubaa
pu. Le bi nyan, ki bɔ dii nsan mubaa. Libuul ngbaan ni le Tidindaan aatuun
ngbaan buen, ki cha Piita.

11 Le Piita aanimbil woln. Le u len ke, “M bee ke ni sil ŋa kina. Tidindaan
tun ni waatuun ke u nan nyan mi Ubər Herod aaŋaal ni, ki nyan mi Juu yaab
aah ban bi ŋa mi pu na ni.”

12 Tɔ, Piita nan bee waabər aah bi pu na, le ki buen Mari, u ye Jənn Mak
aana na do. Kinipaak nan bi nima, ki bi mee Uwumbər. 13 Le Piita kpaar
lipaal aajaaleŋ. Le ututunn u ye upii aan bi yin u ke Roda na, dan nan lik
udaan u kpaar jaaleŋ na, 14 le ki bee Piita aaneel. Le ni ŋa u mpopiin sakpen.
Le u gir buen biken chee, kaa piir jaaleŋ, ki ti tuk bi ke Piita si lipaal. 15 Le bi
tuk u ke u waar la. Le u beenin len ke ni ye mbaməŋ. Le bi bui u ke ni ga li ye
Piita aawiin la.

16 Le Piita beenin si kpaar jaaleŋ. Le bi piir jaaleŋ, ki kan u. Baah kan u
na, le ni gar bi sakpen. 17 Le Piita yoor unaal ki nyii bi pu, ke bi ŋmin, le ki tuk
bi Tidindaan aah ŋa pu ki nyan u kiyondiik ni na, ki bui bi ke bi tuk Jems ni
Yesu aanib biken. Piita aah len kina na, le u siir buen nibaa chee.

18 Kitaak aah woln na, le bikikiirb ngbaan aapobil yuk. Le bi baa təb
budabu ŋa Piita na. 19 Le Ubər Herod bui bi ke bi ban u. Le bi ban u, kaa
kan u. Le Herod yin bikikiirb ngbaan, ki nan baa bi tibər ngbaan, le ki len ke
baabər bii, ki ku bi.

Tɔ, Herod nan nyan Judea aatiŋ ni, ki buen Siisarea aatiŋ ni, ki ti yunn
nima siib.

Ubər Herod aah kpo pu na

20 Herod nan gee liŋuul ki ŋa Taya aatiŋ aanib, ni Saidonn aatiŋ aanib pu.
Le bi məmək kuun ki buen u chee. Bi nan puen buen uja ubaa chee la. Bi
yin u ke Blastus, u ye Herod aatutum aaninkpel la. Le Taya aanib ni Saidonn
aanib buen u chee bi ti jənn u kijətiik, le ki nin buen Ubər Herod chee, ki ti
mee u ke u taa cha bi li kpa kijaak. Bi gaal baajikaar Ubər Herod aatiŋ ni la.
Nima pu na, baa ban ke bi li kpa kijaak.

21 Le Herod siin nwiin mundaln bi ga kuun təb na. Liyaadaal le u di
waabərkekeln peen, ki kal waabərjal pu, le ki len bi chee tibər. 22 Waah len
tibər pu na, le bi məmək tar ke, “Ni ye Uwumbər aaneel la, naa ye unibən.”
23 Tɔ, libuul ngbaan ni le Tidindaan aatuun cha iween chuu u; ba pu? waa tii
Uwumbər lisil. Le ŋikpaambil ŋman u, le u kpo.

24 Tɔ, Uwumbər aabər nan moo mooni ŋipepel məmək. Le binib too kpae ki
gaal i.

25 Banabas ni Sɔɔl ma kan, baah nan di ŋimombil tii Yesu aanib aaninkpiib
na, le bi di Jənn Mak nyan Jerusalem ni, ki labr buen Antiok aatiŋ ni.

13

Uwumbər Aafuur Nyaan aah nyan Banabas ni Sɔɔl pu na

1 Yesu aanib bibaa nan bi Antiok aatiŋ ni. Bi ponn ni bibaa nan ye
Uwumbər aabənabtiib, bibaa mu nan ye Yesu aabər aaməməkb. Bi yin ubaa
ke Banabas, ki yin uken ke Simeonn, ki ki yin u ke Unibəmbən,* ki yin uken
ke Lusius, u nan ye Sairene aatiŋ aanii na, ki yin uken ke Manaenn u Ubər
Herod aate nan kpiin u na, ki yin uken ke Səəl. 2 Le bi məmək dooni Uwumbər
ki lul buməb. Baah ŋani kina na, le Uwumbər Aafuur Nyaan tuk bi ke bi nya
Banabas ni Səəl bi ti tun waah siin bi lituln li na.
3 Le Yesu aanib lul buməb, ki mee Uwumbər, ki di biŋaal paan bi pu, le ki
cha bi buen.

Banabas ni Səəl aah ŋa pu Saiprus aatiŋ ni na

4 Tə, Uwumbər Aafuur Nyaan aah tun Banabas ni Səəl pu na, le bi buen, ki
ti fuu kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Selusia, le ki koo buŋəb ni, ki puur ki ti fuu
lidikl pu, bi yin lidikl ngbaan ke Saiprus, 5 le ki fuu kitiŋ ki bi lidikl ngbaan
paab na, bi yin ki ke Salamis. Baah fuu nima na, le bi koo Juu yaab aameen
aadir ni, ki tuk binib Uwumbər aabər. Jənn Mak mu nan dii bi, ki ter bi.
6 Le bi ki buen lidikl ngbaan aapepel liken wəb, ki ti fuu kitiŋ kibaa ni, bi
yin ki ke Pafos. Baah ti fuu nima na, le bi kan ubəə ubaa, bi yin u ke Bariyesu.
U nan ye Juu yaab aanii le ki ŋmann ke u ye Uwumbər aabənabr la. 7 Lidikl
ngbaan aatim aaninkpel mu nan bi nima, bi yin u ke Sejius Pəəlus. U nan ye
unii u kpa nlan na la. Ubəə ngbaan aajə le nan bi na. Le uninkpel ngbaan
yin Banabas ni Səəl ke bi dan u chee, ki ban u ŋun Uwumbər aabər. 8 Ubəə
ngbaan aayimbil leler nan ye Elimas la. Elimas aatataa le ye ke ubəə. Le
u kpak Banabas ni Səəl kinikpakpak, ki pəəni ubaa ke uninkpel ngbaan taa
gaa Yesu ki kii. 9 Le Uwumbər Aafuur Nyaan fir Səəl, u bi duln u ke Pəəl na
pu, le u lik Elimas mbaməm, 10 le ki bui u, “Sin u ye kinimbəŋ aajapəən na, aa
ye litunyaan məmək aadin la, ki ŋmanni binib n-yoonn məmək, ki kpa mbiin
sakpen, ki ban aa bii Tidindaan aasan mu tok na. 11 Uwumbər ga daa aatafal,
ki cha aa jəb, kaan ki li waa, ki ti saa n-yoonn mu Uwumbər gee na.”
Libuul ngbaan ni le likpakpal bəmbəln biin unimbil pu, le u jəb, ki chuun
mann gonni ki ban unii u ga chuu unaal ki dar u na. 12 Uninkpel ngbaan aah
kan kina, ki bae Tidindaan aah bi pu na, le ni gar u pam. Le u gaa Yesu ki kii.

Pəəl aah moon Uwumbər aabər Antiok aatiŋ ni pu na

13 Pəəl mam nan nyan Pafos aatiŋ ni, le ki koo buŋəb ni, ki ti puur, ki ti fuu
kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Pega, ki bi Pamfilia aapepel ni la. Baah ti fuu nima
na, le Jənn Mak gir buen Jerusalem ki cha bi. 14 Le bi nyan Pega aatiŋ ni, ki
buen ti fuu Antiok aatiŋ ki bi Pisidia aapepel ni na. Juu yaab aakpaakool
daal, le bi koo kal mmeen aadiik ni. 15 Le unii ubaa karn Uwumbər Aagbaŋ
ponn ni. U karn Moses ni Uwumbər aabənabtiib aah nan ŋmee pu na. Waah
karn doo na, le mmeen aadiik aaninkpiib tun unii bi chee, ke u ti tuk bi ke bi
yaa ban bi tuk binib tibər ti ga pəək bitaakpab na kan, bi tuk bi.
16 Le Pəəl fii sil ki yoor unaal ki len ke, “Israel yaab, ni nimi bi kaa ye Israel
yaab ki pak Uwumbər na, li pel man: 17 Timi Israel yaab Aawumbər nan nyan
tiyaajatiib. Bi nan ye bicham le Ijipt aatiŋ ni. Baah bi nima na, le Uwumbər
ter bi, ki cha bi pər. Le Uwumbər nyan bi Ijipt aatiŋ ni, ki mək Ijipt aatiŋ aanib
waapəən sakpiin. 18 Ŋibin imonko ilee le Uwumbər kpiin tiyaajatiib timoor
ni, 19 le ki nin jenn nyan ŋinibol ŋilole Kanaann aatiŋ ni, ki di kitiŋ ngbaan
yakr ke lifaal na tii bi. Buyoonn bi nan koo Ijipt aatiŋ ni na, ki ti saa bundaln
bi nan gaa Kanaann aatiŋ na, nan ye ŋibin ikui inaa ni piiŋmu la.

* **13:1** : Baaliin ni, bi yin Unibəmbən ke Niger.

20 “N-yoonn ngbaan le u tii bi bibəjirb, bi li joo bi, ki ti saa waabənabr
Samuel aayoonn. 21 N-yoonn ngbaan le bi len ke bi ban ubər, u li joo bi. Baah
len kina na, le Uwumbər nyan Səəl, u nan ye Kis aajapəən na, u li ye baabər.
U nan ye Benjaminn aanibol ponn ni aanii, ki nan joo bi ŋibin imonko ilee la.
22 Nee aapuwəb le Uwumbər nyan u bi chee, ki di David ŋa baabər, ki len ke,
‘David u ye Jese aajapəən na bi maah gee pu na. U ga li ŋani maah gee pu na
məmək.’ 23 Tə, Uwumbər nan puu tipuur ke u ga tun unii Israel yaab chee, ke
u gaa bi lii. Yesu le u tun ni u bi chee, ke u gaa bi lii. Uma le ye Ubər David
aayaabil ubaa. 24 Jənn u nan muini binib nnyun ni na nan loln nsan ki fuu
ni, le Yesu nin paan ni. Yesu aah kaa nan kee piin waatuln na, le Jənn tuk
Israel yaab ke bi yaa kpeln baabimbin kan, u ga muin bi nnyun ni. 25 Jənn
aah kaa nan kee tun waatuln doo na, le u baa bi, ‘Ni dak ke m ye ŋma? Maa
ye Kristo u ga gaa binib lii na. Uma le paan ni mpuwəb. Maa ŋeer m chuu
gbiln waanaatak aaŋmin.’ ”

26 Tə, Pəəl nan ki bui bi, “Nnaabitiib, Abraham aayaabitiib, ni binib bi kaa
ye Juu yaab ki pak Uwumbər na, timi chee le Uwumbər nan tun ni tibənyaan
ke u ga gaa timi lii. 27 Binib bi bi Jerusalem ni na, ni baaninkpiib aa nyi ke
Yesu le ga gaa bi lii. Likpaakool məmək daal, bi karni Uwumbər Aagbaŋ ponn
ni, Uwumbər aabənabtiib aah nan len pu na, kaa bee naatataa. Le bi jin Yesu
tibər ki len ke waabər bii. Uwumbər aabənabtiib nan len ke bi ga ŋa kina.
28 Juu yaab nan mee Pailat nsan ke bi ku Yesu. Bi mu aa kan waataani ki ga
ŋmaa len ke u ŋeer bi ku u. 29 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ponn ni baah ga nan
ŋa Yesu pu ki ku u na. Le bi nan ŋani naah ŋmee pu na məmək, le ki nyan
u ndəpuinkoo pu, ki di u sub kitakpaluŋ ni. 30 Le Uwumbər fikr u nkun ni.
31 Le u di ubaa mək binib bi nan dii u Galilee ki nan saa Jerusalem na. Le bi
kan u iwiin pam. Dandana wee, bima le ye waaseeraadam, ki tuk Juu yaab
waabər. 32-33 Timi le joo ni tibənyaan ngbaan nan tuk nimi. Uwumbər nan
puu tipuur tii tiyaajatiib. Timi le ye tiyaajatiib aayaabitiib. Waah puu tipuur
ti tii tiyaajatiib na, u gbiin tipuur ngbaan dandana wee tii timi, ki fikr Yesu
nkun ni. Uwumbər aalahn aagbaŋ ponn ni, ŋiyil ŋilee, le Uwumbər len Yesu
chee ke,

‘Sin le ye Maabo, din wee le m ma si.’†
34-35 Tə, Uwumbər ki bui ke:
‘M ga sil ŋa tinyoor ti bi chain na ŋa ni pu,
ke maah puu tipuur tii Ubər David pu na.’‡
Uwumbər ki len kigbaŋ kibaa ponn ni:
‘Maan cha maabo u ye chain na aawon bur.’ ”§

Tə, Pəəl nan ki len ke, “Uwumbər aah len pu na, naatataa le ye ke u fikr Yesu
nkun ni. Waan ki kpo. Waawon aan bur. 36 Ubər David aah nan bi na, u nan
tun Uwumbər aatuln, le ki ti kpo. Le bi sub u uyaajatiib chee, le u bur. 37 Yesu
u Uwumbər fikr u nkun ni na, uma aawon aa bur. 38-39 Tijətiib, ti tuk nimi
ke Uwumbər ga di cha nimi aatunwanbir pinn nimi Yesu pu. Binib bimək
gaa Yesu ki kii na, Uwumbər ga di cha pinn bi, ki nyan bi baatunwanbir ni.
Moses aakaal aa ŋmaa di cha pinn binib, kaa ŋmaa nyan bi baatunwanbir ni.
Ti ban ke ni li nyi tibər timina mbaməm. 40-41 Uwumbər aabənabtiib nan len
ke Uwumbər len ke:
‘Mbənyundam, lik, m bi tun lituln libaa nimi aayoonn.
Unii yaa tuk nimi ke m tun lituln limina kan,
naan tii naadii la.

† **13:32-33** : Lik Ilahn 2.7. ‡ **13:34-35** : Lik Aisaya 55.3. § **13:34-35** : Lik Ilahn 16.10.

Cha ni gar nimi man, aan ki bee yəli.' "*
Tə, Pəəl nan ki tuk bi, "Ni li nyi aan Uwumbər aabənabtiib aah len pu na, ni taa ŋa nimi."
42 Pəəl aah len doo na, le u ni Banabas nyan ni mmeen aadiik ni. Baah nyan ni na, le binib bui bi ke likpaakool li choo na daal bi ki gir ni, ki nan ki tuk bi tibər ngbaan. 43 Binib məmək aah nyan mmeen aadiik ni na, le Juu yaab, ni binib bi nan kpeln ki dii Juu yaab aasan na pam nan dii Pəəl ni Banabas. Le Pəəl ni Banabas len bi chee ki tuk bi ke Uwumbər aah san bi kinimbaak pu na, bi li beenin dii waasan.
44 Tə, likpaakool li paan ni na daal, le binib bimək bi kitiŋ ngbaan ni na nan kuun ni bi nan ŋun Tidindaan aabər. Ubaabaa baanja le nan gur linampal. 45 Juu yaab aah kan kinipaak ngbaan kuun kina na, le bi kpa lipiipoln sakpen, ki kpak Pəəl kinikpakpak, ki seei u. 46 Le Pəəl ni Banabas kpa lipobil ki bui Juu yaab ngbaan, "Ni ŋan ke ti puen tuk nimi Uwumbər aabər. Le ni yii, kaa kii, kaa dak ke ni ŋeer ni kan liməfal li kaa kpa ndoon na. Kina pu na, ti ga di cha nimi, ki tuk binib bi kaa ye Juu yaab na Uwumbər aabər. 47 Uwumbər tuk timi waagbaŋ ponn ni ke ti ŋa kina. U nan len ke,
'M nyan si la, ke aa woln binib bi kaa ye Juu yaab na aanimbil,
ki tii dulnyaa wee ni aanib məmək nsan ke bi ŋmar.' "†
48 Tə, binib bi kaa ye Juu yaab na aah ŋun baah len pu na, le bi kpa mpopiin sakpen, le ki bui ke Uwumbər aabər ŋan sakpen a. Le binib bi Uwumbər nyan bi ke bi kan liməfal li kaa kpa ndoon na gaa Yesu ki kii.
49 Le Uwumbər aabər moon itingbaan məmək ni. 50 Le bipiib bi kpa mpəən ki pak Uwumbər na bi kitiŋ ngbaan ponn ni. Kitiŋ ngbaan aaninkpiib mu nan bi. Le Juu yaab ŋa, ki cha bi ŋma tijar Pəəl ni Banabas pu, ki ŋa bi falaa, ki nyan bi baatiŋ ni. 51 Le Pəəl ni Banabas kpaar bitaa aatatan lii nima, ni ye nsurm le ki tii bi, ki nyan ni nima, ki buen kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Ikonium.
52 Le Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin binib bi gaa Yesu ki kii Antiok aatiŋ ni na. Le bi nan kpa mpopiin pam.

14

Pəəl mam aah buen Ikonium aatiŋ ni pu na

1 Pəəl ni Banabas nan ti fuu Ikonium aatiŋ ni, ki koo mmeen aadiik ni, ki kpa mpəən ki tuk binib Uwumbər aabər. Nima pu na, binib pam nan gaa Yesu ki kii, bi ye Juu yaab, ni bi kaa ye Juu yaab na mu. 2 Le Juu yaab bibaa yii Uwumbər aabər, ki bii Yesu aanib, ki cha binib bi kaa ye Juu yaab na bibaa gee liŋuul bi pu. 3 Le Pəəl ni Banabas nan bi nima ki yunn, ki nan kpa lipobil ki tuk binib Tidindaan aabər, ke u gee bi. Le Tidindaan cha bi tun lijinjiir aatun, ki mək ke baah len pu na, ti gbii. 4 Le kitiŋ ngbaan aanib aa kpa kiməbaan. Bibaa nan si Juu yaab aapuwəb, biken mu si Yesu aakpambalb aapuwəb.
5 Le Juu yaab ni baaninkpiib, ni binib bi kaa ye Juu yaab na bibaa kpokl ke bi ga ŋa Yesu aakpambalb bakaa ki mae bi ŋitakpal. 6 Le Yesu aakpambalb ŋun baah ban bi ŋa bi pu na, ki san ŋmar, ki buen Listra aatiŋ ni, ni Debe aatiŋ ni, ni itingbaan i bi nima na. Listra aatiŋ, ni Debe aatiŋ məmək bi Likonia aapepel ni la. 7 Le bi tuk nima chee aanib tibənyaan ngbaan.

Baah mae Pəəl ŋitakpal Listra aatiŋ ni pu na

8 Uja ubaa nan bi Listra aatiŋ ni, le utaafar faan. Una aah nan ma u na, u nan ye uwəb la. Waa nan chuun. 9 U nan ka pel Pəəl aah len pu na, le Pəəl bee ke u gaa Yesu ki kii, nima le u ga ŋmaa tii u laafee. Le Pəəl lik u sulm,

* **13:40-41** : Lik Habakuk 1.5. † **13:47** : Lik Aisaya 49.6.

10 ki len mpɔɔn pu, “Fii sil aataa pu.” Le uja ngbaan fii yuk sil, le ki chuun
gonni. 11 Le kinipaak ngbaan kan Pɔɔl aah ŋa pu na. Le bi teen Likonia aatiŋ
aanib aaliin ponn ni, “Ŋiwaa le kpaln binib ki dan ti chee do.” 12 Le bi yin
Banabas ke Seus.* Pɔɔl nan len tibɔr jer Banabas. Nima pu le bi yin u ke
Hemes.† 13 Liwaal Seus aadichal nan bi kitiŋ ngbaan aagoln aabisaməb chee
la. Le unii u toor kitork tii liwaal ngbaan na joo ni inaaja ni nsupuun ki di
dan kitiŋ ngbaan aagoln aabisaməb chee. U ni kinipaak ngbaan nan ban ke
bi toor kitork tii Uwumbɔr aakpambalb Banabas ni Pɔɔl la.
14 Le Banabas ni Pɔɔl ŋun baah ban bi ŋa pu na. Baah ŋun kina na, le bi
chuu kar baabɔkur, le ki san koo kinipaak ngbaan aakaasisik ni, ki tar ke,
15 “Njɔtiib, ba pu ni ŋani kina? Ti po ye binibɔm ke naah ye pu na la. Ti dan ti
nan tuk nimi tibɔnyaan la. Di cha man, ki taa ki dii ŋiwaa man. Ŋi ye fam la. Ni
li dii Uwumbɔr u fu na. Uma le nan naan paacham ni kitiŋ, ni nnyusakpem,
ni tiwan məmək. 16 N-yaayoonn na, u nan cha ŋinibol məmək ŋani baah gee pu
na. 17 N-yoonn məmək u mu ŋani nimi tiŋann, ki tii nimi utaal, ki cha tijikaar
ŋani, ki kpiini nimi, ki cha ni kpa mpopiin, u mək nimi ke u bi.” 18 Le Pɔɔl ni
Banabas len kina ki pɔɔni bibaa ke bi taa cha kinipaak ngbaan toor kitork
ngbaan tii bi, le baa ki toor ki tii bi.
19 Le Juu yaab bibaa nyan ni Antiok aatiŋ ni, ni Ikonium aatiŋ ni, ki dan
Listra aatiŋ ni, bi nan bii Pɔɔl ni Banabas ki cha binib gee liŋuul bi pu. Le bi
mae Pɔɔl ŋitakpal, ki dar fuul u nyan kitiŋ ni, ki ti di bil, ki dak ke u kpo, le ki
siir cha u. 20 Le Yesu aadidiliib dan nan sil gob u. Baah sil gob u na, le u fii sil,
ki labr buen kitiŋ ngbaan ni.

Pɔɔl mam aah labr buen Antiok aatiŋ ni pu na

Kitaak aah woln na, le Pɔɔl ni Banabas siir buen Debe aatiŋ ni, 21 ki ti tuk
nima chee aanib tibɔnyaan ngbaan. Le binib pam gaa ti, ki dii Yesu aasan. Le
Pɔɔl ni Banabas nyan nima ki ki labr buen Listra aatiŋ ni, ni Ikonium aatiŋ
ni, ni Antiok aatiŋ ki bi Pisidia aapepel ni na. 22 Baah dii ntim ngbaan ni na,
le bi pɔɔk Yesu aanib aataakpab, ki toor tuk bi Uwumbɔr aabɔr, le ki tuk bi ke
bi sil Yesu aachaŋ ni, ke binib yaa ban bi koo Uwumbɔr aanaan ni kan, bi ga ji
falaa sakpen le ki nin koo ni. 23 Ntim məmək ni, bi nan leer Yesu aanib ponn
ni bininkpiib ke bi li joo bi, le ki lul bumɔb, ki mee Uwumbɔr tii bi. Baah gaa
Tidindaan ki kii na, le bi di bi ŋa unŋaal ponn ni, ke u li lik bi.
24 Le bi bɔ dii Pisidia aatim ponn ni, ki ti ki fuu Pamfilia aapepel ni, 25 le ki
ti fuu Pega aatiŋ ni, ki tuk binib Yesu aabɔr, le ki buen Atalia aatiŋ ni. 26 Baah
ti fuu nima na, le bi koo buŋɔb ni, ki puur nnyusakpem ki gir buen Antiok
aatiŋ ni, kitiŋ ki bi nan nyan ni ki ni na. Baah nan ban bi nyan kitiŋ ngbaan
ponn ni na, Yesu aanib nan mee Uwumbɔr tii bi, ki di bi ŋa unŋaal ni, ke u ter
bi waatuln ponn ni. Baah ti tun lituln ngbaan doo na, le bi ki gir ni nima.
27 Baah fuu ni na, le bi yin Yesu aanib ke bi kuun ni, le ki tuk bi tiwan niməк
Uwumbɔr cha bi ŋa na, ki tuk bi waah ŋa pu ki tii binib bi kaa ye Juu yaab na
nsan ke bi gaa Yesu ki kii na. 28 Pɔɔl ni Banabas nan ti bi nima, Yesu aadidiliib
chee, ki yunn.

15

Baah kuun Jerusalem ponn ni pu na

1 Tɔ, bijab bibaa nan nyan ni Judea aatiŋ ni, ki dan Antiok aatiŋ ni, le ki nan
tuk Yesu aanib ke bi yaa kaa gii ŋichakpan, Moses aakaal aah mək pu na kan,

* **14:12** : Seus nan ye liwaal sakpeln libaa la. † **14:12** : Hemes nan ye liwaal li bi bui ke li len tibɔr sakpen na la.

baan ŋmar. 2 Le bijab ngbaan kpak Banabas ni Pɔɔl kinikpakpak sakpen tibɔr
ngbaan pu. Nima pu na, bi məmək nan kii ke bi ga tun Pɔɔl ni Banabas ni
binib bibaa aan bi buen Jerusalem, ki ti baa Yesu aakpambalb ni Yesu aanib
aaninkpiib bi bi nima na, ki lik.
3 Yesu aanib nan ter bi, le bi gor ki buen. Baah cha na, le bi bɔ dii Fonisia
aatim ni, ni Samaria aatim ni, ke bi ti mann Yesu aanib, ki tuk bi ke binib bi
kaa ye Juu yaab na mu gaa Yesu ki kii. Le ni tii bi məmək mpopiin sakpen.
4 Le Pɔɔl ni Banabas ti fuu Jerusalem. Baah ti fuu nima na, le Yesu aanib ni
baaninkpiib ni Yesu aakpambalb doon bi ni mpopiin. Le Pɔɔl ni Banabas tuk
bi tiwan nimək Uwumbɔr cha bi ŋa na, ki tuk bi waah ter bi pu na. 5 Le Farisii
yaab bibaa, bi dii Yesu na, fii sil, le ki len ke binib bi kaa ye Juu yaab na yaa
dii Yesu kan, ni ŋan ke bi gii ŋichakpan, ki kii Moses aakaal.
6 Le Yesu aakpambalb ni Yesu aanib aaninkpiib kuun tɔb chee, ke bi kpokl
tibɔr ngbaan. 7 Baah kpokl ki ti yunn na, le Piita fii sil ki bui ke, “Nnaabitiib, ni
nyi ke n-yoonn mu jer na Uwumbɔr nan lee mi ni ponn ni, ke m buen binib bi
kaa ye Juu yaab na chee, ki ti tuk bi tibɔnyaan ngbaan, aan bi ŋun ki gaa Yesu
ki kii. 8 Uwumbɔr u nyi binib məmək aasui ni aah bi pu na nan di Waafuur
Nyaan tii binib bi kaa ye Juu yaab na, ke waah tii timi pu na. 9 Waah ŋa kina
na, u mək ke u pak binib bi kaa ye Juu yaab na mu. Waa yakr timi. U po
dak ke binib məmək ye tiwanbaan la. Baah gaa u ki kii na, le u finn bisui
ni titunwanbir. 10 Nima pu na, ba pu ni muk bi, ki tɔŋni Uwumbɔr? Timi ni
tiyaajatiib aah nan ban ti dii Moses aakaal na, ni nan pɔɔ ti chee. Taa ŋmaa
dii. Ni bi ke lituln li nyuun na la. Ba pu ni ban ke Yesu aadidiliib ngbaan
dii kina? 11 Binib bi kaa ye Juu yaab na yaa gaa Tidindaan Yesu ki kii kan,
waanimbaasaln pu le u ga gaa bi lii. Kina le u ga gaa ti mu lii.”
12 Piita aah len kina na, le bi məmək ŋmin, ki pel Banabas ni Pɔɔl aah len
pu na. Le bi tuk bi Uwumbɔr aah ŋa pu ki cha bi tun lijinjiir aatun binib bi
kaa ye Juu yaab na aakaasisik ni na. 13 Banabas ni Pɔɔl aah len ti doo na, le
Jems bui ke, “Nnaabitiib, li pel man. 14 Dandana wee, Simonn Piita tuk timi
Uwumbɔr aah ŋa pu njan na, ki mək ke utafal bi binib bi kaa ye Juu yaab na
ni, ki lee bi ponn ni binib bibaa, ke bi li ye waanib. 15 Uwumbɔr aabɔnabtiib
nan len ke u ga ŋa kina. Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ponn ni ke
16 ‘Uwumbɔr len ke: Ubɔr David aanaan aah lir na,
m ga gir ni aan ki nan fiin waanaan ngbaan.
M ga ŋa mu nnaanpɔm, ki cha mu sil mbaməm.
17 Nima pu na, binib bi gur na ga li ban min Uwumbɔr.
Ŋinibol ŋiməkye maanib na ga li ban mi.
18 Uwumbɔr le len kina.
N-yaayoonn na ki joo cha,
u nan tuk binib tibɔr timina.’ ”*
19 Jems nan ki bui ke, “M dak ke ti taa ki muk binib bi kaa ye Juu yaab ki
kpeln baabimbin ki dii Uwumbɔr aasan na. 20 Cha ti ŋmee kigbaŋ tii bi, ki tuk
bi ke bi taa ki ŋmɔ kitork aanann, ki taa ki gɔr kidagook, ki taa ki ŋmɔ tiwan
ni bi tab ku ni na, ki taa ki ŋmɔ nsin. 21 Tiyaajatiib yoonn ki di nan saa din, bi
tuk binib Moses aakaal ntim məmək ponn ni. Likpaakool daal məmək bi po
karni Moses aakaal mmeen aadir ni.”

Baah ŋmee kigbaŋ ngbaan pu na

22 Jems aah len ti doo na, le Yesu aakpambalb, ni Yesu aanib məmək, ni
baaninkpiib kpokl ke bi ga nya bi ponn ni bijab bibaa, ki di kpee Pɔɔl ni
Banabas pu, ki tun bi Antiok aatiŋ ni, bi ti di kigbaŋ ngbaan tii bi. Le bi nyan

* **15:18** : Lik Amos 9.11-12.

bijab bilee. Bi yin ubaa ke Judas Basabas, ki yin uken ke Sailas. Bijab bilee
ngbaan nan ye biyidam le Yesu aanib ponn ni. 23 Le bi ŋmee kigbaŋ ki di tun
bi, bi di buen ti tii binib bi kaa ye Juu yaab na. Bi ŋmee ke:
"Tinaabitiib bi kaa ye Juu yaab ki bi Antiok aatiŋ ni, ni Siria aatiŋ ni,
ni Silisia aatiŋ ni na, ti dooni nimi. Timi Yesu aakpambalb, ni Yesu aanib
aaninkpiib dooni nimi. 24 Ti ŋun ke bijab bibaa nyan ti ponn ni, ki dan ni
chee, ki ti tuk nimi tibɔr ti muk nimi ki ŋa nimi ilandak na. Taa nan tuk bi
ke bi tuk nimi kina. 25 Nima pu na, ti kuun tɔb ki kpaan kimɔbaan, ki nyan
ti ponn ni bijab bilee, ke ti tun ni bi ni chee. Bi ni tijɔtiib Banabas ni Pɔɔl,
bi ti gee bi na, le ti ga tun ni bi ni chee. 26 Banabas ni Pɔɔl nan di baamɔfal
paan talmaa Tidindaan Yesu Kristo pu. 27 Bijab bi ti nyan bi na le ye Judas
ni Sailas. Bi mu ga tuk nimi tibɔr ngbaan aah ŋmee pu na. 28 Ti ni Uwumbɔr
Aafuur Nyaan kpaan kimɔbaan, kaa ban ti di nkaal mu pɔɔ na kpee nimi.
29 Ni ŋan ke ni taa ki ŋmɔ kitork aanann, ki taa ki ŋmɔ nsin, ki taa ki ŋmɔ
tiwan ni bi tab ku ni na, ki taa ki gɔr kidagook. Ni yaa kii kina kan, nima le
ŋan. Uwumbɔr ter nimi."
30 Le bi di kigbaŋ ngbaan tii Banabas mam, ke bi di buen Antiok aatiŋ ni.
Baah ti fuu nima na, bi nan kuun ni Yesu aanib mɔmɔk, ki di kigbaŋ ngbaan
tii bi. 31 Baah karn kigbaŋ ngbaan ponn ni na, le ni ŋa bi mpopiin. Ni nan ye
tibɔr ti pɔɔk bitaakpab na la. 32 Le Judas ni Sailas, bi ye Uwumbɔr aabɔnabtiib
na, tuk bi Uwumbɔr aabɔr pam ki pɔɔk bitaakpab, ki ter bi, bi li dii mbamɔm.
33 Bi nan yunn nima siib. Baah nan yunn nima siib na, le bi chɔi bi, ki gir
buen Yesu aakpambalb chee. [34 Sailas ma nan gaar Antiok aatiŋ ni.]
35 Pɔɔl ni Banabas nan ti bi Antiok aatiŋ ni, ni yunn siib. Le bi ni binib pam
tuk binib Tidindaan aabɔnyaan, ki mɔk bi baah ga dii u mbamɔm pu na.

Pɔɔl ni Banabas aah yakr tɔb chee pu na

36 Naah yunn siib na, le Pɔɔl bui Banabas, "Cha ti gir buen taah nan tuk
binib Tidindaan aabɔr ntim mu mɔmɔk ni na, ki ti mann Yesu aanib ki lik ke
bi joo Yesu aabɔr kinye?" 37 Le Banabas ban ke Jɔnn Mak dii bi. 38 Le Pɔɔl
aa kii; ba pu? baah nan bi Pamfilia aatiŋ ni na, Jɔnn Mak nan labr kun ki
cha bi, kaa ki ter bi lituln na ponn ni. Nima pu na, Pɔɔl aa nan kii ke u ki dii
bi. 39 Le Pɔɔl ni Banabas kpak kinikpakpak ki yakr tɔb chee, kaa ki dii tɔb. Le
Banabas ni Jɔnn Mak koo buŋɔb ni, ki buen lidikl libaa pu, bi yin li ke Saiprus.
40 Le Pɔɔl nyan Sailas ke u dii u. Le Yesu aanib mee Uwumbɔr tii bi, ki di bi ŋa
Uwumbɔr aaŋaal ni, u ter bi. Le bi buen, 41 ki bɔ dii Siria aatim ni, ni Silisia
aatim ni, ki pɔɔk Yesu aanib aataakpab, ki toor tuk bi Uwumbɔr aaliin.

16

Timoti aah dii Pɔɔl ni Sailas pu na

1 Pɔɔl mam nan ti fuu Debe aatiŋ ni, ni Listra aatiŋ ni. Le Yesu aadidiir
ubaa nan bi nima. Bi yin u ke Timoti. Una nan ye Juu yaab aabo la, ki mu gaa
Yesu ki kii. Ute nan ye Griik aanii la. 2 Yesu aanib bimɔk bi Listra aatiŋ ni, ni
Ikonium aatiŋ ni na mɔmɔk nan pak Timoti. 3 Le Pɔɔl ban ke Timoti li dii u.
Juu yaab bimɔk bi nima na nan nyi ke Timoti aate ye Griik aanii la. Nima pu
na, Pɔɔl nan gii Timoti aachakpaln ke Juu yaab aah geei pu na, le ki cha u dii
bi. 4 Le bi bɔ dii ntim ngbaan ponn ni, ki mann Yesu aanib. Pɔɔl mam aah nan
bi Jerusalem ni na, le Yesu aakpambalb, ni Yesu aanib aaninkpiib bi nan bi
nima na nan kpokl, binib bi kaa ye Juu yaab ki dii Yesu na aah ga ŋa pu na.
Le Pɔɔl tuk bi baah nan kpokl ki len pu na, ke bi kii kina. 5 Nima pu na, Yesu

aanib aataakpab nan pəək waasan ni. Idaa məmək le binib biken mu gaal u ki kii, ki kpae waanib pu.

Pəəl aah daŋ tidaŋ Troas aatiŋ ni pu na

6 Uwumbər Aafuur Nyaan aa nan kii ke Pəəl mam buen Asia aatiŋ ni ki ti tuk binib Yesu aabər. Le bi bə dii Frijia aatim ni, ni Galasia aatim ni, 7 ki ti fuu Misia aatiŋ mək, ki ban bi buen Bitinia aatim ni. Le Yesu Aafuur Nyaan aa kii. 8 Le bi bə dii Misia aatim ni, ki ti fuu Troas aatiŋ ni. 9 Kinyeek ngbaan le Pəəl daŋ tidaŋ ki kan Masedonia aatiŋ aanii ubaa si u chee ki gaŋni u ke u dan Masedonia aatim ni ki nan ter bi. 10 Pəəl aah daŋ tidaŋ ngbaan kina na, le min Luk ni Pəəl mam gor ke ti buen Masedonia aatim ni. Ti nan bee ke Uwumbər le yin timi ke ti buen ki ti tuk kitiŋ ngbaan aanib tibənyaan na.

Upii Lidia aah gaa Yesu ki kii pu na

11 Ti nan koo buŋəb, Troas aatiŋ ni, ki puur nnyusakpem na ki ti jer lidikl libaa, bi yin li ke Samotres. Naah woln kitaak na, le ti fuu Neapolis aatiŋ ni. 12 Le ti nyan buŋəb ni, ki chuun kitiŋ ki ti fuu Filipi aatiŋ ni. Ki ye Masedonia aatiŋ kibaa, ki ye kitisakpeŋ. Rom yaab nan bi nima, ki joo kitiŋ ngbaan. Ti nan bi kitiŋ ngbaan ponn ni, ki pii iwiin ilee. 13 Juu yaab aakpaakool daal, le ti nyan kitiŋ ngbaan ponn ni, ki buen limɔɔl aagbaan. Ti nan dak ke likpaakool daal məmək Juu yaab kuuni nima ke bi mee Uwumbər. Le ti kan bipiib kuun nima. Le ti kal ki tuk bi Uwumbər aaliin. 14 Upii ubaa nan bi nima ki ŋun taah len pu na. Bi nan yin u ke Lidia. U nan ye Tiataira aatiŋ aapii la, ki chuun kooh ŋitanyaan aakeken ŋi kpa kidaak na. U nan ye upii u pak Uwumbər na la. Le Tidindaan piir usui ke u pel mbaməm, ki gaa Pəəl aah len pu na. 15 Le bi muin u ni waachiln ni aanib nnyun ni. Le u tuk timi, “Ni yaa dak ke m sil gaa Tidindaan ki kii kan, ni dan nan mann mi, ki li bi ndo.” Le u gaŋ timi, le ti buen.

Baah di Pəəl mam ŋa kiyondiik ni pu na

16 Ti nan ki buen baah mee Uwumbər nin chee na. Taah cha na, le usapəən ubaa ton timi nsan ni. U nan ye unaagbiibo la. Bininkpiib nan dii u, ki cha u tuk binib tiwan ni choo ki ga nan ŋa na aabər. Waah ŋani kina na, le u kan ŋimombil pam ki tii udindatiib. 17 Le u paan ni ti ni Pəəl aapuwəb, ki tar ke, “Bijab bimina le ye Uwumbər u kaa kpa ŋeen aatə na aanaagbiib. Bi tuk nimi naah ga ŋa pu ki ŋmar na.” 18 Usapəən ngbaan nan ŋani kina iwiin məmək. Waah ŋani kina na, le Pəəl gee liŋuul, ki fenn lik u, ki tuk bininkpiib bi dii u na, “M tuk nimi Yesu Kristo aayimbil pu, nya u ni man.” Libuul ngbaan ni le bininkpiib ngbaan nyan u ni. 19 Tə, bininkpiib ngbaan aah nyan u ni na, le udindatiib gee liŋuul. Bi bee ke waan ki kan ŋimombil tii bi. Le bi chuu Pəəl ni Sailas ki dar bi mpəən, ki di buen kitiŋ ngbaan aabəjirb aanimbiin ni, 20 ki ti len ke, “Bijab bimina ye Juu yaab, ki muk do aanib, 21 ki tuk bi nkaal mubaa. Taah ye Rom yaab na, naa ŋan ke ti gaa nkaal mue ki dii mu.” 22 Baah len kina na, le kinipaak ngbaan mu gee liŋuul Pəəl ni Sailas pu.

Le bibəjirb ngbaan chuu peer baawan, ki tuk baatutum ke bi di ŋidabil gbaa bi. 23 Le bi gbaa bi pam, ki tur bi ti ŋa kiyondiik ni, ki tuk kiyondiik aaninkpel ke u li kii bi mbaməm. 24 Baah tuk u kina na, le u tur bi ŋa ponn ni aadiik ni, kiyondiik ni, ki baa bi ŋibaa.

25 Kinyetaasiik le Pəəl ni Sailas bi mee Uwumbər, ki gaa ilahn ki pak u. Le binaagbiib biken ka pel. 26 Libuul ngbaan ni le kitiŋ deŋ sakpen, ki cha kiyondiik aadinyikl mu deŋ. Libuul ngbaan ni le kiyondiik aajaaleŋ mam məmək chuu piir. Le binaagbiib məmək aakululn chuu gbiln lir. 27 Le kiyondiik aaninkpel finn, ki kan ke jaaleŋ mam məmək piir a. U nan dak ke

binaagbiib məmək nyan a. Le u yoor waajaak aajuk ke u ku ubaa. 28 Le Pɔɔl
teen ke, “Taa ku aabaa. Ti məmək bi do.”
29 Le kiyondiik aaninkpel teen ke, “Li joo ni karyaa,” ki san koo ni, le ki nan
gbaan Pɔɔl ni Sailas aanimbiin ni, le uwon gbaa. 30 Le u nyan bi lipaal, ki baa
bi, “Ndindatiib, m ga ŋa kinye aan ki ŋmar?”
31 Le bi bui u, “Aa yaa gaa Tidindaan Yesu ki kii kan, aa ga ŋmar, le saachiln
ponn ni aanib mu ga ŋmar.” 32 Le bi tuk u ni waachiln ni aanib məmək
Tidindaan aabər. 33 N-yoonn ngbaan le u di nnyun char baabuun ngbaan,
baah fe gbaa lakr bi pu na. Le bi muin u ni waachiln ni aanib məmək nnyun
ni. 34 Le u di Pɔɔl ni Sailas buen waadichal ni, ki ti tii bi tijikaar ke bi ji. U ni
waachiln ni aanib aah nan gaa Uwumbər ki kii na, ni ŋa bi mpopiin pam.
35 Naah woln kitaak na, le bibəjirb ngbaan tun baatutum ke bi buen ti tuk
kiyondiik ni aaninkpel ke u di bijab na lii aan bi li cha.
36 Le kiyondiik aaninkpel tuk Pɔɔl, “Bibəjirb ngbaan len ke m di aa ni Sailas
lii, ni li cha. Ni nya suuna ki li cha.”
37 Le Pɔɔl aa kii kina. U nan bui bitutum ngbaan, “Bibəjirb ngbaan aah ŋa
pu na, naa ŋan. Timi tibaa mu po ye Rom yaab la. Baa jin timi tibər, kaa kan
timi aataani, le ki gbaa timi binib aanimbil ni, ki di timi laŋ kiyondiik ni.
Baah ŋa timi Rom yaab kina na, naa ŋan. Dandana wee, bi ban ke ti li cha,
ubaa taa li nyi. Taan kii kina. Cha bibəjirb ngbaan bibaa dan nan nyan timi.”
38 Le bitutum ngbaan buen ti tuk bibəjirb ngbaan Pɔɔl aah len pu na. Baah
ŋun ke Pɔɔl ni Sailas ye Rom yaab na, le ijawaan chuu bi. 39 Le bi buen Pɔɔl ni
Sailas chee ki ti sɔŋ bisui, ki nyan bi kiyondiik ni, le ki gaŋ bi ke bi nya kitiŋ
ngbaan ni. 40 Le Pɔɔl ni Sailas siir nima chee, ki buen Lidia aadichal ni, ki ti
doon Yesu aanib, ki len bi chee ki pɔɔk bitaakpab, le ki nin siir nima.

17

Binib aah ŋma tijar Tesalonika aatiŋ ni pu na

1 Baah siir nima na, le bi bɔ dii Amfipolis aatiŋ ni, ni Apolonia aatiŋ ni, le
ki ti fuu Tesalonika aatiŋ ni. Juu yaab aameen aadiik nan bi nima. 2 Le Pɔɔl ti
koo mmeen aadiik ngbaan ni, waah ti ŋani pu ŋikpaakoo məmək na. U nan di
ŋikpaakoo ŋitaa le tuk bi Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na aatataa, 3 ki mək bi
ke ni ye Kristo u gaa binib lii na aabər, ke Uwumbər Aagbaŋ len ke see Kristo
na jin falaa, ki kpo, ki fikr nkun ni, le ki len ke waah tuk bi Yesu u aabər na,
uma le ye Kristo ngbaan. 4 Le Juu yaab bibaa, ni Griik yaab bi pak Uwumbər
na ponn ni pam, ni bipiib bi ye mpɔɔndam na kii tii Pɔɔl aah len pu na, ki
kpaan u ni Sailas chee.
5 Le Juu yaab bi kaa kii tii u na nan kpa lipiipoln u pu, ki kuun ni binib bi
kaa ŋan, kaa bi tibər tibaa ni na, ki cha kitiŋ ngbaan aanib məmək gee liŋuul,
ki kpa kifuuk, ki ŋma tijar, le ki buen uja u bi yin u ke Jasonn na do, ki ban bi
koo ni. Le waa kii. Le bi koo mpɔɔn, ki ti bi ban Pɔɔl ni Sailas, ke bi nyan bi
buen kinipaak ngbaan chee, 6 le kaa kan bi. Baah kaa kan bi na, le bi chuu
Jasonn ni Yesu aanib bibaa mpɔɔn, ki di buen kitiŋ ngbaan aaninkpiib chee,
le ki ti teen ke, “Pɔɔl mam bi muk binib ntim məmək ponn ni na dan do mu,
7 le Jasonn cha bi bi udo. Bi bii Ubərkpaan Siisa aakaal məmək ki len ke ubər
uken bi, bi yin u ke Yesu.” 8 Juu yaab aah len kina na, le kinipaak, ni kitiŋ
ngbaan aaninkpiib gee liŋuul Pɔɔl ni Sailas pu. 9 Le bi cha Jasonn mam pan
ŋimombil ke bi di bi lii. Le bi pan, le bi di bi lii.

Berea aatiŋ aanib aah gaa Yesu aabər pu na

10 Kinyeek ngbaan le Yesu aanib cha Pɔɔl ni Sailas siir buen Berea aatiŋ ni.
Baah ti fuu na, le bi buen Juu yaab aameen aadiik ni. 11 Le binib bi bi nima na
pel Pɔɔl aah len pu na. Binib ngbaan ye binib ki jer Tesalonika aatiŋ ni yaab.
Le binimbil man Pɔɔl aah len pu na pu. Idaa məmək bi nan kpar Uwumbər
Aagbaŋ ponn ni, ki karni ke bi lik ke ti gbii aan taa gbii. 12 Nima pu na, bi
ponn ni pam nan gaa Yesu ki kii. Griik yaab bi nan ye bininyuum na, bijab
ni bipiib, mu gaa u ki kii ki wiir. 13 Le Juu yaab bi bi Tesalonika aatiŋ ni na ŋun
ke Pɔɔl bi Berea aatiŋ ni ki bi tuk binib Uwumbər aabər. Le bi mu buen nima
ki ti cha kinipaak na ŋma tijar Pɔɔl pu. 14 Libuul ngbaan ni, le Yesu aanib cha
Pɔɔl siir buen ki dii nsan mu cha nnyusakpem aagbaan na. Sailas ni Timoti
ma nan bee Berea aatiŋ ni. 15 Le Yesu aanib bi cheen Pɔɔl na nan cheen u ti
saa Atens aatiŋ ni. Le Pɔɔl tuk bi ke bi ti tuk Sailas ni Timoti ke bi chuun mala
ki dan u chee. Waah tuk bi kina na, le binib bi cheen u na gir buen Berea
aatiŋ ni.

Pɔɔl aah moon Yesu aabər Atens aatiŋ ni pu na

16 Le Pɔɔl ti bi Atens aatiŋ ni, ki ka kii Sailas ni Timoti. Waah bi nima na, le
u kan ŋiwaa pam kitiŋ ngbaan ponn ni. Le ni bii usui sakpen. 17 Likpaakool
daal le u koo mmeen aadiik ni, ki tuk Juu yaab, ni binib bi pak Uwumbər
na Yesu aabər. Le bi gbaa təb chee tibər ngbaan. Idaa məmək u nan chaa
kinyaŋ ni, ki ti tuk binib bi bi nima na Yesu aabər. Le u ni bi gbaa təb chee
tibər ngbaan. 18 Binib bibaa mu nan bi kitiŋ ngbaan ponn ni. Bi yin bibaa ke
Epikurus* aanib, ki yin bibaa mu ke Stoik† aanib. Baah ŋun Pɔɔl aah len pu
na, le bibaa baa təb, “Ulambidaan ngbaan len kinye?”

Le bibaa mu bui ke bi dak ke u len ŋiwaa yayan ŋibaa aabər la. Pɔɔl ma nan bi
len Yesu aabənyaan, ke u fikr nkun ni. 19 Bi nan yin kitiŋ ngbaan aaninkpiib
ke Areopagus‡ aanib. Le bi di Pɔɔl buen bininkpiib ngbaan chee, le ki ti bui
u ke waah tuk binib tibɔchann ti na, bi ban ke u tuk bi mu, bi bee, 20 ke waah
len pu na, ni gar bi, bi ban ke u tuk bi mu taatataa. 21 Atens aatiŋ aanib, ni
bicham bi nan bi nima na, nan gee ke bi li kuun ni ki gbaa təb chee tibɔchann
n-yoonn məmək. Nima pu le bi ban bi ŋun Pɔɔl yaar mu.

22 Le Pɔɔl sil bikaasisik ni, ki len ke, “Atens aatiŋ aanib, m bee ke nitafal
bi ŋiwaa aabər ni pam. 23 M chuun nimi aatiŋ ponn ni ki kan naah dooni
ŋiwaa pu na, le ki kan bi nan ŋmee ŋŋmeen naah toor kitork nin chee na. Bi
ŋmee ke, ‘Taah kaa nyi Uwumbər u na.’ Ni dooni Uwumbər, ki mu aa nyi u.
Waabər le m ban m tuk nimi dandana wee. 24 Uwumbər nan naan dulnyaa
wee, ni tiwan nimək bi ni ponn ni na. Uma le ye paacham ni taab Aadindaan.
Waa bi liwaal aadiik ni. 25 Uma ubaa le tii binib məmək limɔfal, ni libuln li ti
fuur na, ni tiwan məmək. Waah ban pu na, u kpa. Unii yaa tun lituln tii uma
Uwumbər kan, naa kpae Uwumbər nibaa. 26 Njan u nan naan uja ubaa, uma
le ye ŋinibol məmək aayaaja. Uma Uwumbər le cha ŋinibol məmək bi dulnyaa
wee məmək ponn ni. U nan siin n-yoonn mu binib məmək ga li bi na, ki siin
nin chee bi məmək ga li bi na. 27 Waah nan naan binib na, u ban ke bi li ban
u. U dak ke nibaakan bi ga baa ki ban u, ki kan u. Waa daa unii ubaa chee.
U po mal timi la. 28 Uma pu le ti fu, ki chuun, ki bi. N-yaayoonn na, nimi
aalankpalb bibaa nan len ke,

---

* **17:18** : Epikurus yaab nan ye binib bi dii Griik aalandaan ubaa aaməkm na la. Uma le nan mək ke mpopiin ye limɔfal aawanyaan kpaan la. † **17:18** : Stoik aanib nan dii Griik yaab aalandaan u nan bi n-yaayoonn na aaməkm na la. U nan mək ke aa yaa ban mpopiin kan, aatafal taa li bi mmɔɔn, ni iween ni. ‡ **17:19** : Areopagus ye ligongoln libaa, le ki bi Atens aatiŋ ni. Nima chee le kitiŋ ngbaan ni aaninkpiib nan kaa ki ŋani baakuun. Kina pu na, bi nan yin bininkpiib ngbaan ke Areopagus aanib la.

‘Ti ye Uwumbər aabim la.’
Baah len pu na, ti gbii. 29 Taah ye Uwumbər aabim na, taa cha ti li dak ke
Uwumbər aabimbin bi ke ŋiwaa na. Ŋiwaa po ye ŋitakpal le bi kpii ŋi, bee
salmaa, bee tikunabr le bi di məɔ ŋi. 30 Binib aah kaa nan kee nyi Uwumbər
aasan buyoonn na, waa nan gar baah ŋani pu na. Dandana wee le u len ke
u ban ke binib bimək bi dulnyaa wee məmək ponn ni na kpeln baabimbin ki
dii waasan. 31 Ba pu? u siin nwiin bundaln u ga ji binib məmək tibər na, ki
ti saa baah ŋa ki ŋeer pu na. U nyan uja u ga ji binib tibər na. U nan fikr uja
ngbaan nkun ni, nima le ye liməkl tii binib məmək.”
32 Binib ngbaan aah ŋun Pəəl len ke Uwumbər fikr unii nkun ni na, le bibaa
ŋani u mbənyun. Le bibaa mu len ke bi ban bi ki ŋun tibər ngbaan. 33 Le Pəəl
siir nima ki buen. 34 Le bijab bibaa gaa Yesu ki kii, ki kpaan Pəəl chee. Bi yin
ubaa ke Dionisius, u nan ye Areopagus aanii ubaa na. Uken mu nan ye upii
u bi yin u ke Damaris na. Binib biken mu nan gaa Yesu ki kii.

18

Pəəl aah moon Yesu aabər Korint aatiŋ ni pu na

1 Pəəl nan siir Atens aatiŋ ni, ki di buen Korint aatiŋ ni. 2 Waah bi nima na,
le u kan Juu yaab aaja ubaa, bi yin u ke Akuila. Bi nan ma u Pontus aatiŋ ni
la. Bi yin upuu ke Prisila. Bi nan bi Itali aatisakpeŋ Rom ni. Le Ubərkpaan
Klədius nan siin nkaal ke Juu yaab məmək nya Rom aatiŋ ponn ni. Nima pu
le Akuila ni Prisila nan nyan nima, ki dan Korint aatiŋ ni. Bi nan fuu ni naa
yunn, le Pəəl nan ti kan bi. 3 Uja ngbaan ni upuu nan jab igban le ki gaal ŋiboo.
Baatuln le nan bi na. Pəəl aatuln ni baatuln kpaa la. Nima pu le u nan ti bi
bido. Le bi tun lituln ngbaan təb chee. 4 Likpaakool daal məmək kan, Pəəl
nan chaa mmeen aadiik ni. Juu yaab ni Griik yaab mu nan bi nima. Le u ni
bi gbaa təb chee Yesu aabər. Le u pəəni ubaa ki ban ke bi gaa Yesu ki kii.
5 Sailas ni Timoti nan nyan ni Masedonia aatim ni, ki fuu ni Pəəl chee. Baah
fuu ni na, le Pəəl mooni Yesu aabər linimaln, kaa ki tun lituln liken. U nan ŋeer
tuk Juu yaab ke Yesu le ye Kristo u gaa binib lii na. 6 Le bi kpak u kinikpakpak,
ki seei u. Baah ŋa kina na, le Pəəl chuu waakekeln gbuk ki nyan kitangbaak,
ni ye nsurm le ki tii bi, le ki bui bi, “Ni yaa kaa ŋmar kan, nimi aasin ga li bi
nimi nibaa aaŋaal ni la, naa ye maataani. M ga di cha nimi, ki tuk binib bi kaa
ye Juu yaab na le Yesu aabər.” 7 Le u siir cha bi, ki buen unii ubaa do, bi yin
u ke Titius Justus, u nan ye unii u pak Uwumbər na. Udo ni mmeen aadiik si
gbək təb la. 8 Mmeen aadiik aaninkpel u bi yin u ke Krispus na, ni waachiln
ni aanib məmək gaa Tidindaan ki kii. Le Korint aatiŋ aanib pam mu ŋun Yesu
aabər, ki gaa u ki kii. Le bi muin bi nnyun ni.
9 Kinyeek kibaa daal, le Pəəl daŋ tidaŋ, le Tidindaan bui u, “Taa ki san
ijawaan. Aa li beenin tuk binib tibənyaan ngbaan. Taa di cha. 10 M bi aa
chee. Ubaa aan ŋmaa ŋa si nibaa. Kitiŋ kee ponn ni, binib pam ye maanib
la.” 11 Kina pu na, Pəəl nan bi nima ki ti saa libiln libaa ni ligeln, ki tuk binib
Uwumbər aabər.
12 Korint aatiŋ nan bi Akaya aapepel ni la. Akaya ngbaan məmək
aaninkpel nan ye uja u bi yin u ke Galio na. Waayoonn ngbaan le Juu yaab
kuun ki nan chuu Pəəl, ki di u buen uma Galio aanimbiin ni, 13 ki len ke Pəəl
tuk bi baah ga ŋa pu ki doon Uwumbər na, kaa tuk bi mbaməm, ke u bii baatiŋ
aakaal la.
14 Pəəl aah ban ke u len na, le Galio tuk Juu yaab, “U yaa ba ŋa bakaa ni
kinimbəŋ kibaa kan, m ba ga ji u tibər. U mu aa ŋa nibaa. 15 Nimi Juu yaab,
ni kpak təb iliin pu, ni binib aabər pu, ni nimi aakaal pu la. Ni bi ni chee la,

naa ye maabɔr. Maan ji tibɔr ngbaan.” 16 Le u jenn nyan bi bibɔjirb aadiik ni.
17 Le bi mɔmɔk chuu mmeen aadiik aaninkpel u bi yin u ke Sosenes na, le ki
gbaa u libɔjil aadiik chee. Le Galio aatafal aa nan bi ni ponn ni.

Pɔɔl mam aah gir buen Antiok aatiŋ ni pu na

18 Pɔɔl nan bi Korint aatiŋ ni ki yunn. Waah bi nima ki yunn na, le u chɔi
Yesu aanib. Le u ni Prisila ni Akuila buen Senkrea aatiŋ ni. Pɔɔl aah ti bi
nima na, le u kuu uyikpir lii. Ni mɔk ke waah nan puu tipuur ti tii Uwumbɔr
na le na. Le bi nan ti koo buŋɔb ni, ke bi puur nnyusakpem na ki buen Siria
aatim ponn ni. 19 Le bi ti fuu Efesus aatiŋ ni, ki nyan buŋɔb na ni. Le Pɔɔl
buen mmeen aadiik ni. Le u ni Juu yaab ti gbaa tɔb chee Yesu aabɔr. 20 Le bi
ban ke u yunn bi chee. Le waa kii, 21 le ki chɔi bi, ki tuk bi ke Uwumbɔr yaa kii
kan, u ga ki gir ni bi chee. Le u ki labr ti koo buŋɔb ni, ki cha Prisila ni Akuila
nima, ki buen, ki ti fuu Siisarea aatiŋ ni.
22 Waah ti fuu nima na, le u nyan buŋɔb na ni, ki buen Jerusalem, ki ti doon
Yesu aanib bi nan bi nima na, le ki nyan buen Antiok aatiŋ ni, 23 ki ti yunn
nima siib, le ki bɔ dii Galasia aatim ni, ni Frijia aatim ni, ki mann Yesu aanib,
ki pɔɔk bitaakpab.

Uja u bi yin u ke Apolos na aabɔr

24 Juu yaab aanii ubaa nan bi, bi yin u ke Apolos. Bi nan ma u Aleksandria
aatiŋ ni la. Le u dan Efesus aatiŋ ni. U nan ye unii u nyi tibɔr aalem na, ki nyi
tibɔr ti ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni na mbamɔm. 25 Binib nan tuk u Tidindaan
Yesu aasan aabɔr, le unimbil man tibɔr ngbaan pu. U nan len binib chee, ki
tuk bi Yesu aabɔr mbamɔm. U mu aa nyi Yesu aah gbiini binib Uwumbɔr
Aafuur Nyaan pu na. U po nyi Jɔnn aah nan muini binib nnyun ni pu na
la. 26 Le Apolos koo mmeen aadiik ni, ki tuk binib Yesu aabɔr ni lipobil. Le
Prisila ni Akuila ŋun waah tuk bi pu na. Baah ŋun na, le bi di u di buen bido,
ki ti toor tuk u Uwumbɔr aasan aabɔr mbamɔm. 27-28 Tɔ, Apolos nan ban ke u
buen Akaya aatim ni. Le Yesu aanib bi bi Efesus aatiŋ ni na ter u, ke u buen,
le ki ŋmee kigbaŋ tii u ke u ti tii Yesu aanib bi bi Akaya aatim ni na, ke bi
chann u tichann. Waah ti fuu nima na, le Juu yaab bi bi nima na nan kpak u
kinikpakpak. Le u len tibɔr nyaŋ bi, ki mɔk bi binib aanimbil ni ke Uwumbɔr
Aagbaŋ len ke Yesu sil ye Kristo u gaa binib lii na. Apolos aah ŋa kina na, u
nan ter binib bi kan Uwumbɔr aanimbaasaln ki gaa Yesu ki kii na.

19

Pɔɔl aah moon Yesu aabɔr Efesus aatiŋ ni pu na

1 N-yoonn mu Apolos nan laa bi Korint aatiŋ ni na, le Pɔɔl bɔ dii ŋijoo aatiŋ
ni, ki ti fuu Efesus aatiŋ ni. Waah ti fuu nima na, le u kan Yesu aanib bibaa.
2 Le u baa bi, “Naah gaa Yesu ki kii na, ni gbii Uwumbɔr Aafuur Nyaan aa?”
Le bi bui u, “Taa kan, ki mu aa ŋun ke Uwumbɔr Aafuur Nyaan bi.”
3 Le Pɔɔl baa bi, “Ni yaa ye kina kan, bi muin nimi nnyun ni kinye?”
Le bi bui u, “Bi muin timi nnyun ni ke Jɔnn aah nan ŋani pu na la.”
4 Le Pɔɔl bui bi, “Jɔnn nan muin binib bi kpeln baabimbin na nnyun ni, ki
tuk bi ke bi gaa unii u ga paan ni upuwɔb na ki kii. Uma le bi yin u ke Yesu.”
5 Pɔɔl aah tuk bi kina na, le bi cha u muin bi nnyun ni, Tidindaan Yesu
aayimbil pu. 6 Le u di uŋaal paan bi pu. Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan sunn
ni bi pu. Le bi len iliin yayan, le ki nabr Uwumbɔr aah len pu na. 7 Bi ga nan
li fuu bijab kipiik ni bilee.

8 Likpaakool məmək daal kan, Pəəl nan chaa mmeen aadiik ni, ki ti saa iŋmal itaa, ki len binib chee ni lipobil, le ki tuk bi Uwumbər aanaan aabər. Le bi ni Pəəl gbaa təb chee tibər ngbaan. Pəəl nan pəəni ubaa ke u mək bi ke waah len ti na gbii. 9 Le bi ponn ni bibaa aatafal pəə. Baa kii tii waaliin, le ki len tibər ti kaa ŋan na Tidindaan aasan pu, kinipaak aanimbil ni. Kina pu le Pəəl siir cha bi, ki di binib bi dii Yesu aasan na buen uja u bi yin u ke Tiranus na aadisakpeŋ ki ponn ni binib ŋmaa kuun ni na. Idaa məmək le u ni binib gbaa təb chee Yesu aabər nima. 10 U nan ŋani kina ki ti saa ŋibin ŋilee. Waah ŋa kina ŋibin ŋilee ngbaan pu na, le Asia aatiŋ aanib məmək, bi ye Juu yaab na, ni bi kaa ye Juu yaab na məmək ŋun Tidindaan aabər.

Skefa aajapətiib aabər

11 Uwumbər nan cha Pəəl tun lijinjiir aatun ki ti nyaŋ. Binib aa nan kee kan kina. 12 Le bi yoor Pəəl aakekengen ŋi u joo per unimbil wəb na, ni ŋikeken ŋi u joo biini unimbiin ni na, ki ti di paan bibum pu, ni tiyayaar aah joo bi na mu pu. Baah ŋani kina na, libuul ngbaan ni le bi pəək. 13-14 Tə, Juu yaab aanii ubaa mu nan bi nima. Bi yin u ke Skefa. U nan ye Uwumbər aatotoorninkpel ubaa la, ki nan kpa japətiib bilole. Ujapətiib nan chuun chaa ntim ntim ponn ni, ki nyani tiyayaar binib ni. Le bi ban ke bi di Tidindaan Yesu aayimbil nyan tiyayaar uja ubaa ni, le ki bui tiyayaar ngbaan, “M tuk nimi Yesu u Pəəl mooni waabər na aayimbil pu, nya li cha man.”

15 Le tiyayaar ngbaan bui bi, “M nyi Yesu, ki nyi Pəəl. Nimi ma kan, ŋma ye nimi?”

16 Le uja u tiyayaar joo u na nan chuu bi, ki gbaa lakr bi, ki gaa baawan-peenkaan ki nyaŋ bi. Le bi məmək san biŋmeen ki nyan udo. 17 Le Efesus aatiŋ aanib bi ye Juu yaab na, ni bi kaa ye Juu yaab na məmək ŋun tibər ngbaan. Le ijawaan chuu bi məmək. Le bi nyuŋ Tidindaan Yesu. 18-19 Le binib bi gaa Yesu ki kii na pam nan dan Pəəl chee, ki nan kpiir ki tuk u binib aanimbil ni, baah nan ŋani inyək pu na. Bi ponn ni pam nan kpa inyək aagbann. Le bi di inyək aagbann ngbaan see mmii ni, binib məmək aanimbil ni. Le bi kahn inyək aagbann ngbaan aadaak, le ni ye iwiin ŋichur piiŋmu aapal. 20 Le Tidindaan aaliin moo moon ŋipepel məmək, ki moo kan mpəən.

Binib aah ŋma tijar Efesus aatiŋ ni pu na

21 Nee aapuwəb, le Pəəl nan ban ke u bə dii Masedonia aatim ni, ni Akaya aatim ni, ki nin buen Jerusalem. Le u ŋa nlandak ke u yaa buen Jerusalem aatiŋ ni kan, u ga ti buen Rom aatiŋ mu ni. 22 Le u nyan binib bi ter u na ponn ni bilee, bi yin ubaa ke Timoti, ki yin uken ke Erastus, le ki cha bi loln u pu nsan ki cha Masedonia aatiŋ ni. Uma Pəəl nan laa beenin bi Asia aatiŋ ni, ki yunn siib.

23 N-yoonn ngbaan, le Efesus aatiŋ aanib ŋma tijar Tidindaan aasan pu. 24 Unii ubaa nan bi nima, bi yin u ke Demetrius. U nan di tikunabr le məə ŋidichal waatiir ŋi bi ke liwaal li bi yin li ke Atemis na aadichal na, aan ki joo kooh binib pu. Le binib pam mu tun lituln ngbaan, ki kan tinyoor pam. 25 Le Demetrius kuun binib bimək tun lituln ngbaan na, ki bui bi ke, “Njətiib, ni nyi ke timi aatuln kpa tinyoor pam. 26 Pəəl mu bi bii timi aatuln la. Ni kan aa? Ni ŋun waah len pu na. U len ke ŋiwaa ŋi binib məə ŋi na aa ye nibaa. Binib bi bi Efesus aatiŋ ni do, ni Asia aapepel məmək ponn ni na pam pak waah len pu na, kaa ki dii ŋiwaa. 27 U yaa beenin ŋani kina kan, u ga bii timi aatuln. Atemis, li ye liwaal sakpeln na aadichal ga bee fam. Atemis li Asia aatim aanib, ni dulnyaa ni aanib məmək dooni li na, mu ga ŋa fam, kaan ki li bi tibər tibaa ni.”

28 Binib ngbaan aah ŋun kina na, le bi gee liŋuul sakpen, ki tar ke, “Atemis
li ye Efesus aatiŋ aanib aawaal na ye liwaal sakpeln la.” 29 Le kitiŋ ngbaan
aanib məmək kpa kifuuk ki ŋma tijar, le ki chuu Pəəl aajətiib bilee, Gayus
ni Aristakus, ki di san mala buen binib aah kuuni nin chee na, mpaan
sakpiin ni. Gayus ni Aristakus nan ye Masedonia aatiŋ aanib bilee bi dii Pəəl
waasachuln ponn ni na la. 30 Le Pəəl ubaa nan ban ke u buen kinipaak na
aah kuun nin chee na, u ti len bi chee. Le Yesu aanib aa cha u buen. 31 Kitiŋ
ngbaan aaninkpiib ponn ni bibaa nan ye Pəəl aajətiib la. Bi mu nan tun unii
Pəəl chee ke u ti tuk u ke u taa buen kinipaak ngbaan aah kuun nin chee na.
32 Kinipaak ngbaan nan kpa kifuuk sakpen; bibaa nan tar ki len tibaa, bibaa
mu nan tar ki len tiken. Baa nyi budabu pu bi kuun ni nima chee na. 33 Le
Juu yaab bi nan bi nima na nan nyan uja ubaa bi yin u ke Aleksanda, ke u sil
kinipaak ngbaan aanimbiin ni. Nima pu na, binib bibaa mu nan dak ke ni
ye uma Aleksanda aabər la. Le u yoor uŋaal ki nyii bi pu, ki ban ke u tuk bi
ke naa ye Juu yaab aabər. 34 Kinipaak ngbaan aah bee ke u ye Juu yaab aanii
na, le bi kpaan ki teen nfumbaa ke, “Atemis li ye Efesus aatiŋ aanib aawaal
na ye liwaal sakpeln la.” Bi nan tar kina ki ti saa tikur tilee.

35 Le kitiŋ ngbaan aaninkpel ubaa dan nan nyii bi pu, ke bi di cha kifuuk.
Baah di cha na, le u len ke, “Efesus yaab, binib məmək nyi ke nimi Efesus
yaab lik Atemis ni laadichal pu la, ki nyi ke Atemis ye liwaal sakpeln li nyan
ni kitaapaak ki sunn ni kitiŋ na. 36 Ubaa aan ŋmaa nee ke taa gbii. Səŋ nisui
man, ki taa tun lituln fam. 37 Nimi le joo ni bijab ngbaan do chee na. Baa sun
tiwan liwaal aadichal ponn ni, kaa sii timi aawaal. 38 Demetrius mam ni unii
ubaa yaa kpa tibər kan, bibəjirb bi, libəjil daal mu bi. Cha bi buen nima ki ti
len. 39 Nimi aaninkpiib mu yin binib ki kuun bi, ke bi nan ji tibər. Ni yaa kpa
tibər kpee kan, bi ga len ti mu. 40 Ni kpa kifuuk ki ŋma tijar din. Nibaakan,
timi aatiŋ aaninkpiib ga ji timi tibər kifuuk ngbaan pu. Nibaa aa bi ni ponn
ni, ni po kpa kifuuk fam la. Bi yaa baa timi kifuuk ngbaan pu kan, taa nyi
taah ga len pu na.” 41 Waah len kina na, le u cha bi məmək siir.

20

Pəəl aah buen Masedonia ni Griis aapepel ni pu na

1 Kifuuk ngbaan aah ti ŋmin na, le Pəəl yin Yesu aanib ke bi dan u chee,
ki nan len bi chee tibər, ki pəək bitaakpab, ki chəi bi, le ki buen Masedonia
aatiŋ ni. 2 Le u bə dii ntim mu bi nima na ni, ki mann Yesu aanib bi bi nima
na, ki len bi chee tibər pam, ki pəək bitaakpab, ki ti fuu Griis aatiŋ ni, 3 ki
nan bi nima ki pii iŋmal itaa, le ki ban u koo buŋəb ni, ki buen Siria aatiŋ ni.
Le u ŋun ke Juu yaab kpokl ke u yaa koo buŋəb na ni kan, bi ga ku u. Waah
ŋun kina na, le waa buen, ki len ke u ga labr jer Masedonia aatim. 4 Le binib
bibaa nan dii u. Binib bi nan dii u na aayimbil nan ye Sopata, u nan ye Berea
aatiŋ aanii, ki nan ye Pirus aajapəən na; ni Aristakus, ni Sekundus, bi nan ye
Tesalonika aatiŋ aanib na; ni Gayus, u nan ye Debe aatiŋ aanii na; ni Tikikus,
ni Trofimus, bi nan ye Asia aatiŋ aanib na; ni Timoti. 5 Le bi məmək loln nsan
ki buen Troas aatiŋ ni, ki ti kii timi nima. 6 Le ti nan bi Filipi aatiŋ ni, ki ti saa
bundaln Juu yaab ji njim ki ŋmə boroboro u kaa kpa nnyək na. Liyaadaal
ngbaan aah jer na, le ti koo buŋəb ni ki buen. Ti di iwiin iŋmu le fuu Troas
aatiŋ ni, ki ti pii tijətiib nima. Le ti nan bi nima ki ti saa iwiin ilole.

Pəəl aah buen Troas aatiŋ ni kookoo yaan pu na

7 Likpaakool ponn ni, njan aawiin daal, le ti kuun təb chee ke ti nan ji
Tidindaan aajikaar. Le Pəəl len bi chee Uwumbər aabər le kitaak ti siir. U

nan ban ke kitaak yaa woln kan, u buen cha bi. Nima le cha u len bi chee
tibər kitaak ti siir. 8 Taah kuun paacham aadiik ni na, karyaa mam nan wiir
ki ponn ni. 9 Unachipəən ubaa nan bi nima, bi yin u ke Yutikus. U nan ka
kiditatar aatakolu pu, le ngeen chuu u. Pəəl aah bi len tibər ki yunn na, le u
geen, ki ker lir kitiŋ. Le bi məmək nyan ni, ki sunn ti yoor u. U mu kpo a. 10 Le
Pəəl mu nyan ni, ki sunn buen bi chee, ki ti doon paan u pu, le ki di uŋaal kpal
u, le ki bui bi, “Chuu nibaa man. Waa kpo. U bi.” 11 Le Pəəl gir koo paacham
aadiik ngbaan ni, ki ti jin bi chee tijikaar, ki ki len bi chee tibər ki yunn, hali
ki ti woln kitaak. Naah woln na, le u buen cha bi. 12 Le bi yoor unachipəən
ngbaan di buen udo. Waah fikr na, le bisui səŋ mbaməm.

Taah buen Miletus aatiŋ ni pu na

13 Le ti loln nsan ki koo buŋəb ni, ki puur buen Asos aatiŋ ni. Pəəl ma nan
chuun kitiŋ, ki mu buen nima, le ti ti keln təb. Pəəl nan tuk timi ke u mu ga koo
buŋəb na ni nima. 14 Waah ti pii timi Asos aatiŋ ni na, le ti yoor u ŋa buŋəb
na ni, le ti di buen Mitilene aatiŋ ni. 15 Ti nan nyan nima ki nabr buen. Naah
woln kitaak na, le ti fuu lidikl libaa chee, bi yin li ke Kios, ki ki woln kitaak,
le ti fuu lidikl liken chee, bi yin li ke Samos, ki ki woln kitaak le ti nan fuu
Miletus aatiŋ ni. 16 Le Pəəl ban u fuu Jerusalem mala. U nan ban ke u pəən
ubaa ki fuu nima Pentekost aawiindaal. Nima pu na, waa nan ban ke u yunn
Asia aatiŋ ni. Le u bui ke u ga gəln Efesus aatiŋ, waan dii nima.

Pəəl aah chəi Yesu aanib aaninkpiib pu na

17 Le Pəəl tun unii ke u buen Efesus aatiŋ ni ki ti yin ni Yesu aanib
aaninkpiib, ke bi dan u chee Miletus aatiŋ ni. 18 Baah fuu ni u chee na, le u bui
bi, “Maah nan fuu Asia aatiŋ ni, ki nan bi ni chee na, ni nan bee maabimbin
aah nan bi pu n-yoonn ngbaan məmək na. 19 Ni nan bee ke m sunn mbaa
taab, ki tun Tidindaan aatuln ni tinyunyunn, ki kan falaa Juu yaab chee,
baah kpokl n-yoonn məmək ke bi ŋa mi bakaa pu na. 20 M buen binib aah
kuuni nin chee na, ki buen nido mu, ki tuk nimi Yesu aabər. M tuk nimi tibər
timək ga ter nimi na, kaa gur tibaa. 21 M sur Juu yaab ni binib bi kaa ye Juu
yaab na mu, ke bi kpeln baabimbin ki dii Uwumbər aasan ki gaa Tidindaan
Yesu ki kii. 22 Dandana wee m kii Uwumbər Aafuur Nyaan aaməb le ki cha
Jerusalem ni, kaa nyi baah ga ti ŋa mi nima chee pu na. 23 M po nyi ke ntim
məmək ponn ni, Uwumbər Aafuur Nyaan sur mi ke bi ga di mi ŋa kiyondiik
ni, ki ŋa mi falaa. 24 Tə, m yaa kpo, bee m yaa bi kan, ntafal aa bi ni ni.
Tidindaan Yesu tii mi lituln, ke m tuk binib tibənyaan ngbaan, ke Uwumbər
gee bi. Ntafal bi lituln ngbaan ponn ni, ke m tun li ti doo.

25 “Maah nan bi ni chee na, m nan chuun tuk nimi Uwumbər aanaan aabər.
M nyi ke ni ponn ni ubaa aan ki kan mi. 26 Din, m tuk nimi mbaməŋ la,
unii ubaa ni ponn ni yaa kaa kan limofal li kaa kpa ndoon na kan, naa ye
maataani. 27 M tuk nimi Uwumbər aabər məmək, kaa gur tibaa. 28 Ni li nyi
man, ki taa cha unii ubaa ŋmann nimi. Ni li ter Yesu aanib, ki taa cha unii
ubaa ŋmann bi mu. Uwumbər Aafuur Nyaan nan ŋa nimi waanib aaninkpiib.
Ni li joo waanib ngbaan mbaməm. Waabo nan dan nan kpo bi pu, ke bi kpaln
waanib la. 29 M nyi ke m yaa kaa ki bi ni chee kan, binib ga dan nan bii nimi,
ke ŋisapol aah chuun chur ipiih pu na. 30 Binib bibaa mu bi ni ponn ni, ki ga
bii Uwumbər aaliin ke bi ŋmann Yesu aanib, bi taa ki li dii waasan. Bi ga li
ban ke bi dii bima la. 31 Nima pu na, ni li nyi man, ki li teer ke ŋibin ŋitaa le
na, m nan bi ni chee ki sur nimi ni tinyunyunn, nwiin pu ni kinyeek.

32 “Nnaabitiib, m di nimi ŋa Uwumbər aaŋaal ni, ke u li lik nimi. M tuk
nimi waaliin i mək timi waah gee timi pu na. Waaliin ngbaan ga ter nimi,
ke ni dii waasan mbaməm. U ga di lifaal tii nimi, ni binib bimək bi chain
na. 33 Maah nan bi ni chee na, maa nan ban unii ubaa aamombil, kaa ban
unii ubaa aawanpeenkaan. 34 M ni njətiib yaa nan ban tiwan ni na kan, min
mbaa le nan tun lituln, le ki kan taah ban tiwan ni na. Nimi nibaa nyi kina.
35 Maah tun lituln kina na, m mək nimi ke ni mu li tun kina, ki ter bibum, ki
li teer ke Tidindaan Yesu ubaa nan len ke, ‘Uwumbər aanyoor bi unii u tii na
pu ki jer u gaa na pu.’ ”
36 Pəəl aah len doo na, le bi məmək gbaan bitaŋaayil pu, ki mee Uwumbər.
37 Le bi məmək ubaabaa chaa ki ti joo biŋaal kpalni Pəəl, ki joo buməb moor
utakpiln,* ki wii. 38 Waah tuk bi ke baan ki kan u na, le ni bii bisui sakpen.
Le bi cheen u buen u ti gir koo buŋəb ngbaan ni.

21

Pəəl aah buen Jerusalem pu na

1 Tɔ, ti nan chəi bi, le ki koo buŋəb ngbaan ni, le ki puur ki ti fuu lidikl libaa
chee, bi yin li ke Kos; ki woln kitaak, le ti fuu Rodes aatiŋ ni, ki nyan nima, ki
buen Patara aatiŋ ni, 2 le ki ti kan buŋəb bu ga buen Fonisia aatiŋ ni na. Le
ti nyan ti koo bu ponn ni, ki cha. 3 Taah cha na, le ti jer lidikl libaa bi yin li
ke Saiprus, li bi ŋŋangan wəb na, le ki ti fuu Taya, kitiŋ ki bi Siria aatiŋ ni na.
Taah ti fuu nima na, le bi ban bi bi nima ni yunn siib, bi ti nyan ŋitun. 4 Le ti
nyan buŋəb na ni, ki buen kitiŋ ponn ni, ti ti ban Yesu aanib. Ti nan ti kan bi,
ki nan bi bi chee ki ti saa iwiin ilole. Taah bi bi chee na, le Uwumbər Aafuur
Nyaan cha bi tuk Pəəl ke u taa buen Jerusalem. 5 Iwiin ilole ngbaan aah jer
na, le ni ŋeer ti gir koo buŋəb na ni. Taah gir cha ti ti koo buŋəb ni na, le bi
məmək, ni bipuutiib, ni baabim cheen timi, ki nyan ni kitiŋ ngbaan ni. Le ti
məmək gbaan nnyusakpem na aagbaan, ki mee Uwumbər, 6 ki chəi təb. Le bi
gir kun.
Le ti mu koo buŋəb na ni, 7 ki ti nyan Taya aatiŋ ni, ki puur buen Tolemais
aatiŋ ni. Taah ti fuu nima na, le ti nyan buŋəb na ni, ki buen ti doon Yesu
aanib bi bi nima na, ki nan bi bi chee nwiin mubaa. 8 Naah woln kitaak na, le
ti nyan kitiŋ ngbaan ni, ki ti fuu Siisarea aatiŋ ni. Taah ti fuu nima na, ti nan
buen Filip do, ki ti koo udo. U nan ye unii u tuk binib Yesu aabənyaan na la.
Baah nan nyan bijab bilole bi Jerusalem ponn ni, ke bi li yakr tijikaar tii Yesu
aanib na, u nan ye bijab bilole ngbaan ponn ni ubaa. 9 Ubisatiib nan ye binaa,
kaa kpa chatiib. Le Uwumbər Aafuur Nyaan cha bi nabr Uwumbər aah len
pu na. 10 Ti nan bi nima ki yunn siib. Le Uwumbər aabənabr ubaa nyan ni
Judea ki fuu ni ti chee nima, bi yin u ke Agabus. 11 Le u gaa Pəəl aagbapapaln,
ki di buu ubaa aataa ni uŋaal, ki tuk Pəəl ke Uwumbər Aafuur Nyaan bui ke
Juu yaab bi bi Jerusalem na ga nan di udaan u yeh ligbapapaln ngbaan na
buu utaa ni uŋaal kina, ki di u ŋa binib bi kaa ye Juu yaab na aaŋaal ni.
12 Taah ŋun kina na, le ti ni binib bi bi nima na nan gaŋ Pəəl ke u taa buen
Jerusalem. 13 Le Pəəl baa bi, “Ni ŋani ba kina, ki wii, ki bii nsui? Bi yaa ga ti
buu mi Jerusalem ni, bee bi yaa ga ti ku mi nima Tidindaan Yesu pu kan, m
ga buen. Maan di cha.”
14 Taa nan ŋmaa chuu u ke u taa buen, le ki len ke, “Cha Tidindaan ŋa waah
gee pu na,” le ki ŋmin, kaa ki len tibaa.

* **20:37** : Bi moor utakpiln: Israel yaab nan doon binaabitiib kina le ki mək ngeehn.

15 Ti nan bi nima ki yunn siib, le ki gor ke ti buen Jerusalem. 16 Le Yesu
aanib bi nyan ni Siisarea aatiŋ ni na bibaa mu dii timi, ki di buen Jerusalem,
uja ubaa do, ki ti koo nima. Bi nan yin u ke Menasonn, u ye Saiprus aatiŋ
aanii, ki nan dii Yesu ni yunn.

Pəəl aah buen ti mann Jems pu na

17 Taah ti fuu Jerusalem na, Yesu aanib nan gaa timi ki nan kpa mpopiin.
18 Naah woln kitaak na, ti ni Pəəl nan buen ti ti doon Jems. Yesu aanib
aaninkpiib məmək mu nan bi nima.
19 Le Pəəl doon bi, ki ŋeer tuk bi Uwumbər aah ŋa tiwan nimək na, binib bi
kaa ye Juu yaab na aakaasisik ni, uma Pəəl aatuln pu. 20 Baah ŋun kina na, le
bi məmək nyuŋ Uwumbər, ki bui Pəəl, “Tina aabo, aa nyi ke Juu yaab ŋichur
pam le gaa Yesu ki kii. Bi məmək aanimbil man Moses aakaal pu. 21 Le bi ŋun
ke aa mək Juu yaab bimək bi Biniyayam aatim ni na ke bi taa ki dii Moses
aakaal, ki taa ki geei baabim aachakpan, ki taa ki dii Juu yaab aakaal. 22 Bi
ga ŋun ke aa fuu ni. Ti ga ŋa kinye? 23 Ti ga tuk si saah ga ŋa pu na. Bijab binaa
bibaa bi do. Bi nan puu tipuur tii Uwumbər. 24 Bi ga buen Uwumbər Aadichal
ni, bi ti ŋa bibaa chain. Aa mu li dii bi cha, ki mu ti ŋa aabaa chain, ki tii bi
ŋimombil, aan bi ti daa tiwan ki nan toor kitork tii Uwumbər, ki kuu baayikpir.
Aa yaa ŋa kina kan, binib məmək ga bee ke aa mu dii Moses aakaal. Bi ga bee
ke binib bi len ke saa dii Moses aakaal na aa len mbaməŋ. 25 Tə, binib bi kaa
ye Juu yaab ki gaa Yesu ki kii na ma kan, ti nan ŋmee kigbaŋ tii bi, ki tuk bi
taah kpokl pu na, ke bi taa ki ŋmə kitork aanann, ki taa ki ŋmə nsin, ki taa ki
ŋmə tiwan ni bi tab ku ni na, ki taa ki gər kidagook.”
26 Tə, Pəəl nan kii baah tuk u pu na. Ki woln kitaak le u yoor bijab binaa
ngbaan, le u ni bi ti ŋa bibaa chain. Le u koo Uwumbər Aadichal ni, ki ti
tuk Uwumbər aatotoor bundaln bi ga ŋa chain doo aan ki toor kitork tii
Uwumbər na. Iwiin ilole daal, le bi ga ŋa chain doo.

Binib aah chuu Pəəl Uwumbər Aadichal ni pu na

27 Tə, iwiin ilole ngbaan aa nan kee fuu, le Juu yaab bibaa, bi nyan ni Asia
aatim ni na, kan Pəəl Uwumbər Aadichal ni. Le bi cha kinipaak ŋma tijar Pəəl
pu, ki chuu u mpəən, ki tar ke, 28 “Israel yaab, ter timi man. Uja wee ye unii u
buen ŋipepel məmək na, ki tuk binib məmək ke bi taa li pak timi Juu yaab, ki
taa li pak Moses aakaal, ki taa li pak Uwumbər Aadichal. U mu joo ni binib bi
kaa ye Juu yaab na, ki di bi koo ni Uwumbər Aadichal li ye chain na ni, ki bii
li.” 29 Bi nan kan Pəəl ni Trofimus, u ye Efesus aatiŋ aanii na chuun dii kitiŋ
ngbaan ponn ni. Le bi dak ke Pəəl di u koo ni Uwumbər Aadichal ni. Nima pu
le bi len ke u joo ni binib bi kaa ye Juu yaab na koo ni Uwumbər Aadichal ni.
30 Le kitiŋ ngbaan aanib məmək ŋma tijar, ki san kuuni təb chee, ki chuu
Pəəl ki dar nyan ni u Uwumbər Aadichal ni. Libuul ngbaan ni le Uwumbər
Aadichal aakikiirb piin jaaleŋ mam. 31 Le kinipaak na pəən bibaa bi gbaa ku
Pəəl. Le unii ubaa buen Rom aatəb aajab aapol chee, le ki tuk u ke Jerusalem
aanib məmək bi ŋmə tijar la. 32 Libuul ngbaan ni le upol ngbaan di butəb
aajab bibaa ni baaninkpiib, ki san buen kinipaak ngbaan chee. Baah kan
butəb aajab ngbaan ni baapol na, le bi di cha Pəəl, kaa ki gbaa u. 33 Le upol
ngbaan buen Pəəl chee, ki ti chuu u, ki tuk waajab ke bi di tikululn tilee buu
u, le ki baa ke, “Ŋma ye uja wee? U ŋa kinye?” 34 Le bibaa tar baah gee pu na,
le biken mu tar baah gee pu na. Kifuuk ngbaan pu, le upol ngbaan aa ŋmaa
bee budabu ŋa na. Le u tuk waajab ke bi di Pəəl buen butəb aajab aadichal
ni. 35 Le bi di u buen ti fuu ŋibimbin ŋi bi maa tam lidichal ngbaan na. Baah
joo u cha na, le kinipaak ngbaan naa naa ke bi ti chuu nyan u. Nima pu na,

baah ti fuu ŋibimbin taab na, le butəb aajab ngbaan yoor u paacham, le binib aa ki pii u. 36 Le bi məmək paa bipuwəb ki tar, “Ku u man.”

Pəəl aah len waabaməŋ pu na

37 Le bi ti fuu lidichal ngbaan aabisaməb chee, ki ban bi koo. Le Pəəl bui upol ngbaan Griik aaliin ponn ni, “Cha m tuk si tibər tibaa.”

Le upol ngbaan baa u, “Aa ŋun Griik aaliin aa? 38 M nyi ke aa ye Ijipt aatiŋ aanii u nan cha kinipaak tukni timi aatiŋ aaninkpiib, ki di binikurb ŋichur ŋinaa buen nteersakpiin ni na la.”

39 Le Pəəl bui u, “M ye Juu yaab aanii la. Bi nan ma mi Tasus aatiŋ ki bi Silisia aatiŋ ni na; ki ye kitiŋ ki kpa liyimbil na la. Pəək aabaa ki cha m len kinipaak ngbaan chee.”

40 Le u kii ke u len. Le Pəəl sil ŋibimbin paab, ki di uŋaal nyii bi pu. Baah ŋmin na, le u len bi chee bima Juu yaab aaliin ponn ni.*

22

1 U nan len ke, “Ntetiib ni nnaabitiib, li pel man, ki cha m tuk nimi maabaməŋ.” 2 Baah ŋun ke u len bima bibaa aaliin na, le bi sil chii.

Le Pəəl len ke, 3 “M ye Juu yaab aanii la. Bi nan ma mi Tasus aatiŋ ki bi Silisia aatiŋ ponn ni na la. M nan bae mbaem Jerusalem ni, do chee na la. Gamaliel le nan mək mi. M nan bae tiyaajatiib aakaal mbaməm. Nnimbil nan man Uwumbər aatuln pu, ke ni məmək aah bi pu dandana wee na. 4 M nan ŋa binib bi dii Yesu aasan na falaa, ki ban m ku bi. M nan chuu bijab ni bipiib mpəən, ki di tikululn buu bi, ki di bi ŋa tiyondir ni. 5 Uwumbər aatotoorninkpel ni Juu yaab aaninkpiib ga ŋmaa tuk nimi ke m len mbaməŋ la. Bi nan ŋmee kigbaŋ tii Juu yaab bi bi Damaskus aatiŋ ni na, ke bi tii mi nsan m ti chuu Yesu aanib bi bi nima na, ki di tikululn buu bi, ki di bi dan Jerusalem, ke m nan daa bitafal. Le m nan buen.”

Pəəl aah tuk bi waah nan gaa Yesu ki kii pu na
(Lituln 9.1-19; 26.12-18)

6 “M nan bi nsan ni ki ti peen Damaskus aatiŋ. Nwiin kaasisik ni, le nwiihn nyan ni paacham, ki nan woln ki mann gonn mi, ki wiin chain. 7 Le m lir kitiŋ, ki ŋun nneel len ke, ‘Səəl, Səəl, ba ŋa aa ŋa mi falaa?’ 8 Le m baa u, ‘Ndindaan, ŋma ye?’ Le u bui mi, ‘Min le ye Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na. Aa ŋani mi le falaa.’ 9 Bijab bi nan si m chee na nan kan nwiihn ngbaan, kaa ŋun udaan u len m chee na aaneel. 10 Le m baa u, ‘Ndindaan, m ga ŋa kinye?’ Le u bui mi, ‘Fii sil ki li cha Damaskus aatiŋ ni. Unii ubaa bi nima, ki ga ti tuk si tiwan nimək Uwumbər ban ke aa ŋa na.’ 11 Nwiihn ngbaan aah nan deer nnimbil na, le m jəb, kaa ki waa. Le binib bi dii mi na dar mi di buen Damaskus aatiŋ ni.

12 “Uja ubaa nan bi nima, bi nan yin u ke Ananias. U dii Uwumbər aasan mbaməm, ki kii timi aakaal. Juu yaab bimək bi nima na pak u. 13 Le u dan nan sil m chee ki bui mi, ‘Nna aabo Səəl, likr.’ Libuul ngbaan ni, le nnimbil kpaan likr, le m kan u, kaa ki ye ujoon. 14 Le u bui mi, ‘Tiyaajatiib Aawumbər nyan si, ke aa bee waageehn, ki kan Waabonyaan, ki ŋun waaneel len aa chee. 15 Aa ga li ye waaseeraadaan, ki tuk binib məmək saah kan pu na, ni saah ŋun pu na. 16 Taa taan. Fiin, ki yin waayimbil ki mee u, ki cha m muin si nnyun ni, ki finn aapobil saatunwanbir pu.’ ”

* **21:40** : Juu yaab aaliin ye Hiibru aaliin la.

17 “Nimina aah jer na, le m nan gir buen Jerusalem, ki ti koo Uwumbər
Aadichal ni, ki mee Uwumbər. Maah mee Uwumbər na, 18 le m kan lijinjiir
aawan; m kan Tidindaan, ki ŋun u bui mi ke, ‘Fiin, ki nya Jerusalem ni mala.
Aa yaa tuk do chee na aanib maabər kan, bi ga yii, kaan gaa ti.’ 19 Le m bui
u, ‘Ndindaan, bi nyi ke m nan buen mmeen aadir ni, ki chur binib bi gaa si
ki kii na, ki gbaa bi. 20 Binib aah nan ku saaseeraadaan Stiifen na, m mu nan
bi nima, ki kii ke ni ŋan, ki joo binib bi ku u na aabəkul.’ 21 Le Tidindaan bui
mi, ‘Li cha. M ga tun si ni daa na, binib bi kaa ye Juu yaab na chee.’ ”
22 Pəəl aah len kina na, le kinipaak ngbaan aa ki pel. Le bi məmək teen
mpəən pu, “Ku u man. Naa ŋan ke u ki li bi dulnyaa wee ni.” 23 Le bi məmək
tar, ki joo baabəkul feeni paacham, ki leer titan mae paacham, le kitangbaak
feei. 24 Le butəb aajab aapol ngbaan tuk waajab ke bi di Pəəl koon ni kidiik
ponn ni, ki ti gbaa u ŋinaalab, aan ki nin baa u waah ŋa budabu na, ke bi bee
budabu ŋa aan Juu yaab ŋma tijar u pu na. 25 Le bi di tikululn buu u, bi ti
gbaa u ŋinaalab. Le Pəəl bui butəb aajab aaninkpel u si u chee na, “Naah ban
ni gbaa mi na, nkaal kii kina aa? Naa jin mi tibər, ki mu aa kan maataani. M
ye Rom aanii la.”*
26 Uninkpel ngbaan aah ŋun kina na, le u buen upol ngbaan chee, ki ti bui
u, “Li nyi saah ga ŋa pu na. Uja ngbaan ye Rom aanii la.”
27 Le upol ngbaan buen Pəəl chee, ki ti baa u, “Aa ye Rom aanii la aa?”
Le Pəəl kii ke u ye.
28 Le upol ngbaan bui u, “M nan pan ŋimombil pam, le ki kpaln Rom aanii.”
Le Pəəl bui u, “M ye Rom aabo la.”
29 Pəəl aah len kina na, le bijab bi ban bi gbaa u na aa ki kaa u, le ki sur
bipuwəb. Upol ngbaan aah bee ke Pəəl ye Rom aanii na, le u mu san ijawaan.
U bee ke waah di tikululn buu u na, naa ŋan.

Baah jin Pəəl tibər pu na

30 Tə, upol ngbaan nan ban u bee mbaməm Juu yaab aah len Pəəl aah ŋa
pu na. Ki woln kitaak, le u chuu buur tikululn ti bi di buu Pəəl na, le ki tuk
Uwumbər aatotoorninkpiib, ni bibəjirb aaninkpiib məmək ke bi kuun ni, le
ki di Pəəl nan siin binimbiin ni.

23

1 Le Pəəl lik bi, ki len ke, “Nnaabitiib, m bee nsui ni ke maabimbin le
ŋan Uwumbər chee ki nan saa din.” 2 Waah len kina na, le Uwumbər
aatotoorninkpel Ananias tuk binib bi si Pəəl chee na ke bi faa uməb. 3 Le Pəəl
bui u, “Uwumbər ga faa si. Aa bi ke ligoln li kaa ŋan, aan bi di pente pipiin
pente li na la. Aa ka do, ke aa ji mi tibər, nkaal aah dii pu na. Saah tuk binib
ke bi faa mi na, sin le bii nkaal ngbaan.”
4 Le binib bi si Pəəl chee na baa u, “Aa sii Uwumbər aatotoorninkpel la aa?”
5 Le Pəəl len ke, “Nnaabitiib, maa nyi ke u ye Uwumbər aatotoorninkpel. M
yaa ba nyi kan, maa ba ga len kina; ba pu? ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
‘Taa len saanib aaninkpel tibəbir.’ ”*
6 Tə, Pəəl nan bee ke bi ponn ni bibaa ye binib bi dii Sajusii yaab aaməkm
na, bibaa mu ye binib bi dii Farisii yaab aaməkm na. Le u teen ke,
“Nnaabitiib, m ye unii u dii Farisii yaab aaməkm na la. Nte mu nan ye unii u
dii Farisii yaab aaməkm na la. M kpa limakl ke binib bi kpo na ga fikr nkun
ni. Limakl ngbaan pu, le bi ji mi tibər.”

---

* **22:25** : Unii yaa ye Rom aanii kan, baakaal aa kii ke bi daa utafal see bi puen jin u tibər ki kan waataani. * **23:5** : Lik Nnyam 22.28.

7 Waah len kina na, le binib bi dii Farisii yaab aaməkm na, ni binib bi dii
Sajusii yaab aaməkm na yakr təb chee, ki kpak təb kinikpakpak. 8 Sajusii
yaab len ke binib aan fikr nkun ni, ke Uwumbər aatuuntiib aa bi, ke unii
aawiin mu aa bi. Farisii yaab mu len ke binib ga fikr nkun ni, Uwumbər
aatuuntiib bi, unii aawiin mu bi. 9 Le bi kpak təb kinikpakpak, ki tar mpəən
pu, ki kpa kifuuk. Le Uwumbər aakaal aaməməkb ponn ni bibaa, bi ye
Farisii yaab na fii sil, ki kpak sakpen, le ki len ke, “Taa kan uja wee aataani.
Nibaakan, Uwumbər aatuun, bee unii aawiin le sil len u chee.”
10 Le Farisii yaab ni Sajusii yaab kpak təb kinikpakpak sakpen, ki ŋma tijar.
Le butəb aajab aapol ngbaan dak ke bi ga chuu daa par Pəəl. Le u tuk waajab
ke bi buen ti gaa ni Pəəl, ki nyan u bi chee, ki nan di u ŋa baadichal ni.
11 Kinyeek ngbaan, le Tidindaan dan nan sil Pəəl chee, ki nan bui u, “Chuu
aabaa, ki taa san ijawaan. Saah tuk binib maabər Jerusalem ponn ni pu na,
kina le aa ga tuk bi maabər Rom aatiŋ mu ni.”

Juu yaab aah kpokl ke bi ga ku Pəəl pu na

12 Naah woln kitaak kichakpiik ni na, le Juu yaab bibaa kuun təb chee,
ki kpokl, le ki puu ke baan ji tijikaar, kaan nyu nnyun mu see bi ku Pəəl.
13 Binib bi nan kpokl kina na jer bijab imonko ilee. 14 Bi nan buen Uwumbər
aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib chee, ki ti bui bi, “Ti puu ke taan ji
nibaa see ti ku Pəəl. 15 Ti ban ke ni ni bibəjirb aaninkpiib tun unii ke u buen
butəb aajab aaninkpel chee, ki ti tuk u ke u li joo ni Pəəl ni chee, ke ni ban ni
nan ki baa u tibər tiken kpee la. Bi yaa joo u choo kan, waan fuu ni do. Ti ga
ku u nsan ponn ni.”
16 Le Pəəl aaninkpan aajapəən ŋun baah kpokl pu na. Le u koo butəb aajab
aadichal ni, ki ti tuk Pəəl. 17 Le Pəəl yin butəb aajab aaninkpel ubaa, ki tuk
u ke u di unachipəən na buen butəb aajab aapol chee, aan u ti tuk u tibər
tibaa. 18 Le uninkpel ngbaan di u buen butəb aajab aapol chee, ki ti bui u,
“Unaagbiija Pəəl le yin mi, ke m dan u chee, le ki ti tuk mi ke m di unachipəən
wee dan aa chee, u nan tuk si tibər tibaa.”
19 Le upol ngbaan chuu unaal ki dar u buen n-gbaan, ki ti baa u, “Aa ban aa
tuk mi bayaar?”
20 Le u bui u, “Juu yaab na kpokl ke bi ga tuk si ke aa fe li joo ni Pəəl bibəjirb
aaninkpiib chee, ke bi nan baa u tibər tiken kpee. 21 Bi yaa bui si kina kan, aa
taa kii. Bijab bi jer imonko ilee na ga bər ki kiir Pəəl bi nan ku u. Bi məmək
puu ke baan ji tijikaar kaan nyu nnyun mu, see bi ku u. Dandana wee bi gor
ke bi ku u, ki kiir ke bi ŋun saah ga len pu na.”
22 Le butəb aajab aapol bui unachipəən ngbaan, “Taa ki tuk unii ke aa tuk
mi tibər ngbaan,” le ki cha u buen.

Baah di Pəəl buen Ubər Feliks chee pu na

23 Le upol ngbaan yin waajab aaninkpiib ponn ni bilee, ke bi dan u chee,
le ki nan tuk bi ke bi ban butəb aajab ikui ilee, ni bitandam imonko itaa ni
kipiik, ni butəb aajab bi joo tikpaatunn na ikui ilee, aan bi gor ki nan buen
kinyeek ngbaan tikur tiwae Siisarea aatiŋ ni, 24 ki ban itaan tii Pəəl aan u li
diŋ ni, ki di u buen Ubər Feliks chee, u nyan chakb, nibaa taa ŋa u. 25 Upol
ngbaan nan ŋmee kigbaŋ ke bi ti tii Ubər Feliks. U nan ŋmee ke:

> 26 “Min Klədius Laisias, m doon si Ubərkpaan Feliks. 27 Juu yaab nan
> chuu uja wee, ki gbaa u ki ti ban bi ku u. M ŋun ke u ye Rom aanii la. Maah
> ŋun kina na, le m di butəb aajab buen aan ti ti nyan ni u, 28 ki kpaan di u
> buen Juu yaab aabəjirb aaninkpiib chee. M nan ban ke m ti bee baah len
> ke u ŋa pu na. 29 Baah jin u tibər na, le m bee ke waah ŋa pu na, naa ŋeer ti

ku u, kaa ŋeer ti di u ŋa kiyondiik ni. Baakaal pu, le bi galn u. Bi len ke u bii
baakaal. 30 Le unii ubaa tuk mi ke Juu yaab kpokl ke bi ti ku u. Maah ŋun
kina na, libuul ngbaan ni le m di u tun ni aa chee, ki tuk binib bi galn u na,
ke bi mu dan aa chee ki nan tuk si waah ŋa pu na."
31 Tɔ, butɔb aajab ngbaan nan ŋa baapol aah tuk bi pu na. Kinyeek ngbaan,
le bi nan di Pɔɔl buen Antipatris aatiŋ ni. 32 Naah woln kitaak na, le butɔb
aajab bi chuun kitiŋ na labr kun baadichal ni, Jerusalem ponn ni. Le
bitandam ngbaan cheen Pɔɔl buen Siisarea aatiŋ ni. 33 Baah ti fuu nima na,
le bi di kigbaŋ ngbaan tii Ubɔr Feliks, ki di Pɔɔl kaan u chee. 34 Ubɔr ngbaan
nan karn kigbaŋ ngbaan, le ki baa Pɔɔl, "Aa nyan ni kilatiŋ ni?" Le Pɔɔl mu
bui u, "M nyan ni Silisia aatiŋ ni la." Waah ŋun ke u nyan ni Silisia aatiŋ ni
na, 35 le u bui u, "Binib bi galn si na yaa fuu ni kan, m ga ji si tibɔr," le ki tuk
waatɔb aajab ke bi di Pɔɔl ŋa lidichal li Ubɔr Herod nan maa li na ni, ki cha bi
li kii u.

24

Juu yaab aah bii Pɔɔl pu na

1 Iwiin iŋmu nan jer, le Uwumbɔr aatotoorninkpel Ananias dan Siisarea
aatiŋ ni. Le Juu yaab aaninkpiib bibaa ni lɔya ubaa dii u. Bi yin lɔya ngbaan
ke Tetulus. Bi nan sil Ubɔr Feliks aanimbiin ni, ki bii Pɔɔl. 2 Le bi yin Pɔɔl ke
u dan. Waah fuu ni na, le Tetulus piin ki bi bii u, le ki bui Ubɔr Feliks:
"Timi aaninkpel, ti pak si. Aa joo timi tiŋann, ki cha timi aatiŋ kee mɔ. Aa
kpa nlan, ki ter timi aanib sakpen. 3 Ti mɔmɔk nyi saah ŋani pu na, ki dooni
si mbamɔm. 4 Maan len tibɔr ti li wiir. Maa ban ke ni ŋun si. Pɔɔn aabaa, ki
li pel maah ban m len pu na. 5 Ti nyi ke Pɔɔl muk binib sakpen. U muk Juu
yaab bi bi dulnyaa wee mɔmɔk ni na, ki cha bi ŋmɔ tijar. Binib bibaa bi, ki dii
Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na aasan. Pɔɔl ye bi ponn ni aaninkpel ubaa la.
6 U nan ban u bii Uwumbɔr Aadichal. Nima pu le ti chuu u. [Ti nan ban ti ji u
tibɔr, timi aakaal aah dii pu na. 7 Le butɔb aajab aapol Laisias dan nan nyan
u mpɔɔn ti chee, 8 ki tuk binib bi galn u na, ke bi li choo aa chee ki nan len
waah ŋa pu na.] Aa yaa jin u tibɔr ngbaan kan, sin aabaa ga bee tibɔr ngbaan
aah bi pu na." 9 Tetulus aah len pu na, le Juu yaab kpaan kii, ke ti gbii.

Pɔɔl aah tuk Ubɔr Feliks waabamɔn pu na

10 Le Feliks yoor uŋaal ki tii Pɔɔl nsan ke u len.
Le Pɔɔl bui ke, "M nyi ke aa joo maanib ngbaan ŋibin pam. Kina pu na,
m kpa mpopiin ke m tuk si maabamɔn. 11 M nan buen Jerusalem m ti doon
Uwumbɔr. Naa jer iwiin kipiik ni ilee. Aa ga ŋmaa baa binib ke ti gbii aan taa
gbii. 12 Maah nan bi Uwumbɔr Aadichal ni, ni mmeen aadir ni, ni kitiŋ ni na,
Juu yaab aa kan mi m kpak unii ubaa kinikpakpak, kaa kan mi m muk unii
ubaa. 13 Bi bii mi la, ki mu aa ŋmaa mɔk ke baah len pu na gbii. 14 M kii ke
ti gbii ke maah dooni tiyaajatiib Aawumbɔr pu na, m dii Yesu aasan la. Juu
yaab len ke nsan ngbaan aa ye mbamɔn. M kii Moses aakaal mɔmɔk mu, ki
kii tii Uwumbɔr aabɔnabtiib aah nan ŋmee pu na mɔmɔk. 15 M kpa limakl ke
Uwumbɔr ga fikr binib bi ŋan na, ni bi kaa ŋan na mɔmɔk nkun ni. Juu yaab
mu kpa limakl kina la. 16 N-yoonn mɔmɔk m pɔɔni mbaa ke m taa li kpa taani
Uwumbɔr ni binib chee.
17 "Ŋibin ŋibaa le maa nan bi Jerusalem. M nan ki buen nima m ti tii maanib
bi ye bigiim na ŋimombil, ki toor kitork tii Uwumbɔr. 18 M nan buen Uwumbɔr
Aadichal ni, m ti ŋa mbaa chain, aan ki toor kitork tii Uwumbɔr. Maah ŋa
kina na, le Juu yaab kan mi Uwumbɔr Aadichal ni. Kinipaak aa nan bi m

chee. Kifuuk mu aa nan bi m chee. 19 Le Juu yaab bibaa, bi nyan ni Asia
aatim ni na mu nan bi nima. Bi yaa kaa gee maah ŋa pu na kan, ni ŋan ke
bima bibaa dan aa chee, ki nan tuk si maah ŋa pu na. 20 Bibəjirb aaninkpiib
jin mi tibər Jerusalem ponn ni. Bi yaa kan maataani kan, cha binib ngbaan
tuk si. 21 Maah nan si bi chee na, le m teen ke, ‘M pak ke Uwumbər ga fikr bi
kpo na nkun ni. Nima pu le ni ji mi tibər din.’ Maah len kina na, nibaakan bi
dak ke naa ŋan.”
22 Feliks nan nyi Yesu aasan aabər. Le u bui bi, “M ga di cha kina la. Butəb
aajab aapol Laisias yaa fuu ni kan, m ga lik maah ga ŋa tibər ngbaan pu na.”
23 U tuk butəb aajab nkub aaninkpel ke u cha waajab li kii Pəəl, ki taa joo u
mpəən, ki cha ujətiib li ter u ki tii u waah ban pu na.
24 Iwiin ilee aah jer na, le Ubər Feliks ni upuu Drusila fuu ni. Upuu nan
ye Juu aabo la. Le Feliks tun unii ke u ti yin ni Pəəl ke u dan nan len tibər
ngbaan aan bi pel. Le Pəəl tuk bi baah ga ŋa pu ki gaa Yesu Kristo ki kii, 25 ki
ŋa bininyaam, ki li chur bibaa, ki taa tun titunwanbir na; ba pu? Uwumbər
ga ji binib məmək tibər. Pəəl aah len kina na, le ijawaan chuu Feliks. Le u
bui Pəəl, “Ni ŋeer aa di cha kina. M yaa kan nfaawom kan, m ga yin si.” 26 Le
Feliks dak ke nibaakan Pəəl ga tii u ŋimombil, aan u piir u lii. Nima pu na,
n-yoonn məmək kan, u ti yin ni u ki nan len u chee tibər.
27 Ŋibin ŋilee nan jer. Le ubər u bi yin u ke Posius Festus na dan nan leŋ
Feliks aaleleŋ. Feliks nan ban ke u piir Juu yaab aasui. Nima pu na, waa nan
nyan Pəəl kiyondiik ni. U nan cha u beenin pii, le ki buen.

25

Pəəl aah len ke u ban ke Ubərkpaan Siisa ji waabər pu na

1 Ubər Festus nan fuu Siisarea aatiŋ ni, u nan leŋ Ubər Feliks aaleleŋ. Waah
bi nima iwiin itaa na, le u buen Jerusalem. 2 Waah ti bi nima na, le Uwumbər
aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib dan u chee, ki nan bii Pəəl, ki gaŋ
Ubər Festus 3 ke u pəən ubaa ki tun binib bi ti yoor ni Pəəl ki di dan Jerusalem.
Bi nan puen kpokl ke u yaa choo kan, bi ga ku u nsan ponn ni. 4 Le Festus bui
bi, “Ti laa beenin joo u Siisarea aatiŋ ni. Ni yaa kpee siib kan, m mu ga ki labr
buen nima. 5 U yaa kpa taani kan, cha nimi aaninkpiib dii mi nima, aan ki ti
galn u.”
6 Festus nan bi bi chee ki ti saa iwiin kipiik, bee iniin, le ki gir cha Siisarea
aatiŋ ni, ki ti fuu nima. Naah woln kitaak na, le u koo libəjil aadiik ni, ki ti kal
ubəjir aajal pu, le ki tun ke bi ti li joo ni Pəəl. 7 Juu yaab bi nyan ni Jerusalem
na mu nan bi nima. Pəəl aah fuu ni na, le bi sil goln u, ki bii u ki ti nyaŋ. Le baa
ŋmaa mək ke baah len pu na gbii. 8 Le Pəəl bui ke, “Maa bii Juu yaab aakaal,
kaa bii Uwumbər Aadichal, kaa bii Rom yaab Aabərkpaan Siisa.”
9 Le Festus ban ke u piir Juu yaab aasui. Nima pu le u baa Pəəl, “Aa ga li gee
ke aa buen Jerusalem m ti ji si tibər nima aa?”
10 Le Pəəl bui u, “M bi Ubərkpaan Siisa aabəjir aadiik ni, nin chee ni ŋeer bi
ji mi tibər na. Sin aabaa nyi ke maa ŋa Juu yaab bakaa. 11 M yaa ba ŋa bakaa,
bee m yaa ti ki ŋa tiwan ni ŋeer nkun na kan, maa ba ga ban ke m ŋmar. Baah
bii mi pu na yaa kaa gbii kan, ubaa aan ŋmaa di mi ŋa biŋaal ni. M ban ke
Ubərkpaan Siisa ji mi tibər.”
12 Le Ubər Festus len waakpambalb chee ke u lik waah ga ŋa pu na, nee
aapuwəb le u tuk Pəəl, “Aa len ke aa ban ke Siisa ji si tibər. Aa ga buen u chee,
ni ti len ti.”

Ubər Festus aah tuk Ubər Agripa pu na

13 Naah ŋa iwiin ilee na, le Ubər Agripa ni uninkpan Beniis dii ni, ki dan
Siisarea aatiŋ ni, bi nan doon Ubər Festus. 14 Baah bi nima iwiin ilee na, le
Festus tuk u Pəəl aabər ke, “Uja ubaa bi do. Feliks nan buen le ki cha u beenin
pii kiyondiik ni. 15 M nan buen Jerusalem. Maah nan bi nima na, le Uwumbər
aatotoorninkpiib, ni Juu yaab aaninkpiib dan nan galn uja ngbaan. Bi ban
ke m len ke waabər bii. 16 Le m tuk bi ke timi Rom yaab aa ŋani kina. Binib
yaa galn unii kan, ti cha bi kuun ni təb la, aan u ti ŋun baah galn u pu na, ki
cha u mu len waabamən aah bi pu na. Taan daa unii aatafal see ti puen jin u
tibər kina. 17 Maah tuk bi kina na, le bi nan dan do. Baah fuu ni na, maa taan.
Naah woln kitaak na, m nan buen libəjil aadiik ni, ki ti kal ubəjir aajal pu, ki
tun binib ke bi ti li joo ni Pəəl. 18 Waah fuu ni na, le binib bi galn u na fii ke
bi bii u. M nan dak ke bi ga len ke u ŋa bakaa ki ti nyaŋ la. Ni mu aa ye kina.
19 Baah kpak u pu na, ni ye baakaal aabər, ki mu ye uja u bi yin u ke Yesu na
aabər pu la. Bi len ke u kpo. Pəəl mu beenin len ke u bi. 20 Maa nan nyi maah
ga ŋa pu ki bee tibər ngbaan na. Le m baa Pəəl ke u kii ke u buen Jerusalem
aan bi ti ji u tibər nima aan waa kii? 21 Le u len ke u ban ke Ubərkpaan Siisa
ji u tibər. Nima pu le m cha butəb aajab kii u, ke ni saa bundaln m ga cha bi
di u buen Ubərkpaan chee na.”

22 Le Ubər Agripa bui Festus, “M ban ke m ŋun uja ngbaan aah ga len pu
na.”

Le Festus bui u, “Aa ga fe ŋun fen.”

Baah di Pəəl siin Ubər Agripa aanimbiin ni pu na

23 Naah woln kitaak na, le Ubər Agripa ni uninkpan Beniis dan ke
bininyuum na. Le butəb aajab aaninkpiib, ni kitiŋ ni aaninkpiib dii bi, ki
nyuŋni bi. Le bi məmək koo kidisakpeŋ kibaa ni. Kidiik ngbaan ni, le bi ji
binib tibər. Baah fuu ni na, le Festus tuk binib ke bi li joo ni Pəəl. Le bi joo ni
u. 24 Le Festus bui ke, “Ubər Agripa ni nimi bimək bi do na, ti məmək kan uja
wee. Juu yaab nan dan m chee Jerusalem ponn ni, ki ki dan m chee do chee
na mu, ki nan tar ke ni ŋeer ti ku u. 25 Le m jin u tibər. Maah jin u tibər na,
le m bee ke waa ŋa tiwan ni ŋeer ke ti ku u na. Le uma ubaa len ke u ban ke
Ubərkpaan na ji u tibər. Nima pu le m ga cha u buen. 26 Le m ban ke m ŋmee
kigbaŋ tii maaninkpel ki tuk u Pəəl aabər. M mu aa nyi maah ga ŋmee pu na.
Nima pu le m joo ni u, u nan tuk nimi waabər. Ubər Agripa, m ban ke aa lik
waabər ngbaan aah bi pu na, aan ki tuk mi maah ga ŋmee pu na. 27 M yaa cha
bi di unaagbiija buen Ubərkpaan na chee, ki yaa kaa tuk u baah galn u pu na
kan, naa ŋan.”

26

Pəəl aah tuk Ubər Agripa waabamən pu na

1 Tə, Ubər Agripa nan bui Pəəl, “Aa ga ŋmaa tuk timi saabər aah ye pu na.”

Le Pəəl yoor uŋaal ki doon u, ki bui ke, 2 “Ubər Agripa, maah bi do din ke m
tuk si maabamən na, m kpa mpopiin pam. Juu yaab galn mi sakpen a. 3 M
nyi ke aa nyi Juu yaab aakaal aah bi pu na. Aa nyi baah kpak təb budabu pu
baakaal pu na. Kina pu na, maah kpa nsan m tuk si maabamən pu na, le m
kpa mpopiin. M gaŋ si ke aa li kpa limər ki li pel maah ga len pu na.

4 “Maah nan ye unachipəən na, m nan bi maanib ponn ni, ni Jerusalem
ponn ni. 5 Juu yaab məmək nan nyi maabimbin n-yoonn ngbaan. Bi nyi ke
n-yoonn ngbaan məmək m nan dii Farisii yaab aasan. M nan ye binib bi dii
Moses aakaal mbaməm na ponn ni ubaa la. Bi yaa gee kan, bi ga ŋmaa tuk si
kina. 6 M kpa limakl ke Uwumbər ga gbiin tipuur ti u nan puu tii tiyaajatiib

na. Nima le cha ni ji mi tibər din. 7 Timi Juu yaab aanibol kipiik ni ŋilee dooni
Uwumbər nwiin pu ni kinyeek, ki mu kpa limakl ke bi ga kan tipuur ngbaan.
Ubər Agripa, m mu kpa limakl ngbaan, nima le cha Juu yaab galn mi. 8 Ba ŋa
ni dak ke Uwumbər aan ŋmaa fikr binib nkun ni?

9 "N-yoonn mubaa, min mbaa nan dak ke ni ŋan ke m pəək mbaa ki bii Yesu
u ye Nasaref aatiŋ aanii na aayimbil. 10 Le m nan ŋa kina Jerusalem ponn ni.
M nan buen Uwumbər aatotoorninkpiib chee, ke bi tii mi nsan ke m chur
Uwumbər aanib ki di ŋa tiyondir ni. Juu yaab yaa nan len ke bi ga ku bi kan,
m mu nan keei la. 11 N-yoonn məmək m nan chaa mmeen aadir ni ki ti dar
bitafal, ki mukr bi ke bi sii Yesu. M nan gee liŋuul sakpen bi pu; nima pu na,
m nan buen ntim muken ponn ni, ki ti ŋa bi falaa."

Pəəl aah tuk bi waah nan gaa Yesu ki kii pu na (Lituln 9.1-19; 22.6-16)

12 "Le Uwumbər aatotoorninkpiib nan tii mi nsan ke m ti chuu Yesu aanib
bi nan bi Damaskus aatiŋ ni na. Le m nan buen nima. 13 Ubər Agripa, maah
nan bi Damaskus aasan pu ki cha nima na, le nwiin kaasisik ni, nwiihn nyan
ni paacham, ki wiin jer nwiin, ki woln ki mann gonn m ni bijab bi dii na.
14 Le ti məmək lir kitiŋ. Le m ŋun nneel len Juu yaab aaliin ponn ni ke, 'Səəl,
Səəl, ba ŋa aa ŋa mi falaa? Ni pəɔ aa di aataal lee ikokon.' 15 Le m baa u,
'Ndindaan, ŋma ye?' Le u bui mi, 'Min le ye Yesu u aa ŋa u falaa na. 16 Fii sil.
M dan aa chee, ke m lee si aan aa tun maatuln, ki ji seeraa, ki tuk binib saah
kan mi pu na, ki tuk bi maah ga mək si n-yoonn mu choo na pu na. 17 M ga
nyan si Juu yaab aaŋaal ni, ni binib bi kaa ye Juu yaab na aaŋaal ni, ki cha
aa buen bi chee, 18 aan ki ti tuk bi maaliin, ki cha binimbil woln, ki nyan bi
mbəmbəən ni, ki cha bi li bi nwiihn ni, ki nyan bi kinimbəŋ aaŋaal ni, ki di bi
ŋa Uwumbər aaŋaal ni, aan ki cha bi gaa min Yesu ki kii, aan Uwumbər di cha
pinn bi baatunwanbir, ki ŋa bi waanib ponn ni bibaa, baah gaa min Yesu ki
kii pu na pu.' "

Pəəl tuk bi waatuln aah bi pu na

19 "Ubər Agripa, maah kan lijinjiir aawan paacham pu na, le m kii Yesu
aaməb. 20 Njan, m tuk binib bi nan bi Damaskus aatiŋ ni na, ke bi kpeln
baabimbin ki dii Uwumbər aasan, ki tun lituln li ga mək ke bi sil kpeln
baabimbin na. Njan, m nan tuk bi kina Damaskus aatiŋ ni, le ki nin buen
Jerusalem, ki nin bə dii Judea aatim məmək ponn ni, le ki nin buen binib bi
kaa ye Juu yaab na aatim ponn ni, ki ti tuk bi mu kina. 21 Nima pu le Juu
yaab chuu mi Uwumbər Aadichal ni, ki ban bi ku mi. 22 Le Uwumbər mu ter
mi n-yoonn məmək ki nan saa din, ki cha m si do, ki ye waaseeraadaan, ki
tuk binib aabəŋ məmək waabər. M po tuk bi Uwumbər aabənabtiib ni Moses
aah nan len pu na. Bi nan len tiwan ni ga nan ŋa na, 23 ke Kristo u ga gaa
binib lii na ga nan ji falaa, ki li ye unii u ga puen fikr nkun ni na, ki tuk Juu
yaab ni binib bi kaa ye Juu yaab na tibər ti ga woln binimbil na."

24 Pəəl aah len kina na, le Festus teen ke, "Pəəl, aa ye uwaar la. Saah bae
mbaem sakpen na le cha aa waar."

25 Le Pəəl bui u, "Ubər Festus, maa ye uwaar. Maah len pu na, ni ye
mbaməŋ la. Naa ye uwaar aaliin. 26 Ubər Agripa nyi tibər ngbaan. Nima
pu le m di lipobil len unimbiin ni, m nyi ke u nyi tibər timina, tibaa aa bər u.
Tibər ngbaan nan ŋa binib aanimbil ni la. 27 Ubər Agripa, aa gaa Uwumbər
aabənabtiib aah nan len pu na ki kii ii? M nyi ke aa gaa kii."

28 Le Agripa baa Pəəl, "Aa dak ke naa pəɔ m ŋa Kristo yoo la aa?"

29 Le Pɔɔl bui u, “M mee Uwumbɔr ke ni pɔɔye naa pɔɔye, aa ni binib bimɔk
pel maah len pu dandana wee na, ŋa Kristo yaab ke min na. M mu aa ban ke
bi buu nimi tikululn, ke min na.”
30 Le Ubɔr Agripa, ni Ubɔr Festus, ni Beniis, ni binib bi ka bi chee na, fii
nyan lipaal. 31 Baah nyan lipaal na, le bi ti bui tɔb, “Uja ngbaan aah ŋa pu
na, naa ŋeer ti ku u, kaa ŋeer ti di u ŋa kiyondiik ni.” 32 Le Agripa bui Festus,
“Uja ngbaan yaa kaa ba len ke u ban ke Ubɔrkpaan Siisa ji u tibɔr kan, ti ba
ga ŋmaa di u lii.”

27

Pɔɔl aah buen Rom aatiŋ ni pu na

1 Tɔ, bi nan len ke ti ga buen Ubɔrkpaan Siisa chee, Itali aatiŋ ni. Le bi di Pɔɔl
ni binaagbiib biken tii butɔb aajab aaninkpel u bi yin u ke Julius na. Butɔb
aajab ngbaan aayimbil nan ye ke “Ubɔrkpaan aajab.” 2 Le ti koo buŋɔb ni.
Buŋɔb ngbaan nyan ni kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Adramitium. Bi nan gor ke
bi di bu buen Asia aatiŋ ni la. Le ti koo ki buen. Uja ubaa mu nan dii timi,
bi yin u ke Aristakus. U nan ye Masedonia aatiŋ aanii, ki nyan ni Tesalonika
aatiŋ ni. 3 Naah woln kitaak na, le ti fuu kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Saidonn. Le
butɔb aajab aaninkpel Julius gee Pɔɔl aabɔr, ki cha u buen ujɔtiib chee nima,
u ti kan waah ban pu na. 4 Tɔ, ti nan nyan nima, le libuln daar took timi.
Nima pu le ti peŋ lidikl libaa, bi yin li ke Saiprus, le libuln aa ki pii timi. 5 Le
ti jer Silisia aatiŋ, ni Pamfilia aatiŋ, ki ti fuu Mira aatiŋ ki bi Lisia aatiŋ ni na.
6 Taah ti fuu nima na, le butɔb aajab aaninkpel ngbaan kan buŋɔb bu nyan
ni Aleksandria aatiŋ ni, ki ga buen Itali aatiŋ ni na. Le u cha ti mɔmɔk koo
buŋɔb ngbaan ponn ni.
7 Buŋɔb ngbaan aa nan chuun mala. Ni nan pɔɔ la. Bu nan yunn nsan ni
siib, le ki ti fuu Kenaidus aatiŋ chee. Libuln aa nan kii le ti nan ti bee nsan
ponn ni. Nima pu na, ti nan ti peŋ lidikl libaa, bi yin li ke Krete. Le ti jer
Salmone aatiŋ, 8 ki kpak nnyusakpem na aagbaan. Ni nan pɔɔ sakpen a. Le
ti nan ti fuu kiloloŋ kibaa ni, bi yin ki ke Kiloloŋ Nyaan. Nima chee aa daa
Lasea aatiŋ ni.
9 Ti nan yunn nsan ngbaan ponn ni, ki ti pii Juu yaab aamɔlul daal,
buyoonn kibuŋ ga ŋmaa fii na. Naa ba nan ŋan ke ti ki li joo buŋɔb. Ni nan kpa
linimaln sakpen. Le Pɔɔl sur bi ke, 10 “Njɔtiib, ti yaa ki joo buŋɔb kan, m nyi
ke ti ga kan linimaln. Njitun ni buŋɔb na ga bii. Binib pam mu ga kpo ti ponn
ni.” 11 Le butɔb aajab aaninkpel aa kii Pɔɔl aah len pu na. U kii uŋɔdaan ni
biŋɔŋaab aaninkpel aah len pu na la. 12 Libuln ni utaal aayoonn yaa ti fuu ni
n-yoonn mu na kan, naa ŋan ti li bi kiloloŋ ngbaan ponn ni. Nima le ti ponn ni
binib pam bui ke ni ŋan ti nyan kiloloŋ ngbaan ponn ni, ki pɔɔk tibaa ke ti fuu
Fiiniks, kitiŋ ki bi Krete aadikl paab na. Kiloloŋ bi nima mu. Libuln ni utaal
yaa fuu ni n-yoonn mu na kan, ni ŋan ke timi aaŋɔb li bi ki ponn ni. Kiloloŋ
ngbaan aah bi liwilir wɔb pu na, nima le libuln aan ŋmaa pii timi nima.

Libupɔpɔɔl aah muk timi buŋɔb ni pu na

13 Le libuln li kaa pɔɔ na nyan ni ŋŋangii wɔb. Le bi bui ke ni ŋeer ke ti
nyan kiloloŋ ngbaan ponn ni. Le bi chuu gbiln buŋɔb na, le ki di siir. Bi nan
joo bu kpak Krete aadikl ngbaan chee la. 14 Naah kpee siib na, le libupɔpɔɔl
nyan ni ŋŋangan wɔb ki daar choo, 15 ki daar yeŋni buŋɔb na, ki cha bu sil.
Libuln daar tooh bu la. Nima pu na, bu aa nan ŋmaa chuun. Le ti cha bu
jɔnn libuln. 16 Le ti ti fuu lidikl libaa chee, bi yin li ke Kɔda, li bi ŋŋangan wɔb.
Ti nan peŋ lidikl ngbaan, le libuln aa ki pii timi ki pɔɔ. Le timi aaŋɔsakpem

dar buŋəb waatiib bubaa. Taah peŋ lidikl ngbaan na, le ti chuu yoor buŋəb waatiib na ŋa busakpem ni. 17 Bi nan di iŋmin gbin punn punn busakpem na. Litambol nan də nnyun ni, Libia aatiŋ chee, le bi dak ke nibaakan buŋəb na ga dii litambol ngbaan paab. Nima pu na, bi nan chuu gbiln buŋəb aakekeln li nan bi paacham na, ki cha bu jənn libuln. 18 Libuln nan beenin daar ki pəə, le buŋəb na yeŋni. Naah woln kitaak na, le bi chuu nyan ni ŋitun na ki di mee lii nnyun ni; 19 ki ki woln kitaak, le ti chuu nyan buŋəb aawan mu ki di lii nnyun ni. 20 Taah nan bi bu ponn ni na, ni nan yunn le taa ŋmaa kan nwiin, kaa waa ŋiŋmabil mu, ntaalangbam pu. Libuln mu nan beenin daar, ki pəə. Taa nan ki dak ke ti ga ŋmar.

21 Tə, baa nan ki ji tijikaar, ni ti yunn. Baah kaa ki ji tijikaar ni yunn na, le Pəəl fii sil binimbiin ni, ki bui bi, “Njətiib, ni yaa ba pel maah nan len pu na, ki yaa kaa ba nyan ni Krete aadikl ni kan, ni ba ga li ŋan. Timi aawan aa ba ga bii. 22 Tə, m gaŋ nimi la, chuu nibaa man. Ti ponn ni unii ubaa aan kpo. Buŋəb ngbaan baanja le ga bii. 23 M ye Uwumbər aanii, le ki dooni u. Kinyeek na, le waatuun ubaa dan nan sil m chee, 24 ki bui mi, ‘Pəəl, taa san ijawaan. Aa ga sil Ubərkpaan Siisa aanimbiin ni. Uwumbər ga cha binib bimək bi buŋəb bue ponn ni na ŋmar, saanimbaak pu.’ 25 Njətiib, nima pu na, chuu nibaa man. M pak ke Uwumbər ga ŋa waah tuk mi pu na. 26 Libuln mu ga daa buŋəb na ti tam lidikl libaa, ki bii bu.”

27 Tə, libupəpəəl ngbaan nan daar iwiin kipiik ni inaa. Kinyeek, le libuln nan buenin joo timi nnyusakpem na ponn ni. Bi yin nnyusakpem ngbaan ke Adria. Kinyetaasiik, le biŋəŋaab dak ke ti yak kitiŋ kibaa ni. 28 Le bi ban bi təŋ lik nnyun aah nyoo pu na. Bi nan di ŋŋmin di gbin tikur ti nyuun na, ki di lii nnyun ni, ki təŋ lik, ki ŋaŋ ŋitaa nkub ni moninko. Le bi too foor kpee, le ki ki təŋ lik, ki ŋaŋ ŋitaa imonko inaa ni kipiik. 29 Le bi dak ke nibaakan buŋəb ngbaan ga duur ŋitakpal ki bii. Nima pu na, bi nan di tikur tinaa gbin iŋmin inaa pu, ki di gbin liŋəjuul, le ti doon tam kitiŋ, ki joo bu. Bu aan ki ŋmaa chuun. Baah ŋa kina na, le bi mee Uwumbər ke u cha kitaak woln. 30 Le biŋəŋaab ban ke bi loon nyan buŋəb na ni. Le bi chuu nyan buŋəb waatiib na di deen nnyun pu, ki ŋmann ke bi chuu nyan tikur tibaa le liŋəyil pu. 31 Tə, Pəəl nan bee baah ban bi ŋa pu na, le ki bui butəb aajab ni baaninkpel, “Biŋəŋaab ngbaan yaa nyan buŋəb ngbaan ponn ni kan, naan ŋmaa ŋmar.” 32 Waah len kina na, le butəb aajab chuu buŋəb waatiib na aaŋmin gii, ki di bu lii, ki cha busakpem na.

33 Kichakpinaanyeek ni le Pəəl gaŋ bi məmək ke bi pəək bibaa ki ji tijikaar, ki bui bi, “Iwiin kipiik ni inaa le na, nimi aalandak muk nimi, le ni lul buməb. 34 Ni pəək nibaa ki ji pəkaa man. Ni ga ter nimi, ni kan mpəən. Nibaa aan ŋa unii ubaa do ponn ni.” 35 Pəəl aah len kina na, le u yoor boroboro, ki doon Uwumbər bi məmək aanimbil ni, ki gii ki ŋman. 36 Waah ŋa kina na, le bi məmək chuu bibaa, ki mu jin tijikaar. 37 Ti nan ye binib ikui ilee ni imonko itaa ni kipiik ni biloob le buŋəb ngbaan ponn ni. 38 Le bi məmək ŋman ti bab. Baah ŋman bab na, le bi di tijikaar ti gur na di mee nnyun ni. Bi nan ban ke buŋəb ngbaan yook la.

Timi aaŋəb aah bii pu na

39 Kitaak aah woln na, le ti kan kitiŋ. Le biŋəŋaab aa nyi kitiŋ ngbaan ni. Le bi kan kilolоŋ. Litambol mu də kilolоŋ ngbaan aagbaan. Le bi len ke bi ga pəən bibaa ki cha buŋəb na ti nyal litambol ngbaan paab. 40 Le bi chuu geei tikur na aaŋmin, le ti bee nnyun ni. Le bi chuu gbiln tiŋəpann aaŋmin, ki nan di likekeln gbin liŋəyil ndə pu paacham. Libuln aah daar na, le bi ban ke

likekeln ngbaan li joo buŋɔb chuun cha nnyun aagbaan. Le bu chuun buen.
41 Litambol libaa nan dɔ nnyun ponn ni, le baa waa li, ki di dii lipaab. Le
liŋɔyil chɔb lipaab, kaan ki ŋmaa chuun. Tinyunkpenn nan gbaa buŋɔb na le
liŋɔjuul ti wii.
42 Tɔ, butɔb aajab nan dak ke nibaakan binaagbiib na ga yuk lir nnyun ni,
ki wo nyan, aan ki san ŋmar. Kina pu na, bi nan ban bi ku bi mɔmɔk. 43 Butɔb
aajab aaninkpel aa nan ban ke bi ku Pɔɔl, nima pu le waa kii. U nan tuk bi ke
binib bi ŋmaa wo nnyun na puen yuk lir nnyun ponn ni, ki wo buen nnyun
aagbaan, ki ti nyan; 44 ke binib bi kaa ŋmaa wo nnyun na nyoon ŋikpan, ni
ŋiŋɔbɔk, ki li cha nnyun aagbaan, ki ti nyan. Le ti ŋa kina. Le ti mɔmɔk ti
nyan.

28

Taah fuu Malta aatiŋ ni pu na

1 Taah nyan nnyun ngbaan ni na, le bi tuk timi ke bi yin lidikl ngbaan ke
Malta. 2 Le kitiŋ ngbaan aanib gaa timi ki ŋa timi tiŋann pam. Le utaal piin
ki bi nu, le tiwoor bi. Le bi tuur mmii tii timi. 3 Le Pɔɔl ti peei ni idɔ nan di ŋa
mmii ni. Waah di i ŋa mmii ni na, le i toŋ. Le uwaa nyan i ni, ki juu dab uŋaal,
ki jɔn. 4 Waah juu dab uŋaal ki jɔn na, le kitiŋ ngbaan ponn ni aanib kan, ki
bui tɔb ke uja ngbaan ye unikur, le ki nyan ni nnyusakpem ni; Uwumbɔr mu
aan cha u ŋmar. 5 Tɔ, Pɔɔl nan gbɔk uŋaal, le uwaa na lir mmii ni. Naa ŋa u
nibaa. 6 Bi dak ke ni ga duun la, ni yaa kaa ye kina kan, u ga kpo. Bi nan lik le
ni ti yunn, ki mu aa kan nibaa ŋa u. Le bi ki dak ke u ye liwaal la, le ki kpaln
unii.
7 Tɔ, kitiŋ ngbaan aanib aaninkpel mu nan bi. Bi yin u ke Publius. Waasaak
aa nan daa taah bi nin chee na. Le u gaa timi, ki chann timi tichann ki ŋa timi
tibulchinn iwiin itaa. 8 Ute nan bun, ki dɔ kidiik ni. Uwon nan ton, le u peel
nsin. Pɔɔl nan koo u chee kidiik ni, ki ti mee Uwumbɔr tii u, ki ti di uŋaal paan
u pu, le u pɔɔk. 9 Pɔɔl aah ŋa kina na, le bibum biken bi bi lidikl ngbaan aatiŋ
ni na mu dan Pɔɔl chee, le u cha bi mu pɔɔk. 10 Le bi tii timi ipiin pam. Taah
nan ban ti buen na, bi nan ki tii timi, timi aasachuln aapiin.

Taah nyan Malta aadikl pu ki buen Rom aatiŋ ni pu na

11 Ti nan bi nima iŋmal itaa, le buŋɔb bubaa nan bi nima tiwoor ni libuln
yoonn. Bu nyan ni kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Aleksandria. Bi nan yin buŋɔb
ngbaan ke “Bijaam.” Le ti koo bu ni, ki buen. 12 Ti nan ti fuu kitiŋ kibaa ni,
bi yin ki ke Sirakus, ki nan bi nima iwiin itaa, 13 le ki nyan nima, ki buen ki ti
fuu kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Regium. Naah woln kitaak na, le libuln nyan
ni tipuwɔb, ki daar choo. Le ti nyan nima, ki buen. Iwiin ilee le ti nan ti fuu
kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Puteoli. 14 Ti nan kan Yesu aanib bibaa nima. Le bi
gaŋ timi ke ti li bi bi chee ki ti saa iwiin ilole. Iwiin ilole ngbaan aah jer na, le
ti chuun kitiŋ ki buen Rom aatiŋ ni. 15 Yesu aanib bi nan bi Rom aatiŋ ni na
nan ŋun ke ti choo. Le bi tooh ni timi nsan pu. Bibaa nan tooh ni timi Apius
Aanyaŋ ponn ni, le bibaa mu tooh ni timi Tidir Daakaan Titaa na chee. Pɔɔl
aah kan bi na, le u doon Uwumbɔr, ki kan lipobil.

Pɔɔl aah moon Yesu aabɔr Rom aatiŋ ni pu na

16 Tɔ, ti nan ti fuu Rom aatiŋ ni. Taah fuu nima na, le bi cha Pɔɔl koo kidiik
kibaa ni, le butɔb aaja ubaa si kii u.
17 Iwiin itaa aah jer na, le Pɔɔl yin Juu yaab aaninkpiib ke bi kuun ni u chee.
Baah kuun ni u chee na, le u bui bi, “Nnaabitiib, maa ŋa timi aanib bakaa, kaa
bii tiyaajatiib aakaal. Bi po chuu mi Jerusalem ni ki di mi ŋa Rom yaab aaŋaal

ni. 18 Bi nan jin mi tibər, le ki bee ke maa ŋa bakaa, naa ŋeer bi ku mi. Le bi
ban ke bi di cha mi. 19 Le Juu yaab aa kii ke bi di cha mi. Nima pu na, m len ke
m ban ke Ubərkpaan Siisa le ji mi tibər ngbaan. Naa ye ke m ban ke m galn
maanib u chee. 20 Nima pu le m yin nimi ke ni dan m chee, aan ti nan len
təb chee tibər. Timi Israel yaab kpa limakl ke unii u ga gaa timi lii na ga dan.
Limakl ngbaan pu, le bi buu mi tikululn tee."
21 Le bi bui u, "Judea aatiŋ aanib aa ŋmee saabər kigbaŋ ni tii ni timi. Tina
aabo ubaa aa nyan ni nima, ki nan tuk timi saabər, kaa len tibəbir aa pu. 22 Ti
nyi ke bi len ntim məmək ponn ni ke saah dii nsan mu na aa ŋan. Nima pu
na, ti ban ti ŋun tibər ti bi aaməb ni na."
23 Le bi siin bundaln bi ga ki kuun Pəəl chee na. Liyaadaal aah fuu ni na,
bi nan ki kuun ni waadiik ni, ki wiir pam. U nan len bi chee tibər kichakpiik
ni ki nan saa kijook, ki tuk bi Uwumbər aanaan aabər, ke Moses ni Uwumbər
aabənabtiib nan ŋmee Yesu aabər, Uwumbər Aagbaŋ ponn ni. Pəəl nan pəəni
ubaa ke bi gaa Yesu ki kii. 24 Juu yaab bibaa kii tii waah len pu na, bibaa
mu aa kii tii. 25 Le bi kpak təb kinikpakpak. Baah ban bi nyan Pəəl aadiik
ni na, le u bui bi, "Uwumbər Aafuur Nyaan nan cha waabənabr Aisaya tuk
niyaajatiib mbaməŋ. 26 U nan tuk Aisaya ke,
'Li cha ti tuk binib ngbaan ke Uwumbər len ke:
Ni ga pel ki pel, kaan bee maaliin aatataa.
Ni ga lik ki lik, kaan li waa.
27 Binib ngbaan aasui aa bi nibaa ni.
Bitafal kpaa la.
Bi ŋub binimbil, kaa ban ke binimbil woln,
kaa ban ke bitafal ŋun,
kaa ban ke bisui bee maaliin aatataa,
kaa ban ke bi kpeln baabimbin ki dii maasan,
aan m tii bi laafee.' "*
28 Pəəl nan ki bui bi, "M ban ke ni bee ke Uwumbər tun mi ke m buen binib
bi kaa ye Juu yaab na chee, ki ti tuk bi waabər, aan bi mu ŋmar. Bima le ga
ŋun."
[29 Pəəl aah len kina na, le Juu yaab ngbaan nyan waadiik ni, ki beenin
kpak təb kinikpakpak sakpen.]
30 Pəəl nan bi kidiik ngbaan ponn ni ŋibin ŋilee. U nan pan ki pu, le ki bi ki
ni. Le binib choo nan manni u nima. Le u gaa bi məmək ni mpopiin. 31 U nan
beenin tuk binib Uwumbər aanaan aabər, ni Tidindaan Yesu Kristo aabər, ki
nan kpa lipobil ki len. Ubaa mu aa bui ke u di cha.

* **28:27** : Lik Aisaya 6.9-10.

Kigbaŋ ki Pɔɔl ŋmee ki tii ROM YAAB na

1 Min Pɔɔl le ŋmee kigbaŋ kee. M ye Yesu Kristo aatutunn la. Uwumbər nan
yin mi ke m li ye Yesu aakpambal, ki nyan mi ke m moon waabənyaan tee.
2 N-yaayoonn na, Uwumbər nan puu tipuur ke u ga tii timi tibənyaan
tee. Le waabənabtiib ŋmee ti waagbaŋ ki ye chain na ponn ni. 3 Tibənyaan
ngbaan le ye Ujapɔɔn aabər. Uma le ye Tidindaan Yesu Kristo. Waah nan
kpaln unibən na, bi nan ma u Ubər David aamaal ponn ni. 4 Uwumbər nan
fikr u nkun ni, le Waafuur Nyaan mək ke u ye uma Uwumbər Aajapɔɔn u kpa
mpɔɔn na. 5 U pu le Uwumbər ŋa tinyoor ŋa m pu, le ki ŋa mi waakpambal,
ke m tuk ŋinibol məmək ke ni ŋan ke bi tii u naadii, ki kii waamɔb. 6 Nimi bi
bi Rom aatiŋ ni na, Uwumbər yin ni mu, ke ni li ye Yesu Kristo aanib.
7 Nima le m ŋmee kigbaŋ kee m tii nimi bimək bi Rom aatiŋ ni na. Uwumbər
gee nimi ki yin nimi ke ni li ye waanib.
Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi
nsuudoon.

Idoon aameel

8 Yesu Kristo pu, le m dooni Maawumbər ni məmək pu; ba pu? binib bimək
bi dulnyaa ni na ŋun naah gaa Yesu Kristo ki kii pu na. 9 M di nsui məmək
tun lituln tii Uwumbər, ki tuk binib Ujapɔɔn Yesu Kristo aabənyaan ngbaan.
Uma Uwumbər le nyi ke ni ye mbamən, m teer nibər maameen məmək ponn
ni, 10 ki mee u n-yoonn məmək ke ni yaa ye waageehn kan, u tii mi nsan ke m
dan nan mann nimi dandana wee. 11 M ban ke m kan nimi, ki ter nimi aan ni
kan Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin i ga pɔɔk nitaakpab na. 12 Maah len pu
na le ye ke m ni nimi aah gaa Yesu Kristo ki kii pu na, ti ga pɔɔk tɔb aataakpab.
13 Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke n-yoonn məmək m nan ban ke m dan ni
chee, le kaa kee ŋmaa dan. M ban ke m cha binib gaa Yesu ki kii Rom aatiŋ ni,
ke maah ŋa pu ntim muken ponn ni na. 14 Ni ye limukl le ke m di tibənyaan
tee tuk binib məmək, bi aanimbil woln na, ni bi aanimbil kaa woln na, ni bi
bae mbaem na, ni bi kaa bae mbaem na. 15 Nima le m ban ke m tuk nimi bi
bi Rom aatiŋ ni na mu tibənyaan ngbaan.

Tibənyaan ngbaan aapɔɔn

16 Maa san inimɔɔn Yesu aabənyaan tee pu. Tibənyaan ngbaan kpa
Uwumbər aapɔɔn. Binib bimək ŋun ti ki gaa Yesu Kristo ki kii na ga
ŋmar; njan, bi ye Juu yaab na ga ŋmar, le bi kaa ye Juu yaab na mu ga
ŋmar. 17 Tibənyaan ngbaan mək timi ke unii yaa gaa Yesu Kristo ki kii kan,
Uwumbər ga len ke waabər ŋan. Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, “Uninyaan
aah gaa Uwumbər ki kii na, u ga li kpa limɔfal.”*

Unibən aataani

18 Uwumbər mək binib ke u gee liŋuul titunwanbirdam pu; bi tun lituln li
kaa ŋan na, kaa dii u. Baabiin pu le bi yii mbamən. 19 Uwumbər gee liŋuul bi
pu la; ba pu? waabər ti binib ga ŋmaa bee ti na bi mpaan pu. Uwumbər le di
ti mək bi. 20 Buyoonn Uwumbər nan naan dulnyaa wee ki nan saa dandana
wee na, binib kani waabimbin aah bi pu na. Naa ye ke binimbil le kan u.
Bi kan tiwan ni u naan ni na, ki kan ke u kpa mpɔɔn mu kaan doo na, ki sil

* **1:17** : Lik Habakuk 2.4.

ye Uwumbɔr. Nima le baan ŋmaa len ke baa nyi. 21 Bi nyi ke u bi, ki mu aa
nyuŋni u waah ŋeer pu na, ki mu aa dooni u waaterm pu. Nima le baalandak
bee fam. Bisui ni bɔɔn la, kaa kpa nlan. 22 Bi len ke bi ye bilankpalb, le ki
tee ye bijɔrb. 23 Baa ki dooni Uwumbɔr u nyuun ki bi n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na. Bi ŋa binibɔm aanaŋ, ni inyoon aanaŋ, ni iwaa aanaŋ, ki dooni
ŋiwaa ngbaan.
24 Nima le Uwumbɔr di cha bi, le bi dii bisui aah ban pu na, ki tun tijɔŋ
aatuln, ki tun lituln li jinni biwon inimɔɔn na. Bi yii Uwumbɔr u ye mbamɔn
na, ki dii ŋiwaa. 25 Bi dooni tiwan ni Uwumbɔr naan ni na, ki dii ni, kaa dooni
Uwumbɔr u naan tiwan mɔmɔk na, kaa dii u. Uma Uwumbɔr le yeh mpakm
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.
26 Baah yii Uwumbɔr na, nima le u siir cha bi. Le bi tun inimɔɔn aatuln,
bisui aah ban pu na. Bipiib di biŋeen aatɔtiib kpaln bijab, ki doo bi chee.
27 Bijab mu yii bipiib, ki chuun ban bijab, ki di biŋeen aatɔtiib kpaln bipiib
ki tun inimɔɔn aatuln, le Uwumbɔr daa bitafal, baatunwanbir aah ŋeer pu
na.
28 Baah kaa gee ke bi li nyi Uwumbɔr na, le u siir cha bi. Le bi dak ilandak i
ye fam na, ki tun lituln li kaa ŋan na, 29 ki gbii titunwanbir aabɔŋ mɔmɔk. Bi
gɔr kidagook ki tun baka baka, ki kpa iniman, kaa gee tɔb, ki kpa lipiipoln, ki
jaa kijaak, ki ku tɔb, ki ŋmanni tɔb, ki nan tɔb, ki bii tɔb libɔɔl ni, 30 ni mpaan
pu. Bi nan Uwumbɔr, le ki seei tɔb, ki kpa kalmbaani, ki puk kipupuk. Bi po
dak baah ga ŋa pu ki moo tun titunwanbir na la. Bi yii bite ni bina aamɔi.
31 Baa kpa nlan. Bi yaa puu tipuur kan, baa gbiini ti. Baa gee baamaal aanib,
kaa cha pinni binib, kaa san binib kinimbaak. 32 Bi nyi ke Uwumbɔr len ke
binib bi ŋani kina na ŋeer nkun, le bi tee beenin ŋani kina, ki len ke binib yaa
ŋani kina kan, naa bir.

2

Uwumbɔr aah ji binib tibɔr pu na

1 Tɔ, si u galni binib biken na, saan ŋmaa len tibaa ki nyan aabaa tibɔr ni
Uwumbɔr chee; ba pu? aa mu ŋani kina la. Saah galni bi na, le ni mɔk ke
saabɔr mu bii; ba pu? si u galni bi na, aa mu ŋani ke baah ŋani pu na la. 2 Ti
nyi ke Uwumbɔr yaa daa binib bi ŋani kina na aatafal kan, ni ŋan. 3 Si u ŋani
kina na, ki galni biken bi ŋani kina na, aa dak ke Uwumbɔr aan daa aatafal
aa? 4 U ŋa si tibulchinn sakpen, ki kpa limɔr ni suklaa aa pu. Ba ŋa aa lik u
fam? Saa nyi ke Uwumbɔr ban ke aa kpeln saabimbin aa? Nima le cha u ŋa
si tibulchinn. 5 Le aatafal pɔɔ. Saa ban ke aa kpeln aasui. Nima le Uwumbɔr
ga moo daa aatafal, bundaln u ga gee liŋuul binib aanimbil ni ki ji bi tibɔr
mbamɔm na. 6 U ga ŋa binib mɔmɔk baatuln aah ŋeer pu na.* 7 Binib bi kpa
limɔr ki tun lituln li ŋan na, ki ban mpakm, ni nnyuŋ, ni limɔfal li kaa kpa
ndoon na, bima le Uwumbɔr ga tii bi limɔfal li kaa kpa ndoon na. 8 Binib bi
ban tibɔr, ki yii mbamɔn, ki dii nsan mu kaa ŋan na, bima le Uwumbɔr gee
liŋuul sakpen bi pu. 9 Binib bimɔk tun titunwanbir na ga kan falaa ni limukl.
Njan, Juu yaab ga kan, le binib bi kaa ye Juu yaab na mu ga kan. 10 Binib
bimɔk tun lituln li ŋan na, Uwumbɔr ga nyuŋ bi, ki pak bi, ki tii bi nsuudoon.
Njan, u ga tii Juu yaab, le ki ga tii binib bi kaa ye Juu yaab na mu; 11 ba pu?
Uwumbɔr aa pak ubaa ki jer uken.
12 Binib bimɔk kaa nyi Moses aakaal ki tun titunwanbir na aan kan limɔfal
li kaa kpa ndoon na. Uwumbɔr aan baa bi ke bi dii Moses aakaal aan baa

* **2:6** : Lik Ilahn 62.12; Njiyataŋak 24.12.

dii. Binib bimək nyi Moses aakaal ki tun titunwanbir na, Uwumbər ga baa bi tibər nkaal ngbaan aah dii pu na, ki ga daa bitafal. 13 Uwumbər aan len ke binib bi nyi waakaal kaa dii mu na aabər ŋan. U ga len ke binib bi dii waakaal na le aabər ŋan. 14 Binib bi kaa ye Juu yaab na aa nyi Moses aakaal. Bi yaa ŋani Moses aakaal aah len pu na baageehn pu, ki mu aa nyi nkaal ngbaan kan, baalandak le mək bi baah ga dii pu na. 15 Baah ŋani pu na, nima le mək ke Moses aakaal aah len pu na bi bisui ni. Bisui ponn ni, bi nyi ni ŋan na, ni ni kaa ŋan na. Nima le baalandak bii bi n-yoonn mubaa, ki pak bi n-yoonn mubaa mu. 16 Ni ga li bi kina le bundaln Uwumbər ga cha Yesu Kristo ji binib tibər, ki baa bi tibəbərkaan ti bi bisui ni na aabər. Maah tuk binib tibənyaan ti na le mək kina.

Juu yaab ni nkaal na

17 Tə, aa len ke aa ye Juu aanii la, ki dak ke saah nyi Moses aakaal na, nima le ga cha aa ŋmar; aa kpa kipupuk ke aa nyi Uwumbər, 18 ki nyi waah gee pu na, ki bae Moses aakaal, ki nyi lituln li ŋan na, ni li kaa ŋan na, 19 ki dak ke aa ye usanməkr le ki tii bijoom, ki ga ŋmaa woln binib bi kaa waa na aanimbil, 20 ki ga ŋmaa mək bijərb nlan, ki ga ŋmaa mək mbim mməkm. Saah nyi Moses aakaal mu na, aa dak ke aa nyi tiwan məmək, ki dak ke saah len pu na məmək ye mbamən. 21 Tə, si u mək biken na, ba ŋa saa mək aabaa? Si u tuk binib ke bi taa su kinaayuk na, ba ŋa aa su? 22 Si u len ke binib taa gər kidagook na, ba ŋa aa gər? Si u yii ŋiwaa na, ba ŋa aa su ŋaadir ni aawan? 23 Si u kpa kipupuk Uwumbər aakaal pu ki bii nkaal ngbaan na, aa jinn u inimɔɔn la. 24 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ponn ni ke, “Nimi Juu yaab aah ŋani titunwanbir pu na, nima le cha binib bi kaa ye Juu yaab na len Uwumbər tibəbir.”†

25 Tə, aa yaa joo Moses aakaal kan, lichakpangeei kpa tinyoor. Aa mu yaa gii lichakpaln ki bii Moses aakaal kan, ni mək ke saa gii le na. 26 Binib bi kaa gii ŋichakpan na yaa joo Uwumbər aakaal kan, Uwumbər aan yii bi, ke baa gii ŋichakpan. 27 Binib bi kaa gii ŋichakpan na yaa joo Uwumbər aakaal kan, bi ŋan jer nimi Juu yaab bi gii ŋichakpan Moses aakaal aah mək pu na, ki bii nkaal muken na. 28 Unii u ye Juu aanii mpaan pu baanja na aa ye Juu aanibamənn. Unii u gii lichakpaln kaa kpeln waabimbin na, naa ye lichakpangeei bamənn. 29 Unii u gii lichakpaln, kaa kpeln waabimbin na aa piir Uwumbər aasui. Unii u dii Uwumbər usui ni na, uma le ye Juu aanibamənn. Unii u Uwumbər Aafuur Nyaan bi u ni na, nima le ye lichakpangeei bamənn. Uwumbər le ga pak udaan, naa ye binib.

3

1 Lichakpangeei aanyoor ye ba? Juu yaab jer binib bi kaa ye Juu yaab na aa? 2 Een, bi jer bi tiwan aabəŋ ni la. Ni jer tiwan məmək na le ye ke Uwumbər nan di waabər ŋa bima le aaŋaal ni. 3 Bi ponn ni bibaa yaa kaa gaa Uwumbər ki kii kan, ni ye ba? Baah kaa gaa u ki kii na, Uwumbər aan gbiin waa puu tipuur ti na aa? 4 U ga gbiin ti. Binib məmək yaa ye binyaməndam kan, Uwumbər ma ye mbaməndaan la. Ni ŋmee waagbaŋ ni ke,

“Bi ga kan ke saah len pu na ye mbamən,

Aa yaa jin binib tibər kan, aa kpa mbamən la.”*

5 Timi aatunwanbir yaa mək ke Uwumbər ŋani ni ŋan na kan, ti ga len ke Uwumbər yaa daa titafal kan, u ŋa ni kaa ŋan na aa? Binib bi kaa dii

† **2:24** : Lik Aisaya 52.5; Esekiel 36.20-22. * **3:4** : Lik Ilahn 51.4.

Uwumbər na le baa kina. 6 U ŋa ni ŋan na la; ba pu? ni yaa kaa ŋan kan, u
ga ŋa kinye ki ji dulnyaa ni aanib tibər?
7 Ubaa ga baa ke, “Maah gee nnyamən na yaa mək ke Uwumbər ye
mbaməndaan ki ga cha binib nyuŋ u kan, ba ŋa u daa ntafal ke m ye
titunwanbirdaan?” 8 Ti ga tun titunwanbir aan ni kpaln tiwan ni ŋan na aa?
Taan ŋa kina kpala. Binib bibaa seei timi ki bui ke ti len kina la. Binib ngbaan
ga kan ntafadaan mu ŋeer bi na.

Ubaa aa ŋan Uwumbər chee

9 Tə, timi Juu yaab ŋan ki jer binib bi kaa ye Juu yaab na aa? Taa jer bi. M
nan mək nimi ke binib bi ye Juu yaab na, ni bi kaa ye Juu yaab na məmək ye
titunwanbirdam la. 10 Ni ŋmee kina le Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
“Unii ubaa aa ye uninyaan,
11 ubaa aa kpa nlan, ubaa aa ban Uwumbər,
12 bi məmək di cha waasan, bi məmək bee fam la.
Ubaa aa bi ki tun lituln li ŋan na, ubaa baanja aa bi.†
13 Baaliin po ye iliin i bir na la.
Bi geei inyaməŋ ki ŋmanni binib.
Baaliin bii binib ke ujagen
aaluul aah bii binib pu na la.‡
14 Baaməi gbii ŋisiibil ni kinanaŋ la.§
15 Bi yaa ban bi ku binib kan, naa pəə.
16 Bi muk binib ki ŋani bi falaa n-yoonn məmək la.
17 Bi chuun ban tibər la.
18 Baa san Uwumbər.”*
19 Tə, ti nyi ke nkaal aah len pu na məmək len binib bi bi mu chee na la.
Nima le dulnyaa wee ni aanib məmək aabər bii Uwumbər chee. Ubaa aan
ŋmaa len tibaa ke u nyan ubaa tibər ni Uwumbər chee. 20 Ubaa aan ŋmaa len
ke waah joo Uwumbər aakaal mbaməm pu na, waabər ŋan Uwumbər chee.
Uwumbər aakaal le mək binib ke bi ye titunwanbirdam la.

Uwumbər aah cha ti ni uma tuuk pu na

21 Dandana wee, Uwumbər mək timi waah ga ŋa pu ki len ke timi aabər
ŋan na. Waakaal ni waabənabtiib aaliin le bi waagbaŋ ponn ni, ki mu tuk
timi kina la. Naa ye ke ti dii waakaal mbaməm le cha u len. 22 Binib bimək
gaa Yesu Kristo ki kii na, bima le Uwumbər len ke baabər ŋan. Baah gaa Yesu
Kristo ki kii na, nima le cha Uwumbər len ke baabər ŋan. Ubaa aa bi ubaa, ki
cha biken; 23 binib məmək tun titunwanbir la, kaa gbiin Uwumbər aanimbil.
24 Le Yesu Kristo daa timi, ki gaa timi lii. Timi bi kpaan u chee na, le Uwumbər
len ke timi aabər ŋan. Waabulchinn pu le u len, naa ye ke ti ŋan la. 25 U nan
di Yesu siin binib aanimbil ni, ke u nan kpo, aan uma Uwumbər taa ki gee
liŋuul ti pu. Ti yaa gaa Yesu ki kii kan, waasin pu le Uwumbər ga di cha pinn
timi. Nima le mək ke Uwumbər ŋani ni ŋan na; ba pu? u nan kpa limər, kaa
bii binib bi tun titunwanbir buyoonn Yesu Kristo aa kee dan dulnyaa wee ni
na. 26 Tə, dandana wee, u len titunwanbir aabər ki bui ke binib bi gaa Yesu
ki kii na aabər ŋan u chee. Nimina le mək ke uma Uwumbər si chob.
27 Tə, ba pu aan ti ga li kpa kipupuk? Taan li kpa kipupuk nibaa pu. Ba pu?
Naa ye ke ti dii Uwumbər aakaal mbaməm le cha u gaa timi lii, taah gaa Yesu
ki kii na, nima le cha u gaa timi lii. 28 Nima pu na, ti bee ke ti yaa gaa Yesu ki

† **3:12** : Lik Ilahn 14.1-3; 53.1-3; Ulandaan 7.20. ‡ **3:13** : Lik Ilahn 5.9; 140.3. § **3:14** : Lik Ilahn 10.7. * **3:18** : Lik Ilahn 36.1.

kii kan, Uwumbər ga len ke timi aabər ŋan. Naa ye ke ti joo waakaal mbaməm
le cha u len kina. 29 Uwumbər ye Juu yaab baanja Aawumbər la aa? Waa ye
binib bi kaa ye Juu yaab na mu Aawumbər aa? Mbamən, u ye. 30 Uwumbər
ye Uwumbərbaan la. Juu yaab yaa gaa Yesu ki kii kan, Uwumbər ga len ke
baabər ŋan. Bi mu kaa ye Juu yaab na yaa gaa Yesu ki kii kan, Uwumbər ga
len ke bi mu aabər ŋan. 31 Ti yaa len ke binib yaa gaa Yesu ki kii ki ga ŋmar
kan, ti yii Uwumbər aakaal aa? Naa bi kina kpala. Ti ŋa mu tibəkpaan la.

4

Abraham aah ye liməkl pu na

1 Tə, cha ti lik tiyaaja Abraham aabər aah nan bi pu na: 2 Ni yaa ba ye
waatunyaan pu le cha Uwumbər len ke waabər ŋan kan, u ba ga ŋmaa li kpa
kipupuk. U mu aa ŋmaa li kpa kipupuk Uwumbər chee. 3 Uwumbər Aagbaŋ
len ke, “Abraham nan gaa Uwumbər aaməboln ki kii, kina pu na le Uwumbər
gaa u ke u ye uninyaan u chee.”* 4 Unii u tun lituln ki kan tipar na, tipar
ngbaan aa ye ipiin, ni ye waapar la. 5 Tə, unii u kaa joo nkaal na yaa gaa
Uwumbər u di cha pinn titunwanbirdam na ki kii kan, waah gaa Uwumbər
ki kii na, nima le Uwumbər ga len ke waabər ŋan. 6 Ubər David mu nan len
ke binib bi Uwumbər len ke baabər ŋan na le kpa mpopiin. Bi gaa Uwumbər
ki kii, nima le cha u len ke baabər ŋan, naa ye ke bi tun litunyaan le cha u len
kina. Ubər David nan len ke,

7 “Binib bi Uwumbər di cha baatunwanbir pinn bi na
le kpa mpopiin.
Uwumbər aah di cha binib bi aataani pinn bi na
le kpa mpopiin.
8 Binib bi Uwumbər aan len ke baabər bii na,
bima le kpa mpopiin.”†

9 U len ke Juu yaab baanja le kpa mpopiin ngbaan aa? Waa len kina.
Binib bi kaa ye Juu yaab na mu kpa. Ti len ke Abraham nan gaa Uwumbər
aaməboln ki kii, nima le cha Uwumbər gaa u ke u ye uninyaan u chee.
10 Bayoonn Uwumbər len ke waabər ŋan? Buyoonn u nan gii lichakpaln na
le aan buyoonn waa nan kee gii na? Buyoonn waa nan kee gii na. 11 Waah
gii lichakpaln na, nima le nan ye liməkl ki mək ke u gaa Uwumbər ki kii,
nima le Uwumbər gaa u ke u ye uninyaan u chee, buyoonn waa nan kee gii
lichakpaln na. Nima pu le Abraham ye binib bimək gaa Uwumbər ki kii, kaa
gii ŋichakpan na aate. Baah gaa Uwumbər ki kii na, nima le Uwumbər gaa bi
ke bi ye bininyaam u chee. 12 Binib bi gii ŋichakpan, ki tak Abraham aataabuu
ponn ni, ki gaa Uwumbər ki kii ke Abraham aah nan gaa u ki kii pu, buyoonn
waa nan kee gii lichakpaln na, bima mu le Abraham ye bite.

Gaakii pu le ti ga kan Uwumbər aah puu tipuur ti na

13 Uwumbər nan puu tipuur tii Abraham ni uyaabitiib, ke bima le ga li yeh
dulnyaa. Naa ye ke bi joo Uwumbər aakaal le ga cha bi kan tipuur ngbaan.
Bi gaa Uwumbər ki kii la, le u len ke baabər ŋan. Nima le ga cha bi kan tipuur
ngbaan. 14 Uwumbər yaa ba puu tipuur ke binib bi joo waakaal na le ga li
yeh dulnyaa kan, naadii aa ba ga li kpa tinyoor. Tipuur ngbaan mu aa ba
ga gbiin; ba pu? ubaa aan ŋmaa joo nkaal məmək mbaməm. 15 Binib aah bii
nkaal na, le Uwumbər gee liŋuul bi pu. Nkaal aah kaa bi nin chee na, binib
aa bii nkaal.

* **4:3** : Lik Mpiin 15.6; Galasia yaab 3.6. † **4:8** : Lik Ilahn 32.1-2.

16 Nima le Uwumbər puu tipuur tii binib bi gaa u ki kii na. Uwumbər aah
gee binib pu na, nima le u tii Abraham aayaabitiib məmək waah nan puu
tipuur ti na. U ga tii Abraham aayaabitiib bi ye Juu yaab ki gaa u ki kii na, ni
binib bi kaa ye Juu yaab ki mu gaa u ki kii na ke Abraham aah nan gaa u ki kii
pu na. Abraham ye timi bimək gaa Uwumbər ki kii na aayaaja la. 17 Ni ŋmee
Uwumbər Aagbaŋ ponn ni ke Uwumbər bui Abraham, “M ŋa si ŋinibol pam
aayaaja la.” ‡ Abraham le ye tite Uwumbər chee. U nan tii Uwumbər naadii.
Uma Uwumbər le fikr binib bi kpo na nkun ni, le ki yin binib bi kaa kee bi
na, ke baah bi le na. 18 U nan puu tipuur tii Abraham ke u ga ŋa u ŋinibol pam
aayaaja, ke uyaabitiib ga li wiir ke iŋmabi aah wiir pu na. Ni nan bi ke tipuur
ngbaan aah kaan ŋmaa gbiin le na. Abraham mu nan tee kpa limakl ke ti ga
nan gbiin.§ 19 Ni nan gur siib u pii ŋibin nkub. Waah nan por pu na, ni nan
naahn ke waan ki ŋmaa maa ubo. Upuu Sara mu nan jer timar. Le Abraham
pak Uwumbər aah tuk u pu na, kaa joo beeni. 20 Uwumbər aah puu tipuur ti
tii u na, tima le gur ye waalandak. Le u pak tipuur ngbaan mbaməm, kaa joo
beeni ke ti ga gbiin bee taan gbiin? U nan moo gaa Uwumbər ki kii le ki nyuŋ
u, 21 ki sil nyi ke Uwumbər aah puu tipuur ti na, u ga ŋmaa ŋa kina. 22 Waah
nan gaa Uwumbər aaməboln ki kii kina na, nima le Uwumbər gaa u ke u ye
uninyaan u chee. 23-24 Ni ŋmee kina le Uwumbər Aagbaŋ ni. Timi pu le bi nan
ŋmee kina, naa ye Abraham baanja pu; ba pu? timi bi gaa Uwumbər u nan
fikr Tidindaan Yesu nkun ni ki kii na, le u ga len ke timi aabər ŋan. 25 Yesu
nan kpo timi aatunwanbir pu, le ki fikr nkun ni. Nima le Uwumbər len ke
timi aabər ŋan.

5

Saah ga li bi pu ki li ŋan Uwumbər chee na

1 Taah gaa Uwumbər ki kii pu na, nima le u len ke timi aabər ŋan. Tidindaan
Yesu Kristo pu le ti ni Uwumbər kpaan kijətiik. 2 Yesu Kristo pu, le Uwumbər
len ke timi aabər ŋan. Le ti məəni ki kpa limakl ke ti ga yakr u chee Uwumbər
aaməən. 3 Naa ye nima baanja pu le ti məəni. Falaa mu pu le ti məəni. Ba pu?
falaa le tii timi suklaa. 4 Suklaa mu tii timi mbimbinyaan. Mbimbinyaan mu
tii timi limakl. 5 Limakl ngbaan aan jinn timi inimməən. Ba pu? Uwumbər aah
tii timi Waafuur Nyaan na, Nfuur Nyaan ngbaan le cha ti bee tisui ni waah
gee timi sakpen pu na.
6 Naah nan ŋeer na, le Kristo nan kpo timi bi ye titunwanbirdam na pu,
taah kaa kpa mpəən buyoonn na. 7 Ni pəə ke unii kpo ke u nyan unii u
dii mbaməm na nkun ni. Nibaakan, unii ubaa ga kaa ki kpo uninyaan pu.
8 Tima kan, buyoonn ti nan laa ye titunwanbirdam na le Kristo nan kpo ti
pu. Nima le mək timi Uwumbər aah gee timi sakpen pu na. 9 Kristo aasin pu
le Uwumbər len ke timi aabər ŋan. Ŋmaninkabaa taah ga nya ntafadaan mu
ponn ni u pu na? 10 Buyoonn ti nan ye Uwumbər aadim na, le Ujapəən nan
kpo ti pu. U pu, le ti ni Uwumbər kpaan kijətiik. Ti ni Uwumbər aah kpaan
kijətiik na, ŋmaninkabaa taah ga ŋmar waaməfal pu pu na? 11 Naa ye nima
baanja pu le ti məəni. Tidindaan Yesu Kristo pu le ti bee Uwumbər aah ŋan
pu na, le ki məəni. U pu le ti ni Uwumbər kpaan kijətiik.

Adam pu le ti kpo, Kristo pu le ti kpa liməfal

12 Unibaan* le nan joo ni titunwanbir dulnyaa ni, le titunwanbir ngbaan
joo ni nkun. Binib məmək aah tun titunwanbir na, le nkun yaa gaa dulnyaa

‡ **4:17** : Lik Mpiin 17.5. § **4:18** : Lik Mpiin 15.5. * **5:12** : Unibaan ngbaan nan ye Adam la.

məmək ni.† 13 Buyoonn Moses aa nan kee tuk binib Uwumbər aakaal na, titunwanbir nan bi. Nkaal aah kaa bi nin chee na, Uwumbər aan len ke bi bii mu. 14 Adam aayoonn ki ti saa Moses aayoonn le nkun pii binib. Bi nan tun titunwanbir la. Baatunwanbir ni Adam u nan yii Uwumbər aaməb na aatunwanbir aa kpaan. Nkun mu pii bi la.

Ti məmək kan Adam aatunwanbir aatafadaan. Kina le ti məmək yakr Kristo aatunyaan aanyoor mu. 15 Uwumbər aah tii timi ipiin i na aa bi ke Adam aatunwanbir na. Ni ye mbaməŋ ke unibaan aatunwanbir pu le nkun pii binib məmək. Yesu Kristo aanimbaasaln pu, le Uwumbər san binib məmək kinimbaak, ki tii bi ipiin i ye liməfal na. 16 Uwumbər aapiin aah ŋa timi pu na aa bi ke Adam aatunwanbir aah ŋa timi pu na. Adam aatunwanbirbaan pu, le binib aabər bii. Uninyaan ubaa u ye Yesu na pu, le Uwumbər di cha pinn titunwanbirdam pam, kí len ke baabər ŋan. Waapiin le na. 17 Unibaan u bi yin u Adam na aatunwanbir pu, le nkun pii binib məmək. Unibaan Yesu Kristo na pu, le binib ga kan Uwumbər aaterm sakpen. U ga len ke baabər ŋan. Nima le ye waapiin. Bi ga li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na, ki kan linyaŋ.

18 Unibaan aatunwanbir pu, le binib məmək aabər bii. Yesu aatunyaan pu, le Uwumbər ga len ke binib bimək gaa Yesu ki kii na aabər ŋan, ki ga tii bi liməfal li kaa kpa ndoon na. 19 Unibaan Adam aah nan yii Uwumbər aaməb na, nima le binib məmək aabər bii Uwumbər chee. Yesu aah nan kii Uwumbər aaməb na, nima le binib bimək gaa uma Yesu ki kii na aabər ŋan Uwumbər chee.

20 Moses nan tuk binib Uwumbər aakaal. Nkaal ngbaan mək bi ke baatunwanbir wiir sakpen. Le titunwanbir aah wiir nin chee na Uwumbər aanimbaasaln wiir ki jer titunwanbir. 21 Titunwanbir pu le binib kpo. Tidindaan Yesu Kristo pu, le Uwumbər san timi kinimbaak, ki len ke timi aabər ŋan, le ti kan liməfal li kaa kpa ndoon na.

6

Taa ki tun titunwanbir man

1 Kina pu na, ti ga len kinye? Ti ga li beenin tun titunwanbir aan Uwumbər aanimbaasaln kpee ee? Taan li ŋani kina kpala. 2 Ti kpo ke titunwanbir taa ki li joo timi la. Ti yaa beenin tun titunwanbir kan, naa ŋan. 3 Baah muin timi nnyun ni, Yesu Kristo aayimbil pu na, nima le mək ke ti ni Yesu Kristo kpaan la. Nima pu na, waah nan kpo na, ti mu kpo u chee la. Naa bee kina aa? 4 Baah muin timi nnyun ni na, nima le mək ke ti kpo, le bi sub timi u chee. Uwumbər aapəən pu le u fikr Kristo nkun ni. Waapəən mu pu le ti kpa mbimbipəm ki ŋani ni ŋan na.

5 Ti ni u aah kpaan pu na, ti kpo ke waah kpo pu na. Ti mu ga fikr nkun ni, ke waah fikr pu na. 6 Ti bee ke baah kpaa u ndəpuinkoo pu na, bi kpaa timi aabimbikpok mu u chee, ke mbimbikpok mu kaa ŋan na taa ki li bi, aan ti taa ki li ye titunwanbir aanaagbiib. 7 Unii u kpo na nyan titunwanbir ni. 8 Taah kpo Kristo chee na, ti ŋa naadii ke ti ga li kpa liməfal u chee. 9 Ti nyi ke waah fikr nkun ni na, waan ki kpo. Nkun aa ki kpa mpəən u chee. 10 Waah kpo na, u kpo ke u kuln titunwanbir nfum mubaa, aan titunwanbir taa ki li joo timi. Waah kpa liməfal dandana wee na, u bi ke u nyuŋ Uwumbər la. 11 Kina pu na, ni mu li nyi ke ni kpo ke titunwanbir taa ki li joo nimi la. Naah kpaan Yesu Kristo chee pu na, le ni mu kpa liməfal ke ni nyuŋ Uwumbər.

† **5:12** : Lik Mpiin 3.6.

12 Nima pu na, ni taa ki cha titunwanbir li joo nimi aawon ti ga kpo na, ki
taa ki kii tii tiwon aah ban pu na. 13 Ni taa di nimi aawon tii titunwanbir, ki
taa tun lituln li kaa ŋan na. Ni di nibaa tii Uwumbɔr, ke binib bi fikr nkun ni
na, ki di nimi aawon tii Uwumbɔr, ke ni tun lituln li ŋan na ki tii u. 14 Nkaal aa
ki joo nimi. Uwumbɔr aanimbaasaln le joo nimi. Nima le titunwanbir aan ki
li ye nimi aadindaan.

Li ye mbimbinyaan aanaagbiib man

15 Nkaal aah kaa ki joo timi aan Uwumbɔr aanimbaasaln joo timi na, ti
ga tun titunwanbir aa? Taan ŋa kina kpala. 16 Aa yaa di aabaa tii unii aan
ki kii waamɔb kan, aa ye waanaagbiija la. Naa bee kina aa? Aa yaa kii tii
titunwanbir kan, aa ye titunwanbir aanaagbiija la, le ki ga kpo. Aa yaa kii
Uwumbɔr aamɔb kan, u ga bui ke saabɔr ŋan. 17 N-yoonn mubaa, ni nan ye
titunwanbir aanaagbiib la. Ti dooni Uwumbɔr sakpen, ke baah mɔk nimi
waasan pu na, ni dii nsan ngbaan nisui mɔmɔk ni, 18 ki nya ni titunwanbir
aanaagbiir ni, ki ŋa litunyaan aanaagbiib. 19 M di binibɔm aabimbin ŋaŋ
Uwumbɔr aabɔr ke ni bee maah len pu na aatataa mbamɔm la. Ni nan joo
nimi aawon tun tijɔŋ aatuln, ni titunwanbir aabɔŋ mɔmɔk la. Dandana wee,
ni di nimi aawon tun lituln li ŋan na man, aan ki ŋa binib bi bi chain na.
20 Naah nan ye titunwanbir aanaagbiib na, nitafal aa nan bi litunyaan ni.
21 Ni yaa teer naah tun titunwanbir ti na kan, ni jinni nimi inimɔɔn dandana
wee la. Tinyoor nan bi titunwanbir ngbaan ni ii? Aayii. Titunwanbir
ngbaan aadoon ye nkun la. 22 Uwumbɔr nyan nimi titunwanbir aanaagbiir
ni la. Dandana wee, ni ye uma Uwumbɔr aanaagbiib la. Nimi aanyoor ye
mbimbin mu bi chain na la. Naadoon ga li ye limɔfal li kaa kpa ndoon na.
23 Titunwanbir aapar ye nkun la. Tidindaan Yesu Kristo pu le Uwumbɔr
aapiin ye limɔfal li kaa kpa ndoon na.

7

Lichamɔln aamɔkl

1 Nnaabitiib, ni mɔmɔk nyi nkaal aah bi pu na. Nima le ga cha ni bee maah
ga len pu na aatataa. Nkaal dii unii buyoonn u bi na baanja la. U yaa kpo
kan, nkaal aa ki dii u. 2 Nkaal pu le upii u kpa chal na ye uchal yoo n-yoonn
mumɔk uchal bi na. Uchal yaa kpo kan, nkaal mu len ke u ye uchal yoo na
aa ki dii u. 3 Upii yaa ban uja uken buyoonn uchal bi na kan, bi ga len ke u
ye upiidagoor la. Uchal yaa kpo kan, nkaal ngbaan aa ki dii u. U yaa mɔn uja
uken kan, waa ye upiidagoor. 4 Nnaabitiib, nimi aabɔr mu bi kina la. Kristo
aah nan kpo ndɔpuinkoo pu na, ni mu nan kpo; nkaal aa ki dii nimi. Ni kpaan
Kristo u fikr nkun ni na chee la, le ki dii Uwumbɔr aasan. 5 Taah kaa nan dii
Uwumbɔr buyoonn na, tisui nan gee Uwumbɔr aakaal aah kɔ pu na, ki cha ti
tun titunwanbir ki dii nkun aasan. 6 Dandana wee, taah kpo na, nkaal na aa
ki dii timi, ki mu aa ki joo timi tinaagbiir. Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan tii timi
mbimbipɔm, ke ti tun lituln tii Uwumbɔr. Nkaal na aa ki joo timi.

Nkaal ni titunwanbir

7 Nima pu na, ti ga len ke Moses aakaal aa ŋan aa? Mu ŋan. Nkaal na yaa
kaa ba bi kan, maa ba ga bee titunwanbir. Nkaal na yaa kaa ba len ke “Taa
li kpa iniman” kan, maa ba ga bee ke iniman ye titunwanbir. 8 Nkaal aah
len kina na, le titunwanbir ti bi nsui ni na yii nkaal ngbaan, ki cha m kpa
iniman aabɔŋ aabɔŋ. Nkaal yaa kaa bi kan, titunwanbir aa fu. 9 N-yoonn
mubaa m nan bi, kaa nyi nkaal aatataa mbamɔm. Buyoonn m bee nkaal
aatataa mbamɔm na, le titunwanbir fikr nsui ni. Le m bee ke m ŋeer nkun.

10 Uwumbɔr nan tii timi waakaal ke ti dii mu, aan ki kan limɔfal. Le m
bee ke maah kaa ŋmaa joo waakaal mɔmɔk na, m ŋeer nkun. 11 Nkaal pu le
titunwanbir ti bi nsui ni na nan kpa nsan ki ŋmann mi, ki cha m ŋeer nkun.
12 Uwumbɔr aakaal bi chain la. Uwumbɔr aah tuk timi ke ti ŋa pu na le
bi chain, ki bi mbamɔm, ki ŋan. 13 Waakaal mu ŋan na le ku mi ii? Aayii.
Titunwanbir le ku mi. Nkaal mu ŋan na pu, le titunwanbir ku mi, ki cha ti
bee ke titunwanbir aa ŋan. Nkaal na le mɔk timi titunwanbir aah bir sakpen
pu na.
14 Ti bee ke Uwumbɔr aakaal mɔk timi Uwumbɔr aah ban pu na. M mu aa
ŋani kina; ba pu? m ye titunwanbir aanaagbiija la. 15 Maah ŋani pu na, maa
kii kina nsui ni. Maah kaa gee ke m li ŋani tiwan ni na, m ŋani nima la. Maah
nan tiwan ni na, nima le m tee ŋani. 16 M yaa ŋani maah kaa gee ke m li ŋani
tiwan ni na kan, nima le mɔk ke m kii ke Uwumbɔr aakaal ŋan. 17 Naa ye ke
min le ŋani kina, titunwanbir ti bi nsui ni na le cha m ŋani. 18 M bee ke tiwan
ni ŋan na aa bi maabimbikpok ni; m ban ke m tun lituln li ŋan na, kaa ŋmaa
tun. 19 Maah ban m tun litunyaan li na, maa tun kina. Maah kaa ban m tun
titunwanbir ti na, m tun tima la. 20 M yaa tun maah kaa gee m tun pu na kan,
naa ye ke min le tun kina, titunwanbir ti bi nsui ni na le cha m tun.
21 Naah ye pu na, m yaa ban m tun lituln li ŋan na kan, titunwanbir bi
m chee la. 22 M gee Uwumbɔr aakaal nsui ni. 23 M mu kan nkaal muken
maawon ni. Nkaal ngbaan jaa Uwumbɔr aakaal mu bi nsui ni na kijaak
la. Nima le titunwanbir aakaal i bi maawon ni na joo mi tinaagbiir. 24 M
kpa kinimbaak. Titunwanbir bi tiwon tee ni, ki ga ku mi. Ŋma ga nyan mi
titunwanbir ngbaan ni? 25 M dooni Uwumbɔr u nyan mi titunwanbir ngbaan
ni, Tidindaan Yesu Kristo pu na.
Mma kan, maalandak baanja le dii Uwumbɔr aakaal. Maabimbikpok dii
titunwanbir aakaal la.

8

Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapɔɔn pu le ti bi

1 Nima pu na, Uwumbɔr aan len ke binib bi kpaan Yesu Kristo chee na
aabɔr bii. 2 Taah kpaan Yesu Kristo chee na, le Uwumbɔr Aafuur Nyaan
aapɔɔn tii timi limɔfal; Nfuur Nyaan aapɔɔn ngbaan le nyan mi titunwanbir
ni nkun aapɔɔn ni. 3 Nkaal aan ŋmaa ŋa kina; ba pu? binib aa kpa mpɔɔn
ke bi joo nkaal ngbaan. Le Uwumbɔr ŋa waakaal aah kaa ŋmaa ŋa pu na;
timi aatunwanbir pu le u nan tun ni Ujapɔɔn Yesu dulnyaa wee ni, ke u di
tiwon ti naahn timi titunwanbirdam aawon na bii titunwanbir ti bi tisui
ni na aapɔɔn, 4 ki tii timi bi dii Waafuur Nyaan kaa ki dii mbimbikpok na
mpɔɔn ke ti li dii waakaal mbamɔm. 5 Binib bi dii mbimbikpok na, bitafal
bi mbimbikpok aabɔr ni la. Binib bi dii Uwumbɔr Aafuur Nyaan na, bitafal
bi Nfuur Nyaan aabɔr ni la. 6 Binib bi aatafal bi mbimbikpok aabɔr ni na
ga kpo la. Binib bi aatafal bi Uwumbɔr Aafuur Nyaan aabɔr ni na ga kan
limɔfal, ni nsuudoon. 7 Binib bi aatafal bi mbimbikpok aabɔr ni na, bi ye
Uwumbɔr aadim la; ba pu? baa dii waakaal, ki mu aa ŋmaa dii mu. 8 Binib bi
dii mbimbikpok aah ban pu na aan ŋmaa piir Uwumbɔr aasui.
9 Tɔ, Uwumbɔr Aafuur Nyaan yaa bi ni ni kan, naa dii mbimbikpok aah
ban pu na, ni dii Nfuur Nyaan aah ban pu na la. Kristo Aafuur Nyaan yaa
kaa bi unii ni kan, udaan ngbaan aa ye Kristo yoo. 10 Titunwanbir pu, le
nimi aawon ga kpo. Kristo yaa bi ni ni kan, Uwumbɔr Aafuur Nyaan tii nimi
limɔfal; ba pu? u len ke nimi aabɔr ŋan. 11 Uwumbɔr nan fikr Yesu nkun

ni. Uwumbər u fikr Yesu nkun ni na Aafuur Nyaan yaa bi ni ni kan, uma Uwumbər u fikr Yesu Kristo nkun ni na ga fikr nimi aawon ti ga kpo na mu. Waafuur Nyaan mu bi ni ni na aapəən pu, le u ga fikr nimi nkun ni.

12 Nnaabitiib, nima pu na, ni ŋan ke ti dii Uwumbər Aafuur Nyaan aah
ban pu na, ki taa dii unibən aabimbin aah ban pu na. 13 Ni yaa dii unibən
aabimbin aah ban pu na kan, ni ga kpo la. Ni yaa kuln nimi aawon
aatunwanbir, Uwumbər Aafuur Nyaan aapəən pu kan, ni ga li kpa liməfal
li kaa kpa ndoon na. 14 Binib bimək dii Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu
na, bima le ye Uwumbər aabim. 15 Nfuur Nyaan mu Uwumbər tii nimi na, mu
aa joo nimi tinaagbiir ke ni san ijawaan. Waafuur Nyaan le ŋa nimi waabim,
le ki cha ti yin u ke “Nte.” 16 Waafuur Nyaan le kpaan timi aawiin chee, le
ki ji seeraa ke ti ye Uwumbər aabim. 17 Taah ye Uwumbər aabim na, ti ga
kan Uwumbər aah di tiwanyaan ni bil kiir timi paacham na. Ti ni Kristo ga
kpaan kan tiwanyaan ngbaan. Ti yaa ji falaa u pu kan, ti ni u ga nan kpaan
ji mməən paacham.

N-yoonn mu choo na aanyuŋ

18 M nyi ke dandana aafalaa aan ŋmaa ŋaŋ mpopiin mu ti ga nan kan mu
paacham na. 19 Tiwan ni Uwumbər naan ni na məmək aanimbil man ke ni
kan bundaln Uwumbər ga nyan waabim mpaan pu na. 20 Buyoonn Adam
nan tun titunwanbir na, Uwumbər nan len ke tiwan ni u naan ni na, ni ga
li bi, ki bi fam la. Waageehn pu, le u len kina. Naa ye tiwan ni u naan ni
na aageehn. 21 Uwumbər mu tii tiwan ni u naan ni na limakl ke ni ga ŋa
tiwan ni kaan bur na, ki kan lifuur nyaan ke Uwumbər aabim aah kan pu
na. 22 Ti nyi ke Uwumbər aah naan tiwan nimək na wu ke imalween aah wu
pu na, ki du ki nan saa dandana. 23 Naa ye tiwannaankaan baanja le wu;
timi bi Uwumbər puen tii timi Waafuur Nyaan na, ti mu du tisui ni, ki kii
bundaln Uwumbər ga mək ke ti sil ye waabim, ki ga tii timi tiwon ti kaan kpo
na. 24 Taah ŋmar pu na, le ti kpa limakl. Unii yaa kpa limakl ke u ga kan tiwan
kan, ni mək ke waa kee kan la. U yaa kan ni kan, waan ki li kpa limakl ni pu.
25 Tɔ, ti yaa kpa limakl ke ti ga kan tiwan ni tinimbil aa waa ni na kan, le ti ga
li kpa limər ki kii bundaln ti ga kan ni na.

26 Le Uwumbər Aafuur Nyaan ter timi, timi aadabur ni. Taa nyi taah ga
mee u mbaməm pu na, le Waafuur Nyaan mee u tii timi, ki du, ubaa aah kaa
ŋmaa len pu na. 27 Uwumbər u lik binib aasui ni aah bi pu na nyi Waafuur
Nyaan aalandak aah bi pu na; ba pu? Nfuur Nyaan mee u tii waanib waah
ban pu na.

28 Ti nyi ke tiwan nimək pii timi na, Uwumbər le cha ni məmək kpaln tiwan
ni ŋan na ki tii binib bi gee u na. Waageehn pu le u nan yin bi. 29 U nan
nyi binib bimək ga kii tii u na, le ki nan nyan bi, ke bi kpaln Ujapəən Yesu
Kristo aah bi pu na, aan u li ye njan aabo, naabitiib pam ponn ni. 30 Binib bi
Uwumbər nyan bi na, le u yin bi. Binib bi u yin bi na, le u len ke baabər ŋan,
ki nyuŋ bi.

Uwumbər aah gee timi pu na

31 Uwumbər aah ŋa kina məmək na, ti ga len kinye? Uwumbər aah si
tichaŋ ni na, ubaa aan ŋmaa ŋa timi nibaa. 32 Uwumbər aa yii ke waan
tii timi Ujapəən. U nan di Ujapəən ŋa binib aaŋaal ni ke u ti kpo ti məmək
aatunwanbir pu la. Waah tii timi Ujapəən na, u ga ki tii timi tiwan məmək
ki kpee. 33 Ŋma ga ŋmaa galn binib bi Uwumbər nyan bi na? Uwumbər ubaa
len ke baabər ŋan. 34 Nima le ubaa aan ŋmaa galn timi. Yesu Kristo nan kpo

ti pu, ki fikr nkun ni, ki bi Uwumbər aaŋangii wəb, ki mee u ki tii timi. 35 Ba
ga ŋmaa nyan timi Kristo u gee timi na aaŋaal ni? Falaa aa? Tibər aa? Limukl
aa? Nkon aa? Igiin aa? Linimaln aa? Nkun aa? Aayii. 36 Ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ni ke,
“Sin pu le bi ku timi iwiin məmək,
le ti naahn ipiih i bi ban bi ti kər i na la.”*
37 Tɔ, Yesu Kristo u gee timi na aapəən pu, le ti kan linyaŋ kookoo.
38-39 Tidindaan Yesu Kristo pu, le Uwumbər gee timi. M sil bee ke nibaa aa
bi ki ga ŋmaa yakr ti ni waageehm. Nkun, liməfal, Uwumbər aatuuntiib, kin-
imbəŋ aapəən, dandana aabər, daalbaadaal aabər, mpəən, paacham aawan,
taab aawan, tiwan nimək bi na, ni məmək aan ŋmaa yakr ti ni Uwumbər
aageehm.

9

Uwumbər ni waanib Israel yaab

1 Tɔ, maah ye Kristo aanii na, m len mbaməŋ la. Maa gee nnyaməŋ.
Maalandak ni Uwumbər Aafuur Nyaan ji seeraa ke m len mbaməŋ la. 2 M kpa
mpombiin sakpen. Nsui bii n-yoonn məmək, mmaal aanaabitiib Juu yaab pu
la. 3 M ga li ŋmaa ban ke m bee fam Kristo chee, bima taa bee. 4 Bi ye Israel
yaab la. Uwumbər nan ŋa bi waabim, ki nyuŋ bi, ki puu tipuur tii bi, ki tii bi
waakaal, ki mək bi baah ga li dooni u pu na, ki bui bi waah ga ŋa tinyoor pu ki
ŋa bi pu na. 5 Biyaajatiib ye tiyaajaninkpiib la. Kristo* aah nan ŋa unibən na,
u nan ye bi ponn ni ubaa la. Uma le yeh mpəən məmək. Cha ti pak Uwumbər
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.
6 Uwumbər aah puu tipuur ti tii Israel yaab na, maa len ke waa gbiin
tipuur ngbaan. Bi ye Israel aayaabitiib la. Ni mu aa ye bi məmək le
ye Israel yaab baməm. 7 Bi ye Abraham aayaabitiib la. Ni mu aa ye bi
məmək le ye uyaabitiib baməm. Uwumbər nan tuk Abraham ke waabo Aisak
aayaabitiib baanja le ga li ye uyaabitiib baməm.† 8 Nima le mək ke Abraham
aayaabitiib ngem aa ye Uwumbər aabim. Mbim bi Uwumbər nan puu tipuur
ke Abraham ga maa na, bima le ye uyaabitiib baməm. 9 Uwumbər nan puu
tipuur tii u ke ni yaa nan ŋeer kan, u ga dan u chee, le upuu Sara ga maa
ubijabo.‡
10 Naa ye nimina baanja. Rebeka aabijabim mulee nan kpa te ubaa, u ye
tiyaaja Aisak la. 11-12 Le Uwumbər nan bui Rebeka ke ubo u ye uwaatiir na ga
jer ukpel.§ Buyoonn Uwumbər bui u kina na, waa nan kee ma mbim ngbaan.
Baa nan kee ŋa ni ŋan na, bee ni kaa ŋan na. Uwumbər nyan mbim mulee
ngbaan ponn ni ubaa, waageehn pu, naa ye baatuln pu. Nima le mək ke
Uwumbər aageehn pu le u nyan waah ban unii u na. 13 Ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ponn ni ke u len ke u gee Jakob ki jer Esɔ.*
14 Kina kan, ti ga len kinye? Ti ga len ke Uwumbər ŋa ni kaa ŋan aa? Taan
len kina kpala. 15 U nan bui Moses ke binib bi u ban u san bi kinimbaak na,
u ga san bi kinimbaak la.† 16 Naa ye binib aageehn pu, kaa ye baatuln pu;
Uwumbər aanimbaasaln pu, le u san bi kinimbaak. 17 Ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ni ke Uwumbər nan bui Ubər Faro, “M ŋa si ubər ke m mək binib
maah kpa mpəən ki chiin si pu na, aan maayimbil nya paacham, dulnyaa

* **8:36** : Lik Ilahn 44.22. * **9:5** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke unii u ga gaa binib lii na. † **9:7** : Lik Mpiin 21.12. ‡ **9:9** : Lik Mpiin 18.10, 14. § **9:11-12** : Lik Mpiin 25.23. * **9:13** : Lik Malakai 1.2-3. † **9:15** : Lik Nnyam 33.19.

aapepel məmək ni.”‡ 18 Nima le binib bi u ban u san bi kinimbaak na, u san
bi kinimbaak. Binib bi u ban ke u cha bi gaa biyil na, u cha bi gaa la.

Uwumbər aaŋuul, ni waanimbaasaln

19 Nibaakan, aa ga baa mi, “Ni yaa ye kina kan, ba pu Uwumbər galn
binib? Ŋma ga ŋmaa yii waageehn?” 20 Njɔ, aa ye ŋma ki kpak Uwumbər?
Tiwanaankaan aan baa unii u naan ni na, “Ba ŋa aa naan mi kina?”§
21 Uyakmaal ga ŋmaa yakr tiyakr waageehn pu, ki di tibaa ti maa lisil
aasambil, ki di tiken maa lisambil li kaa ye lisil aasambil na.
22 Uwumbər aah ŋa pu na, ni bi kina la. U nan ban ke u mək binib ke u gee
liŋuul titunwanbir pu, ki ban ke bi bee waah kpa mpəən pu na. Nima le u ji
limər pam binib bi ŋa u liŋuul ki ŋeer ntafadaan na pu. 23 U mu ban ke binib
bee waah ŋan sakpen pu na, ki san timi kinimbaak, ki ŋa timi mpopiin pam.
U nan naan timi ke u ŋa timi kina la, 24 ki yin timi bi ye Juu yaab na, ni binib
bi kaa ye Juu yaab na mu. 25 Ni ŋmee Hosea aagbaŋ ni ke Uwumbər bui ke,
“Binib bi kaa nan ye maanib na, m ga yin bi maanib.
Ŋinibol ŋi maa nan gee ŋi na, m ga yin ŋi maanigeehm la.*
26 Baah nan tuk bi ke baa ye maanib nin chee na,
nima chee le bi ga yin bi ke min Uwumbər u fu na aabim.”†
27 Tɔ, Uwumbər aabənabr Aisaya nan len Israel yaab aabər; u nan len ke
Israel yaab wiir ke nnyusakpem aatambol aah wiir pu na, le bi ponn ni,
binib siib baanja ga ŋmar; 28 ba pu? Uwumbər ga daa dulnyaa aanib aatafal,
waah nan len pu na, kaan taan.‡ 29 Ni bi ke Aisaya aah nan ki len pu na
ke, “Uwumbər Mpəənsakpiindaan yaa kaa ba gur timi yaabitiib siib kan, ti
məmək ba ga kuln ke Sodom aatiŋ aanib ni Gomora aatiŋ aanib aah nan kuln
pu na la.”§

Israel yaab ni tibənyaan ngbaan

30 Nima pu na, ti ga len kinye? Binib bi kaa ye Juu yaab na aanimbil aa
nan man ke Uwumbər len ke baabər ŋan. Dandana wee, baah gaa Yesu ki kii
na, nima le Uwumbər len ke baabər ŋan. 31 Israel yaab aanimbil nan man ke
bi li joo nkaal, aan Uwumbər len ke baabər ŋan. Bi mu aa nan ŋmaa joo mu;
32 ba pu? baa gaa Uwumbər ki kii. Bi dak ke baatuln pu le Uwumbər ga len
ke baabər ŋan. Bi yii Yesu Kristo le ki lir; 33 bi gbeer lifaakuul li Uwumbər
Aagbaŋ len laabər na ke,
“U di lifaakuul bil Sionn aatiŋ ni.
Binib ga gbeer li ki lir.
Le unii uməkgaa u ki kii na aan ji inimɔən.”*

10

1 Nnaabitiib, m mee Uwumbər tii maanib Israel yaab ke bi ŋmar. M ban
kina le nsui məmək. 2 M ga ŋmaa ŋa bi seeraa ke binimbil man Uwumbər
aatuln pu. Bi mu aa bee u mbamɔm. 3 Baa nyi Uwumbər aah ŋa pu aan ki len
ke binib aabər ŋan u chee na. Bi nan ban ke bi dii nkaal aan ki ŋmar, ki yii
Uwumbər aah ŋa pu ki cha binib aabər ŋan u chee na. 4 Kristo fuu ni ke binib
bi gaa u ki kii na aabər li ŋan. Naa ye ke baah dii nkaal pu na le cha baabər
ŋan.

‡ **9:17** : Lik Nnyam 9.16. § **9:20** : Lik Aisaya 29.16; 45.9. * **9:25** : Lik Hosea 2.23. † **9:26** : Lik Hosea 1.10. ‡ **9:28** : Lik Aisaya 10.22-23. § **9:29** : Lik Aisaya 1.9. * **9:33** : Lik Aisaya 8.14; 28.16.

Uwumbɔr ban ke u gaa binib mɔmɔk lii

5 Moses nan ŋmee ke unii yaa kii nkaal aah mɔk pu na kan, Uwumbɔr ga
len ke waabɔr ŋan. U nan ŋmee ke “Unii yaa ŋa nkaal aah mɔk pu na kan, u
ga kan limɔfal.”* 6 Timi bi gaa Yesu ki kii na, Uwumbɔr len ke timi aabɔr ŋan.
Nima pu le ti len ke, “Taa baa aabaa aasui ni ke, ‘Ŋma ga buen paacham u
ti li joo ni Kristo?’ 7 ki taa baa ke, ‘Ŋma ga buen bitekpiib do ki ti fikr Kristo
nkun ni?’ ” 8 Ti len ke, “Uwumbɔr aaliin aa daa aa chee. I bi aamɔb ni, ni
aasui ni.” Iliin ngbaan le ti mooni ke aa gaa Yesu ki kii.† 9 Aa yaa len binib
aanimbil ni ke Yesu le ye Aadindaan, ki yaa ŋa naadii aasui ni ke Uwumbɔr
fikr u nkun ni kan, aa ga ŋmar. 10 Ti gaa u ki kii tisui ni la, nima le Uwumbɔr
len ke timi aabɔr ŋan. Ti len binib aanimbil ni ke ti gaa u ki kii, nima le ti ŋmar.
11 Uwumbɔr Aagbaŋ len ke unii umɔk gaa u ki kii na aan ji inimɔɔn.‡ 12 Binib
bi ye Juu yaab na, ni binib bi kaa ye Juu yaab na mɔmɔk kpaan la. Uwumbɔr
le ye bi mɔmɔk Aadindaan, ki ŋa tinyoor sakpen ŋa binib bimɔk mee u ke bi
ŋmar na pu. 13 Waagbaŋ len ke unii umɔk mee Uwumbɔr ke u gaa bi lii na
kan ga ŋmar.§

14 Bi yaa kaa gaa u ki kii kan, bi ga ŋa kinye aan ki mee u ke u gaa bi lii? Bi
yaa kaa ŋun waaliin kan, bi ga ŋa kinye aan ki gaa u ki kii? Unii yaa kaa mooni
waaliin kan, bi ga ŋa kinye aan ki ŋun? 15 Uwumbɔr yaa kaa tun bi ke bi ti
moon waaliin kan, bi ga ŋa kinye aan ki moon i? Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ
ni ke, “Binib bi joo ni tibɔnyaan ti tii timi nsuudoon na, bi tii timi mpopiin
pam.”* 16 Tɔ, naa ye binib mɔmɔk le kii tii tibɔnyaan ngbaan. Uwumbɔr
aabɔnabr Aisaya nan baa ke, “Uwumbɔr, ŋma pak taah len pu na?”† 17 Tɔ,
unii u gaa Kristo ki kii na, u ŋun waabɔr, nima le u gaa u ki kii. Unii u ŋun
Kristo aabɔr na, unii ubaa le moon tibɔr ngbaan, nima le cha u ŋun.

18 Le m baa ke, “Israel yaab aa nan ŋun aa?” Mbamɔn, bi ŋun. Ni ŋmee
Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke,
“Bineel mu tee chaa dulnyaa wee mɔmɔk ni,
le kitiŋ kee mɔmɔk pu ŋun.”‡
19 M ki baa ke, “Israel yaab aa nan bee ee?” Bi bee. Njan Moses nan len ke
Uwumbɔr len ke,
“M ga ŋa litimbol li kaa ye tibaa na tinyoor,
le ki cha nimi Israel yaab li kpa lipiipoln li pu.
M ga ŋa litimbol li aanib ye bijɔrb na tinyoor,
le ki cha ni gee liŋuul bi pu.”§
20 Aisaya mu nan kpa lipobil pam ki len ke Uwumbɔr len ke,
“Binib bi kaa chuun ban mi na kan mi la.
M di mbaa mɔk binib bi kaa baa maabɔr na.”*
21 Israel yaab ma kan, Uwumbɔr len baabɔr ke, “Iwiin mɔmɔk m kai ŋŋaal ki
yin binib bi yii mi kaa kii maamɔb na.”†

11

Uwumbɔr aah ga san Israel yaab kinimbaak pu na

1 Nima pu le m baa ke, “Uwumbɔr yii waanib Israel yaab aa?” Naa bi kina
kpala. Min Pɔɔl mbaa ye Israel yaab aanii la. M ye Abraham aayaabil, ki ye

* **10:5** : Lik Liifai Yaab 18.5. † **10:8** : Lik Ikaal 30.12-14. ‡ **10:11** : Lik Aisaya 28.16. § **10:13** : Lik Joel 2.32. * **10:15** : Lik Aisaya 52.7. † **10:16** : Lik Aisaya 53.1. ‡ **10:18** : Lik Ilahn 19.4. § **10:19** : Lik Ikaal 32.21. * **10:20** : Lik Aisaya 65.1. † **10:21** : Lik Aisaya 65.2.

Benjaminn aanibol aanii la. 2 Uwumbɔr aa yii waanib bi u nan lee bi njan na.
Ni bee Uwumbɔr Aagbaŋ aah len Elaija aabɔr pu na. Elaija nan galn Israel
yaab Uwumbɔr chee, 3 le ki bui ke, “Uwumbɔr, bi ku saabɔnabtiib, ki gbaa wii
saatork aabimbin. Min baanja le gur saabɔnabtiib ponn ni. Le bi ban bi ku
m mu.” 4 Uwumbɔr nan bui u kinye? U nan bui u, “M gur mbaa bijab ŋichur
ŋilole bi kaa gbaan ki doon liwaal Baal na.” 5 Ni bi kina le dandana wee. Israel
yaab ponn ni, binib siib baanja le ŋmar. Uwumbɔr lee bi waanimbaasaln pu.
6 Waah lee bi waanimbaasaln pu na kan, naa ye baatuln pu le u lee bi. Ni yaa
ye baatuln pu kan, waanimbaasaln aan ki li ye linimbaasaln bamɔnn.

7 Kina kan, ni bi kinye? Israel yaab aah ban pu na, baa kan. Binib bi
Uwumbɔr nyan bi na le kan. Bi gur na gaa biyil. 8 Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ
ni ke, “Uwumbɔr chuu nyan nlan biyil ni ke binimbil taa woln, bitafal mu taa
ŋun, ki nan saa dandana wee.”

9 Ubɔr David mu nan len ke,

“Cha baajikaar aajim kpaln gaawɔb,
cha bi kan ntafadaan ki lir.
10 Cha binimbil li bɔɔn, aan bi taa li waa,
ki cha bi kan falaa sakpen.”

11 Nima pu le m baa ke: Juu yaab lir ke bi taa ki fii ii? Naa bi kina kpala.
Baah lir na, nima le cha binib bi kaa ye Juu yaab na ŋmar, aan Juu yaab li kpa
lipiipoln bi pu. 12 Juu yaab nan yii Yesu, kaa ŋmar, nima le dulnyaa ni aanib
bi kaa ye Juu yaab na kan tinyoor ki ŋmar. Juu yaab yaa nan ŋmar doo kan,
nima le binib bi kaa ye Juu yaab na ga kan tinyoor ki jer baah nan kan pu na.

Binib bi kaa ye Juu yaab na aah ŋmar pu na

13 Tɔ, m ga len nimi bi kaa ye Juu yaab na chee tibɔr. Uwumbɔr aah tun
mi ke m tuk nimi waabɔr na, le m pak lituln ngbaan; 14 ba pu? m ban
ke maanibol Juu yaab kan naah ŋmar pu na, aan ki li ban ke bi mu ŋmar.
15 Uwumbɔr aah yii Juu yaab na, le u ni binib bi kaa ye Juu yaab na kpaan
kijɔtiik. U yaa ki gaa Juu yaab kan, ni ga li ye limɔfal le ki tii binib. Nkun aan
ki li joo bi.

16 Tɔ, bi yaa di njan aaboroboro tii Uwumbɔr kan, ni mɔk ke boroboro umɔk
gur na mu ye uyoo la. Bi yaa di busub aanyaan tii Uwumbɔr kan, ni mɔk ke
ibon mu ye uyaan la. 17 Uwumbɔr nan gaa gii busunyaan aabon ibaa, le ki di
timoor ni aasub aabon ki di toŋ bu pu. Juu yaab bi ke busunyaan na la. Nimi
bi kaa ye Juu yaab na bi ke timoor ni aasub aabon na. Le Uwumbɔr chuu
nyan ni binib bibaa Juu yaab ponn ni, ki di nimi koon Juu yaab ponn ni, ke
ni yakr baanyoor, ni baawanyaan. 18 Nima pu na, ni taa li kpa kipupuk ke
ni jer bi. Ni ga ŋa kinye ki li kpa kipupuk? Ni po ye ibon la. Naa joo inyaan,
inyaan le joo nimi. Juu yaab pu le ni ŋmar, naa ye nimi pu le cha Juu yaab
ŋmar.

19 Nibaakan, ni ga len ke, “Uwumbɔr chuu nyan ni binib bibaa Juu yaab
ponn ni, ke u di timi koon bi ponn ni.” 20 Ni ye mbamɔn, Juu yaab aah kaa
gaa Yesu Kristo ki kii na, nima le cha Uwumbɔr di bi lii. Nimi le gaa u ki kii.
Nima le ni leŋ baaleleŋ. Ni taa li kpa kalmbaani. Ni li san Uwumbɔr. 21 U
nan daa Juu yaab aatafal. Ni li nyi ke u ga ŋmaa daa ni mu aatafal. 22 Ni kan
Uwumbɔr aah ŋan pu na, ki kan waah dar binib aatafal pu na. U dar binib
bi kaa kii tii u na aatafal la, le ki ŋa nimi tiŋann. Ni yaa beenin dii u kan, u
ga li beenin ŋani nimi tiŋann. Ni yaa kaa beenin dii u kan, u ga di ni mu lii la.
23 Juu yaab mu yaa kpeln ki yaa gaa Yesu Kristo ki kii kan, Uwumbɔr ga ki di
bi toŋ waanib pu; u ga ŋmaa ŋa kina. 24 Nimi bi kaa ye Juu yaab na, ni bi ke
timoor ni aasub aabon na, le Uwumbɔr gaa gii nimi ki di toŋ busunyaan pu,

binib aah kaa ŋani pu na. Nima le naa pəə u di Juu yaab, bi bi ke busunyaan aabon na, ki ki di toŋ busunyaan ngbaan pu.

Uwumbər aanimbaasaln

25 Nnaabitiib, m ban ke ni bee tibəbərkaan tibaa, aan ki taa li dak ke ni
kpa nlan sakpen. Juu yaab bibaa kpak tibənyaan tee la, ki ga kpak ti ki
nan saa buyoonn binib bi kaa ye Juu yaab aan Uwumbər lee bi na ga ŋmar
na. 26 N-yoonn ngbaan le Juu yaab məmək mu ga ŋmar. Ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ni ke,
“U gaal binib lir na ga nyan ni Sionn paacham,
ki nyan Jakob aayaabitiib aatunwanbir.
27 Maah puu tipuur ti tii bi na
le ye ke m ga nyan baatunwanbir bi chee.”
28 Tə, baah yii Yesu aabənyaan tee na, bi ye Uwumbər aadim la. Nima le ni
kan tinyoor ki ŋmar. Uwumbər mu nan lee bi; waah lee bi na, biyaajatiib
pu le u gee bi. 29 Uwumbər yaa lee binib ki ŋa tinyoor ŋa bi pu kan, waan
kpeln waalandak. 30 Nimi bi kaa ye Juu yaab na, n-yaayoonn na, ni nan yii
Uwumbər aaməb. Le dandana wee u san nimi kinimbaak, Juu yaab aah yii
u na pu. 31 Uwumbər aah san nimi kinimbaak pu na, nima le ga cha u san
Juu yaab bi kaa gaa Yesu ki kii dandana wee na kinimbaak. 32 U len ke Juu
yaab ni binib bi kaa ye Juu yaab na məmək ye titunwanbirdam, aan u san bi
məmək kinimbaak.
33 Uwumbər kpa nlan ni mbaem sakpen. Ubaa aan ŋmaa bee waah kpa
sakpen pu na. Waah siin pu na, ubaa aan ŋmaa bee ŋitaa ŋi pu u siin kina na.
Ubaa aan ŋmaa bee waah ŋani pu na. 34 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
“Ŋma nyi Uwumbər aalandak?
Ŋma ga ŋmaa tuk u waah ga ŋa pu na?
35 Ŋma tii u nibaa aan u giin tii u?”
36 Tiwan nimək bi na, ni nyan ni u chee la. U cha tiwan məmək beenin bi.
Tiwan məmək bi, ke ni pak u. Uma le yeh mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na. Amii.

12

Taah ga tun Uwumbər aatuln pu na

1 Nima pu na, nnaabitiib, Uwumbər aanimbaasaln pu le m gaŋ nimi, ni
di nimi aawon tii Uwumbər, ki ŋa kitork ki fu, ki bi chain, ki ga piir usui
na. Nimina le ye naah ga li dooni u mbaməm pu na. 2 Ni taa ki li bi ke
dulnyaa wee aanib aah bi pu na. Kpeln nimi aalandak man aan ki kpeln
nimi aabimbin. Nima le ni ga bee Uwumbər aah gee pu na. Ni ga bee naah
ga ŋa pu ki li bi mbaməm ki tun litunyaan ki piir usui na.
3 Tə, Uwumbər aah tii mi tininkpir pu na, nima le m bui unii umək bi ni
ponn ni na, ke u taa li dak ke u ŋan jer waah ŋan pu na. U li dak suuna,
Uwumbər aah cha unii məmək tii u naadii pu na. 4 Ti kpa tiwon aawan ni wiir
na tiwonbaan ponn ni la. Tiwon aawan məmək aatuln bi libaa libaa la. 5 Ti
mu bi kina la. Ti wiir, le taah kpaan Kristo chee na, ti kpaan tiwonbaan. Ti
məmək toŋ təb pu ke tiwon aawan aah toŋ təb pu pu na la. 6 Uwumbər tii timi
Waafuur Nyaan aapiin ibaabaa ke i cha ti tun waatuln libaabaa na. Waah tii
timi pu na, cha ti tun kina man. Unii aapiin yaa ye ke u nabr Uwumbər aah
len pu na kan, u len iliin ngbaan waah ŋa naadii pu na. 7 Uken aapiin yaa
ye Uwumbər aatuln kan, u li tun lituln ngbaan. Uken yaa ŋmaa mək binib
Uwumbər aabər kan, u li mək bi. 8 Uken yaa ŋmaa pəəni binib aataakpab
kan, u pəək bitaakpab. Uken mu yaa ŋmaa tii bigiim kan, u li tii bi ki li kpa

tibulchinn. Uken mu yaa ye Yesu aanib aaninkpel kan, utafal li bi bi ponn ni. Uken mu yaa ter binib baamukl ni kan, u li ter bi ki li kpa mpopiin.

9 Tɔ, ni li gee binib nisui ni. Ni li nan lituln li kaa ŋan na, ki li gee lituln li ŋan na. 10 Ni li gee tɔb mbamɔm, ke mmaalbaan ni aanib aah gee tɔb pu na, ki li pak biken ki jer nibaa. 11 Ni taa li san ligbanyakl man. Cha ninimbil li man Tidindaan aatuln pu, 12 ki li kpa mpopiin nimi aamakl pu, ki li kpa limɔr falaa ponn ni, ki li mee Uwumbɔr n-yoonn mɔmɔk, 13 ki yakr nimi aawan tii Uwumbɔr aanib bi lann ni na, ki chann bicham tichann.

14 Ni mee Uwumbɔr ke u ŋa tinyoor ŋa binib bi ŋani nimi falaa na pu. Ni bui bi ke, “Uwumbɔr ŋa tinyoor ŋa ni pu.” Ni taa sii bi. 15 Ni li kpa mpopiin binib bi kpa mpopiin na chee, ki li wii binib bi wii na chee. 16 Ni li kpaa kimɔbaan man. Ni li jɔnni bigiim man, ki taa li kpa kalmbaani. Ni taa li dak ke ni kpa nlan sakpen.

17 Unii yaa ŋa si bakaa kan, taa teen u. Ni li ŋani ni ŋan na binib mɔmɔk aanimbil ni. 18 Ni li pɔɔni nibaa man, ki li bi suuna binib mɔmɔk chee. 19 Maanigeekaab, binib yaa ŋa nimi bakaa kan, ni taa teen bi. Cha Uwumbɔr le daa bitafal. Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke Uwumbɔr len ke, “Min baanja le kpa nsan ke m daa binib aatafal. Min le ga teen bi.” 20 Ni ki ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, “Nkon yaa joo saadin kan, tii u tijikaar u ji. Nnyunyuu yaa joo u kan, tii u nnyun u nyu. Aa yaa ŋa kina kan, inimɔɔn ga ku u.” 21 Unii yaa ŋa si bakaa kan, taa cha bakaa ngbaan nyaŋ si. Cha tiŋann le nyaŋ bakaa.

13

Kii bitinjoob aamɔb

1 Ni ŋan ke binib mɔmɔk li keei baatiŋ aayidam aamɔb. Uyidaan ubaa aa bi ubaa pu see Uwumbɔr le cha u bi. Biyidam bi bi na, Uwumbɔr le nyan bi siin. 2 Nima pu na, unii yaa yii waatiŋ aayidam kan, u yii Uwumbɔr aah siin pu na la. Binib bi yii bi na ga kan ntafadaan. 3 Biyidam aa bi ke bi li faani binib bi tun lituln li ŋan na. Bi bi ke bi li faani binib bi tun lituln li kaa ŋan na la. Aa ban ke aa li kaar biyidam aa? Tun lituln li ŋan na, nima le bi ga pak si. 4 Bi ye Uwumbɔr aatutum ke bi biin aa pu la. Aa mu yaa tun lituln li kaa ŋan na kan, li san ijawaan. Bi kpa mpɔɔn ke bi daa aatafal. Bi ye Uwumbɔr aatutum ke bi daa binib bi tun lituln li kaa ŋan na aatafal. 5 Nima pu na, ni li keei nimi aatiŋ aayidam aamɔi, ki taa kan ntafadaan; nimi aalandak mu taa bii nimi.

6 Nima pu na, ni ŋan ke ni li pa lampoo mu. Bi ye Uwumbɔr aatutum bi u nan siin bi ke bi tun lituln ngbaan na la. 7 Nima pu na, ni li tii nimi aayidam baah ŋeer pu na. Ni li pa lampoo tii bilampoogaab. Ni li pak binib bi ŋeer mpakm na, ki li nyuŋni binib bi ŋeer nnyuŋ na.

Ngeehm

8 Ni taa li joo unii ubaa aapɔln. Naah joo tɔb aapɔln li na le ye ke ni li gee tɔb. Unii u gee binib na, u gbiin Uwumbɔr aakaal mɔmɔk la. 9 Ba pu? ikaal mɔmɔk nyan ni nkaal mu len ke, “Aa li gee binib biken ke saah gee aabaa pu na” ni la. Ikaal i len ke, “Taa gɔr kidagook, taa ku binib, taa su kinaayuk, taa gee nnyamɔn paani binib, taa li ban biken aawan” na, ikaal ngbaan, ni ikaal i gur na mɔmɔk nyan ni nkaal ngbaan ponn ni la. 10 Unii u gee binib na aa ŋani bi bakaa ubaa. Nima pu na, unii u gee binib na gbiin Uwumbɔr aakaal mɔmɔk aah len pu na la.

11 Ni li ŋani kina man. Ba pu? n-yoonn mumina ye linimaln aayoonn la. Ni ŋeer ke ni finn ngeen pu ki taa ki san ligbanyakl. Tidindaan aah ga gir ni bundaln na aan ki yunn. Le u ga nyan timi falaa mɔmɔk ponn ni. 12 Naan

yunn, kinyeek ga doo. Kitaak aawoln aa ki daa. Nima pu na, cha ti di cha
mbəmbəən ni aatuln, aan ki li kpa mbimbinyaan mu ŋeer nwiihn na. 13 Cha ti
li bi mbaməm, ke binib bi bi nwiihn ni na aah bi pu na, ki taa li ye bidanyurb,
ki taa nyu ndaan ki gbii, ki taa gər kidagook, ki taa ŋani yəl yəl aatuln, ki taa
jaa kijaak, ki taa li kpa lipiipoln. 14 Ni li bi ke Tidindaan Yesu Kristo aah bi pu
na, ki taa ki li ŋani nimi aabimbikpok aah ban pu na.

14

Taa galn aaŋeen aatə

1 Tə, unii u gaa Yesu ki kii, ki mu aa bee waasan mbaməm na, ni gaa u man.
Ni mu taa kpak u kinikpakpak waah joo beeni pu na pu. 2 Ubaa ga pak ke
tijikaar tibaa aa kə. Unii u kaa kee bee Yesu aasan mbaməm na ga li kə tinann.
3 Unii u kaa kə tijikaar tibaa na, u taa lik unii u kə tinann na fam. Unii u kə
tinann na mu taa galn unii u kaa kə tijikaar tibaa na; ba pu? Uwumbər gaa u
mu la. 4 Aa ye ŋma ki galn uken aatutunn? U yaa sil kan, u sil ki tii uma ubaa
Aadindaan la. U yaa ti ki lir kan, u lir ki tii uma ubaa Aadindaan la. Ni ye
mbaməŋ, u ga sil; ba pu? Uwumbər ga ŋmaa cha u sil.

5 Unii ubaa pak nwiin mubaa ki jer iken la. Ubaa mu len ke iwiin məmək
kpaan la. Cha unii məmək li nyi waah dak pu na, ki li ŋani kina. 6 Unii u pak
nwiin mubaa ki jer iken na, u pak mu ki tii Tidindaan la. Unii u kaa pak nwiin
mubaa ki jer iken na, u ŋa kina ki tii Tidindaan la. Unii u kaa kə tijikaar tibaa
na, u ji ti ki tii Tidindaan la; ba pu? u dooni Uwumbər le ki nin ji. Unii u kə
tijikaar tibaa na, waa ji ti, ki tii Tidindaan, ki mu dooni Uwumbər. 7 Unii ubaa
aa bi ubaa baanja pu, ubaa mu aakun aa ye uma baanja aabər. 8 Ti yaa bi kan,
ti bi ke ti li pak Tidindaan la. Ti yaa kpo kan, ti kpo ke ti li pak Tidindaan la.
Nima pu na, ti yaa bi, bee ti yaa kpo kan, ti ye Tidindaan yaab la. 9 Kristo nan
kpo ki fikr nkun ni, ke u li ye binib bi kpo na, ni binib bi fu na mu Aadindaan
la. 10 Sin, ba ŋa aa galn aana aabo? Sin, ba ŋa aa lik aana aabo fam? Ti məmək
ga sil Uwumbər aanimbiin ni, le u ji timi tibər. 11 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ
ni ke uma Uwumbər len ke,

“Ni ye mbaməŋ, binib məmək ga dan nan gbaan nnimbiin ni,
ki pak mi, ke min le ye Uwumbər.”

12 Nima pu na, ti məmək ga tuk Uwumbər taah ŋa pu na.

Taa gbii aana aabo pu libuul

13 Nima pu na, ti taa ki galni təb. Ni li nyi ki taa leŋ nina aabo Uwumbər
aasan ni. 14 Maah kpaan Tidindaan Yesu chee na, le m sil bee ke tiwan nibaa
aa kə nibaa pu. Unii mu yaa dak ke tiwan nibaa kə kan, ni kə u chee la. 15 Aa
yaa ji tijikaar ti kə aana aabo chee na, ki bii usui kan, naa ye ke aa gee u le
cha aa ŋa kina. Kristo le nan kpo u pu. Aa taa ŋa u fam saajikaar pu. 16 Ni
taa ŋani tiwan ni ga cha binib bii nimi aasanyaan na. 17 Uwumbər aanaan aa
ye tijikaar ni tiwanyukaan. Mu ye mbimbinyaan, ni nsuudoon, ni mpopiin,
Waafuur Nyaan aah tii timi pu na la. 18 Unii u dii Kristo ki bi kina na, u ga
piir Uwumbər aasui. Binib mu ga pak u.

19 Nima pu na, ni li pəəni nibaa aan ki li kpaan kiməbaan, aan ki ter təb ke
ni dii Uwumbər aasan mbaməm. 20 Ni taa bii Uwumbər aatuln tijikaar pu.
Tijikaar tibaa aa kə. Aa mu yaa ji tijikaar ti ga bii uken aasui na kan, nima
le aa ŋan. 21 Ni ŋan ke aa taa kiir aana aabo Uwumbər aasan ni; ni taa ŋmə
kitork aanann, ki taa nyu ndaan, ki taa ŋa tiwan nibaa ni ga cha aana aabo
tun titunwanbir ki lir na. 22 Aa yaa kə tijikaar tibaa, bee aa yaa kaa kə tibaa
kan, cha ni li bi aa ni Uwumbər chee. Unii u ji tijikaar ti ŋan u chee na, kaa

galni ubaa na, u kpa mpopiin la. 23 Unii u ji tijikaar, kaa pak ke ti ŋan na,
waabər bii la; ba pu? waa ŋa naadii ke ni ŋan. Unii yaa kaa pak ke tiwan ŋan,
ki ŋa ni kan, ni ye titunwanbir la.

15

Li pak aaŋeen aatə ki jer aabaa

1 Timi bi gaa Yesu ki kii mbaməm na, ni ŋan ke ti li ji limər, ki ter binib bi kaa
gaa u mbaməm na, ki taa ŋani tibaa aageehn baanja. 2 Cha ti məmək aatafal li
bi tinaabitiib ponn ni, aan ki ter bi, bi dii Uwumbər aasan mbaməm. 3 Kristo
aa nan ban ke u li ŋani uma ubaa aageehn. Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
“Ŋisiibil ŋi ye sin yee na choo min chee la.” 4 Tiwan nimək ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ponn ni na, ni ŋmee ke ti bae ni la. Waagbaŋ pəəni timi aataakpab, ki
ter timi ti li kpa limər, ki tii timi limakl. 5 Uwumbər u tii timi limər, ki pəək timi
aataakpab na tii nimi kiməbaan Yesu Kristo aah ban pu na, 6 aan ni məmək
li kpaan kiməbaan ki nyuŋ Uwumbər, u ye Tidindaan Yesu Kristo aate na.

Binib bi kaa ye Juu yaab na mu ŋun tibənyaan ngbaan

7 Ni gaa təb ke Kristo aah nan gaa nimi pu na, aan ki nyuŋ Uwumbər man.
8 M tuk nimi la, Kristo nan ter Juu yaab ki gbiin Uwumbər aah nan puu tipuur
tii biyaajatiib pu na, ki mək ke Uwumbər len mbaməŋ la, 9 ki cha binib bi
kaa ye Juu yaab na mu nyuŋ Uwumbər waanimbaasaln pu, ke naah ŋmee
waagbaŋ ponn ni ke,
“M ga doon si binib bi kaa ye Juu yaab na aakaasisik ni,
ki gaa ilahn ki pak si.”
10 Uwumbər ki len ke,
“Nimi bi kaa ye Juu yaab na,
ni li kpa mpopiin Uwumbər aanib chee,”
11 ki ki len ke,
“Nimi bi kaa ye Juu yaab na,
ni məmək pak Uwumbər man.
Ŋinibol məmək, li pak u mbaməm.”
12 Uwumbər aabənabr Aisaya mu nan len ke,
“Jese aayaabil ga fuu ni.
Uwumbər ga tii u mpəən u li ye
binib bi kaa ye Juu yaab na aayidaan.
Le bi ga gaa u ki kii.”
13 Uwumbər tii timi limakl la. Naah gaa u ki kii pu na, u gbiin nimi mpopiin
ni nsuudoon məmək. Nima le ni ga li kpa limakl sakpen, Waafuur Nyaan
aapəən pu.

Naah ŋa pu aan Pəəl ŋmee kina na

14 Nnaabitiib, m nyi nsui ni ke nimi aabimbin ŋan pam. Ni bee Uwumbər
aaliin mbaməm, ki ga ŋmaa sur təb. 15 Tə, m mu aah ŋmee kigbaŋ kimina tii
nimi na, m kpa lipobil ki teer nimi tibər tibaa pu; ba pu? Uwumbər san mi
kinimbaak, 16 ki ŋa mi Yesu Kristo aatutunn ke m tuk binib bi kaa ye Juu yaab
na Uwumbər aabənyaan, ki di bi tii Uwumbər, ke kitork na. Waafuur Nyaan
le ŋa bi chain ke bi piir usui. 17 Maah tun lituln tii Uwumbər na, le m ga ŋmaa li
kpa kipupuk Yesu Kristo pu. 18 M ban m tuk nimi Kristo aah cha m tun lituln
pu na la. Maan len biken aatuln pu. U cha m tuk binib bi kaa ye Juu yaab na
waabər ki tun lijinjiir aatun, ke bi kii waaməb. 19 Uwumbər Aafuur Nyaan
aapəən pu le m tun lijinjiir aatun, ke bi bee waah kpa mpəən pu na. Kina le
m mooni Kristo aabənyaan məmək Jerusalem ponn ni, ki di ti saa Ilirikum

aatiŋ ni. 20 Nnimbil nan man ke m moon Kristo aabɔnyaan tee, binib aah
kaa kee ŋun ti pu nin chee na. Maa nan ban m buen biken aah puen moon ti
nin chee na. 21 Ba pu? ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ponn ni ke,
“Binib bi kaa kee ŋun waabɔr na,
bi ga ŋun, ki bee taatataa.”*

Pɔɔl aah ŋa nlandak ke u mann Rom yaab pu na

22 Tɔ, maah ban m moon tibɔnyaan tee nima chee na, nima pu le maa kee
kan nsan ke m dan ni chee. 23 Ŋibin pam aakaasisik ni, le nnimbil man ke m
dan ni chee. Maah kaa ki kpa lituln do chee na na, m ban ke m dan ni chee
dandana wee la. 24 M yaa cha Speenn aatiŋ ni kan, m ban ke m dii ni chee,
ki nan mann nimi, ki yunn ni chee siib, aan ki li kpa mpopiin. Nima kan, ni
ga ŋmaa ter mi m buen Speenn aatiŋ ni. 25 Dandana wee, m cha Jerusalem
m ti tii Uwumbɔr aanib bi bi nima na ŋimombil la. 26 Ba pu? Yesu aanib bi bi
Masedonia aatim ni, ni Akaya aatim ni na, nan too ŋimombil baageehn pu ki
di ŋa ŋŋaal ni, ke m ti di tii Uwumbɔr aanib bi ye bigiim na Jerusalem ponn
ni. 27 Ni ye mbamɔn la, baageehn pu le bi nan tii bi. Ni ŋan ke bi tii bi; ba pu?
tibɔnyaan tee nan nyan ni Jerusalem aanib chee le ki fuu ni bi chee. Nima le
ni ŋan ke bi mu tii bi ipiin. 28 M yaa fuu Jerusalem ki ti tii bi ipiin ngbaan kan,
m ga nyan nima chee, ki dii ni chee, le ki nin buen Speenn aatiŋ ni. 29 M nyi
ke m yaa fuu ni ni chee kan, Kristo ga ŋa tinyoor sakpen ki ŋa ti pu.

30 Nnaabitiib, Tidindaan Yesu Kristo pu, ni Uwumbɔr Aafuur Nyaan
aageehn pu, m gaŋ nimi ke ni li mee Uwumbɔr linimaln ki tii mi, 31 ke u biin
m pu, aan Judea aatiŋ aanib bi kaa gaa Yesu ki kii na taa ku mi, ki mee u ke
maah ga tii Uwumbɔr aanib ipiin i na, i ga li mɔ bi. 32 Ni yaa mee Uwumbɔr
kina tii mi aan u yaa kii kan, m ga fuu ni ni chee, ki ga li kpa mpopiin. Le m
ni nimi aataakpab ga pɔɔk. 33 Uwumbɔr u tii timi nsuudoon na li bi ni mɔmɔk
chee. Amii.

16

Pɔɔl ubaa aadoon

1 Tɔ, m ban ke ni gaa tina aabo Fiibi. U ye upii u ter Yesu aanib bi bi Senkrea
aatiŋ ni na la. 2 U nan ter binib pam ki ter m mu. Nima na, ni mu gaa u
Tidindaan pu, naah ŋeer Uwumbɔr aanib pu na, ki li ter u waah ga li ban pu
na.

3 Ni doon Prisila ni uchal Akuila tii mi. Bi ye maatutuŋeer tiib Yesu Kristo
aatuln ponn ni la. 4 M pu le bi mɔmɔk ba ga kpo. Nima le m dooni bi. Naa ye
mi baanja le dooni bi. Yesu aanib bi kaa ye Juu yaab na mɔmɔk mu dooni bi.
5 Ni doon Yesu aanib bi kuuni bido na.

Ni doon njɔ Epanetus, u m gee u na, ki tii mi. Uma le puen gaa Kristo ki
kii, Asia aatiŋ ni. 6 Ni doon Mari tii mi. U nan tun lituln pam ki ter nimi. 7 Ni
doon nnaabitiib Andronikus ni Junia. Bi nan bi kiyondiik ni m chee. Bi kpa
liyimbil Yesu aakpambalb chee, ki nan puen mi ki gaa Kristo ki kii.

8 Ni doon njɔ Ampliatus tii mi. M gee u sakpen Tidindaan pu la. 9 Ni
doon njɔ Ubanus tii mi, u ye timi aatutuŋeer Kristo aatuln ponn ni. Ni doon
Stakis u m gee u na ki tii mi, 10 ki doon Apeles, u nyaŋ ntɔŋ Kristo pu na, ki
doon Aristobulus aachiln ni aanib, 11 ki doon nna aabo Herodionn, ki doon
Nasisus aachiln ni aanib bi dii Tidindaan na.

12 Ni doon Traifina ni Traifosa bi tun lituln tii Tidindaan na, ki doon tina
aabogeehn Pesis u tun lituln pam tii Tidindaan na, 13 ki doon Tidindaan

* **15:21** : Lik Aisaya 52.15.

aanibaməɲɲ Rufus, ni una u kpaln m mu aana na, 14 ki doon Asinkritus ni
Flegonn, ni Hemes, ni Patrobas, ni Hemas, ni tinaabitiib bi bi bi chee na,
15 ki doon Filologus, ni Julia, ni Nereus ni uninkpan, ni Olimpas, ni Uwumbər
aanib biməkbi bi chee na.
16 Ni li dooni təb mbaməm.* Yesu Kristo aanib bi bi ŋipepel məmək ni na
dooni nimi.

Kookoo aasurm

17 Nnaabitiib, m ganŋni nimi ke ni li nyi binib bi jaani nimi ki cha ni lir, ki
kpak naah nan bae Uwumbər aabər ti na. Ni nya bi chee man. 18 Binib bi bi
kina na aa dii Tidindaan Yesu Kristo. Bi dii bima bibaa aasui aah ban pu na
la. Bi kpa mməməən ki ŋmanni bininyaam. 19 Nimi ma kan, binib məmək nyi
naah kii Yesu Kristo aaməb pu na. Nima le m kpa ni pu mpopiin sakpen. M
ban ke ni li kpa nlan ki li tun lituln li ŋan na, ki li bi chain, ki taa li tun lituln
li kaa ŋan na. 20 Naan yunn, le Uwumbər u tii timi nsuudoon na, ga cha ni di
nitaa taa kinimbəŋ pu.
Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu.
21 Timoti, u ye maatutuŋeer na dooni nimi. Nnaabitiib Lusius, ni Jasonn,
ni Sosipata mu dooni nimi.
22 Min Tesius u ŋmee kigbaŋ kee tii Pəəl na, m mu dooni nimi Tidindaan pu.
23 Gayus u chann m ni Yesu aanib məmək tichann na, u mu dooni nimi.
Erastus, u joo kitiŋ kee aamombil na, u mu dooni nimi. Tina aabo Kəətus mu
dooni nimi.
[24 Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni məmək pu. Amii.]

Kookoo aapak aameel

25 Cha ti nyuŋ Uwumbər. U kpa mpəən ke u cha ni sil mbaməm. Maah
mooni Yesu Kristo aabənyaan ti na le len kina. Ti ye tibəbərkaan ti kpiir na la.
N-yaayoonn na ti nan bər la. 26 Dandana wee, ti nyan mpaan pu. Uwumbər
aabənabtiib nan ŋmee ti waagbaŋ ni. Uwumbər, u bi n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na le siin ke ŋinibol məmək ŋun tibənyaan ngbaan, aan ki bee, ki tii u
naadii, ki kii waaməb.
27 Uwumbər baanja le kpa nlan. Ubaa aa ki bi. Uma le yeh mpakm Yesu
Kristo pu, n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

* **16:16** : Bi nan ŋmee ke: Moor təb aatakpan ni mbimbin mu bi chain na.

Njan aagbaŋ ki Pɔɔl ŋmee ki tii KORINT YAAB na

1 Min Pɔɔl u Yesu Kristo yin mi ke m le ye waakpambal, Uwumbər aageehn
pu na, m ni tina aabo Sosenes le ŋmee kigbaŋ kee 2 tii Uwumbər aanib bi bi
Korint aatiŋ ni na. Uwumbər Aafuur Nyaan ŋa nimi bininyaam Yesu Kristo
pu, ki yin nimi ke ni li ye waaninyaam, ni binib bimək yin Tidindaan Yesu
Kristo aayimbil ntim məmək ni na. U ye Bidindaan, ni ti mu Aadindaan.
3 Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu ki tii nimi
nsuudoon.

Tinyoor ti bi Yesu Kristo ni na

4 N-yoonn məmək m dooni Maawumbər ni pu. Waah ŋa nimi tiŋann Yesu
Kristo pu na, le m dooni u. 5 U pu, ni kan Uwumbər aanyoor tiwan məmək
ponn ni, ki nyi waabər, ki ŋmaa len ti mbaməm. 6 Ba pu? taah nan tuk nimi
Kristo aabər na, ni gaa ti mbaməm. 7 Nima pu na, naa lann Uwumbər Aafuur
Nyaan aapiin mubaa, ki bi ki kii bundaln Tidindaan Yesu Kristo ga gir ni na.
8 U mu ga pɔɔ nimi aataakpab waasan wəb, ni taa li kpa taani Tidindaan Yesu
Kristo aataak daal. 9 Uwumbər ŋani waah len pu na la. U yin nimi ke ni ni
Ujapɔɔn Tidindaan Yesu Kristo li kpaan kijətiik ni təb.

N-yakr mu bi Yesu Kristo aadidiliib ponn ni na

10 Nnaabitiib, m gaŋ nimi Tidindaan Yesu Kristo aayimbil pu ke ni məmək
li ŋun tii təb, aan kinikpakpak taa li bi nikaasisik ni; ni li kpa kiməbaan,
ki li kpaan nlandak mubaa. 11 Nnaabitiib, Kloe aachiln ni aanib tuk mi ke
kinikpakpak bi nikaasisik ni. 12 Maah len pu na le ye ke ubaa len ke u dii Pɔɔl
la, uken mu len ke u dii Apolos la, uken mu len ke u dii Piita la, uken mu len
ke u dii Kristo la. 13 Kristo yakr la aa? Bi kpaa min Pɔɔl ndəpuinkoo pu ki tii
nimi ii? Bi muin nimi nnyun ni Pɔɔl aayimbil ni la aa?
14 M dooni Uwumbər ke maa muin ni ponn ni ubaa nnyun ni, see Krispus
ni Gayus baanja. 15 Nima pu na, ubaa aan ŋmaa len ke bi muin nimi nnyun
ni maayimbil ni.
16 M muin Stefanas aachiln ni aanib mu nnyun ni. M mu aa ki teer ke m
muin unii uken kpee. 17 Ba pu? Kristo aa tun ni mi ke m nan muin binib
nnyun ni. U tun ni mi ke m nan tuk bi waabənyaan ngbaan la. Naa ye ke m
di binib aalan le tuk bi. M yaa ba ŋa kina kan, ni ba ga cha Kristo aah kpo
ndəpuinkoo pu na ŋa yəli.

Yesu Kristo le ye Uwumbər aapɔɔn, ni waalan

18 Binib bi ga kuln na, ti yaa tuk bi ke Kristo nan kpo ndəpuinkoo pu ki tii
bi kan, ni bi ke kijərk aaliin na le ki tii bi. Ni mu ye Uwumbər aapɔɔn le ki tii
timi bi ŋmar na. 19 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ponn ni ke uma Uwumbər bui
ke,*
“M ga cha bilankpalb aalan bee yəli,
m ga yii binibiwolm aalan.”
20 Bilankpalb bi la? Binibiwolm mu bi la? Dandana aanib bi kpak kinikpak-
pak na mu bi la? Uwumbər cha dulnyaa wee aalan ŋa yəli.

* **1:19** : Lik Aisaya 29.14.

21 Uwumbɔr u kpa nlan na len ke dulnyaa wee aalan aa ŋmaa cha binib
bee u. Nima pu na, u gaa binib bi gaa Yesu ki kii na lii, kijɔrk aabɔr ti ti joo
tuk binib na pu. Waageehn le na. 22 Juu yaab ban ke bi kan lijinjiir aawan,
le ki nin gaa Yesu ki kii, Griik yaab mu ban nlan. 23 Le ti tuk bi Kristo aah
kpo ndɔpuinkoo pu ki tii bi pu na. Ni ye linŋuul aabɔr le ki tii Juu yaab, ki ye
kijɔrk aabɔr ki tii binib bi kaa ye Juu yaab na mu. 24 Tɔ, Kristo le ye Uwumbɔr
aapɔɔn ni waalan ki tii binib bi u yin bi na, bi ye Juu yaab na, ni bi kaa ye Juu
yaab na mu. 25 Ba pu? Uwumbɔr aajɔrk kpa nlan jer binib aalan, le waagiin
mu kpa mpɔɔn jer binib aapɔɔn.

26 Nnaabitiib, teer naah nan bi pu buyoonn Uwumbɔr yin nimi na. Ni ponn
ni, naa ye binib pam le nan kpa nlan, naa ye binib pam le nan ye mpɔɔndam,
naa ye binib pam le nan ye mpɔɔn aamaal ni aanib. 27 Uwumbɔr nyan binib
bi ye bijɔrb dulnyaa ni aanib aanimbil ni na, le ki tee cha binib bi kpa nlan na
ji inimɔɔn. U nyan binib bi ye bigiim dulnyaa ni aanib aanimbil ni na, le ki
tee cha bipɔɔndam ji inimɔɔn. 28 U nyan bigiim, ki nyan binib bi ye fam binib
aanimbil ni na, ki nyan binib bi kaa ye nibaa binib aanimbil ni na mu, aan ki
ŋa binib bi kpa ipɔɔn na yɔli. 29 U ŋa kina ke unii ubaa taa li kpa kipupuk ubaa
pu uma Uwumbɔr chee. 30 Uwumbɔr cha ni ni Yesu Kristo kpaan la, ki cha u
ye timi aalan. Yesu pu, le u len ke timi aabɔr ŋan, ki ŋa timi waaninyaam, ki
gaa timi lii. 31 Nima pu na, ni li ŋani naah ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ponn ni pu
na ke, “Unii umɔk ban u li kpa kipupuk na, u li kpa kipupuk Uwumbɔr pu.”†

2

Baah kpaa Yesu Kristo ndɔpuinkoo pu pu na aabɔr

1 Nnaabitiib, nima pu na, maah nan dan nan tuk nimi Uwumbɔr aabɔr na,
maa nan di mmɔmɔɔn ni binib aalan le tuk nimi. 2 Ba pu? maa nan ban m
dakl tibɔr tibaa nikaasisik ni see Yesu Kristo aabɔr, ni waah kpo ndɔpuinkoo
pu pu na aabɔr. 3 Maah nan bi ni chee na, m nan ye udabur la. Ijawaan
pu, le nwon nan gbaa. 4 M nan joo Uwumbɔr aaliin tuk nimi, kaa nan joo
mmɔmɔɔn ni binib aalan tuk nimi. M nan tuk nimi Uwumbɔr aaliin ki mɔk
nimi Waafuur Nyaan aah kpa mpɔɔn pu na; 5 ba pu? m nan ban ke ni gaa
Yesu ki kii Uwumbɔr aapɔɔn pu, ki taa li ye binib aalan pu.

Uwumbɔr aalan

6 Tɔ, ti len nlan aabɔr ki tuk binib bi chikr Uwumbɔr aabɔr wɔb na. Nlan
ngbaan mu aa ye dulnyaa aalan, ki mu aa ye dulnyaa wee ni aabɔrb aalan.
Dulnyaa wee ni aabɔrb aapɔɔn bi bar la. 7 Ti len Uwumbɔr aabɔbɔrkaan
aalan mu nan bɔr na aabɔr la. Uwumbɔr aah kaa nan kee naan dulnyaa wee
na, u nan dakl nlan mue, ke ti mu ji waamɔɔn. 8 Dulnyaa wee ni aabɔr ubaa
aa nyi nlan ngbaan. Bi yaa ba nyi kan, baa ba ga kpaa Tidindaan u yeh tiwan
mɔmɔk na ndɔpuinkoo pu. 9 Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke,

“Tiwan ni binib aanimbil aa kee kan ni,
bitafal mu aa kee ŋun ni pu,
aan baalandak aa kee dakl naabɔr na,
nima le Uwumbɔr ŋa tii binib bi gee u na.”*

10 Le Uwumbɔr cha Waafuur Nyaan kpiir tiwan ngbaan mɔk timi. Ba pu?
Nfuur Nyaan ngbaan nyi tiwan mɔmɔk, ki nyi Uwumbɔr aasui ni aabɔr mu.
11 Unibɔn ma kan, ubaa aa nyi usui ni aabɔr. Waawiin mu bi u ni na baanja
le nyi. Kina pu na, ubaa aa nyi Uwumbɔr aasui ni aabɔr, Uwumbɔr Aafuur

† **1:31** : Lik Jeremia 9.24. * **2:9** : Lik Aisaya 64.4.

Nyaan baanja le nyi. 12 Naa ye dulnyaa wee aabimbin le ti gaa. Uwumbɔr Aafuur Nyaan le ti gaa, aan ki bee tiwan ni Uwumbɔr tii timi, waabulchinn pu na.

13 Tibɔr ngbaan le ti joo tuk binib. Naa ye iliin i binib aalan mɔk timi na, le ti joo tuk bi. Ti joo iliin i Uwumbɔr Aafuur Nyaan mɔk timi na la. Ti joo Uwumbɔr Aafuur Nyaan aaliin le tuk binib Waafuur Nyaan aabɔr. 14 Unii u kaa kpa Uwumbɔr Aafuur Nyaan na, u yii Nfuur Nyaan aabɔr, ki dak ke Nfuur Nyaan aabɔr ye kijɔrk aabɔr la. Uwumbɔr Aafuur Nyaan le cha binib bee mu aabɔr. Nima pu na, unii u kaa kpa Uwumbɔr Aafuur Nyaan na aa ŋmaa bee mu aabɔr. 15 Unii u kpa Uwumbɔr Aafuur Nyaan na nyi tibɔr mɔmɔk, le unii ubaa aan bee udaan ngbaan aabimbin. 16 Ŋma nyi Uwumbɔr aalandak? Ŋma ga ŋmaa mɔk u waah ga ŋa pu na? Timi le kpa Kristo aalandak.

3

Uwumbɔr aatutum aabimbin

1 Nnaabitiib, maa ŋmaa len ni chee ke maah ga len binib bi kpa Uwumbɔr Aafuur Nyaan na chee pu na. M len ni chee ke maah ga len binib bi dii dulnyaa aasan na chee pu na la. Ni laa ye mbipɔm le Kristo aasan ponn ni. 2 Mbipɔm ŋaa libiil la. Baa ŋmaa ŋmɔ tinann. Kina le cha m nan tuk nimi iliin i diin na. Ba pu? naa nan kee ŋmaa beer iliin i pɔɔ na. Dandana wee naa kee nin bee. 3 Ba pu? ni laa beenin bi ke binib bi dii dulnyaa aasan na la. Ni ponn ni bibaa kpa lipiipoln ki kpak tɔb kinikpakpak. Nima le mɔk ke ni dii ke dulnyaa aanib aah dii pu na, ki ŋani ke dulnyaa yaab na. 4 Ubaa yaa len ke u dii Pɔɔl, le uken mu yaa len ke u dii Apolos kan, naa naahn dulnyaa yaab aa?

5 Ŋma ye Apolos? Ŋma ye Pɔɔl? Ti po ye Uwumbɔr aatutum bi ter nimi ke ni gaa Yesu ki kii na la. Ti mɔmɔk tun lituln li Uwumbɔr tii timi ke ti tun na la. 6 Min le bun tijikaar, le Apolos ŋani nnyun; Uwumbɔr le cha ti punni ki muuni. 7 Nima na, unii u bun na, ni unii u ŋani nnyun na, aa ye nibaa. Uwumbɔr u cha ti punni ki muuni na, uma le ye u nyuun na. 8 Unii u bun na, ni unii u ŋani nnyun na kpaan la. Uwumbɔr ga tii unii mɔmɔk waapar, waatuln aah ŋeer pu na. 9 Ba pu? ti ni Uwumbɔr kpaan le ki tun lituln. Ni bi le ke Uwumbɔr aasaak na. Ni bi le ke Uwumbɔr aadiik na.

10 Uwumbɔr aah ter mi pu na, le m ye kidiik aatotoor aaninkpel u kpa nlan, ki maa kidiik ngbaan aadinyikl na. Le bi mu paa na maa li pu. Unii mɔmɔk li nyi waah ga ŋa pu ki maa lidinyikl ngbaan paab na. 11 Yesu Kristo le ye lidinyikl li bi maa na. Ubaa aa ŋmaa maa lidinyikl liken. 12 Bibaa ga di salmaa, bibaa tikunabr, bibaa ŋitakpanyaan maa kidiik ngbaan; bibaa mu ga di idɔ, bibaa timoor, bibaa ŋikak, ki maa. 13 Binib mɔmɔk aatuln ga nan nya mpaan pu. Bundaln Uwumbɔr ga ji binib tibɔr na, liyaadaal ngbaan ga mɔk baatuln aah ye pu na. Liyaadaal ngbaan mmii aataak daal le na. Mmii ngbaan ga tɔŋ lik binib mɔmɔk aatuln aah bi pu na. 14 Binib mɔmɔk aah maa lidinyikl paab pu na, mmii yaa kaa gaa kan, bi ga kan baatuln aapar. 15 Mmii ngbaan yaa gaa unii aah maa pu na kan, waan kan waatuln aapar. Uma ubaa ga ŋmar, ki ga li bi ke unii u ŋmar mmii ni na.

16 Naa nyi ke ni ye Uwumbɔr aadiik aa? Naa nyi ke Uwumbɔr Aafuur Nyaan bi ni ni ii? 17 Unii yaa bii Uwumbɔr aadiik kan, Uwumbɔr ga bii udaan ngbaan. Ba pu? Uwumbɔr aadiik bi chain la. Nimi le ye kidiik ngbaan.

18 Ni taa ŋmanni nibaa. Unii yaa bi nikaasisik ni ki dak ke u kpa dulnyaa wee ni aalan kan, cha u di nlan ngbaan lii, aan ki kan Uwumbɔr aalan.

19 Ba pu? dulnyaa wee ni aalan ye kijərk le Uwumbər chee. Ni ŋmee
Uwumbər Aagbaŋ ni ke, “U chur bilankpalb baalan ni,” 20 ki ki ŋmee ke, “U nyi
bilankpalb aalandak, ke i ye yəli la.”* 21 Nima pu na, ubaa taa li kpa kipupuk
binib pu. Tiwan məmək ye nimi yaan la. 22 Min Pəəl, ni Apolos, ni Siifas,† ni
dulnyaa wee, ni liməfal, ni nkun, ni tiwan ni bi dandana na, ni tiwan ni ga
li bi n-yoonn mu choo na məmək ye nimi yaan la. Ni mu ye Kristo yaab la.
23 Kristo mu ye Uwumbər yoo la.

4

Yesu Kristo aatutum aabimbin

1 Ni ŋan ke ni bee ke ti ye Kristo aatutum la. Uwumbər di waabəbərkaan
ŋa tiŋaal ni ke ti di tuk binib. 2 Bi yaa di tiwan ŋa unii aaŋaal ni kan, ni ŋan
ke u ŋa ni mbaməm. 3 Mma kan, nimi, bee dulnyaa ni aanib yaa ji mi tibər
kan, ntafal aa bi ni ni. M mu aa ji mbaa tibər. 4 Maa nyi tiwan nibaa nsui ni
aan naa ŋan. Nimina mu aa mək ke maabər ŋan Uwumbər chee. Tidindaan
le ye u ji mi tibər na. 5 Nima pu na, ni yaa kaa kee ŋeer kan, ni taa ji unii ubaa
tibər, see Tidindaan nan gir ni. Uma le ga kpiir tiwan ni bəə mbəmbəən ni na,
ki kpiir unibən məmək aalandak. Liyaadaal ngbaan kan, Uwumbər ga pak
binibaməm məmək.

6 Nnaabitiib, maah len pu na, m len ŋaŋ m ni Apolos aabər, ke m ter nimi
la. M ban ke ni dii Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na. Ni taa li kpa kipupuk
ubaa pu ki lik uken fam. 7 Ŋma ŋa si le aa jer uken? Saah kpa ni na, naa ye
Uwumbər le tii si ii? Uwumbər aah tii si na, ba ŋa aa kpa kipupuk ke uma le
aah kaa tii si na?

8 Ni dak ke ni puun kan tiwan bab a, ki ye bipəəndam, ki kpaln bibərb, ki
cha timi a. Ni yaa ba sil ye bibərb aan ti mu li ye bibərb ni chee kan, ni ba ga
li mə timi. 9 Ba pu? m dak ke Uwumbər ŋa timi waakpambalb puwəb yaab.
Ti naahn bijab bi, bi ga ku bi binib aanimbil ni na la. Ti ye lijinjiir aawan le
dulnyaa wee ni. Ti ye lijinjiir aawan, binib ni Uwumbər aatuuntiib aanimbil
ni. 10 Kristo pu, ti ye bijərb la; le nimi ye bilankpalb Kristo aasan ni. Ti ye
bigiim la; le nimi ye bipəəndam. Ni kan nnyuŋ binib chee; le tima ye fam bi
chee. 11 Nkon le joo timi, nnyunyuu mu joo timi, le ki nan saa dandana wee.
Ti peeni tiwanchar la. Le binib gbaa timi. Taa kpa taah ga li koo nin chee
na. 12 Ti tun lituln linimaln, ki joo timi aaŋaal imina le ki tun. Binib seei timi
la, le ti bui bi ke, “Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ni pu.” Bi ŋani timi falaa la, le ti ji
limər. 13 Bi bii timi la, le ti len bi iməliinyaan. Bi ŋani timi ke dulnyaa aajəŋ,
ni litapuln pu aabir na la, le ki nan saa din.

14 Maa ŋmee tibər ngbaan m jinn nimi inimɔən. M ban m sur nimi ke
maabigeehm na la. 15 Ba pu? ni yaa kpa bimɔməkb ŋichur kipiik Kristo aasan
ni kan, ni kpa te ubaa baanja la. Min le ye nite. Kinye? maah nan tuk nimi
tibənyaan tee na, le m kpaln nite Yesu Kristo aasan ni. 16 Nima pu na, m gaŋni
nimi, ni li dii ke maah dii pu na. 17 Nima le m ga cha Timoti dan ni chee. U
ye maabogeehn Tidindaan aasan ni, ki bi mbaməm. U ga teer nimi maah dii
Kristo aasan pu na, ki ga teer nimi ke m tuk Kristo aanib bi bi ŋipepel məmək
ni na ke bi mu dii kina.

18 Ni ponn ni bibaa kpa kalmbaani, ki dak ke maan dan ni chee.
19 Tidindaan yaa kii kan, m ga dan ni chee dandana wee, ki nan bee binib bi
kpa kalmbaani na aabimbin. Maan lik baaliin. M ga lik ke Uwumbər aapɔən
bi bi chee aan mu aa bi. 20 Uwumbər aanaan aa ye iliin. Mu ye mpɔən la. 21 Ni

* **3:20** : Lik Ilahn 94.11. † **3:22** : Siifas ye Piita aayimbil liken la.

ban ke m dan ki li joo ni ntafadaan, aan ni ban ke m dan ki li joo ni ngeehm aaliin ni nsuudoon la?

5

Kininsuŋ ki bi nikaasisik ni na

1 Tɔ, bi tee len ke kininsuŋ aatuln bi nikaasisik ni, ke ni ponn ni ubaa gaa
ute aapuu. Hali binib bi kaa dii Uwumbɔr aasan na aa ŋani kina. 2 Nimi ŋani
kina la, ki mu kpa kalmbaani. Ba ŋa naa bii nisui? Ni ŋan ke ni nyan unii u
ŋa kina na nikaasisik ni. 3 Mma kan, nwon aa bi ni chee, maalandak mu tee
bi ni ni. Nima pu na, m puun siin unii u ŋa kina na ntafadaan, ke maah bi ni
chee le na. 4 Ni yaa kuun tɔb chee kan, maawiin, ni Tidindaan Yesu aapɔɔn
mu bi ni chee, Tidindaan Yesu aayimbil ni, 5 ni di udaan ngbaan ŋa kinimbɔŋ
aaŋaal ni, ke ki cha uwon ji falaa dulnyaa wee ponn ni. Nima le waawiin ga
ŋmar bundaln Tidindaan ga ji binib tibɔr na.

6 Naa ŋan ke ni li kpa kipupuk. Naa nyi ke boroboro aanyɔk siib le cha
boroboromɔn duuni ii? 7 Ni ŋan ke ni nyan boroboro aanyɔkpok, aan ki li
ye boroboro u kaa kpa nnyɔk na. Ni sil ye boroboro u kaa kpa nnyɔk na
la. Maah len pu na le ye ke titunwanbir siib ga bii ni mɔmɔk. Nima pu na,
ni nyan titunwanbir mɔmɔk nikaasisik ni. Ni ye bininyaam la. Ni li ŋani
ke bininyaam na. Ba pu? Kristo nan di ubaa toor kitork tii Uwumbɔr, timi
aatunwanbir pu. 8 Nima pu na, cha ti li ji Lakr-jer aajim,* ki ŋmɔ boroboro u
kaa kpa nnyɔk na, ki di boroboro aanyɔkpok lii. Maah len pu na le ye ke ti li
dak ilandak i ŋan na, ki li ŋani mbamɔm, ki di bakaa ni titunwanbir lii.

9 Tɔ, m nan ŋmee kigbaŋ ki tuk nimi ke ni ni bidagoob taa kpaan tɔb chee.
10 Maa len dulnyaa aanib pu; dulnyaa aanib bi ye bidagoob, ni binimandam,
ni binib bi ji biken pempem na, ni biwaadam na, naa ŋmaa nya bi chee, see
ni nyan dulnyaa wee ni. 11 Maah len pu na le ye ke unii u len ke u dii Kristo
aasan na, u yaa ye udagoor, bee unimandaan, bee uwaadaan, bee ŋisiibil
daan, bee udagbiir, bee unii u ji binib pempem na kan, ni ni udaan ngbaan
taa kpaan. Hali ni taa ji u chee tijikaar.

12-13 Binib bi kaa ye Yesu aanib na, maan siin bi ntafadaan. Naa ye maabɔr.
Uwumbɔr le ga siin bi ntafadaan. Binib bi ye Yesu aanib na yaa ŋani ni
kaa ŋan na kan, nimi nibaa siin bi ntafadaan man. Nima pu na, ni nya
utunwanbirdaan ngbaan nikaasisik ni.

6

Naah joo biken chaa libɔjil ni pu na

1 Tɔ, ni ponn ni ubaa ni uŋeen aatɔ yaa kpa tibɔr kan, ba ŋa ni chaa bibɔjirb
chee, binib bi kaa dii Uwumbɔr aasan na aanimbiin ni, bi ti len tibɔr ngbaan,
kaa cha Uwumbɔr aanib len ti? 2 Naa nyi ke Uwumbɔr aanib ga ji dulnyaa
yaab tibɔr aa? Ni yaa ga ji dulnyaa yaab tibɔr kan, naa ŋmaa toor tibɔr waatiir
aa? 3 Naa nyi ke ti ga ji Uwumbɔr aatuuntiib tibɔr aa? Ŋmaninkabaa dandana
wee aabɔr? 4 Nima pu na, tibɔr yaa bi nikaasisik ni kan, cha binib bi ye
biwaatiib nikaasisik ni na len ti. 5 M len ke m jinn nimi inimɔɔn la. Ulankpal
ubaa aa bi nikaasisik ni ii? Ni ponn ni ubaa aan ŋmaa len tibɔr tii nimi ii? 6 le
ki cha ubaa ni una aabo cha bibɔjirb chee, ki ti cha binib bi kaa gaa Yesu ki
kii na len baabɔr.

---

* **5:8** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbɔr nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

7 Ni yaa po kpa tibɔr nikaasisik ni, ki di ŋa bibɔjirb aaŋaal ni kan, naa dii
Yesu aasan mbamɔm. Aana aabo yaa ŋa si bakaa, bee u ji saawan kan, taa gar
u. Aa yaa kaa gar u kan, ni soor ni aa di ti buen bibɔjirb chee. 8 Ni ye naabitiib
la; le nimi nibaa ŋani tɔb bakaa, ki su tɔb kinaayuk. 9 Naa nyi ke binib bi
aabimbin kaa ŋan na aan kan Uwumbɔr aanaan aa? Ni taa ŋmanni nibaa
man; bibɔnbɔnn, ni biwaadam, ni bidagoob, ni bijab bi di biŋeen aatɔtiib
kpaln bipiib ki doo bi chee na, ni bijab bi mu di bibaa ŋa bipiib ki cha bijab
ŋeen aatɔtiib doo bi chee na, 10 ni binaayukb, ni binimandam, ni bidagbiirb,
ni ŋisiibildam, ni binib bi ji biken pempem na, aan kan Uwumbɔr aanaan. 11 Ni
ponn ni bibaa nan bi kina la; le Uwumbɔr finn nipobil, ki ŋa nimi binib bi bi
chain na, ki len ke nimi aabɔr ŋan, Tidindaan Yesu Kristo aayimbil pu, ni timi
Aawumbɔr Aafuur Nyaan pu.

Cha Uwumbɔr kan nnyuŋ saawon pu

12 Nimi bibaa bui ke tiwan nibaa aa kɔ. Tɔ, ni mu aa ye tiwan mɔmɔk
le ga ter nimi. Tiwan nibaa aa kɔ; m mu aan cha tiwan nibaa chuu mi
tinaagbiir. 13 Bibaa len ke lipuul pu le tijikaar bi, le tijikaar mu pu, lipuul bi.
Tɔ, Uwumbɔr ga cha ni mɔmɔk nilee ŋa yɔli. Timi aawon tee aa bi kidagook
aatuln pu, ti bi Tidindaan aatuln pu la. Tiwon mu ye Tidindaan yaan la.
14 Uwumbɔr nan fikr Tidindaan nkun ni. Waapɔɔn pu, u ga fikr timi mu nkun
ni.

15 Naa nyi ke nimi aawon ye Kristo aawon aawan aa? M ga di nwon tee, ti
ye Kristo aawan na, ki di kpaan upiidagoor aawon ni ii? Maan ŋa kina kpala.
16 Naa nyi ke unii u doon upiidagoor chee na, bi kpaan tiwon tibaa la aa? Ba
pu? Uwumbɔr Aagbaŋ len ke, “Upii ni uja yaa nyi tɔb kan, bi kpaa tiwon tibaa
la.” 17 Tɔ, unii u kpaan Tidindaan chee na, bi kpaan nwiinbaan la.

18 Ni di cha kidagook aatuln. Unii yaa tun titunwanbir kan, naa bi tiwon
ponn ni, see kidagook aatuln. Unii u gɔr kidagook na, u ŋa uma ubaa aawon
bakaa la. 19 Naa nyi ke nimi aawon ye Uwumbɔr Aafuur Nyaan aadiik la aa?
Uwumbɔr tii nimi Waafuur Nyaan, le mu bi ni ni. 20 Uwumbɔr daa nimi le
ki pan. Naa yeh nibaa, Uwumbɔr le yeh nimi. Nima pu na, ni di nimi aawon
tun lituln li ga nyuŋ Uwumbɔr na.

7

Lichamɔln aabaan

1 Naah ŋmee mi kigbaŋ tibɔr ti pu na, ni ŋan ke uja taa li nyi upii. 2 Tɔ,
kidagook aatuln pu, ni ŋan ke uja mɔmɔk li kpa uma ubaa aapuu, upii mɔmɔk
li kpa uma ubaa aachal. 3 Upii yaa ban uchal kan, u taa yii, uja mu yaa ban
upuu kan, u taa yii. 4 Upii aa joo uwon, uchal le joo ti. Uja mu aa joo uwon,
upii le joo ti. 5 Ubaa taa yii uken, see ni puen kii tii tɔb ki laa di cha siib, aan
ki li kpa n-yoonn ki mee Uwumbɔr, [ki lul bumɔb,] le ki ki kpaan tɔb chee. Ni
yaa kaa ki kpaan tɔb chee kan, kinimbɔŋ ga tɔŋ nimi ni tun kidagook aatuln.
Ba pu? naan ŋmaa chuu nibaa.

6 Maah ga len tibɔr ti na le ye ke m ga cha ni ŋa kina, maa len ke see ni ŋa
kina. 7 Maageehn le ye ke ni mɔmɔk li bi ke maah bi pu na. Uwumbɔr mu
tii unii mɔmɔk uma ubaa aapiin. Ti mɔmɔk aapiin aa kpaa. U tii ti mɔmɔk
mbaabaa la.

8 Bijaakpaab, ni bisapɔm, ni bikpopiib, m tuk nimi la, ni ŋan ke ni li bi kina,
ke maah bi pu na. 9 Ni mu yaa kaa ŋmaa chuu nibaa kan, cha bijab din bipiib,
bipiib mu mɔn. Bijab ni bipiib yaa yoor tɔb kan, ni soor ni binimbil li man
tɔb pu, kaa kan.

10 Bipiijoob ni bichadam, m ga tuk nimi naah ga ŋa pu na, naa ye min le tuk
nimi, Tidindaan le tuk nimi, ke upii taa di uchal lii. 11 U yaa di uchal lii kan,
u li bi ubaa, see u ki gir buen uchal chee, bi ti took. Uja mu taa jenn upuu.
12 Binib bi gur na, Tidindaan aa len baabɔr. Min le tuk bi ke uja u ye Yesu
aanii na yaa kpa puu u kaa ye Yesu aanii na kan, upii ngbaan yaa kii ke u li
bi u chee kan, u taa jenn u. 13 Upii u mu ye Yesu aanii na yaa kpa chal u kaa
ye Yesu aanii na kan, uja ngbaan yaa kii ke u li bi u chee kan, u taa di uchal
lii. 14 Uja u kaa ye Yesu aanii na, Uwumbɔr ga ŋa u ke waanib ponn ni ubaa
na, upuu u ye Yesu aanii na pu la. Upii u mu kaa ye Yesu aanii na, Uwumbɔr
ga ŋa u ke waanib ponn ni ubaa na, uchal u ye Yesu aanii na pu la. Ni yaa
kaa ba ye kina kan, baabim ba ga li bi ke binib bi kaa dii Uwumbɔr aasan na
aabim la. Tɔ, naah ye kina na, Uwumbɔr gaal bi ke bi ye waabim.
15 Unii u kaa ye Yesu aanii na yaa ban u di upuu, bee uchal u ye Yesu
aanii na lii kan, cha u li cha. Naa ye limukl. Uwumbɔr yin timi ke ti li kpa
nsuudoon. 16 Upii, aa nyi ke sin pu aachal ga ŋmar aan waan ŋmar? Uja, aa
nyi ke sin pu aapuu ga ŋmar aan waan ŋmar?

Tibɔkpaan le ye ke aa kii Uwumbɔr aamɔb

17 Tɔ, Tidindaan aah tii unii mɔmɔk pu na, u li bi kina. Unii mɔmɔk aah
nan bi pu aan Uwumbɔr nan yin u na, u li bi kina. Maah ga tuk nimi pu
na, kina le m tuk Yesu aanib bi bi ŋipepel mɔmɔk ni na. 18 Ubaa yaa nan ye
uchakpangendaan aan Uwumbɔr nan yin u na kan, u li bi kina, u taa toor
li. U mu kaa ye uchakpangendaan aan Uwumbɔr nan yin u na kan, u taa
ki gii. 19 Lichakpangeel aa kpa tinyoor. Unii yaa kaa gii kan, ni mu aa kpa
tinyoor. Ti yaa kii Uwumbɔr aamɔb kan, nima le kpa tinyoor. 20 Unii mɔmɔk
aah nan bi pu aan Uwumbɔr nan yin u na, u li bi kina. 21 Uwumbɔr aah nan
yin si na, aa yaa ye unaagbiija kan, taa cha ni li wu si. Aa mu yaa ga ŋmaa
nya tinaagbiir ngbaan ni kan, nya ki li bi aabaa. 22 Tidindaan mu yaa yin
unii u ye unaagbiija na kan, u ye Tidindaan aanii u u gaa u lii na la. Kina
le ni ye ke Tidindaan yaa yin unii u kaa ye unaagbiija na kan, u ye Kristo
aanaagbiija la. 23 Yesu daa nimi le ki pan. Nima pu na, ni taa li ye binib
aanaagbiib. 24 Nnaabitiib, unii mɔmɔk aah nan bi pu aan Uwumbɔr nan yin
u na, u li bi kina Uwumbɔr chee.

Bijaakpaab aabɔr

25 Binachipɔm ni bisapɔm aabɔr kan, Tidindaan aa tuk mi; waanimbaasaln
pu, le m ye unibamɔnn, ki ga tuk nimi maah dak pu na.
26 Dandana aafalaa pu, m dak ke ni ŋan ke unii li bi ke waah bi pu na. 27 Aa
yaa kpa puu kan, taa li ban ke aa jenn u. Aa yaa kaa kpa puu kan, taa ki ban.
28 Uja mu yaa din upii kan, naa bir. Usapɔɔn mu yaa mɔn uja kan, naa bir.
Bipiijoob ni bichadam mu ga kan falaa dulnyaa wee ni. Le maa ban ke ni
kan falaa ngbaan.
29 Nnaabitiib, maah len pu na le ye ke n-yoonn mu gur na, mu par a. Nima
pu na, binib bi kpa puutiib na, bi li bi ke baah kaa kpa le na; 30 binib bi wii na
mu li bi ke baah kaa wii le na, binib bi kpa mpopiin na mu, bi li bi ke baah
kaa kpa mpopiin le na, binib bi daa ki tiir na mu, bi li bi ke baah kaa kpa
nibaa na. 31 Binib bi kpa dulnyaa ni aawan ki joo tun baatuln na, bi taa cha
binimbil li man ni pu; ba pu? dulnyaa wee, ni waawan bi jer la.
32 Maa ban ke nibaa li muk nimi nisui ni. Uja u kaa kpa puu na, utafal bi
Tidindaan aabɔr ni la. U dakl waah ga ŋa pu ki piir Tidindaan aasui na la.
33 Uja u kpa puu na, utafal bi dulnyaa wee ni aabɔr ni la, u dakl waah ga ŋa
pu ki piir upuu aasui na la, 34 le waalandak yakr mfum mulee. Upii u kaa kpa

chal na, bee usapɔɔn u kaa nyi uja na, utafal bi Tidindaan aabɔr ni la; u ban ke uwon ni waawiin li bi chain. Upii u kpa chal na, utafal bi dulnyaa wee ni aabɔr ni la, u dakl waah ga ŋa pu ki piir uchal aasui na la.

35 M ban m ter nimi la. Nima le cha m len kina. Naa ye ke m ban m leŋ nimi la. M ban ke ni li ŋani tiwan mɔmɔk mbamɔm, ninimbil li man Tidindaan aabɔr pu, nibaa taa leŋ nimi.

36 Uja yaa kpa bisal u jer lichamɔln na, ki yaa dak ke u jinn ubisal inimɔɔn aan ni yaa muk u kan, cha u ŋa waah ban pu na, cha u kunn ubisal ngbaan uchal do. Naa bir. 37 Nibaakan, uja ubaa bi ki kpa nsan ki ga ŋmaa ŋa waah gee pu na, unii ubaa aa chuu u mpɔɔn, waalandak mu aa kpelni, le u di ŋa usui ni ke waan di ubisal kunn uchal do, udaan ngbaan ŋa ni ŋan na la. 38 Nima pu na, uja u kunn ubisal uchal do na, u ŋa ni ŋan na la. Uja u mu kaa kunn ubisal uchal do na, u ŋa ni ŋan na ki jer uja u kunn ubisal uchal do na.

39 N-yoonn mumɔk upii ni uchal bi na, upii ye uchal yoo la. Uchal yaa kpo kan, u ga ŋmaa mɔn uja u dii Tidindaan aasan na aan u gee u na. 40 M mu dak ke u yaa bi ke waah bi pu na kan, u ga li kpa mpopiin ki jer u yaa ki mɔn kan. M dak ke m kpa Uwumbɔr Aafuur Nyaan le ki len kina.

8

Ŋiwaa aatork aajikaar aabɔr

1 Tɔ, joo cha kitork aanann aabɔr wɔb na, ti nyi ke ti mɔmɔk kpa nnyim. Nnyim cha binib kpa kipupuk la. Ngeehm le ter binib ke bi dii Uwumbɔr aasan mbamɔm. 2 Unii yaa dak ke u nyi tiwan kan, waa kee nyi waah ba ga li nyi pu na. 3 Unii mu yaa gee Uwumbɔr kan, Uwumbɔr beer udaan ngbaan.

4 Joo cha kitork aanann aajim aabɔr na, ti nyi ke ŋiwaa ŋimɔk bi dulnyaa wee ni na aa ye nibaa. Ti nyi ke Uwumbɔr ubaa baanja le bi. 5 Ŋiwaa ni tiwan ni binib dooni ni na bi paacham ni taab, ki wiir. 6 Tima kan, ti kpa Uwumbɔrbaan, u ye Tite na. Uma le nan naan tiwan mɔmɔk. Ti bi ke ti li ŋani waageehn la. Ti kpa Tidindaan ubaa mu la. Uma le ye Yesu Kristo. Uma le Uwumbɔr nan cha u naan tiwan mɔmɔk. Uma pu le ti bi.

7 Binib bibaa mu aa nyi kina. Bi nan dii ŋiwaa ni yunn. Nima pu na, bi yaa ŋman kitork aanann kan, ti ye kitork aanann le bi chee, le ni ŋa bi ilandak. 8 Tɔ, tijikaar aan ŋmaa cha ti piir Uwumbɔr aasui; ti yaa jin, bee ti yaa kaa jin kan, naa kpa taani.

9 Aa mu yaa nyi ke ŋiwaa aa ye nibaa kan, li nyi ki taa cha unii u kaa kee nyi Uwumbɔr aasan mbamɔm na tun titunwanbir. 10 Unii u kaa nyi Uwumbɔr aasan mbamɔm na yaa kan si, u kpa nnyim na, ji tijikaar ŋiwaa aadichal ni kan, u mu ga li kpa lipobil ki ŋmɔ kitork aanann, ki lir. 11 Saanyim ngbaan pu le ga cha aana aabo u kaa nyi Uwumbɔr aasan mbamɔm na bee yɔli. Aana aabo ngbaan pu, le Kristo nan kpo. 12 Nima pu na, aa yaa kiir tinaabitiib bi kaa kee nyi Uwumbɔr aasan mbamɔm na kan, aa ŋa bi bakaa le na. Naa ye bima baanja le aa ŋa bakaa, Kristo le aa ŋa bakaa. 13 Nima pu na, tijikaar tibaa yaa kiir nna aabo, Uwumbɔr aasan ni kan, maan ki ji tijikaar ngbaan kpala, aan ki taa kiir nna aabo, Uwumbɔr aasan aadiim.

9

Yesu Kristo aatutunn aah kpa nsan mu na

1 Tɔ, maa ye Yesu aakpambal aa? Maa yeh mbaa aa? Maa kan Tidindaan Yesu uu? Naah gaa Yesu ki kii na, maatuln le na Tidindaan pu. 2 Biken yaa dak ke maa ye Yesu aakpambal kan, ni nyi ke m ye. Naah gaa Tidindaan ki

kii na, nima le mɔk ke m ye waakpambal. 3 Kina le m tuk binib bi ban bi baa
mi na.
4 Maah tuk binib Uwumbɔr aabɔr na, maa ŋeer bi tii mi tijikaar ni
tiwanyukaan aa? 5 Maa ŋeer m mu li ŋani ke bikpambalb biken, ni Tidindaan
aanaatiib, ni Siifas aah ŋani pu na, ki li joo upii ubaa u mu li dii mi lisachuln
ni ii? 6 M ni Banabas baanja le ye binib bi mooni Uwumbɔr aaliin ki tun lituln
liken kpee ke ti ji ii? 7 Unii yaa ye butɔb aaja kan, baa pa u lipal aa? Unii yaa
ko kisaak kan, waan ji tijikaar ti bi ki ni na aa? Unii yaa kpaa inaa kan, waan
wub nnaabiin aa?
8 Maah len pu na aa ye unibɔn aalan baanja. Moses aakaal mu len kina la.
9 Ni ŋmee nkaal ngbaan ni, Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, “Aa yaa joo unaaja poi
idi kan, aa taa buu umɔb.”* Uwumbɔr aatafal bi inaaja aabɔr baanja ponn
ni la aa? 10 Waah len pu na, waa len ke u ter ti mu la aa? Mbamɔn, timi pu le
ni ŋmee kina. Ba pu? ni ŋan ke unii u ko kisaak na, ni unii u poi njikaabim na
li kpa limakl ke bi ga kan ni ponn ni ki ji. 11 Ti nan tuk nimi Uwumbɔr aabɔr
la. Ti yaa gaa ni chee dulnyaa ni aawan kan, naa ye sakpen.
12 Binib biken yaa kpa nsan ke bi gaa tiwan ni chee kan, taa kpa nsan ki jer
bi ii? Ti kpa nsan, ti mu aa nan gaa; ba pu? taa ban ti leŋ Kristo aabɔnyaan.
Nima pu, le ti nan ji falaa mɔmɔk. 13 Naa nyi ke binib bi tun lituln Uwumbɔr
Aadichal ni na ji nima la aa? Binib bi toor kitork tii Uwumbɔr na, bi mu ji
nima la. 14 Kina le Tidindaan nan len ke binib bi mooni tibɔnyaan tee na, bi
mu li ji ti ponn ni.
15 M mu kpa nsan m mu li ji kina; le maa ŋa kina. Maah ŋmee pu na, maa
ŋmee ke binib ŋa kina ki tii mi. Maah kaa gaal nibaa binib chee na, nima le m
kpa kipupuk. Maa ban ke m li kpa kipupuk yɔli. 16 M yaa tuk binib tibɔnyaan
tee kan, maan ŋmaa li kpa kipupuk ti pu. Ni muk mi ke m tuk bi. M yaa kaa
tuk binib tibɔnyaan tee kan, tibɔbir ga li bi m pu. 17 M yaa tuk binib tibɔnyaan
tee maageehn pu kan, m ba ga li ban lipal. Ni yaa kaa ye maageehn kan, ni
ye lituln li Uwumbɔr tii mi ke m li tun na la. 18 Nima pu na, maapar ye ba? Ni
ye ke m li mooni tibɔnyaan tee aan binib ŋun ki taa pa nibaa. M kpa nsan ke
m li gaal tiwan bi chee, ki mu aa gaal.
19 Maa ye unii ubaa aanaagbiija. M mu di mbaa ŋa binib mɔmɔk aanaag-
biija, aan ki moo kan binib tii Kristo. 20 Juu yaab chee, m bi ke Juu yaab na,
aan ki kan Juu yaab ki tii Kristo. Binib bi dii Moses aakaal na chee, m mu bi
ke baah bi pu na, aan ki kan binib bi dii Moses aakaal na, ki tii Kristo. Mma
aa bi Moses aakaal taab. 21 Binib bi kaa dii Moses aakaal na chee, m mu bi
ke baah bi pu na, aan ki kan binib bi kaa dii Moses aakaal na, ki tii Kristo.
Maa len ke maa dii Uwumbɔr aakaal. M dii Kristo aakaal la. 22 Binib bi ye
bidaburb Kristo aasan ni na, m bi ke baah bi pu na la, aan ki kan bi mu ki tii
Kristo. Binib mɔmɔk aabɔŋ chee, m po bi ke baah bi pu na la. M ŋani tiwan
mɔmɔk maah ga ŋmaa ŋa pu na, aan ki cha binib bibaa ŋmar.
23 Tibɔnyaan tee pu le m ŋani tiwan mɔmɔk, aan m ni binib biken mu kpaan
ki kan tinyoor ti ponn ni. 24 Ni nyi ke binib yaa kpak ki san litaasaln kan, bi
mɔmɔk san; le unibaan u ji na, uma le kani ipiin. Kina pu na, ni mɔmɔk li san
ke unii u ji na aah san pu na, aan ki kan ipiin ngbaan. 25 Unii umɔk ban u
kpak ngbiir ni na kan, u chur ubaa la, kaa ŋani tiwan ni ga bii tiwon na. U
ŋani kina ke u kan ipiin i ga bii na. Tima kan, ti kpak ki ban ipiin i kaan bii
na la. 26 Nima pu na, maa san ke unii u san kaa nyi budabu pu u san na. Maa
gbaa ke unii u gbaa fam na; 27 m muk maawon le ti kii maamɔb. Ni yaa kaa
ye kina kan, m ga tuk biken tibɔnyaan tee, le min mbaa ga nan bee yɔli.

* **9:9** : Lik Ikaal 25.4; 1 Timoti 5.18.

10

Ŋiwaa aabər

1 Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke ntaalangbam nan sunn ni ki mək
tiyaajatiib nsan. Le Uwumbər nan tii bi nsan nnyusakpem aakaasisik ni, bi
puur. 2 Baah puur nnyusakpem ngbaan ki dii ntaalangbam ngbaan aah mək
bi pu na, ni naahn ke bi muin bi nnyun ni ki ŋa bi Moses aadidiliib la. 3-4 Bi
məmək nan ji tijikaabaan ki nyu nnyunbaan la. Uwumbər Aafuur Nyaan le
nan tii bi tijikaar ni nnyun ngbaan. Nfuur Nyaan ngbaan nan cha nnyun
nyan ni litakpal ni, le bi nyu. Nima le nan ye limək ki mək ke Kristo dii bi.
5 Le bi ponn ni binib pam mu aa nan piir Uwumbər aasui. Kina pu na, bi nan
kpo ki bee kipəək ni.

6 Tibər timina ye nsurm le ki tii timi, ke ti taa ban tiwan ni kaa ŋan na,
ke baah nan ban pu na. 7 Ni mu taa dii ŋiwaa, ke bi ponn ni bibaa aah nan
dii pu na; ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, “Binib ngbaan nan kal ki ŋman
kitork aanann, ki nyu ndaan gbii, le ki fii ki tun kininsuŋ aatun.”* 8 Ni mu taa
tun kidagook aatuln ke bi ponn ni bibaa aah nan tun pu ki cha binib ŋichur
moninko ni ŋitaa kpo liwinbaal na. 9 Ni mu taa təŋ Tidindaan ke bi ponn ni
bibaa aah nan təŋ u pu ki cha iwaa junn ku bi na. 10 Ni mu taa ŋulni ke bi
ponn ni bibaa aah nan ŋulni pu ki cha Uwumbər aakun aatuun ku bi na.

11 Tibər ngbaan nan ŋa bi kina ki ye limək le ki mək binib. Bi nan ŋmee ti
Uwumbər Aagbaŋ ni, ke ni li ye nsurm le ki tii timi bi bi kookoo aayoonn na.
12 Nima pu na, unii u dak ke u si chob na, u li nyi ki taa lir. 13 Naa kee kan
ntəŋ mu pəə ki jer unibən mək aah kani pu na. Uwumbər ye mbaməndaan,
kaan cha ni kan ntəŋ mu jer nimi na. Ni yaa kan ntəŋ kan, u ga toor nsan tii
nimi, ni nyaŋ ntəŋ ngbaan. Nima le ni ga li kpa limər ntəŋ ponn ni.

14 Njətiib, nima pu na, di ŋiwaa lii ki di cha ŋaabər. 15 M len ni chee ke maah
ba ga len bilankpalb chee pu na la. Maah ga len pu na, ni dakl ki lik naatataa.
16 Ti yaa yoor Uwumbər aayinyook ki doon u ki pu, ki nyu kan, ni ye Kristo
aasin le ti kpaan nyu. Taah gii boroboro ki ŋman na mu, ni ye Kristo aawon le
ti kpaan ŋman. 17 Boroboro ngbaan ye boroboro kpiln libaa la. Nima le mək
ke ti kpaan tiwon tibaa la; ba pu? ti məmək kpaan ŋman boroboro kpiln libaa
la.

18 Dakl lik man Juu yaab aah ŋani pu na. Binib bi toor kitork tii Uwumbər ki
ji na, bi ni u kpaan la. 19 Maah len pu na le ye ke liwaal ye nibaa aa? Tijikaar
ti bi di tii li na ye nibaa aa? Naa ye. 20 Maah len pu na le ye ke binib bi
kaa dii Uwumbər aasan na yaa toor kitork kan, bi toor ki tii tiwan ni kaa ye
Uwumbər na la, kinimbəŋ le bi toor tii. Maa ban ke ni ni kinimbəŋ li kpaan.
21 Naan ŋmaa yoor Tidindaan aayinyook ki nyu, ki gir ki ti nyu kinimbəŋ
aayinyook ni. Naan ŋmaa ŋmə Tidindaan aaboroboro, ki gir ti ŋmə kinimbəŋ
aanann mu. 22 Ti ban Tidindaan li kpa lipiipoln ti pu uu? Ti kpa mpəən jer u
uu?

Ni li nyuŋni Uwumbər n-yoonn məmək

23 Tɔ, binib bibaa ga bui ke tiwan nibaa aa kɔ. Ni mu aa ye tiwan məmək
le ŋan. Tiwan nibaa aa kɔ. Ni mu aa ye tiwan məmək le ga ter timi aan ti dii
Uwumbər aasan mbamɔm. 24 Ubaa taa li lik ki ban ubaa aanyoor baanja. U
li lik ki ban unɛen aatɔtiib aanyoor mu.

25 Tinann ti bi kooh kinyaŋ ni na, ni ga ŋmaa daa ti ki ŋmə, ki taa baa ke ti ye
ba aanann, ki taa cha nimi aalandak li muk nimi ti pu. 26 Ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ni ke, “Uwumbər le yeh dulnyaa ni tiwan nimək bi u ponn ni na.”†

* **10:7** : Lik Nnyam 32.6. † **10:26** : Lik Ilahn 24.1.

27 Unii u kaa gaa Yesu ki kii na yaa ŋa tijikaar ki yin nimi kan, ni yaa buen
kan, waah di tijikaar ti siin nimi na, jim man, ki taa baa ke ti ye kitork aanann
la aa? ki taa cha nimi aalandak li muk nimi. 28 Unii ubaa mu yaa bui nimi
ke ti ye kitork aanann le kan, ni taa ji; waah tuk nimi na pu, ni taa ji, aan
waalandak taa li muk u. 29 Maah len pu na le ye ke aa yaa jin kan, u mu ga ji,
le waalandak ga muk u, ke waah ŋa pu na aa ŋan. 30 Tɔ, nibaakan, unii ubaa
ga baa ke ba ŋa waan ŋmaa ŋa waah ban pu na, unii uken aalandak pu, ke u
yaa doon Uwumbɔr tijikaar ti u ji na pu kan, bi ga ŋa kinye ki bii u ti pu?
31 Maah len pu na le ye ke ni yaa jin kan, jim ke ni nyuŋ Uwumbɔr; ni yaa
nyun kan, nyum ke ni nyuŋ Uwumbɔr; ni yaa ŋani tiwan nimɔk na kan, ni
li ŋani ke ni nyuŋ Uwumbɔr. 32 Ni taa ŋa tiwan ni ga kiir Juu yaab Uwumbɔr
aasan ni na, ki taa kiir binib bi kaa ye Juu yaab na mu, ki taa kiir Uwumbɔr
aanib mu. 33 Ni li ŋani ke maah ŋani pu na. M piir binib mɔmɔk aasui tiwan
mɔmɔk ni, ke bi ŋmar. Maa ban mi baanja aanyoor. M ban bi mɔmɔk kan
tinyoor, aan ki ŋmar la.

11

1 Ni li dii maataabuu man, ke maah dii Kristo aataabuu pu na.

Uwumbɔr aadoon aakaal

2 M pak nimi; ba pu? ni teer mi tiwan mɔmɔk ponn ni, ki ŋani maah mɔk
nimi pu na la. 3 Tɔ, m ban ke ni bee ke uja mɔmɔk aayidaan le ye Kristo;
upii mɔmɔk mu aayidaan le ye uchal; Kristo aayidaan le ye Uwumbɔr. 4 Uja
yaa mee Uwumbɔr, bee u yaa nabr Uwumbɔr aah len pu na, ki laa chik
kiyikpupuk kan, u jinn uyidaan inimɔɔn a. 5 Upii mu yaa mee Uwumbɔr, bee
u yaa nabr Uwumbɔr aah len pu na, kaa buu kiyibubuuk kan, u jinn uyidaan
inimɔɔn. Ni bi ke waah kuu tiyikpir le na. 6 Upii yaa kaa buu kiyibubuuk kan,
ni kpa inimɔɔn ke waah chee tiyikpir le na. Upii u chee tiyikpir, bee u chuu
kuu tiyikpir na, ni kpa inimɔɔn. U yaa kaa buu kiyibubuuk kan, ni mu kpa
inimɔɔn. Nima pu na, ni ŋan ke u buu kiyibubuuk. 7 Uja yaa mee Uwumbɔr
kan, u taa chiŋ kiyikpupuk uyil pu; ba pu? u naahn Uwumbɔr, ki ye waasil
la. Upii mu ye uja aasil la. 8 Uwumbɔr aah nan naan uja na, u nan nyan uja
aasikaakpab le ki di naan upii, naa ye upii aasikaakpab le u nan nyan di naan
uja. 9 Uja pu, le u nan naan upii. Naa ye upii pu le u nan naan uja. 10 Nima pu
na, Uwumbɔr aatuuntiib mu pu, ni ŋan upii buu kiyibubuuk uyil pu, ki mɔk
ke u bi kichadiik ni. 11 Tɔ, Tidindaan aasan ni, upii ni uja ban tɔb aaterm la.
Upii yaa kaa bi kan, uja aan ŋmaa li bi. Uja yaa kaa bi kan, upii mu aan ŋmaa
li bi. 12 Upii nan nyan ni uja ni. Uja mu nyan ni upii ni. Le bi mɔmɔk nyan ni
Uwumbɔr chee.
13 Ni dakl lik man. Upii yaa mee Uwumbɔr ki yaa kaa buu kiyibubuuk kan,
naa ŋan. 14 Tiwan mɔmɔk aah bi pu na le mɔk nimi ke uja yaa kpa tiyikpir
fɔfɔk kan, ni kpa inimɔɔn la. 15 Upii mu yaa kpa tiyikpir fɔfɔk kan, waanyaan
le na. Ba pu? Uwumbɔr tii bipiib tiyikpir fɔfɔk ti li bii bi pu la. 16 Unii ubaa
yaa kaa kii kina ki ban u kpak kinikpakpak kan, m tuk nimi la, taa ki kpa
nkaal muken. Uwumbɔr aanib mu aa kpa nkaal muken.

Tidindaan aajim
(Matiu 26.26-29; Mak 14.22-25; Luk 22.14-20)

17 Tɔ, maah ban m tuk nimi pu na, maan ŋmaa pak nimi. Ni kuuni tɔb chee,
kaa ŋani tiwan ni ga ter nimi na, le ki tee ŋani tiwan ni kaa ŋan na. Nimina pu,
maan ŋmaa pak nimi. 18 Njan aabɔr le ye ke m ŋun ke naah kuuni tɔb chee na,
ni kpak tɔb kinikpakpak, ki yakr tɔb. Le m pak maah ŋun pu na tibaa, ke ni
sil ŋani kina la. 19 Nnyamɔn aamɔmɔkb ga li bi ni ponn ni ki cha ni bee binib

bi ye mbaməndam na. 20 Naah kuuni nan ji tijikaar ti na, naa ye Tidindaan
aajim le ni ji. 21 Nimi bibaa puen ji nimi yaan nibaabaa. Le ni ponn ni bibaa
aa ji babr. Bibaa mu nyu gbii. 22 Naan ŋmaa ji ki nyu nimi aadichal ni ii? Ni
lik Uwumbər aanib fam ki jinn bigiim inimɔɔn la aa? M ga len kinye? M ga
pak nimi nimina pu uu? Maan pak nimi.

23 Tidindaan le nan tuk mi, le m mu tuk nimi kina, ke kinyeek ki Judas
nan kooh u na, kinyeek ngbaan le Tidindaan Yesu nan yoor boroboro 24 le
ki doon Uwumbər, le ki gii, ki bui bi, "[Gaa man ki ŋmɔ.] Nwon le na. Nimi
aatunwanbir pu, le m tii tiwon tee. Ni li ŋmɔ kina aan ki li teer mbər." 25 Baah
jin tijikaar ti doo na, le u yoor kiyinyook ki doon Uwumbər, le ki bui bi,
"Tiwanyukaan ngbaan ye tipuupɔln ti Uwumbər puu tii nimi na, maasin
pu. N-yoonn mumək ni ga ti nyu tiwanyukaan ngbaan na, ni li ŋani kina ki
teer mbər." 26 Ba pu? n-yoonn mumək ni ga ŋmɔ boroboro ngbaan, ki nyu
tiwanyukaan ngbaan na, ni mooni ke Tidindaan nan kpo ni pu la, ki ti saa
bundaln u ga gir ni na.

27 Nima pu na, unii yaa ŋman Tidindaan aaboroboro ngbaan, ki nyu
waawanyukaan ngbaan, kaa tii u lisil kan, u sii Tidindaan aawon ni waasin.
28 Nima pu na, cha unii məmək lik waabimbin aah bi pu na aan ki nin ŋmɔ
boroboro ngbaan ki nyu tiwanyukaan ngbaan. 29 Unii yaa ŋman ki yaa nyun,
ki yaa kaa bee Tidindaan aawon aatataa kan, u ga cha Uwumbər daa utafal.
30 Nima le cha ni ponn ni pam ye bidaburb, pam mu aa kpa laafee, pam mu
kpo. 31 Ti yaa puen lik timi aabimbin aah bi pu na, aan ki nin ji ki nyun kan,
Tidindaan aan daa titafal. 32 U mu yaa daa titafal kan, u chiini timi ke u taa
bii timi bundaln u ga ji dulnyaa aanib tibər na la.

33 Nnaabitiib, nima pu na, ni yaa kuun təb chee ki ti ji kan, ni məmək li kii
təb ki kpaan ji. 34 Nkon yaa chuu u na kan, cha u ji udo aan ki nin dan. Nima
na, ni yaa nan kuun təb chee kina kan, ni taa kan ntafadaan ni pu. Tibər ti
gur na, m yaa nan dan kan, m ga toor ti mu.

12

Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin aabəŋ

1 Nnaabitiib, m ban ke ni bee tibər ti joo cha Uwumbər Aafuur Nyaan
aapiin wəb na la. 2 Ni nyi ke naah kaa nan kee dii Uwumbər aasan na, ni nan
dii ŋiwaa ŋi ye bibirb na. Ŋi nan cha ni yenni n-yoonn məmək la. 3 Nima pu
na, m ban ke ni bee ke Uwumbər Aafuur Nyaan aapɔɔn yaa cha unii len tibər
kan, waan ŋmaa sii Yesu. Unii ubaa mu aan ŋmaa len ke Yesu le ye Udindaan
see Uwumbər Aafuur Nyaan le ga cha u len kina.

4 Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin aabəŋ aabəŋ le bi; Nfuur Nyaanbaan
ngbaan le tii timi ipiin ngbaan məmək. 5 Lituln aabəŋ aabəŋ mu bi; Tɔ,
Dindaan baan mu le ti tun tii. 6 Uwumbər aapɔɔn le cha binib tun lituln
aabəŋ. Le Uwumbər u cha unii məmək tun lituln ngbaan məmək na, u ye
ubaa. 7 Uwumbər Aafuur Nyaan tii unii məmək waapiin, ke u di ter Uwumbər
aanib biken. 8 Mu cha ubaa len nlan aaliin. Muma muchachaan ngbaan
cha ubaa mu beer tibər ki len. 9 Muma muchachaan le cha ubaa mu gaa
Uwumbər ki kii mbaməm. Muma muchachaan ngbaan le tii ubaa mu mpɔɔn
mu cha bibum pɔɔk. 10 Mu tii ubaa mu mpɔɔn u tun lijinjiir aatun. Mu
cha ubaa mu nabr Uwumbər aah len pu na. Mu cha ubaa mu beer mu ye
Uwumbər Aafuur Nyaan na, ni mu kaa ye na. Mu cha ubaa mu len iliin
yayan. Mu cha ubaa mu nabr iliin yayan ngbaan. 11 Uwumbər Aafuur Nyaan

muchachaan ngbaan le cha unii məmək tun lituln ngbaan məmək. Mu tii unii məmək ipiin aabəŋ aabəŋ mu aah ban pu na la.

Tiwon aawan aabər

12 Tiwon kpa tiwan pam, ki tee ye tiwonbaan la. Kristo aanib mu bi kina
la. Bi wiir, ki mu ye unibaan la. 13 Ti ponn ni bibaa ye Juu yaab, bibaa mu ye
binib bi kaa ye Juu yaab na, bibaa mu ye binaagbiib, bibaa mu ye bimalb, le
Yesu gbiin ti məmək Nfuur Nyaan baan, ki ŋa timi unibaan. U cha ti məmək
kan Nfuur Nyaan baan la.
14 Tɔ, tiwon aa kpa tiwan nibaa baanja. Ti kpa tiwan kipaak la. 15 Kitaafaak
yaa bui ke, “Maah kaa ye kiŋaalfaak na, maa ye tiwon aawan” kan, naa ye
tiwon aawan aa? 16 Litafal mu yaa bui ke, “Maah kaa ye linimbil na, maa ye
tiwon aawan” kan, naa ye tiwon aawan aa? 17 Tiwonmən yaa ba ye linimbil
ŋmeen kan, ti ba ga ŋa kinye ki ŋun? Ti yaa ba ki ye litafal ŋmeen kan, ti ba ga
ŋa kinye ki ŋun nnun? 18 Naah ye pu na, Uwumbər le di tiwon aawan məmək
saŋ təb ponn ni, waah ban pu na. 19 Tiwonmən yaa ba ye liwanbaal kan, ni
ba ga li ye tiwon aa? 20 Naah ye pu na, tiwon kpa tiwan aabəŋ aabəŋ, le ki ye
tiwonbaan.
21 Nima pu na, linimbil aan ŋmaa tuk kiŋaalfaak, “Maa ban si.” Liyil mu aan
ŋmaa tuk titaafar, “Maa ban nimi.” 22 Tiwon nin chee kaa kpa mpɔɔn ke niken
na, see ni mu li bi. 23 Tiwon nin chee lann lisil na, ti ga tii nima chee lisil ki jer
niken. Le tiwon nin chee kaa ŋan na, ti ga ŋa nima chee ni ŋaŋ. 24 Le tiwon
nin chee ŋan na, naa ki ban nterm. Uwumbər le di tiwon aawan saŋ təb ni,
ki di lisil tii nin chee ni lann lisil na. 25 Nima na, tiwon aawan aan li kpak
təb kinikpakpak, ni ga li ter təb ke naah ter nibaa pu na la. 26 Tiwon nibaa
chee yaa ji falaa kan, ni məmək ga kpaan ji falaa kina. Nibaa chee mu yaa
kan nnyuŋ kan, ni məmək ga li kpa mpopiin.
27 Nimi le ye Kristo aawon. Unii məmək ye waawon aawan nibaabaa la.
28 Uwumbər di timi ŋa waanib ponn ni la; njan, bibaa ye Yesu aakpambalb;
lelee, bibaa mu ye Uwumbər aabənabtiib; taataa, bibaa mu ye bimməmakb;
le u tii bibaa mu mpɔɔn bi tun lijinjiir aatun; ki tii bibaa mu mpɔɔn ke bi
cha bibum pɔɔk; bibaa mu ye biteterb; bibaa mu ye biyidam; bibaa mu len
iliin yayan. 29 Ti məmək ye Yesu aakpambalb aa? Ti məmək ye Uwumbər
aabənabtiib aa? Ti məmək ye bimməmakb aa? Ti məmək kpa mpɔɔn ki tun
lijinjiir aatun aa? 30 Ti məmək ŋmaa tii bibum laafee ee? Ti məmək len iliin
yayan aa? Ti məmək ŋmaa nabr iliin yayan ngbaan aa? 31 Tɔ, cha ninimbil li
man ipiin i ŋan ki jer iken na pu.
Cha m mək nimi nsan mu ŋan ki jer muken na.

13

Ngeehm aabər

1 Unii yaa ŋmaa len binib aaliin ni Uwumbər aatuuntiib aaliin, ki yaa kaa
gee binib kan, u bi ke tiwangbaakaan ni libəluln na la. 2 U yaa ŋmaa nabr
Uwumbər aah len pu na, ki yaa bee tibər ti bɔɔ na məmək, ki yaa bee mbeen
məmək, ki yaa kpa naadii u ga ŋmaa foor ŋijoo na, ki yaa kaa gee binib kan,
waa ye nibaa. 3 U yaa di waawan məmək kpiin bigiim, ki yaa cha binib di u
pun mmii ni Yesu pu, ki yaa kaa gee binib kan, naa kpa tinyoor Uwumbər
chee.
4 Unii u gee binib na, u kpa limər bi pu, ki kpa tibulchinn. Waa kpa
lipiipoln, kaa kpa kipupuk, kaa kpa kalmbaani, 5 kaa kpa inimpoo, kaa
ye ukuməndaan, kaa ye uŋuudaan, kaa dak tilandakbir binib pu, 6 kaa kpa

mpopiin unɲeen aatɔ aatunwanbir pu; u kpa mpopiin mbamən pu. 7 Unii u gee
binib na kpa suklaa n-yoonn məmək, ki dakl ilandak nyaan unɲeen aatətiib pu,
ki kpa limakl n-yoonn məmək, ki kpa limər falaa məmək ni.
8 Ngeehm ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Uwumbər aabɔnabr
aaliin ma kan, i ga doo. Iliin yayan ma kan, i mu ga doo. Mbeem ma kan, mu
ga doo. 9 Dandana wee ti nyi ligeln, ki nabr Uwumbər aah len pu na ligeln,
10 le buyoonn ti ga kan tiwamən na kan, ti ga di ligeln lii.
11 Maah nan ye ubo na, m nan len ibiliin la, ki nan beer tiwan mbim aah
beer pu na, ki dak mbim aah dak pu na. Maah ŋa unii na, le m di cha mbim
aabər. 12 Dandana, ni bi ke ti lik kinimbilikr, ki lik puu na la; n-yoonn mu
choo na, tiwan nibaa aan nan ki li bi tinimbiin ni ki doŋ timi tiwan nibaa
chee. Ti ga li waa tiwan məmək chain. Dandana m nyi ngem. N-yoonn mu
choo na, m ga nan li nyi ni məmək, ke Uwumbər aah nyi maabər məmək pu
na.
13 Tɔ, naadii, ni limakl, ni ngeehm, ni məmək nitaa le bi; ngeehm mu le jer
ni məmək.

14

Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin aabər tiken

1 Pɔɔk nibaa man ki li gee binib, ki cha ninimbil li man Uwumbər Aafuur
Nyaan aapiin pu; ni mu tee li ban ipiin i ga cha ni nabr Uwumbər aah len pu
na, ki jer naah ban ipiin iken məmək pu na. 2 Ba pu? unii u len iliin yayan
na, waa len binib chee, Uwumbər chee le u len; ubaa aa ŋun waah len pu na.
Uwumbər Aafuur Nyaan cha u len tibər ti bɔɔ na la. 3 Unii u nabr Uwumbər
aah len pu na, u len binib chee, ki ter bi ke bi dii Uwumbər aasan mbaməm,
ki pɔɔk bitaakpab, ki sɔŋni bisui. 4 Unii u len iliin yayan na, u ter ubaa ke u
dii Uwumbər aasan mbaməm la. Unii u nabr Uwumbər aah len pu na, u ter
Yesu aanib ke bi dii Uwumbər aasan mbaməm la.
5 Ni məmək yaa len iliin yayan kan, ni ga li mə mi; ni məmək mu yaa nabr
Uwumbər aah len pu na kan, ni ga li mə mi ki jer kina. Unii u nabr Uwumbər
aah len pu na, u jer unii u len iliin yayan na, see unii u ga nabr iliin yayan
ngbaan na bi. U yaa nabr iliin yayan ngbaan kan, u ga ter Yesu aanib ke bi
dii Uwumbər aasan mbaməm. 6 Nnaabitiib, m yaa dan ni chee ki nan len
iliin yayan baanja kan, ni ga ter nimi ii? Aayii. Naan ter nimi, see m tuk
nimi Uwumbər aah kpiir tibər ti tuk mi na, bee m tuk nimi mbeen mu nyan
ni Uwumbər chee na, bee m nabr Uwumbər aah len pu na, bee m mək nimi
Uwumbər aabər.
7 Tɔ, tiwangbaakaan mu yaa kaa wii mbaməm kan, ni ye fam la. Ni yaa
ye liwul, bee ni yaa ye kibeek kan, ni yaa kaa wii mbaməm kan, ubaa aan
bee naah wii pu na. 8 Unii yaa pii ukpiin, kaa pii mbaməm kan, baan kuun
təb chee ke bi ti to butəb. 9 Ni mu bi kina la. Nilambil yaa kaa len iliin i si
mbaməm na kan, binib ga ŋa kinye ki ŋun naah len pu na? Ni len tii libuln
la. 10 M nyi ke iliin aabəŋ aabəŋ le bi dulnyaa wee ni, le i məmək mu kpa
yaatataa. 11 M mu yaa kaa ŋun unii ubaa aaliin kan, m ga li ye uwəwənja le u
chee, u mu ga li ye uwəwənja le m chee. 12 Nimi, ninimbil aah man Uwumbər
Aafuur Nyaan aapiin pu na, ni li ban ipiin i ga ter Yesu aanib ke bi dii waasan
mbaməm na. Ni li ban ipiin ngbaan ki jer naah ban ipiin iken pu na.
13 Nima pu na, unii yaa len iliin yayan kan, u li mee Uwumbər ke u cha u
nabr iliin yayan ngbaan. 14 Ba pu? m yaa mee Uwumbər ki len iliin yayan
kan, Uwumbər Aafuur Nyaan le cha m mee kina, nlandak aa dak. 15 Kina pu
na, ni ŋan ke m ŋa kinye? M ga mee Uwumbər, Waafuur Nyaan aah ga cha m

mee pu na, ki mee maalandak mu aah ga cha m mee pu na. M ga gaa ilahn
Waafuur Nyaan aah ga cha m gaa pu na, ki gaa ilahn maalandak mu aah ga
cha m gaa pu na. 16 Aa yaa doon Uwumbər, Waafuur Nyaan aah cha aa doon
u pu na kan, unii yaa bi nikaasisik ni, kaa nyi Uwumbər aasan kan, u ga ŋa
kinye ki len ke saah doon Uwumbər pu na ye mbamən; ba pu? waa ŋun saah
len pu na. 17 Mbamən, saah doon Uwumbər pu na, ni ŋan, ni mu aa ter udaan
ngbaan ke u dii Uwumbər aasan.
18 M dooni Uwumbər ke m len iliin yayan ki jer ni məmək. 19 M mu yaa bi
Yesu aanib aakaasisik ni, ki yaa len maalandak aaliin iŋmu baanja, aan ki
mək bi Uwumbər aabər kan, ni soor ni m len iliin yayan ŋichur kipiik.
20 Nnaabitiib, ni taa ki li dak ke mbim aah dak pu na. Ni li dak ke binib bi
chikr na aah dak pu na. Tɔ, bakaa wəb ma kan, ni li bi ke mbipəm na. 21 Ni
ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke Uwumbər len ke,
“M ga di biwəwəm bi len ŋitimbol yayan aaliin na len binib ngbaan chee,
hali m yaa ŋa kina kan, baan pel.”*
22 Nima pu na, iliin yayan aa ye limək ki tii binib bi gaa Yesu ki kii na; i ye
limək ki tii binib bi kaa gaa u ki kii na la. Uwumbər aabənabr aaliin mu aa
ye limək ki tii binib bi kaa gaa Yesu ki kii na; i ye limək ki tii binib bi gaa u
ki kii na la.
23 Nima pu na, Yesu aanib məmək yaa kuun təb chee, aan bi məmək yaa len
iliin yayan kan, binib bi kaa nyi Yesu aasan na, bee binib bi kaa gaa u ki kii
na, bi yaa koo ni kan, baan len ke ni waar la aa? 24 Le ni məmək yaa nabr
Uwumbər aah len pu na kan, unii u kaa gaa Yesu ki kii na, bee unii u kaa nyi
Yesu aasan na yaa koo ni kan, ni məmək aah len pu na le ga cha waalandak
li muk u, ki cha u bee waatunwanbir aah bi pu na, 25 ki cha usui ni aabər
nya mpaan pu. Nima pu le u ga gbaan kitiŋ, ki pak Uwumbər, ki len ke ni ye
mbamən, Uwumbər sil bi nikaasisik ni.

Naah ga li dooni Uwumbər pu na

26 Nnaabitiib, maah len pu na ye kinye? Ni yaa nan kuun təb chee kan,
ubaa ga li ban ke u gaa nlahn, uken mu ga li kpa mməkm, ubaa mu ga li kpa
Uwumbər aah kpiir pu ki tuk u na, uken mu ga li kpa iliin yayan, ubaa mu ga
ŋmaa nabr iliin yayan ngbaan. Naah ga ŋa tiwan ni məmək na, ni li ŋani tiwan
ni ga ter Uwumbər aanib ke bi dii waasan mbaməm na. 27 Ni ponn ni bibaa
yaa ban bi len iliin yayan kan, cha binib bilee, bee bitaa len. Binib bi len na
taa jer bitaa. Cha bi len ubaabaa, ki cha ubaa mu nabr baah len pu na. 28 Unii
u ga ŋmaa nabr iliin yayan ngbaan na yaa kaa bi kan, cha bi ŋmin Uwumbər
aadiik ni, ki li len bibaa ni Uwumbər chee. 29 Cha Uwumbər aabənabtiib bilee
bee bitaa mu len, ki cha biken lik baah len pu na. 30 Uwumbər yaa kpiir tibər
ki mək unii u mu ka nikaasisik ni na kan, cha unii u puen len na ŋmin waahr
aan uleler mu len. 31 Le ni məmək ga ŋmaa nabr Uwumbər aah len pu na
ubaabaa. Ni yaa ŋa kina kan, ni məmək ga ŋmaa bae Uwumbər aabər, le ni ga
pəək ni məmək aataakpab. 32 Nfuur Nyaan yaa cha unii nabr Uwumbər aah
len pu na kan, u ga ŋmaa chuu ubaa ki li kii n-yoonn mubaa. 33 Uwumbər aa
ban kifuuk, u ban suuna la.
34 Bipiib li ŋmin Yesu aanib aakuun ponn ni na. Baa kpa nsan ke bi len.
Ni bi kina Yesu aanib aakuun məmək ponn ni la. Ni ŋan bi li keei bichatiib
aaməi. Uwumbər Aagbaŋ mu len kina la. 35 Bi yaa ban bi bee tiwan kan, cha
bi baa bichatiib linampal. Ba pu? upii yaa len Yesu aanib aakuun ni kan, ni
kpa inimɔən la.

* **14:21** : Lik Aisaya 28.11-12.

36 Uwumbɔr aabɔr puen nyan ni nimi le chee ee? Tibɔr ngbaan pii nimi
baanja la aa? 37 Tɔ, unii yaa dak ke u ye Uwumbɔr aabɔnabr kan, bee u yaa
dak ke u kpa Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapiin kan, cha u bee ke maah ŋmee
pu tii nimi na, ni ye Tidindaan aah len pu na la. 38 Unii yaa kaa gar maah
ŋmee pu na kan, ni mu taa gar u.
39 Nnaabitiib, nima pu na, cha ninimbil li man ke ni nabr Uwumbɔr aah
len pu na, ki taa bui unii ubaa ke u taa len iliin yayan. 40 Ni mu li ŋani tiwan
mɔmɔk, ni li dii nsan.

15

Yesu Kristo aah fikr nkun ni pu na

1 Nnaabitiib, m ban m teer nimi maah nan tuk nimi tibɔnyaan ti na la. Ni
nan gaa tibɔnyaan ngbaan, ki sil ti pu. 2 Tibɔnyaan ngbaan mu pu le ni ŋmar.
Ni yaa joo maah tuk nimi ti na mbamɔm, ki yaa kaa gaa ti ki kii fam kan, ni
ŋmar a.
3 Maah nan gaa tibɔnyaan ngbaan na, tima le m nan di tuk ni mu. Ti ye
tibɔkpaan ki jer tibɔr mɔmɔk. Tibɔnyaan ngbaan le ye ke Kristo nan kpo timi
aatunwanbir pu. Ni ŋmee kina Uwumbɔr Aagbaŋ ni. 4 Le bi nan di u di sub.
Iwiin itaa daal le Uwumbɔr fikr u nkun ni. Ni ŋmee kina Uwumbɔr Aagbaŋ
ni. 5 Waah fikr nkun ni na, le Piita kan u. Le waakpambalb kipiik ni bilee mu
kan u. 6 Le waadidiliib bi jer ikui iŋmu na mu nan kpaan kan u. Bi ponn ni
pam beenin bi, le bibaa mu kpo. 7 Jems mu nan kan u, le bikpambalb mɔmɔk
mu kan u.
8 Gbelngbeln yaan le m mu kan u. Min u bi ke baah ker ubo u lii na, m
mu kan u. 9 Yesu aakpambalb mɔmɔk jer mi. Maa ŋeer ke bi yin mi ke Yesu
aakpambal; ba pu? m nan ŋa waanib falaa. 10 Le Uwumbɔr aah ter mi pu na,
m bi ke maah bi pu dandana na. Waah ter mi pu na, waa ter mi yɔli. M tun
lituln ki jer Yesu aakpambalb mɔmɔk. Ni mu aa ye min le tun lituln ngbaan.
Uwumbɔr aaterm mu bi m chee na le cha m tun. 11 Nima pu na, min le yaa
nan tuk nimi tibɔnyaan ngbaan, bee bima le yaa nan tuk nimi kan, ti mɔmɔk
tuk nimi kina la, ni mu gaa ti ki kii kina.

Uwumbɔr aanib aah ga fikr nkun ni pu na

12 Tɔ, taah nan tuk nimi ke Uwumbɔr fikr Kristo nkun ni na, ni ŋa kinye aan
ni ponn ni bibaa ki len ke binib bi kpo na aan fikr nkun ni. 13 Bi yaa len ke
binib bi kpo na aan fikr nkun ni kan, ni mɔk ke Uwumbɔr aa fikr Kristo nkun
ni. 14 Uwumbɔr yaa kaa nan fikr Kristo nkun ni kan, taah tuk nimi tibɔnyaan
ti na mu ye yɔli la. Ni mu gaa ti ki kii yɔli la; 15 ni mu mɔk ke ti mɔn nnyamɔn
paan Uwumbɔr; ba pu? ti len ke u fikr Kristo nkun ni. Ni yaa ye mbamɔn ke
binib bi kpo na aan fikr nkun ni kan, ni mɔk ke Uwumbɔr aa fikr Yesu mu
nkun ni. 16 Ba pu? Bi yaa len ke binib bi kpo na aan fikr nkun ni kan, ni mɔk
ke Uwumbɔr aa fikr Kristo mu nkun ni. 17 Uwumbɔr yaa kaa nan fikr Kristo
nkun ni kan, ni gaa u ki kii yɔli, ki beenin bi nimi aatunwanbir aapɔɔn ni.
18 Binib bi nan dii Yesu ki kpo na mu, ni mɔk ke bi mu bee yɔli. 19 Ti yaa kpa
limakl Kristo pu dulnyaa wee ponn ni baanja kan, ti kpa kinimbaak ki jer
binib mɔmɔk.
20 Tɔ, ni ye mbamɔn la, Uwumbɔr sil fikr Kristo nkun ni. Uma le ye njan
aanii u puen fikr nkun ni na, le ki mɔk ke binib bimɔk kpo na mu ga nan
fikr nkun ni. 21 Uja ubaa pu, le nkun bi. Uja ubaa mu pu, le binib bi kpo
na mu ga fikr nkun ni. 22 Adam pu, le binib mɔmɔk kpu. Kristo pu, le binib

məmək ga kan liməfal. 23 Kina le bi ga li paa təb pu. Kristo le ye njan aanii
u puen fikr nkun ni na. U yaa gir ni kan, binib bi ye uyaab na mu ga fikr
nkun ni. 24 Tiwan nimina məmək yaa ti ŋa kan, le tiwan məmək ga doo.
N-yoonn ngbaan le u ga kuln waadim aabəŋ məmək aapəən, ki di nnaan na
tii Ute Uwumbər, 25 ki ga li joo tiwan məmək ki nan saa buyoonn Uwumbər di
waadim məmək ŋa utaapətan ni na. 26 Kookoo aadin u u ga bii u na le ye nkun.
27 Uwumbər Aagbaŋ le len ke u di tiwan məmək di ŋa Kristo aataapətan ni ke
ni kii waaməb. Uwumbər Aagbaŋ aah len ke u cha tiwan məmək kii Kristo
aaməb na, nima le aa mək ke Uwumbər ubaa mu ga kii waaməb. 28 Uwumbər
yaa cha tiwan məmək kii Kristo aaməb kan, le Kristo, u ye Uwumbər Aajapəən
na, u mu ga kii Uwumbər u nan cha tiwan məmək kii waaməb na aaməb.
Nima kan, Uwumbər le ga li joo tiwan məmək pel pel.

29 Tə, ni muin binib bibaa nnyun ni, ke bi sil binib bi kpo na aasisiiyaan
la. Bibaa yaa bui ke binib bi kpo na aan fikr nkun ni kan, ba pu ni muin
binib nnyun ni baasisiiyaan? 30 Binib yaa kaan fikr nkun ni kan, ba pu ti
kani linimaln n-yoonn məmək? 31 Nnaabitiib, idaa məmək m chuun nkun ni
la. M kpa kipupuk ni pu Tidindaan Yesu Kristo aasan ni, nima le cha m len
kina. 32 Ipeel nan tak mi Efesus aatiŋ ni. M yaa po ye unibən u kaan fikr nkun
ni kan, m kan tinyoor ni pu uu? Aayii. Binib bi kpo na yaa kaan fikr nkun ni
kan, “Cha ti li ji ki li nyu; ba pu? ti ga fe kpo fen.” Tə, ni ye mbaməŋ, binib bi
kpo na ga sil fikr nkun ni.

33 Ni taa cha unii ubaa ŋmann nimi man. “Ni yaa dii binib bi kaa ŋan na
kan, nimi aabimbinyaan ga bii.” 34 Finn ngeen pu man, ki tun lituln li ŋan
na, ki taa ki tun titunwanbir. Ni ponn ni bibaa aa nyi Uwumbər. M len kina
ke m jinn nimi inimaən la.

Tiwon ti fikr nkun ni na aabər

35 Le unii ubaa ga baa ke, “Binib bi kpo na ga ŋa kinye ki fikr nkun ni? Bi
yaa fikr nkun ni kan, tiwon ngbaan aaboln ga li bi kinye?” 36 Ujər, aa yaa di
lijikaabuul bun kan, li yaa kaa kpo kan, laan punn. 37 Lijikaabuul li aa di bun
na aa bi ke li ga lu na aah ga li bi pu na. Ni po ye lijikaabuul la, nibaakan idi,
nibaakan tijikaar tiken. 38 Le Uwumbər tii lijikaabuul ngbaan tiwon, waah
gee pu na. U tii lijikaabuul məmək aawon aabəŋ aabəŋ la.

39 Tiwan məmək aawon aa kpaan. Binib aawon bi tibaa, tiwakor mu
aawon bi tibaa, inyoon mu aawon bi tibaa, ijan mu aawon bi tibaa.

40 Paacham aawan mu bi la, le ki cha kitiŋ aawan. Paacham aawan kpa
kinyaan, kitiŋ aawan mu kpa kinyaan. Naanyaan mu aa kpaan. 41 Nwiin,
ni uŋmal, ni ŋiŋmabil kpa kinyaan; ni mu aanyaan aa kpaan; ŋiŋmabil məmək
aanyaan mu aa kpaan.

42 Binib yaa nan fikr nkun ni kan, ni ga nan li bi kina la. Tiwon ti bi di sub
na, ni ye tiwan ni ga bur na la. Ni yaa fikr nkun ni kan, ni ga nan li ye tiwon
ti kaan ŋmaa bur na la. 43 Tiwon ti bi di sub na, aa ye lisil aawon. Tiwon ti ga
nan fikr nkun ni na, tima le ga li ye lisil aawon. Tiwon ti bi di sub na aa kpa
mpəən. Tiwon ti ga nan fikr nkun ni na, tima le ga li kpa mpəən. 44 Tiwon ti bi
di sub na, ti ye dulnyaa ni aawon la. Tiwon ti ga nan fikr nkun ni na ga nan
ŋeer Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na la. Dulnyaa wee ponn ni aawon
aah bi na, tiwon ti ga ŋeer Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na mu bi la.
45 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke Uwumbər nan naan njan aanii Adam, ki
tii u limafal.* Kookoo yoo le ye Nfuur Nyaan mu tii timi limafal li kaa kpa

* **15:45** : Lik Mpiin 2.7.

ndoon na. Uma le ye Kristo. 46 Njan, ti kpa dulnyaa wee ni aawon. Lelee le
ti ga kan tiwon ti ga ŋeer Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na paacham.
47 Uwumbər nan di titan le naan njan aanii Adam. U nyan ni kitiŋ la. Lelee
aanii, u ye Kristo na, uma le nyan ni Uwumbər do. 48 Binib bi ye kitiŋ yaab
na bi ke unii u Uwumbər nan di titan ki naan u na aah bi pu na la. Binib bi
ye Uwumbər do yaab na, bi mu bi le ke unii u nyan ni paacham na aah bi pu
na. 49 Ti naahn unii u Uwumbər nan di titan ki naan u na la. Kina le ti ga li
naahn unii u nyan ni Uwumbər do na mu.

50 Nnaabitiib, maah len pu na le ye ke tiwon ti ye tinann ni nsin na aan
ŋmaa koo Uwumbər aanaan ni paacham. Ni ga bur na mu aan ŋmaa le ye ni
kaan bur na.

51 Li pel man, m ga tuk nimi tibər ti bəə na. Timi bibaa ga kpo, bibaa mu ga
pii Kristo aah ga gir ni bundaln na. Le ti məmək aawon ga kpeln. 52 Kakaan
yaa wii kookoo yaan kan, libuul ngbaan ni le ti ga kpeln. Naan pii linimbil
aah ga kab pu na. Kakaan ga nan wii, le binib bi kpo na ga fikr nkun ni, kaan
ki bur. Le Uwumbər ga kpeln timi aawon. 53 See tiwon ti ga bur na kpaln
tiwon ti kaan ki bur na, tiwon ti ga kpo na mu kpaln ti kaan kpo na. 54 Tiwon
ti ga bur na yaa nan kpaln ti kaan bur na, aan tiwon ti ga kpo na yaa nan
kpaln tiwon ti kaan ki kpo na kan, liyaadaal ngbaan le Uwumbər Aagbaŋ
aah len pu na ga gbiin ke,

“Uwumbər nyaŋ nkun, ki kuln mu.†

55 Nkun aapəən bi la chee?

Nkun aaween ki bi la chee?”‡

56 Titunwanbir le ye nkun aaween. Uwumbər aakaal le ye titunwanbir
aapəən. 57 Le ti dooni Uwumbər; ba pu? Tidindaan Yesu Kristo pu le u tii
timi bunyaŋ.

58 Nnaabigeehm, nima pu na, n-yoonn məmək ni li tun Tidindaan aatuln
sakpen, ki taa cha nibaa leŋ nimi. Ni li bi li ni; ba pu? ni nyi ke ni yaa tun
lituln tii Tidindaan kan, naa tun fam.

16

Ipiin i ni ga di tii Uwumbər aanib na

1 Tə, tibər ti bi ki joo cha ipiin i ni ga too ki tii Yesu aanib bi bi Judea aatiŋ
ni na, ni li ŋani maah tuk Yesu aanib Galasia aatiŋ ponn ni ke bi lí ŋani pu na.
2 Likpaakool daal məmək, ni məmək aah kan tinyoor pu na, ni di ngem bil, ki
li kii buyoonn m ga labr ni na. Nima kan, m yaa nan fuu ni kan, naan ki piin
ki li too ŋimombil. 3 Ni lee ni ponn ni bibaa. M yaa nan fuu ni kan, m ga tii bi
tigbann, ki tun bi, ke bi di naah too ipiin i na ki di buen ti tii Yesu aanib bi bi
Jerusalem na. 4 Ni yaa ŋeer m mu buen nima chee kan, m mu ga dii bi.

Pəəl aalandak

5 M ban m bə dii Masedonia aatim ni. M yaa bə dii nima chee kan, m ga dii
ni ni chee. 6 Nibaakan, m ga li bi ni chee ki yunn, nibaakan, kakab yoonn ga
ti jer. Nima kan, ni ga ter mi m gor ki ki buen maah cha nin chee na. 7 M yaa
nan fuu ni ni chee kan, maa ban m nan li bi ni chee iwiin siib. Tidindaan yaa
kii kan, m ban ke m nan li bi ni chee ki yunn la.

8 Tə, m ga li bi Efesus aatiŋ ni do ki ti saa Pentekost daal; 9 ba pu? m kpa
nsan sakpen ke m tuk binib Yesu aabənyaan tee. Le maadim mu wiir.

† **15:54** : Lik Aisaya 25.8. ‡ **15:55** : Lik Hosea 13.14.

10 Timoti yaa nan fuu ni ni chee kan, ni taa ŋaab ulan; ba pu? u mu tun
Tidindaan aatuln ke maah tun pu na la. 11 Nima pu na, ubaa taa lik u fam. Ni
ter u man aan u gor ki ki chuun buen nibaa chee ni mpopiin, aan ki ki gir ni
m chee; m nyi ubɔr ke u ni tinaabitiib ga fuu ni.
12 Tina aabo Apolos ma kan, m gaŋ u sakpen ke u dii tinaabitiib ki dan ni
chee, le waa ban ke u dan dandana wee. Ú yaa kan nsan kan, u ga dan ni
chee.

Kookoo aabɔr

13 Ni li nyi man, ki li dii Yesu mbamɔm, ki taa di cha waasan. Ni li kpa lipobil
man, ki li kpa mpɔɔn mu Uwumbɔr tii nimi na. 14 Naah tun lituln limɔk na,
ni li gee tɔb man.
15 Ni nyi Stefanas ni waachiln ni aanib aabɔr, ke bima li puen Akaya aatiŋ
aanib mɔmɔk ki dii Yesu aasan. N-yoonn mɔmɔk bi kpa liyabr ki ter Yesu
aanib. 16 Nnaabitiib, m gaŋ nimi, ni dii binib bimɔk bi kina na, ni binib bimɔk
kpaan ti chee ki tun Uwumbɔr aatuln linimaln na aasan.
17 Stefanas, ni Fotunatus, ni Akaikus aah fuu ni na, le m kpa mpopiin. Naah
kaa bi m chee na, le bi leŋ nimi aaleleŋ. 18 Baah fuu ni na, bi pɔɔk ntaakpab,
ni ni mu aataakpab. Ni li pak binib bi bi kina na.
19 Uwumbɔr aanib bi bi Asia aatim ni na dooni nimi. Akuila ni upuu
Prisila, ni Tidindaan Yesu aanib bi kuuni bido na mu dooni nimi mbamɔm
waayimbil pu. 20 Tinaabitiib mɔmɔk dooni nimi.
Ni mu doon tɔb ke naabitiib aah gee tɔb pu na.
21 Min Pɔɔl le ŋmee maaŋmeen ki dooni nimi.
22 Unii yaa kaa gee Tidindaan kan, Uwumbɔr aabɔbir li bi u pu.
Tidindaan, dan.
23 Tidindaan Yesu ŋa tinyoor ŋa ni pu.
24 M gee ni mɔmɔk Yesu Kristo pu.

Lelee aagbaŋ ki Pɔɔl ŋmee ki tii KORINT YAAB na

1 Min Pɔɔl u ye Yesu aakpambal Uwumbɔr aageehn pu na, m ni tina aabo
Timoti le ŋmee kigbaŋ kee tii nimi Uwumbɔr aanib bi bi Korint aatiŋ ni na,
ni waanib bimɔk bi Griis aatim mɔmɔk ni na. 2 Tite Uwumbɔr ni Tidindaan
Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Pɔɔl di idoon tii Uwumbɔr

3 Cha ti pak Uwumbɔr u ye Tidindaan Yesu Kristo Aate na. U ye Tite u san
timi kinimbaak sakpen ki sɔŋ tisui na. 4 Timi aafalaa mɔmɔk ponn ni u sɔŋni
tisui, ke ti mu ga ŋmaa sɔŋ binib bi bi falaa mɔmɔk aabɔŋ ni na aasui. Ti mu
ga sɔŋ bisui ke Uwumbɔr aah sɔŋ tisui pu na. 5 Kristo pu, le ti ji falaa sakpen.
Kristo pu, le Uwumbɔr sɔŋ tisui sakpen. 6 Taah ji falaa pu na, ni pu le ti ji
falaa, ke ti sɔŋ nisui ki ter nimi, ni ŋmar. Uwumbɔr yaa sɔŋ tisui kan, ni pu le
u sɔŋ tisui, ke ti mu sɔŋ nisui, ke ni li kpa limɔr ki ji falaa ke ti mu aah ji falaa
pu na. 7 Nima pu na, ti dak ke naan gir puwɔb. Ba pu? ti nyi ke ni yaa ji falaa
ke taah ji falaa pu na kan, Uwumbɔr ga sɔŋ nisui, ke waah sɔŋ tisui pu na.

8 Tinaabitiib, ti ban ke ni bee taah nan ji falaa pu Asia aatiŋ ni na. Falaa
ngbaan nan muk timi ki ti chaar jer. Taa nan dak ke ti ga ki li bi. 9 Timi tibaa
nan len ke ti ga kpo. Ni ŋa kina ke ti bee ke taan ŋmaa ter tibaa. Uwumbɔr
u fikr binib nkun ni na baanja le ga ŋmaa ter timi. 10 U nyan timi ijawaan
aakun ni, ki beenin nyani timi. Ti pak ke u ga ki nyan timi. 11 Ni mu aah mee
Uwumbɔr tii timi pu na, ni ter timi la. Binib aah mee Uwumbɔr tii timi ki
wiir pu na, le u ga ŋa tinyoor ŋa ti pu. Nima le binib pam ga doon Uwumbɔr
tii timi.

Pɔɔl aalandak aah kpeln pu na

12 Ti kpa kipupuk; ba pu? ti nyi tisui ni ke ti bi chain. Timi aabimbin bi
mbamɔm Uwumbɔr aah ban pu na. Binib aalan le aa cha ti bi mbamɔm,
Uwumbɔr aaterm pu, le cha ti bi mbamɔm joo cha dulnyaa wee ni aanib wɔb,
ki moo bi mbamɔm joo cha niwɔb. 13 Ti yaa ŋmee kigbaŋ tii nimi kan, ti ŋmee
tibɔr ti gbii na baanja la. Ni ga ŋmaa karn ti, ki bee ti mɔmɔk aatataa. M kpa
limakl ke ni ga bee ti mɔmɔk doo. 14 Dandana ni bee timi aabimbin ngem aah
bi pu na. M kpa limakl ke bundaln Tidindaan Yesu ga gir ni na, ni ga sil bee
ke ni ga li ŋmaa kpa kipupuk ti pu, ke ti mu aah ga li kpa kipupuk ni pu pu na.

15-16 Maah nyi kina na, le m nan ban ke m puen mann nimi. Maah nan cha
Masedonia aatiŋ ni na, m nan ban ke m dii ni ki nan mann nimi, le ki nin
buen nima; m yaa ti ki gir ni kan, m ki dii ni ki nan mann nimi, ki ter nimi
nfum mulee, aan ni mu ter mi m buen Judea aatiŋ ni. 17 Maah nan len ke m ga
dan na, maa len fam la; maah dak ke m ga ŋa pu na, ni ye ke m dii binib aalan
la aa? Ni dak ke m ye unii u aalandak kpelni yɔl yɔl na la aa? 18 Uwumbɔr aah
ye mbamɔndaan na, ti mu aa kpelni timi aalandak yɔl yɔl. 19 M ni Silfanus ni
Timoti nan tuk nimi Uwumbɔr Aajapɔɔn Yesu Kristo aabɔr. Uma le aa ye unii
u aalandak kpelni yɔl yɔl na. U ŋani waah len pu na n-yoonn mɔmɔk. 20 U pu,
le Uwumbɔr gbiin waah puu tipuur ti wiir na mɔmɔk. Nima pu na, u pu le
ti bui ke, “Amii,” le ki nyuŋ Uwumbɔr. 21 Uwumbɔr le ter ti ni nimi ke ti dii
Kristo mbamɔm, ki lee timi ke ti tun waatuln. 22 U daan timi ke uma le yeh

timi, ki di Waafuur Nyaan ŋa tisui ni, ke u mək timi waah ga tii timi pu na n-yoonn mu choo na.
23 M puu Uwumbər ke m len mbaməŋ la; maa nan ban ke m kae nimi, nima le cha m nan len ke maan dan ni chee Korint aatiŋ ni n-yoonn ngbaan. 24 Taa joo nimi mpəən; naah gaa Yesu ki kii mbaməm na, le ti ban ti ter nimi ni li kpa mpopiin. Timi aatuln le na.

2

1 M nan di ŋa nsui ni, ke maan ki dan ni chee ki nan tii nimi mpombiin. 2 Ba pu? nimi le ye binib bi tii mi mpopiin na. M yaa bii nisui kan, naan ki ŋmaa tii mi mpopiin. 3 Nima le cha m nan ŋmee kigbaŋ ngbaan tii ni nimi. Maa ban m dan ki nan li kpa mpombiin ni pu. Ni ye binib bi ba ga ŋmaa ŋa mi mpopiin na la. M nyi nimi aabimbin, ke m yaa kpa mpopiin kan, ni mu ga li kpa mpopiin. 4 Maah nan ŋmee kigbaŋ ngbaan m tii nimi na, nsui nan bii sakpen. M nan wii pam. Maa nan ŋmee kigbaŋ ngbaan ke m tii nimi mpombiin, m nan ban ke ni bee maah gee nimi sakpen pu na la.

Di cha pinn unii u tun si taani na

5 Ni ponn ni ubaa yaa tun titunwanbir ki bii nsui kan, naa ye nsui baanja le u bii, ni məmək aasui le u bii. M mu aa ban ke m len tibər ngbaan ki ti chaar jer. 6 Ni ponn ni pam aah kii ki daa utafal pu na, nima le ŋeer. 7 Dandana ni ŋan ke ni di cha pinn u, ki səŋ usui, u taa li kpa mpombiin ki ti chaar jer. 8 Nima pu na, m gaŋ nimi, ni cha u sil bee naah gee u pu na. 9 M nan ban m bee nimi aabimbin aah bi pu na, ke ni ga kii maaməb məmək aan naan kii. Nima le cha m nan ŋmee kigbaŋ ngbaan tii nimi. 10 Ni yaa di cha pinn unii kan, m mu ga di cha pinn u. Maah di cha pinn u pu na, ni pu le m di cha pinn u, ki si Kristo aasisiiyaan. 11 M di cha pinn u, ke kinimbəŋ taa nyaŋ timi; ba pu? ti nyi kaah ban ki bii timi pu na.

Ilandak aah nan joo Pəəl pu na

12 M nan buen Troas aatiŋ ni, m ti moon Kristo aabənyaan. Maah fuu ni na, le Tidindaan tii mi nsan ke m tun waatuln ngbaan. 13 Le maah kaa kan nna aabo Taitus nima chee na, maa ŋmaa fuur lii nsui ni. Nima le m chəi nima chee aanib, le ki siir buen Masedonia aatiŋ ni.

Yesu Kristo pu le ti nyaŋni

14 Tə, cha ti doon Uwumbər mbaməm. N-yoonn məmək u cha ti nyaŋni kinimbəŋ, Kristo aapəən pu, ki cha ti buen ni kookoo, ki tuk binib waabər ke bi bee u. Waabər mə ke tulalee aah nu mə pu na. 15-16 Ti mu bi Uwumbər chee ke tulalee aayon mu nu mə na la; ba pu? Kristo bi tisui ni. Binib bi ŋmar na ŋun waah nu mə pu na, ki kan limə fal; ba pu? bi gaa u ki kii. Binib bi kaa ŋmar na mu ŋun ki kan nkun; ba pu? baa gaa u ki kii. Ubaa ga ŋmaa tun Uwumbər aatuln ubaa pu uu? Aayii. 17 Ti mu aa mooni Uwumbər aabər ŋimombil pu ke binib pam aah ŋani pu na. Uwumbər le tun timi ke ti moon waabər. Nima pu le ti ye binib bi len mbaməŋ na, ki mooni Uwumbər aabər unimbil ni, Kristo aapəən pu.

3

Ti ye tipuupəln aatutum la

1 Ni dak ke ti piin ke ti ki nyuŋ tibaa aa? Taa bi ke binib bibaa aah bi pu na, ki ban ke binib ŋmee kigbaŋ ki pak timi na, ti tii nimi. Ti ban ke ni ŋmee kigbaŋ ki pak timi ii? Aayii. 2 Nimi nibaa le ye kigbaŋ ki pak timi na ki ŋmee tisui ni. Ba pu? binib yaa lik nimi aabimbin aah bi pu na kan, bi ga bee ke ti mək

nimi nsanyaan la. 3 Bi ga bee ke ni ye kigbaŋ ki nyan ni Kristo ni na, le u cha
ti ŋmee ki. Taa nan di ngbaŋmeemoon le ŋmee ki. Uwumbər u ye liməfadaan
na Aafuur Nyaan le ŋmee ki. Ŋŋmeen ngbaan aa ŋmee ŋitakpal pu,* ni ŋmee
binib aasui ni la.
4 Kristo pu, le ti kpa limakl kina, Uwumbər aanimbiin ni, nima le cha ti len
kina. 5 Taa len ke ti ga ŋmaa ŋa nibaa tibaa aapəən pu. Timi aapəən nyan ni
Uwumbər chee la. 6 Uma le tii timi mpəən ke ti tuk binib waah puu tipuupəln
ti na. Taa tuk bi ke bi yaa kaa kii Moses aakaal məmək kan, bi ga kpo. Ti tuk
bi ke Uwumbər Aafuur Nyaan le ga tii bi liməfal. Ba pu? Moses aakaal mək
timi ke ti ŋeer nkun, Uwumbər Aafuur Nyaan le tii timi liməfal.
7 Moses aakaal nan ŋmee ŋitakpapapan pu, ki nan fuu ni ni mpəən aafuun
la. Uwumbər aah nan cha Moses tii Israel yaab nkaal mu bi door na, Moses
aanimbil wəb nan wiin chain, le binib aanimbil aa ŋmaa lik u. Tə, nkaal mu
mək timi ke ti ŋeer nkun na aah nan joo ni nwiihn kina na, 8 Uwumbər yaa
tii timi Waafuur Nyaan kan, Nfuur Nyaan ngbaan ga li joo ni nwiihn ki ti
jer kina. 9 Waah nan tii binib nkaal mu mək bi ke baabər bii na, bi nan
kan nwiihn mu deer binimbil na, le waah tii timi tibənyaan ti mək timi ke
timi aabər ŋan u chee na, tibənyaan ngbaan ga tii timi nwiihn ki ti jer kina.
10 Moses aakaal mu nan joo ni nwiihn na aa ki kpa nwiihn; ba pu? tibənyaan
ngbaan aawiihn jer nwiihn ngbaan la. 11 Moses aakaal mu jer na yaa nan
kpa nwiihn kan, tibənyaan ti ga li bi n-yoonn məmək na le kpa nwiihn ki ti
jer kina.
12 Taah kpa limakl tibənyaan tee pu na, nima le ti kpa lipobil ki len. 13 Taa bi
ke Moses na. U nan di likekeln biin unimbil wəb, ke Israel yaab taa kan nkaal
mu nan bi door na aah nan cha unimbil wəb wiin chain pu na. 14 Bitafal
nan pəə. Bi yaa karn Uwumbər aagbakpok kan, baa beer naatataa ki nan saa
dandana. Ba pu? unii aan ŋmaa bee naatataa see u gaa Kristo ki kii. 15 Bi yaa
karn Moses aakaal kan, baa beer naatataa ki nan saa dandana. 16 Unii yaa
fenn ki dii Tidindaan kan, u ga bee naatataa. 17 Tidindaan ni Nfuur Nyaan
ye Unibaan la. Nfuur Nyaan aah bi nin chee na, lifuur bi nima. 18 Ti məmək
waa Tidindaan aah wiin chain pu na. Nibaa aa bi ki dok timi ke ti taa li waa
u. Tidindaan u ye Nfuur Nyaan na le cha ti bi kpelni, ki naŋni u, ki moo wolni
n-yoonn məmək, ke waah wiin chain pu na.

4

Tibənyaan ti kpa mpəən na bi timi bi kaa kpa mpəən na aaŋaal ni la

1 Tə, Uwumbər aanimbaasaln pu, le u tii timi waatuln ke ti tun. Nima le timi
aataakpab aa yəl. 2 Ti yii inimpən aatuln, ni mbəmbəən aatuln, kaa ŋmanni
binib, kaa kpelni Uwumbər aabər. Ti bi Uwumbər aanimbil ni la. Nima le cha
ti tuk binib waabər mbaməm, aan bi məmək bee ke ti len mbaməm. 3 Binib
bi kaa ŋmar na baanja le aa bee tibənyaan tee aatataa. 4 Kinimbəŋ ki joo
dulnyaa aanib na le jəb binib bi kaa gaa Yesu ki kii na aanimbil, ke tibənyaan
tee taa woln binimbil. Tibənyaan tee tuk timi Kristo aah ŋan sakpen pu na.
U ye Uwumbər aanaŋ la. 5 Taa mooni timi tibaa aabər. Ti mooni Yesu Kristo
aabər la, ke uma le ye binib məmək Aadindaan. U pu le ti ye nimi aatutum.
6 Uwumbər u nan len ke “Cha nwiihn woln mbəmbəən ni” na,* uma le woln
tinimbil, ke ti bee waah ŋan sakpen pu na. Yesu Kristo aabimbin aah bi pu
na le mək timi Uwumbər aah ŋan sakpen pu na.

* **3:3** : Moses aakaal nan ŋmee ŋitakpal pu la. Lik Nnyam 24.12.
* **4:6** : Lik Mpiin 1.3.

7 Timi bi kaa kpa mpɔɔn na, Uwumbər di tibənyaan ti kpa mpɔɔn sakpen na
ŋa tiŋaal ni, aan binib bee ke tibənyaan ngbaan aapɔɔn nyan Uwumbər chee,
naa ye ti chee. 8 Limukl aabəŋ le pii timi, ki mu aa nyaŋ timi. N-yoonn mbaa
le timi aalan ŋmal, le ti tee kpa limakl. 9 Binib ŋani timi falaa, le Uwumbər aa
di cha timi. Bi lii timi kitiŋ, ki mu aa ku timi.
10 N-yoonn məmək binib dii timi ke bi ti ku timi, ke baah nan dii Yesu bi ti
ku u pu na. Baah kaa ku timi na, nima le mək ke Yesu aaməfal aapɔɔn bi ti
ni. 11 Yesu pu, le binib ban bi ku timi n-yoonn məmək. Baah kaa ku timi na,
nima le mək ke Yesu aaməfal aapɔɔn bi timi bi ga kpo na ni. 12 Nkun dii timi
la, le ni kan liməfal.
13 Tɔ, unii u nan ŋmee Uwumbər aalahn aagbaŋ na ŋmee ke u gaa Uwumbər
ki kii, le ki len.

Uwumbər Aafuur Nyaan le cha ti mu gaa u ki kii kina, le ki len.† 14 Ti bee
ke Uwumbər u nan fikr Tidindaan Yesu nkun ni na, ga fikr timi bi mu kpaan
Yesu chee na nkun ni, ki ga li joo timi ni nimi ki di buen ubaa chee. 15 Ni pu,
le ti ji falaa ngbaan məmək. Binib bi gaa Uwumbər na yaa kpae kan, binib bi
ga li dooni Uwumbər na mu ga li wiir, ki ga nyuŋ u.

N-yoonn mu choo na aabər

16 Nima le cha tiwon aa yəl. Tiwon timina bi diŋni iwiin məmək la. Timi
aawiin aapɔɔn kpae iwiin məmək la. 17 Dandana aafalaa aan yunn, kaa wiir.
Falaa ngbaan pu, le ti ga kan mpopiin ki ti nyaŋ, n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na. 18 Titafal aa bi tiwan ni ti waa ni na ni, titafal bi taah kaa waa tiwan ni na
le ni. Taah waa tiwan ni na aan li bi n-yoonn məmək. Taah kaa waa tiwan ni
na, nima le ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

5

1 Tɔ, ti nyi ke tiwon timina yaa kpo kan, tiwon ti ga li bi n-yoonn mu kaa
kpa ndoon na bi paacham. Uwumbər le toor tiwon ngbaan ki tii timi. 2 Taah
bi dulnyaa wee ni na, le ti ji falaa, ki du. Tinimbil man ke ti kan timi aawon
ti bi paacham na. 3 Ti yaa kan tiwon ngbaan kan, timi aawiin aan chuun mu
ŋmeen. 4 Ni ye mbamən, timi bi bi dulnyaa wee ni na, falaa muk timi, le ti du.
Naa ye ke ti ban ke timi aawiin li chuun muŋmeen. Ti ban ke ti kan tiwon ti
bi paacham na. Ti ban ke ti di tiwon ti ga kpo na lii, ki kan tiwon ti ga li bi
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. 5 Uwumbər le toor tiwon ngbaan tii timi, ki
tii timi Waafuur Nyaan ke u mək timi ke u ga tii timi waah nan puu tipuur ti
na.
6 Nima le cha ti kpa lipobil n-yoonn məmək. Ti nyi ke taah laa bi dulnyaa
wee ni buyoonn na, taa bi Tidindaan do paacham. 7 Ti dii gaakii aasan,* taa
dii tiwan ni tinimbil waa ni na. 8 Le ti kpa lipobil. Ti yaa di tiwon timina lii,
ki kun Tidindaan do paacham kan, ni ga li mə timi. 9 Ti yaa bi kitiŋ do, bee
ti yaa bi paacham kan, ti ban ke ti piir usui la. 10 Ba pu? ti məmək ga nan sil
Kristo aanimbiin ni, aan u lik timi aabimbin aah bi pu na, ki bee ke ti tun ni
ŋan na, bee ni kaa ŋan na dulnyaa wee ni, ki ga tii ti məmək taah tun pu na
aapal.

Yesu Kristo pu le ti ni Uwumbər kpaan

11 Nima le cha ti san Tidindaan, ki sur binib ke bi li dii u. Uwumbər nyi timi
aabimbin aah bi pu na. M dak ke ni mu nyi timi aabimbin. 12 Naa ye ke ti bi
pak tibaa la. Ti ban ke ti tii nimi ŋitaa ŋi pu ni ga li kpa kipupuk ti pu na, aan

† **4:13** : Lik Ilahn 116.10. * **5:7** : Naatataa le ye ke: Ti ŋa naadii ke u bi, le ki dii waasan.

ni bee naah ga kii pu ki len tii binib bi lik biken paacham, ki kpa kipupuk bi
pu, kaa lik bisui ni na. 13 Bi yaa len ke ti waar kan, Uwumbɔr pu le ti bi kina.
Ti yaa kpa laasaab kan, ni pu le ti kpa, ke ti ter nimi. 14 Kristo aah gee timi pu
na le junni tiwon ni, ki cha ti bi kina. Ti nyi ke unibaan nan sil binib mɔmɔk
aasisiiyaan ki gaa baakun ki kpo, nima le bi mɔmɔk kpo. 15 U nan kpo binib
mɔmɔk pu, ke binib bi laa bi na taa ki ŋani baageehn, bi li ŋani waageehn; ba
pu? u nan kpo bi pu ki fikr nkun ni.
16 Taan ki lik unii ubaa paacham ke dulnyaa ni aanib aah lik pu na.
N-yoonn mubaa ti nan lik Kristo kina la. Ti mu aa ki lik u kina. 17 Nima pu
na, unii umɔk kpaan Kristo chee na, u ye unipɔɔn la. Udaan aabimbikpok jer
a, ki kpeln mbimbipɔɔn. 18 Mbimbipɔɔn ngbaan nyan ni Uwumbɔr chee la.
Kristo pu, le Uwumbɔr di timi kpaan ubaa chee, ke ti taa ki li ye waadim, ki
tii timi lituln ke ti kpaan binib u chee. 19 Maah len pu na le ye ke Kristo aah
nan kpo na, nima le tii Uwumbɔr nsan ke u di dulnyaa ni aanib kpaan ubaa
chee, ki di cha baatunwanbir pinn bi. U di tichandaan aaliin imina ŋa tiŋaal
ni, ke ti tuk binib.
20 Ti sil Kristo aasisiiyaan, le ki gaŋni nimi. Ni bi ke Uwumbɔr ubaa le aah
gaŋni nimi na. Ti gaŋni nimi ki tii Kristo, ke ni gir ni Uwumbɔr chee man.
21 Kristo aa nan tun titunwanbir tibaa. Timi aatunwanbir pu, le Uwumbɔr
nan daa utafal. Timi bimɔk kpaan Kristo chee na, Uwumbɔr len ke timi aabɔr
ŋan.

6

1 Timi bi kpaan Uwumbɔr chee ki tun waatuln na le gaŋni nimi, ni taa gaa
Uwumbɔr aaterm yɔli. 2 Uma Uwumbɔr le len ke,
“Naah ŋeer pu na, le m pel saameen.
Bundaln ni ŋeer ke m gaa si lii na, le m ter si.”
Li pel man, din le ni ŋeer. Din le ye n-yoonn mu u ga gaa si lii na.*
3 Taa ŋani tiwan ni ga leŋ unii ubaa Uwumbɔr aasan ni na, aan ubaa taa len
ke timi aatuln kpa taani. 4 Timi aabimbin aah bi pu na, nima le mɔk binib ke ti
ye Uwumbɔr aatutum. Kinye pu? ti kan falaa, ni limukl, ni tibɔr, ki ji limɔr, ni
mɔmɔk ponn ni. 5 Binib lue timi ŋinaalab, ki laŋ timi tiyondir ponn ni, ki ŋma
tijar ti pu. Ti tun lituln linimaln, kaa geeni kinyeek, ki lann tijikaar. 6 Timi
aabimbin bi chain la. Ti bee Uwumbɔr aabɔr, ki kpa limɔr, ni tibulchinn, ki
gbii Uwumbɔr Aafuur Nyaan, ki gee binib mbamɔm, 7 ki tuk bi Uwumbɔr
aabɔr ti ye mbamɔn na. Ti kpa Uwumbɔr aapɔɔn. U len ke timi aabɔr ŋan,
nima le ye tijawan ti bi tiŋangii ni tiŋangan ni na. 8 Binib bibaa nyuŋni timi,
bibaa mu seei timi. Bibaa bii timi, bibaa mu pak timi. Bibaa len ke ti ŋmanni
binib la. Le ti tee len ibamɔn. 9 Taa kpa liyimbil binib chee. Ti kpa liyimbil
Uwumbɔr chee la. Nkun dii timi, le ti beenin bi. Uwumbɔr cha falaa pii timi,
ki mu aa cha u ku timi. 10 Tisui bii la. Yesu pu, le ti kpa mpopiin n-yoonn
mɔmɔk. Ti ye bigiim la, le ki ŋa binib pam biwankpadam Uwumbɔr chee. Taa
kpa dulnyaa wee ni aawan nibaa, ti kpa paacham aawan mɔmɔk. Nimina
mɔmɔk le mɔk ke ti sil ye Uwumbɔr aatutum.
11 Nimi Korint aatiŋ aanib, ti tuk nimi tiponn ni aabɔr mɔmɔk. Ti gee nimi
sakpen. 12 Naa ye ke timi le aa gee nimi. Ni ye ke nimi le aa gee timi. 13 M len
nimi ke uja aah ga len waabim pu na. Ni li gee mi man, ke maah gee nimi pu
na.

Ni taa dii binib bi kaa dii Yesu Kristo na aasan

* **6:2** : Lik Aisaya 49.8.

14 Ni taa kpaan binib bi kaa gaa Yesu ki kii na chee man. Binib bi ŋan na,
ni binib bi kaa ŋan na ga ŋmaa kpaan təb chee ee? Nwiihn ni mbəmbəən ga li
ŋmaa kpaan bi ii? 15 Kristo ni kinimbəŋ ga li ŋmaa kpaan kiməbaan aa? Unii
u dii Yesu aasan na, ni unii u kaa dii na aabimbin kpaan aa? 16 Uwumbər
aadiik ni ŋiwaa kpaan aa? Naa kpaan. Timi le ye Uwumbər u ye liməfadaan
na aadiik. Uma ubaa le nan len ke,
“M ga li bi maanib aasui ni, ki chuun bikaasisik ni.
M ga li ye Baawumbər, bi mu ga li ye maanib.”†
17 Nima le cha Uwumbər ki bui ke,
“Nya binib bi kaa dii mi na ponn ni man, ki li bi nibaa,
ki di cha titunwanbir, le m ga gaa nimi.‡
18 M ga li ye Nite;
ni mu ga li ye njapətiib ni mbisatiib.§
Min Uwumbər u kpa mpəən məmək na, le len kina.”

7

1 Maanigeekaab, Uwumbər aah puu tipuur tee ki tii timi na, cha ti di cha
lituln li kaa ŋan na məmək, ni ilandak i kaa ŋan na məmək, ki li san u, ki li ye
binib bi bi chain ki doo na.

Pəəl aapopiin

2 Ni li gee timi man. Taa ŋa ubaa bakaa, ki mu aa bii ubaa, ki mu aa ji unii
ubaa aawan. 3 Maa len kina ke m galn nimi. Maah tuk nimi pu na, ti gee nimi
la. Ti yaa kpo, bee ti yaa bi kan, ti po gee nimi la. 4 M kpa lipobil sakpen le ki
len nimi. M kpa kipupuk sakpen ni pu. Nsui səŋ mbaməm la. Timi aafalaa
məmək ponn ni, m kpa mpopiin ni pu ki ti nyaŋ.
5 Tə, taah nan fuu Masedonia aatiŋ ni na, taa ŋmaa fuur. Ti nan kan limukl,
ŋipepel məmək ni. Binib nan kpak timi kinikpakpak. Nimi aabər mu pu le
ilandak nan joo timi. 6 Uwumbər u səŋni binib bi kpa mpombiin na aasui na,
uma le cha Taitus fuu ni ti chee ki nan səŋ tisui. Waah fuu ni na, nima le cha
tisui səŋ. 7 Naa ye nima baanja le səŋ tisui. U tuk timi nimi aabimbin aah ŋan
pu na. Nima le cha tisui səŋ. U tuk timi ke ninimbil man ke ni ki kan mi, ke
ni kpa mpombiin nimi aatunwanbir pu, ke ninimbil man ke ni kii maaməb.
Nima le cha m moo kpa mpopiin.
8 Maah nan ŋmee kigbaŋ tii nimi na, kigbaŋ ngbaan nan bii nisui ni yunn
pəkaa. Nisui aah nan bii na, le ni gar mi. Dandana, naa ki gar mi. 9 M kpa
mpopiin la. Naa ye ke nisui aah bii na le cha m kpa mpopiin. Nimi aapombiin
le cha ni kpeln nimi aabimbin, nima le cha m kpa mpopiin. Uwumbər nan
cha ni kpa mpombiin nimi aatunwanbir pu. Nima le kigbaŋ ki nan bii nisui
na nan ŋa nimi tinyoor. 10 Ba pu? Uwumbər yaa cha unii kpa mpombiin
waatunwanbir pu kan, nima le ga cha u kpeln waabimbin ki ŋmar. Naan ki
gar u. Tə, dulnyaa wee ni aapombiin joo ni nkun la. 11 Uwumbər aah cha ni
kpa mpombiin pu na, ni kan naah ŋa nimi tinyoor pu na. Nitafal bi waabər
ni. Ni gee liŋuul titunwanbir pu, ki ban ni nyan nibaa tibər ngbaan ni, ki san
Uwumbər ijawaan, ki ban ni ki kan mi, ki ban ni ŋa Uwumbər aageehn, ki
ban ni daa unii u tun titunwanbir na aatafal. Naah ŋa kina na, ni mək ke naa
kpa taani ubaa tibər ngbaan ponn ni.
12 Maah nan ŋmee kigbaŋ ngbaan tii nimi na, naa ye unii u tun titunwanbir
na pu le m nan ŋmee ki, kaa ye bakaa aah kan u na pu le m ŋmee ki. M nan

† **6:16** : Lik Liifai Yaab 26.12; Jeremia 32.38; Esekiel 37.27. ‡ **6:17** : Lik Aisaya 52.11. § **6:18** : Lik 2 Samuel 7.14; 1 Bibərb Aabər 17.13.

ban ke Uwumbɔr mɔk nimi naah gee timi mbamɔm pu na. Nima le cha m ŋmee ki, 13 le tisui sɔŋ ni pu.

Taitus aah nan bi ni chee na, le usui sɔŋ nimi aabimbinyaan pu, le ni ŋa u mpopiin. Nima le cha ti mu kpa mpopiin sakpen. 14 M nan pak nimi u chee, le naa jinn mi inimɔɔn. Taah tuk nimi tibɔr ti na mɔmɔk, ti len mbamɔn la. Kina le taah nan pak nimi Taitus chee pu na, ti len mbamɔn. 15 U teer naah nan gaa u pu na, ki teer naah san u, ki pak waah len pu na, ki kii waamɔb. Nima le cha u moo gee nimi. 16 M bee ke ni ga li beenin ŋani tiwan mɔmɔk mbamɔm. Nima le m kpa mpopiin ni pu.

8

Naah ga tii Uwumbɔr ipiin pu na

1 Tinaabitiib, ti ban ke ni bee Uwumbɔr aah ŋa tinyoor ŋa Yesu aanib bi bi Masedonia aatim ni pu na. 2 Bi nan kan falaa, ni ntɔŋ, ni igiin sakpen a. Le bi mu nan kpa mpopiin ki ti nyaŋ. Baagiin ponn ni, le bi nan kpa tibulchinn, ki tii Uwumbɔr ipiin sakpen. 3 M ga ŋmaa ji seeraa ki tii bi, ke baah kpa tiwan ni na, bi tii u, ki jer kina. Baageehn pu, le bi tii, 4 ki gaŋ timi ke ti gaa ipiin ngbaan, aan ki di tii Yesu aanib bi lann na. Ni mɔ bi ke bi ter bi la. 5 Bi tii ki jer taah nan dak pu na. Njan, le bi di bibaa tii Tidindaan, le ki nin di bibaa tii ti mu, Uwumbɔr aageehn pu. 6 Nima pu na, Taitus aah nan cha ni piin ki bi too ŋimombil ke ni tii Uwumbɔr na, le ti bui u ke u pɔɔn ubaa ki cha ni too ŋimombil ngbaan ki doo. 7 Ni ŋa Yesu naadii, le ki bee waabɔr, ki ga ŋmaa tuk biken. Ninimbil man waatuln pu. Le ni gee timi. Naah ŋani tiwan nimina mɔmɔk ki ti chaar jer na, ni li nyi ki tii ipiin mu ki ti jer kina.

8 Maah len pu na, naa ye ke m muk nimi ke ni tii. M tuk nimi ke Yesu aanib biken aanimbil man ke bi tii u ipiin, ke m bee ni mu aah gee u pu na. 9 Ni nyi Tidindaan Yesu Kristo aah kpa tibulchinn pu na. U nan ye uwankpadaan la. Nimi pu le u ŋa ugiin. Waah ŋa ugiin na, nima le cha ni mu ŋa biwankpadam.

10 Cha m tuk nimi maalandak. Naah nan piin ki bi too ŋimombil ŋi giina na, ni ŋan ke ni too ŋi ki doo libiln lee. Ni nan puen biken ki ban ke ni tii Uwumbɔr ipiin, ki nan puen piin ki bi too ipiin ngbaan. Pɔɔn nibaa man ki too i doo. Ninimbil nan man ke ni piin ki too ipiin ngbaan. 11 Cha ninimbil li man ke ni tii naah ga ŋmaa tii pu na, aan ki too ipiin ngbaan doo. 12 Unii yaa gee ke u tii Uwumbɔr ipiin ki yaa tii u waah kpa pu na kan, Uwumbɔr ga gaa la. Uwumbɔr aa ban ke unii tii ki jer waah kpa pu na.

13 Maa ban ke m ŋa nimi falaa ke m ter biken. M ban ke ni mɔmɔk ŋaŋ la. 14 Maah len pu na le ye ke naah kpa sakpen pu dandana na, ni ŋan ke ni ter binib bi kaa kpa na. Ni mu yaa nan lann daalbaadaal kan, bi yaa nan kpa sakpen kan, bi mu ga ter nimi. Kina le ni mɔmɔk ga ŋaŋ. 15 Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke,

“Unii u nan kan sakpen na aa nan ji ki gur.
Unii u mu nan kan siib na aa nan lann.”*

Taitus ni uŋeen aatɔtiib

16 Tɔ, m doon Uwumbɔr u cha Taitus ban u ter nimi na ke ti mu aah ban ti ter nimi pu na. 17 Ti bui u ke u pɔɔn ubaa ki dan ni chee, le u kii. Unimbil man ke u dan, waageehn pu le u ga dan. 18 Le ti ga cha tina aabo ubaa mu dii u dan ni chee. Tina aabo ngbaan aah mooni Yesu aabɔnyaan pu na le cha Yesu aanib mɔmɔk pak u sakpen. 19 Bi mu nyan u ke u dii timi ke ti buen ti

* **8:15** : Lik Nnyam 16.18.

ter Uwumbər aanib bi ye bigiim na. Nima le ga nyuŋ Tidindaan, ki mək bi ke ti ban ti ter təb la.
20 Ti ga li joo ŋimombil sakpen ke ti tii bi. Taa ban ke unii ubaa bii timi ke ti gur tibaa ngem. 21 Tidindaan nyi ke ti ŋani mbaməm la. Ti ban ke binib mu bee ke ti ŋani mbaməm.
22 Nima le ti ga tun tina aabo uken u mu dii Taitus mam ki dan ni chee. N-yoonn məmək ti nan lik tina aabo ngbaan aabimbin aah bi pu na, ki kan ke unimbil man Uwumbər aatuln pu. U pak nimi ke ni ga ŋa maah ban pu na, nima le cha u moo ban ke u dan ni chee. 23 Binib yaa baa nimi Taitus aabər kan, ni tuk bi ke u ye maatutuŋeer u ter mi m tuk nimi Yesu aabənyaan na la. Ubaa yaa baa nimi tinaabitiib bi dii Taitus na aabər kan, ni tuk u ke bi ye Yesu aanib aatutum la. Baabimbinyaan pu, le binib nyuŋni Kristo. 24 Ni li mək bi ni Yesu aanib məmək naah gee Uwumbər aanib pu na, ki ter bi, ke taah nan pak nimi pu na.

9

Naah ga ter Yesu Kristo aadidiliib biken pu na

1 Maa ki ban m ŋmee kigbaŋ ki tuk nimi naah ga ter Yesu aanib bi bi Jerusalem ni pu na. 2 M nyi ke ni ban ni ter bi. M nan pak nimi Masedonia aanib chee, ki bui bi ke nimi bi bi Griis aatiŋ ni na nan ban ni ter Yesu aanib giina. Ninimbil aah man ke ni ter Uwumbər aanib pu na, nima le cha bi ponn ni pam mu ban bi ter bi. 3 Le m ban m cha tinaabitiib bimina buen ni chee, aan bi ti kan ke taah nan pak nimi pu na, ti gbii la. Ni ga li bi ke maah nan len pu na, ki gor ke ni too ŋimombil ngbaan. 4 Ni yaa kaa ye kina kan, Masedonia aatiŋ aanib bibaa yaa dii mi ki fuu ni ni chee, ki kan ke naa kee gor kan, ni ga jinn mi inimɔɔn, naa ye mi baanja aanimɔɔn, ti məmək aanimɔɔn. Ba pu? ti nan pak nimi bi chee. 5 Nima le m dak ke ni ŋan m gaŋ tinaabitiib bimina ke bi loln m pu nsan ki buen ni chee, ki ter nimi ni too ŋimombil ngbaan, naah nan puu tipuur ti na. M yaa fuu ni kan, m ga nan mui ni too ŋi ki doo. Nima le ga mək ke ni too ŋi, nimi aageehn pu, naa ye ke bi nan muk nimi le ni too ŋi.
6 M tuk nimi la, unii u bun tijikaar siib na ga nan chee siib la. Unii u mu bun tijikaar sakpen na ga nan chee sakpen la. 7 Unii məmək aah di pu ŋa usui ni ke u ga tii ni na, cha u tii kina. U taa tii ni mpombiin, ki taa tii limukl aatiin. Ba pu? Uwumbər gee unii u tii ni mpopiin na la. 8 Uwumbər ga ŋmaa ŋa tinyoor məmək ŋa ni pu, aan ni taa lann nibaa. Ni ga li kpa ki gur, ki ga ŋmaa tii binib bimək lann na. 9 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
“Ubulchindaan tii bigiim sakpen,
waanjann aa kpa ndoon.”*
10 Uwumbər u di ŋijikaabil di tii unii u bu tijikaar na, ki tii binib tijikaar bi ji na, uma le ga tii nimi naah ban pu na məmək, ki jer kina, aan ni moo ter binib biken. 11 Ni yaa moo ter binib kan, Uwumbər le ga moo tii nimi. Naah ga tii timi ipiin ke ti tii biken na, nima le binib pam ga doon Uwumbər ipiin ngbaan pu. 12 Ni yaa ter Yesu aanib ki tii bi baah lann pu na kan, nima le binib pam ga doon Uwumbər mbaməm. 13 Ni yaa ter bi kan, nima le ga mək bi ke ni gaa Kristo aabənyaan ki kii, ki kpa tibulchinn, ki yakr naah kpa tiwan ni na tii bima, ni biken məmək. Nima le ga cha bi nyuŋ Uwumbər, 14 ki mee u tii nimi, ki li gee nimi, Uwumbər aah cha ni kpa tibulchinn sakpen pu na. 15 Cha ti doon Uwumbər u tii timi Ujapɔɔn u jer ipiin məmək na man.

* **9:9** : Lik Ilahn 112.9.

10

Pɔɔl aah len waatuln aabər pu na

1 Min Pɔɔl mbaa gaŋni nimi la. Ni ponn ni bibaa len ke maah nan bi ni chee
na, maa kaar nimi, ke m yaa bi nibaa chee kan, m kpa lipobil ki ŋmee kigbaŋ
ki sur nimi. Min Pɔɔl bi suuna ke Kristo aah bi pu na, ki gaŋni nimi ke ni toor
nimi aabimbin man, 2 aan m yaa fuu ni ni chee kan, m taa chiin ni ponn ni
bibaa. M nyi ke m yaa fuu ni ni chee kan, m ga ŋmaa li kpa lipobil ki chiin
binib bi len ke ti dii dulnyaa ni aanib aah dii pu na. 3 Ni ye mbamən ke ti po
ye binib la. Ni mu aa ye binib aajaak le ti jaa, 4 ki mu aa di binib aapɔɔn le
jan kijaak ngbaan. Ti di Uwumbər aapɔɔn mu bii kinimbəŋ aapɔɔn məmək
na le jan ki. Ti len ki nyaŋ binib bi kpak Uwumbər aabər kinikpakpak na,
5 ki nyaŋ binib bi kpa kalmbaani ki dak ke bi kpa nlan ki jer Uwumbər na. Ti
cha ilandak məmək kii Kristo aamɔb. 6 Ti yaa bee ni ponn ni binib bi ga kii
Uwumbər aaməboln na, le ti ga ŋmaa daa binib bi gur kaa kii na aatafal.

7 Tɔ, ni lik binib paacham la aa? Ubaa yaa bi ni ponn ni ki len ke u ye Kristo
aanii kan, cha u teer ke ti mu ye Kristo aanib ke waah ye pu na la. 8 Tidindaan
tii mi tininkpir ke m ter nimi ni dii u mbaməm, waa tii mi tininkpir ngbaan
ke m bii nimi. M yaa puk kipupuk ki jer maah ba ga puk pu na kan, maan ji
inimɔɔn. 9 Ni taa li dak ke m ban m ŋmee kigbaŋ ki ga li kpa nimi ijawaan na.
10 Bibaa len ke m ŋmee tigbann ke mpɔɔndaan na, ke m yaa bi ni chee kan,
maa pɔɔ, maaliin aa bi tibər tibaa ni. 11 Cha binib ngbaan aaboln bee ke ti
yaa ŋmee kigbaŋ ponn ni taah ga ŋa pu na kan, ti yaa fuu ni kan, ti ga ŋa kina
la.

12 Taa ban ke ti di tibaa ŋaŋ binib bi yoor bibaa paacham na, kaa ban ke ti
len ke ti ye bi ponn ni bibaa. Baa kpa nlan. Bi lik təb aabimbin aah bi pu na,
ki ŋaŋni bibaa la. 13 Tima kan, taan li kpa kipupuk ki lakr taah tun lituln pu
na. Ti ga li kpa kipupuk Uwumbər aah siin lituln li ki tii timi na pu. Taah nan
tuk nimi waaliin na, nima le ye lituln ngbaan ponn ni ngem. 14 Ti nan puen
biken ki fuu ni ni chee ki tuk nimi Kristo aabənyaan tee. Taah ŋani kina na, ti
po tun lituln li Uwumbər siin timi na la. 15 Taa ban mpakm biken aatuln pu.
Ti kpa limakl ke ni ga moo dii Yesu aasan mbaməm, ki ga ter timi ke ti tun
Uwumbər aatuln sakpen, waah siin li pu ki tii timi na. 16 Le ti ga ŋmaa buen
ntim mu daa ki jer nimi aatiŋ na, ki ti tuk binib tibənyaan tee. Taan buen
biken aah tun lituln nin chee na, kaa ban ke bi pak timi biken aatuln pu.

17 Uwumbər Aagbaŋ len ke, “Unii uməkban ke u puk kipupuk na, cha u
puk kipupuk Uwumbər pu.”* 18 Unii yaa pak ubaa kan, nima le aa mək ke
Uwumbər aanimbil gbiin u. Uwumbər yaa pak unii kan, nima le mək ke
Uwumbər aanimbil sil gbiin u.

11

Binib bi ban ke bi ŋmann Yesu aanib na aabər

1 Tɔ, m yaa len kijərk aaliin siib kan, ni pɔɔn nibaa man ki li kpa limər m
pu. 2 M gee nimi sakpen ke Uwumbər aah gee nimi pu na. Ni bi ke usapɔɔn
u kaa nyi uja na aah bi pu na, le m ban m di nimi tii Kristo, ni li dii uma
baanja. 3 M san ijawaan ke binib ga ŋmann nimi, ni taa ki dii Kristo mbaməm,
ke kinimbəŋ aah nan ŋmann Adam aapuu Iif pu na. 4 Unii yaa fuu ni ni chee
ki yaa tuk nimi tibər yayan ti kaa ye taah nan tuk nimi Yesu aabər ti na kan,
ba ŋa ni ji limər u pu? Ba ŋa ni gaa tibər ti kaa ye Yesu aabənyaan, kaan cha

* **10:17** : Lik Jeremia 9.24.

ni kan Uwumbər Aafuur Nyaan na? Taah nan tuk nimi Yesu aabənyaan tee na, tibər ngbaan le nan cha ni kan Uwumbər Aafuur Nyaan.

5 Binib bi ŋmanni ke bi ye Yesu aakpambalb na, maa dak ke bi jer mi.
6 Nibaakan, maan ŋmaa len ke unii u bae mbaem sakpen na aah len pu na. M
mu nyi Yesu aabər mbamɔm, ki ŋeer ti məmək tuk nimi, binib aanimbil ni.

7 M nan sunn mbaa taab ke m yoor nimi paacham; kinye pu? m nan tuk
nimi Uwumbər aabənyaan, kaa jin nimi kidaak. Maah ŋa kina na, ni kpa
taani ii? 8 Maah nan tuk nimi Uwumbər aabər na, Yesu aanib biken nan pa
mi la. Ni naahn ke m nan yoor baamombil ngbaan ke m li joo ter nimi le na.
9 Buyoonn m nan bi ni chee ki lann maah ban pu na, maa muk nimi ke ni ter
mi. Tinaabitiib bi nyan Masedonia aatiŋ ni na nan joo ni maah ban tiwan
ni na məmək. Maah nan bi pu n-yoonn ngbaan na, m ga li beenin bi kina la,
kaan muk nimi ke ni ter mi. 10 Kristo pu le m len mbamən, maan muk unii
ubaa nibaa chee Griis aatiŋ ponn ni ke u ter mi. 11 Ba pu? Ni ye ke maa gee
nimi le ki len kina aa? Uwumbər nyi ke m gee nimi la.

12 M ga li beenin tuk nimi Yesu aabər, kaan ji nimi kidaak. Biŋmaŋmannim
bi ji nimi kidaak na aan ŋmaa pak bibaa ki len ke bi bi ke taah bi pu na.
13 Binib ngbaan ŋmanni nimi la. Baa ye Kristo aakpambalb. Bi ŋmanni nimi
ke bi tun waatuln, ki mu aa tun. 14 Baah ŋani kina na, ni taa cha ni gar
nimi. Kinimbəŋ kibaa ŋmanni ke ki ye Uwumbər aatuun u wiin chain na.
15 Kinimbəŋ aatutum yaa ŋmanni ke bi ye bininyaam kan, ni taa cha ni gar
nimi. Uwumbər ga daa bitafal baatuln aah ŋeer pu na.

Pɔɔl aah ji falaa Yesu Kristo pu pu na

16 M ki tuk nimi la, ni taa dak ke m ye ujər. Ni mu yaa dak ke m ye ujər kan,
ni li kpa limər m pu, ki cha m mu pak mbaa siib. 17 Maah ga len pu na aa ye
Tidindaan aabər aaboln. Maah ga pak mbaa pu na, m ga len ke ujər na la.
18 Binib pam le bi ki pak bibaa dulnyaa ni aawan pu. Nima le m mu ga pak
mbaa. 19 Ni dak ke ni kpa nlan. Ba ŋa ni ji limər bijərb pu ki kpa mpopiin?
20 Maah len pu na le ye ke unii yaa chuu nimi tinaagbiir, bee u ji nimi aawan,
bee u ŋmann nimi, bee u kpa kalmbaani, bee u faa nimi kitapak kan, le ni kpa
limər u pu. 21 Taah kaa muk nimi kina na, le ni bii timi, ke taa kpa mpɔɔn aa?

Unii ubaa yaa kaar ke u pak ubaa kan, m mu kaar kina la. M len ke ujər
na la. 22 Biŋmaŋmannim ngbaan ye Hiibru yaab la aa? M mu ye. Bi ye Israel
yaab la aa? M mu ye. Bi ye Abraham aayaabitiib la aa? M mu ye. 23 Bi ye
Kristo aatutum la aa? M mu ye ki jer bi. M ŋa nimi gafara la, m len ke ujər na
la. M nan tun Kristo aatuln ki jer bi, ki koo tiyondir ponn ni ki jer bi. Kristo
pu, binib nan gbaa mi ŋinaalab ki ti chaar jer. M nan kani linimaln, naa nan
pɔɔ ke m kpo. 24 Nfum muŋmu le Juu yaab gbaa mi linaalab nfum piitaa ni
muwae. 25 Rom yaab nan gbaa mi ŋidabil nfum mutaa la. Binib nan mae
mi ŋitakpal nfum mbaa la. Nfum mutaa le iŋəi liin nnyusakpem ni ki cha
mi. Kinyeek kibaa ni nwimən le m nan bi likpaln pu nnyusakpem ni. 26 M
nan chuun ŋisachun n-yoonn məmək, ki kani linimaln nnyun ni, le ki kani
linimaln bifiifiirb chee, le ki kani linimaln maanib Juu yaab chee, le ki kani
linimaln binib bi kaa ye Juu yaab na chee, le ki kani linimaln ntim ponn ni,
ni kipɔɔk ni, ni nnyusakpem ni, le ki kani linimaln binib bi ŋmann ke bi ye
Yesu Kristo aanib na chee. 27 M tun Yesu Kristo aatuln linimaln, ki kani falaa,
kaa geeni kinyeek. Nkon ni nnyunyuu mək nan joo mi. M nan lann tijikaar.
Tiwoor nan joo mi. Maawanpeenkaan aa nan fuu tiwoor ngbaan. 28 Naa ye
falaa umina baanja le m kan. Ilandak joo mi iwiin məmək Yesu aanib məmək

pu. 29 Ubaa yaa kaa kpa mpəən kan, ni yəl m mu aawon la. Ubaa yaa təŋ uken
ke u tun titunwanbir kan, ni fiini maaŋuul la.
30 Tə, m yaa puk kipupuk kan, m ga puk kipupuk maadabur aabər pu la.
31 Tidindaan Yesu Aate Uwumbər, u yeh mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na, uma le nyi ke m len mbaməŋ la. 32 Maah nan bi Damaskus aatiŋ ni, Ubər
Aretas aayoonn na, le kitiŋ ngbaan aaninkpel nan ban u chuu mi, le ki cha
waatəb aajab si kii kitiŋ na aabisaməb chee, ke bi nan chuu mi. 33 Le njətiib
di mi ŋa kibəəkuuk sakpeŋ ni, ki ti di mi laan takolu u bi kitiŋ ngbaan aagoln
pu na, le m nyan unaal ni.

12

Pəəl aah kan tibəkpiirkaan ti na

1 See m puk kipupuk. Ni mu aa kpa tinyoor. M ga tuk nimi Tidindaan aah
mək mi lijinjiir aawan pu ki kpiir tibər ti tuk mi na. 2 Ŋibin kipiik ni ŋinaa
le Uwumbər nan yoor mi buen udo paacham. M nyi u di maawiin baanja
le buen aan u di maawiin ni nwon mək le di buen. Uma le nyi. 3 M po nyi ke
Uwumbər yoor mi buen paacham, Paradais* ni. 4 Le m ŋun tibər ti maan ŋmaa
tuk unii ubaa na. Uwumbər aa kii ke m len ti. 5 Lijinjiir aawan ngbaan pu, le
m ga puk kipupuk. Maan pak mbaa, m ga puk kipupuk maadabur aabər pu
la. 6 M yaa ban m puk kipupuk kan, maan le ye ujər; ba pu? m ga len mbaməŋ
la. M mu aan puk kipupuk. Ba pu? maa ban ke unii ubaa pak mi ki jer maah
ŋeer pu na. M ban ke bi lik maabimbin aah bi pu na, ki pel maah len pu na,
le ki bee maah bi pu na.
7 Tə, Uwumbər aah nan mək mi lijinjiir aawan sakpen pu na, waa ban ke
m yoor mbaa paacham lijinjiir aawan ngbaan pu. Nima le u cha limukl li
nyan ni kinimbəŋ chee na muk mi. Limukl ngbaan wu mi ke nkokon aah
saa tiwon kan, ni wu pu na. 8 Le m mee Tidindaan nfum mutaa ke u nyan
mi limukl ngbaan ni. 9 Le waa kii, le ki bui mi ke waaterm le ga cha m nyaŋ
limukl ngbaan; ba pu? unii u kaa kpa mpəən na ga li kpa waapəən mbaməm.
Le m kpa mpopiin ki kpa kipupuk maadabur aabər pu, aan ki li kpa Kristo
aapəən. 10 M yaa kan idabur, ni ŋisiibil, ni falaa, ni limukl, ni tibər, Kristo pu
kan, le ni mə mi; ba pu? maah kaa kpa mbaa aapəən buyoonn na, le m kpa
Kristo aapəən.

Pəəl aatafal aah bi Korint aatiŋ aanib ni pu na

11 Ni yaa ba pak mi kan, ni ba ga li ŋan. Naah kaa pak mi na, nima le cha m
pak mbaa ke ujər na. M yaa kaa bi tibər tibaa ni kan, binib bi ŋmanni ke bi ye
Yesu aakpambalb na aa jer mi. 12 Maah nan bi ni chee na, m nan tun lijinjiir
aatun Uwumbər aapəən pu, ki nan kpa limər n-yoonn məmək. Nima le mək
ke m ye Yesu aakpambalb mbaməm. 13 Yesu aanib biken jer nimi kinye?
Maah kaa muk nimi ke ni tii mi nibaa na le cha bi jer nimi ii? Nimina yaa
kpa taani kan, m ŋa nimi gafara la.
14 Tə, dandana wee, m gor ke m dan ni chee taataa. Maan li ban nibaa ni
chee. M ban nimi la, naa ye nimi aamombil. Mbim aa kpiini tetiib, tetiib le
kpiini mbim. Ni bi ke maabim na la. 15 Nima le ni mə mi ke m di mbaa tii
nimi, ki tun lituln linimaln ke m ter nimi. M yaa moo gee nimi kan, nimi
aageehm bar la aa?
16 Ni ye mbaməŋ, maa nan ŋani nimi falaa ke ni tii mi nibaa. Le ni ponn ni
bibaa len ke m nan ŋmanni nimi, ki jin nimi aawan. M jin nimi aawan kinye?
17 Maah nan cha binib buen ni chee na, bi ponn ni ubaa nan jin nimi aawan

* **12:3** : Paradais ye Uwumbər do paacham la.

ki tii mi ii? Aayii. 18 M nan gaŋ Taitus ke u buen ni chee, le ki cha tina aabo
uken mu dii u. Taitus jin nimi aawan nibaa aa? Aayii. Ti kpaan nlandak
mubaa la. Maah ŋani pu na, u mu ŋani kina la. Ti məmək dii kitaabuk kibaa
la.
19 Ni dak ke ti len ke ti nyan tibaa tibər ni la aa? Taa ŋani kina kpala. Ti bi
Uwumbər aanimbiin ni, ki len Kristo aah ban pu na. Maanigeekaab, ti ban
ke ti ter nimi ke ni moo dii Uwumbər aasan mbaməm. Nima le cha ti len. 20 M
san ijawaan ke m yaa fuu ni ni chee kan, naah bi pu na aan li mə mi, m mu
aah ga li bi pu na aan li mə nimi mu. M san ijawaan ke m ga nan mui ni bi
kpak təb kinikpakpak, ki kpa lipiipoln təb pu, ki gee liŋuul təb pu, ki yakr təb,
ki sii təb, ki bii təb, ki kpa kalmbaani, ki ŋma tijar, 21 ke m yaa fuu ni ni chee
ki kan ke ni ponn ni pam tun titunwanbir, ni tijəŋ aatuln, ki gər kidagook, ki
ŋani tiwan ni kaa ŋan na, kaa kpeln nimi aabimbin kan, ni ga bii nsui sakpen.
Le Maawumbər ga cha m ji inimɔɔn ni pu.

13

Kookoo aasurm ni idoon

1 Tɔ, m ga dan nan mann nimi taataa la. Ni yaa galn unii ubaa kan, maan
gar nimi, see biseeraadam bilee, bee bitaa len.* 2 Maah nan mann nimi lelee
na, m nan sur ni ponn ni bimək tun titunwanbir na. Dandana wee, maah
kaa bi ni chee na, m ki sur bi ke maah nan sur bi njan pu na, ke m yaa fuu ni
kan, m ga daa bitafal. 3 Nima le ga mək nimi ke Kristo le cha m len. Waa ye
udabur ni chee, u kpa mpɔɔn ni chee. 4 U nan di waapɔɔn lii ki cha bi kpaa u
ndəpuinkoo pu. Dandana, u fu Uwumbər aapɔɔn pu la. Timi bi mu kpaan u
chee na aa kpa mpɔɔn. Ti mu aah kpaan u chee na, ti mu fu Uwumbər aapɔɔn
pu, ki ga ŋmaa mək nimi mpɔɔn ngbaan.
5 Ni lik nimi aabimbin aah bi pu na man, ke ni sil tii Yesu Kristo naadii aan
naa tii. Ni taa lik maabimbin aah bi pu na man, ni li lik nimi nibaa aabimbin
aah bi pu na. Naa bee ke Yesu Kristo bi ni ni ii? U bi ni ni la; u yaa kaa bi
ni ni kan, naa ye waanib mbaməm. 6 M kpa limakl ke ni ga bee ke timi le
ye waanib mbaməm. 7 Ti mee Uwumbər tii nimi, ke ni taa tun titunwanbir.
Naa ye ke ti ban ti mək nimi timi aabamən la. Ni yaa po dak ke taa ye Yesu
aanib mbaməm kan, ti po ban ke ni tun lituln li ŋan na la. 8 Ba pu? taan ŋmaa
di mpɔɔn mu Uwumbər tii timi na, ki leŋ tibənyaan tee. Ti ban ke tibənyaan
ngbaan loln nsan la. 9 Ti yaa kaa kpa mpɔɔn, le nimi le kpa mpɔɔn kan, ni
mə timi la. Le ti mee Uwumbər tii nimi ke ni toor nimi aabimbin. 10 M ŋmee
kigbaŋ kee, ke maah kaa bi ni chee na, m yaa nan fuu ni ni chee kan, m taa
chiin nimi, ki mək nimi maapɔɔn. Nima le cha m ŋmee ki. Tidindaan le tii mi
tininkpir ke m ter nimi ni dii waasan mbaməm. Waa tii mi tininkpir ngbaan
ke m di bii nimi.
11 Nnaabitiib, tibər ti gur na le ye ke m ban m chəi nimi la. Toor nimi
aabimbin man. Səŋ təb aasui man. Ni li kpa kimɔbaan ni nsuudoon man,
le Uwumbər u gee timi ki tii timi nsuudoon na ga li bi ni chee.
12 Ni li dooni təb mbaməm man.
Uwumbər aanib bimək bi do na dooni nimi.
13 Tidindaan Yesu Kristo aanimbaasaln, ni Uwumbər aageehm, ni Waa-
fuur Nyaan aamɔbaan li bi ni məmək chee.

* **13:1** : Lik Ikaal 17.6; 19.15.

Kigbaŋ ki Pɔɔl ŋmee ki tii GALASIA YAAB na

1-2 Min Pɔɔl ni nnaabitiib bimɔk bi m chee na dooni nimi Yesu aanib bi bi Galasia aatim ni na. Yesu Kristo ni Tite Uwumbɔr u fikr u nkun ni na le ŋa mi waakpambal. Naa ye unibɔn le ŋa mi, kaa ye binib le di lituln ngbaan tii mi.

3 Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

4 Tite Uwumbɔr aageehn pu, le Kristo nan kpo timi aatunwanbir pu, ke u nyan timi dulnyaa wee aatunwanbir ni. 5 Uwumbɔr le yeh mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Tibɔnyaan baan baanja le bi

6 Kristo aanimbaasaln pu, le Uwumbɔr yin nimi ke ni dii u. Ni tee gar mi pam; ba pu? ni ban ni di Uwumbɔr lii mala, ki gaa tibɔyayan, 7 ti kaa ye tibɔnyaan na. Binib bibaa bi, ki muk nimi, ki ban bi kpeln Kristo aabɔnyaan tee. 8 Timi le yaa tuk nimi tibɔr ti kaa ye taah nan tuk nimi tibɔnyaan ti na, bee ni ti ki ye Uwumbɔr aatuun u nyan ni Uwumbɔr do na le tuk nimi tibɔyayan tee kan, cha Uwumbɔr puun lii u pu. 9 Taah nan tuk nimi pu na, m ki tuk nimi dandana wee, ke unii ubaa yaa tuk nimi tibɔyayan ti kaa ye naah nan gaa tibɔnyaan ti na kan, cha Uwumbɔr puun lii u pu.

10 M ban m piir binib aasui le aan Uwumbɔr aasui? M ban ke binib pak mi ii? Aayii. M yaa ban ke binib pak mi kan, maa ba ga li ye Kristo aatutunn.

Pɔɔl aah ŋa Yesu Kristo aatutunn pu na

11 Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke maah nan tuk nimi tibɔnyaan ti na, taa nyan ni binib chee. 12 Maa nan gaa ti binib chee. Unii ubaa aa di ti tuk mi. Yesu Kristo ubaa le kpiir ti tuk mi.

13 Ni nan ŋun maabimbin aah nan ye pu buyoonn m nan dii Juu yaab aasan na. M nan ŋa Uwumbɔr aanib falaa sakpen a, ki ban ke m kuln bi. 14 M nan dii Juu yaab aasan ki jer ŋŋeen aatɔtiib ponn ni pam aah dii pu na. Nnimbil nan man tiyaajatiib aakaal pu.

15 Uwumbɔr aanimbaasaln pu, le u lee mi buyoonn baa nan kee ma mi na, le ki yin mi ke m dii u. 16 Waageehn pu le u kpiir Ujapɔɔn aah bi pu na mɔk mi, ke m buen ti tuk binib bi kaa ye Juu yaab na waabɔr. Waah ŋa kina na, le maa buen unii ubaa chee ki ti kpokl maah ga ŋa pu na, 17 kaa buen Jerusalem ki ti kpokl binib bi puen ye Yesu aakpambalb na chee. M nan buen Arabia aatiŋ ni ki ti bi nima mbaa ki mee Uwumbɔr, le ki nin gir buen Damaskus aatiŋ ni. 18 Ŋibin ŋitaa aah jer na, le m buen Jerusalem m ti mann Piita, ki nan bi u chee iwiin kipiik ni iŋmu. 19 Maa nan ki kan Yesu aakpambal ubaa kpee, see Jems u ye Tidindaan aanaal na baanja.

20 Maah ŋmee pu tii nimi na, Uwumbɔr nyi ke maa mɔn nnyamɔn.

21 Tɔ, le m nyan Jerusalem, ki buen Siria aatiŋ ni, ni Silisia aatiŋ ni. 22 N-yoonn ngbaan Kristo aanib bi nan bi Judea aatim ni na aa nan kee kan mi, kaa nyi mi. 23 Bi po ŋun ke uja u nan ŋani bi falaa na, dandana wee u chuun mooni tibɔnyaan ti u nan ban u bii ti na. 24 Nima le cha bi nyuŋ Uwumbɔr m pu.

2

Pɔɔl ni Yesu Kristo aakpambalb biken

1 Njibin kipiik ni ŋinaa aah jer na, le m ni Banabas gir buen Jerusalem. Taitus
mu nan dii timi. 2 Uwumbɔr nan tuk mi ke m buen Jerusalem. Nima le cha
m buen. Le m ni Yesu aanib aaninkpiib kuun tɔb chee tibaa, le m ŋeer tuk
bi tibɔnyaan ti m mooni binib bi kaa ye Juu yaab chee na; ba pu? m nan
ban ke bininkpiib ngbaan kii maah tun Uwumbɔr aatuln pu na, maatuln taa
bee fam. 3 Tɔ, Taitus u nan bi m chee na ye Griik aanii la. Le Yesu aanib
aaninkpiib ngbaan aa muk u ke u gii uchakpaln. 4 Binib bibaa bi, ki ŋmanni
ke bi dii Yesu Kristo, ki kpaan ti chee; bima le nan ban ke bi gii u. Bi kpaan
ti chee ke bi lik taah gaa tibaa pu ki dii Yesu aasan kaa ki dii Moses aakaal
na. Le bi nan ban ke bi muk timi ti ki dii Moses aakaal. 5 Le taa kii baah ban
pu na kpala. Taa nan ban unii ubaa kpeln Yesu aabɔnyaan tee ki tuk nimi
tibɔyayan.

6 Yesu aanib aaninkpiib bi kpa liyimbil na, baah bi pu na, naa ye nibaa m
chee; ba pu? Uwumbɔr aa pak ubaa ki jer uken, binib ngbaan aa len ke m di
tibɔr tibaa ki kpee maah mooni tibɔr ti na pu. 7 Bi bee ke Uwumbɔr lee mi ke
m di Yesu aabɔnyaan tuk binib bi kaa ye Juu yaab na, ke waah nan lee Piita
u ti tuk Juu yaab pu na. 8 Uwumbɔr u tii Piita mpɔɔn ke u ti tuk Juu yaab Yesu
aabɔnyaan na, uma le tii m mu mpɔɔn ke m tuk binib bi kaa ye Juu yaab na.
9 Le Jems, ni Piita, ni Jɔnn, bi ye Yesu aanib aaninkpiib na, bee Uwumbɔr aah
ter mi waatuln ponn ni pu na, le bi di biŋaal tii m ni Banabas ke naabitiib pu
na, ki kii ke ni ŋan ke ti buen binib bi kaa ye Juu yaab na chee, aan bi mu buen
Juu yaab chee. 10 Bi nan ban ke ti li teer ki ter binib bi ye bigiim bi ponn ni
na. M mu aanimbil man ke m ter bi.

Pɔɔl aah kae Piita pu na

11 Tɔ, Piita aah fuu ni Antiok aatiŋ ni na, le m kpak u; ba pu? u nan kpa taani
la. 12 Bijab bi nan nyan ni Jems chee na aah kaa nan kee fuu ni buyoonn na,
u nan ji binib bi kaa ye Juu yaab na chee tijikaar. Bijab ngbaan aah nan fuu
ni na, le u nyan binib bi kaa ye Juu yaab na chee, kaa ki ji bi chee tijikaar;
ba pu? u nan san Juu yaab bi nyan ni Jems chee na ijawaan. 13 Le Juu yaab
bi nan bi Antiok aatiŋ ni na mu ŋani Piita aah ŋa pu na. Bi nyi tiwan ni ŋan
na, le kaa ŋani ni. Hali bi nan cha Banabas mu yenn. 14 M nan kan ke baa dii
Yesu aabɔnyaan mbamɔm. Le m tuk Piita bi mɔmɔk aanimbil ni ke, “Aa ye
Juu aanii la. Aa yaa dii binib bi kaa ye Juu yaab na aah dii pu na, kaa ki dii
Juu yaab aasan kan, ba ŋa aa muk binib bi kaa ye Juu yaab na ke bi dii Juu
yaab aasan?”

Gaakii pu le Uwumbɔr ga gaa binib lii

15 Tɔ, ti ye Juu aamaal ni la. Taa ye binib bi kaa ye Juu yaab bi ye
titunwanbirdam na; 16 le ti mu nyi ke unii yaa dii Moses aakaal kan, nima
le aan cha Uwumbɔr len ke waabɔr ŋan. Unii yaa gaa Yesu Kristo ki kii kan,
nima le ga cha Uwumbɔr len ke waabɔr ŋan. Le ti gaa Yesu Kristo ki kii; ba
pu? taah gaa u ki kii pu na, nima le cha Uwumbɔr len ke timi aabɔr ŋan, naa
ye ke ti dii Moses aakaal mbamɔm le cha u len; ba pu? Uwumbɔr aan len
ke unii ubaa aah dii nkaal ngbaan pu na le cha waabɔr ŋan. 17 Taah kpaan
Kristo chee ke ti ŋmar pu na, nima le mɔk ke timi Juu yaab ye titunwanbirdam
ke binib bi kaa ye Juu yaab na mu aah ye pu na. Nimina mɔk ke Kristo ban
titunwanbir aa? Aayii. 18 M nan yii Moses aakaal ki dii Yesu aasan la. M
yaa ki dii nkaal ngbaan kan, nima le ga ŋa mi utunwanbirdaan. 19 Maa ki
dii nkaal ngbaan ke unii u kpo na aah kaa ki dii pu na la. Ni naahn ke nkaal

ngbaan aah ku mi le na. M yii nkaal ngbaan ke m li bi Uwumbɔr aah ban
pu na la. 20 M nan kpo Kristo chee ndɔpuinkoo pu, le m mu beenin fu; naa
ki ye min Pɔɔl le fu. Kristo le fu m ni. Uma Uwumbɔr Aajapɔɔn u gee mi ki
nan kpo m pu na, uma le m gaa u ki kii, nima pu le m bi. 21 Maa yii Uwumbɔr
aanimbaasaln. Maah len pu na le ye ke unii yaa bui ke waah dii Moses aakaal
na, nima le ga gaa u lii kan, u bui ke Yesu nan kpo fam le na.

3

Nkaal bee gaakii

1 Galasia aatiŋ aanib, bijɔrb, ŋma ŋmann nimi ke ni taa ki dii mbamɔn? Ti
nan tuk nimi Yesu Kristo aah nan kpo ndɔpuinkoo pu pu na. Ni bi ke ninimbil
aah kan le na. 2 Cha m baa nimi mbaan mbaa. Naah dii Moses aakaal na le
cha ni gaa Uwumbɔr Aafuur Nyaan aan naah ŋun Yesu aabɔnyaan tee ki gaa
u ki kii na le cha ni gaa? 3 Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapɔɔn pu, le ni nan piin
ki dii waasan. Ni ye bijɔrb ki dak ke ni ga ŋmaa dii u nimi nibaa aapɔɔn pu uu?
4 Uwumbɔr aah tun litukpaan ki tii nimi na, ni ye fam la aa? M mak ke laa ye
fam. 5 Uwumbɔr nan tii nimi Waafuur Nyaan ki tun lijinjiir aatun nikaasisik
ni. Naah dii Moses aakaal na le cha u ŋani kina aan naah ŋun Yesu aabɔnyaan
tee ki gaa u ki kii na le cha u ŋani kina?

6 Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, “Abraham nan gaa Uwumbɔr aamɔboln
ki kii, kina pu na le Uwumbɔr gaa u ke u ye uninyaan u chee.”* 7 Nimina mɔk
timi ke binib bi gaa Uwumbɔr ki kii na, bima le ye Abraham aayaabitiib. 8 Ni
ki ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke Uwumbɔr nan bee ke binib bi kaa ye Juu yaab
na ga nan gaa u ki kii ki ŋmar. Baah kaa nan kee gaa u ki kii buyoonn na, le u
nan puen tuk Abraham tibɔnyaan tee, ki bui u, “Aa pu, le m ga ŋa tinyoor ŋa
ŋinibol mɔmɔk pu.”† 9 Nima pu na, Uwumbɔr ga ŋa tinyoor ŋa binib bi gaa u
ki kii na pu, ke waah nan ŋa tinyoor ŋa Abraham u nan gaa u ki kii na pu na.

10 Tɔ, binib bimɔk dii Moses aakaal ke bi ŋmar na, Uwumbɔr aamɔpuur bi bi
pu la. Ba pu? ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, “Uwumbɔr aamɔpuur bi unii
umɔk yii, kaa dii ikaal ni mmɔkm mumɔk bi Nkaal aagbaŋ ni na pu la.”‡ 11 Ni
ye mbamɔn la, unii yaa dii Moses aakaal kan, nima le aan cha Uwumbɔr len
ke waabɔr ŋan. Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, “Unii yaa gaa Uwumbɔr ki kii
kan, Uwumbɔr ga len ke udaan ngbaan aabɔr le ŋan, uma le ga kan limɔfal li
kaa kpa ndoon na.”§ 12 Moses aakaal bi, le ki cha naadii mu bi. Nkaal ngbaan
len ke unii u dii mu mbamɔm na ga li kpa limɔfal.*

13 Ti bii nkaal ngbaan la, nima le Uwumbɔr aamɔpuur bi ti pu. Le Kristo
nyan timi mmɔpuur ngbaan ni; kinye pu? u nan kpo ndɔpuinkoo pu ki di
mmɔpuur ngbaan di tun uma ubaa aayil pu, ke baah nan ŋmee Uwumbɔr
Aagbaŋ ni pu na ke,† “Unii umɔk bi kpaa u ndɔpuinkoo pu na, Uwumbɔr
aamɔpuur bi u pu la.” 14 Uwumbɔr nan ŋa tinyoor ŋa Abraham pu. Le Yesu
Kristo nan kpo ti pu ke binib bi kaa ye Juu yaab na mu kan tinyoor ngbaan.
Le ti yaa gaa Yesu ki kii kan, ti ga gaa Uwumbɔr Aafuur Nyaan, waah nan
puu tipuur ti ke u ga tii timi na.

Nkaal na, ni tipuur ngbaan

15 Nnaabitiib, m ga di binib aabɔr ki di ŋaŋ Uwumbɔr aabɔr aah bi pu na
la. Unii yaa puu tipuur, ki ŋmee waayimbil ti pu kan, ubaa aan ŋmaa kpeln ti,

---

* **3:6** : Lik Mpiin 15.6; Rom Yaab 4.3. † **3:8** : Lik Mpiin 12.3. ‡ **3:10** : Lik Ikaal 27.26. § **3:11** : Lik Habakuk 2.4. * **3:12** : Lik Liifai Yaab 18.5. † **3:13** : Lik Ikaal 21.23.

kaan ŋmaa ŋa ti fam. 16 Uwumbɔr nan puu tipuur tii Abraham ni uyaabil la.
Waa len ke uyaabitiib, kaa len ke kinipaak, u len ke unibaan la. U nan len ke
uyaabil la.‡ Uma le ye Kristo. 17 Maah len pu na le ye ke Uwumbɔr nan puu
tipuur, ki puu ke u ga sil ŋa kina [Kristo pu]. Ŋibin ikui inaa ni ŋibin piitaa aah
jer na, le u tii binib nkaal. Nkaal ngbaan aa ŋa tipuur ngbaan fam. 18 Tipuur
ngbaan pu le Uwumbɔr nan ŋa tinyoor ŋa Abraham pu. Nima le mɔk ke u ga
ŋa tinyoor ŋa ti mu pu, tipuur ngbaan pu. Naa ye ke ti dii nkaal ngbaan le ga
cha u ŋa tinyoor ŋa ti pu.

19 Ni yaa ye kina kan, ba pu Uwumbɔr nan tii binib nkaal ngbaan? U nan
tii bi nkaal ngbaan ke bi bee titunwanbir aah ye pu na. U ban ke nkaal
ngbaan li bi ki nan saa buyoonn Abraham aayaabil§ ga fuu ni na. Abraham
aayaabil ngbaan le Uwumbɔr nan puu tipuur ngbaan tii u. Uwumbɔr nan
cha waatuuntiib di nkaal ngbaan tii Moses, ke u di tii binib. 20 Uwumbɔr nan
cha waatuuntiib ni Moses le tii binib nkaal ngbaan. Uwumbɔr ubaa le nan
puu tipuur na ki tii Abraham.

Nkaal ngbaan aatuln

21 Moses aakaal kpak Uwumbɔr aah puu tipuur ti na aa? Aayii. Nkaal
ngbaan yaa ba ŋmaa tii timi limɔfal kan, nkaal ngbaan pu le ti ba ga ŋmar.
22 Tɔ, Uwumbɔr Aagbaŋ len ke dulnyaa ni aanib mɔmɔk ye titunwanbirdam
la, ke Uwumbɔr aah nan puu tipuur ti na, u ga ŋa tinyoor ŋa binib bi gaa Yesu
Kristo ki kii na pu. Binib bi gaa u ki kii na, bima le u ŋa tinyoor ŋa bi pu.

23 Buyoonn Yesu aa nan kee fuu ni na, Moses aakaal nan dii timi ki nan saa
buyoonn Yesu nan dan dulnyaa ni na ke ti gaa u ki kii. 24 Nkaal ngbaan nan
ye ukikiir ki kii timi, ki nan saa buyoonn Yesu fuu ni na, aan ti gaa u ki kii le
ki ŋmar. 25 Dandana wee Yesu le ti gaa ki kii. Moses aakaal aa ki joo timi.

26 Nimi bimɔk gaa Yesu Kristo ki kii na, u pu le ni ye Uwumbɔr aabim.
27 Baah nan muin nimi nnyun ni, Kristo aayimbil pu na, ni gaa Kristo
aabimbin la. 28 Naah kpaan Yesu Kristo ni na, ni mɔmɔk ye unibaan la. Juu
yaab ni binib bi kaa ye Juu yaab na, ni binaagbiib ni mmaal aabim, ni bijab
ni bipiib, ni mɔmɔk ye unibaan la. 29 Ni ye Kristo aanib la. Nima le ni ye
Abraham aayaabitiib. Le ni ni u ga kan tiwanyaan ni Uwumbɔr nan puu
tipuur ke u ga tii nimi paacham na.

4

1 Maah len pu na le ye ke ubo u ga ji lifaal na le yeh ute aawan mɔmɔk;
le waah laa ye ubo buyoonn na, waa jer unaagbiija. 2 U bi waaninkpiib
ni bimɔmɔkb aaŋaal ni, ki nan saa nwiin mu ute siin na. 3 Ti mu bi kina
la. Buyoonn taa nan kee nyi Yesu aabɔr na, dulnyaa aawanbir nan joo
timi tinaagbiir la. 4 Naah nan ŋeer n-yoonn mu na, le Uwumbɔr nan tun ni
Ujapɔɔn. Upii le nan ma u. Juu yaab aakaal le nan joo u, 5 ke u gaa binib bi
dii nkaal ngbaan na lii, aan Uwumbɔr ŋa timi waabim.

6 Taah ye Uwumbɔr aabim na, le Uwumbɔr tun ni Ujapɔɔn Aafuur Nyaan
tisui ni. Muma le cha ti yin Uwumbɔr ke Tite. 7 Nima pu na, saa ki ye
unaagbiija. Aa ye Uwumbɔr aabo la. Saah ye waabo na, aa ga kan waah puu
tipuur ti na [Kristo pu].

Pɔɔl aatafal aah bi Galasia yaab ni pu na

8 Buyoonn naa nan kee nyi Uwumbɔr na, ŋiwaa ŋi kaa ye Uwumbɔr na nan
joo nimi tinaagbiir la. 9 Dandana wee, ni nyi Uwumbɔr, le u mu nyi nimi. Ba

‡ **3:16** : Lik Mpiin 12.7. § **3:19** : Abraham aayaabil ngbaan ye Yesu la.

ŋa ni ban ni labr ki ki dii dulnyaa aawanbir mu kaa kpa mpɔɔn, kaa ŋmaa ter nimi na? Ba ŋa ni ban ke tiwanbir ngbaan ki li joo nimi tinaagbiir? 10 Ni joo nwiin aakpaakool, ki joo uŋmal mu aakpaakool, ki joo libiln mu aakpaakool la. 11 M nan tun Uwumbɔr aatuln linimaln nikaasisik ni. Le ni muk mi nsui ni, ke nibaakan maatuln ga nan ŋa yɔli la.

12 Nnaabitiib, m nan di ŋikoobil ngbaan mɔmɔk lii, ke m li bi ke naah bi pu na. M ganŋni nimi ke ni mu li bi ke maah bi pu na, ki taa ki dii ŋikoobil ngbaan. Ni ye mbamɔn la, naa ŋa mi bakaa ubaa. 13 Idabur nan joo mi. Ni nyi ke idabur ngbaan nan tii mi nsan njan ke m dan nan tuk nimi Yesu aabɔnyaan. 14 Le ni ŋa mi tibulchinn, kaa lik mi fam, kaa yii mi ke m ye iween aanii. Ni nan gaa mi ke naah ba ga gaa Uwumbɔr aatuun, bee Yesu Kristo pu na. 15 Ni nan kpa mpopiin m pu la. Mpopiin ngbaan ki bi la chee dandana wee? M nyi ke ni yaa ba ga ŋmaa lokr nimi aanimbil ngbaan ki di tii mi kan, ni ba ga lokr ŋi tii mi. 16 Dandana wee, maah sur nimi ki tuk nimi mbamɔn na, nima le cha m kpaln nimi aadin aa?

17 Binib bi tuk nimi tibɔyayan na, binimbil man ni pu la. Baabɔr mu aa ŋan. Bi ban ke bi nyan nimi Yesu aasan ni. Bi ban ke ninimbil li man bi pu, aan ni dii bi. 18 Binib aanimbil yaa man nsanyaan pu kan, nima le ŋan. Ni ŋan, maah bi ni chee buyoonn na, ki ŋan maah kaa bi ni chee buyoonn na mu. 19 Maabim, ni wu mi ke imalween aah chuu upii kan, ni wu pu na, ki nan saa buyoonn ni ga chikr Kristo aasan ni na. 20 M ban ke m li bi ni chee dandana wee, ki kpeln maamɔboln; ba pu? nlan ŋmal nimi aabɔr pu la.

Sara ni unaagbiipii Hagar aamɔkl

21 Nimi bi ban ni dii Moses aakaal na, naa nyi nkaal ngbaan aah len pu na aa? 22 Uwumbɔr Aagbaŋ len ke Abraham nan kpa japɔtiib bilee. Unaagbiipii nan ma ubaa, mmaal aabo mu ma uken. 23 Unaagbiipii ngbaan ma kan, u po ma ubijabo binib aah ma pu na la. Mmaal aabo ma kan, Uwumbɔr le nan puu tipuur tii u ke u ga maa ubijabo, le u ma u. 24 Bipiib bilee ngbaan aabɔr kpa ŋitaa la. Unaagbiipii u bi nan yin u ke Hagar na nan ma nnaagbiibim la. Hagar aabɔr ŋaŋ Moses aakaal la; ba pu? Moses aakaal joo binib tinaagbiir la. Uwumbɔr nan tii Moses nkaal ngbaan Sainai aajool paab. 25 Sainai aajool bi Arabia aatiŋ ni la. Hagar aabim mu nan bi nima la. Jerusalem aatiŋ ki bi dulnyaa ni na naahn unaagbiipii Hagar la; ba pu? Jerusalem aanib ye binaagbiib la. Moses aakaal le joo bi tinaagbiir. 26 Le Jerusalem aatiŋ ki bi paacham na aanib ye mmaal aabim. Timi le ye waabim. 27 Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke,

“Upii u kaa ma mbim na, u li kpa mpopiin.
Imalween aah kaa chuu upii u na,
u li tar mpopiin ngbaan pu;
ba pu? upii u aachal yii u na aabim wiir
ki jer upii u kpa chal na aabim.”*

28 Nnaabitiib, ti bi ke mmaal aabijabo Aisak aah nan bi pu na la; ba pu? Uwumbɔr aah puu tipuur ti na le cha ti ye waabim. 29 N-yoonn ngbaan unaagbiipii aabijabo nan muk mmaal aabijabo Aisak u bi nan ma u Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapɔɔn pu na. Dandana wee, ni bi kina la. Binib bi dii Juu yaab aakaal na muk timi bi ye Uwumbɔr aabim Waafuur Nyaan aapɔɔn pu na la. 30 Uwumbɔr Aagbaŋ len kinye? Ki len ke Uwumbɔr nan bui Abraham, “Nyan unaagbiipii na ni waabo; unaagbiipii aabo na aa kpa nsan

* **4:27** : Lik Aisaya 54.1.

u ji lifaal mmaal aabo na chee.”† 31 Nnaabitiib, maah len pu na le ye ke taa
ye unaagbiipii aabim, ti ye mmaal aabim la.

5

Yesu Kristo aah gaa timi lii pu na

1 Kristo nan gaa timi lii, ke ti taa ki li bi tinaagbiir ni. Nima pu na, ni li si
mbaməm, ki taa cha tiwan nibaa ki li joo nimi tinaagbiir.
2 Ni li pel mbaməm, min Pəəl le tuk nimi ke ni yaa gii lichakpaln ke ni ŋmar
kan, Kristo aan ŋa nimi tinyoor. 3 Unii umək gii uchakpaln ke u ŋmar na,
m ban m ki sur u ke Moses aakaal məmək dii u la. 4 Nimi bi ban ke ni dii
Moses aakaal ke ni ŋmar na, ni yakr Kristo chee la, ki di Uwumbər aaterm
lii a. 5 Uwumbər Aafuur Nyaan bi ti ni. Le ti gaa Yesu ki kii. Nima le cha ti
kii bundaln Uwumbər ga nan len ke timi aabər ŋan na. 6 Ti yaa kpaan Yesu
Kristo ni kan, lichakpangeei aa ye tibəkpaan. Unii yaa kaa gii kan, ni mu
aa ye tibəkpaan. Ti yaa gaa Yesu ki kii, ki mu yaa gee binib kan, nima le ye
tibəkpaan.
7 Ni nan dii Yesu mbaməm la. Ŋma kiir nimi ke ni taa ki kii waabər ti ye
mbaməŋ na? 8 Binib bi kiir nimi na aabər aa nyan ni Uwumbər u yin nimi na
chee. 9 Boroboro aanyək siib le cha boroboro məmək duuni. 10 Tə, naah ye
Tidindaan aanib na le m bee ke naan dii nnyaməŋ aaməkm. Ntafadaan ga
pii binib bi muk nimi na.
11 Nnaabitiib, binib bibaa len ke m tuk binib ke bi li geei ŋichakpan aan ki
ŋmar. Ti yaa gbii kan, ba pu Juu yaab beenin ŋani mi falaa? Ti yaa gbii ke m
tuk binib ke bi li geei ŋichakpan aan ki ŋmar kan, Yesu aadəpuinkoo aabər aa
ba ga cha Juu yaab gee liŋuul. 12 Cha binib bi muk nimi lichakpangeei pu na
lee nyan bibaa aajawan.
13 Nnaabitiib, Uwumbər yin nimi ke u nan gaa nimi lii la. Waah gaa nimi
lii na, ni taa ki li ŋani nimi aabimbikpok aah ban pu na. Ni li gee təb ki li ter
təb. 14 Uwumbər aakaal mbaa len ke, “Aa li gee aana aabo ke saah gee aabaa
pu na.”* Aa yaa joo nkaal ngbaan kan, Uwumbər aakaal məmək le aa joo.
15 Ni mu yaa kpa lipiipoln ki kpak təb kinikpakpak kan, ni li nyi, ni ga kuln
təb.

Nfuur Nyaan ni unibən aabimbin

16 M tuk nimi la, cha Uwumbər Aafuur Nyaan le joo nimi man, ki taa ŋani
nimi aabimbikpok aah gee pu na. 17 Timi aabimbikpok aah ban pu na le
kpak Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na. Uwumbər Aafuur Nyaan aah
ban pu na mu kpak timi aabimbikpok aah ban pu na. Timi aabimbikpok
ni Uwumbər Aafuur Nyaan ye təb aadim la. Nima le cha ni pəə ke ni dii
mbaməm naah ban pu na. 18 Ni yaa dii Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban
pu na kan, Moses aakaal aa dii nimi.
19 Mbimbikpok aatuln bi lipaal la. Binib bi dii kina na le gər kidagook, ki
tun tijəŋ aatuln, ni inimaən aatuln, 20 ki dii ŋiwaa, ki chuun ji inyək, ki nan
binib, ki ban tibər, ki kpa lipiipoln, ki kpa liŋuul, ki kpa kukuməŋ, ki kpak
təb kinikpakpak, ki yakr təb, 21 ki kpa iniman, ki ku binib, ki nyu ndaan gbii,
ki gbiir bidagbiib aagbiir, ki tun lituln limina mək aaboln. M ki sur nimi ke
maah nan sur nimi n-yoonn mu jer na pu na, ke binib bi ŋani kina na aan koo
Uwumbər aanaan ni.

† **4:30** : Lik Mpiin 21.10. * **5:14** : Lik Liifai Yaab 19.18.

22 Uwumbər Aafuur Nyaan le cha binib gee təb, ki kpa mpopiin, ni
nsuudoon, ni limər, ni tibulchinn, ni mbimbinyaan, ni ibaməŋ, 23 ki bi suuna,
ki chur bibaa. Nkaal aa bi ki ga kpak binib bi ŋani kina na. 24 Binib bi
ye Yesu Kristo aanib na, bi yii baabimbikpok aah ban pu na məmək, ki di
mbimbikpok ngbaan kpaa Yesu aadəpuinkoo pu.
25 Ti kpa liməfal Uwumbər Aafuur Nyaan pu. Nima pu na, cha Nfuur
Nyaan ngbaan le joo timi. 26 Ti taa li kpa kalmbaani, ki taa muk təb, ki taa
li kpa lipiipoln təb pu.

6

Ni li ye təb aatutum

1 Nnaabitiib, bi yaa pii unii titunwanbir ni kan, nimi bi nyi Uwumbər aasan
mbaməm na, ni li bi suuna ki ter u ke u ki dii mbaməm, ki li lik aabaa,
kinimbəŋ taa təŋ aa mu. 2 Kii Kristo aakaal mbaməm man, ki li ter təb nimi
aamuk ponn ni. 3 Unii u kaa bi tibər tibaa ni na yaa dak ke u ye uninyuun
kan, u ŋmanni ubaa la. 4 Cha unii məmək dakl lik ke waatuln ŋan aan laa ŋan.
Li yaa ŋan kan, u ga li kpa mpopiin uma ubaa aatuln pu. U taa li kpa kipupuk
ke waatuln ŋan ki jer una aabo yaan. 5 Ba pu? unii məmək kpa uma ubaa
aatuln la.
6 Tə, binib bi bae Yesu aabənyaan na, cha bi yakr baah kpa ni na tii unii u
mək bi tibənyaan ngbaan na.
7 Tə, ni taa ŋmanni nibaa; ni taa dak ke ni ga ŋmaa ŋmann Uwumbər; tiwan
ni aa bun na, nima le aa ga nan chee. 8 Maah len pu na le ye ke unii yaa ŋani
unibən aabimbin aah ban pu na kan, u ga kan nkun. Unii yaa ŋani Uwumbər
Aafuur Nyaan aah ban pu na kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na.
9 Cha ti tun litunyaan ki taa di cha; ba pu? ti yaa kaa di cha kan, ni nan saa
naayoonn kan, ti ga kan lituln ngbaan aanyoor. 10 Nima na, ti yaa kan nsan
kan, ti li ŋani binib məmək tiŋann. Binib bi gaa Yesu ki kii na, ti li ŋani bima le
tiŋann sakpen.

Kookoo aasurm ni idoon

11 Lik man, m di mbaa aaŋaal ŋmee ke ni filk ki tii nimi. 12 Binib bi muk
nimi ke ni li geei ŋichakpan na, bi ban ke bi piir Juu yaab aasui, aan bi taa ŋa
bi falaa Kristo aadəpuinkoo aabər pu la. 13 Tə, binib ngbaan geei ŋichakpan
la; bima bibaa aa dii Moses aakaal məmək. Bi po ban ni li geei ŋichakpan,
aan bi li kpa kipupuk ke ni ŋa kina. 14 Mma kan, m ga li kpa kipupuk tiwan
nibaa baanja le pu, nima le ye ke Tidindaan Yesu Kristo nan kpo ndəpuinkoo
pu. Waadəpuinkoo pu, le dulnyaa wee ni aawan aa ki mə m chee, ntafal
aa ki bi dulnyaa wee ni aawan ni. 15 Unii yaa dii Yesu Kristo aasan kan,
lichakpangeei aa ye tibəkpaan, unii yaa kaa gii kan, ni mu aa ye tibəkpaan.
Mbimbipəən le ye tibəkpaan. 16 Binib bimək kii kina na le ye Uwumbər aanib,
ki ye Israel yaab baməm. Uwumbər tii bi nsuudoon ki san bi kinimbaak.
17 Tə, ubaa taa ki muk mi; ba pu? binib aah gbaa mi na aabue bi nwon pu,
ki mək ke m ye Yesu yoo.
18 Nnaabitiib, Tidindaan Yesu Kristo aaŋann li bi nisui ni. Amii.

Kigbaŋ ki Pɔɔl ŋmee ki tii EFESUS YAAB na

1 Min Pɔɔl, u ye Yesu Kristo aakpambal Uwumbɔr aageehn pu na, le ŋmee
kigbaŋ kee tii Uwumbɔr aaninyaam bi bi Efesus aatiŋ ni, ki joo waasan
mbamɔm, ki kpaan Yesu Kristo chee na.
2 Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi
nsuudoon.

Uwumbɔr aah tii timi Waafuur Nyaan aanyoor pu na

3 Cha ti pak Uwumbɔr, u ye Tidindaan Yesu Kristo Aate na. Taah kpaan
Kristo ni na, le Uwumbɔr ŋa tinyoor ŋa ti pu, ki tii timi Waafuur Nyaan aapiin
mɔmɔk paacham. 4 Uwumbɔr aah kaa nan kee naan dulnyaa wee buyoonn
na, le u nan nyan timi, Kristo pu, ke ti li ye waanib, ki li bi chain, ki taa li
kpa taani ubaa unimbiin ni. U gee timi la. 5 Taah kpaan Yesu Kristo chee
na, le Uwumbɔr ŋa timi waabim. N-yaayoonn na, u nan nyan timi ke ti li ye
waabim. Nima le ye waageehn, ki ye waah ban pu na. 6 Waabogeehn pu le u
ŋa tinyoor sakpen ŋa ti pu, nima le ti pak u ki nyuŋni u waabulchinn sakpenn
pu.
7 Kristo aasin pu, le Uwumbɔr gaa timi lii, ki di cha pinn timi, ki ŋa timi
tibulchinn sakpen, 8 ki ŋa tinyoor sakpen ŋa ti pu, ki tii timi nlan mɔmɔk, ni
mbeen mɔmɔk, 9 ki kpiir tibɔbɔrkaan ti u nan dak usui ni ke u ga ŋa ti na mɔk
timi. Kristo pu le u kpiir ti. Waageehn le na. 10 Tibɔbɔrkaan ngbaan le ye ke
ni yaa nan ŋeer kan, u ga di tiwan nimɔk bi paacham ni taab na kpaan tɔb
chee, ki ŋa ni kimɔbaan, ki ŋa Kristo ni mɔmɔk aayidaan.
11 Uwumbɔr aah ŋani tiwan mɔmɔk pu na, u ŋani waageehn, waah dak pu
na la. Taah kpaan Kristo ni na, le Uwumbɔr ŋa timi waanib. N-yaayoonn na,
le u nan nyan timi ke ti li ye waanib. 12 U nyan timi bi puen kpa limakl Kristo
pu na, ke ti li mɔk binib waah ŋan sakpen pu na, aan bi pak u.
13 Ni mu gaa Kristo ki kii la. Naah ŋun Uwumbɔr aabɔr ti ye mbamɔn, ki
ye tibɔnyaan ti cha ni ŋmar na, le ni gaa Kristo ki kii. Naah kpaan u ni na,
le Uwumbɔr tii nimi Waafuur Nyaan, ke waah nan puu tipuur ti na, ki mɔk
ke ni ye waanib la. 14 Waah tii timi Waafuur Nyaan na, nima le mɔk ke u ga
tii timi waah puu tipuur ti na mɔmɔk, ki ga gaa timi bimɔk ye waanib na lii.
Nima pu na, cha ti li pak u, waah ŋan sakpen pu na.

Pɔɔl aah mee Uwumbɔr pu na

15 M ŋun naah gaa Tidindaan Yesu ki kii, ki gee waanib mɔmɔk pu na,
16 nima le m dooni Uwumbɔr ni pu n-yoonn mɔmɔk, 17-18 ki teer nimi
maameel ponn ni. Tite Uwumbɔr, u ye Tidindaan Yesu Kristo Aawumbɔr, ki
yeh lisil mɔmɔk na aah woln ninimbil pu na, m mee u ke u tii nimi Waafuur
Nyaan mu ga tii nimi nlan, ki kpiir Uwumbɔr aah bi pu na mɔk nimi na,
aan ni bee u mbamɔm, ki bee waah yin nimi ki tii nimi limakl pu na, ki bee
waah ga tii waanib paacham aawan ni mɔ sakpen na pu na, 19 ki bee ke u
kpa mpɔɔn sakpen ki ti nyaŋ, ki tii timi bi gaa u ki kii na. Mpɔɔn ngbaan
le ye mpɔɔn sakpiin 20 mu u nan di fikr Kristo nkun ni, ki di u kaan uŋangii
wɔb paacham na. 21 Uma Kristo bi nima ki kpa mpɔɔn mu jer mpɔɔn mɔmɔk
na: u kpa mpɔɔn jer inyɔk, ni ŋiwaa, ni bipɔnib aapɔɔn, ki kpa tininkpir jer
tininkpir mɔmɔk, ki kpa mpɔɔn jer dindatiib aapɔɔn mɔmɔk. Waayimbil jer

ŋiyimbil ŋiməkbidandanaweena,niŋiməkgalibin-yoonnmuchoona.
22 Uwumbərdi tiwanməməkdiŋauma Kristo aataapətantaab,kiŋau tiwan
məməkaayidaankitiiwaanib. 23 Waanible yeuma Kristo aawon,leugbii
bi,kimubitiwannimək bi ŋipepel məməknani.

2

Naah nyan nkun ni ki kan liməfal pu na

1 U tii nimi liməfal la. Ni nan tun titunwanbir, kaa nan kii Uwumbər aaməb,
nima le naa nan kpa liməfal. 2 Ni nan dii dulnyaa aasan mu kaa ŋan na, ki kii
kinimbəŋ ki ye tiwanbir məmək aayidaan na aaməb. Kima le joo binib bi
yii Uwumbər aaməb na. 3 Ti məmək mu nan bi ponn ni, ki mu dii taah ban
tiwan ni kaa ŋan na pu na, ki ŋani tisui ni tiwon aah gee pu na. Taah nan bi pu
na le nan cha Uwumbər gee liŋuul ti pu, ke waah gee liŋuul titunwanbirdam
biken pu pu na.

4 Tɔ, Uwumbər mu kpa linimbaasaln sakpen, ki gee timi sakpen. 5 Taah
nan tun titunwanbir na, taa nan kpa liməfal. Taah kpaan Kristo ni na, le
Uwumbər tii timi liməfal. Waanimbaasaln pu le u gaa nimi lii. 6 Taah kpaan
Yesu Kristo ni na, le Uwumbər kpaan yoor timi ni uma Kristo, ki cha ti ti kal
u chee paacham. 7 N-yoonn mu choo na, nima le ga mək ke Uwumbər kpa
linimbaasaln sakpen, ki gee timi ki ti nyaŋ, Yesu Kristo pu. 8 Naah gaa Yesu
ki kii pu na, le ni ŋmar, Uwumbər aanimbaasaln pu. Naa ye nimi nibaa pu
le ni ŋmar. Ni ye Uwumbər aapiin la. 9 Naa ye nimi aatunyaan pu le ti ŋmar,
ubaa taa li kpa kipupuk. 10 Ti ye Uwumbər aawanaankaan la. Taah kpaan
Yesu Kristo ni na, le Uwumbər ŋa timi binipəm, ke ti li tun lituln li ŋan na. U
nan di lituln ngbaan siin kiir timi, ke ti nan tun li.

Nimi ni Yesu Kristo kpaan la

11 Nimi bi kaa ye Juu yaab na, Juu yaab yin nimi binib bi kaa geei ŋichakpan
na, ki yin bibaa bichakpangeeb; ba pu? bi geei ŋichakpan. Ni teer man, naah
nan bi pu n-yoonn mu jer na. 12 N-yoonn ngbaan, naa nan kpaan Kristo chee,
kaa nan ye binib bi Uwumbər nyan bi na ponn ni bibaa, kaa nan bi tipuur
ti Uwumbər nan puu tii bi na ni. Ni nan bi dulnyaa wee ni, kaa nan kpa
limakl, kaa nan nyi Uwumbər. 13 Le dandana wee, naah kpaan Yesu Kristo
ni na, nimi bi nan daa Uwumbər chee na duun u chee dandana wee, Kristo
aasin pu. 14 Uma pu le kiməbaan bi. U nan di timi Juu yaab, ni binib bi kaa
ye Juu yaab na kpaan unibaan, ki gbaa wii ligoln li nan bi tikaasisik ni na.
15 Waah kpo na, u kuln kiduŋ ki nan bi ti ni bikaasisik ni na. U kuln Juu
yaab aakaal ni baakoobil, ki di timi Juu yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na
kpaan ŋa linibopəln libaa, bi kpaan u ni na, nima le ti ŋa kiməbaan. 16 Waah
kpo ndəpuinkoo pu na, u di timi ni bima, ki kpaan linibol libaa, ki giin bi
Uwumbər chee, bi ni Uwumbər ti kpaan ki ŋa kijətiik. Waah ŋa kina na, le u
kuln kiduŋ ki nan bi ti ni bikaasisik ni na. 17 Kristo nan dan ki nan tuk nimi
bi nan daa Uwumbər chee na, ni Juu yaab bi duun u chee na, ke u ga ŋa nimi,
ni Juu yaab, ni Uwumbər kijətiik. 18 Kristo pu, le binib bi ye Juu yaab na, ni
binib bi kaa ye Juu yaab na məmək kpaani Uwumbər Aafuur Nyaan baan ni,
ki dan Tite Uwumbər chee.

19 Nima pu na, nimi bi kaa ye Juu yaab na aa ki ye biwəwəm ni bicham
Uwumbər aanib chee. Ni ye Uwumbər aanib ponn ni bibaa, ki ye waamaal
mu ponn ni bibaa la. 20 Nimi Yesu aanib naahn kidiik la. Bi maa nimi
lidinyikl li ye Yesu aakpambalb ni Uwumbər aabənabtiib na pu la. Yesu
Kristo ubaa le ye lidinyikl ngbaan aatakpakpaan. 21 Uma pu le kidiik aawan

məmək təŋ təb pu, ki ŋa kidiik ki bi chain na, ki tii u. 22 Naah kpaan u ni na, ni
mu ye kidiik ngbaan aawan ponn ni nibaa, ki ŋa kidiik ki Uwumbər Aafuur
Nyaan bi ki ponn ni na.

3

Pəəl aah tuk binib bi kaa ye Juu yaab na tibənyaan pu na

1 Nima pu na, min Pəəl mee Uwumbər tii nimi la. M ye Yesu Kristo aayom,
nimi bi kaa ye Juu yaab na pu. 2 M dak ke ni ga li ŋun Uwumbər aah
san mi kinimbaak pu ki cha m tuk nimi waah gee nimi pu na. 3 U nan
kpiir tibəbərkaan mək mi. M puun ŋmee ti kigbaŋ kee ponn ni siib. 4 Ni
yaa karn maah ŋmee pu na kan, ni ga bee maah nyi Kristo aabəbərkaan
pu na. 5 Uwumbər aa nan kpiir tibəbərkaan ngbaan mək n-yaayoonn na
aanib. Dandana wee le Waafuur Nyaan kpiir ti, ki mək Yesu aakpambalb
ni waabənabtiib bi bi chain na. 6 Tibəbərkaan ngbaan le ye ke timi Juu yaab,
ni nimi bi kaa ye Juu yaab ki gaa Yesu aabənyaan tee na, ga kpaan ki yakr
Uwumbər aawanyaan, ki kpaan ki li ye Yesu Kristo aanib, ki kpaan ki li bi
Uwumbər aah nan puu tipuur ti na ni, Yesu Kristo pu.
7 Uwumbər aanimbaasaln pu, le u san mi kinimbaak ki ŋa mi tibənyaan
tee aatutunn, ki tii mi mpəən ke m tun lituln ngbaan. 8 Maa pii Uwumbər
aaniwaatiir ubaa, le u mu tee tii mi litunyaan limina, ke m buen binib bi
kaa ye Juu yaab na chee, ki ti moon tibənyaan tee, ki tuk bi Kristo aah ŋan
sakpen pu na, 9 ki kpiir tibəbərkaan mək binib məmək, ke binib bi kaa ye
Juu yaab na mu ga ŋmar. Uwumbər u nan naan tiwan məmək na le nan bər
tibəbərkaan ngbaan ki nan saa dandana. 10 U ŋa kina ke waatuuntiib bi bi
paacham na yaa kan Juu yaab ni bi kaa ye Juu yaab na aah kpaan təb chee ki
ŋa Yesu aanib pu na kan, bi ga bee uma Uwumbər aah kpa nlan mək aabəŋ
pu na. 11 N-yaayoonn na le u nan len ke u ga ŋa kina Tidindaan Yesu Kristo
pu. 12 Taah gaa Yesu ki kii ki kpaan u ni na, nima le ti kpa lipobil ke ti dan
Uwumbər chee ki nan doon u, ki taa li san ijawaan. 13 Nima pu na, m gaŋ
nimi, ke ni taa cha nitaakpab yəl maah ji falaa ni pu pu na. Maafalaa le ye
nimi aaterm.

Yesu Kristo aah gee timi pu na

14 Nima pu le m gbaan Tite Uwumbər aanimbiin ni. 15 Waah ye Tite na,
nima le mək timi te aabimbin bamənn aah bi pu na. 16 Waah kpa mpəən
sakpen pu na, le m mee u ke u tii nimi mpəən nisui ni, Waafuur Nyaan pu,
17 ki ki mee u ke Kristo li bi nisui ni, naah gaa u ki kii pu na, ki ki mee u ke
ngeehm li bi ni chee mbaməm, 18 ki ki mee u ke ni ni waanib məmək ŋmaa
bee Kristo aah gee nimi sakpen ki ti nyaŋ pu na. 19 Waah gee timi pu na jer
unii aah ga ŋmaa bee pu na. M ban ke ni bee waah gee nimi pu na aan nimi
aabimbin li bi ke waah bi pu na mbaməm.
20 Waapəən aah bi tisui ni ki tun lituln pu na, u ga ŋmaa ŋa sakpen tii timi ki
jer taah dak pu na bee taah ga mee u pu na. 21 Yesu Kristo aanib aah kpaan
u ni na, bi li nyuŋni Uwumbər n-yoonn məmək ki ti saa dulnyaa wee aadoon,
ki li nyuŋni u n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

4

Tiwon aah kpaan pu na

1 Min Pəəl, u bi kiyondiik ni Tidindaan pu na, m gaŋni nimi, ni li dii
mbaməm. Uwumbər aah yin nimi ke ni li dii u pu na, ni li dii u kina. 2 Ni
li sunni nibaa taab man, ki li bi suuna, ki li kpa suklaa n-yoonn məmək, ki

li gee təb, ki li kpa limər təb pu. 3 Uwumbər Aafuur Nyaan aah kpaan nimi
unibaan pu na, ni li pəəni nibaa man, ki li kpaan kiməbaan, ki li beenin ye
unibaan. 4 Timi Yesu aanib məmək kpaan ki ye tiwonbaan ti ye waawon na
la. Uwumbər Aafuur Nyaan baan le bi. Uwumbər yin nimi ki tii nimi limakl
libaa ke ni ga ŋmar. 5 Ti kpa Dindaan ubaa la, ki dii naadii aasan mubaa la. Bi
muin nimi nnyun ni Dindaan ubaa aayimbil pu la. 6 Uwumbər ubaa u ye ti
məmək Aate na mu bi. U ye ti məmək Aayidaan ki cha ti məmək tun waatuln
la, ki bi ti məmək ni.
7 Kristo yakr ipiin tii ti məmək waah ban pu na la. 8 Ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ni ke,
“Waah buen paacham na u joo binaagbiib pam,
ki di ipiin tii binib.”*
9 Naah ŋmee ke u buen paacham na, ni mək ke u puen nyan ni paacham le
ki sunn ni kitiŋ kee pu, le ki nin ki gir buen paacham. 10 U sunn ni kitiŋ kee
pu na mu ye u buen paacham na, ki bi ŋipepel məmək, ki ye dulnyaa wee
məmək, ni paacham məmək Aayidaan. 11 Uma le tii binib ipiin. U nan nyan
bibaa bi li ye waakpambalb, bibaa mu li ye waabənabtiib, bibaa mu li mooni
tibənyaan tee na, bibaa mu li ye waanib aaninkpiib, bibaa mu li ye waabər
aaməməkb. 12 Kristo le di binib ngbaan məmək tii timi waanib, ke bi toor
timi aabimbin, ti ti tun waatuln, ki ter təb, aan ti məmək li dii u mbaməm,
13 ki li kpaan kiməbaan, uma u ye Uwumbər Aajapəən na aasan ni, ki bee u
mbaməm, ki chikr waasan ni, ki li kpa mbimbinyaan ki ti doo, uma Kristo
aah tii timi pu na. 14 Ti taa ki li ye mbim. Biŋmaŋmannim bi kpa nnyaməm
aalan ke bi di ŋmann binib na yaa tuk nimi tibəyayan ti kaa ye Kristo aabər na
kan, ni taa dii bi. 15 Ti li kpa ngeehm ki li len ibaməm man, aan timi aabimbin
məmək li moo naahn Kristo u ye timi Aayidaan na. 16 Kristo aah joo timi pu
na, le ti məmək kpaan təb chee, le ki tun ter təb waah tii ti məmək lituln pu
na, aan ti məmək li moo dii u mbaməm, ki li gee təb.

Liməfapəln li bi Yesu Kristo ni na

17 Ni taa li dii ke binib bi kaa nyi Uwumbər na aah dii pu na. Tidindaan
aayimbil pu, le m len tibər timina. Baalandak məmək ye ilandak yəli la.
18 Binimbil aa woln. Bitafal aah pəə pu na, le baa nyi Uwumbər. Nima le baa
kpa liməfal li Uwumbər tii timi na. 19 Binimbil man kidagook ni tijəŋ aatuln
pu la. Baalandak aa ki muk bi titunwanbir pu.
20 Kristo aa mək nimi ke ni dii kina. 21 M nyi ke ni ŋun waabər ki bae waaliin
i ye mbaməm na. 22 Nima pu na, ni di cha nimi aabimbikpok mu kaa ŋan na.
Mbimbikpok ngbaan nan cha ni ban tiwan ni kaa ŋan ki ŋmanni nimi na la.
Ni taa ki li dii naah nan dii pu na man. 23 Cha Uwumbər kpeln nimi aasui
aan ki ŋa nimi nsuupəən, 24 ki yoor mbimbipəm mu Uwumbər naan mu ki di
tii nimi na. Mu ye mbimbinyaan, ki bi chain mbaməm, ki naahn Uwumbər
aabimbin la.
25 Nima pu na, ni taa ki məni inyaməm. Ni məmək li len ibaməm təb chee.
Ti yaa ŋmanni təb kan, ni naahn ke tiwon aawan nibaa le aah ŋmanni niken
na. 26 Ni yaa gee liŋuul kan, ni taa cha nimi aaŋuul ngbaan tun titunwanbir.
Ni taa li beenin joo liŋuul ngbaan nwiin ti lir,† 27 ki taa tii kinimbəŋ nsan.
28 Binaayukb taa ki su. Cha bi di biŋaal tun lituln li ŋan na linimaln, aan
ki kan baah ban pu na, ki tii bigiim mu. 29 Ni taa cha iliin i kaa ŋan na
nyan nimi aaməi ni. Ni li len iliin i ŋan na, i ga ter binib bi ŋun na ke bi dii
Uwumbər aasan mbaməm. 30 Ni taa ŋani tiwan ni ga tii Uwumbər Aafuur

* **4:8** : Lik Ilahn 68.18. † **4:26** : Lik Ilahn 4.4.

Nyaan mpombiin. Nfuur Nyaan ngbaan ye kidaan, le Uwumbər di daan nimi, ki mək ke uma le yeh nimi. N-yoonn mbaa bi ki choo, u ga nan gaa nimi lii kookoo. 31 Ni taa cha niponn ni li to təb pu; ni li nyani liŋuul nisui ni; ni taa li ŋmə təb pu tijar; ni taa li seei təb; ni taa cha kinanaŋ kibaa ki li bi ni chee. 32 Ni li ŋani təb tiŋann, ki li san təb kinimbaak, ki di cha pinn təb ke Uwumbər aah di cha pinn nimi, Kristo pu pu na.

5

Uwumbər aanib aabimbin

1 Naah ye Uwumbər aabigeehm na, pəək nibaa man, ki li bi ke waah bi pu na. 2 Cha ngeehm li bi ni chee man, ke Kristo aah gee timi pu, ki kpo ti pu, ki ŋa kitork ki piir Uwumbər aasui, ki ŋa ti ni Uwumbər kijətiik na.

3 Naah ye Uwumbər aanib na, ni taa gər kidagook, ki taa tun tijəŋ aatuln libaa, ki taa li kpa iniman. Ni taa po len lituln limina aaboln aabər. 4 Ni taa len iliin i kaa ŋan na, ni kijərk aaliin, ni yaasaraapəəl aaliin. Iliin imina aaboln aa ye Yesu aanib aah len i na. Ni taa len kina. Ni li dooni Uwumbər man. 5 Ni po nyi ke unii umək ye udagoor na, ni unii umək ye tijəŋdaan na, ni unii umək ye unimandaan na, aan koo ni Kristo ni Uwumbər aanaan ni. Unii yaa kpa iniman kan, liwangol ye liwaal la, le u dii.

6 Titunwanbir timina aaboln pu, le Uwumbər gee liŋuul binib bi kaa kii waaməb na pu. Ni taa cha unii ubaa ŋmann nimi ki tuk nimi ke naa bir. 7 Ni taa dii binib bi tun kina na. 8 N-yoonn mbaa, ni mu nan bi mbəmbəən ni la. Dandana, naah kpaan Tidindaan ni na, ni bi nwiihn ni la. Naah bi nwiihn ni na, ni li bi mbaməm, ke nwiihn ni aanib aah bi pu na. 9 Binib bi bi nwiihn ni na, bi kpa mbimbinyaan, ki tun lituln li ŋan na məmək, ki dii Uwumbər aabər ti ye mbaməŋ na la. 10 Pəək nibaa man, aan ki bee tiwan ni ga piir Tidindaan aasui na. 11 Ni taa kpaan binib bi bi mbəmbəən ni ki tun yəl yəl na chee man. Ni tee li sur bi man. 12 Ti yaa po len baah tun lituln li libəəl ni na aabər kan, ni ye inimɔən la. 13 Tɔ, tiwan məmək yaa nyan ni mpaan pu kan, le naabimbin ga kpiir chain; nwiihn le nyan ni tiwan məmək mpaan pu. 14 Nima pu le ti gaa ilahn ke,

“Si u dɔ geen na,
finn aan ki fikr nkun ni,
le Kristo ga li wiin aa pu.”

15 Nima pu na, ni li nyi man, ki li bi mbaməm. Ni taa li bi ke bijərb aah bi pu na. Ni li kpa laasaab man. 16 Ni li tun Uwumbər aatuln n-yoonn məmək, ki taa li ka fam; ba pu? titunwanbir wiir dandana wee la. 17 Nima pu na, ni taa li ye bijərb man. Pəək nibaa man ki bee Tidindaan aah ban ke ni ŋa pu na.

18 Ni taa nyu ndaan ki gbii man. Ndaan ga bii nimi la. Cha Uwumbər Aafuur Nyaan li gbii nimi n-yoonn məmək, 19 ki li gaa Uwumbər aalahn ni ilahn i bi waagbaŋ ni na təb chee man, ki li yikr tiwanyikrkaan, ki gaa ilahn tii Tidindaan, ki pak u nisui ni. 20 Ni li dooni Tite Uwumbər n-yoonn məmək, tiwan məmək pu, Tidindaan Yesu Kristo aayimbil pu. 21 Tɔ, naah san Uwumbər pu na, ni li keei təb aaməi.

Puutiib ni chatiib aabər

22 Bipiib, ni li keei nichatiib aaməi, ke naah kii Tidindaan aaməb pu na; 23 ba pu? uja le ye upuu aayidaan ke Kristo aah ye waanib Aayidaan pu na. Kristo aanib ye waawon la. U mu gaal bi lir la. 24 Bipiib, ni li keei nichatiib aaməi tiwan məmək ponn ni, ke Kristo aanib aah kii waaməb pu na.

25 Bijab, ni li gee nipuutiib, ke Kristo aah gee waanib ki nan kpo bi pu pu
na. 26 U nan kpo bi pu, ke u ŋa bi chain. Baah ŋun waabər na, le u nyan
titunwanbir bisui ni, le bi muin bi nnyun ni, 27 ke u di bi tii uma ubaa, bi
li bi u chee, ki li ŋan sakpen, ki li bi chain, ki taa li kpa tijəŋ tibaa, ki taa li
kpa taani ubaa. 28 Kina le ni ŋan ke bijab li gee bipuutiib ke baah gee bibaa
aawon pu na. Uja u gee upuu na, u gee ubaa la. 29 Unii ubaa aa kee nan
uma ubaa aawon. U kpiini ti, ki joo ti tiŋann, ke Kristo aah joo waanib pu na;
30 ba pu? timi Kristo aanib le ye waawon. 31 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
“Nima le cha uja ni upii nya cha bitetiib ni binatiib, ki ti kpaan təb chee, ki
ŋa unibaan.”* 32 Tibər timina le ye tibəkpaan ti ye mbaməŋ na, le m di tibər
ngbaan ŋaŋ Kristo ni waanib. 33 Nima pu na, uja mək aah gee ubaa pu na, u
li gee upuu mu kina. Upii mək mu li pak uchal.

6

Mbim ni tetiib ni natiib aabər

1 Mbim, ni li keei nitetiib ni ninatiib aaməi Tidindaan pu; ba pu? nima le
ŋan. 2 Li pak aate ni aana. Nkaal ngbaan ye nkaal kpaan la. Uwumbər puu
tipuur ke ni yaa kii mu kan, 3 u ga ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi limə faf ə fəŋ
dulnyaa wee ni.*

4 Tetiib, ni taa fiini nimi aabim aaŋuul. Ni li joo bi mbaməm, ki sur bi, ki tuk
bi Tidindaan aabər.

Binaagbiib ni dindatiib aabər

5 Binaagbiib, ni li keei nidindatiib bi bi dulnyaa wee ni na aaməi, ki li san
bi, ki tun lituln mbaməm, ke naah tun lituln pu ki tii Kristo na. 6 Bi yaa bi
ni chee, bee bi yaa kaa bi kan, ni li tun lituln mbaməm, ke naah ga tun tii
Kristo pu na, ki taa ban ke binib pak nimi. Naah ye Kristo aanaagbiib na, ni
li joo nisui məmək ŋani Uwumbər aageehn, 7 ki li kpa mpopiin ki tun lituln
tii nidindatiib, ke naah ga tun pu tii Tidindaan na, naa ye binib. 8 Teer man
ke unii uməkk tun litunyaan na, u yaa ye unaagbiija, bee u yaa kaa ye kan,
Tidindaan ga tii u waatuln aapar.

9 Dindatiib, ni mu li ŋani nimi aanaagbiib mbaməm, ki taa faani bi, ki li nyi
ke ni ni nimi aanaagbiib kpaan Dindaan baan le paacham. Uma aa pak ubaa
ki jer uken.

Tijawan ti Uwumbər tii timi na

10 Nnaabitiib, gbelngbeln yaan le ye ke Tidindaan aah kpa mpəən sakpen
pu na, ni li kpa mpəən mu u tii nimi na. 11 Yoor man tijawan timək Uwumbər
tii timi na. Nima le ga cha ni ŋmaa yii kinimbəŋ aanyaməŋ aalan. 12 Naa ye
binib le ti jaa kijaak. Ti jaa kinimbəŋ aanikpiwanbir ti bi paacham ki kpa
mpəən ki joo dulnyaa aanib bi bi mbəmbəən ni na le kijaak. 13 Nima pu na,
ni yoor tijawan timək Uwumbər tii timi na. Nima le ga cha ni yii kinimbəŋ,
ki nyaŋ ki, ki li beenin si bundaln ki ga jan nimi kijaak na.

14 Nima pu na, gor nibaa man ki ti jan kijaak. Ni li joo Uwumbər aabər ti
ye mbaməŋ ki naahn ligbapapaln na; ki li kpa mbimbinyaan mu bi ke tikur
ti bii kibiŋ pu na; 15 ki li tak ŋinaatak ŋi ye tibənyaan ti tii timi nsuudoon na;
16 ki li ŋani Yesu Kristo naadii, naadii bi ke kipeln ki ga kiir kinimbəŋ aapiin i
wu ke mmii na; 17 ki li chik tikur aayikpupuk ki ye Uwumbər aapəən mu gaa
nimi lii na; ki yoor Uwumbər aabər ti naahn kijaak aajuk ki Waafuur Nyaan

* **5:31** : Lik Mpiin 2.24. * **6:3** : Lik Nnyam 20.12; Ikaal 5.16.

di tii timi na; 18 ki li mee Uwumbər ki gaŋni u ke u ter nimi. N-yoonn məmək
ni li mee u mbimbin məmək pu. Waafuur Nyaan aah mək nimi pu na, ni li
mee u kina, ki taa geeni man, ki taa di cha man. Ni li mee u n-yoonn məmək
ki tii waanib məmək, 19 ki li mee u ki tii m mu, ke u mək mi maah ga len pu
na, ki tii mi lipobil ke m waar mməb ki tuk binib tibənyaan tee aabəbərkaan.
20 M si Yesu aasisiiyaan, ki bi kiyondiik ni, tibənyaan ngbaan pu la. Nima pu
na, ni li mee Uwumbər ke u tii mi lipobil, ke m tuk binib tibənyaan ngbaan,
maah ba ga tuk bi pu na.

Kookoo aadoon

21 Tinaabogeehn Tikikus u ye Tidindaan aatutunn bamənn na le ga tuk
nimi maabər məmək, le ni bee maah bi pu na. 22 Nima le m cha u dan ni
chee, ke u nan tuk nimi taah bi pu na, aan ki səŋ nisui.

23 Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo tii tinaabitiib nsuudoon, ki cha
ni li gee təb ki gaa u ki kii mbaməm. 24 Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa
binib bimək gee u n-yoonn mu kaa kpa ndoon na pu.

Kigbaŋ ki Pɔɔl ŋmee ki tii FILIPI YAAB na

1 Min Pɔɔl ni Timoti bi ye Yesu Kristo aanaagbiib na dooni waaninyaam bimək bi Filipi aatiŋ ni na, ni baaninkpiib ni baateterb mu. 2 Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Pɔɔl aah mee Uwumbər pu na

3 Maah teer nibər n-yoonn məmək pu na, m dooni Uwumbər u m dii u na, ni pu la. 4 Maah mee Uwumbər tii ni məmək n-yoonn məmək pu na, m mee u ni mpopiin la, ba pu? 5 bundaln ni nan gaa Yesu aabər ki nan saa din na, ni ter mi ke m tuk binib waabənyaan tee la. 6 M bee ke Uwumbər u nan piin ki bi toor nimi aabimbin na, u ga li beenin ŋani kina ki toor nimi aabimbin ti doo bundaln Yesu Kristo ga gir ni na. 7 Maah nyi kina na, ni ŋan; ba pu? m gee nimi la. Ni məmək nan ter mi kiyondiik ni, ki nan ter mi buyoonn m nan bi bibəjirb aanimbiin ni na ke m ti len Yesu aabənyaan tee aabaməŋ. 8 Uwumbər nyi ke nnimbil man ke m ki kan nimi; ba pu? m gee nimi, Kristo aah tii mi ngeehm pu na.

9 M mee Uwumbər ke ni li moo gee təb ki li moo nyi Uwumbər aabər, ki li kpa nlan nyaan, 10 aan ki lee nsan mu ŋan na, aan ki li bi chain, ki taa li kpa taani ubaa bundaln Kristo ga gir ni na. 11 M ban ke ni li kpa mbimbinyaan ki li tun lituln li ŋan na n-yoonn məmək, Yesu Kristo aapɔɔn pu, aan binib nyuŋ Uwumbər ki pak u.

Yesu Kristo pu le ti bi

12 Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke maah bi kiyondiik ni na, nima le cha binib pam ŋun Yesu aabənyaan tee. 13 Ubərkpaan na aajab, ni binib bimək bi do na nyi ke Kristo pu le m bi kiyondiik ni. 14 Maah bi kiyondiik ni na, nima le pɔɔk nnaabitiib aataakpab Tidindaan aasan ni, ki tii bi lipobil ke bi tuk binib Yesu aabər ki taa san ijawaan.

15-17 Binib bibaa kpa lipiipoln m pu, ki ban baayimbil. Nima le cha bi mooni Kristo aabər. Bi ban ke binib nyuŋ bi la. Binimbil aa man Kristo aabər pu. Maah bi kiyondiik ni Yesu aabər pu na, le bi ban ke m ji falaa ki kpee. Nima le cha bi mooni Yesu aabər. Bibaa mu bi, ki mu gee mi ki mooni Kristo aabər ke bi ter mi; ba pu? bi bee ke Uwumbər le cha m bi do ke m len Yesu aabənyaan tee aabaməŋ.

18 M ga len kinye? Bi yaa mooni Kristo aabər lipiipoln pu, bee bi yaa mooni waabər ngeehm pu kan, naa muk mi. Bi məmək aah mooni waabər pu na le cha m kpa mpopiin. Ni ye mbaməŋ la, m ga li beenin kpa mpopiin, ba pu? 19 ni mee Uwumbər tii mi la, Yesu Kristo Aafuur Nyaan mu ter mi, le m bee ke nima le ga cha m nya kiyondiik ni. 20 Nnimbil man ke binib nyuŋ Kristo m pu. M yaa kpo u pu, bee m yaa kaa kpo u pu kan, m ban ke m li kpa lipobil dandana wee, ke maah kpa n-yoonn məmək pu na, ki li len ki taa li san binib iniməən. 21 M yaa bi limɔfal ni kan, Kristo pu le m bi. M yaa kpo kan, m ga kan tinyoor. 22 M yaa bi kan, m ga tun Uwumbər aatuln, le u ga ŋa tinyoor ŋa li pu. Maa nyi maah ga lee pu na; 23 nkun ni limɔfal məmək ŋan la. M ban ke m nya dulnyaa ni, ki ti li bi Kristo chee; ba pu? nima le ga li ŋan sakpen ki jer naah ŋan pu dulnyaa wee ni na. 24 M mu yaa kaa kpo kan, ni mu ŋan; ba pu? m ga li ŋmaa beenin ter nimi. 25 Nima pu le m bee ke maan kpo dandana

wee. M ga li beenin bi ni chee, ki ter nimi, ni moo gaa Yesu ki kii mbaməm, ki
li kpa mpopiin. 26 M yaa ki gir ni ni chee kan, m pu le ni ga nyuŋ Yesu Kristo
sakpen.
27 Tibəkpaan le ye ke nimi aabimbin li bi Kristo aabənyaan tee aah mək
nimi pu na, aan m yaa dan nan mann nimi, bee m yaa kaa dan kan, m ga ŋun
nimi aabər, ke ni si Yesu aachaŋ ni, ki kpa kiməbaan, ki kpaan tuk binib Yesu
aabənyaan, ke bi gaa u ki kii. 28 Ni taa san nimi aadim ijawaan man. Nima
le ga mək bi ke bi ga kan ntafadaan mu kaa kpa ndoon na, ki ga mək nimi ke
Uwumbər ga gaa nimi lii. 29 Uwumbər cha ni gaa Kristo ki kii la, ki cha ni ji
falaa mu u pu. 30 Ni nan kan maah jin falaa Yesu pu pu na, ki ŋun maah ji
falaa u pu dandana wee pu na. Le ni mu bi ji falaa ke maah ji pu na.

2

Mpəəndaan Yesu Kristo aah nan sunn ubaa pu na

1 Tə, Kristo pəəni nitaakpab, le waah gee nimi pu na səŋni nisui, ni ni
Uwumbər Aafuur Nyaan mu kpaan kijətiik, le ni kpa tibulchinn ki san təb
kinimbaak, 2 nima pu na, ni li kpaan kiməbaan, ki li gee təb, ki li kpaan
nlandak mbaa. Ni yaa ŋa kina kan, m ga li kpa mpopiin mbaməm. 3 Ni taa li
kpa lipiipoln təb pu, ki taa li ban ke binib li pak nimi. Ni sunn nibaa taab man,
ki li nyuŋni təb ki jer nibaa. 4 Ubaa taa li ban uma ubaa aanyoor baanja. Aa
li ban ke ni məmək kan tinyoor. 5 Ni sunn nibaa taab man ke Yesu Kristo aah
sunn ubaa taab pu na. 6 U bi ke Uwumbər aah bi pu na. U mu aa dak ke ni ye
limukl ke u ni Uwumbər li ŋak. 7 Waageehn pu le u di cha tiwanyaan nimək
bi Uwumbər do na, ki ŋa ubaa ke unaagbiija na. U kpaln unibən, 8 ki sunn
ubaa taab, ki kii Uwumbər aaməb, hali ki ti kpo ndəpuinkoo pu. 9 Nima pu le
Uwumbər nyuŋ u sakpen ki yoor u paacham, le ki tii u liyimbil li jer ŋiyimbil
məmək na, 10 ke binib ni tiwan nimək bi paacham na, ni binib ni tiwan nimək
bi kitiŋ do na, ni binib ni tiwan nimək bi kitiŋ aataab na, bi məmək yaa ŋun
Yesu aayimbil pu kan, bi li gbaani unimbiin ni. 11 Bi məmək pel pel ga len
binib ni, ke Yesu Kristo le ye tiwan ni binib məmək Aadindaan. Nima le ga
nyuŋ Tite Uwumbər.

Ni li wiin ke nwiihn na dulnyaa ni

12 Nima pu na, nnaabitiib bi m gee bi na, maah kaa bi ni chee na, m ban ke
ni kii maaməb ki jer naah nan kii maaməb buyoonn m nan bi ni chee pu na.
Naah ŋmar pu na, ni li tun Uwumbər aatuln ke binib bi ŋmar na aah ba ga tun
pu na, ki li san Uwumbər n-yoonn məmək; 13 ba pu? Uwumbər bi tun lituln
nisui ni, ke ni li neen ke ni kii waaməb, ki li ŋani waageehn.
14 Naah ŋani tiwan nimək na, ni taa li ŋulni, ki taa kpak kinikpakpak,
15 aan ki li ye Uwumbər aabim bi kaa kpa taani, kaa kpa ngalm na. Ni bi
titunwanbirdam aakaasisik ni la. Ni li bi ke nwiihn na le dulnyaa wee ni ki
wiin bikaasisik ni, 16 ki joo ni Uwumbər aabər ti tii binib liməfal na. Ni yaa bi
kina kan, le m ga li kpa kipupuk ni pu bundaln Kristo ga gir ni na, ke maah
tun lituln linimaln ki tuk nimi Uwumbər aabər na, naa ye fam.
17 Ni yaa gaa Yesu ki kii ki tun waatuln mbaməm kan, m kpa mpopiin ni
pu. Bi yaa po ku mi kan, m kpa mpopiin. 18 Ni mu li kpa mpopiin sakpen ke
maah kpa pu na.

Uwumbər aatutum Timoti ni Epafrodaitus

19 Tə, Tidindaan Yesu pu le m kpa limakl ke m ga cha Timoti dan ni chee
dandana wee. U yaa nan tuk mi nimi aabər aah bi pu na kan, nsui ga səŋ.

20 Utafal bi ni ni la. Maa ki kpa unii u aatafal bi ni ni, ke utafal aah bi ni ni
pu na. 21 Biken na məmək aatafal bi bibaa ni la. Bitafal aa bi Yesu Kristo
aatuln ni. 22 Ni nyi Timoti aabimbin aah ŋan pu na, ki nyi ke u tun lituln m
chee ke ubo aah tun lituln ute chee pu na, ki ti tuk binib Yesu aabənyaan tee.
23 Nima pu na, m yaa kan maabər aah ga doo pu na kan, m ga cha u dan ni
chee. 24 Tidindaan pu le m nyi ke ni yaa kpee siib kan, m mu ga dan ni chee.
25 M dak ke ni ŋan ke m cha tina aabo Epafrodaitus ki gir ni ni chee. U ye
maatutuŋeer ni maajaŋeer Tidindaan aasan ni, ki ye nimi aatutunn u dan
nan tii mi maah ban pu na. 26 Unimbil man ke u ki kan nimi. Naah ŋun ke
u bun na, nima le usui bii. 27 Ni ye mbaməŋ, u nan bun ki ti ban u kpo, le
Uwumbər san u kinimbaak ki cha u pəək. Waah cha u pəək na, u san m mu
kinimbaak, m taa li kpa mpombiin ki kpee mpombiin pu. 28 Le m ban ke m
cha u gir ni ni chee mala, nì yaa nan kan u kan, ni ga li kpa mpopiin. Le nsui
ga səŋ. 29 Nima pu na, ni gaa u tiŋann Tidindaan pu, ki li kpa mpopiin sakpen,
ki nyuŋ u ni binib bimək bi ke waah bi pu na; 30 ba pu? Kristo aatuln pu, waa
nan daa nkun. Waah nan ban u ter mi, naah kaa nan ŋmaa ter mi pu na pu,
le u nan kan linimaln.

3

Mbimbinyaan baməm

1 Nnaabitiib, kookoo aabər le ye ke ni li kpa mpopiin Tidindaan pu. M yaa
ki ŋmee ke maah nan ŋmee pu tii nimi na kan, naan muk mi; ba pu? ni ŋan ke
ni ki ŋun maah ga ŋmee pu tii nimi na.
2 Tə, ni li nyi binib bi tun lituln li kaa ŋan na, ki bi ke ibə na, ki len ke ni
yaa kaa gii lichakpaln kan naan ŋmar na. 3 Timi bi kpaan Uwumbər Aafuur
Nyaan chee ki pak u, ki kpa kipupuk Yesu Kristo pu, ki bee ke taan ŋmar tibaa
aapəən pu na, timi le kpa lichakpangeei bamənn. 4 Min mbaa ba ga li kpa
nsan ki ga ŋmaa len ke m ga ŋmaa ŋmar mbaa pu. Unii ubaa yaa len ke u kpa
nsan ke u ga ŋmaa ŋmar ubaa pu kan, m kpa nsan ki jer u. 5 Maah nan ye iwiin
iniin aabo na, bi nan gii nchakpaln. M ye Juu yaab aabo, ki ye Benjaminn
aanibol ponn ni aanii ubaa la. M ye Hiibru yaab aabo bamənn la. M nan dii
Moses aakaal, Farisii yaab aah dii pu na. 6 Nnimbil nan man ke m ŋa Yesu
aanib falaa. M nan dii Moses aakaal mbaməm, kaa yii nkaal mbaa. 7 Nimina
məmək nan ye tinyoor le ki tii mi. Le m yii ni məmək Kristo pu, ke naa ye
nibaa. 8 Ni ye mbaməŋ la, m yii tiwan məmək ke naa ye nibaa, ke m li nyi
Yesu Kristo u ye Ndindaan na. Maah nyi u pu na, nima le jer tiwan məmək.
U pu le m di tiwan məmək lii, ke ni ye timoor la, ke m gaa uma, 9 ki kpaan
u ni. M yaa dii Moses aakaal kan, nima le aan cha Uwumbər len ke maabər
ŋan. Maah gaa Kristo ki kii na, nima le cha Uwumbər len ke maabər ŋan; m
gaa Yesu Kristo ki kii le ki ŋan Uwumbər chee. 10 M ban ke m bee Kristo, ni
mpəən mu fikr u nkun ni na, ki ji falaa u pu. M ban ke maabimbikpok kpo ke
waah nan kpo pu na, 11 aan m mu nan fikr nkun ni.

Pəəl aanimbil aah man Yesu Kristo aasan pu pu na

12 Maa len ke m fuu Yesu aah ban pu na, kaa len ke m ye unii u ŋan ti doo na.
M pəəni mbaa ke m li bi Yesu Kristo aah ban ke m li bi pu na; ba pu? u gaa mi
ki ŋa mi waanii la. 13 Nnaabitiib, maa len ke m fuu waah ban pu na. Nnimbil
man tiwan nibaa le pu. M suln tiwan ni bi mpuwəb na, ki pəəni mbaa ke m
pii tiwan ni bi nnimbiin ni na. 14 Yesu Kristo pu le Uwumbər yin mi ke m dii
nsan mu cha paacham na. Nima le nnimbil man ke m fuu nima, ki ti kan
tinyoor ti Uwumbər ga tii mi na.

15 Nimi bi dii Uwumbɔr aasan mbamɔm na, cha ni mu aanimbil li man kina
man. Ni yaa kaa bee waabɔr tibaa mbamɔm kan, u ga mɔk nimi. 16 Ti mu aah
nyi Uwumbɔr aabɔr mɔmɔk pu na, cha ti li dii kina man.
17 Nnaabitiib, ni li kpaan kimɔbaan ki dii maataabuu, ki lik binib bi dii
ke taah dii pu na. 18 Tɔ, binib pam aah dii pu na, bi ye Yesu aadɔpuinkoo
aadim la. M nan tuk nimi baabɔr n-yoonn mɔmɔk, ki ki tuk nimi dandana
wee, ni tinyunyunn la. 19 Baadoon le ga li ye ntafadaan mu kaa kpa ndoon
na. Baawumbɔr le ye bipuul. Bi kpa kipupuk inimɔɔn aatuln pu. Baalandak
bi dulnyaa wee ni aawan ni la. 20 Tima kan, Uwumbɔr do le ye tido, le ti kii
bundaln Tidindaan Yesu Kristo u ga gaa timi lii na ga nya ni nima na. 21 U kpa
mpɔɔn ki ga ŋmaa nyaŋ tiwan mɔmɔk, ki cha ni mɔmɔk kii waamɔb. Waah kpa
mpɔɔn kina na, le u ga di timi aawon ti kaa ye lisil aawon na ŋa tiwonpɔnn ti
naahn uyaar ti ye lisil aawon na.

4

Nsurm

1 Nnaabitiib, Tidindaan aah ga ŋmaa ŋa kina ki tii nimi na, ni li si uchaŋ
ni. M gee nimi la. Le nimi aabɔr bi nsui ni. Le mponn piin ni pu. Nimi le ye
maatuln aanyoor.
2 Yuwodia ni Sintiki, m gaŋ nimi, ni li kpaan kimɔbaan Tidindaan pu.
3 Maatutuŋeer bamɔnn, m mee aa mu, ter bipiib ngbaan; ba pu? bi ni
Klement ni maatutuŋeerb biken nan tun lituln linimaln m chee, ki ter mi m
tuk binib Yesu aabɔnyaan tee. Baayimbil ŋmee limɔfal aagbaŋ ki bi paacham
na ni.
4 Ni li kpa mpopiin Tidindaan pu, n-yoonn mɔmɔk. M ki tuk nimi la, ni li
kpa mpopiin man.
5 Ni li bi suuna binib mɔmɔk chee man. Tidindaan ga gir ni dandana wee.
6 Ni taa cha ilandak li muk nimi tiwan nibaa pu. Ni li mee Uwumbɔr tiwan
mɔmɔk pu, ki gaŋni u, ki dooni u ki tuk u naah ban pu na mɔmɔk. 7 Ni yaa
ŋani kina kan, Uwumbɔr ga tii nimi nsuudoon mu jer taah nyi pu na. Nisui,
ni nimi aalandak ga doon; ba pu? ni kpaan Yesu Kristo chee.
8 Nnaabitiib, kookoo yaan le ye ke ni li dak ilandak i ye mbamɔn na, ni i
kpa laasaab na, ni i tok na, ni i ye chain na, ni i ŋan na, ni i kpa lisil na. Ni
cha ilandak imɔk ŋan ki ŋeer mpakm na li joo nimi. 9 Ni nan bae Uwumbɔr
aabɔr m chee, ki gaa ti, ki ŋun maah len pu na, ki kan maah ŋani pu na. Ni li
dii kina, le Uwumbɔr u tii timi nsuudoon na ga li bi ni chee.

Ipiin pu aadoon

10 Ni yunn le naa ki kan mi; le nitafal mu beenin bi m ni. Nima le m kpa
mpopiin sakpen Tidindaan pu. M bee ke nitafal bi m ni n-yoonn mɔmɔk; le
ni mu aa nan kpa nsan ni ter mi. 11 Maa len igiin pu. M yaa kpa sakpen, bee
m yaa kpa siib kan, m bae maah ga ŋa pu aan nnimbil gbiin kina na. 12 M nyi
igiin, ki nyi liwankpal mu. Ni yaa mɔ, bee ni yaa kaa mɔ kan, m yaa ji bab,
bee nkon yaa pii mi kan, m yaa kpa sakpen, bee m yaa kaa kpa nibaa kan, m
bae maah ga ŋa pu aan nnimbil gbiin kina na. 13 Kristo aah tii mi mpɔɔn mu
na, m ga ŋmaa ŋa tiwan mɔmɔk.
14 Tɔ, naah ter mi maafalaa ni pu na, ni ŋa mbamɔm la. 15 Nimi Filipi
aatiŋ aanib nyi ke maah nan tuk nimi Yesu aabɔnyaan tee njan ki nin nyan
Masedonia aatiŋ ni na, Uwumbɔr aanib ponn ni ubaa aa tii mi ipiin, see nimi
baanja. M nan tuk nimi Uwumbɔr aabɔr, le ni mu nan tii mi ipiin. 16 Maah
nan bi Tesalonika aatiŋ ni na, ni nan tun ni unii nfum mulee u nan tii mi
maah ban pu na. 17 Naa ye ke m ban ipiin la. Naah tii mi ipiin pu na, nima le

ni ga li moo kpa tinyoor. Nima le m ban. 18 Naah tii mi tiwan ni na, m gaa ni
məmək ki kpa sakpen. Naah tun ni Epafrodaitus ke u nan tii mi ipiin i na, u
nan tii mi i. Naah tii mi ipiin i na, ni naahn kitork ki ŋan na le ki tii Uwumbər,
le usui piir, le u gaa i. 19 Uma Uwumbər u m dii u na le ga tii nimi naah lann
pu na məmək; waah kpa liwankpal sakpen paacham pu na, kina le u ga tii
nimi, Yesu Kristo pu. 20 Cha ti li nyuŋni Tite Uwumbər n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na. Amii.

Kookoo aadoon

21 Ni doon Yesu Kristo aaninyaam məmək tii mi. Tinaabitiib bi bi m chee na
dooni nimi. 22 Uwumbər aanib məmək dooni nimi. Ubərkpaan Siisa aatutum
bi ye Uwumbər aanib na mu dooni nimi mbaməm.

23 Tidindaan Yesu Kristo aaŋann li bi nisui ni. [Amii.]

Kigbaŋ ki Pɔɔl ŋmee ki tii KOLOSE YAAB na

1 Min Pɔɔl u ye Yesu Kristo aakpambal Uwumbɔr aageehn pu na, m ni tina
aabo Timoti 2 le ŋmee kigbaŋ kee ti tii nimi Uwumbɔr aanib bi ye tinaabitiib
ki gaa Kristo ki kii, ki bi Kolose aatiŋ ni na. Tite Uwumbɔr [ni Tidindaan Yesu
Kristo] ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Idoon aameel

3 N-yoonn mumɔk ti mee Uwumbɔr u ye Tidindaan Yesu Kristo Aate na tii
nimi na, ti dooni u ni pu; 4 ba pu? ti ŋun ke ni gaa Yesu Kristo ki kii mbamɔm,
ki gee Uwumbɔr aanib mɔmɔk; 5 ba pu? ni kpa limakl ke ni ga nan kan
Uwumbɔr aah di tiwan ni siin nimi paacham na. Ni ŋun ni pu buyoonn ni
ŋun tibɔnyaan ti fuu ni ni chee ki ye mbamɔn na chee la. 6 Tibɔnyaan ngbaan
le cha nimi ni binib bi bi ŋipepel mɔmɔk na tun litunyaan. Binib moo gaal
tibɔnyaan ngbaan ki keei, nikaasisik ni, ni ŋipepel mɔmɔk. Naah ŋun ti, ki bee
mbamɔm Uwumbɔr aah ŋani nimi tiŋann pu na, le binib moo gaal tibɔnyaan
ngbaan ki keei nikaasisik ni, ki nan saa dandana. 7 Timi aatutuŋeer Epafras u
ti gee u na le nan tuk nimi Uwumbɔr aanimbaasaln pu. Uma Epafras le si timi
aasisiiyaan ki tun Kristo aatuln mbamɔm ki ter nimi. 8 U tuk timi Uwumbɔr
Aafuur Nyaan aah cha ni gee binib pu na.

9 Nima pu le ti mee Uwumbɔr tii nimi, kaa di cha. Buyoonn ti nan ŋun
ni pu ki nan saa dandana wee na, le ti mee Uwumbɔr tii nimi, ke ni ga bee
waah ban ke ni li ŋani pu na. Ti mee u ke u tii nimi nlan ni bee Waafuur
Nyaan aabɔr, 10 aan ki li dii Tidindaan waah ban pu na, aan ki gbiin unimbil,
ki tun litunyaan aabɔŋ mɔmɔk, ki moo bee waabɔr. 11 Ti mee u tii nimi ke
waah kpa mpɔɔn sakpen pu na, u tii ni mu mpɔɔn, aan ni li kpa limɔr falaa
ponn ni n-yoonn mɔmɔk, ki li kpa mpopiin, 12 ki li dooni u; ba pu? uma
le ŋa nimi binib bi ŋeer ke bi kan tiwan ni u ga tii waanib, nwiihn aanaan
ni na. 13 Uma le nan nyan timi mbɔmbɔɔn aanaan ni, ki nabr timi di buen
Ujapɔgeehn aanaan ni. 14 Uma le gaa timi lii, le Uwumbɔr di cha pinn timi
aatunwanbir, [Ujapɔɔn aasin pu].

Yesu Kristo aabimbin, ni waatuln

15 U ye Uwumbɔr u taa waa u na aanaŋ, ki ye tiwan nimɔk Uwumbɔr naan
ni na Aayidaan; 16 ba pu? Uwumbɔr nan cha u naan tiwan mɔmɔk, ni bi
paacham, ni ni bi kitiŋ na, ni taah waa ni na, ni taah kaa waa ni na; ni yaa ye
nnaan, bee ipɔɔn, bee bitinjoob, bee tininkpir, uma le nan naan ni mɔmɔk ke
ni li nyuŋni u. 17 Uma Yesu le puen tiwan mɔmɔk bi. Uma pu le tiwan mɔmɔk
beenin bi. 18 Uma le ye waanib Aayidaan. Le waanib mu ye waawon, le u
tii bi limɔfal. Uma le puen fikr nkun ni, ki ye tiwan mɔmɔk Aayidaan; 19 ba
pu? ni mɔ Uwumbɔr ke waah bi pu na, Yesu mu bi kina la. 20 Uma Yesu pu,
le ni mɔ Uwumbɔr ke u di tiwan ni mɔmɔk bi paacham, ni tiwan ni mɔmɔk bi
kitiŋ na tooh kijɔtiik ubaa chee. Waasin nan nyan uwon ni, ndɔpuinkoo pu;
waasin ngbaan pu le Uwumbɔr cha tiwan ngbaan mɔmɔk ni uma ŋa kijɔtiik.

21 N-yoonn mbaa ni nan ye biwɔwɔm le Uwumbɔr chee. Ni nan dak ilandak
i kaa ŋan na, ki tun lituln li kaa ŋan na, nima le ni nan ye Uwumbɔr aadim,
22 le dandana wee u cha ni ni uma ŋa kijɔtiik; ba pu? Ujapɔɔn nan kpo ni pu
la. U nan kpo ni pu, ke ni li bi chain, ki li ye bininyaam, ki taa li kpa ngalm

mubaa, bundaln u ga di nimi siin Uwumbər aanimbiin ni na. 23 Ni ŋan ke ni
li dii u mbaməm, ki taa di cha waasan, ki taa cha nibaa leŋ nimi. Naah ŋun
tibənyaan tee na, tibər ngbaan tii nimi limakl la. Ni taa di cha limakl ngbaan.
Bi moon tibənyaan tee, ki tuk binib bimək bi dulnyaa wee ni na la. Min Pəəl
mu ŋa unii u mooni ti na la.

Pəəl aah ye Yesu Kristo aanib aatutunn pu na

24 Tɔ, maah jin falaa u ni pu na, nima le m kpa mpopiin. Kristo nan tuk
mi maah ga ji falaa waanib pu pu na, le maah ji falaa tiwon tee ni na, falaa
ngbaan u gur na le m ji.* Waanib bi m ji falaa bi pu na le ye waawon.
25 Uwumbər nan ŋa mi waanib aatutunn, ki di lituln siin mi, ke m tun ki
ter nimi. Lituln ngbaan le ye ke m tuk nimi waabər məmək pel pel. 26 Ti ye
tibəbərkaan la. Uwumbər nan bər ti n-yaayoonn na aanib, le ki kpiir ti tuk
waanib dandana wee. 27 U ban ke bi bee tibər ngbaan aah ŋan sakpen ki ter
ŋitimbol məmək pu na la. Tibəbərkaan ngbaan le ye ke Kristo bi ni ni. Waah
bi ni ni na, nima le ni kpa limakl ke ni ga ji waamɔɔn. 28 Kristo aabər ngbaan
le ti mooni, ki sur binib məmək, ki tuk bi waabər, waah tii timi nlan pu na. Ti
ban ke bi məmək li kpaan Kristo ni, ki li ye binib bi ŋan doo na. Ti ban ke ti
di bi ki mək Uwumbər la. 29 Nima le cha m tun lituln linimaln. M tun lituln
ngbaan waapɔɔn sakpiin pu la.

2

1 M ban ke ni bee ke m tun lituln linimaln nimi pu, ni Laodisea aatiŋ aanib
pu, ni binib bimək kaa kee kan mi na pu, 2 ke m pɔɔk bitaakpab. M ban ke ni
məmək li kpaan kimɔbaan, ki li gee təb, ki bee Uwumbər aabər mbaməm, aan
ki li pak ti mbaməm, ki taa joo beeni. M ban ke ni bee Uwumbər aabəbərkaan,
ti ye Kristo aabər na. 3 Uma baanja le ga ŋmaa tii timi nlan mu ye nlan bamənn
na. Uma baanja le ga ŋmaa mək timi nnyim məmək.

4 M tuk nimi kina ke ubaa taa ŋmann nimi la. Unii yaa məln inyaməŋ i mə
na ki tuk nimi kan, ni taa kii. 5 Maawon aa bi ni chee, le maalandak bi ni ni.
Naah gaa Kristo ki kii mbaməm ki dii waasan mu mbaməm na, nima le m
kpa mpopiin sakpen.

Cha Yesu Kristo aabimbin li gbii si

6 Ni nan gaa Yesu Kristo, ki kii ke u ye Nidindaan. Nima pu na, ni li kpaan
u ni, ki li dii u man, 7 ki too chuu u ke busub aanyaan aah koo kitiŋ pu na, ki
li bae waabər n-yoonn məmək, ki gaa ti ki kii mbaməm, taah nan tuk nimi pu
na, ki li dooni u n-yoonn məmək.

8 Unii yaa tuk nimi nnyaməŋ aalan mu ye fam na kan, ni li nyi man ki taa
dii u; nlan ngbaan ye binib aalan mu nyan ni kinimbəŋ ki joo dulnyaa wee
na, naa ye Kristo aabər. 9 Uwumbər aabimbin məmək bi Yesu Kristo aawon
ni. 10 Naah kpaan u ni na, le ni kpa limɔfal bamɔln. Uma le ye tininkpir ni
ipɔɔn məmək aayidaan.

11 Naah kpaan Kristo ni na, le ni bi ke binib bi gii ŋichakpan na; ni mu aa
ye ŋichakpan le ni gii, ni ye nimi aabimbikpok le ni gii lii. Ni ye Kristo aah
gii pu na la. 12 Baah muin nimi nnyun ni na, ni mək ke bi di nimi sub Kristo
chee la. Baah nyan nimi nnyun ni na, le ni mək ke ni ki fikr u chee; ba pu? ni
pak ke Uwumbər kpa mpɔɔn ki fikr Kristo nkun ni. 13 N-yoonn mbaa, ni nan
tun titunwanbir, kaa nan dii Uwumbər aakaal. Nima le naa nan kpa limɔfal li
kaa kpa ndoon na. Naah kpaan Kristo ni dandana wee na, nima le Uwumbər
fikr nimi. U di cha timi aatunwanbir məmək pinn timi. 14 Taah ba ga ŋa pu

* **1:24** : Lik Lituln 9.16.

na le ŋmee kigbaŋ pu. Taah kaa ŋa kina na, nima le timi aabər bii. Le Kristo
aah nan kpo ndəpuinkoo pu na, nima le Uwumbər aa ki len ke timi aabər bii.
15 Waah kpo ndəpuinkoo pu na, le u ŋa kinimbəŋ aapəən məmək fam, le ki
nyaŋ ki, ki jinn ki inimɔɔn, binib aanimbil ni.
16 Nima pu na, ni taa cha ubaa galn nimi tijikaar aakoobil pu, bee ti-
wanyukaan aakoobil pu, bee likpaakool daal aakoobil pu. 17 Ŋikoobil məmək
po ye tiwan ni choo na aajunjuŋ la. U bi na le ye Kristo. 18 Binib bibaa bi ki
sunni bibaa taab, ki pak Uwumbər aatuuntiib, ki bui ke bi daŋ tidaŋ ki kan
lijinjiir aawan, ki kpa kalmbaani, ki dak dulnyaa aalandak i ye fam na. Ni taa
cha binib ngbaan bii nimi. 19 Baa joo timi aayidaan Kristo. Uma aapəən pu, le
ti muun waasan ni, Uwumbər aah ban pu na. Uma le kpaan timi kiməbaan,
ke ti li tuk təb pu, ke ŋituk ni ŋigir aah cha tiwon aawan məmək tuk təb pu pu
na.

Ni naahn ke ni kpo ki beenin fu Yesu Kristo pu

20 Ni nan kpo Kristo chee la, nima le ni nyan kinimbəŋ ki joo dulnyaa na
aapəən ni. Nima pu na, ba ŋa nimi aabimbin bi ke naah beenin ye dulnyaa
yaab le na? Ba ŋa ni kii nkaal mu len ke, 21 “Taa ji nee,” “Taa lakl nee,” “Taa
meeh nee” na? 22 Binib yaa jin timina məmək kan, ti doo la. Ŋikoobil ŋimina
po ye binib aakaal, ni baaməkm la. 23 Ni naahn nlan la, ki mu aa ye nlan. Bi
dooni bisui aah gee tiwan ni na la, ki sunn bibaa taab, ki muk tiwon. Le baah
ŋani pu na, naa ter bi ke bi chuu bibaa.

3

1 Ni kpaan fikr Kristo chee la. Nima pu na, cha nitafal li bi paacham aawan
ni. Kristo bi nima ki ka Uwumbər aaŋangii wəb. 2 Ni li dakl tiwan ni bi
paacham na aabər, ki di cha tiwan ni bi kitiŋ do na. 3 Ba pu? ni naahn ke
ni kpo; le nimi aaməfal kpaan Kristo ni, ki bi Uwumbər chee paacham, le u
biin li pu. 4 Kristo, u ye timi aaməfal na yaa nan gir ni kan, ti mu ga li bi u
chee, ki kan nnyuŋ.

Mbimbikpok ni mbimbipəm

5 Nima pu na, kuln man tiwon aah ban pu na, ki taa gər kidagook, ki taa
tun tijəŋ aatuln, ki taa li ban tiwan ni kaa ŋan na, ki taa li kpa iniman. Unii
u kpa iniman na aa dii Uwumbər, u dii liwankpal la. 6 Binib bi yii Uwumbər
aaməb ki tun titunwanbir timina na, u ga daa bitafal. 7 N-yoonn mbaa, ni mu
nan bi bikaasisik ni, ki tun titunwanbir ngbaan.
8 Le naah ye Yesu aanib dandana wee na, ni di titunwanbir ngbaan məmək
lii. Ni taa ki gee liŋuul ki li tar binib pu, ki taa ki li kpa kinanaŋ, ki taa ki seei
ŋisiibil, ki taa ki len iliin i kaa ŋan na. 9 Ni taa məln inyaməŋ ki tuk təb; ba pu?
ni nan di nimi aabimbikpok aatuln lii a, 10 ki yoor mbimbipəm la. Uwumbər
le tii nimi mbimbipəm ngbaan, ki bi toor mu, ke ni moo bee u, ki li naahn u.
11 Naah kpa mbimbipəm na, naa ki yakr Juu yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab
na, ni binib bi gii ŋichakpan na, ni binib bi kaa gii na, ni biwəwəm, ni timoor
ni aanib, ni binaagbiib, ni bimalb. Ni məmək kpaan la. Kristo le jer tiwan
ngbaan məmək, ki bi waanib məmək ni.
12 Uwumbər nan nyan nimi, ki ŋa nimi waaninyaam, ki gee nimi. Nima pu
na, ni li kpa linimbaasaln, ni tibulchinn, ki sunn nibaa taab, ki li bi suuna,
ki li kpa suklaa, 13 ki li kpa limər təb chee. Ni ponn ni ubaa ni uŋeen aatə
yaa kpa tibər kan, ni di cha pinn təb. Tidindaan aah di cha pinn nimi pu
na, ni mu di cha pinn təb kina. 14 Tibər ti jer ti məmək na le ye ke ni li gee
təb; ba pu? ngeehm di ni məmək kpaan təb chee la, ni li kpaan kiməbaan

mbaməm. 15 Kristo yin nimi ke ni li kpaan tiwonbaan ni, ki li kpa nsuudoon
mu u tii nimi na. Nima pu na, cha nsuudoon ngbaan li joo nisui man, ki li
dooni Uwumbər, waabulchinn pu. 16 Cha Kristo aabər li bi nisui ni sakpen,
ki tii nimi nlan. Ni li tuk təb waabər, ki li sur təb, ki li gaa ilahn i bi Uwumbər
Aagbaŋ ni na, ni waanib aalahn, ni ilahn i Waafuur Nyaan mək nimi na. Ni
li gaa ilahn ngbaan, ki li dooni Uwumbər nisui ni. 17 Ni yaa len kan, ni len
Tidindaan Yesu aayimbil pu; ni yaa tun lituln kan, ni li tun waayimbil pu, ki
li ŋani tiwan məmək waayimbil pu, ki li dooni Tite Uwumbər u pu.

Naah ga li bi pu Tidindaan aasan ni na

18 Tə, bipiib, ni li keei nichatiib aaməi. Naah dii Tidindaan na, ni ŋan ke ni
li ŋani kina.

19 Chatiib, ni li gee nipuutiib, ki taa muk bi.

20 Mbim, ni li keei nitetiib ni ninatiib aaməi tiwan məmək ni, Tidindaan
aah ban pu na; ba pu? nima le piir Uwumbər aasui.

21 Tetiib, ni taa fiini nimi aabim aaŋuul, aan bitaakpab taa yəl.

22 Binaagbiib, ni li keei nidindatiib bi bi dulnyaa ni na aaməi tiwan məmək
ni. Bi yaa bi ni chee, bee bi yaa kaa bi kan, ni li tun lituln mbaməm. Ni taa ban
binib li pak nimi. Naah san Uwumbər na, ni li tun lituln mbaməm nima pu.
23 Naah ŋani tiwan nimək na, ni cha nitafal li bi ni ni, ki tun lituln ke naah ba
ga tun tii Tidindaan pu na, naa ye binib. 24 Tidindaan Kristo le ni tun lituln
tii u. Nima le ni bee ke uma le ga pa nimi tipar, waah nan puu tipuur ti ke u
ga tii nimi na. 25 Unii umək tun lituln li kaa ŋan na, Uwumbər ga daa utafal
waah ŋeer pu na. Uwumbər aa pak ubaa ki jer uken.

4

1 Dindatiib, ni li ŋani nimi aanaagbiib mbaməm; ba pu? ni nyi ke ni mu kpa
Dindaan paacham.

Nsurm

2 Tə, ni məmək li beenin mee Uwumbər linimaln, ki li nyi ki taa geeni, ki
li dooni u mmeen ponn ni, 3 ki li mee u tii ti mu, ke u tii timi nsan ti moon
waabər ki tuk binib tibəbərkaan ti ye Kristo aabər na. Waabənyaan ngbaan
pu, le m bi kiyondiik ni. 4 Ni ŋan ke m tuk binib waabənyaan ngbaan aatataa
mbaməm. Ní mee Uwumbər tii mi ke u ter mi, m tuk bi kina.

5 Ni li kpa nlan ki li bi mbaməm joo cha binib bi kaa dii Uwumbər aasan na
wəb. Naah kan nsan buyoonn na, ni li tun Uwumbər aatuln n-yoonn məmək.
6 Ni li len ibulchiliin n-yoonn məmək, ki li len Uwumbər aalambil aah ye pu
na. Ni yaa len kina kan, ni ga bee naah ga giin pu ki kii unii məmək na.

Kookoo aadoon

7 Tina aabo Tikikus u ti gee u na ga tuk nimi maabər məmək aah bi pu
na. U ye timi aatutuŋeer le Tidindaan aatuln ponn ni, ki tun lituln ngbaan
mbaməm. 8 M cha u dan ni chee ke u nan tuk nimi, timi aabər aah bi pu na,
aan ki səŋ nisui. Nima le m cha u dan ni chee. 9 Onesimus ni uma le dii ni.
Onesimus mu ye tina aabo u ti gee u na la. U ter timi mbaməm, ki ye ni ponn
ni aanii ubaa la. Bima le ga tuk nimi do chee na aabər məmək.

10 Aristakus u bi kiyondiik ni m chee na dooni nimi. Mak, u ye Banabas
aaninkpan aajapəən na, u mu dooni nimi. M nan tuk nimi naah ga ŋa u
pu na. U yaa dan ni chee kan, ni gaa u iŋaal ilee. 11 Josua Justus mu dooni
nimi. Bijab bitaa ngbaan ye Juu yaab la. Juu yaab ponn ni, bima baanja le ye
maatutuŋeerb ki tun Uwumbər aanaan aatuln. Bijab ngbaan səŋ nsui la.

12 Epafras mu dooni nimi. U ye ni ponn ni aanii ubaa la, ki ye Yesu Kristo
aatutunn. U mee Uwumbɔr n-yoonn mɔmɔk linimaln le ki tii nimi, ke ni li dii
Uwumbɔr mbamɔm, ki taa di cha, ki kii Uwumbɔr aah gee pu na mɔmɔk. 13 M
tuk nimi la, Epafras tun lituln linimaln, ki tii nimi, ni Laodisea aatiŋ aanib, ni
Hierapolis aatiŋ aanib. 14 Luk u ye dɔkta, u ti gee u na mu dooni nimi. Demas
mu dooni nimi.
15 Ni li dooni tinaabitiib bi bi Laodisea aatiŋ ni na tii timi, ki li dooni Nimfa
ni Yesu aanib bi kuuni udo na, tii timi. 16 Bi yaa karn kigbaŋ kee tii nimi
kan, ni cha bi karn ki tii Yesu aanib bi bi Laodisea aatiŋ ni na mu. Maah
ŋmee kigbaŋ ki tii Laodisea aatiŋ aanib na, ni mu karn ki. 17 Tuk Akipus ke
Tidindaan aah tii u lituln li ke u tun na, u li nyi ki tun li mbamɔm.
18 Min Pɔɔl le di ŋŋaal ŋmee idoon imina. Ni teer ke m bi kiyondiik ni la.
Uwumbɔr ŋa tinyoor ŋa ni pu. [Amii.]

Njan aagbaŋ ki Pəəl ŋmee ki tii TESALONIKA YAAB na

1 Min Pəəl, ni Silfanus, ni Timoti le ŋmee kigbaŋ kee ti tii Yesu aanib bi bi
Tesalonika aatiŋ ni ki ye Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo aanib na.
Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Tesalonika yaab aabimbin

2 N-yoonn mumək ti mee Uwumbər na, ti mee u tii nimi, ki dooni u ni
məmək pu. 3 Ti teer nimi Tite Uwumbər aanimbiin ni n-yoonn məmək, ki
teer ke naah ŋani pu na, nima le mək ke ni gaa u ki kii; naah tun lituln pu
na, nima le mək ke ni gee u; naah kpa limər pu na, nima le mək ke ni kpa
limakl Tidindaan Yesu Kristo pu. 4 Tinaabitiib bi Uwumbər gee bi na, ti nyi
ke u lee nimi la; 5 ba pu? taah tuk nimi waabənyaan na, tibənyaan ngbaan
aa nan ye iliin baanja, Uwumbər Aafuur Nyaan aapəən nan bi ti ni la, ki cha
ni bee ke ti sil gbii. Taah nan bi nikaasisik ni buyoonn na, ni nan bee timi
aabimbin aah nan bi pu na. Ti nan bi kina ke ti ter nimi la. 6 Le ni nan ŋakni
timi ni Tidindaan; ba pu? ni gaa Yesu aabər ki kan falaa sakpen tibər ngbaan
pu, ki mu nan kpa mpopiin mu Uwumbər Aafuur Nyaan tii nimi na. 7 Naah
nan bi pu na, nima le mək Yesu aanib bimək bi Masedonia ni Akaya aatim
ni na, bi mu aah ga li ŋani pu na; 8 ba pu? ni nan chuun mooni Tidindaan
aabər, ki tuk Masedonia ni Akaya aatim aanib. Naa ye nima yaab baanja,
ntim məmək aanib ŋun ke ni gaa Uwumbər ki kii la. Nima pu na, taa ki ban
ke ti tuk bi nimi aabər. Bi puun nyi. 9 Ba pu? binib ngbaan len ke taah nan
dan ni chee na, ni nan gaa timi, ki di ŋiwaa lii, ki fenn ki dii Uwumbər, u ye
liməfadaan ki ye Uwumbər bamənn na, 10 le ni kii bundaln Ujapəən Yesu ga
nyan ni paacham ki gir ni na. Uma le Uwumbər nan fikr u nkun ni. Uma le
nyan timi ntafadaan mu choo na ni.

2

Pəəl aah tuk Tesalonika yaab tibənyaan pu na

1 Tinaabitiib, nimi nibaa nyi ke taah nan dan ni chee na, naa ye fam. Ni
nyi ke taah nan bi Filipi aatiŋ ni na, 2 le nima yaab nan ŋa timi falaa, ki
yook timi, le ti nin dan ni chee. Binib pam nan kpak timi kinikpakpak, le
timi Aawumbər tii timi lipobil ke ti tuk nimi waabənyaan. 3 Taah tuk nimi
waabənyaan ngbaan na, tibər ngbaan aa ye nnyamən. Taa ŋmann nimi. Ti
nan bi chain la. 4 N-yoonn məmək ti nan len Uwumbər aah ban ke ti len pu
na; ba pu? u nan lik taah bi pu na, le ki di waabənyaan ngbaan ŋa tiŋaal ni, ke
ti tuk binib. Nima pu le ti ban ke ti piir Uwumbər aasui, naa ye binib aasui.
Uma Uwumbər le lik timi aasui ni aah bi pu na. 5 Ni nyi ke taa nan gbaa nimi
mməməən aabər. Uwumbər nyi ke taa nan ye inimandam bi ŋmanni, ke binib
taa bee ke ti ye na. 6 Taa nan ban ke ni nyuŋ timi, kaa nan ban ke binib biken
nyuŋ timi. 7 Taah ye Kristo aakpambalb na, ti ba ga li ban ke ni nyuŋ timi.
Le taa nan ban kina. Ti nan bi suuna ni chee ke upii aah bi pu waabim chee
ki lik bi na la. 8 Ti gee nimi la. Nima pu na, ti nan kpa mpopiin ti tuk nimi
Uwumbər aabənyaan. Naa ye tibənyaan baanja le ti nan tii nimi, ti nan di
tibaa mu tii nimi; ba pu? ti gee nimi pam. 9 Nnaabitiib, ni teer taah nan tun

lituln linimaln pu na. Ti tuk nimi Uwumbər aabənyaan, ki tun lituln nwiin pu ni kinyeek mək, ke ti ji. Ba pu? taa nan ban ni ji ti pu falaa.

10 Nimi bi gaa Yesu ki kii na, ti ŋa nimi mbaməm la, ki nan bi chain, kaa nan kpa taani ubaa joo cha ni wəb. Ni ni Uwumbər nyi ke ni ye mbaməŋ la. 11 Ni nyi ke uja aah ŋani waabim pu na, ti nan ŋani nimi ubaabaa kina la; 12 ti sur nimi, ki nan səŋni nisui, ki gaŋni nimi ke ni li dii Uwumbər waah ban pu na. Uma le yin nimi ke ni koo waanaan ni ki nan ji waaməən.

13 Ti dooni Uwumbər ni pu n-yoonn məmək la; ba pu? taah nan tuk nimi Uwumbər aabər na, ni nan gaa tibər ngbaan, ki bee ke naa ye binib aabər, ni ye Uwumbər aabər la. Mbaməŋ, ni ye Uwumbər aabər la, ki kpelni nimi bi gaa u ki kii na aabimbin. 14 Nnaabitiib, ni ŋakni Uwumbər aanib bi bi Judea aatim ni ki kuuni Yesu Kristo aayimbil pu na; kinye pu? nido yaab aah ŋa nimi falaa pu na, Juu yaab ŋa bi mu falaa kina la. 15 Bima Juu yaab nan ku Uwumbər aabənabtiib ni Tidindaan Yesu mu, ki jenn nyan timi mu. Baa piir Uwumbər aasui. Bi ye binib məmək aadim la, 16 ki kiir timi, kaa ban ke ti tuk binib bi kaa ye Juu yaab na tibənyaan tee, aan bi ŋmar. Juu yaab ngbaan aah ŋani kina na, bi too kpae baatunwanbir pu n-yoonn məmək la. Uwumbər aaŋuul pii bi kookoo.

Pəəl aah neen ke u ki gir mann bi pu na

17 Nnaabitiib, taah kaa kan nimi ni yunn siib na, naa mə timi. Taa nan bi ni chee, timi aalandak ma nan bi ni ni; tinimbil nan man ni pu, le ti nan pəəni tibaa ke ti ki kan nimi. 18 Ti nan ban ti gir dan ni chee. Min Pəəl, n-yoonn məmək m ban ke m gir dan ni chee. Le kinimbəŋ kiir timi ke ti taa dan. 19 Tidindaan Yesu yaa nan gir ni kan, bilabi pu ti ga li kpa limakl, ni mpopiin, ni kipupuk unimbiin ni? 20 Naa ye nimi pu uu? Mbaməŋ, ti kpa kipupuk ni mpopiin ni pu.

3

1 Taah kaa bi ni chee na, taa ki ŋmaa mər, nima le ti len ke ni ŋan ti cha Timoti dan ni chee. Timi baanja le gur Atens aatiŋ ni. 2 Tina aabo Timoti ye Uwumbər aatutunn u tuk binib Kristo aabənyaan na la. Ti cha u dan ni chee ke u pəək nitaakpab Uwumbər aasan ni, 3 ubaa taa gir puwəb falaa ngbaan pu. Nimi nibaa nyi ke falaa ngbaan ye Uwumbər aah siin timi pu na la. 4 Taah nan bi ni chee na ti nan tuk nimi ke ti ga ji falaa, le ni bee ke ni sil ŋa kina. 5 Le maa ki ŋmaa mər. Nima le cha m tun ni Timoti ni chee, ke u nan lik ke ni beenin dii Yesu mbaməm aan naa dii. Ni muk mi la, m dak ke nibaakan kinimbəŋ təŋ nimi, ki ŋa timi aatuln yəli.

6 Le Timoti ki nyan ni ni chee; dandana u ki fuu ni ti chee, ki tuk timi tibənyaan ke ni beenin tii Yesu naadii mbaməm, ki gee təb. U tuk timi ke ti bi nisui ni n-yoonn məmək, le ni ban ke ni ki kan timi, ke ti mu aah ban ke ti kan nimi pu na. 7 Tinaabitiib, ti bi limukl ni ki ji falaa la; le ti ŋun naah tii Yesu naadii pu na, nima le tisui səŋ. 8 Ni yaa dii Tidindaan aasan ni, kaa di cha kan, nima le ti fuur. 9 Nima pu na, taa ki nyi taah ga ki pak Uwumbər ni pu pu na; ba pu? ti kpa mpopiin sakpen ki məəni ni pu, Uwumbər aanimbiin ni. 10 Ti mee u linimaln nwiin pu ni kinyeek mək ke u cha ti ki kan nimi ki tuk nimi naah kaa kee bee waabər pu na.

11 M mee Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu ke bi tii timi nsan aan ti dan ni chee. 12 Tidindaan cha ni li moo gee təb ni binib məmək, ke taah gee nimi pu na. 13 U tii nimi mpəən ke ni li bi chain ki taa li kpa taani ubaa Tite Uwumbər aanimbiin ni, bundaln Tidindaan Yesu ni waanib məmək ga gir ni na.

4

Mbimbin mu piir Uwumbər aasui na

1 Tinaabitiib, ti nan mək nimi naah ga ŋa pu ki piir Uwumbər aasui na. Le
ni ŋani kina. Ti gaŋni nimi, ki sur nimi Tidindaan Yesu aayimbil pu ke ni li
moo ŋani kina. 2 Ni bee taah nan sur nimi pu Tidindaan Yesu aayimbil pu
na. 3 Uwumbər aageehn le ye ke ni li bi chain, ki taa gər kidagook. 4 Ni ŋan
ke ni məmək bee naah ga ŋa pu ki li joo tiwon mbaməm aan ti li bi chain, ki
tun lituln li ŋan na. 5 Ubaa taa cha bipiib aakpeek li bi u ni, ke binib bi kaa
nyi Uwumbər na aah bi pu na. 6 Uja ubaa taa li ban una aabo aapuu ki tun
titunwanbir timina. Ti nan tuk nimi ki sur nimi mbaməm ke Tidindaan dar
binib aatafal titunwanbir ngbaan məmək pu. 7 Uwumbər yin timi ke ti li bi
chain. Waa yin timi ke ti li gər kidagook. 8 Unii umək yii mməkm ngbaan na,
naa ye binib aaməkm le u yii, u yii Uwumbər u tii nimi Waafuur Nyaan na
aaməkm la.
9 Uwumbər mək nimi naah ga li gee təb pu na. Nima pu na, naa ki ban ke
m ŋmee kigbaŋ ki tuk nimi naah ga li gee ninaabitiib pu na. 10 Ni ye mbaməŋ
la, ni gee tinaabitiib bimək bi Masedonia aatim məmək ni na. Ti gaŋni nimi,
ni li moo gee bi. 11 Cha ninimbil li man ke ni li bi suuna, ki li tun nimi aatuln,
ki di nimi aaŋaal tun lituln, ke taah nan tuk nimi pu na. 12 Ni yaa ŋani kina
kan, naan lann nibaa; binib bi kaa dii Uwumbər aasan na mu ga pak nimi.

Tidindaan aah ga nan gir ni pu na

13 Tinaabitiib, ti ban ke ni bee binib bi kpo na aabər, aan ki taa li kpa
mpombiin, ke binib bi kaa kpa limakl na aah kpa mpombiin pu na. 14 Ti pak
ke Yesu nan kpo, ki ki fikr nkun ni. Nima pu le ti pak ke Uwumbər ga fikr
Yesu aanib bi kpo na mu, ki cha bi li dii u bundaln u ga gir ni na.
15 Taah ban ti tuk nimi tibər ti na, ti ye Tidindaan aabər la. Tidindaan aanib
bi ga li bi dulnyaa wee ni bundaln u ga gir ni na aan puen binib bi kpo na ki
buen paacham. 16 Ba pu? Tidindaan ubaa ga nyan ni paacham ki sunn ni. U
yaa sunn ni kan, le ti ga ŋun nneel sakpiin, ni Uwumbər aatuuntiib aaninkpel
aaneel, ni Uwumbər aakakaan aawiil. 17 Njan, Yesu aanib bi kpo na le ga fikr
nkun ni, le Uwumbər nin kpaan yoor bi ni waanib bi mu ga li bi n-yoonn
ngbaan na, le bi ti tooh Tidindaan ntaalangbam ni, paacham. Kina le ti ga li
bi Tidindaan chee n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. 18 Nima pu na, ni li tuk təb
kina, aan ki səŋ təb aasui.

5

Gor ki li kii Tidindaan aagirndaal

1 Nnaabitiib, naa ki ban ke m ŋmee ki tuk nimi bundaln tiwan nimina
məmək ga ŋa na. 2 Ba pu? nimi nibaa nyi mbaməm ke Tidindaan aawiindaal
ga fuu ni ke unaayuk aah fuur ni kinyeek pu na la. 3 Buyoonn binib ga len
ke bi bi bibaa pu, nibaa aan ŋa bi nibaa na, libuul ngbaan ni le tibəbir ga
lir bi pu. Ni ga li bi ke imalween aah chuu upii pu na la. Baan ŋmaa nyan
ti. 4 Nnaabitiib, nima aa bi mbəmbəən ni. Nima pu na, ni taa cha Tidindaan
aawiindaal ŋa nimi lijinjiir ke unaayuk aah fuur ni pu na. 5 Ba pu? ni məmək
ye nwiihn ni aabim la. Ni ye nwiin pu aabim la. Taa ye kinyeek yaab, kaa ye
mbəmbəən ni yaab. 6 Nima pu na, ti taa li geeni, ke biken aah geeni pu na. Cha
ti li kii, ki chuu tibaa man. 7 Binib bi də geen na, kinyeek le bi də geen. Binib
bi nyu ndaan gbii na, kinyeek le bi gbii. 8 Tima ye nwiin pu aabim la, nima pu
na, cha ti chuu tibaa man. Cha ti tii Yesu naadii, ki li gee təb. Ti yaa ŋani kina
kan, nima le ga biin ti pu, ke tikur ti bii kibiŋ pu na. Le ti yaa kpa limakl ke ti

ga sil ŋmar kan, ni ga li bi ke tikur aayikpupuk ki bii tiyil na. 9 Uwumbər aah
lee timi na, waa lee timi ke u gee liŋuul ti pu, u lee timi ke ti ŋmar Tidindaan
Yesu Kristo pu la. 10 Uma le nan kpo ti pu. Nima pu na, ti yaa bi, bee ti yaa
kpo bundaln u ga gir ni na kan, ti ga buen ti li bi u chee. 11 Nima pu na, ni li
pəəni təb aataakpab, ki li ter təb, ni li moo dii Uwumbər aasan mbaməm, ke
naah ŋani pu dandana wee na.

Kookoo aasurm ni idoon

12 Tinaabitiib, ti gaŋ nimi, ke ni li pak nimi aaninkpiib bi tun Tidindaan
aatuln nikaasisik ni, ki sur nimi waasan ni na. 13 Ni li pak bi mbaməm, ki li
gee bi baatuln pu. Ni məmək li kpaan kiməbaan man.

14 Tinaabitiib, ti gaŋ nimi, ke ni sur binib bi kaa ban bi tun lituln na, ki li
pəəni binib bi aataakpab yəl na aataakpab, ki ter binib bi kaa pəə na, ki li
kpa limər binib məmək pu. 15 Ni taa cha unii ubaa teen uken waah ŋa bakaa
u na pu. Pəən nibaa man ki li ŋani təb, ni binib məmək tibulchinn, n-yoonn
məmək.

16 Ni li kpa mpopiin n-yoonn məmək, 17 ki li mee Uwumbər n-yoonn
məmək, 18 ki li dooni u tiwan məmək pu. Uwumbər aageehn le ye ke ni li
ŋani kina; ba pu? ni ye Yesu Kristo aanib la.

19 Ni taa yii Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na. 20 Unii yaa len
Uwumbər Aafuur Nyaan aah tii u iliin i na kan, ni taa lik iliin ngbaan fam.
21 Ni li lik tibər məmək aah bi pu na, ke ti ŋan aan taa ŋan, ki li joo ti ŋan na
mbaməm. 22 Ni yii man isan i kaa ŋan na məmək aabəŋ.

23 Uwumbər u tii timi nsuudoon na, ŋa nimi aabimbin məmək chain, ki li
joo nimi aawiin, ni nisui, ni nimi aawon mbaməm, ni taa li kpa taani ubaa
bundaln Tidindaan Yesu Kristo ga gir ni na. 24 Uwumbər u yin nimi na ye
mbamənndaan la, ki ga ŋa nimina məmək.

25 Tinaabitiib, ni mee Uwumbər tii timi.

26 Ni doon tinaabitiib məmək mbaməm.

27 M gaŋ nimi Tidindaan aayimbil pu ke ni cha bi karn kigbaŋ kee tii
tinaabitiib məmək.

28 Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu. [Amii.]

Lelee aagbaŋ ki Pɔɔl ŋmee ki tii TESALONIKA YAAB na

1 Min Pɔɔl, ni Silfanus, ni Timoti le ŋmee kigbaŋ kee ti tii Yesu aanib bi
bi Tesalonika aatiŋ ni ki ye Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo aanib
na. 2 Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu ki tii nimi
nsuudoon.

Uwumbɔr aah ga daa binib aatafal pu na

3 Tinaabitiib, ni ŋan ke ti li dooni Uwumbɔr ni pu n-yoonn mɔmɔk; ba pu?
ni moo gaal Yesu ki kii mbamɔm ki moo gee tɔb la. 4 Nima pu le ti puk kipupuk
ni pu Uwumbɔr aanib chee, ki tuk bi naah gaa Yesu ki kii ki kpa limɔr, falaa
ni limukl mɔmɔk ponn ni pu na.
5 Binib aah ŋani nimi falaa pu na, nima le mɔk ke Uwumbɔr yaa daa bitafal
kan, ni ŋan. Naah ji falaa pu na, Uwumbɔr aanaan pu le ni ji. Nima le
Uwumbɔr ga len ke ni ŋeer ke ni koo waanaan ngbaan ni. 6 Ni ye mbamɔn,
Uwumbɔr len ke ni ŋan ke binib bi ŋani nimi falaa na, u mu ŋa bi falaa, 7 ki tii
timi ni nimi bi ji falaa na lifuur. Ti ga kan lifuur ngbaan bundaln Tidindaan
Yesu ga nyan ni paacham ki mɔk waah bi pu na. U ni waatuuntiib ga nyan ni
paacham ni mpɔɔn, 8 ki li joo ni mmiigaal u nan daa binib aatafal. Binib bi yii
Uwumbɔr na, ni binib bi kaa kii Tidindaan Yesu aabɔnyaan tee na, u ga daa
bima le aatafal. 9 Tidindaan ga nyan bi unimbiin ni, waapɔɔn ni waawiihn
sakpiin chee. U ga daa bitafal, ki cha bi ji falaa n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na. 10 Bi ga kan ntafadaan ngbaan bundaln Tidindaan ga gir ni na. Liyaadaal
ngbaan le waanib bi mɔmɔk gaa u ki kii na ga nyuŋ u, ki pak u. Ni mu ga li bi
waanib ngbaan ponn ni; ba pu? taah tuk nimi Yesu aabɔr na, ni gaa ti ki kii
la.
11 Nima pu le ti mee timi Aawumbɔr tii nimi n-yoonn mɔmɔk ke u len ke ni
ye binib bi ŋeer waayim na, ki ter nimi ke ni li ban ni ŋa tiwan ni ŋan na, ki
tii nimi mpɔɔn ke ni li ŋani kina, ki tun lituln li ga mɔk ke ni gaa Yesu ki kii
mbamɔm na. 12 Ni yaa ŋani kina kan, nima le ga nyuŋ Tidindaan Yesu Kristo,
le u mu ga nyuŋ nimi, u ni Uwumbɔr aabulchinn pu.

2

Mbiindaan na

1 Tinaabitiib, ti ban ke ti len ni chee ki joo cha bundaln Tidindaan Yesu
Kristo ga gir ni ki nan kuun timi u chee na aabɔr la. 2 Bi yaa len ke Tidindaan
aawiindaal fuu ni kan, ti gaŋ nimi ke ni taa cha nipobil yuk, ki taa cha ni
li muk nimi. Nibaakan, bi ga bui ke Uwumbɔr Aafuur Nyaan mɔk bi kina
la, nibaakan, bi ga bui ke ti ŋmee kigbaŋ ki len kina la. 3 Ni taa cha ubaa
ŋmann nimi kina; buyoonn binib pam ga yii Uwumbɔr na le ga puen fuu ni, le
Tidindaan aawiindaal nin fuu ni. Uja u yii Uwumbɔr aakaal mɔmɔk na, u mu
ga puen nya mpaan pu. Uwumbɔr siin u ntafadaan la. 4 U ga yii Uwumbɔr, ni
ŋiwaa, ni tiwan nimɔk binib dii ni na. U ga nyuŋ ubaa ki jer ni mɔmɔk, ki ga
kal Uwumbɔr Aadichal ni, ki len ke uma le ye Uwumbɔr.
5 Naa teer aa? Maah nan laa bi ni chee na, m nan tuk nimi tibɔr tee. 6 Le
ni nyi tiwan ni kiir titunwanbirdaan ngbaan dandana wee na. Waayoonn
yaa nan fuu ni kan, u ga nya mpaan pu. 7 Titunwanbir ti bɔɔ na, binib ŋani

ti dandana wee la. Le unii u kiir titunwanbir ngbaan dandana wee na ga
kiir ti, ki nan saa buyoonn Uwumbər ga nyan u nima na. 8 N-yoonn ngbaan
le titunwanbirdaan ngbaan ga kpiir. N-yoonn ngbaan le Tidindaan Yesu ga
gir ni, ni mpəən, ki pii libuln lii u pu, ki ku u, ki ŋa waapəən məmək yəli.
9 Titunwanbirdaan ngbaan yaa nan fuu ni kan, u ga li kpa kinimbəŋ aapəən,
ki tun kaatuln, ki li kpa mpəən ki ŋmann ke u tun lijinjiir aatun la, 10 ki li kpa
nlan mu kaa ŋan na ke u ŋmann binib bi Uwumbər ga daa bitafal na. Bi yii
Uwumbər aabər ti ga cha bi ŋmar na, kaa gee ti. Nima le Uwumbər ga daa
bitafal. 11 Baah yii Uwumbər aabər na, nima le u cha nnyaməŋ aapak bi
bisui ni, bi li pak nnyaməŋ. 12 Nima pu na Uwumbər ga len ke binib bi gee
titunwanbir kaa pak mbaməŋ na aabər bii a.

Uwumbər aah lee nimi pu na

13 Tə, tinaabitiib bi Tidindaan gee bi na, ni ŋan ke ti li dooni Uwumbər ni pu
n-yoonn məmək; ba pu? tiwan məmək aah nan piin buyoonn na, u nan lee
nimi ke ni ŋmar. Waafuur Nyaan ŋa nimi binib bi bi chain ki pak mbaməŋ,
aan ki ŋmar na. 14 Taah tuk nimi Uwumbər aabənyaan ti na pu, le u yin nimi
ke ni ŋmar ki ji Tidindaan Yesu Kristo aaməən. 15 Nnaabitiib, nima pu na, ni
li dii u mbaməm, ki taa di cha. Taah tuk nimi Uwumbər aabər ti, timəb ni, ni
kigbaŋ ni pu na, ni li joo tibər ngbaan mbaməm.

16 Tə, Tite Uwumbər gee timi sakpen. Waabulchinn pu, le u tii timi
lipobisoon li kaan doo na, ni limakl nyaan. 17 Uma ni Tidindaan Yesu Kristo
ubaa pəən nitaakpab, ki tii nimi mpəən ke ni tun litunyaan məmək, ki len
iliinyaan məmək.

3

Mee Uwumbər tii timi man

1 Tinaabitiib, tibər ti gur na le ye ke ni li mee Uwumbər ki tii timi, ke u cha
waabər moon ŋipepel məmək mala, ki kan mpakm ke naah pak ti pu na, 2 ki
li mee u ke u nyan timi titunwanbirdam bi kaa ŋan na aaŋaal ni; ba pu? naa
ye binib məmək le gaa Yesu ki kii.

3 Tidindaan le ŋani waah len pu na, ki ga tii nimi mpəən, ki biin ni pu,
kinimbəŋ ki kaa ŋan na taa ŋa nimi nibaa. 4 Tidindaan pu le ti bee ke ni ŋani
taah tuk nimi pu na, ki ga li beenin ŋani kina.

5 Tidindaan ter nimi ke ni bee nisui ni Uwumbər aah gee nimi pu na, ki li
kpa limər Kristo aah tii nimi pu na.

Ni ŋan ke unii məmək li tun

6 Tinaabitiib, ti tuk nimi Tidindaan Yesu Kristo aayimbil pu la, ninaabitiib
bimək kaa ban ke bi tun lituln, kaa dii taah tuk nimi pu na, ni nya bi chee.
7 Ni bee ke ni ŋan ni li dii ke taah dii pu na. Taah nan bi ni chee buyoonn na,
taa nan san ligbanyakl. 8 Ti nan pa taah jin tijikaar ti na məmək pu la, ki tun
lituln linimaln nwiin pu ni kinyeek mək; ba pu? taa nan ban ni ji ti pu falaa.
9 Naa ye ke taa nan kpa nsan ti ji niŋaal ni la. Ti nan ban ti mək nimi liməkl,
ni li dii ke taah dii pu na. 10 Taah nan bi ni chee buyoonn na, ti nan tuk nimi
ke unii umək kaa ban u tun lituln na kan, u taa ji.

11 Ti ŋun ke ni ponn ni bibaa san ligbanyakl, kaa tun lituln libaa, ki chuun
koo biken aabər ni. 12 Binib bi bi kina na, ti tuk bi, ki sur bi Tidindaan Yesu
Kristo aayimbil pu, ke bi li bi suuna, ki tun lituln ki kan ki ji. 13 Tinaabitiib,
nima kan, ni yaa tun litunyaan kan, ni taa cha nitaakpab li yəl li ponn ni.

14 Unii ubaa yaa kaa dii taah tuk nimi kigbaŋ kee ponn ni pu na kan, ni
daan udaan ngbaan, ki taa kpaan u chee. Nima le ga cha inimɔɔn chuu u.
15 Ni taa ŋani u ke nimi aadin na, ni li sur u ke nina aabo na.

Kookoo aabər

16 Tidindaan u tii timi nsuudoon na tii nimi nsuudoon n-yoonn məmək,
tiwan məmək ponn ni. Tidindaan li bi ni məmək chee.
17 Min Pɔɔl le di ŋŋaal ŋmee idoon imina. Nimina ye kidaan la, le ki mək
maagbann məmək ponn ni. Kina le m ŋmee.
18 Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni məmək pu.

Njan aagbaŋ ki Pɔɔl ŋmee ki tii TIMOTI na

1 Min Pɔɔl ye Yesu Kristo aakpambal la; ba pu? Uwumbər u gaal timi
lir na, ni Tidindaan Yesu Kristo u tii timi limakl na, bima le len ke m li ye
waakpambal. 2 M ŋmee kigbaŋ kee m tii si Timoti, u ye maabo bamənn
Uwumbər aasan ni na la. Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor
ŋa aa pu, ki san si kinimbaak, ki tii si nsuudoon.

Tinyamənbər aasurm

3 Maah nan cha Masedonia aatiŋ ni na, m nan bui si ke aa li beenin bi
Efesus aatiŋ ni; ba pu? binib bibaa bi nima ki mək binib mməkm mu kaa
ye Yesu aaməkm na. Aa sur bi ke bi taa ki mək kina, 4 ki taa ki joo ŋiyimbil ŋi
bi Uwumbər Aagbaŋ ni na tiini itiin baah nan ŋani pu na. Nimina le cha binib
baa mbaan. Naa ter bi ke bi gaa Yesu ki kii aan ki dii waasan mbaməm. 5 M
tuk si ke aa sur bi kina; ba pu? m ban ke Yesu aanib aasui li bi chain, ki ban
ke bi bee bisui ni ke titunwanbir aa bi bi chee, ki gaa Yesu ki kii mbaməm, ki
li gee təb. 6 Binib bibaa bi, kaa ki dii kina. Bi yenn la, ki gbaa təb chee tibər
ti ye fam na. 7 Bi ban bi li ye bimɔməkb bi mək binib Uwumbər aakaal na, ki
mu aa bee baah len pu na aatataa, ki len tibər ke binib bi nyi taatataa na, ki
mu aa nyi.

8 Tɔ, ti nyi ke unii yaa joo Uwumbər aakaal, uma Uwumbər aah ban pu
na kan, nkaal ngbaan ŋan la. 9 Ti yaa nyi ke nkaal aa bi bininyaam pu kan,
nkaal ngbaan ŋan la. Mu bi tiniwanbir le pu, ni binib bi kaa gee bi ŋun tibər
na, ni binib bi kaa dii Uwumbər aasan na, ni titunwanbirdam, ni binib bi yii
Uwumbər kaa pak u na, ni binib bi ku bitetiib ni binatiib na, ni binib bi ku
biken na, 10 ni binib bi gər kidagook na, ni bijab bi yii bipiib ki ban bijab na,
ni binib bi chur biken tinaagbiir na, ni binib bi chuun məni inyaməŋ na, ni
binib bi puur Uwumbər yəl yəl na, ni binib bi ŋani tiwan ni kaa dii mməkm
mu ŋan na. Nkaal ngbaan bi titunwanbir timina məmək pu la. 11 Uwumbər
aabənyaan len kina la, ki tuk timi Uwumbər u ti pak u na aah ŋan sakpen pu
na. Uma le di tibənyaan tee ŋa ŋŋaal ni, ke m di tuk binib.

Uwumbər aah san Pɔɔl kinimbaak pu na

12 M dooni Tidindaan Yesu Kristo u tii mi mpɔɔn ke m tun lituln ngbaan na
la. U len ke m ye mbaməndaan, ki lee mi ke m tun waatuln. 13 N-yoonn mu
jer na, m nan len tibəbir u pu, ki seei u, ki ŋa waanib falaa. Maah kaa nan gaa
u ki kii n-yoonn ngbaan na, le maa nan nyi ke m ŋani ni kaa ŋan na. Maah kaa
nan nyi na, le Uwumbər san mi kinimbaak, 14 le Tidindaan Yesu Kristo mu
gee mi sakpen, ki cha m gaa u ki kii, ki kpaan u ni, ki gee u ni waanib məmək.
15 Yesu Kristo nan dan dulnyaa wee ni ke u nan nyan titunwanbirdam
baatunwanbir ni la. Tibər timina gbii la. Ni ŋan ke binib məmək gaa ti ki
kii. Min le ye titunwanbirdaan ki jer binib məmək. 16 Le Uwumbər san mi
kinimbaak. Yesu Kristo ŋa suklaa, min u ye titunwanbirdaan ki jer binib
məmək na pu sakpen la. Waah ŋa mi suklaa pu na, nima le mək binib bi ga
gaa u ki kii ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na, waah kpa suklaa pu na. 17 Cha
ti pak Uwumbər, ki nyuŋ u. Uma le ye Uwumbər baan; tinimbil aa waa u; u
ye Ubərkpaan u ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, kaan kpo. Amii.

18 Maabo Timoti, Uwumbər Aafuur Nyaan nan cha m len tibər aa pu, nima
le cha m tuk si saah ga tun Uwumbər aatuln pu na. Cha Nfuur Nyaan aabər
ŋgbaan tii si mpəən ke aa yii kinimbəŋ, 19 ki tii Yesu naadii mbaməm, ki taa
di cha, ki li ŋani tiwan ni aa bee ke ni tok na. Binib bibaa bi, ki nyi ni ŋan na,
ki mu aa ŋani kina. Nima le baa ki dii Yesu aasan. 20 Bi ponn ni binib bilee ye
Haimeneus ni Aleksanda. Le m di bi ŋa kinimbəŋ aaŋaal ni ke ki daa bitafal,
aan bi bee ke naa ŋan bi ki sii Uwumbər.

2

Naah ga li dooni Uwumbər pu na

1 Tə, tibər ti ye tibəkpaan na le ye ke m ban ke ni li mee Uwumbər ki tii
binib məmək, ki li gaŋni u ke u san bi kinimbaak, ki li dooni u bi pu. 2 Ni li
mee Uwumbər kina ki tii bibərb, ni kitiŋ aayidam məmək, aan ti li bi tibaa pu,
ki li kpa nsuudoon, ki li dii Uwumbər aasan, ki li ŋani tiwan məmək mbaməm.
3 Ni yaa mee Uwumbər kina kan, ni ŋan, ki piir Uwumbər u gaal timi lir
na aasui. 4 U ban ke binib məmək ŋmar, aan ki bee waabər ti ye mbamən
na. 5 Ba pu? Uwumbər ye Uwumbər baan la. Uchandatuln ubaa baanja le bi
Uwumbər ni binib aakaasisik ni. Uma le ye Yesu Kristo u nan kpaln unibən,
6 ki sil binib məmək aasisiiyaan ki kpo, ke u gaa bi lii na. Naah nan ŋeer
buyoonn na le Uwumbər mək timi tibənyaan ngbaan. 7 Nima pu le Uwumbər
lee mi ke m li ye Yesu aakpambal, ke m tuk binib bi kaa ye Juu yaab na Yesu
aabər ngbaan, ke bi gaa u ki kii, ki bee waabər ti ye mbamən na. Maa mən
nnyamən, maah len pu na gbii la.
8 M ban ke bijab bi bi ŋipepel məmək na mee Uwumbər, ki yoor iŋaal
paacham. Bi li ye binib bi bi chain na, ki taa li kpa liŋuul, ki taa li kpa
kinikpakpak.
9 M ban ke bipiib li pee tiwanpeenkaan ni ŋeer bipiib bi dii Uwumbər na,
ki li bi suuna, ki taa li kpa kalmbaani, ki taa fiini tiyikpir sakpen siini, ki taa
tuun ŋitafajən ŋi kpa kidaak na, ki taa gbin nleen mu kpa kidaak na, ki taa li
peeni tiwanpeenkaan ni kpa kidaak na. 10 Bi li tun litunyaan. Nima le ŋan
tii bipiib bi len ke bi dii Uwumbər aasan na. 11 Bi li ŋmin ki li bae Uwumbər
aabər ki li ŋun tibər. 12 Maa kii ke bipiib tuk bijab Uwumbər aabər, kaa kii ke
bi li ye bijab aayidam. Bi li ŋmin. 13 Ba pu? Uwumbər nan puen naan tiyaaja
Adam, le ki nin naan upuu Iif. 14 Kinimbəŋ aa nan ŋmann Adam, ki nan ŋmann
upii ngbaan la, le u tun titunwanbir. 15 Tə, bipiib mu yaa gaa Yesu ki kii, ki
gee binib, ki bi chain, ki bi suuna kan, bi ga ŋmar imalween ni.

3

Bisalolm aabər

1 Tibər tee gbii la, ke unii yaa ban u li ye Yesu aanib aaninkpel kan, ni ŋan;
ba pu? li ye lituln li ŋan na la. 2 Ni ŋan ke Yesu aanib aaninkpel taa li kpa
taani ubaa. Ni ŋan u li joo upiibaab, ki li chur ubaa tiwan məmək ni, ki li
kpa laasaab, ki li bi mbaməm, ki li channi bicham tichann, ki li ye unii u ga
ŋmaa tuk binib Uwumbər aabər mbaməm na. 3 U taa li ye udagbiir, ki taa gbaa
binib [ki taa li kpa iniman]. U li bi suuna ki taa li kpa kinikpakpak. Unimbil
taa li man ŋimombil pu. 4 Ni ŋan ke u li joo waachiln ni aanib mbaməm, ki
li joo waabim mbaməm, aan bi li pak u ki kii waaməb. 5 Ba pu? unii yaa
kaa ŋmaa joo waachiln ni aanib mbaməm kan, u ga ŋa kinye ki li joo Yesu
aanib? 6 U taa li ye unii u kaa yunn Uwumbər aasan ni na. U yaa ye unii
u kaa yunn Uwumbər aasan ni na kan, nibaakan, u ga li kpa kigaak, ki kan

ntafadaan ke kinimbəŋ na. 7 Ni ŋan ke Yesu aanib aaninkpel li ye unii u kpa
kipak binib bi kaa dii Yesu aasan na chee, aan binib taa galn u ki cha u lir
kinimbəŋ aagaawəb ni.

Biteterb aabər

8 Tə, ki joo cha Yesu aanib aateterb wəb na, ni ŋan ke bi mu li kpa laasaab.
Bi taa len fam fam. Bi li ŋani baah len pu na. Bi taa li ye bidagbiib. Binimbil
taa li man ŋimombil pu. 9 Ni ŋan ke bi li joo tibəbərkaan ti kpiir, ki ye Yesu
aabər na, ki li nyi mbimbin mu ŋan na, ki li ŋani kina. 10 Binib yaa ban bi
li ye biteterb kan, cha Yesu aanib aaninkpiib puen lik baabimbin aah bi pu
na waahr, bi yaa kaa kpa taani kan, cha bi li tun biteterb aatuln. 11 Ni ŋan ke
bipuutiib mu li kpa laasaab, ki li chur bibaa, ki li ŋani tiwan məmək mbaməm,
ki taa li ye binibiinib. 12 Ni ŋan ke Yesu aanib aateterb li joo upii ubaabaa, ki
li joo baabim ni baachiln ni aanib mbaməm. 13 Binib bi tun biteterb aatuln
ngbaan mbaməm na ga kan liyimbil, ki li kpa lipobil sakpen ki tuk binib baah
ga gaa Yesu Kristo ki kii pu na.

Tibəbərkaan kpaan

14 Tə, m kpa limakl ke naan yunn, m ga dan aa chee. Le maah ŋmee kigbaŋ
kee tii ni si na, 15 m yaa yunn kan, aa ga bee mbimbin mu ŋan tii Uwumbər
Aadichal ni aanib, bi ye Uwumbər u ye liməfadaan na aanib na. Waabər ti ye
mbaməŋ na bi biŋaal ni la, le bi joo ti. 16 Uwumbər aah kpiir waasan aabər ti
tuk timi na, ti ye tibəkpaan la:

U nan yoor unibən aawon, ki nyan ubaa mpaan pu.
Uwumbər Aafuur Nyaan le mək ke u ŋan.
Uwumbər aatuuntiib waa u.
Binib moon waabər ki tuk ŋitimbol aanib,
le binib gaa u ki kii dulnyaa wee məmək ni.
Uwumbər nan yoor u ki di buen paacham, ki nyuŋ u.

4

Biməməkb bi ye binyaməndam na

1 Tə, Uwumbər Aafuur Nyaan len mpaan pu, ke n-yoonn mu choo na binib
bibaa ga yii Yesu aabər, ki kii inyaməŋ, ki dii bipənib bi ŋmanni bi na. 2 Bipənib
ngbaan ga cha binib bibaa ŋmann ke bi mək binib Uwumbər aasan. Bi ye
binyaməndam la. Baalandak aa ki muk bi baatunwanbir pu. 3 Bi ga len
ke bijab taa din bipiib, bipiib mu taa mən bijab. Bi ga li kɔ tijikaar tibaa.
Uwumbər le naan tijikaar ngbaan. U ban ke binib bi gaa u ki kii ki nyi
mbaməŋ na le ji ti, ki doon u ti pu. 4 Tiwan nimək Uwumbər naan ni na, ni
ŋan la. Ti taa li kɔ tijikaar tibaa. Ti li ji ti, ki li dooni u ti pu. 5 Ba pu? taah ji
tijikaar ti ki dooni Uwumbər ti pu na, nibaa aa bi ti ni; ba pu? Uwumbər len
ke ti ŋan.

Yesu Kristo aatutunn bamənn

6 Aa yaa teer Yesu aanib tibər timina kan, aa ye Yesu Kristo aatutunn
bamənn la. Saah bae Yesu aabər ki dii nsanyaan pu na, nima le cha
saabimbin bi mbaməm. 7 Aa taa gar binyaməndam ngbaan aatiin; ba pu?
itiin ngbaan aa kpa tinyoor ki tii si, kaa mək si Uwumbər aasan. Chuu aabaa
ki bae Uwumbər aabər. 8 Unii yaa san ke uwon yabr kan, ni kpa tinyoor siib
la. Unii yaa chuu ubaa ki bae Uwumbər aasan kan, nima le ye tinyoor sakpen
ki tii u. Ba pu? Uwumbər puu tipuur ke nima le ga tii binib liməfanyaan
dandana wee, ni n-yoonn mu choo na. 9 Tibər tee gbii la. Ni ŋan ke binib
məmək gaa ti. 10 Nima le ti tun Uwumbər aatuln linimaln; ba pu? ti gaa

Uwumbər u ye liməfadaan ki gaal binib məmək lir na ki kii la. Uma le gaal
binib bimək gaa u ki kii na lir.
11 Mək binib tibər tee, ki tuk bi ke bi li ŋani kina. 12 Taa cha bi lik si fam
ke aa ye unachipəən la. Li len iliinyaan, ki li bi mbaməm, ki li gee binib,
ki li tun Uwumbər aatuln mbaməm, ki li bi chain, aan ki li ye limək ki mək
binib bi gaa Yesu ki kii na baah ga li dii mbaməm pu na. 13 Li karni Uwumbər
aabər tii binib, ki mək bi taatataa, ki tuk bi baah ga li ŋani pu na. Li ŋani kina
linimaln, ki nan saa buyoonn m ga fuu ni na. 14 Taa suln Uwumbər Aafuur
Nyaan aapiin i bi aa ni na, i Uwumbər nan tii si buyoonn waabənabtiib nan
len, aan Yesu aanib aaninkpiib di biŋaal paan aa pu na. 15 Maah tuk si pu na,
li ŋani kina mbaməm ki cha aanimbil li man ni pu, aan binib məmək bee saah
dii Yesu aasan mbaməm pu na. 16 Li nyi saabimbin aah bi pu na, ki li nyi saah
mək binib Yesu aabər pu na. Li beenin ŋani maah tuk si pu na. Aa yaa beenin
ŋani kina kan, sin aabaa ga ŋmar, le binib bi mu ŋun Yesu aabər aa chee na
mu ga ŋmar.

5

Usaloln aah ga li joo Yesu aanib pu na

1 Tə, taa kae uja u por na. Li sur u ke aate na. Li ŋani bijab bi kaa por na ke
aanaabitiib na. 2 Li ŋani bipiib bi por na ke aana na. Li ŋani bipiib bi kaa por
na ke aaninkpatiib na, ki li bi chain bi chee.
3 Li ter bikpopiib bi sil ye bikpopiib na. 4 Ukpopii mu yaa kpa mbim, bee u ti
ki kpa yaabitiib le kan, ni ŋan ke bi bae Uwumbər aah ban ke bi ter baachiln
ni aanib pu na, ki teen binatiib, ni biyaatiib, baah nan kpiin bi pu na; ba
pu? nima le piir Uwumbər aasui. 5 Ukpopii u sil ye ukpopii ki gur ubaa na
kpa limakl Uwumbər pu la. Le u ga li mee Uwumbər ki gaŋni u nwiin pu ni
kinyeek. 6 Ukpopii u kaa bi mbaməm na ma kan, u lann liməfal Uwumbər
chee ki laa chuun fu. 7 Tuk Yesu aanib ke bi li ŋani maah len pu na, aan
bikpopiib bi bi bikaasisik ni na taa li kpa ngalm. 8 Unii u kaa ter udo yaab,
kaa ter uma ubaa aachiln ni aanib ki jer biken na, u yii Yesu aasan le na, ki
ye kiniwanbiik ki jer binib bi kaa gaa Yesu ki kii na.
9 Ukpopii yaa kaa fuu ŋibin imonko itaa kan, aa taa ŋmee waayimbil
bikpopiib aagbaŋ ponn ni. Uchal yaa nan ye ujabaan kan, 10 binib yaa len
ke upii ngbaan tun litunyaan: u yaa nan kpiini mbim mbaməm, ki yaa nan
ŋani bicham tichann, ki yaa sunn ubaa taab ki tun lituln tii Yesu aanib, ki yaa
nan ter binib bi bi limukl ni na, aan unimbil yaa man litunyaan məmək pu
kan, aa ŋmee waayimbil bikpopiib aagbaŋ ponn ni.
11 Taa ŋmee bikpopiib bi kaa por na aayimbil; ba pu? bijab aakpeek yaa
chuu bi kan, bi ga di Kristo aatuln lii, ki ban ke bi mən tichal, 12 kaan gbiin
baah puu tipuur ti na. Nima le bi ga li kpa ngalm. 13 Ki ki kpee na, bi ga li san
ligbanyakl, ki ga li chaa ŋidichal ŋidichal ni. Naa ye ke bi ga li san ligbanyakl
baanja la, bi ga li ye bibətukb la, ki ga li koo binib aabər ni, ki ga len naah kaa
ba ŋan bi len pu na. 14 M ban ke bikpopiib bi kaa por na mən tichal, ki maa
mbim, ki li lik baachiln ni aabər, ki taa tii timi aadim nsan ke bi galn timi.
15 Ba pu? bikpopiib bibaa yenn, ki dii kinimbəŋ aasan. 16 Tə, bikpopiib yaa
bi upii u gaa Yesu ki kii na do kan, ni ŋan ke u li ter bi, aan ki taa muk Yesu
aanib ke bi ter bikpopiib ngbaan. Nima le bi ga ŋmaa ter bikpopiib bi kaa kpa
do yaab na.
17 Tə, ni ŋan ke Yesu aanib pa baaninkpiib bi joo bi mbaməm na lipal li wiir
na. Yesu aanib aaninkpiib bi tun lituln linimaln, ki mooni tibənyaan tee, ki
mək binib taatataa na, ni ŋan ke bima le aapar li wiir jer biken yaan. 18 Ba

pu? Uwumbɔr Aagbaŋ len ke, “Aa yaa joo unaaja poi idi kan, aa taa buu umɔb,”* ki ki len ke, “Ututunn aapar ŋeer u la.”† 19 Tɔ, bi yaa galn Yesu aanib
aaninkpel kan, taa gar baah len pu na, see biseeraadam bilee bee bitaa len
kina. 20 Kae binib bi tun titunwanbir na Yesu aanib mɔmɔk aanimbil ni, aan
bi gur na san ijawaan.
21 M sur si Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ni waatuuntiib bi u nyan bi
na aanimbiin ni la, aa li ŋani maah len pu na, ki li joo Yesu aanib mbamɔm, ki
taa li kpa imaagann. 22 Unii yaa kaa yunn Uwumbɔr aasan ni kan, taa nyan
u ke u tun Uwumbɔr aatuln. Taa cha biken aatunwanbir li ye saataani. Cha
saabimbin li bi chain.
23 Saah kaa kpa laafee kpala kpala na, taa ki nyu nnyun baanja, aa nyu
ŋisubil aadaan siib, aan ni ter aaponn ni.
24 Binib bibaa aatunwanbir bi mpaan pu, ki tii bi ntafadaan mala. Bibaa
mu aatunwanbir aa kpiir mala. 25 Kina le litunyaan mu bi lipaal. Li yaa bɔɔ
kan, laan li bɔɔ n-yoonn mɔmɔk.

6

1 Tɔ, Yesu aanib ponn ni bi ye binaagbiib na, bi mɔmɔk li pak bidindatiib
mbamɔm, aan binib taa bii Uwumbɔr aayimbil, ni waabɔr. 2 Binaagbiib bi
kpa dindatiib bi gaa Yesu ki kii na taa lik bidindatiib fam, ke bi ye binaabitiib.
Bi li moo tun lituln tii bidindatiib ngbaan ki jer baah ba ga tun pu na; ba pu?
dindatiib bi kan tinyoor baatuln ponn ni na ye binib bi gaa Yesu ki kii na la,
le bi gee bi.

Yesu Kristo aanib aasurm

Tuk bi ki sur bi ke bi li ŋani kina. 3 Tidindaan Yesu Kristo aabɔr le ye
tibɔnyaan, ki mɔk timi taah ga dii Uwumbɔr aasan mbamɔm pu na. Unii ubaa
yaa mɔk bi mmɔkm yayan kaa kii tibɔr ngbaan kan, 4 u ye kalmbaanidaan la,
kaa nyi nibaa. U gee ke u kpak kinikpakpak ibɔliin aatataa pu. Nima le cha
lipiipoln, ni tibɔr, ni ŋisiibil bi, ki cha binib dak ilandak i kaa ŋan na tɔb pu.
5 Le binib bi dak ilandakbir na kpak tɔb kinikpakpak. Baa ki nyi mbamɔn. Bi
dak ke Uwumbɔr aasan ye liwankpal aasan la. [Nya binib ngbaan chee.]
6 Tɔ, unii aanimbil yaa gbiin waah kpa ni na pu ki yaa dii Uwumbɔr
aasan kan, nima le ye tinyoor sakpen ki tii u. 7 Taah nan dan dulnyaa
wee ni buyoonn na, taa nan joo ni nibaa. Taah ga ki nya dulnyaa wee ni
buyoonn na, taan ki ŋmaa joo nibaa ki di nya. 8 Nima pu na, taah kpa tijikaar
ni tiwanpeenkaan ni na, cha tinimbil gbiin ni. 9 Binib bi aanimbil man
liwankpal pu na ga kan ntɔŋ, ki lir. Binimbil ga li man kijɔrk aawan sakpenn
le pu. Ni ye fam la, ki ga bii bi. Tiwan ngbaan aaboln le cha binib bee fam ki
kan ntafadaan mu kaa kpa ndoon na. 10 Binib yaa gee ŋimombil sakpen kan,
nima le cha bi tun titunwanbir mɔk aabɔŋ. Binib bibaa aanimbil aah man
ŋimombil pu pu na le cha bi yenn, kaa ki dii Yesu aasan, ki kan mpombiin ki
ti chaar jer.

Nsurm ki tii Timoti

11 Saah ye Uwumbɔr aanii na, yii titunwanbir timina mɔmɔk, ki li dii
mbimbinyaan, ki li bi Uwumbɔr aah ban pu na, ki li tun waatuln mbamɔm, ki
li kpa ngeehm, ni suklaa, ki li bi suuna. 12 Saah tii Yesu naadii pu na, ni ŋan ke
aa pɔɔn aabaa ki yii lituln limɔk kaa ŋan na, ki li ŋub limɔfal li kaa kpa ndoon
na mbamɔm. Uwumbɔr yin si ke aa nan kan limɔfal ngbaan, buyoonn aa nan
tii seeraa nyaan binib pam aanimbil ni, ki tuk bi saah gaa Uwumbɔr ki kii pu

* **5:18** : Lik Ikaal 25.4. † **5:18** : Lik Matiu 10.10; Luk 10.7.

na. 13 Yesu Kristo nan tii seeraa nyaan Pontius Pailat aanimbiin ni. Le m sur
si, uma Yesu ni Uwumbər u tii tiwan məmək liməfal na aanimbiin ni 14 ke aa
tun Uwumbər aah tii si lituln li na mbaməm, ki li bi chain, ki taa li kpa taani
ubaa, ki nan saa Tidindaan Yesu Kristo aah ga gir ni buyoonn na. 15 Ni yaa
nan ŋeer kan, Uwumbər ga cha u gir ni. Uwumbər u ti pak u na, uma baanja le
ye tiwan məmək Aayidaan. U ye bibərb məmək Aabər, ki ye dindatiib məmək
Aadindaan. 16 Uma baanja le ye liməfal li kaa kpa ndoon na Aadindaan. U bi
nwiihn ni la. Ubaa aan ŋmaa duun mu ni. Ubaa aanimbil aa kee kan u. Ubaa
mu aan ŋmaa kan u. Cha binib məmək nyuŋ u, ki kii waaməb n-yoonn mu
kaa kpa ndoon na. Amii.

17 Aa sur binib bi kpa liwankpal dulnyaa wee ni na ke bi taa li kpa
kalmbaani, ki taa li kpa limakl liwankpal ngbaan pu. Ba pu? li ye libuln la. Bi
li kpa limakl Uwumbər pu. U tii timi sakpen, le taa ti ki nyi ni məmək; u ban ke
ti gaa, ki li kpa mpopiin. 18 Tuk biwankpadam ngbaan ke bi li ter biken, ki li
tun litunyaan sakpen, ki li kpa tibulchinn, ki li ban ke bi yakr baawankpal tii
biken. 19 Bi yaa ŋa kina kan, bi ga di liwankpal bil paacham. Ni ga li ye nterm
nyaan le ki tii bi n-yoonn mu choo na, le bi ga kan liməfal li ye libaməln na.

20 Timoti, li joo tibər ti Uwumbər di ŋa aaŋaal ni na. Binib bibaa len tibər
yəl yəl, ki yii Uwumbər aabər, ki dak ke bi nyi la, kaa nyi. Yii baah len pu na.
21 Ba pu? binib bibaa bi, ki len ke bi nyi nnyim, ki mu yenn, kaa ki dii Yesu
aasan.

Tɔ, Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ni pu.

Lelee aagbaŋ ki Pɔɔl ŋmee ki tii TIMOTI na

1 Min Pɔɔl ye Yesu Kristo aakpambal Uwumbər aageehn pu, ke m ti tuk
binib ke Uwumbər puu tipuur ke binib bi kpaan Yesu Kristo ni na ga kan
limɔfal.
2 M ŋmee kigbaŋ kee m tii maabo Timoti u m gee u na la. Tite Uwumbər
ni Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa aa pu, ki san si kinimbaak, ki tii si
nsuudoon.

Idoon ni ntaakpab pɔɔn aabər

3 M yaa mee Uwumbər u m tun lituln tii u mbamɔm ke n-yaajatiib aah nan
ŋani pu na kan, m teer aabər n-yoonn məmək maameel ni, kinyeek ni nwiin
pu, ki dooni u aa pu la. 4 M teer maah buen cha si aan aa wii pu na. Le
nnimbil man ke m ki kan si, aan ki li kpa mpopiin. 5 M teer saah gaa Yesu ki
kii mbamɔm pu na. Aayaa Lois ni aana Yunis le nan puen gaa u ki kii. Le m
bee ke aa mu sil gaa u ki kii. 6 Le Uwumbər nan tii si Waafuur Nyaan aapiin
buyoonn m nan di ŋŋaal paan aa pu na; le m ban m teer si ke aa fikr ipiin
ngbaan. 7 Nfuur Nyaan mu Uwumbər tii timi na aan ŋa timi bijawaandam.
Mu tii timi mpɔɔn, ki cha ti gee binib, ki chur tibaa.
8 Nima pu na, tuk binib Tidindaan aabər, ki taa san inimɔɔn. Maah bi
kiyondiik ni Tidindaan pu na, taa cha inimɔɔn li joo si kina pu. Aa mu li ji
falaa Yesu aabənyaan tee pu, Uwumbər aah tii si mpɔɔn pu na. 9 U gaa timi
lii, ki yin timi ke ti li bi chain. Naa ye timi aatunyaan pu le u yin timi. Waah
kpa tibulchinn pu na, nima le u yin timi waageehn pu. Waah kaa nan kee
naan dulnyaa buyoonn na, le u nan ŋa timi tibulchinn ngbaan Yesu Kristo
pu. 10 Dandana wee, ti kan waah ŋa timi tibulchinn pu na; ba pu? Yesu Kristo,
u gaal timi lir na, dan dulnyaa wee ni ki nan kuln nkun, ki tii timi limɔfal li
kaa kpa ndoon na. Waabənyaan tee le kpiir kina.
11 Uwumbər nan nyan mi ke m li ye Yesu aakpambal, ke m li chuun mooni
binib waabənyaan tee, ki tuk bi taatataa. 12 Nima pu le m ji falaa kiyondiik
ni. Ni mu aa kpa mi inimɔɔn. Ba pu? m nyi Yesu u m gaa u ki kii na. Maah
di mbaa tii u na, m sil nyi ke u ga ŋmaa li joo mi, ki nan saa waagirndaal.
13 Aa nan gaa Yesu Kristo ki kii le ki gee u; nima pu na, aa li joo maah tuk si
tibənyaan ti na mbamɔm. 14 Uwumbər di tibənyaan tee ŋa aaŋaal ni la; aa li
joo ti mbamɔm, Uwumbər Aafuur Nyaan mu bi ti ni na aapɔɔn pu.
15 Aa nyi ke Asia aatiŋ aanib ponn ni pam nan san cha mi. Bi ponn ni binib
bilee le ye Fijelus ni Hemojenes. 16 Onesiforus pɔɔni ntaakpab kpala kpala.
Maah nan bi kiyondiik ni na, inimɔɔn aa nan joo u kina pu. Cha Uwumbər
san u ni waachiln ni aanib kinimbaak. 17 Waah fuu ni Rom aatiŋ ni na, u nan
chuun ban mi linimaln le ki ti kan mi. 18 Aa sil nyi waah nan ter mi pu Efesus
aatiŋ ni na. Tidindaan san u kinimbaak uma Tidindaan aagirndaal.

2

Yesu Kristo aajabamənn

1 Maabo, pɔɔk aataakpab Yesu Kristo aah ter si pu na. 2 Aa nan ŋun
Uwumbər aabər m chee kinipaak aanimbil ni. Di tibər ngbaan ŋa bijab bi
bi mbamɔm ki ga ŋmaa tuk biken na aaŋaal ni.

3 Ji falaa Yesu Kristo pu ke waajanyaan na. 4 Uja u to butəb na aatafal aa
bi dulnyaa wee ni aabər ni; ba pu? u ban u piir waaninkpel aasui la. 5 Unii
u san litaasaln na yaa kaa dii litaasaln ngbaan aakaal kan, waan ji litaasaln
aanyoor. 6 Ukpaal u tun lituln linimaln na, ni ŋan ke uma le puen ji kisaak
ngbaan aajikaar. 7 Aa dakl lik maah len pu na aatataa, le Tidindaan ga ter si
aa bee ni məmək aatataa.
8 Teer Yesu Kristo bər. U fikr nkun ni, ki ye Ubər David aayaabil la. Maah
tuk binib tibənyaan ti na le na. 9 Tibənyaan tee pu, le m ji falaa. Le bi buu mi
idəribi kiyondiik ni, ke bakadaan na. Uwumbər aabər ma aa buu. 10 Nima
pu le m kpa limər falaa məmək ni, binib bi Uwumbər nyan bi na pu, aan bi
mu kpaan Yesu Kristo ni, ki ŋmar, ki li kpa mpopiin mu kaa kpa ndoon na.
11 Tibər tee gbii,
“Timi aabimbikpok yaa kpo Yesu chee kan,
ti ga li kpa liməfal u chee.
12 Ti yaa dii u ki kpa limər kan,
ti ga ji nnaan u chee.
Ti yaa len ke taa nyi u kan,
u mu ga len ke waa nyi timi.
13 Ti yaa kaa ye mbaməndam kan,
uma beenin ye mbaməndaan la,
waan ŋmaa yii uma ubaa aabimbin.”

Ututunn bamənn

14 Aa li teer binib tibər timina, ki sur bi Tidindaan aanimbiin ni ke bi taa li
kpak kinikpakpak ibəliin aatataa pu; ba pu? naa kpa tinyoor, kaa ter binib
ke bi dii mbaməm. 15 Cha aanimbil li man ke aa piir Uwumbər aasui, ki li ye
waatutunn bamənn u kaan ji inimɔɔn waatuln pu na, ki li tuk binib Uwumbər
aabər ti ye mbaməm na, ki mək bi taatataa mbaməm. 16 Yii tibər ti ye fam na;
ba pu? binib bi len kina na ga moo tun titunwanbir. 17 Baabər aa ŋan, ki ga pər
ke mbuun aah pər pu na la. Bi ponn ni binib bilee le ye Haimeneus ni Filetus.
18 Bi yenn kaa ki dii mbaməm aasan. Bi len ke ti fikr nkun ni a. Baah len
kina na, nima le binib bibaa aa ki tii Yesu naadii mbaməm. 19 Tɔ, Uwumbər
aanib ye waadinyikl li pɔɔ, ki kpa kidaan, ki si na la. Kidaan ngbaan le ye ke,
“Uwumbər nyi binib bi ye waanib na,”* ki ki ye ke, “Binib bi pur Uwumbər
aayimbil na məmək di cha titunwanbir.”
20 Tɔ, ŋisambil aabəŋ bi lidichasakpeln ni. Ŋibaa ye salmaa, ŋibaa ye tikur,
ŋibaa mu ye busub yaan, ŋibaa mu ye tiyakr. Bi joo ŋibaa tun litukpaan, ki joo
ŋibaa tun lituwaatiir. 21 Unii yaa di cha titunwanbir məmək kan, Tidindaan
ga cha u tun litukpaan, ba pu? u ga li bi chain ki ŋeer lituln ngbaan, ki gor ke u
tun litunyaan məmək tii Tidindaan. 22 Chuu aabaa ki taa dii tiwan ni kaa ŋan
na aakpeek ke binachipəm aah dii pu na. Tun lituln li ŋan na, ki tii Tidindaan
naadii mbaməm, ki li kpa ngeehm, ni nsuudoon. Kpaan binib bi mu bi kina
ki joo bisui məmək mee Tidindaan na chee. 23 Yii mbaan mu ye kijərk aabaan,
kaa kpa ŋitaa na. Aa nyi ke nima le cha binib kpak kinikpakpak. 24 Tidindaan
aatutunn taa li kpak kinikpakpak. Ni ŋan ke u li ŋani binib məmək tibulchinn,
ki tuk bi Yesu aabər mbaməm, ki li kpa limər, 25 ki li bi suuna ki sur binib bi
kpak u kinikpakpak na. Nibaakan, Uwumbər ga cha bi kpeln baabimbin ki
bee waabər ti ye mbaməm na, 26 ki ki kpaln binib, ki nyan ni kinimbəŋ ki nan
chuu bi ke bi li ŋani kaageehn na aaŋaal ni.

* **2:19** : Lik Nkahm 16.5.

3

Kookoo aayoonn aabər

1 Tɔ, aa li nyi ke n-yoonn mu choo na ga li ye falaa aayoonn la. 2 Ba pu? binib ga li ye bikumɔndam. Binimbil ga li man ŋimombil pu. Bi ga li kpa kipupuk, ki li kpa kigaak, ki li seei binib. Baan li pak bite ni bina, kaan li nyi idoon, kaan li pak Uwumbər, 3 kaan li gee baamaal aanib, kaan di cha pinn binib. Bi ga li ye binibiinib. Baan ŋmaa chuu bibaa. Bi ga li kpa mbiin, ki ga li nan nsanyaan. 4 Bi ga kooh binib. Baan li kpa ilandak. Bi ga yoor bibaa paacham, ki ga li gee dulnyaa wee ni aawanyaan, kaan li gee Uwumbər. 5 Bi ga li ŋmanni ke bi dii Uwumbər aasan, ki ga lann Uwumbər aapɔɔn. Aa taa dii binib ngbaan. 6 Bi ponn ni bibaa looni ki koo ŋidichal ponn ni, ki ŋmanni bipiijərb bi gbii titunwanbir ki dii bisui aah gee pu na aabɔŋ na. 7 Bipiib ngbaan bae mbaem n-yoonn məmək, kaa ŋmaa bee Uwumbər aabər. 8 Janes ni Jamberes aah nan kpak Moses kinikpakpak na, bijab ngbaan mu kpak Uwumbər aabər kina la. Bi dak ilandak i kaa ŋan na, kaa tii Yesu naadii. 9 Bi mu aan ki li ŋmanni binib ki yunn; ba pu? binib məmək ga bee ke bi ye bijərb, ke binib aah nan bee Janes ni Jamberes pu na.

Kookoo aasurm

10 Sin ma kan, aa dii maah mək si pu na, ki dii maabimbin aah bi pu na. Maah ban ke m li ŋani pu na, aa mu ban kina la. Aa nyi maah tii Yesu naadii pu na, ki nyi maah kpa limər, ni ngeehm, ni suklaa pu na. 11 Aa nyi binib aah muk mi pu na, ki nyi maah ji falaa pu na. Aa nyi tibər ti lir m pu Antiok aatiŋ ni, ni Ikonium aatiŋ ni, ni Listra aatiŋ ni na. Bi ŋa mi falaa sakpen la. Le Tidindaan nan nyan mi falaa ngbaan məmək ni. 12 Ni ye mbamən la, binib bimək ye Yesu Kristo yaab ki ban ke bi li bi mbaməm Uwumbər aanimbiin ni na, binib ga ŋa bi falaa la. 13 Le mbiindam ni biŋmaŋmannim ga moo tun titunwanbir ki li ŋmanni binib, le binib mu gir ki li ŋmanni bi. 14 Sin ma kan, aa bae Uwumbər aabər, ki sil bee ke ti gbii la. Aa li beenin dii kina; ba pu? aa bee ke binib bi mək si na ye mbaməndam la. 15 Aa bae Uwumbər Aagbaŋ aaliin tibir ni la. Iliin ngbaan ga ŋmaa tii si nlan mu ga mək si saah ga gaa Yesu Kristo ki kii ki ŋmar pu na. 16 Iliin imək bi Uwumbər Aagbaŋ ni na nyan ni Uwumbər chee la. Le i məmək kpa tinyoor, ki mək timi waasan, ki sur timi, ki toor timi aabimbin, ki mək timi taah ga li dii mbaməm pu na. 17 Unii u tun Uwumbər aatuln na yaa kii iliin ngbaan kan, u ga li bi mbaməm, ki gor ke u tun litunyaan məmək.

4

1 Yesu Kristo ga gir ni ki nan ji nnaan, ki ji binifuub ni bitekpiib tibər; m sur si uma ni Uwumbər aanimbiin ni la, 2 li chuun mooni waabər. Ni yaa ŋeer, bee naa kee ŋeer kan, aa li mooni waabər, ki kae binib, ki li kpaa bi, ki li sur bi, ki li kpa limər ki tuk bi Uwumbər aabər, ki taa di cha. 3 Ba pu? n-yoonn choo, le binib aan ki pel mməkm mu ŋan na. Bitafal aan li bi mu ni. Bi ga li ban biməməkb bi ga tuk bi bisui aah gee tibər ti na la. 4 Bi ga yii mbamən, ki li ban ke bi ŋun itiin. 5 Sin ma kan, chuu aabaa n-yoonn məmək, ki ji suklaa falaa ponn ni, ki tuk binib tibənyaan tee, ki tun lituln li Uwumbər di siin si na məmək.

6 Mma kan, m bi ke kitork na la; bi ban ke bi ku mi Yesu aabər pu la. Ni gur siib, maan ki li bi dulnyaa wee ni. 7 M pɔɔn mbaa Uwumbər aasanyaan ni, ki tun maatuln doo, ki joo Yesu aabənyaan mbaməm, 8 le Uwumbər len ke maabər ŋan, ki di tinyoor bil kiir mi paacham. Tidindaan u ji binib tibər

mbaməm na, le ga ti di tinyoor ngbaan tii mi bundaln u ga gir ni na. Naa ye mi baanja le u ga tii. U ga tii binib bimək gee u ki ban ke u ki gir ni na.

Pəəl ubaa aaməboln

9 Tɔ, pəən aabaa ki dan m chee mala; 10 ba pu? Kreskens buen Galasia aatiŋ ni, Taitus mu buen Dalmasia aatiŋ ni. Demas gee dulnyaa wee ni aawan, ki di mi lii, ki buen Tesalonika aatiŋ ni. 11 Luk baanja le bi m chee. Li joo ni Mak ki dan. U ga ŋmaa ter mi, Uwumbər aatuln ni. 12 M cha Tikikus buen Efesus aatiŋ ni. 13 Aa yaa choo kan, aa li joo ni maabəkul li m nan di bil Troas aatiŋ ni, Kapus do na, ki li joo ni maagbann, ki taa suln tigbann waatiir ngbaan bər.

14 Uchaa u bi yin u ke Aleksanda na nan ŋa mi bakaa sakpen. Tidindaan ga teen u waah tun bakaa pu na. 15 U kpak taah mooni tibənyaan ti na kinikpakpak ki ti chaar jer, nima pu na, aa mu li nyi u.

16 Maah nan puen ban m len tibər bibəjirb aanimbiin ni ki nyan maabaməŋ na, ubaa aa nan sil mpuwəb, bi məmək nan san cha mi la. Uwumbər taa chuu bi taani ni pu. 17 Tidindaan le nan sil mpuwəb, ki tii mi mpəən m len waabər məmək, aan bi məmək ŋun. Waa cha ubəjir len ke bi ku mi. 18 Tidindaan ga nyan mi binib aah ban bi ŋa mi bakaa u na məmək ponn ni. U ga biin m pu ki li joo ni mi waanaan ni paacham. Uma le yeh nnyuŋ n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Kookoo aadoon

19 Aa doon Prisila, ni Akuila, ni Onesiforus aachiln ni aanib tii mi. 20 Erastus beenin bi Korint aatiŋ ni. Trofimus bun la, nima le m cha u bee Miletus aatiŋ ni. 21 Pəən aabaa ki dan m chee aan kakab yoonn nin fuu ni.

Yubulus, ni Pudens, ni Linus, ni Klədia ni tinaabitiib məmək dooni si.

22 Tidindaan li bi saawiin chee.

Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ni pu.

Kigbaŋ ki Pɔɔl ŋmee ki tii
TAITUS
na

1 Min Pɔɔl, m ye Uwumbɔr aatutunn, ki ye Yesu Kristo aakpambal, ke m
ter Uwumbɔr aah nyan binib bi na ke bi gaa u ki kii, ki bee waabɔr ti gbii na.
Waabɔr ngbaan ter bi, ke bi li bi waah ban pu na. 2 Waabɔr pu le bi kpa limakl
ke bi ga li kpa limɔfal li kaa kpa ndoon na. Uwumbɔr u kaa mɔni inyamɔn na,
uma le nan puu tipuur n-yaayoonn na, ke u ga tii timi limɔfal ngbaan. 3 Naah
nan ŋeer na, le uma Uwumbɔr u gaa timi lii na kpiir limɔfal ngbaan aabɔr, ki
tuk mi ke m li chuun mooni ti.
4 M bi ŋmee kigbaŋ kee m tii si Taitus u ye maabo bamɔnn Yesu Kristo aasan
ni na. Tite Uwumbɔr ni Yesu Kristo u gaal timi lir na ŋa tinyoor ŋa aa pu, [ki
san si kinimbaak,] ki tii si nsuudoon.

Taitus aah tun lituln li Krete aatiŋ ni na

5 Tɔ, m cha aa bee Krete aatiŋ ni ke aa tun lituln li kaa kee tun na, ki lee binib
bi ga li ye Yesu aanib aaninkpiib ntim mɔmɔk ponn ni na. 6 Aa lee bijab bi kaa
kpa taani ubaa, ki kpa upii ubaabaa, ki kpa mbim bi gaa Yesu ki kii, kaa ŋani
bakaa, kaa ye tafalaaŋundam na. 7 Uwumbɔr aanib bi baaninkpel aaŋaal ni la,
nima pu le ni ŋan ke u taa li kpa taani ubaa, ki taa li tun uma ubaa aageehn,
ki taa li ye liŋuuldaan, ki taa li ye udagbiir, ki taa gbaa binib; unimbil taa li
man ŋimombil pu. 8 Ni ŋan ke u li ye unii u channi bicham tichann na, ki li
gee lituln li ŋan na, ki li kpa laasaab, ni mbimbinyaan, ki li bi chain, ki li chur
ubaa, 9 ki li joo taah nan tuk u tibɔnyaan ti ye Uwumbɔr aabɔr bamɔnn na,
aan ki mɔk binib mmɔkm mu ŋan na, ki pɔɔk bitaakpab, ki len tibɔr ki nyaŋ
binib bi kpak u kinikpakpak na.
10 Ba pu? binib pam le bi ki ye tafalaaŋundam, ki len tibɔr yɔl yɔl, ki ŋmanni
binib. Juu yaab ponn ni bibaa le ŋani kina ki jer biken na. 11 Ni ŋan ke aa
cha bi ŋmin; ba pu? bi mɔk binib mmɔkm mu kaa ba ye bi mɔk bi na, ki
cha ŋidichal ŋibaa ponn ni aanib mɔmɔk yenn. Ŋimombil pu, le bi ŋani kina.
Naa ŋan. 12 Krete aatiŋ aanib ponn ni ubaa, u nan ye ulankpal na, nan bui
ke, “Krete aatiŋ aanib ye binyamɔndam n-yoonn mɔmɔk la. Bi naahn ipeel
i kaa ŋan na la. Bi ye bigbanyakdam, ki ye bipuusakpendam.” 13 Ulankpal
ngbaan aah len pu na ye mbamɔn la. Nima pu na, kae bi mbamɔm, aan bi li
dii Yesu aasan chob, 14 ki taa gar Juu yaab aatiin, ki taa gar binib bi yii Yesu
aabɔnyaan na aamɔkm. 15 Tiwan mɔmɔk bi chain binib bi bi chain na chee
la. Binib bi kaa bi chain, kaa gaa Yesu ki kii na, tiwan nibaa aa bi chain ki
tii bi. Baalandak mu aa ŋan. Baa ki nyi lituln li ŋan na, ni li kaa ŋan na. 16 Bi
len ke bi nyi Uwumbɔr, le baah tun pu na mɔk ke baa nyi u. Uwumbɔr aa gee
baah ŋani pu na. Baa kii waamɔb, kaa ŋmaa tun litunyaan libaa.

2

Mmɔkm bamɔnn

1 Sin ma kan, mɔk binib mmɔkm mu ŋan na. 2 Tuk bininkpiib ke bi li
chur bibaa tiwan mɔmɔk ni, ki ŋeer kipak, ki li kpa laasaab, ki li dii Yesu
aasan chob, ki li gee binib, ki li kpa limɔr. 3 Tuk bipininkpiib mu ke bi li
san Uwumbɔr tiwan mɔmɔk ni, ki taa li ye binibiinib, ki taa li ye bidagbiib.
Ni ŋan ke bi mɔk mmɔkm mu ŋan na, 4 ki mɔk bipininkpisapɔm ke bi li gee
bichatiib ni baabim, 5 ki li kpa laasaab, ki taa gɔr kidagook, ki li lik lichiln ni

aatuln mbaməm, ki li kpa tibulchinn, ki li keei bichatiib aaməi, aan ubaa taa bii Uwumbər aabər.
6 Sur binachipəm mu ke bi li chur bibaa. 7 Sin aabaa mu li ŋani tiwan məmək chob, aan ki li ye limək ki tii biken. Tuk binib Uwumbər aabər mbaməm, ki li kpa laasaab. 8 Li len iliin i bi chob kaa kpa ngalm na, aan udin ubaa taa ŋmaa bii timi. Nima kan, inimɔɔn ga chuu u.
9 Tuk binaagbiib ke bi li keei bidindatiib aaməi, ki piir bisui tiwan məmək ni, ki taa kpak bi kinikpakpak, 10 ki taa su baawan, ki li bi mbaməm tiwan məmək ni. Bi yaa bi kina kan, baabimbinyaan ga mək binib ke Uwumbər u gaal timi lir na aasan le ŋan.
11 Ba pu? ti kan Uwumbər aah kpa tibulchinn pu na. Waabulchinn pu le binib məmək ga ŋmaa ŋmar. 12 Waabulchinn mək timi ke ti yii lituln limək kaa ŋan na, ki taa ki dii tiwan ni kaa ŋan na aakpeek, ki li chur tibaa mbaməm, ki li dii mbaməm, ki li bi Uwumbər aah ban pu na dulnyaa wee ni. 13 Ti kpa limakl li tii timi mpopiin na. Ti kii bundaln ti ga nan kan li na. Taah kpa limakl li na le ye ke timi Aawumbər sakpiin, Yesu Kristo u gaal timi lir na, ga gir ni ki nan nyan waah nyuun pu na mpaan pu. 14 U nan kpo ti pu ke u gaa timi lii ki nyan timi titunwanbir məmək ni, aan ti li bi chain, ki li ye waanib, ki li ye binib bi aanimbil man ke bi tun litunyaan na.
15 Uwumbər aah tii si tininkpir pu na, tuk binib tibər timina, ki pəək bitaakpab, ki sur bi, ki taa cha ubaa lik si fam.

3

Yesu Kristo aadidiir aabimbin aah ye pu na

1 Teer bi ke bi li pak kitiŋ aayidam, ni binib bi kpa tininkpir na, ki kii baaməi, ki gor ke bi tun litunyaan məmək, 2 ki taa bii unii ubaa, ki taa kpak binib kinikpakpak. Bi li kpa kijɔtiik binib biken chee, ki li bi suuna binib məmək chee. 3 N-yoonn mbaa timi tibaa nan ye bijərb, kaa kii Yesu aaməb. Kinimbəŋ nan ŋmann timi la. Tinimbil nan man tiwan ni kaa ŋan na aabəŋ pu. Tisui aah gee tiwan ni na le ti nan ban. Ti nan gee baka baka aatuln, ki nan kpa lipiipoln, ki nan ye binib bi ubaa aa gee bi na, ki mu nan nan təb. 4 Le Uwumbər u gaal timi lir na mək timi waah kpa tibulchinn ki gee timi pu na, 5 ki gaa timi lii. Naa ye timi aatunyaan pu le u gaa timi lii, waanimbaasaln pu le u gaa timi lii. Le Waafuur Nyaan gir ma timi, ki tii timi liməfapəln, ki finn tipobil ni. 6 Taah kpaan Yesu Kristo u gaal timi lir na ni na, le Uwumbər ŋa timi tibulchinn ki tii timi Waafuur Nyaan. 7 Waabulchinn pu le u len ke timi aabər ŋan, ki tii timi limakl ke ti ga kan limɔfal li kaa kpa ndoon na. 8 Tibər ngbaan gbii la.
M ban ke aa li tuk binib tibər ngbaan n-yoonn məmək, aan binib bi gaa Uwumbər ki kii na aatafal li bi litunyaan ponn ni. Nimina le ŋan ki kpa tinyoor ki tii binib. 9 Yii mbaan mu ye kijərk aabaan na, ki taa kpak kinikpakpak niyaajatiib aayimbil pu. Aa taa jaa kijaak, ki taa kpak kinikpakpak Uwumbər aakaal aatataa pu. Nimina məmək ye fam la, kaa kpa tinyoor tibaa. 10 Unii yaa bi ki cha Yesu aanib yakr təb chee kan, aa sur u nfum mulee. U yaa kaa di cha kan, yii u. 11 Aa bee ke unii u bi kina na yenn a, ki tun titunwanbir. Uma ubaa aatunwanbir le mək ke waabər bii.

Kookoo aasurm

12 M yaa cha Atemas, bee Tikikus dan aa chee kan, pəən aabaa ki dan m chee Nikopolis aatiŋ ni; m ŋa nlandak nsui ni ke m ga li bi nima chee kakab yoonn. 13 Pəən aabaa ki ter Senas, u ye ubəjir na, ni Apolos, ke bi piin

baasachuln, ki taa cha bi lann baasachuln aawan nibaa. 14 Ni ŋan ke Yesu
aanib bae ke ni ŋan ke bitafal li bi litunyaan ponn ni, ki li ter binib bi ban
nterm na, aan ki taa li bi fam.
15 Binib bimɔk bi m chee na dooni si. Aa ti doon binib bi gaa Yesu ki kii ki
gee timi na.
Uwumbɔr ŋa tinyoor ŋa ni mɔmɔk pu. [Amii.]

Kigbaŋ ki Pɔɔl ŋmee ki tii FILEMONN na

1 Min Pɔɔl u bi kiyondiik ni Yesu Kristo pu na, ni tina aabo Timoti le ŋmee
kigbaŋ kee ti tii si Filemonn, u ye timi aatutuŋeer u ti gee u na, 2 ni Yesu aanib
bi kuuni aado na, ni Afia u ye tininkpan na, ni Akipus u ye timi aatutuŋeer
Yesu aasan ni na.
3 Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi
nsuudoon.

Filemonn aageehm ni waagaakii

4 N-yoonn mumɔk m mee Maawumbɔr na, m mee u tii si, ki dooni u aa pu;
5 ba pu? m ŋun saah tii Tidindaan Yesu naadii, ki gee u ni Uwumbɔr aanib
mɔmɔk pu na. 6 Saah tii Kristo naadii pu na, le aa nyi tiwanyaan nimɔk ti kpa
u pu na, le m mee Uwumbɔr ke nima le ga cha aa yakr tiwanyaan ngbaan tii
biken. 7 Nna aabo, saah gee binib pu na, nima le tii mi mpopiin sakpen, ki
sɔŋ nsui; ba pu? saah ŋani pu na, aa pɔɔk Uwumbɔr aanib aataakpab la.

Pɔɔl aah gaŋ Onesimus pu pu na

8 Nima pu na, maah ye Kristo aatutunn na, m ba ga li kpa lipobil ki cha aa
ŋa tiwan ni ŋan na, 9 tɔ, maah gee si na, nima le m gaŋni si kaakaan. Min Pɔɔl u
si Yesu Kristo aasisiiyaan, ki bi kiyondiik ni dandana wee u pu na, 10 m gaŋni
si ki tii maabo Onesimus;* maah bi kiyondiik ni na le m kpaln ute Uwumbɔr
aasan ni. 11 N-yoonn mubaa waa nan kpa tinyoor aa chee; le dandana ma u
kpa tinyoor aa chee, ni m mu chee.
12 M ki giini u aa chee. Waah kaa ki bi m chee na, waabɔr bi nsui ni sakpen
a. 13 M ba gee ke u li bi m chee ki li si saasisiiyaan ki ter mi buyoonn m bi
kiyondiik ni tibɔnyaan tee pu na. 14 Aa mu yaa kaa kii kan, maan ŋa nibaa
see aa kii. Maa ban ke m muk si ke aa ter mi. M ban ke aa ter mi saageehn
pu la.
15 Nibaakan, u yakr aa chee ni yunn siib, aan u ki gir ni aa chee ki li
bi n-yoonn mɔmɔk mu kaa kpa ndoon na. 16 Dandana wee, waa ki bi ke
unaagbiija na. U jer unaagbiija. U ye tina aabo u ti gee u na la. M yaa gee
u kan, aa ga li gee u ki jer kina; ba pu? u ye saanaagbiija, ki mu ye aana aabo
Tidindaan pu.
17 Nima pu na, aa yaa len ke m ye saatutuŋeer Uwumbɔr aatuln ponn ni
kan, gaa u ke saah ba ga gaa mi pu na. 18 U yaa nan koo saataani ni, bee u yaa
joo saapɔln kan, cha ni li ye maapɔln. 19 Min Pɔɔl le di ŋŋaal ki ŋmee kina, m
ga pa tii si. Maan len ke saapɔln li bi m chee na le ye saamɔfal. 20 Nna aabo,
taah kpaan Tidindaan ni na, piir nsui, ki pɔɔk ntaakpab uma Kristo pu.
21 M nyi ke aa ga kii maamɔb. Nima le cha m ŋmee kigbaŋ kee m tii si. M nyi
ke aa ga ŋa maah len pu na ki jer kina. 22 Ni gur na le ye ke m ban ke aa toor
nkookoo yaan ki siin mi. Naah bi mee Uwumbɔr ki tii mi na, m kpa limakl ke
u ga cha m gir ni ni chee.

Kookoo aadoon

* **1:10** : Onesimus aatataa le ye ke “U kpa tinyoor”.

23 Epafras u mu bi m chee kiyondiik ni, Yesu Kristo pu na, dooni si. 24 Mak,
ni Aristakus, ni Demas, ni Luk, bi ye maatutuŋeerb Uwumbɔr aatuln ponn ni
na, bi mu dooni si.
25 Tidindaan Yesu Kristo aaŋann li bi nisui ni. [Amii.]

Kigbaŋ ki bi ŋmee ki tii HIIBRU YAAB na

Yesu aah ye Uwumbər aaməboln pu na

1 N-yaayoonn na Uwumbər nan cha waabənabtiib tuk tiyaajatiib waabər ki
di tiwan aabəŋ aabəŋ ŋaŋ waasan. 2 Kookoo aayoonn mue le u cha Ujapəən
tuk timi waabər. Uma le u nan cha u naan dulnyaa wee, ki len ke uma le
ga li yeh tiwan məmək. 3 U wiin chain ke Uwumbər aah wiin chain pu na,
ki ye Uwumbər aanaŋ bamənn, ki di waabər ti kpa mpəən na le joo tiwan
məmək. U di ubaa toor kitork ki finn timi ki nyan timi aatunwanbir, le ki nin
kal Uwumbər u yeh mpəən məmək na aaŋangii wəb paacham.

Uwumbər Aajapəən aapəən jer waatuuntiib aapəən

4 Uwumbər tii u liyimbil li jer waatuuntiib aayimbil na. Waayimbil aah jer
baayimbil pu na, kina le u jer bi. 5 Uwumbər nan bui Ujapəən ke,

“Sin le ye Maabo, din wee le m ma si,”*
ki ki bui ke,
“Min le ga li ye Ute,
le u li ye Maabo.”†
Uwumbər aa nan bui waatuun ubaa kina.

6 U nan tun ni Ujapəən u kaa kpa ŋeen aatə na dulnyaa wee ni, le ki bui
waatuuntiib məmək ke bi gbaan unimbiin ni ki doon u.

7 Uwumbər len waatuuntiib aabər, ke u cha waatuuntiib tun waatuln la, ke
libuln ni mmiigaal aah tun waatuln pu na.‡ 8 Le u len Ujapəən aabər ke,
“Uwumbər, saanaan ga li bi
ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
Aa joo saanaan ni aanib mbaməm la.
9 Aa gee lituln li ŋan na, le kaa gee titunwanbir.
Nima pu le Uwumbər u ye Saawumbər na lee si,
ki tii si mpopiin ki jer aaŋeen aatətiib məmək.”§
10 Uwumbər Aagbaŋ ki len ke,
“Naah nan piin na, sin Uwumbər le nan naan kitiŋ,
ni paacham mu.
11 Kitiŋ ni paacham ga doo,
le aa ma ga li beenin bi.
Kitiŋ ni paacham ga kpoi ke libəkul na.
12 Aa ga kpab kitiŋ ni paacham ke likekeln na,
ki kpeln ni nipəən,
le sin ma beenin bi, kaan kpeln;
saayoonn aan doo.”*
13 Uwumbər nan bui Ujapəən ke,
“Kal ŋŋangii wəb,
ki ti saa buyoonn m ga nyaŋ saadim məmək na.”†
Tə, Uwumbər aa nan bui waatuun ubaa kina.

---

* **1:5** : Lik Ilahn 2.7. † **1:5** : Lik 2 Samuel 7.14; 1 Bibərb Aabər 17.13. ‡ **1:7** : Lik Ilahn 104.4.
§ **1:9** : Lik Ilahn 45.6-7. * **1:12** : Lik Ilahn 102.25-27. † **1:13** : Lik Ilahn 110.1.

14 Kina kan, waatuuntiib ye ba? Bi məmək ye iwiin i tun lituln tii Uwumbər
na la. U tun ni bi ke bi nan ter timi waanib bi ŋmar na.

2

Ŋŋmarm kpaan

1 Nima pu na, ni ŋan ke titafal li bi tibənyaan ti ti ŋun ti na ponn ni, ti taa
di ti lii. 2 Tibər ti Uwumbər nan cha waatuuntiib tuk waanib na sil mbaməm
la. Unii umək nan yii tibər ngbaan ki ŋa taah kɔ pu na nan kan ntafadaan mu
ŋeer u na. 3 Nima pu na, ti yaa yii ŋŋmarkpaan ngbaan aaboln kan, taan nyan
ntafadaan ni. Tidindaan ubaa le nan pue tuk binib ŋŋmarm ngbaan aabər.
Le binib bi ŋun na mu tuk timi, ki mək timi ke ti gbii la. 4 Uwumbər mu cha bi
tun lijinjiir aatun aabəŋ aabəŋ, waapəən pu, ki tii bi Waafuur Nyaan aapiin
waah gee pu na. Nima le mək ke bi len mbaməŋ.

Yesu u gaal timi lir na

5 Ti len dulnyaa u choo na aabər la. Uwumbər aa nan di dulnyaa ngbaan
ŋa waatuuntiib aaŋaal ni. 6 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
“Unibən ye ba aan aa teer ubər?
Unibən ye ba aan aatafal bi u ni?
7 Aa sunn u taab ki cha saatuuntiib jer u, ni yunn siib.
Aa di kipak ni liyimbil le di tii u,
ki di u ŋa saawanaankaan məmək aayidaan,
8 ki cha tiwan məmək kii uməb.”*
Tə, saah cha tiwan məmək kii uməb na, tiwan ni kaa kii uməb na aa ki gur. Ti
mu aa kee kan tiwan məmək kii uməb; 9 ti kan Yesu la. Uwumbər nan sunn u
taab ki cha waatuuntiib jer u, ni yunn siib, aan u ti kpo binib məmək pu, uma
Uwumbər aanimbaasaln pu. Dandana wee ti kan ke waah jin nkun aafalaa
na, Uwumbər di kipak ni liyimbil le di tii u. 10 Uwumbər u nan naan tiwan
məmək ki joo ni məmək na, ni ŋeer u ke u cha Yesu ji falaa, ki li joo ni Uwumbər
aabim bi wiir na waanaan ni. Uma le gaa bi lii. Waah ji falaa pu na, nima le
cha u ye timi aaŋmaŋmardaan bamənn.
11 U ŋani binib chain la. U ni binib bi u ŋani bi chain na, bi məmək kpaan te
ubaa la. Nima le inimɔən aa joo u ke u yin bi unaabitiib. 12 Le u bui Uwumbər
ke,
“M ga tuk nnaabitiib saah tun pu na.
M ga pak si baah kuun nin chee na,”†
13 ki ki len ke,
“M ga tii Uwumbər naadii la,”‡
ki ki len ke,
“Lik, m ni mbim bi Uwumbər tii mi na sɔ.”§
14 Tə, timi waabim aah ye binibəm pu na, nima le uma Yesu mu kpaln
unibən, ke u nan kpo ki ŋa kinimbəŋ ki nan kpa nkun aapəən na fam,
15 le ki gaa binib bimək san nkun ijawaan na lii; baayoonn məmək nkun
aajawaan nan joo bi. 16 Ni ye mbaməŋ, naa ye Uwumbər aatuuntiib le u ter.
Abraham aayaabil le u ter. 17 Ni ŋan ke u li naahn unaabitiib tiwan məmək
ponn ni, aan ki li ye utotoorninkpel u san timi kinimbaak, ki tun Uwumbər
aatuln mbaməm, ki di ubaa toor kitork aan Uwumbər di cha pinn waanib

* **2:8** : Lik Ilahn 8.4-6. † **2:12** : Lik Ilahn 22.22. ‡ **2:13** : Lik Aisaya 8.17. § **2:13** : Lik Aisaya 8.18.

baatunwanbir na. 18 Uma ubaa le kan ntəŋ ki jin falaa, nima le u ga ŋmaa ter
binib bi kan ntəŋ na.

3

Yesu jer Moses pel pel

1 Nnaabitiib bi bi chain, aan Uwumbər yin bi na, ni li dakl lik Yesu aabər. Ti
dii u ki len binib aanimbil ni ke ti dii u la. Uwumbər nan tun ni u, ke u nan li
ye utotoorninkpel. 2 U tun lituln mbaməm tii Uwumbər u tii u lituln ngbaan
na. Moses mu nan tun Uwumbər aatuln mbaməm Uwumbər aamaal aanib
aakaasisik ni. 3 Unii u ye mmaal aayaaja na le kani nnyuŋ ki jer mmaal aanii
ubaa. Kina le Uwumbər len ke Yesu ŋeer nnyuŋ ki jer Moses. 4 Mmaal məmək
kpa yaaja la. Uwumbər le nan naan binib məmək. 5 Ni ye mbamən, Moses
nan tun Uwumbər aatuln mbaməm, Uwumbər aamaal aanib aakaasisik ni.
U nan ye Uwumbər aatutunn, ki tuk binib Uwumbər aah nan ban ke u tuk bi
pu na. 6 Kristo ma kan, u ye Uwumbər Aajapəən, le ki joo Uwumbər aamaal
mbaməm. Timi le ye waamaal ni aanib. Ti yaa kpa lipobil ni mpopiin ki ti
saa ndoon kan, ki yaa kaa joo beeni kan, ti ye waamaal yaab la.

Uwumbər aanib aafuur

7 Uwumbər Aafuur Nyaan nan bui Israel yaab ke,
“Ni yaa ŋun Uwumbər aaneel din wee kan,
8 ni taa cha nitafal li pəə
ke niyaajatiib aatafal aah nan pəə pu
buyoonn bi nan yii waaməb nteersakpiin ni na.
9 Bi nan təŋ u ki lik, nteersakpiin ni.
Hali bi nan kan waah tun
lijinjiir aatun pu na ŋibin imonko ilee,
le ki təŋ u nima chee.
10 Nima pu le u nan gee liŋuul bi pu,
le ki bui ke baalandak yenni n-yoonn məmək la,
baa bee waasan.
11 Nima pu na, u nan gee liŋuul, ki puu tipuukpaan
ke baan koo kitiŋ ki ponn ni u ba ga tii bi lifuur na.”*
12 Nnaabitiib, ni li nyi man, ni ponn ni ubaa aasui taa li bir aan u li joo beeni
ki yii Uwumbər u ye liməfadaan na. 13 Ni li pəək təb aataakpab iwiin məmək,
nsan aah laa bi pu buyoonn na, titunwanbir taa ŋmann unii ubaa aan utafal
li pəə. 14 Ti yaa beenin tii u naadii ke taah nan tii u naadii njan pu na ki ti saa
ndoon kan, ti ga ji waaməən.
15 Uwumbər Aagbaŋ len ke,
“Ni yaa ŋun Uwumbər aaneel din wee kan,
ni taa cha nitafal li pəə
ke niyaajatiib aatafal aah nan pəə pu
buyoonn bi nan yii waaməb nteersakpiin ni na.”†
16 Ŋma ŋun Uwumbər aaneel ki yii waaməb? Naa ye binib bimək Moses nan
nyan bi Ijipt aatiŋ ni na aa? 17 Uwumbər nan gee liŋuul ŋma pu ŋibin imonko
ilee? Naa ye binib bi nan tun titunwanbir ki kpo kipəək ni na aa? 18 U nan
puu tipuukpaan ke ŋma aan koo kitiŋ ki ponn ni u ba ga tii bi lifuur na? Naa
ye binib bi nan yii waaməb na aa? 19 Nima le ti bee ke baah kaa nan gaa u ki
kii na, nima le baa nan ŋmaa kan lifuur ngbaan u chee.

* **3:11** : Lik Ilahn 95.7-11. † **3:15** : Lik Ilahn 95.7-8.

4

1 Tə, Uwumbər aah puu tipuur ke u ga tii timi lifuur na, nsan laa beenin bi
ke ti kan li. Nima na, ni li nyi man, ubaa taa lann lifuur ngbaan. 2 Ti mu ŋun
tibənyaan tee ke binib ngbaan aah nan ŋun ti pu na. Bi nan ŋun ti, kaa gaa ti
ki kii, nima le tibənyaan ngbaan aa ŋa bi tinyoor. 3 Timi bi gaa Yesu ki kii na
le kan lifuur ngbaan. Uwumbər nan len ke,
“M nan gee liŋuul binib bi kaa gaa mi ki kii na pu,
ki puu tipuukpaan ke baan koo kitiŋ ki ponn ni m ba ga tii bi lifuur na.”*
Waah nan naan dulnyaa wee doo na, waatuln doo le na. 4 Iwiin ilole daal
aabər bi Uwumbər Aagbaŋ ni ke, “Uwumbər nan fuur winlole daal ki di cha
waatuln məmək.”† 5 Ni ki ŋmee ke, “Baan koo kitiŋ ki ponn ni m ba ga tii bi
lifuur na.” 6 Binib bi puen ŋun tibənyaan tee na, baa nan gaa ti ki kii, nima
le baa kan lifuur ngbaan. Binib biken mu ga kan lifuur ngbaan. 7 Nima pu le
Uwumbər ki siin nwiin mu bi ga kan lifuur ngbaan na, ki yin nwiin ngbaan
ke “Din.” Binib ngbaan aa kan lifuur ngbaan; le ŋibin pam jer, le David nan
ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni, naah nan puen ŋmee pu na ke,
“Ni yaa ŋun Uwumbər aaneel din wee kan,
ni taa cha nitafal li pəə.”‡
8 Tə, Josua yaa ba nan tii Israel yaab lifuur ngbaan kan, Uwumbər aa ba ga
ki siin nwiin muken. 9 Naah bi pu na, lifuur beenin bi ki tii Uwumbər aanib.
10 Unii u kan lifuur li Uwumbər tii u na, u di cha ubaa aatuln ke Uwumbər
aah nan di cha waatuln pu na la. 11 Nima pu na, cha tinimbil li man ke ti kan
lifuur ngbaan, ubaa taa yii Uwumbər aaməb ki lir, ke Israel yaab aah nan lir
pu na.
12 Uwumbər aabər fu, ki kpa mpəən, ki ka jer kijuk ki ka ŋipepel məmək ŋilee
na, ki koo unii aasui ni, ni waawiin ni, ki lik usui ni aabəbərkaan aah bi pu na,
ki mək waalandak aah bi pu na, ki lik usui aah ban pu na, ke ni ŋan aan naa
ŋan. 13 Tiwan nibaa aa bi ki bər Uwumbər. Tibər məmək nyan ki də mpaan
pu, ki də tiŋmeen unimbil ni. Uma le ti ga len timi aabər ki tuk u.

Yesu le ye utotoorninkpekpaan

14 Tə, ti kpa utotoorninkpekpaan u bi Uwumbər do na. U ye Uwumbər
Aajapəən Yesu la. Nima pu na, cha ti li beenin dii u ki taa di waasan lii.
15 Utotoorninkpel ngbaan ga ŋmaa san timi kinimbaak timi aafalaa ponn
ni. U kan ntəŋ aabəŋ aabəŋ ke taah kan ntəŋ məmək pu na. Uma le aa
tun titunwanbir tibaa. 16 Timi aatotoorninkpel aah bi kina na, cha ti li kpa
lipobil ki dan Uwumbər u kpa tibulchinn na aabərjal chee, aan u san timi
kinimbaak, ki ter timi buyoonn ti ban nterm na.

5

1 Utotoorninkpel uməb bi na, Uwumbər le lee u ki nyan u binib ponn ni siin,
ke u ti sil baasisiiyaan Uwumbər aanimbiin ni, aan ki tii u ipiin, ki toor kitork
tii u binib aatunwanbir pu. 2 Utotoorninkpel ubaa mu kpa titunwanbir
la. Nima le u ga ŋmaa san binib bi tun titunwanbir kaa nyi na kinimbaak.
3 Uma ubaa aah kpa titunwanbir pu na, ni ŋan ke u toor kitork uma ubaa
aatunwanbir, ni bi mu aatunwanbir pu. 4 Unii ubaa aan ŋmaa nyuŋ ubaa
ki ŋa ubaa utotoorninkpel, see Uwumbər le lee u, ki ŋa u utotoorninkpel, ke
waah nan lee utotoorninkpel Aaronn pu na.

---

* **4:3** : Lik Ilahn 95.11. † **4:4** : Lik Mpiin 2.2. ‡ **4:7** : Lik Ilahn 95.7-8.

5 Kina le Kristo aa nyuŋ ubaa ki ŋa ubaa utotoorninkpel. Uwumbɔr le bui
u ke,
“Sin le ye Maabo, din wee le m ma si,”*
6 le ki ki bui u ke,
“Aa ye utotoor ke Melkisedek aah nan ye pu na,
ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”†
7 Buyoonn Yesu nan ye unibɔn na, u nan wii tinyunyunn mpɔɔn pu, ki gaŋ
Uwumbɔr u ga ŋmaa nyan u nkun ni na. Waah san Uwumbɔr na, le u ŋun
waameel. 8 U ye Uwumbɔr Aajapɔɔn la, le ki kii waamɔb, ki jin falaa, le ki
bae naah pɔɔ pu aan u kii Uwumbɔr aamɔb ki jin falaa na. 9 Nima le cha u ye
timi aaŋmaŋmardaan bamɔnn, ki gaa binib bimɔk kii waamɔb na lii n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na. 10 Uwumbɔr len ke u ye utotoorninkpel ke Melkisedek
aah nan ye pu na.

Taa yii Uwumbɔr aasan man

11 Ti ga ki ŋmaa len waabɔr ti wiir na, le nimi aalan par, nima le taatataa ga
li pɔɔ ni chee. 12 Naah dii Uwumbɔr ni yunn pu na, ni ba ga mɔk binib biken
waasan. Le ni ban ke unii ki mɔk nimi Uwumbɔr aamɔkm mu diin na. Ni
naahn binib bi ban nnaabiin kaa ban tijikaar bamɔnn na la. 13 Unii umɔk nyu
nnaabiin na ye ubopɔɔn la, kaa ŋmaa len nsanyaan aabɔr. 14 Tijikaar bamɔnn
le ye binib bi chikr na yaan. Bi bae Uwumbɔr aabɔr ki dii taah mɔk bi pu na.
Nima le bi kpa nlan ki nyi nsan mu ŋan na, ni mu kaa ŋan na.

6

1 Nima na, ti taa li beenin len Kristo aamɔkm mu diin na baanja aabɔr
n-yoonn mɔmɔk. Cha ti bae waamɔkm mu gur na mɔmɔk, aan ki chikr
waasan ni. Naa ki ban ke ti li beenin tuk nimi n-yoonn mɔmɔk ke, “Kpeln
nimi aabimbin man, ki di cha ŋitukpok, ki tii Uwumbɔr naadii man.” 2 Naa ki
ban ke ti li beenin tuk nimi n-yoonn mɔmɔk baah muini binib nnyun ni pu
na, ni baah joo biŋaal paani binib pu pu na aabɔr, ni binib aah ga fikr nkun
ni pu na aabɔr, ni ntafadaan mu kaa kpa ndoon na aabɔr. Timina mɔmɔk ye
njan aabɔr le waasan ni. 3 Uwumbɔr yaa kii kan, ti ga bae waabɔr ti gur na,
ki di kpee njan aabɔr ngbaan pu.
4 Tɔ, binib bi Uwumbɔr woln binimbil na yaa di cha waasan kan, baan ki
ŋmaa kpeln baabimbin ki ki dii u. Bi kan waapiin, ki gaa Waafuur Nyaan,
5 ki bee waabɔr aah ŋan pu na, ki kan dulnyaa u choo na aapɔɔn, le ki di cha
waasan. 6 Baah di cha waasan na, ni mɔk ke bi ki bi kpaa Uwumbɔr Aajapɔɔn
ndɔpuinkoo pu, ki jinn u inimɔɔn binib aanimbil ni la, le saan ŋmaa cha bi ki
kpeln baabimbin ki ki dii u.
7 Kitiŋ ki gaa utaal aanyun mu lir ni ki pu, ki ŋani tijikaar ti ŋan na ki tii
binib bi ko ti na, Uwumbɔr ŋani tinyoor ŋani kitiŋ ngbaan pu. 8 Tɔ, kitiŋ ki po
ŋani ikokon ni ichakpeejagar baanja na bee yɔli la. Naan yunn, le bi ga see ki
mmii ki bii ki. Kitiŋ ngbaan aadoon le na.
9 Timi aanigeekaab, ti len kina la; ti mu aa dak ke ni bi ke kitiŋ ki bi ga see ki
mmii na. Ti bee ke ni ŋmar ki ga kan tinyoor. 10 Uwumbɔr ŋan la. Waan suln
naah tun lituln pu ki ter waanib, ki beenin ter bi na, ki mɔk u naah gee u pu
na bɔr. 11 Ti ban ke ni mɔmɔk pɔɔk nibaa ki li kpa limakl ki nan saa ndoon.
12 Ni taa li san ligbanyakl man. N-yaayoonn na aanib bi nan gaa Uwumbɔr
ki kii ki jin suklaa na, bi bi paacham ki kan waah puu tipuur ti ke u ga tii bi
na. Ni mu li dii baah dii pu na.

* **5:5** : Lik Ilahn 2.7. † **5:6** : Lik Ilahn 110.4.

Uwumbɔr ga ŋa waah puu tipuur ti na

13 Uwumbɔr aah puu tipuur ki tii Abraham na, u nan puu uma ubaa
aayimbil pu la. Ubaa aa bi ki jer u, ke u puu waayimbil, nima le cha u puu
uma ubaa aayimbil. 14 U nan puu tipuur le ki bui Abraham, “M ga ŋa tinyoor
ŋa aa pu pam, ki cha aa pɔr sakpen.”* 15 Abraham nan kpa limɔr, le ki nan kan
Uwumbɔr aah nan puu tipuur ti na. 16 Binib yaa puu tipuur kan, bi puur unii
u jer bi na aayimbil pu la. Binib yaa kpak kinikpakpak ki ti puu tipuur kan,
ni doo le na. 17 Uwumbɔr nan ban ke u mɔk binib bi ga kan waah puu tipuur
ti na, ke waan kpeln. Nima le u nan puu uma ubaa aayimbil pu. 18 Waah nan
puu tipuur ti na, waan kpeln. Waah puu uma ubaa aayimbil pu na, nima le
sil mɔk ke waan kpeln. Waan ŋmaa mɔn nnyamɔn. Nima le timi bi san cha u
chee ke ti ŋmar na aataakpab pɔɔ mbamɔm, le ti kpa limakl ke ti ga kan waah
puu tipuur ti na. 19 Taah kpa limakl ngbaan na, nima le joo timi aasui ke ti taa
di cha waasan. Yesu pu, le ti kpa limakl ngbaan. Limakl ngbaan pu, le Yesu u
bi paacham na aalandak bi tisui ni. 20 Yesu le ye utotoorninkpel n-yoonn mu
kaa kpa ndoon na, ke Melkisedek aah nan ye pu na, ki loln ti pu nsan ki buen
Uwumbɔr do, ke u ti sil timi aasisiiyaan nima chee, Uwumbɔr aanimbiin ni.

7

Melkisedek u nan ye utotoor na

1 Melkisedek ngbaan nan ye Salem aatiŋ aabɔr, ki nan ye Uwumbɔr u kaa
kpa ŋeen aatɔ na aatotoor la. Abraham aah nan ku bibɔrb bi ye waadim na ki
gir ni na, le Melkisedek tooh u nsan pu ki ti ŋa Uwumbɔr aanyoor ŋa u pu. 2 Le
Abraham nan nyan tiwan nimɔk u nan gaa na nibaabaa kipiik mɔk ponn ni,
ki di tii Melkisedek. Melkisedek aatataa le ye ke “ubɔr u kpa mbimbinyaan
na.” U nan ye Salem aatiŋ aabɔr la. Salem aatataa le ye ke “nsuudoon.” 3 Baa
ŋmee ute ni una ni uyaajatiib aabɔr, kaa ŋmee buyoonn bi nan ma u na, ki
mu aa ŋmee buyoonn u doo waatuln na. Waamɔfal aayoonn mɔmɔk u nan
ye Uwumbɔr aatotoor la. Nima le u naahn Uwumbɔr Aajapɔɔn u ye utotoor
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

4 Dakl lik man uja ngbaan aah nan nyuun pu na; tiyaajaninkpel Abraham
nan yakr waadim aawan tiwan nfum kipiik, ki nyan nibaa, ki di tii u, ki
gur niwae. 5 Uwumbɔr aakaal len ke Israel yaab yakr baawan mɔmɔk nfum
kipiik, ki nyan nibaa tii Liifai aayaabitiib, bi ye Uwumbɔr aatotoorb na. Bi
ni Israel yaab nan ye binibaan la. Bi mɔmɔk nan ye Abraham aayaabitiib
la. 6 Melkisedek aa nan ye Liifai aayaabil, le Abraham yakr waawan mɔmɔk
nfum kipiik, ki nyan nibaa tii u. Le u ŋa tinyoor ŋa Abraham pu. Abraham
le Uwumbɔr nan puu tipuur tii u. 7 Unii yaa kpa mpɔɔn ke u ŋa Uwumbɔr
aanyoor ŋa uken pu kan, ni mɔk ke u jer u la. Ubaa aan kpak kina. 8 Israel
yaab yakr baawan mɔmɔk nfum kipiik, ki nyan nibaa ki di tii Uwumbɔr
aatotoorb, bi nan ye binib bi ga kpo na. Melkisedek u Abraham nan yakr
waawan nfum kipiik ki nyan nibaa tii u na ma kan, baa ŋmee waakun aabɔr.
Bi ŋmee waabimbin aabɔr la. 9 Abraham aah nan yakr waawan ki di tii u
na, ti ga ŋmaa len ke uyaabitiib Liifai yaab bi gaal biken chee na, mu nan
tii u la. 10 Buyoonn Melkisedek nan tooh Abraham nsan ni na, Abraham aa
nan kee ma uyaabil Liifai. Ti ga ŋmaa len ke Abraham nan sil uyaabil Liifai
aasisiiyaan la.

11 Uwumbɔr tii Israel yaab nkaal mu mɔk bi waatotoorb Liifai yaab aah ga
li joo bi pu na. Bitotoorb ngbaan aatuln yaa ba gaa binib lii kan, Uwumbɔr

* **6:14** : Lik Mpiin 22.16-17.

aa ba ga li ban u tun ni Yesu u ye utotoor ke Melkisedek aah nan ye pu na. U ba ga ki tun ni utotoor u bi ke Aaronn aayaabitiib Liifai yaab aah nan bi pu na la. 12 Waah tun ni utotoor uken aaboln na, see u kpeln nkaal ngbaan mu. 13 Tidindaan u ti len waabɔr na, aa nan ye Liifai aanibol ponn ni aanii. U nan ye linibol liken ponn ni aanii la. Waanibol ponn ni aanii ubaa aa nan kee ye Uwumbɔr aatotoor. 14 Binib mɔmɔk nyi ke Tidindaan nan ye Juda aanibol ponn ni aanii la. Moses aa nan len ke linibol ngbaan aanib ga li ye bitotoorb.

Utotoor yayan u bi ke Melkisedek na

15 Nima le mɔk timi chob ke utotoor yayan, u bi ke Melkisedek aah nan bi pu na, fuu ni. 16 Naa ye binib le nyan u ki ŋa u utotoor baakaal aah dii pu na. Uma le kpa limɔfal li kaa kpa ndoon na aapɔɔn. Nima le cha u ye utotoor. 17 Uwumbɔr nan bui u, “Aa ga li ye utotoor n-yoonn mu kaa kpa ndoon na ke Melkisedek aah nan bi pu na.”* 18-19 Moses aakaal aa nan kpa tinyoor, kaa nan kpa mpɔɔn, kaa ŋmaa ŋa bi binib bi ŋan ti doo na. Nima le Uwumbɔr di nkaal ngbaan lii, le ki tii timi limakl li ŋan ki jer nkaal ngbaan na. Limakl ngbaan pu le ti ga ŋmaa duun Uwumbɔr.

20 Uwumbɔr aah nan puu tipuur ti na mu bi. Uwumbɔr aah nan nyan Israel yaab aatotoorb buyoonn na, waa nan puu tipuur. 21 Waah ŋa Yesu utotoor buyoonn na, u nan puu tipuur tii u, le ki bui u ke,
“Min Uwumbɔr le puu tipuukpaan, kaan kpeln,
ke aa ga li ye utotoor n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”†
22 Uwumbɔr aah puu tipuupɔln ti tii Yesu na, nima le mɔk ke tipuupɔln ngbaan le ŋan ki jer tipuukpokl na.

23 Israel yaab aatotoorb nan ye binib bi ga kpo na, le biken leŋni baaleleŋ. Nima le bi nan wiir. 24 Yesu ma kan, u ye utotoor u ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Ubaa aan ki nab waatuln pu ki toor kitork. 25 U bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, u li mee Uwumbɔr tii binib bi dan Uwumbɔr chee u pu na. Nima le u ga ŋmaa gaa bi lii n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

26 Yesu le ye utotoorninkpel taah ban pu na. U bi chain, kaa kpa ngalm, kaa kpa titunwanbir tibaa. U ni titunwanbirdam aa kpaani. Uwumbɔr yoor u paacham ki jer bimɔk bi paacham na. 27 Bitotoorninkpiib biken aah bi pu na, waa bi kina. Waa toor kitork uma ubaa aatunwanbir pu, u toor kitork binib aatunwanbir pu la. Waa toor kitork iwiin mɔmɔk. U nan di ubaa toor kitork nfum mubaa, kookoo aatork mu le na. 28 Bi nan leer bitotoorninkpiib Moses aakaal aah dii pu na. Bitotoorninkpiib ngbaan aa nan ŋan ti doo. Nkaal ngbaan aapuwɔb le Uwumbɔr puu tipuur, ki ŋa Ujapɔɔn utotoorninkpel. Uma le ye utotoorninkpel bamɔnn, ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

8

Yesu le ye timi aatotoorninkpel

1 Maah len pu na aayil le ye ke ti kpa utotoorninkpel wee aaboln. Uma le ye Yesu Kristo u ka Uwumbɔr u yeh mpɔɔn mɔmɔk na aabɔrjal aaŋangii wɔb paacham na. 2 U tun utotoorninkpel aatuln paacham aadiik ki ye kidibamɔŋ ki bi chain na ponn ni. Uwumbɔr le maa ki, naa ye binib.

3 Baah leer bitotoorninkpiib bimɔk na, bi lee bi ke bi tii Uwumbɔr ipiin, ki toor kitork tii u. Nima pu na, ni ŋan ke utotoorninkpel ngbaan mu li kpa tiwan ki tii Uwumbɔr. 4 Bitotoorninkpiib bi dulnyaa wee ni ki toor kitork tii Uwumbɔr, Juu yaab aakaal aah dii pu na la. Yesu yaa ba laa bi dulnyaa

* **7:17** : Lik Ilahn 110.4. † **7:21** : Lik Ilahn 110.4.

wee ni kan, waa ba ga li ye utotoor. 5 Bitotoorninkpiib ngbaan aatuln ye
paacham aatuln aanaŋ la. Moses yaan mu nan bi kina la. Waah nan ban ke
u ŋa libool tii Uwumbɔr na, Uwumbɔr nan bui u ke u li nyi ki ŋa tiwan mɔmɔk
ke waah mɔk u laanaŋ, lijool paab pu na.* 6 Tɔ, Uwumbɔr nan tii Yesu lituln
li jer bitotoorninkpiib ngbaan aatuln na. Kina le tipuupɔln ti Uwumbɔr puu
tii waanib Yesu pu na jer tipuukpokl na, ki mɔk ke u ga tii timi tiwan ni ŋan
jer tipuukpokl ngbaan aawan na.
7 Uwumbɔr aah puu tipuur ti njan na yaa kaa ba lann nibaa kan, waa ba
ga li ban ke u ki puu tipuur lelee. 8 Uwumbɔr nan kan ke waanib kpa taani,
le ki bui ke,
“Lik, n-yoonn choo, le m ga nan puu tipuupɔln
tii Israel yaab ni Juda yaab.
9 Tipuur ngbaan aan li bi ke tipuur ti m nan puu tii biyaajatiib,
buyoonn m nan chuu biŋaal ki daar nyan bi,
ki cheen bi nyan Ijipt aatiŋ ni na.
Baa nan joo tipuur ngbaan, nima le maa nan ki gar bi.
Min Uwumbɔr le len kina.
10 Maah ga puu tipuur ti tii Israel yaab
n-yoonn mu choo na na le ye ke:
M ga di maakaal ŋa baalandak ni,
ki ŋmee mu bisui ponn ni.
M ga li ye Baawumbɔr, le bi li ye maanib.
11 Bi ponn ni ubaa aan ki bui unɛen aatɔ ke, ‘Bee Uwumbɔr.’
Ubaa mu aan ki bui una aabo ke, ‘Bee Uwumbɔr.’
Ba pu? bi mɔmɔk ga bee mi,
biwaatiib ki ti saa bikpaam mɔmɔk ga bee mi.
12 M ga di cha pinn baatunwanbir, kaan ki teer baataani.”†
13 Tɔ, Uwumbɔr aah len ke u ga puu tipuupɔln na, u ŋa njan yaan tipuukpokl
la. Tiwan yaa ye tiwankpok kan, naan yunn, naan ki li bi.

9

Tipuukpokl ni tipuupɔln na

1 Uwumbɔr aah nan puu njan aapuur tii bi na, u nan mɔk bi baah ga doon
u pu na. Bi nan kpa libool li bi ga li dooni u li ponn ni, aan binib gaa li na. 2 Bi
nan ŋa libool lipepel libaa wɔb, ki yin li ke chain aapepel. Karyaa ni teebul
ni boroboro u bi di tii Uwumbɔr na, nan bi li ponn ni.* 3 Bi nan di likekeln gii
libool ngbaan ponn ni lipepel libaa wɔb, ki yin li ke chain chain.† 4 Salmaa
aatork aabimbiln nan bi ni ponn ni. Libimbiln ngbaan paab le bi seer tulalee
aayon tii Uwumbɔr. Uwumbɔr aakaal aah nan bi dakaa u ponn ni na, mu nan
bi ni ni. Bi nan di salmaa aakur le biin dakaa ngbaan pu. Tijikaar ti bi yin ti ke
mana‡ na, nan bi salmaa aasambil ponn ni, dakaa ngbaan ponn ni. Aaronn
aadabil li nan ŋeen nsupuun na mu nan bi u ponn ni. Uwumbɔr aakaal aah
nan ŋmee ŋitakpapapan ŋilee ŋi pu na, mu nan bi u ponn ni.§ 5 Tiwan ni kpa
ifeen na* nilee mu nan bi dakaa ngbaan paab. Nima chee le Uwumbɔr nan
mɔk Israel yaab waah wiin chain pu na. Tiwan ngbaan aafeen nan biin
dakaa ngbaan aabiil pu, Uwumbɔr aah san bi kinimbaak nin chee na. Taan
ŋmaa len tiwan nimina mɔmɔk aatataa nibaabaa dandana wee.

---

* **8:5** : Lik Nnyam 25.40. † **8:12** : Lik Jeremia 31.31-34. * **9:2** : Lik Nnyam 26.1-30; 25.31-40, 23-30. † **9:3** : Nnyam 26.31-33. ‡ **9:4** : Lik Nnyam 16.33. § **9:4** : Nnyam 30.1-6; 25.10-16.
* **9:5** : Baaliin ni, bi yin ni ke “kerubim” la. Ni naan tiwakor, ki mu kpa ifeen.

6 Baah di tiwan nimina məmək siin kina na, le bitotoorb koo məb aadiik
ni iwiin məmək, bi ti tun lituln tii Uwumbər. 7 Utotoorninkpel baanja le koo
ni chain chain aapepel li bi libool ngbaan ponn ni na. U koo ni nima chee
libiln məmək nfum mbaa baanja la. U yaa koo ni kan, see u joo ni nsin nan
tii Uwumbər, uma ubaa aatunwanbir ni binib aatunwanbir pu. 8 Uwumbər
Aafuur Nyaan mək timi ke məb aadiik ngbaan aah nan laa bi na, binib aa nan
kpa nsan ke bi koo ni chain chain aapepel ponn ni. 9 Libool ngbaan le nan ye
Yesu aabər aaməkl ki tii bi. Libool ngbaan ponn ni, le bi joo ipiin, ni tiwakor
toor kitork tii Uwumbər. Kitork ngbaan aa nan cha bisui doon titunwanbir
pu. 10 Nkaalkpok ngbaan mək bi tijikaar ni tiwanyukaan ni kɔ na, ni ni kaa
kɔ na, ki mək bi baah ga finn bibaa ki ŋa chain pu na. Ni nan mək ke see bi
dii kina le ki nan saa buyoonn Yesu ga joo ni nsanpəən mu ŋan na.
11 Dandana wee Kristo fuu ni a, ki ye utotoorninkpel, ki joo ni nsanyaan mu
bi nan len ke mu ga fuu ni na. Waa koo ni libool li binib ŋa li dulnyaa wee ni
na. U dii lipepel li jer dulnyaa wee aabool ngbaan na, 12 le ki koo lipepel li ye
chain na paacham, nfum mbaa kookoo. Uma ubaa aasin pu le u nan gaa timi
lii n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, naa ye tiwakor aasin pu. 13 Bi nan joo iŋoob
ni inaaja aasin yəkr binib bi kaa ye chain na pu, ki di unaasabo aafatan gbaa
gbaa bi, le ni ŋa tiwon chain. 14 Nimina yaa nan ŋa tiwon chain kan, Kristo
aasin ga ter timi, ki jer kina. Uwumbər Aafuur Nyaan mu bi n-yoonn mu kaa
kpa ndoon na aapəən pu, u nan di ubaa toor kitork ki kaa kpa ngalm na tii
Uwumbər. Waasin ga nyan titunwanbir ti ga ku timi na tisui ni, aan ti dii
Uwumbər u ye liməfadaan na.
15 Yesu aah ŋa kina na, le Uwumbər puu tipuupəln tii timi. Nima pu, le binib
bi Uwumbər yin bi na ga kan lifaal li kaa kpa ndoon na, waah puu tipuur ti
ke u ga tii bi na pu. Binib bi Uwumbər nan puu njan aapuur tii bi na nan tun
titunwanbir la. Yesu aah kpo na, nima le Uwumbər di cha pinn bi, ki gaa bi
lii.
16 Unii yaa yakr waafaal ki laa ka kan, ubaa aan ŋmaa ji lifaal ngbaan, see
ni puen mək ke u kpo. 17 Buyoonn u laa beenin bi na, ubaa aan ŋmaa ji lifaal
ngbaan, see u kpo. 18 Nima pu na, Uwumbər aah nan puu tipuur ti njan na,
bi nan joo nsin le ki mək ke tipuur bi, bi ni Uwumbər aakaasisik ni. 19 Njan,
Moses nan tuk binib məmək baah ga dii Uwumbər aakaal məmək pu na, le ki
nin di tikumaman ni tifar ŋa inaabi ni iŋoob aasin, ni nnyun ni, ki di yək yək
Uwumbər aakaal aagbaŋ pu, ni binib məmək pu, 20 le ki bui bi ke, “Nsin mue
le mək nimi Uwumbər aah nan puu tipuur ti tii nimi ki tuk nimi ke ni li joo ti
na,”† 21 le ki di nsin ngbaan yək yək libool, ni baah joo tiwan nimək tun lituln
tii Uwumbər na pu. 22 Nkaal ngbaan aah dii pu na, bi yaa nan ban ke bi ŋa
tiwan chain kan, see bi di nsin yək yək ni pu le ki ŋa ni chain. Nsin yaa kaa
nyan kan, Uwumbər aan di cha pinn titunwanbir.

Yesu Kristo aatork nyani titunwanbir

23 Uwumbər Aabool, ni tiwan nimək nan bi li ponn ni na ye paacham
aawan aanaŋ la. Le bi nan di tiwakor aasin ŋa ni məmək chain. Paacham
aawan bamənn le ban nsin mu jer tiwakor aasin na, aan ni ŋa chain. 24 Kristo
aa koo ni chain aapepel li ye paacham yaan aanaŋ li binib maa li na ponn ni.
Paacham le u koo ni, ki si timi aasisiiyaan, Uwumbər aanimbiin ni. 25 Juu
yaab aatotoorninkpel nan di nsin mu kaa ye uma ubaa aasin na le koo ni
chain aapepel ni, libiln məmək. Yesu Kristo di ubaa toor kitork nfum mbaa
baanja la. 26 U yaa ba nan joo ubaa toor kitork libiln məmək kan, u ba ga ji

† **9:20** : Lik Nnyam 24.6-8.

falaa n-yoonn məmək, buyoonn dulnyaa wee piin ki joo cha na. Naah ye pu
na, u fuu ni buyoonn ni ŋeer na, ki di ubaa toor kitork nfum mubaa, ke u kuln
titunwanbir. 27 Uwumbər siin ke binib ga kpo nfum mubaa la, nee aapuwəb
le u ga ji bi tibər. 28 Kristo mu di ubaa toor kitork nfum mubaa, binib pam
aatunwanbir pu. U ga ki fuu ni lelee. Naa ye titunwanbir pu le u ga ki fuu ni.
U ga fuu ni ke u nan gaa binib bi kii waagirndaal na lii.

10

1 Moses aakaal nan ye nsanyaan mu choo na aaməkl la, naa nan ye
nsanyaan ngbaan mbaməm. Binib bi dii Moses aakaal na toor titorbaan ŋibin
ŋibin, nima le aa ŋmaa ŋa bi binib bi ŋan ti doo na. 2 Nkaal ngbaan yaa ba nan
nyan bi titunwanbir ni kan, baalandak aa ba ga ki li muk bi titunwanbir pu.
Bi mu aa ba ga ki toor kitork ngbaan. 3 Naah ye pu na, kitork ngbaan teer
bi baatunwanbir pu, libiln məmək la. 4 Inaaja aasin, ni iŋoob aasin aa ŋmaa
nyan titunwanbir binib aasui ni.

5 Nima pu na, Yesu Kristo aah nan ban ke u dan dulnyaa wee ni na, u nan
bui Uwumbər ke,
“Saa ban tiwakor ni tijikaar aatork.
Aa naan tiwon tii mi la.
6 Saa ban ke m di tiwakor aatork, ki di see mmii ni tii si,
kaa ban ke m toor kitork ngbaan titunwanbir pu.
7 Le m bui ke, ‘Uwumbər, m fuu ni ke m nan ŋa saageehn,
ke baah ŋmee maabər pu saagbaŋ ni na.’ ”*
8 Njan, le u bui Uwumbər ke, “Saa ban tiwakor ni tijikaar aatork, kaa ban ke
m di tiwakor aatork ki di see mmii ni tii si, kaa ban ke m toor kitork ngbaan
titunwanbir pu.” (Moses aakaal aah dii pu na, bi toor kitork kina la.) 9 Le u
ki bui Uwumbər, “M fuu ni ke m nan ŋa saageehn.” Uma Yesu Kristo aah di
ubaa toor kitork na, Uwumbər gaa waatork, le ki kuln kitorkpok ngbaan. 10 U
ŋa Uwumbər aageehn, le ki di ubaa aawon toor kookoo aatork nfum mbaa,
le ki ŋa timi waanib bi ye chain na.

11 Juu yaab aatotoorb məmək tun lituln iwiin məmək tii Uwumbər.
N-yoonn məmək, bi toor kitork kichachaan le tii u. Kitork ngbaan aan
ŋmaa nyan titunwanbir binib aasui ni. 12 Yesu Kristo toor kookoo aatork
titunwanbir pu nfum mbaa, le ki kal Uwumbər aaŋangii wəb. 13 U bi nima ki
kii bundaln Uwumbər ga nyaŋ waadim ki di bi ŋa utaapətan ni na. 14 Kitork
baan ngbaan pu, le u nyan titunwanbir binib aasui ni, ki ŋa bi binib bi ŋan ti
doo ki cha n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

15 Uwumbər Aafuur Nyaan mu tuk timi kina la. Mu nan bui 16 ke Uwumbər
len ke,
“Maah ga puu tipuur ti tii bi n-yoonn mu choo na le ye ke
m ga di maakaal ŋa bisui ni,
ki ŋmee mu baalandak ni,”†
17 ki ki len ke,
“Maan teer baatunwanbir bər,
kaan ki teer baah bii maakaal pu na.”‡
18 Kina pu na, Uwumbər yaa di cha pinn titunwanbir kan, baan ki toor kitork
ti pu.

Cha ti foor duun Uwumbər man

* **10:7** : Lik Ilahn 40.6-8. † **10:16** : Lik Jeremia 31.33. ‡ **10:17** : Lik Jeremia 31.34.

19 Nnaabitiib, Yesu aasin pu le ti kpa lipobil ke ti koo ni chain aapepel ponn
ni, Uwumbɔr aah bi nin chee na. 20 Yesu aah di ubaa toor kitork tii Uwumbɔr
na, u nyan tiwan nimɔk nan bi ti ni Uwumbɔr aakaasisik ni na, ki tii timi
nsanpɔɔn mu ye nsanbamɔnn na, ke ti koo ni Uwumbɔr aah bi nin chee na.
21 Ti kpa utotoorninkpel u joo timi bi ye Uwumbɔr aanib na. 22 Nima pu na,
cha tisui li bi mbamɔm, aan ti duun Uwumbɔr chee, ki gaa u ki kii mbamɔm
ki taa joo beeni; ba pu? Yesu Kristo aasin finn tisui ni aatunwanbir, timi
aalandak taa ki li muk timi titunwanbir pu. Le bi finn timi aawon nnyun
mu bi chain na ni. 23 Taah bui ke ti kpa limakl na, cha ti li joo limakl ngbaan
iŋaal ilee ki taa joo beeni. Ba pu? Uwumbɔr u puu tipuur tii timi na ga sil
tii timi waah puu tipuur ti na. 24 Cha titafal li bi tɔb pu man, aan ki fiin tɔb
aasui, aan ki li gee tɔb, ki tun lituln li ŋan na. 25 Cha ti li beenin kuuni tɔb chee
ki ti dooni Uwumbɔr man, ki taa di cha, ke binib bibaa aah di cha pu na. Ni
li pɔɔni tɔb aataakpab man. Ni kan ke bundaln Yesu Kristo ga gir ni na peen
ni. Nima na, ni li moo pɔɔni tɔb aataakpab man.

26 Tɔ, unii yaa gaa Uwumbɔr aabɔr ki nyi waah ban pu na, ki yaa ki yii ki
tun titunwanbir kigaak pu kan, kitork kibaa aa ki bi ki ga cha Uwumbɔr di
cha pinn u. 27 U ga kan ntafadaan mu kpa ijawaan na; ba pu? Uwumbɔr ga
gee liŋuul pam, ki di waadim ŋa mmii mu ton sakpen na ponn ni. 28 Unii ubaa
yaa nan yii Moses aakaal kan, biseeraadam bilee, bee bitaa, yaa len ke ti gbii
kan, le bi ku u, kaa san u kinimbaak. 29 Unii yaa lik Uwumbɔr Aajapɔɔn fam,
ki yaa dak ke Yesu aasin mu ŋa u chain na ye fam, ki yaa sii Uwumbɔr Aafuur
Nyaan mu san timi kinimbaak na kan, udaan ngbaan ŋeer ntafadaan sakpen
ki jer unii u bii Moses aakaal na aah kan pu na. 30 Ti nyi ke Uwumbɔr len ke
uma le ga daa bitafal, uma le ga teen bi. U ki len ke u ga ji waanib tibɔr.§ 31 Aa
yaa lir Uwumbɔr u ye limɔfadaan na aaŋaal ni kan, ni kpa ijawaan sakpen a.

32 Ni teer man n-yoonn mu jer na. Buyoonn ninimbil nan woln njan na,
ni nan jin falaa sakpen, ki nan kpa limɔr. 33 N-yoonn mbaa bi nan ŋa nimi
bakaa, ki sii nimi binib aanimbil ni. N-yoonn mbaa mu, ni yakr binib bi jin
falaa kina na aafalaa la, 34 ki san binib bi bi kiyondiik ni na kinimbaak. Binib
aah gaa nimi aawan mpɔɔn pu na, le ni nan kpa mpopiin; ba pu? ni nyi ke ni
kpa tiwan paacham ni jer baah gaa ni na, ke tiwan ngbaan ga li bi n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na. 35 Ni taa di nimi aapobil lii man; ba pu? nima le ga cha
ni kan tinyoor sakpen. 36 Ni ban ni li kpa limɔr, aan ki ŋa Uwumbɔr aageehn,
aan ki kan waah puu tipuur ti na. 37 Uwumbɔr Aagbaŋ len ke,

“Naan yunn, u choo na ga fuu ni, kaan taan.
38 Uwumbɔr aaninyaam bi gaa u ki kii na ga li kpa limɔfal.
Unii ubaa mu yaa gir puwɔb kan, waan piir Uwumbɔr aasui.”*
39 Tima kan, taa ye binib bi gir puwɔb aan ki beer yɔli na. Ti ye binib bi tii
Uwumbɔr naadii aan ki ŋmar na la.

11

Gaakii

1 Ti yaa gaa Uwumbɔr ki kii kan, naatataa le ye ke ti bee ke ti ga sil kan
tiwan ni ti kpa limakl ke ti ga kan ni na. Tinimbil aa kan ni, le ti nyi ke ni sil
bi. 2 N-yaayoonn na aanib aah nan gaa Uwumbɔr ki kii na, nima le u len ke
baabimbin ŋan.

§ **10:30** : Lik Ikaal 32.35-36; Ilahn 135.14. * **10:38** : Lik Habakuk 2.3-4.

3 Ti gaa Uwumbər ki kii, nima le cha ti bee ke u nan len ki naan kitiŋ ni
paacham. U nan di tiwan ni tinimbil aa ŋmaa kani ni na naan tinimbil aah
kani nimək na.
4 Abel nan gaa Uwumbər ki kii, nima le cha u nan toor kitork ki ŋan ki jer
ukpel Keenn aah toor pu tii Uwumbər na. Waah gaa Uwumbər ki kii pu na,
le Uwumbər len ke waabimbin ŋan, le ki gaa waah toor kitork ki tii u na. U
kpo, le waah gaa Uwumbər ki kii pu na pu, u beenin len.
5 Enok nan gaa Uwumbər ki kii, nima le nan cha waa nan kpo. Uwumbər
nan yoor u buen paacham la. Ubaa aa ki kan u; ba pu? Uwumbər nan yoor u
buen paacham. Uwumbər Aagbaŋ len ke buyoonn waa nan kee yoor u buen
paacham na, u nan piir Uwumbər aasui. 6 Unii yaa kaa gaa Uwumbər ki kii
kan, waan ŋmaa piir Uwumbər aasui. Unii u dan Uwumbər chee na, see u
pak ke u bi, ki pak ke u ŋani binib bi ban u na tinyoor.
7 Uwumbər nan bui Nowa linimaln li nan choo na pu, le laa kee fuu ni.
Nowa aah nan tii Uwumbər naadii pu na, le u nan pak waah len pu na, le
ki kii waaməb, le ki kpii buŋəb bu, u ni waamaal koo ki ŋmar na. Nowa aah
nan ŋa kina na, le ni mək ke dulnyaa ni yaab biken aabər bii Uwumbər chee.
Nowa nan tii Uwumbər naadii, nima le nan cha Uwumbər len ke waabər ŋan
u chee.
8 Uwumbər nan yin Abraham, ki bui u ke u buen kitiŋ ki u puu tipuur ke u
ga di tii u na. Abraham aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na le u kii waaməb, le
ki nyan waatiŋ ni, ki buen, kaa nyi waah cha nin chee na. 9 U nan ti fuu kitiŋ
ki Uwumbər puu tipuur ke u ga di tii u na ni. Le u pak Uwumbər aah len pu
na, nima le u nan kal nima, ki nan ye uwəwənja. U ni waabo Aisak, ni uyaabil
Jakob nan bi nima, ŋiboo ponn ni. Bi mu nan yeh tipuur tichachaan ngbaan
la. 10 U nan ban kitiŋ ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon aan Uwumbər
maa ki na la.
11 Abraham aapuu Sara mu nan tii Uwumbər naadii, nima le nan cha u
kan mpəən ke u dek lipuul, buyoonn u jer timar na. Ba pu? u nan pak ke
Uwumbər ga ŋa waah puu tipuur ti na. 12 Nima pu na, ujabaan u nan bi ke
waah kpo le na, nan ma binib bi wiir ke iŋmabi aah wiir pu na. Bi wiir ke
litambol li də nnyusakpem aagbaan na. Ubaa aa ŋmaa kahn bi.
13 Binib ngbaan məmək nan tii Uwumbər naadii le ki ti saa baakundaal,
kaa kan Uwumbər aah puu tipuur ti na. Bi nan bee ke n-yoonn mu choo na,
u ga nan ŋa waah puu tipuur ti na. Bi nan len ke bi ye bicham le dulnyaa
wee ni. 14 Binib bi len kina na mək chain ke bi ban bite do la. 15 Binimbil yaa
ba man kitiŋ ki bi nyan ni ki ponn ni na pu kan, bi ba ga li kpa nsan ke bi
gir buen nima. 16 Bi nan ban kitiŋ ki ŋan jer kitiŋ ngbaan na la. Bi nan ban
paacham aatiŋ la. Nima pu na, inimən aa nan joo Uwumbər ke bi yin u ke
Baawumbər. U nan toor kitiŋ tii bi.
17-18 Uwumbər nan puu tipuur tii Abraham ke u ga kan yaabitiib waabo
Aisak pu,* le Abraham nan gaa tipuur ngbaan. Le Uwumbər təŋ u, ki bui u
ke u di waabo toor kitork tii u. Waanaadii pu le u nan kii, ki di waabo u nan
ye libibaal na, u ti kər u ki toor kitork tii Uwumbər. 19 Ba pu? u nan pak ke
Uwumbər ga ki ŋmaa fikr u nkun ni. Ni ye mbamən, waah nan gaa Uwumbər
ki kii pu na, le Uwumbər nyan u nkun ngbaan ni. Ni naahn ke Abraham nan
ki gaa u nyan ni nkun ni la.
20 Aisak nan gaa Uwumbər ki kii, nima le nan cha u nan bui waabim Jakob
ni Esə ke Uwumbər ga ŋa tinyoor ŋa bi pu n-yoonn mu choo na.

* **11:17-18** : Lik Mpiin 22.1-14.

21 Jakob nan gaa Uwumbər ki kii, nima le nan cha u ŋa Uwumbər aanyoor
ŋa waabo Josef aabim bilee pu buyoonn u nan ban u kpo na, le ki nyii
waajaangbeedabil pu, ki doon Uwumbər.
22 Josef nan gaa Uwumbər ki kii, nima le waah nan ban u kpo na, u len ke
Israel yaab ga nya Ijipt aatiŋ ponn ni, ki tuk bi ke bi yaa nan nyan kan, bi
yoor waawon di buen.
23 Moses aate ni una aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi nan di u bər
iŋmal itaa. Bi nan kan ke u ye ubo u ŋan sakpen na, kina pu na, baa nan san
Ubər Faro aah nan siin ke bi ku bima Israel yaab aabijabim pu na aakaal.
24 Moses nan gaa Uwumbər ki kii, nima le waah nan chikr na, waa nan kii
ke bi yin u ke Ubər Faro aabisal aabo. 25 U nan kii ke u ni Uwumbər aanib
kpaan ji falaa, ke ni soor ni u ji titunwanbir aaməən mu kaa yunn na. 26 U
nan bee ke u yaa kan ŋisiibil Kristo† pu kan, u ga nan kan tinyoor ti jer Ijipt
aatiŋ aawankpal məmək na. Ba pu? utafal nan bi tinyoor ti Uwumbər ga tii
u na ni la.
27 Waah nan gaa Uwumbər ki kii pu na le u nan nyan Ijipt aatiŋ ni, kaa san
ubər na aah gee liŋuul pu na. Ni naahn ke u waa Uwumbər u unibən aanimbil
aan ŋmaa kan u na la. Nima le u nan kpa limər le ki sil mbaməm. 28 Waah nan
gaa Uwumbər ki kii pu na le u nan bui Israel yaab ke bi kər ipihbi, ki di nsin
gbaa gbaa ibisaməi, aan Uwumbər aatuun u ga ku mbipolb na taa nan ŋa bi
nibaa.
29 Israel yaab aah nan ban ke bi puur Limɔɔkal Aanyusakpem,‡ baah nan
gaa Uwumbər ki kii pu na, le nnyun nan yakr ki cha nsan tii bi, le bi puur.
Ijipt aatiŋ aanib aah nan ban bi mu puur na, bi nan bee nnyun ni la.
30 Israel yaab nan gaa Uwumbər ki kii, nima le baah nan chuun manni
Jeriko aatiŋ aagon iwiin ilole na, ŋi nan lir. 31 Rahab, u nan ye upiidagoor
na, nan gaa Uwumbər ki kii, ki chann bipepekb tichann. Waah nan gaa
Uwumbər ki kii pu na, le baa nan ku u buyoonn bi kuln waatiŋ aanib bi kaa
kii Uwumbər aaməb na.
32 Tɔ, m ga ki len ke ba? Maa kpa n-yoonn ke m len Gideonn, ni Barak,
ni Samsonn, ni Jefta, ni David, ni Samuel, ni Uwumbər aabənabtiib aabər.
33 Baah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bibaa nan nyaŋ ŋitimbol aajab,
bibaa mu tun lituln li ŋan na, bibaa mu kan Uwumbər aah puu tipuur ti na,
bibaa mu muib ichinn aaməi, i taa ŋa bi nibaa.§ 34 Bibaa mu aah nan gaa
Uwumbər ki kii pu na, mmii sakpiin aa nan ŋmaa ŋa bi nibaa. Bibaa mu aah
nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi nan nyan kijuk aakun ni. Bibaa mu nan
ye bidaburb, le baah gaa Uwumbər ki kii pu na, bi nan kan mpɔɔn. Bibaa
mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi kan mpɔɔn bi ti to butəb ki nyaŋ
baadim. 35 Bipiib bibaa aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le biyaab bi kpo
na nan fikr nkun ni.
Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le binib gbaa ku bi. Baa yii
Uwumbər ke bi nyan bibaa nkun ni. Bi nan pak ke bi ga kan limɔfal li ŋan ki
jer dulnyaa wee aaməfal na paacham. 36 Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki
kii pu na, le binib nan ŋa bi mbənyun, ki lue bi ŋinaalab, ki buu bi tikululn, ki
laŋ bi kiyondiik ni. 37 Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le binib
mae bi ŋitakpal ku bi. Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi chuu
gii por bi ki ku bi. Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi nan [təŋ
bi, ki] di kijaak aajuk ku bi. Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le

† **11:26** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke Uwumbər nyan u ke u gaa waanib lii. ‡ **11:29** : Limɔɔkaal Aanyusakpem—bi ki yin mu ke Nnyusakpem Mamam la. § **11:33** : Lik Daniel 6.1-27.

bi nan ye bigiim, ki chuun pee ipiih, ni iŋoob aagban, ki jin falaa. Binib mu
ŋa bi bakaa. 38 Bi nan ye biwəwəm, ki nan bi kipəək ni, ni ŋijoo paab, ki koo
titakpalunn ni, ni ibuu i bi kitiŋ ni na. Bi mu nan ye bininyaam ki jer dulnyaa
wee aanib.
39 Binib ngbaan məmək nan gaa Uwumbər ki kii, nima le nan cha u len ke
baabər ŋan. Bi mu aa kan tiwan ni u nan puu tipuur ke u ga tii bi na, 40 Ba
pu? u nan ban ke u ŋa ti mu tiŋann sakpen la. U nan ban ke u di timi, ni bi
mu, kpaan ŋa binib bi ŋan ti doo na la.

12

Tite Uwumbər

1 Tə, n-yaayoonn na aanib bi nan gaa Uwumbər ki kii na wiir pam, ki gonn
timi, ki lik taah dii Uwumbər aasan pu na. Nima pu na, cha ti di tiwan nimək
leŋ timi na lii, ki di cha titunwanbir ti dii timi na, ki li kpa limər, ki li dii
Uwumbər aasan. 2 Cha ti li lik Yesu chee man. Waapəən pu le ti nan piin
ki gaa u ki kii. Waapəən mu pu, le ti ga tii u naadii, ki ti saa ndoon. Mpopiin
mu u ga nan kan mu na pu, le u jin falaa ni inimɔən ndəpuinkoo pu, ki lik
inimɔən ngbaan fam. Dandana wee le u ka Uwumbər aabərjal aaŋangii wəb.
3 Titunwanbirdam nan nan u, ki yii u. Le u nan kpa limər. Ni teer kina man,
aan ki taa cha nitaakpab yəl aan ni di waasan di lii. 4 Ni yii titunwanbir, le
ki pəəni nibaa ke ni taa lir; ni mu aa kee kpo nsanyaan ngbaan pu. 5 Ni suln
Uwumbər aah sur nimi pu na aa? U yin nimi waabim ki bui ke,
“Maabo, Uwumbər yaa sak si kan, ŋun mbaməm.
U yaa cha falaa pii si ke u chiin si kan,
taa cha aataakpab yəl.
6 Ba pu? Uwumbər sak binib bimək u gee bi na,
ki dar binib bi u ŋa bi waabim na məmək aatafal.”
7 Tə, naah ji falaa pu na, Uwumbər mək nimi nlan le na. U ŋa nimi ke binib
aah ŋani baabim pu na la. Ubo ubaa aa bi, kaa kan ntafadaan ute chee.
8 Uwumbər yaa kaa daa nitafal, ke waah dar waabim məmək aatafal pu na
kan, naa ye waabim, ni ye mbəmbim le u chee. 9 Titetiib bi ma timi na nan
dar titafal la, le ti pak bi. Nima le ni ŋan ke ti kii Tite Uwumbər u bi paacham
na aaməb ki jer kina, aan ki kan limafal. 10 Taah nan ye mbim buyoonn na,
titetiib nan dar titafal, baah gee pu na. Uwumbər ma kan, u dar titafal ke u
ŋa timi tinyoor, aan ti yakr waabimbin mu bi chain na la. 11 Buyoonn ti kan
ntafadaan na, ni wu la, naa ye mpopiin aawan. Binib mu yaa kan ntafadaan
kan, nee aapuwəb le bi kani nsuudoon ni mbimbinyaan.

Mməkm ni nsurm kpaam

12 Nima pu na, ni li yoor iŋaal i bak na man, ki li pəəni nitaakpab, 13 ki li
beenin dii nsan mu tok na, aan binib bi joo beeni na taa yenn; bi mu li dii
mbaməm.
14 Ni məmək pəə nibaa ki li kpa kiməbaan man, ki li bi chain. Unii umək
kaa ye chain na aan kan Tidindaan. 15 Ni li nyi man, ubaa taa lann Uwumbər
aanyoor. Ni li nyi man, ubaa taa cha usui li to, ki li muk nimi ki cha binib pam
yenn. 16 Ni li nyi man, ubaa mu taa gər kidagook. Ubaa mu taa lik Uwumbər
fam ke Esə aah nan ŋa pu na. Tijikaar pu, le u nan di ubopol aafaal kooh.
17 Nee aapuwəb na, u nan ki ban lifaal li ye Uwumbər aanyoor ngbaan na,
kaa kan. Waa nan ŋmaa kpeln waah nan ŋa pu na. U nan wii ki gaŋni ute ke
u ŋa Uwumbər aanyoor ŋa u pu. Le ute yii.

18 Tɔ, naa fuu ni dulnyaa wee ni aajool chee. Israel yaab nan fuu ni Sainai
aajool chee, ki kan lijool ngbaan gaal mmii ki kpa iŋmanyuu i bɔɔn ki bɔln
nima chee na. Bi nan ŋun kibuŋ ki daar na, 19 ki ŋun kakaan wii mpɔɔn
pu, ki ŋun nneel mu len mpɔɔn pu. Baah ŋun nneel ngbaan pu na, le bi gaŋ
Uwumbɔr ke u taa ki len bi chee tibɔr. 20 U nan bui bi ke kiwakork kibaa yaa
po meeh lijool ngbaan kan, bi mae ki ŋitakpal ki ti kpo. Nima le ijawaan nan
joo bi sakpen.* 21 Baah kan tiwan ni na nan kpa ijawaan pam. Moses mu nan
len ke ijawaan joo u sakpen, le uwon gbaa.†
22 Naa fuu ni lijool ngbaan chee. Ni fuu ni Sionn aajool chee la. Nima
chee le Uwumbɔr u ye limɔfadaan na aatiŋ bi. Kitiŋ ngbaan ye Jerusalem
la, ki bi paacham. Uwumbɔr aatuuntiib churbaka bi ki ponn ni. 23 Ni fuu
ni Uwumbɔr aabipolb bi aayimbil ŋmee paacham na aakuun chee la. Ni fuu
ni Uwumbɔr u ye binib mɔmɔk aabɔjir na chee. Ni fuu ni bininyaam aawiin
mu Uwumbɔr ŋa mu, mu ŋan ti doo na chee. 24 Ni fuu ni Yesu chee la. U pu, le
Uwumbɔr puu tipuupɔln tii timi. Uma Yesu aasin mu yaa ti pu na le ŋa timi
chain. Mu pu, le Uwumbɔr di cha pinn timi. Waasin ngbaan len tibɔr ti ŋan
jer Abel aasin aah nan len pu na.‡
25 Ni li nyi man, ki taa yii Uwumbɔr u len ni chee na. Buyoonn u nan sur
Israel yaab dulnyaa wee ni na, le bi yii, le u daa bitafal. Ti yaa yii Yesu u
nyan ni paacham ki nan sur timi na kan, u ga sil daa titafal. 26 N-yaayoonn
na waaneel nan cha kitiŋ deŋ. Dandana wee u puu tipuur ke u ga ki cha kitiŋ
ni paacham mɔk deŋ.§ 27 Waah len kina na, ni mɔk timi ke u ga deŋ waah
nan naan tiwan nimɔk na, ki nyan ni, ki cha tiwan ni kaan deŋ na. 28 Ti ga ji
nnaan mu ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Nima pu na, cha ti doon
Uwumbɔr, ki tun lituln li ga piir usui na tii u, ki li pak u, ki li san u ijawaan.
29 Ba pu? timi Aawumbɔr bi ke mmiigaal mu ji tiwan ni kaa ŋan na mɔmɔk
na la.*

13

Naah ga ŋa pu ki piir Uwumbɔr aasui na

1 Tɔ, ni li beenin gee tɔb man ke naabitiib na. 2 Ni li teer ki chann bicham
tichann. Binib bibaa nan chann Uwumbɔr aatuuntiib tichann, kaa nyi ke
Uwumbɔr aatuuntiib ye. 3 Ni teer man binib bi bi kiyondiik ni na, ke nimi le
aah bi ki ni na, ki teer man binib bi ji falaa na. Ba pu? ni mu bi tiwon tee ni
la.
4 Tɔ, chatiib ni puutiib, ni li nyi ke Uwumbɔr le di nimi kpaan, ki li pak
kina, ki taa gɔr kidagook man. Binib bi chuun bɔɔni na, ni binib bi chuun gɔr
kidagook na, Uwumbɔr ga ji bi tibɔr.
5 Ni taa cha ninimbil li man ŋimombil pu. Cha ninimbil gbiin naah kpa ni
na pu. Ba pu? Uwumbɔr ubaa le bui ke waan di cha si. Waan di si lii.* 6 Nima
pu le ti ga li kpa lipobil ki bui ke,
“Uwumbɔr ye maateter la. Maan san ijawaan.
Ubaa aan ŋmaa ŋa mi nibaa.”†
7 Ni teer man nimi aayidam bi tuk nimi Uwumbɔr aabɔr na, ki li teer
baamɔfal aah doo pu na, ki li beenin dii Yesu aasan ke baah nan dii pu na.
8 Yesu Kristo aa kpelni. Waah fe bi fen na pu na, u beenin bi kina le din, ki joo

* **12:20** : Lik Nnyam 19.12-13. † **12:21** : Lik Ikaal 9.19. ‡ **12:24** : Lik Mpiin 4.10. § **12:26** : Lik Hagai 2.6. * **12:29** : Lik Ikaal 4.24. * **13:5** : Lik Ikaal 31.6. † **13:6** : Lik Ilahn 118.6-7.

cha n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. 9 Ni taa dii mməkm yayan aabəŋ aabəŋ
ki yenn. Ni ŋan ke nisui doon Uwumbər aaterm pu, naa ye tijikaar pu. Binib
bi kɔ tijikaar tibaa ki ji tiken na, naa ŋa bi tinyoor.
10 Timi aatork aabimbiln le ye Yesu aadəpuinkoo. Juu yaab aatotoorb aan
ŋmaa ji timi aatork. 11 Bi yaa toor kitork kan, le baatotoorninkpel di nsin koo
ni chain aapepel ponn ni, titunwanbir pu. Le bi nyan tinann ngbaan kitiŋ
ponn ni ki di buen n-gbaan, bi ti di see mmii. 12 Nima pu le Yesu mu nan kpo
kitiŋ aagbaan, ke waasin finn tisui, ki ŋa timi chain. 13 Nima pu na, ti li cha
u chee n-gbaan nima, ki dii waasan, ki yakr u chee waanimɔɔn. 14 Tido u bi
dulnyaa wee ni na aan li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Ti ban tido u bi
dulnyaa u choo na ni la. 15 Yesu pu, cha ti pak Uwumbər n-yoonn məmək, ki
li dooni u waabulchinn pu. Nima le ye kitork ki tii u. 16 Ni teer man aan ki li
tun lituln li ŋan na, ki yakr naah kpa ni na tii təb man. Nima le ye kitork ki ga
piir Uwumbər aasui mbaməm na.
17 Ni li keei nimi aayidam aaməi man, ki taa kpak bi. Bitafal bi ni ponn ni,
ke ni dii Uwumbər aasan mbaməm. Bi nyi ke see bi mək Uwumbər baah nan
joo nimi pu na. Ni yaa keei baaməi kan, bi ga li kpa mpopiin, le ki joo nimi.
Ni yaa kaa keei baaməi kan, bi ga li kpa mpombiin, le ki joo nimi. Nima le
aan ŋa nimi tinyoor.
18 Ni li beenin mee Uwumbər ki tii timi. Ti nyi ke timi aalandak aa galn timi
tiwan nibaa pu. Ti ban ke ti li bi mbaməm n-yoonn məmək la. 19 M gaŋ nimi
ke ni li moo mee Uwumbər ki tii mi, ke u ter mi, aan m gir ni ni chee mala.

Kookoo aameel

20 Uwumbər nan fikr Tidindaan Yesu u ye waanib məmək aayidaan na
nkun ni. Waasin pu, le Uwumbər puu tipuupəln tii timi. Tipuur ngbaan ga li
bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. 21 Uwumbər, u tii timi nsuudoon na, toor
nimi aabimbin mbaməm, aan ni li ŋani waah gee pu na. Cha u ŋa nimi binib
bi ga piir usui na Yesu Kristo pu. Uma le yeh mpakm n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na. Amii.

Kookoo aabər

22 Nnaabitiib, m gaŋ nimi, ni li ji limər ki pel maah sur nimi kigbaŋ kee
ponn ni pu na. Maah ŋmee pu na, ni ye siib la. 23 M ban ke ni bee ke bi nan di
tina aabo Timoti di lii. U yaa fuu ni mala kan, m ni uma ga kan nimi.
24 Ni doon nimi aayidam məmək, ni Uwumbər aanib biken məmək tii timi.
Binib bi ye Itali aatiŋ aanib na dooni nimi.
25 Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ni məmək pu. Amii.

Kigbaŋ ki JEMS
ŋmee ki na

1 Min Jems, u ye Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo aatutunn na, m dooni
Uwumbər aanib bi yaa ki bi itingbaan məmək ni na.

Gaakii ni nlan

2 Nnaabitiib, ni yaa kan ntəŋ məmək aabəŋ kan, ni cha ni məmək li ye
mpopiin ni chee. 3 Ba pu? ni bee ke ni yaa kan ntəŋ, kaa koo mu ni kan,
nima le tii nimi limər. 4 Ni mu li nyi man ki li kpa limər ki ti saa naadoon, ki
taa di cha, aan ki li ye binib bi ŋan doo na, ki taa li kpa taani ubaa, ki taa lir.
5 Ni ponn ni ubaa yaa lann nlan kan, cha u mee Uwumbər, le u ga tii u; ba pu?
Uwumbər tii binib məmək sakpen, kaa jinni ubaa inimɔɔn. 6 U mu yaa mee
Uwumbər kan, u li pak ke u ga kan, ki taa joo beeni; ba pu? unii u joo beeni na
naahn ke libuln aah daar kan, nnyusakpem aanyunkpuŋ feei pu na. 7 Udaan
taa dak ke u ga kan nibaa Uwumbər chee. 8 Ulandak aa si tiwanbaan pu, u
saa labr, ki nya do, ki ti saa do la.

Igiin ni liwangol

9 Tɔ, Uwumbər aah nyuŋ tinaabitiib bi ye bigiim na, bi li kpa mpopiin.
10 Waah sunn tinaabitiib bi ye biwankpadam na taab na, bi mu li kpa
mpopiin; ba pu? bi ga jer ke mmopuun aah gbaar mala pu na. 11 Nwiin yaa
puu ki toŋ kan, le timoor ga yɔl, le mmopuun gbaar, kaa ki kpa kinyaan. Kina
le biwankpadam mu ga kpo, ki cha baawan məmək.*

Ntəŋ aabər

12 Tɔ, unii u kan ntəŋ ki kpa limər na, Uwumbər aanyoor bi u pu. Ba pu? u
yaa kan ntəŋ ki si mbaməm kan, u ga kan ipiin i ye limɔfal li Uwumbər nan
puu tipuur ke u ga tii binib bi gee u na. 13 Unii yaa kan ntəŋ kan, u taa len ke
Uwumbər le təŋ u; ba pu? Uwumbər aa gee titunwanbir, ki mu aa təŋni unii
ubaa. 14 Unii aakpeek yaa cha u ban ke u nya Uwumbər aasan ponn ni ki tun
usui aah gee pu na kan, nima le cha u kani ntəŋ. 15 Kikpeek yaa dek lipuul
kan, ki maa titunwanbir la; titunwanbir yaa chikr kan, ti maa nkun la.
16 Nnaabitiib bi m gee bi na, ni taa ŋmann nibaa. 17 Ipiin imək ŋan ki ye
mbaməm na nyan ni paacham la. I nyan ni Tite Uwumbər u nan naan iwiihn
imək bi paacham na chee la. Uma le aa kpelni ke nwiin ni uŋmal aah kpelni
pu na, kaa kpa mbəmbɔɔn. 18 U tii timi waabər ti ye mbamən na, ki ŋa timi
waabim. Waageehn le na. U ban ke ti jer waah naan tiwan ni məmək na.

Pel ki ŋa

19 Nnaabitiib bi m gee bi na, ni bee nimina la. Ni ŋan ke unii məmək li
gee ke u pel, ki taa len mala, ki taa gee liŋuul mala; 20 ba pu? binib aaŋuul
aa tun Uwumbər aatunyaan. 21 Nima pu na, ni di cha titunwanbir ni tiwan
nimək kaa ŋan na, ki li bi suuna, ki gaa tibər ti Uwumbər di ŋa nisui ni na;
tibər ngbaan ga gaa nimi lii.
22 Ni li ŋani waaməboln aah len pu na. Ni yaa pel, ki yaa kaa ŋani kan, ni
ŋmanni nibaa la. 23 Unii yaa pel tibər ngbaan ki yaa kaa ŋani taah len pu na
kan, u bi le ke unii u lik kinimbilikr ni, ki waa unimbil wɔb aah bi pu na.

* **1:11** : Lik Aisaya 40.6-7.

24 Ba pu? u kan unimbil wəb aah bi pu na, le ki siir. Libuul ngbaan ni le u
suln waah bi pu na. 25 Tə, unii yaa dakl lik nkaal mu ye mbaməm ki gaal timi
lir na, ki yaa beenin dii mu, ki yaa kaa ye unii u pel ki sulni na kan, ki ye
unii u ŋani mu aah len pu na kan, Uwumbər ga ŋa tinyoor ŋa udaan ngbaan
aatuln pu.
26 Unii yaa len ke u dii Uwumbər aasan, u yaa kaa chuu ulambil kan, u
ŋmanni ubaa la. Waa dii le na. Ni ye fam la. 27 Unii yaa ter nkpobim ni
bikpopiib baabər ni, ki yaa joo ubaa chain, ki di cha titunwanbir məmək kan,
uma le dii Tite Uwumbər mbaməm, ki bi chain Uwumbər aanimbil ni.

2

Taa pak ubaa ki jer uken

1 Nnaabitiib, ni tii Tidindaan Yesu Kristo u yeh mpakm na naadii la. Naah
tii u naadii pu na, ni taa pak ubaa ki jer uken. 2 Unii u ŋmaa salmaa aabəmbik
ki pee tiwanyaan na yaa koo naah dooni Uwumbər kidiik ki ponn ni na,
aan ugiin u pee tiwanchar na mu yaa koo ni kan, 3 ni yaa pak unii u pee
tiwanyaan na, ki bui u ke, “Kal do lijal li ŋan na pu,” ki bui ugiin ngbaan ke,
“Sil nima,” bee aa bui u ke, “Kal kitiŋ ntaa chee,” kan, 4 nima le mək ke ni kpa
imaagann, ki dak ilandak i kaa ŋan na ki ŋaŋni binib la.
5 Nnaabitiib bi m gee bi na, ni li pel man. Uwumbər nyan binib bi ye bigiim
dulnyaa wee ni na ke bi gaa u ki kii ki li ye biwankpadam u chee, ki ji nnaan
mu Uwumbər nan puu tipuur ke u ga tii binib bi gee u na. 6 Nimi le lik bigiim
fam. Bilabi muk nimi ki joo nimi tii bibəjirb? Naa ye biwankpadam aa?
7 Bima le seei Kristo u tii nimi waayimbinyaan na.
8 Uwumbər aanaan aakaal mu bi waagbaŋ ni na le ye ke, “Aa li gee aana
aabo ke saah gee aabaa pu na.” Ni yaa sil ŋani kina kan, nima le ŋan.* 9 Ni
mu yaa pak ubaa ki jer uken kan, ni tun titunwanbir la. Uwumbər aakaal
galn nimi ke ni bii mu la. 10 Unii yaa bii nkaal mubaa baanja kan, u bii ikaal
məmək le na. 11 Uwumbər u len ke “Taa gər kidagook” na, uma le len ke, “Taa
ku unii.” Aa yaa kaa gər kidagook, ki yaa ku unii kan, aa bii ikaal məmək le
na.† 12 Ni li nyi naah len pu na, ni naah tun lituln pu na; ba pu? Uwumbər ga
ji nimi tibər, nkaal mu gaal binib lir na aah dii pu na. 13 Unii u kaa san binib
kinimbaak na, Uwumbər ga ji u tibər, kaan san u mu kinimbaak. Unii u san
biken kinimbaak na, Uwumbər ga san u mu kinimbaak.

Li tun saagaakii aah mək pu na

14 Nnaabitiib, unii yaa len ke u gaa Yesu ki kii, u yaa kaa tun litunyaan kan,
ni kpa tinyoor aa? U yaa gaa Yesu ki kii kina kan, nima le ga cha u ŋmar aa?
15 Tina aabo ubaa yaa kaa kpa tiwanpeenkaan, kaa kpa tijikaar kan, 16 ni
ponn ni ubaa yaa bui u ke, “Uwumbər ter si, ki tii si tiwanpeenkaan, ki kpiin
si,” kaa tii u waah lann pu na kan, ni kpa tinyoor aa? 17 Aa yaa len ke aa gaa
Yesu ki kii ki yaa kaa tun litunyaan kan, ni ye yəli le na.
18 Unii yaa len ke, “Ubaa gaa Yesu ki kii la, ubaa mu tun litunyaan la,” m mu
ga bui u, “Aa yaa kaa tun lituln nyaan kan, saan ŋmaa len ke aa gaa Yesu ki
kii. Maatunyaan mu le ga mək si ke m gaa Yesu ki kii.” 19 Aa pak ke Uwumbər
baan le bi. Nima le ŋan. Kinimbəŋ mu pak kina, le ki san ijawaan pam. 20 Si
ujər, cha m tuk si, aa yaa len ke aa gaa Uwumbər ki kii, kaa tun litunyaan
kan, ni ye yəli la. 21 Tiyaaja Abraham nan tun litunyaan. Nima le nan mək
ke waabər ŋan Uwumbər chee; ba pu? u nan di ujapəən Aisak ki di paan

* **2:8** : Lik Liifai Yaab 19.18. † **2:11** : Lik Nnyam 20.13-14; Ikaal 5.17-18.

kitork aabimbiln paab, u di toor kitork tii Uwumbər. 22 Ni kan ke waah gaa
Uwumbər ki kii pu na, le u tun litunyaan. Waatunyaan ngbaan mək ke u gaa
Uwumbər ki kii mbaməm. 23 Le ni gbiin Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na ke,
“Abraham nan gaa Uwumbər aaməboln ki kii, kina pu na le Uwumbər gaa u
ke u ye uninyaan u chee.”‡ Le Uwumbər yin u ke ujə. 24 Ni kan ke Uwumbər
ga len ke unii aabər ŋan litunyaan pu, naa ye naadii baanja pu.
25 Kina le Rahab u nan ye upiidagoor na nan chann Josua aatutum tichann,
ki tuk bi ke bi dii nsan yayan aan baadim taa kan bi. Nima pu le waabər nan
ŋan Uwumbər chee.
26 Tiwon ti kaa kpa nwiin na, ti kpo le na, kina le naadii u kaa kpa litunyaan
na mu kpo.

3

Lilambil aabər

1 Nnaabitiib, bimməkb taa li wiir; ba pu? ni nyi ke timi bi ye bimməkb
na, Uwumbər ga ji timi tibər ki jer biken. 2 Ba pu? ti məmək yenni sakpen.
Unii yaa kaa yenni waabəlen ponn ni kan, uma le ye unibaməɲn, ki ga ŋmaa
chuu tiwon məmək ti taa ŋa bakaa. 3 Ti joo itangar ŋani itaan aaməi ni, ke i kii
tii timi. Le ti ga ŋmaa cha i dii taah ban pu na. 4 Lik inəsakpiin aah bi pu na. I
ye isakpiin la. Le libuln li pəə na daar i joo cha laah cha ni wəb na. Bi mu ki
joo tiŋəpann waatiir ŋaal i, ki cha i dii buŋəŋaab aah ban ni wəb na. 5 Kina le
lilambil mu ye tiwan waatiir tiwon ponn ni, ki puk tipupuk sakpen.
Lik, mmii waatiir aah ga ŋmaa wu kichoosakpeŋ pu na. 6 Le lilambil ye
mmii ki ye tiwan ni kaa ŋan na timi aawon ni, ki ga ŋmaa bii tiwon məmək,
ki wu binib aabimbin. Lilambil aamii nyan ni kinimbəŋ chee la. 7 Binib ga
ŋmaa tiŋ ipeel aabəŋ məmək, ni inyoon aabəŋ məmək, ni tiwan ni baar na
aabəŋ məmək, ni ijan aabəŋ məmək. Bi ga ŋmaa tiŋ ni məmək aabəŋ. 8 Ubaa
mu aan ŋmaa tiŋ lilambil. Li ye tiwan ni kaa ŋan, kaa fuur na, le ki gbii liluul.
9 Ti joo lilambil pak Tite Uwumbər, le ki ki joo li seei binib bi Uwumbər naan
bi aan bi naahn u na. 10 Buməb buchachaan ngbaan le pak Uwumbər, le ki
ki len tibəbir. Nnaabitiib, naa ŋan ke ni li ŋani kina. 11 Nnyun mu mə na, ni
mu kaa mə na, ga ŋmaa nya nnyunbun baan ni ii? 12 Likakaln ga ŋmaa lu
tikpasɔnn aa? Lichachar ga ŋmaa lu ŋikakanbil aa? Kina le nnyun mu diin na
ni mu mə na məmək aa ŋmaa li bi nnyunbubaan ni.

Nlan mu nyan ni paacham na

13 Tɔ, unii ubaa bi ni ponn ni ki kpa nlan ni ŋuntii ii? Ni ŋan ke waabim-
binyaan le mək ke u kpa. U li bi suuna, ki li kpa nlan, ki tun litunyaan.
14 Tɔ, lipiipoln ni kinikpakpak yaa bi nisui ni kan, ni taa li kpa kipupuk ke
ni kpa nlan, ki taa mən nnyaməɲ ki paan mbaməɲ pu. 15 Nlan mumina
aaboln aa nyan ni Uwumbər chee. Mu ye dulnyaa wee ni aalan la. Naa ye
Uwumbər Aafuur Nyaan aalan. Mu ye kinimbəŋ aalan la. 16 Ba pu? lipiipoln
ni kinikpakpak aah bi nin chee na, tijar ni lituln li kaa ŋan na məmək bi nima
chee la. 17 Le unii u kpa nlan mu nyan ni Uwumbər chee na, u bi chain, ki kpa
nsuudoon, ni mbimbisuuna, ki ŋun tii binib, ki kpa linimbaasaln sakpen, ki
tun litunyaan sakpen, kaa kpa imaagann, ki ye mbaməndaan. 18 Binib bi par
kijaak na le joo ni nsuudoon, ki ga kan tinyoor ti ye mbimbinyaan na.

4

Dulnyaa aajətiik

‡ **2:23** : Lik Mpiin 15.6.

1 Tɔ, butɔb ni kijaak ki bi nikaasisik ni na, ni nyan ni la chee? Naa ye nimi
aakpeek le jaa kijaak nisui ni ii? 2 Ninimbil man tiwan pu la, le naa kpa. Nima
le ni ku binib. Tiwan aakpeek bi nisui ni la, le naa ŋmaa kan ni, nima le ni
jaa kijaak, le ki to butɔb. Naah kaa mee Uwumbɔr ke u tii nimi na, nima le
naa kpa. 3 Ni mee Uwumbɔr ke u tii nimi tiwan ni kaa ŋan u chee na, nima
pu le naa kan. Ni mee u ki ban tiwan ni ga ku nimi aakpeek na la. 4 Ni di
Uwumbɔr lii a, ke upiidagoor aah di uchal di lii pu na. Naa nyi ke dulnyaa
aajɔtiik le ye Uwumbɔr aadiŋ aa? Nima pu na, unii u ban dulnyaa aajɔtiik na,
u ye Uwumbɔr aadin la. 5 Uwumbɔr Aagbaŋ len ke, “Unii yaa joo waawiin
dooni tiwan ki cha Uwumbɔr kan, Uwumbɔr kpa lipiipoln sakpen a.” Ni dak
ke ni len kina fam la aa? 6 Tɔ, Uwumbɔr tii timi nterm ki jer kina, le waagbaŋ
len ke, “Uwumbɔr yiil kalmbaanidam, le ki lik faar binib bi sunni bibaa taab
na.”*
7 Nima pu na, ni kii Uwumbɔr aamɔb man. Ni yii kinimbɔŋ man, le ki ga san
nya ni chee. 8 Ni foor malni Uwumbɔr man, le u mu ga foor mal nimi. Nimi
titunwanbirdam, di nimi aatunwanbir lii man. Nimi bi ban ni dii dulnyaa
aasan, ni Uwumbɔr aasan mu na, toor nisui man. 9 Ni li kpa mpombiin nimi
aatunwanbir pu, ki li wii. Cha nimi aalaar kpaln iwiil. Cha nimi aapopiin
kpaln mpombiin. 10 Ni sunn nibaa taab man Tidindaan aanimbiin ni, le u ga
nyuŋ nimi.

Ni taa galni tɔb man

11 Nnaabitiib, ni taa bii tɔb. Unii yaa bii una aabo ki yaa galn u kan, u bii
Uwumbɔr aakaal ki galn mu la. Aa yaa galn nkaal ngbaan kan, saa ye unii u
ŋani nkaal aah len pu na, aa ye unii u galni mu la. 12 Uwumbɔr baanja le ye u
tii timi nkaal na, ki ye nkaal Aadindaan, ki ye u ji binib tibɔr na. Uma baanja
le ga ŋmaa gaa timi lii, ki ga ŋmaa bii timi. Aa ye ŋma ki galn aaŋeen aatɔ?

Kipupuk aabɔr

13 Li pel man, nimi bi len ke, “Din, ke nibaakan fen, ti ga fe buen kitiŋ kibaa
ni, ki ti ŋa nima libiln libaa, ki daa tiwan, ki ŋa kitiirk ki kan tinyoor,” 14 naa
nyi tiwan ni ga fe ŋa fen na. Nimi aamɔfal bi kinye? Li naahn likpakpal li ŋub
siib ki ki kpaan woln na la. 15 Nimi aamɔfal aah bi kina na, nima le ni ŋan ke
ni len ke, “Tidindaan yaa kii kan, ti ga li bi, ki ŋa kina, ki ki ŋa kina.” 16 Le ni
tee kpa kalmbaani ki puk kipupuk. Ni yaa puk kipupuk kina kan, naa ŋan.
17 Nima pu na, unii yaa nyi lituln li ŋan na, kaa ŋani li kan, u tun
titunwanbir le na.

5

Biwankpadam aasurm

1 Nimi biwankpadam, ni li pel man. Ni li wii ki li kaani falaa u ga pii nimi na
pu. 2 Nimi aawankpal bii a. Ŋikpaambil moo nimi aakeken a. 3 Ni di ŋimombil
bil, le ŋi daŋ a. Ŋaah daŋ pu na, nima le mɔk ke nimi aabɔr bii a, ki ga ji
nimi aawon ke mmii na. Naah kuun liwankpal li wiir na bil na, ni kuun
ntafadaan mu wiir ki ga pii nimi kookoo aataadaal na la. 4 Ni ji bitutum bi
chee tijikaar tii nimi na pem pem, kaa pa bi. Le bi bi ki wii baapal pu. Le
Uwumbɔr Mpɔɔnsakpiindaan ŋun baah wii pu na. 5 Ni bi dulnyaa wee ni, ki
piir nisui, ki ŋani naah gee pu na mɔmɔk, ki kpiini nibaa ki filk sakpen a; ni
bi ke inaa i filk aan bi kɔr i na la. 6 Nimi le bii bininyaam ki ku bi, le baa kpa
mpɔɔn bi nyan bibaa nimi aaŋaal ni.

* **4:6** : Lik Ŋiyataŋak 3.34.

Limər ni limeel

7 Nnaabitiib, nima pu na, ni li kpa limər ki ti saa bundaln Tidindaan ga
gir ni na. Lik man, ukpaal aah kpa limər pu ki kii buyoonn waasaak ga nan
ŋa tijikaar nyaan na. U kpa limər ki kii unaalantaal ni utakuutaal aah ga
nan nu pu na. 8 Ni mu li kpa limər man, ki pɔɔk nitaakpab; ba pu? buyoonn
Tidindaan ga gir ni na peeni.
9 Nnaabitiib, ni taa ŋulni təb pu man aan Uwumbər taa ji nimi tibər. Ni gur
siib, u ga ji binib tibər. 10 Nnaabitiib, bibənabr bi nan len Uwumbər aayimbil
ni na, ni lik baah nan jin falaa ki kpa limər pu na, ni ye limək le ki tii nimi.
11 Binib bi kpa limər falaa ponn ni ki ti saa naadoon na, bima le ti len ke bi kan
Uwumbər aanyoor. Ni ŋun Job aah nan kpa limər falaa ponn ni pu na, ki kan
Uwumbər aah nan ter u pu falaa ngbaan aapuwəb na. Ni kan ke Uwumbər
kpa linimbaasaln sakpen, ki san binib kinimbaak.
12 Nnaabitiib, ni jer ni məmək na le ye ke ni taa puu nibaa pu. Ni taa puu
paacham pu, ki taa puu kitiŋ pu, ki taa puu tiwan nibaa pu. Ni po len ke
“Een,” bee “Aayii,” ki len mbaməŋ. Ni yaa po len kina kan, Uwumbər aan
daa nitafal.
13 Ni ponn ni ubaa yaa kpa falaa kan, u li mee Uwumbər. Ni ponn ni ubaa
yaa kpa mpopiin kan, u li gaa ilahn ki pak Uwumbər. 14 Ni ponn ni ubaa yaa
bun kan, cha u yin Yesu aanib aaninkpiib, ke bi dan ki nan mee Uwumbər
tii u, ki di nkpan meen u, Tidindaan aayimbil pu. 15 Bi yaa mee Uwumbər ki
pak ke u ga tii u laafee kan, mmeen ngbaan le ga cha ubun ngbaan pɔɔk, le
Tidindaan ga fiin u. U yaa tun titunwanbir kan, u ga di cha pinn u. 16 Nima
pu na, ni kpiir nimi aatunwanbir ki tuk təb, ki mee Uwumbər tii təb, aan u
tii nimi laafee. Unii u dii Uwumbər aasan mbaməm na yaa mee Uwumbər
linimaln kan, waameel kpa mpɔɔn sakpen. 17 Elaija nan ye unibən ke ti mu
aah ye pu na la. Le u mee Uwumbər linimaln ke utaal taa nu. Le ŋibin ŋitaa
ni iŋmal iloob utaal aa nan nun kitiŋ ngbaan ni. 18 Le u ki mee Uwumbər, le
utaal nun, le tijikaar ŋa.
19 Nnaabitiib, ni ponn ni ubaa yaa yenn mbaməŋ aasan chee kan, unii yaa
giin u mbaməŋ chee kan, 20 u bee ke unii u giin titunwanbirdaan waah yenn
pu na, u nyan waaməfal nkun ni la, ki cha Uwumbər di cha pinn titunwanbir
pam.*

* **5:20** : “ki cha Uwumbər di cha pinn titunwanbir pam” bee “ki biin titunwanbir pam pu”.

Njan aagbaŋ ki PIITA ŋmee ki na

1 Min Piita u ye Yesu Kristo aakpambal na le ŋmee kigbaŋ kee m tii
Uwumbɔr aanib bi ye biwɔwɔm dulnyaa wee ni, ki yaa ki bi Pontus aatiŋ ni,
ni Galasia aatiŋ ni, ni Kapadosia aatiŋ ni, ni Asia aatiŋ ni, ni Bitinia aatiŋ ni
na. 2 Tite Uwumbɔr nan nyan nimi waageehn pu, ki cha Waafuur Nyaan ŋa
nimi chain, ni li keei Yesu Kristo aamɔb, aan Uwumbɔr di cha pinn nimi Yesu
aasin pu. Uwumbɔr ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon pam.

Limakl li bi n-yoonn mɔmɔk na

3 Cha ti pak Uwumbɔr u ye Tidindaan Yesu Kristo Aate na; ba pu? u san
timi kinimbaak sakpen a, ki gir ma timi lelee, ki di timi ŋa waabim. U nan
fikr Yesu Kristo nkun ni. Nima le ti kpa limakl li bi n-yoonn mɔmɔk na. 4 Ti
mak ke ti ga sil kan tinyoor ti Uwumbɔr di siin paacham kiir timi na. Tinyoor
ngbaan aan ŋmaa bii, kaan ŋmaa wɔŋ, kaan doo. 5 Naah gaa Yesu ki kii na,
nima le Uwumbɔr aapɔɔn biin ni pu, ki ti saa buyoonn ni ga kan waah ga gaa
nimi lii mbamɔm pu na, kookoo aataadaal.

6 Nima le ni kpa mpopiin. Ni yaa po kpa mpombiin ni yunn siib dandana
wee, falaa aabɔŋ ponn ni kan, ni li kpa mpopiin; 7 ba pu? falaa ngbaan ga mɔk
ke ni gaa Yesu ki kii mbamɔm aan naa gaa. Naah gaa u ki kii pu na jer salmaa
u ga bii na. Bi joo salmaa pu mmii ponn ni ke bi lik ke u ŋan aan waa ŋan. Kina
le Uwumbɔr cha ni ji falaa ke u lik ke ni gaa u ki kii mbamɔm aan naa gaa.
Ni yaa gaa u ki kii mbamɔm kan, le ni ga kan mpakm ni nnyuŋ bundaln Yesu
Kristo ga nyan ubaa mpaan pu na. 8 Naa kee kan u, le ni gee u. Ninimbil aa
waa u dandana wee, le ni gaa u ki kii. Nima le ni kpa mpopiin sakpen, ki pak
Uwumbɔr, kaa ŋmaa len naah kpa mpopiin ki ti saa pu na. 9 Naah gaa Yesu ki
kii na, le u gaa nimi lii.

10 Tɔ, n-yaayoonn na aabɔnabtiib bi nan tuk binib Uwumbɔr aah ga ter
nimi pu na, nan dakl lik mbamɔm, ki ban ke bi bee Uwumbɔr aah ga ŋa pu
ki gaa binib lii na. 11 Le Kristo Aafuur Nyaan mu nan bi bibɔnabr ngbaan
ponn ni na mɔk bi ke uma Kristo ga ji falaa, le ki nin kan nnyuŋ falaa ngbaan
aapuwɔb. Le bi nan ban bi bee ke ulau ga ji falaa ngbaan, ki ban bi bee
buyoonn u ga ji falaa ngbaan na. 12 Le Uwumbɔr nan mɔk bi ke baah len
tibɔr ti na, baa len ke bi ter bima bibaa, bi len ke bi ter nimi la. Le ni ŋun
tibɔr ngbaan dandana wee. Uwumbɔr cha Waafuur Nyaan nyan ni paacham
ki tii binib mpɔɔn bi tuk nimi tibɔnyaan tee. Tibɔnyaan timina le Uwumbɔr
aatuuntiib ban ke bi bee taatataa.

Ni li bi chain man

13 Nima pu na, ni li dak ilandak i ŋan na, ki li chur nibaa, ki li kpa limakl
n-yoonn mɔmɔk; ba pu? Yesu Kristo yaa nyan ubaa mpaan pu kan, u ga ŋa
tinyoor ŋa ni pu la. 14 Ni li keei Uwumbɔr aamɔb. Buyoonn naa nan kee nyi
nsan mu ŋan na, le ni nan dii nisui aah gee pu na. Ni taa ki dii kina. 15 Cha
nimi aabimbin mɔmɔk li bi chain, ke Uwumbɔr u yin nimi na aabimbin aah
bi chain pu na. 16 Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke Uwumbɔr bui nimi, “Min
Uwumbɔr bi chain la; nima pu na, ni mu li bi chain man.”*

* **1:16** : Lik Liifai Yaab 11.44-45; 19.2.

17 Ni yaa mee Uwumbɔr kan, ni yin u ke Nite la. Nima pu na, ni li san u
buyoonn ni bi na; ba pu? waa pak ubaa ki jer uken. U ga ji binib mɔmɔk
aabɔr baah tun pu na. 18 Niyaajatiib nan bi mbimbin yɔl yɔl ponn ni. Ni nyi
ke u gaa nimi lii ki nyan nimi mbimbin ngbaan ponn ni. Naa ye tiwan ni ga
bii ke ŋimombil na, le u di pan ki gaa nimi lii. 19 U nan di Kristo aasin mu jer
ŋimombil na le gaa nimi lii; uma Yesu nan di ubaa toor kitork ki tii Uwumbɔr,
ki bi ke upihbo nyaan u kaa kpa iween ibaa na. 20 Uwumbɔr aa nan kee naan
dulnyaa le ki nyan Kristo ke u li ye kitork ngbaan. Naah nan ŋeer na, le u dan
dulnyaa wee ni, nimi pu. 21 U pu, le ni gaa Uwumbɔr ki kii. U nan fikr u nkun
ni ki nyuŋ u. Nima pu le ni gaa Uwumbɔr ki kii ki kpa limakl.
22 Ni kii Uwumbɔr aabɔr ti gbii na la. Nima le cha nimi aabimbin bi chain.
Le ni sil gee ninaabitiib. Nima pu na, ni li beenin gee tɔb mbamɔm. 23 Bi ma
nimi lelee la. Naa ye unibɔn u ga kpo na le ma nimi lelee. U ma nimi na aan
kpo. Uwumbɔr di waamɔboln li kpa limɔfal ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na le gir ma nimi lelee. 24 Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke,
“Binib mɔmɔk bi ke timoor na la.
Baanyaan bi ke mmopuun na la.
Timoor yɔl mala, le mmopuun mu gbaar,
25 Uwumbɔr aamɔboln ma ga li bi
ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”†
Limɔboln ngbaan le ye tibɔnyaan ti bi tuk nimi na.

2

Ni taa ki tun titunwanbir man

1 Nima pu na, ni taa ki li kpa kinananŋ, ki taa ki ŋmanni tɔb, ki taa li ye binib
bi ŋmanni ke bi ŋan na, ki taa li kpa lipiipoln, ki taa li bii binib. 2-3 Nimi nibaa
lik ki kan Tidindaan aah kpa tiŋann pu na. Nima pu na, ni li ban Uwumbɔr
aamɔbon ke ubopɔɔn aah ban mbiin pu na. Uwumbɔr aabɔr gbii, ki ga ter
nimi ke ni moo dii waasan mbamɔm, ki ŋmar.
4 Dan Tidindaan u ye limɔfadaan na chee man. U naahn litakpal li
bidimaab yii li na la. Le Uwumbɔr lee u ke u ŋan sakpen. 5 Ni mu bi ke
ŋitakpal ŋi kpa limɔfal na. Uwumbɔr di nimi maa lidichal ke Waafuur Nyaan
li bi li ni. U ban ke ni li ye uma ubaa aatotoorb, ki li tun waatuln, Waafuur
Nyaan aapɔɔn pu. Yesu Kristo pu, le u ga gaa nimi aatuln ngbaan. 6 Uwumbɔr
Aagbaŋ len ke,
“Lik, m lee litakpal li ŋan na ki di bil Sionn aatiŋ ni.
M di litakpal ngbaan ki di siin kaaləlɔŋ ni,
le unii umɔk gaa u ki kii na aan ji inimɔɔn.”*
7 Nimi bi gaa u ki kii na, u ŋan ni chee sakpen la. Le binib bi kaa gaa u ki kii
na, bi li nyi ke Uwumbɔr Aagbaŋ len ke,
“Litakpal li bidimaab yii li na,
lima le ye litakpajal,”†
8 ki ki len ke,
“Binib bibaa ga gbeer litakpal ngbaan ki lir.
Litakpal ngbaan pu le bi ga lir.”‡
Baa kii Uwumbɔr aabɔr; nima le cha bi lir, waah siin bi pu na.
9 Tɔ, nimi bi gaa Uwumbɔr ki kii na le ye waanileekaam. Ni ye Uwumbɔr
u ye Ubɔrkpaan na aatotoorb, ki ye litimbol li bi chain na, ki sil ye Uwumbɔr

† **1:25** : Lik Aisaya 40.6-8. * **2:6** : Lik Aisaya 28.16. † **2:7** : Lik Ilahn 118.22. ‡ **2:8** : Lik Aisaya 8.14-15.

aanib. U lee nimi ke ni li tuk binib waah ŋan sakpen pu na; ba pu? u nyan nimi mbəmbəən ni, ki di koon waawiihn mu ŋan sakpen na ni. 10 N-yoonn mbaa naa nan ye Uwumbər aanib. Dandana wee ni ye Uwumbər aanib la. N-yoonn mbaa Uwumbər aa nan san nimi kinimbaak. Dandana wee u san nimi kinimbaak.

Uwumbər aatutum

11 Maanigeekaab, ni ye biwəwəm ni bisachum dulnyaa wee ni la. Nima pu na, m gaŋ nimi, ni taa kii nisui aah gee pu na; ba pu? nisui aah gee pu na kiir nimi Uwumbər aasan ni. 12 Ni bi binib bi kaa dii Uwumbər aasan na aakaasisik ni la. Ni li tun lituln li ŋan na bi chee. Le bi yaa bii nimi ke ni ye bakadam kan, nimi aatunyaan chee bi ga kan ke ni ŋan. Nima le ga cha bi nyuŋ Uwumbər bundaln u ga ji binib tibər na.

13 Tə, ni li keei nimi aaninkpiib məmək aaməi Tidindaan pu. Ni li keei nimi aabərkpaan u joo binib məmək na aaməb. 14 Waah kaan bininkpiib ntim ni na, ni li keei bi mu aaməi. Ba pu? u kaan bi ke bi daa binib bi tun lituln li kaa ŋan na aatafal, ki ban ke bi pak binib bi tun lituln li ŋan na. 15 Uwumbər ban ke ni tun litulnyaan aan ki cha bijərb bi kaa nyi nibaa ki bii nimi na ŋmin la. 16 Ni bi nibaa pu la. Nima le aa tii nimi nsan ke ni li chuun ŋani bakaa. Ni li bi ke Uwumbər aatutum aah ba ga li bi pu na. 17 Ni li pak binib məmək, ki li gee binib bimək dii Yesu aasan na, ki li san Uwumbər, ki li pak ubərkpaan na.

Yesu Kristo aafalaa aaməkl

18 Binib bi ye binaagbiib ni ponn ni na, ni li pak nidindatiib mbaməm, ki li keei baaməi. Bi yaa ye binibaməm, bee bi ti ki ye bakadam kan, ni li pak bi. 19 Unii u kaa ŋa nibaa na, bi yaa ŋa u falaa aan u yaa ji limər Uwumbər pu kan, nima le ŋan Uwumbər chee. 20 Bi yaa gbaa nimi, nimi aatunwanbir pu aan ni yaa ji limər kan, nima le aan cha ubaa pak nimi. Ni mu yaa kan falaa nimi aatunyaan pu, ki yaa ji limər kan, nima le ga piir Uwumbər aasui. 21 Ba pu? Uwumbər yin nimi bi dii u na ke ni li ji falaa; ba pu? Kristo mu nan jin falaa ni pu. Nima le ye liməkl ki tii nimi, ke ni li dii waataabuu. 22 Waa nan ŋa titunwanbir aatuln libaa, ki mu aa nan mən nnyaməŋ mubaa.§ 23 Baah seei u na, waa giin sii bi. Waah jin falaa na, waa len ke u ga teen bi. U di ubaa ŋa Uwumbər u ji tibər məmək mbaməm na aaŋaal ni la. 24 U nan kpo ndəpuinkoo pu timi aatunwanbir pu, ki sil timi aasisiiyaan ki gaa timi aatafadaan. Nima pu na, ni di titunwanbir məmək lii, ki li dii mbimbin mu ŋan na. Waah gaa tigbar ti na pu, le Uwumbər tii nimi laafee. 25 Ni nan bi ke ipiih i yenn na, le dandana wee, ni gir ni Kristo chee. U kpaa nimi ke upihkpaal aah kpaa ipiih pu na, ki kii nimi aaməfal.

3

Puutiib ni chatiib aabər

1 Bipiib, ni li keei nichatiib aaməi. Ni yaa keei baaməi, aan chatiib yaa bi, kaa kii Uwumbər aabər kan, nibaakan bi ga gaa u ki kii nimi aabimbinyaan pu. Hali ni yaa kaa len tibaa kan, 2 bi ga kan ke ni san Uwumbər ki kpa mbimbin mu bi chain na. 3 Bipiib, tiwan ni ga cha ni li ŋan na aa ye tiyikpir ti buu na, kaa ye nleen mu kpa kidaak na, kaa ye tiwanpeenkaan nyaan. 4 Tiwan ni ga cha ni li ŋan na le ye mbimbin mu ŋan na. Ni yaa kpa mbimbin suuna kan, nima le ye kinyaan ki kaan fir, ki ŋan sakpen Uwumbər chee na. 5 N-yaayoonn na aapiib bi nan bi chain ki kpa limakl Uwumbər pu na,

§ **2:22** : Lik Aisaya 53.9.

nan keei bichatiib aaməi, nima le nan cha bi kpa kinyaan ki nan ŋan binib chee. 6 Sara nan ŋani kina la. U nan keei uchal Abraham aaməb, ki yin u ke udindaan. Ni yaa tun lituln li ŋan na, ki yaa kaa san ijawaan ibaa Uwumbər aasan ni kan, ni kpaln Sara aabisatiib la.

7 Bijab, ni mu li nyi naah joo nipuutiib pu na. Bipiib aa kpa mpəən ke bijab aah kpa pu na, nima na, ni li pak bi; ba pu? nimi ni bima le ga kpaan kan Uwumbər aapiin i ye liməfal li kaa kpa ndoon na. Ni li joo bi mbaməm, nimi aameel taa ŋa yəli.

Ji mbimbinyaan aafalaa

8 Kookoo aabər le ye ke ni məmək li kpaan kiməbaan, ki cha nitafal li bi təb ni, ki li gee təb ke naabitiib na, ki li san təb kinimbaak, ki sunn nibaa taab.
9 Binib yaa ŋa nimi bakaa kan, ni taa teen bi. Bi yaa sii nimi kan, ni taa sii bi ki teen. Ni bui bi ke, “Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ni pu;” ba pu? Uwumbər yin nimi ke u ŋa tinyoor ŋa ni pu la. 10 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
“Unii yaa ban ke u li kpa mpopiin, ni mbimbin mu mə na kan,
u taa ki len tibəbir, ki taa ki məni inyaməŋ,
11 ki taa ki tun lituln li kaa ŋan na;
u tun lituln li ŋan na,
ki li ban nsuudoon linimaln;
12 ba pu? Tidindaan Uwumbər aatafal bi bininyaam ni,
ki ŋun baameel n-yoonn məmək,
le ki yiil binib bi tun titunwanbir na.”*

13 Tə, ninimbil yaa man lituln li ŋan na pu kan, ubaa ga ŋa nimi bakaa aa?
14 Ni mu yaa kan falaa lituln li ŋan na pu kan, Uwumbər aanyoor bi ni pu la. Ni taa san unii ubaa ijawaan, ki taa cha ilandak li joo nimi.† 15 Ni li pak Kristo nisui ni, ki di u ŋa Nidindaan. Ni li gor n-yoonn məmək, unii yaa nan baa nimi kan, ni ga ŋmaa tuk u naah kpa limakl pu na. Ni tuk u suuna, ki pak Uwumbər. 16 Ni li ŋani ni ŋan na n-yoonn məmək, le naah dii Kristo mbaməm ki kpa mbimbin mu ŋan na na, nima le ga cha inimaən chuu binib bi sii nimi ki len nimi tibəbir na. 17 Ni yaa ye Uwumbər aageehn ke aa ji falaa litunyaan pu kan, ni soor ni aa ji falaa titunwanbir pu. 18 Ba pu? Kristo ubaa nan kpo nfum mbaa timi aatunwanbir pu. Kristo u ye uninyaan na nan kpo timi bi ye tiniwanbir na pu, ke u di ti ni Uwumbər kpaan. Bi nan ku waawon, le Uwumbər Aafuur Nyaan tii u liməfal, 19 le u nan buen ki ti len tibənyaan binib aawiin i bi kiyondiik ni, kitekpiitiŋ ni na chee. 20 Bi nan bi Nowa aayoonn, kaa nan kii Uwumbər aaməb, le u nan jin limər bi pu, ki kii n-yoonn mu Nowa nan ti kpii buŋəb doo na. Binib biniin baanja le nan koo buŋəb ngbaan ni, le ki ŋmar nnyun pu. 21 Nnyun ngbaan le ye baah muini binib nnyun ni na aaməkl. Dandana wee, bi yaa muin nimi nnyun ni kan, ni ŋmar a; ba pu? Yesu Kristo nan fikr nkun ni. Nima le cha ni ŋmar. Bi yaa muin nimi nnyun ni kan, naa ye ke bi fu nimi aawon nnyun tiwon aajəŋ pu la. Ni ye ke ni di titunwanbir di lii, ki puu tipuur ke ni ga dii Uwumbər. 22 Yesu Kristo nan buen paacham ki ti bi Uwumbər aaŋangii wəb. Le Uwumbər di waatuuntiib, ni paacham yaab, ni kinimbəŋ ni kaapəən məmək ŋa Yesu Kristo aaŋaal ni.

4

1 Tə, Kristo aah nan joo unibən aawon na, u nan jin falaa. Nima pu na, ni mu kii ke ni ga ji falaa man, ke waah nan kii pu na. Waah nan jin falaa tiwon ponn ni pu na le u nan kuln titunwanbir. 2 Nima pu na, naah laa bi dulnyaa

* **3:12** : Lik Ilahn 34.12-16. † **3:14** : Lik Aisaya 8.12.

wee ni na, ni taa ki kii nisui aah gee pu na, ni li keei Uwumbɔr aah gee pu na. 3 Ni nan tun titunwanbir n-yoonn mu jer na; ni ŋeer kina. Ni nan ŋani ke binib bi kaa nyi Uwumbɔr na aah ŋani pu na, ki dii bipiib, ki dii tiwan ni kaa ŋan na aakpeek, ki nan kuuni tɔb ki nyun ndaan gbii, ki tun lituln li kaa ŋan na, ki dii ŋiwaa ŋi sukr ponn ni na. 4 Naah kaa ki kpaani titunwanbirdam ngbaan chee ki ŋani kina na, ni gar bi la, le bi seei nimi. 5 Bi ga sil Uwumbɔr aanimbiin ni ki len baah tun pu na. U gor ke u ji binib bi fu na, ni binib bi kpo na tibɔr. 6 Nima le cha bi nan tuk binib bi kpo na Uwumbɔr aabɔnyaan tee. Bi nan kpo ke unibɔn mɔk aah kpo pu na. Le bi nan tuk bi Uwumbɔr aabɔnyaan tee, ke bi kan nsan ki gaa u ki kii aan baawiin kan Uwumbɔr aamɔfal ki li bi u chee.

Ni li ye Uwumbɔr aatutunyaam

7 Tɔ, ni gur siib le tiwan mɔmɔk ga doo. Nima pu na, ni li kpa laasaab, ki chur nibaa, ki mee Uwumbɔr. 8 Tiwan ni jer tiwan mɔmɔk na le ye ke ni li gee tɔb mbamɔm; ba pu? aa yaa gee unii kan, aa ga di cha pinn u titunwanbir pam. 9 Ni li channi tɔb tichann ki taa ŋulni. 10 Uwumbɔr tii ni mɔmɔk Waafuur Nyaan aapiin la. Waah tii nimi ipiin aabɔŋ aabɔŋ na, ni di ipiin ngbaan ter biken. 11 Uwumbɔr yaa tii unii ipiin ke u len Uwumbɔr aabɔr kan, u teer ke ni ye Uwumbɔr aabɔr le u len. Uwumbɔr yaa tii unii ipiin ke u ter biken kan, u li ter bi Uwumbɔr aah tii u mpɔɔn pu na. Ni li nyuŋni Uwumbɔr tiwan mɔmɔk ni, Yesu Kristo pu. Uma le yeh mpakm ni mpɔɔn n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Yesu Kristo aadidiliib aah ji falaa pu na

12 Njɔtiib bi m gee bi na, ni ji falaa u wu sakpen na la. Ni taa dak ke ni ye tiwachann la. Uwumbɔr cha ni ji falaa ke u lik nimi aabimbin aah bi pu na la. Ni taa cha ni gar nimi. 13 Ni li kpa mpopiin; ba pu? ni yaa ji falaa u Kristo nan jin na kan, ni ga li kpa mpopiin sakpen bundaln u ga gir ni ki nan mɔk waah nyuun pu na. 14 Bi yaa sii nimi Kristo aayimbil pu kan, Uwumbɔr aanyoor bi ni pu la; ba pu? Uwumbɔr Aafuur Nyaan mu ŋan sakpen na bi ni ni. [Bima le seei Kristo, le nima pak u.] 15 Le ni ponn ni ubaa yaa jin falaa linikul pu, bee kinaayuk pu, bee baka baka pu, bee libɔbaln pu kan, nima aa ŋan. 16 Tɔ, unii yaa jin falaa Yesu Kristo aasan pu kan, u taa cha inimɔɔn li joo u. U li pak Uwumbɔr waah ye Yesu Kristo yoo na pu.

17 Ni ŋeer Uwumbɔr piin ki ji binib tibɔr. U ga puen ji waanib le tibɔr, le ki nin ji biken tibɔr. U yaa puen ji timi waanib tibɔr kan, binib bi kaa kii waabɔnyaan na aabɔr ga doo kinye? 18 Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke,
“Ni yaa pɔɔ bininyaam ŋmar kan,
titunwanbirdam bi kaa pak Uwumbɔr na
ga tee ŋa kinye ki ŋmar?”*
19 Nima pu na, unii yaa ji falaa Uwumbɔr aageehn pu kan, u li tun lituln li ŋan na, ki di ubaa ŋa Uwumbɔr u nan naan u ki ye mbamɔndaan na aaŋaal ni.

5

Uwumbɔr aanib aabimbin

1 Tɔ, m ye Yesu aanib aaninkpel, ki nan kan Kristo aah jin falaa pu na, ki tuk binib kina. M mu ga ji waamɔɔn mu ga nya mpaan pu na. Nima pu na, m gaŋ nimi bi ye Yesu aanib aaninkpiib na, 2 ni li ter Uwumbɔr aanib bi bi nido na, ke upihkpaal aah lik waapiih pu na. Ni taa ter bi limukl aaterm. Ni li ter bi nimi aageehn, Uwumbɔr aah ban pu na. Ni taa ter bi ŋimombil pu, ni

* **4:18** : Lik Ŋiyataŋak 11.31.

li ter bi ni mpopiin. 3 Uwumbɔr di bi ŋa niŋaal ni la. Ni taa ŋani ke naah ye
bidindatiib le na. Cha nimi aabimbinyaan mɔk bi baah ga dii pu na. 4 Ni yaa
ŋani kina kan, buyoonn upihkpaaninkpel ga gir ni na, ni ga kan lipal li mɔ
sakpen ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
5 Nimi bi kaa por na, ni li keei binib bi kpeln nimi na aamɔb. Ni mɔmɔk li
sunni nibaa taab, ki li ter tɔb. Ba pu? Uwumbɔr Aagbaŋ len ke, “Uwumbɔr
yiil kalmbaanidam, le ki lik faar binib bi sunni bibaa taab na.”* 6 Nima pu
na, ni li sunni nibaa taab, Uwumbɔr u yeh mpɔɔn mɔmɔk na aaŋaal ni. Le ni
yaa nan ŋeer kan, u ga nyuŋ nimi. 7 Limukl limɔk muk nimi na kan, ni di li
mɔmɔk ŋa Uwumbɔr aaŋaal ni; ba pu? utafal bi ni ni.
8 Ni li kpa laasaab ki li nyi; ba pu? kinimbɔŋ ki ye nimi aadin na chuun
gonni, ki ban ke ni di Uwumbɔr aasan lii. Ki bi ke uchinn u chuun tar, ki ban
unii u ki ga chuu ki ŋmɔ na la. 9 Ni yii u man. Ni gaa Uwumbɔr ki kii mbamɔm
man, ki taa di cha. Ni nyi ke ninaabitiib bi bi dulnyaa wee ni na mu bi ji falaa
ke naah ji pu na la. 10 Ni yaa ji falaa ni yunn siib kan, Uwumbɔr ga ter nimi,
ki tii nimi mpɔɔn ni li dii u mbamɔm, ki taa gir puwɔb. Ba pu? nterm mɔmɔk
nyan ni uma le chee. U nan yin nimi Kristo pu, ke ni nan ji waamɔɔn n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na. 11 Uma le yeh mpɔɔn mɔmɔk n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na. Amii.

Kookoo aadoon

12 Tɔ, m nyi ke Silfanus, u ye tina aabo na, bi mbamɔm la. Uma le ter mi le m
ŋmee kigbaŋ waatiir kimina tii nimi ki pɔɔk nitaakpab, ki tuk nimi mbamɔn
ke maah ŋmee pu na le ye Uwumbɔr aabɔr, ki ye mbamɔn. Ni taa di ti lii.
13 Yesu aanib bi bi Babiloŋ aatiŋ ni na dooni nimi. Bi ye binib bi Uwumbɔr
nyan bi na. Maabo Mak mu dooni nimi. 14 Ni li dooni tɔb ke binib bi gee tɔb
na.
Uwumbɔr tii nimi bimɔk ye Kristo yaab na nsuudoon.

* **5:5** : Lik Ŋiyataŋak 3.34.

Lelee aagbaŋ ki PIITA ŋmee ki na

1 Min Simonn Piita u ye Yesu Kristo aakpambal ni waatutunn na le ŋmee
kigbaŋ kee m di tii nimi bi gaa timi Aawumbər Yesu Kristo u gaal timi lir na
ki kii na. Waah ŋan sakpen pu na le u cha ni gaa u ki kii ke ti mu aah nan gaa
u ki kii pu na. 2 Naah nyi Uwumbər ni Tidindaan Yesu pu na, bi ŋa tinyoor ŋa
ni pu ki tii nimi nsuudoon pam.

Uwumbər aah nyan timi ki yin timi pu na

3 Waapəənsakpiin pu, le u tii timi tiwan nimək ga ter timi ke ti kan liməfal
ki dii u mbaməŋ na. Taah nyi u pu na, nima le cha u tii timi. U nan mək
timi ke u ŋan sakpen, ki kpa mbimbinyaan, ki yin timi ke ti dii u, 4 ki puu
tipuur ti ŋan sakpen na tii timi. Binib kpa iniman la. Nima le titunwanbir
bi dulnyaa wee ni. Ni yaa gaa Uwumbər aah puu tipuur ti na kan, ni ga nya
titunwanbir ngbaan ni, ki gaa Uwumbər aabimbin. 5 Nima pu na, naah gaa
Yesu ki kii pu na, ni li pəəni nibaa ki li kpa mbimbinyaan, ki di kpee ni pu; ki li
kpa nlan ki di kpee mbimbinyaan pu; 6 ki chuu nibaa ki di kpee nlan pu; ki li
kpa limər ki di kpee chuumbaa pu; ki li san Uwumbər ki di kpee limər pu; 7 ki
li ŋani ninaabitiib tibulchinn ki di kpee Uwumbər aasam pu; ki li gee təb, ki
di kpee tibulchinn pu. 8 Nimi aabimbin yaa moo bi kina mbaməm kan, nima
le ga cha ni bee Tidindaan Yesu Kristo mbaməm, ki tun waatuln sakpen, ki
ŋa tinyoor tii u. 9 Unii u lann mbimbin ngbaan aaboln na kan, u jəb la. U suln
ke Uwumbər nan finn u ki nyan titunwanbir ti nan bi usui ni na.

10 Nnaabitiib, Uwumbər aah nyan nimi ki yin nimi pu na, ni li pəəni nibaa
ki cha nimi aabimbinyaan li mək ke ni sil ye waanib. Ni yaa ŋa kina kan,
naan lir. 11 Uwumbər ga tii nimi nsan ke ni koo Tidindaan Yesu Kristo u gaal
timi lir na aanaan mu ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na ni.

12 Nima pu le m ga li teer nimi tibər timina n-yoonn məmək. Ni ŋun ti, ki
nyi ti, ki joo ti mbaməm. 13 M mu dak ke ni ŋan ke m li teer nimi, ki fiin nimi
aalandak, maah laa bi tiwon tee ni buyoonn na. 14 M nyi ke naan yunn, le
m ga di tiwon tee lii, Tidindaan Yesu Kristo aah nan tuk mi pu na. 15 Le m ga
pəək mbaa ki tii nimi kigbaŋ ki ga li teer nimi tibər tee n-yoonn məmək, ki joo
cha maakundaal aapuwəb na.

Binib bi aanimbil kan Yesu Kristo aah wiin chain pu na

16 Ti nan tuk nimi ke Tidindaan Yesu Kristo kpa mpəən sakpen ki ga ki gir
ni. Taah tuk nimi pu na aa ye itiin. Ti gbii la. Tinimbil kan waah kpa mpəən
sakpen pu na. 17 Ti nan bi u chee buyoonn Tite Uwumbər nan pak u ki nyuŋ
u na. Uwumbər aaneel nan nyan ni paacham nin chee wiin chain na, ki bui
ke, “Njapəən u m gee u na sɔ. Nnimbil gbiin uma la.”* 18 Timi tibaa nan ŋun
nneel ngbaan nyan ni paacham, buyoonn ti nan bi u chee Uwumbər aajool
paab na.

19 Nima le mək timi ke Uwumbər aabənabtiib aah nan len Yesu aabər pu
na, bi len mbaməŋ la. Ni ŋan ke ni kii baah len pu na. Baaliin bi ke karyaa u
wiin mbəmbəən ni na aah bi pu na. I ga woln ninimbil ki ti saa buyoonn Yesu
Kristo ga gir ni ki nan woln ninimbil mbaməm na. 20 Tibəkpaan le ye ke ni

* **1:17** : Lik Matiu 17.1-5; Mak 9.2-7; Luk 9.28-35.

li nyi ke Uwumbər aabənabr aaliin ibaa aa ye bima bibaa aalandak le bi joo ŋmee. 21 Naa ye bima bibaa aageehn pu le cha bi len. Bi nan len Uwumbər
Aafuur Nyaan aah cha bi len pu na.

2

Biŋmaŋmannim aabər

1 Biŋmaŋmannim mu nan bi Israel yaab ponn ni n-yoonn ngbaan, ki ŋmanni ke bi ye Uwumbər aabənabr la. Le biŋmaŋmannim ga li bi ni mu ponn ni, ki ga li looni ki mək nimi nnyaməŋ aaməkm mu ga bii nimi na. Hali bi ga yii Tidindaan u nan gaa bi lii na. Nima pu le Uwumbər ga daa bitafal mbaməm mala. 2 Binib pam ga dii baasanwanbir ngbaan. Bi pu le binib ga sii mbaməŋ aasan na. 3 Bi ga li kpa iniman ki ga ŋmann nimi, ke bi ji nimi. Ni yunn le Uwumbər nan puun len ke baabər bii. Naan yunn le u ga daa bitafal.

4 Hali Uwumbər aatuuntiib bi nan tun titunwanbir na, Uwumbər aa nan di cha bi, u daa bitafal la. U buu bi idəribi, ki di bi lii mmii mu kaan junn na ni, mbəmbəən ni, bi li bi nima ki ti saa bundaln u ga ji bi tibər na. 5 Waa nan di cha dulnyaakpok aanib mu. U nan cha nnyun jin dulnyaakpok, ki kuln binib bi kaa san u na; ki gaa Nowa u nan mooni waabənyaan na lii; ki gaa binib bilole lii ki kpee Nowa pu. 6 Tɔ, Uwumbər nan bii Sodom ni Gomora aatim ki cha mu kpaln nfatan, ki kuln ntim ngbaan aanib. Ni ye liməkl la, le ki mək titunwanbirdam Uwumbər aah ga daa bitafal pu na. 7 U nan gaa Lot lii; ba pu? u nan ye uninyaan; le titunwanbirdam na aah tun tijəŋ aatuln pu na, ni muk u sakpen a. 8 Uninyaan ngbaan nan bi baatiŋ ni, ki kan baah tun yəl yəl pu na, ki ŋun baah len iliinbir pu na. Waah nan ye uninyaan na, le baatunwanbir bii usui iwiin məmək. 9 Tɔ, nimina məmək le mək timi ke Tidindaan ga ŋmaa nyan binib bi san u na ntəŋ ni, ki ga ŋmaa li dar titunwanbirdam aatafal ki ti saa bundaln u ga ji bi tibər na. 10 Binib bi dii tiwon aah ban pu na, ki gər kidagook, kaa kii unii ubaa aaməb na, Uwumbər ga daa bitafal ki jer waah ga daa biken aatafal pu na.

Biŋmaŋmannim bi bi ni ponn ni na aatafal pəə la. Baa san unii ubaa. Bi seei Uwumbər aatuuntiib, kaa san ijawaan. 11 Uwumbər aatuuntiib kpa mpəən ki jer bi, ki mu aa galn bi, kaa seei bi Tidindaan aanimbiin ni. 12 Binib ngbaan ŋani baah gee pu na, ki bi ke ipeel i binib chur i ki ku i na la. Bi sii Uwumbər aatuuntiib, kaa nyi baah bi pu na. Bima bibaa aatunwanbir le ga kuln bi. 13 Baah ŋa binib falaa pu na, bi mu ga kan falaa. Baageehn le ye ke bi gər kidagook nwiin pu. Baah bi nikaasisik ni pu na, bi bi ke tijəŋ aah likr likekeln pu pu na la. Baah ji ni chee tijikaar na, baalandak bi baatuln li kaa ŋan na ponn ni la. 14 Binimbil yaa kan upii kan, bi ban u la, kaan ŋmaa di cha titunwanbir. Bi ŋmanni binib bi kaa nyi Uwumbər aasan mbaməm na ke bi yenn. Bisui bae iniman la. Uwumbər aaməpuur bi bi pu la. 15 Bi yii nsanyaan le ki yenn, ki dii Beor aajapəən Balaam aah nan dii pu na. U nan gee titunwanbir aanyoor la. 16 Le Uwumbər sur u waatunwanbir pu, ki cha ubon u ye ubir na di unibən aaneel ki sur u, u taa tun uwaar aatuln.

17 Biŋmaŋmannim ngbaan naahn inyunbun i kaa kpa nnyun na, ki naahn utaal u yun ki bəln ki joo libuln kaa nu na la. Uwumbər ga di bi ŋa mbəmbəən sakpiin ni, n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. 18 Bi len kalmbaani aaliin i ye fam na, ki ŋmanni binib bi kaa dii Uwumbər aasan ni yunn na, ki təŋni bi ke bi ŋa tiwon aah gee pu na ki gər kidagook, 19 ki bui bi ke bi ga gaa bibaa la. Bima bibaa ye titunwanbir aanaagbiib la; tiwan ni nyaŋ unii na joo u tinaagbiir la. 20 Binib yaa nyi Tidindaan Yesu Kristo u gaal timi lir na, ki

nyan ni titunwanbir ti bi dulnyaa wee ni na aan titunwanbir ngbaan ki nyaŋ
bi kan, baadoon ga li bir ki jer baapiin aah nan bi pu na. 21 Bi yaa kaa ba
nyi nsanyaan ngbaan kan, ni ba ga li soor ni baah nyi mu aan ki yii Yesu
aabɔnyaan ti bi ŋun na. 22 Bi gbiin ŋiyataŋak aah len pu na ke, “Ubɔja gir ki ti
jin waawuln la. Ugbeer u fu nnyun na gir ti koo tikpakpar ni, ki weei la.”*

3

Tidindaan ga sil gir ni

1 Maanigeekaab, kigbaŋ kimina ye kigbaŋ leler le m ki ŋmee tii nimi.
Tigbann tilee ngbaan məmək ponn ni, le m teer nimi tibɔr ngbaan pu,
ke m fiin ilandaknyaan nisui ni. 2 M ban ke ni li teer tibɔr ti Uwumbɔr
aabɔnabnyaam nan len n-yaayoonn na, ki li teer Tidindaan u gaa timi lii na
aabɔr ti timi waakpambalb tuk nimi na. 3 Njan, m ban ke ni li nyi ke binib bi
dii bisui aah ban pu na ga li bi kookoo aayoonn, ki ga ŋa nimi mbɔnyun, 4 ki ga
bui ke, “Yesu Kristo aah puu tipuur ti ke u ga gir ni na, u bi la chee? Buyoonn
titetiib nan kpo ki nan saa dandana wee na, tiwan məmək beenin bi ke naah
nan bi pu buyoonn Uwumbɔr naan dulnyaa wee na la.” 5 Baageehn pu, le
bi suln ke n-yaayoonn na, Uwumbɔr nan di umɔb len, le ki naan paacham,
ni kitiŋ ki nyan ni nnyun ni, ki bi nnyun aakaasisik ni na. 6 Nnyun le nan
jin dulnyaakpok, ki bii u. 7 Bi suln ke Uwumbɔr aaliin ichachaan ngbaan
le joo paacham ni kitiŋ ki bi dandana wee na, ki nan saa buyoonn u ga see
paacham ni taab mmii, ki kuln titunwanbirdam na; liyaadaal ngbaan le u ga
ji bi tibɔr ki bii bi.

8 Maanigeekaab, ni taa suln ke liwinbaal naahn ŋibin lichur le Tidindaan
chee. Ŋibin lichur mu naahn liwinbaal le u chee. 9 Tidindaan aan taan ke u
ŋa waah puu tipuur ti na, ke binib bibaa aah dak pu na. U ji limər ni pu la,
kaa ban ke unii ubaa bii. U ban ke binib məmək kpeln baabimbin ki ŋmar la.

10 Tidindaan aawiindaal ga fuu ni ke unaayuk aah fuur ni pu na la.
Liyaadaal ngbaan le paacham ga faa kifuuk sakpen ki jer. Mmii mu ton
sakpen na ga donn paacham aawan məmək. Kitiŋ, ni tiwan nimək bi kitiŋ pu
na mu ga gaa mmii. 11 Tiwan nimina məmək aah ga bii kina na, ni ŋan ke ni li
ye ba aanibol? Ni ŋan ke ni li bi chain, ki li san Uwumbɔr, 12 ki li lik Uwumbɔr
aawiindaal aah ga fuu ni buyoonn na, ki cha ninimbil li man nwiin ngbaan
pu. Liyaadaal ngbaan, le paacham ga gaa mmii ki donn. Mmii mu ton sakpen
na ga donn paacham aawan məmək. 13 Uwumbɔr mu aah nan puu tipuur
ti na, ti kpa limakl ke paacham pɔɔn ni kitipəŋ ga li bi. Nima chee le tiwan
məmək ga li bi mbaməm.

14 Maanigeekaab, naah kpa limakl kina na, ni li pɔɔni nibaa ki li bi suuna,
ki li bi chain, ki taa li kpa taani ubaa Uwumbɔr chee bundaln u ga lik nimi
aabimbin aah bi pu na. 15 Tidindaan aah jin limər, kaa gir ni mala na, ni bee
ke u tii binib nsan ke bi ŋmar le waahr, le u nin gir ni. Tinaabogeekoo Pɔɔl
mu nan ŋmee kigbaŋ tii ni nimi, ki tuk nimi kina, Uwumbɔr aah tii u nlan pu
na. 16 Waagbann məmək ponn ni u ŋmee Uwumbɔr aawiindaal aabɔr, ki mək
nimi tibɔr timina. Tibɔr ti pɔɔ unii bee taatataa na tibaa mu bi waagbann
ponn ni. Le binib bi kaa kpa nlan ki ga ŋmaa yenn mala na kpeln taatataa, ke
baah kpeln Uwumbɔr Aagbaŋ aabɔr tiken pu na. Nima pu na, Uwumbɔr ga
daa bitafal.

17 Maanigeekaab, ni puen bee baah ŋani pu na. Naah dii mbaməm pu na, ni
li nyi man, ki taa dii titunwanbirdam aanyaməŋ aan ki yenn. 18 Ni moo gaa

* **2:22** : Lik Ŋiyataŋak 26.11.

Tidindaan Yesu Kristo u gaal timi lir na aaterm, ki li moo bae waaliin. Uma le yeh mpakm dandana wee ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Njan aagbaŋ ki JƆNN ŋmee ki na

Limǝfal aamǝboln

1 Timi Yesu aakpambalb le ban ke ti tuk nimi limǝfal aabǝr. Tibǝr ngbaan ye Yesu aabǝr la. U nan bi n-yaayoonn na, ki beenin bi. Ti nan ŋun waah len pu na. Tinimbil nan kan u, ki lik mbamǝm waah bi pu na. Tiŋaal nan meeh u. 2 Yesu, u ye limǝfal ngbaan na, nan di ubaa mǝk timi. Le ti kan u. Nima pu le ti ji seeraa, le ki tuk nimi limǝfal ngbaan aabǝr. Yesu le ye limǝfal li kaa kpa ndoon na daan. N-yoonn mǝmǝk u nan bi Tite Uwumbǝr chee, le ki di ubaa nan mǝk timi. 3 Ti tuk nimi taah kan pu na, ni taah ŋun pu na, aan ti ni nimi li kpaan kijǝtiik. Ni ye mbamǝn la, taah kpaan kijǝtiik na, ti ni Tite Uwumbǝr ni Ujapǝǝn Yesu Kristo le kpaan kijǝtiik ngbaan. 4 Ti ban ke ti li kpa mpopiin mbamǝm, nima pu le ti ŋmee tibǝr timina tii nimi.

Uwumbǝr ye nwiihn la

5 Ti nan ŋun tibǝr timina Yesu chee la, le ki tuk nimi. Tibǝr ngbaan le ye ke Uwumbǝr ye nwiihn la. Mbǝmbǝǝn mubaa aa bi u chee. 6 Ti yaa len ke ti ni Uwumbǝr kpaan kijǝtiik ki yaa beenin dii mbǝmbǝǝn aasan kan, ti mǝn nnyamǝn la, kaa dii mbamǝn aasan. 7 Ti yaa dii nwiihn aasan ke Uwumbǝr aah bi nwiihn ni pu na kan, ti kpaan kijǝtiik tǝb chee la. Le Uwumbǝr Aajapǝǝn Yesu Kristo aasin finni tipobil ki nyani titunwanbir mǝmǝk.

8 Ti yaa len ke taa ye titunwanbirdam kan, ti ŋmanni tibaa la; mbamǝn aa bi tisui ni. 9 Uwumbǝr ŋani waah len pu na ki ye mbamǝndaan la. Ti yaa kpiir timi aatunwanbir tuk u kan, u ga di cha pinn timi aatunwanbir, ki finn tipobil, ki nyan tiwan ni kaa ŋan na mǝmǝk. 10 Ti yaa len ke taa tun titunwanbir kan, ti yin Uwumbǝr unyamǝndaan la. Waabǝr aa bi tisui ni.

2

Yesu Kristo le ye timi aateter

1 Maabim, maa ban ke ni tun titunwanbir. Nima le cha m ŋmee tibǝr tee tii nimi. Unii mu yaa tun titunwanbir kan, ti kpa uchandatuln Tite Uwumbǝr chee. Uchandatuln ngbaan ye Yesu Kristo la, uma le ye mbamǝndaan. 2 U nan si timi aasisiiyaan ki di ubaa toor kitork tii Uwumbǝr, timi aatunwanbir pu; naa ye timi baanja aatunwanbir pu, binib bimǝk bi dulnyaa ni na aatunwanbir pu. Uma Yesu pu, le Uwumbǝr ga di cha pinn timi.

3 Ti yaa kii Uwumbǝr aamǝb kan, nima le cha ti bee ke ti nyi u. 4 Unii yaa len ke u nyi Uwumbǝr, ki yaa kaa kii waamǝb kan, u ye unyamǝndaan la; mbamǝn aa bi usui ni. 5-6 Unii umǝk kii Uwumbǝr aamǝb na, uma le gee Uwumbǝr mbamǝm. Unii umǝk len ke u kpaan Uwumbǝr chee na, u li bi ke Yesu aah bi pu na. Nima le cha ti bee ke ti kpaan Uwumbǝr chee.

Nkaal pǝǝn

7 Maanigeekaab, naa ye nkaal pǝǝn le m ŋmee tii nimi. Ni ye nkaal kpok la. Naah nan piin ki dii Yesu aasan na, ni ŋun nkaal ngbaan, le ki di nan saa din. Nkaal kpok ngbaan le ye tibǝr ti ni ŋun na. 8 Tǝ, maah bi ŋmee nkaal mu na ye nkaal pǝǝn la. Yesu nan ŋa nkaal ngbaan aah len pu na. Ni mu ŋani mu aah

len pu na la. Nimina mək ke mu ye mbamən. Mbəmbəən bi jer la. Nwiihn bamənn bi wolni la.
9 Unii yaa len ke u bi nwiihn ni ki yaa nan una aabo kan, u beenin bi
mbəmbəən ni la, le ki di nan saa din. 10 Unii umək gee una aabo na bi nwiihn
ni la. Tiwan ni ga cha unii lir na aa bi nwiihn ni. 11 Unii umək nan una
aabo na bi mbəmbəən ni la, le ki dii mbəmbəən aasan. Mbəmbəən ngbaan
jəb unimbil la, nima le waa nyi waah cha nin chee na.
12 Maabim, Uwumbər di cha pinn nimi aatunwanbir Yesu aayimbil pu.
Nima pu le m ŋmee tibər tee tii nimi. 13 Ntetiib, ni nyi Yesu u nan bi n-yoonn
məmək na. Nima pu le m ŋmee tibər tee tii nimi. Binachipəm, ni nyaŋ
kinimbəŋ ki kaa ŋan na. Nima pu le m ŋmee tibər tee tii nimi.
14 Maabim, ni nyi Tite Uwumbər. Nima pu le m ŋmee tibər tee tii nimi.
Ntetiib, ni nyi Yesu u nan bi n-yoonn məmək na. Nima pu le m ŋmee tibər
tee tii nimi. Binachipəm, ni kpa mpəən, le Uwumbər aabər bi nisui ni, le ni
nyaŋ kinimbəŋ ki kaa ŋan na. Nima pu le m ŋmee tibər tee tii nimi.
15 Tɔ, ni taa li gee dulnyaa wee aasan. Ni taa li gee dulnyaa wee ponn ni
aawan. Unii yaa gee dulnyaa wee aasan kan, waa gee Tite Uwumbər. 16 Binib
aanimbil man tiwan ni kaa ŋan na pu. Binimbil man baah kan tiwan ni na
pu. Bi kpa kalmbaani baawan pu. Tiwan nimina məmək ye dulnyaa wee
aasan la, naa ye Tite Uwumbər aasan. 17 Dulnyaa wee ga doo. Tiwan ni binib
aanimbil man ni pu na, ni mu ga doo. Unii umək ŋani Uwumbər aageehn na
ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

Yesu Kristo aadin

18 Maabim, ni yaa kpee siib kan, kookoo aayoonn ga fuu ni. Ni nan ŋun ke
Yesu aadin ga dan. Dandana wee Yesu aadim fuu ni ki wiir. Nima pu le ti nyi
ke ni yaa kpee siib kan, kookoo aayoonn ga fuu ni. 19 Binib bi ye Kristo aadim
na nyan ti chee. Bi mu aa nan ye timi aanib. Bi yaa ba ye timi aanib kan, bi
ba ga li beenin bi ti chee. Bi nyan ti chee ke ti bee ke bi ponn ni ubaa aa ye
timi aanii.
20 Nimi kan, Yesu u ye chain na tii nimi Waafuur Nyaan. Waafuur Nyaan
aah bi nisui ni na, nima le ni məmək nyi tibər ti ye mbamən na. 21 Naa ye ke
naa nyi mbamən ngbaan le cha m ŋmee tibər tee tii nimi. Ni nyi mbamən, ki
mu nyi ke nnyamən mubaa aa ye mbamən. Nima pu le m ŋmee tibər tee tii
nimi.
22 Ŋma ye unyaməndaan? Unyaməndaan ye unii u len ke Yesu aa ye Kristo
u gaa timi lii na. Udaan le ye Kristo aadin. U yii Tite Uwumbər ni Ujapəən
mək. 23 Unii umək yii Uwumbər Aajapəən na yii Uwumbər mu la. Unii umək
gaa Uwumbər Aajapəən na gaa Uwumbər mu la.
24 Naah nan piin ki dii Yesu aasan ki di nan saa din na, ni ŋun waabər la.
Ni li nyi ki cha tibər ngbaan li beenin bi nisui ni. Tibər ngbaan yaa beenin
bi nisui ni kan, ni ga kpaan Tite Uwumbər ni Ujapəən chee la. 25 Waah puu
tipuur ke u ga tii timi tiwan ni na, nima le ye liməfal li kaa kpa ndoon na.
26 M ŋmee tibər tee tii nimi, ke m tuk nimi binib bi ban bi ŋmann nimi na pu.
27 Nimi le Yesu nan tii Waafuur Nyaan. Waafuur Nyaan ngbaan beenin bi ni
ni. Nima pu na, naa ki ban ke unii ubaa mək nimi waabər. Waafuur Nyaan
le mək nimi Uwumbər aabər məmək. Waafuur Nyaan aah mək nimi pu na,
ni ye mbamən la, naa ye nnyamən. Nima pu na, kii man Waafuur Nyaan aah
mək nimi pu na, ki li kpaan Yesu chee n-yoonn məmək.
28 Maabim, ni li kpaan Yesu chee n-yoonn məmək, aan ti li kpa lipobil ki taa
san inimɔən u chee bundaln u ga gir ni na. 29 Ni nyi ke Yesu ye mbaməndaan
la. Nima pu le ni bee ke unii umək ŋani ni ŋan na ye Uwumbər aabo.

3

Uwumbər aabim

1 Lik Tite Uwumbər aah gee timi sakpen pu na. U yin timi ke waabim. Le ti
mu sil ye waabim. Dulnyaa aanib aa nyi Uwumbər. Baah kaa nyi Uwumbər
na, nima pu le baa nyi ti mu. 2 Maanigeekaab, dandana wee ti ye Uwumbər
aabim la. Taa kee nyi taah ga nan li bi pu na. Ti po nyi ke Yesu yaa nan gir ni
kan, ti ga kan waah bi pu na. Nima pu le ti mu ga li naahn u. 3 Unii umək kpa
Yesu pu limakl ngbaan na, u ŋani ubaa chain la, ke Yesu aah ye chain pu na.
4 Unii umək tun titunwanbir na, u ŋani Uwumbər aakaal aah kɔ pu na
la; ba pu? unii yaa ŋa Uwumbər aakaal aah kɔ pu na kan, nima le ye
titunwanbir. 5 Ni nyi ke Yesu aah nan dan dulnyaa wee ni na, u dan u nan
nyan titunwanbir la. Ni nyi ke uma Yesu aa tun titunwanbir tibaa. 6 Unii
umək bi Yesu ni na aan ki li beenin tun titunwanbir. Unii umək beenin tun
titunwanbir na aa kan u, ki mu aa nyi u.
7 Maabim, taa cha unii ubaa ŋmann nimi. Unii umək ŋani ni ŋan na,
udaan ye unibamənn ke Yesu aah ye unibamənn pu na la. 8 Unii umək tun
titunwanbir n-yoonn məmək na, u ye kinimbəŋ aanii la. Ba pu? kinimbəŋ
aah nan piin buyoonn na, ki po tun titunwanbir la. Uwumbər Aajapəən aah
nan dan dulnyaa wee ni na, u nan dan ke u nan ŋa kinimbəŋ aatuln yəli la.
9 Unii umək ye Uwumbər aabo na, Uwumbər aabimbin bi u ni. Nima pu,
waan ki li beenin tun titunwanbir. Ute le ye Uwumbər. Nima pu, waan ŋmaa
dii titunwanbir aasan. 10 Unii umək kaa ŋani ni ŋan na aa ye Uwumbər aabo.
Unii umək kaa gee una aabo na, u mu aa ye Uwumbər aabo. Nima le cha ni
beer binib bi ye Uwumbər aabim na, ni binib bi ye kinimbəŋ aabim na.

Ni li gee təb

11 Naah nan piin ki dii Yesu aasan ki di nan saa din na, naah ŋun tibər ti na
le ye ke, “Cha ti li gee təb.” 12 Taa cha ti li bi ke Keenn na. U nan ye kinimbəŋ
ki kaa ŋan na aanii la, le ki ku unaal. Ba pu u ku unaal? Uma Keenn aatuln
aa nan ŋan. Unaal ma aatuln nan ŋan. Nima le nan cha u ku u.
13 Nnaabitiib, dulnyaa aanib yaa nan nimi kan, taa cha ni gar nimi man.
14 Taah gee tinaabitiib na, nima le cha ti bee ke ti nyan nkun ni, ki kpa liməfal
li kaa kpa ndoon na. Unii umək kaa gee una aabo na, u beenin bi nkun ni la.
15 Unii umək nan una aabo na, u ye unikur la. Ni nyi ke unikur ubaa aa kpa
liməfal li kaa kpa ndoon na. 16 Yesu nan sil timi aasisiiyaan ki kpo ti pu. Nima
le cha ti bee ngeehm aah ye pu na. Ni ŋan ke ti mu ga ŋmaa kpo tinaabitiib
pu. 17 Unii yaa kpa liwankpal ki yaa kan una aabo bi igiin ni ki yaa kaa san
u kinimbaak kan, Uwumbər aageehm aa bi usui ni. 18 Maabim, taa cha ti li
gee binib timəb ni baanja. Nima ye fam la. Cha ti li gee bi mbaməm, ki li ter
bi. 19 Nima le ga cha ti bee ke ti dii mbaməŋ aasan. Nima le ga cha ti li kpa
nsuudoon Uwumbər chee. 20 Ti yaa dak tisui ni ke timi aabər bii kan, cha ti li
teer ke Uwumbər jer tisui, ki nyi tiwan məmək. 21 Maanigeekaab, ti yaa bee
tisui ni ke timi aabər aa bii kan, ti kpa lipobil Uwumbər chee. 22 Ti kii waaməb
la, ki ŋani tiwan ni piir usui na. Nima pu, taah mee u tiwan ni na, u tii timi.
23 Waah tuk timi ke ti li ŋani pu na le ye ke: ti gaa Ujapəən Yesu Kristo ki kii,
ki li gee təb, uma Yesu aah tuk timi pu na. 24 Unii umək kii Uwumbər aaməb
na, u bi Uwumbər ni. Uwumbər mu bi u ni. U tii timi Waafuur Nyaan, nima
le cha ti bee ke u bi ti ni.

4

Binib bi ŋmanni nimi na aabər

1 Maanigeekaab, binib yaa len ke bi kpa Uwumbɔr Aafuur Nyaan kan, ni
taa pak bi mɔmɔk. Ni lik baah len pu na, aan ki bee ke ni ye Uwumbɔr Aafuur
Nyaan le cha bi len aan naa ye. Biŋmaŋmannim chuun dulnyaa wee ni ki wiir,
ki len ke bi ye Uwumbɔr aabɔnabtiib, kaa ye. 2 Ubɔnabr umɔk len ke Yesu
Kristo nan kpaln unii ki dan dulnyaa wee ni na, uma le kpa Uwumbɔr Aafuur
Nyaan. Nima le ga cha ni bee binib bi kpa Uwumbɔr Aafuur Nyaan na, ni
binib bi kaa kpa na. 3 Ubɔnabr umɔk len ke Yesu aa kpaln unii na kan, udaan
ngbaan aa kpa Uwumbɔr Aafuur Nyaan. U ye Kristo aadin aabɔnabr la. Ni
nan ŋun ke Kristo aadin aabɔnabtiib ga dan. Dandana wee, bi fuu ni dulnyaa
ni a.
4 Maabim, ni ye Uwumbɔr yaab la. Uwumbɔr Aafuur Nyaan mu bi nisui
ni na jer kinimbɔŋ ki bi dulnyaa wee ni na. Nima pu le ni nyaŋ Yesu aadin
aabɔnabtiib ngbaan. 5 Bi ye dulnyaa yaab la. Nima pu le bi len dulnyaa aabɔr,
le dulnyaa aanib pel baah len pu na. 6 Tima kan, ti ye Uwumbɔr yaab la. Unii
umɔk nyi Uwumbɔr na pel taah len pu na. Unii umɔk kaa ye Uwumbɔr yoo na
aa pel taah len pu na. Nimina le ga cha ti bee binib bi kpa Uwumbɔr Aafuur
Nyaan mu ye mbamɔn na, ni binib bi ye Yesu aadin aabɔnabtiib na.

Uwumbɔr ye ngeehm la

7 Maanigeekaab, cha ti li gee tɔb. Ba pu? u cha binib gee tɔb na le ye
Uwumbɔr. Unii umɔk gee unaabitiib na, u ye Uwumbɔr aabo la, ki nyi
Uwumbɔr. 8 Uwumbɔr ye ngeehm la. Nima pu na, unii u kaa gee unaabitiib
na, waa nyi Uwumbɔr. 9 Uwumbɔr nan tun ni Ujapɔnbaal dulnyaa wee ni ke
ti nan kan limɔfal li kaa kpa ndoon na u pu. Nimina le mɔk timi ke u gee timi.
10 Ngeehm aa ye ke timi le gee Uwumbɔr. Ngeehm ye ke Uwumbɔr le gee timi,
ki tun ni Ujapɔɔn dulnyaa ni, u nan sil timi aasisiiyaan ki di ubaa toor kitork
tii Uwumbɔr, timi aatunwanbir pu. Uma pu, le Uwumbɔr ga di cha pinn timi.
11 Maanigeekaab, Uwumbɔr aah gee timi sakpen kina na, ni ŋan ke ti mu li
gee tɔb. 12 Unii ubaa aa kee kan Uwumbɔr. Ti yaa gee tɔb kan, Uwumbɔr bi ti
ni la, nima le ti gee tɔb mbamɔm, waah ban pu na.
13 Tɔ, u tii timi Waafuur Nyaan. Nima le cha ti bee ke ti bi u ni, u mu bi
ti ni. 14 Tinimbil nan kan Uwumbɔr Aajapɔɔn, le ti jin seeraa ke Ute tun ni
u dulnyaa wee ni, ke u nan gaa dulnyaa ni aanib lii. 15 Unii umɔk len binib
aanimbil ni ke Yesu le ye Uwumbɔr Aajapɔɔn na kan, Uwumbɔr bi u ni la, u
mu bi Uwumbɔr ni. 16 Ti nyi Uwumbɔr aah gee timi pu na, ki pak ke u gee
timi la.
Uwumbɔr ye ngeehm la. Unii umɔk gee binib n-yoonn mɔmɔk na, u bi
Uwumbɔr ni la, Uwumbɔr mu bi u ni. 17 Ti gee binib mbamɔm ke ti li kpa
lipobil bundaln Uwumbɔr ga ji binib tibɔr na. Ba pu? Yesu aah bi pu na,
ti mu bi kina le dulnyaa wee ni. 18 Unii u gee Uwumbɔr na aa san ijawaan.
Unii yaa kpa ngeehm mbamɔm kan, ngeehm ngbaan nyan ijawaan u ni. Unii
u san ijawaan na aa gee Uwumbɔr mbamɔm; ijawaan ye falaa la.
19 Uwumbɔr le nan puen gee timi. Nima pu le ti mu gee u. 20 Unii yaa len
ke u gee Uwumbɔr ki yaa nan una aabo kan, u ye unyamɔndaan la. U yaa
kaa gee una aabo u unimbil waa u na kan, u ga ŋa kinye ki li gee Uwumbɔr
u unimbil aa waa u na? 21 Yesu aah nan tuk timi pu na le ye ke: unii u gee
Uwumbɔr na, u li gee una aabo mu.

5

Taah nyaŋ dulnyaa aabimbin pu na

1 Unii umək pak ke Yesu ye Kristo u gaa timi lii na, udaan ngbaan ye
Uwumbər aabo la. Unii umək gee ubo aate na, u ga li gee waabo mu. 2 Ti yaa
gee Uwumbər ki kii waaməb kan, nima le cha ti nyi ke ti gee waabim. 3 Ti yaa
gee Uwumbər kan, naatataa le ye ke ti kii waaməb. Le waaməb aa pəə. 4 Ba
pu? binib biməkye Uwumbər aabim na nyaŋni dulnyaa aatəŋ. Taah gaa Yesu
ki kii na, nima le cha ti nyaŋni dulnyaa aatəŋ. 5 Ulau nyaŋni dulnyaa aatəŋ?
Unii umək pak ke Yesu ye Uwumbər Aajapəən na, uma le nyaŋni dulnyaa
aatəŋ.

Yesu Kristo aaseeraadam

6 Yesu Kristo le ye u nan dan dulnyaa wee ni na, le Jənn muin u nnyun ni.
Baah nan ku u na, le waasin nyan. Naa ye ke Jənn muin u nnyun ni baanja
la, bi nan ku u ki kpee, le waasin nyan. Uwumbər Aafuur Nyaan mək timi
ke nimina ye mbaməna; ba pu? Nfuur Nyaan ye mbaməndaan la. 7-8 Jənn
nan muin Yesu nnyun ni. U nan kpo, le waasin nyan. Nimina le mək ke
u ye Uwumbər Aajapəən. Nfuur Nyaan ngbaan mu mək ke u ye Uwumbər
Aajapəən. 9 Kina le Uwumbər ji seeraa ki mək ke Yesu sil ye Ujapəən. Ti
pak binib aaseeraa la. Uwumbər aaseeraa jer binib yoo. 10 Unii umək gaa
Uwumbər Aajapəən ki kii na, u pak Uwumbər aah len pu na. Unii umək kaa
pak Uwumbər aah len pu na, u yin Uwumbər unyaməndaan la; kinye pu?
waa pak Uwumbər aah len Ujapəən aabər pu na. 11 Uwumbər aah len pu na
le ye ke u tii timi liməfal li kaa kpa ndoon na, ke liməfal ngbaan bi Ujapəən
ni. 12 Unii umək kpa Uwumbər Aajapəən na le kpa liməfal ngbaan. Unii umək
kaa kpa Uwumbər Aajapəən na aa kpa liməfal ngbaan.

Liməfal li kaa kpa ndoon na

13 M ŋmee tibər tee tii nimi bi gaa Uwumbər Aajapəən ki kii na, ke ni bee ke
ni kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. 14 Ti kpa lipobil ki mee Uwumbər ki bee
ke ti yaa mee u tiwan ni ye waageehn na kan, u ŋun timi aameel la. 15 Ti yaa
bee ke u ŋun timi aameel kan, ti bee ke ti kan taah mee u tiwan ni na la.

16 Unii yaa kan una aabo tun titunwanbir ti kaan cha u kpo na kan, u ga
mee Uwumbər tii u. Le Uwumbər ga tii u liməfal. Binib bi tun titunwanbir
ti kaan cha bi kpo na, Uwumbər ga tii bi liməfal. Le titunwanbir ti cha binib
kpo na mu bi. Maa len ke ni li mee Uwumbər tii binib bi tun titunwanbir
ngbaan na. 17 Lituln limək kaa ŋan na po ye titunwanbir la. Titunwanbir ti
kaan cha binib kpo na mu bi.

18 Ti nyi ke unii umək ye Uwumbər aabo na aa ki tun titunwanbir; ba pu?
Uwumbər Aajapəən kii u, le kinimbəŋ aan ŋmaa ŋa u nibaa.

19 Ti nyi ke ti ye Uwumbər aabim la, ki nyi ke dulnyaa aanib məmək bi
kinimbəŋ aaŋaal ni la.

20 Ti nyi ke Uwumbər Aajapəən nan dan ki nan tii timi nlan ke ti bee
Uwumbər, u ye Uwumbər bamənn na la. Ti bi Ujapəən Yesu Kristo ni, nima le
ti bi Uwumbər bamənn mu ni. Uma le ye Uwumbər bamənn, ni liməfal li kaa
kpa ndoon na daan.

21 Maabim, ni nyan nibaa ŋiwaa ni man.

Lelee aagbaŋ ki JƆNN ŋmee ki na

1 Min Jənn u ye uninkpel na le ŋmee tibər tee tii nimi Yesu aanib, nimi bi
Uwumbər nyan bi na. M gee nimi mbaməm la. Naa ye min baanja le gee
nimi. Binib bimək nyi mbaməŋ na mu gee nimi. 2 Mbaməŋ pu, le ti gee nimi.
Mbaməŋ ngbaan bi tisui ni, ki ga li bi ti chee n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
3 Tite Uwumbər, ni Yesu Kristo u ye Tite Uwumbər Aajapəən na, ga ter timi,
ki san timi kinimbaak, ki tii timi nsuudoon, ki cha ti li dii mbaməŋ aasan, ki
li gee təb.

Mbaməŋ ni ngeehm

4 M kan ke ni ponn ni bibaa dii mbaməŋ aasan, Tite Uwumbər aah tuk timi
pu na. Le ni ŋa mi mpopiin sakpen. 5 Yesu aanib, m gaŋ nimi, cha ti məmək
li gee təb man. Maa ŋmee nkaal pəən tii nimi. Taah nan piin ki dii Yesu aasan
na, ti nan ŋun nkaal ngbaan la, le ki di nan saa din. 6 Ti yaa gee Uwumbər
kan, naatataa le ye ke ti li keei waaməb. Naah nan piin ki dii Yesu aasan na,
ni nan ŋun nkaal ngbaan la, le ki di nan saa din. Nkaal ngbaan le ye ke ti li
gee təb n-yoonn məmək.
7 Biŋmaŋmannim chuun dulnyaa wee ni ki wiir. Bi len ke Yesu Kristo aa
nan kpaln unii ki dan dulnyaa wee ni. Bima le ye biŋmaŋmannim ki ye Kristo
aadim. 8 Li nyi man, taa cha nimi aatuln bee yəli. M ban ke ni kan naah tun
lituln li na aapiin məmək la.
9 Unii umək kaa beenin dii Kristo aabər, ki di tibəyayan kpee ti pu na kan,
waa gaa Uwumbər. Unii umək beenin dii Yesu aabər na kan, u gaa Tite
Uwumbər ni Ujapəən məmək la. 10 Unii yaa dan ni chee ki joo ni tibər ti kaa
ye Kristo aabər na kan, ni taa cha u koo ni nido. Hali ni taa doon u. 11 Unii u
doon u na kpaln ubakaatə le na.

Kookoo aabər

12 M kpa tibər sakpen ki ban m tuk nimi; m mu aa ban m ŋmee ti kigbaŋ
kee ponn ni. M dak ke m ga mann nimi, ki len ni chee, aan ti li kpa mpopiin
mbaməm.
13 Ninaabitiib bi Uwumbər lee bi na dooni nimi la.

Taataa aagbaŋ ki JƆNN ŋmee ki na

1 Min Jənn u ye uninkpel na dooni si, njəgeehn Gayus. M gee si mbaməm
la.
2 Njəgeehn, m mee Uwumbər tii si, ke aa li kpa laafee, ki kani tinyoor, ke
saawiin aah kpa tinyoor Uwumbər chee pu na. 3 Tinaabitiib bibaa dan do, ki
nan tuk mi saah dii mbaməm pu na. Le ni ŋa mi mpopiin sakpen a. Aa sil dii
mbaməm la. 4 M yaa ŋun ke maabim dii mbaməm kan, ni ŋani mi mpopiin la.
Nibaa aa bi ki ŋani mi mpopiin ki jer kina.
5 Njəgeehn, m nyi ke aa ter Yesu aanib bi ye bicham na n-yoonn məmək;
saah kaa nyi bi na mu, aa ter bi la. Saah ŋani kina na, aa ŋani mbaməm la.
6 Bi tuk m ni Yesu aanib bi bi do na saah gee bi pu na. Aa pəək aabaa, ki li
beenin ter bi baasachuln ponn ni. Ter bi Uwumbər aah ban pu na. 7 Yesu
pu, le bi chuun tuk binib waabər, kaa gaal tiwan nibaa binib bi kaa dii Yesu
aasan na chee. 8 Nima pu, ni ŋan ke timi bi dii Yesu aasan na li ter bi. Ti yaa
ter bi kan, ti ter bi ke bi tuk binib Yesu aabər ti ye mbaməŋ na la.
9 M nan ŋmee tibər tibaa tii Yesu aanib. Le Diotrefes aa gar ti. U ban ke u li
ye Yesu aanib aayidaan. 10 U len tibəbir ki geei inyaməŋ paani timi. Waah ŋa
kina na, waa faar. Tinaabitiib yaa dan kan, waa channi bi tichann. Binib bi
ban ke bi chann bi tichann na, u kiir bi, kaa kii, ki ban ke u jenn nyan bi Yesu
aanib ponn ni. M yaa fuu ni kan, m ga baa u waah ŋani pu na, aan ti nyan
mpaan pu.
11 Njəgeehn, taa dii unii u kaa ŋan na aataabuu. Li dii unii u ŋan na
aataabuu. Unii umək ŋani ni ŋan na kan, u ye Uwumbər yoo la. Unii umək
ŋani ni kaa ŋan na kan, waa nyi Uwumbər.
12 Binib məmək pak Demetrius. Waah dii mbaməŋ aasan pu na le mək ke
u ye unii. Ti mu pak u. Aa bee ke taah len pu na, ti gbii la.

Kookoo aabər

13 M kpa tibər sakpen, ki ban m tuk si. Maa ban m ŋmee ti kigbaŋ kee ponn
ni. 14 M dak ke ni yaa kpee siib kan, m ga kan si, ki len aa chee.
15 Uwumbər tii si nsuudoon.
Yesu aanib bi bi do na dooni si. Aa doon Yesu aanib bi bi aa chee na məmək
ubaabaa tii timi.

Kigbaŋ ki JUUD ŋmee ki na

1 Min Juud, u ye Yesu Kristo aatutunn, ni Jems aanaal na le ŋmee tibər tee
tii nimi bi Uwumbər lee nimi na. U gee nimi, ki joo nimi Yesu Kristo pu la.
2 M mee Uwumbər ke u moo san nimi kinimbaak, ki tii nimi nsuudoon, ki
cha ni li gee təb mbaməm.

Bibiindam aah ŋani pu na

3 Maanigeekaab, nnimbil nan man ke m ŋmee kigbaŋ ki tuk nimi Uwumbər
aah gaal timi lir pu na aabər tii nimi. M mu aa ŋmee kina; ba pu? ni muk mi
ke m ŋmee kigbaŋ ki gaŋ nimi ke ni li pəəni nibaa ki li joo Uwumbər aabər, ki
yii binib bi bii ti na. Uwumbər le nan di tibər ngbaan tii waaninyaam. Ubaa
taa kpeln ti. 4 Budabu cha m gaŋni nimi kina na le ye ke binib bibaa nan
koo ni nikaasisik ni, ki ŋmanni nimi. Baa san Uwumbər. Bi len ke Uwumbər
aah di cha pinn timi pu na, ti yaa gər kidagook kan, waan daa titafal. Bi
yii Tidindaan Yesu Kristo. Uma baanja le ye Tidindaan. N-yaayoonn na,
Uwumbər aabənabtiib nan ŋmee ke Uwumbər ga daa bibiindam ngbaan
aatafal.
5 Ni nyi maah ga tuk nimi pu na məmək. Le m ban m teer nimi. Uwumbər
nan nyan Israel yaab Ijipt aatiŋ ni ki gaa bi lii. Le u mu nan ku bi ponn ni
binib bi kaa gaa u ki kii na.
6 Teer man, Uwumbər aatuuntiib bi nan di cha Uwumbər aah tii bi lituln li
na, ki nyan ni bido paacham na aabər. Uwumbər nan buu bi tikululn ti baan
ŋmaa buur ti na, ki di bi ŋa mbəmbəən mu bi kitiŋ aataab na ni, ki nan saa
nwiin mundaln u ga ji bi tibər ki siin bi ntafadaan na. 7 Teer man, Sodom ni
Gomora aatim, ni itingbaan na aanib bi nan gər kidagook, ki mu yii bipiib ki
ban bijab na aabər. Uwumbər nan daa bitafal, ki di bi ŋa mmii mu kaan junn
na ni, ni le ye nsurm ki tii titunwanbirdam məmək.
8 Le bibiindam bi bi nikaasisik ni na aa gar nsurm ngbaan. Bi mu ŋani
ke binib ngbaan aah nan ŋani pu na la. Bi len ke bi daŋ tidaŋ ti mək bi ke
bi gər kidagook, ki seei Uwumbər aatuuntiib, ki taa kii unii ubaa aaməb na.
9 Maikel u ye Uwumbər aatuuntiib aaninkpel na aa nan gee ke u sii kinimbəŋ.
U ni kinimbəŋ nan kpak kinikpakpak Moses aawon pu, ke ulau ga yoor u.
Maikel mu aa gee ke u sii kinimbəŋ ki bii ki. U nan po bui ki ke, “Uwumbər li
kae si.” 10 Bibiindam ngbaan ma seei Uwumbər aatuuntiib la, kaa nyi baah bi
pu na. Bi ŋani bisui aah gee pu na, ke ipeel i kaa dak ilandak na aah ŋani pu na.
Nima le Uwumbər ga daa bitafal. 11 Tibəbir bi bi pu la. Bi yii Uwumbər aaməb
ke Keenn aah nan yii pu na. Bi mək binib mməkm mu kaa ŋan na ŋimombil
pu, ke Balaam aah nan ŋa pu na. Bi yii baaninkpiib aaməi ke Kora aah nan yii
pu na. Uwumbər ga bii bi mu. 12 Ni yaa kpaan ni ji tijikaar Uwumbər aadiik
ni kan, bi sak nikaasisik ni ke tijəŋ aah likr libəkul pu pu na; ba pu? bi kpaan
ji ni chee, kaa san Uwumbər. Bi ban ke bi kpiin bibaa baanja la. Baa kpa
tinyoor. Bi naahn utaal u yun ki bəln ki joo ni libuln kaa nu na la; ki naahn
isui i kaa lu ŋisubil ki kpo ki kpukr lir na la. 13 Bi tun inimɔən aatuln la, ki
naahn nnyusakpem aanyunkpenn ti ŋani tipupukr ni tijəŋ nnyun aagbaan
na la, ki ki naahn ŋiŋmabil ŋi kaa chuun ŋaasan ni na. Uwumbər ga di bi ŋa
mbəmbəən ni, n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

14 Tɔ, Enok, u nan ye Adam aayaabisɔsɔk loloob na, nan puun len Uwumbɔr
aah ga ŋa bibiindam ngbaan pu na ke, “Li pel man, Uwumbɔr ni waatuuntiib
ŋichur kipiik ga dan 15 ki nan ji binib mɔmɔk tibɔr, ki ga bii titunwanbirdam
mɔmɔk; ba pu? bi yii Uwumbɔr, ki tun titunwanbir waah kaa gee pu na, ki
len tibɔbir u pu.”
16 Bibiindam ngbaan ŋulni n-yoonn mɔmɔk; tiwan nibaa aa mɔ bi chee.
Bi dii tiwan ni kaa ŋan na aakpeek, ki len mpɔɔn pu ki kpa kipupuk, ki pak
biwankpadam, ŋimombil pu.

Nsurm ni nsakm aabɔr

17 Maanigeekaab, teer man Tidindaan Yesu Kristo aakpambalb aah nan
tuk nimi pu na, 18 ke kookoo aayoonn ni, binib ga li bi ki ŋani bininyaam
mbɔnyun, ki dii tiwan ni kaa ŋan na aakpeek, Uwumbɔr aah kaa gee pu
na. 19 Binib ngbaan yakr Yesu aanib la, ki dii bisui aah gee pu na, kaa
kpa Uwumbɔr Aafuur Nyaan. 20 Maanigeekaab, naah gaa Uwumbɔr aabɔr
ti ye chain na pu na, ni li moo dii waasan mbamɔm, ki li mee u Waafuur
Nyaan aapɔɔn pu, 21 ki li ye binib bi Uwumbɔr ga li gee bi na, ki kii buyoonn
Tidindaan Yesu Kristo ga tii timi limɔfal li kaa kpa ndoon na, waanimbaasaln
pu na.
22 Binib bibaa joo beeni la. San bidam kinimbaak man, 23 ki ter bibaa mu
ke bi ŋmar ki nya ntafadaan ni. San bibaa mu kinimbaak man, ki li nan
baatunwanbir ti ŋa bi tijɔŋ na, ki li san ijawaan baatunwanbir taa doo nimi.

Kipak aameel

24 Uwumbɔr u wiin chain na ga li ŋmaa joo nimi, ni taa lir, ki ga ŋmaa di
nimi siin unimbiin ni, le ni ga li kpa mpopiin sakpen, kaan li kpa taani ubaa.
25 Uwumbɔr baan baanja le bi. Tidindaan Yesu Kristo pu le u nyan timi
ntafadaan ni, ki gaa timi lii. Uwumbɔr le yeh nnyuŋ, ni mpakm, ni mpɔɔn
mɔmɔk, ni tiwan mɔmɔk, n-yoonn mu jer na, ni dandana wee, ni n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na. Amii.

TIBƆKPIIRKAAN (REFELEESIONN)

1 Tibər tee le Uwumbər nan tuk Yesu Kristo ke u nan kpiir tuk waatutum.
Ti ye tibər ti ga ŋa woween na la. Le Yesu nan tun waatuun ke u buen
waatutunn Jənn chee ki ti tuk u tibər ngbaan. 2 Uwumbər ni Yesu Kristo
aah tuk Jənn tibər ti, ki mək u tiwan ni na, le u ŋmee ni məmək kigbaŋ ponn
ni. 3 Unii u karn Uwumbər aabər timina binib aanimbil ni na, Uwumbər
aanyoor bi u pu. Binib bi ŋun ki ŋa taah len pu na, Uwumbər aanyoor bi bi
mu pu. Ba pu? buyoonn tibər tee ga nan ŋa na aa ki daa.

U doon Yesu aanib bi bi ntim mulole ni na

4-5 Min Jənn le ŋmee kigbaŋ kee ke m tii Yesu aanib bi bi Asia aatim mulole
ni na. Uwumbər u nan bi, ki beenin bi, ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na, ni Waafuur mulole mu bi waabərjal chee na, ni Yesu Kristo, ŋa tinyoor ŋa
ni pu, ki tii nimi nsuudoon. Yesu Kristo len mbamən, ki puen fikr nkun ni, ki
ye dulnyaa wee ni aabərb aayidaan.

U gee timi la, ki di waasin finn timi, ki nyan timi titunwanbir ni, ki gaa timi
lii, 6 ki ŋa timi waanaan ni aanib bi ye bitotoorb na, ke ti li tun lituln tii Ute
Uwumbər. Uma Yesu le ye uyimbidaan, ki kpa mpəən məmək n-yoonn mu
kaa kpa ndoon na. Amii.

7 Lik, u ga dii ntaalangbam ni ki dan. Binib məmək aanimbil ga kan u. Binib
bi nan saa u na mu ga kan u. U pu, le ŋinibol ŋimək bi dulnyaa wee ni na ga
wii. Ni ye mbamən la. Amii.

8 Tidindaan Uwumbər, u yeh mpəən məmək, ki nan bi, ki beenin bi, ki ga li
bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na le len ke uma le ye Alfa ni Omega,* mpiin
ngbaan ni ndoon ngbaan.

Yesu aah kpiir ubaa mək Jənn pu na

9 Min Jənn u ye nina aabo na, m ni nimi kpaan ki ji falaa ni suklaa Yesu pu,
ki ye waanaan ni aanib. Uwumbər aabər ni Yesu aabənyaan tee pu, le bi nan
di mi kaan lidikl li bi yin li ke Patmos na pu. 10 Tidindaan aakpaakool daal le
Uwumbər Aafuur Nyaan nan fir m pu. Le m ŋun nneel sakpiin len mpuwəb
ke kakaan na, 11 ki bui mi ke, "Ŋmee saah ga kan pu na kigbaŋ ni, ki di kigbaŋ
ngbaan tun Yesu aanib bi bi Asia aatim mulole ni na chee, bi bi Efesus aatiŋ
ni, ni Simina aatiŋ ni, ni Pegamum aatiŋ ni, ni Tiataira aatiŋ ni, ni Sadis aatiŋ
ni, ni Filadelfia aatiŋ ni, ni Laodisea aatiŋ ni na."

12 Le m fenn lik ke m bee udaan u len m chee kina na. Maah fenn na, le m
kan salmaa aawan ni pu karyaa tiib təŋni na tiwan nilole, 13 ni unii u naahn
Unibən Aabo na, bi bikaasisik ni, ki pee libəkul li pii utaafar na, ki buu salmaa
aagbapapaln ubiŋ chee.† 14 Uyil ni waayikpir piin chain, ke tikokonn na.
Unimbil wiin ke mmii na. 15 Utaafar mu wiin ke baah pur tikur ti mmii ni
na aah wiin pu na. Uneel mu fuuk ke bunyəb sakpem aanyun na. 16 Le u joo
iŋmabi ilole unangii ni. Kijaak aajuk ki ka ŋipepel məmək ŋilee na mu bi uməb
ni. Unimbil wəb wiin chain, ke nwiin aah wiin chain pu nwiin pu na. 17 Maah
kan u na, le m lir gbaan unimbiin ni ke maah kpo le na. Le u di unangii paan m
pu, ki bui mi ke, "Taa san ijawaan. Min le ye mpiin ngbaan ni ndoon ngbaan.
18 Min le ye umofadaan. M nan kpo, le ki fikr, ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa

* **1:8** : Alfa ni Omega aatataa le ye mpiin ni ndoon. † **1:13** : Lik Daniel 7.13; 10.5.

ndoon na, ki joo nkun ni kitekpiitiŋ aasaafii tiib. 19 Nima pu na, ŋmee saah kan pu na, ki ŋmee naah bi pu dandana wee na, ki ŋmee naah ga nan ŋa pu n-yoonn mu choo na na. 20 Saah kan iŋmabi ilole i ŋŋangii ni, ki kan salmaa aawan ni pu karyaa tiib tɔŋni na tiwan nilole na, naatataa le ye ke iŋmabi ilole ngbaan si maanib bi bi ntim mulole ngbaan ni na aatuuntiib aasisiiyaan. Karyaa tiib aah tɔŋni tiwan ni pu, aan ni ye nilole ngbaan mu si maanib bi bi ntim mulole ngbaan ni na aasisiiyaan.

2

Efesus aatiŋ aanib aabɔr

1 “Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Efesus aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu u joo iŋmabi ilole ngbaan ŋŋangii ni, ki chuun salmaa aawan ni pu karyaa tiib tɔŋni na tiwan nilole na aakaasisik ni na le len tibɔr timina: 2 M nyi naah tun lituln linimaln pu na, ki nyi naah kpa limɔr pu na, ki nyi ke ni yii bibiindam, ke ni lik binib bi ŋmanni ke bi ye maakpambalb kaa ye na aabimbin aah bi pu na, ki bee ke bi ye biŋmaŋmannim la. 3 Ni kpa limɔr la. M pu, le ni ji falaa, kaa bakr. 4 Tɔ, m mu galn nimi; ba pu? naa ki gee mi ke naah nan gee mi njan pu na. 5 Teer man naah nan bi pu, kaa ki bi kina dandana wee na, ki kpeln nimi aabimbin man, ki ki li ŋani ke naah nan ŋani njan pu na. Ni yaa kaa kpeln nimi aabimbin kan, m ga dan ni chee ki nan chuu nyan nimi aakaryaa ngbaan, le naan ki li ye maanib. 6 Tɔ, ni mu nan Nikolas aanib aah tun pu na. Naah nan baatuln na, nima le ŋan; m mu nan baah tun pu na.

7 “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

“Unii umɔk nyaŋ na, m ga cha u moo limɔfal aasubil ŋi bi Uwumbɔr do, aan bi yin nima chee ke Paradais* na.

Simina aatiŋ aanib aabɔr

8 “Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Simina aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu u ye mpiin ngbaan ni ndoon ngbaan, ki nan kpo ki ki fikr na le len tibɔr timina: 9 M nyi naah ji falaa sakpen pu na, ki ye bigiim pu na; ni mu tee ye biwankpadam le Uwumbɔr chee. M nyi binib bibaa aah sii nimi pu na. Bi len ke bi ye Juu yaab, le kaa ye; bi ye kinimbɔŋ aanib la. 10 Ni ga ji falaa dandana wee; ni mu taa san ijawaan man. Kinimbɔŋ ga di ni ponn ni bibaa ŋa kiyondiik ni, aan ni kan ntɔŋ, le ni ga ji falaa iwiin kipiik. Ni li dii maasan mbamɔm ki nan saa nkundaal man. Le m ga nan tii nimi lipal li ye limɔfal li kaa kpa ndoon na.

11 “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

“Unii umɔk nyaŋ na aan kan lelee aakun.

Pegamum aatiŋ aanib aabɔr

12 “Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Pegamum aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu u kpa kijaak aajuk ki ka ŋipepel mɔmɔk ŋilee na le len tibɔr timina: 13 M nyi naah bi nin chee na, ke ni bi kitiŋ ki ye kinimbɔŋ aatiŋ na ponn ni la. Ni mu beenin si nchaŋ ni la, kaa yii mi. Buyoonn bi nan ku maaseeraadaan bamɔnn Antipas nikaasisik ni, kinimbɔŋ aah bi nin chee na, naa nan yii mi. 14 Tɔ, m mu galn nimi tibɔr tibaa pu. Ba pu? Ni ponn ni bibaa joo Balaam aamɔkm; uma le nan mɔk Ubɔr Balak waah ga ŋa pu ki tɔŋ Israel yaab bi ti ŋmɔ libaawol aanann, ki gɔr kidagook, aan Uwumbɔr daa bitafal na. 15 Binib bibaa mu bi

* **2:7** : Paradais aatataa le ye ke “isui i lu ŋisubil ŋi mɔ sakpen na aasaak.”

ni ponn ni, ki ŋani kina, ki dii Nikolas aanib aaməkm kina. 16 Nima pu na,
kpeln nimi aabimbin man. Ni yaa kaa kpeln nimi aabimbin kan, m ga fuu ni
mala, ki di kijaak aajuk ki bi mməb ni na jan binib ngbaan.
17 “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu
na.
“Unii umək nyaŋ na kan, m ga tii u tijikaar ti bər aan bi yin ti ke mana† na,
ki ga tii u litakpapiln li liyimbipəln ŋmee li pu na. Ubaa aan li nyi liyimbipəln
ngbaan; unii u gaa li na baanja le ga li nyi.

Tiataira aatiŋ aanib aabər

18 “Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Tiataira aatiŋ ni na aatuun ke min
Uwumbər Aajapɔɔn u kpa ŋinimbil ŋi wiin ke mmii na, ni titaafar ti wiin ke
baah pur tikur ti mmii ni na aah wiin pu na le len tibər timina: 19 M nyi naah
tun pu na, ki gee binib pu na, ki gaa mi ki kii pu na, ki kpa limər pu na, ki tun
lituln dandana wee ki jer naah nan tun njan pu na. 20 Tɔ, m mu galn nimi;
ba pu? ni ŋmin ki lik Jesebel, upii u len ke u ye Uwumbər aabɔnabpii kaa ye
na. U ŋmanni maatutum, ki tuk bi ke bi yaa gər kidagook ki ŋman libaawol
aanann kan, naa bir. 21 M tii u nsan ke u kpeln waabimbin, u mu aa ban u di
cha kidagook aatuln. 22 U ni binib bi dii ki gər kidagook na yaa kaa kpeln
baabimbin ki di cha waatuln kan, m ga cha bi ji falaa sakpen, 23 ki ga ku
waabim mu. Le maanib bi bi ŋipepel məmək na ga bee ke min le nyi bisui
ni aah bi pu na. M ga tii ni ponn ni unii məmək waatuln aah ŋeer pu na.
24-25 “Tɔ, nimi bibaa mu bi Tiataira aatiŋ ni, kaa dii Jesebel ngbaan
aaməkm, kaa bae kinimbəŋ aatuln li bi yin li ke ‘tibər ti nyoo na.’ Nimi le m
len ke ni li joo naah kpa tibər ti na, ki nan saa bundaln m ga fuu ni na. Maan
bui nimi ke ni ŋa tiwan nibaa ki kpee. 26 Binib bimək nyaŋ ki tun maatuln
n-yoonn məmək na, m ga tii bi tininkpir bi li joo ŋinibol na, ke maah gaa Nte
Uwumbər chee tininkpir pu na. 27 Le bi ga li joo ŋi mpɔɔn pu, ki gbaa wii ŋi
yak yak ke tiyakr aabuul na.‡ 28 M ga tii bi liŋmabil naanyuun mu.
29 “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu
na.

3

Sadis aatiŋ aanib aabər

1 “Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Sadis aatiŋ ni na aatuun ke min u kpa
Uwumbər Aafuur mulole ki joo iŋmabi ilole ŋŋaal ni na le len tibər timina:
M nyi naah tun pu na, ki nyi ke ni naahn ke ni kpa limɔfal le na, ki mu tee
kpo. 2 Fiin man, ki toor nimi aabimbin, ki dii Uwumbər mbaməm ki jer naah
dii u pu dandana wee na; nimi aatuln aa gbiin Uwumbər aanimbil. 3 Nima pu
na, teer man naah nan ŋun Uwumbər aabər ki gaa ti pu na. Ni li keei ti man,
ki kpeln nimi aabimbin. Ni yaa kaa finn ngeen pu kan, m ga dan ni chee ke
unaayuk aah ga dan pu na. Naan li nyi buyoonn m ga dan ni chee na. 4 Tɔ, ni
ponn ni bibaa bi Sadis aatiŋ ponn ni, kaa tun titunwanbir. Bima le ga chuun
m chee paacham, ki pee ŋibəkupiin; ba pu? bi ŋeer kina. 5 Unii umək nyaŋ
na, m ga peen u libəkupiln. Maan chuu ber waayimbil limɔfal aagbaŋ ni. M
ga len ke u ye maanii, Nte Uwumbər ni waatuuntiib aanimbiin ni.
6 “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu
na.

† **2:17** : Mana ye tijikaar ti Uwumbər nan tii Israel yaab buyoonn bi nan bi nteersakpiin ni kaa kpa nibaa bi ji na. Lik Nnyam 16.33. ‡ **2:27** : Lik Ilahn 2.8-9.

Filadelfia aatiŋ aanib aabər

7 “Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Filadelfia aatiŋ ni na aatuun, ke min Yesu
u ye chain, ki ye mbaməŋ, ki kpa Ubər David aasaafii na, yaa piir mbisaməb
kan, ubaa aan ŋmaa piin mu; m yaa piin mu mu kan, ubaa aan ŋmaa piir mu,
8 min le len tibər timina: M nyi naah tun pu na. M bee ke ni kpa mpɔɔn siib.
Ni joo maabər, kaa yii maayimbil. M piir mbisaməb tii nimi, le ubaa aan ŋmaa
piin mu. 9 M ga cha kinimbəŋ aanib bi mən nnyaməŋ ke bi ye maanib, kaa ye
na, dan ni chee ki nan gbaan kitiŋ ninimbiin ni, ki bee ke m gee nimi la. 10 Ni
kii maabər, ki kpa limər. Nima pu na, m mu ga li lik nimi, ki nyan nimi falaa u
ga pii dulnyaa aanib məmək ki təŋ bi na ni. 11 M ga gir ni mala. Ni li beenin dii
maasan mbaməm ke naah dii pu dandana wee na, ubaa taa leŋ nimi aapiin
nsan ni. 12 Unii umək nyaŋ na, m ga ŋa u jatəlk Maawumbər Aadichal ni,
le u ga li bi nima n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. M ga ŋmee Maawumbər
aayimbil, ni waatiŋ ki ye Jerusalem pɔɔn ki ga nyan ni u chee paacham na
aayimbil u pu. M ga ki ŋmee maayimbipəln mu u pu.

13 “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu
na.

Laodisea aatiŋ aanib aabər

14 “Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Laodisea aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu
u ye mbaməŋ, ki len ibaməŋ, ki ye Uwumbər aah nan naan tiwan ni məmək
na aayidaan na, le len tibər timina: 15 M nyi naah tun pu na; naa soon kaa
ton mu; m ba ga li gee ke ni li soon, bee ni li ton. 16 Ni bi ke kinyubəbɔɔk ki
kaa ton kaa soon mu na la; nima pu le m ga tii nimi mməb ni lii. 17 Ni len
ke ni ye biwankpadam ki kan liwangol kaa lann nibaa, kaa tee nyi ke ni kpa
kinimbaak, ki ye bigiim, ki ye bijoom, ki si niŋmeen la. 18 Nima pu na, m sur
nimi ke ni daa m chee salmaa u bi di pu mmii ni aan u ŋa chain na, aan ki sil
li ye biwankpadam; ki daa m chee tiwanpeenkaan ni piin na ki di peen, aan
binib taa ki kan naah si niŋmeen pu na; ki daa m chee linimbil aanyɔk ki di
mee ninimbil aan ki likr. 19 Maah gee binib bimək na, m sur bi ki dar bitafal.
Nima pu na, cha ninimbil li man aan ni kpeln nimi aabimbin man. 20 Li pel
man, m si mbisaməb chee ki kpaar jaaleŋ. Unii umək ŋun maaneel ki piir tii
mi na, m ga koo ni u chee, ki nan ji u chee tijikaar, u mu ga ji m chee. 21 Unii
umək nyaŋ na, m ga cha u kal m chee maabərjal pu, ke m mu aah nan nyaŋ
pu ki kal Nte Uwumbər chee waabərjal pu pu na.

22 “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu
na.”

4

Paacham yaab aah dooni Uwumbər pu na

1 Waah len ti doo na, le m kan Uwumbər do aabisaməb piir. Le nneel
mu naahn kakaan ki len m chee njan na le len ke, “Dan paacham do, le m
ga mək si budabu ga sil ŋa n-yoonn mue aapuwəb na.” 2 Libuul ngbaan ni
le Uwumbər Aafuur Nyaan yoor mi buen paacham. Le m ti kan libərjal si
Uwumbər do; ubaa mu ka li pu. 3 U ka li pu na wiin chain ki piin, ki man.
Waakpimanja u ye likal na mu lur goln libərjal ngbaan. 4 Le ŋijal moninko
ni ŋinaa mu si gob libərjal ngbaan. Bininkpiib moninko ni binaa mu ka ŋijal
ngbaan pu, ki pee tiwanpiln, ki chik salmaa aayikpupur. 5 Libərjal ngbaan
chee moor lak lak ke utaal aah moor pu na, kifuuk mu faa ke utaal aah tar
pu na. Karyaa bilole mu wiin libərjal ngbaan aanimbiin ni, ki ye Uwumbər

Aafuur mulole la. 6 Libərjal aanimbiin ni wəb naahn nnyusakpem, ki wiin chain ke kinimbilik aah wiin pu na.

Le tiwanfuurkaan ninaa mu si gob libərjal ngbaan. Tiwanfuurkaan ngbaan aanimbiin ni, ni nipuwəb mu nan ye ŋinimbil ŋmeen la. 7 Le nibaa naahn uchinn, nibaa mu naahn unaajabo, nibaa mu aanimbil wəb naahn unii la, nibaa mu naahn libərwiin li laani na. 8 Ni məmək nan kpa ifeen iloloob, ki mu nan kpa ŋinimbil tiwon məmək pu. Nwiin pu ni kinyeek məmək, naa fuur; n-yoonn məmək ni len ke,

“Chain, chain, Tidindaan Uwumbər u yeh mpəən məmək na ye chain la.
U nan bi, ki beenin bi,
ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”

9 Tiwanfuurkaan ninaa ngbaan le len kina, ki di mpakm, ni lisil, ni idoon tii Uwumbər u ka libərjal pu, ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. 10 Tiwanfuurkaan ngbaan aah len kina na, le bininkpiib moninko ni binaa ngbaan gbaan Uwumbər u ka libərjal pu ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na aanimbiin ni, ki doon u, ki di baasalmaa aayikpupur bil waabərjal taab, ki len ke,

11 “Tidindaan Uwumbər, si le ŋeer ke ti pak si, ki nyuŋ si,
ki ŋeer aa li kpa mpəən;
ba pu? si le naan tiwan məmək.
Saageehn pu le aa nan naan tiwan məmək.
Saageehn pu le ni məmək bi.”

5

Kigbaŋ ni Upihbo na

1 Le m kan Uwumbər u ka libərjal pu na ŋub kigbaŋ uŋangii ni. Kigbaŋ ngbaan nan kpa ŋŋmeen ŋipepel məmək, ki dab ŋiməgbin nfum mulole. 2 Le m ŋun Uwumbər aatuun mpəəndaan len mpəən pu ke, “Ŋma ŋeer u dabr kigbaŋ ngbaan ki kpar ki?” 3 Le baa kan unii ubaa paacham, bee kitiŋ, bee kitiŋ aataab, u ga ŋmaa kpar kigbaŋ ngbaan ki lik ki ponn ni na. 4 Baah kaa kan unii u ŋeer u kpar kigbaŋ ngbaan ki lik ki ponn ni na, nima pu le m wii pam. 5 Le bininkpiib na ponn ni ubaa bui mi ke, “Taa ki wii. Lik, Yesu u pəə ke uchinn, ki ye Juda aanibol ni aanii ubaa, ki ye Ubər David aayaabil na le nyaŋ, ki ga ŋmaa dabr kigbaŋ ki bi dab ki nfum mulole na, ki kpar ki.”

6 Le m kan Upihbo si libərjal, ni tiwanfuurkaan ninaa, ni bininkpiib na aakaasisik ni. Upihbo ngbaan kpa libuel uneen ni ke baah kər u le na, ki kpa iyiin ilole ni ŋinimbil ŋilole ŋi ye Uwumbər Aafuur mulole mu Uwumbər tun ni mu ŋipepel məmək dulnyaa wee ni na. 7 Le Upihbo ngbaan buen Uwumbər u ka libərjal pu na chee, ki ti gaa kigbaŋ ngbaan uŋangii ni. 8 Waah gaa kigbaŋ na, le tiwanfuurkaan ninaa ngbaan, ni bininkpiib moninko ni binaa ngbaan, nan gbaan unimbiin ni. Bi məmək gbaa tibar, ki joo salmaa aasambil ŋi gbii tulalee aayon na. Tulalee aayon ngbaan si Uwumbər aanib aameel aasisiiyaan. 9 Le bi gaa ilahnpəən ki tii Upihbo ngbaan ke,

“Si le ŋeer aa gaa kigbaŋ ngbaan ki dabr ki;
ba pu? aa nan kpo ki di saasin daa binib tii Uwumbər;
binib ngbaan nyan ŋitimbol
məmək aanib bi bi dulnyaa wee ni,
ki len iliin iməkbi dulnyaa wee ni na,
10 Aa ŋa bi saanaan ni aanib bi ye bitotoorb na,
bi ti tun lituln tii timi Aawumbər,
le bi ga li joo dulnyaa məmək.”

11 Le m lik ki kan Uwumbɔr aatuuntiib ŋichur ŋichur, kaa ti nyi baakahm.
Bi si gob Uwumbɔr aabɔrjal, ni tiwanfuurkaan, ni bininkpiib ngbaan. 12 Le
m ŋun bi mɔmɔk len mpɔɔn pu ke,
“Upihbo u bi nan kɔr u na le ŋeer u kan yiko, ni liwankpal,
ni nlan, ni mpɔɔn, ni nnyuŋ, ni mpakm, ni idoon.”
13 Le m ŋun binib bi bi paacham na, ni binib bi bi kitiŋ na, ni binib bi bi kitiŋ
aataab na, ni tiwan nimɔk bi nnyusakpem ni na, ni Uwumbɔr aah naan tiwan
nimɔk na mɔmɔk len ke,
“Uwumbɔr u ka libɔrjal pu na, ni Upihbo ngbaan
le yeh mpakm, ni lisil, ni nnyuŋ, ni mpɔɔn,
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”
14 Le tiwanfuurkaan ninaa ngbaan kii ke “Amii.” Bininkpiib ngbaan mu nan
gbaan Uwumbɔr ni Upihbo ngbaan aanimbiin ni ki doon bi.

6

Ŋidab na

1 M kan Upihbo ngbaan chuu dabr kigbaŋ ki bi nan dab ki nfum mulole
pu na nibaa. Le m ŋun tiwanfuurkaan ninaa ngbaan ponn ni nibaa len ke
utaal aah tar pu na ke, “Dan.” 2 Le m lik ki kan utapiin. Unii u dik u pu na joo
butɔm. Le bi tii u linyaŋ aayikpupuk u di chiŋ. Le u buen u ti nyaŋ binib, ki
sil ti nyaŋ bi.
3 Le Upihbo ngbaan nan ki chuu dabr kigbaŋ ngbaan aadam leler. Le m ŋun
tiwanfuurkaan leler len ke, “Dan.” 4 Le utaman mu fuu ni. Bi nan tii unii u
dik utaman ngbaan pu na kijaak aajuk sakpeŋ, le Uwumbɔr tii u mpɔɔn ke u
cha dulnyaa aanib to butɔb ki ku tɔb.
5 Le Upihbo ngbaan ki chuu dabr ndam tatar. Le m ŋun tiwanfuurkaan
tatar len ke, “Dan.” Le m lik ki kan utanbɔn. Unii u dik utanbɔn ngbaan pu
na nan joo tiwan ni bi joo ŋaŋni tijikaar na uŋaal ni. 6 Le m ŋun nneel len
tiwanfuurkaan ninaa ngbaan aakaasisik ni ke, “Tijikaar taa li wiir, taadaak
li pɔɔ. Tɔ, taa bii nkpan ni ŋisubil aawanyukaan.”
7 Le Upihbo ngbaan ki chuu dabr ndam nanar. Le m ŋun tiwanfuurkaan
nanar aaneel len ke, “Dan.” 8 Le m lik ki kan utanyɔnyɔn. Unii u dik u pu
na aayimbil ye Nkun. U bi yin u ke Kitekpiitiŋ na mu dii u. Le Uwumbɔr tii
bi mpɔɔn ke bi di kijaak aajum, ni nkon, ni iween, ni ipeel ku dulnyaa aanib
lipepel nanar wɔb.
9 Le Upihbo ngbaan ki chuu dabr ndam ŋmuŋmur. Le m kan binib aawiin
kitork aabimbiln taab, Uwumbɔr do. Bi ye binib bi bi nan ku bi na. Bi nan
mooni Uwumbɔr aabɔr ki tuk binib Yesu aabɔnyaan. Nima le cha bi ku bi.
10 Le binib ngbaan aawiin teen mpɔɔn pu ke, “Tidindaan u ye chain ki ye
mbamɔn na, ni ga yunn ki ti saa kinye pu aan aa ga ji dulnyaa aanib bi ku
timi na aabɔr ki daa bitafal?” 11 Le Uwumbɔr peen bi mɔmɔk tikparpipiin, ki
bui bi ke u siin ke binib ku bitutuŋeen aatɔtiib bi mɔmɔk dii Yesu na, ke baah
nan ku bi pu na. Bi laa fuur siib ki nan saa n-yoonn ngbaan.
12 Le m kan Upihbo ngbaan ki chuu dabr ndam loloob. Le kitiŋ deŋ sakpen.
Le nwiin bɔln ke likekebɔln na. Le uŋmal mann ke nsin na. 13 Iŋmabi nyan
ni paacham ki lir kitiŋ ke kibuŋ aah ker ŋisubil ŋi kaa puir na lir pu na.
14 Kitaapaak kpab ki buen ke baah kpai kikapeek pu na. Le ŋijoo ni ŋidik
mɔmɔk fii foor. 15 Le dulnyaa aayidam, ni bibɔrb, ni butɔb aajab aayidam,
ni biwankpadam, ni bipɔɔndam, ni binaagbiib mɔmɔk, ni bimalb mɔmɔk bɔr
titakpalunn ni, ni ŋitakpasakpiin taab ŋijoo paab, 16 ki bui ŋijoo ni ŋitakpal ke,
“Lir ti pu, ki biin ti pu, aan Uwumbɔr u ka libɔrjal pu na taa li waa timi,

Upihbo ngbaan mu aaŋuul taa pii timi; 17 ba pu? baaŋuul aawiin sakpiin daal
fuu ni a. Ŋma ga ŋmaa sil?”

7

Israel aanib ŋichur nkub ni imonko ilee ni ŋinaa na

1 Nimina aapuwəb le m kan Uwumbər aatuuntiib binaa si dulnyaa aapepel
məmək ŋinaa, ki kiir libuln ke li taa ki daa kitiŋ ni, ki taa daa nnyusakpem ni,
ki taa daa isui ni. 2 Le m kan Uwumbər aatuun uken nyan ni liwipuul wəb ki
dan paacham, ki joo ni Uwumbər u ye liməfal daan na aadaan, ki nan teen
mpəən pu, ki tuk Uwumbər aatuuntiib binaa bi Uwumbər tii bi mpəən ke bi
bii kitiŋ ni nnyusakpem na ke, 3 “Ni taa bii kitiŋ, bee nnyusakpem, bee isui ki
li kii buyoonn ti ga nan daan timi Aawumbər aatutum aayigbeer pu na.” 4 Le
m ŋun baah daan binib bi na aakahm. Bi nan ye binib ŋichur nkub ni imonko
ilee ni ŋinaa, ki nyan ni Israel aanibol məmək ni. 5-8 Bi nan daan bi kina la:

Juda aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Rubenn aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Gad aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Aser aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Naftali aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Manase aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Simeonn aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Liifai aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Isakar aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Sebulunn aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Josef aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Benjaminn aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee.

Kinipaak sakpeŋ

9 Nimina aapuwəb le m kan kinipaak sakpeŋ. Ubaa aa ti ki nyi baakahm.
Bi nyan ŋitimbol məmək aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin imək bi
dulnyaa wee ni na, ki si Uwumbər aabərjal ni Upihbo ngbaan aanimbiin
ni, ki pee tikparpipiin, ki ŋub tibəkpafar biŋaal ni, 10 ki teen mpəən pu ke,
“Timi Aawumbər u ka libərjal pu na, ni Upihbo ngbaan le nan gaa timi lii.”
11 Le Uwumbər aatuuntiib məmək si gob Uwumbər aabərjal, ni bininkpiib,
ni tiwanfuurkaan ninaa ngbaan. Le Uwumbər aatuuntiib doon ŋichichik ki
di binimbil kpaa kitiŋ Uwumbər aabərjal taab ki dooni u, 12 ki len ke, “Ni ye
mbaməŋ, timi Aawumbər le yeh mpakm, ni nnyuŋ, ni nlan, ni idoon, ni lisil,
ni yiko, ni mpəən n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.”

13 Le bininkpiib na ponn ni ubaa baa mi ke, “Binib bi pee tikparpipiin na,
bi ye ba aanib? Bi nyan ni la chee?”

14 Le m bui u ke, “Maaninkpel, si le nyi.”

Le u bui mi ke, “Bi ye binib bi nyan falaa sakpiin ni, ki finn baakpar Upihbo
ngbaan aasin ni aan ti ŋa ti tipipinn na. 15 Nima le cha bi si Uwumbər aabərjal
taab. Bi bi waadichal ni, nwiin pu ni kinyeek, ki tun lituln tii u. Uwumbər u
ka libərjal ngbaan pu na ga li bi bi chee, ki biin bi pu. 16 Nkon aan ki chuu
bi, nnyunyuu mu aan ki chuu bi, nwiin mu aan ki see bi, ntoton mu aan ki
ŋun bi; 17 ba pu? Upihbo u bi Uwumbər aabərjal aakaasisik ni na le ga kpiin
bi, ki ga mək bi uyayak aanyun mu ga tii bi liməfal na chee. Uwumbər ga per
binimbil tinyunyunn məmək.”

8

Ŋidab ŋilole na

1 Le Upihbo ngbaan chuu dabr ndam lolole. Le Uwumbər do ŋmin chii chii
ki yunn siib. 2 Le m kan Uwumbər aatuuntiib bilole bi si Uwumbər aanimbiin
ni na. Le bi tii bi kakaan tiib bilole.
3 Le Uwumbər aatuun uken dan nan sil kitork aabimbiln chee, ki ŋub
salmaa aasambil li bi joo tulalee aayon ŋani li ponn ni na. Le bi tii u
tulalee aayon sakpen u di kpee Uwumbər aanib məmək aameel pu, ki di
ŋa salmaa aabimbiln li bi Uwumbər aabərjal aanimbiin ni na paab, ki di tii
Uwumbər. 4 Le tulalee aayon ngbaan aabaan, ni Uwumbər aanib aameel
nyan Uwumbər aatuun ngbaan aaŋaal ni, ki fii paacham Uwumbər aanim-
biin ni. 5 Le Uwumbər aatuun ngbaan moo mmii mu bi kitork aabimbiln
paab na gbiin tulalee aayon aasambil ngbaan, le ki di mee yaa dulnyaa wee
ponn ni. Le kifuuk faa, le utaal tar ki moor, le kitiŋ deŋ.

Kakaan tiib

6 Le Uwumbər aatuuntiib bilole bi ŋub kakaan tiib bilole na gor ke bi pii.
7 Le Uwumbər aatuun njan yoo pii waakakaan. Waah pii waakakaan na,
le ŋitaatakpabil, ni mmii, ni nsin ŋmal təb ponn ni, ki nyan paacham ki lir ni
kitiŋ. Le mmii gaa kitiŋ ligetatar, ni isui mu ligetatar, ni timosənn məmək.
8 Le Uwumbər aatuun leler mu pii waakakaan. Le bi di tiwan ni naahn
lijool li gaal mmii na mee lii nnyusakpem ponn ni. Le nnyun ngbaan
ligetatar kpaln nsin. 9 Le tiwan nimək bi nnyun ligetatar ngbaan ponn ni
na kpo. Iŋəi ligetatar mu bii a.
10 Le Uwumbər aatuun tatar mu pii waakakaan. Le liŋmabisakpeln li gaal
mmii ke liməfifil na nyan ni paacham ki lir ŋiməə ligetatar ponn ni, ni
inyunbun ligetatar ponn ni. 11 Liŋmabil ngbaan aayimbil le ye ke “Ni To.”
Le laah lir nnyun ni na mu aagetatar kpaln nnyun mu to na. Le binib pam
kpo nnyun ngbaan pu; ba pu? mu to la.
12 Le Uwumbər aatuun nanar mu pii waakakaan. Le nwiin ligetatar chuu
gii ki bəln. Uŋmal ligetatar, ni iŋmabi ligetatar mu chuu gii ki bəln. Le nwiin
ligetatar aa wiin. Kinyeek ligetatar mu aa wiin.
13 Le m kan libərwiin laani paacham, ki ŋun li teen mpəən pu ke, “Uwumbər
aatuuntiib bitaa bi gur kaa kee pii baakakaan na yaa pii kan, tibəbir sakpenn
ga lir dulnyaa aanib pu.”

9

1 Le Uwumbər aatuun ŋmuŋmur mu pii waakakaan. Le m kan liŋmabil li
nyan ni paacham ki lir ni kitiŋ na. Le bi tii li libuul li nyoo kaa kpa limək na
aasaafii. 2 Le li chuu lakr libuul ngbaan aajaaleŋ. Le iŋmanyuu nyan li ponn
ni ki fii paacham, ki naahn mmii mu gaal sakpen na aaŋmanyuu, ki bəln nwiin
timm. 3 Le itoon nyan ni iŋmanyuu ngbaan ponn ni, ki yaa gaa dulnyaa ni. Le
Uwumbər tii i mpəən ke i li junni binib ke inyoohn aah junni binib pu na, 4 le
ki tuk i ke i taa ŋmə timoor, ki taa ŋmə tijikaar, ki taa ŋmə isui, i li junni binib
bi kaa kpa Uwumbər aadaan biyigbeer pu na; 5 i taa ku binib ngbaan, i mək
bi falaa ki ti saa iŋmal iŋmu. Falaa ngbaan wu ke unyoohn aah juu unii kan,
ni wu pu na. 6 N-yoonn ngbaan, binib ga li ban nkun ke mu ku bi, kaan kan
mu. Nkun ga san cha bi.
7 Itoon ngbaan naahn itaan i gor ke i to butəb na. Tiwan ni naahn salmaa
aayikpupur na nan bi iyil pu. Inimbil wəb naahn binib aanimbil wəb la.
8 Yaayikpir mu ti ki naahn bipiib aayikpir la. Yaanyin mu naahn ichinn

aanyin la. 9 Tiwan nibaa bii ibiŋ pu ki naahn tikur la. Yaafeen kpa kifuuk
ke itaan ni tɔroku i san cha i ti to butɔb na aah kpa kifuuk pu na. 10 Yaajuu
mu naahn inyoohn aajuu la. Inyoohnpiin bi yaajuu pu, ki kpa mpɔɔn ke i
mək binib falaa ki ti saa iŋmal iŋmu. 11 Libuul li kaa kpa limək na aatuun le
ye yaabɔr. Hiibru* aaliin ponn ni, bi yin u ke Abadonn. Griik aaliin ponn ni,
bi yin u ke Apolionn. Naatataa le ye ke “U kulni binib na.”

12 Njan aabɔbir ma jer a. Tibɔbir tilee mu choo.

13 Le Uwumbɔr aatuun loloob mu pii waakakaan. Le m ŋun nneel nyan ni
salmaa aabimbiln li bi Uwumbɔr aanimbiin ni na aamɔju ŋinaa chee. 14 Le
nneel ngbaan tuk Uwumbɔr aatuun loloob u joo kakaan na ke, “Chuu gbiln
Uwumbɔr aatuuntiib binaa bi bi limɔɔsakpeln li bi yin li ke Yufrates na chee
lii.” 15 Le u chuu gbiln Uwumbɔr aatuuntiib binaa ngbaan lii. Uwumbɔr
le gor bi, ki siin bi libiln, ni uŋmal, ni nwiin, ni kikurk ki bi ga di ku binib
ligetatar na. 16 Bi nan kpa butɔb aajab bi dik itaan pu na. Le m ŋun baakahm
aah ye pu na. Bi nan ye butɔb aajab ŋichur ŋichur ikui ilee. 17 Tidaŋ ponn ni
le m nan kan itaan ngbaan ni binib bi dik i pu na. Tikur aawan nibaa bii
bibiŋ pu ki man ke mmii na, ki bɔn ke nsiin na, ki man ke chirbil na. Itaan
ngbaan aayil naahn ichinn aayil la. Mmii, ni iŋmanyuu, ni chirbil nyan ni imɔi
ni. 18 Tiwan nitaa ngbaan, mmii, ni iŋmanyuu, ni chirbil ni nan nyan ni itaan
ngbaan aamɔi ni na le ku linigetekr tatar; 19 ba pu? itaan ngbaan aapɔɔn le
bi yaamɔi ni, ni yaajuu ni. Yaajuu ngbaan naahn iwaa le ki kpa ŋiyil ki mək
binib falaa.

20 Binib bi gur kaa kpo iween ngbaan pu na aa kpeln baabimbin, kaa di
cha baah ŋani ŋiwaa ŋi na. Bi beenin dooni tininkpiwanbir, ni ŋiwaa ŋi bi nan
di salmaa, ni tikunabr, ni tikur, ni ŋitakpal, ni idɔ naan ŋi na, ŋiwaa ŋi kaa waa,
ki mu aa ŋun tibɔr, ki mu aa ŋmaa chuun na. 21 Binib ngbaan beenin ku binib,
ki ji inyɔk, ki gɔr kidagook, ki su kinaayuk, kaa kpeln baabimbin.

10

Uwumbɔr aatuun ni kigbaŋ waatiir na

1 Le m kan Uwumbɔr aatuun mpɔɔndaan uken nyan ni paacham. U pee
kitaalangbaŋ, le waakpimanja mu lur goln uyil. Unimbil wɔb naahn nwiin
la. Utaa mu naahn kimiigaak. 2 U joo kigbaŋ waatiir ki kpar na uŋaal ni. Le
u di utaagiil taa nnyusakpem pu, le ki di utaagal mu taa kitiŋ pu, 3 le ki teen
mpɔɔn pu ke uchinn aah tar pu na. Waah teen kina na, le utaal mu teen nfum
mulole. 4 Utaal aah teen nfum mulole na, le m ban m ŋmee waah len pu na
kigbaŋ ni. Le m ŋun nneel len Uwumbɔr do ke, “Taa ŋmee utaal aah len tibɔr
ti na, ki taa kpiir ti.”

5 Uwumbɔr aatuun u m kan u si nnyusakpem, ni kitiŋ pu na le yoor uŋangii
paacham 6 ki puu Uwumbɔr u bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ki nan naan
paacham ni tiwan nimək bi ni ponn ni na, ni kitiŋ ni tiwan nimək bi kitiŋ
pu na, ni nnyusakpem, ni tiwan nimək bi mu ponn ni na, ke Uwumbɔr aan
ki taan. 7 Buyoonn Uwumbɔr aatuun lolole ga pii waakakaan na, n-yoonn
ngbaan le Uwumbɔr ga tun waatunyaan li bɔr na ki doo, waah nan tuk
waabɔnabr bi ye waatutum na ke u ga tun pu na.

8 Nneel mu m ŋun paacham na ki len m chee ki bui mi ke m li cha ti gaa
kigbaŋ ki kpar ki bi Uwumbɔr aatuun u si nnyusakpem, ni kitiŋ pu na aaŋaal
ni na.

* **9:11** : Hiibru aaliin ye Juu yaab aaliin la.

9 Le m buen Uwumbɔr aatuun ngbaan chee, le ki ti bui u ke u tii mi kigbaŋ
waatiir ngbaan. Le u bui mi ke, “Gaa ki ŋmɔ. Ni ga li mɔ aamɔb ni ke tisiir na
la, ki tee ga li to aaponn ni.”
10 Le m gaa kigbaŋ waatiir ngbaan unaal ni, ki ŋman ki. Maah ŋman ki na,
le ni mɔ mmɔb ni ke tisiir na. Le maah di nab na, ni to mponn ni. 11 Le bi bui
mi, “See aa ki tuk ŋitimbol mɔmɔk aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin imɔk
bi dulnyaa wee ni na, ni baabɔrb, tibɔr ti ga ŋa bi n-yoonn mu choo na.”

11

Seeraadam bilee na

1 Le bi tii mi tiwaŋaŋkaan ni naahn lidabil na, le nneel bui ke, “Li cha ti ŋaŋ
Uwumbɔr Aadiik, ni kitork aabimbiln, ki lik naafɔfɔk, ki kahn binib bi dooni
Uwumbɔr nima chee na. 2 Taa ŋaŋ kikaakpaak ki bi lipaal na aafɔfɔk; ba pu?
Uwumbɔr di kikaakpaak ngbaan tii binib bi kaa ye Juu yaab na la. Le bi ga
bii Uwumbɔr aatinyaan ki ti saa iŋmal imonko ilee ni ilee. 3 Le m ga tun ni
maaseeraadam bilee bi nan moon Uwumbɔr aabɔr ki ti saa iwiin lichur ni
ikui ilee ni imonko itaa, ki ga li pee tiwanpeenkaan ni saak kuub na.”
4 Biseeraadam bilee ngbaan ye nkpan aasui ilee ni karyaa tiib aah tɔŋni
tiwan ni pu na bilee bi si dulnyaa Aadindaan aanimbiin ni na. 5 Unii ubaa
yaa ban u ŋa bi nibaa kan, mmii ga nyan bimɔi ni ki ku baadim. Unii ubaa
yaa ban u ŋa bi nibaa kan, see bi ku u kina. 6 Biseeraadam bilee ngbaan nan
kpa mpɔɔn bi kiir utaal u taa nu buyoonn bi bi mooni Uwumbɔr aabɔr na, ki
kpa mpɔɔn ki cha nnyun kpaln nsin, ki kpa mpɔɔn ki cha falaa aabɔŋ mɔmɔk
lir dulnyaa wee ni, n-yoonn mumɔk bi gee na.
7 Bi yaa moon Uwumbɔr aabɔr doo kan, le upeel u nyan ni kinimbɔŋ chee,
libuul li kaa kpa limɔk na ni na, ga to bi butɔb ki nyaŋ bi, ki ku bi. 8 Le ŋinikpol
ngbaan ga li dɔ kitisakpeŋ na aasan ni. Uwumbɔr yin kitiŋ ngbaan ke Sodom,
ki ki yin ki ke Ijipt. Bi nan kpaa Tidindaan ndɔpuinkoo pu nima la. 9 Le
ŋitimbol mɔmɔk aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin imɔk bi dulnyaa wee ni
na, bi ponn ni bibaa ga lik ŋinikpol ngbaan ki ti saa iwiin itaa ni ligeln, kaan
kii ke unii ubaa ti sub bi. 10 Baakun pu le dulnyaa aanib ga li kpa mpopiin
sakpen, ki waa liwaal, ki tii tɔb ipiin; ba pu? Uwumbɔr aabɔnabr bilee bi
ŋa bi falaa na kpo a. 11 Iwiin itaa ni ligeln ngbaan aah jer na, le Uwumbɔr
ki tii bi limɔfal. Le bi fii sil. Le binib bimɔk kan bi na san ijawaan sakpen.
12 Le ŋinikpol ŋi fikr na ŋun nneel sakpiin nyan ni paacham ki bui bi, “Dan
paacham do man.” Le bi koo ntaalangbam ni ki buen paacham. Baadim mu
kan baah buen pu na. 13 N-yoonn ngbaan le kitiŋ deŋ pam. Le kitisakpeŋ
ngbaan aadir ligeln kipiik lir kitiŋ. Kitiŋ aah deŋ pu na le ni ku binib ŋichur
ŋilole. Binib bi gur kaa kpo na, ijawaan chuu bi sakpen, le bi nyuŋ Uwumbɔr
u bi paacham na.
14 Tibɔbir leler jer a. Tibɔbir tatar mu choo mala.

Kakaan tiib bilole na

15 Le Uwumbɔr aatuun lolole mu pii waakakaan. Le ineel sakpiin len
Uwumbɔr do ke, “Dulnyaa wee ni aanaan mɔmɔk kpaln Tidindaan Uwumbɔr
ni Waabo Kristo* aanaan la. U ga li joo mu n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”
16 Le bininkpiib moninko ni binaa bi ka baabɔrjal pu, Uwumbɔr aanimbiin
ni na, doon ŋichichik ki di binimbil kpaa kitiŋ ki dooni Uwumbɔr, 17 ki len ke,
“Tidindaan Uwumbɔr, u yeh mpɔɔn mɔmɔk,
ki nan bi, ki beenin bi na, ti dooni si;

* **11:15** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke Uwumbɔr nyan u ke u gaa binib lii.

ba pu? aa di saapɔɔn sakpiin ki joo dulnyaa wee.
18 Ŋinibol aanib nan gee liŋuul, le saaŋuul mu fii,
le ni ŋeer aa ji bitekpiib tibɔr,
ki ŋeer aa di ipiin tii
saabɔnabtiib bi ye saatutum na,
ni saanib bi mɔmɔk pak si na,
bi ye biwaatiib na, ni bi ye bisakpem na,
ki ŋeer aa kuln binib bi ku dulnyaa aanib na."
19 Tɔ, le bi chuu piir Uwumbɔr aadiik ki bi paacham na. Le m kan Uwumbɔr aakaal aadakaa si waadiik ponn ni. Le utaal moor, le kifuuk faa, le utaal tar, le kitiŋ deŋ, le utaal nu ŋitaatakpabil sakpiin.

12

Upii na, ni kipeewanbiik na

1 Tɔ, le m kan lijinjiir aawan paacham. Upii ubaa nan bi ki pee nwiin. Le uŋmal mu nan bi utaa aataab. Iŋmabi kipiik ni ilee mu nan bi uyil pu. U nan kpa lipuul, 2 le imalween chuu u, le u wii ki ban u maa ubo.
3 Le m ki kan lijinjiir aawan niken paacham. M nan kan kipeewanbiik sakpeŋ mamaŋ ki kpa ŋiyil ŋilole ni iyiin kipiik, ki chik ubɔr aayikpupur tilole na. 4 Le kipeewanbiik ngbaan di kijuul kuun foor ni iŋmabi ligetatar, ki di lii ni kitiŋ, ki dan nan sil upii u ban u maa ubo na aanimbiin ni ke ki ŋmɔ waabo.
5 Le upii ngbaan ma ubijabo u ga li joo ŋinibol mɔmɔk mpɔɔn pu na. Le Uwumbɔr yoor ubo ngbaan di buen ubaa chee paacham, waabɔrjal chee. 6 Le upii ngbaan san buen nteersakpiin ni, Uwumbɔr aah toor mpaan nin chee tii u na, ki ti kpiini u nima chee iwiin lichur ni ikui ilee ni imonko itaa.
7 Tɔ, le bi to butɔb paacham. Uwumbɔr aatuuntiib aaninkpel Maikel ni waatuuntiib to kipeewanbiik ngbaan ni waatuuntiib butɔb, 8-9 le ki nyaŋ bi, ki nyan bi paacham. Baa ki kan mpaan paacham. Kipeewanbiik ngbaan ye kinimbɔŋ la. Bi yin ki ke Uwaa u Yunn na, ki ki yin ki ke Defil,* ki ki yin ki ke Sintana. Kima le ŋmanni dulnyaa aanib mɔmɔk. Bi nyan ki ni kaatuuntiib paacham, ki di lii ni kitiŋ.
10 Le m ŋun nneel sakpiin len mpɔɔn pu paacham ke, "Dandana wee ti kan timi Aawumbɔr aah kpa mpɔɔn pu ki gaa waanib lii ki joo waanaan ni aanib na. Dandana ti kan Kristo u gaa timi lii na aah kpa yiko pu na. Ba pu? u nyan kinimbɔŋ paacham. Kinimbɔŋ ye unibiinii u nan si Uwumbɔr aanimbiin ni ki bii Uwumbɔr aanib nwiin pu ni kinyeek na la. 11 Upihbo Yesu aasin aapɔɔn pu ni waabɔr aapɔɔn pu le bi nyaŋ kinimbɔŋ. Bi gee Yesu ki jer baamɔfal, ki kii ke bi kpo u pu. 12 Nimi bi bi Uwumbɔr do na, li kpa mpopiin man; ba pu? kinimbɔŋ aa ki kpa mpɔɔn. Tɔ, tibɔbir mu ga lir kitiŋ aanib pu, ni nnyusakpem ni aanib pu; ba pu? kinimbɔŋ sunn ni bi chee, ki gee liŋuusakpeln; ba pu? ki bee ke kaayoonn aa ki wiir."
13 Kipeewanbiik ngbaan aah kan ke bi nyan u paacham ki di lii ni kitiŋ na, le u san dii upii u ma ubijabo na, ke u chuu u. 14 Le Uwumbɔr tii upii ngbaan libɔrwiin aafeen ilee ke u fii buen nteersakpiin ni, waapaan ni, kipeewanbiik ngbaan taa ki pii u nima chee. Le bi ti kpiini u nima chee ki ti saa ŋibin ŋitaa ni ligeln. 15 Le kipeewanbiik ngbaan tii nnyun sakpem umɔb ni ke limɔɔl na ki lii, ke mu di upii ngbaan puu buen. 16 Le kitiŋ ter upii ngbaan, ki waar kimɔb ki di nnyun mu nyan kipeewanbiik ngbaan aamɔb ni na nab, le mu aa ki pii upii ngbaan. 17 Le kipeewanbiik ngbaan gee liŋuul sakpen upii ngbaan pu, ki

* **12:8-9** : Defil ni Sintana ye kinimbɔŋ aayimbil ŋiken la.

buen ti to waabim biken butəb. Waabim le ye binib bi kii Uwumbər aaməb
ki tuk binib Yesu aabənyaan na. 18 Le kipeewanbiik ngbaan sil nnyusakpem
aagbaan.

13

Ipeel ilee na

1 Le m kan upeel nyan ni nnyusakpem ponn ni. U nan kpa ŋiyil ŋilole ni
iyiin kipiik, le ki chik ubər aayikpupur waayiin kipiik məmək pu. Le liyimbil
li ye lisiibil ki tii Uwumbər na nan bi ŋiyil məmək pu. 2 Upeel ngbaan nan
naahn unaamuun la. Utaafar pəə sakpen. Uməb mu naahn uchinn aaməb.
Kipeewanbiik ngbaan le di waapəən, ni waanaan, ni waapəən sakpiin tii u.
3 Libuel nan bi uyil libaa pu ki naahn ke laah kpo ki səŋ le na. Laah səŋ na,
le ni gar dulnyaa aanib məmək pam. Le bi dii u, 4 ki gbaan kitiŋ ki doon
kipeewanbiik ngbaan; ba pu? u nan di waapəən tii upeel ngbaan. Bi nan
gbaan kitiŋ ki doon upeel ngbaan mu, le ki baa ke, “Ŋma bi ke upeel wee na?
Ŋma ga ŋmaa to u butəb?”

5 U nan kpa nsan ke u li kpa kipupuk ki sii Uwumbər, ki kpa nsan ke u li
bi iŋmal imonko ilee ni ilee. 6 Le u waar uməb ki sii Uwumbər, ni Uwumbər
aayimbil, ni Uwumbər do, ni bimək bi Uwumbər do na, 7 ki kpa nsan ke u to
Uwumbər aanib butəb ki nyaŋ bi. Le Uwumbər tii u tininkpir u li joo ŋitimbol
məmək aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin imək bi dulnyaa wee ni na. 8 Le
dulnyaa ni aanib bimək aayimbil aa ŋmee Uwumbər Aapihbo u bi nan ku u
na aaməfal aagbaŋ ni buyoonn Uwumbər aa nan kee naan dulnyaa wee na
ga dii upeel ngbaan.

9 “U kpa litafal na kan, u ŋun. 10 Binib bi Uwumbər len ke bi ga chuu bi
tinaagbiir na, bima le bi ga chuu bi tinaagbiir. Unii umək joo kijaak aajuk ku
binib na, kijaak aajuk le ga ku u mu. Nima le cha ni ŋan ke Uwumbər aanib
li ban limər ke bi dii Uwumbər mbaməm.”

11 Le m kan upeel leler nyan ni kitiŋ ni. U nan kpa iyiin ilee i naahn upihbo
aayiin na, le ki len ke kipeewanbiik aah len pu na. 12 U nan bi njan aapeel
chee, ki kpa waapəən, ki muk dulnyaa, ni binib bimək bi dulnyaa ni na, ke bi
li dii njan aapeel u nan kpa nkun aabuel li səŋ na. 13 Upeel leler ngbaan nan
tun lijinjiir aatun pam, ki cha mmii nyan ni paacham ki sunn ni kitiŋ, binib
aanimbil ni, 14 ki ŋmann binib bimək bi dulnyaa ni na; ba pu? u nan kpa nsan
ke u tun lijinjiir aatun njan aapeel aanimbiin ni, ki tuk dulnyaa ni aanib ke
bi ŋa liwaal li naahn upeel u nan kpa kijuk aabuel li səŋ na. 15 Upeel leler
ngbaan nan kpa nsan ke u cha liwaal ngbaan fuur libuln ki len tibər, le ki cha
bi ku binib bimək kaa dii liwaal ngbaan na, 16 ki cha bi daan binib məmək
biŋangii pu, bee biyigbeer pu. U nan cha bi daan biwaatiib, ni bisakpem,
ni biwankpadam, ni bigiim, ni binaagbiib, ni bimalb. 17 Kidaan ngbaan le
ye upeel ngbaan aayimbil, bee waayimbil aanamba. Unii u kaa kpa kidaan
ngbaan na, baa nan cha u daa tiwan nibaa, kaa cha u kooh tiwan nibaa mu.

18 Tibər timina ban nlan la. Unii u kpa nlan na ga ŋmaa bee upeel ngbaan
aanamba aatataa. Ni ye unibən aanamba la. Waanamba ye ikui iloob ni
imonko itaa ni niloob.

14

Upihbo na, ni waanib

1 Tə, le m kan Upihbo na si Sionn aajool paab. Binib ŋichur nkub ni imonko
ilee ni ŋinaa nan bi u chee, le waayimbil ni Ute Uwumbər aayimbil nan ŋmee
paa biyigbeer pu. 2 Le m ŋun binib gaa ilahn paacham. Ni nan fuuk ke

bunyəb aanyun aah fuuk pu na, ki fuuk ke utaal aah teen mpəən pu pu na, ki naahn binib aah gbaa tibar aan ti wii pu na. 3 Binib ngbaan bi Uwumbər aabərjal, ni tiwanfuurkaan ninaa, ni bininkpiib na aanimbiin ni, ki gaa ilahnpəən. Ubaa aan ŋmaa bae nlahn ngbaan see binib ŋichur nkub ni imonko ilee ni ŋinaa bi Uwumbər daa bi ki nyan bi dulnyaa wee ni na. 4 Bima le ye binib bi kaa doon bipiib chee kaa ŋa bibaa tijəŋ. Baa nyi bipiib. Bima le dii Upihbo ngbaan waah cha nin chee na məmək. Uwumbər nyan bi binib ponn ni ki daa bi, bi li ye u ni Upihbo ngbaan aanib. 5 Nnyaməŋ mubaa aa bi biməi ni. Baa kpa taani ubaa.

Uwumbər aatuun tiib bitaa na

6 Le m kan Uwumbər aatuun uken laani paacham, ki joo ni tibənyaan ti bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ki ti di ti tuk ŋitimbol məmək aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin iməkbi dulnyaa wee ni na. 7 Le Uwumbər aatuun ngbaan len mpəən pu ke, “Ni li san Uwumbər, ki nyuŋ u man; ba pu? ni ŋeer u ji binib tibər. Ni li pak Uwumbər u nan naan paacham, ni kitiŋ, ni nnyusakpem, ni nnyun məmək na.”

8 Uwumbər aatuun leler nan paan ni njan yoo na aapuwəb ki len ke, “Kitisakpeŋ Babiloŋ lir a. Kitiŋ ngbaan le nan cha ŋinibol məmək aanib nyu ndapəm gbii. Ndaan ngbaan le ye waadagook aakpeek. Nima le ki lir a.”

9 Uwumbər aatuun tatar nan paan ni uleler na aapuwəb ki len mpəən pu ke, “Binib bimək dii upeel ngbaan, ni liwaal li naahn u na, ki gaa waadaan biyigbeer pu, bee biŋaal pu na, 10 ga nyu ndaan mu ye Uwumbər aaŋuul, le u kpir ŋa kiyikuuk ni, kaa di nnyun kpee mu pu. Nima le mək waaŋuul sakpen, le bi ga li bi waatuuntiib bi bi chain na, ni Upihbo ngbaan aanimbiin ni, ki ga ji falaa sakpen mmii ni chirbil ponn ni. 11 Iŋmanyuu nyan ni mmii ngbaan ni ki fii paacham n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Binib bi dii upeel ngbaan, ni liwaal li naahn u na, ki gaa waadaan ki ye waayimbil na, ga ji falaa mmii ngbaan ponn ni, kaan fuur nwiin pu, kaan fuur kinyeek mu.”

12 Nima le cha ni ŋan ke Uwumbər aanib bi kii waaməb ki dii Yesu mbaməm na li kpa limər.

13 Le m ŋun nneel len paacham ke, “Ŋmee ke: Bitekpiib bi nan dii Tidindaan na, waanyoor bi bi pu dandana wee ki joo cha.”

Le Uwumbər Aafuur Nyaan kii ke, “Ni ye mbaməŋ; ba pu? bi nan tun litunyaan linimaln. Baah kpo na, le bi fuur. Baah tun pu na mu dii bi.”

Dulnyaa aajikaacheel

14 Le m kan ntaalangbapim. Ubaa ka mu pu ki naahn unii, ki chik salmaa aayikpupuk, ki joo gərk u ka na uŋaal ni.* 15 Le Uwumbər aatuun uken nyan ni Uwumbər Aadichal ni, ki len mpəən pu ki tuk u ka ntaalangbam pu na ke, “Di saagərk chee tijikaar; ba pu? ni ŋeer lijikaacheel. Dulnyaa aajikaar biir a.” 16 Le u ka ntaalangbam pu na di waagərk chee dulnyaa aajikaar.

17 Le Uwumbər aatuun uken nyan ni Uwumbər Aadichal li bi paacham na ni. U mu nan joo gərk u ka na.

18 Le Uwumbər aatuun uken nyan ni kitork aabimbiln chee. Uma le ye mmii aayidaan. Le u teen mpəən pu ki tuk Uwumbər aatuun u joo gərk u ka na ke, “Di saagərk u ka na ker ndaan aasubil ŋi bi dulnyaa ni na; ba pu? ŋisubil ngbaan puir a.” 19 Le Uwumbər aatuun ngbaan di waagərk ker dulnyaa aasubil ngbaan, ki di ŋa libuusakpeln li ponn ni bi ŋmaani ŋisubil ki nyani ŋaanyun na. Nima le mək Uwumbər aah ga bii binib bi kaa dii u na pu na. 20 Le bi taa ŋisubil ngbaan pu libuusakpeln ngbaan ponn ni, kitiŋ aagbaan,

* **14:14** : Lik Daniel 7.13.

ki nyan ŋaanyun. Le nsin nyan libuul ngbaan ni, ki wiir aan utaan yaa sil mu ponn ni kan, u ga ŋmaa liin na, ki puu ti saa mal ikui ilee aafəfək aah bi pu na.

15

Gbelngbeln aafalaa na

1 M nan ki kan lijinjiir aawan niken paacham. Ni nan ye tiwankpaan, le ki gar mi pam. M nan kan Uwumbər aatuuntiib bilole bi joo ni falaa bilole na. Falaa ngbaan ga li ye gbelngbeln aafalaa la; ba pu? falaa ngbaan aapuwəb Uwumbər aaŋuul ga səŋ.

2 Le m kan tiwan ni naahn nnyusakpem mu mmii ŋmal mu ponn ni na, le mu wiin chain ke kinimbilik na. Le m kan binib bi nyaŋ, kaa dii upeel ngbaan, ni liwaal li naahn u na, kaa gaa waadaan ki ye waayimbil aanamba na; bi ka nnyusakpem mu wiin chain ke kinimbilik na chee, ki joo tibar ti Uwumbər tii bi na, 3 ki gaa ilahn i ye Upihbo ngbaan ni Uwumbər aatutunn Moses aalahn na ke,

“Tidindaan Uwumbər u yeh mpəən məmək na,
saatuln ye litukpaan ki gar binib pam.
Saasan ye nsanyaan, ki mu ye nsan bamənn.
Si le ye Ubər n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
4 Tidindaan, ŋma bi, kaan san si ki nyuŋ si?
Si baanja le ye chain.
Ŋjinibol məmək ga dan ki nan
gbaan aanimbiin ni ki doon si;
ba pu? binib məmək kan saatunyaan.”

5 Nimina aapuwəb le m kan ke bi nan chuu piir Uwumbər Aapepel li bi chain chain na aan li bi waabool ponn ni paacham na, 6 le Uwumbər aatuuntiib bilole bi joo ni falaa bilole na nyan ni li ponn ni, ki pee ŋikekepiin ŋi bi chain na, ki buu salmaa aagbapapann bibiŋ pu. 7 Le tiwanfuurkaan ninaa ponn ni nibaa di salmaa aasambil ŋilole tii Uwumbər aatuuntiib bilole ngbaan. Uwumbər u bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na aaŋuul aah fii pu na le gbii ŋisambil ngbaan. 8 Le Uwumbər aanyuŋ ni waapəən cha iŋmanyuu gbiin waadichal. Ubaa aa ŋmaa koo lidichal ngbaan ni ki nan saa buyoonn falaa bilole bi Uwumbər aatuuntiib bilole joo ni bi na ga pii dulnyaa ni aanib ki doo na.

16

Uwumbər aaŋuul aasambil

1 Le m ŋun nneel sakpiin nyan ni Uwumbər Aadichal ni, ki tuk Uwumbər aatuuntiib bilole ngbaan ke, “Li cha ti di falaa u bi ŋisambil ŋilole ni na kpir dulnyaa ni; ba pu? Uwumbər gee liŋuul bi pu.”

2 Le Uwumbər aatuun ubaa buen ki ti di falaa u bi waasambil ni na kpir dulnyaa ni. Le ni ŋa ibuun i wu sakpen na ki baan binib bi kpa upeel ngbaan aadaan ki dii waawaal na pu.

3 Le Uwumbər aatuun leler mu di falaa u bi waasambil ni na kpir nnyusakpem ponn ni. Le nnyusakpem ngbaan aanyun kpaln nsin ke linikpol aasin na. Le tiwan nimək bi nnyusakpem ponn ni na kpo.

4 Le Uwumbər aatuun tatar mu di falaa u bi waasambil ni na kpir ŋiməə ni, ni inyunbun ni. Le nnyun ngbaan kpaln nsin. 5 Le m ŋun Uwumbər aatuun u ye nnyun aayidaan na len ke, “Uwumbər u ye chain daan, ki nan bi, ki beenin bi na, saah daa binib ngbaan aatafal kina na, aa ŋa ni ŋan; 6 ba pu? bi ku saanib ni saabənabtiib ki cha baasin nyan, le aa mu cha baanyun kpaln nsin

bi nyu. Bi ŋeer kina la.” 7 Le m ŋun nneel nyan ni kitork aabimbiln ni ki len
ke, “Tidindaan Uwumbər, u yeh mpəən məmək na, ni ye mbaməŋ, aa jin binib
tibər mbaməm ki ŋa bi naah ŋeer bi pu na.”
8 Le Uwumbər aatuun nanar mu di falaa u bi waasambil ni na kpir nwiin
pu. Le Uwumbər cha mu seer binib ke mmii aah seer pu na. 9 Le ntoton
sakpen seer binib. Le bi sii Uwumbər u kpa mpəən ki cha bi ji falaa kina na.
Baa kpeln baabimbin, kaa nyuŋ u.
10 Le Uwumbər aatuun ŋmuŋmur mu di falaa u bi waasambil ni na kpir
upeel ngbaan aabərjal pu. Le waanaan bəln. Le binib junni bilambil iween
pu. 11 Iween ngbaan pu, ni ibuun ngbaan pu, le bi seei Uwumbər u bi
paacham na, kaa kpeln baabimbin, kaa di cha baatunwanbir.
12 Le Uwumbər aatuun loloob mu di falaa u bi waasambil ni na kpir
limɔɔsakpeln li bi yin li ke Yufrates na ni. Le laanyun foor, ki ŋa nsan ki tii
bibərb bi nyan ni liwipuul wəb na. 13 Le m kan tiyayaar ti naahn titaateer-
aakpann na titaa nyan ni kipeewanbiik, ni upeel ngbaan, ni waabənabr u
ŋmanni binib na aaməi ni la. 14 Tiyayaar ngbaan ye kinimbəŋ yaan la, le ki
tun lijinjiir aatun, ki buen dulnyaa wee ni aabərb məmək chee, ki ti kuun bi,
ke bi to butəb, Uwumbər u yeh mpəən məmək na aawiinsakpiin daal.
15-16 Tiyayaar ngbaan nan kuun bi lipepel libaa wəb. Hiibru* aaliin ponn
ni bi yin nima chee ke Amagedonn. Le Yesu bui ke, “Li pel man, m ga dan ke
unaayuk aah choo pu na la. Uwumbər aanyoor bi binib bi si kii bundaln m
ga nan fuu ni na, ki lik baawanpeenkaan ke bi taa chuun biŋmeen, ki taa ji
inimɔɔn.”
17 Le Uwumbər aatuun lolole mu di falaa u bi waasambil ni na kpir libuln
pu. Le nneel sakpiin nyan ni Uwumbər aabərjal li bi waadichal ni na, ki len
ke, “Ni ŋa doo a.” 18 Le utaal moor, kifuuk mu faa, le utaal teen, le kitiŋ deŋ
sakpen ki ti nyaŋ. Uwumbər aah nan naan binib buyoonn na, kitiŋ aa nan
deŋ sakpen ke kaah deŋ n-yoonn ngbaan sakpen pu na. 19 Le kitisakpeŋ
ngbaan aadir məmək yakr nfum mutaa ki lir kitiŋ. Ŋinibol məmək aatim
mu lir kitiŋ a; ba pu? Uwumbər aa suln kitisakpeŋ Babiloŋ ngbaan aanib
aatunwanbir bər, ki tii bi kiyikuuk ki gbii ndaan mu ye waaŋuul sakpen na,
ki cha bi nyu. 20 Le ŋidik məmək muin nnyun ni kaa ki bi, ŋijoo məmək mu lir.
21 Le utaal nun ŋitaatakpabil sakpiin, ki lir binib pu. Ŋi məmək nan nyuun ke
njikaabim bətɔ aah nyuun pu na. Le binib sii Uwumbər ŋitaatakpabil ngbaan
aabəbir pu; ŋi nan ŋa bi falaa pam.

17

Upiidagookpaan na aabər

1 Le Uwumbər aatuuntiib bilole bi joo ŋisambil ŋilole ngbaan na ubaa dan ki
nan len m chee ki bui mi ke, “Dan do, aan m nan mək si Uwumbər aah ga daa
upiidagookpaan u bi nnyunkpaan chee na aatafal pu na. 2 Dulnyaa aabərb
gər chaa upiidagoor ngbaan chee. Dulnyaa aanib mu gər chaa u chee ki nyu
waadagoor aadaan ki gbii.”
3 Le Uwumbər Aafuur Nyaan fir m pu, le waatuun ngbaan yoor mi ki di
buen nteersakpiin ni. Le m ti kan upii ubaa dik upeel u man na pu. Ŋiyimbil
ŋi seei Uwumbər na nan bi upeel ngbaan aawon məmək pu. U nan kpa ŋiyil
ŋilole ni iyiin kipiik. 4 Upii ngbaan nan pee tiwanpeenkaan nyaan, nibaa
chee man, niken chee mu bən ke nsiin na, ki pee nleen mu ŋan ki kpa kidaak
na uneen ni. Waawanpeenkaan pu nan ye salmaa ni ŋitakpabinyaan ŋi kpa

* **16:15-16** : Hiibru aaliin ye Juu yaab aaliin la.

kidaak na. U nan joo salmaa aasambil uŋaal ni. Tiwan ni kaa ŋan, ki ye waadagook aawan, ki kpa tijəŋ na nan gbii waasambil ngbaan ni. 5 Liyimbil li aatataa bəə na nan ŋmee paa uyigbeer pu. Liyimbil ngbaan le ye ke, “Kitisakpeŋ Babiloŋ ki ye bipiidagoob ni bininsum məmək aana na.” 6 Le m kan upii ngbaan gbii ndaan ki də; ba pu? u nyun Uwumbər aanib aasin, ni binib bi kpo Yesu pu na aasin ki gbii.

Maah kan u na, le ni gar mi pam. 7 Le Uwumbər aatuun ngbaan baa mi ke, “Ba pu ni gar si? M ga kpiir upii ngbaan aabər, ni waah dik upeel u pu na aabər aatataa, ki tuk si. 8 Upeel u kpa ŋiyil ŋilole ni iyiin kipiik aan aa kan u na, u nan bi, kaa ki bi. Ni yaa kpee siib kan, u ga nyan ni libuul li nyoo kaa kpa limək na ni, ki cha nin chee bi ga kuln u. Le dulnyaa ni aanib bi aayimbil aa ŋmee liməfal aagbaŋ ni buyoonn Uwumbər aa nan kee naan dulnyaa wee na, yaa kan upeel ngbaan kan, ni ga gar bi pam; ba pu? u nan bi, kaa ki bi, ki ga ki gir ni.

9 “Unii umək kpa nlan na, u dakl lik ki bee nimina aatataa. Upeel ngbaan aayil ŋilole na ŋaŋ ŋijoo ŋilole ŋi upii ngbaan ka ŋi pu na, ki mu ŋaŋ bibərb bilole. 10 Bibərb bilole ngbaan ponn ni biŋmu lir a, ubaa laa bi dandana wee, uken aa kee fuu ni. U yaa nan fuu ni kan, waan ki yunn. 11 Upeel u nan bi, kaa ki bi na le ŋaŋ ubər niniin, ki ye bibərb bilole ngbaan ponn ni ubaa, ki cha nin chee bi ga kuln u na.

12 “Saah kan iyiin kipiik i na, i ŋaŋ bibərb kipiik bi kaa kee ji nnaan na la. Bi ni upeel ngbaan ga kan bibərb aapəən, ni yunn siib. 13 Bibərb kipiik ngbaan kpa kiməbaan, ki di baapəən ni baayiko tii upeel ngbaan. 14 Bi ga faa Uwumbər Aapihbo butəb. Le Upihbo ngbaan ga nyaŋ bi; ba pu? u ye dindatiib məmək Aadindaan, ki ye bibərb məmək Aabərkpaan la. Binib bi dii u na le ye waah nyan bi ki yin bi na, le bi si uchaŋ ni.”

15 Le Uwumbər aatuun ngbaan ki bui mi ke, “Aa kan nnyunkpaan mu upiidagoor ngbaan ka mu chee na. Nnyunkpaan ngbaan ŋaŋ binib la. Bi ye ŋitimbol məmək aanib bi bi dulnyaa wee ni, ki len iliin imək bi dulnyaa wee ni na. 16 Saah kan iyiin kipiik i na ni upeel ngbaan ga li nan upiidagoor, ki ga yoor waawan məmək ki cha u chuun uŋmeen, ki ga ji waawon ki see u mmii; 17 ba pu? Uwumbər le cha bi ban bi ŋa waageehn, ki cha bi kpa kiməbaan ki di baanaan tii upeel ngbaan u ji ki nan saa buyoonn Uwumbər aah len pu na nan ŋa.

18 “Saah kan upii u na, u ye kitisakpeŋ ki ye dulnyaa ni aabərb aayidaan na la.”

18

Babiloŋ aalirn

1 Nimina aapuwəb, le m ki kan Uwumbər aatuun uken nyan ni paacham ki sunn ni, ki kpa mpəən sakpen, ki wiin chain ki woln dulnyaa wee ni, 2 le ki len mpəən pu ke, “Kitisakpeŋ Babiloŋ lir a. Ki lir kookoo a. Bipənib, ni tiyayaar, ni tiwanbir, ni inyoon i bir ki kə na baanja le koo nima chee; 3 ba pu? ŋinibol məmək nyun ndaan mu ye kitiŋ ngbaan aadagook aakpeek na, le dulnyaa ni aabərb gər chaa ki chee. Binib bi chuun tiir na nan kan tinyoor sakpen ki pu; ba pu? kaanib nan ban tiwanyaan ki ti nyaŋ.”

4 Le m ki ŋun nneel nyan ni paacham ki len ke,
“Maanib, nyan ni kitiŋ ngbaan aanib chee,
ki taa kpaan tun titunwanbir bi chee,
ki taa ji falaa u bi ga ji u na;
5 Kitiŋ ngbaan aatunwanbir muun ki wiir ki ti fuu paacham,

le Uwumbɔr aa suln kaatunwanbir.”
6 U bui ke, “Teen kitiŋ ngbaan kaah nan tii pu na.
Teen ki kaah nan tun pu na mfum mulee.
Gbiin kaayikuuk ndaan mu pɔɔk jer kaah tii biken na mfum mulee.
7 Kitiŋ ngbaan nan nyuŋ kibaa ki gaa tiwanyaan ki ti nyaŋ.
Cha ki ji falaa ki li kpa mpombiin ki ti ki saa kina;
ba pu? ki len kisui ni
ke ki ye ubɔrpii, kaa ye ukpopii,
kaan kan mpombiin kpala.
8 Nima pu le falaa ga pii kitiŋ ngbaan liwinbaal.
Iweenbir, ni mpombiin, ni nkon ga lir ki pu.
Le mmii ga gaa kitiŋ ngbaan mɔmɔk; ba pu?
Tidindaan Uwumbɔr u dar kitafal na kpa mpɔɔn sakpen.”
9 Tɔ, dulnyaa aabɔrb bi nan gɔr kitiŋ ngbaan chee ki jin kaawanyaan na yaa kan mmii gaal kitiŋ ngbaan, ki kan iŋmanyuu fii paacham kan, bi ga li wii ki kaani. 10 Kitiŋ ngbaan aafalaa pu bi ga li san ijawaan, ki ga li si dandar, ki len ke, “Kitisakpeŋ Babiloŋ ki nan kpa mpɔɔn na, tibɔbir bi ki pu. Ntafadaan pii ki liwinbaal.”
11 Le binib bi chuun tiir dulnyaa ni na mu ga wii ki li kpa mpombiin kitiŋ ngbaan pu; ba pu? ubaa aan ki daa baawan. 12 Ubaa aan ki daa baasalmaa, ni tikunabr, ni ŋitakpabil ŋi ŋan ki kpa kidaak na, ni ileen i kpa kidaak na, ni ŋikekenyaan, ni ŋikeken ŋi bɔn ke nsiin na, ni ŋi man na, ni ŋikpanyaan, ni iluub aanyin aasambil, ni idɔ aasambil ŋi kpa kidaak na, ni tikur aawan, ni ŋitakpanyaan aawan, 13 ni tikpin aawan, ni kinimbɔɔpaŋ, ni tulalee, ni nkpaŋmirkoo, ni tulalee aayon mu bi joo toor kitork na, ni ndaan, ni nkpan, ni boroboro aayon, ni tijikaar, ni inaa, ni ipiih, ni itaan, ni tɔroku tiib, ni binaagbiib, ni binib aamɔfal. 14 Tijikaar nyaan ti kitiŋ ngbaan aanib aanimbil nan man ti pu na, taa ki bi bi chee. Tiwanpeenkaan ni ŋan na ni tiwanyaan mɔmɔk waŋ a. Baan ki kan ni. 15 Binib bi chuun tiir tiwan nimina kitiŋ ngbaan ponn ni ki kan tinyoor na ga san ijawaan kitiŋ ngbaan aafalaa pu, ki ga li si dandar ki wii, ki kpa mpombiin, 16 ki len ke, “Tibɔbir bi kitisakpeŋ ngbaan pu la. Kaanib nan pee ŋikekenyaan, ni ŋikeken ŋi bɔn ke nsiin na, ni ŋikeken ŋi man na, ki nan kpa salmaa ni ŋitakpabil ŋi ŋan ki kpa kidaak na, ni ileen i ŋan ki kpa kidaak na. 17 Liwinbaal le liwankpasakpeln ngbaan mɔmɔk bee yɔli.”
Le biŋɔdam mɔmɔk, ni binib bimɔk koo iŋɔi ni ki chuun na, ni biŋɔŋaab mɔmɔk, ni binib bimɔk ji nnyusakpem aatuln ponn ni na, bi mɔmɔk si dandar 18 ki lik mmii aah gaal kitiŋ ngbaan pu na, le ki tar ke, “Kilatiŋ ki bi ke kitisakpeŋ ngbaan na?” 19 le ki faa kitangbaak ŋa biyil pu, ki wii ki li kpa mpombiin ki len ke, “Tibɔbir bi kitisakpeŋ ngbaan pu la. Biŋɔdam bimɔk chuun nnyusakpem pu na nan kan tinyoor pam; ba pu? kitiŋ ngbaan aanib nan daa bi chee tiwan ni kpa kidaak na. Liwinbaal le kitiŋ ngbaan mɔmɔk kuln a.”
20 Tɔ, nimi bi bi paacham na, ni Uwumbɔr aanib, ni Yesu aakpambalb, ni Uwumbɔr aabɔnabtiib, ni li kpa mpopiin kitisakpeŋ ngbaan aah kuln pu na pu; ba pu? Uwumbɔr teen ki kaah ŋa nimi bakaa u na, ki daa kitafal.
21 Tɔ, le Uwumbɔr aatuun mpɔɔndaan yoor litakpal li naahn kinaak sakpeŋ na, ki di mee lii nnyusakpem ponn ni, le ki bui ke, “Kina le bi ga yoor kitisakpeŋ Babiloŋ ki di lii. Kaan ki li bi. 22 Ubaa aan ki li ŋun binib bi gbaa tibar na, ni binib bi gaa ilahn na, ni binib bi pii ŋiwul ni kakaan tiib na pu, kitiŋ ngbaan ponn ni. Ututunn ubaa mu aan ki li bi ki ponn ni. Upii ubaa

mu aan ki nan tijikaar ki ponn ni. 23 Karyaa ubaa mu aan ki li wiin ki ponn
ni. Uja ubaa mu aan ki yoor upii ki ponn ni. Upii ubaa mu aan ki mən uja ki
ponn ni. Binib bi chuun tiir tiwan ki ponn ni na nan ye mpəəndam la. Kaanib
nan ŋani inyək ki ŋmanni ŋinibol məmək.”
24 Uwumbər daa kitiŋ ngbaan aanib aatafal; ba pu? bi ku waanib, ni
waabənabtiib, ni binib bimək kpo u pu na. Baasin bi kitiŋ ngbaan ponn ni.

19

1 Nimina aapuwəb le m ŋun nneel mu naahn kinipaak sakpeŋ na aaneel
paacham. Bi len ke, “Haleluya, Tidindaan Uwumbər le gaa timi lii. Uma
le yeh nnyuŋ, ni mpakm, ni mpəən. 2 U jin binib tibər mbaməm ki ŋa bi
naah ŋeer bi pu na. U jin upiidagookpaan u nan cha dulnyaa ni aanib gər
kidagook na aabər, ki daa utafal; ba pu? u nan ku uma Uwumbər aatutum.”
3 Le kinipaak ki bi paacham na ki len ke, “Haleluya. Iŋmanyuu nyan kitiŋ
ngbaan ni ki ga fii paacham n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.” 4 Le bininkpiib
moninko ni binaa ngbaan, ni tiwanfuurkaan ninaa ngbaan gbaan kitiŋ ki
pak Uwumbər u ka libərjal pu na, ki len ke, “Amii. Haleluya.”

Upihbo ngbaan aajim

5 Le nneel nyan ni libərjal chee ki len ke, “Nimi bimək ye timi Aawumbər
aatutum ki san u na, biwaatiib ni bipəəndam, ni məmək pak u man.” 6 Le
m ŋun nneel mu naahn kinipaak sakpeŋ aaneel, ki naahn bunyəb sakpem
aanyun aah fuuk pu na, ki fuuk ke utaal aah tar mpəən pu na, len ke,
“Haleluya. Dandana wee Tidindaan Uwumbər u kpa mpəən məmək na le
joo tiwan məmək. 7 Cha ti li məəni ki li kpa mpopiin sakpen ki nyuŋ u; ba
pu? ni ŋeer Upihbo ngbaan yoor upuu.* Le upuu gor ubaa. 8 Uwumbər tii u
ŋikekenyaan ŋi bi chain ki wiin na, u di gbab.” Ŋikekenyaan ngbaan le ye Yesu
aanib aatunyaan.
9 Le Uwumbər aatuun ngbaan bui mi ke, “Ŋmee ke: Binib bi Uwumbər
yin bi ke bi dan ki nan ji Upihbo ngbaan aabəndinn aajikaar na, Uwumbər
aanyoor bi bi pu.” Le Uwumbər aatuun ngbaan ki len ke, “Uwumbər aabər
ti ye tibamənn na le na.”
10 Le m gbaan kitiŋ utaafar chee, le ki ban ke m pak u. Le u bui ke m taa ŋa
kina; ba pu? u mu po ye m ni nnaabitiib bi joo tibər ti Yesu kpiir na aatutuŋeer
la, ke m pak Uwumbər baanja.
Tə, tibər ti Yesu kpiir na le tii waabənabtiib mpəən ke bi len.

Unii u dik utapiin pu na

11 Le m kan kitaapaak chuu piir, ki kan utapiin. U dik u pu na aayimbil
le ye ke, “Mbaməndaanyaan.” U yaa ji binib tibər kan, u tii bi baabamən, ki
mu dii nsanyaan ki ti to butəb. 12 Unimbil wəb wiin ke mmiigaal na. Ubər
aayikpupur ti wiir na bi uyil pu. Waayimbil ŋmee u pu. Ubaa aa nyi liyimbil
ngbaan see uma baanja. 13 U pee kikpalk ki bi di ki məən nsin ni na. Bi yin u
ke “Uwumbər Aaməboln.” 14 Le Uwumbər aatuuntiib bi bi paacham na paa
upuwəb, ki dik itapiin pu, ki pee ŋikekepiin ŋi ŋan ki bi chain na. 15 Le kijaak
aajuk ki ka na bi uməb ni, ke u ti nyaŋ ŋinibol məmək. U ga di tikur aadabil ki
li joo bi mpəən pu, ki ga ŋa bi ke binib aah taar ŋisubil pu libuusakpeln ponn
ni ki nyani ŋaanyun pu na, le ki mək bi Uwumbər Mpəənsakpiindaan aah gee
liŋuul pu na.† 16 Liyimbil nan ŋmee waakpalk pu, utaapaln chee ke, “Bibərb
məmək Aabərkpaan ni dindatiib məmək Aadindaan.”

---

* **19:7** : Upihbo le ye Yesu. Upuu le ye waanib. † **19:15** : Lik Ilahn 2.9.

17 Le m kan Uwumbər aatuun ubaa si nwiin ni. Le u teen mpəən pu ki
yin inyoon iməк laani paacham na, ke i dan ki nan ji tijikaar sakpenn ti
Uwumbər ga tii i na, 18 ti ye bibərb aawon, ni butəb aajab aaninkpiib aawon,
ni bipəəndam aawon, ni itaan aawon, ni binib bi dik i pu na aawon, ni binib
məmək aawon, bi ye binaagbiib ni bi kaa ye binaagbiib na, ni bi ye biwaatiib,
ni bi ye bipəəndam na aawon la.
19 Le m kan upeel ngbaan, ni dulnyaa aabərb ni baajab məmək kuun təb
chee, bi ti to unii u dik utaan pu na, ni waatuuntiib butəb. 20 Le u chuu upeel
ngbaan, ni waabənabr u nan tun lijinjiir aatun unimbiin ni ki ŋmanni binib bi
nan gaa upeel ngbaan aadaan ki dii waawaal na. Bi nan chuu upeel ngbaan
ni waabənabr ngbaan ki di ŋa chirbil aamii sakpiin ni, bifuub. 21 Le unii u
dik utaan ngbaan pu na di kijaak aajuk ki bi uməb ni na ku baajab ngbaan
məmək. Le inyoon məmək jin baawon ki ti bab.

20

Ŋibin lichur na

1 Le m kan Uwumbər aatuun nyan ni paacham ki ŋub libuul li nyoo kaa
kpa limək na aajaaleŋ aasaafii, ni tikululn sakpenn, uŋaal ni. 2 U nan chuu
kipeewanbiik ki ye kinimbəŋ aan bi yin ki ke Uwaa u Yunn na, ki ki yin ki ke
Defil,* ki ki yin ki ke Sintana na, le ki di tikululn ngbaan buu ki, 3 ki di ki ŋa
libuul ngbaan ni, ki di libiil biin, ki laŋ, ke ki li bi ni ponn ni ŋibin lichur, ki
taa ki ŋmanni binib ki ti saa buyoonn ŋibin lichur ngbaan ga jer na. N-yoonn
ngbaan aapuwəb, see bi chuu buur ki, ki di ki lii, ni yunn siib.
4 Le m kan ŋibərjal, ni binib bi ka ŋi pu na. Le Uwumbər tii bi nsan ke bi
ji binib tibər. Bi nan ye binib bi nan kpo Yesu pu na aawiin. Binib nan chuu
gii biyil lii; ba pu? bi nan moon tibəbamənn ti Yesu nan kpiir na ni Uwumbər
aabər. Baa dii upeel ngbaan, bee waawaal, kaa gaa waadaan biyigbeer pu,
bee biŋaal pu. Bi nan kpa limofal ki jin nnaan Kristo chee ŋibin lichur. 5 Bima
le ye binib bi puen fikr nkun ni na. Bitekpiib bi gur na aan ki kan limofal ki
nan saa buyoonn ŋibin lichur ngbaan ga jer na. 6 Binib bi puen fikr nkun ni na
kpa mpopiin; bi ye Uwumbər aanib la. Baan ki kpo lelee. Bi ga li ye bitotoorb
ki tun lituln tii Uwumbər ni Kristo, ki ga ji nnaan u chee ŋibin lichur.

Kinimbəŋ aalirn

7 Ŋibin lichur ngbaan yaa jer kan, Uwumbər ga cha bi nyan kinimbəŋ
kiyondiik ni, ki di ki lii. 8 Le ki ga buen ki ti ŋmann ŋinibol ŋi bi dulnyaa wee
məmək ni na, ki ti kuun bi, bi ti to butəb. Ŋinibol ngbaan aayimbil le ye Gog,
ni Magog. Bi wiir ke nnyusakpem aatambol aah wiir pu na, 9 ki chuun gbii
dulnyaa aapepel məmək ni, ki si gob kitiŋ ki Uwumbər gee ki, aan waanib
bi nima chee na. Le mmii nyan ni Uwumbər do ki nan wun bi məmək. 10 Le
Uwumbər chuu kinimbəŋ ki ŋmann bi na, ki di ki ŋa chirbil aamii ni, upeel
ngbaan ni waabənabr u nan ŋmanni binib na aah bi nin chee na. Le bi ga ji
falaa, nwiin pu ni kinyeek ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

Kookoo aabəjil

11 Le m kan libərjal pipiln sakpeln, ni u ka li pu na. Le kitiŋ ni paacham
san nyan u chee, kaa ki bi. 12 Le m kan bitekpiib, bi ye bipəəndam ni bi ye
biwaatiib na, si libərjal ngbaan aanimbiin ni. Le u kpar tigbann, ki ki kpar
kigbaŋ kiken, ki ye limofal aagbaŋ na, ki jin bitekpiib tibər, baabər aah ŋmee
tigbann ngbaan ponn ni pu na, baah nan tun pu na. 13 Le bitekpiib məmək

* **20:2** : Defil ni Sintana ye kinimbəŋ aayimbil ŋiken la.

nyan ni kitekpiitiŋ ni, ki si nima; binib bi nan bee nnyusakpem ponn ni na, bi mu nyan ni ki si nima. Le u jin bi məmək tibər baatuln aah ye pu na. 14 Le u di nkun ni kitekpiitiŋ ŋa mmii sakpiin ponn ni. Mmii ngbaan le ye lelee aakun. 15 Le bi di binib bimək aayimbil aa ŋmee liməfal aagbaŋ ni na ŋa mmii ngbaan ponn ni.

21

Paacham pəən ni kitipəŋ

1 Le m kan paacham pəən, ni kitipəŋ; njan aapaacham, ni njan aatiŋ na jer a. Nnyusakpem mu aa ki bi. 2 Le m kan kitiŋ ki bi chain, ki ye Jerusalem pəən na, nyan ni Uwumbər chee paacham, ki gor ke ubəndinn u ban u mən tichal na aah gor ubaa pu pu na. 3 Le m ŋun nneel sakpiin libərjal ngbaan chee len ke, “Lik, Uwumbər do bi binib chee, le u ga li bi bi chee. Bi ga li ye waanib. Uma ubaa ga li bi bi chee ki ga li ye Baawumbər, 4 ki ga per bi tinyunyunn məmək. Nkun aan ki li bi; mpombiin mu aan ki li bi; iwiil mu aan ki li bi; iween mu aan ki li bi; ba pu? tiwankpok məmək jer a.”

5 Le Uwumbər u ka libərjal ngbaan pu na len ke, “Lik, m ŋa tiwan məmək nipənn.” Le u mu bui mi ke, “Ŋmee kina; ba pu? tibər timina ye mbaman, ki ga sil ŋa kina.” 6 Le u ki bui mi ke, “M ŋa tiwan ngbaan məmək doo. Min le ye Alfa ni Omega, mpiin ni ndoon ngbaan. Unii umək nnyunyuu chuu u na, m ga tii u liməfal aanyun, le waan pa nibaa. 7 Unii umək nyaŋ na ga li yeh tiwan məmək. M ga li ye Waawumbər; u mu ga li ye maabo. 8 Le bijawaandam, ni binib bi yii mi na, ni bininsom, ni binikurb, ni bidagoob, ni bibəəb, ni biwaadam, ni binyaməndam məmək ga li bi chirbil aamii ni. Nima le ye lelee aakun na.”

Jerusalem pəən na

9 Le Uwumbər aatuuntiib bilole bi joo kookoo aafalaa bilole ŋisambil ŋilole ponn ni na, bi ponn ni ubaa dan m chee ki nan bui mi ke, “Dan, aan m nan mək si Ubəndinn u ye Upihbo ngbaan aapuu na.” 10 Le Uwumbər Aafuur Nyaan fir m pu, le Uwumbər aatuun ngbaan yoor mi ki di buen lijoosakpeln li fək na paab, le ki ti mək mi Jerusalem aatiŋ ki ye chain na nyan ni Uwumbər chee paacham, 11 ki wiin chain Uwumbər aanyuŋ pu, ki wiin chain ke lichachatakpal li kpa kidaak aan bi yin li ke Jaspa na aah wiin pu na. 12 Ligoln sakpeln li fək na mann gonn kitiŋ ngbaan, ki kpa ibisaməi kipiik ni ilee. Uwumbər aatuuntiib ponn ni kipiik ni bilee mu si ibisaməi ngbaan məmək chee. Israel yaab aanibol kipiik ni ŋilee aayimbil ŋmee ibisaməi kipiik ni ilee ngbaan mək pu. 13 Ibisaməi itaa bi liwipuul wəb, itaa mu bi ŋŋangan, itaa mu bi ŋŋangii, itaa mu bi liwilir wəb. 14 Ligoln ngbaan kpa ŋidinyik kipiik ni ŋilee. Upihbo na aakpambalb kipiik ni bilee aayimbil ŋmee ŋidinyik ngbaan məmək pu.

15 Uwumbər aatuun u len m chee na joo salmaa aadabil u ti ŋaŋ kitiŋ ngbaan ki lik kaah wiir pu na, ki ŋaŋ ki lik ligoln aabisaməi aah waa pu na, ki ŋaŋ ki lik ligoln mu aah fək pu na. 16 Kitiŋ ngbaan nan ye likpakpaln la. Ŋipepel məmək ŋinaa aah waa pu na ŋak la. Le u di lidabil ngbaan ŋaŋ ki lik kitiŋ ngbaan aah wiir pu na. Le ŋipepel ŋinaa məmək ye mal lichur libaa ni ikui iŋmu, ki mu fək kina la. 17 Le u ŋaŋ ki lik ligoln aapepeen. Ni ye ŋitaa ikui ilee ni kipiik ni ŋiloob, binib aah ŋaŋni ŋitaa pu na; le Uwumbər aatuun ngbaan ŋaŋ kina. 18 Bi nan di litakpanyaan li kpa kidaak aan bi yin li ke jaspa na le maa ligoln ngbaan. Kitiŋ ngbaan ye salmaa u bi chain na, ki wiin ke

kinimbilik ki bi chain na. 19-20 Ligoln ngbaan aadinyik nan ye ŋitakpanyaan ŋi
kpa kidaak na məmək aabəŋ la.
Njan aatakpal ngbaan nan ye litakpanyaan li bi yin li ke jaspa na,
lileler nan ye litakpanyaan li bi yin li ke safir na,
litatar nan ye litakpanyaan li bi yin li ke agate na,
linanar nan ye litakpanyaan li bi yin li ke emeral na,
liŋmuŋmur nan ye litakpanyaan li bi yin li ke sadoniks na,
lililoob nan ye litakpanyaan li bi yin li ke kaneliann na,
lilolole nan ye litakpanyaan li bi yin li ke krisolate na,
linininn nan ye litakpanyaan li bi yin li ke beril na,
liwawaer nan ye litakpanyaan li bi yin li ke topas na,
kipiik nan ye litakpanyaan li bi yin li ke kalsedoni na,
kipiik ni libaa nan ye litakpanyaan li bi yin li ke jasinte na,
kipiik ni nilee nan ye litakpanyaan li bi yin li ke ametis na.
21 Le ibisaməi kipiik ni ilee ngbaan nan ye ŋitakpanyaan kipiik ni ŋilee li bi yin
li ke peral na; i məmək nan ye litakpanyaan libaabaa. Kitiŋ ngbaan ponn ni
aasan nan ye salmaa u bi chain ki naahn kinimbilik ki bi chain na la.
22 Maa nan kan Uwumbər Aadichal kitiŋ ngbaan ponn ni; ba pu? Tidin-
daan Uwumbər u yeh mpɔɔn məmək na, ni Upihbo ngbaan bi kitiŋ ngbaan
ponn ni, le binib dooni bi. 23 Kitiŋ ngbaan aa ban nwiin ni uŋmal li wiin ki
ponn ni; ba pu? Uwumbər aah wiin pu na woln ki ponn ni. Kaakaryaa ye
Upihbo ngbaan la. 24 Kaawiin ga woln ŋinibol aanib pu, ke bi chuun. Dulnyaa
aabərb ga li joo ni baawanyaan ki ponn ni. 25 Kitiŋ ngbaan aagoln aabisaməi
kipiik ni ilee aan piin nwiin pu. Kinyeek aan li bi nima. 26 Ŋinibol aanib ga
li joo ni baawanyaan ki ponn ni. 27 Tiwan ni kpa tijəŋ na nibaa aan koo ni
ki ponn ni. Binib bi dii ŋiwaa na ponn ni ubaa aan koo ni. Binib bi məln
inyaməŋ na ponn ni ubaa mu aan koo ni. Binib bi aayimbil ŋmee Upihbo
ngbaan aaməfal aagbaŋ ni na baanja le ga koo ni.

22

1 Uwumbər aatuun ngbaan nan mək mi limɔɔl li ye liməfal aanyun ki wiin
chain na. Mu nyan ni Uwumbər ni Upihbo ngbaan aabərjal chee, ki puu
dii kitiŋ ngbaan aasan aakaasisik ni. 2 Le liməfal aasui si limɔɔl ngbaan
aapepel məmək ŋilee pu, le ki lu ŋisubil libiln ponn ni nfum kipiik ni mulee,
uŋmal uŋmal ponn ni. Isui ngbaan aafar le tii ŋinibol mək laafee. 3 Tiwan ni
Uwumbər kɔ na nibaa aan li bi kitiŋ ngbaan ni.
Uwumbər ni Upihbo ngbaan aabərjal ga li bi ki ponn ni; le waatutum
ga tun lituln tii u, 4 ki ga kan unimbil wəb. Waayimbil ga li bi biyigbeer
pu. 5 Kinyeek aan ki li bi. Baan li ban karyaa, kaan li ban nwiin; ba pu?
Tidindaan Uwumbər le ga li wiin bi pu. Bi ga li ye bibərb ki cha n-yoonn mu
kaa kpa ndoon na.

Yesu aah ga nan gir ni pu na

6 Le Uwumbər aatuun ngbaan bui mi ke, “Tibər ngbaan ye mbaməŋ ki ga
sil ŋa. Tidindaan Uwumbər u di Waafuur Nyaan tii waabɔnabtiib na tun ni
waatuun u nan mək waatutum tiwan ni ga ŋa mala na.”
7 Tɔ, Yesu len ke, “Li pel man, m ga gir ni mala. Binib bi kii kigbaŋ kee aabər
ti tuk timi tiwan ni ga ŋa na, Uwumbər aanyoor bi bi pu.”
8 Min Jɔnn le ŋun ki kan tiwan nimina. Maah ŋun ki kan ni məmək doo na,
le m gbaan kitiŋ, Uwumbər aatuun u mək mi tiwan ngbaan na aanimbiin
ni, ki ban ke m pak u. 9 Le u bui mi ke, “Taa ŋa kina. Pak Uwumbər baanja.
M mu ye saatutuŋeer ubaa la, ni Uwumbər aabɔnabtiib bi ye aanaabitiib na

aatutuŋeer la, ni binib bi kii kigbaŋ kee aabɔr na aatutuŋeer la.” 10 Le u ki bui
mi ke, “Kigbaŋ kee aabɔr ti tuk timi tibɔr ti ga ŋa na, taa joo ti aabaa; ba pu?
naan yunn, ti ga ŋa. 11 Unii umɔk tun lituln li kaa ŋan na, u li beenin tun kina.
Unii umɔk tun tijɔŋ aatuln na, u li beenin tun kina. Unii umɔk tun lituln li ŋan
na, u li beenin tun kina. Unii umɔk bi chain na, u li beenin bi chain.”
12 Yesu len ke, “Li pel man, m ga gir ni mala, ki ga li joo ni ipiin ki nan tii
unii mɔmɔk ipiin waatuln aah ŋeer pu na. 13 Min le ye Alfa ni Omega, njan
yoo ni gbelngbeln yoo, mpiin ngbaan ni ndoon ngbaan.”
14 Tɔ, binib bi finn baawanpeenkaan ki ŋa ni chain na, Uwumbɔr aanyoor
bi bi pu. Bi ga li kpa nsan ke bi moo limɔfal aasubil, ki dii kitiŋ ngbaan
aabisamɔi ni ki koo ni. 15 Le tiniwanbir, ni bibɔɔb, ni bidagoob, ni binikurb,
ni biwaadam, ni binyamɔndam, ni biŋmaŋmannim ma kan, baan koo ni kitiŋ
ngbaan ni.
16 “Min Yesu tun ni maatuun u nan tuk nimi tibɔr tee, ni ti tuk maanib. M
ye Ubɔr David aayaabil, ki ye liŋmabil naanyuun li wiin chain na.”
17 Uwumbɔr Aafuur Nyaan ni Yesu aanib bui ke, “Dan.”
Unii umɔk ŋun na, u mu bui ke, “Dan.”
Unii umɔk nnyunyuu chuu u na, u mu dan. Unii umɔk ban na, u mu dan ki
nan nyu limɔfal aanyun, ki taa pa nibaa.

Kookoo aabɔr

18 M sur unii umɔk ŋun kigbaŋ kee aabɔr ti tuk timi tiwan ni ga ŋa na, unii
ubaa yaa di tibɔr tiken kpee tibɔr ngbaan pu kan, Uwumbɔr ga di falaa u ŋmee
kigbaŋ kee ponn ni na kpee u. 19 Unii ubaa yaa bar kigbaŋ kee aabɔr ti tuk
timi tiwan ni ga ŋa na kan, Uwumbɔr aan cha u moo limɔfal aasubil, kaan
cha u koo ni kitiŋ ki bi chain na ponn ni, tiwanyaan ni bi ŋmee kigbaŋ kee
ponn ni na.
20 Yesu u tuk timi tibɔr tee na bui ke, “Een, m ga gir ni mala.”
Mbamɔn, Ndindaan Yesu, dan.
21 Tidindaan Yesu ŋa tinyoor ŋa waanib mɔmɔk pu. Amii.